

**Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών
Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων**

Διδακτορική Διατριβή

Δημήτριος Καραγκούνης

**Η ανταγωνιστική λειτουργία της επιχείρησης στο πλαίσιο των κανόνων
ανταγωνισμού της ενιαίας αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης**

{Firm's competitive performance within the EU single market competition law}

Εξεταστική Επιτροπή Κρίσεως Διδακτορικής Διατριβής:

Καθηγήτρια Αριστέα Σινανιώτη (Επιβλέπουσα Καθηγήτρια)

Καθηγητής Νικόλαος Γεωργόπουλος (μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής)

Ομ. Καθηγήτρια Κορνηλία Δελούκα-Ιγγλέση (μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής)

Καθηγητής Μιχαήλ Σφακιανάκης

Καθηγητής Δημήτριος Γεωργακέλλος

Αναπληρωτής Καθηγητής Δημήτριος Κάμπης

Αναπληρωτής Καθηγητής Εμμανουήλ Περάκης

Πειραιάς, Ιούνιος 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διδακτορική διατριβή για τη λήψη του διδακτορικού τίτλου, του Τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς, με τίτλο: «Η ανταγωνιστική λειτουργία της επιχείρησης στο πλαίσιο των κανόνων ανταγωνισμού της ενιαίας αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και στην Αγγλική «Firm's competitive performance within the EU single market competition law» έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου διδακτορικού, μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του διπλώματός μου.

Υπογραφή Διδάκτορα

Όνοματεπώνυμο.....Καραγκούνης Δημήτριος

Ημερομηνία.....21 Ιουνίου 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συνομογραφίες.....	9
Περίληψη.....	10
Abstract	12
Πρόλογος.....	14
A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
A.1. Φυσικός ανταγωνισμός.....	15
A.2. Οικονομικός ανταγωνισμός και ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων	16
A.3. Η αναγόρευση του ανταγωνισμού ως προστατευτέου έννομου δικαιώματος	21
A.4. Μεθοδολογική σύμπλευση νομικών και οικονομικών εργαλείων προστασίας του ανταγωνισμού - Προοπτικές.....	26
A.4.1. Οικονομική ανάλυση του Δικαίου	27
A.4.2. «Συμπεριφορική Οικονομική» ως παράγων συνεκτίμησης της ρύθμισης του δικαίου του ανταγωνισμού	30
A.4.3. Η θεσμική ανάλυση της οικονομικής επιστήμης.....	32
A.4.4. Άσκηση πολιτικής με οικονομική κατεύθυνση.....	33
A.5. Η αμφισβήτηση της εφαρμογής της νομοθεσίας ανταγωνισμού	34
B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ	37
B.1. Η ερευνητική προσέγγιση της μελέτης.....	37
B.2. Πλάνο της μελέτης.....	40
ΤΙΤΛΟΣ Ι – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	42
ΜΕΡΟΣ Α΄ : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	42
1. Η αναγωγή της αγοράς ως Θεσμού – Οικονομία της αγοράς	42
2. Η αγορά ως «Οργανισμός» και οι επιχειρήσεις ως «Κύτταρα»	47
2.1. Η οικονομική επισκόπηση της αγοράς και των επιχειρήσεων	47
2.2. Τα χαρακτηριστικά της αγοράς σήμερα.....	48
Παγκόσμια αγορά.....	51
Εγχρήματη αγορά.....	53
Μεταβαλλόμενη και Εξειδικευμένη Αγορά.....	54
Αγορά υπό κοινωνική διάσταση	55
Laval C-341/05 (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως).....	58
Omega C-36/02.....	59
Gerhart Schindler C-275/92	59
Schmidberger C-112/00.....	59
Mac GmbH C-108/13	60
Ψηφιακή αγορά.....	61

Αειφόρος Ανάπτυξη	67
Οικονομική Δραστηριοποίηση του Κράτους	68
Α) Απευθείας επέμβαση του κράτους στην αγορά	69
Β) Παροχή ή διατήρηση προνομιακού πλεονεκτήματος	71
Γ) Χορήγηση κρατικών ενισχύσεων	71
2.3. Η φυσιογνωμία των επιχειρήσεων.....	74
2.3.1. Οικονομική έννοια της επιχείρησης	74
2.3.2. Παραδοσιακές και σύγχρονες διακρίσεις των επιχειρήσεων	76
Ως προς το σκοπό δραστηριοποίησης	76
Ως προς το Αντικείμενο Παραγωγής / Τομέα Παραγωγικής Δραστηριότητας	76
Ως προς τη νομική μορφή.....	79
Ως προς τον φορέα διοίκησης.....	79
Ως προς την περιουσιακή διάρθρωση	79
Ως προς το μέγεθος.....	83
Ως προς την εφαρμογή Διοίκησης Ολικής Ποιότητας (ΔΟΠ):.....	86
2.3.3. Επιχείρηση προσανατολισμένη στην Ποιότητα	86
3. Η λειτουργία των επιχειρήσεων.....	91
3.1. Η λειτουργία των επιχειρήσεων κατά την οικονομική επιστήμη	91
3.2. Επιχείρηση Ανταγωνιστική	95
3.3. Η συστηματική προσέγγιση της αγοράς και των επιχειρήσεων – Οργανισμός Μάθησης... ..	101
3.4. Πραγματοποίηση μέγιστων κερδών.....	106
4. Εσωτερική δράση της επιχείρησης - Δημιουργία Αξίας.....	120
5. Η εξωτερική δράση της επιχείρησης: Ανταγωνισμός ή Συνεργασία;.....	132
5.1. Ανταγωνισμός.....	133
5.2. Συνεργασία Επιχειρήσεων	142
5.2.1. Ιδίως επί των κινήτρων στις ΜΜΕ περί συνεργασιών	155
6. Παγκόσμιο οικονομικό κύκλωμα.....	158
7. Η δομή της αγοράς ως βάση του ανταγωνισμού	160
7.1. Οι μορφές των αγορών και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους.....	160
7.1.1. Το επίκαιρο παράδειγμα της αγοράς ενέργειας.....	166
7.2. Ενδιάμεσες μορφές αγορών	169
7.3. Το Μοντέλο Cournot	173
7.4. Υπόδειγμα ανταγωνισμού τιμών (Bertrand).....	174
7.5. Η Θεωρία των Παιγνίων.....	177
8. Η αυτοαναίρεση του ανταγωνισμού	181

8.1. Υπόδειγμα Πλήρους συμφωνίας (Καρτέλ).....	182
8.2. Υπόδειγμα μη πλήρους συμφωνίας (Υπόδειγμα Ηγεσίας Τιμής)	184
9. Η πολιτική οικονομία ως θεμέλιο της θεωρίας της ρύθμισης.....	188
ΜΕΡΟΣ Β΄ : Η ΝΟΜΙΚΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	191
1. Η πολιτική ρύθμιση ως ανάγκη για κοινωνική ευημερία.....	191
1.1. Ρυθμιστική Πολιτική και Πολιτική Ανταγωνισμού	193
1.2. Ευημερία εντός της εσωτερικής αγοράς	196
2. Κανόνες Δικαίου ως εφαρμογή της Πολιτικής Ανταγωνισμού.....	201
3. Ενωσιακό νομικό πλαίσιο.....	205
3.1. Ιστορική εξέλιξη.....	205
3.2. Εφαρμοστικοί κανόνες - Η μεταρρύθμιση του 2004	211
4. Εθνική νομοθεσία	220
5. Ουσιαστικό Περιεχόμενο Νομικών Ρυθμίσεων	227
5.1. Απαγορευμένες Συμφωνίες άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 ν. 3959/2011.....	227
5.1.1. Βασικός απαγορευτικός κανόνας	227
5.1.2. Υποκείμενα απαγορεύσεων. Οι όροι «επιχείρηση» και «ένωση επιχειρήσεων» ..	228
5.1.3. Αντικείμενο και προϋποθέσεις εφαρμογής του απαγορευτικού κανόνα	230
5.1.3.1. Η ύπαρξη σύμπραξης.....	230
Συμφωνία	230
Η έννοια και η απόδειξη της εναρμονισμένης πρακτικής	232
5.1.3.2. Ο επηρεασμός του εμπορίου	236
5.1.3.3. Παρακώλυση, Περιορισμός ή Νόθευση του ανταγωνισμού	237
Περιορισμός του ανταγωνισμού εξ αντικειμένου ή εκ του αποτελέσματος	238
5.1.4. Συμφωνίες σε Οριζόντιο και Κάθετο επίπεδο	242
5.1.4.1. Συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας και βασική τυπολογία αυτών	243
5.1.4.2. Κάθετες Συμφωνίες	253
5.2. Απόφαση ένωσης επιχειρήσεων	260
5.3. Ενιαία και διαρκής παράβαση	261
5.4. Η εξαίρεση της παρ. 3 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.....	263
5.5. Η ακυρότητα της παρ. 2 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ	265
6. Απαγόρευση Κατάχρησης Δεσπόζουσας Θέσης κατ' άρθρο 102 ΣΛΕΕ και 2 ν. 3959/2011	267
6.1. Η διαπίστωση κατοχής της δεσπόζουσας θέσης	267
6.2. Προστασία εμπορικών & οικονομικών συμφερόντων της δεσπόζουσας επιχείρησης....	270
6.3. Μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης	272
6.4. Η απόδειξη της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης	281

6.5. Έννομες συνέπειες από τη διαπίστωση συνδρομής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ	283
7. Προληπτικός έλεγχος Συγκεντρώσεων Επιχειρήσεων	283
7.1. Έννοια της συγκέντρωσης	284
7.2. Υποχρέωση Γνωστοποίησης και Ευρωπαϊκή Διάσταση Συγκέντρωσης	287
7.3. Οι δυο φάσεις ελέγχου και η επιβολή μέτρων για την έγκριση της συγχώνευσης	289
7.4. Η οικονομική ανάλυση των επιπτώσεων στην αγορά ως αποφασιστικό στοιχείο για το επιτρεπτό μιας συγκέντρωσης.....	291
7.5. Εθνική Νομοθεσία περί συγκεντρώσεων επιχειρήσεων.....	296
8. Η Οριοθέτηση της Σχετικής και της Γεωγραφικής Αγοράς.....	297
8.1. Οι δευτερογενείς αγορές	300
8.2. Οικονομικά εργαλεία οριοθέτησης σχετικής αγοράς	303
8.3. Σχετική Γεωγραφική Αγορά	305
9. Αποδεικτική Διαδικασία – Εξουσίες των Αρχών Ανταγωνισμού	307
10. Κυρώσεις για τις παραβάσεις του Δικαίου του Ανταγωνισμού	312
10.1. Επιβολή Προστίμων	313
10.1.1. Ενίσχυση εξουσιών των ΕΑΑ και της ΕπΑντ.....	316
10.1.2. Εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στο δίκαιο του ανταγωνισμού	318
10.2. Αγωγές αποζημίωσης από ιδιώτες	321
10.3. Ποινικές κυρώσεις εις βάρος συμμετεχόντων σε παραβάσεις.....	324
10.4. Κανονιστική παρέμβαση σε κλάδους της οικονομίας.....	325
10.5. Παραγραφή	326
11. Εναλλακτικοί Τρόποι Εξέτασης Υποθέσεων Δικαίου του Ανταγωνισμού	326
11.1. Διαδικασία διευθέτησης διαφορών.....	326
11.2. Ανάλυση Δεσμεύσεων.....	329
11.3. Πρόγραμμα «Επιείκειας»	333
ΜΕΡΟΣ Γ΄ : Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΣΥΓΚΕΡΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΨΕΩΝ ΤΟΥ	
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	336
1. Η διαρκής διεκυστίνδα μεταξύ δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού και της λειτουργίας της σύγχρονης οικονομίας της αγοράς της Ε.Ε.....	336
2. Οι αιτιάσεις των επιχειρήσεων ενώπιον των Αρχών Ανταγωνισμού.....	337
3. Η διεκδίκηση της αγοράς μέσω της «τιμής». Τιμολογιακές και άλλες επιχειρηματικές πρακτικές που λαμβάνονται στο πλαίσιο είτε παράνομης σύμπραξης είτε θεμιτής επιχειρηματικής στρατηγικής	355
ΤΙΤΛΟΣ ΙΙ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΚΕΛΟΣ.....	367
A. Οικονομικοί δείκτες και παραβιάσεις δίκαιου ανταγωνισμού	369
B. Δημοσκοπική Έρευνα ως προς τις επιχειρηματικές πρακτικές και τις παραβιάσεις του δίκαιου του ελεύθερου ανταγωνισμού	376

B.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	376
B.1.1. Μετρήσεις και Ερευνητικό Εργαλείο	376
B.1.2. Συλλογή Δεδομένων και Ερευνητικό Δείγμα	377
Πίνακας 1: Περιγραφικά Στοιχεία Δείγματος Έρευνας	378
Πίνακας 2: Στατιστικές Παράμετροι Ηλικίας και Εργασιακής Εμπειρίας	379
B.2. Ανάλυση Δεδομένων Δημοσκοπικής Έρευνας	380
B.2.1. Μονομεταβλητή Ανάλυση Δεδομένων	380
Πίνακας 3: Αντιλήψεις για το Οικονομικό Σύστημα της Ελεύθερης Αγοράς	381
Πίνακας 4: Αντιλήψεις για Περιοριστικές Ανταγωνιστικές Πρακτικές	383
Πίνακας 5: Αντιλήψεις για την Ανώνυμη Πληροφόρηση προς τις ΕΑΑ	385
B.2.2. Διμεταβλητή Ανάλυση Δεδομένων	385
B.2.2.1. Διμεταβλητή Ανάλυση Συσχέτισης	385
Πίνακας 6: Διμεταβλητές Συσχετίσεις Αντιλήψεων για την Ελεύθερη Αγορά	387
Πίνακας 7: Διμεταβλητές Συσχετίσεις Αντιλήψεων για Περιοριστικές Ανταγωνιστικές Πρακτικές	388
Πίνακας 8: Διμεταβλητές Συσχετίσεις Αντιλήψεων για την Ανώνυμη Πληροφόρηση	389
B.2.2.2. Έλεγχοι Mann-Whitney	389
Πίνακας 9: Διμεταβλητοί Έλεγχοι Mann - Whitney Σχετικά με τις Αντιλήψεις για το Οικονομικό Σύστημα της Ελεύθερης Αγοράς	390
Πίνακας 10: Διμεταβλητοί Έλεγχοι Mann – Whitney Σχετικά με τις Αντιλήψεις για Περιοριστικές Πρακτικές	391
Πίνακας 11: Διμεταβλητοί Έλεγχοι Mann – Whitney Σχετικά με τις Αντιλήψεις για την Ανώνυμη Πληροφόρηση	392
B.2.2.3. Έλεγχοι Kruskal-Wallis	392
Πίνακας 12: Οι Σημαντικότεροι Έλεγχοι Kruskal-Wallis	393
B.3. Πολυμεταβλητή Ανάλυση	394
B.4. Συμπεράσματα	397
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	400
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	404
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄	405
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄	416
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄	428
I. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	446
I.1 ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ	446
I.2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	456
I.3. ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	463

II. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ.....	466
II.1. ΔΕΕ (Αποφάσεις, Διατάξεις και Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέως του ΔΕΕ).....	466
II.2. ΓΔΕΕ	469
II.3. ΣτΕ.....	471
II.4. ΔεφΑθ.....	471
II.5. Ευρωπαϊκής Επιτροπής	471
II.6. ΕπΑντ	473
II.7. Λοιπές Αποφάσεις Δικαστηρίων.....	474

Συνομογραφίες

ΓΔΑ	Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού
ΓΔΕΕ	Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΦΑΘ	Διοικητικό Εφετείο Αθηνών
ΔΟΠ	Διοίκηση Ολικής Ποιότητας
Ε&Α	Έρευνα και Ανάπτυξη
ECLI	European Case Law Identifier
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕ	Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΑΑ	Εθνικές Αρχές Ανταγωνισμού
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕΤΤ	Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΜΕΑ	Ευρωπαϊκό Μοντέλο Επιχειρηματικής Αριστείας
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
επ.	Επόμενα
ΕπΑντ	Ανεξάρτητη Αρχή - Ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΜΜΕ	Πολύ Μικρές, Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις
ν.	Νόμος
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
παρ.	Παράγραφος
π.χ.	Παραδείγματος Χάριν
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΕΚ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα
Σελ.	Σελίδα
σκ.	Σκέψη
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Τομ.	Τόμος
ΧΘΔΕΕ	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περίληψη

Μόλις έφτασε στα γραφεία της επιχείρησής σας η πληροφορία ότι η ανταγωνιστική επιχείρηση σκοπεύει να εισάγει ένα νέο προϊόν. Θα μπορούσατε άμεσα να προβείτε στην μείωση της τιμής του δικού σας προϊόντος; Μήπως θα έπρεπε να ζητήσετε από τον διανομέα να μην παραλάβει προς εμπορία το προϊόν του ανταγωνιστή;

Η καθημερινή λειτουργία των επιχειρήσεων είναι σύμφυτη με τη λήψη σοβαρών οικονομικών αποφάσεων. Η παρούσα ερευνά και αποδεικνύει ότι η σύγχρονη επιχείρηση καλείται να λάβει πλήθος καθημερινών αποφάσεων οικονομικής φύσης με σοβαρό νομικό αντίκτυπο. Ένας προβληματισμός που εκκινεί ως οικονομικός διεγείρεται από τις νομικές ενέργειες της Διοίκησης, τις Αποφάσεις του Δικαστή, καθώς και πιθανώς από την πρωτοβουλία του νομοθέτη, και εύκολα εισέρχεται ευθέως στον πλησιέστιο χώρο της νομικής αξιολόγησης της συμβατότητας μιας επιχειρηματικής απόφασης προς τον κανόνα δικαίου. Σκοπός είναι να διαφύγουμε από τις γενικές κατηγορίες σκέψης και τις καθολικές έννοιες που δεν επιτρέπουν να ειπωθεί κάτι νέο, κάτι κριτικά χρήσιμο, αλλά να εστιάσουμε στον ίδιο τον χώρο που οριοθετεί η οικονομική νομιμότητα. Εκεί θα υπάρχει πάντα η ανάγκη για την άτεγκτη, έναντι όλων, επιβολή του κανόνα δικαίου αλλά και η μεγάλη διακριτική ευχέρεια που καταλείπει ο ίδιος ο κανόνας στους ενδιαφερόμενους κατά την εφαρμογή του. Επομένως, η κρίση για το αν μία συμπεριφορά αντίκειται στο δίκαιο και περιορίζει τη λειτουργία του ανταγωνισμού στην αγορά συνέχεται συμβιωτικά τόσο με τις συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης, όσο και με το γενικότερο πλαίσιο στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι συμπεριφορές αυτές.

Η εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας αγοράς, όπως την γνωρίζουμε και τη βιώνουμε εκατομμύρια ευρωπαίοι πολίτες, όπου εξασφαλίζεται ο θεμιτός και αποτελεσματικός ελεύθερος ανταγωνισμός, είναι καίριας σημασίας για την τόνωση της παραγωγικότητας και της ανάπτυξης. Με τόσο σοβαρούς και αναπόδραστους κλυδωνισμούς (χρηματοπιστωτική κρίση, πολεμικές συρράξεις, πανδημία, κ.ά.) η λειτουργία της ενιαίας αγοράς δεν θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη και απαιτούνται συγκεκριμένες προσπάθειες για την εμπάθυνσή της. Η ανάπτυξη και η παραγωγικότητα υποστηρίζονται καλύτερα από ανταγωνιστικές και αποτελεσματικές αγορές που αποφεύγουν την αστάθεια των τιμών, καθώς και από διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που εξαλείφουν τα εμπόδια στο επιχειρηματικό περιβάλλον σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο. Η χρηστή διακυβέρνηση και ο σεβασμός του κράτους δικαίου, ιδίως των ανεξάρτητων, ποιοτικών και αποδοτικών συστημάτων εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού και απονομής δικαιοσύνης και τα ισχυρά πλαίσια καταπολέμησης της διαφθοράς και της απάτης, αποτελούν βασικούς καθοριστικούς παράγοντες μιας οικονομίας στην υπηρεσία των ανθρώπων.

Με την παρούσα διατριβή τίθεται ως βασικός στόχος να ερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους οι καθημερινές διαχειριστικές αποφάσεις για την καλλιέργεια ανταγωνιστικής λειτουργίας μιας επιχείρησης είναι σύννομοι κατά τους κανόνες δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού. Αυτό που έχει σημασία, εν τέλει, είναι ότι όντως τηρούνται οι κανόνες. Όταν πρέπει να ληφθούν πρακτικά μέτρα για να διασφαλιστεί η συμμόρφωση, οι επιχειρήσεις

πρέπει να έχουν υπόψη ότι οι προσπάθειές τους θα αξιολογηθούν με βάση τα αποτελέσματα, με άλλα λόγια ότι θα κριθούν από το κατά πόσο επέτυχαν να αποφύγουν τις παραβάσεις. Επομένως, ως έτερος σκοπός της παρούσας ήταν η διαπίστωση της εξοικείωσης με τους σχετικούς κανόνες των ανθρώπων που λαμβάνουν τις επιχειρηματικές αποφάσεις και συνακόλουθα η αξιολογική τους κρίση ως προς τυχόν δυσανάλογους περιορισμούς που θέτουν οι κανόνες αυτοί στην επιχειρηματική λειτουργία. Για την εξαγωγή συμπερασμάτων επιχειρείται για πρώτη φορά στην βιβλιογραφία η συγκέντρωση και κατηγοριοποίηση των αποφάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού και η ανάλυση για την τυχόν συσχέτισή τους με την δομή της ελληνικής αγοράς και την πορεία των οικονομικών δεικτών στα αντίστοιχα χρονικά διαστήματα έκδοσης της νομολογίας. Από την έρευνα αυτή δεν εξάγεται βέβαιη συσχέτιση. Ακολούθως, ως ερευνητικό εργαλείο για την εξαγωγή συμπερασμάτων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο. Απευθυνόμενοι σε ένα στοχευμένο δείγμα ερωτώμενων, με υψηλό επίπεδο γνώσεων στους κανόνες δικαίου ανταγωνισμού ή την οικονομική επιστήμη, η παρούσα εξάγει ιδιαίτερα χρήσιμα συμπεράσματα.

Πρώτον, διαπιστώνουμε την εμπιστοσύνη στην αγορά -ως θεσμό- που επιτρέπει στη σύγχρονη ευρωπαϊκή επιχείρηση να μπορεί να λειτουργεί ανταγωνιστικά υπό τους κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού. Δεύτερον, αναφέρονται σημαντικές αποκλίσεις στις απαντήσεις μεταξύ των δυο φύλων, ως προς την απαίτηση για την κοινωνικό παρεμβατισμό του κράτους με σκοπό την δικαιότερη ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Τρίτον, σημειώνεται η καθολική αποδοχή της νόμιμης συμπεριφοράς μιας επιχείρησης, ως προϋπόθεση ενίσχυσης της φήμης της και εν γένει της ύπαρξής της, αν και αυτό ουδόλως δεν αντικατοπτρίζεται στην καθημερινότητα. Καταληκτικό και σημαντικότερο συμπέρασμα αποτελεί η διαπίστωση πως μόνο η παράλληλη εκπαίδευση στα οικονομικά και το δίκαιο εξασφαλίζει λήψη αποφάσεων για τη σύννομη ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας μιας επιχείρησης.

Λέξεις Κλειδιά: Ανταγωνιστικότητα, Δίκαιο της ΕΕ για τον Ελεύθερο Ανταγωνισμό, Επιχείρηση, Οικονομικός Ανταγωνισμός, Συμμόρφωση, Σύννομες Επιχειρηματικές Αποφάσεις, Δια βίου Εκπαίδευση στο Οικονομικό Δίκαιο.

Abstract

The information that a competing firm intends to introduce a new product has just reached your firm's offices. Could you proceed with an immediate reduction of the price of your own product? Should you ask the distributor not to receive the competitor's product for marketing?

The day-to-day operation of a business is inherent in making serious economic decisions. This research investigates and proves that the modern business is required to take multiple decisions of an economic nature with serious legal implications on a daily basis. A concern deemed as purely economic at the beginning is stimulated by the legal actions of the Administration, the jurisprudence, and possibly by the initiative of the legislator, thus easily entering directly into the neighboring space of the legal assessment of the compatibility of a business decision with the rule of law. The purpose is to escape from general categories of thought and from universal concepts which do not allow anything new, anything critically useful to be said, but to focus on the very space that is defined by economic legitimacy. In this space, there will always be the need for the strict enforcement of the rule of law erga omnes, but also the great discretion that the rule of law itself leaves in regard with the application of this rule by the interested parties. The assessment of whether a conduct is contrary to the law and restricts the functioning of the competition in the market is intrinsically linked both to the circumstances of the specific case and to the general context in which such conduct takes place.

A proper functioning of the single market, as millions of European citizens know and experience it, in which fair and effective competition is ensured, is crucial to boosting productivity and growth. With such serious and unavoidable upheavals (financial crisis, war conflicts, pandemic, etc.) the functioning of the single market should not be taken for granted and specific efforts are required to enhance it.

Growth and productivity are best supported by competitive and efficient markets that avoid price volatility, as well as by structural reforms that eliminate obstacles in the business environment at a national and EU level. Good governance and respect for the rule of law, in particular independent, high quality and efficient systems for the enforcement of competition and administration of justice rules as well as strong anti-corruption and anti-fraud frameworks, constitute decisive factors for an economy at the service of the people.

Main goal of the present thesis is to investigate the ways in which the daily management decisions for the cultivation of competitive operation of a company are legal, according to the rules of competition law. What matters ultimately is that the rules are actually complied with. When it comes to taking practical steps to ensure compliance, companies should keep in mind that their efforts will be assessed on the basis of results, in other words they will be judged by their success in avoiding infringements. Therefore, as another purpose of the present was to ascertain the familiarity with the relevant rules of the people who make the business decisions and consequently their evaluative judgment regarding any disproportionate restrictions placed by these rules on the business operation. In order to draw conclusions, an

attempt is made for the first time in the literature to gather and categorize the decisions of the Hellenic Competition Commission and to analyze their possible correlation with the structure of the Greek market and the course of economic indicators in the respective time periods of the issuance of the jurisprudence. No definite correlation is drawn from this research. Subsequently, the questionnaire was used as a research tool for drawing conclusions. Addressing a targeted sample of respondents, with a high level of knowledge in the rules of competition law or economics, this paper draws particularly useful conclusions. Firstly, we mention the trust in the market - as an institution - which allows modern European business to be able to operate competitively under the rules of EU competition law. Secondly, significant discrepancies are reported in the answers between the two sexes, in terms of the requirement for the social interventionism of the state with the aim of fairer development of entrepreneurship. Thirdly, the universal acceptance of the legal behavior of a business is noted, as a condition for strengthening its reputation and in general its existence, although this is not at all reflected in everyday life. The final and most important conclusion is the finding that only parallel education in economics and law ensures decision-making for the legitimate development of a company's competitiveness.

Keywords: Competitiveness, EU Competition Law, Undertakings, Economic Competition, Compliance, Legitimate Commercial Decisions, Lifelong Learning in Economic Law.

Πρόλογος

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τον Καθηγητή Κανελλόπουλο Π. για την τιμή να ξεκινήσω την εκπόνηση της παρούσας υπό την επίβλεψή του και την Καθηγήτρια Δελούκα – Ιγγλέση Κ. για την πολύτιμη βοήθειά της. Στην αναζήτησή μου να βρω μια προσωπικότητα των επιστήμων που υπηρετώ, με κύρος γνώση, εμπειρία και διάθεση να στηρίξει την δική μου προσπάθεια, ως νέου που φιλοδοξεί και οραματίζεται να προσφέρει με όλες του τις δυνάμεις στο ίδιο πεδίο, στην συνέχεια είχα την τιμή να συναντήσω την Καθηγήτρια Σινανιώτη – Μαρούδη Αριστέα που μου έδωσε την περαιτέρω ώθηση.

Σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της διατριβής μου, η Καθηγήτρια ήταν δίπλα μου να με βοηθά, να με διδάσκει μέσα από τις γνώσεις και την πολύτιμη εμπειρία της, να με ενθαρρύνει. Και για αυτό την ευχαριστώ. Η περίοδος της ζωής μου που αφιέρωσα για να εμβαθύνω στις επιστήμες που επέλεξα, θα είναι πάντα στη μνήμη μου συνυφασμένη με την στενή συνεργασία μου με την Καθηγήτρια και τολμώ να πω την φιλία που αναπτύχθηκε μεταξύ μας εξ αυτής της συνεργασίας.

Η προσπάθειά μου, βρήκε συχνά έρεισμα στη διανόηση καταξιωμένων λειτουργών της νομικής επιστήμης και της επιστήμης της διοίκησης επιχειρήσεων, μέσω του συγγραφικού τους έργου στη μελέτη του οποίου ενέκυψα, αλλά και μέσω συναναστροφής μαζί τους, ιδίως στο χώρο του Πανεπιστημίου Πειραιώς, από την οποία αποκόμισα επίσης πολύτιμη γνώση. Αισθάνομαι βαθύ σεβασμό και ευγνωμοσύνη για όλο το Διδακτικό Προσωπικό του Τμήματος ΟΔΕ του Πανεπιστημίου Πειραιώς και ιδίως τους Καθηγητές της Επιτροπής Αξιολόγησης, καθώς και τους συναδέλφους συνυποψηφίους για τις γόνιμες συζητήσεις.

Όλη η συγκυρία των τελευταίων χρόνων σε σχέση με την εκπόνηση της παρούσας διατριβής συνέτεινε στην επίτευξη του αρχικού μου στόχου – κατάθεση του έργου μου που επιθυμώ και ελπίζω να αποτελέσει χρήσιμη συνεισφορά στην επιστήμη.

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A.1. Φυσικός ανταγωνισμός

1. Ο ανταγωνισμός είναι υπαρκτός σε κάθε έκφανση της πραγματικότητας της ζωής. Είτε δρα ως αφανής καταλύτης στις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στην φύση που μας περιβάλλει, είτε είναι εμφανής και αναγνωρίσιμος στον ανθρώπινο αγώνα προς εξέλιξη, βελτίωση και πρόοδο. Στη φύση, μεταξύ των άψυχων όσο και των έμψυχων όντων, η επιστήμη παρατηρεί την αέναη ανταγωνιστική μάχη προς επικράτηση. Ένα παράδειγμα είναι τα κύματα της θάλασσας που διαβρώνουν τα βράχια και τα ζώα μιας αγέλης που ανταγωνίζονται σε ισχύ με αποτέλεσμα το πιο εύρωστο να έχει πιθανότητες να δώσει απογόνους πιο υγιείς και ισχυρούς. Συνεπώς, ο παράγοντας του ανταγωνισμού ενυπάρχει σε όλες τις φυσικές διαδικασίες καθώς και σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης συμμετοχής στην κοινωνία¹.
2. Ο ανταγωνισμός είναι ο καταλύτης της εξέλιξης που διενεργείται στο φυσικό περιβάλλον του ανθρώπου, της ανάπτυξης και της προόδου των ανθρώπινων κοινωνιών. Ο ανταγωνισμός είναι επιπλέον ένας από τους ισχυρότερους παράγοντες ώθησης προς διεύρυνση της γνώσης, γνώση που θα οδηγήσει στη βελτίωση της ανθρώπινης δημιουργίας - παραγωγής υλικών αγαθών και προσφοράς υπηρεσιών².
3. Η φυσική αυτή τάση καθιστά τα υποκείμενα ανταγωνιστικά. Ο άνθρωπος ανταγωνίζεται καταρχάς τον ίδιο του τον εαυτό θέτοντας προσωπικούς στόχους να ξεπεράσει τα επιτεύγματά του, ώστε, εξελισσόμενος και βελτιούμενος ως άτομο, να απολαμβάνει όχι μόνο προσωπική ικανοποίηση και υπερηφάνεια αλλά και να χαίρει μεγαλύτερης εκτίμησης από τους συνανθρώπους του, με συνακόλουθα τη βελτίωση της οικονομικής του κατάστασης, της κοινωνικής του θέσης ή συγχρόνως και τα δύο. Εργαζόμενος, λοιπόν, ένας άνθρωπος εξασφαλίζει τα προς το ζην, αλλά εργαζόμενος σκληρότερα ή βελτιώνοντας την διαχείριση των υπαρχόντων του -πάντα ως προς τον εαυτό του- θα αποκομίσει μεγαλύτερα οφέλη.

¹. Ήταν ο Δαρβίνος (1872) που επεσήμανε πρώτος ότι ο κοινωνικός ανταγωνισμός, ενεργεί ως διαδικασία διαλογής, μέσω της οποίας επιλέγονται τα πιο ισχυρά και επιτυχημένα είδη μεταξύ των αλληλεπιδρώντων μελών ενός πληθυσμού. Αυτή η διαδικασία διαλογής διατρέχεται είτε από άμεση αλληλεπίδραση, δηλαδή αρκετές φορές από αληθινές μάχες, είτε πιο συχνά από έμμεσους τελετουργικούς διαγωνισμούς και περίτεχνες επιδείξεις του ισχυρού είδους, Hamilton W. (1964). The genetical evolution of social behaviour I. *Journal of Theoretical Biology*, Τομ. 7 (1), σελ. 1-16.

². Ο Καθηγητής Porter M. αναφέρει πως ο ανταγωνισμός διατρέχει κάθε τομέα κοινωνικής δράσης, όπως οι τέχνες, τα εκπαιδευτικά συστήματα, τα συστήματα δημόσιας υγείας ακόμη και το φιλανθρωπικό έργο, με σκοπό την επίτευξη «αξίας» στο παραγόμενο έργο, Porter M. (2008). *On Competition, Updated and Expanded Edition*. Harvard Business Review, σελ. 3 επ.

4. Από την άλλη πλευρά, ο ανταγωνισμός του ανθρώπου με τους συνανθρώπους του είναι η ισχυρότατη ώθηση της προόδου των ανθρώπινων κοινωνιών σε όλα τα πεδία της δραστηριοποίησής του. Στον αντίποδα, ο άνθρωπος εκ φύσεως και εξ ανάγκης τείνει να συνεργάζεται, να συνασπίζεται, ώστε, αλληλοβοηθούμενος και αλληλοσυμπληρούμενος με τους συνανθρώπους του στις δραστηριότητές τους, να επιτύχει γρηγορότερα και αποδοτικότερα ισοδύναμα αποτελέσματα³. Έτσι, έχει δημιουργηθεί κατά τον ρου της ιστορίας η ομαδοποιημένη εργασία, η οποία εξελίσσεται σε κάθε βαθμίδα της κλίμακας παραγωγής έργου, ώστε να υπάρχουν σήμερα από ομάδες δύο μόνο ανθρώπων οι οποίοι συνεργάζονται για να παράξουν οτιδήποτε μπορεί να εμπορευματοποιηθεί και να τους παρέχει όφελος, μέχρι τεράστια δαιδαλώδη τραστ πολυάνθρωπων εξειδικευμένων επιχειρήσεων που συχνά απορροφούν το ένα το άλλο σε μια ατέρμονη επέκταση και διόγκωσή τους με στόχο την ισχυροποίησή τους και την επιβολή τους επί των άλλων, η οποία επιβολή αποφέρει μεγαλύτερα κέρδη.

A.2. Οικονομικός ανταγωνισμός και ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων

5. Η θεώρηση του ανταγωνισμού που αναλύθηκε παραπάνω έχει τις ρίζες στην κοινωνιολογική οπτική της κατάστασης αυτής, δηλαδή της ανθρώπινης συμπεριφοράς για διεκδίκηση όμοιων πραγμάτων. Ο ανταγωνισμός όμως αποκτά εξίσου ουσιαστικό αντικείμενο στο οικονομικό πεδίο, δηλαδή ο «οικονομικός ανταγωνισμός»⁴, που αναφέρεται στην εξωτερική συμπεριφορά περισσότερων εξ υποθέσεως προσώπων, καθένα από τα οποία προσπαθεί να επιτύχει το καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα έναντι των ανταγωνιστών του. Ο οικονομικός ανταγωνισμός δεν έχει ως μοναδικό σκοπό την «άγρα του πελάτη». Ενδέχεται ο αγώνας να έχει ως σκοπό τη σύναψη συμβάσεων και με άλλα πρόσωπα, όπως είναι οι προμηθευτές, εκμισθωτές ακινήτων, εργαζόμενοι ή βοηθητικά πρόσωπα του εμπορίου. Πέραν τούτων, ο οικονομικός ανταγωνισμός μπορεί να εκδηλώνεται και κατά την προσπάθεια επίτευξης ενδιάμεσων στόχων, όπως είναι η απόσπαση βραβείων, η κατάληψη προνομιακών διαφημιστικών χώρων, η εξασφάλιση δημοσιογραφικής υποστήριξης, η κατάληψη κάποιας συχνότητας ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής, η κατά προτίμηση λήψη διοικητικών αδειών, κλπ⁵. Στη βιβλιογραφία έχει αναφερθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα «*Φαρμακοποίος χρησιμοποιεί την φιλία του με*

³. Σύμφωνα με την κεντρική ιδέα της Κοινωνιολογικής Σχολής του Σικάγο, η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα συνεχών αμοιβαίων επιδράσεων μεταξύ του ίδιου και της κοινωνίας, δηλαδή μιας δυναμικής και δημιουργικής διαδικασίας, Παζαρζή Ε.-Ν. (2018). *Κοινωνιολογία*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 163 επ.

⁴. Η έννοια του ανταγωνισμού στον οικονομικό χώρο αποδίδεται εξαιρετικά από τον αείμνηστο Καθηγητή Λ. Κοτσίρη. Κοτσίρης Λ. (2015). *Δίκαιο Ανταγωνισμού, Αθέμιτου Ελεύθερου. Αθέμιτες εμπορικές πρακτικές*. Εκδ. Σάκκουλας, 7^η έκδοση, σελ. 1 επ.

⁵. Ρόκας Ν. (1996). *Αθέμιτος Ανταγωνισμός*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 4 επ.

αεροπόρο για να ρίπτη διαφημιστικά έντυπα, ενώ ουδείς εκ των συναδέλφων του δύναται να κάμη το ίδιο».

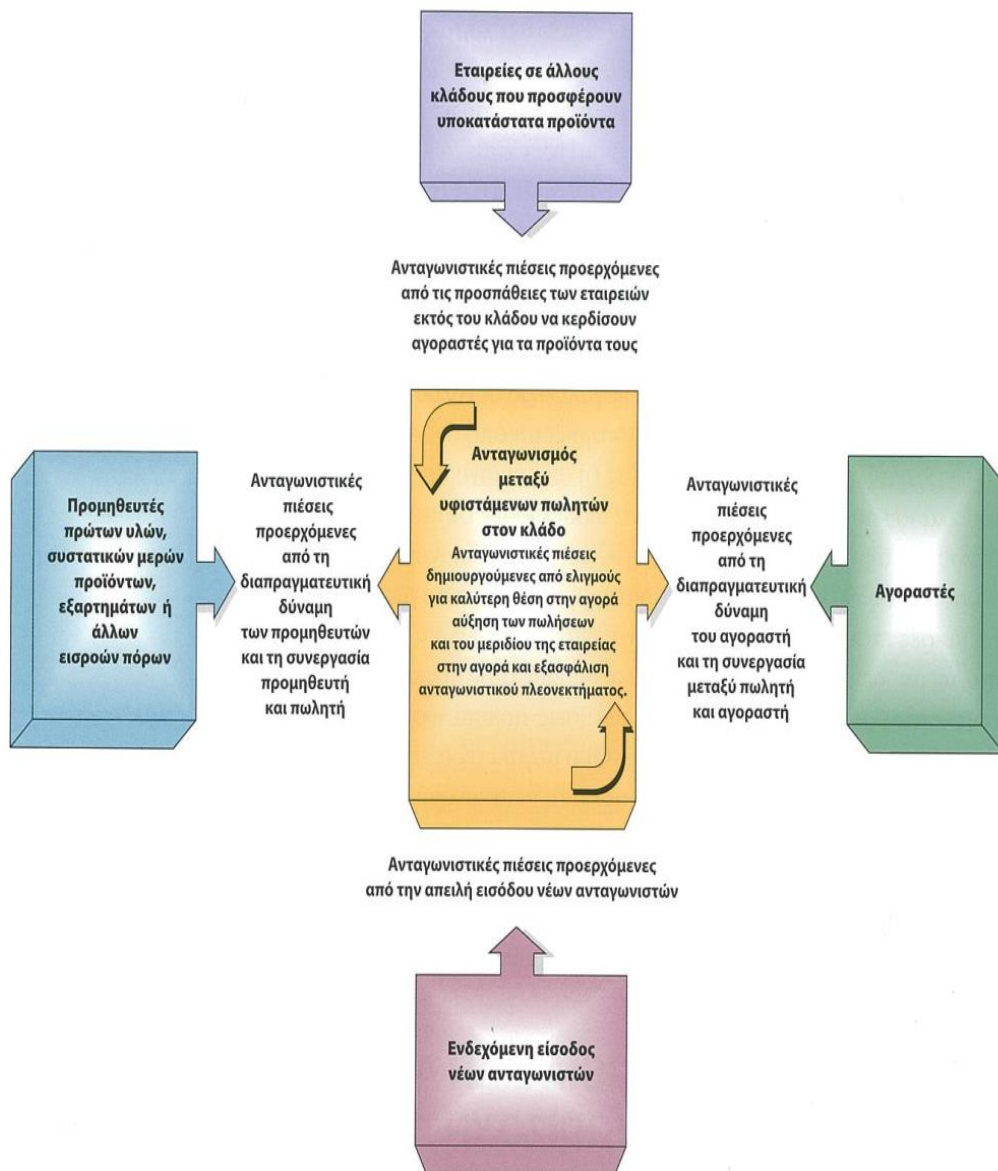
6. Υπό οικονομική θεώρηση, ο ανταγωνισμός είναι κατάσταση που εγγυάται την απόλαυση ελευθεριών και επιτρέπει ως αρχή τάξεως να ευοδωθούν οι προσπάθειές των ανταγωνιζόμενων για προσφορά καλύτερων όρων ή/και τιμών για τη σύναψη συμβάσεων. Πράγματι, η δραστηριοποίηση πολλών οικονομικών οργανισμών σε ορισμένο συναλλακτικό περιβάλλον - την αγορά (τόπο συνάντησης προσφοράς και ζήτησης), συνεπάγεται, αναφερόμενοι με οικονομικούς όρους, την αντιπαραθετική επιδίωξη των τελευταίων να καλύψουν ο καθένας πρώτος τις ανάγκες που εμφανίζονται. Ο οικονομικός ανταγωνισμός επιτρέπει στους οικονομικούς φορείς εντός ενός εξελικτικού και δυναμικού πεδίου να αποφασίζουν και να εκτελούν πράξεις διάθεσης της περιουσίας τους, με απώτερο στόχο οι οικονομικές αυτές σχέσεις να εξυπηρετούν τα ιδιοτελή συμφέροντά τους, ήτοι τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών τους⁶.
7. Ο οικονομικός ανταγωνισμός έχει ως υποκείμενα άσκησής του, δηλαδή ως ανταγωνιστές, ένα ευρύ σύνολο επιχειρηματικών ιδιωτικών ή κρατικών οργανισμών που αλληλεπιδρούν στο λεγόμενο «οικολογικό επιχειρηματικό περιβάλλον»⁷. Ομολογουμένως, η «εταιρία» ή η «επιχείρηση» ή ο «οργανισμός»⁸ συνιστά τη σημαντικότερη μορφή οργάνωσης των παραγωγικών οικονομικών μονάδων. Η διαδικασία με την οποία οι επιχειρήσεις ανταποκρίνονται στον ανταγωνισμό είναι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας, η οποία αποτελεί μετρήσιμο μέγεθος και η διακύμανσή της ορίζεται σύμφωνα με τους Καθηγητές Κ. Δερβιτσιώτη και Α. Λαγοδήμο από τον «βαθμό στον οποίο μια επιχείρηση ή μια οικονομία υπό συνθήκες ελεύθερης και δίκαιης αγοράς μπορεί να παράγει προϊόντα ή υπηρεσίες που ικανοποιούν τα κριτήρια αποδοχής της διεθνούς αγοράς και αυξάνουν το πραγματικό εισόδημα των εργαζομένων.».
8. Δεδομένου ότι σε κάθε οικονομικό κλάδο οι συνθήκες ανταγωνισμού αλλάζουν διαρκώς καθώς οι δυνάμεις κινούνται έτσι ώστε να δημιουργούν πιέσεις και κίνητρα αλλαγής, τα μέλη κάθε κλάδου υπόκεινται διαρκώς σε πέντε 5 ανταγωνιστικές δυνάμεις, η σύνθεση των οποίων καθορίζει την ισχύ του ανταγωνισμού ως εξής: (α) ανταγωνιστικές πιέσεις που προκύπτουν από τις κινήσεις και τις συμπεριφορές των άλλων οργανισμών του κλάδου, (β) ανταγωνιστικές πιέσεις που σχετίζονται με την

⁶. Δελλής Γ. (2008). *Κοινή Ωφέλεια και Αγορά*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Τόμ. Α', σελ. 256 επ.

⁷. Δερβιτσιώτης Κ., Λαγοδήμος Α. (2007). *Ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Ανάλυση - Βελτίωση - Στρατηγικές*. Εκδ. Οικονομική Βιβλιοθήκη, Β' έκδοση, σελ. 28.

⁸. Οι όροι μπορεί να εναλλάσσονται στην ροή του κειμένου χωρίς όμως εννοιολογική διαφοροποίηση, καθώς, όπως θα εξηγηθεί και κατωτέρω, ο ορισμός κατά την ερμηνεία του νόμου (άρθρα 101 ΣΛΕΕ επ.) αλλά και την οικονομική θεωρία καταλαμβάνει κάθε μορφή οργάνωσης και άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας.

είσοδο πωλητών υποκατάστατων προϊόντων στον κλάδο, (γ) ανταγωνιστικές πιέσεις που σχετίζονται με το ενδεχόμενο εισόδου νέων εταιρειών στον ίδιο κλάδο, (δ) ανταγωνιστικές πιέσεις που πηγάζουν από τη διαπραγματευτική θέση των προμηθευτών, (ε) ανταγωνιστικές πιέσεις που προκύπτουν από την ισχυροποίηση της θέσης του καταναλωτή στην αγορά⁹. Οι δυνάμεις αυτές απεικονίζονται στο εξής σχήμα¹⁰, το οποίο έχει ως πηγή έμπνευσης και αποτελεί προσαρμοσμένη διασκευή του βασικού σχήματος – μοντέλου του Καθηγητή Porter:

⁹. Πολλάλης Γ. (2010). *Σχεδιασμός και Υλοποίηση Επιχειρησιακής Στρατηγικής. Η αναζήτηση Ανταγωνιστικού Πλεονεκτήματος*. Εκδ. Utopia, 1^η ελληνική, σελ. 132 επ. Επιστημονική Επιμέλεια και Απόδοση στην Ελληνική του έργου των Thomson A., Strickland A. και Gamble J. *Crafting And Executing Strategy. The Quest for Competitive Advantage. Concept and Cases*. McGrawHill, 16^η αμερικανική έκδοση.

¹⁰. Πολλάλης Γ. (2010), ό. π., σελ. 77.

9. Ένας οικονομικός οργανισμός καλείται, επομένως, να εμπνευστεί και να εφαρμόσει μια πορεία και μια λειτουργική διαχείριση επιλεγμένη μεταξύ ενός αριθμού κύριων προσεγγίσεων για να επιτύχει το επιθυμητό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων του. Σε κάθε περίπτωση, τέτοιες προσεγγίσεις αφορούν την παροχή αυξημένης αξίας στον πελάτη σε σχέση με τον ανταγωνιστή ή την παροχή αξίας με πιο αποτελεσματικό τρόπο ή τέλος συνδυασμό των δυο προσεγγίσεων¹¹.
10. Γενικά ο ανταγωνισμός αποτελεί βασικό προσδιοριστικό παράγοντα του οικονομικού περιβάλλοντος της χώρας, το οποίο προσδιορίζεται, επίσης, από τα βασικά συγκριτικά της πλεονεκτήματα και από τον βαθμό αναπτύξεως της οικονομικής και κοινωνικής της υποδομής. Ο οικονομικός ανταγωνισμός προσφέρει εξαιρετικά οφέλη¹² τα οποία συνοψίζονται ως εξής:
- ✓ Βελτιώνει την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, ο ανταγωνισμός αποτελεί το σημαντικότερο κίνητρο για την ανάληψη των αναγκαιών οργανωτικών μεταβολών και επιχειρηματικών πρωτοβουλιών από τις διοικήσεις και τα στελέχη των επιχειρήσεων και των οργανισμών, του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα, για προσφορά καινοτομικών προϊόντων ή υπηρεσιών, με ικανοποιητική ζήτηση στην εγχώρια και στις διεθνείς αγορές σε ελκυστικά προσφερόμενες τιμές (ο κύριος λόγος είναι ότι ένα οικονομικό περιβάλλον με δείκτες υψηλής έντασης ανταγωνισμού δίνει ώθηση στις επιχειρήσεις να καινοτομήσουν, ώστε να «ξεφύγουν» από την επιρροή της έντασης του ανταγωνισμού, και να αυξήσουν την κερδοφορία τους {«*escape competition effect*»}).
 - ✓ Είναι συνυφασμένος με την άρση εμποδίων για την εύκολη είσοδο και έξοδο από τις αγορές. Το ανταγωνιστικό περιβάλλον είναι φιλικό για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και για την αύξηση των επενδύσεων και της απασχολήσεως στην οικονομία μιας χώρας. Αντίθετα χαμηλοί δείκτες ανταγωνιστικότητας είναι αρνητικές ενδείξεις και καθιστούν ένα επιχειρηματικό περιβάλλον μη ελκυστικό ως τόπο εγκαταστάσεως επενδύσεων εγχώριων και ξένων.
 - ✓ Η εξασφάλιση της λειτουργίας υγιών ανταγωνιστικών συνθηκών σε όλους τους κλάδους αποτελεί την ισχυρότερη βάση για τη βελτιστοποίηση της κατανομής των παραγωγικών πόρων στην οικονομία και για την ενίσχυση των κινήτρων που οδηγούν σε ταχύτερη ανάπτυξη προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Η καινοτομικότητα δίνει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις να

¹¹. Η ακολουθούμενη επιχειρηματική στρατηγική εστιάζει στην κατοχύρωση ανταγωνιστικής θέσης της επιχείρησης, Γεωργόπουλος Ν. (2010). *Στρατηγικό Μάνατζμεντ*. Εκδ. Μπένου, σελ. 229.

¹². Κατσουλάκος Γ. (2011). *Εθνική Πολιτική Ανταγωνισμού και Ανάπτυξη. Κενά στην Προσπάθεια για (πράσινη) Ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Ομιλία στην Τράπεζα της Ελλάδος στις 14.01.2011.

αυξήσουν την κερδοφορία τους και να αναπτυχθούν σε ένα περιβάλλον με χαμηλό πληθωρισμό.

- ✓ Αποτελεί ισχυρό κίνητρο για τους εργαζόμενους ώστε να εντείνουν την προσπάθειά τους προς επίτευξη των σκοπών των επιχειρήσεων για τις οποίες εργάζονται, αφού αυτό συνεπάγεται την αύξηση του ατομικού εισοδήματός τους και της ατομικής τους ευημερίας.
- ✓ Τέλος, το ανταγωνιστικό και ρυθμιστικό περιβάλλον αποτελεί βασικό προσδιοριστικό παράγοντα ευημερίας σε επίπεδο καταναλωτή, αφού η επιχειρησιακή εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας και εύρους επιτρέπει την μετακύλιση των ωφελειών της επιχείρησης στον πελάτη, μεγιστοποιώντας το πλεόνασμα και την ευημερία του καταναλωτή στο παρόν και στο μέλλον.

11. Αποδεικνύεται επομένως, πως η ένταση των πιέσεων που δέχεται η αγορά και η επιχείρηση καθιστά τον οικονομικό ανταγωνισμό, που έχει ως σκοπό την επίτευξη ευημερίας¹³, μια δυναμική διαδικασία και όχι μια φυσική συνάμα, δε, ιδεατή κατάσταση (τέλειος ανταγωνισμός). Στις εύτακτες σύγχρονες ανθρώπινες κοινωνίες, όπου κατά το μεγαλύτερο μέρος έχουν καταργηθεί τα σύνορα όσον αφορά την διακίνηση και εμπορία υλικών αγαθών, υπηρεσιών και των σχετικών με αυτά ιδεών, είναι επιτακτική η θεσμοθέτηση αφενός των κανόνων που θα ρυθμίζουν τη διακίνηση αυτή, αφετέρου ιδίως των κανόνων που θα επιτρέπουν τον επιχειρηματικό πλουραλισμό που αποτελεί το μέσο διακίνησής τους¹⁴. Είναι αναγκαία η πολιτική ανταγωνισμού, δηλαδή το σύνολο των πολιτικών και των νόμων που διασφαλίζουν ότι ο ανταγωνισμός στην αγορά δεν περιορίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνεται η οικονομική ευημερία.
12. Είναι γεγονός πως ο οικονομικός ανταγωνισμός πρέπει να ρυθμιστεί για την επίτευξη της αρτιότερης οικονομικής λειτουργίας της αγοράς. Η διαμόρφωση της οικονομίας, υπό το ισχύον κοινωνικό σύστημα, δεν είναι ανέλεγκτη¹⁵. Για να επιτευχθεί η ελεύθερη ανταγωνιστική δράση των κοινωνούντων στην αγορά επιχειρήσεων πρέπει ο κανόνας δικαίου να θέσει όρια στην ελευθερία της οικονομικής δράσης των ατόμων. Οι κανόνες του ανταγωνισμού, επομένως, θα είναι ρυθμιστικοί, εξαιρώντας κάποιες συμπεριφορές από την ελευθερία του συναλλάσσεσθαι και απαγορευτικούς,

¹³. Η οικονομική ευημερία αποτελεί τη βασική έννοια που χρησιμοποιείται στα οικονομικά για τη μέτρηση της απόδοσης ενός τομέα/αγοράς. Είναι ένα μέτρο που αθροίζει το πλεόνασμα των διαφορετικών ομάδων που υπάρχουν στην οικονομία. Σε κάθε τομέα, η ευημερία δίνεται από το συνολικό πλεόνασμα, δηλαδή από το άθροισμα του καταναλωτικού και παραγωγικού πλεονάσματος.

¹⁴. Βέβαια διατυπώνεται και η άποψη πως το δίκαιο «υλικοποιείται», δηλαδή αποτελεί το μέσο για την κρατική παρέμβαση στην αγορά.

¹⁵. Λιακόπουλος Α. (1981). *Η οικονομική ελευθερία αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού*. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 33 επ.

ορίζοντας ποιες πράξεις δεν επιτρέπονται (επομένως είναι άκυρες -κανόνες per se που δεν επιτρέπουν στον εφαρμοστή του δικαίου, τον Δικαστή, περιθώρια διακριτικής ευχέρειας ερμηνείας τους¹⁶), καθότι δεν είναι εφικτή η αντίθετη θετική παράθεση μιας λίστας επιτρεπόμενων συναλλαγών¹⁷.

A.3. Η αναγόρευση του ανταγωνισμού ως προστατευτέου έννομου δικαιώματος

13. Στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών, ήδη από τις αρχές του 21ου αιώνα, παρατηρείται η εισαγωγή Συνταγματικών διατάξεων καθώς το σύγχρονο κράτος αναλαμβάνει να επιτελέσει, εντός ενός πλαισίου ελευθεριών και θεμελιωδών αξιών, τον κινητήριο ρόλο που θα καταστήσει δυνατή την οικονομική ανάπτυξη¹⁸. «Ο κόσμος είναι επίπεδος»¹⁹, κατά τη βιβλιογραφία, αναφερόμενοι στη μετάβαση όλων των κρατών σε μια ισότιμη συμμετοχή στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Στην πραγματικότητα η αγορά έχει γίνει σε μεγάλο βαθμό προσβάσιμη σε όλους, με τις αποστάσεις και τα εμπόδια στις επικοινωνίες και στις μεταφορές να έχουν ελαχιστοποιηθεί ή εξαφανιστεί σε μεγάλο βαθμό. Στην ενιαία αγορά οι πολιτικο-οικονομικές συνθήκες που ευνοούσαν την απομόνωση, τον προστατευτισμό και τον άκρατο πολλές φορές κρατισμό των επιμέρους ανεξάρτητων κρατών έχουν ουσιαστικά εξαλειφθεί. Από τον ανταγωνισμό μεταξύ των χωρών περάσαμε γρήγορα στον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων και σήμερα έχουμε εισέλθει σε μία περίοδο στην οποία κερδίζει συνεχώς έδαφος ο ανταγωνισμός και η συνεργασία μεταξύ των ίδιων των εργαζομένων σε παγκόσμιο επίπεδο. Ιστορικά, μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες, δεν υπήρχε η δυνατότητα τόσο πολλοί άνθρωποι από όλα τα μέρη και τις περιοχές του κόσμου, να έχουν τη δυνατότητα να συνεργάζονται και να ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε καθεστώς ελευθερίας, ιδίως δε σε πραγματικό χρόνο (online) σε τόσα πολλά είδη εργασίας και μάλιστα με όρους ουσιαστικής ισοτιμίας ευκαιριών και προοπτικών ευημερίας. Ο οικονομικός ανταγωνισμός και η συνεργασία λαμβάνουν σήμερα χώρα σε ένα οικονομικό και νομικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα ελευθεριότητας²⁰.
14. Στη χώρα μας, η δυναμικού χαρακτήρα διάταξη του άρθρου 106 του Συντάγματος²¹ περί προστασίας της οικονομικής ανάπτυξης εγγράφεται το 1975 και αποτελεί την

¹⁶. Τζουγανάτος Δ. (2013). *Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 9, παρ. 12.

¹⁷. Κοτσίρης Λ. (2003). *Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο Ι*. Εκδ. Σάκκουλας, σελ. 361 επ.

¹⁸. Σταθόπουλος Μ. (1981). *Οικονομική Ελευθερία Οικονομικό Σύστημα και Σύνταγμα*. Το Σύνταγμα, σελ. 527, ιδίως 528.

¹⁹. Κατά τον τίτλο του συγγράμματος του Thomas Friedman (2005).

²⁰. Alpha Bank (2008). *Ο κόσμος είναι ενιαίος: αγορά ανταγωνισμός και κράτος στο νέο περιβάλλον*. Οικονομικό Δελτίο, τεύχος 104.

²¹. Άρθρο 106 Συντάγματος (Κράτος και εθνική οικονομία):

απήχηση των σύγχρονων αντιλήψεων οικονομικού και κοινωνικού σκοπού του κράτους στο πλαίσιο των ορίων της οικονομικής ελευθερίας. Αν και έχει νομολογηθεί ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν αποτελεί αυτοσκοπό²², η διάταξη είναι σημαντική, καθώς επιτάσσει την εξασφάλιση νομικής βεβαιότητας και ισχυρής και άμεμπτης δικαιοσύνης που θα συνδράμει στην πραγμάτωση των οικονομικών σκοπών, όπως η προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού²³, στο βαθμό που αυτή δεν προκαλεί βλάβη στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

15. Στην τελευταία αυτή εξισορρόπηση έγκειται η διαφοροποίηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας από την προστατευόμενη ελευθερία ανταγωνισμού²⁴. Η πρώτη συνιστά ένα υποκειμενικό δικαίωμα οριοθετούμενο σε κάθε περίπτωση (άρθρο 5 Συντάγματος), ενώ η δεύτερη είναι μια θεσμική κατάσταση. Η σύγχρονη πολιτική

«1. Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια ή υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών.

2. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.

3. Με την επιφύλαξη της προστασίας που παρέχεται από το άρθρο 107 ως προς την επανεξαγωγή κεφαλαίων εξωτερικού, μπορεί να ρυθμίζονται με νόμο τα σχετικά με την εξαγορά επιχειρήσεων ή την αναγκαστική συμμετοχή σ' αυτές του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων, εφόσον οι επιχειρήσεις αυτές έχουν χαρακτήρα μονοπωλίου ή ζωτικής σημασίας για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, ή έχουν ως κύριο σκοπό την παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο.

4. Το τίμημα της εξαγοράς ή το αντάλλαγμα της αναγκαστικής συμμετοχής του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων καθορίζεται απαραιτήτως δικαστικώς και πρέπει να είναι πλήρες, ώστε να ανταποκρίνεται στην αξία της επιχείρησης που εξαγοράζεται ή της συμμετοχής σ' αυτή.

5. Μέτοχος, εταίρος ή κύριος επιχείρησης, της οποίας ο έλεγχος περιέρχεται στο Κράτος ή σε φορέα που ελέγχεται απ' αυτό εξαιτίας αναγκαστικής συμμετοχής, κατά την παράγραφο 3, δικαιούται να ζητήσει την εξαγορά της συμμετοχής του στην επιχείρηση, όπως νόμος ορίζει.

6. Νόμος μπορεί να ορίσει τα σχετικά με τη συμμετοχή στη δαπάνη του Δημοσίου αυτών που ωφελούνται από την εκτέλεση έργων κοινής ωφέλειας ή γενικότερης σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας.

Ερμηνευτική δήλωση: Δεν περιλαμβάνεται στην κατά την παράγραφο 4 αξία αυτή που οφείλεται στον τυχόν μονοπωλιακό χαρακτήρα της επιχείρησης.».

²². Το ανταγωνιστικό - ρυθμιστικό πλαίσιο κάθε χώρας, στον βαθμό που διευκολύνει την ανάπτυξη ανταγωνιστικών συνθηκών στη λειτουργία των βασικών της αγορών, συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και των επενδύσεων και ενισχύει την αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας και την κοινωνική ευημερία, Alpha Bank (2007). *Αγορά και ρυθμιστικό πλαίσιο: Μία σχέση άκρως ανταγωνιστική!* Οικονομικό Δελτίο, τεύχος 101.

²³. Ζύγουρα Ο. (2017). *Η Οικονομική Ανάπτυξη ως Σκοπός και Στόχος του Κράτους κατά το άρθρο 106 του Συντάγματος*. Κ' Επισημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας, σελ. 183.

²⁴. Η προστασία του ανταγωνισμού από το νομοθετικό πλαίσιο δεν αναφέρεται σε προστασία ατομικών (ή και συλλογικών) ιδιωτικών δικαιωμάτων και πράξεων, αλλά αφορά τους μηχανισμούς της αγοράς, Σινανιώτη Α. (2000). *Εμπορικό Δίκαιο. Γενικό Μέρος*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, σελ. 288 επ.

ανταγωνισμού είναι προσανατολισμένη στην ευημερία του καταναλωτή²⁵, στην προστασία της οικονομικής ελευθερίας, αλλά και στην οικονομική αποτελεσματικότητα που καταλαμβάνει ένα ευρύτατο κύκλο προστατευόμενων συμφερόντων, καλούμενο ως οικονομικό και κοινωνικό βίο της ολότητας²⁶. Σύμφωνα

²⁵. Η έννοια την ευημερία των πολιτών και καταναλωτών στην ευρωπαϊκή αγορά αποτελεί ένα από τα θεμέλια της εργασίας και δεν είναι ουδόλως αφηρημένα, αλλά απολύτως μετρήσιμη. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, το 2015 τα οφέλη για τους καταναλωτές από τις αποφάσεις και μόνο με τις οποίες η Επιτροπή απαγόρευε τη δημιουργία καρτέλ ήταν μεταξύ 999 εκατομμυρίων ευρώ και 1,49 δις ευρώ. Η Επιτροπή το ίδιο έτος επέβαλε πρόστιμα συνολικού ύψους 364.531.000 ευρώ για αποφάσεις δημιουργίας καρτέλ. Σημειώνεται ότι τα χρηματικά ποσά που συγκεντρώνονται από τα πρόστιμα δεν αυξάνουν τον συνολικό προϋπολογισμό της ΕΕ, αλλά συμψηφίζονται με τις συνεισφορές των κρατών μελών στον συμφωνηθέντα προϋπολογισμό, γεγονός που αποτελεί έμμεση περαιτέρω ελάφρυνση των πολιτών οι οποίοι χρηματοδοτούν τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2016). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Ανταγωνισμός*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

²⁶. Στην ολότητα περιλαμβάνονται τα δικαιώματα των ίδιων των ανταγωνιζόμενων επιχειρήσεων, η διεύρυνση των επιλογών των καταναλωτών, η επιβεβαίωση της οικονομίας της αγοράς, η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής βιομηχανίας, η αύξηση ανταγωνισμού ποιότητας, η επιτάχυνση της καινοτομίας για την απεμπλοκή από κλειστά δίκτυα, Αυγερινός Γ. (2011). *Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 8 επ. Διατυπώνονται βέβαια αρκετές γνώμες. Κατά τον Καθηγητή Γ. Κατσουλάκο, η ανταγωνιστική διαδικασία αποτελεί ένα συστατικό της προστασίας της οικονομικής αποτελεσματικότητας, δηλαδή της άριστης κατανομής πόρων και παραγωγής αγαθών, που θα αυξήσει την ευημερία των καταναλωτών και την ευημερία των παραγωγών (η τελευταία μετρούμενη ως κέρδος). Η διαφορά της προστασίας της αποτελεσματικότητας με την προστασία της ανταγωνιστικής διαδικασίας είναι ότι συχνά πρακτικές και συνθήκες που επιδρούν αρνητικά στην ανταγωνιστική διαδικασία μπορεί να μην επιδρούν αρνητικά ή ακόμη και να επιδρούν θετικά στις τιμές κ.λπ. και επομένως να λειτουργούν θετικά στην αποτελεσματικότητα ή την κοινωνική ευημερία. Η προστασία, συνεπώς, της διαδικασίας ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων δεν μπορεί να είναι ούτε αναγκαία ούτε όμως και ικανή συνθήκη για την προστασία της τελικής αποτελεσματικότητας. Υπάρχουν επιπλέον και περιπτώσεις στις οποίες, αν προστατεύσουμε την ανταγωνιστική διαδικασία, αυτό μπορεί να φέρει αρνητικές επιδράσεις στην οικονομική αποτελεσματικότητα. Τέτοια παραδείγματα είναι τα φυσικά μονοπώλια και η προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας (πατέντα). Κατά την άποψη του Καθηγητή, οι περισσότεροι λόγοι συγκλίνουν ότι το ζητούμενο στο δίκαιο του ανταγωνισμού είναι η προστασία της επίδρασης στην αποτελεσματικότητα, χωρίς άμεση αναζήτηση της επιδράσεως στην ανταγωνιστική διαδικασία, Katsoulacos Y., Ulph D. (2009). *On optimal legal standards for Competition Policy: A general welfare-based analysis*. The Journal of Industrial Economics, Τόμ. 57 (3), σελ. 410-437. Μια στενότερη έννοια του ελεύθερου ανταγωνισμού επικρατούσε παλαιότερα. Σύμφωνα με τις σκέψεις αυτές ο ελεύθερος ανταγωνισμός είναι η συνθήκη δια της οποίας επιτυγχάνεται η κανονική τιμή των προϊόντων και χάρη στον ανταγωνισμό οι παραγωγοί ωθούνται διαρκώς προς την πρόοδο αναγκαζόμενοι να κάνουν χρήση τελειότερων τεχνικών μέσων και παραγωγικών δυνατοτήτων με όσο το δυνατόν μικρότερες δαπάνες για να μην υπολείπονται απέναντι από τους συναγωνιστές τους. Έτσι, ο ελεύθερος ανταγωνισμός αποτελεί την κανονική προϋπόθεση υπό την οποία δέον να διενεργούνται οι ανταλλαγές των προϊόντων, Σημίτης Γ. (1929). *Περί Αθέμιτου Ανταγωνισμού*. σελ. 121 επ. Τέλος, ο Καθηγητής Α. Λιακόπουλος θεωρεί ότι η έννομη προστασία του ανταγωνισμού δεν συνίσταται στην αναγνώριση και προστασία δικαιωμάτων, αλλά στην αναγωγή της ίδιας της οικονομικής ελευθερίας σε προστατευτέο συμφέρον και στην προστασία από ορισμένου είδους προσβολές στο πλαίσιο της αδικοπραξίας. Τόσο οι διατάξεις περί απαγόρευσης συμφωνιών όσο και οι διατάξεις περί προστασίας από καταχρήσεις της οικονομικής ισχύος επιδιώκουν να υποβάλουν σε ορισμένο σύστημα ελέγχου την άσκηση της οικονομικής ελευθερίας, δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα πλαίσιο συμμετρίας κατανομής της οικονομικής ισχύος. Δηλαδή, αντικείμενο προστασίας του δικαίου του ανταγωνισμού δεν είναι ο οικονομικός ανταγωνισμός, ως βάση του

με την Καθηγήτρια Α. Σινανιώτη: **«ο οικονομικός ανταγωνισμός επιβάλλεται να υπάρχει και το δίκαιο του ανταγωνισμού αποσκοπεί στη δημιουργία ενός οικονομικού συστήματος ελεύθερης αγοράς που θα επιτρέπει σε καθένα την ανεμπόδιστη και πραγματική συμμετοχή σε αυτή».**

16. Αυτή η τελευταία θέση επιρρωνύεται και από την αναγωγή της δημοσιονομικής σταθερότητας της αγοράς και των κρατών, πεδίων άσκησης του ανταγωνισμού, σε θεμελιώδες έννομο αγαθό στην έννομη τάξη της Ε.Ε. Μάλιστα, οι κανόνες που διέπουν αυτήν την δημοσιονομική σταθερότητα εντάσσονται σ' αυτούς υψηλότερης ισχύος, ενώ καταλείπεται μηδαμινή διακριτική ευχέρεια στα μέσα επίτευξης και διατήρησής της²⁷. Είναι γεγονός ότι το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο, οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και τα Σύμφωνα Σταθερότητας και Ανάπτυξης σηματοδότησαν τη μείωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών τόσο στο εσωτερικό των κρατών όσο και μεταξύ αυτών. Τα εκτεταμένα ελλείμματα των τελευταίων δεκαετιών ευνοούσαν τη διόγκωση του κράτους και εκτόπιζαν την ιδιωτική πρωτοβουλία, την οποία έστρεφαν σε αντιπαραγωγικές δραστηριότητες, ενώ παράλληλα στρέβλωναν τις οικονομικές αποφάσεις των ιδιωτών και κατ' επέκταση τον ελεύθερο ανταγωνισμό, χειραγωγώντας τη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς²⁸. Η δέσμευση των κρατών μελών να τηρήσουν τον μεσοπρόθεσμο στόχο ισοσκελισμένης διαχείρισης αποτελεί άλλη μία απόδειξη ότι η δημοσιονομική σταθερότητα διαφυλάσσεται ως έννομο αγαθό που αντανακλά στις επιδόσεις της αγοράς²⁹.

συστήματος της οικονομίας της αγοράς, αλλά η ίδια η οικονομική ελευθερία προστατεύεται από ορισμένες μορφές προσβολής της και ειδικότερα από τον κίνδυνο περιορισμού ή αποκλεισμού της λόγω σχηματισμού άκρατης οικονομικής ισχύος, Λιακόπουλος Α. (1981), ό. π. σελ. 353 επ. Βαρύνουσας σημασίας είναι η θέση της Καθηγήτριας Κ. Δελούκα-Ιγγλέση σύμφωνα με την οποία η παρεμπόδιση νόθευσης του ανταγωνισμού μέσω της νομοθεσίας εντάσσεται στην ευρύτερη έννοια της «προστασίας του καταναλωτή». Συναφώς, παραπέμπει για την τεκμηρίωση της θέσης αυτής και στην αιτιολογική έκθεση του ν. 703/1977 που ρητώς ανέφερε την σπουδαιότητα της προστασίας του συμφέροντος του καταναλωτή, Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994). *Εισαγωγή στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σελ. 27. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί η κοινωνική διάσταση της οικονομίας της αγοράς που επισημαίνει ο Καθηγητής Π. Κανελλόπουλος. Όπως αναφέρει, στην εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου ανταγωνισμού δεν χωρούν ακρότητες και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες της κοινωνίας και των μελών της. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αποτελεί όργανο αποκλειστικά επιβολής κυρώσεων για παραβάσεις, αλλά η δράση της εκτείνεται και σε άλλους προσφορότερους διοικητικά τρόπους ελέγχου του ανταγωνισμού, όπως άσκηση οικονομικών πιέσεων, ανοχή παραβάσεων για σπουδαίο λόγο, π.χ. πανδημία κ.λπ., Κανελλόπουλος Π. (2010). *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Εκδ. Σάκκουλας, 5^η έκδοση, σελ. 98 και 178.

²⁷. Περάκης Εμμ. (2009). *Η Δημοσιονομική Σταθερότητα ως Έννομο Αγαθό στην Ευρωπαϊκή Έννομη Τάξη*. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 1, σελ. 115 επ. ιδίως 132.

²⁸. Λιαργκόβας Π. (2010). *Σύγχρονα Θέματα της Ελληνικής και Διεθνούς Οικονομίας*. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 186.

²⁹. Η ανάπτυξη ανταγωνιστικότητας σε τομείς παραγωγής και το άνοιγμα επαγγελματιών, δηλαδή κλασικά παραδείγματα υπαγόμενα στον οικονομικό ανταγωνισμό, συνθέτουν ενέργειες ενός πυλώνα που μαζί με την οικονομική σταθερότητα σε άλλο πυλώνα, συνθέτουν τις βάσεις της ανάπτυξης είτε ως μικρές παρεμβάσεις,

17. Αυτό συμβαίνει καθώς η οικονομική σταθερότητα επιτρέπει τη διαμόρφωση έντονης επιχειρηματικότητας στα άτομα μιας κοινωνίας που, απελευθερωμένα από οικονομικούς και άλλους παράγοντες, δρουν ανταγωνιστικά³⁰. Κυρίαρχη ιδεολογία της οικονομίας της αγοράς είναι η δυνατότητα συνεχούς αναδιανομής εισοδήματος και ισότιμης κοινωνικής μετακίνησης όλων των ατόμων³¹. Εφόσον υποθέσουμε ότι στο σύστημα αυτό δυνάμεις διαταράσσουν την σταθερότητα, τότε θα οδηγηθούμε στη μείωση του γενικού επιπέδου ευημερίας, αφού κάποια κοινωνική ομάδα θα αποκτήσει ισχυρότατο προβάδισμα στην επαύξηση του κέρδους της³². Για το λόγο αυτό, οι διατάξεις προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού θέτουν ως στόχο την προστασία της άκρως ανταγωνιστικής οικονομίας της αγοράς, η οποία όμως σέβεται την κοινωνική συνοχή³³.
18. Οι αγορές, ως τα κύρια δομικά στοιχεία μιας λειτουργικής οικονομίας, πρέπει να είναι ανταγωνιστικές. Οι ανταγωνιστικές αγορές παράγουν συχνά αγαθά και υπηρεσίες που ικανοποιούν μια μεγάλη ποικιλία ανθρώπινων αναγκών και προσφέρονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις πιο συμφέρουσες τιμές. Υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις που οι αγορές αποτυγχάνουν να παράγουν τα καλύτερα αποτελέσματα, ιδιαίτερα όταν υπάρχει συγκεντρωμένη ισχύς στην αγορά, ελλιπείς πληροφορίες ή εξωτερικοί παράγοντες. Τις τελευταίες δεκαετίες, όχι μόνο διαβρώθηκε η αποτελεσματικότητα καθώς προέκυψαν νέες πηγές ισχύος στην αγορά και εξωτερικές επιδράσεις, αλλά επίσης η αδυναμία των αγορών να συμβάλουν από μόνες τους στην επίτευξη των στόχων βιωσιμότητας και ένταξης έχει γίνει όλο και πιο εμφανής. Για παράδειγμα, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 έδειξε ότι οι αγορές είναι αναποτελεσματικές όταν μια οικονομική οντότητα έχει κίνητρο να αυξήσει την έκθεσή της στον κίνδυνο, επειδή δεν επωμίζεται το πλήρες κόστος αυτού

είτε ως μεγάλες. Περάκης Ευάγ. (2017). *Τα μικρά και τα μεγάλα της ανάπτυξης*. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας, σελ. 246.

³⁰. Ο διεθνής οίκος GOLDMAN SACHS εκπόνησε το 2004 μελέτη αναφορικά με την κατανομή του διεθνούς πλούτου. Σύμφωνα με τα ευρήματα, το ΑΕΠ θα μετατοπιστεί σε αναδυόμενες οικονομίες όπως η Κίνα και η Ινδία. Οι διεθνείς χρηματοοικονομικές συνθήκες ανάπτυξης θα κρίνουν τα αποτελέσματα αυτής της μετατόπισης πλούτου, που θα εξαρτώνται από τη δυνατότητα η χρηματική αναδιάταξη να οδηγηθεί στην ανακάλυψη νέων ευκαιριών και ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε συνδυασμό με την απόκτηση γνώσης, Φίλιππας Ν. (2015). *Η ψυχολογία των αγορών*. Εκδ. Πεδίο, σελ. 109 επ.

³¹. Σε αυτό ήταν πάντοτε υποστηρικτής ο Keynes, ο οποίος υποστήριξε ότι η μεγάλη ανισοδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου μειώνει την ροπή προς κατανάλωση και συνολική ζήτηση, Keynes J. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*. London, εκδ. McMillan and Co LTD, σελ. 94-95.

³². Καραγιάννης Α. (2002). *Η Χαμένη Αθωότητα της Οικονομικής Πολιτικής*. Εκδ. Μπένου, σελ. 139 επ.

³³. Καρύδης Γ. (2020). *Ενωσιακό Δίκαιο Ανταγωνισμού και Εσωτερικής Αγοράς*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 85 επ.

του κινδύνου³⁴. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι αναγκαία η νομοθεσία περί ανταγωνισμού ή οι δημόσιες παρεμβάσεις με σκοπό την πρόληψη ή τη διόρθωση αυτών των αστοχιών³⁵.

19. Με τη σύντομη ανάπτυξη των ανωτέρω έχει καταρχάς καταστεί σαφές το επιστημονικό πλαίσιο έρευνας που επιχειρείται με την παρούσα, δηλαδή σύμφωνα με τη δήλωση του τίτλου, η προσπάθεια ανταγωνιστικής λειτουργίας μιας επιχείρησης - ενός οικονομικού οργανισμού (οικονομική έκφανση της δράσης σε συνθήκες ανταγωνισμού) εντός του θεσπισμένου νομικού πλαισίου (νομική όψη της διαμόρφωσης ορίων στην επιχειρηματική αυτονομία).
20. Αυτό όμως που διακρίνει το δίκαιο του ανταγωνισμού από τη ρύθμιση άλλων έννομων σχέσεων που ρυθμίζει το δίκαιο είναι ότι εμπεριέχει οικονομικές έννοιες (π.χ. οικονομική αποτελεσματικότητα, κόστος ευκαιρίας, πλεόνασμα καταναλωτή, κ.ά.) και βασίζεται πάνω σε οικονομικά διδάγματα³⁶. Επομένως, τίθεται εύλογα το ερώτημα πώς θα επιτευχθεί αυτή η συνεφαρμογή των επιστημονικών κανόνων των δύο συγγενών και ταυτόχρονα αντιδιαστελλόμενων επιστημονικών κλάδων.

A.4. Μεθοδολογική σύμπλευση νομικών και οικονομικών εργαλείων προστασίας του ανταγωνισμού - Προοπτικές

21. Η έννοια της επιστήμης, που απαντάται ήδη από τα έργα του Πλάτωνα, ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα επίσταμαι, που δηλώνει εξοικείωση με συγκεκριμένο γνωστικό χώρο ή αντικείμενο. Η μελέτη και η εξήγηση του εξαιρετικά σπουδαίου και πολυπλεύρως σημαντικού γεγονότος της λειτουργίας των επιχειρήσεων για την παραγωγή συνολικής ευημερίας μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους και μεθόδους. Όπως εξηγήθηκε, στη δραστηριοποίηση αυτή επενεργούν παράλληλα το νομικό πλαίσιο (η Νομική αποτελεί δεοντολογική –ρυθμιστική επιστήμη) και το

³⁴. Global Competitiveness Report Special Edition (2020). *How Countries are Performing on the Road to Recovery*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.weforum.org.

³⁵. Έρευνες έχουν αποδείξει τη συσχέτιση της επένδυσης πόρων στην πολιτική ανταγωνισμού με τη μακροπρόθεσμη απόδοση της οικονομίας μιας χώρας. Για παράδειγμα, πρόσφατη έρευνα σχετικά με την επίδραση του δικαίου του ανταγωνισμού στην ανάπτυξη εξέτασε διεξοδικά την επίδραση ενός δείκτη ποιότητας της πολιτικής ανταγωνισμού (Competition Policy Index, CPI) στο ρυθμό αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας (Total Factor Productivity growth) 22 κλάδων σε 12 χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (εφεξής: ΟΟΣΑ) την περίοδο 1995 – 2005 και κατέδειξε θετική συσχέτιση, Buccirossi P., Ciari L., Duso T., Spagnolo G., Vitale C. (2013). *Competition Policy and Productivity Growth: An Empirical Assessment*. Review of Economics and Statistics, Τόμ. 95 (4), σελ. 1324-1336.

³⁶. Μπενετάρου Κ. (2018). *Η εφαρμογή της Οικονομικής Ανάλυσης σε Υποθέσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού*. Παρουσίαση της Προϊσταμένης της Α' Διεύθυνσης Οικονομικής Τεκμηρίωσης της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού (εφεξής: ΕπΑντ), Παρουσίαση ΕΠΛΟ.

οικονομικό πλαίσιο (η Οικονομική αποτελεί κυρίως εμπειρική επιστήμη)³⁷. Η παρούσα εργασία εκκινεί ακριβώς από το σημείο αυτό, δηλαδή ότι η αντιμετώπιση και η εξήγηση ενός τέτοιου κοινωνικοοικονομικού φαινομένου δεν μπορεί να αναχθεί σε μία μόνο επιστήμη, αλλά απαιτείται διεπιστημονική και σφαιρική προσέγγιση³⁸, με στόχο την εξαγωγή χρήσιμων και πρακτικών συμπερασμάτων που όμως θα έχουν πρακτική εφαρμογή.

A.4.1. Οικονομική ανάλυση του Δικαίου

22. Εξαιρετικής σημασίας εξήγηση της συνύπαρξης των δυο επιστημών το πρώτον δόθηκε με το περίφημο «Θεώρημα του Coase»³⁹. Ο Καθηγητής Coase στη μελέτη του «Το πρόβλημα του κοινωνικού κόστους» διαπίστωσε ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις (όπως πλήρης ανταγωνισμός, απουσία κόστους συναλλαγών - δηλαδή του προβλήματος οργάνωσης των αλληλεξαρτήσεων των ατόμων), το μέγιστο της κατανομής της ωφέλειας επιβάλλεται αυτόματα χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι νομικές ρυθμίσεις. Συνεπώς, το δίκαιο πρέπει να στηρίζει εκείνες τις διευθετήσεις που εισάγουν το μέγιστο της αποτελεσματικότητας. Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου (ΟΑΔ), όπως ονομάστηκε η αξίωση αυτή, βρίσκει έρεισμα στο γεγονός ότι η οικονομική προσέγγιση θα εξετάζει την αποτελεσματικότητα των νομικών κανόνων δίνοντας έμφαση, όχι στις αξιολογικές τους καταβολές, αλλά στο αν πετυχαίνουν και σε ποιο βαθμό το δεδομένο στόχο που θέτουν για την αγορά⁴⁰.

³⁷. Γέμος Π. (2001). *Μεθοδολογικά προβλήματα στη συνεργασία Νομικής και Οικονομικής: Το παράδειγμα της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου*. Τιμητικός τόμος Αρχιεπισκόπου Δημητρίου.

³⁸. Μεταφέροντας αυτολεξεί τις διαπιστώσεις του Καθηγητή Δ. Α. Σωτηρόπουλου σημειώνουμε ότι τα διεπιστημονικά έργα είναι ταυτόχρονα «ανάθεμα και πηγή νέων ιδεών». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «Οι ειδικοί κάθε κλάδου εξηγούνται εναντίον των επιδρομών που κάνουν οι μη ειδικοί στο πεδίο τους κατηγορώντας τους ότι επιλέγουν ό,τι τους βολεύει και απλουστεύουν τα συμπεράσματα των ειδικών. Ταυτόχρονα όμως γοητεύονται από τα συνθετικά έργα καθώς η σώρευση και ο συνδυασμός των ειδικών διαπιστώσεων, προκειμένου να εξυπηρετηθεί ένα διεπιστημονικό εγχείρημα, παρέχουν ευκαιρίες για πρωτότυπες υποθέσεις εργασίας, χρήσιμες στους ειδικούς που τυχόν εγκλωβίζονται στις εσωτερικές διαφωνίες της εκάστοτε αναφερόμενης επιστημονικής κοινότητας.»

³⁹. Coase R. (1960). *The Problem of Social Cost*. The Journal of Law & Economics, Τόμ. 3, σελ. 1-44, ιδίως σελ. 6. Αναμφισβήτητα πρόκειται για μια πρωτοποριακή και ευφυέστατη συμβολή στην ερμηνεία των κανόνων δικαίου. Η μόνη κριτική της οπτικής αυτής είναι ότι ο Καθηγητής Ρόναλντ Κόους δεν λαμβάνει υπόψη περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ιδιώτες δεν αποφασίζουν ορθολογικά, Γεωργακόπουλος Ν. (2013). *Εις Μνήμη Ronald H. Coase: Ο άκων πατέρας της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχη 8-9, σελ. 753 επ.

⁴⁰. Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου (ΟΑΔ) είναι δι-επιστημονική εφαρμογή αρχών που διέπουν τις δυο επιστήμες κατά τη θέσπιση και ερμηνεία των κανόνων δικαίου. Μέσω της ΟΑΔ επιχειρείται η θέσπιση κατάλληλων κανόνων που μπορούν να επιτύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα με το μικρότερο κόστος. Για την θέσπιση των κανόνων μελετώνται οι συνέπειες εφαρμογής τους σ' έναν κόσμο όπου οι ορθολογικοί άνθρωποι προσαρμόζουν τις πράξεις τους σ' αυτούς τους κανόνες. Αναγνωρίζεται καταρχήν ότι το δίκαιο, όπως ορίζεται στην νομική επιστήμη, είναι ετερογενείς κανόνες που ρυθμίζουν την διευθέτηση των διαφορών. Οι νόμοι

23. Ακολούθησε ο Richard Posner, το έτος 1973, ο οποίος, δημοσιεύοντας το μνημειώδες έργο του «Economic Analysis of Law»⁴¹, χρησιμοποίησε τα εργαλεία των Οικονομικών στην ανάλυση όλων σχεδόν των κλάδων της νομικής επιστήμης. Από το δίκαιο προστασίας του ανταγωνισμού μέχρι το οικογενειακό δίκαιο και από το ποινικό μέχρι το συνταγματικό δίκαιο, ο Posner κατόρθωσε να καλύψει το σύνολο σχεδόν του δικαίου, αποδεικνύοντας πως η «νέα» οικονομική ανάλυση του δικαίου δεν ήταν απλώς μια εκ του μακρόθεν συνεργασία δύο επιστημών. Αντίθετα, επρόκειτο για μια ουσιαστική διεπιστημονική προσέγγιση στο δίκαιο, η οποία αξιοποιούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ιδιαίτερα επιτυχημένη μεθοδολογία της οικονομικής

αποτελούν το μέσο για την εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και ευημερίας. Δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία που να μην της είναι απαραίτητοι οι κανόνες δικαίου, δηλαδή οι κανόνες που θα ρυθμίσουν την κοινωνική συμβίωση. Στο πεδίο των οικονομικών, τα πρόσωπα θεωρείται ότι κάνουν την επιλογή αυτού που νομίζουν πως θα μεγιστοποιήσει την «ωφέλειά» τους, δηλαδή την ευτυχία τους (utility maximization hypothesis). Αφού οι άνθρωποι φέρονται κατά κανόνα ορθολογικά, η συμπεριφορά τους είναι προβλέψιμη. Αν γνωρίζουμε τους στόχους των προσώπων, κατά συνέπεια μπορούμε να προβλέψουμε τις επιλογές τους, αλλά και να τις ερμηνεύσουμε. Οι κανόνες δικαίου επομένως, παραλληλίζονται με τους με τους περιορισμούς (constraints) της οικονομικής επιστήμης. Μπορούμε να τους θεωρήσουμε και πιο ευρύτερα ως κίνητρα που επιχειρούν να επηρεάσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά προς μια επιθυμητή κατεύθυνση. Εντούτοις, σε έναν κόσμο στον οποίο οι ορθολογικοί άνθρωποι προσαρμόζουν τις πράξεις τους στα κίνητρα που δημιουργούν οι νόμοι, τα οικονομικά διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο. Η οικονομική προσέγγιση στο δίκαιο λειτουργεί με δύο τρόπους: (α) όταν ο νομοθέτης θέλει να πετύχει κάποιους στόχους, οι οικονομολόγοι προτείνουν τρόπους αποτελεσματικότερης επίτευξης των στόχων αυτών και (β) όταν υπάρχει ήδη το θεσμικό πλαίσιο, τα οικονομικά του δικαίου αναζητούν τη λογική του (δηλαδή τον στόχο τον οποίο θέλει να πετύχει) και βοηθούν τον ερμηνευτή του δικαίου στην αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων. Επομένως, η ΟΑΔ καλεί τους εφαρμοστές των νομικών και οικονομικών αρχών να αντιμετωπίσουν το δίκαιο από άλλη οπτική γωνία: ex ante (εκ των προτέρων) και όχι ex post (εκ των υστέρων). Αυτό συνεπάγεται ότι η νομική ρύθμιση μιας κατάστασης, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένη, δηλαδή υπό την οπτική πως η προτεινόμενη ρύθμιση θα επηρεάσει μόνο αυτήν την συγκεκριμένη περίπτωση. Θα πρέπει να γίνει κατάλληλη προσαρμογή της σκέψης πως ο κανόνας δικαίου που θα τεθεί θα επηρεάσει τα κίνητρα πολλών άλλων ανθρώπων από εκεί και πέρα στο συγκεκριμένο ζήτημα. Δηλαδή ο κανόνας δικαίου δεν θα πρέπει να αποτελεί μία λύση σε μία κατάσταση που έχει ήδη λάβει χώρα, αλλά μία προσπάθεια προληπτικής αντιμετώπισης των μελλοντικών προβλημάτων που θα προκύψουν. Θα πρέπει, λοιπόν, ο κανόνας να δημιουργεί εκείνα τα κίνητρα που θα καθοδηγούν τη συμπεριφορά των ατόμων σε επιθυμητά αποτελέσματα. Επομένως, δεν θα πρέπει να αξιολογούνται οι κανόνες μόνο σε πρώτο επίπεδο (ως προς την φαινομενική δίκαιη και λογική ρύθμιση), αλλά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ολιστικά με έμφαση πάντα στις συνέπειές τους. Υπό την θεώρηση αυτή, το δίκαιο καθίσταται μία δομή κινήτρων που υποχρεώνει τα άτομα να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους, Χατζής Α. (2012). *Το Δίκαιο των Βιβλίων και το Δίκαιο της Πράξης: Η Παρακμή του Νομικού Φορμαλισμού και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου*. Δώρημα Ευχαριστήριον: Τιμητικός Τόμος Πέτρου Α. Γέμτου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 739 επ.

⁴¹. Posner R. (2003). *Economic Analysis of Law*. New York, Aspen Publishers, 6^η εκδ. Ο Richard Posner, Καθηγητής Νομικής στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο, διορίστηκε Εφέτης το 1985 και Πρόεδρος Εφετών του 7ου Περιφερειακού Εφετείου των ΗΠΑ το 1993. Είναι ο πρώτος σε βιβλιογραφικές αναφορές και ταυτόχρονα σε επιρροή στη νομολογία Δικαστής στην ιστορία του Αμερικανικού Δικαίου.

επιστήμης (που αργότερα ονομάστηκε «θεωρία της ορθολογικής επιλογής») στην ανάλυση των θεσμών⁴².

24. Η συμβολή της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου υπήρξε καταλυτική τα τελευταία έτη ιδίως στο πεδίο της αναμόρφωσης και μεταρρύθμισης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας (antitrust law), δηλαδή της νομοθεσίας για την προστασία του ανταγωνισμού, τόσο στην Αμερική όσο και την Ε.Ε. Βασική αποστολή του δικαίου προστασίας του ανταγωνισμού είναι η μεγιστοποίηση της ευημερίας των καταναλωτών. Ο στόχος της μεγιστοποίησης της ευημερίας των συμμετεχόντων στην αγορά μπορεί να εκπληρωθεί μέσω της προαγωγής της οικονομικής αποτελεσματικότητας και του ανταγωνισμού. Ασκώντας κριτική στα αμάχητα τεκμήρια παραβίασης των κανόνων του ανταγωνισμού (per se rules) που είχαν καθιερώσει τα παλαιότερα νομοθετήματα και οι σχετικές δικαστικές αποφάσεις, προτάθηκε η αντικατάστασή τους με γενικές ρήτρες (standards) που θα έδιναν στον δικαστή τη διακριτική ευχέρεια να διαπιστώσει, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της οικονομικής επιστήμης, αν (και κατά πόσο) συγκεκριμένες πρακτικές νοθεύουν τον ανταγωνισμό και μειώνουν την ευημερία των καταναλωτών (rule of reason)⁴³.
25. Υπό την οπτική αυτή, η οικονομική ανάλυση του δικαίου εξυπηρετεί στην αξιολόγηση των νομικών κανόνων και ιδίως στη διαρκή αναμόρφωση των κανόνων με βάση αξιολόγηση που ερείδεται στην οικονομική επιστήμη, ώστε οι στόχοι του νόμου να επιτυγχάνονται με την μικρότερη δυνατή θυσία, με βάση πληροφόρηση της οικονομικής επιστήμης⁴⁴. Η μετεξέλιξη της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου αφορά τη συμβολή του δικαίου στην σταθερότητα της οικονομικής ανάπτυξης. Το δίκαιο προσφέρει σταθερότητα και η οικονομική ανάλυσή του εξηγεί προς τον δικαστή συμπεριφορές που η αγορά θεωρεί αποτελεσματικές, ώστε να μην στρεβλώνεται η αγορά. Με την οπτική αυτή αιτιολογούνται δράσεις που, αν και φαινομενικά δείχνουν παράλογες, ωστόσο εξηγούνται από την προσδοκία ατομικής ωφέλειας και τη λογιστική επιστήμη⁴⁵.

⁴². Γέμτος Π. (1999). *Οι Θεωρητικές Βάσεις της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου*. Νομικό Βήμα, Τόμ. 47 και Χατζής Α. (2003). *Η οικονομική ανάλυση του δικαίου των συμβάσεων (Στο παράδειγμα της ποινικής ρήτρας, ΑΚ 409)*. Ηλεκτρονικό περιοδικό digesta.

⁴³. Κοτσίρης Λ. (2007). Διάλεξη στα πλαίσια εκδηλώσεων του Ομίλου Νομικού Προβληματισμού «Έρευνα ΔΡΑσης» της 07.02.2007, ανακτηθείσα από τον ιστότοπο: http://www.digestaonline.gr/index.php/24-2006/232-2006-kotsiris#_ftnref25

⁴⁴. Μηλιώνης Ν. (2017). *Η οικονομική ανάλυση του δικαίου ως εργαλείο διάπλασης και αναζήτησης της πλέον αποτελεσματικής λύσης*. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας, σελ. 74.

⁴⁵. Αρτίκης Π. (2017). *Οικονομική Επιστήμη, Νομική Επιστήμη και προγραμματισμός*. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας, σελ. 173-174.

A.4.2. «Συμπεριφορική Οικονομική» ως παράγων συνεκτίμησης της ρύθμισης του δικαίου του ανταγωνισμού

26. Το ρεύμα των συμπεριφορικών οικονομικών που δημιουργήθηκε την τελευταία δεκαετία, διχάζοντας εν μέρει την οικονομική επιστημονική κοινότητα, ουσιαστικά αποτελεί ένα μείγμα οικονομικών, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας και ίσως, στην πιο ακραία του μορφή, νευροεπιστημών⁴⁶.
27. Πιο συγκεκριμένα, ως συμπεριφορική οικονομική ορίζεται ο τομέας των οικονομικών, όπου εξετάζεται πώς οι ψυχολογικοί, γνωστικοί και κοινωνικοί παράγοντες επηρεάζουν τις οικονομικές αποφάσεις του ατόμου σε βαθμό που παρεκκλίνουν από την κλασική οικονομική θεωρία. Οι κύριες εφαρμογές των συμπεριφορικών οικονομικών είναι στις χρηματαγορές, στη θεωρία αβεβαιότητας και στη θεωρία κοινωνικής επιλογής. Η θεωρία κοινωνικής επιλογής είναι η χρησιμοποίηση οικονομικών εργαλείων για να εξεταστεί η πολιτική συμπεριφορά των ατόμων και αποτελεί μεγάλο κομμάτι τόσο των δημόσιων οικονομικών όσο και της πολιτικής θεωρίας.
28. Στο πλαίσιο της δημόσιας οικονομικής εξετάζονται πολιτικές τέλειαν αναδιανομής του πλούτου και παροχής κινήτρων στους πολίτες που υποθετικά δρουν ορθολογικά⁴⁷, προσπαθώντας να μεγιστοποιήσουν την ατομική τους ευχαρίστηση. Ναι, όμως οι άνθρωποι δεν δρουν πάντα ορθολογικά, συνεπώς μερικές βέλτιστες πολιτικές της δημόσιας οικονομικής δεν θα είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Για παράδειγμα, ένα πείραμα έδειξε ότι υπενθύμιση με τη μορφή γραπτών μηνυμάτων στο κινητό αυξάνει τον αριθμό των πολιτών που πληρώνουν τα πρόστιμά τους⁴⁸.

⁴⁶. Η κριτική της τάσης αυτής αφορά το ότι η παρατήρηση της συμπεριφοράς του καταναλωτή δεν είναι κάτι καινούργιο για τους οικονομολόγους. Αυτό που είναι νέο είναι ότι τώρα αντιλαμβανόμαστε καλύτερα ότι αυτές οι αποκλίσεις στη συμπεριφορά τους είναι σε μεγάλο βαθμό προβλέψιμες και επομένως παρέχουν ευκαιρίες στις επιχειρήσεις να εκμεταλλευτούν την αδυναμία αυτή των καταναλωτών. Υπό την προοπτική αυτή υπάρχουν επίσης ευκαιρίες για τις αρχές ανταγωνισμού και τις ρυθμιστικές αρχές να παρέμβουν με τρόπους που ωφελούν σημαντικά τους καταναλωτές. Η προβλέψιμη φύση του παραλογισμού των καταναλωτών σημαίνει ότι δεν χρειάζεται να εγκαταλείψουμε τη χρήση της τυπικής προσέγγισης για την ανάλυση των αγορών και των πιθανών διορθωτικών μέτρων. Αλλά σίγουρα πρέπει να αναλύσουμε και να επέμβουμε, λαμβάνοντας παράλληλα προσεκτικά υπόψη τα διδάγματα από την συμπεριφορική οικονομική, Walker M. (2017). *Behavioural economics: the lessons for regulators*. European Competition Journal, Τόμ. 13 (1), σελ. 1-27.

⁴⁷. Ορισμένοι λόγοι μπορεί να είναι ψυχολογικοί παράγοντες, οι περιορισμοί ρευστότητας στις αγορές, η ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ των διαφορετικών ομάδων, οι περιορισμοί στο αρμπιτράζ, οι τιμές των αξιογράφων που μπορεί να αποκλίνουν από τις θεμελιώδεις τιμές, ακραίες περίοδοι στις χρηματιστηριακές αγορές, η αναζήτηση ασφαλείας, η κοινή γνώμη της αγοράς, Φίλιππας Ν. (2015), ό. π., σελ. 286 επ.

⁴⁸. Livas C., Skotis A. (2022). *Factors affecting the impact of text message advertising*. International Journal of Internet Μάρκετινγκ and Advertising, Τόμ. 16 (3), σελ. 230-256.

29. Στη συμπεριφορική οικονομική, βέβαια, ασκείται δριμεία κριτική από υποστηρικτές της κλασικής οικονομικής, επιχειρηματολογώντας ότι τα συμπεριφορικά οικονομικά στα χέρια των πολιτικών λειτουργούν σαν ένα ακόμα εργαλείο που τους δίνει τη δυνατότητα να αποφεύγουν αυστηρότερες πολιτικές με ρίζες στην παραδοσιακή οικονομική θεωρία, που πιθανόν θα είχαν τεράστιο πολιτικό κόστος για τις κυβερνήσεις. Η κριτική αυτή σε μεγάλο βαθμό είναι σωστή, αν σκεφτούμε ότι τα οικονομικά πολλές φορές έχαναν την αξιοπιστία τους στα χέρια των πολιτικών, οι οποίοι μην έχοντας κάποιο πολιτικό κίνητρο να εφαρμόσουν σωστές οικονομικές πολιτικές, παρέβλεπαν τις προτάσεις των οικονομικών συμβούλων τους και υιοθετούσαν μέτρα που απλά θα βοηθούσαν στην επανεκλογή τους, αψηφώντας τις συνέπειες μακροχρόνια. Σε κάθε περίπτωση, χρέος της οικονομικής επιστήμης εκτός του να προσπαθεί να εξηγήσει την οικονομική συμπεριφορά των πολιτών, είναι η διερεύνηση των σωστών κινήτρων που θα αποφέρουν τα μέγιστα αποτελέσματα στο κοινωνικό σύνολο. Εκεί ακριβώς τα συμπεριφορικά οικονομικά θα αποτελούσαν τον κρίσιμο αρωγό⁴⁹.
30. Παρά τις όποιες διαφωνίες μεταξύ των οικονομολόγων, η συμπεριφορική οικονομική ήρθε για να μείνει. Η κυβέρνηση συνασπισμού του Ηνωμένου Βασιλείου ίδρυσε το 2010 το BIT (Behavioural Insight Team), βάζοντας για τα καλά τα συμπεριφορικά οικονομικά στη διαδικασία διαμόρφωσης δημοσίων πολιτικών. Το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου ακολούθησε και η Αμερική του προέδρου Ομπάμα με τη συμμετοχή στη ομάδα συμβούλων του προέδρου ενός διάσημου συμπεριφορικού οικονομολόγου⁵⁰.
31. Συνεπώς, οι φωνές αμφισβήτησης όσο πάνε και μειώνονται. Ειρωνεία για τους υποστηρικτές των κλασικών οικονομικών είναι ότι ο πατέρας της μακροοικονομικής, ο Keynes, στεκόταν τόσο στα ζωώδη ένστικτα (animal spirits). Σίγουρα, αν ζούσε τώρα θα ήταν φανατικός υποστηρικτής των συμπεριφορικών οικονομικών, όχι για κανέναν άλλον λόγο, απλά επειδή καθιστούν ίσως τις βραχυχρόνιες πολιτικές πιο αποτελεσματικές.
32. Εντούτοις, η επιστημονική κατεύθυνση και τα πρακτά αποτελέσματα έκαστου επιστημονικού πεδίου, εφόσον αφεθούν ως άυλες γνωστικές κατασκευές να εξυπηρετούν την εφαρμογή σε μονόπρακτες προσεγγίσεις, δεν εξυπηρετούν την πρόοδο, αλλά περιορίζουν την χρησιμότητά τους στον πραγματικό κόσμο. Θα πρέπει να είναι σαφές ότι υπηρεσία της επιστήμης, ακόμη και αν αυτό έρχεται σε «μερική

⁴⁹. Ackley R. (2013). *Harder: Applying Behavioural Economics to Public Policy*. PsycCRITIQUES, 5858 (4747), σελ. 1.

⁵⁰. Alm J., Sheffrin S. (2016). *Using Behavioral Economics in Public Economics*. Public Finance Review, Τόμ. 45 (1), σελ. 4-9.

αντίθεση» με τις σχετικές αξιώσεις, είναι η διατήρηση της ενιαιότητας της ανθρώπινης συμπεριφοράς⁵¹ και ειδικά για την προκείμενη μελέτη η παρατήρηση και η αποτίμηση της ενιαιότητας της επιχειρηματικής συμπεριφοράς. Πράγματι, τα επιστημονικά μοντέλα δεν αποτελούν τυφλές αποδείξεις ενός προδιαγεγραμμένου κανονιστικού πλαισίου που υποδεικνύει η επιστήμη, αλλά υπηρετούνται και πρέπει συνεπώς ως τέτοια να παρατηρούνται από μονάδες και από επιχειρήσεις. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύσσονται μέθοδοι, καθιερώνονται νόρμες και διακρίνονται μοτίβα, που πρέπει να μην αντιμετωπίζονται ως τετελεσμένα, αλλά δια της απαιτούμενης και αναγκαίας συνθετότητας να αποκτούμε μια διεπιστημονική οπτική – perspective.

A.4.3. Η θεσμική ανάλυση της οικονομικής επιστήμης

33. Ως μια άλλη εναλλακτική σύμπλευση, διατυπώνεται και η μεθοδολογικά αντίστροφη πορεία, δηλαδή η εισαγωγή των θεσμικών αναλύσεων στην οικονομική επιστήμη ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης του γνωστικού αντικειμένου της⁵². Υπό την οπτική αυτή, η δράση της επιχείρησης πρέπει να εξηγείται και να υποκινείται από την επιδίωξη κέρδους, ωστόσο το τελικό αποτέλεσμα στο πλαίσιο της έννομης τάξης θα πρέπει να κατευθύνεται σε μια δίκαιη ανακατανομή στην κοινωνία. Προς το σκοπό αυτό, είναι δόκιμο να ακολουθούνται οι αρχές και η ηθική της λογιστικής επιστήμης, σύμφωνα με την οποία πραγματοποιείται η νόμιμη καταγραφή αριθμοδεικτών και επιδόσεων των εταιριών⁵³.
34. Σύμφωνα με τη λογιστική επιστήμη, η πλήρης καταγραφή των μεγεθών που αφορούν κάθε πτυχή της οικονομικής οντότητας, όπως είναι η αξία της, τα περιουσιακά της στοιχεία, οι υποχρεώσεις της, η φθορά των στοιχείων της, οι ασφαλιστικές της υποχρεώσεις και συνολικά οι δοσοληψίες της με κάθε τρίτο καθώς και οι προβλέψεις για το μέλλον εξυπηρετούν την πληροφόρηση. Με αμιγή βάση παρατήρησης της λειτουργίας της επιχείρησης, τη διαρκή παρακολούθηση κάθε μεταβολής που θα επιφέρει ένα οικονομικό μέγεθος, οι ενδιαφερόμενοι χρήστες μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις και να ερμηνεύουν τις ενέργειες της επιχείρησης⁵⁴.
35. Η σύγχρονη νομοθεσία περί ανταγωνισμού βασίζεται ακριβώς σε μια προ-ορατική τεχνοκρατία, η οποία αναλαμβάνει τα καθήκοντα της πρόβλεψης, της

⁵¹. Τσούκας Χ. (2018). *Οι κοινωνικές επιστήμες και «τα πρακτά»: Για μια συζευκτική αντίληψη της Γνώσης*. Εισήγηση στην εκδήλωση του Πανεπιστημίου Κύπρου για την Εορτή των Γραμμάτων, 30 Ιανουαρίου 2018.

⁵². Πλιάκος Α. (2021). *Εισαγωγή στο οικονομικό δίκαιο*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η έκδοση, σελ. 4.

⁵³. Σώρρος Ι. (2017). *Η συμβολή των «Accounting Ethics» στην Οικονομική Ανάπτυξη*. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας, σελ. 180.

⁵⁴. Περάκης Ευάγ., Λιβαδά Χ., Σωτηρόπουλος Γ., Δρίτσας Σ. (2017). *Το δίκαιο της λογιστικής*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 4 επ.

συλλογής/ανταλλαγής γνώσεων και της επικοινωνίας με το κοινό. Η τεχνοκρατία που στηρίζεται στην πληροφόρηση προϋποθέτει τη συστηματική ενσωμάτωση της επιστημονικής οικονομικής τεχνογνωσίας στη χάραξη νομοθετικής πολιτικής, ιδίως στις προβλέψεις που αφορούν οικονομικές παραμέτρους, μάλιστα όχι μόνο στο επίπεδο της χάραξης πολιτικής αλλά και στην εφαρμογή της⁵⁵. Όπως αναφέρεται, η κατανόηση των ρυθμίσεων και των αποφάσεων στη νομοθεσία ανταγωνισμού προϋποθέτει την επαρκή γνώση οικονομικών, τόσο μικροοικονομικής όσο και βιομηχανικής οργάνωσης⁵⁶.

A.4.4. Άσκηση πολιτικής με οικονομική κατεύθυνση

36. Η τελευταία εξεταζόμενη οπτική αφορά τον τρόπο διαμόρφωσης του δικαίου σε συνάρτηση με την ιδεολογική ταυτότητα των πολιτικών που νομοθετούν. Υπάρχει η μομφή που πηγάζει από την πολιτική σκέψη με σοσιαλιστικό προσανατολισμό ότι το διαμορφωθέν δίκαιο ανταγωνισμού δεν έχει πολιτικό περιεχόμενο ή νομοπολιτικούς σκοπούς. Η μομφή προέρχεται συνδέεται με την ιδεολογική θέση ότι νομοθετικές ρυθμίσεις που προωθούνται από σοσιαλιστικές κυβερνήσεις βασίζονται σε συγκεκριμένη ιδεολογία, ενώ νομοθετικές ρυθμίσεις φιλελεύθερων κυβερνήσεων δεν έχουν αντίστοιχο ιδεολογικό υπόβαθρο⁵⁷. Η θεώρηση αυτή εκκινεί από το γεγονός ότι ανεξαρτήτως ιδεολογικής τοποθέτησης των διαμορφωτών της νομοθεσίας, η παραγωγική (δηλαδή μη καταναλωτική) οικονομία κάθε κράτους (ή αντίστοιχα της ισοδύναμης ένωσης κρατών, όπως η Ε.Ε.) οδηγείται εκ των πραγμάτων προς την κατεύθυνση της οικονομικής αρχής, δηλαδή ελαχιστοποίησης του κόστους. Στις καπιταλιστικές οικονομίες, όμως, διακρίνεται η έντονη κατεύθυνση προς την παράλληλη μεγιστοποίηση του κέρδους. Αντίθετα, στις κεντρικά διευθυνόμενες οικονομίες, η κατεύθυνση της οικονομίας εξαρτάται, όχι από τον ιδιώτη που θα επωφεληθεί του κέρδους, αλλά από το κράτος. Η κατεύθυνση στην οποία στοχεύει κάθε οικονομία, δηλαδή η ελαχιστοποίηση του κόστους και πολύ περισσότερο η μεγιστοποίηση του κέρδους -όπου υπάρχει-, δίδουν στο δίκαιο του ανταγωνισμού που θα υιοθετηθεί τον τεχνικό χαρακτήρα του. Παράλληλα τελεί άμεση συνάρτηση με τις επιλογές της κεντρικής πολιτικής σκηνής⁵⁸. Αποτελεί το μέσον επίτευξης αυτής της ελαχιστοποίησης και μεγιστοποίησης.
37. Η άποψη αυτή υιοθετεί την οπτική του Keynes, σύμφωνα με τον οποίο οι οικονομολόγοι, κατόπιν προσεκτικών παρατηρήσεων διαμορφώνουν την κατάλληλη

⁵⁵. Lianos I. (2019). *Polycentric Competition Law*. Current Legal Problems, σελ. 3.

⁵⁶. Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004). *Πολιτική Ανταγωνισμού & Ρυθμιστική Πολιτική*. Εκδ. ΤΥΠΩΘΗΤΩ, σελ. 13 επ.

⁵⁷. Γεωργακόπουλος Λ. (2008). *Κέρδος. Ο πυρήνας του Εμπορικού Δικαίου*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 39 επ.

⁵⁸. Η κατεύθυνση για τη διευκόλυνση του κέρδους αφενός (θετικά) είναι το χαρακτηριστικό του εμπορικού δικαίου, αφετέρου δε (αρνητικά) λείπει ως γνώρισμα του λοιπού ιδιωτικού δικαίου.

οικονομική πολιτική την οποία προωθούν σε αυτούς που έχουν την εξουσία, ώστε να την εφαρμόσουν. Οι πολιτικές αποφάσεις πρέπει να έχουν υποχρεωτικά ως υπόβαθρο τις οικονομικές εισηγήσεις, αλλιώς τα αποτελέσματά τους πιθανότατα θα είναι επιβλαβή για το γενικό καλό⁵⁹.

38. Υπό την οπτική αυτή, η καθιέρωση των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού αποτελεί νομοθετική πρωτοβουλία του πρώτου ημίσεος του 20^{ου} αιώνα με αφετηρία τις ΗΠΑ. Η αντιμονοπωλιακή νομοθεσία αποτελεί μετεξέλιξη της ακυρότητας που συνεπάγεται -βάσει των χρηστών ηθών- η υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας, η οποία πλέον αποκτά την έννοια της αλλοίωσης της αγοράς. Η θεσμοθέτηση αυτή αποτελεί την απάντηση της φιλελεύθερης ιδεολογίας της ελεύθερης αγοράς και την επικράτησή της στο δίκαιο, έναντι της σοσιαλιστικής κριτικής ότι το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας οδηγεί στην επικράτηση μονοπωλιακής κεφαλαιοκρατίας. Παρά τις δυσοίωνες σχετικές προβλέψεις, η ενίσχυση των μονοπωλίων δεν έχει επαληθευθεί.
39. Συνοψίζοντας, κατά την εκτίμηση αυτή, οι εκάστοτε κανόνες δικαίου και ο συνεπαγόμενος έλεγχος της επιχειρηματικής συμπεριφοράς φαίνεται να εκπορεύεται από τις κρατούσες πολιτικές αντιλήψεις, οι οποίες θεμελιώνονται στις συμβουλές των οικονομολόγων προς τους πολιτικούς. Όσο κυριαρχεί η φιλελεύθερη πολιτική τάση, η ανάγκη εξοβελισμού μονοπωλίων με άκρατες τάσεις επικράτησης στην αγορά οδηγεί στην απώθησή τους. Αντίθετα, η επικράτηση σοσιαλιστικής ιδεολογίας θα χαλαρώσει το πλαίσιο ελέγχου, καθότι θα στρέψει την παραγωγική διαδικασία σε κεντρική ρύθμιση, με αποτέλεσμα η επαύξηση του κέρδους να μην αποτελεί πλέον κινητήρια δύναμη της αγοράς.
40. Με βάση τα αναλυθέντα, προκύπτει ότι μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί ποικίλα και επιστημονικά τεκμηριωμένα μοντέλα συνεφαρμογής των δυο επιστημών στο λειτουργικό πλαίσιο των επιχειρήσεων, τα οποία χρησιμοποιούνται και κατά την τεκμηρίωση των δικαστικών κρίσεων κατά την εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού. Εντούτοις, η αμφισβήτηση της ορθής απονομής δικαιοσύνης και της εξήγησης της οικονομικής συμπεριφοράς μιας επιχείρησης είναι διαρκώς στο προσκήνιο, αποτελώντας εφιαλτήριο της παρούσης μελέτης.

A.5. Η αμφισβήτηση της εφαρμογής της νομοθεσίας ανταγωνισμού

41. Παρά λοιπόν τα υφιστάμενα έγκυρα εργαλεία του εφαρμοστή του σύγχρονου δικαίου ανταγωνισμού, αμφισβητήθηκε ρητώς το λειτουργικό μοντέλο που γνωρίζουμε για την αγορά, ως συνάρτηση της σχετικής νομοθεσίας που διέπει την

⁵⁹. Skidelsky R. (1992). *John Maynard Keynes: Volume 2: The Economist as Savior, 1920-1937*. London, Macmillan.

οικονομική λειτουργία της επιχείρησης ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής: ΔΕΕ ή Δικαστήριο), ανώτατου δικαιοδοτικού οργάνου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής (άρθρο 267 Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφεξής: ΣΛΕΕ). Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο αγωγής αποζημίωσης που κατέθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενώπιον εθνικού δικαστηρίου του Βελγίου για αποκατάσταση ζημίας που υπέστη από παράνομες συμπράξεις εταιριών ανελκυστήρων κατά την κατάρτιση δημόσιων συμβάσεων, οι εναγόμενες εταιρίες, οι οποίες όπως είχε κριθεί συμμετείχαν σε αυτές τις συμπράξεις, αμφισβήτησαν την εγκυρότητα και την οικονομική ορθότητα των οικονομικών αναλύσεων της Επιτροπής ως προς τη διαπίστωση των παραβάσεων τους. Επιπλέον, ισχυρίστηκαν ότι ο έλεγχος του Δικαστηρίου δεν αποτελεί εχέγγυο ασφαλούς απονομής δικαιοσύνης, καθότι διενεργείται από το ΔΕΕ, του οποίου η ανεξαρτησία αμφισβητείται επειδή αποτελεί και αυτό θεσμικό όργανο της Ένωσης, με σκοπό την εφαρμογή της νομοθεσίας ανταγωνισμού που εξάλλου δεν λαμβάνει υπόψη την πραγματική λειτουργία της αγοράς. Η απάντηση του Δικαστηρίου⁶⁰ ότι κάθε δικαιοδοτικό όργανο αποτελεί οπωσδήποτε μέρος του κράτους ή του υπερεθνικού οργανισμού στον οποίο ανήκει και λειτουργεί υπό ένα σύνολο εγγυήσεων του νόμου (εν προκειμένω των Συνθηκών) προς διασφάλιση της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας των μελών του, συνιστά ορθή νομικά κρίση.

42. Οι επιχειρήσεις αμφισβητούν περαιτέρω την αντικειμενικότητα και αμεροληψία των Αρχών Ανταγωνισμού καθώς και το εύρος ελέγχου των εθνικών δικαστηρίων. Πιο συγκεκριμένα, οι αιτιάσεις αυτές βασίζονται αφενός στο διττό ρόλο της Αρχής Ανταγωνισμού, που λειτουργεί τόσο ως αρχή εξέτασης όσο και ως αρχή λήψης της οριστικής διοικητικής απόφασης περί παράβασης ή όχι της νομοθεσία ανταγωνισμού, αφετέρου στο ότι σε ορισμένα κράτη, όπως π.χ. η Κύπρος, ο ακυρωτικός έλεγχος των δικαστηρίων συνεπάγεται ότι αυτά δεν έχουν πλήρη δικαιοδοσία για έλεγχο των αποφάσεων της Αρχής Ανταγωνισμού. Βάσει των δεδομένων αυτών οι επιχειρήσεις προβάλλουν ότι η δημόσια επιβολή της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας είναι αντίθετη με τις επιταγές του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής: ΕΣΔΑ).
43. Στο πλαίσιο αυτό, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής: ΕΔΔΑ) έκρινε ότι η τήρηση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν αποκλείει, στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας, να λαμβάνεται απόφαση αναγνώρισης παράβασης και καταδίκης της πρώτα από διοικητική αρχή. Η τήρηση της εν λόγω διατάξεως επιτάσσει πάντως να υπόκειται σε μεταγενέστερο έλεγχο εκ μέρους δικαιοδοτικού

⁶⁰. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-199/11, Otis NV, ECLI:EU:C:2012:684, σκ. 58 και 64.

οργάνου που έχει πλήρη δικαιοδοσία κάθε απόφαση διοικητικής αρχής η οποία δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 6, παρ. 1, της ΕΣΔΑ.

44. Από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προκύπτει επίσης ότι μεταξύ των χαρακτηριστικών ενός δικαιοδοτικού οργάνου πλήρους δικαιοδοσίας καταλέγεται η εξουσία μεταρρυθμίσεως κάθε σημείου της ληφθείσας αποφάσεως, είτε το σημείο αυτό αφορά πραγματικά περιστατικά είτε αφορά νομικά ζητήματα. Ένα τέτοιο όργανο πρέπει ιδίως να έχει αρμοδιότητα να εξετάσει όλα τα πραγματικά και νομικά ζητήματα που ασκούν επιρροή επί της διαφοράς της οποίας επιλαμβάνεται. Ως εκ τούτου, ο δικαστής πρέπει να προβαίνει στον έλεγχο νομιμότητας βάσει των στοιχείων που έχει προσκομίσει ο προσφεύγων προς στήριξη των προβαλλομένων λόγων ακυρώσεως και δεν μπορεί να επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια την οποία έχει η Αρχή Ανταγωνισμού όσον αφορά την εκτίμηση των στοιχείων αυτών. Η έλλειψη αυτεπάγγελτου ελέγχου του συνόλου της επίδικης αποφάσεως δεν αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Η τήρηση της αρχής αυτής δεν προϋποθέτει οπωσδήποτε ότι το δικαστήριο, το οποίο σαφώς οφείλει να απαντά στους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και να ασκεί έλεγχο των πραγματικών και των νομικών ζητημάτων, υποχρεούται να προβαίνει αυτεπαγγέλτως σε πλήρη εκ νέου εξέταση της δικογραφίας.
45. Με βάση τα ανωτέρω το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπίστωσε την επάρκεια του δικαστικού ελέγχου του δικαίου του ανταγωνισμού στα κράτη μέλη, επισημαίνοντας τα εξής: «*Having regard to all the above, the Court finds that the scope of the review of the Supreme Court in the judicial review proceedings in the present case was sufficient to comply with Article 6 of the Convention.*»⁶¹. Συναφώς, ο έλεγχος νομιμότητας που διενεργείται από το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να θεωρηθεί εκ των προτέρων ότι δεν πληροί τα εχέγγυα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ⁶².
46. Συνεπώς, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο σπόρος της αμφισβήτησης της νομικής εκτίμησης της αγοράς και των δικαιοδοτικών κρίσεων των τελευταίων ετών έχει πλέον εμφυτευτεί⁶³.

⁶¹. Απόφαση ΕΔΔΑ της 21^{ης} Οκτωβρίου 2011, *Sigma Radio Television Ltd v. Cyprus* (Προσφυγές υπ' αριθμούς 32181/04 και 35122/05).

⁶². Απόφαση ΕΔΔΑ της 22^{ης} Νοεμβρίου 1995, *Bryan v. the United Kingdom* (Προσφυγή υπ' αριθμόν 19178/91) και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-295/12 P, *Telefónica SA και Telefónica de España SAU*, ECLI:EU:C:2014:2062, σκ. 57.

⁶³. Ως προς την εθνική έννομη τάξη, στη θεωρία έχουν διατυπωθεί απόψεις που παρατηρούν μια «*εξαιρετικά τολμηρή τάση της νομολογίας να διευρύνει ιδίως την ευθύνη των εμπορικών επιχειρήσεων*». Φαίνεται να προκύπτει ότι παρέχεται δικαστικά πρωτογενής ή παράλληλη προστασία, χωρίς την αντίστοιχη νομοθετική

47. Η αναφορά στις προκείμενες αποφάσεις αποτελεί δείγμα της διαρκούς έντονης αντιπαράθεσης για την οικονομική προσέγγιση του δίκαιου του ανταγωνισμού και αποτέλεσε βάση παραγωγικής σκέψης της δημοσκοπικής έρευνας της παρούσας μελέτης, η οποία επιχειρεί να καλύψει το πεδίο μεταξύ αφενός των θέσεων, σκέψεων, λειτουργικών αναγκών των επιχειρήσεων και αφετέρου του νομικού πλαισίου προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού.

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ

B.1. Η ερευνητική προσέγγιση της μελέτης

48. Εκκινώντας λοιπόν από τη θέση των επιχειρήσεων που διατυπώθηκε με τον πλέον επίσημο τρόπο ενώπιον των Δικαστηρίων, η οποία εκφέρεται με μεγάλη συχνότητα ενώπιον και των αρχών ανταγωνισμού, δηλαδή ότι η ερμηνεία της λειτουργίας τους και η σκοπιμότητα των επιχειρηματικών τους αποφάσεων συνάδει και εξηγείται στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς, που τις δικαιολογεί απόλυτα⁶⁴, επισημαίνεται η εξαιρετικής σημασίας παρατήρηση της Καθηγήτριας Α. Σινανιώτη ότι: **«η λειτουργία της επιχείρησης στις μέρες μας συνιστά ένα σύνθετο και πολύπλοκο αντικείμενο μελέτης, γεγονός που οφείλεται, μεταξύ άλλων, στη διασπορά των πηγών που**

πρόβλεψη ή, ενίοτε, παρά την ύπαρξη αντίθετης νομοθετικής πρόβλεψης. Αν και τούτο δεν είναι καταρχήν απορριπτέο, η υπέρμετρη και μη σταθμισμένη προστασία τρίτων εις βάρος των επιχειρήσεων μπορεί να ευνοεί πέραν του δέοντος τον αιτούντα προστασία και να αδικεί το άλλο μέρος, χωρίς να αποκλείεται και η δημιουργία ανασφάλειας δικαίου σχετικά με το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο, γεγονός που θα καθιστούσε ανέφικτες ή σίγουρα θα δυσχέραινε τις συναλλαγές, Ρόκας Ν. (2022). *Η τάση της νομολογίας να παρέχει προστασία πέραν της θεσμοθετημένης, ειδικότερα στις εμπορικές συναλλαγές*. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 3, σελ. 631 επ.

⁶⁴. Σύμφωνα με την Απόφαση ΕπΑντ 663/2018, αναφορικά με αποδιδόμενες παραβάσεις του άρθρου 2 ν. 703/1977 και 82 ΣυνΘΕΚ ως προς εκπτώσεις στόχου, η εμπλεκόμενη εταιρία ΕΛΑΪΣ - UNILEVER προέβαλε τα εξής επιχειρήματα (σκ. 298 της Απόφασης):

(α) έλλειψη οικονομικής ανάλυσης (ενν. εκ μέρους της ΕπΑντ) (η οικονομική ανάλυση δεν ανταποκρίνεται στις κατευθυντήριες γραμμές του αρθ. 102, ούτε στην ευρωπαϊκή νομολογία, όπως επικυρώθηκε με την απόφαση της Intel, η οποία απαιτεί το τεστ του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή (AEC), [...]

(γ) αμελητέο ύψος εκπτώσεων στόχου (το ποσοστό έκπτωσης, [...])%, ήταν πολύ μικρό και ως εκ τούτου η έκπτωση ήταν αδύνατο να αποτελέσει κίνητρο «πρόσδεσης» των σούπερ μάρκετ στην ΕΛΑΪΣ - UNILEVER),

(δ) η επιχειρηματική επιλογή προμηθευτή από τα σούπερ μάρκετ επηρεάζεται από τη συνολική γκάμα εκπτώτικης πολιτικής και όχι από τις εκπτώσεις στόχου μόνο,

(ε) οι τιθέμενοι στόχοι συχνά δεν επιτυγχάνονταν και οι σχετικές εκπτώσεις δεν αποδίδονταν,

(στ) έλλειψη αντι – ανταγωνιστικής πρόθεσης, [...]

(θ) δεν υπάρχουν επαρκείς αποδείξεις ότι οι εκπτώσεις στόχου της ΕΛΑΪΣ - UNILEVER έχουν επιβλαβείς επιπτώσεις στην αγορά και

(ι) οι στόχοι εξέφραζαν τη φυσιολογική εξέλιξη της αγοράς, καθώς τα έτη της παράβασης (2002-2008) υπήρχε οικονομική ανάπτυξη και αναμένονταν λανσαρίσματα νέων προϊόντων και άνοιγμα νέων καταστημάτων.

διέπουν την λειτουργία τους (Σινανιώτη-Μαρούδη Α. (2004). Εμπορικό Δίκαιο – Εταιρίες, Πρόλογος Α΄ έκδοσης)».

49. Συνθέτοντας περαιτέρω την οπτική αυτή διαπιστώνουμε πως ως «πηγές λειτουργίας» της επιχείρησης δεν νοούνται μόνο οι νομικές -μάλιστα σε αυτές δεν εντάσσονται μόνο οι ρυθμίσεις του εμπορικού δικαίου, δεδομένου ότι, όπως θα καταδειχθεί, υφίσταται μια ιδιαίτερος στενή σχέση μεταξύ του εταιρικού δικαίου και των λοιπών κλάδων του δικαίου-, αλλά εκ παραλλήλου νοούνται και οι οικονομικές και κοινωνικές πηγές. ***Συνεπώς, η εξήγηση ή η δικαιολόγηση μιας επιχειρηματικής κίνησης μπορεί να μην ευρίσκεται στην επιστημονική ανάλυση μέσω υποδειγμάτων, αλλά στην πηγή δημιουργίας της, δηλαδή στο σκεπτικό του ανθρώπου που θα την αναλάβει και θα την εφαρμόσει. Και αυτή η πηγή δημιουργίας βρίσκεται σε ισορροπία μεταξύ της ανάγκης ανάπτυξης της ανταγωνιστικής θέσης και της ανάγκης τήρησης του δικαίου.*** Αυτό που διαφαίνεται είναι ότι ο επιστημονικός λόγος δεν δύναται εύκολα να τιθαसेύσει τον εμπειρικό λόγο, αφού η συζήτηση για το σύννομο ή όχι μιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς μπορεί να εκτρέπεται από την ατομική επιστημονική στράτευση.
50. Τούτων δοθέντων, θα επιχειρηθεί μια νέα προσέγγιση ως προς τον επιστημονικό λόγο, ο οποίος θα διατυπωθεί με σκοπό την επίτευξη μιας συμπλοκής επιστημολογικών προσεγγίσεων της πραγματικότητας, με σεβασμό στις ιδιαιτερότητες της κάθε προσέγγισης, υπό την έννοια ότι η μία επιστήμη δεν θα ερμηνεύει και δεν θα καθιστά όμηρο την άλλη. Συναφώς, η προσέγγιση αυτή θα στηριχθεί στη λειτουργία της επιχείρησης που παρουσιάζει έντονη διασπορά. Οι αρχές της οικονομικής επιστήμης και οι κανόνες νομοθέτησης είναι πλέον οικείες λόγω της πληθωρικής τους χρήσης και επομένως σκοπός είναι να εκφύγουμε της συνεχούς αναφοράς σε αυτές και να εστιάσουμε στα σημαίνοντα παραγωγικά αίτια μιας επιχειρηματικής πρακτικής που αποκτούν νόημα και διαμορφώνονται κατά τις περιστάσεις κάθε μεμονωμένης περίπτωσης⁶⁵.
51. Με άλλα λόγια, σκοπός της εργασίας, ιδίως του δημοσκοπικού σκέλους αυτής, είναι να διαπιστώσει εμπειρικά, λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρία της διασποράς των πηγών της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, αν η εκάστοτε επιχειρηματική απόφαση αξιολογείται υπό ερμηνευτικά εργαλεία της μιας ή της άλλης επιστήμης ή με ορισμένη εξήγηση που θα αποτελεί σύνθεση ή αλληλεπικάλυψη αυτών. Προς το σκοπό αυτό τίθεται το καίριο ερώτημα: *Πως αντιλαμβάνονται οι κοινωνοί της αγοράς, οι οποίοι*

⁶⁵. Αυτό φαίνεται να συνάδει και με τη θέση του ΔΕΕ, κατά την οποία εξετάζεται: «... το αντικείμενο μιας συμφωνίας, λαμβανομένου υπόψη του οικονομικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσεται.», Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-501/06 P, C-513/06 P, C-515/06 P και C-519/06 P, GlaxoSmithKline, ECLI:EU:C:2008:738, σκ. 56.

κατέχουν ειδικές επιστημονικές γνώσεις, την ανταγωνιστική ανάπτυξη της επιχείρησης που έχει ως σκοπό να συνεχίσει να παράγει οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα εντός του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού της ΕΕ;

52. Περαιτέρω, σύμφωνα με την ανωτέρω σύντομη ανάπτυξη καταδείχθηκαν, τρεις βασικοί -όχι όμως και μοναδικοί- άξονες, που αποδεικνύουν ότι το παρόν θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης του ανταγωνισμού καθώς και των υφιστάμενων δικαιοϋκτών μηχανισμών διάγνωσης των όρων και των συνθηκών που τον επηρεάζουν, δύναται να είναι λειτουργικά ασαφές και πιθανώς εν μέρει μη αποτελεσματικό⁶⁶. Αυτοί έχουν συνοπτικά ως εξής:

I. Οικονομικός αναλφαβητισμός σε ατομικό αλλά και θεσμικό επίπεδο⁶⁷.

II. Αδυναμία πραγματικής κατανόησης των συνθηκών της εκάστοτε αγοράς και των όρων του ανταγωνισμού που την διέπουν, ιδίως λόγω:

α. Έλλειψης κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων κάθε οικονομίας.

β. Έλλειψης εργαλείων διάγνωσης της ανορθολογικότητας που ενίοτε διέπει τους όρους λειτουργίας της αγοράς.

III. Έλλειψη μηχανισμών αντιμετώπισης των ανωτέρω παθογενειών σχετικά με τη λειτουργία των αγορών.

53. Εξάλλου, υπό το φως των εξελίξεων και των ραγδαίων μεταβολών στην αγορά που οφείλονται αφενός στους οικονομικούς κύκλους (χρηματοπιστωτική κρίση 2008 και πληθωριστική κρίση 2022), αφετέρου σε πρωτόγνωρες παγκόσμιες συνθήκες, όπως η πανδημία COVID-19 ή οι πολεμικές συρράξεις πλησίον των ευρωπαϊκών συνόρων, θα επιχειρήσουμε να απαντηθούν και ερωτήματα όπως:

- *Συνίσταται η ευημερία του καταναλωτή, συνεπεία ανόθευτου και ελεύθερου ανταγωνισμού, στην προσφορά αγαθών σε χαμηλή τιμή;*
- *Ποια η αντιμετώπιση των επίκαιρων αυτών προκλήσεων που αφορούν τις επιχειρήσεις από την οπτική του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού;*
- *Πως επιτυγχάνεται η κοινωνική δικαιοσύνη μέσω της αγοράς;*

⁶⁶. Η αναποτελεσματικότητα των ρυθμίσεων προστασίας του ανταγωνισμού μπορεί να εξαλείψει την ευημερία και κατ' επέκταση την (χρηματο) οικονομική ελευθερία των προσώπων. Η έννοια της χρηματοοικονομικής ευημερίας (financial wellbeing) ορίστηκε για πρώτη φορά το 2015 από το γραφείο του καταναλωτή για την χρηματοοικονομική προστασία των Ηνωμένων Πολιτειών (The Consumer Financial Protection Bureau), με τίτλο «Financial Wellbeing: The Goal of Financial Education», ως μια κατάσταση στην οποία ένα άτομο μπορεί να εκπληρώσει πλήρως τις τρέχουσες χρηματοοικονομικές του υποχρεώσεις, να αισθάνεται σιγουριά για το χρηματοοικονομικό του μέλλον και να μπορεί να κάνει επιλογές που να του επιτρέπουν να απολαύσει την ζωή του, Φίλιππας Ν. (2023). *Χρηματοοικονομικός αλφαβητισμός, χρηματοοικονομική ευημερία και χρηματοοικονομική ελευθερία*. Οικονομικός Ταχυδρόμος, δημοσίευση στις 17.06.2023.

⁶⁷. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, ως χρηματοοικονομικός αλφαβητισμός ορίζεται «ο συνδυασμός ετοιμότητας, γνώσης, δεξιότητας, νοοτροπίας και συμπεριφοράς, απαραίτητα στοιχεία για τη σωστή λήψη χρηματοοικονομικών αποφάσεων με στόχο την επίτευξη της ατομικής χρηματοοικονομικής ευημερίας».

54. Σκοπός της παρούσης είναι να επισημάνει τα στοιχεία εκείνα, τόσο σε επίπεδο νομοθεσίας όσο και θεσμικής διάρθρωσης, τα οποία αποσκοπούν στον έλεγχο του ανταγωνισμού και τα οποία θα μπορούσαν αφενός να χρησιμεύσουν ως μηχανισμοί ή νομοθετικά εργαλεία έρευνας της αγοράς, αφετέρου ως «γέφυρες» επικοινωνίας μεταξύ των διαρκώς εξελισσόμενων όρων της πραγματικής οικονομίας και των κυττάρων αυτής, δηλαδή των επιχειρήσεων και των θεσμικών οργάνων ελέγχου του δικαίου ανταγωνισμού.

B.2. Πλάνο της μελέτης

55. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο που διέπει τον επιχειρηματικό ανταγωνισμό στην αγορά (Τίτλος I) και στη συνέχεια παρουσιάζονται τα πορίσματα της ερευνητικής μελέτης μέσω ερωτηματολογίου ως προς την ανταγωνιστική λειτουργία της επιχείρησης (Τίτλος II). Η εργασία ολοκληρώνεται με ορισμένες καταληκτικές παρατηρήσεις, αποτίμηση των εξαχθέντων αποτελεσμάτων του ερευνητικού σκέλους και σκέψεις για περαιτέρω εμβάθυνση στη θεματική και έρευνα.
56. Το θεωρητικό πλαίσιο που αναλύεται στον Τίτλο I έχει σκοπό να παρουσιασθούν αναλυτικά οι δυο όψεις του ανταγωνισμού, δηλαδή η οικονομική (Μέρος Α) και η νομική (Μέρος Β). Έπεται ως αναγκαίο συμπλήρωμα των δυο αυτών μερών, ένα τρίτο μέρος (Μέρος Γ), με αντικείμενο την παρουσίαση των αντίρροπων ερμηνειών που αποδίδονται στις επιχειρηματικές πρακτικές υπό τις δυο προαναφερθείσες όψεις του ανταγωνισμού. Όπως θα διαπιστωθεί, οι δύο όψεις είναι ίσης σημασίας και μόνο η αλληλοσυμπλήρωσή τους μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη του βέλτιστου αποτελέσματος για την ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς.
57. Πιο συγκεκριμένα, στο Μέρος Α παρουσιάζεται η δομή και τα βασικά χαρακτηριστικά των αγορών, του χώρο δηλαδή δραστηριοποίησης της επιχείρησης. Επίσης αναπτύσσονται τα θεωρητικά μοντέλα για τη λειτουργία του ανταγωνισμού στις αγορές, για τις διακρίσεις των επιχειρήσεων και για την εφαρμογή της οικονομικής αρχής. Εξάλλου, γίνεται και η διάκριση μεταξύ ανταγωνισμού και ανταγωνιστικότητας με επίκεντρο τη λειτουργία της επιχείρησης. Επιπλέον, γίνεται μνεία και ως προς το διακριτό αλλά ενεργό ρόλο του κράτους και της παρέμβασής του στην αγορά. Αναλύονται εκτενώς ζητήματα που άπτονται της έννοιας και λειτουργίας της επιχείρησης στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον.
58. Στο Μέρος Β παρουσιάζεται η νομοθετική ρύθμιση της αγοράς. Ειδικότερα, μνημονεύεται η διαμόρφωση πολιτικών ανταγωνισμού και τίθενται όλοι οι επίκαιροι προβληματισμοί για τη σημερινή κατεύθυνση των πολιτικών αυτών (στήριξη της

βιώσιμης ανάπτυξης, ποιότητα και ταχύτητα παραγωγής, κ.λπ.). Εν συνεχεία, αναλύεται η αποτύπωση των πολιτικών αυτών σε κείμενη νομοθεσία. Συναφώς εκτίθεται το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο, με έμφαση στο δίκαιο της Ε.Ε.

59. Ακολούθως, στο Μέρος Γ αναφέρονται συγκεκριμένες πρακτικές και λειτουργικές συμπεριφορές των εταιριών που ερμηνεύονται και αξιολογούνται διαφορετικά από τη νομική και την οικονομική επιστήμη, δηλαδή αφενός ως παράνομες, καταχρηστικές και αντιανταγωνιστικές υπό την οπτική της νομικής και αφετέρου ως συνήθειες, επικερδείς και κοινωνικά υπεύθυνες υπό οικονομική/επιχειρηματική σκοπιά. Με επίκεντρο την επιχείρηση και έχοντας ως βάση την «επιχειρηματική απόφαση» επισημαίνεται η εγγενής δυσκολία των στελεχών, λαμβανομένων υπόψη των παραστάσεων και της μόρφωσής τους, να προβαίνουν πάντα στη λήψη σύνομων και συνάμα αποδοτικών επιχειρηματικών αποφάσεων.
60. Επισημαίνεται ότι η εξέταση της επιχειρηματικής λειτουργίας πραγματοποιείται υπό το πρίσμα των πρόσφατων αλλαγών που έχουν συντελεστεί στις αγορές και στην οργάνωσή τους λόγω διαρκών απρόβλεπτων και έκτακτων συνθηκών όπως ενδεικτικά η οικονομική κρίση, η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος και η πανδημία, που οδηγούν σε αναπροσαρμογή πάγιων και δεδομένων επιχειρηματικών πρακτικών σε καίριους λειτουργικούς τομείς, όπως π.χ. το marketing.
61. Από τη συγκριτική μελέτη των μερών του θεωρητικού πλαισίου και προς απάντηση του ερευνητικού στόχου που τέθηκε στον Τίτλο II της παρούσας παρατίθεται η δημοσκοπική έρευνα της εργασίας. Αρχικά τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα και παρουσιάζεται το ερευνητικό εργαλείο – ερωτηματολόγιο. Ακολουθεί η ανάλυση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τις δοθείσες απαντήσεις. Ο Τίτλος ολοκληρώνεται με συμπεράσματα, σκέψεις για περαιτέρω έρευνα, ενώ προτείνονται καλές πρακτικές και λύσεις που απαντούν στην ανάγκη ανταγωνιστικής λειτουργίας της επιχείρησης σε συνάρτηση με την υποχρέωση συμμόρφωσή της στους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού.

ΤΙΤΛΟΣ Ι – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΜΕΡΟΣ Α΄ : Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

1. Η αναγωγή της αγοράς ως Θεσμού – Οικονομία της αγοράς

62. Ιστορικά, η οικονομική λειτουργία εκκινεί από την ύπαρξη της αγοράς και της ρύθμισής της. Η αγορά ως θεσμός απαντάται ήδη από την ύστερη λίθινη περίοδο⁶⁸. Ωστόσο, αρχικά ο ρόλος της στην οικονομική ζωή ήταν δευτερεύων. Καμία κοινωνία δεν μπορεί φυσιολογικά να διατηρηθεί για οποιαδήποτε χρονική διάρκεια αν δεν κατέχει μία μορφή οικονομικής οργάνωσης. Πάντως, πριν από την εποχή μας καμία οικονομία δεν ελεγχόταν αποκλειστικά από τις αγορές. Αντίθετα με τις απόψεις αρκετών θεωρητικών του 19^{ου} αιώνα, το κέρδος που προέρχεται από συναλλαγές δεν είχε παίξει ποτέ πριν τέτοιο σημαντικό ρόλο στην ανθρώπινη οικονομία⁶⁹. Είναι σαφές πως σήμερα ζούμε στην εποχή της οικονομίας της αγοράς. Με τον όρο «οικονομία της αγοράς» νοείται το αυτορρυθμιζόμενο σύστημα αγορών, δηλαδή, με πιο τεχνικούς όρους, μία οικονομία που διευθύνεται αποκλειστικά από τις τιμές της αγοράς⁷⁰. Ένα τέτοιου είδους σύστημα, ικανό να οργανώνει την οικονομική ζωή στο σύνολό της, χωρίς έξωθεν βοήθεια ή παρεμβάσεις, ονομάζεται αυτορρυθμιζόμενο. Αυτή η μορφή της αγοράς αποτελεί την αντικειμενική διαπίστωση του πόσο ριζοσπαστικό ήταν το εγχείρημα στην πρόσφατη ιστορία της ανθρωπότητας⁷¹.

⁶⁸. Ο ορισμός της εταιρίας, ως ανθρώπινης φιλίας και συναδέλφωσης, ανάγεται στην ελληνική αρχαιότητα. Σινανιώτη Α. (2021). *Εμπορικό Δίκαιο-Εταιρίες*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 4^η έκδοση.

⁶⁹. Πολάνυι Κ. (2001). *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*. Εκδ. Νησίδες, σελ. 46 επ.

⁷⁰. Από τις αρχές της νεοφιλελεύθερης οικονομικής επιστήμης υπήρξε η πίεση για την πλήρη απορρύθμιση (deregulation) της αγοράς, ώστε να μην υπάρξει καμία κρατική κανονιστική παρέμβαση. Στο βαθμό που η οικονομική ανάπτυξη επιτυγχάνεται με την μικρότερη δυνατή παρέμβαση είναι ευπρόσδεκτη η αυτορρύθμιση, αλλά σε κάθε περίπτωση το ελάχιστο αναγκαίο νομικό πλαίσιο είναι απαιτούμενο, Κανελλόπουλος Π. (2017). *Η νομική βεβαιότητα ως προϋπόθεση οικονομικής ανάπτυξης*. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας, σελ. 252.

⁷¹. Σύμφωνα με τον Adam Smith ο καταμερισμός της εργασίας στην κοινωνία εξαρτάται από την ύπαρξη αγορών ή πιο συγκεκριμένα από την τάση του ατόμου για δοσοληψίες και ανταλλαγή αγαθών. Η διατύπωση αυτή οδηγεί σταδιακά με την πάροδο του χρόνου στην ολοκλήρωση της έννοιας του «Οικονομικού Ανθρώπου», "Homo Economicus". Στις ημέρες μας ο οικονομικός άνθρωπος δεν λειτουργεί αναγκαία με στόχο την επίτευξη της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας υπό δεδομένο προϋπολογισμό, αλλά επηρεάζεται από τάσεις όπως η μόδα, η συνήθεια και η περιβαλλοντική συνείδηση. Συνεπώς, ο συγκερασμός των τάσεων που αναφέρθηκαν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ορθολογική συμπεριφορά καταληγεί στο άριστο αποτέλεσμα με τα διαθέσιμα μέσα, Παπαχρήστος Γ. (2006). *Συζητήσεις για την οικονομία στην τάξη και το αμφιθέατρο*. Εκδ. Κριτική, ενότητα 15, σελ. 58.

63. Η διαμόρφωση της σύγχρονης αγοράς δεν ήταν εύκολη. Μέσα από μια μακρόχρονη περίοδο διαρκών και μεγάλων αλλαγών⁷² στη σύγχρονη οικονομική και κοινωνική ιστορία, επικρατεί σε μεγάλο βαθμό παγκοσμίως η καπιταλιστική οικονομία⁷³. Πράγματι, χρειάστηκε να περάσει ένας αιώνας (20^{ος}), ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως ο βιαιότερος στην ανθρώπινη ιστορία (William Golding – Βρετανός Νομπελίστας Συγγραφέας) αλλά συνάμα και αιώνας της επανάστασης για το καλύτερο (Rita Levi Montalcini – Ιταλίδα Νομπελίστας Ιατρός).
64. Ο κυρίαρχος ρόλος των αγορών στην καπιταλιστική οικονομία που έχει επικρατήσει σήμερα στηρίζεται εν πολλοίς στη βασική σημασία της αρχής της ανταλλαγής. Ανταλλαγή αποτελεί μία αρχή οικονομικής συμπεριφοράς, η αποτελεσματικότητα της οποίας εξαρτάται από τη μορφή της αγοράς. Η αγορά είναι ο χώρος συνάντησης με σκοπό την ανταλλαγή ή την αγοραπωλησία. Αν λείπει η αγορά, η τάση για ανταλλαγή θα βρει περιορισμένο πεδίο δράσης και εν τέλει δεν θα μπορεί να παράγει τιμές⁷⁴. Εξάλλου, σήμερα οι αγορές είναι θεσμοί που λειτουργούν κυρίως στο εξωτερικό μιας οικονομίας, όχι τόσο στο εσωτερικό. Πρόκειται πραγματικά για τύπους συνάθροισης για το εμπόριο μεγάλων αποστάσεων, αφού πλέον οι τοπικές αγορές έχουν μικρή σημασία.
65. Είναι αληθές πως οι λειτουργίες μιας καπιταλιστικής οικονομίας ουδέποτε είναι ομαλές και οι διακυμάνσεις -που είναι συχνά εξαιρετικά σοβαρές και διαφέρουν κάθε φορά σε διάρκεια- αποτελούν συστατικά μέρη αυτού του τρόπου οργάνωσης της παγκόσμιας οικονομίας αλλά και εργαλείο πολιτικής διαχείρισης των παγκόσμιων υποθέσεων. Στη βιβλιογραφία⁷⁵ αναφέρεται συχνά ότι, ήδη από τον 19^ο αιώνα, οι επιχειρηματίες ήταν εξοικειωμένοι με τον αποκαλούμενο εμπορικό κύκλο έξαρσης και πτώσης της οικονομικής δραστηριότητας. Οι περισσότεροι εξ αυτών ανέμεναν την

⁷². «Οι απαιτήσεις για την ύπαρξή μας ξεπέρασαν τον κανόνα της αναγκαιότητας και μετέβησαν στην περιοχή της πολυτέλειας» δηλώνει ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Coolidge Calvin σε ομιλία του στο Κογκρέσο στις 4 Δεκεμβρίου 1928.

⁷³. Sy W. (2016). *Capitalism and Economic Growth Across the World*. SSRN Electronic Journal. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία των τελευταίων περίπου 30 ετών του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, στα κράτη που υιοθετήθηκε αυτό το οικονομικό μοντέλο παρατηρείται σταθερή οικονομική ανάπτυξη και αύξηση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών τους, Wallerstein I. (1974). *The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis*. Comparative Studies in Society and History, Τόμ. 16 (September), σελ. 387-415 και Coccia M. (2018). *World-System Theory: A Sociopolitical Approach to Explain World Economic Development in a Capitalistic Economy* (January 14, 2019). Journal of Economics and Political Economy, Τόμ. 5 (4), σελ. 459-465.

⁷⁴. Hawtrey R. (1925). *The Economic Problem*. Longmans, Green & Co. Σύμφωνα πάντως με το δεύτερο μέρος του βιβλίου δεν αρκεί μόνο η αγορά για τη δημιουργία τιμών, αλλά μεγάλο ρόλο διαδραματίζει και η κοινωνική συμπεριφορά των συμμετεχόντων.

⁷⁵. Hobsbawm E. (1995). *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991*. Εκδ. Θεμέλιο, 9^η έκδοση, σελ. 116 επ.

επανάληψή του με διάφορες παραλλαγές ανά περίπου 10 έτη. Αργότερα, όμως, παρατηρητές άρχισαν να εξετάζουν τις απροσδόκητες διακυμάνσεις των προηγούμενων δεκαετιών. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, ο Ρώσος οικονομολόγος Ν. Kondratiev διαπίστωσε ότι η οικονομική ανάπτυξη μετά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα ακολουθούσε ένα πρότυπο διαδρομής με μία σειρά μεγάλων διακυμάνσεων «κυμάτων» που διαρκούσαν από 50 έως και 60 χρόνια⁷⁶. Οι αντιδράσεις στην παρατήρηση αυτή ήταν μεγάλες, κυρίως διότι ούτε ο ίδιος ούτε κανείς άλλος ήταν σε θέση να δώσει ικανοποιητική εξήγηση για αυτές τις κυματοειδείς κινήσεις. Αρκετοί στατιστικοί εξέφρασαν τον σκεπτικισμό τους, ενώ πολλοί αρνήθηκαν την ύπαρξη τέτοιων κινήσεων. Σε κάθε περίπτωση, όμως, οι κύκλοι αυτοί ήταν μια πραγματικότητα και η ύφεση με τις δραματικές συνέπειές της ήταν παρούσα στην οικονομική ζωή πολλών πολιτών.

66. Οι κακές οικονομικές συνθήκες, αν και συνήθεις (π.χ. οι αγρότες πάντοτε ήταν εξοικειωμένοι με μια φυσική καταστροφή) έδειχναν τον προηγούμενο αιώνα να οδηγούν το οικονομικό σύστημα στα όρια του. Η ελεύθερη οικονομία της αγοράς ετίθετο σε διακινδύνευση, καθώς κυριαρχούσαν όλο και περισσότερο τεράστιες επιχειρήσεις που ακύρωναν κάθε νόημα της φράσης «ελεύθερη αγορά». Από την μια πλευρά, αρκετοί οικονομολόγοι, που μέχρι τότε επέκριναν τη θεωρία του Karl Marx, έφτασαν να παραδεχθούν ότι τουλάχιστον ως προς μία πρόβλεψή του αποδείχθηκε ότι είχε δίκιο, δηλαδή αυτήν για την αυξανόμενη συγκεντροποίηση του κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά, οι κυβερνήσεις αντανάκλαστικά προέβαιναν σε διαρκείς οικονομικές παρεμβάσεις έχοντας ως κύριο μέλημά τους να προστατεύσουν τον ακόμη εν ισχύ -τότε- κανόνα του χρυσού, ασκώντας αντιπληθωριστική πολιτική, επιβάλλοντας δημοσιονομική πειθαρχία με ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και επιδιώκοντας μείωση των δαπανών⁷⁷.
67. Η διατήρηση του προνομίου της κανονιστικής περιχαράκωσης του ανταγωνισμού, αλλά και των λοιπών πεδίων των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων, γεννά και το διαχρονικό ζήτημα της διαπάλης μεταξύ της κρατικής εξουσίας και του ιδιωτικού τομέα σχετικά με το «προβάδισμα» σε ό,τι αφορά τη ρύθμιση του οικονομικού βίου και της αγοράς. Διότι, ναι μεν το κρατικό μονοπώλιο στη νομοθέτηση των οικονομικών σχέσεων -ήτοι και του ανταγωνισμού- είναι αναντίρρητο, εντούτοις η κοινωνικο-οικονομική ιστορική εξέλιξη που προμνημονεύθηκε έχει παγιώσει το διαχωρισμό μεταξύ κράτους και αστικής κοινωνίας. Η τελευταία υπερβαίνει, ως

⁷⁶. Kondratieff N. (1926). *Die langen Wellen der Konjunktur*. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Σελ. 573-609. Υπήρξαν παράλληλα και άλλοι μελετητές που προείδαν την παρατήρηση αυτή των οικονομικών κύκλων όπως ο Ολλανδός J. Van Gelderen (αρθρογράφος με το όνομα J. Fedder) το 1913.

⁷⁷. Είναι η περίοδος που, όπως υποστηρίζεται με ιδιαίτερη έμφαση από τον J.M. Keynes αλλά και άλλους οικονομολόγους, η συγκεκριμένη οικονομική παρέμβαση-πολιτική επιδείκνυε την ύφεση στην αγορά.

συλλογικότητα, το απλό άθροισμα της βούλησης και της ατομικής δράσης των υποκειμένων της, εξασφαλίζουσα « .. ευρέα περιθώρια για την ανάπτυξη της ατομικής ελευθερίας και, ιδίως, για τη χρήση ιδιωτικών μέσων για την ενάσκηση της ελευθερίας αυτής .. », ενώ παράλληλα « .. αντιστοίχως περιορίζει την κρατική εξουσία, εξουδετερώνοντας αξιώσεις κρατικού αυταρχισμού.»⁷⁸.

68. Στο χρονικό αυτό σημείο αρχίζει να καθίσταται εμφανές πως η περίοδος ύφεσης μπορεί και πρέπει να εξεταστεί από την αντίστροφη οπτική και να θεωρηθεί ως εφελκυστικό ανάκαμψης⁷⁹. Είναι η περίοδος που κυριαρχεί η διαπίστωση πως η τεχνολογική πρόοδος και η οικονομική μεγέθυνση δεν ακυρώνεται στην περίοδο ύφεσης, απλώς επιβραδύνεται. Τα κριτήρια αύξησης της απόδοσης για την επίτευξη της αναπτυξιακής αλλαγής και οικονομικής τόνωσης ερευνώνται και εντοπίζονται⁸⁰, αναγόμενα είτε κυρίως σε οικονομικά (οικονομίες κλίμακος, αύξηση κονδυλίων έρευνας, διασπορά επενδύσεων κεφαλαίου, κ.λπ.), είτε σε πολιτικά (θεσμοί και αξίες).
69. Απαύγασμα και κανονιστικό επιστέγασμα των ανωτέρω είναι η θέσπιση του δίκαιου του ανταγωνισμού (ιδίως του ελευθέρου αλλά και του αθέμιτου), δηλαδή η κανονιστική - νομοθετική πιστοποίηση της επικράτησης του προτύπου της

⁷⁸. Η ρήση ανήκει στους Wolf/Neuer (ATBueger, παρ. 1 αριθμ. 3), παρατίθεται δε ως ανωτέρω και στην όλη πρόσφατη ελληνόγλωσση βιβλιογραφία και δη από τον Καθηγητή Α. Καραμπατζό, Καραμπατζός Α. (2020). *Κρατική επέμβαση σε συμβατικό δεσμό και Αστικό Δίκαιο*. Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 1.

⁷⁹. Όλοι οι νεότεροι πρακτικοί και μελετητές της διοίκησης επιχειρήσεων βασίζονται στην θεώρηση ότι τα άτομα βρίσκονται πάντοτε στην πιο δημιουργική τους στιγμή όταν αντιμετωπίζουν συγκρούσεις ή προκλήσεις. Η δημιουργικότητα και η προσαρμοστικότητα γεννιούνται από την ένταση, την ανάγκη και πιθανώς τη σύγκρουση. Οι διαμάχες όχι μόνο κάνουν τους επιχειρηματίες πιο δημιουργικούς, αλλά τους ολοκληρώνουν, τους ωθούν προς την ανάπτυξη και στην αναδιάταξη των στρατηγικών τους. Λόγω των συγκρουόμενων προτεραιοτήτων που δημιουργούνται κατά την προσπάθεια προσαρμογής στις νέες συνθήκες της αγοράς που επέρχονται με τις μεταβολές, οι ανακαλύψεις γίνονται επειδή εγκαταλείπονται τα συμπεράσματα που βασίζονται στις συμβάσεις και τις ορθολογικές αναλύσεις που επικρατούσαν μέχρι τη δεδομένη χρονική στιγμή, και οι οποίες, ωστόσο, όμως δεν αποδείχθηκαν επαρκείς για τη διατήρηση ενός κατάλληλου οικονομικού επιπέδου, Pascale R. (1994). *Intentional breakdowns and conflict by design*. Strategy & Leadership, Τόμ. 22 (3), σελ. 12-19 και Syrett M., Lamminan J. (2004). *Επιτυχημένες καινοτομίες. Πώς να ενθαρρύνετε και να διαμορφώσετε επικερδείς ιδέες*. Economist, εκδ. Κέρκυρα.

⁸⁰. Πλήθος νομικών, οικονομολόγων, επιστημόνων των πολιτικών και της κοινωνιολογίας ανέπτυξαν αρκετά ενδιαφέροντα κριτήρια για τους όρους λειτουργίας της αγοράς για την προσδοκώμενη ανάπτυξη κατά τα έτη 1930-1960, όπως ενδεικτικά οι: Yntema T. (1941). *Competition as a Norm of Economic Behavior*. Journal of Business, XIV (Ιούλιος), σελ. 271-276· Adelman M. (1949). *Integration and Antitrust Policy*. Harvard Law Review, LXIII, σελ. 48· Mason E. (1957). *Workable Competition Versus Workable Monopoly. Economic Concentration and the Monopoly Problem*. Cambridge, Κεφάλαιο 18, σελ. 382 επ.· Chamberlin E. (1962). *Theory of Monopolistic Competition*. Harvard University Press· Clark J. (1940). *Toward a Concept of Workable Competition*. American Economic Review, XXX (Ιούνιος), σελ. 241-256· Peterson S. (1957). *Antitrust and the Classic Model*. American Economic Review, XLVII (Μάρτιος), σελ. 60-78 και Papandreou A., Wheeler J. (1954). *Competition and Its Regulation*. Νέα Υόρκη, σελ. 187-206.

φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας. Υπό την επιρροή τόσο των πολιτικών ανακατατάξεων, όσο και -κυρίως- της αναδιάταξης της οικονομικής διάρθρωσης των κρατών, με αποκορύφωμα τη βιομηχανική επανάσταση, η κρατική εξουσία αρχίζει να αποστερείται το μονοπώλιο του καθορισμού των όρων του οικονομικού βίου. Οι «υπήκοοι» τρέπονται σταδιακά σε πολίτες - υποκείμενα δικαίου, διεκδικώντας τη δυνατότητα της μέθεξης στο οικονομικό γίνεσθαι κατά λόγο της αξίας τους και όχι κληρονομικούς τίτλους ευγενείας ή τη διαδοχή σε δικαιώματα επί καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Η βούληση για οικονομική αυτενέργεια και αυτοπραγμάτωση συνδυάζεται με την τεχνική πρόοδο σε μία σχέση διπλής συνεπαγωγής: η τεχνική πρόοδος αναδιατάσσει πλήρως τις βάσεις της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ η δυνατότητα αυτόνομης συμμετοχής στην οικονομική ζωή, με εγγυημένη ισονομία και ελευθερία, προσφέρει το υπόβαθρο και τα κίνητρα για την περαιτέρω τεχνική πρόοδο, προς ενίσχυση της παραγωγής.

70. Με την καθιέρωση αυτών των κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των υποκειμένων επιχειρείται όχι η τιθάσευση της οικονομικής ελευθερίας, αλλά η καθιέρωση κανονιστικών και εν γένει θεσμικών εγγυήσεων για την ανάπτυξη της. Η εμπειρική τούτη παρατήρηση στοιχειοθετεί και το -διόλου αυτονόητο στην πρωταρχική του σύλληψη- βασικό αξίωμα της φιλελεύθερης οικονομίας, στη μορφή που κυριάρχησε τους τελευταίους δύο με τρεις αιώνες: **Φιλελεύθερη οικονομία⁸¹ και ελεύθερος ανταγωνισμός δεν σημαίνει αρρύθμιστος ανταγωνισμός.**
71. Τέθηκε φυσικά και το ερώτημα ποιο είναι το αντικείμενο της ρύθμισης; Στο σημείο αυτό όλοι συγκλίνουν και συμφωνούν ανεπιφύλακτα πως η αγορά μπορεί να ωθήσει την πρόοδο των επιχειρήσεων εφόσον εγκαθιδρυθεί και διατηρηθεί ο **«ελεύθερος λειτουργικός ανταγωνισμός»** (workable competition)⁸². Μοναδικό καθήκον κάθε συμμετέχοντος στην αγορά είναι να συνδράμει στο να τεθούν και να διατηρηθούν οι πρακτικά εφικτές συνθήκες, η παρουσία των οποίων είναι και απαραίτητη και επαρκής ώστε η αγορά να λειτουργεί ή τουλάχιστον να συμβαδίζει με το κοινό συμφέρον για την ύπαρξή της. Εύλογα είναι αντιληπτό ότι η εκπλήρωση ανταγωνιστικής αγοράς συνεπάγεται ολοένα αυξανόμενο κοινωνικό όφελος. Αυτό που απαιτείται είναι η διαρκής στήριξη των ατομικών χαρακτηριστικών επιχειρηματικής απόδοσης, συμπεριφοράς και δομής που να δημιουργούν ένα οικονομικό κλίμα ευνοϊκό όσο το επιτρέπουν οι εκάστοτε αναπόφευκτες περιστάσεις.

⁸¹. Φιλελεύθερη είναι η οικονομία στην οποία η εξουσία/η κρατική παρέμβαση στην ατομική, επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική ζωή γίνεται στο μέτρο που αυτό « .. είναι αναγκαίο για την συνοχή και την εσωτερική αρμονία της έννομης τάξεως», Τσάτσος Δ. (1980). *Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου*. Θεσσαλονίκη, σελ. 154-155.

⁸². Sosnick H. (1958). *A Critique of Concepts of Workable Competition*. The Quarterly Journal of Economics, Τόμ. 72 (3), σελ. 380-423.

72. Μέσα στο πλαίσιο αυτό -που περιγράφηκε εξαιρετικά συνοπτικά ως προς τη χρονική και λειτουργική του διάσταση- έχει δομηθεί από οικονομική άποψης η σύγχρονη παγκόσμια αγορά, έχει αναπτυχθεί από δομική άποψης η μοντέρνα διεθνής επιχείρηση και έχουν ρυθμιστεί νομικά οι κανόνες που περιχαρακώνουν την επιτρεπτή και θεμιτή δραστηριοποίηση των εταιριών.

2. Η αγορά ως «Οργανισμός» και οι επιχειρήσεις ως «Κύτταρα»

2.1. Η οικονομική επισκόπηση της αγοράς και των επιχειρήσεων

73. Η οικονομική επιστήμη μελετάει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία λύνει το πρόβλημα της σπανιότητας⁸³. Σκοπός της σπουδαίας και χρησιμότερης αυτής επιστήμης είναι να απαντήσει με τον καλύτερο τρόπο στα τρία θεμελιώδη ερωτήματα που διατυπώνονται⁸⁴, ήτοι: 1) Τι θα παραχθεί; (με στόχο την επίτευξη βέλτιστης χρησιμότητας), 2) Πώς θα παραχθεί; (με στόχο το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα με τη χρησιμοποίηση των ελάχιστων δυνατών πόρων), και 3) Για ποιόν θα παραχθεί; (με στόχο την καλύτερη διανομή προϊόντων μέσω των αγορών – σημείο συνάντησης επιχειρήσεων και καταναλωτών). Η διασύνδεση μεταξύ των στόχων, μέσων και τρόπων εφαρμογής των απαντήσεων που θα δοθούν εξετάζεται σε μακροοικονομικό και μικροοικονομικό επίπεδο.
74. Οι κύριοι μακροοικονομικοί στόχοι οποιασδήποτε κοινωνίας είναι να προσφέρει δουλειά σε όλους όσους θέλουν να εργαστούν, να επιτευχθεί διατήρηση του ποσοστού του πληθωρισμού σε σταθερό και χαμηλό επίπεδο και να δημιουργηθεί ταχεία αύξηση της παραγωγικότητας και του βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Η διαδικασία με την οποία προσδιορίζεται η επίτευξη των ως άνω επιθυμητών και επιδιωκόμενων

⁸³. Η σπανιότητα, δηλαδή η ύπαρξη περιορισμένων πόρων, σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να γίνουν επιλογές για τη χρήση και την κατανομή των πόρων. Ήδη από την απαρχή της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης που οριοθετείται από την έκδοση του «Πλούτου των Εθνών» του Adam Smith (1776), αποτυπώνονται οι δυνάμεις της αγοράς, με μέλημα να περιγραφούν οι σχέσεις μεταξύ αξίας και τιμής. Ο Smith διακρίνει την αξία ενός αγαθού σε «αξία χρήσης» του, ενώ η τιμή αντιπροσώπευε την «αξία ανταλλαγής» του, χρησιμοποιώντας το περίφημο παράδοξο του νερού και των διαμαντιών. Το νερό, που προφανώς έχει πολύ μεγάλη χρηστική αξία, έχει πολύ μικρή αξία ανταλλαγής (έχει χαμηλή τιμή). Τα διαμάντια, που έχουν πολύ μικρή αξία χρήσης, έχουν τεράστια αξία ανταλλαγής. Το παράδοξο αυτό που απασχόλησε τους πρώτους οικονομολόγους προερχόταν από την παρατήρηση ότι μερικά πολύ χρήσιμα είδη είχαν χαμηλές τιμές, ενώ διάφορα μη αναγκαία είδη είχαν υψηλές τιμές, Nicholson W., Snyder C. (2018). *Μικροοικονομική θεωρία. Βασικές αρχές και προεκτάσεις*. Εκδ. Κριτική, 3η έκδοση, επιμέλεια Νταντάκας Δ., σελ. 28 επ.

⁸⁴. Πέκκα-Οικονόμου Β. (2009). *Πανεπιστημιακές Παραδόσεις/Φυλλάδιο Εργασίας*. ΜΠΣ Πανεπιστημίου Πειραιώς MBA/TQM.

σκοπών είναι η παρατήρηση της λειτουργιάς των αγορών⁸⁵. Όλοι οι οικονομολόγοι συμφωνούν ότι οι αγορές μπορούν να επιτύχουν μακροχρόνια ισορροπία, εφόσον επικρατούν σταθερές κυβερνητικές πολιτικές -συμπεριλαμβανομένων των επιτοκίων και των συναλλαγματικών ισοτιμιών- κατά τις γενικές αρχές τις μακροοικονομικής επιστήμης.

75. Βραχυπρόθεσμα, ωστόσο, οι αγορές προσαρμόζονται με διαφορετικούς ρυθμούς στις αναντίρρητες αλλαγές, επομένως ο βραχυπρόθεσμος αντίκτυπος κάθε είδους αλλαγών στην οικονομία μπορεί να είναι διαφορετικός από τον μακροπρόθεσμο αντίκτυπο. Αυτό αιτιολογείται καθότι στον πυρήνα της αγοράς λειτουργεί η «επιχείρηση», ένας αυθύπαρκτος, ανεξάρτητος οικονομικός οργανισμός που έχει στη διάθεσή του κινητή και ακίνητη περιουσία.

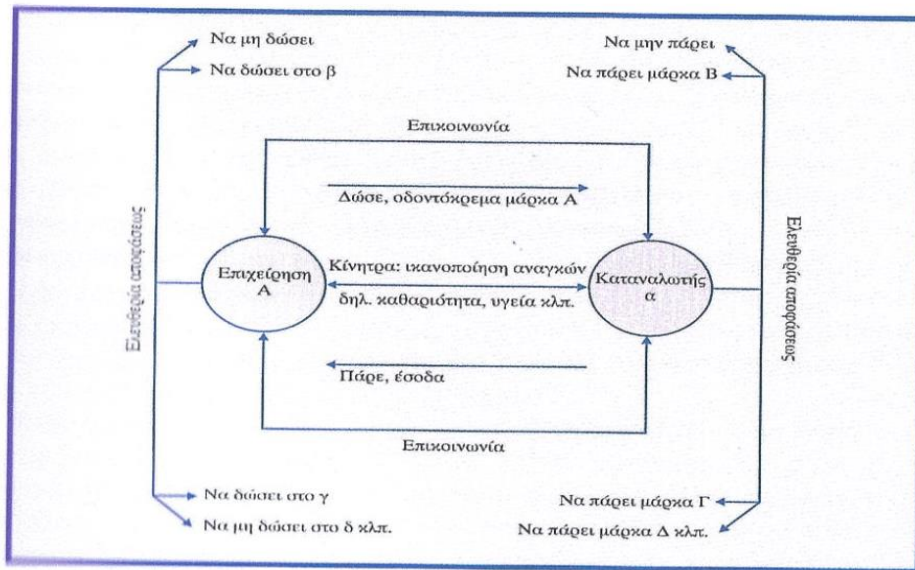
2.2. Τα χαρακτηριστικά της αγοράς σήμερα

76. Όπως σημειώθηκε ανωτέρω, η «αγορά» αποτελούσε διαχρονικά εργαλείο και μηχανισμό της κοινωνίας, αντανakλώντας την εκάστοτε οργάνωσή της και ρυθμίζοντας εν πολλοίς τις βιοτικές σχέσεις των συμμετεχόντων σ' αυτή. Οι αγορές είναι το περιβάλλον μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται οι κοινωνικοί / τα οικονομούντα άτομα: α) αγοραστές- καταναλωτές, β) παραγωγοί - πωλητές/επιχειρήσεις⁸⁶. Οι αγορές είναι τα μέρη που πραγματοποιούνται οι συναλλαγές. Ακολουθεί ως παράδειγμα σχηματική απεικόνιση συναλλαγής ενός καταναλωτικού αγαθού, με έμφαση στην αποτύπωση των προϋποθέσεων συναλλαγής⁸⁷:

⁸⁵. Begg D., Stanley F., Dornbusch R. (2006). *Εισαγωγή στην Οικονομική*. Εκδ. Κριτική, Επιστημονική Επιμέλεια Μίνογλου Θ., Τομ. Α', σελ. 42.

⁸⁶. Salvatore D. (2012). *Managerial Economics Principles and World Wide Applications. Επιχειρησιακή Οικονομική στο Διεθνές Περιβάλλον*. Εκδ. Gutenberg, Επιστημονική Επιμέλεια Πέκκα-Οικονόμου Β., σελ. 497 επ.

⁸⁷. Ως συναλλαγή μπορεί να οριστεί μία οποιαδήποτε ανταλλαγή αντικειμένων που υπέχουν μια οποιαδήποτε αξία. Υπό μία ευρεία επισκόπηση τέτοια αντικείμενα μπορεί να είναι υλικά αγαθά ή ακόμα και άυλα όπως για παράδειγμα υπηρεσίες. Φυσικά όμως μπορούν να θεωρηθούν ως ανταλλάξιμα αγαθά ακόμη και οι ιδέες, ιδεολογίες, κινήματα, γνώμες κ.λπ. Σύμφωνα με την επιστήμη του μάρκετινγκ, για να έχουμε μία πράξη συναλλαγής, θα πρέπει η ανταλλαγή μεταξύ ενός προσφέροντος και ενός αιτούμενου αγαθού να πραγματοποιείται υπό την εκπλήρωση σωρευτικώς τεσσάρων αναγκαίων προϋποθέσεων: α) τα κίνητρα της συναλλαγής αμφοτέρων των μερών που πρέπει να είναι ισχυρά και οικονομικά, β) η επικοινωνία των μερών, η οποία καθιστά νομικά ισχυρή την αντίληψη για την αξία των ανταλλασσόμενων αγαθών καθώς και τους όρους για την ομαλή εκπλήρωση των αναληφθεισών από τα μέρη υποχρεώσεων, γ) η διπλή κατεύθυνση, δηλαδή ο αμφοτεροβαρής χαρακτήρας της σύμβασης και δ) η ελευθερία απόφασης, δηλαδή ο αποκλεισμός άλλων παραγόντων που οδήγησαν στην εκπλήρωση της ανταλλαγής π.χ. εκβιασμός, Μάλλιαρης Π. (2001). *Εισαγωγή στο Μάρκετινγκ*. Εκδ. Σταμούλης, σελ. 25 επ.

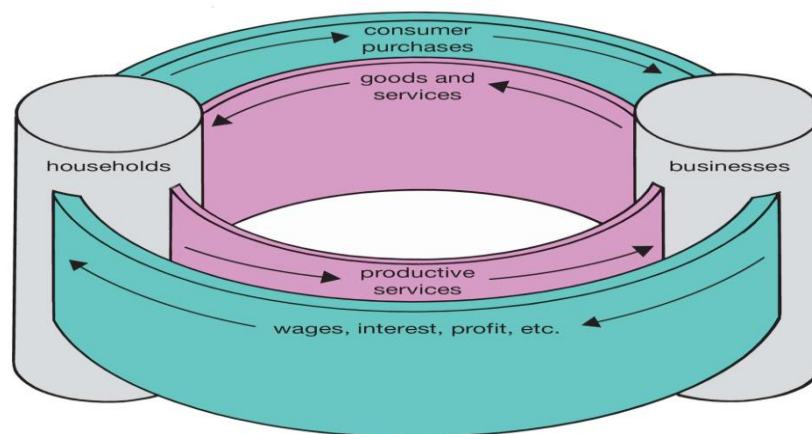
77. Οι αγορές ενισχύουν την ανάπτυξη, καθώς εξυπηρετούν την κατανομή πόρων εντός του οικονομικού συστήματος σε θέση όπου η κοινωνική τους απόδοση είναι μεγαλύτερη. Πράγματι, μέσω της δημιουργίας τιμών αλλά και της διακίνησης των πληροφοριών που εκτελείται δι' αυτών, οι αγορές υπηρετούν την ορθολογική κατανομή. Το ίδιο ισχύει και για τον επιμερισμό κινδύνου που ενέχεται στις αγορές (κυρίως χρηματοοικονομικές), καθώς αυτός επιτρέπει στους επιχειρηματίες να ανακατανέμουν τις αποταμιεύσεις τους προς πιο παραγωγικές επενδύσεις, εξαλείφοντας τον ιδιότυπο κίνδυνο⁸⁸.
78. Ο όρος «αγορά» αναφέρεται, επομένως, ουσιαστικά στο πεδίο αναζήτησης αμοιβαία επωφελών ανταλλαγών. Τα οικονομούντα άτομα επιλέγουν να ανταλλάξουν κάποια αγαθά που έχουν στην κατοχή τους με κάποια άλλα αγαθά που βρίσκονται στην κατοχή άλλων ατόμων ή τα οποία παράγονται από άλλους και τα οποία επιθυμούν να αποκτήσουν. Ιστορικά, στο πεδίο της εμπράγματης οικονομίας, δηλαδή μιας οικονομίας στην οποία τα άτομα ανταλλάσσουν τα αγαθά μεταξύ τους χωρίς να χρησιμοποιούν το χρήμα, οι σχέσεις που διαμορφώνονται ονομάζονται σχετικές ή πραγματικές τιμές των αγαθών. Δεδομένου του πλήρους ανταγωνισμού στην αγορά αυτήν, οι τιμές παρουσιάζουν μεγάλη ευκαμψία στις διακυμάνσεις της προσφοράς και της ζήτησης, με συνέπεια πάντοτε να επιτυγχάνεται μία τιμή του αγαθού, η οποία ονομάζεται τιμή ισορροπίας. Ο μηχανισμός επιτεύξεως της τιμής ισορροπίας είναι πολύ απλός και προκύπτει ως αποτέλεσμα μίας συνάρτησης της ζήτησης και της προσφοράς για το συγκεκριμένο αγαθό⁸⁹. Με την τιμή ισορροπίας έχουμε ισοτήτα

⁸⁸. Greenwood J., Smith B. (1997). *Financial markets in development, and the development of financial markets*. Journal of Economic Dynamics and Control, Τόμ. 21 (1), σελ. 145-181.

⁸⁹. Η συνάρτηση αυτή αποτελεί μέρος ενός οικονομικού υποδείγματος. Στην οικονομική επιστήμη, λόγω της πολυπλοκότητας των πραγματικών συναλλαγών, θα πρέπει να αναπτύσσονται απλά υποδείγματα που

ανάμεσα στην προσφερόμενη και στη ζητούμενη ποσότητα του αγαθού σύμφωνα με το νόμο του Say⁹⁰, ο οποίος εμπνεύστηκε το ανωτέρω σύστημα αγοράς, σύμφωνα με το οποίο η προσφορά των αγαθών δημιουργεί η ίδια τη δική της ζήτηση. Δηλαδή τα αγαθά που παράγονται και προσφέρονται από ορισμένο άτομο καθορίζουν και το μέγεθος της ζήτησης του ατόμου αυτού για άλλα αγαθά που παράγονται από άλλα κοινωνούντα άτομα. Η σκέψη των κλασικών οικονομικών ήταν ότι κάθε άτομο μπορεί να ζητήσει τόσα αγαθά -με βάση τις διαμορφωμένες τιμές τους στην αγορά- όσα μπορεί το ίδιο να προσφέρει.

79. Η βασική αυτή οικονομική αρχή δεν έχει καταρχήν αμφισβητηθεί. Ωστόσο, η δομή και η λειτουργία της αγοράς στην πορεία των ετών έχει επηρεαστεί από πλήθος ικανών και μετρήσιμων μεταβλητών (ενδεικτικά: η πληροφόρηση, τυχόν συμπράξεις, αποδόσεις κλίμακας, κόστη συναλλαγών και έρευνας, κινητικότητα παραγωγικών συντελεστών, πρόσβαση στην τεχνολογία και στους πόρους, νομισματική αστάθεια, δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας, ανεργία, φυσικά φαινόμενα, μεταβολές εισοδημάτων, κοινωνικές δομές, νομοθεσία κ.λπ.). Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά, τα οποία είναι διαρκώς εξελισσόμενα, επιδρούν καταλυτικά και χρήζουν αναφοράς και εξέτασης, καθότι σκιαγραφούν το περίγραμμα του περιβάλλοντος ανάπτυξης και δράσης της επιχείρησης, της μονάδας της αγοράς, στο πλαίσιο επίτευξης της ευαγγελιζόμενης ανταγωνιστικής και μακροπρόθεσμα αποδοτικής κερδοφορίας της. Αυτό το περιβάλλον της αγοράς σήμερα εμφανίζεται στο κατωτέρω διάγραμμα⁹¹:

αφαιρούν τις συνθετότητες αυτές και διατηρούν τα «ουσιώδη» στοιχεία που συνθέτουν το υπόδειγμα αυτό, με σκοπό να είναι εφικτή η επαλήθευσή του και η εφαρμογή του σε ποικίλες οικονομικές καταστάσεις, Nicholson W., Snyder C. (2015). *Intermediate Microeconomics and Its Application*. Mason, OH: Thompson/Southwestern 12^η έκδοση, σελ. 22, οι οποίοι παρομοιάζουν τα οικονομικά υποδείγματα με χάρτες.

⁹⁰. J. B. Say Γάλλος Οικονομολόγος (1767-1832). Blaug M. (1997). *Say's Law of Markets: What Did It Mean and Why Should We Care?* Eastern Economic Journal, Τόμ. 23, σελ. 231–235.

⁹¹. Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια BRITANNICA (2010).

80. Μεταξύ, λοιπόν, των κύριων δομικών χαρακτηριστικών των σύγχρονων αγορών αναφέρονται τα εξής:
81. *Παγκόσμια αγορά.* Το σύγχρονο πλαίσιο των διεθνών συναλλαγών κυριαρχείται από το πολύμορφο και σύνθετο φαινόμενο που συχνά περιγράφεται ως παγκοσμιοποίηση⁹². Η παγκοσμιοποίηση -μία εγγενής ιδιότητα του καπιταλισμού- αποτελεί ολιστικό οικονομικό φαινόμενο και αποτελεί τη διαδικασία, η οποία επιτάχυνε τις συναλλαγές σε μια ενοποιημένη αγορά⁹³. Ήδη από τη δεκαετία του 1980⁹⁴ έχει κυριαρχήσει μία απόλυτη φιλελευθεροποίηση και ένα διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα το οποίο χαρακτηρίζει τις οικονομίες των δυτικών κρατών και τη λειτουργία της αγοράς⁹⁵. Με την επανάσταση των επικοινωνιών και τη σχετικοποίηση των συνόρων πλέον οδηγηθήκαμε στη διαμόρφωση παγκόσμιων εταιριών και την ανάπτυξη διεθνούς κουλτούρας, επιφέροντας σοβαρές και άμεσες επιπτώσεις στις διεθνείς συναλλαγές⁹⁶. Τα ανοικτά σύνορα επέτρεψαν την ανάπτυξη έντονης κινητικότητας των επιχειρήσεων, οι οποίες αναζητούν διεξόδους σε αγορές με χαμηλό κόστος εργασίας και πρώτων υλών, χαμηλή φορολογική επιβάρυνση και εύκολη πρόσβαση σε έντονη σχετική ανταγωνιστική δραστηριότητα⁹⁷. Με τη σειρά

⁹². Ο Καθηγητής Γ. Θανόπουλος περιγράφει το υφιστάμενο διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον ως «Παγκόσμιο Χωριό» μετά την κατάρρευση των στεγανών του απομονωτισμού των αγορών.

⁹³. Σύμφωνα με το Fortune Global 500 (2022), το έτος 2020 οι 500 μεγαλύτερες παγκόσμιες εταιρείες είχαν κύκλο εργασιών (33,3 τρις Δολάρια ΗΠΑ) ίσο με το 40% του παγκόσμιου ΑΕΠ (84,71 τρις Δολάρια ΗΠΑ), ενώ το σχετικό ποσό ήταν μεγαλύτερο από το ΑΕΠ των ΗΠΑ (21 τρις Δολάρια).

⁹⁴. Michalet A. (2000). *Les métamorphoses de la mondialisation, une approche économique*. La mondialisation du droit, Loquin E. et Kessedjian C., Litec, σελ. 13.

⁹⁵. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι η διαμόρφωση της αγοράς είναι μια ενδογενής διαδικασία. Η διευθέτηση και η πραγματοποίηση συναλλαγών απαιτεί δαπάνες πόρων. Συνεπώς, οι φτωχές οικονομίες είναι λιγότερο σε θέση να αφιερώσουν σημαντικούς πόρους στη διαδικασία συναλλαγών από ό,τι οι πιο πλούσιες οικονομίες. Επομένως, η ανάπτυξη θα πρέπει να οδηγήσει σε αύξηση της δραστηριότητας της αγοράς και αυτή η αύξηση μπορεί με τη σειρά της να τονώσει περαιτέρω την ανάπτυξη. Για τους λόγους αυτούς παρατηρείται η ανισορροπία μεταξύ των αγορών των αναπτυσσόμενων και των αναπτυσσόμενων κρατών.

⁹⁶. Di Matteo L., Dhooge L. (2006). *International Business Law: A Transactional Approach*. Thomson/Southwestern. Κατά την εκτίμηση των συγγραφέων (σελ. 2), σημαντικοί παράγοντες μετασχηματισμού υπήρξαν οι επτά γύροι της GATT {Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου} του ΠΟΕ και η τάση περιφερειοποίησης της Αμερικής.

⁹⁷. Το άνοιγμα των αγορών, καταρχήν, οδηγεί στη δημιουργία αυξημένων κερδών που θα προκύψουν από τις διαφορετικές τιμές των αγαθών στην παγκόσμια αγορά. Η διαδικασία αυτή, που αποκαλείται Arbitrage, συντελεί στη μακροχρόνια σύγκλιση των τιμών, Πέκκα-Οικονόμου Β. (2003). *Περί παγκοσμιοποίησης*. Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Αποστόλου Λάζαρη, Τόμ. Α', Εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 456 επ. Πρέπει να σημειωθεί, βέβαια, ότι παράλληλα με το άνοιγμα των συνόρων της αγοράς αναπτύχθηκαν και εμπόδια στο διεθνές εμπόριο για την αντιμετώπιση καταχρηστικών συμπεριφορών διαφοροποίησης τιμών που ονομάζονται dumping. Η διαφοροποίηση της τιμής πώλησης παρουσιάζεται μεταξύ εσωτερικής αγοράς και εξωτερικής αγοράς και συνίσταται στην εξουδετέρωση του ανταγωνισμού. Λαμβάνει μορφές μόνιμου, προσωρινού ή σποραδικού ντάμπινγκ, Παπάζογλου Χ. (2018). *Εισαγωγή στη Διεθνή οικονομική*. Εκδ. Τσότρας, 3^η έκδοση, σελ. 99 επ.

της, η έντονη κινητικότητα των εταιριών εντός της εσωτερικής αγοράς ανέδειξε τα σημαντικά ζητήματα α) της απόλαυσης της ελευθερίας εγκατάστασης και β) της ρύθμισης της διαφοράς της «καταστατικής» έδρας με την «πραγματική έδρα ή διοικητικό κέντρο», δηλαδή τον τόπο στον οποίο αναπτύσσεται η ζωή της εταιρίας καθώς και μεγάλο μέρος των συναλλαγών της με τρίτους⁹⁸. Δεδομένων αυτών των παρατηρήσεων, ανέκυψε το πρόβλημα αναγνώρισης της υπόστασης εταιριών που συστάθηκαν σε ένα κράτος μέλος και αναπτύσσουν δραστηριότητα σε άλλο κράτος και κατ' επέκταση το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο που διέπει τη λειτουργία τους (π.χ. εφαρμογή φορολογικής νομοθεσίας, άσκηση διοικητικού ελέγχου). Συναφώς, υφίστανται δύο κύριες θεωρίες οι οποίες ακολουθούνται από τα κράτη μέλη της ΕΕ σε ότι αφορά το καθεστώς που διέπει τις εταιρίες⁹⁹.

82. Υπομέρος της παγκόσμιας αγοράς αποτελεί η «*εσωτερική αγορά*» της ΕΕ, όπως εξειδικεύεται από το άρθρο 26, παρ. 2 ΣΛΕΕ¹⁰⁰. Αποτελεί από το έτος 1993 μια ενιαία αγορά στην οποία τα αγαθά, οι υπηρεσίες, τα κεφάλαια και τα πρόσωπα κυκλοφορούν ελεύθερα και στο εσωτερικό της οποίας οι ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να ζουν, να εργάζονται, να σπουδάζουν ή να ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα ελεύθερα. Πρόκειται, δηλαδή, για έναν ενιαίο οικονομικό χώρο, χωρίς κρατικούς περιορισμούς, χωρίς εμπόδια στις συναλλαγές διεπόμενο από βασικές κοινές αρχές, με κύριο χαρακτηριστικό το άνοιγμα στον ανταγωνισμό, τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και την ελάττωση των φραγμών στις εμπορικές συναλλαγές¹⁰¹. Η ανάπτυξη των διεθνών συναλλαγών εξυπηρετεί την ανθρώπινη ανάγκη για κοινωνική συμμετοχή και είναι επιδοκιμαστέα πολιτισμικά για το λόγο ότι αποτελεί προαγωγή

⁹⁸. Kegel G. (1995). *Internationales Privatrecht*. München, Beck, σελ. 416 επ.

⁹⁹. Πλούσια ανάλυση για τις δυο θεωρίες, δηλαδή της πραγματικής έδρας και της έδρας της ίδρυσης, καθώς και της πλούσιας νομολογίας του ΔΕΕ επί της θεματικής, Σινανιώτη Α. (2021), ό. π., σελ. 511 επ.

¹⁰⁰. Σύμφωνα με το άρθρο 26, παρ. 2 της ΣΛΕΕ, η εσωτερική αγορά περιλαμβάνει χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων σύμφωνα με τις διατάξεις των Συνθηκών, {Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής: ΣΕΕ) και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) ΕΕ C 202 σελ. 1 έως 388}. Πρόκειται για ένα οικονομικό χώρο στον οποίο ασκούνται οι οικονομικές θεμελιώδεις ελευθερίες εκ παραλλήλου όμως με την αδιακρίτως εφαρμοζόμενη πολιτική του εκάστοτε κράτους μέλους, Καρύδης Γ. (2012). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο Συναλλαγών*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 3 και την εκεί αναφερόμενη νομολογία του ΔΕΕ.

¹⁰¹. Πρόκειται για ένα σπουδαίο εγχείρημα να ταυτιστούν μεγάλες εθνικές αγορές και να απαλειφθούν διαφορές στη φορολογία, στο εργατικό κόστος, στο κόστος μεταφοράς - ασφάλισης - αποθήκευσης - τραπεζικής διαμεσολάβησης, στο κόστος διαφόρων δικαιωμάτων αντιπροσώπευσης, στο κόστος μεσολάβησης, στα royalties κ.λπ. Με την εσωτερική αγορά διευκολύνεται η σύγκριση των τιμών, καθιστώντας ευκολότερη τη σύγκριση τιμών ομοειδών προϊόντων σε όλες τις χώρες όπου αυτά προσφέρονται ελεύθερα, Φαρσαρώτας Ι., Καλαμαράς Ν. (2001). *Η επιχείρηση στην ενιαία αγορά και το ΕΥΡΩ*. Εκδ. Τσιριμωνάκη, σελ. 36 επ.

της κουλτούρας συνεργασίας, θεμελιώνει την ειρήνη και διευρύνει την παγκόσμια δημοκρατική διακυβέρνηση¹⁰².

83. *Εγχρήματη αγορά*. Η υιοθέτηση του χρήματος, ως μέσου συναλλαγών, οδήγησε σε διάσπαση του άμεσου αντιπραγματισμού. Η θεωρία της ανταλλαγής περιλαμβάνει το κόστος απόκτησης πληροφοριών σχετικά με την αγορά, τις σχετικές τιμές ή τις αναλογίες ανταλλαγής. Τα άτομα αναζητούν εκείνες τις αλληλουχίες συναλλαγών, που ονομάζονται αλυσίδες συναλλαγών, που ελαχιστοποιούν το κόστος απόκτησης πληροφοριών και συναλλαγών. Η χρήση του χρήματος μειώνει αυτά τα κόστη¹⁰³. Το χρήμα ενέχει ένα τέτοιο πλεονέκτημα, ενώ η ιδιωτική και κοινωνική παραγωγικότητα του χρήματος είναι άμεση συνέπεια της εξοικονόμησης πόρων και της επέκτασης του συστήματος της αγοράς που συμβαίνει λόγω της μείωσης του κόστους πραγματοποίησης συναλλαγών¹⁰⁴. Οι πόροι που διατίθενται για την αναζήτηση και τη διατήρηση πληροφοριών για την αγορά μπορούν να ανακατανεμηθούν μόλις χρησιμοποιηθούν τα χρήματα ως μέσο ανταλλαγής. Το εμπόριο και το σύστημα της αγοράς επεκτείνονται και η οικονομία αποκτά ολοένα και περισσότερο χρήμα. Περισσότερες και καλύτερης ποιότητας πληροφορίες γίνονται διαθέσιμες με την επέκταση της αγοράς και τις ευκαιρίες για καταμερισμό εργασίας και οδηγούν στην ανάπτυξη επαγγελματικών συναλλαγών. Η διαφοροποίηση σε σχέση με την εμπράγματη οικονομία έγκειται στο γεγονός ότι το ύψος των πραγματικών υπηρεσιών που προέρχονται από το χρήμα είναι ανεξάρτητο από την ποσότητα του χρήματος που υπάρχει στην οικονομία σε δεδομένη στιγμή, αλλά εξαρτάται άμεσα και κατά αναλογικό τρόπο από την τιμή του χρήματος¹⁰⁵. Η χρήση μιας λογιστικής μονάδας σε κάθε περίπτωση συνέβαλε στη μείωση του κόστους πραγματοποίησης ανταλλαγών και στην αύξηση των συναλλαγών.

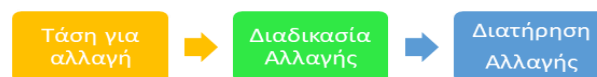
¹⁰². Παμπούκης Χ. (2010). *Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 3 επ.

¹⁰³. Με την υιοθέτηση του χρήματος ως μέσου ανταλλαγής εξαλείφουμε το σημαντικό πρόβλημα της *διπλής σύμπτωσης αναγκών* (όπως αποκαλείται από τη βιβλιογραφία), αφού δεν απαιτείται η ταυτόχρονη εξεύρεση ατόμων που έχουν ανάγκη για μία αμοιβαία ανταλλαγή συγκεκριμένων προϊόντων στις ίδιες ποσότητες γεγονός που προϋποθέτει τεράστια σπατάλη χρόνου σε μία οικονομία με πολύ μεγάλο αριθμό συναλλασσόμενων, Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014). *Εισαγωγή στην Οικονομική Θεωρία*. Πανεπιστήμιο Πειραιώς, σελ. 418 επ.

¹⁰⁴. Brunner K., Meltzer A. (1971). *The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy*. The American Economic Review, Τόμ. 61 (5), σελ. 784-805.

¹⁰⁵. Μπένος Θ. (1996). *Θεωρία Χρήματος*. Εκδ. Μπένου, σελ. 8. Το γεγονός ότι το κεφαλαιουχικό αγαθό χρήμα έχει μία τεχνική ιδιότητα που δεν την έχουν τα άλλα κεφαλαιουχικά αγαθά έχει ως αποτέλεσμα να διαφέρουν και τα συμπεράσματα της θεωρίας περί αξίας, δηλαδή της συνολικής αξίας των αγαθών που παράγει μια οικονομία.

84. **Μεταβαλλόμενη και Εξειδικευμένη Αγορά.** Οι σύγχρονες αγορές είναι διαρκώς μεταβαλλόμενες καθώς επενεργούν συνεχώς δυνάμεις¹⁰⁶ επί των συμμετεχόντων σε αυτές, τόσο σε δομικό όσο και σε λειτουργικό ή οργανωσιακό επίπεδο¹⁰⁷. Επιπλέον, η διαμόρφωση της αγοράς στη σύγχρονη εποχή επιβάλλει αυξημένη εξειδίκευση. Καθώς οι τεχνολογίες παραγωγής προχωρούν, με την πάροδο του χρόνου τείνουν να απαιτούν ολοένα και πιο εξειδικευμένες εισροές πόρων και να αποδίδουν όλο και πιο εξειδικευμένες εκροές αγαθών και υπηρεσιών. Η εκμετάλλευση αυτών των τεχνολογικών προόδων απαιτεί αγορές στις οποίες οι επιχειρήσεις να μπορούν να εμπορεύονται αυτά τα εξειδικευμένα αγαθά και υπηρεσίες που απαιτούν οι καταναλωτές¹⁰⁸. Στο κατωτέρω γράφημα¹⁰⁹ εμφανίζεται σχηματικά το μοντέλο τριών βημάτων του Lewin που αναφέρεται στη διαδικασία συνεχούς μεταβολής και το οποίο από το 1947 αποτελεί την πιο γνωστή και, αναμφισβήτητα, την πιο σημαντική προσέγγιση στην οργανωτική αλλαγή¹¹⁰:

85. Από τη φύση της, η αυξανόμενη εξειδίκευση σε μια οικονομία συνεπάγεται ότι οι οικονομικοί παράγοντες αφενός παράγουν αγαθά και υπηρεσίες που μπορεί να μην καταναλώνουν και αφετέρου καταναλώνουν αγαθά και υπηρεσίες που ενδέχεται να μην παράγουν¹¹¹. Έτσι, η αυξανόμενη εξειδίκευση θα απαιτήσει τη δραστηριοποίηση

¹⁰⁶. Στη σύγχρονη περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται έντονα από καινοτομία, παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, ψηφιακούς μετασχηματισμούς και νέα επιχειρηματικά μοντέλα, κεντρική είναι η έννοια της «ευκαιρίας» κατά τον μετασχηματισμό των παραγωγικών κλάδων της οικονομίας, όπως η βιομηχανία, COM (2015) 550 τελικό. *Αναβάθμιση της ενιαίας αγοράς: περισσότερες ευκαιρίες για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.*

¹⁰⁷. Georgopoulos N., Koranaki E., Karvela P. (2018). *From traditional interorganisational systems to cloud-based solutions: The impact on supply chain flexibility.* Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce, Τόμ. 28 (4), σελ. 334-353.

¹⁰⁸. Σύμφωνα με έναν ορισμό της «ποιότητας», αυτή συνίσταται για κάθε παραγόμενο προϊόν στο σύνολο των χαρακτηριστικών που το διαφοροποιούν από τα όμοιά του, δηλαδή στα χαρακτηριστικά εκείνα **που δεν είναι κοινότυπα αλλά ξεχωριστά σε σχέση με τον ανταγωνισμό**, Μποχώρης Γ. (2012). *Επιχειρηματική Αριστεία - Διοίκηση Ολικής Ποιότητας.* Εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 27. Σύμφωνα με τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσης έχει τεθεί η ανάγκη να εξεταστεί ο ανταγωνισμός όχι μόνο μέσω της τιμολογιακής πολιτικής της επιχείρησης αλλά και δυνάμει της ποιότητας του τελικού παραγόμενου προϊόντος.

¹⁰⁹. Lewin K. (1947). *Frontiers in group dynamics: Concept, method and reality in social science; social equilibria and social change.* Human Relations, 1, σελ. 5-41.

¹¹⁰. Πηγή: Burnes B. (2020). *The Origins of Lewin's Three-Step Model of Change.* The Journal of Applied Behavioral Science, Τόμ. 56, σελ. 32-59.

¹¹¹. Hicks J. (1969). *A theory of economic history.* Clarendon Press, Oxford.

κάθε είδους παραγωγικού οργανισμού. Αυτό συνάδει με την ύπαρξη μεγάλων υπερεθνικών αγορών όπως προαναφέρθηκε. Υπάρχουν σημαντικά πάγια κόστη που συνδέονται με τη διαμόρφωση των αγορών. Ωστόσο, η αύξηση του μεγέθους μιας πιθανής αγοράς θα μειώσει το κόστος δραστηριοποίησης σε αυτή την αγορά για κάθε συμμετέχοντα. Κατά συνέπεια, μια συγκεκριμένη αγορά ενδέχεται να μην ενεργοποιηθεί μέχρι η οικονομία να έχει αναπτυχθεί σε σημείο που η αγορά να μπορεί να διατηρήσει αρκετή δραστηριότητα ώστε να είναι «οικονομική»¹¹². Σε επόμενο κεφάλαιο αναλύονται περαιτέρω οι σύγχρονες μεταβολές στην αγορά και στις ανάγκες και προτιμήσεις του καταναλωτή.

86. *Αγορά υπό κοινωνική διάσταση.* Η ανάπτυξη των αγορών και η διεύρυνσή τους επαύξησε την εμφάνιση του «κοινωνικού κινδύνου», δηλαδή τη διάχυση στο κοινωνικό σύνολο της επέλευσης ενός σοβαρού πλήγματος ακόμη και σε ένα άτομο ή σε μια ομάδα ατόμων (όπως είναι για παράδειγμα η ανεργία). Παρά την αρχική αντίληψη της αντιμετώπισης του κοινωνικού κινδύνου σε ατομικό επίπεδο, με την πάροδο των ετών το κράτος ανέλαβε να αντιμετωπίσει το ζήτημα αναπτύσσοντας την έννοια της κοινωνικής προστασίας (ως περιεχόμενο της κοινωνικής πολιτικής¹¹³), που έχει ως στόχευση την βελτίωση της ανθρώπινης ευημερίας και την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών για εκπαίδευση, υγεία, καλές περιβαλλοντικές συνθήκες¹¹⁴. Όπως είχε προβλέψει ο Ernst Haas μετά τη δημιουργία εσωτερικής αγοράς θα ακολουθούσε μια διαδικασία εκχείλισης λειτουργιών (*spill over*) από την οικονομική στην πολιτική-κοινωνική ολοκλήρωση¹¹⁵. Πιο συγκεκριμένα, η ολοκλήρωση είναι μια εγγενώς σποραδική και συγκρουσιακή διαδικασία, κατά την οποία, υπό συνθήκες δημοκρατίας και πλουραλιστικής εκπροσώπησης, οι κυβερνήσεις υπό το βάρος περιφερειακών πιέσεων μιας μεγάλης γεωγραφικά αγοράς, θα καταλήξουν να

¹¹². North C. (1981). *Structure and change in economic history*. W.W. Norton, New York, NY.

¹¹³. Χλέτσος Μ. (2011). *Τα οικονομικά της κοινωνικής προστασίας*. Εκδ. Πατάκη, σελ. 20 επ.

¹¹⁴. Ο άνθρωπος, ως κοινωνικό ον, επιδιώκει να εκφραστεί ελεύθερα (έκφραση γνώμης, γεγονότα, μηνύματα, ειδήσεις καθώς και οποιαδήποτε μορφή εκδήλωσης της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας, είτε αφορά απόψεις είτε συναισθήματα). Κατά τον Καθηγητή Π. Δαγτόγλου: «*Η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει το δικαιώματα της διαμορφώσεως, κατοχής, εκφράσεως και διαδόσεως (ή αποσιωπήσεως), αλλά και της λήψεως μια γνώμης*», Δαγτόγλου Π. (2012). *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*. Εκδ. Σάκουλας, σελ. 194 επ. Η απλή κατοχή μιας γνώμης ή μιας ιδέας δεν θεωρείται αφ' εαυτή αρκετή, αλλά πάντα εξετάζεται σε συνάρτηση με τους δέκτες της. Αναπόσπαστο, επομένως, κομμάτι της ελευθερίας της έκφρασης είναι πρωτίστως η δυνατότητα μεταφοράς και εξαπλώσεως του αντικειμένου της έκφρασης. Διαφορετικά δεν νοείται η άσκηση της ελευθερίας. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδος (Α' 211 της 24.12.2019), Άρθρο 5, παρ. 1: *Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη*.

¹¹⁵. Η θεμελίωση του «νεοσυντηρισμού» (neofunctionalism) ερείδεται στην άποψη ότι η ολοκλήρωση ενός μέρους θα πρέπει να προηγείται της ολοκλήρωσης ενός επόμενου, Moravcsik A. (2005). *The European constitutional compromise and the neofunctionalist legacy*. *Journal of European Public Policy*, Τόμ. 12 (2), σελ. 349-386.

επιλύουν τις συγκρούσεις τους παραχωρώντας ένα ευρύτερο πεδίο δράσης και μεταβιβάζοντας μεγαλύτερη εξουσία στις περιφερειακές οργανώσεις που έχουν δημιουργήσει. Τελικά, οι πολίτες (καταναλωτές) θα αρχίσουν να μετατοπίζουν όλο και περισσότερες από τις προσδοκίες τους σε τέτοιες περιφερειακές οργανώσεις και η ικανοποίησή τους θα αυξήσει την πιθανότητα της πολιτικής ολοκλήρωσης¹¹⁶. Όπως αποδείχθηκε, η άσκηση οικονομικών ελευθεριών ανέδειξε την συγκρουσιακή της σχέση με τα ατομικά ή συλλογικά δικαιώματα, τα οποία προσδίδουν κοινωνική διάσταση στην αγορά¹¹⁷.

87. Η έννομη τάξη επιδιώκει να καλύψει τη σπουδαία ανάγκη διασφάλισης της προστασίας και της προαγωγής των δικαιωμάτων και των ατομικών και κοινωνικών ελευθεριών των πολιτών της σε εθνικό επίπεδο -και, καθώς η άσκηση οικονομικής πολιτικής αποκεντροποιήθηκε, εντός της Ε.Ε.- με νομικά δεσμευτικά κείμενα {όπως η ΕΣΔΑ και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ C 202 της 07.06.2016)}, λαμβάνοντας υπόψη τις αλλαγές στην κοινωνία, την κοινωνική πρόοδο και τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις¹¹⁸. Πράγματι, η επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου ανταγωνιστικότητας των οικονομικών μεγεθών τόσο σε ενωσιακό επίπεδο, όσο και σε εθνικό προϋποθέτει επιχειρηματικότητα που ασκείται και ρυθμίζεται επί τη βάση κοινωνικών κριτηρίων και με απώτερο σκοπό την επίτευξη σημαίνουσας κοινωνικής προόδου, που θα στηρίζεται στην προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, με στόχο την πλήρη απασχόληση¹¹⁹.

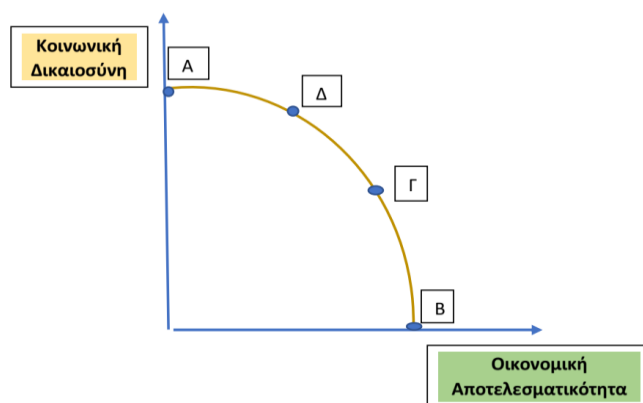
¹¹⁶. Schmitter C. (2005). *Ernst B. Haas and the legacy of neofunctionalism*. Journal of European Public Policy, Τόμ. 12 (2), σελ. 255-272.

¹¹⁷. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η προστασία από την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Όπως σημειώνει η Καθηγήτρια Κ. Δελούκα-Ιγγλέση κάθε πληροφορία έχει οικονομική σημασία και μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο επεξεργασίας κατά τη σύνθεση ενός «βιοπορτραίτου» κάθε κοινωνούντος ατόμου, με αποτέλεσμα να συμμετέχει εμμέσως στα κέρδη των επιχειρήσεων, Δελούκα – Ιγγλέση Κ. (2001). *Η προστασία του ατόμου ιδίως ως καταναλωτή από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*. Τιμητικός Τόμος για τον αν. Καθηγητή Δημήτριο Κοδοσάκη, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 272. Πράγματι σε συνέπεια με τη βιβλιογραφική θέση, αλλά και με την ενωσιακή ολοκλήρωση της αγοράς, πλέον η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατοχυρώνεται στον Κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

¹¹⁸. Όπως προβλέπει το άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση: *Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.*

¹¹⁹. Ο Καθηγητής Π. Κανελλόπουλος χαρακτηρίζει δικαίως τις δυο παραμέτρους αυτές ανάπτυξης της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και της κοινωνικής ευημερίας «αντιφατικές», όμως διαπιστώνει τη θεμελιώδους σημασίας βούληση του ενωσιακού νομοθέτη αλλά και του ενωσιακού δικαστή να ισορροπήσουν

88. Το ΔΕΕ διακηρύσσει πως τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει και, συναφώς, πως αυτό εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και από τα στοιχεία που παρέχουν οι διεθνείς πράξεις περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, για τις οποίες έχουν συνεργαστεί ή στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη της Ε.Ε.
89. Εντούτοις, οι δυνάμεις της αγοράς και η άσκηση οικονομικών ελευθεριών δεν μπορούν να εξασφαλίσουν μια κοινωνικά δίκαιη ισορροπία¹²⁰. Τουναντίον, τα θεωρητικά μοντέλα που έχουν αναπτυχθεί διαπιστώνουν ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης¹²¹, όπως εμφανίζεται στην κατωτέρω σχηματική απεικόνιση¹²²:

την επιδίωξη των οικονομικών σκοπών με τις αδήριτες ανάγκες κοινωνικής ευημερίας μέσω αποτροπής ακροτήτων, Κανελλόπουλος Π. (2010), ο. π., σελ. 99 επ.

¹²⁰. Μάλιστα, όπως διαπιστώνει το ΔΕΕ ήδη από το 1976, η κοινωνική ανισορροπία, δημιουργεί στρέβλωση στην αγορά! Στο πλαίσιο του ενδοεθνικού ανταγωνισμού, προκειμένου να αποφευχθεί το φαινόμενο επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες σε κράτη που έχουν πράγματι καθιερώσει την αρχή της ισότητας των αμοιβών να τελούν σε μειονεκτική θέση από άποψη ανταγωνισμού έναντι των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες σε κράτη που δεν έχουν ακόμη εξαλείψει τις δυσμενείς διακρίσεις εις βάρος των γυναικών εργαζομένων από άποψη αμοιβών, υπήρξε η σχετική κανονιστική ρύθμιση του τότε άρθρου 119 Συνθήκης Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-43/75, Defrenne κατά SABENA, ECLI:EU:C:1976:56, σκ. 9.

¹²¹. Ως οικονομική αποτελεσματικότητα (economic efficiency) ορίζεται ή αναφέρεται η κατανομή των πόρων σε διάφορες δραστηριότητες έτσι ώστε να μεγιστοποιηθεί η ευημερία των ατόμων μιας κοινωνίας, ενώ ως οικονομική δικαιοσύνη (economic equity) το πώς η ευημερία αυτή διανέμεται ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας, Ράπανος Β. (2008). *Σημειώσεις για εισαγωγή στο μάθημα οικονομικής πολιτικής*.

¹²². Πηγή: Stiglitz J. (1992). *Οικονομική του Δημόσιου Τομέα*. Εκδ. Κριτική, σελ. 128. Η καμπύλη μεταξύ των σημείων ΑΒ καταδεικνύει την αρνητική σχέση μεταξύ των δύο μεγεθών, καθώς η ανάπτυξη του ενός παράγοντα οδηγεί στην μείωση του έτερου.

90. Για το λόγο αυτό, προς αντιστάθμιση της ανεξέλεγκτης άσκησης οικονομικών ελευθεριών, η προστασία των εν λόγω ατομικών ή συλλογικών δικαιωμάτων αποτελεί θεμιτό συμφέρον ικανό να δικαιολογήσει περιορισμό των δικαιωμάτων που απονέμονται από το ενωσιακό οικονομικό δίκαιο, ακόμη και δυνάμει μιας θεμελιώδους ελευθερίας την οποία εγγυάται η ΣΛΕΕ, όπως π.χ. η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Με τον τρόπο αυτό, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ορισμένους λόγους γενικού συμφέροντος δυνάμενους να δικαιολογήσουν περιορισμούς των θεμελιωδών ελευθεριών της ΣΛΕΕ, όπως είναι η οδική ασφάλεια, η δημόσια τάξη και ασφάλεια, η ελευθερία έκφρασης, η προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία των εργατικών δικαιωμάτων, η ισότητα και η προστασία των καταναλωτών¹²³.
91. Αξίζει να αναφέρουμε τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις που διαμόρφωσαν τα τελευταία χρόνια το κοινωνικό προφίλ της αγοράς:

Laval C-341/05 (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως)¹²⁴

92. Η ενάγουσα, μία εταιρεία λετονικού δικαίου ανέλαβε την κατασκευή ενός σχολικού κτιρίου στη Σουηδία. Για το λόγο αυτό απέσπασε 35 εργαζομένους οι οποίοι υπάγονταν στη συλλογική σύμβαση που είχαν υπογράψει εντός της Λετονίας. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις του οικοδομικού τομέα της Σουηδίας απαίτησαν την ένταξη των εργαζομένων αυτών στη σχετική συλλογική σύμβαση που είχε συναφθεί για τους εργαζόμενους στη Σουηδία. Κατόπιν άρνησης της LAVAL, ξεκίνησε αποκλεισμός του εργοταξίου λόγω νόμιμης απεργιακής κινητοποίησης που εμπόδιζε κάθε παραγωγική οικοδομική δραστηριότητα. Οι αστυνομικές δυνάμεις δεν παρενέβησαν καθότι η συλλογική δράση ήταν σύμφωνη με το εθνικό δίκαιο της Σουηδίας. Δεδομένης της έλλειψης συμβιβασμού, ο δήμος κατήγγειλε τη σύμβαση δόμησης του σχολείου και οι εργαζόμενοι επέστρεψαν στη Λετονία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι συλλογική δράση που αποσκοπεί στην προστασία εργαζομένων του κράτους υποδοχής από ενδεχόμενη πρακτική κοινωνικού dumping μπορεί να συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, ικανό να δικαιολογήσει περιορισμό οικονομικής ελευθερίας. Ωστόσο, διευκρίνισε ότι για να συμβεί αυτό θα πρέπει να είναι εκ των προτέρων ακριβείς και προσιτές οι υποχρεώσεις που θα επωμιστεί η εταιρεία -εν προκειμένω σε σχέση με τους κατώτατους μισθούς- και όχι να επαφίενται σε συλλογικές διαπραγματεύσεις με αβέβαιο αποτέλεσμα.

¹²³. Όπως ενδεικτικά απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-260/89, EPT, ECLI:EU:C:1991:254, σκ. 41· Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-274/99 P, Connolly κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:2001:127, σκ. 37 και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-94/00, Roquette Frères, ECLI:EU:C:2002:603, σκ. 25.

¹²⁴. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-341/05, Laval un Partneri Ltd, ECLI:EU:C:2007:809.

Omega C-36/02¹²⁵

93. Στην περίπτωση αυτή μία εταιρία χρησιμοποιούσε μία πίστα για τη διεξαγωγή αθλημάτων με ακτίνες λέιζερ. Από τις έρευνες των αρχών, διαπιστώθηκε ότι τα παιχνίδια διεξάγονταν με στόχευση μέσω αισθητήρων προσαρμοσμένων σε γιλέκα που έφεραν οι παίκτες. Εξ αυτού του λόγου οι αρχές έκριναν πως επρόκειτο για προσομοίωση εικονικού φόνου στο πλαίσιο παιχνιδιού και απαγόρευσε τη λειτουργία του κέντρου, καθότι κρίθηκε ότι μετέδιδε στους παίκτες συμπεριφορά περιφρονητική έναντι της ανθρώπινης ζωής με την εικονική αναπαράσταση βίαιων πράξεων. Η εταιρεία παραπονήθηκε για παραβίαση του δικαιώματος ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν αποκλείεται η απαγόρευση οικονομικής δραστηριότητας, εφόσον κριθεί ότι αυτή θίγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια κατά παράβαση της δημόσιας τάξης.

Gerhart Schindler C-275/92¹²⁶

94. Δύο πράκτορες δημόσιου οργανισμού επιφορτισμένου με τη διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών στη Γερμανία απέστειλαν σε βρετανούς υπηκόους διαφημιστικό υλικό και έντυπα παραγγελίας για λαχμούς. Οι φάκελοι κατασχέθηκαν από τις Βρετανικές αρχές ως αντιτιθέμενοι στην εθνική νομοθεσία της Βρετανίας λόγω του τυχερού χαρακτήρα των κερδών. Οι πράκτορες αντέταξαν ότι η αγορά λαχνών έχει ψυχαγωγικό χαρακτήρα και ότι η απαγόρευση αποτελεί παραβίαση της οικονομικής τους ελευθερίας. Η Μεγάλη Βρετανία υποστήριξε ότι η ανάγκη κοινωνικής πολιτικής και πρόληψης της απάτης δικαιολογούν αυτούς τους περιορισμούς, καθότι προστατεύουν τους πολίτες από τον εθισμό σε τυχερά παιχνίδια. Το Δικαστήριο έκρινε ότι θεωρήσεις ηθικού, θρησκευτικού ή πολιτικού χαρακτήρα που εντοπίζονται σε μία κοινωνία δεν μπορούν να μη λαμβάνονται υπόψη και ότι οι ιδιομορφίες των κοινωνικών αντιλήψεων κάθε κράτους μπορεί να δικαιολογούν αυτούς τους περιορισμούς για την διαφύλαξη της κοινωνικής τάξης.

Schmidberger C-112/00¹²⁷

95. Στην υπόθεσή αυτή η αυστριακή οργάνωση Transitforum Austria Tirol, που έχει ως σκοπό την «προστασία του ζωτικού χώρου στην περιοχή των Άλπεων» και ιδίως την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, πραγματοποίησε συγκέντρωση πολιτών και αποκλεισμό του αυτοκινητόδρομου του Brenner (A 13), διαμαρτυρόμενοι ενάντια

¹²⁵. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-36/02, Omega Spielhallen -und Automatenaufstellungs- GmbH, ECLI:EU:C:2004:614.

¹²⁶. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-275/92, Her Majesty's Customs and Excise κατά Gerhart Schindler, ECLI:EU:C:1994:119.

¹²⁷. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-112/00, Eugen Schmidberger, ECLI:EU:C:2003:333.

στην κυκλοφορία βαρέων οχημάτων. Η Schmidberger, επιχείρηση διεθνών μεταφορών με έδρα τη Γερμανία και κύρια δραστηριότητα τη διακρατική μεταφορά ξυλείας και χάλυβα, άσκησε αγωγή κατά του Αυστριακού κράτους, καθότι λόγω της κινητοποίησης παρεμποδίστηκε από τη χρήση του αυτοκινητόδρομου του Brenner (οικονομική ελευθερία μεταφοράς εμπορευμάτων). Οι αυστριακές αρχές, προκειμένου να επιτρέψουν τη συγκέντρωση, έλαβαν υπόψη σκέψεις που συνδέονταν με τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων των διαδηλωτών όσον αφορά την ελευθερία εκφράσεως και την ελευθερία του συνέρχεσθαι, τα οποία καθιερώνονται και διασφαλίζονται από την ΕΣΔΑ και από το αυστριακό σύνταγμα. Επομένως, το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές δεν απαγόρευαν μια συγκέντρωση πολιτών, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως και με στόχο την προάσπιση των προστατευόμενων έννομων αγαθών και ελευθεριών, δεν έρχεται σε αντίθεση με τον περιορισμό της άσκησης οικονομικών ελευθεριών, που δεν υπερτερούν έναντι άλλων δικαιωμάτων.

Mac GmbH C-108/13¹²⁸

96. Στην περίπτωση αυτή ετέθη το ζήτημα απαγόρευσης εισαγωγής στη Γαλλία από την Αγγλία, μέσω παράλληλου εμπορίου¹²⁹, ενός προϊόντος φυτοπροστασίας. Σύμφωνα με τα άρθρα 9 και 11 ΣΛΕΕ, η Ένωση λαμβάνει υπόψη της τις απαιτήσεις προστασίας

¹²⁸. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-108/13, Mac GmbH, ECLI:EU:C:2014:2346.

¹²⁹. Ως «παράλληλο εμπόριο», νοείται η διακίνηση προϊόντων που πραγματοποιείται εκτός των δικτύων διανομής που έχουν οργανώσει οι κατασκευαστές ή οι προμηθευτές και παραλλήλως προς αυτά. Συνίσταται στην εισαγωγή, στο έδαφος ενός κράτους μέλους στο οποίο ένα προϊόν έχει υψηλή τιμή, ενός ίδιου προϊόντος το οποίο παρασκευάστηκε ή αγοράστηκε σε άλλο κράτος μέλος όπου η τιμή αγοράς είναι χαμηλότερη, προκειμένου να επιτευχθεί εμπορικό κέρδος. Γενικότερα, οι παράλληλες εισαγωγές, καθόσον θεωρούνται παράγοντας ενοποιήσεως της αγοράς, αποτελούν απόδειξη του ζωντανού χαρακτήρα του ανταγωνισμού. Πράγματι, η παράλληλη εισαγωγή δημιουργεί καταρχήν υγιή ανταγωνισμό και προσφέρει μειωμένες τιμές στους καταναλωτές. Χαρακτηριστική περίπτωση διενέργειας παράλληλου εμπορίου είναι ο τομέας των φαρμακευτικών προϊόντων. Ο ελκυστικός χαρακτήρας του παράλληλου εμπορίου, ως εναλλακτικής πηγής εφοδιασμού, στο κράτος μέλος εισαγωγής έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι το εμπόριο αυτό είναι σε θέση να προσφέρει στην αγορά του εν λόγω κράτους μέλους τα ίδια προϊόντα σε τιμές χαμηλότερες από αυτές των φαρμακευτικών εταιριών στην ίδια αγορά. Για τον λόγο αυτό, ακόμη και στα κράτη μέλη όπου οι τιμές των φαρμάκων ρυθμίζονται από το κράτος, το παράλληλο εμπόριο μπορεί να ασκεί πίεση στις τιμές και, ως εκ τούτου, να δημιουργεί οικονομικά οφέλη όχι μόνο για τα ασφαλιστικά ταμεία υγείας, αλλά και για τους ασθενείς, οι οποίοι καταβάλλουν μικρότερο ποσό ως συμμετοχή στο κόστος των φαρμάκων. Επίσης, το παράλληλο εμπόριο φαρμάκων από ένα κράτος μέλος προς άλλο παρέχει μεγαλύτερο περιθώριο επιλογής στους φορείς του τελευταίου κράτους που προμηθεύεται φάρμακα με διαδικασία προσκλήσεως υποβολής προσφορών, καθώς οι παράλληλοι εισαγωγείς μπορούν να προσφέρουν στο πλαίσιο αυτό φάρμακα σε χαμηλότερες τιμές. Όμως, μια τέτοια προστασία δεν μπορεί να χορηγείται εις βάρος των επιταγών υγείας και προστασίας του περιβάλλοντος, πράγμα που θα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τριβής μεταξύ των διαφόρων σκοπών που απαριθμούνται ανωτέρω καθώς και μεταξύ των σχετικών αντικρουόμενων οικονομικών συμφερόντων, Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-468/06 έως C-478/06, Σωτ. Λέλος και Σια ΕΕ, ECLI:EU:C:2007:68, σκ. 55-56.

της υγείας του ανθρώπου καθώς και του περιβάλλοντος. Η προστασία της υγείας και της ζωής των προσώπων και των ζώων ή η προφύλαξη των φυτών αποτελεί λόγο δημοσίου συμφέροντος (άρθρο 36 ΣΛΕΕ) που μπορεί να δικαιολογεί τη λήψη εθνικών μέτρων ικανών να παρεμποδίσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Τα φυτοπροστατευτικά προϊόντα για την προστασία από τους βλαβερούς οργανισμούς ή την καταστροφή των ανεπιθύμητων φυτών, δεν έχουν μόνο θετικές συνέπειες στη φυτική παραγωγή και η χρήση τους μπορεί να συνεπάγεται κινδύνους και απειλές για τον άνθρωπο, τα ζώα και το περιβάλλον. Επομένως, πριν τη διάθεσή τους στην αγορά είναι απαραίτητη η ανάλυση της ασφάλειας, της αποτελεσματικότητας και του κατά πόσον είναι αβλαβή. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι για να απαγορευτεί η εισαγωγή ενός προϊόντος που έχει λάβει άδεια σε άλλο κράτος, διότι κρίνεται ως επιβλαβές από το κράτος υποδοχής, πρέπει να μην κυκλοφορεί στην αγορά του τελευταίου παρόμοιο προϊόν με παρεμφερή ποιοτικά χαρακτηριστικά. Αν και η απαγόρευση εισαγωγής με λόγο τη δημόσια υγεία είναι μέτρο προστασίας, αυτή θα πρέπει να δικαιολογείται αντικειμενικά.

97. Με βάση τα ανωτέρω, γίνεται δεκτό ότι οι θεμελιώδεις οικονομικές ελευθερίες περιορίζονται, εφόσον δεν τίθεται θέμα διάκρισης και όταν το μέτρο που επιβάλλει τον εκάστοτε περιορισμό είναι κατάλληλο για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού, στοχεύει ειλικρινά στην επίτευξη του κοινωνικού ή ατομικού δικαιώματος με συνοχή και συστηματικότητα και είναι ανάλογο, δεν αποτελεί δηλαδή επαχθές μέτρο. Προκειμένου να κριθεί αν ο περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος που έχει επιβληθεί είναι νόμιμος και σύμφωνος με την αρχή της αναλογικότητας, θα πρέπει να πληροί τα κριτήρια της προσφορότητας και της αναγκαιότητας για την επίτευξη του αναγκαίου στόχου, δηλαδή ο στόχος αυτός να μην είναι δυνατό να επιτευχθεί με άλλο μέτρο πιο ήπιο (αρχή της αναγκαιότητας) αλλά και να μην επιβάλλει υπέρμετρη επιβάρυνση σε ένα άλλο έννομο αγαθό¹³⁰. Η αρχή της αναλογικότητας έχει αναχθεί σε ένα πολύτιμο εργαλείο εξισορρόπησης, καθώς μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των κοινωνικών στόχων και των οικονομικών επιτευγμάτων μέσω ισότιμης αντιμετώπισης¹³¹.
98. **Ψηφιακή αγορά.** Στην σύγχρονη αγορά έχουν εμφανιστεί νέες και καινοτόμες (ψηφιακές) υπηρεσίες της Κοινωνίας των Πληροφοριών, οι οποίες μεταβάλλουν την καθημερινότητα των πολιτών της Ε.Ε., διαμορφώνουν και μετασχηματίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες επικοινωνούν, συνδέονται, καταναλώνουν και ιδίως ασκούν επιχειρηματικές δραστηριότητες. Η κρίση του κορονοϊού κατέδειξε τη

¹³⁰. Περάκης Εμμ. (2015). *Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ΕΕ*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 170 επ.

¹³¹. Rödl F. (2010). *Labour constitution*. Εκδ. Oxford: Hart, Επιμέλεια Bogdandy V., Bast J., *Principles of European Constitutional Law*, σελ. 623.

σημασία των ψηφιακών τεχνολογιών σε όλες τις πτυχές της σύγχρονης ζωής. Η ψηφιακή αγορά έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στους κοινωνικούς, οικονομικούς και επιχειρηματικούς μετασχηματισμούς στην Ε.Ε. και σε ολόκληρο τον κόσμο. Από την πλευρά τους, οι επιχειρήσεις διαρκώς αναζητούν και επενδύουν σε σταθερές και καινοτόμες λύσεις τεχνολογίας και πληροφορικής, οι οποίες θα υποστηρίξουν την αποτελεσματική και αποδοτική διαχείριση των εσωτερικών και εξωτερικών λειτουργιών τους. Λόγω της μεγάλης μεταβλητότητας στις ψηφιακές υπηρεσίες, οι εταιρίες στρέφονται σε χαμηλού κόστους, προσαρμόσιμες και επεκτάσιμες λύσεις τεχνολογικών υπηρεσιών. Οι τρέχουσες εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής δίνουν την ευκαιρία στις επιχειρήσεις, όχι μόνο να χρησιμοποιούν προηγμένη τεχνολογία για να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό της αγοράς, αλλά και να αποφύγουν τεράστιες επενδύσεις σε υλικό ή λογισμικό που μπορεί να καταστεί απαρχαιωμένο, μέσα σε λίγα χρόνια¹³². Πλέον, το σύγχρονο διεθνοποιημένο ηλεκτρονικό εμπόριο υποστηρίζεται από τεχνολογίες «Τεχνητής Νοημοσύνης» (Artificial Intelligence)¹³³. Για παράδειγμα, το «cloud computing» είναι μια τεχνολογία

¹³². Georgopoulos N., Kopanaki E., Karvela P. (2021). *Challenges and Opportunities of Cloud Adoption in Supply Chain Management: A SWOT Analysis Model*. Journal of System and Management Sciences, Τομ. 11, τεύχος 3, σελ. 215-234, DOI:10.33168/JSMS.2021.0311.

¹³³. Στην ενωσιακή έννομη τάξη στις 13.03.2024 εγκρίθηκε με ευρύτατη πλειοψηφία από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο η «Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη (Πράξη για την τεχνητή νοημοσύνη) και για την τροποποίηση ορισμένων νομοθετικών πράξεων της Ένωσης» COM (2021) 206. Η αποδοχή των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης (TN) έχει μεγάλες δυνατότητες να αποφέρει κοινωνικά οφέλη, να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και να ενισχύσει την καινοτομία της Ε.Ε. και την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα ειδικά χαρακτηριστικά ορισμένων συστημάτων TN μπορεί να δημιουργήσουν νέους κινδύνους όσον αφορά την ασφάλεια των χρηστών και τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η αδιαφάνεια πολλών αλγορίθμων μπορεί να δημιουργήσει αβεβαιότητα και να παρεμποδίσει την αποτελεσματική επιβολή της ισχύουσας νομοθεσίας για την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματα. Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, ο Κανονισμός διασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς για τα συστήματα TN, στο πλαίσιο της οποίας να λαμβάνονται επαρκώς υπόψη τόσο τα οφέλη όσο και οι κίνδυνοι. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για εφαρμογές όπως συστήματα βιομετρικής ταυτοποίησης ή αποφάσεις τεχνητής νοημοσύνης που άπτονται σημαντικών προσωπικών συμφερόντων, όπως στους τομείς των προσλήψεων, της εκπαίδευσης, της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ή της επιβολής του νόμου. Πριν από τη διάθεση στην αγορά της Ε.Ε. ενός συστήματος TN υψηλού κινδύνου ή την κατ' άλλον τρόπο θέση του σε λειτουργία, οι πάροχοι πρέπει να το υποβάλλουν σε αξιολόγηση της συμμόρφωσης. Η αξιολόγηση αυτή θα τους επιτρέψει να αποδείξουν ότι το σύστημά τους συμμορφώνεται με τις υποχρεωτικές απαιτήσεις για αξιόπιστη TN (π.χ. ποιότητα των δεδομένων, τεκμηρίωση και ιχνηλασιμότητα, διαφάνεια, ανθρώπινη εποπτεία, ακρίβεια, κυβερνοασφάλεια και αρτιότητα). Οι πάροχοι συστημάτων TN υψηλού κινδύνου θα πρέπει επίσης να εφαρμόζουν συστήματα ποιότητας και διαχείρισης κινδύνου για να διασφαλίζουν τη συμμόρφωσή τους με τις νέες απαιτήσεις. Ο Κανονισμός μετά την ολοκλήρωση ψήφισης από το Συμβούλιο αναμένεται να δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ και θα τυγχάνει εφαρμογής με την έναρξη ισχύος του σε 2 έτη σε όλες τις επιχειρήσεις της Ε.Ε. Στην εθνική έννομη τάξη ισχύει ο ν. 4961/2022 (Α' 46) για τις αναδυόμενες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών και την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Ο νόμος περιέχει διατάξεις στρατηγικής ανάπτυξης και ρυθμίσεις ψηφιακού εκσυγχρονισμού της ελληνικής διοίκησης, οικονομίας και κοινωνίας. Μεταξύ άλλων

που υποστηρίζει και παρέχει αδιάλειπτη και απρόσκοπτη πρόσβαση σε πραγματικό χρόνο ως προς εμπορικά δεδομένα (πληροφορίες αποθήκης, παραγγελίες, αποθέματα, σύγκριση τιμολογίων, κ.λπ.) καθώς και γρήγορη ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των εμπόρων/μερών μιας εφοδιαστικής αλυσίδας. Σε αυτήν την ψηφιακή εποχή, το cloud computing βελτιώνει περαιτέρω τη διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας επιτρέποντας την προσαρμοστικότητα, την κινητικότητα και την αποδοτικότητα του κόστους. Θα μπορούσε να μετατρέψει μια αλυσίδα εφοδιασμού σε ένα έξυπνο δίκτυο:

- βελτιώνοντας και οδηγώντας σε ανταπόκριση σε ένα ασταθές και ασταθές περιβάλλον αγοράς,
- παρέχοντας πρόσβαση 24/7 για όλους τους ενδιαφερόμενους,
- με τη διαχείριση της ροής των αγαθών από τις πρώτες ύλες έως τη διανομή στους τελικούς πελάτες με ψηφιακά εργαλεία συνεχούς παρακολούθησης και
- επιτρέποντας στις πληροφορίες της αγοράς να τροφοδοτούν τις βάσεις δεδομένο σε πραγματικό χρόνο μέσω ψηφιακών εργαλείων.

99. Όμως, η χρήση αυτών των ψηφιακών εργαλείων και υπηρεσιών έχει γίνει επίσης πηγή νέων κινδύνων και προκλήσεων, τόσο για την κοινωνία στο σύνολό της όσο και για τα άτομα που τις χρησιμοποιούν¹³⁴. Τα οφέλη που προκύπτουν από τις ψηφιακές τεχνολογίες δεν έρχονται χωρίς κινδύνους και κόστος. Οι ψηφιακές υπηρεσίες μπορούν να υποστηρίξουν την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης συμβάλλοντας στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός της αγοράς, βέβαια, θα λειτουργεί προς όφελος των πολιτών μόνο υπό την προϋπόθεση τήρησης των ηθικών αξιών αφενός των καταναλωτών αφετέρου των επιχειρηματιών.

100. Σε έναν κόσμο διαρκώς συρρικνούμενων αποστάσεων, όπου η τεχνολογία αποκτά μεγαλύτερη σημασία, τα δεδομένα χρειάζεται να είναι ευρέως και ευχερώς διαθέσιμα, εύκολα προσβάσιμα και απλά στη χρήση και την επεξεργασία. Στην

ρυθμίζονται ζητήματα για: την τεχνητή νοημοσύνη (ΤΝ), το Διαδίκτυο των Πραγμάτων (ΔτΠ), την παροχή ταχυδρομικών υπηρεσιών με τη χρήση Συστημάτων μη Επανδρωμένων Αεροσκαφών (ΣμηΕΑ), τις τεχνολογίες καταμετρημένου καθολικού (ΤΚΚ) και τα έξυπνα συμβόλαια (smart contracts) καθώς και την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας κατά την τρισδιάστατη εκτύπωση. Αναφορικά με την αξιοποίηση της ΤΝ ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις σύννομης εισαγωγής αλγοριθμικών συστημάτων στην ελληνική δημόσια διοίκηση και οικονομία, σύμφωνα με τις γενικές αρχές χρήσης συστημάτων ΤΝ.

¹³⁴. Ο Έλληνας νομοθέτης έδειξε ιδιαίτερα αυξημένα αντανakλαστικά ως προς την πρακτική της άμεσης διαφήμισης και της συνακόλουθης αυθαίρετης διείσδυσης στην ιδιωτική ζωή των καταναλωτών. Με την πρωτοποριακή για την εποχή ρύθμιση των παρ. 10-13, του άρθρου 9 του ν. 2251/1994 προβλεπόταν η μετάδοση διαφημιστικού μηνύματος απευθείας στον καταναλωτή μέσω ηλεκτρονικής εφαρμογής, μόνο εφόσον ο ίδιος συναινούσε ρητά, Δελουκά-Ιγγλέση Κ. (2001), ό. π., σελ. 267 επ. Σήμερα, οι προϋποθέσεις μετάδοσης διαφήμισης απευθείας στον καταναλωτή με τεχνολογικά μέσα ρυθμίζονται στην αναριθμημένη παρ. 5 του άρθρου 9 ν. 2251/1994.

ψηφιακή εποχή, η εξασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις, μεγάλες και μικρές, είναι σημαντικότερη από ποτέ. Αυτό σημαίνει ότι οι κανόνες που εφαρμόζονται εκτός διαδικτύου – από τους κανόνες για τον ανταγωνισμό και την ενιαία αγορά, την προστασία των καταναλωτών, έως τη διανοητική ιδιοκτησία, τη φορολογία και τα δικαιώματα των εργαζομένων – θα πρέπει επίσης να εφαρμόζονται στο διαδίκτυο. Απαιτείται οι ρυθμιστικοί κανόνες να διασφαλίζουν ενιαία αγορά που θα λειτουργεί απρόσκοπτα, όπου επιχειρήσεις όλων των μεγεθών και σε οποιονδήποτε τομέα θα μπορούν να ανταγωνίζονται επί ίσοις όροις και θα μπορούν να αναπτύσσουν, να εμπορεύονται και να χρησιμοποιούν ψηφιακές τεχνολογίες, προϊόντα και υπηρεσίες σε κλίμακα που να ενισχύει την παραγωγικότητα και την παγκόσμια ανταγωνιστικότητά τους, ενώ οι καταναλωτές θα μπορούν να είναι βέβαιοι ότι τηρούνται τα δικαιώματά τους.

101. Υπό τις νέες αυτές συνθήκες και ανάγκες τόσο των επιχειρήσεων, όσο και των καταναλωτών, θεσπίστηκαν δυο Κανονισμοί της Ε.Ε., α) Η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες¹³⁵ και β) Η Πράξη για τις ψηφιακές αγορές¹³⁶. Οι Κανονισμοί για τις ψηφιακές υπηρεσίες και για τις ψηφιακές αγορές δημιουργούν ισότιμους όρους ανταγωνισμού που θα επιτρέψουν σε καινοτόμες ψηφιακές επιχειρήσεις να αναπτυχθούν εντός της ενιαίας αγοράς και να είναι ανταγωνιστικές σε παγκόσμιο επίπεδο¹³⁷. Η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες ρυθμίζει τους διαδικτυακούς ενδιάμεσους φορείς και πλατφόρμες, όπως αγορές, κοινωνικά δίκτυα, πλατφόρμες ανταλλαγής περιεχομένου, καταστήματα εφαρμογών και διαδικτυακές πλατφόρμες ταξιδιών και καταλυμάτων. Κύριος στόχος της είναι η πρόληψη των παράνομων και επιβλαβών δραστηριοτήτων στο διαδίκτυο και της παραπληροφόρησης. Με τις ρυθμίσεις προωθείται η ασφάλεια των χρηστών, προστατεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και δημιουργείται ένα δίκαιο και ανοικτό περιβάλλον διαδικτυακών πλατφορμών. Ειδικότερα, η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες θα καταστήσει τις εσωτερικές διαδικασίες των επιγραμμικών πλατφορμών¹³⁸ διαφανέστερες και θα

¹³⁵. Κανονισμός (ΕΕ) 2022/2065 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Οκτωβρίου 2022 σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/31/ΕΚ (πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες), ΕΕ L 277 της 27.10.2022, σελ. 1 έως 102.

¹³⁶. Κανονισμός (ΕΕ) 2022/1925 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2022 σχετικά με διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα και για την τροποποίηση των οδηγιών (ΕΕ) 2019/1937 και (ΕΕ) 2020/1828 (Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές, ΕΕ L 265 της 12.10.2022, σελ. 1 έως 66.

¹³⁷. Ως «έμπορος» ορίζεται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ιδιωτικό ή δημόσιο, το οποίο ενεργεί, ενδεχομένως μέσω άλλου προσώπου ενεργούντος εξ ονόματός του ή για λογαριασμό του, για σκοπούς που εμπίπτουν στο πλαίσιο της εμπορικής, επιχειρηματικής, βιοτεχνικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας.

¹³⁸. Ως «επιγραμμική πλατφόρμα» ορίζεται η υπηρεσία φιλοξενίας η οποία, κατόπιν αιτήματος αποδέκτη της υπηρεσίας, αποθηκεύει και διαδίδει στο κοινό πληροφορίες, εκτός εάν η δραστηριότητα αυτή αποτελεί ήσσονος σημασίας και αμιγώς δευτερεύον στοιχείο άλλης υπηρεσίας ή ήσσονος σημασίας λειτουργία της κύριας υπηρεσίας και, για αντικειμενικούς και τεχνικούς λόγους, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς αυτή την

επιτρέψει στις επιχειρήσεις να λαμβάνουν πιο μελετημένες αποφάσεις. Ο Κανονισμός θεσπίζει αρμοδιότητες και ένα σύστημα λογοδοσίας και διαφάνειας για παρόχους ενδιάμεσων υπηρεσιών, όπως: παρόχους υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο, υπηρεσίες φιλοξενίας, όπως το υπολογιστικό νέφος και η φιλοξενία ιστοσελίδων, μητρώα ονομάτων τομέα, επιγραμμικές αγορές, καταστήματα εφαρμογών, πλατφόρμες συνεργατικής οικονομίας, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, πλατφόρμες ανταλλαγής περιεχομένου, πλατφόρμες επιγραμμικών ταξιδιωτικών υπηρεσιών και υπηρεσιών παροχής καταλύματος. Επιπροσθέτως, ο Κανονισμός περιλαμβάνει επίσης ειδικούς κανόνες για:

- πολύ μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες (**VLOP**) που χρησιμοποιούνται από πάνω από το 10% των 450 εκατομμυρίων καταναλωτών στην Ε.Ε. και
- πολύ μεγάλες επιγραμμικές μηχανές αναζήτησης (**VLOSE**) που χρησιμοποιούνται από πάνω από το 10% των 450 εκατομμυρίων καταναλωτών στην Ε.Ε.

102. Αντίστοιχα, η Πράξη για τις ψηφιακές αγορές θα δώσει στις επιχειρήσεις πρόσβαση σε ορισμένα από τα δεδομένα που τηρούν οι πλατφόρμες που ενεργούν ως ρυθμιστές της πρόσβασης. Οι επιχειρήσεις θα έχουν επίσης τη δυνατότητα να επιλέγουν τις πλατφόρμες στις οποίες επιθυμούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες ή τα προϊόντα τους. Ταυτόχρονα, θα έχουν περισσότερες δυνατότητες συνδυασμού διαφορετικών υπηρεσιών μεταξύ τους και εναλλαγής από τη μία στην άλλη, ανάλογα με τις ανάγκες τους. Με την Πράξη για τις ψηφιακές αγορές αναμένεται να δημιουργηθούν νέες ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις, καθώς θα είναι σε θέση να καινοτομούν και να ανταγωνίζονται επί ίσοις όροις τις πλατφόρμες που ενεργούν ως ρυθμιστές της πρόσβασης και τις υπηρεσίες τους. Είναι ενδεικτικό ότι το επίπεδο συγκέντρωσης της οικονομικής ισχύος στις ψηφιακές αγορές είναι πρωτοφανές, καθώς επτά από τις δέκα μεγαλύτερες εταιρείες στον κόσμο είναι παράγοντες της ψηφιακής αγοράς. Η Πράξη για τις ψηφιακές αγορές θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε περισσότερες πληροφορίες ως προς τις επιδόσεις των προϊόντων ή των υπηρεσιών τους στις πλατφόρμες τρίτων και καταργεί την άδικη, υψηλότερη κατάταξη των υπηρεσιών και προϊόντων των ίδιων των πλατφορμών που ενεργούν ως ρυθμιστές της πρόσβασης σε σύγκριση με τις υπηρεσίες και τα προϊόντα που προσφέρουν άλλες επιχειρήσεις στην ίδια πλατφόρμα. Με τον τρόπο αυτό οι επιχειρήσεις θα είναι σε θέση να προσελκύουν καταναλωτές ευκολότερα, καθώς οι πλατφόρμες που ενεργούν ως ρυθμιστές της πρόσβασης δεν θα μπορούν να τους εγκλωβίζουν. Με τις νέες ρυθμίσεις θα είναι ευκολότερο για τις μικρότερες επιχειρήσεις και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά να αναπτύσσονται και να επεκτείνονται, καθώς και να ανταγωνίζονται με τις πλατφόρμες που ενεργούν ως

άλλη υπηρεσία, και η ενσωμάτωση του στοιχείου ή της λειτουργίας στην άλλη υπηρεσία δεν αποτελεί μέσο για την παράκαμψη της εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

ρυθμιστές της πρόσβασης. Αυτή η αύξηση του ανταγωνισμού αναμένεται να οδηγήσει σε ένα μεγαλύτερο δυναμικό καινοτομίας μεταξύ των μικρότερων επιχειρήσεων, καθώς και σε βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών με συνακόλουθη αύξηση της ευημερίας των καταναλωτών.

103. Σύμφωνα με την Πράξη για τις ψηφιακές αγορές, ορίζονται κάποιες μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες ως «**πυλωροί**»¹³⁹ (δηλαδή επιχειρήσεις που παρέχουν βασικές υπηρεσίες πλατφόρμας). Οι βασικές υπηρεσίες πλατφόρμας περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων, τις επιγραμμικές αγορές, καταστήματα εφαρμογών, μηχανές αναζήτησης, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, υπηρεσίες νέφους και διαφήμιση. Οι πυλωροί θα πρέπει να καθιστούν δυνατή τη διαλειτουργικότητα των υπηρεσιών του πυλωρού με τρίτα μέρη και να επιτρέπουν στους επαγγελματίες χρήστες τους να έχουν πρόσβαση σε δεδομένα που παράγονται κατά τη χρήση της πλατφόρμας του πυλωρού. Ταυτόχρονα ενέχουν υποχρέωση να επιτρέπουν στους επαγγελματίες χρήστες τους να προωθούν τα προϊόντα τους και να συνάπτουν συμβάσεις με πελάτες τους εκτός της πλατφόρμας του πυλωρού και να παρέχουν εργαλεία και πληροφορίες σε εταιρείες που διαφημίζουν στην πλατφόρμα τους ώστε να διενεργούν δικό τους ανεξάρτητο έλεγχο των διαφημίσεων που φιλοξενούνται από τον πυλωρό. Αντίθετα, οι πυλωροί δεν θα πρέπει να εφαρμόζουν ευνοϊκότερους όρους για την κατάταξη των υπηρεσιών και των προϊόντων που προσφέρουν οι ίδιοι συγκριτικά με παρόμοιες υπηρεσίες ή προϊόντα τρίτων στην πλατφόρμα ή να παρακολουθούν τελικούς χρήστες εκτός του πλαισίου της βασικής υπηρεσίας πλατφόρμας για στοχευμένη διαφήμιση χωρίς συγκατάθεση. Επίσης, ορίζεται ότι οι πυλωροί δεν μπορούν να εμποδίζουν προγραμματιστές από το να χρησιμοποιούν πλατφόρμες πληρωμής τρίτων για πωλήσεις εφαρμογών, να επεξεργάζονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χρηστών για στοχευμένη διαφήμιση εκτός και αν έχει δοθεί συγκατάθεση καθώς και να προεγκαθιστούν ορισμένες εφαρμογές λογισμικού ή να εμποδίζουν τους χρήστες να τις απεγκαθιστούν εύκολα.
104. Καταληκτικά, αφενός η χρήση καινοτόμων εφαρμογών πληροφορικής και συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης για επιχειρηματική ανάπτυξη σε συνδυασμό με το αυστηρό και σύγχρονο νομικό πλαίσιο επιβεβαιώνουν και ενισχύουν την έννοια της σύγχρονης διεκδικήσιμης ψηφιακής αγοράς που δίνει στις επιχειρήσεις τη δυνατότητα διεκδίκησης των βασικών υπηρεσιών πλατφόρμας, ενώ προστατεύει τον δίκαιο χαρακτήρα για τις αγορές στον ψηφιακό τομέα εν γένει και ειδικότερα για τους επαγγελματίες χρήστες και τους τελικούς χρήστες των βασικών υπηρεσιών πλατφόρμας.

¹³⁹. Η Πράξη για τις ψηφιακές αγορές άρχισε να εφαρμόζεται από τις αρχές Μαΐου του 2023. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όρισε έξι πυλωρούς, τις εταιρίες Alphabet, Amazon, Apple, ByteDance, Meta, Microsoft.

105. *Αειφόρος Ανάπτυξη*. Ο κόσμος βρίσκεται αντιμέτωπος με πολλές περιβαλλοντικές προκλήσεις, για παράδειγμα την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τη διατήρηση της φύσης και της βιοποικιλότητας ή την προώθηση της αειφόρου χρήσης των φυσικών πόρων. Η αλληλεπίδραση μεταξύ μιας οικονομίας και μιας κοινωνίας αφενός και του περιβάλλοντός τους αφετέρου, αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει πολλές από αυτές τις προκλήσεις και αποτελεί τη βάση του ενδιαφέροντος για βιώσιμη ανάπτυξη με θετικά οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά αποτελέσματα¹⁴⁰. Στη σύγχρονη αγορά η οικονομική ανάπτυξη έχει αποσυνδεθεί από την αλόγιστη χρήση των πόρων, ενώ οι παραγωγοί που ρυπαίνουν καθίστανται μη ανταγωνιστικοί¹⁴¹. Οι στόχοι περιβαλλοντικής προστασίας και οικονομικής ανάπτυξης, ενώ αρχικά έδειχναν αντίρροποι, ολοένα και περισσότερο δείχνουν πως εν τέλει στην πράξη συμβαδίζουν¹⁴². Ήδη τα τελευταία χρόνια, σημαντικές προσπάθειες για να αναπτυχθούν μέθοδοι ολοκληρωτικών περιβαλλοντικών οργάνων (integrative environmental tools), όπως η Ανάλυση του Κύκλου Ζωής¹⁴³ (προϊόντος ή διεργασίας), στέφονται με επιτυχία και οδηγούν στην εφαρμογή της

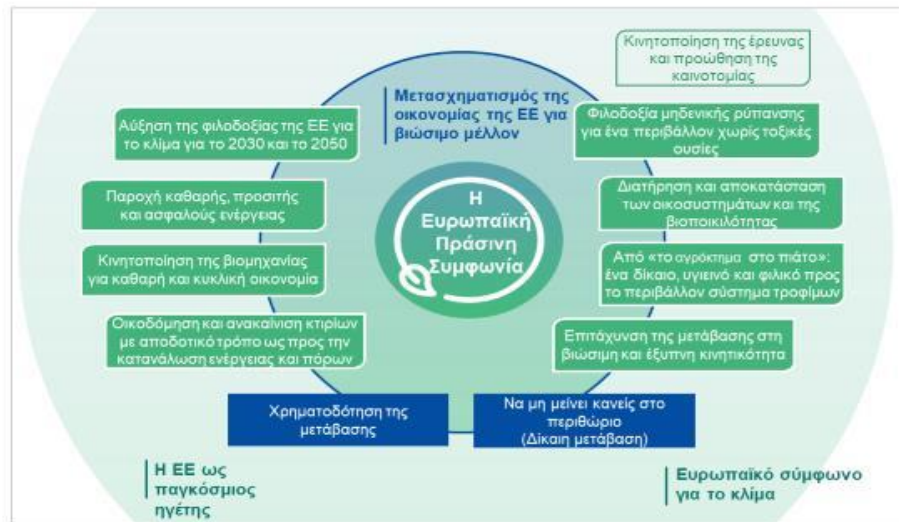
¹⁴⁰. Τα βασικά στοιχεία που διαμορφώνουν μια νέα κοσμοθεωρία με σκοπό την βιώσιμη ποιότητα περιλαμβάνουν: (1) μια δραματική αύξηση της παραγωγικότητας της χρήσης των φυσικών πόρων μέσω πιο αποδοτικών τρόπων χρήσης ενέργειας, ξύλου, νερού κ.λπ. Αυτό πρέπει να ισχύει για το σχεδιασμό κτιρίων, κοινοτήτων, υποδομών και βιομηχανίας· (2) δημιουργία κλειστών συστημάτων παραγωγής που ελαχιστοποιούν τα απόβλητα και διατηρούν πολύτιμους φυσικούς πόρους αποφεύγοντας τη ρύπανση· (3) απομάκρυνση από τη σπατάλη πρώτων υλών παραγωγής και διάθεσης προϊόντων μέσω της απόλαυσης ισοδύναμων υπηρεσιών, δηλαδή μείωση υλών που θα απορρίπτονταν ως απόβλητα· (4) μια συστηματική παγκόσμια προσπάθεια για την ανανέωση του εναπομεινάντος φυσικού κεφαλαίου που έχει εξαντληθεί ή καταστραφεί κατά τη διάρκεια 200 ετών εκτεταμένης εκμετάλλευσης και κατάχρησης, Dervitsiotis K. (2001). *Emerging elements of a world view for sustainable quality*. Total Quality Management, Τόμ. 12 (7-8), σελ. 817-824.

¹⁴¹. Καρβούνης Σ., Γεωργακέλλος Δ. (2003). *Διαχείριση του Περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη ανάπτυξη*. Εκδ. Σταμούλης, σελ. 58 επ.

¹⁴². Δεν είναι λίγοι οι θεωρητικοί που, στο πλαίσιο κοινών και τιμολογιακά ισόρροπων πολιτικών περιβαλλοντικής παραγωγής και διάθεσης αγαθών και υπηρεσιών, διαπιστώνουν μια υποκρυπτόμενη συνεργασία ανταγωνιστών. Υποστηρίζεται πως το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού θα πρέπει να αποτελεί μηχανισμό ελέγχου στην παρουσιαζόμενη «κοινωνικά υπεύθυνη συνεργασία» των επιχειρήσεων με στόχο την αντιμετώπιση παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Ως τέτοια παραδείγματα συνεργασίας και υιοθέτησης κοινών πρακτικών μπορούν να αναφερθούν η περιβαλλοντική πιστοποίηση, η υιοθέτηση περιβαλλοντικών προτύπων παραγωγής καθώς και οι συμφωνίες για τη διατήρηση των φυσικών πόρων από υπερεκμετάλλευση/απόβλητα, ΕπΑντ (2020). *Συζήτηση Εργασίας σε θέματα Βιωσιμότητας και Δικαίου του Ανταγωνισμού*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.epant.gr/enimerosi/ygiis-antagonismos-viosimi-anartyksi.html>.

¹⁴³. Για την ιστορία εμφάνισης της μεθοδολογίας, αλλά και τις υπόλοιπες πολιτικές υπεύθυνης περιβαλλοντικά παραγωγής όπως την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Environmental Impact Assessment-EIA), την Εκτίμηση Κινδύνου (Risk Assessment - RA), την Οικολογική Εκτίμηση (Ecological Assessment) και την Περιβαλλοντική Εκτίμηση (Environmental Assessment), Γεωργακέλλος Δ. (2009). *Ανάλυση κύκλου ζωής: ένα συστηματικό όργανο στη διαχείριση του περιβάλλοντος*. ΣΠΟΥΔΑΙ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τόμ. 49, σελ. 126 επ., ιδίως 133.

Κυκλικής Οικονομίας¹⁴⁴. Παράλληλα, η προσπάθεια των Διεθνών Οργανισμών και ιδίως της Ε.Ε. να μετουσιώσει το «κεντρικό πλάνο» της βιωσιμότητας σε ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο, που θα επιτρέπει την υλοποίηση στόχων βιωσιμότητας σε όλες τις πολιτικές και δράσεις της Ε.Ε., επηρεάζοντας τόσο το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα αποκτά υπόσταση με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία¹⁴⁵:

106. *Οικονομική Δραστηριοποίηση του Κράτους*. Στη φιλελεύθερη οικονομία το κράτος είναι παρόν στο οικονομικό γίγνεσθαι. Αφενός αναλαμβάνει τη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του οικονομικού συστήματος¹⁴⁶, αφετέρου καθίσταται το ίδιο φορέας οικονομικής δραστηριοποίησης, ενώ υπάρχουν φορές που συνδυάζει και

¹⁴⁴. Για βιβλιογραφία και πρακτικές εφαρμογές προσαρμογής της αρχιτεκτονικής των επιχειρήσεων σε μοντέλα κυκλικής οικονομίας, Καραγκούνης Δ. (2020). *Κυκλική Οικονομία. Σύγχρονες προκλήσεις για τις επιχειρήσεις και εργαλεία έννομης προστασίας τους*. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, τεύχος 6, σελ. 535 επ.

¹⁴⁵. COM (2019) 640 τελικό. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Τα 27 κράτη μέλη έχουν δεσμευτεί να μετατρέψουν την ΕΕ στην πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρο έως το 2050. Για να το επιτύχουν αυτό, δεσμεύτηκαν να μειώσουν τις εκπομπές κατά τουλάχιστον 55% έως το 2030, σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990.

¹⁴⁶ Για παράδειγμα το κράτος είναι επιφορτισμένο με τον θεσμικό ρόλο της διαφύλαξης της εύρυθμης λειτουργίας της κεφαλαιαγοράς και την προστασία του επενδυτικού κοινού, δια της αποτροπής της δημοσιεύσεως ή διαδόσεως, με οποιονδήποτε τρόπο, ανακριβών ή παραπλανητικών πληροφοριών, οι οποίες είναι ικανές, ως εκ της φύσεώς τους, να επηρεάσουν την τιμή ή τις συναλλαγές επί κινητών αξιών, που εισάγονται ή έχουν εισαχθεί σε οργανωμένη χρηματιστηριακή αγορά, υπό την έννοια ότι είναι ικανές να ασκήσουν επιρροή στο επενδυτικό κοινό και στη διαμόρφωση των αποφάσεων του ως προς τις συναλλαγές του επί αυτών. Η χειραγώγηση της αγοράς γίνεται αντιληπτή ως αθέμιτη επίδραση στη λειτουργία του νόμου προσφοράς και ζήτησης. Πληττει την αγορά κεφαλαίων και τους ίσους όρους ανταγωνισμού μεταξύ των συναλλασσόμενων, αποτρέποντας την ιδανική κατανομή των διαθέσιμων κοινωνικών πόρων προς επένδυση, Λιναρίτης Ι. (2013). *Χειραγώγηση της αγοράς μέσω συναλλαγών: Νομολογιακές εξελίξεις και σύγχρονες προκλήσεις*. Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, τεύχος 9, σελ. 44 επ.

τους δύο ρόλους. Καταρχάς δεν μπορεί να νοηθεί εννοιολογική συστολή του πεδίου των μέτρων πολιτικής οικονομίας και της παρέμβαση του κράτους.

A) Απευθείας επέμβαση του κράτους στην αγορά. Το κράτος παρεμβαίνει ρυθμιστικά¹⁴⁷ στις αγορές με θέσπιση κανόνων και ελέγχους των τιμών προκειμένου να επέλθει κοινωνική ευημερία ή να προστατευθεί το εισόδημα ορισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. αγροτών). Βέβαια, κάθε φορά που το κράτος ρυθμίζει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο τους όρους άσκησης μιας οικονομικής δραστηριότητας ασκεί άμεση οικονομική πολιτική που μπορεί να επηρεάσει την πραγμάτωση των παραμέτρων του ανταγωνισμού, όπως της τιμής, των ποσοτήτων και των όρων διαφήμισης σε δεδομένη αγορά. Στις περιπτώσεις αυτές, επομένως, διατυπώνεται το ερώτημα, αν το κράτος υπάγεται στις απαγορευτικές ρυθμίσεις των νόμων για τη διατήρηση ελεύθερου ανταγωνισμού; Με την οικονομική λειτουργία των επιχειρήσεων στην αγορά μέσω του μηχανισμού των τιμών έχει διαφορετική επίδραση από την άσκηση οικονομικής πολιτικής από το κράτος. Με τον τρόπο αυτό, το τελευταίο προασπίζει το δημόσιο συμφέρον, δηλαδή την ανακατανομή των παραγωγικών πόρων και, δια της εξασφάλισης υψηλού επιπέδου απασχόλησης αυτών, την ευημερία του κοινωνικού συνόλου. Πρακτικά, το κράτος αφαιρεί παραγωγικούς πόρους από την ιδιωτική χρήση και τους μεταθέτει σε χρήση που το ίδιο θεωρεί σκόπιμη από άποψη εξυπηρέτησης του συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου. Τα αγαθά τα οποία παράγονται από την αποκλειστική χρήση των σχετικών πόρων από το κράτος μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: α) συλλογικά αγαθά, όπως είναι η παραγωγή υπηρεσιών ενόπλων δυνάμεων, β) αγαθά ικανοποιούντα ατομικές ανάγκες -παραγόμενα όμως επί συλλογικής βάσεως-, όπως είναι οι υπηρεσίες των σχολείων και των πανεπιστημίων και γ) αγαθά που ικανοποιούν ατομικές ανάγκες και παρέχονται επί καταβολή τιμήματος, κατωτέρου όμως του μέσου κόστους παραγωγής αυτών, όπως δημόσιες συγκοινωνίες, δημόσια νοσοκομεία¹⁴⁸. Για το λόγο αυτό, προτάθηκε η εξέταση της ρυθμιστικής παρέμβασης

¹⁴⁷. Το κράτος διατηρεί παρεμβατικό ρόλο μέσω άσκησης ρυθμιστικής διοίκησης. Ακόμα και ο Adam Smith θεωρούσε ότι η όποια διεργασία στην ιδιωτική οικονομία θα πρέπει να διέπεται από την ελευθερία και τη δικαιοσύνη για να επιτύχει την αριστοποίηση των αποτελεσμάτων της. Υπό το πρίσμα αυτό, το κράτος δεν υποκαθιστά την ιδιωτική οικονομία, αλλά παρεμβαίνει επιλεκτικά στους τομείς εκείνους όπου απαιτείται με σκοπό να τους επαναφέρει σε οικονομική τάξη. Εξάλλου, ο πλούτος στις κοινωνίες και στα κράτη προέρχεται άμεσα και έμμεσα από τις δραστηριότητες των ιδιωτών, αφού από τη δράση τους δημιουργούνται θέσεις εργασίας, εισπράττονται άμεσοι και έμμεσοι φόροι, διευρύνεται το πεδίο της οικονομίας και αναλαμβάνεται ο πλήρης επιχειρηματικός κίνδυνος. Το αντικείμενο της κρατικής παρέμβασης διακρίνεται σε τριών ειδών συμπεριφορές υπό τις οποίες ενεργεί το παρεμβατικό κράτος: την εγγυητική, την εποπτική και τη ρυθμιστική. Σε κάθε περίπτωση, το κράτος διατηρεί και επιφυλάσσει για τον εαυτό του το δικαίωμα παρέμβασης, πράγμα που απαιτεί την ύπαρξη προδιαγεγραμμένων κανόνων, καθώς ούτως ή άλλως η κρατική παρέμβαση αυτοπεριορίζεται, Πανάγος Θ. (2017). *Κρατική Παρέμβαση και Ρυθμιστική Διοίκηση - Εισαγωγή στο παρεμβατικό δίκαιο*. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 26 επ.

¹⁴⁸. Κούλης Ι. (1966). *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*. Αθήνα, σελ. 8 επ.

του κράτους υπό την σκέπη της θεωρίας της υποκατάστασης, σύμφωνα με την οποία το επαγωγικό κρίσιμο στοιχείο για την κατάφαση κρατικής ευθύνης νόθευσης του ανταγωνισμού δεν πρέπει να αναζητάται στη μορφή της κρατικής παρέμβασης, αλλά στο αποτέλεσμα του κρατικού μέτρου. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της επιβολής ανώτατων τιμών πώλησης φαρμάκων, θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε παραβίαση της πρακτικής αποτελεσματικότητας του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, λόγω εξάλειψης του ανταγωνισμού. Εντέλει, το Δικαστήριο δεν έχει υιοθετήσει τη θεωρία αυτή¹⁴⁹. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν έχει αποκλείσει την ενεργοποίηση της ευθύνης του κράτους κατά την εξέταση μιας συμπεριφοράς, βάσει άλλων διατάξεων των Συνθηκών, όπως αυτές που αφορούν την ελευθερία διακίνησης προσώπων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών¹⁵⁰.

107. Τίθεται ευλόγως το ερώτημα σε ποιες περιπτώσεις υφίσταται παραβίαση της υποχρέωσης διατήρησης ελεύθερου ανταγωνισμού. Γενικότερα, υφίσταται νόθευση του ανταγωνισμού από κρατική παρέμβαση όταν κράτος μέλος είτε επιβάλλει ή ευνοεί τη σύναψη συμπράξεων αντιθέτων προς το δίκαιο του ανταγωνισμού ή ενισχύει τα αποτελέσματα τέτοιων συμπράξεων, είτε αφαιρεί από τη δική του κανονιστική ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα, μεταβιβάζοντας σε ιδιώτες την αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεων περί παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα¹⁵¹.
108. Για παράδειγμα, έχει κριθεί ότι ένα κρατικό μέτρο ενέχει παραβίαση της πρακτικής αποτελεσματικότητας των περί ανταγωνισμού διατάξεων σε περίπτωση που τα κρατικά όργανα έχουν αποδουθεί στην άσκηση ακαταμάχητων πιέσεων σε ορισμένο οικονομικό φορέα, όπως π.χ. απειλή ότι θα ληφθούν οικονομικές κυρώσεις εκ μέρους της δημόσιας διοίκησης που θα προκαλέσουν σοβαρή ζημία στην εταιρία που δεν θα ακολουθήσει την υποδεικνυόμενη συμπεριφορά¹⁵².
109. Αντιθέτως, για παράδειγμα, στο δικηγορικό επάγγελμα έχει κριθεί ότι η μεταβίβαση της εξουσίας στους δικηγορικούς συλλόγους για διενέργεια εξετάσεων για την εγγραφή νέων δικηγόρων σε αυτούς που θα τους επιτρέψει την άσκηση του επαγγέλματος, δεν περιορίζει την ελευθερία εγκαταστάσεως και άρα τον ανόθευτο ανταγωνισμό¹⁵³. Αντίστοιχα, η εξουσία των δικηγορικών συλλόγων να διαγράφουν μέλη τους, τα οποία διατηρούν θέση δημοσίου υπαλλήλου δεν αποτελεί κρατικό μέτρο νόθευσης του ανταγωνισμού. Μια τέτοια διάταξη νόμου στην πραγματικότητα δεν παραχωρεί σε επαγγελματική ένωση τη δυνατότητα αποκλεισμού ανταγωνιστών

¹⁴⁹. Καραγιάννης Β. (2015). *Κρατικά μέτρα νόθευσης του ανταγωνισμού, η εκ πλαγίου εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 20 επ.

¹⁵⁰. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-231/83, Cullet v Leclerc, ECLI:EU:C:1985:29, σκ. 17 και 34.

¹⁵¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-446/05, Doulamis, ECLI:EU:C:2008:157, σκ. 20.

¹⁵². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-387/94, Asia Motor France SA, ECLI:EU:T:1996:120, σκ. 65.

¹⁵³. Διάταξη ΔΕΕ στην υπόθεση C-250/03, Mauri, ECLI:EU:C:2005:96, σκ. 30-33 και 42-45.

-δεδομένου ότι οι νομικοί που υπηρετούν ως δημόσιοι υπάλληλοι δεν νοούνται ως δικηγόροι/ανταγωνιστές-, ούτε επιτρέπει στην επαγγελματική ένωση τη χάραξη οικονομικής πολιτικής αντίθετης προς την αρχή της οικονομίας της ανοικτής αγοράς, όπου ο ανταγωνισμός μεταξύ των μελών της είναι ελεύθερος¹⁵⁴.

110. **Β) Παροχή ή διατήρηση προνομιακού πλεονεκτήματος.** Μία δεύτερη περίπτωση νόθευσης του ανταγωνισμού περιλαμβάνεται στην απαγορευτική διάταξη του άρθρου 106 παρ. 1 ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με τον κανόνα αυτό, ο νόμος απαγορεύει στο κράτος τη χορήγηση ή διατήρηση ενός προνομιακού καθεστώτος που απονέμεται σε ορισμένες επιχειρήσεις¹⁵⁵. Στόχος της ρύθμισης είναι να αποφευχθεί η ενάσκηση εξουσίας που θα επέτρεπε την επιτάχυνση ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της ευνοούμενης επιχείρησης έναντι των υπολοίπων στην αγορά. Με τη διάταξη αυτή καλύπτονται μέτρα του κράτους που συνδέονται με τη λειτουργία των δημόσιων επιχειρήσεων καθώς και των επιχειρήσεων που απολαμβάνουν ειδικών και αποκλειστικών δικαιωμάτων. Επομένως, καταλαμβάνει μόνο τις επιχειρήσεις ως προς τις οποίες τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα διαμόρφωσης των επιχειρηματικών τους συμπεριφορών λόγω της επιρροής η οποία μπορεί να τους καταλογιστεί¹⁵⁶.
111. Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου υπάρχει μία εξαίρεση που απευθύνεται σε δύο μορφές επιχειρήσεων: εκείνες που είναι επιφορτισμένες με την παροχή Υπηρεσιών Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ) και εκείνες που έχουν χαρακτήρα δημοσιονομικού μονοπωλίου. Οι μορφές αυτές των επιχειρήσεων που τυγχάνουν εξαιρετικής μεταχείρισης δεν ταυτίζονται με τις επιχειρήσεις που προβλέπονται στην πρώτη παράγραφο, καθότι αυτές είναι επιφορτισμένες με την εκπλήρωση μιας ιδιαίτερης - κοινωνικής συνήθως- αποστολής, η υλοποίηση της οποίας θα μπορούσε να καταστεί αδύνατη σε περίπτωση πλήρους εφαρμογής των διατάξεων του ανταγωνισμού¹⁵⁷.
112. **Γ) Χορήγηση κρατικών ενισχύσεων.** Τελευταία δέσμη μέτρων με τα οποία η κρατική παρέμβαση δύναται να στρεβλώσει τους όρους ανταγωνισμού είναι οι κρατικές ενισχύσεις. Σύμφωνα με την απαγόρευση του άρθρου 107 παρ. 1 ΣΛΕΕ περί

¹⁵⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-225/09, Edyta Joanna Jakubowska, ECLI:EU:C:2010:729, σκ. 42 επ.

¹⁵⁵. Σημειώνεται ότι δεν απαγορεύεται η ίδρυση δημόσιας επιχείρησης αλλά τίθενται υπό περιορισμό τα κρατικά μέτρα που διέπουν τη λειτουργία της.

¹⁵⁶. Για την ερμηνεία και τον ορισμό των επιχειρήσεων που υπάγονται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 106 καθώς και την έννοια των μέτρων που απαγορεύεται να λαμβάνει ένα κράτος, Καρύδης Γ. (2004). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός, Κρατικές Ενισχύσεις*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σελ. 290 επ.

¹⁵⁷. Κοτσίρης Λ. (2003), ό. π., σελ. 610 επ.

χορήγησης κρατικών ενισχύσεων¹⁵⁸, είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά οι κρατικές συμπεριφορές που θα χορηγούσαν ένα πλεονέκτημα άνευ ανταλλάγματος για μία επιχείρηση. Ο κανόνας δικαίου δεν δίνει ορισμό της «κρατικής ενίσχυσης», ωστόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει παράσχει έναν πλήρη κατάλογο των τύπων ενίσχυσης που εξασθενούν τον ανταγωνισμό και περιλαμβάνουν άμεσες επιδοτήσεις, φορολογικές απαλλαγές, εξαιρέσεις από φορολογικές επιβαρύνσεις, εγγυήσεις δανείων, την παροχή γης ή κτιρίων με ειδικούς όρους, προνομιακούς όρους αποζημίωσης, εγγυήσεις εισφορών και μερισμάτων¹⁵⁹. Γενικά μέτρα οικονομικών πολιτικών, όπως η μείωση των επιτοκίων προς όφελος της βιομηχανίας, δεν κατατάσσονται από μόνα τους ως κρατικές ενισχύσεις και παραμένουν εντός της εξουσίας του κράτους να χαράξει την δημοσιονομική του πολιτική¹⁶⁰.

¹⁵⁸. Ο όρος «κρατική ενίσχυση» είναι νομικός και διακρίνεται από την πολιτική ενίσχυση της οικονομίας με ουδέτερα εργαλεία δημοσιονομικής πολιτικής. Μόνο η κρατική ενίσχυση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 107 επ. ΣΛΕΕ, ενώ, αντίθετα, κρατικά παρεμβατικά μέτρα που δεν θεσπίζονται ως κρατικές ενισχύσεις υπό τεχνική έννοια δεν ελέγχονται υπό το πρίσμα των κανόνων της ΣΛΕΕ. Η έννοια της κρατικής ενίσχυσης, πρέπει, κατά τη νομολογία των ενωσιακών δικαστηρίων, να ερμηνεύεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων. Ως νομική έννοια υποβάλλεται σε δικαστικό έλεγχο από το δικαστή της Ένωσης, Χριστιανός Β., Ροδόπουλος Μ. (2020). *Κρατικές ενισχύσεις υπό οριακές συνθήκες υγειονομικής κρίσης*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 6, σελ. 641.

¹⁵⁹. Η έννοια της ενίσχυσης καλύπτει τα οφέλη που παρέχουν οι δημόσιες αρχές, τα οποία, υπό διάφορες μορφές, ελαφρύνουν τις επιβαρύνσεις που κανονικώς βαρύνουν τον προϋπολογισμό μιας επιχείρησης. Ο κοινωνικός χαρακτήρας των κρατικών παρεμβάσεων δεν αρκεί για να αποκλειστεί, άνευ ετέρου, η δυνατότητα χαρακτηρισμού τους ως κρατικών ενισχύσεων, Craig P., De Burca G. (2008). *EU LAW, Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 4^η έκδοση, σελ. 1084 επ. Επίσης ενδεικτικά Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-251/97, Γαλλική Δημοκρατία κατά ΕΕ, ECLI:EU:C:1999:480, σκ. 35 και 37.

¹⁶⁰. Πώς όμως θα ελεγχθεί τότε το κράτος χορηγεί κρατική ενίσχυση, δηλαδή ένα πλεονέκτημα το οποίο η επιχείρηση δεν θα το είχε υπό συνήθεις συνθήκες οικονομίας της αγοράς; Αρχικά, όσον αφορά την κρατική ενίσχυση, διακρίνονται εμφανή και άδηλα στοιχεία, Χριστιανός Β. (2016). *Το οικονομικό Δίκαιο στην εποχή της κρίσης*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου ΕΜΕΟΔ, σελ. 166 επ. Κατά την εισήγηση, εμφανή στοιχεία είναι αυτά που αναφέρονται στο άρθρο 107 παρ. 1 ΣΛΕΕ. Για να δοθεί, όμως, απάντηση στο παραπάνω ερώτημα οι θεωρητικοί του δικαίου και η νομολογία του ΔΕΕ έχουν εισαγάγει και ένα άδηλο στοιχείο ένα κριτήριο που δημιουργεί αρκετά ζητήματα και προξενεί αμφισβητήσεις και το οποίο δεν είναι πάντοτε ασφαλές: είναι το κριτήριο του ιδιώτη επενδυτή ή ιδιώτη πωλητή ή ιδιώτη δανειστή, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-305/89, Ιταλία κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:1991:142, σκ. 18-20. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-357/14 P, Electrabel SA, ECLI:EU:C:2015:642, σκ. 102-105. Karydis G. (2003). *Le principe de l' "opérateur économique privé", critère de qualification des mesures étatiques, en tant qu'aides d'Etat, au sens de l'article 8 par. 1 du traité CE*. Revue Trimestrielle de droit Européen, Τόμ. 39 (3), σελ. 389-413. Με άλλα λόγια, πρέπει να ελεγχθεί αν το δημόσιο υιοθέτησε οικονομική συμπεριφορά ως αν ήταν ένας ορθολογικός δρών ιδιώτης που βρίσκεται σε αντίστοιχη κατάσταση. Για παράδειγμα, πρέπει να εξεταστεί, αν μεταβιβάζοντας μια δημόσια επιχείρηση, το δημόσιο εισέπραξε τιμή χαμηλότερη από αυτήν που θα εισπραττόταν ελεύθερα στην αγορά. Στην περίπτωση αυτή, το δημόσιο δεν ενεργεί ως ορθολογικός δρών πωλητής και τούτο, διότι αν το κράτος ήταν ιδιώτης πωλητής, θα έπρεπε να έχει ως σκοπό τη μεγιστοποίηση των εσόδων του. Με άλλα λόγια πρέπει πάντα να επιδιώκει το υψηλότερο δυνατό τίμημα, χωρίς να αποδέχεται τη μείωση του τιμήματος αυτού παράπλευρους τρόπους. Για παράδειγμα, τέτοια μείωση υπάρχει όταν, για την εξαγορά μιας δημόσιας επιχείρησης από ιδιώτη, το δημόσιο αποδέχεται να χορηγηθεί δάνειο στον αποκτώντα την επιχείρηση με

113. Με την ανάλυση των παραπάνω αναφερθήκαμε στο οικονομικό περιβάλλον, δηλαδή ένα μακρο-περιβάλλον που επηρεάζει και διαμορφώνει τη λειτουργία των επιχειρήσεων. Τα επιτόκια, ο πληθωρισμός, η διαθεσιμότητα και το κόστος των κεφαλαίων, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι ευκαιρίες ανάπτυξης, η αύξηση των εξόδων για ενέργεια και ασφάλιση, οι περιορισμοί των πόρων και η εργασιακή διαθεσιμότητα είναι μόνο λίγοι από τους παράγοντες που διαμορφώνουν το ανταγωνιστικό περιβάλλον το οποίο χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, πολυπλοκότητα και δυναμικότητα σε ένα βαθμό ασυνεχούς αλλαγής¹⁶¹. Μέσα στο τοπίο αυτό, οι επιχειρήσεις καλούνται να σχεδιάσουν τεχνικές και μεθόδους για να επιδιώξουν την ενδυνάμωση και πρόοδό τους. Ας δούμε, λοιπόν, με ποιον τρόπο επιχειρούν να το κατορθώσουν.

επιδότηση επιτοκίου (Απόφαση της Επιτροπής 2003/383/EK, της 2ας Οκτωβρίου 2002, σχετικά με την κρατική ενίσχυση C 44/01 (ex NN 147/98) την οποία χορήγησε η Γερμανία στην εταιρεία Technische Glaswerke Ilmenau GmbH, ΕΕ L 140 της 06.06.2003, σελ. 30 έως 44). Το κριτήριο αυτό δεν είναι πάντοτε ασφαλές. Ο κύριος λόγος είναι ότι εμπεριέχει έναν πλασματικό συλλογισμό, δηλαδή θα πρέπει να ανευρεθεί η συμπεριφορά του ιδιώτη σε αντίστοιχη περίπτωση, πράγμα αδύνατο, διότι κράτος και ιδιώτες δεν είναι το ίδιο. Για το λόγο αυτό, το κριτήριο υπόκειται σε εξαιρέσεις όταν ουδείς ιδιώτης μπορεί να βρίσκεται στην ίδια θέση με το κράτος. Αν δεν υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης οι «συνήθεις συνθήκες της αγοράς», οι οποίες είναι κατ' ανάγκη υποθετικές, πρέπει να εκτιμώνται σε σχέση με τα διαθέσιμα αντικειμενικά και επαληθεύσιμα στοιχεία, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-83/01 P, Chronopost SA, ECLI:EU:C:2003:388, σκ. 38' Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-124/10 P, Électricité de France (EDF), ECLI:EU:C:2012:318, σκ. 102.

¹⁶¹. Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα, με κύρια γνωρίσματα την εντατικοποίηση της διασυνοριακής ροής πόρων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και ανθρώπινου δυναμικού, το περιεχόμενο της οικονομικής αλληλεξάρτησης που διαμορφώνεται δεν είναι χωρικά ομοιόμορφο και οι διαφορετικές μορφές συσσωμάτωσης των εθνικών αγορών κεφαλαίου στο διεθνές κεφαλαιοκρατικό σύστημα έχουν ουσιαστικές και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην ικανότητα εκμετάλλευσης των οικονομικών ευκαιριών που το σύστημα αυτό προσφέρει. Μέσα στο πλαίσιο αυτό έχει αναπτυχθεί ο Διεθνής Συντονισμός Οικονομικών Πολιτικών που δεν αποτελεί νέο οικονομικό φαινόμενο, αλλά λαμβάνει χώρα ήδη από το 18^ο αιώνα, με διάφορες μορφές διακρατικής οικονομικής συνεργασίας μεταξύ κεντρικών τραπεζών των πιο ισχυρά οικονομικών κρατών. Ο Διεθνής Συντονισμός Οικονομικών Πολιτικών αναφέρεται στη δυναμική και συγχρονισμένη διαδικασία αμοιβαίας προσαρμογής των μακροοικονομικών πολιτικών δύο ή περισσότερων χωρών, ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα και η διατηρησιμότητα των εθνικών τους τοποθετήσεων, προσπορίζοντας συγκεκριμένα οφέλη από το διεθνές οικονομικό σύστημα και διευρύνοντας έτσι την ικανότητα επιρροής των εμπλεκόμενων χωρών σε διαφορετικές περιοχές της παγκόσμιας οικονομίας. Αν και καταρχήν αντίθετο στη λειτουργία της αγοράς υπό το αόρατο χέρι του ανταγωνισμού, το οποίο μπορεί να μεταφράζει τις ανεξάρτητες και αποκεντρωμένες επιλογές ορθολογικών δρώντων σε βέλτιστες μακροοικονομικές ισορροπίες εντός του διεθνούς οικονομικού συστήματος, σύγχρονες εμπειρικές μελέτες αξιολόγησης των κερδών - ωφελειών του Διεθνούς Συντονισμού καταλήγουν στη διαπίστωση της σπουδαιότητας της διακρατικής συνεργασίας, αποδεικνύοντας υπαρκτά οφέλη για τις συμμετέχουσες χώρες, Χαζάκης Κ. (2008). *Παγκόσμια οικονομική συνεργασία*. Εκδ. Παπαζήση, σελ. 194.

2.3. Η φυσιολογία των επιχειρήσεων

2.3.1. Οικονομική έννοια της επιχείρησης

114. Στην οργανωμένη αγορά, οι ανθρώπινες ανάγκες για την παροχή προϊόντων και την απόλαυση υπηρεσιών εξυπηρετούνται από τις «επιχειρήσεις». Η επιχείρηση είναι οικονομική μονάδα¹⁶², αυτοτελής, η οποία συνδυάζει και οργανώνει τους παραγωγικούς πόρους με σκοπό την παραγωγή αγαθών και / ή υπηρεσιών προς πώληση - διάθεση, διατρέχοντας μικρό ή μεγάλο κίνδυνο κατά τη διεξαγωγή των εργασιών της, με τελικό σκοπό την επίτευξη κέρδους¹⁶³, σύμφωνα με την Οικονομική Αρχή (μεγιστοποίηση αποτελέσματος ή/και ελαχιστοποίηση μέσων)¹⁶⁴.
115. Η εξυπηρέτηση των αναγκών στην οργανωμένη αγορά έχει ποιοτικές μεταβολές ανά εποχή. Η οργάνωση των κοινωνούντων σε κοινότητες/επιχειρήσεις ξεκίνησε όταν τα άτομα εξειδικεύτηκαν για να ανταλλάξουν τις δεξιότητες και τα προϊόντα τους με άλλα προϊόντα ή για να τα πωλήσουν έναντι τιμήματος. Η εκβιομηχάνιση πήγε την εξειδίκευση ένα βήμα παραπέρα, με τα μηχανήματα να αυτοματοποιούν εκείνες τις εξειδικευμένες δραστηριότητες που ήταν καλά καθορισμένες και επαναλαμβανόμενες. Καθώς ο επιχειρηματικός κόσμος εξελισσόταν, δεν επαρκούσε πλέον για τις εταιρείες να προσφέρουν απλώς τα προϊόντα τους προς πώληση. Προκειμένου οι οργανώσεις αυτές να παραμείνουν βιώσιμες έπρεπε να διατηρήσουν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα. Στη βιομηχανία της δεκαετίας του '60 οι επιχειρήσεις επικεντρωνόταν στο πώς να παράξουν περισσότερα (ποσότητα), τη δεκαετία του '70 στο πώς να το παράξουν φθηνότερα (κόστος), στη δεκαετία του '80 πώς να παράξουν καλύτερα (ποιότητα), στη δεκαετία του '90 πώς να παράξουν πιο

¹⁶². Κοινωνία και οικονομική δραστηριότητα τελούν σε σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης, καθότι η οικονομία δεν έχει αυτοτελή οντότητα και προορισμό αλλά εκφράζεται από τις οικονομικές οντότητες, Γκλεζάκος Μ. (2010). *Αξιολόγηση Επιχειρήσεων*. Έκδοση του ιδίου, Αθήνα.

¹⁶³. Η παρούσα αναφέρεται σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, ήτοι επιχειρήσεις κερδοσκοπικές στις οποίες πάντως δεν έχει ανατεθεί Υπηρεσία Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ).

¹⁶⁴. Μπουραντάς Δ., Παπαλεξανδρή Ν. (2003). *Εισαγωγή στη Διοίκηση Επιχειρήσεων*. Εκδ. Μπένου, σελ. 15. Κάθε οικονομικό σύστημα υπόκειται σε περιορισμούς. Καμία επιχείρηση δεν μπορεί να εξασφαλίσει απεριόριστους πόρους για την παραγωγή που θα οδηγούσε κατά συνέπεια την ικανοποίηση πιθανής απεριόριστης ζήτησης. Οι περιορισμοί αυτοί που μπορεί να συνίστανται σε έλλειμα κεφαλαίων, προσφορά και κόστος εργασίας, παραγωγική δυναμικότητα του εξοπλισμού, κ.λπ. εκφράζονται με τη βοήθεια γραμμικών σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών μιας απόφασης και χρειάζεται απλώς να προσδιορίσουμε την σχέση που συνδέει κάθε μεταβλητή απόφαση με τον αντίστοιχο περιορισμό. Για την αποτύπωση ενός μοντέλου γραμμικού προγραμματισμού, Οικονόμου Γ., Γεωργίου Α. (2016). *Επιχειρησιακή έρευνα για τη λήψη διοικητικών αποφάσεων*. Εκδ. Μπένου, β' έκδοση, σελ. 39.

γρήγορα (χρόνος παράδοσης), στον 21^ο αιώνα πώς να προσφέρουν περισσότερα (υπηρεσία)¹⁶⁵.

116. Θα πρέπει, βέβαια, να σημειώσουμε και την άποψη της ασυνεχούς μεταβαλλόμενης επιχείρησης. Η εντατικοποίηση του ανταγωνισμού, την οποία επέφερε και η παγκοσμιοποίηση, δημιουργεί θεσμικές αλλαγές, αλλοιώσεις και αντιμεταθέσεις που δυσχεραίνουν το διαχωρισμό μεταξύ της παραδοσιακής ιεραρχικής επιχείρησης που υπόκειται σε αυστηρό εσωτερικό έλεγχο σχεδιασμού και λειτουργίας, και των δικτύων επιχειρηματιών όπου το κάθε μέλος διαδραματίζει ένα ή περισσότερους ρόλους στην αλυσίδα προσφοράς των προϊόντων ή/και των υπηρεσιών. Οι θεσμικές αλλαγές και αλλοιώσεις με τη σειρά τους υπαγορεύουν την επανεκτίμηση και τον επαναπροσδιορισμό του μοντέλου της παραδοσιακής επιχείρησης στο σύνολό του. Επομένως, αντί να θεωρούμε τις εταιρείες σαν οργανωμένες διαχειριστικές μονάδες που κατανέμουν τους οικονομικούς πόρους για την παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων, θα πρέπει να τις θεωρούμε σαν «ανοργάνωτες επιχειρηματικές μονάδες»¹⁶⁶ σε μόνιμη εγρήγορση για τον εντοπισμό σημαντικών ευκαιριών που στοχεύουν στην αντικατάσταση και τον εμπλουτισμό των δραστηριοτήτων τους¹⁶⁷.
117. Αξίζει να αναφέρουμε και την οπτική ότι η επιχείρηση, ως οικονομική μονάδα, έχει αποκτήσει ευαισθησίες ζώντος οργανισμού. Η επιχείρηση, όπως και κάθε κοινωνικό άτομο, δεν παράγει, βέβαια, μόνο χρησιμότητα αλλά συντελεί στην ανάπτυξη ή τη βελτίωση, οπωσδήποτε πάντως, στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και του θεσμικού πλαισίου της κοινωνίας¹⁶⁸. Διοικούμενη από ανθρώπους και κατευθυνόμενη από κρατικούς νόμους (π.χ. εταιρική διακυβέρνηση ν. 4706/2020), αναπτύσσει μια εταιρική ηθική ως προς το σύνολο του περιβάλλοντός της όπως

¹⁶⁵. Lindsay A., Downs D., Lunn K. (2003). *Business processes—attempts to find a definition*, Information and Software Technology, Τόμ. 45 (15), σελ. 1015-1019.

¹⁶⁶. Μουρδουκούτας Π. (2001). *Η Επιχειρηματικότητα στη Νέα Οικονομία*. Εκδ. Σιδέρης, σελ. 33. Η προσέγγιση αυτή ταιριάζει με το χαρακτηριστικό του καλού επιχειρηματία, όπως αποδίδεται από τον Καθηγητή Σ. Καρβούνη, σύμφωνα με τον οποίο οι επιχειρηματίες έχουν την ικανότητα να βλέπουν την ευκαιρία εκεί όπου οι άλλοι δεν μπορούν, επειδή διαθέτουν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη την αίσθηση της σπουδαιότητας της ευκαιρίας.

¹⁶⁷. Η θεώρηση αυτή αντικατοπτρίζει εν πολλοίς και τη θεωρία για τη δυναμική της επιχειρηματικότητας που αποτελεί, εκτός από έκφανση της οργάνωσης μίας επιχείρησης, μία πτυχή του συνόλου της κοινωνικής ζωής με την οποία μετατρέπονται όνειρα σε πραγματικότητα. Μάλιστα, ο αναπροσανατολισμός των κυβερνητικών δραστηριοτήτων με έμφαση στη χρησιμοποίηση επιχειρηματικών ταλέντων οδηγεί σε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, καθώς και σε αναπροσανατολισμό υπαρχουσών, οι οποίες, καθώς αυξάνουν την ανταγωνιστική πίεση, οδηγούν τους ανταγωνιστές στην αύξηση της αποτελεσματικότητας μέσω εισαγωγής καινοτομίας που εν συνόλω θα καταστήσει την οικονομία ανταγωνιστική και τους καταναλωτές ωφελημένους λόγω της ευρύτερης δυνατότητας επιλογής, Καρβούνης Σ. (2006). *Μεθοδολογία Τεχνικές και Θεωρία για Οικονομοτεχνικές Μελέτες*. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 30 επ.

¹⁶⁸. Σαρσέντης Β. (1996). *Επιχειρησιακή Στρατηγική και Πολιτική*. Εκδ. Μπένου, σελ. 41, επ.

πελάτες, εργαζόμενους, τοπική κοινωνία¹⁶⁹, κ.λπ. Στο πλαίσιο αυτό, η επιχείρηση αγγίζει το όριο να υποκαθιστά τους άλλους θεσμούς και να παρέχει η ίδια εκπαίδευση, έρευνα, συνταξιοδοτική και υγειονομική προστασία, περιβαλλοντική προστασία¹⁷⁰, κ.λπ.

2.3.2. Παραδοσιακές και σύγχρονες διακρίσεις των επιχειρήσεων

118. Οι επιχειρήσεις διακρίνονται με βάση διάφορα κριτήρια, όπως η κερδοσκοπική τους φύση ή όχι, η νομική μορφή σύστασης και λειτουργίας τους, οι επιδιωκόμενοι ιδιωτικοί ή δημόσιοι σκοποί τους, το αντικείμενο της απασχόλησής τους (πρωτογενής παραγωγή κ.λπ.), το μέγεθός τους, κ.ά. Πιο αναλυτικά, οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε:

Ως προς το σκοπό δραστηριοποίησης

- Κερδοσκοπικές επιχειρήσεις είναι αυτές που έχουν ως στόχο την επίτευξη κέρδους, το οποίο είτε θα επενδυθεί πάλι είτε θα διατεθεί για άμεση κατανάλωση. Υπάγονται στους φορείς ιδιωτικής οικονομίας και ταυτίζονται με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις.
- Αντίθετα, οι μη κερδοσκοπικές επιχειρήσεις έχουν ως σκοπό την παραγωγή και διάθεση των προϊόντων σε τιμή ικανή για την κάλυψη του κόστους παραγωγής, δηλαδή με τρόπο που τα έξοδα ισοσκελίζονται με τα έσοδα. Έχουν κοινωφελή σκοπό και εξυπηρετούν την κάλυψη αναγκών του κοινωνικού συνόλου.

Ως προς το Αντικείμενο Παραγωγής / Τομέα Παραγωγικής Δραστηριότητας

Ειδικότερα, η παραγωγική διαδικασία σε κάθε χώρα αποτελείται από διακριτούς τομείς παραγωγής¹⁷¹. Αν και πολλά οικονομικά μοντέλα χωρίζουν την οικονομία στους τρεις πρώτους και μόνο τομείς, η σύγχρονη πλέον βιβλιογραφία διακρίνει

¹⁶⁹ Για παράδειγμα, η ένταξη μιας επιχείρησης στην εφαρμογή EMAS (Eco-Management and Audit Scheme). Το EMAS είναι το Ευρωπαϊκό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου στο οποίο μπορούν να συμμετάσχουν εθελοντικά επιχειρήσεις αλλά και οργανισμοί. Είναι ένα σύστημα σύγχρονης διαχείρισης περιβάλλοντος, διαφάνειας και συμμετοχής. Τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης αποτελούν ένα εργαλείο που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν οι εταιρείες και οι άλλοι οργανισμοί για να βελτιώσουν τις περιβαλλοντικές επιδόσεις τους, εξοικονομώντας παράλληλα ενέργεια και άλλους πόρους, Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1221/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009, περί της εκούσιας συμμετοχής οργανισμών σε κοινωτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου (EMAS).

¹⁷⁰ Θανόπουλος Γ. (2018). *Επιχειρηματική ηθική & δεοντολογία στην εποχή της εταιρικής διακυβέρνησης*. Εκδ. Φαίδιμος, 3^η έκδοση, σελ. 98 επ.

¹⁷¹ Είναι ωστόσο συχνό φαινόμενο μια επιχείρηση κατά την παραγωγική διαδικασία να καλύπτει παραπάνω από ένα αντικείμενο δράσης, οπότε αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις με μικτό αντικείμενο δράσης, Κορρές Γ., Λιαρκόβας Π. (2009). *Οικονομική των επιχειρήσεων. Θεωρία, Εφαρμογές, Ασκήσεις*. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 19 επ.

πέντε τομείς¹⁷². Οι δυο τελευταίοι τομείς είναι στενά συνδεδεμένοι με τις υπηρεσίες του τριτογενούς τομέα. Η διάκριση αυτή των τομέων απασχόλησης εξυπηρετεί και την μελέτη της οικονομικής ανάπτυξης ενός κράτους, η οποία εξαρτάται από την αναλογία του πληθυσμού που συμμετέχει στους τομείς παραγωγής. Οι χώρες που έχουν μικρό ποσοστό εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και σημαντικό ποσοστό εργαζομένων στον τριτογενή τομέα θεωρούνται αναπτυγμένες. Αντίθετα, μια χώρα με μεγάλο ποσοστό εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής θεωρείται ότι βρίσκεται ακόμη σε διαδικασία ανάπτυξης και κατατάσσεται στις αναπτυσσόμενες¹⁷³. Πιο αναλυτικά οι τομείς δραστηριοποίησης των επιχειρήσεων έχουν ως εξής:

➤ **Πρωτογενής Τομέας**

Περιλαμβάνει επιχειρήσεις που ασχολούνται με την εξαγωγή ή συγκομιδή προϊόντων από τη γη, όπως πρώτες ύλες και βασικά τρόφιμα. Οι δραστηριότητες που συνδέονται με την πρωτογενή οικονομική δραστηριότητα περιλαμβάνουν τη γεωργία (τόσο βιοποριστική όσο και εμπορική), την εξόρυξη, τη δασοκομία, την κτηνοτροφία, το κυνήγι, την αλιεία και τη λατομεία. Η συσκευασία και η επεξεργασία των πρώτων υλών θεωρούνται επίσης μέρος αυτού του κλάδου. Στις ανεπτυγμένες ιδίως αλλά και στις αναπτυσσόμενες χώρες, ένα μειούμενο ποσοστό εργαζομένων απασχολείται στον πρωτογενή τομέα. Για παράδειγμα στις ΗΠΑ, μόνο περίπου το 1,8% του εργατικού δυναμικού απασχολούνταν σε παραγωγικές δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα το 2018¹⁷⁴ όταν το 1880 περίπου ο μισός πληθυσμός εργαζόταν στη γεωργία και τη βιομηχανία εξόρυξης.

➤ **Δευτερογενής Τομέας**

Περιλαμβάνει επιχειρήσεις, οι οποίες με τη βοήθεια τεχνολογικών και μηχανικών ή τεχνικών μέσων μεταποιούν πρώτες ύλες για την παραγωγή είτε ενδιάμεσου είτε τελικού προϊόντος. Όλες οι εργασίες κατασκευής και μεταποίησης ανήκουν σε αυτόν τον τομέα. Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τον δευτερογενή τομέα περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τη μεταλλουργία και τη τήξη μετάλλων, την παραγωγή αυτοκινήτων, την κλωστοϋφαντουργία, τις χημικές και μηχανικές βιομηχανίες, την

¹⁷². Αυτή η κατηγοριοποίηση έχει ως βάση την εργασιακή απασχόληση άμεσα με το φυσικό περιβάλλον και αντιπροσωπεύει την αυξανόμενη απόσταση από αυτό. Δηλαδή, ο πρώτος τομέας ξεκινά με την πρωτογενή οικονομική δραστηριότητα, η οποία ασχολείται με την αξιοποίηση πρώτων υλών από τη γη, όπως η γεωργία και η εξόρυξη. Από εκεί και πέρα, η απόσταση από τους φυσικούς πόρους αυξάνεται καθώς οι τομείς αποσυνδέονται περισσότερο από την επεξεργασία των πρώτων υλών.

¹⁷³. Περαιτέρω, η διάκριση των τομέων παραγωγής εξυπηρετεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων, όπως ο καθορισμός της συμμετοχής κάθε κλάδου στη διαμόρφωση του εθνικού προϊόντος, στη διεξαγωγή διαχρονικών και διακλαδικών συγκρίσεων σχετικά με τη σημασία έκαστου τομέα παραγωγής και στη άσκηση κρατικής πολιτικής σχετικά με την απασχόληση.

¹⁷⁴. U.S. Bureau of Labor Statistics (2019). Employment by Major Industry Sector. Employment Projections, 4 Σεπτεμβρίου 2019.

αεροδιαστημική κατασκευή, τις εταιρίες παραγωγής ενέργειας, την ποτοποιία και τις εμφιαλώσεις, τον κατασκευαστικό κλάδο και τη ναυπηγική.

➤ **Τριτογενής τομέας**

Περιλαμβάνει επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην απευθείας παροχή καταναλωτικών προϊόντων στον πελάτη. Ο τριτογενής τομέας της οικονομίας είναι επίσης γνωστός ως βιομηχανία παροχής υπηρεσιών¹⁷⁵. Αυτός ο τομέας αναφέρεται στην διανομή-πώληση των αγαθών που παράγονται από τον δευτερογενή τομέα και παρέχει εμπορικές υπηρεσίες τόσο στον γενικό πληθυσμό όσο και σε επιχειρήσεις και στους πέντε οικονομικούς τομείς. Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με αυτόν τον τομέα περιλαμβάνουν λιανικές και χονδρικές πωλήσεις, μεταφορές και διανομή, εστιατόρια, υπηρεσίες γραφείου, μέσα μαζικής ενημέρωσης, τουριστικές υπηρεσίες, ασφαλιστικές και τραπεζικές υπηρεσίες, υγειονομική περίθαλψη και τέλος νομικές υπηρεσίες.

➤ **Τεταρτογενής Τομέας**

Περιλαμβάνει οργανισμούς παροχής υπηρεσιών που δεν στηρίζονται στην απλή μεταπρατική δραστηριότητα, αλλά σε εξαιρετικά υψηλής στάθμης ειδίκευση. Ο τέταρτος τομέας της οικονομίας, ορίζεται από την παραγωγική διαδικασία που προκύπτει από την έρευνα, την πνευματική απασχόληση που συχνά συνδέεται με την τεχνολογική καινοτομία¹⁷⁶. Συχνά οι τομέας αυτός ονομάζεται οικονομία της γνώσης. Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με αυτόν τον τομέα περιλαμβάνουν το διοικητικό έργο του κράτους, το έργο του πολιτισμού, τις βιβλιοθήκες, την επιστημονική έρευνα, την εκπαίδευση και την τεχνολογία της πληροφορίας, τις τράπεζες, τις επικοινωνίες, τις ασφάλειες, τις τουριστικές και ψυχαγωγικές υπηρεσίες. Αυτές οι πνευματικές υπηρεσίες και δραστηριότητες είναι αυτές που οδηγούν την τεχνολογική πρόοδο, η οποία μπορεί να έχει τεράστιο αντίκτυπο στη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη.

➤ **Πεμπτογενής τομέας**

Ο τομέας περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις και τους απασχολούμενους στα υψηλότερα επίπεδα λήψης αποφάσεων σε μια κοινωνία ή οικονομία, όπως ανώτατα διευθυντικά στελέχη ή αξιωματούχους σε τομείς όπως η κυβέρνηση, η επιστήμη, τα πανεπιστήμια, οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, η υγειονομική περίθαλψη, ο πολιτισμός και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει αστυνομικές και πυροσβεστικές υπηρεσίες. Κατ' εξαίρεση έχει προταθεί και η συμπερίληψη στον τομέα αυτό των οικιακών δραστηριοτήτων (δηλαδή παραγωγική απασχόληση που επιτελείται στο σπίτι από ένα μέλος της οικογένειας ή εξαρτώμενο από το άτομο). Τέτοιες δραστηριότητες, όπως η φροντίδα των παιδιών ή η οικιακή φροντίδα,

¹⁷⁵. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, περίπου το 61,9% του εργατικού δυναμικού απασχολείται στον τριτογενή τομέα.

¹⁷⁶. Ο διαχωρισμός και η διάσπαση του τομέα αυτού από τον τριτογενή δικαιολογείται από τη σαφή διάκριση των απλών μετατρεπτικών δραστηριοτήτων και την εξαιρετικά υψηλή στάθμη παροχή υπηρεσιών, όπως αυτές εξελίσσονται στη σύγχρονη εποχή, Μπουραντάς Δ., Παπαλεξανδρή Ν. (2003), ό. π., σελ. 39 επ.

συνήθως δεν αποτιμώνται σε χρηματικά ποσά, αλλά συμβάλλουν στην οικονομία παρέχοντας δωρεάν υπηρεσίες που διαφορετικά θα πληρώνονταν.

Ως προς τη νομική μορφή

- Ατομικές επιχειρήσεις, δηλαδή μορφή επιχείρησης στην οποία ο επιχειρηματίας ταυτίζεται με τη δραστηριότητα και ευθύνεται από και κατά τη λειτουργία της.
- Εταιρίες, δηλαδή συμβάσεις δύο ή και περισσότερων φυσικών ή νομικών προσώπων που αναλαμβάνουν αμοιβαία την υποχρέωση να επιδιώξουν με κοινές εισφορές έναν κοινό οικονομικό σκοπό. Οι εταιρίες διακρίνονται επιπλέον σε προσωπικές και κεφαλαιουχικές.

Ως προς τον φορέα διοίκησης

- Ιδιωτικές οικονομικές μονάδες, όπου φορέας διοίκησης και λειτουργίας είναι πρόσωπο που διέπεται από το ιδιωτικό δίκαιο και οι οποίες κατά κύριο λόγο έχουν ως σκοπό το κέρδος. Λειτουργούν στην αγορά με μεγάλη ευελιξία και αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων στην αγορά.
- Δημόσιες οικονομικές μονάδες, οι οποίες έχουν ως φορέα το δημόσιο με όποια μορφή κι αν δραστηριοποιείται π.χ. κράτος, περιφέρειες, δήμοι, κ.λπ., και έχουν ως σκοπό την προσφορά κοινωνικού έργου και την ενίσχυση της εθνικής οικονομίας.

Ως προς την περιουσιακή διάρθρωση¹⁷⁷

Αναγνωρίζεται ότι η διαδικασία έναρξης μιας νέας επιχείρησης είναι ένα πολύ περίπλοκο και απαιτητικό έργο, ειδικά στα αρχικά στάδια, όπου οι προσπάθειες επικεντρώνονται κυρίως στην κατασκευή του προϊόντος που μπορεί να εμπορευματοποιηθεί και όπου η οργανωτική και οικονομική αρχιτεκτονική της επιχείρησης πρέπει να αναπτυχθεί¹⁷⁸. Οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της έντασης τεχνολογίας (*νεοφυείς επιχειρήσεις – start up*) ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ακόμη και ορισμένες πρόσθετες προκλήσεις, όπως είναι η ανάγκη μεγάλων επενδύσεων που απαιτούνται για την ανάπτυξη του προϊόντος ή ο πολύ σύντομος κύκλος ζωής του προϊόντος και η εμφάνιση πολλών ανταγωνιστών. Αυτό υποδηλώνει ότι οι επιχειρηματίες που βασίζονται στην τεχνολογία (αυτοί που μετατρέπουν τις εφευρέσεις και τις ιδέες υψηλής τεχνολογίας σε βιώσιμες επιχειρήσεις) λειτουργούν σε ένα αβέβαιο και εξελισσόμενο περιβάλλον. Σε αυτό το δυναμικό περιβάλλον, η ταχύτητα καινοτομίας, η ανάπτυξη προϊόντων, οι συμπεριφορές των πελατών, η απειλή του ανταγωνισμού, το νομικό πλαίσιο, οι προμηθευτές, οι επενδυτές, καθώς και πολλοί άλλοι παράγοντες του εξωτερικού περιβάλλοντος της επιχείρησης έχουν σημαντικό αντίκτυπο στον οργανισμό. Οι

¹⁷⁷. Τσακλάγκανος Α. (2007). *Εισαγωγή στην Οικονομική των Επιχειρήσεων*. Εκδ. Κυριακίδη, Β' έκδοση, σελ. 45 επ.

¹⁷⁸. Trimi S., Berbegal-Mirabent J. (2012). *Business model innovation in entrepreneurship*. International Entrepreneurship and Management Journal, Τόμ. 8, σελ. 449-465.

αποφάσεις σχετικά με την κατεύθυνση της επένδυσης σε μια εταιρία συνεπάγονται σοβαρά αποτελέσματα για την υπόστασή της και τις λειτουργίες της. Παραδοσιακά, οι διακρίσεις αφορούσαν την ένταση στο κεφάλαιο ή στα κυκλοφορούντα αγαθά. Η σύγχρονη πραγματικότητα έχει αναδείξει επιχειρήσεις που αναδεικνύονται, ακμάζουν και λειτουργούν με το βάρος αποκλειστικά στην έρευνα, την καινοτομική παραγωγή και την τεχνολογική αναβάθμιση των προϊόντων και των υπηρεσιών.

- Επιχειρήσεις έντασης πάγιων περιουσιακών στοιχείων, δηλαδή αυτές όπου το ποσοστό των παγίων είναι μεγαλύτερο από εκείνο των κυκλοφοριακών ενεργητικών. Η επένδυση κεφαλαίων σε πάγια ενεργητικά στοιχεία είναι πράξη ιδιαίτερα σοβαρή και επιφέρει τόσο βραχυπρόθεσμες όσο και μακροπρόθεσμες συνέπειες στην εξέλιξη αλλά και επιβίωση μίας επιχείρησης. Οι επενδύσεις σε πάγια ενεργητικά στοιχεία αποτελούν επίσης δέσμευση κεφαλαίων, συνήθως ιδιαίτερα υψηλών, δεδομένης της ανάγκης αυτοματισμού των σύγχρονων εγκαταστάσεων. Η επανάκτηση τέτοιων επενδύσεων προϋποθέτει λειτουργία σε βάθος μεγάλου χρονικού διαστήματος και προξενεί αύξηση των σταθερών δαπανών (αποσβέσεις, ασφάλιστρα, χρηματοπιστωτικά έξοδα κ.λπ.). Από χρηματοδοτική άποψη η επένδυση σε πάγια ενεργητικά στοιχεία σηματοδοτεί και την επακόλουθη χρηματοδότηση μεγάλης διάρκειας με ίδια κεφάλαια¹⁷⁹.
- Επιχειρήσεις έντασης κυκλοφοριακών περιουσιακών στοιχείων. Στις επιχειρήσεις αυτές η σχέση ίδιων και ξένων κεφαλαίων είναι μικρή, καθώς τα αναγκαία κεφάλαια εξασφαλίζονται από το κυκλοφορούν κεφάλαιο κίνησης. Η αποδοτικότητα που προκύπτει από την ταχύτητα κυκλοφορίας των απαιτήσεων των αποθεμάτων και των βραχυπρόθεσμων υποχρεώσεων είναι πολύ σημαντική. Στις επιχειρήσεις αυτές ο κύκλος μετατροπής μετρητών, δηλαδή ο χρόνος μετατροπής των πληρωμών προς τους προμηθευτές σε εισροή κεφαλαίου από τους πελάτες, πρέπει να είναι αρνητικός¹⁸⁰. Αυτό σημαίνει σύντομο χρονικό διάστημα μεταξύ είσπραξης από πελάτη και αγοράς από προμηθευτή που θα ενισχύσει την ανταγωνιστική ισχύ του οργανισμού, ώστε να διαπραγματεύεται με πιο ευνοϊκούς όρους με τα συμβαλλόμενα μέρη.
- Επιχειρήσεις εντάσεως τεχνολογίας. Η καινοτομία είναι κίνητρο και απόδειξη υγιούς λειτουργίας των εταιρειών που παρεπιδημούν στην νεοφυή επιχειρηματικότητα και πρέπει να αναδεικνύεται¹⁸¹. Παράλληλα δε, η

¹⁷⁹. Αρτίκης Γ. (2002). *Χρηματοοικονομική Διοίκηση. Αποφάσεις Επενδύσεων*. Εκδ. Interbooks, σελ. 96, επ.

¹⁸⁰. Νικολάου Α. (1999). *Ανάλυση Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων*. Εκδ. Μπένου, σελ. 136, επ.

¹⁸¹. Οι καινοτομίες είναι δυνατόν να ταξινομηθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σε εκείνες που αφορούν προϊόντα και σε εκείνες που αφορούν παραγωγικές διαδικασίες. Οι πρώτες έχουν ως αποτέλεσμα τη συνεχή εμφάνιση στην αγορά ολοένα και περισσότερο νέων προϊόντων ή τροποποιημένων παραλλαγών προϋπαρχόντων προϊόντων και έχουν συμβάλει εξαιρετικά στην αύξηση της ποικιλίας και στη βελτίωση της ποιότητας και των χαρακτηριστικών των χρησιμοποιούμενων αγαθών. Οι δεύτερες έχουν κυρίως συμβάλει

κοινωνία στηρίζει την εκπλήρωση αναγκών στην επιχειρηματική καινοτομία, καθώς λειτουργεί ως συνοδοιπόρος στο μακρύ ταξίδι των εταιριών, επισημαίνοντας κινδύνους, σημειώνοντας εγκαίρως ελλείψεις, πιέζοντας κεντρικά για την επίλυση ζητημάτων, απλών συνήθως στον πυρήνα τους, τα οποία ωστόσο μπορεί να χρονίζουν λόγω αδράνειας ή αδυναμίας όσων έχουν επιφορτιστεί με την επίλυσή τους. Την ίδια στιγμή, η ανάδειξη βέλτιστων πρακτικών, όπως αυτές που υιοθετούνται από επιχειρήσεις-οδηγούς, λαμβάνει χώρα προκειμένου να παρακινηθούν οι εταιρίες και να παρασχεθεί το απαραίτητο κίνητρο περαιτέρω έρευνας. Αταλάντευτα η λογική εξυπηρέτησης της κοινωνικής ανάγκης, όπως λόγου χάρη το θαυμάσιο επίτευγμα της επιστήμης για τη δημιουργία εμβολίων -εμπορικά προϊόντα- κατά της covid-19, αποτελεί τη «φωνή» της νεοφυούς σκηνής στο επιχειρηματικό γίγνεσθαι τόσο της παγκόσμιας όσο και της ελληνικής επιχειρηματικότητας. Ωστόσο, η διενέργεια καινοτόμου έρευνας δεν είναι κάτι αυτονόητο, που μπορεί να πραγματοποιηθεί από οιονδήποτε υπό οιοσδήποτε συνθήκες, δεδομένου ότι στην παραγωγή καινοτομίας εμπλέκεται μία σειρά παραγόντων, όπως πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, ινστιτούτα, επιχειρήσεις, χρηματοδοτικοί οργανισμοί και ανεξάρτητοι ερευνητές¹⁸². Για την επίτευξή της απαιτούνται ερευνητές υψηλού επιπέδου καθώς και επενδύσεις δημόσιες και, κυρίως, ιδιωτικές, η προσέλκυση των οποίων θα επιτευχθεί μόνο με την εγκαθίδρυση ενός ευνοϊκού κανονιστικού πλαισίου λειτουργίας των επιχειρήσεων και την εξασφάλιση ερευνητικών υποδομών υψηλής ποιότητας. Συνεπώς, η επίτευξη καινοτόμου έρευνας προϋποθέτει ένταση επενδύσεων για τη σύσταση καινοτόμων επιχειρήσεων,

στην ανάπτυξη οικονομικότερων μεθόδων παραγωγής. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται καινοτομίες που επιτρέπεται να συνδυαστούν διαφορετικά από ό,τι προηγουμένως δεδομένες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών, με αποτέλεσμα την αύξηση της ποσότητας του παραγόμενου προϊόντος. Επίσης καινοτομίες που καθιστούν δυνατή την παραγωγή της ίδιας ποσότητας ενός προϊόντος με μείωση της χρησιμοποιούμενης ποσότητας ενός ή περισσοτέρων συντελεστών, χωρίς αύξηση των ποσοτήτων των υπολοίπων συντελεστών, ή καινοτομίες που επιτρέπουν τη μείωση της χρησιμοποιούμενης στην παραγωγή ποσότητας ορισμένων συντελεστών με αύξηση των ποσοτήτων άλλων συντελεστών που κοστίζουν όμως λιγότερο, ή τέλος, καινοτομίες που επιτρέπουν τη χρησιμοποίηση παραγωγικών εισροών που δεν υπήρχαν ή δεν χρησιμοποιούνταν προηγουμένως. Κατά κανόνα η εισαγωγή καινοτομιών δεν εμφανίζεται απότομα στην οικονομία, σαν έκρηξη δημιουργικότητας και πρωτοπορίας, αλλά αποτελεί συνήθως μία συνεχή ροή μικρών βελτιώσεων προϊόντων και παραγωγικών διαδικασιών. Οι περισσότερες δε καινοτομίες αποτελούν οικονομική αξιοποίηση εμπειριών και εφευρέσεων που πολλές φορές είχαν προταθεί ή είχαν αναπτυχθεί χρόνια ολόκληρα πριν αρχίσει η εφαρμογή τους. Η εισαγωγή καινοτομιών ενθαρρύνεται από την ύπαρξη έντονου ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων για την επικράτηση στην αγορά. Διευκολύνεται επίσης από τη γεωγραφική συγκέντρωση ανταγωνιστριών επιχειρήσεων, γιατί είναι τότε ευκολότερο να διαχέονται οι ιδέες και να προσπαθεί κάθε επιχείρηση να ξεπεράσει τις άλλες, Κώττης Γ., Πετράκη-Κώττη Α. (2005). *Σύγχρονη Μικροοικονομική*. Εκδ. Μπένου, Β' έκδοση, σελ. 279 επ.

¹⁸². Κομνηνός Ν., Κυργιαφίνη Λ., Σεφερτζή Ε. (2001). *Τεχνολογίες Ανάπτυξης – Καινοτομίας σε περιφέρειες και συμπλέγματα παραγωγής, υπό τεχνολογίες ανάπτυξης – καινοτομίας*. Εκδ. GUTENBERG, Αθήνα, σελ. 14 επ.

οι οποίες είναι αυτές που συνήθως εισάγουν καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες στην αγορά και που θα επιφέρουν τη ζητούμενη αύξηση της παραγωγικότητας¹⁸³. Α) Πρώτη μορφή είναι οι επιχειρήσεις τεχνολογίας (spin-off). Οι spin-off επινοήθηκαν στις ΗΠΑ μετά τη θέσπιση του νόμου που έγινε γνωστός ως «The Bayh-Dole Act»¹⁸⁴ (Δεκεμβρίου 1980), ως μία εταιρική σύμπραξη για την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας που γεννώνται επί της νέας γνώσης, εφόσον αυτή έχει παραχθεί με δημόσια χρηματοδότηση¹⁸⁵. Οι εταιρίες spin-off καλύπτουν την προώθηση της νέας γνώσης στην παραγωγή¹⁸⁶. Στην Ευρώπη, η σύσταση εταιριών spin-off δεν είναι τόσο διαδεδομένη όσο στις ΗΠΑ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παροτρύνει να αξιοποιηθεί στην αγορά η μορφή αυτή, προκειμένου να ενταθεί η διασύνδεση της καινοτόμου έρευνας με τις επιχειρήσεις¹⁸⁷. Οι ευρωπαϊκοί ερευνητικοί οργανισμοί ιδρύουν και διαχειρίζονται τις spin-off με δύο τρόπους: ο πρώτος είναι η ίδρυση και η διαχείριση spin-off από το γραφείο μεταφοράς τεχνολογίας του οργανισμού (Technology Transfer Office – ΤΤΟ). Ο δεύτερος τρόπος είναι η σύσταση εκ μέρους του οργανισμού ενός νέου ανεξάρτητου νομικού προσώπου, που είναι ειδικά επιφορτισμένο με τη διαχείριση και τη διοίκηση των spin-off του οργανισμού.

¹⁸³. Το τεχνολογικό περιβάλλον στο οποίο ιδρύεται μια εταιρεία αντιπροσωπεύει μερικές από τις πιο σημαντικές οικονομικές ιδιότητες των τεχνολογιών και τα χαρακτηριστικά των διαδικασιών μάθησης που εμπλέκονται σε καινοτόμες δραστηριότητες. Η συσσώρευση τεχνολογικής γνώσης όχι μόνο επιτρέπει την αποτελεσματικότερη χρήση της σχετικής γνώσης, αλλά επιτρέπει επίσης στους οργανισμούς να κατανοήσουν και να αξιολογήσουν καλύτερα τη φύση και τις εμπορικές δυνατότητες των τεχνολογικών προόδων, Clarysse B., Wright M., Van de Velde E. (2011). *Entrepreneurial Origin, Technological Knowledge and the Growth of Spin-Off Companies*. Journal of Management Studies, Τόμ. 48, σελ. 1420-1442.

¹⁸⁴. Ο Αμερικανικός Νόμος Bayh-Dole Act ή Patent and Trademark Law Amendments Act (Pub. L. 96-517, December 12, 1980) ο οποίος επικράτησε να αποκαλείται έτσι από τα ονόματα των 2 Γερουσιαστών που τον στήριξαν, αποτελεί το πλαίσιο κατοχύρωσης της βιομηχανικής εκμετάλλευσης των αποτελεσμάτων έρευνας που παράγεται με δημόσια χρηματοδότηση. Μέχρι τότε κάθε ερευνητικό αποτέλεσμα αποτελούσε «κοινό κτήμα» (public domain), με την έννοια ότι κανείς δεν μπορούσε να επικαλεστεί δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας επ' αυτού και να το εκμεταλλευτεί εμπορικά. Με τη θέσπιση του νόμου αναγνωρίστηκε ρητά στα Πανεπιστήμια, στις μικρές επιχειρήσεις και στους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς το δικαίωμα να κατοχυρώνουν νομικά και να εκμεταλλεύονται εμπορικά, στο όνομά τους, τις εφευρέσεις που πραγματοποίησαν με δημόσια χρηματοδότηση, να χορηγούν ταυτόχρονα μέρος των κερδών στους εφευρέτες ερευνητές, καθώς και να χρησιμοποιούν το υπόλοιπο των εσόδων για περαιτέρω εκπαίδευση και έρευνα.

¹⁸⁵. Σύμφωνα με έρευνα της Pitchbook, το α' εξάμηνο έτους 2021 οι επενδύσεις σε αμερικανικές Startups έφθασαν τα 150 δις Δολ. ΗΠΑ, δηλαδή όσα επενδύονταν σε ετήσια βάση ως το έτος 2019.

¹⁸⁶. Παναγιωτίδου Ε. (2008). *Έρευνα – Καινοτομία. Η Στρατηγική της Λισαβόνας και η υλοποίησή της στην ΕΕ και στην Ελλάδα. Εταιρίες Spin-off / Τεχνολογικοί*. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 165 επ.

¹⁸⁷. COM (2003) 27, Πράσινη Βίβλος - Για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη. Υπάρχει η διαπίστωση ότι σε πανευρωπαϊκό επίπεδο υφίστανται αδυναμίες στη διεξαγωγή της έρευνας και στη μετάδοση του καινοτόμου αποτελέσματος. Ο εντοπισμός και η αντιμετώπιση των αδυναμιών θα είναι ισχυρός μοχλός προκειμένου να γίνει η ΕΕ ανταγωνιστική έναντι των κυριότερων εταίρων της, ΗΠΑ και Ιαπωνίας, αλλά και των νεοαναδυομένων οικονομιών της Κίνας, Ινδίας και Βραζιλίας.

Β) Δεύτερη μορφή είναι οι επιχειρήσεις χρήσης τεχνολογίας «EdTech». Ο ορισμός είναι εξαιρετικά δύσκολος, περιγράφεται, όμως, από την διαπότιση των εσωτερικών και εξωτερικών λειτουργιών από ένα απέραντο πεδίο ψηφιακών πηγών, ιδίως παραγωγής πληροφοριών, γνώσης και μάθησης μέσα από διάφορα, εξειδικευμένα και μη, ψηφιακά εργαλεία. Αν επιχειρούσαμε να τη χαρτογραφήσουμε, θα βρίσκαμε στους κόλπους της ατέλειωτα μαθησιακά ερεθίσματα πολλαπλών επιπέδων και χρηστικών δυνατοτήτων. Στην επιχειρηματική αυτή τεχνολογία, είμαστε συνεχώς όλοι χρήστες στην καθημερινότητά μας μέσα από εφαρμογές του έξυπνου κινητού τηλεφώνου ή του υπολογιστή και του tablet π.χ. google maps – ψηφιακή χαρτογράφηση. Σαφώς ακολουθεί τους νόμους της αγοράς όλων των ψηφιακών προϊόντων. Έχει διαστρωμάτωση, καλύπτει και εξυπηρετεί διαφορετικές ανάγκες, απευθύνεται σε διαφορετικό καταναλωτικό κοινό, έτσι ώστε να είναι επαρκής και να ανταποκρίνεται στις συνεχώς αυξανόμενες εξειδικευμένες προκλήσεις της νέας εποχής, λόγου χάρη πλατφόρμες διαδικτυακών συναντήσεων¹⁸⁸.

Γ) Τρίτη μορφή είναι η παραγωγή και διάθεση προϊόντων NFT «Non Fungible Tokens». Πρόκειται για μια μονάδα δεδομένων που βρίσκεται αποθηκευμένη σε ένα ψηφιακό καθολικό, το οποίο συνιστά Block-chain. Το NFT προϊόν, για να καταστεί πιο ευκρινές, αποτελεί προϊόν ψηφιακής καταχώρησης, η οποία προασπίζει τη μοναδικότητά του, για παράδειγμα ένα καλλιτεχνικό δημιούργημα¹⁸⁹. Το προϊόν αυτό είναι αυθεντικό και μοναδικό και η ψηφιοποίηση εμποδίζει την αντιγραφή και την περαιτέρω εμπορική εκμετάλλευσή του χωρίς άδεια.

Ως προς το μέγεθος

Με βάση το μέγεθος διακρίνονται οι επιχειρήσεις σε μικρομεσαίες και μεγάλες. Η διάκριση αυτή είναι σημανίονουσα τόσο από στατική (ύψος περιουσίας) όσο και από δυναμική (πραγματοποίηση κέρδους) άποψη. Η διάκριση με βάση το μέγεθος λαμβάνει οικονομικό, κοινωνικό αλλά και νομικό χαρακτήρα¹⁹⁰. Με βάση τα κριτήρια διάκρισης, που συνήθως είναι ο αριθμός απασχολούμενων και ο κύκλος εργασιών μιας επιχείρησης, η κατάταξή τους στη μία ή στην άλλη κατηγορία εμφανίζει διαφορές σε καθημερινές δράσεις της επιχείρησης, όπως η τήρηση λογιστικών

¹⁸⁸. Το Webex, το Zoom, ακόμα και το Skype, που κάποτε ήταν τα μέσα συσκέψεων executive στελεχών επιχειρήσεων, μπήκαν σε όλες τις τάξεις, σε όλα τα σπίτια, προκειμένου η κοινωνική αποστασιοποίηση να μην ανατρέψει την εκπαιδευτική, επιμορφωτική διαδικασία. Οι πανδημίες άλλωστε έρχονται ιστορικά για να ανανεώσουν τις γενιές, δήλωσε χαρακτηριστικά η κορυφαία Ελληνίδα ακαδημαϊκός Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ. Πηγή: Πουρλιάρος Ν. (2021). *ED TECH Κοντά στο κλικ κι η γνώση*. Περιοδικό FORTUNE GREECE.

¹⁸⁹. Τον Μάρτιο του 2021 ο οίκος δημοπρασιών Christie's πούλησε το ψηφιακό καλλιτεχνικό δημιούργημα με τίτλο «Every-days: the First 5000 Days» από τον ψηφιακό καλλιτέχνη Mike Winkelmann, σε κρυπτονόμισμα, το αντίτιμο του οποίου ανέρχεται στα 69 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ.

¹⁹⁰. Παπαδόπουλος Δ. (1983). *Εισαγωγή στη Γενική Οικονομική των Επιχειρήσεων*. Εκδ. Κυριακίδη, σελ. 238 επ.

βιβλίων, η χορήγηση δανείων, η επιδότηση επιτοκίων, η παροχή κινήτρων επενδύσεων, οι διάφορες φορολογικές και άλλες απαλλαγές.

- Πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ). Οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ευρωπαϊκής οικονομίας. Προωθούν τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την οικονομική ανάπτυξη και εξασφαλίζουν την κοινωνική σταθερότητα. Το 2013, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής πάνω από 21 εκατομμύρια ΜΜΕ παρείχαν 88,8 εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε όλη την Ένωση. Στην ευρωπαϊκή οικονομία 9/10 επιχειρήσεις είναι ΜΜΕ, από τις οποίες παράγονται δύο από τις τρεις θέσεις εργασίας. Οι ΜΜΕ τονώνουν, επίσης, το επιχειρηματικό πνεύμα και την καινοτομία σε ολόκληρη την ΕΕ και, κατά συνέπεια, διαδραματίζουν καίριο ρόλο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης. Δεδομένης της σημασίας τους για την οικονομία της Ευρώπης, οι ΜΜΕ αποτελούν μείζονα προτεραιότητα της πολιτικής της Ε.Ε. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει στόχο να προωθήσει την επιχειρηματικότητα και να βελτιώσει το περιβάλλον για τις ΜΜΕ, ώστε να τους επιτρέψει να ξεδιπλώσουν όλη τους τη δυναμική στη σημερινή παγκόσμια οικονομία. Η κοινή αντιμετώπιση των ΜΜΕ αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την υλοποίηση αποδοτικών μέτρων και προγραμμάτων που αποσκοπούν στην υποστήριξη της ανάπτυξης και της επιτυχίας αυτών σε ευρωπαϊκό πλαίσιο. Στον πίνακα που ακολουθεί εμφανίζονται τα κοινά όρια χαρακτηρισμού ΜΜΕ¹⁹¹:

ΟΡΙΑ (άρθρο 2)

Κατηγορία επιχείρησης	Αριθμός απασχολούμενων: Μονάδα ετήσιας εργασίας (ΜΕΕ)	Ετήσιος κύκλος εργασιών	Ετήσιος συνολικός ισολογισμός
Μεσαία επιχείρηση	< 250	≤ 50 εκατ. ευρώ (to 1996) 40 εκατ. ευρώ	≤ 43 εκατ. ευρώ (to 1996) 27 εκατ. ευρώ
Μικρή επιχείρηση	< 50	≤ 10 εκατ. ευρώ (to 1996) 7 εκατ. ευρώ	≤ 10 εκατ. ευρώ (to 1996) 5 εκατ. ευρώ
Πολύ μικρή επιχείρηση	< 10	≤ 2 εκατ. ευρώ (χωρίς προηγούμενη αναφορά)	≤ 2 εκατ. ευρώ (χωρίς προηγούμενη αναφορά)

Λαμβάνοντας υπόψη ότι, τόσο στη χώρα μας όσο και στην Ε.Ε. γενικότερα, ο κορμός της επιχειρηματικής δραστηριότητας αποτελείται από μικρομεσαίες

¹⁹¹. Σύσταση της Επιτροπής, της 6ης Μαΐου 2003, σχετικά με τον ορισμό των πολύ μικρών, των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων, ΕΕ L 124 της 20.05.2003, σελ. 36 έως 41. Τα όρια προβλέπονται στο άρθρο 2.

επιχειρήσεις είναι σημαντικό να εξετάσουμε τον ανταγωνισμό μεταξύ αυτών των επιχειρήσεων. Γενικότερα, ο ανταγωνισμός είναι ιδιαίτερα ισχυρός, με τάση να εντείνεται διαρκώς. Ο βασικός λόγος της αυξανόμενης έντασης οφείλεται στον μεγάλο αριθμό μικρομεσαίων επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται στην αγορά μέσω τιμών, εισαγωγής νέων προϊόντων, καλύτερης εξυπηρέτησης, διαφημίσεων, παροχής εγγυήσεων, κ.λπ. Το τοπίο του εντεινόμενου ανταγωνισμού ενισχύεται τόσο από το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται σε γενικές γραμμές ισοδύναμες από άποψη μεγέθους όσο και από οικονομικές εξελίξεις, όπως η διεθνοποίηση της οικονομίας, η έναρξη λειτουργίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και το ενιαίο νόμισμα, οι συνεχείς εξαγορές και συγχωνεύσεις. Σε αυτό το περιβάλλον, η επιβίωση μιας μικρομεσαίας επιχείρησης εξαρτάται άμεσα από τη συνεχή ετοιμότητα, προκειμένου να αφουγκράζεται τις εξελίξεις του περιβάλλοντός της, συνοδευόμενη από μία διαρκή ευελιξία και προσαρμοστικότητα σε νέα δεδομένα από αυτό επιβάλλει¹⁹². Οι μικρές επιχειρήσεις συνθέτουν δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα συντονισμού και ελέγχου, κινούνται ευέλικτα, γρήγορα και, αντιδρώντας ταχύτερα στις προκλήσεις-πληροφορίες των πελατών και διατηρώντας σταθερή και χαμηλή παραγωγή, επιτυγχάνουν την αύξηση του κύρους της επωνυμίας τους.

- Μεγάλες επιχειρήσεις. Όσες επιχειρήσεις δεν πληρούν τα ανωτέρω κριτήρια κατατάσσονται ως μεγάλες. Οι μεγάλες επιχειρήσεις επιτυγχάνουν ευκολότερα οικονομίες κλίμακας (*economies of scale*) αλλά και οικονομίες εύρους (*economies of scope*), δηλαδή οικονομίες όπου τα υλικά και οι διαδικασίες που εφαρμόστηκαν για ένα προϊόν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή άλλων σχετικών προϊόντων. Στις μεγάλες επιχειρήσεις το χαμηλό κόστος ανά μονάδα παραγωγής επιτρέπει τη μεγαλύτερη εξειδίκευση, δηλαδή την προσθήκη μιας καινούριας ειδικότητας με χαμηλότερο ανάλογο κόστος. Εξάλλου, οι μεγάλες επιχειρήσεις αποκτούν ευκολότερα αγοραστική δύναμη και επιτυγχάνουν πιο σύντομη πρόσβαση στα κεφάλαια, γεγονός που τις καθιστά ικανότερους ανταγωνιστές σε παγκόσμιες αγορές¹⁹³.

¹⁹². Μαδυτινός Ζ., Σιώμος Γ., Μάλλιαρης Π. (2001). *Εντοπισμός και ανάλυση των στρατηγικών προβλημάτων των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων και του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος τους*. Επιστημονική επετηρίδα – Τιμητικός Τόμος για τον αείμνηστο αναπληρωτή Καθηγητή Δημήτριο Κοδοσάκη, Τόμος Β', σελ. 661 επ.

¹⁹³. Σαρρή Κ. (2017). *Διοίκηση Επιχειρήσεων*. Εκδ. Τζιόλα, σελ. 363, επ. Επιστημονική επιμέλεια και απόδοση στην ελληνική του πρωτότυπου έργου των Bateman T., Schnell S. «Management», έκδ. MacGraw Hill. 11th edition.

Ως προς την εφαρμογή Διοίκησης Ολικής Ποιότητας (ΔΟΠ):

Η διάκριση αυτή είναι μια σύγχρονη και εξαιρετικά σημαντική, καθώς επηρεάζει άμεσα την ανταγωνιστική θέση της επιχείρησης και τις αποφάσεις των στελεχών της. Οι οργανισμοί επομένως διακρίνονται σε:

- Οργανισμούς που εφαρμόζουν στις λειτουργικές και παραγωγικές διαδικασίες τους μοντέλα ΔΟΠ.
- Οργανισμούς που δεν εφαρμόζουν ΔΟΠ.

2.3.3. Επιχείρηση προσανατολισμένη στην Ποιότητα

119. Δεδομένης της πληρότητας των προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά σήμερα, κατά γενική ομολογία η προσφορά συνήθως υπερκαλύπτει τη ζήτηση με αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός να είναι έντονος, πράγμα που θα σημαίνει την ενεργοποίηση του μηχανισμού τιμών και την συνεπακόλουθη πτώση των τιμών τους. Αρκεί η μείωση αυτή των τιμών ώστε ο καταναλωτής να αυξήσει τη ζήτηση ενός προϊόντος ή υπηρεσίας; Σύμφωνα με έρευνες¹⁹⁴, κανείς καταναλωτής δεν θα αγόραζε το ίδιο προϊόν δεύτερη φορά, ακόμη και με χαμηλότερη τιμή αν δεν τον ικανοποίησε πλήρως την πρώτη φορά. Επομένως, οι επιχειρήσεις που ακολουθούν μοντέλα διοίκησης ολικής ποιότητας είναι αυτές που θα επιχειρήσουν να διεκδικήσουν και να αυξήσουν το μερίδιο των πελατών μέσω της κατάρτισης προγραμμάτων που είναι σχετικά με την ποιότητα, δηλαδή ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις και ανάγκες των πελατών τους. Εξάλλου, η κατανόηση της ποιότητας στη σημερινή εποχή δεν πρέπει να ταυτίζεται με την απόλυτη έννοια αυτής, δηλαδή με χαρακτηριστικά όπως η σπανιότητα και η ακρίβεια ενός προϊόντος (ένα ακριβό εστιατόριο ή ένα πολυτελές αυτοκίνητο). Αντίθετα, πρέπει να εκλαμβάνεται με τη σχετική της έννοια δηλαδή με την κρίση αν ένα προϊόν ή μία υπηρεσία εκπληρώνει τις προδιαγραφές που διατυπώθηκαν από την αρχή. Με τον τρόπο αυτό, η κατανόηση της ποιότητας είναι ένα μέσο για την επίτευξη της τελικής ικανοποίησης του πελάτη¹⁹⁵.

120. Η λήψη αποφάσεων αποτελεί μία από τις δυσκολότερες επιχειρηματικές λειτουργίες. Ο προσανατολισμός προς την ποιότητα απαιτεί, όμως, καλές και προσεκτικές αποφάσεις, οι οποίες βέβαια δεν οδηγούν πάντοτε στα επιθυμητά αποτελέσματα. Από τις κύριες αιτίες για τη δυσκολία λήψεως καλών αποφάσεων είναι η αβεβαιότητα του μέλλοντος και οι συγκρουόμενες αξίες και σκοποί. Αστάθμητοι παράγοντες μπορούν πάντοτε να μεταβάλουν τη ροή των πραγμάτων¹⁹⁶. Σημασία έχει, λοιπόν, η αξιοποίηση των πληροφοριών και η μετατροπή τους σε γνώση για τον

¹⁹⁴. Τσιότρας Γ. (2002). *Βελτίωση Ποιότητας*. Εκδ. Μπένου, Β' έκδοση, σελ. 21 επ.

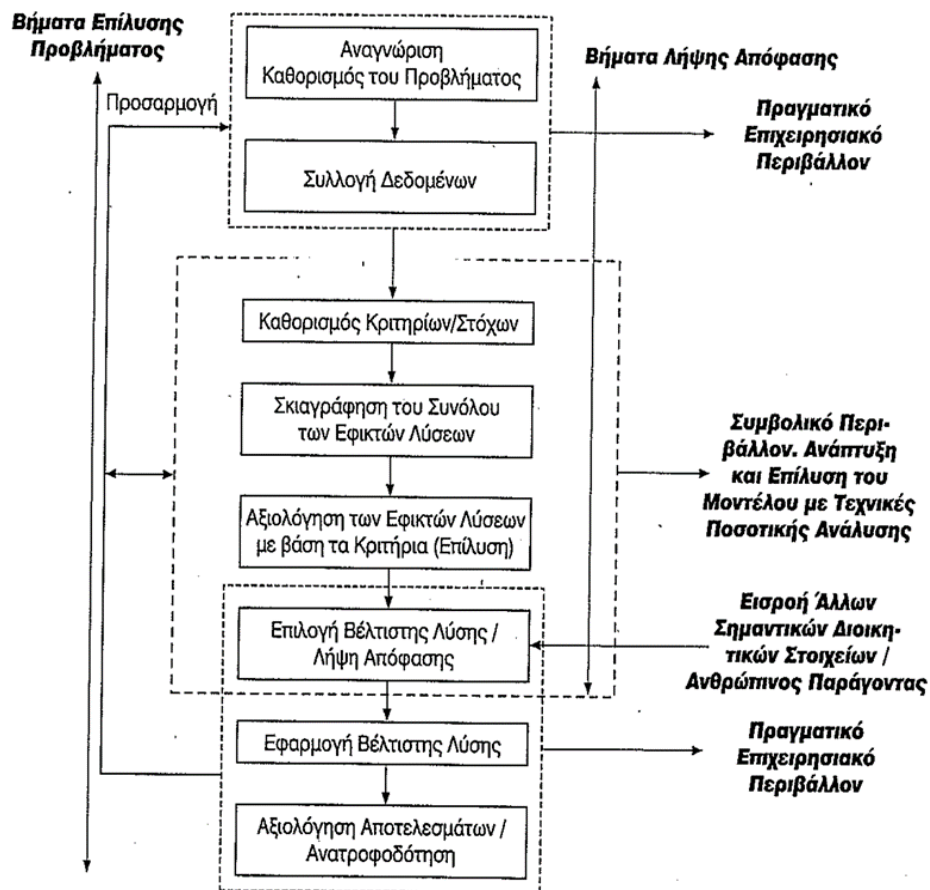
¹⁹⁵. Ζαβλανός Μ. (2006). *Η ποιότητα στις Παρεχόμενες Υπηρεσίες και τα Προϊόντα*. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 24 επ.

¹⁹⁶. Φράγκος Χ. (2006). *Εισαγωγή στην επιχειρησιακή έρευνα. Λήψη αποφάσεων με εφαρμογή μαθηματικών μοντέλων*. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 130 επ.

οργανισμό¹⁹⁷. Στην αγορά διακινείται πλήθος πληροφοριών, τις οποίες οι επιχειρήσεις συλλέγουν, επεξεργάζονται και τελικά μοντελοποιούν με στόχευση στη μετατροπή όλων των στοιχείων σε μαθηματικές ή λογικές σχέσεις, οι οποίες θα προσεγγίζουν τα προβλήματα και τις κατευθύνσεις ανάπτυξης από διαφορετική οπτική γωνία. Με την ανάπτυξη των σχετικών μοντέλων η επιχείρηση μπορεί να προχωρήσει στην εφαρμογή των κανόνων επίλυσης προβλημάτων περαιτέρω ανάπτυξης της επιχείρησης μέσω της αξιοποίησης των κατάλληλου κάθε φορά λογισμικού, ενώ ακολουθούν διαδικασίες επαλήθευσης και ελέγχου. Τα ανωτέρω απεικονίζονται σχηματικά¹⁹⁸ ως εξής:

¹⁹⁷. Η παρατήρηση της αγοράς ή, σύμφωνα με τη γερμανική βιβλιογραφία, η ανάλυση της αγοράς (προκειμένου περί στατιστικής εξακριβώσεως Marktanalyse ή προκειμένου περί δυναμικής επισκοπήσεως αυτής Marktbeobachtung) αφορά τη συνεχή και συστηματική παρακολούθηση των διαρθρωτικών και ρυθμικών μεταβολών του οικονομικού κύκλου, με σκοπό την απόκτηση στοιχείων για την άσκηση ορθής επιχειρηματικής πολιτικής. Καταρχήν, βάσει των περιοδικώς λαμβανόμενων αυτών στοιχείων, παρακολουθείται η εξέλιξη των αποθεμάτων της επιχείρησης, του κύκλου εργασιών της, της ταχύτητας κυκλοφορίας των εμπορευμάτων ή υπηρεσιών της, της εξέλιξης του βαθμού παραγωγικής απασχόλησής της, του αριθμού των αγοραστών και των τελικών καταναλωτών, είτε αυτών που παραμένουν πιστοί στην επιχείρηση είτε εκείνων που για οποιοδήποτε λόγο απευθύνθηκαν σε ανταγωνιστή. Πλην της παρακολούθησης των ιδίων στοιχείων της επιχείρησης για τη διαμόρφωση γνώμης για την εν γένει κατάσταση της αγοράς, η επιχείρηση οφείλει να προβαίνει και στην παρακολούθηση της αγοράς των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων. Ως τέτοια νοείται το σύνολο των καταναλωτών οι οποίοι προμηθεύονται αγαθά ή υπηρεσίες από επιχειρήσεις που ασκούν είτε κάθετο είτε οριζόντιο ανταγωνισμό. Με την παρατήρηση αυτή εξευρίσκεται η τυχόν αλλαγή της οικονομικής διάρθρωσης των ανταγωνιστών, της ποιότητας και της τιμής των προϊόντων ή και των υπηρεσιών τους, της εξέλιξης των μεθόδων πωλήσεώς τους, κ.λπ. Περαιτέρω δια της παρατηρήσεως της αγοράς καθορίζεται και το ανώτατο σημείο μέχρι του οποίου είναι δυνατή η διεύρυνσή της. Δηλαδή, εφόσον η αγορά περιλαμβάνει πρόσωπα τα οποία, να μεν απέχουν της καταναλώσεως, εντούτοις όμως είναι δυνατόν, σε δεδομένη στιγμή και υπό ορισμένες προϋποθέσεις να μετατραπούν σε καταναλωτές, τότε η αγορά αυτή χαρακτηρίζεται ως επιδεικτική διευρύνσεως. Κύριος αντικειμενικός σκοπός της ανάλυσης και της παρατηρήσεως της αγοράς είναι η δυνατότητα διενέργειας προβλέψεων εκ μέρους της επιχείρησης είτε για το αμέσως προσεχές είτε για το απώτερο μέλλον. Οι προβλέψεις είναι δυνατόν να βοηθήσουν στην τροποποίηση της ασκούμενης από την επιχείρηση πολιτικής, Γεωργιάδης Μ. (1965). *Marketing. Έρευνα και πολιτική κατακτήσεως της αγοράς*. Εκδ. Παπαζήσης, Β' έκδοση, σελ. 34 επ.

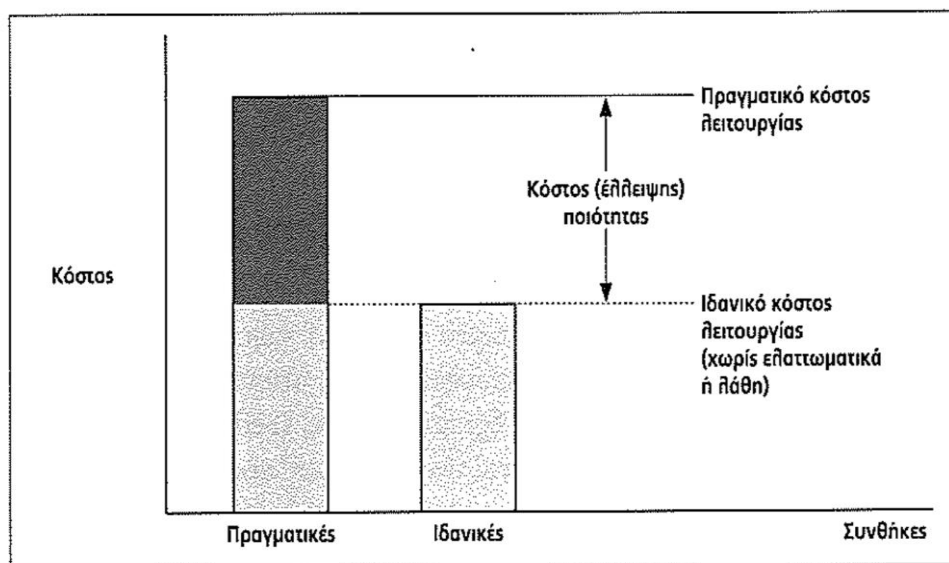
¹⁹⁸. Πηγή: Οικονόμου Γ., Γεωργίου Α. (2016), ό. π., σελ. 27.

121. Η υιοθέτηση ενός μοντέλου ΔΟΠ ή συναφών μεθοδολογιών, προτύπων και πλαισίων είναι κομβικής σημασίας, καθώς έχει άμεσες οικονομικές επιπτώσεις δημιουργώντας κόστος ή όφελος στον οικονομικό οργανισμό¹⁹⁹. Αυτές οι επιπτώσεις χαρακτηρίζονται ως προς την οικονομικότητα, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα. Με τον όρο “Οικονομικότητα” εννοούμε τη μείωση του κόστους, με τον όρο αποδοτικότητα εννοούμε τη δημιουργούμενη σχέση μεταξύ εισροών και εκροών, και τέλος, με τον όρο αποτελεσματικότητα εννοούμε το κατά πόσο επιτευχθήκαν οι στόχοι με βάση μετρήσιμα στοιχεία, συγκρίνοντας οι στόχοι με βάση τα αναμενόμενα οφέλη και τα

¹⁹⁹. Μεταξύ των χαρακτηριστικών εργαλείων ποιότητας είναι η στρατηγική διαχείριση της λειτουργίας ποιότητας (QFD – Quality Function Deployment). Αποτελεί μια τεχνική η οποία μετατρέπει τις προσδοκίες του καταναλωτή σε χαρακτηριστικά του παραγόμενου προϊόντος. Για να επιτευχθεί αυτό, χρησιμοποιούνται μία σειρά από πίνακες μεταξύ των οποίων υπάρχουν ποιοτικοί συσχετισμοί, ώστε έτσι να γίνει προσέγγιση στο ανώτερο εφικτό επίπεδο ποιότητας κατά την παραγωγή του τελικού προϊόντος. Πιο συγκεκριμένα, η τεχνική αυτή βοηθά την επιχείρηση να σχεδιάσει την αποτελεσματική διαχείριση όλων των υλικοτεχνικών της δυνατοτήτων, ώστε να υποστηρίζουν και να συμπληρώνουν η μία την άλλη και να δρομολογούν τα θέματα υψηλότερης προτεραιότητας. Επιπλέον, εντοπίζει τα σημεία ενδιαφέροντος του καταναλωτή που μπορούν να βελτιωθούν με την εισαγωγή νέων τεχνικών ή παραλλαγών σε σχέση με τον ανταγωνισμό, Καρρά Ε., Παπαδόπουλος Δ. (2005). Προσδιορισμός και επιλογή των βασικών δεικτών επίδοσης της επιχείρησης στον πίνακα ισορροπημένης στοχοθεσίας: Κριτική διερεύνηση της χρησιμοποιούμενης διεθνώς μεθοδολογίας. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 439 επ.

τελικώς πραγματοποιηθέντα. Το κόστος έλλειψης ποιότητας, μετρήσιμο μέγεθος, εμφανίζεται χαρακτηριστικά κατωτέρω²⁰⁰:

122. Η ποιότητα εντός προϊόντος ή μίας υπηρεσίας έχει τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές διαστάσεις, οι οποίες θεωρούνται ανεξάρτητες και αυτοδύναμες και προσδιορίζονται συνήθως ως προς τη βαρύτητά τους στο τμήμα εκείνο της αγοράς στο οποίο απευθύνεται το προϊόν κατόπιν σχετικής μελέτης της επιχείρησης. Συνοπτικά, οι ποιοτικές διαστάσεις οι οποίες προσδιορίζονται σε ένα βαθμό άνω του 80% κατά το στάδιο σχεδιασμού του προϊόντος είναι οι εξής²⁰¹:

- ✓ Λειτουργικά χαρακτηριστικά,
- ✓ Αξιοπιστία και ανθεκτικότητα,
- ✓ Αισθητικά χαρακτηριστικά,
- ✓ Υποκειμενική αντίληψη προσφερόμενης ποιότητας,
- ✓ Η αναμενόμενη διάρκεια ζωής και η επισκευασιμότητα,
- ✓ Ποιοτική εξυπηρέτηση πριν και μετά την πώληση,
- ✓ Παραγωγή σύμφωνα με τις προδιαγραφές.

123. Οι ανωτέρω διαστάσεις της ποιότητας αφορούν το σύνολο της παραγωγικής και λειτουργικής διαχείρισης μιας επιχείρησης. Πιο αναλυτικά, πρωτίστως σημαντική είναι η ποιότητα κατά τον προγραμματισμό παραγωγής, δηλαδή κατά την δραστηριότητα της επιχείρησης στην οποία καθορίζεται ο τρόπος διαχείρισης των παραγωγικών συντελεστών με σκοπό την κάλυψη της ζήτησης. Αποτυχημένη

²⁰⁰. Πηγή: Δερβιτσιώτης Κ. (2005). *Διοίκηση Ολικής Ποιότητας*. Εκδ. Οικονομική Βιβλιοθήκη, σελ. 184.

²⁰¹. Garvin D. (1984). *What Does 'Product Quality' Really Mean?*. MIT Sloan Management Review, Τομ. 26 (1).

δραστηριότητα παραγωγής που οφείλεται σε κακό προγραμματισμό έχει ως συνέπεια την αύξηση του κόστους παραγωγής²⁰².

Αυτό το αυξημένο κόστος λαμβάνει διάφορες μορφές, όπως²⁰³:

- ➔ Κόστος διατήρησης, δηλαδή αυτό που προκαλείται από τη διατήρηση αποθεμάτων στις αποθήκες και οφείλεται σε παράγοντες, όπως το κόστος διατήρησης αποθηκευτικών χώρων, το κόστος διακίνησης του αποθέματος, το κόστος των επενδεδυμένων κεφαλαίων στα αποθέματα, το κόστος ασφάλισης για κάλυψη πιθανών κινδύνων απώλειας ή καταστροφής αποθεμάτων και το κόστος φύρας δηλαδή της οικονομικής απαξίωσης των αποθεμάτων,
- ➔ Κόστος έλλειψης, δηλαδή όταν η πραγματική ζήτηση δεν μπορεί να ικανοποιηθεί από τα υπάρχοντα αποθέματα και
- ➔ Κόστος αναπλήρωσης, δηλαδή το κόστος από εσφαλμένο υπολογισμό της ποσότητας παραγγελίας όταν περισσότερα του ενός προϊόντα λειτουργούν με όρους ανταγωνιστικής αλληλεξάρτησης ως προς περιορισμένες ποσότητες διατιθέμενων πόρων.

124. Η ποιότητα, για τους λόγους αυτούς, είναι αναγκαία πτυχή στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων προγραμματισμού, υλοποίησης και ελέγχου όλων των ροών, υλικών και προϊόντων και σχετικών πληροφοριών, από τη δημιουργία τους μέχρι την τελική κατανάλωση, με σκοπό τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις των πελατών. Όλες οι δραστηριότητες της εφοδιαστικής αλυσίδας λειτουργούν αντικειμενικά ως ένα ενιαίο δίκτυο διαχείρισης των πόρων κατά τη λειτουργία του οργανισμού. Η ομαλή λειτουργία αυτής της αλυσίδας απαιτεί σε κάθε κόμβο αποτελεσματικά εργαλεία αντιμετώπισης τυχόν προβλήματος, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι εκροές του ενός κόμβου θα αποτελέσουν εισροές του αμέσως επόμενου. Η ποιότητα προμηθειών, επομένως, επηρεάζει σημαντικά τη λειτουργία της επιχείρησης, καθώς τυχόν πρόβλημα μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένες καθυστερήσεις της παραγωγικής διαδικασίας, ελαττωμένη απόδοση των παραγωγικών διαδικασιών, αδυναμία προγραμματισμού πολιτικής εξυπηρέτησης ως προς τη διαθεσιμότητα, την ακρίβεια των πληροφοριών και τις πιθανές ελλείψεις, με αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους, είτε άμεσου είτε έμμεσου, του παραγόμενου προϊόντος, που μπορεί να θέσει σε διακινδύνευση την ίδια την ανταγωνιστική θέση μιας επιχείρησης²⁰⁴.

²⁰². Λαγοδήμος Α. (2006). *Διοίκηση Παραγωγικών Διαδικασιών*. Σημειώσεις Παραδόσεων ΜΠΣ ΔΕ – ΔΟΠ, Πειραιάς, σελ. 33.

²⁰³. Λουκάκης Μ. (2006). *Θεωρία Ελέγχου Αποθεμάτων*. Σημειώσεις Μαθήματος. Τμήμα Εκδόσεων ΑΠΘ, σελ. 6 επ.

²⁰⁴. Λαγοδήμος Α. (2022). *Συστήματα Εφοδιαστικής και Φυσικής Διανομής*. Σημειώσεις Παραδόσεων Μαθήματος, Πειραιάς, σελ. 90 επ.

125. Για το λόγο αυτό οι επιχειρήσεις οι οποίες εφαρμόζουν ΔΟΠ εγκαθιστούν και λειτουργούν συστήματα διασφάλισης ποιότητας, δηλαδή οργανωτικές δομές, αρμοδιότητες, διαδικασίες και διεργασίες που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση της ΔΟΠ²⁰⁵. Στόχοι των συστημάτων αυτών είναι η παρακολούθηση των λειτουργιών και η λήψη αποφάσεων που θα οδηγήσουν στην αποφυγή εμφάνισης προβλημάτων, στη διόρθωση προβλημάτων που εντοπίζονται και, τέλος, στη βελτίωση ,δηλαδή στη θέση γενικών στόχων περαιτέρω ανάπτυξης.

3. Η λειτουργία των επιχειρήσεων

3.1. Η λειτουργία των επιχειρήσεων κατά την οικονομική επιστήμη

126. Η οικονομική επιστήμη και, ιδίως, η επιστήμη της μικροοικονομίας διακρίνεται σε δύο κεφαλαιώδους σημασίας κλάδους, τη θετική μικροοικονομική επιστήμη ή αλλιώς θετική οικονομική και την μικροοικονομική θεωρία της ευημερίας ή οικονομική της ευημερίας²⁰⁶.
127. Ο πρώτος κλάδος, η θετική μικροοικονομική, ασχολείται με το πρόβλημα του τρόπου λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, δηλαδή με την εξήγηση στο «γιατί παράγει τα αποτελέσματα που παράγει» καθώς και με την εξήγηση -κατόπιν παρατήρησης- των μεταβολών των βασικών δεδομένων μιας οικονομίας (όπως είναι, για παράδειγμα, οι ποσότητες των συντελεστών, η ιδιοκτησία των συντελεστών, οι προτιμήσεις των συμμετεχόντων στην αγορά και η τεχνολογία) και πώς αυτές επηρεάζουν τη λύση του οικονομικού προβλήματος. Η θετική οικονομική δεν εξαρτάται από ηθικές κρίσεις²⁰⁷ και τα συμπεράσματά της, τα αξιώματά της είναι

²⁰⁵. Λαγοδήμος Α. (2007). *Συστήματα Διασφάλισης Ποιότητας*. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, σελ. 28 επ.

²⁰⁶. Προτείνεται βιβλιογραφικά και η αναφορά ως «κανονιστική οικονομική». Η αιτιολόγηση βρίσκεται στο γεγονός ότι διατυπώνει προτάσεις για τα οικονομικά δρώμενα που βασίζονται σε προσωπικές αξιολογικές κρίσεις.

²⁰⁷. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο τρόπος κατά τον οποίο αποφασίζεται και υλοποιείται μια οποιαδήποτε οικονομική πράξη αντανακλά τη βούληση του φορέα της. Η βούληση αποτελεί μια ψυχολογική διαδικασία που κατευθύνει το χαρακτήρα κάθε ατόμου σε ώρα δράσης. Η βούληση νομικά και κοινωνικά καθρεπτίζει τις επιλεχθείσες πράξεις κάθε ανθρώπου. Σημαντική παράμετρος είναι η έννοια του κόστους ευκαιρίας, καθότι κρίσιμη για την κατανόηση της ατομικής επιλογής, αφού, στο τέλος, όλα τα κόστη είναι κόστη ευκαιρίας. Αυτό συμβαίνει διότι κάθε επιλογή συνεπάγεται ότι θα εγκαταλείψει ο πράττων κάποιες άλλες εναλλακτικές επιλογές. Με βάση την τελική βούληση οι οικονομικές πράξεις ενός ατόμου μπορούν να χαρακτηριστούν: α) εγωιστικές, όταν ποθούν την ευτυχία του «εγώ», β) μοχθηρικές, όταν ποθούν τη δυστυχία του άλλου και γ) ευσπλαχνικές, όταν επιδιώκουν παράλληλα και την ευτυχία του άλλου. Τα βασικά κριτήρια, βάσει των οποίων αξιολογούνται όλες οι πράξεις του κάθε ατόμου είναι: (α) το ήθος του και (β) η φρόνησή του, Παυλίτσας Κ., Χαριτούδη Γ. (2011). *Εισαγωγή στην Οικονομική. Μικροοικονομία – Μακροοικονομία*. Εκδ. Ερμής Εκπαιδευτική ΙΚΕ, σελ. 24 επ.

δυνατόν να ελεγχθούν αποκλειστικά με βάση τις παρατηρήσεις των πραγματικών φαινομένων τα οποία εν τέλει επιδιώκει να εξηγήσει.

128. Στον αντίποδα, η «οικονομική της ευημερίας» έχει ως σκοπό να αξιολογήσει την απόδοση της οικονομίας καθώς και την επιτυχημένη υλοποίηση των πολιτικών επιλογών που έχουν σχέση με αυτή²⁰⁸. Είναι επιθυμητό ένα προοδευτικό φορολογικό σύστημα; Θα έπρεπε να επιβληθεί πολύ υψηλότερος φόρος στο κάπνισμα; Θα μπορούσαν να είναι αποδεκτές βαρύτερες κυρώσεις ως προς τα εργοστάσια που μολύνουν το περιβάλλον; Θα έπρεπε η κυβέρνηση να αυξήσει τους δικαιούχους στα κοινωνικά προγράμματα; Θα έπρεπε να ισχύει ο νόμος που ορίζει κατώτατα ημερομίσθια; Τέτοιας φύσεως είναι τα ερωτήματα τα οποία απαντώνται μέσω της επιστήμης της οικονομικής της ευημερίας. Δηλαδή, η επιστήμη ασχολείται με τη διατύπωση αξιολογικών κρίσεων για να προταθούν πολιτικές που είναι κατάλληλες για την επίτευξη υψηλής οικονομικής απόδοσης. Η επιστήμη αυτή κινείται στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της αποτελεσματικότητας και της δικαιοσύνης. Η θετική οικονομική ανάλυση εξυπηρετεί στο να προβλέψουμε τις συνέπειες των αποφάσεων της οικονομικής πολιτικής²⁰⁹. Οι αποφάσεις συνεπάγονται τη διαμόρφωση μιας επιγενόμενης κατάστασης, είτε χειρότερης είτε καλύτερης της προτέρας, αυτής δηλαδή προ της λήψης των συγκεκριμένων αποφάσεων. Τίθεται τότε ζήτημα ηθικό ως κριτήριο του τι είναι επιθυμητό και τι όχι. Η ηθική θεώρηση των πραγμάτων και η κριτική αξιολόγηση αυτών, υποκειμενικώς εκτιμώμενες, επηρεάζουν άμεσα τη σύνταξη των προτάσεων της οικονομικής της ευημερίας²¹⁰. Με τον τρόπο αυτό η

²⁰⁸. Ως «οικονομία της ευημερίας» μπορεί να ορισθεί μια οικονομία η οποία: (i) διευρύνει τις ευκαιρίες που διαθέτουν οι άνθρωποι για ανοδική κοινωνική κινητικότητα και για βελτίωση της ζωής τους στις διαστάσεις που έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα γι' αυτούς, (ii) διασφαλίζει ότι αυτές οι ευκαιρίες μεταφράζονται σε αποτελέσματα ευημερίας για όλα τα τμήματα του πληθυσμού, μεταξύ άλλων για όσους βρίσκονται χαμηλά στην κλίμακα κατανομής, (iii) μειώνει τις ανισότητες και (iv) διασφαλίζει περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα, Συμβούλιο της Ευρώπης (2019). *Συνοπτική παρουσίαση του εγγράφου εργασίας του ΟΟΣΑ με τίτλο «Δημιουργώντας ευκαιρίες για ανθρώπινη ευημερία και οικονομική ανάπτυξη»*. Έγγραφο 10414/19 ADD 1, 21 Ιουνίου 2019.

²⁰⁹. Η οικονομική ευημερία, η οικονομική μελέτη της οποίας διακρίνεται σε τέσσερις μεγάλες θεωρητικές φάσεις, δεν είναι υπόθεση των επιλογών ενός μεμονωμένου ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων, αλλά αποτελείται και καθορίζεται από όλα τα άτομα που απαρτίζουν την οικονομία και για αυτό συνάδει περισσότερο με τη δημοκρατία παρά με άλλης μορφής καθεστώτα. Στην πραγματικότητα, πρέπει να επισημανθεί ότι η προσπάθεια των οικονομολόγων να διατυπώσουν μία ευημερούσα κοινωνία συγκλίνει στο ότι αυτή ευρίσκεται εντός της ελεύθερης οικονομίας, με δημοκρατικό πολίτευμα. Με αυτό ως βάση υλοποιείται το κράτος πρόνοιας, το οποίο απολαμβάνουν πολλές ευημερούσες κοινωνίες σήμερα, Καραγιάννης Α. (2006). *Η εξέλιξη της θεωρίας της οικονομικής ευημερίας*. Επιστημονική επετηρίδα προς τιμήν του Καθηγητού Αντωνίου Παναγιωτόπουλου, Τόμ. Α', σελ. 521 επ.

²¹⁰. Υποστηρίζεται ότι η οικονομική επιστήμη καθώς και η μικροοικονομία δεν είναι δυνατόν να οριοθετηθούν επακριβώς από τις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Για παράδειγμα, το οικονομικό δεδομένο ότι ο άνθρωπος καταναλώνει σήμερα περισσότερο αλκοόλ και τσιγάρα απ' ό,τι προηγούμενα έτη, δεν αποτελεί μόνο ένα οικονομικό πρόβλημα, διότι μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί να λάβει και δραματικές κοινωνικές διαστάσεις

οικονομική της ευημερίας εξετάζει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η λύση σε ένα πρόβλημα γενικής ισορροπίας μπορεί να θεωρηθεί άριστη.

129. Τόσο στον ένα τομέα όσο και στον άλλο είναι κοινός παρονομαστής η συμμετοχή και η συμβολή των επιχειρήσεων. Η επίτευξη των κοινών στόχων απαιτεί να επανακαθοριστούν οι προτεραιότητες στον τομέα των επενδύσεων, προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη οι δεσμοί ανάμεσα στα αποτελέσματα στον τομέα της ευημερίας και στη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη, ώστε να διατηρηθεί ο ενάρτετος κύκλος που χαρακτηρίζει την «οικονομία της ευημερίας». Παράλληλα, τα αποτελέσματα των πολιτικών πρέπει να αξιολογούνται δεόντως, ώστε να ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές επιπτώσεις τους στην ευημερία και τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, ιδίως στο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής. Είναι πλέον δεδομένο στην σύγχρονη οικονομική σκοπιά της οικονομικής ανάπτυξης ότι η δημιουργία μιας οικονομίας ευημερίας δεν είναι αποκλειστικό καθήκον του κράτους. Ο ιδιωτικός τομέας και οι επιχειρήσεις μπορούν επίσης να συμβάλουν με διαφορετικούς τρόπους στην επίτευξη του εν λόγω στόχου, όπως με την κινητοποίηση ιδιωτικών κεφαλαίων για επενδύσεις κοινωνικού χαρακτήρα. Αυτός είναι ένας καινοτόμος τρόπος για να καλυφθούν οι προκλήσεις χρηματοδότησης στην καταπολέμηση των παγκόσμιων ανισοτήτων. Πώς όμως εξηγείται αυτό; Πώς αναγορεύεται σε ρυθμιστή της επιτυχίας της οικονομίας η «επιχείρηση»;
130. Προειπώθηκε ότι η αγορά είναι ο τόπος συνάντησης των οικονομικά ενεργών μερών. Σύμφωνα με το σχήμα²¹¹ εκεί πραγματοποιούνται όλες οι οικονομικές συναλλαγές, ως εξής:

(π.χ. με την έκρηξη των δαπανών περίθαλψης και τη χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης). Στη μικροοικονομία διατυπώνονται και αναλύονται μέθοδοι και κανόνες που αφορούν την οικονομικότητα της συμπεριφοράς του ανθρώπου, Μάντζαρης Ι., Αλεξανδράκης Α. (2017). *Μικροοικονομική Θεωρία και Ασκήσεις*. Εκδ. Λογισμός, σελ. 2 επ.

²¹¹. Πηγή: Μαντζαράκης Ι., Αλεξανδράκης Α. (2017), ό. π., σελ. 3.

Ένα προβλέψιμο, διαφανές, βασισμένο σε κανόνες και χωρίς διακρίσεις επιχειρηματικό περιβάλλον, καθώς και η στήριξη των επενδύσεων στον παραγωγικό τομέα και η ύπαρξη ευκαιριών αγοράς, αποτελούν στοιχεία που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη των αγορών και τη διατήρησή της. Οι επιχειρήσεις αποτελούν παράγοντες και στοιχεία ανάπτυξης με τους διάφορους ρόλους τους οποίους αναλαμβάνουν ως παράγοντες ευαισθητοποίησης, πάροχοι υπηρεσιών και προϊόντων, αυτόνομοι χορηγοί ή δανειστές, προσφέροντας γνώσεις και προστιθέμενη αξία στο κοινωνικό φάσμα. Η συνεργασία και η ενίσχυση των ικανοτήτων σε επιστημονικό και τεχνολογικό επίπεδο καθώς και οι επενδύσεις στη γνώση, την καινοτομία και τις νέες τεχνολογίες μπορούν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο προκειμένου να υπάρξει ταχεία και χωρίς κοινωνικούς περιορισμούς ανάπτυξη και έξοδος από τη φτώχεια. Το ευρύ φάσμα των ρυθμιστικών πρωτοβουλιών που αναλήφθηκαν διαχρονικά για την παραγωγή και τη βελτίωση του επιχειρηματικού πνεύματος αντικατοπτρίζει την αναγνωρισμένη πλέον σημασία που έχει η ενθάρρυνση της δημιουργίας **μιας πιο «επιχειρηματικής» κοινωνίας**. Το γεγονός ότι οι σύγχρονες επιχειρήσεις παρέχουν τη σημαντικότερη ώθηση για την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας αναγνωρίζεται συνολικά. Τα επιχειρηματικά δίκτυα προτάσσονται ως κύριοι εκφραστές υλοποίησης και διάδοσης της στρατηγικής για τη βιοοικονομία, με τη συστημική της προοπτική, καθώς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας και περιβαλλοντικής, οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας. Οι δράσεις των επιχειρήσεων επικεντρώνονται στην προώθηση της εφαρμογής των αρχών της αλυσιδωτής χρήσης της βιομάζας, της κυκλικότητας και της αποδοτικής χρήσης των πόρων, των επενδύσεων στην έρευνα στον τομέα της βιοοικονομίας²¹², στην καινοτομία και στην ανάπτυξη της αγοράς με συνεπακόλουθα ευεργετικά αποτελέσματα στο κοινωνικό σύνολο.

131. Στο πλαίσιο αυτό, η οικονομική επιστήμη παρακολουθεί τη λειτουργία και τις αποφάσεις των επιχειρήσεων, καθότι, όπως αναφέρθηκε, διαμορφώνουν το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Από τη μια σκοπιά, η θετική οικονομική επιστήμη εξηγεί τη μετακίνηση των οικονομικών δεικτών κατόπιν μιας μεταβολής. Η οικονομική της ευημερίας από την άλλη προσπαθεί να προτείνει την αποτελεσματική κατανομή των διαθέσιμων πόρων. Η διαφορετική, όμως, κατανομή ικανοτήτων, κεφαλαίου και πλούτου υποδηλώνει διαφορετικές καμπύλες ζήτησης και προσδιορίζει διαφορετικές τιμές και ποσότητες ισορροπίας. Η αντίληψη της διαφορετικής αυτής προσέγγισης στην επιστήμη μπορεί να οδηγήσει στην κατανόηση του ρόλου και του σκοπού των επιχειρήσεων και, ιδίως, των μέσων υλοποίησης αυτού του σκοπού, αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Το υπόδειγμα

²¹². COM (2022) 283 τελικό. Έκθεση προόδου σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για τη βιοοικονομία. Ευρωπαϊκή πολιτική για τη βιοοικονομία: απογραφή και μελλοντικές εξελίξεις.

της αγοράς έχει επικριθεί ακριβώς διότι στηρίζεται σε αξιολογικές κρίσεις²¹³. Για παράδειγμα, στην αγορά ο επιχειρηματίας θα επιχειρήσει να παράξει και να πωλήσει ένα προϊόν με το μικρότερο δυνατό κόστος παραγωγής, με τάση μεγιστοποίησης του κέρδους του. Ο καταναλωτής στην ίδια αγορά θα επιχειρήσει να λάβει ένα προϊόν με την καλύτερη αναλογία αύξησης χρησιμότητας και μείωσης του εισοδήματος του. Το αν αυτές οι συμπεριφορές είναι επιθυμητές για την εν γένει κοινωνική ισορροπία είναι αντικείμενο κρίσεων και σταθμίσεων που ελέγχονται ως προς τα παραγόμενα αποτελέσματά τους.

132. Η οριοθέτηση αυτών των αξιολογικών κρίσεων και των επιστημονικών κατευθύνσεων επέρχεται με την οικονομική αποτύπωση του μοντέλου του «**ελευθέρου ανταγωνισμού**». Σε μια ελεύθερη και ανταγωνιστική αγορά δραστηριοποιούνται αρκετοί πωλητές στη διάθεση του προϊόντος, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η δυνατότητα του ενός να επηρεάσει μονομερώς την τιμή του. Αντίστοιχα, ο καταναλωτής δεν έχει ικανότητα να επηρεάσει την τιμή, καθώς συμμετέχει σε ένα μικρό μέρος της αγοράς. Τι επιτυγχάνει επομένως ο ανταγωνισμός; Την προώθηση των οικονομικών συνθηκών που διαμορφώνονται από την ίδια την αγορά, κατ' αποτέλεσμα την κοινωνικά ορθότερη και αποδοτικότερη συμπεριφορά των μερών, αφού όλοι εν τέλει είναι «αποδέκτες τιμών». Τόσο οι προμηθευτές όσο και οι καταναλωτές έχουν πλήρη και ακέραια πληροφόρηση, ώστε οι αποφάσεις τους να είναι ανεξάρτητες και με το καλύτερο δυνατό κοινωνικό και οικονομικό αποτέλεσμα.
133. Με δεδομένο ότι οι συνθήκες τέλει ανταγωνισμού είναι περισσότερο υπόθεση εργασίας στη λειτουργία των αγορών σήμερα, θα πρέπει να εξετάσουμε ποια αναμένουμε να είναι η συμπεριφορά των επιχειρήσεων και ποιες αποφάσεις πρέπει να λάβουν ώστε να επιτύχουν το σκοπό τους, ο οποίος είναι τόσο οικονομικός όσο και κοινωνικός, δηλαδή η επίτευξη της μέγιστης χρησιμότητας εντός της ισορροπίας της αγοράς²¹⁴.

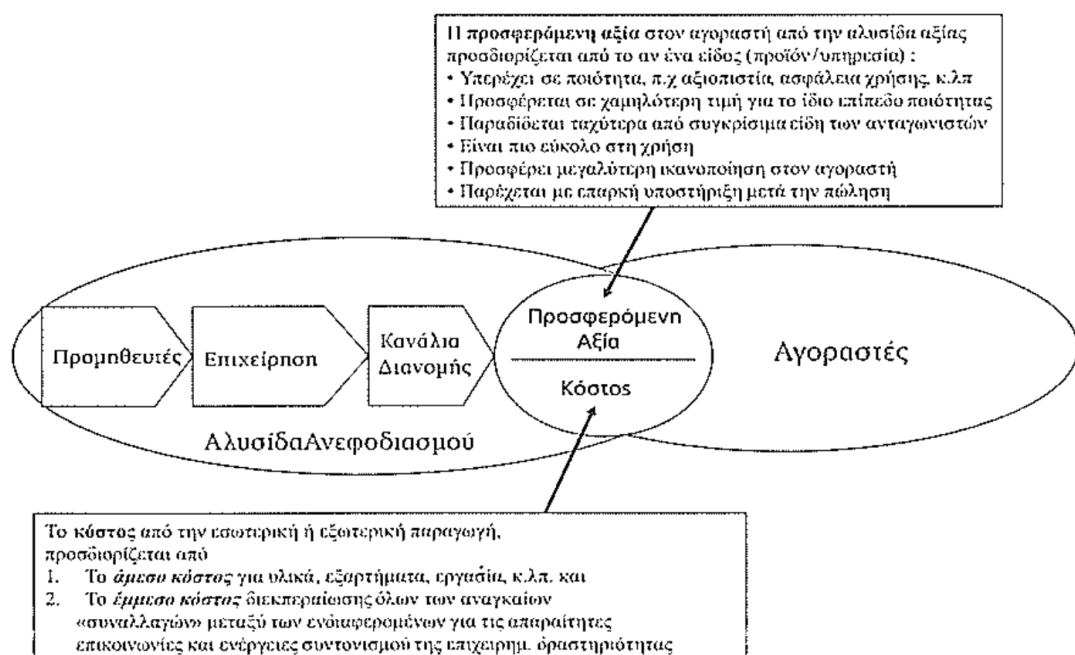
3.2. Επιχείρηση Ανταγωνιστική

134. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αρθεί μια βασική εννοιολογική σύγχυση που θα επιτρέψει την παρακολούθηση και εξήγηση της λειτουργίας της επιχείρησης. Η

²¹³. Mankiw G., Taylor M. (2018). *Οικονομική, Μικροοικονομική*. Επιμέλεια Μανιάτης Α., Ψειρίδου Α., εκδ. Τζιόλα, σελ. 34 επ.

²¹⁴. Ισόρροπη ανάπτυξη σημαίνει ότι υπάρχει πλήρης χρησιμοποίηση της αυξανόμενης παραγωγικής δυναμικότητας, δηλαδή ότι η αύξηση του δυνητικού προϊόντος καλύπτεται από μία ίση αύξηση της συνολικής δαπάνης. Ισόρροπη ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί με συνεχή αύξηση της καθαρής επενδύσεως ή και με συνεχή μείωση της αποταμίευσης. Ο ρυθμός αναπτύξεως μεγιστοποιείται μόνο όταν η πηγή της αύξησεως της δαπάνης είναι μία εξωγενής αύξηση της καθαρής επενδύσεως, Diuilio E. (2018). *Μακροοικονομική Θεωρία*. Εκδ. ΕΣΠΙ, Επιστημονική Επιμέλεια Λιανός Θ., σελ. 203.

διάκριση αυτή αφορά στις έννοιες της ανταγωνιστικότητας και του ανταγωνισμού²¹⁵. Η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας ή ενός κλάδου αυτής εξαρτάται από το κόστος παραγωγής και την ποιότητα του προϊόντος σε σχέση με αυτά των εναλλακτικών παραγωγών²¹⁶. Η έννοια της ανταγωνιστικότητας περαιτέρω εξαρτάται από το βαθμό αποδοχής των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων από τη διεθνή αγορά - με δεδομένες τις συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού-. Ο βαθμός αποδοχής με τη σειρά του θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος των επιχειρήσεων και των εργαζομένων τους από τις αυξημένες πωλήσεις. Ο βαθμός της ανταγωνιστικότητας αποτελεί κριτήριο επιτυχίας της επιχείρησης, είναι αποτέλεσμα πολυπαραγοντικό και τελεί σε συνάφεια με την αποδοχή αυτής από την αγορά, δηλαδή τους πελάτες, όπως απεικονίζεται στο κατωτέρω σχήμα²¹⁷:

²¹⁵. Βέττας Ν. (2011). *Ανταγωνισμός και ρύθμιση στις αγορές προϊόντων υπό το πρίσμα της κρίσης στην ελληνική οικονομία*. Άρθρο με βάση ομιλία που δόθηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος. Σύμφωνα με την οριοθέτηση, ο κύριος παράγοντας που καθορίζει την ανταγωνιστικότητα είναι το σύνολο των κανόνων που διέπουν τη λειτουργία των αγορών. Οι κανόνες αυτοί πρέπει να προωθούν τον ανταγωνισμό, τις επενδύσεις και την επιχειρηματικότητα. Επίσης, υφίσταται η συχνή παρανόηση ότι ο ανταγωνισμός πρέπει και μπορεί να προάγεται μόνο ή κυρίως με διοικητικά μέτρα και με την αυστηρή εποπτεία της αγοράς.

²¹⁶. Σε επίπεδο εθνικών οικονομιών, ως «ανταγωνιστικότητα» ορίζεται το σύνολο των παραμέτρων οι οποίες επηρεάζουν τη δυνατότητα μιας οικονομίας να εξαγάγει αγαθά και υπηρεσίες μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας από όσα εισάγει και, επομένως, να αυξάνει το προϊόν της χωρίς να συσσωρεύει μη βιώσιμα εξωτερικά ελλείμματα. Ο ορισμός αυτός υιοθετήθηκε κατά το πρόγραμμα στήριξης της Ελληνικής Οικονομίας από τους δανειστές, κατά την χρηματοπιστωτική κρίση του 2010, Αναστασάτος Τ., Χαρδούβελης Γ. (2014). *Η μακροοικονομική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας*. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής», σελ. 98 επ.

²¹⁷. Πηγή: Δερβιτσιώτης Κ., Λαγοδήμος Α. (2007), ό. π., σελ. 26.

135. Επομένως, δεδομένων των συνθηκών ελεύθερου και ανόθευτου ανταγωνισμού εξετάζεται η λειτουργία των επιχειρήσεων, υπό την οικονομική οπτική που προαναφέρθηκε, δηλαδή την ανάγκη επίτευξης υψηλής ανταγωνιστικότητας στην αγορά.
136. Εντός μιας ανταγωνιστικής οικονομίας οι επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι θα είναι παραγωγικοί. Όταν η παραγωγικότητα είναι υψηλή, οι επιχειρήσεις μπορούν να πληρώνουν υψηλούς μισθούς και έτσι τα εισοδήματα είναι υψηλά. Επιπλέον, η οικονομία είναι σε θέση να προσελκύσει επενδύσεις από ξένες επιχειρήσεις, γεγονός που δημιουργεί περισσότερες θέσεις εργασίας και αυξάνει περαιτέρω τα εισοδήματα²¹⁸. Οι επιχειρήσεις παρακολουθούν συνεχώς την οικονομία και λαμβάνουν οικονομικές προβλέψεις²¹⁹. Οι εταιρείες παρακολουθούν και ελέγχουν συνεχώς την πορεία της οικονομίας, ενώ συμβουλεύονται και τις οικονομικές προβλέψεις. Ειδικότερα, ελέγχουν συγκεκριμένους οικονομικούς δείκτες, όπως τα επίπεδα απασχόλησης, τα επιτόκια, τα επίπεδα δανεισμού των καταναλωτών, τα επίπεδα αποθεμάτων, τη βιομηχανική παραγωγή και το ρυθμό αύξησης των νέων ακινήτων. Βασίζουν τα επιχειρηματικά τους σχέδια για τα ερχόμενα χρόνια πάνω στις σημερινές προσδοκίες για την οικονομία. Εάν οι ανωτέρω προβλέψεις είναι αρνητικές, συνήθως οι καταναλωτές και οι εταιρίες θα περιορίσουν τις δαπάνες τους, πράγμα που θα τροφοδοτήσει επιπλέον την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης. Αντίθετα, εφόσον οι καταναλωτές και οι εταιρίες είναι αισιόδοξοι, θα υπάρχει μεγάλη διάθεση χρημάτων του εισοδήματος από τους καταναλωτές, υποβοηθώντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργία ακόμα θετικότερου κλίματος²²⁰.
137. Συνεπώς, η επιχείρηση, έχοντας προηγουμένως σταθμίσει τη δυναμικότητά της, λαμβάνοντας όλα αυτά τα στοιχεία τα οποία αφορούν τα οικονομικά μεγέθη που θα διαμορφώσουν το πλαίσιο λειτουργίας της, μπορεί να επιλέξει μεθόδους και μέτρα πολιτικής και να προσδιορίσει τους τομείς εκείνους και τις παραγωγικές δραστηριότητες στις οποίες θα εφαρμόσει τα μέτρα που επέλεξε. Η διοίκηση μιας επιχείρησης αναπτύσσει ένα στρατηγικό όραμα για το μέλλον και την πορεία της

²¹⁸. Βαγιανός Δ., Βέττας Ν., Μεγήρ Κ. (2010). *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία*.

²¹⁹. Για τις επιχειρήσεις η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται και εκφράζεται σε μεγάλο βαθμό από τις νέες επενδύσεις στην οικονομία. Για το διάστημα που οι επενδύσεις αυτές είναι σε πολύ χαμηλό επίπεδο, οι θετικές εξελίξεις θα παρατηρούνται μόνο με ιδιαίτερα αργό ρυθμό. Οι επενδύσεις αυτές μπορεί να βρίσκονται σε χαμηλό επίπεδο, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του χρονικού διαστήματος της ελληνικής κρίσης χρέους, για τρεις τουλάχιστον λόγους, την έλλειψη χρηματοδότησης, την ύπαρξη σημαντικού αργού παραγωγικού δυναμικού σε πολλούς κλάδους, αλλά κυρίως την πολύ έντονη αβεβαιότητα, τόσο σε μακροοικονομικό επίπεδο όσο και σε αυτό των φορολογικών και άλλων επιμέρους πολιτικών, Βέττας Ν., Κουραντή Φ. (2014). *Ανταγωνισμός, ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια. Η φύση και ο ρόλος των εμποδίων εισόδου*. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής», σελ. 122.

²²⁰. Kotler P. (2001). *Ο Κότλερ για το Μάρκετινγκ*. Εκδ. Μαλλιάρης Παιδεία, σελ. 96.

εταιρίας, μία δήλωση αποστολής που καθορίζει τον άμεσο σκοπό αλλά και το σύνολο των βασικών αξιών που θα καθοδηγήσουν την επιδίωξη του οράματος και της αποστολής της επιχείρησης. Έπεται ο καθορισμός στόχων, ώστε να μπορεί να μετατραπεί το όραμα και η αποστολή σε μετρήσιμο αποτέλεσμα. Οι στόχοι αφορούν την απόδοση της εταιρίας και πρέπει να διευκρινίζουν πόση και τι είδους απόδοση αναμένεται αυτή να έχει αυτή. Συνήθως προβλέπονται δύο ευρείς τύποι στόχων, οικονομικοί και στρατηγικοί. Παράλληλα και οι δυο κατηγορίες στόχων αποβλέπουν στη μέτρηση της απόδοσης της εταιρίας. Επίσης σημαντική είναι η υλοποίηση της επιλεγμένης στρατηγικής για τη μετατροπή ενός στρατηγικού σχεδίου σε δράση. Αυτό απαιτεί τη λήψη αποφάσεων. Η διαδικασία υλοποίησης της στρατηγικής μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής εφόσον η εταιρία εκπληρώνει τους στόχους που έχει θέσει, πολλώ δε μάλλον όταν τους υπερβαίνει και σημειώνει μεγάλη πρόοδο στην επίτευξη του στρατηγικού οράματος της διοίκησής της²²¹. Έτσι, η επιχείρηση ελπίζει ότι θα μπορέσει να επιτύχει τους στόχους της, να αντέξει στις πιέσεις, να σταθεί με επιτυχία στην ανταγωνιστική προσπάθεια και να επιλέξει τις στρατηγικές που, λόγω επιδεξιότητας και διαθέσιμου δυναμικού της, θα τη βοηθήσουν να ακολουθήσει μία ανταγωνιστική πλεύση²²².

138. Η κτήση και η διατήρηση αυτού του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος συνίσταται στο να λειτουργεί κάποιος καλύτερα από τον ανταγωνιστή του, δηλαδή να κάνει αξιόλογα πράγματα για τον πελάτη του. Όμως τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι για να επιτευχθεί ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα πρέπει η επιχείρηση να είναι αποδοτική. Οι βασικοί μηχανισμοί της επιτυχίας είναι η καινοτομία, η ποιότητα, η εξυπηρέτηση, η ταχύτητα, η ανταγωνιστικότητα του κόστους παραγωγής και η βιωσιμότητα / αειφορία²²³.
139. Όπως αναφέρει ο Καθηγητής Ν. Γεωργόπουλος²²⁴, η ανταγωνιστική συμπεριφορά είναι αυτή μέσω της οποίας η επιχείρηση επιδιώκει να καταστήσει κερδοφόρα τη σχέση ανταλλαγής με το άμεσο περιβάλλον. Αυτό επιτυγχάνεται με την ανεύρεση της ορθότερης θέσης στον κλάδο, ώστε να αμύνεται από τους υφιστάμενους παράγοντες ανταγωνισμού ή να τους επηρεάζει για δικό της όφελος, με αποτέλεσμα να μπορεί

²²¹. Πολλάλης Γ. (2017). Σχεδιασμός και Υλοποίηση Στρατηγικής των Επιχειρήσεων. Η αναζήτηση Ανταγωνιστικού Πλεονεκτήματος. Εκδ. Utopia, 2^η ελληνική, σελ. 46 επ. Επιστημονική Επιμέλεια και Απόδοση στην Ελληνική του έργου των Thomson A., Strickland A., Gamble J., Peteraf M. *Crafting And Executing Strategy. The Quest for Competitive Advantage. Concept and Cases*, McGrawHill, 20^η αμερικανική έκδοση.

²²². Σαρσέντης Β. (1996), ό. π., σελ. 174.

²²³. Όλοι οι παράγοντες επίδοσης είναι εξίσου σημαντικοί ακόμα κι αν μία επιχείρηση είναι καλύτερη σε έναν εξ αυτών ή αν ενδιαφέρεται για ένα εξ αυτών τον ενδιαφέρει περισσότερο από τους άλλους. Θα πρέπει ταυτόχρονα να επιδιώκει και να προσπαθεί και για τους έξι. Δεν είναι εύκολο να συμβιβαστεί αποδίδοντας μόνο σε ένα από τα έξι ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Υπάρχουν συμβιβασμοί που γίνονται μεταξύ αυτών των πηγών του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος αλλά αυτό δεν χρειάζεται να αποτελεί ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος όπου η μία πηγή παρακάμπτεται για χάρη της άλλης, Σαρρή Κ. (2017), ό. π., σελ. 7.

²²⁴. Γεωργόπουλος Ν. (2010), ό. π., σελ. 24.

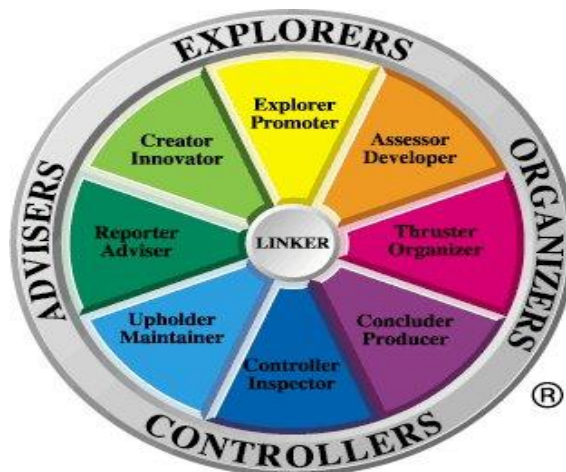
να εξυπηρετεί τους πελάτες είτε οικονομικότερα είτε καλύτερα από τους ανταγωνιστές της²²⁵. Οι επιχειρήσεις, για να το επιτύχουν αυτό και για να καταστούν πελατοκεντρικές²²⁶ -η ποιότητα σε συνδυασμό με την πελατοκεντρική προσέγγιση εντάσσεται στο σύγχρονο μάνατζμεντ ως ένα κορυφαίο ζητούμενο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα²²⁷-, ώστε να υπερέχουν έναντι των ανταγωνιστών και να είναι αποτελεσματικές, χρειάζονται ικανή, αποτελεσματική και ποιοτική ηγεσία. Όπως παρουσιάζεται στο κατωτέρω σχήμα, ο ηγέτης, μεταξύ άλλων, μπορεί να ενώσει όλες τις δυνάμεις μέσα στην επιχείρηση²²⁸ και αναλαμβάνει τον ρόλο του συνδέσμου:

²²⁵. Όπως σημειώνεται και ανωτέρω, η έννοια της ανταγωνιστικότητας είναι αρκετά σύνθετη, καθώς περιλαμβάνει την επίδραση πολλών διαφορετικών παραγόντων. Στη σχετική βιβλιογραφία, οι παράγοντες αυτοί διαχωρίζονται σε δύο γενικές κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται στο κόστος παραγωγής και πιο συγκεκριμένα στην ανταγωνιστικότητα ως προς την τιμή. Η δεύτερη αφορά παράγοντες εκτός της τιμής και περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα χαρακτηριστικών των τελικών προϊόντων, όπως ποιότητα, τεχνολογικό πλεονέκτημα και καινοτομία, κλαδική διάρθρωση, επιχειρηματικό περιβάλλον κ.ά. Η δεύτερη αυτή κατηγορία συνοψίζεται κάτω από τον γενικό όρο ανταγωνιστικότητα εκτός τιμής, European Central Bank (2005). *Competitiveness and Export performance of the Euro Area*. ECB Occasional Paper Series, Τόμ. 30, Ιούνιος.

²²⁶. Ο προσανατολισμός στον πελάτη χαρακτηρίζεται ως μονόδρομος για τη λειτουργία της επιχείρησης, εφόσον το μείγμα των προϊόντων και των υπηρεσιών που είθισται να προσφέρει η καθεμία είναι ελάχιστα διαφοροποιημένα. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο σύγχρονος πελάτης είναι απαιτητικός, ενημερωμένος και εξαιρετικά ευαίσθητοποιημένος. Επομένως, η πελατοκεντρική προσέγγιση θα συμβάλλει στην προσέλευση αλλά, ιδίως, στη διατήρηση πελατών, με δεδομένο ότι το κόστος απόκτησης ενός νέου πελάτη είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από το κόστος διατήρησης ενός πελάτη που έχει ήδη αποκτηθεί, Οικονόμου Α. (2017). *Η σχέση της επιχειρησιακής στρατηγικής με την υιοθέτηση πελατοκεντρικής φιλοσοφίας: Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση*. Τιμητικός Τόμος για τον πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή Οικονόμου Γ., εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 371.

²²⁷. Η γνώση σχετικά με την διαχείριση του πελάτη και την εσωτερική διαχείριση είναι πολύτιμο εργαλείο για τον οργανισμό, καθώς η γνώση είναι βασική πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Στον τομέα της οικονομίας της γνώσης, η διαχείριση γνώσης δίνει τη δυνατότητα στις εταιρείες να δημιουργήσουν και να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους, υποστηρίζοντας τη μακροπρόθεσμη επιχειρηματική απόδοση. Η θεωρητική άποψη ως προς τους οργανισμούς μάθησης υποστηρίζει ότι η βασική λογική των επιχειρήσεων είναι η δημιουργία και η εφαρμογή της γνώσης. Η ανάπτυξη και διατήρηση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων εξαρτάται από την ικανότητα της επιχείρησης να δημιουργεί και να διαχέει τη γνώση ώστε να αξιοποιείται σε όλη την εταιρεία, Pekka-Oikonomou V., Agoraki K. (2017). *Knowledge Management, as a new driving force for competitive advantage*. Τιμητικός Τόμος για τον πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή Οικονόμου Γ., εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 731 επ.

²²⁸. Σε επιχειρησιακό επίπεδο του οικονομικού οργανισμού χρειάζονται μία πληθώρα ανθρώπων που θα κατευθύνουν την υλοποίηση του επιχειρηματικού μοντέλου που έχει επιλεγεί. Απαιτείται να υπάρχουν στελέχη με προσανατολισμό στην καινοτομία, ώστε να συλλάβουν και να βοηθήσουν την ανάπτυξη νέων ιδεών· χρειάζονται στελέχη ορμητικά για να φέρουν αυτές τις ιδέες σε ευόδωση και ολοκλήρωση· χρειάζονται και άλλοι άνθρωποι οι οποίοι θα ασκούν τον έλεγχο, ώστε η εταιρεία να κρατήσει την κερδοφορία και να αποφευχθούν αντιπαλότητες και εσωτερικές αντιδικίες· χρειάζονται και οι συλλέκτες πληροφοριών, οι οποίοι θα μπορέσουν να κάνουν εφικτό και υλοποιήσιμο αυτό τον κύκλο. Αυτοί οι τέσσερις τύποι ανθρώπων δουλεύουν και συνεργάζονται μαζί, ώστε να ολοκληρώσουν ένα κύκλο προσώπων που, υπό την επίβλεψη της διοίκησης, θα υλοποιήσει την επιχειρηματική αποστολή. Στο μοντέλο αυτό, όμως, εφόσον μεσολαβήσει κάποιο κενό προσώπων, η όλη επιχείρηση μπορεί να λυθεί. Για το λόγο αυτό, εκτός από τα στελέχη που προαναφέρθηκαν, υπάρχει παράλληλα μέσα σε αυτό τον κύκλο ένας σύνδεσμος (linker), στέλεχος που έχει το

Η ηγεσία της επιχείρησης αποτελεί την πρώτη ύλη, είτε για την επιτυχία είτε για την αποτυχία αυτής. Ηγεσία δεν είναι απλώς κάτι μέσα στον άνθρωπο είναι μία διαπροσωπική σχέση, η οποία μαθαίνεται και αποτελεί μία καθημερινή αλληλεπίδραση²²⁹.

140. Εξάλλου, η στρατηγική κατ' ουσιάν είναι να ανταγωνίζεσαι διαφορετικά, να κάνεις ό,τι δεν κάνουν οι ανταγωνίστριες εταιρείες ή ό,τι δεν μπορούν να κάνουν. Μία στρατηγική έχει πιθανότητες μεγαλύτερης επιτυχίας όταν βασίζεται σε δράσεις και επιχειρησιακές προσεγγίσεις με βάση το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, δηλαδή στην παροχή ανώτερης αξίας ή στην παροχή αξίας πιο αποτελεσματικά με διαφορετικό τρόπο από τους ανταγωνιστές και στην ανάπτυξη πολλών και ποικίλων ικανοτήτων που δεν υιοθετούνται εύκολα από τους ανταγωνιστές. Εφόσον δε το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας εταιρείας υπόσχεται και διατηρησιμότητα αντί παροδικότητας, τόσο το καλύτερο για τη στρατηγική και για τη μελλοντική κερδοφορία της εταιρίας²³⁰. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε επιχείρηση αναπτύσσει ένα επιχειρηματικό μοντέλο. Αυτό αποτελεί το σενάριο της διοίκησης για την παροχή ενός πολύτιμου προϊόντος ή μιας υπηρεσίας προς τους πελάτες, κατά τέτοιο τρόπο που θα αποφέρει ικανά έσοδα τόσο για να καλύψουν το κόστος όσο και για να αποδώσουν ένα ελκυστικό κέρδος. Παράλληλα, η προσφορά της αξίας στον τελικό καταναλωτή (σε ικανοποίηση των επιθυμιών και των αναγκών του) θα πρέπει να γίνεται σε μία τιμή

ρόλο του αρχηγού, του ηγέτη της ομάδας. Τα στελέχη αυτά έχουν διπλή αρμοδιότητα: Πρώτον, το σχεδιασμό της ομάδος και δεύτερον, τη σύνδεση των ταλέντων όλων των μελών της ομάδος δημιουργώντας έτσι μία συνεκτική επιχείρηση, η οποία πετυχαίνει τους στόχους της χάρη στο συντονισμό των προσπαθειών των μελών της. Αυτό ονομάζεται «Ο κύκλος του συστήματος μάνατζμεντ Ομάδος», Barratt A., Patric Georges D. (2000). *Ο «Σύνολος» Μάνατζερ*. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σελ. 98 επ. με περαιτέρω παραπομπή στο έργο των Margerison C., McCann D. (1995).

²²⁹. Χυτήρης Λ. (2001). *Οργανωσιακή Συμπεριφορά. Η ανθρώπινη συμπεριφορά σε οργανισμούς & επιχειρήσεις*. Εκδ. Interbooks, σελ. 239.

²³⁰. Πολλάλης Γ. (2017), ό. π., σελ. 5 επ.

που αυτός θα θεωρήσει ικανοποιητική. Το επιχειρηματικό μοντέλο μιας εταιρίας συνεπώς περιγράφει τη λογική που βρίσκεται πίσω από το πώς η στρατηγική που αναφέραμε θα δημιουργήσει αξία για τους πελάτες και εν τέλει θα παράξει επαρκή έσοδα για την εταιρεία ικανά να αυξήσουν περαιτέρω την δική της αξία²³¹. Η στρατηγική αποτελεί το μέσο διασύνδεσης της επιχείρησης με το περιβάλλον της.

3.3. Η συστημική προσέγγιση της αγοράς και των επιχειρήσεων – Οργανισμός Μάθησης

141. Το ανταγωνιστικό λοιπόν πλεονέκτημα, το οποίο είναι κεντρικό ζητούμενο στην ανάπτυξη μιας επιτυχημένης επιχειρηματικής στρατηγικής, είναι σχετικό -σε σχέση με τον ανταγωνισμό-, είναι πελατοκεντρικό και είναι χρήσιμο, εφόσον είναι σχετικά διατηρήσιμο. Δηλαδή το πλεονέκτημα που έχει αποκτηθεί δεν θα πρέπει να βασίζεται σε στοιχεία τα οποία μπορούν εύκολα και γρήγορα να γίνουν αντικείμενο τέλειας απομίμησης από τον ανταγωνισμό²³². Η έννοια της σχετικής διατηρησιμότητας είναι θεμελιώδους σημασίας για την ανταγωνιστικότητα. Αυτή, με βάση τη βιβλιογραφία, θεμελιώνεται σε ειδικές δεξιότητες (core competencies) ως πηγές πλεονεκτημάτων, οι οποίες αποτελούν δεξαμενές οργανωσιακής τεχνολογίας, γνώσης και εμπειρίας και οι οποίες βρίσκουν πολλαπλές εφαρμογές σε συνεχή ανάπτυξη διαδοχικών καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών που προσδίδουν αξία και κερδίζουν τη μάχη του ανταγωνισμού²³³. Σε ένα περιβάλλον με συχνές και έντονες αλλαγές, όπως αυτό της εποχής μας, οι σύγχρονες επιχειρήσεις έχουν μεγάλη ανάγκη από την ύπαρξη μιας σταθερής, εμπνευσμένης και αποτελεσματικής κατεύθυνσης που θα ανταποκρίνεται στην αντιμετώπιση των στρατηγικής φύσεως σημαντικών αλλαγών που επιβάλλει το επιχειρησιακό περιβάλλον.
142. Η διατύπωση το έτος 1859 της θεωρίας για την καταγωγή των ειδών και την εξέλιξη από τον Κάρολο Δαρβίνο είναι καταλυτικής σημασίας για τη συγκεκριμένη ιδιότητα - την επιβίωση- και την επιτυχία σε επιχειρηματικό επίπεδο. Εκατοντάδες χρόνια μετά, η διαδικασία με την οποία οι οργανισμοί με μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα αφήνουν περισσότερους και δυνατότερους απογόνους είναι στην πραγματικότητα μία σημαντική αρετή. Από αυτόν τον φυσικό κανόνα δεν εξαιρείται φυσικά ο άνθρωπος, ο οποίος συνεχίζει να προσαρμόζεται στις διαφορετικές συνθήκες περιβάλλοντος, διαφοροποιώντας μέσα στο χρόνο την υπόσταση αλλά και τις δημιουργίες του. Από την επιχειρηματική σκοπιά, το να προσαρμοζόμαστε μέσω της εξυπνότερης και αποτελεσματικότερης διαχείρισης συμπεριφορών στις περιστάσεις ή στις εκάστοτε οικονομικές συνθήκες είναι ίσως ένα από τα πλέον σύγχρονα

²³¹. Πολλάλης Γ. (2017), ό. π., σελ. 10.

²³². Εμμανουηλίδης Π., Τραυλός Ν. (2014). *Στρατηγική επιχειρηματική ανταγωνιστικότητα*. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής», σελ. 495.

²³³. Prahalad K., Hamel G. (1990). *The core competence of the corporation*. Harvard Business Review, Τόμ. 68 (3), σελ. 79-91.

ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα για την επιτυχία, ειδικά σε συνθήκες αστάθειας και απρόσμενων εξελίξεων ανά τον κόσμο, όπως αυτές που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια. Στο πεδίο της οικονομίας, η αξία της προσαρμογής λαμβάνει εξέχουσα σημασία, καθώς οι παραδοσιακές προσεγγίσεις στη στρατηγική, αν και συχνά θεωρούνται ως οι απαντήσεις στην αλλαγή, προϋποθέτουν ένα σχετικά σταθερό και προβλέψιμο περιβάλλον.

143. Πράγματι, αυτό που μακροπρόθεσμα διαφοροποιεί και οδηγεί στην επιχειρηματική επιτυχία είναι η έμφυτη αλλά και η επίκτητη ικανότητα των οργανισμών να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους και να εξελίσσονται συνεχώς. Στην ουσία το αειφόρο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα δεν προκύπτει πλέον αποκλειστικά από τη θέση της επιχείρησης, την οπτική, το μέγεθος της αγοράς ή τις δομές. Προέρχεται όλο και περισσότερο από τις οργανωτικές ικανότητες που οδηγούν στην ταχεία προσαρμογή στις αλλαγές του περιβάλλοντος. Επομένως, η επιχείρηση καλείται να γίνει η καλύτερη παραγωγικά σε νέα πράγματα, χωρίς απαραίτητα να έγκειται εντός του αντικειμένου της προηγούμενης δραστηριοποίησής της. Η επιχείρηση οφείλει να αποκρυπτογραφεί γρήγορα τα σημάδια της αλλαγής και να επιδεικνύει αστραπιαία αντανακλαστικά προσαρμογής, να καλλιεργεί δεξιότητες για τη διαχείριση σύνθετων συστημάτων σε ένα ολοένα αυξανόμενο διασυνδεδεμένο κόσμο και πάνω από όλα να αποφασίζει να απελευθερώσει και να αξιοποιήσει τους πολύτιμους πόρους και τις δεξιότητές της, τόσο τις δικές της όσο και των συνεργατών της. Στο επιχειρείν η επιτυχία έγκειται στην εξέλιξη, δηλαδή στη διευρυμένη προσοχή των κινήσεων τόσων των παραδοσιακών ανταγωνιστών όσο και των νέων παικτών από διαφορετικούς χώρους. Οι επιχειρήσεις καλούνται να αντιμετωπίσουν κάθε σημαντική πηγή αβεβαιότητας με μία νέα πρωτοβουλία, να εξετάσουν τις πολλαπλές εναλλακτικές λύσεις και να αυξήσουν τη διαρκώς μεταβαλλόμενη ταχύτητα της προσαρμογής καθιστώντας τις καθιερωμένες διαδικασίες ευέλικτες, τακτικές, πρωτοπόρες αλλά και προορατικές.
144. Είναι εμφανές ότι οι σημερινοί οργανισμοί είναι ανοικτά συστήματα²³⁴, δηλαδή επηρεάζονται και επηρεάζουν το περιβάλλον τους. Ως «*Σύστημα*» μπορεί να εκληφθεί ένα σύνολο αλληλεπιδρόντων στοιχείων που αντιδρούν σε εισόδους, ώστε να παράγονται έξοδοι, αφού οι εισερχόμενες ροές έχουν υποστεί επεξεργασία. Οι εισοδοί είναι σήματα²³⁵ που εισέρχονται σε ένα σύστημα και δίνουν ερεθίσματα, τα οποία, αφού γίνουν αντιληπτά, υπόκεινται σε επεξεργασία και τελικά αποδίδονται

²³⁴. Σαρρή Κ. (2017), ό.π., σελ. 55.

²³⁵. Η τιμή σε μία αγορά αποτελεί το πρωτεύον σήμα. Για τον καταναλωτή είναι σήμα της δαπάνης στην οποία θα υποβληθεί για την απόλαυση ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας. Αντίστοιχα, για τον προμηθευτή είναι σήμα ως προς το οικονομικό αποτέλεσμα της δραστηριότητάς του - το κέρδος. Η λήψη των σημάτων οδηγεί σε τεράστιες διεργασίες μέχρι την τελική συναλλαγή μεταξύ των μερών (προμηθευτών – καταναλωτών), οι οποίες, παρά το ότι δεν μπορούν πάντα να αποτυπωθούν, μετά βεβαιότητας συντελούνται.

υπό μορφή σημάτων καταληπτών από τον άνθρωπο, τις εξόδους²³⁶. Σύστημα μπορεί να αποτελεί κάθε σύνθετη δομή (που προσδιορίζεται υλικά, χωρικά και νοητικά), αποτελούμενη από πολλαπλά μέρη, τα οποία είναι αυτόνομα, με διακριτή ταυτότητα ή/και συμπεριφορές, που, όμως, εκ παραλλήλου τελούν σε δυναμική αλληλεξάρτηση μεταξύ τους και συνθέτουν εν τέλει την παρατηρούμενη και εξεταζόμενη ολότητα²³⁷. Η ανάπτυξη της γενικής θεωρίας συστημάτων εξυπηρετεί πρωτίστως στην τυποποίηση και διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου βασικών αρχών, το οποίο δομείται γύρω από την κυρίαρχη και βασική λογική πως θα μπορεί να αξιοποιηθεί για τη μελέτη και έρευνα όλων των φαινομένων και καταστάσεων²³⁸. Σήμερα, στο εξωτερικό περιβάλλον οι σχέσεις που αναπτύσσονται γίνονται ολοένα και περισσότερο περίπλοκες. Τα συστήματα μεγαλώνουν και απλώνονται περισσότερο, ενώ η διασύνδεσή τους καθίσταται πιο περίπλοκη. Με τόσο μεγάλη αλληλεπίδραση, αποτελεί λογικό επακόλουθο η μελέτη ενός συστήματος να οδηγήσει σε σημείο γνωστικής υπερφόρτωσης και αδιεξόδου²³⁹. Η συστημική σκέψη, όμως, αποτελεί το εργαλείο για την αντιμετώπιση αυτών των σύγχρονων προκλήσεων.

145. Κάθε οργάνωση μπορεί να αποτελεί ένα σύστημα. Η αγορά είναι ένα σύστημα, το ίδιο και μια επιχείρηση. Η αντιμετώπιση της επιχείρησης ως συστήματος εξυπηρετείται μέσω της χαρτογράφησης των λειτουργιών και των αποκρίσεών της στα εξωτερικά ερεθίσματα – σήματα, με σκοπό την επίτευξη ύψιστης αποτελεσματικότητας των λειτουργιών της στις εξόδους.
146. Μια επιχείρηση ως σύστημα αποτελείται από τα εξής στοιχεία:
- α) Φυσικά στοιχεία, όπως είναι οι εγκαταστάσεις, τα γραφεία, τα εμπορεύματα και οι πρώτες ύλες,
 - β) Διαδικαστικά στοιχεία, όπως η επεξεργασία παραγγελιών, η εξυπηρέτηση κοινού-πελατών, χρεωπιστώσεις, κ.λπ.,
 - γ) Εννοιολογικά στοιχεία, όπως πολιτική πωλήσεων, μεθοδολογία marketing και

²³⁶. Τομαράς Α. (1996). *Οργανωσιακή συμπεριφορά και δεξιότητες επικοινωνίας*. Εκδ. Νέων Τεχνολογιών, σελ. 10 επ.

²³⁷. Russell A. (1981). *Creating the Corporate Future: Plan or be Planned For*. Εκδ. John Wiley & Sons.

²³⁸. Το πεδίο της Δυναμικής Συστημάτων δημιουργήθηκε στο MIT τη δεκαετία του 1950 από τον Jay Forrester και έχει σχεδιαστεί για να μας βοηθήσει να μάθουμε για τη δομή και δυναμική των πολύπλοκων συστημάτων στα οποία είμαστε ενσωματωμένοι, να σχεδιάζουμε πολιτικές υψηλής μόχλευσης για συνεχή βελτίωση. Η Δυναμική Συστημάτων κατατείνει επίσης στην επιτυχή εφαρμογή και αλλαγή ενός συστήματος. Η δυναμική συχνά περιλαμβάνει την ανάπτυξη επίσημων μοντέλων και προσομοιωτών ώστε να καταγραφούν πολύπλοκες δυναμικές και να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον για μάθηση και σχεδιασμό πολιτικής, Sterman J. (2002). *System Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World*. Massachusetts Institute of Technology. Engineering Systems Division.

²³⁹. Assimakopoulos N., Papaioannou P., Antoniadis R. (2015). *A Systemic approach to Requirements Engineering using DCSYM and Ontologies*. 11th National & International Conference. Systemics and Health Care.

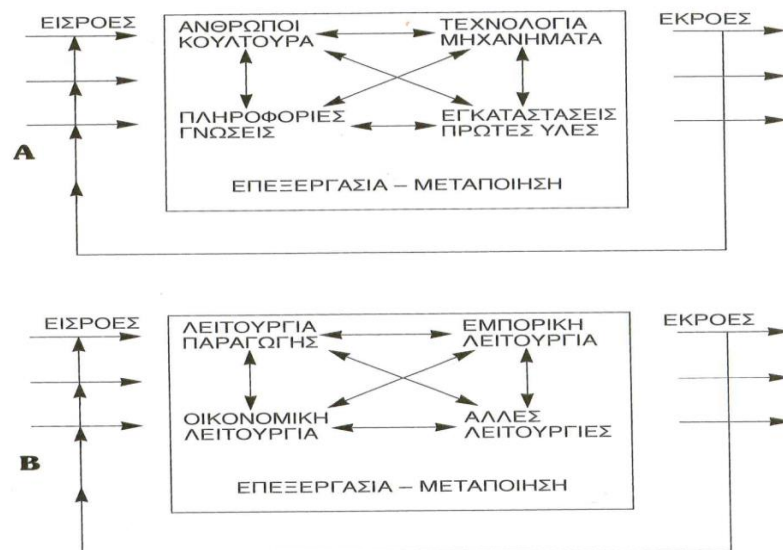
δ) Κοινωνικά στοιχεία, όπως είναι οι υπάλληλοι, οι διευθυντές και η διοίκηση της εταιρίας.

Τα υποσυστήματα ενός οργανισμού είναι οι λειτουργικοί τομείς του, δηλαδή το τμήμα πωλήσεων, το λογιστήριο, η διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού κ.ά.

147. Οι διασυνδέσεις, τώρα, μεταξύ των λειτουργικών τομέων στο εσωτερικό της επιχείρησης υπόκεινται σε ορισμένες γενικά παραδεδομένες αρχές, όπως είναι η τήρηση της κανονιστικής νομοθεσίας, η πίστη στην τήρηση των θεσμών και η εμπιστοσύνη στην ηγεσία του οργανισμού. Οι διαδικασίες του οργανισμού πρέπει να υπηρετούν την εξυπηρέτηση του σκοπού της επιχείρησης. Για το λόγο αυτό, υπάρχουν συστήματα ελέγχου του οργανισμού τα οποία χαρακτηρίζονται από:

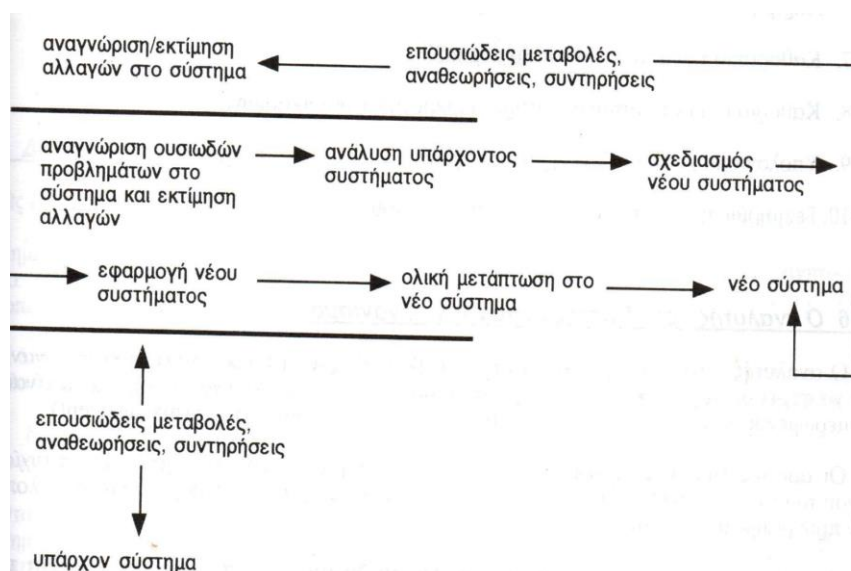
- Τον καθορισμό στόχων,
- Το σχεδιασμό της πορείας δράσης,
- Τη μέτρηση της απόδοσης,
- Τη συγκριτική επισκόπηση των στόχων σε σχέση με τα αποτελέσματα από τη δράση και
- Την προσαρμογή και αναθεώρηση της δράσης σύμφωνα με τα πορίσματα του ελέγχου και τις ανάγκες που ανακύπτουν.

148. Επομένως, η επιχείρηση είναι ένα σύστημα τόσο ως προς το εξωτερικό της περιβάλλον, στο οποίο αλληλοεπιδρά με λοιπούς παράγοντες της αγοράς και της οικονομίας, όσο και στο εσωτερικό της περιβάλλον, όπου όλες οι δραστηριότητες συντονίζονται για την τελική παραγωγή που θα διατεθεί στην αγορά, όπως αποτυπώνεται στο κατωτέρω σχήμα²⁴⁰:

²⁴⁰. Πηγή: Μπουραντάς Δ., Παπαλεξανδρή Ν. (2003), ό. π., σελ. 36.

149. Η χρησιμότητα της μελέτης της επιχείρησης ως συστήματος εξυπηρετεί στην παρακολούθηση των εισροών και των εκροών, ώστε να μπορεί να εξεταστεί η επίτευξη ισορροπίας για την επιβίωση και την ανάπτυξη του οργανισμού. Όπως όλα τα συστήματα, έτσι και ένας οργανισμός - μια επιχείρηση έχει ένα κύκλο ζωής. Αυτό δεν σημαίνει αυτομάτως παύση της λειτουργίας του συστήματος στο τέλος του κύκλου. Ωστόσο, η φθορά που επέρχεται με την πάροδο του χρόνου και τις μεταβολές που ανακύπτουν (π.χ. πανδημία) απαιτεί αναπροσαρμογές και διορθωτικές / εκσυγχρονιστικές παρεμβάσεις με στόχο την αναδόμηση του οργανισμού και τη μετεξέλιξη του σε ένα νέο σύστημα που θα αντιμετωπίζει τις σύγχρονες προκλήσεις και κυρίως θα είναι αποτελεσματικό και αποδοτικό, θα έχει δηλαδή χρησιμότητα. Ο κύκλος ζωής -διαγραμματικά- ενός συστήματος, όπως η επιχείρηση, εμφανίζεται ως ακολούθως²⁴¹:

150. Επομένως, για να μπορεί η επιχείρηση να λειτουργεί και να προσαρμόζεται στις τάχιστα και διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, απαιτείται να αποτελεί η ίδια ένα σύστημα μάθησης. Η δημιουργία επιχειρήσεων που ενθαρρύνουν τη ροή εμπειρίας και γνώσης προς τη διαφορετικότητα, την αυτονομία, την ανάληψη κινδύνου και την ευελιξία με προσαρμοστικότητα οδηγεί στην προώθηση της λήψης αποφάσεων και επιτρέπει στις ίδιες τις επιχειρήσεις να ανιχνεύουν και τελικά να εντοπίζουν πρώιμα αλλαγές στο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να ανταποκρίνονται άμεσα και προληπτικά. Η προσαρμοστικότητα αναδεικνύεται στο απόλυτο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για το ευμετάβλητο παρόν αλλά και το μέλλον²⁴². Η συσσώρευση εμπειρίας, η συνεχής

²⁴¹. Πηγή: Τομαράς Α. (2006), ό. π., σελ. 53.

²⁴². Η ίδια η οικονομία απαιτείται να εμφανίζει ευελιξία ώστε να μπορεί να προσαρμόζεται στις νέες κοινωνικές συνθήκες που διαμορφώνονται συνεχώς οφειλόμενες στις συχνά απρόβλεπτες αλλαγές όπως, για παράδειγμα,

μάθηση και η συχνή αλλαγή αποτελούν τον τρόπο αντιμετώπισης του νέου κόσμου που ανοίγεται μπροστά στις επιχειρήσεις όχι ως απειλή, αλλά ως μία νέα έμπνευση που τελικά θα εξελίξει την ίδια την επιχείρηση και τις ιδέες της – προϊόντα της.

3.4. Πραγματοποίηση μέγιστων κερδών

151. Οι επιχειρήσεις, όπως είδαμε είναι οργανισμοί που συνδυάζουν και οργανώνουν πόρους με σκοπό την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που προορίζονται προς πώληση²⁴³. Κάθε οικονομικός οργανισμός εξυπηρετεί την επίτευξη χαμηλού κόστους συναλλαγών, καθώς επιτελεί παράλληλα πολλές λειτουργίες, οι οποίες θα ήταν αναποτελεσματικές και δαπανηρές αν εκτελούνταν μεμονωμένα. Η παραγωγή και η προσφορά προϊόντων, όμως, εκ μέρους της επιχείρησης στο πλαίσιο του επιχειρησιακού στόχου πρέπει να έχουν τέτοια αξία, ώστε να ικανοποιούν ανάγκες με ανταμοιβή το κέρδος²⁴⁴. Η νεοκλασική οικονομική θεωρία εξηγεί τη συμπεριφορά της επιχείρησης σύμφωνα με την αρχή κατά την οποία η διαχειριστική της λειτουργία δικαιολογείται αποκλειστικά από τη βασική υπόθεση της μεγιστοποίησης των κερδών.
152. Ένας από τους κύριους σκοπούς της κριτικής αξιολόγησης της αποδοτικότητας ενός οικονομικού κλάδου και της ανταγωνιστικής στρατηγικής μιας επιχείρησης είναι η εύρεση και αναγνώριση σημαντικών οδηγών κέρδους, δηλαδή των παραγόντων εκείνων οι οποίοι επηρεάζουν το οικονομικό αποτέλεσμα το οποίο παρουσιάζει ο οικονομικός οργανισμός²⁴⁵. Η αποδοτικότητα ενός οργανισμού μετράται και από την επίτευξη των στόχων του.
153. Πιο συγκεκριμένα, για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, να έχουμε άνοδο του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων και υψηλή ανάπτυξη, η επιχείρηση θα πρέπει να είναι συνεπής, τόσο στην επίτευξη βραχυχρόνιων όσο και μακροχρόνιων στόχων²⁴⁶. Συνήθεις βραχυχρόνιοι στόχοι των επιχειρήσεων είναι:
- Η διαρκής και απρόσκοπτη συνέχιση των παραγωγικών διαδικασιών,
 - Η τακτική εξόφληση των οικονομικών υποχρεώσεων της εταιρείας,
 - Η επίτευξη ροής έγκαιρης διάθεσης προϊόντων υπηρεσιών που παράγονται,
 - Η κάλυψη των εξόδων παραγωγής,

η είσοδος νέας τεχνολογίας, οι μεταβολές στις προτιμήσεις των καταναλωτών, ο διεθνής ανταγωνισμός και οι μεταβολές στις ποσότητες των διαθέσιμων πόρων. Αν η ίδια οικονομία εμφανίζει σοβαρές δυσκαμψίες, οι επιχειρήσεις που λειτουργούν εντός αυτής δεν θα είναι σε θέση να εξασφαλίσουν ικανοποιητική χρησιμοποίηση των πόρων σε όλες τις χρονικές περιόδους, Κώττης Γ., Πετράκη-Κώττη Α. (2005), ό. π., σελ. 41.

²⁴³. Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 67 επ.

²⁴⁴. Μάλλιαρης Π. (2001), ό. π., σελ. 128 επ.

²⁴⁵. Νικολάου Α. (1999), ό. π., σελ. 28.

²⁴⁶. Τσακλάγκανος Α. (2007), ό. π., σελ. 18 επ.

- Η ορθολογική οργάνωση της εργασίας και του εξοπλισμού,
 - Η επιτυχής παρακολούθηση των στόχων του μοντέλου της επιχείρησης και μέσω διαδικασιών εσωτερικού ελέγχου και επαναπρογραμματισμού της δράσης,
 - Η εύρεση συνεργατών και κατάλληλου εργατοτεχνικού προσωπικού.
- Αντίστοιχα, οι βασικότεροι μακροχρόνιοι στόχοι των επιχειρήσεων είναι οι εξής:
- Η μεγιστοποίηση των πωλήσεων,
 - Η αύξηση του μεριδίου της αγοράς και η επέκταση σε νέες αγορές,
 - Η ελαχιστοποίηση χρόνου παραγωγής,
 - Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας,
 - Η ελαχιστοποίηση των εξόδων και του κατά μονάδα παραγωγής κόστους,
 - Η διατήρηση συνεχούς απασχόλησης του προσωπικού,
 - Η συνεχής βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων,
 - Η υποστήριξη ενός ισχυρού προγράμματος έρευνας και ανάπτυξης με εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά, και
 - Η μεγιστοποίηση επενδύσεων και περιουσιακών στοιχείων.

154. Παρατηρούμε ότι οι στόχοι μιας ανταγωνιστικής επιχείρησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την επίτευξη κερδών και μάλιστα των μεγαλύτερων δυνατών. Το κέρδος δε, δηλαδή οι αυξημένες ταμειακές ροές, είναι συνεπακόλουθα και προϋπόθεση εκπλήρωσης των στόχων αυτών. Η έννοια του κέρδους αναφέρεται στο πλεόνασμα που προκύπτει αν αφαιρέσουμε από τα καθαρά έσοδα που πραγματοποιούνται σε μία δεδομένη χρονική περίοδο τα έξοδα που πραγματοποιούνται στην ίδια χρονική περίοδο. Το «επιχειρηματικό κέρδος» είναι το υπόλοιπο που προκύπτει αν αφαιρέσουμε από τα ετήσια έσοδα της επιχείρησης τα ετήσια έξοδά της, στα οποία περιλαμβάνονται μόνο οι τόκοι ξένου κεφαλαίου. Ενώ το «καθαρό κέρδος» του επιχειρηματία προκύπτει από την ίδια ως άνω πράξη υπολογισμού του επιχειρηματικού κέρδους, στα ετήσια έξοδα της επιχείρησης όμως, περιλαμβάνονται οι τόκοι του ίδιου και του ξένου κεφαλαίου. Τα επιχειρηματικά κέρδη διακρίνονται σε περαιτέρω κατηγορίες: α) από λογιστική άποψη, β) από άποψη επιχειρησιακού λογισμού και γ) σε πραγματικά και πλασματικά. Τα πραγματικά κέρδη συνίστανται σε κέρδη που δημιουργούν αύξηση της καθαρής περιουσίας της εταιρείας, ενώ τα πλασματικά παρέχουν απλώς αριθμητική αύξηση²⁴⁷.

²⁴⁷. Κορρές Γ., Δρακόπουλος Σ. (1999). *Χρηματοοικονομική Ανάλυση και Διοίκηση Παραγωγής*. Εκδ. ΕΛΛΗΝ, σελ. 11 επ. και Τσακλάγκανος Α. (2007), ό. π., σελ. 109.

155. Το κέρδος επιτελεί μία κρίσιμη και ιδιαιτέρως χρηστική λειτουργία στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς: στέλνει μηνύματα²⁴⁸. Το ύψος των κερδών δείχνει την επιθυμία των καταναλωτών για τη συγκεκριμένη παραγωγή. Τα υψηλά κέρδη παρέχουν κίνητρο στις επιχειρήσεις να επεκτείνουν την παραγωγή τους και να εισέλθουν σε κλάδους όπου αυτά εντοπίζονται. Τα κέρδη αποτελούν αμοιβή της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας μιας επιχείρησης²⁴⁹.
156. Για το λόγο αυτό, όλες οι λειτουργίες της επιχείρησης και οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατατείνουν στο σκοπό αυτό²⁵⁰. Για παράδειγμα, οι τιμολογιακοί στόχοι που παρέχουν τις κατευθυντήριες γραμμές ως προς την τιμή που θα καθορίσει η επιχείρηση αποτελούν αντικείμενο εκτίμησης με βάση τις ειδικές συνθήκες της αγοράς και των τμημάτων της. Επιπλέον, οι κύριοι στόχοι της επιχείρησης είναι ποσοτικοί, δηλαδή η κάλυψη του κόστους της υπάρχουσας παραγωγικής δυναμικότητας, η μεγιστοποίηση του κέρδους και η επίτευξη ρευστότητας²⁵¹. Εξάλλου, η σύγχρονη θεωρία του καινοτομικού κέρδους υποστηρίζει ότι αυτό είναι ανταμοιβή για την καθιέρωση μιας πετυχημένης καινοτομίας εκ μέρους της επιχείρησης.
157. Τα κέρδη αποτελούν μετρήσιμους στόχους. Εταιρία που πραγματοποιεί υψηλότερα κέρδη, αυξάνει την συνολική αποτίμησή της στην αγορά. Η συνολική αποτίμηση της εταιρίας μπορεί να δοθεί με διάφορα μοντέλα, κυρίαρχο όμως είναι αυτό της Καθαρής Παρούσας Αξίας (ΚΠΑ). Η μέθοδος της ΚΠΑ για την αξιολόγηση της απόδοσης και των στόχων της επιχείρησης εμφανίζει ένα σημαντικό πλεονέκτημα, καθώς ικανοποιεί την αρχή της επιπρόσθετης αξίας. Αυτή η αρχή επιτρέπει στους διαχειριστές της εταιρίας να προσθέτουν την παρούσα αξία από κάθε επενδυτικό σχέδιο στην ολική αξία της επιχείρησης. Έτσι, η Καθαρή Παρούσα Αξία είναι η βάση για την αύξηση της αξίας συνολικά της επιχείρησης. Ως εκ τούτου, από τη σκοπιά της δημιουργίας αξίας για την επιχείρηση, η χρήση του μοντέλου της Καθαρής Παρούσας

²⁴⁸. Η μεγάλη ποικιλία των τρόπων με τους οποίους οι επιχειρήσεις υπολογίζουν τα κέρδη τους αποτελεί βέβαια ένα σημαντικό πρόβλημα στη χρησιμοποίηση της μεγιστοποίησης του κέρδους ως αντικειμενικού σκοπού της χρηματοοικονομικής διοίκησης. Η μεγιστοποίηση του κέρδους κατά κύριο λόγο δίνει έμφαση σε βραχυχρόνιες στρατηγικές οι οποίες μπορεί να μη μεγιστοποιούν τον πλούτο των μετόχων μακροχρόνια. Αρτίκης Γ. (2002), ό. π., σελ. 32 επ.

²⁴⁹. Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 79 επ.

²⁵⁰. Η θεωρία της επιχείρησης στις καπιταλιστικές οικονομίες έχει βασίσει τα αποτελέσματά της στην προϋπόθεση της πιο «ευνοϊκής» λύσης. Δηλαδή οι επιχειρήσεις λειτουργούν προσλαμβάνοντας εκείνο τον αριθμό των εργατών που μεγιστοποιεί το κέρδος, φροντίζουν να διατηρούν τις απολύτως αναγκαίες ποσότητες αποθεμάτων και καταμερίζουν το κεφάλαιό τους κατά τον πιο αποτελεσματικό τρόπο ανάμεσα στα διάφορα προϊόντα και σε εκείνα που αποτελούν τον πιο προσοδοφόρο για αυτές τομέα προϊόντων, Μουρδουκούτας Π. (2001), ό. π., σελ. 115 επ.

²⁵¹. Παπαβασιλείου Ν., Ήντουνας Κ. (2005). *Η Τιμολογιακή Στρατηγική της Επιχείρησης*. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 80 επ.

Αξίας είναι ο σωστός δρόμος κατεύθυνσης για τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων των εταιριών²⁵².

158. Πέραν της ανωτέρω μεθοδολογίας, έχουν αναπτυχθεί και άλλα εξαιρετικά μαθηματικά μοντέλα που έχουν δώσει στην οικονομολογία μία σειρά από πανίσχυρα εργαλεία για την ανάλυση των πλέον ευνοϊκών αποφάσεων των επιχειρήσεων που θα αυξήσουν την αξία τους²⁵³.
159. Ο έλεγχος των αποφάσεων αυτών ενισχύεται εντός των οργανωμένων χρηματαγορών – θεσμών, όπως είναι το χρηματιστήριο. Στο πλαίσιο αυτό, οι αποτελεσματικές διοικήσεις, δηλαδή αυτές που εξασφαλίζουν ικανοποιητική απόδοση κερδών στους επενδυτές, ανταμείβονται, ενώ οι αναποτελεσματικές διοικήσεις αντικαθίστανται από συγχωνεύσεις και εξαγορές επιχειρήσεων²⁵⁴.
160. Με σκοπό, λοιπόν, οι επιχειρήσεις να προβούν σε αποτίμηση της αξίας τους καθώς και σε πρόβλεψη του μέλλοντος έχουν αναπτύξει δύο σπουδαία υποδείγματα: αυτό της μεγιστοποίησης του κέρδους και του νεκρού σημείου ή διακοπής της ισότητας.
161. Με δεδομένο τον τρόπο υπολογισμού του κέρδους, όπως προαναφέρθηκε, η μεγιστοποίηση στο πρώτο υπόδειγμα γίνεται στο σημείο εκείνο όπου η απόσταση μεταξύ συνολικών εσόδων και συνολικού κόστους είναι η μέγιστη δυνατή. Αυτό γίνεται εκεί όπου η εφαπτομένη στην καμπύλη συνολικού κόστους είναι παράλληλη με τη γραμμή συνολικών εσόδων, δηλαδή όταν η κλίση της καμπύλης συνολικού κόστους είναι ίση με την κλίση της γραμμής συνολικών εσόδων. Η επιχείρηση μεγιστοποιεί τα κέρδη της όταν παράγει εκείνη την ποσότητα όπου το οριακό κόστος (MC) ισούται με το οριακό έσοδο (MR). Η ποσότητα αυτή όπου $MC = MR$ εμφανίζεται διαγραμματικά στο σημείο τομής των καμπυλών MC και MR²⁵⁵. Στον πλήρη ανταγωνισμό το οριακό έσοδο (MR) ισούται με την τιμή πώλησης (P) και παραμένει σταθερό (μια μεμονωμένη επιχείρηση δεν μπορεί να μεταβάλλει την τιμή πώλησης – price taker). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ισχύει ότι η επιχείρηση μεγιστοποιεί τα κέρδη της όταν $MC = P$. Το οριακό έσοδο (Marginal Revenue) δείχνει τη μεταβολή

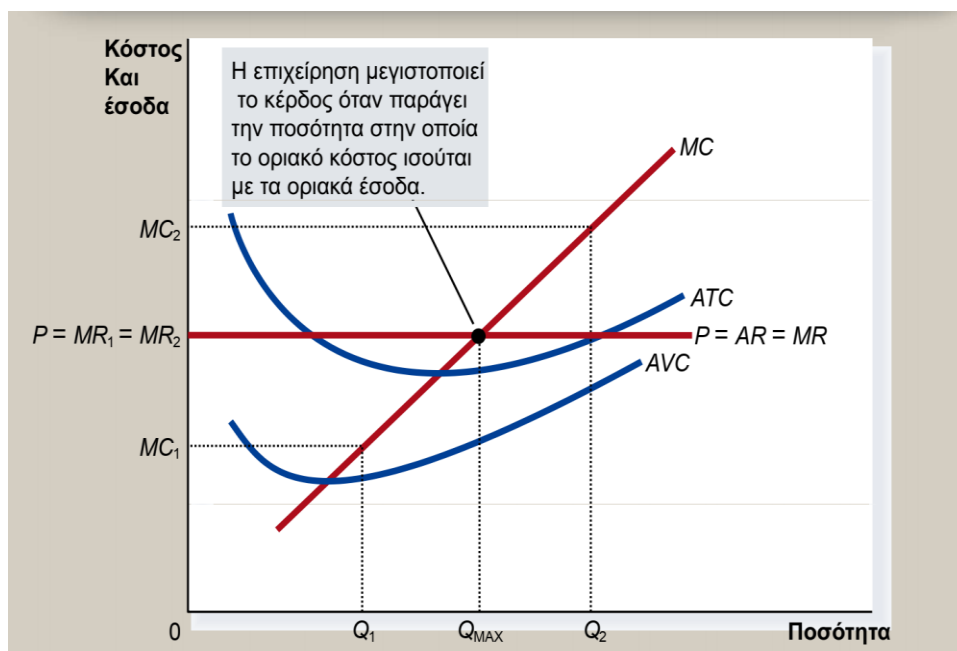
²⁵². Artikis P., Artikis G. (2000). *A probabilistic simulation approach to total evaluation of a firm*. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 35 επ.

²⁵³. Μουρδουκούτας Π. (2001), ό. π., σελ. 115.

²⁵⁴. Παπαχρήστος Γ. (2006), ό. π., σελ. 100.

²⁵⁵. Για να γίνει, όμως, αποδεκτό το υπόδειγμα αυτό συμπεριφοράς προϋποθέτει την ικανοποίηση της οριακής συνθήκης σύμφωνα με την οποία η καμπύλη του οριακού κόστους (MC) τέμνει από κάτω προς τα πάνω την καμπύλη της οριακής προσόδου (MR) {οριακή αρχή}, υπάρχει πλήρης βεβαιότητα των συνθηκών που επικρατούν στην αγορά και οι αποφάσεις λαμβάνονται στατικά.

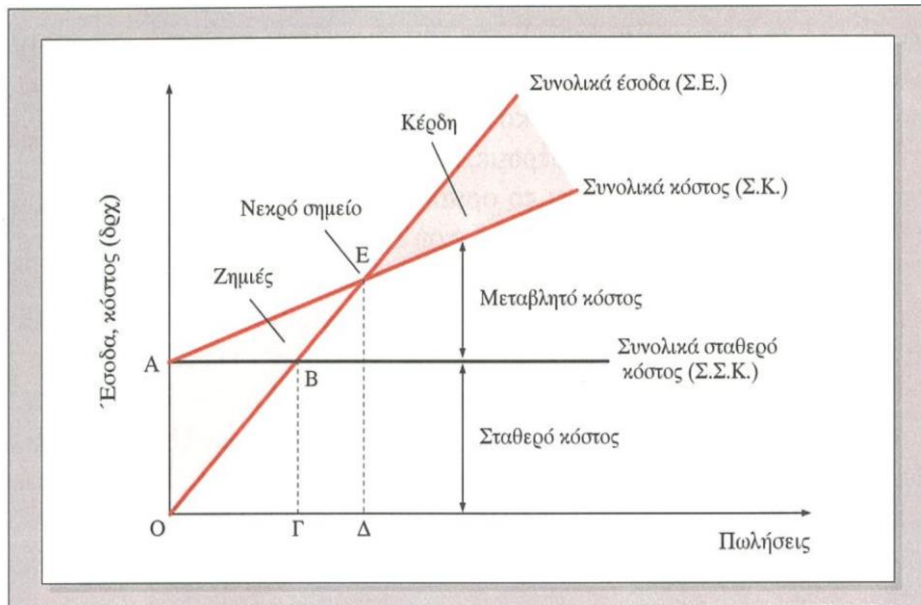
που επέρχεται στα συνολικά έσοδα όταν πωλείται μια επιπλέον μονάδα προϊόντος²⁵⁶. Η διαγραμματική απεικόνιση αποτυπώνεται ως εξής²⁵⁷:

162. Στο δεύτερο υπόδειγμα ο κάθετος άξονας μετράει το ύψος των συνολικών εσόδων και του συνολικού κόστους, ενώ ο οριζόντιος άξονας τον όγκο των πωλήσεων που μπορεί να επιτύχει η επιχείρηση. Διαγραμματικά απεικονίζεται ως εξής:

²⁵⁶. Κάθε επιχείρηση πρέπει να παράγει αποτελεσματικά. Για να αναπτύξει μεγαλύτερη ποσότητα παραγωγής απαιτείται να αξιοποιήσει παραπάνω συντελεστές παραγωγής όπως εργαζόμενους, εξοπλισμό, υλικά κ.λπ. Για το λόγο αυτό, η συνάρτηση κόστους θα δείχνει ότι πάντοτε το συνολικό κόστος αυξάνεται όταν αυξάνεται η παραγωγή. Διακρίσεις του κόστους μιας παραγωγής είναι οι εξής: Μεταβλητό κόστος (VC – variable costs): κόστος όπως αυτό για το απασχολούμενο προσωπικό, που μεταβάλλεται με την παραγωγή, όπως αναφέρθηκε. Αντίθετα, Σταθερό κόστος (FC – fixed cost) ονομάζεται το κόστος που απαιτείται για να παραχθεί κάτι, που δεν μεταβάλλεται με την ποσότητα παραγωγής (π.χ. κτίρια). Οι αποφάσεις των επιχειρήσεων οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη το ονομαζόμενο «Οικονομικό Κόστος», το οποίο με τη σειρά του υπολογίζεται ως προς το «Κόστος Ευκαιρίας» (Opportunity Cost). Αυτό το κόστος ενός συντελεστή ή περιουσιακού στοιχείου είναι η αξία του στην καλύτερη δυνατή εναλλακτική χρήση του. Το συνολικό κόστος οριοθετείται από το κλάσμα του κόστους ευκαιρίας των συντελεστών προς τα περιουσιακά στοιχεία που χρησιμοποιεί η επιχείρηση. Για ανάλυση και παρουσίαση των σχετικών συναρτήσεων και των μαθηματικών απεικονίσεων, Κατσουλάκος Γ. (2015). *Μικροοικονομικά και Αρχές Μικροοικονομικής Πολιτικής*. Σημειώσεις Πανεπιστημιακών παρουσιάσεων στο ΜΠΣ (για Στελέχη) σε Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Χρηματοοικονομικά, διαθέσιμες στο e-class του ΟΠΑ.

²⁵⁷. Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π., σελ. 242.

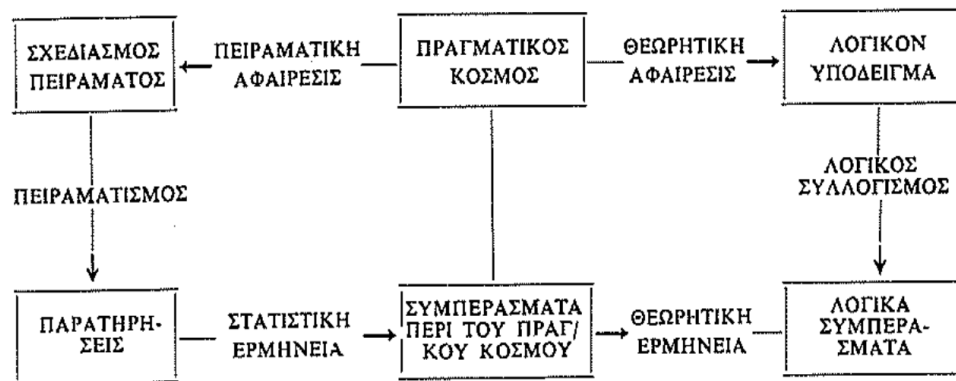

163. Η γραμμή του συνολικού κόστους προέρχεται από το άθροισμα του σταθερού και μεταβλητού κόστους και για αυτό ξεκινά από διαφορετικό ύψος στον κάθετο άξονα. Η γραμμή των συνολικών εσόδων ξεκινάει από την τομή των αξόνων. Στο σημείο τομής των δύο γραμμών συνολικού εσόδου και συνολικού κόστους το κέρδος της επιχείρησης είναι μηδέν "0". Από το σημείο εκείνο, το οποίο ονομάζεται νεκρό σημείο, και άνωθεν διακόπτεται η ισότητα και εμφανίζονται κέρδη²⁵⁸. Την ανάλυση του «νεκρού σημείου» θα πρέπει να την θεωρήσουμε σαν οδηγό για τη λήψη ορθολογικών επιχειρηματικών αποφάσεων²⁵⁹. Ο υπολογισμός του «νεκρού σημείου» δείχνει το ελάχιστο ύψος πωλήσεων (κύκλου εργασιών) που πρέπει να πραγματοποιεί μια επιχείρηση για να καλύπτονται τόσο οι σταθερές όσο και οι μεταβλητές δαπάνες της.
164. Από την επισκόπηση των ανωτέρω, τα οποία αφορούν ενδεικτικώς υποδείγματα λήψης αποφάσεων επιχειρήσεων, γίνεται φανερό πως υπάρχουν τα μεθοδολογικά εργαλεία για κάθε επιχείρηση ώστε να λάβει τις κατάλληλες και οικονομικά ωφέλιμες αποφάσεις για την παραγωγή, την τιμολόγηση και την προσφορά στην αγορά των αγαθών. Παράλληλα, τα υποδείγματα αυτά υποδεικνύουν και σε ποιο σημείο η επιχείρηση θα προσπορίσει ικανοποιητικό κέρδος.
165. Εντούτοις, διατυπώνεται έντονη θεωρητική αλλά και ουσιαστική κριτική κατά του σκοπού μεγιστοποίησης του κέρδους ως στόχου της επιχείρησης.

²⁵⁸. Κιοχός Π. (1999). *Οικονομική της Διοίκησης*. Εκδ. Interbooks, σελ. 32 επ.

²⁵⁹. Κιουλάφας Κ. (2010). *Προσδιορισμός Νεκρού σημείου - Break Even Analysis*. Παρουσίαση διαθέσιμη στο e-class του ΕΚΠΑ.

166. Για να γίνει κατανοητή η εν λόγω κριτική αναφερόμαστε αρχικά στο τρόπο δημιουργίας των εν λόγω υποδειγμάτων. Πιο συγκεκριμένα, ο πραγματικός κόσμος αποτελεί το σημείο εκκινήσεως της παρατήρησης ενός φαινομένου. Ένα, όμως, συγκεκριμένο πρόβλημα μας οδηγεί να μετακινηθούμε από τον πραγματικό κόσμο, ο οποίος είναι περίπλοκος, στην περιοχή της λογικής απλότητας²⁶⁰. Με τον τρόπο αυτό, μπορούμε να αναλύσουμε το πρόβλημα αφαιρώντας την πολυπλοκότητα στον αναγκαίο βαθμό. Με την αφαίρεση αυτή, προκύπτουν τα λογικά υποδείγματα τα οποία εξηγούν τα φαινόμενα που χρήζουν ερμηνείας.
167. Μέσω λογικών συλλογισμών οδηγούμαστε σε λογικά συμπεράσματα, τα οποία μετασχηματίζονται σε θεωρητική ερμηνεία του πραγματικού κόσμου. Το διάγραμμα ανάλυσης υποδειγμάτων στην οικονομική επιστήμη παρουσιάζεται ως εξής²⁶¹:

168. Μερίδα, όμως, σπουδαίων οικονομολόγων, όπως ο Milton Friedman²⁶², διατυπώνουν την έντονη διαφωνία ότι ένα υπόδειγμα μπορεί να ελεγχθεί εξετάζοντας το πόσο κοντά στην «πραγματικότητα» είναι οι παραδοχές του. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, όλα τα θεωρητικά υποδείγματα στηρίζονται σε «εξωπραγματικές» παραδοχές. Εξάλλου, η φύση της θεωρητικοποίησης μας αναγκάζει να κάνουμε ορισμένες αφαιρέσεις από την πραγματικότητα, όπως προαναφέρθηκε, εξαιρετικά σημαντικές για την ανάλυση του προβλήματος. Οι οικονομολόγοι αυτοί καταλήγουν ότι ο μόνος τρόπος αξιολόγησης της εγκυρότητας ενός υποδείγματος είναι να ελέγξεις αν αυτό μπορεί να εξηγήσει και να προβλέψει τα πραγματικά γεγονότα. Ο καλύτερος έλεγχος

²⁶⁰. Η επιστημονική αυτή άποψη τονίζει τη σημασία της χρησιμοποίησης «ρεαλιστικών» υποθέσεων, Simon A. (1979). *Rational Decision Making in Business Organizations*. American Economic Review, Τόμ. 69 (4), σελ. 493-513.

²⁶¹. Πηγή: Ferguson C. (1985). *Μικροοικονομική Θεωρία*. Εκδ. Παπαζήση, μετάφραση Ζαχαριάδου Δ. και Ζερβουδάκη Ε., σελ. 5.

²⁶². Friedman M. (1953). *Essays in Positive Economics*. Εκδ. University of Chicago Press, Chicago, Κεφ. 1.

ενός οικονομικού υποδείγματος είναι το πώς αυτό ανταποκρίνεται στα δεδομένα της οικονομικής πραγματικότητας.

169. Στο σημείο αυτό εξηγείται και η πρώτη διαφωνία με τα υποδείγματα μεγιστοποίησης των κερδών. Αυτά αποτελούν απλώς υποδείγματα, χωρίς να μπορούν να δώσουν λογικές απαντήσεις στην πολυπλοκότητα του αληθινού κόσμου. Για παράδειγμα, η επιδίωξη μέγιστου κέρδους εκθέτει σε κινδύνους την επιχείρηση πέραν από αυτούς της μέσης θεμιτής συμπεριφοράς, οι οποίοι δεν λαμβάνονται υπόψη από τα εν λόγω υποδείγματα. Κατωτέρω εμφανίζονται διαγραμματικά²⁶³ οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι:

170. Επιπλέον, τα υποδείγματα μεγιστοποίησης δεν λαμβάνουν υπόψη ότι το κέρδος πρωτίστως πρέπει να είναι δίκαιο και εντός των κοινωνικών σκοπών της επιχείρησης. Δεν πρέπει να προκαλεί συγκρούσεις με άλλους φορείς, με ανταγωνιστές που εισέρχονται στην αγορά για να αποκομίσουν μέρος αυτού του κέρδους ή τους καταναλωτές²⁶⁴.
171. Περαιτέρω, ισχύει ότι στις σημερινές επιχειρήσεις η λήψη αποφάσεων ολοκληρώνεται από αρκετούς ανθρώπους. Όταν οι άνθρωποι διαφωνούν αναφορικά με τους στόχους ή ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλον για τους στόχους, η διαδικασία της απόφασης γίνεται πολιτική. Καθώς ομάδες ατόμων δημιουργούν συμμαχίες και προσπαθούν από κοινού να επηρεάσουν την απόφαση, μπορούν να σχηματιστούν περισσότερες συμμαχίες και η κάθε μία θα αντιπροσωπεύει μία διαφορετική οπτική. Καθώς κάθε πλευρά θα επιχειρήσει να χρησιμοποιήσει τα επιχειρήματα και την

²⁶³. Πηγή: Κάμπης Δ. (2021). *Οικονομική των Επιχειρήσεων*. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Εισαγωγικό Σημείωμα Μαθήματος.

²⁶⁴. Κιοχός Π. (1999), ό. π., σελ. 27 επ.

υπεροχή της καθώς και την τεχνική των διαπραγματεύσεων, ώστε να πείσει τους υπόλοιπους να λάβουν αποφάσεις σύμφωνα με τη δική της οπτική, η περίπλοκη οργανωσιακή δομή μιας επιχείρησης μπορεί να επιφέρει μείωση της αποτελεσματικότητας της λήψης ορθολογικών αποφάσεων που θα οδηγούσαν στη μεγιστοποίηση του κέρδους²⁶⁵.

172. Ένα άλλο θέμα που προκύπτει με τα οικονομικά μοντέλα μεγιστοποίησης των κερδών είναι αυτό της δημιουργίας μοντέλων που βασίζονται σε πιο ρεαλιστική γνωστική συμπεριφορά. Η νεοκλασική οικονομική θεωρία αντιμετωπίζει τους οικονομικούς παράγοντες ως απόλυτα ορθολογικούς βελτιστοποιητές. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι οι επιχειρήσεις κατανοούν τέλεια τις επιλογές που έχουν και αξιολογούν τέλεια τα οφέλη που θα λάβουν από αυτές²⁶⁶. Υπάρχει πλήρης βεβαιότητα για τις επικρατούσες στην αγορά συνθήκες. Εάν υπάρχει αβεβαιότητα, την αξιολογούν πιθανολογικά, αναθεωρούν τις αξιολογήσεις τους υπό το πρίσμα των νέων πληροφοριών και επιλέγουν την πορεία δράσης που μεγιστοποιεί την αναμενόμενη χρησιμότητά τους. Σε μια αγορά, όταν εμπλέκονται πολλά μέρη, κάθε επιχείρηση συνήθως θεωρείται ότι έχει κοινή γνώση για τους άλλους συμμετέχοντες, πιθανές επιλογές και εκτιμήσεις αυτών²⁶⁷. Αυτό, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην

²⁶⁵. Σαρρή Κ. (2017), ό. π., σελ. 122.

²⁶⁶. Ο κάτοχος του Βραβείου Νόμπελ Οικονομικών Herbert Simon στο έργο του *Models of Man*, του έτους 1957 (Εκδ. New York: John Wiley), εισήγαγε την έννοια της *οριοθετημένης λογικής* (bounded rationality) στη λήψη αποφάσεων, στην οποία οι λήπτες αποφάσεων δεν μπορούν να είναι απολύτως ορθολογικοί επειδή οι αποφάσεις είναι περίπλοκες και είτε δεν διαθέτουν συνολικές πληροφορίες είτε δεν μπορούν να τις επεξεργαστούν πλήρως.

²⁶⁷. Η πραγματική προσέγγιση, αντίθετα, οφείλει να λαμβάνει υπόψη ότι οι επιχειρήσεις δεν έχουν τέλειες πληροφορίες για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ή ότι γενικά γνωρίζουν αρκετά για τις επιλογές και τις αποδόσεις άλλων επιχειρήσεων για να σχηματίσουν κατανομές πιθανοτήτων σε αυτές, Arthur B. (2010). *Complexity, The Santa Fe approach, and non-equilibrium economics*. *History of Economic Ideas*, Τόμ. 18 (2), σελ. 149-166. Ωστόσο, ο οικονομικός προγραμματισμός αναφέρεται εκ των πραγμάτων σε μεγάλο αριθμό ετών, γεγονός που συνεπάγεται ότι θα πρέπει να συνυπολογιστούν και τρεις κρίσιμοι παράγοντες: ο παράγων χρόνος, ο παράγων αβεβαιότητα και ο παράγων ορθολογισμός. Πράγματι, η παραδοσιακή θεωρία ήταν από τη φύση της στατική. Όλες οι αποφάσεις της επιχείρησης για τη μεγιστοποίηση των κερδών λαμβάνονται σε συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα. Αντίθετα, για τα επιχειρησιακά οικονομικά μεγέθη εξαιρετικά χρήσιμη είναι η έννοια του ανατοκισμού, ο οποίος είναι κεντρικής σημασίας ως προς την έγκαιρη πρόγνωση για τις μακροπρόθεσμες ανάγκες. Περαιτέρω, τα νεοκλασικά οικονομικά βασίζονται στην ορθολογική επιχείρηση που γνωρίζει τι θέλει και είναι σε θέση να το επιδιώξει σε ένα περιβάλλον βεβαιότητας μέσω της ικανοποίησης της οριακής συνθήκης $MR = MC$, όπως προαναφέρθηκε. Το υπόδειγμα αυτό αντικαθίσταται σταδιακά από το πρακτικότερο υπόδειγμα του «πλήρους κόστους», που αφορά στη συνολική ευημερία αυτού που αποφασίζει -αν αποφασίσει- να κάνει κάτι, σε σχέση με την ευημερία που θα είχε αν επέλεγε μια εναλλακτική λύση. Δηλαδή, οι επιχειρήσεις καλύπτουν με το υπόδειγμα αυτό το κόστος, προσθέτουν ένα επαρκές κέρδος, αλλά θέτουν παράλληλα ως προτεραιότητα τη μεγιστοποίηση άλλων μεταβλητών πολιτικής, όπως των πωλήσεων, του όγκου παραγωγής κ.λπ. Για μια επαρκή ανάλυση των σύγχρονων υποδειγμάτων στον τομέα της ασφαλιστικής οικονομίας και των οικονομικών για συντάξεις, Τήνιος Π. (2022). *Γήρανση του πληθυσμού και ασφαλιστική οικονομία*. Φάκελος Σημειώσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2^η ενότητα, σελ. 3 επ.

πραγματικότητα. Για το λόγο αυτό, αναπτύχθηκαν οι συμπεριφορικές θεωρίες της επιχείρησης, σύμφωνα με τις οποίες οι επιχειρήσεις συμπεριφέρονται με βάση την αρχή της περιορισμένης ορθολογικότητας και την αρχή της περιορισμένης ικανοποίησης και όχι με την αρχή της πλήρους ορθολογικότητας. Οι συμπεριφορικές θεωρίες αντικατέστησαν τον οικονομικό άνθρωπο από τον διοικητικό άνθρωπο. Επομένως, οι θεωρίες αυτές εγκαταλείπουν το στόχο της μεγιστοποίησης οποιασδήποτε επιχειρηματικής μεταβλητής όπως είναι, μεταξύ άλλων, τα κέρδη ή οι πωλήσεις, και αντικαθιστούν την έννοια της μεγιστοποίησης με τον τιθέμενο στόχο της πραγματοποίησης αρκετά ικανοποιητικών κερδών, ικανοποιητικής μεγέθυνσης, ικανοποιητικών πωλήσεων κ.ο.κ., όπως επίσης και με το στόχο μιας σταθερής χωρίς πειραματισμούς πορείας της επιχείρησης²⁶⁸. Σημειώνουμε, βέβαια, ότι και τα υποδείγματα αυτά θέτουν ως περιορισμό ένα κατώτατο επίπεδο κέρδους, επομένως δεν παραβλέπουν τελείως το ζήτημα αυτό. Το κέρδος αυτό θα πρέπει να ικανοποιηθεί για την επιβίωση της επιχείρησης. Το επίπεδο, βέβαια, αυτού του κέρδους θα εξαρτάται κάθε φορά από το βαθμό ανταγωνισμού που υπάρχει στην αγορά²⁶⁹.

173. Περαιτέρω, η βασική υπόθεση των μέχρι τώρα υποδειγμάτων συμπεριφοράς της επιχείρησης για τη μεγιστοποίηση των κερδών βασίζεται στην υπόθεση ότι ο επιχειρηματίας είναι και ιδιοκτήτης της εταιρίας, δηλαδή στο ίδιο πρόσωπο συγκεντρώνονται οι ιδιότητες του ιδιοκτήτη και διευθυντή (manager) της εταιρίας. Στο πάντα επίκαιρο άρθρο των Adolf Berle & Gardiner Means (1932), «Separation of Ownership from Control»²⁷⁰, που αποτελεί τη ραχοκοκαλιά του σύγχρονου καπιταλιστικού συστήματος, αναλύεται όμως ότι ο επιχειρηματίας δεν σημαίνει ότι είναι και επιτυχημένος διευθυντής ή/και καλός μάνατζερ (για παράδειγμα, ένας μέτοχος μιας τράπεζας, δεν είναι βέβαιο ότι είναι παράλληλα σε θέση να διοικήσει την τράπεζα). Οι ίδιοι συγγραφείς²⁷¹ υποστήριξαν στο κλασικό έργο τους «*The*

²⁶⁸. Για την ανάλυση των συμπεριφορικών μεθόδων της επιχείρησης, Παλαιολόγος Γ. (2009). *Σύγχρονη Μικροοικονομική Θεωρία*. Εκδ. Σταμούλη, Β' έκδοση, σελ. 740 καθώς και τις εκεί παραπομπές.

²⁶⁹. Στις συμπεριφορικές θεωρίες υπάγεται και ο κλάδος της επιχειρησιακής οικονομικής, ο οποίος υποστηρίζει τη θεωρία της επιχείρησης, την οποία στη συνέχεια χρησιμοποιεί για να αναλύσει τη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων με την παρατήρηση ότι οι επιχειρήσεις θυσιάζουν βραχυχρόνια κέρδη για χάρη αυξανόμενων μελλοντικών ή μακροχρόνιων κερδών. Η θεωρία της επιχείρησης υποστηρίζει ότι ο κύριος στόχος της επιχείρησης είναι να μεγιστοποιήσει τον πλούτο ή την αξία της, πράγμα που συνεπάγεται την αύξηση της παρούσας αξίας όλων των προσδοκώμενων μελλοντικών κερδών της επιχείρησης, Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 69.

²⁷⁰. Για μια πλήρη ανάλυση, Κάμπης Δ. (2021). Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Φάκελος Μαθήματος διαθέσιμος στο e-class του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

²⁷¹. Ο σπουδαίος θεωρητικός του μάνατζμεντ Peter Drucker εξέφρασε την άποψη το 1991 ότι η μονογραφία των Berle και Means ήταν «αναμφισβήτητο το βιβλίο με τη μεγαλύτερη επιρροή στην επιχειρηματική ιστορία των ΗΠΑ», Drucker P. (1991). *Reckoning with the Pension Fund Revolution*. Harvard Business Review, Τόμ. 106, σελ. 114.

Modern Corporation and Private Property» ότι στις μεγαλύτερες αμερικανικές εταιρίες έχει αναπτυχθεί μια νέα συνθήκη σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχουν κυρίαρχοι ιδιοκτήτες και η διοίκηση πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό σε πρόσωπα πλην των ιδιοκτητών. Αυτός ο ισχυρισμός ότι στις μεγάλες εταιρείες η ιδιοκτησία είχε διαχωριστεί από τον έλεγχο θα είχε μια διαρκή κληρονομιά. Ο αντίκτυπος και η λειτουργία της θεωρίας αυτής που αναπτύχθηκε τόσο εύστοχα από το 1932 – το διαζύγιο ιδιοκτησίας και ελέγχου – θα κυριαρχούσε στους περισσότερους προβληματισμούς σχετικά με θέματα εταιρικής διακυβέρνησης για τον υπόλοιπο εικοστό αιώνα.

174. Πράγματι ήδη από το 1991, ο Καθηγητής Νομικής Mark Roe επινόησε τον όρο «Berle-Means corporation» για να αναφερθεί σε μια μεγάλη δημόσια εταιρεία με κατακερματισμένη μετοχική ιδιοκτησία. Αυτό το μοτίβο, επιπλέον, ενισχύεται από τη ραγδαία αυξανόμενη δημοτικότητα των αμοιβαίων κεφαλαίων, η εντολή των οποίων είναι να αγοράζουν και να πωλούν μετοχές ώστε να ταιριάζουν με τις επιδόσεις γνωστών χρηματιστηριακών δεικτών. Στις μέρες μας, μεγάλοι θεσμικοί επενδυτές - είτε είναι «παραδοσιακά» συνταξιοδοτικά ταμεία και αμοιβαία κεφάλαια είτε «νέα» ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια και κρατικά επενδυτικά ταμεία- επενδύουν ολοένα και περισσότερο εκτός συνόρων. Αυτές οι διεργασίες διαταράσσουν ταυτόχρονα τα άκρα της εγχώριας πολιτικής οικονομίας και παρακινούν τις εταιρείες να εξερευνήσουν άλλα καθεστώτα ²⁷².

²⁷². Σε μια από τις πιο μεγάλες αγορές του κόσμου, αυτή της Αμερικής, θεσμικοί επενδυτές -επενδυτικά σχήματα (funds)- κατέχουν ένα ολοένα μεγαλύτερο κλάσμα του μετοχικού κεφαλαίου των μεγάλων επιχειρήσεων. Παραδοσιακά, αυτά τα ιδρύματα ήταν «συλλέκτες μετοχών» που προσπάθησαν να κερδίσουν την αγορά μέσω των συναλλαγών. Αν μια εταιρία, της οποίας τις μετοχές κατείχαν, φαινόταν ότι οδηγείται σε ζημίες, αυτοί οι επενδυτές αποσύρονταν («ο κανόνας της Wall Street»). Πιο πρόσφατα, ορισμένα από αυτά τα επενδυτικά σχήματα άρχισαν να χρησιμοποιούν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας που συνδέονται με τις μετοχές τους για να πείσουν τις εταιρείες να ενεργήσουν προς το συμφέρον των μετόχων. Ορισμένοι, μάλιστα, υποστήριξαν ότι υπάρχει συνέργεια μεταξύ της συλλογής πληροφοριών για χρήση στις συναλλαγές μετοχών («κερδοσκοπία») και της έξυπνης πίεσης στις εταιρείες για βελτίωση της απόδοσης («παρέμβαση»). Γενικότερα, αν υποθέσουμε ότι ένα επενδυτικό σχήμα μαθαίνει ότι μια επιχείρηση της οποίας τις μετοχές κατέχει δεν έχει καλή οικονομική απόδοση και μπορεί να ωφεληθεί από μια αλλαγή κατεύθυνσης. Εάν το μέγεθος του επενδυτικού σχήματος (ενδεχομένως σε συνασπισμό με άλλα θεσμικά όργανα) είναι αρκετά μεγάλο, μπορεί να είναι σε θέση να πραγματοποιήσει μια τέτοια αλλαγή, αν και με κάποιο κόστος σε χρόνο και προσπάθεια. Γνωρίζοντας ότι η αγοραία τιμή δεν αντικατοπτρίζει ακόμη αυτές τις πληροφορίες, το επενδυτικό σχήμα θα μπορούσε να αγοράσει επιπλέον μετοχές, επωφελούμενο από τον αντίκτυπο που θα έχει η μετέπειτα παρέμβασή του στις πρόσθετες μετοχές που αγόρασε, καθώς και στις υπάρχουσες συμμετοχές του. Από την άλλη πλευρά, το επενδυτικό σχήμα θα μπορούσε να πουλήσει το μερίδιό του, εξοικονομώντας το κόστος της παρέμβασης και επωφελούμενο από την εκ των προτέρων γνώση ότι η εταιρεία θα έχει άσχημα οικονομικά αποτελέσματα. Έτσι, η ικανότητα κερδοσκοπίας μπορεί να οδηγήσει σε συμπεριφορά «αποκοπής» - τον κανόνα της Wall Street που προαναφέρθηκε- και αυτή η πιθανότητα εξακολουθεί να απασχολεί την θεωρία των συμπεριφορικών οικονομικών. Η απόφαση του επενδυτικού σχήματος θα εξαρτηθεί φυσικά από τις αποδόσεις του: θα παρέμβει εάν αυτό είναι πιο κερδοφόρο. Εν μέρει, το fund πρέπει να εξετάσει τον αναμενόμενο

175. Λαμβάνοντας υπόψη αυτή τη διάκριση μετόχων και διοικητών των εταιριών αναδείχθηκαν στη σύγχρονη οικονομική τα λεγόμενα διευθυντικά υποδείγματα ως περαιτέρω κριτική των υποδειγμάτων μεγιστοποίησης του κέρδους. Σύμφωνα με τα διευθυντικά υποδείγματα, υπάρχει διάκριση των ρόλων και των επιδιώξεων μεταξύ των διοικητών των επιχειρήσεων και των μετόχων. Δεδομένου ότι τα διοικητικά στελέχη θα λάβουν τις αποφάσεις της επιχείρησης, πολλές επιχειρήσεις θα προσπαθήσουν να επιδιώξουν μεγιστοποίηση του μεγέθους τους (ανάπτυξη σε άλλες αγορές) και όχι μεγιστοποίηση του βραχυχρόνιου κέρδους τους. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκουν την επίτευξη κέρδους τέτοιου ύψους, ώστε αφενός επίδοξοι ανταγωνιστές να αποθαρρύνονται να εισέλθουν στις αγορές, αφετέρου να μην οδηγεί στη μείωση της αξίας των μετοχών της επιχείρησης στο χρηματιστήριο²⁷³.
176. Συμπερασματικά, τα υποδείγματα μεγιστοποίησης των κερδών δεν λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι μια επιχείρηση λειτουργεί εντός ενός σύνθετου κόσμου, όπως και οι βιολογικοί οργανισμοί. Ο παραλληλισμός αυτός αντιλαμβάνεται τις οικονομικές μονάδες ως οργανισμούς, οι οποίοι περνούν από αρκετά στάδια λειτουργίας. Ωστόσο, σε αντίθεση με τους βιολογικούς οργανισμούς, σκοπός των επιχειρήσεων είναι να αποφύγουν το θάνατο. Επομένως, η ανάπτυξη της επιχείρησης με γνώμονα την αειφορία και τη διαρκή αποτροπή της αποτυχία συνεπάγεται ότι, κατά το χρηματοοικονομικό κύκλο ζωής της, αναπτύσσει συνεχώς τέτοιες ικανότητες, οι οποίες συμβάλλουν στον να παραταθεί το στάδιο ανάπτυξής της και να αποφευχθεί το στάδιο περάτωσης της λειτουργίας της. Τα στάδια του κύκλου ζωής της επιχείρησης περιγράφονται αναλυτικά κατωτέρω στο σχετικό πίνακα²⁷⁴:

αντίκτυπο της παρέμβασης στο υπάρχον μερίδιό του στην επιχείρηση, μείον το κόστος μιας τέτοιας παρέμβασης. Η αύξηση ή η μείωση των αναμενόμενων κερδών εκ των συναλλαγών εξαρτάται από το εάν η παρέμβαση αυξάνει ή μειώνει την αξία των πληροφοριών του fund σε σχέση με αυτή των μη ενημερωμένων συναλλασσόμενων, Kahn C., Winton, A. (1998). *Ownership Structure, Speculation, and Shareholder Intervention*. *The Journal of Finance*, Τόμ. 53 (1), σελ. 99–129.

²⁷³. Περαιτέρω ανάλυση, Κιοχός Π. (1999), ό. π., σελ. 39 επ.

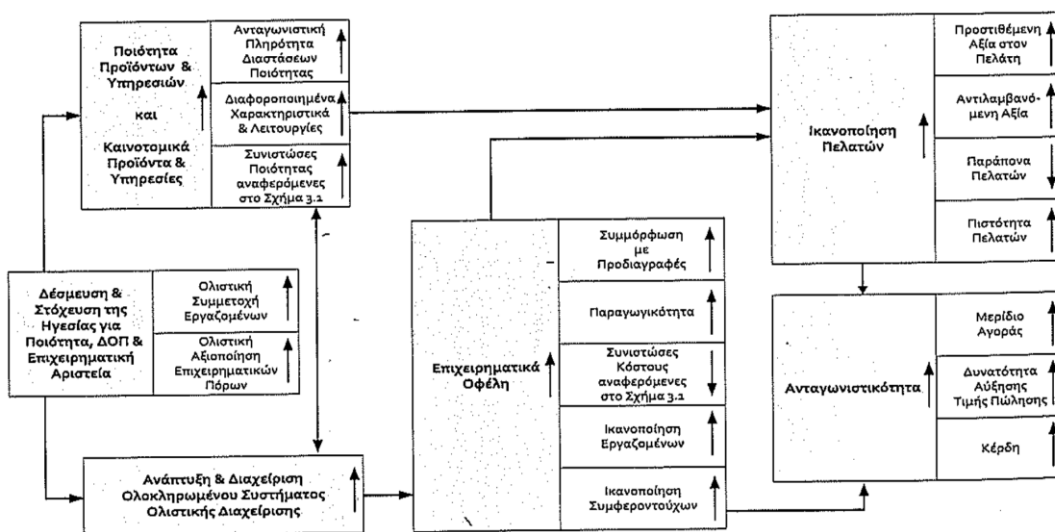
²⁷⁴. Πηγή: Αρτικής Γ. (2010). *Χρηματοοικονομική Διοίκηση. Ανάλυση και Προγραμματισμός*. Εκδ. Interbooks, σελ. 98 επ.

Χαρακτηριστικά	<i>Bobby Dazzler</i>	<i>Crown Prince</i>	<i>White Giant</i>	<i>Red Giant</i>
Μέγεθος	Μικρό	Μεγάλο	Μεγάλο	Μεγάλο
Έσοδα	Αυξητικά	Αυξητικά	Στατικά	Φθίνοντα
Ταμιακό υπόλοιπο	Ουδέτερο	Θετικό	Θετικό	Αρνητικό
Οικονομικό αποτέλεσμα	Κέρδος	Κέρδος	Κέρδος	Ζημία
Διοίκηση	Αποτελεσματική	Ιδιαίτερα αποτελεσματική	Γραφειοκρατική	Αρνητική

Κάθε στάδιο όπως αναφέρεται σχετίζεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία θα οδηγήσουν στη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων.

177. Με βάση τα ανωτέρω, καθίσταται εμφανές πως η επιχείρηση δεν επιδιώκει απλώς ένα οικονομικό βραχυπρόθεσμο αποτέλεσμα, αλλά επιδιώκει να διατηρήσει μια μακροπρόθεσμη ανάπτυξη που θα τη διατηρεί στο οικονομικό γίνεσθαι της αγοράς. Μία επιχείρηση με υψηλή ανταγωνιστικότητα διαφοροποιείται ως προς τους ανταγωνιστές που διαθέτουν αντίστοιχα προϊόντα στην αγορά δια του συνόλου των χαρακτηριστικών που αυτή αναπτύσσει. Μία επιχείρηση που είναι εστιασμένη στη συνεχή βελτίωση αποκομίζει θετικά αποτελέσματα στην ποιότητα των παρεχόμενων προϊόντων της και στην ανάπτυξη ολοκληρωμένων συστημάτων διαχείρισης των προϊόντων της. Αυτή η θετική επιρροή που αποκτούν τα ποιοτικά προϊόντα έχει άμεσο οικονομικό αντίκτυπο στα παρατηρούμενα λάθη και στα παραγόμενα ελαττωματικά προϊόντα, στην αξιοπιστία της επιχείρησης, στη σχέση της με τον πελάτη και στην έγκαιρη παράδοση ποιοτικών προϊόντων και υπηρεσιών, δεδομένου ότι το σύνολο των ανωτέρω έχει συνδυασμένη αθροιστική θετική επιρροή και επίπτωση στην ικανοποίηση των καταναλωτών. Η ικανοποίηση των πελατών με τη σειρά της έχει θετική επίπτωση στην πιστότητα τους, στη διασπορά θετικής φήμης και στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας του οργανισμού, ενώ η θετική εξέλιξη στην ανταγωνιστικότητα προσφέρει πρόσθετες δυνατότητες στον οργανισμό τόσο για αυξημένα μερίδια αγοράς όσο και τελικά αυξημένα κέρδη, πράγμα που μπορεί και πρέπει εν τέλει να αποτελεί και στόχο κάθε επιχείρησης. Η απεικόνιση της πορείας αυτής φαίνεται κατωτέρω²⁷⁵:

²⁷⁵. Μποχώρης Γ. (2012), ό. π., σελ. 103.

178. Οδηγούμαστε πλέον στο συμπέρασμα ότι ο στόχος της επιχείρησης δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η αριστοποίηση των αποτελεσμάτων της στη λειτουργία της, δηλαδή η λήψη αποφάσεων²⁷⁶ που θα δημιουργήσουν υψηλή ανταγωνιστικότητα, θα αποκομίσουν άριστο αποτέλεσμα από τους υπάρχοντες επιχειρηματικούς πόρους, θα εκμεταλλευθούν όλες τις ικανότητες του οργανισμού και θα αναπτύξουν νέες καινοτομίες, εν τέλει, δε, θα ενεργοποιήσουν την επιχείρηση ώστε αυτή:

- Να αναγνωρίσει και να ικανοποιήσει τις ανάγκες και επιθυμίες του καταναλωτή (αγορά στόχου),
- Να δημιουργήσει πλεόνασμα καταναλωτή (consumer surplus),
- Να δημιουργήσει υπεραξία για όλους τους εμπλεκόμενους (shareholders) στη λειτουργία της επιχείρησης,
- Να αριστοποιήσει τις τιμές των απασχολούμενων συντελεστών παραγωγής
- Να επικαιροποιήσει το μίγμα μάρκετινγκ με βάση τις δυναμικές τάσεις της αγοράς²⁷⁷.

179. Αφού, λοιπόν, είναι κατανοητή η στόχευση κάθε εταιρίας μέσα από τη λειτουργία και τη λήψη αποφάσεων αυτής, θα πρέπει περαιτέρω να εξετάσουμε αν όλες αυτές οι ανταγωνιστικές κινήσεις και ο χρονισμός τους επηρεάζουν και με ποιο τρόπο την ισχύ

²⁷⁶. Ως λήψη αποφάσεων νοείται η διαδικασία επιλογής μεταξύ δύο ή περισσότερων εναλλακτικών λύσεων. Η αναγκαιότητα της επιλογής αυτής προκύπτει από την απόσταση μεταξύ της υφιστάμενης και της επιθυμητής κατάστασης. Οι εναλλακτικές αναφέρονται στον τρόπο, την πορεία, τις ενέργειες, τα μέσα και τον χρόνο μέσω των οποίων η υφιστάμενη κατάσταση θα οδηγηθεί προς την επιθυμητή, Μπουραντάς Δ., Παπαλεξανδρή Ν. (2003), ό. π., σελ. 194 επ.

²⁷⁷. Κάμπης Δ. (2022). *Οικονομική των επιχειρήσεων - Managerial Economics*. Σημειώσεις Μαθήματος διαθέσιμες στο e-class του μαθήματος, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

της θέσης μιας εταιρείας στην αγορά. Πρόκειται για αποφάσεις που αφορούν όλο το φάσμα των λειτουργιών της εταιρίας, το εύρος των δραστηριοτήτων της και την έκταση της επίδρασής της στην αγορά. Οι αποφάσεις αυτές επικεντρώνονται στο πώς θα επιτευχθούν οι στόχοι της εταιρίας μέσα από δραστηριότητες που είτε επιχειρούνται και πραγματοποιούνται εσωτερικά είτε αφορούν το εξωτερικό της εταιρείας. Τέτοιες αποφάσεις καθορίζουν πού βρίσκονται τα όρια μιας εταιρίας, καθώς και το βαθμό συνοχής της λειτουργίας της εντός αυτών των ορίων. Πολλές από τις αποφάσεις αυτές έχουν να κάνουν και με τον προσανατολισμό και την έκταση της μεγέθυνσης της εταιρίας²⁷⁸.

4. Εσωτερική δράση της επιχείρησης - Δημιουργία Αξίας

180. Ως προς την εσωτερική της δράση, ο οικονομικός αυτός οργανισμός παράγει αγαθά για να δημιουργήσει πλούτο. Η παραγωγή πλούτου επιτελείται αφενός με την επίτευξη αποτελέσματος με όσο το δυνατόν λιγότερα μέσα, αφετέρου με τη θεμιτή άσκηση ανταγωνισμού, δηλαδή τον οικονομικό αγώνα για την απόκτηση και διεύρυνση πελατείας μέσω της θεμιτής απόσπασής της από τους ανταγωνιστές - τις άλλες επιχειρήσεις. Η επιχείρηση αναπτύσσεται σε μια οργανωμένη οικονομία, η οποία χαρακτηρίζεται τόσο από έντονα ανταγωνιστικές αγορές όσο και από πολλαπλές οικονομικές μονάδες που συνυπάρχουν σε μια συνεχή κατάσταση δημιουργικής έντασης. Αυτή η γνωστή εξελικτική διαδικασία είναι μια διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης μεταξύ των επιχειρήσεων, που από τη μία πλευρά δημιουργούν και επαυξάνουν την αξία τους, ενώ από την άλλη πλευρά εξαναγκάζονται οι ίδιες να παραδώσουν, με την πάροδο του χρόνου, το μεγαλύτερο μέρος αυτής της αξίας σε επόμενες επιχειρήσεις.
181. Πράγματι, ο ανταγωνισμός αποσκοπεί στην ευόδωση του σκοπού των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών που είναι η επίτευξη καινοτόμων και κερδοφόρων στρατηγικών, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη, ιδίως την ραγδαία ανάπτυξη, και τα άμεσα κέρδη. Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι, εάν θέλουμε να κατανοήσουμε το σκοπό, τη λογοδοσία, τον έλεγχο και την επιτυχία της επιχείρησης, πρέπει να τοποθετήσουμε τον ανταγωνισμό στο κατάλληλο πλαίσιο. Ο ανταγωνισμός είναι σημαντικός γιατί χρησιμεύει ως σημαντικό μέσο για τη μεγιστοποίηση της αξίας της επιχείρησης. Ωστόσο, δεν είναι το μόνο μέσο για τη δημιουργία αξίας²⁷⁹. Η ικανότητα των ομάδων να συνεργάζονται σε ανταγωνιστικά

²⁷⁸. Πολλάλης Γ. (2017), ό. π., σελ. 179 επ. Το φάσμα μιας εταιρίας (scope of firm) αναφέρεται στο εύρος των δραστηριοτήτων που η εταιρία πραγματοποιεί εσωτερικά, το εύρος των όσων προσφέρει σε προϊόντα και υπηρεσίες, τη γεωγραφική έκταση της παρουσίας της στην αγορά και το μίγμα των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων.

²⁷⁹. Donaldson T., Walsh J. (2015). *Toward a theory of business*. Research in Organizational Behavior, Τόμ. 35, σελ. 181-207.

συστήματα αναγνωρίζεται επίσης ως κρίσιμος παράγοντας οικονομικής επιτυχίας. Λόγω της σημασίας του ανταγωνισμού στη σύγχρονη οικονομική κοινωνία, η επιχείρηση οφείλει να βρίσκεται σε εγρήγορση ώστε να μεταθέτει αναλόγως τους στόχους της. Πρέπει να προβληθεί και η επιστημονική άποψη ότι στόχος των επιχειρήσεων δεν ο ίδιος ο ανταγωνισμός αποκλειστικά, αλλά η αύξηση της αξίας της επιχείρησης.

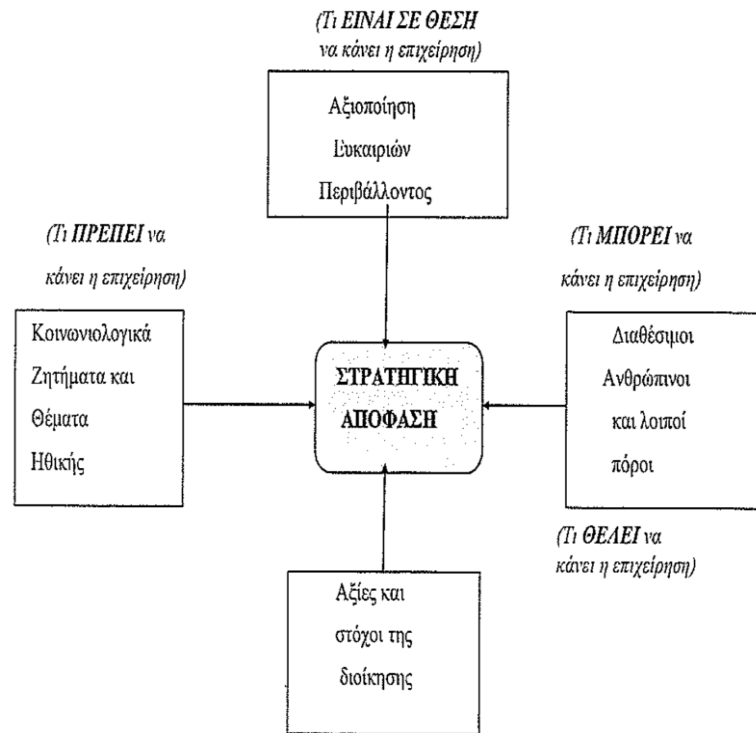
182. Οι επιχειρηματίες διδάσκονται πλέον προς τούτο²⁸⁰. Οι επιχειρηματίες κατευθύνονται να εντοπίζουν ευκαιρίες και να παρεμβαίνουν καταλυτικά στις δομές τις αγορές, αναλαμβάνοντας ρίσκο για την προώθηση ιδεών και πρακτικών, τις οποίες μετατρέπουν από ευκαιρίες σε εμπορεύσιμες πρακτικές μέσω της προσθήκης επ' αυτών αξίας. Όπως σημειώνεται στη βιβλιογραφία²⁸¹, η επιχειρηματικότητα είναι η δημιουργία σταδιακού πλούτου.
183. Οι στόχοι αυτοί οδηγούν στη δημιουργία της επιχείρησης και της ανάληψης επιχειρηματικής δράσης, όμως η επίτευξή τους (βάσει οικονομικών αποτελεσμάτων κερδών ή ζημιών) είναι το κλειδί για την επιβίωση της επιχείρησης. Η αποδοτικότητα (efficiency) και η αποτελεσματικότητα (effectiveness) είναι μετρήσιμα μεγέθη που αποδεικνύουν το βαθμό επιτυχίας των οικονομικών και κερδοσκοπικών στόχων της επιχείρησης. Υπό συνθήκες ανταγωνισμού, όμως, η ανταγωνιστικότητα είναι η έννοια, η οποία θα καταδείξει το βαθμό διεκδίκησης και απόκτησης του συνόλου ή του μεγαλύτερου μέρους της αγοράς από τις επιχειρήσεις. Όσο πιο ανταγωνιστική είναι μια επιχείρηση τόσο πιο εφικτό για αυτή να επιτύχει καλύτερα αποτελέσματα στις παραμέτρους σύγκρισης με τους ανταγωνιστές της, όπως στην ικανοποίηση των πελατών, στη δύναμη των πωλήσεων, στην αύξηση μεριδίου²⁸².
184. Η ενδοσκόπηση κάθε σύγχρονης επιχείρησης θα αναδείξει ένα διαρκή αγώνα ώστε αυτή να παραμείνει βιώσιμη και υγιής εν μέσω μετεξελισσόμενων οικονομικών δομών, οι οποίες παραδίδουν την αξία και τους πόρους τους σε νέες. Οι επιχειρήσεις ωθούνται να εμπλακούν σε μια αδιάκοπη αναζήτηση νέων τρόπων δημιουργίας και

²⁸⁰. Για μεγάλο διάστημα υπήρξε η θεωρητική συζήτηση αν και κατά πόσο η επιχειρηματικότητα ή ορισμένες πτυχές αυτής μπορούν να διδαχθούν ή να καλλιεργηθούν. Σύμφωνα με τους σύγχρονους θεωρητικούς (Drucker P.) είναι πλέον σαφές ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να διδαχθεί, ενώ τίθεται το καίριο ερώτημα σχετικά με την επιχειρηματική εκπαίδευση: «Πώς πρέπει να διδάσκεται», Gorman G., Hanlon D., King W. (1997). *Some Research Perspectives on Entrepreneurship Education, Enterprise Education and Education for Small Business Management: A Ten-Year Literature Review*. International Small Business Journal, Τόμ. 15 (3), σελ. 56-77.

²⁸¹. Kuratko D. (2017). *Entrepreneurship: Theory, Process, Practice*. Εκδ. Cengage Learning, 10^η έκδοση, απόδοση στην ελληνική, επιμέλεια Φαφαλιού Ε., *Επιχειρηματικότητα, Από την θεωρία στην πράξη*. Εκδ. Broken Hill, σελ. 33 με περαιτέρω παραπομπές.

²⁸². Μπουραντάς Δ. (2002). *Μάνατζμεντ. Θεωρητικό υπόβαθρο, σύγχρονες πρακτικές*. Εκδ. Μπένου, σελ. 86.

πραγματοποίησης αξίας²⁸³. Έτσι θέτουν στόχους, αναπτύσσουν στρατηγικές και ακολουθούν πρακτικές προσπαθώντας να απαντήσουν σε ερωτήσεις σημαντικές για την πορεία τους, όπως εμφανίζεται στο ακόλουθο διάγραμμα²⁸⁴:

185. Για να επιτύχουν τη βέλτιστη πολιτική οι επιχειρήσεις οργανώνουν τις εσωτερικές λειτουργίες. Οι επιχειρήσεις αποτελούν μια μορφή συνεργασίας που περιλαμβάνει την παραγωγή, ανταλλαγή και διανομή αγαθών και υπηρεσιών με σκοπό την επίτευξη *Συλλογικής Αξίας*, δηλαδή τη συσσώρευση των οφελών των επιχειρηματικών συμμετεχόντων²⁸⁵, και μάλιστα, χωρίς τυχόν αποτρεπτικά

²⁸³. Στο πλαίσιο της επιχειρηματικής της δράσης και της παραγωγικής της δραστηριότητας, η επιχείρηση είναι υποχρεωμένη να προμηθευτεί υλικά και άυλα μέσα παραγωγής, να απασχολήσει στελέχη και προσωπικό, να αναλάβει υποχρεώσεις και ενέργειες για τις οποίες απαιτείται συνεχής μελέτη και ενασχόληση. Οι εναλλακτικές λύσεις και οι παράμετροι επίλυσης των προβλημάτων ποικίλουν σε τέτοιο βαθμό που πολύ πιθανόν να οδηγήσουν σε λανθασμένους χειρισμούς, με αποτέλεσμα να αποτύχει μια συγκεκριμένη στρατηγική, Γκλεζάκος Μ. (2010), ό. π., σελ 49 επ.

²⁸⁴. Γεωργόπουλος Ν. (2017). *Στρατηγικός Προγραμματισμός και έλεγχος. Δυνατότητα Δημιουργίας και διατήρησης ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων*. Τιμητικός Τόμος για τον πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή Οικονόμου Γ. Εκδ. Πανεπιστήμιου Πειραιώς, σελ. 33.

²⁸⁵. Η επιχείρηση περιλαμβάνει ένα σύστημα σχέσεων παραγωγής, ανταλλαγής και διανομής στο εσωτερικό της αλλά και μεταξύ των οντοτήτων που αποτελούν τις αλυσίδες αξίας της: τις ίδιες τις εταιρείες, την κοινωνία των πολιτών, τους κρατικούς θεσμούς και τις κοινότητες που συντηρούν και επωφελούνται από την επιχειρηματική δραστηριότητα. Όλες αυτές οι οντότητες και τα φυσικά πρόσωπα που τις αποτελούν συμμετέχουν σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Ωστόσο, ο όρος «Επιχειρηματικός Συμμετέχων» αναφέρεται σε όσους είναι οι απόλυτοι φορείς αξίας, δηλαδή φυσικά πρόσωπα. Ο όρος «Επιχειρηματικός Συμμετέχων»

επιχειρηματικά αποτελέσματα. Το μάνατζμεντ είναι η διαδικασία του προγραμματισμού, της οργάνωσης, της ηγεσίας και του ελέγχου, οι προσπάθειες των μελών της οργάνωσης και των άλλων παραγωγικών πόρων για την επιτυχία των καθορισμένων στόχων της²⁸⁶. Για την επίτευξη του τελικού αποτελέσματος σημαντικό ρόλο παίζει το μάνατζμεντ που αποβλέπει στον αποτελεσματικό συντονισμό όλων των ενεργειών της μεταποιητικής λειτουργίας των εισροών που περιγράφηκαν ανωτέρω σε εκροές, καθώς και στην πρόβλεψη και τον επηρεασμό των μεταβλητών του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος. Η ορθολογική διοίκηση είναι αποτελεσματική όταν η αξία των εκροών του οργανισμού είναι μεγαλύτερη από την αξία των εισροών.

186. Η παραγωγή είναι μια συνεργατική διαδικασία στην οποία οι εισροές παράγουν εκροές, αγαθά ή υπηρεσίες στον καταναλωτή εκ μέρους της επιχείρησης. Η ανταλλαγή είναι μια εθελοντική και συνεργατική διαδικασία κατά την οποία ένα αγαθό ή μια υπηρεσία παρέχεται εν αναμονή της αντιπαροχής (συνήθως χρηματικής). Επίσης, στο στάδιο της διανομής των παραχθέντων εντοπίζονται συνεργατικές διαδικασίες με τις οποίες αυτά τα αγαθά και οι υπηρεσίες φτάνουν στους τελικούς καταναλωτές²⁸⁷.
187. Πιο αναλυτικά, ο οικονομικός οργανισμός χρησιμοποιεί συστηματικούς πόρους προς επίτευξη των σκοπών του, δηλαδή ως ένα ανοιχτό σύστημα προσλαμβάνει τις εισροές που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον (ανθρώπινοι, οικονομικοί, φυσικοί και τεχνολογικοί πόροι), τις οποίες μετατρέπει μέσω μιας διαδικασίας μεταποίησης (π.χ. εφοδιασμό, παραγωγή, διάθεση, χρηματοοικονομική λειτουργία, εξυπηρέτηση πελατών μετά την πώληση) σε εκροές, δηλαδή προϊόντα, υπηρεσίες, απόβλητα και φήμη, οι οποίες αναφέρονται πάλι στο εξωτερικό περιβάλλον. Αν θέλαμε να δώσουμε έναν απλό και συνοπτικό ορισμό της επιχειρηματικής λειτουργίας, θα αναφέραμε, επομένως, ότι πρόκειται για «μια σειρά δραστηριοτήτων που λαμβάνουν μια εισροή, προσθέτουν αξία σε αυτήν και παράγουν ένα αποτέλεσμα». Είναι εύκολο να δούμε ότι οι περισσότερες από τις δραστηριότητες της επιχείρησης εμπύπτουν σε αυτόν τον απλό ορισμό²⁸⁸.

περιλαμβάνει οποιονδήποτε επηρεάζει ή επηρεάζεται από τις επιχειρήσεις. Ως εκ τούτου, ο όρος «συμμετέχων» περιλαμβάνει έναν ευρύτερο κύκλο προσώπων σχετικά με τον προσδιορισμό των ενδιαφερομένων, Freeman R. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Pitman, Boston.

²⁸⁶. Πετρίδου Ε. (2006). *Διοίκηση Μάνατζμεντ. Μια Εισαγωγική Προσέγγιση*. Εκδ. ΖΥΓΟΣ, σελ. 39 επ.

²⁸⁷. Δεν θα πρέπει να φαίνεται παράξενο που στο σύνολο της αλυσίδας αγοράς οι διαδικασίες των επιχειρήσεων δίνουν έμφαση στη συνεργασία αντί για τον ανταγωνισμό. Σίγουρα, ο ανταγωνισμός παίζει ουσιαστικό ρόλο στη λειτουργία των επιχειρήσεων, αλλά δεν αποτελεί τη λειτουργική εξήγηση όλων.

²⁸⁸. Harrington H. (1991). *Improving business processes*. The TQM Magazine, Τόμ. 3 (1).

188. Η μεταποιητική δράση, η οποία συντίθεται από τις κύριες δραστηριότητες του οργανισμού, υποστηρίζεται ταυτόχρονα από επακόλουθες δραστηριότητες, όπως είναι η έρευνα και η ανάπτυξη, η διοίκηση ανθρώπινων πόρων και η ανάπτυξη τεχνολογικών συστημάτων, με απώτερο σκοπό του συνόλου των δραστηριοτήτων να δημιουργηθεί επαρκής αξία στους αγοραστές, ώστε να παραχθεί ένα ελκυστικό κέρδος για την επιχείρηση και να επιτραπεί η μακροχρόνια επιβίωσή της.
189. Αυτές οι κύριες και υποστηρικτικές δραστηριότητες της εταιρείας προσδιορίζουν τις σημαντικές συνιστώσες της δομής του κόστους της²⁸⁹. Ο πολλαπλασιασμός και η συνθετότητα των προβλημάτων που προκύπτουν από τη δράση των οικονομικών μονάδων καθιστούν αναγκαία την αυξημένη παροχή όλων των σχετικών και αξιόπιστων πληροφοριών ως προς τα κόστη. Η μέτρηση του κόστους της ποιότητας²⁹⁰ αποτελεί μέσο για να ποσοτικοποιηθούν οι επιπτώσεις της παραγωγικής δραστηριότητας της επιχείρησης στους τομείς του μάρκετινγκ, των προμηθειών και της ικανοποίησης των πελατών. Η συστηματική συλλογή, ανάλυση και διάδοση των αποτελεσμάτων της παραγωγής δίνει τις απαραίτητες πληροφορίες για τη λήψη αποτελεσματικών αποφάσεων σχετικά με την πορεία της επιχείρησης²⁹¹. Εξάλλου, έγκαιρα ληφθείσες πληροφορίες εξασφαλίζουν τη λήψη ορθών αποφάσεων, μέσω των οποίων όχι μόνο επιτυγχάνονται οι σκοποί των επιχειρήσεων αλλά παράλληλα ικανοποιούνται και οι ανάγκες για περισσότερη διαφάνεια και πληρότητα στην ενημέρωση των επενδυτών και των αγορών²⁹². Για το λόγο αυτό, η κοστολόγηση και γενικά οι μέθοδοι που θα επιλέξει μια επιχείρηση να αξιοποιήσει θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην επίτευξη μιας σειράς στόχων. Πρωταρχικά θα πρέπει η κοστολόγηση να παρέχει όλες τις αναγκαίες και πλήρεις πληροφορίες για την κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης, βασιζόμενες στις βασικές

²⁸⁹. Κόστος (cost) είναι ένα αριθμητικό μέγεθος που αντιπροσωπεύει τα ποσά που επενδύθηκαν για την απόκτηση υλικών ή άυλων αγαθών και υπηρεσιών με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους για την πραγματοποίηση εσόδων από πωλήσεις ή για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών. Η Κοστολογική Δομή ή η Κοστολογική Διάρθρωση ή η Δομή Κόστους μια επιχείρησης αναφέρεται σε εκείνα τα κόστη τα οποία θα επιβαρύνουν μια επιχείρηση για την επίτευξη του επιθυμητού στόχου της, Μπάλλας Α., Χέβας Δ., Βλησμάς Ορ. (2020). *Λογιστική Κόστους*. Εκδόσεις Μπένου, Γ' έκδοση, Αθήνα.

²⁹⁰. Ως «Κόστος Ποιότητας» ορίζεται το κόστος που υφίσταται μία εταιρία για τη διασφάλιση της ποιότητας των προϊόντων της, προστιθέμενου του κόστους από τη ζημία που υφίσταται ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι δεν επιτυγχάνεται η επιθυμητή ποιότητα προϊόντων ή/και υπηρεσιών. Το κόστος ποιότητας δηλαδή είναι ένα μέτρο κόστους που συνδέεται με την επίτευξη ή την αποτυχία επίτευξης ποιοτικών προϊόντων ή υπηρεσιών. Το κόστος ποιότητας αναλύεται ως άθροισμα του κόστους συμμόρφωσης, ήτοι του κόστους που καταβάλλεται από τις εταιρίες για να επιτευχθεί η συμμόρφωση με τις προδιαγεγραμμένες απαιτήσεις, και του κόστους μη συμμόρφωσης, ήτοι αυτού του κόστους που καταβάλλεται από την επιχείρηση όταν δεν επιτυγχάνεται η συμμόρφωση με τις προδιαγραφές, British Standards Institution (1993). *BS 6143 Part 2 - Guide to the Economics of Quality. Part 2 - Prevention, appraisal and failure model*.

²⁹¹. James P. (1998). *Μάνατζμεντ Ολικής Ποιότητας*. Εκδ. Κλειδάριθμος, σελ. 344 επ.

²⁹². Καζαντζής Χ., Σώρρος Ι. (2013). *Διοικητική Λογιστική*. Εκδ. Business Plus ΑΕ, Πειραιάς.

αρχές της χρηματοοικονομικής λογιστικής. Ταυτόχρονα, η κάθε μονάδα θα πρέπει με βάση το σύστημα κοστολόγησης που έχει επιλέξει να επιτυγχάνει τον προγραμματισμό και να ελέγχει τις δραστηριότητες και τις διαδικασίες της. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και να διευκολύνει τη λήψη βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στρατηγικών αποφάσεων της²⁹³. Συνεπώς, ο ρόλος της λογιστικής κόστους είναι καθοριστικός στη σύγχρονη οικονομική ζωή της επιχείρησης, καθώς αποτελεί το βασικό πληροφοριακό σύστημα με το οποίο αυτή παράγει και κοινοποιεί στα ενδιαφερόμενα μέρη κρίσιμες χρηματοοικονομικές πληροφορίες για την καθαρή τρέχουσα αξία της.

190. Οι λειτουργίες και οι στρατηγικές καθώς και οι δομές, οι διαδικασίες και οι σχέσεις που πλαισιώνουν τις επιχειρήσεις οφείλουν να ταιριάζουν ιδιαίτερα με την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται γρήγορα στις προκλήσεις του ταχέως μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος. Ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την ικανότητα του οργανισμού να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στο περιβάλλον είναι το μέγεθός του. Επιχειρήσεις μεγάλου μεγέθους επιτυγχάνουν πιο εξειδικευμένες εργασίες²⁹⁴. Οι μεγάλες επιχειρήσεις επιτυγχάνουν χαμηλότερο κόστος ανά μονάδα παραγωγής, έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε κεφάλαια, αλλά είναι περισσότερο γραφειοκρατικές με σκοπό την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας των επιπέδων λειτουργίας²⁹⁵. Αντίθετα, οι μικρότερες εταιρείες μπορούν να κινηθούν γρηγορότερα

²⁹³. Καραγιώργος Α. (2018). *Μελέτη εφαρμογής της κοστολόγησης δραστηριοτήτων στον τομέα των υπηρεσιών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων*. Διδακτορική διατριβή, Τμήμα ΟΔΕ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, σελ. 52 επ. με περαιτέρω παραπομπές.

²⁹⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι όμιλοι ετερογενών δραστηριοτήτων, δηλαδή εταιρείες πολλαπλών προϊόντων στις οποίες οι απαιτήσεις και η παραγωγή τουλάχιστον ενός τμήματος προϊόντων όσον αφορά το φυσικό κεφάλαιο και τις τεχνικές δεξιότητες είναι πολύ διαφορετικές από τις άλλες (conglomerate business). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, αυτή η οργανωτική μορφή ήταν πιο κοινή στα μέσα του εικοστού αιώνα από ό,τι σήμερα. Στις αναδυόμενες οικονομίες, οι όμιλοι ετερογενών δραστηριοτήτων παραμένουν πιο σημαντικοί και μπορεί να είναι κατάλληλοι για το επιχειρηματικό περιβάλλον. Οι ανταγωνιστικές θεωρίες αποδίδουν τη συσσώρευση ετερογενών δραστηριοτήτων είτε στην οικονομικά αποδοτική ενίσχυση της αξίας των μετοχών είτε σε προσπάθειες των διευθυντών να εξασφαλίσουν προσωπικό κέρδος. Εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι, κατά μέσο όρο, οι όμιλοι ετερογενών δραστηριοτήτων καταστρέφουν την αξία σε σύγκριση με παρόμοιες εταιρείες ενός προϊόντος. Ωστόσο, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις επιτυχημένων ομίλων ετερογενών δραστηριοτήτων, γεγονός που υποδηλώνει ότι η διαχείριση έχει μεγάλη σημασία, Linden G., Teece D. (2018). *Conglomerates*. Περιεχόμενο στο Συλλογικό έργο Augier M., Teece D. (eds), *The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management*, Εκδ. Palgrave Macmillan, London.

²⁹⁵. Η μελέτη λήψης επιχειρηματικών αποφάσεων σε εταιρείες «conglomerate» (ήτοι σε μεγάλους ομίλους ετερογενών δραστηριοτήτων) είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για την εξήγηση της οικονομικής σκέψης σχετικά με ζητήματα της επιχειρηματικής οργάνωσης αλλά όχι απόλυτο. Ένας τέτοιος όμιλος μπορεί να έχει ισχύ σε μια συγκεκριμένη αγορά, όχι όμως μόνο λόγω της θέσης του στην οργάνωση αυτής της αγοράς, αλλά και λόγω της εμβέλειας και του χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του σε μια άλλη. Μπορεί να είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί, να επεκτείνει ή να υπερασπιστεί τη δύναμή του με τακτικές διαφορετικές από αυτές που παραδοσιακά συνδέονται με την ιδέα του μονοπωλίου. Τα δημόσια προβλήματα που δημιουργούνται από τις δραστηριότητες ενός μεγάλου ομίλου μπορεί να είναι τέτοιου χαρακτήρα που τόσο η παραδοσιακή ιδέα της

και να παρέχουν σε στοχευμένα σημεία της αγοράς νέα και καλύτερα προϊόντα. Ωστόσο, υστερούν σε αποδοτικότητα λόγω ελλείψεως οικονομιών εύρους, ενώ έχουν αυξημένα σταθερά κόστη. Κάθε οργανωσιακή προσέγγιση έχει τις δυνάμεις και τους περιορισμούς της. Τα πλεονεκτήματα καλά οργανωμένων δομών, για να διατηρηθούν σταθερά μακροπρόθεσμα και να προσδώσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, πρέπει να παραμείνουν ευέλικτα. Η έμφαση στη δεξιότητα, την ποιότητα, την ευελιξία, την μάθηση και την ομαλότητα οφείλει να είναι διαρκώς παρούσα στον κύκλο ζωής μιας επιχείρησης, ως λύση για τον έντονο εξωτερικό ανταγωνισμό που αντιμετωπίζει κάθε εταιρεία.

191. Η αλυσίδα αξίας μιας εταιρείας και ο τρόπος με τον οποίο αυτή διεξάγει τις δραστηριότητές της αντανakλούν προφανώς άμεσα την εξέλιξή της και τη διαμόρφωση της στρατηγικής της. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι όλες οι εσωτερικές λειτουργίες ενός οργανισμού πρέπει να αποτελούν συνεκτικούς παράγοντες ανταγωνιστικότητας. Ο σχεδιασμός, ο διοικητικός έλεγχος, η γραμμή παραγωγής, η διοίκηση προμηθειών, η διοίκηση ανθρώπινων πόρων η επικοινωνία της πληροφορίας σε συνδυασμό με την οργανωσιακή δομή αλληλοσυνεργάζονται ώστε να ληφθούν στρατηγικές αποφάσεις και να γίνουν οι κατάλληλες ενέργειες που θα οδηγήσουν στα καλύτερα αποτελέσματα για την επιχείρηση. Κάθε λειτουργία κάθε τμήματος της εταιρείας εκτελείται με βάση την ακολουθούμενη στρατηγική ώστε να δημιουργεί τη σχετική αξία. Η λήψη στρατηγικών αποφάσεων που βασίζονται στην ανάλυση των καταστάσεων και την διαίσθηση αποτελούν τους πυλώνες του σύγχρονου *Στρατηγικού Μάνατζμεντ*²⁹⁶.
192. Σημαντικό μέρος του σύγχρονου στρατηγικού μάνατζμεντ αποτελεί η ενδογενής επισκόπηση της επιχείρησης και η αποτύπωση των δυνατοτήτων ανταγωνιστικότητάς της. Οποιαδήποτε ποσοτική έκφραση των συνθηκών είτε του εξωτερικού είτε του εσωτερικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να υποκαταστήσει την αδιαμφισβήτητη ανάγκη διαρκούς παρακολούθησης των εξελίξεων που διαμορφώνονται καθημερινώς στις αγορές²⁹⁷. Οι διαπιστωμένοι κίνδυνοι που

μονοπωλιακής εξουσίας όσο και η παραδοσιακή ιδέα της εσωτερικής αποτελεσματικότητας δεν επαρκούν για να δώσουν μια εικόνα για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ζητημάτων επιχειρηματικών αποφάσεων, Edwards C. (1955). *Conglomerate bigness as a source of power*. National Bureau of Economic Research Inc., Business concentration and price policy, σελ. 331-359.

²⁹⁶. Γεωργόπουλος Ν. (2010), ό. π., σελ. 71 επ.

²⁹⁷. Η ανάγκη για αυξημένη προσοχή στην ευελιξία πηγάζει από δύο βασικούς πυλώνες. Πρώτος πυλώνας είναι η τάση προς αύξηση των απαιτήσεων της αγοράς και, ιδίως της συρρίκνωσης του χρόνου προσφοράς προς τον πελάτη. Δεύτερος πυλώνας είναι η αυξανόμενη συχνότητα εμφάνισης καινοτομικών προϊόντων σε συνδυασμό με αλλαγές της αγοράς, όπως η παγκοσμιοποίηση, Rosemann M., Recker J., Flender C. (2008). *Contextualisation of business processes*. International Journal of Business Process Integration and Management, Τόμ. 3 (1), σελ. 47-60. Η παρατήρηση ότι οι οργανισμοί συχνά αντιμετωπίζουν συνεχείς και άνευ προηγουμένου αλλαγές στα αντίστοιχα επιχειρηματικά τους περιβάλλοντα μπορεί να θεωρηθεί ως αναδυόμενη ευκαιρία υιοθέτησης

περιγράφηκαν και ανωτέρω, καθώς, αντίστοιχα, και οι παρατηρούμενες ευκαιρίες ποικίλουν σε ένταση και περιεχόμενο στην πορεία των οικονομικών πραγμάτων. Τόσο οι αδυναμίες όσο και οι τομείς υπεροχής ενός συγκεκριμένου οικονομικού οργανισμού θα πρέπει να εξετάζονται ως εξαρτημένες μεταβλητές των συνθηκών που διαμορφώνονται στο οικονομικό περιβάλλον, όπως φαίνεται και στο ακόλουθο σχήμα²⁹⁸:

193. Είναι φανερό ότι τόσο τα πλεονεκτήματα όσο και οι αδυναμίες μιας επιχείρησης είναι σχετικά και χαρακτηρίζονται σε συνάρτηση με κινδύνους και ευκαιρίες που αντιμετωπίζει η επιχείρηση στον κύκλο δραστηριοτήτων της.
194. Ως ένα πρώτο παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τις λογιστικές επιλογές μιας εταιρίας. Οι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν αυτές τις επιλογές είναι συνυφασμένοι σε μεγάλο βαθμό με το εξωτερικό της περιβάλλον. Τέτοιοι παράγοντες είναι²⁹⁹:
- Ο κλάδος στον οποίο δραστηριοποιείται η επιχείρηση. Επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ίδιο κλάδο συνήθως κάνουν τις ίδιες ή παρόμοιες

ευέλικτων διαδικασιών. Τέτοιες ευελιξίες προσαρμογής λόγω διαταραχής της επιχειρηματικής ρουτίνας (π.χ. λόγω της πανδημίας εργοστάσια κατάλληλης τεχνικής υποδομής άρχισαν να παράγουν μέσα ατομικής προστασίας) πρέπει να αντικατοπτρίζονται στο πλαίσιο των επιχειρηματικών διαδικασιών, με την έννοια ότι οι διαδικασίες πρέπει να είναι σε θέση να διαμορφώνονται ανάλογα με τα διάφορα ερεθίσματα, π.χ. χρειάζονται ευέλικτες διαδικασίες όσον αφορά την προσαρμογή σε νομοθεσία προστασίας του περιβάλλοντος, Pine B. (1999). *Mass Customization: The New Frontier in Business Competition*. Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts.

²⁹⁸. Πηγή: Σαρσέντης Β. (1996), ό. π., σελ. 153.

²⁹⁹. Γκίκα Δ., Παπαδάκη Α., Σιουγλέ Γ. (2010). *Ανάλυση και Αποτίμηση Επιχειρήσεων*. Εκδ. Μπένου, σελ. 26 επ.

λογιστικές επιλογές. Εάν όμως μια επιχείρηση ακολουθεί στρατηγική διαφοροποίησης, ορισμένες από τις βασικές λογιστικές επιλογές της θα διαφοροποιούνται από αυτές του κλάδου. Για παράδειγμα, μια εταιρεία που δίνει έμφαση στην καινοτομία αναμένεται να έχει υψηλά έξοδα ανάπτυξης.

- Η συμμετοχή της επιχείρησης σε μία κεφαλαιαγορά, καθώς η διοίκηση της επιχείρησης μπορεί να αναλαμβάνει ενέργειες οι οποίες επηρεάζουν τις απόψεις των συμμετεχόντων στην αγορά για την οικονομική αξία της επιχείρησης. Η επιρροή αυτή είναι δυνατή κυρίως βραχυχρόνια στο βαθμό που η διοίκηση γνωρίζει περισσότερα από όλους όσους ευρίσκονται εκτός της επιχείρησης.
- Η παρουσία ρυθμιστικών αρχών οι οποίες ελέγχουν την απόδοση της επιχείρησης. Οι επιχειρήσεις, για παράδειγμα, οι οποίες διερευνώνται από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, έχουν κίνητρα να μειώσουν την απόδοση των επενδεδυμένων κεφαλαίων προκειμένου να αποδείξουν ότι δεν επιδίδονται σε πρακτικές μείωσης του ανταγωνισμού.
- Η παρουσία έντονου ανταγωνισμού στην αγορά, η οποία μπορεί να οδηγήσει τη διοίκηση της επιχείρησης στην αποφυγή ορισμένων γνωστοποιήσεων σχετικών με τους τομείς της επιχειρηματικής της δραστηριότητας.

195. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, εξάλλου, είναι η σύγχρονη αξιοποίηση των τεράστιων ροών πληροφοριών στην αυτοματοποιημένη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων³⁰⁰.

³⁰⁰. Η σύγχρονη οικονομία βασίζεται εν πολλοίς στη λειτουργία της ψηφιακής αγοράς, η οποία διακρίνεται από δραστική καινοτομία, χρήση υψηλής τεχνολογίας και ραγδαία ανάπτυξη. Τα χαρακτηριστικά αυτά επιτρέπουν σε όλους να αντιληφθούν την περιπλοκότητα και τις προκλήσεις που επιφέρουν σε πολλαπλά επίπεδα, οικονομικά, πολιτικά, νομικά και εντέλει ρυθμιστικά. Η ψηφιακή οικονομία βασίζεται σε ψηφιακές τεχνολογίες που, συνοπτικά, εστιάζουν στην επικοινωνία μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών (μηχανές αναζήτησης, πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, κ.λπ.) και δεδομένων μεταξύ των παραγόντων που τη δομούν. Συχνά δε, βιβλιογραφικά προσδιορίζεται και ως «οικονομία του διαδικτύου», επειδή η παροχή αγαθών και υπηρεσιών πραγματοποιείται από παρόχους ψηφιακών υπηρεσιών που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ως κύριο μέσο για την παροχή τους στους τελικούς χρήστες. Υπό τα δεδομένα αυτά, έχει εκκινήσει έντονη συζήτηση στη θεωρία κατά πόσο το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού με τα εργαλεία του, είναι επαρκές ώστε να επέμβει στις αγορές της ψηφιακής οικονομίας ή αν η μόνη λύση για την αντιμετώπιση παράνομων πρακτικών είναι ο διαχωρισμός (ιδιοκτησιακός ή λειτουργικός) ή το δίκαιο του ανταγωνισμού των μεγάλων πλατφορμών. Σε μεγάλη διεθνή έρευνα που διενεργήθηκε το έτος 2020, από το Διεθνές Δίκτυο Ανταγωνισμού (ICN), τριάντα από τους τριάντα εννέα εκπροσώπους Αρχών Ανταγωνισμού, απάντησαν ότι έχουν ξεκινήσει διαδικασίες έρευνας για τυχόν κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης σε ψηφιακές αγορές, ενώ δεκαεπτά από αυτούς αποκρίθηκαν ότι έχουν προχωρήσει σε μέτρα επιβολής. Πράγματι, υπό την οπτική της πολιτικής ανταγωνισμού, που θα αναλυθεί εκτενώς κατωτέρω, διαπιστώνονται διαρκώς ορισμένες επιχειρησιακές στρατηγικές που υπό προϋποθέσεις είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν από κυρίαρχες επιχειρήσεις των ψηφιακών αγορών προκειμένου να ενισχύσουν ή να προστατεύσουν την εμβέλειά τους. Σε αντίθεση με την καινοτομία, τέτοιες στρατηγικές πρακτικές είναι πιθανόν να βλάψουν τους καταναλωτές και να οδηγήσουν σε ευρύτερη οικονομική ζημία. Για τους λόγους αυτούς, οι νομοθεσίες των κρατών λαμβάνουν μέτρα για τη διαφάνεια, την δεοντολογική και σύμφωνα με τους κανόνες ανταγωνισμού λειτουργία των παρόχων ψηφιακών υπηρεσιών,

Μεθοδολογικά, η δημιουργία αξίας στις επιχειρήσεις μέσω τεχνολογικά προηγμένων ικανοτήτων επεξεργασίας ροών πληροφοριών της αγοράς εμφανίζεται με 2 μορφές: Α) Επιχειρηματική Ευφυΐα (Business / Artificial Intelligence)

Αποτελεί ένα σύνολο μεθοδολογιών, διαδικασιών και τεχνολογιών που μετατρέπουν τα ανεπεξέργαστα δεδομένα (raw data) σε ουσιαστικά και χρήσιμα δεδομένα για τη λειτουργία μίας επιχείρησης³⁰¹. Η επιχειρηματική ευφυΐα έχει καταστεί άρρηκτα συνδεδεμένη με την τελική λήψη καθημερινών αποφάσεων σε κάθε δομή της επιχείρησης. Κάθε δραστηριότητα απαιτεί τη λήψη έγκυρων και άμεσων αποφάσεων. Υπό την έννοια αυτή, τα πεδία εφαρμογής της επιχειρηματικής ευφυΐας στη σύγχρονη επιχείρηση είναι πάρα πολλά και υπό προϋποθέσεις απεριόριστα. Οι αποφάσεις σε καθημερινές τυποποιημένες διαδικασίες αλλά και για μακροπρόθεσμες στρατηγικές κινήσεις της επιχείρησης ενδέχεται να έχουν αυξημένο ρίσκο και αβεβαιότητα. Ωστόσο, με τη χρήση των αντίστοιχων εφαρμογών τεχνολογίας και αυτοματισμών όλες αυτές οι αποφάσεις μπορούν να τυποποιηθούν και να ληφθούν έως και αυτόματα χωρίς την παρέμβαση του ανθρώπινου παράγοντα³⁰². Ζητήματα όπως στρατηγικός προσανατολισμός, παραγωγή ενός νέου προϊόντος και δημιουργία μιας καινούργιας κατηγορίας προϊόντων μπορούν πλέον να συσχετιστούν με τη γνώση, την εμπειρία και τις διαθέσιμες πληροφορίες την κατάλληλη χρονική στιγμή, ώστε να καταστούν επιτυχίες. Σε αυτή την κατεύθυνση συμβάλλουν απεριόριστα τα συστήματα επιχειρηματικής ευφυΐας προσφέροντας πληροφόρηση, μειώνοντας το βαθμό αβεβαιότητας, περιορίζοντας το κόστος της επένδυσης και αυξάνοντας τα επιδιωκόμενα οικονομικά οφέλη, μελετώντας κατάλληλα τις καταναλωτικές τάσεις, τις προτιμήσεις των πελατών, τις πιθανές αντιδράσεις των ανταγωνιστών, τις πιθανές αντιδράσεις των συνεργατών και το υπόλοιπο κλίμα της αγοράς³⁰³.

όπως ενδεικτικά ο Κανονισμός (ΕΕ) 2022/2065 σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών, ο Νόμος για την Διαφάνεια και Δίκαιη Μεταχείριση στις Ψηφιακές Πλατφόρμες στην Ιαπωνία (Act on Improving Transparency and Fairness of Digital Platforms (TFDPA), η «Act on Fair Intermediate Transactions on Online Platforms» (“Online Platform Act, 2022) της Κορέας, Μικρουλέα Α. (2023). *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στην Ψηφιακή Οικονομία*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 13 επ.

³⁰¹. Luhn H. (1958). *A business intelligence system*. IBM Journal of Research and Development, Τόμ. 2 (4), σελ. 314-319.

³⁰². Koo C., Xiang Z., Gretzel U., Sigala M. (2021). *Artificial intelligence (AI) and robotics in travel, hospitality and leisure*. Electronic markets, Τόμ. 31 (3), σελ. 473-476. Οι συγγραφείς αναλύουν την εφαρμογή ψηφιακών μοντέλων στον τουρισμό και την ψυχαγωγία. Καθώς η πανδημία εμπόδιζε τις άμεσες κοινωνικές επαφές και τις παραδοσιακές πολιτιστικές εμπειρίες, ο κόσμος κατέφευγε στο διαδίκτυο για να ικανοποιήσει τις βαθιές κοινωνικές και πολιτιστικές ανθρώπινες ανάγκες του με εικονικές εμπειρίες. Κατά συνέπεια, οι διαδικτυακές αναπαραστάσεις και οι συνδέσεις με τη φύση και την άυλη κληρονομιά έχουν αυξηθεί σε σημασία και δημιουργούν νέες πολιτιστικές σφαίρες με οικονομικό αντίκτυπο στις επιχειρήσεις.

³⁰³. Μεγάλη σημασία αποκτούν τέτοιες εφαρμογές σε χρηματιστηριακές και τραπεζικές συναλλαγές, γνωστές και ως συναλλαγές υψηλής συχνότητας (HFT - High Frequency Trading). Αποτελούν είδος διαπραγμάτευσης σε ένα χώρο όπου ένας μεγάλος αριθμός παραγγελιών αγοράς και πώλησης μετοχών εισάγονται στην αγορά, με

B) Μεγάλος όγκος Δεδομένων (Big data)³⁰⁴

Ο μεγάλος όγκος δεδομένων παράγεται από ένα αυξανόμενο πλήθος πηγών, συμπεριλαμβανομένων «των κλικ» στο διαδίκτυο, των συναλλαγών μέσω κινητού τηλεφώνου, του περιεχομένου που δημιουργείται από τους χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και του περιεχομένου που δημιουργείται σκόπιμα μέσω δικτύων αισθητήρων ή επιχειρηματικών συναλλαγών, όπως ερωτήματα πωλήσεων και συναλλαγές αγοράς³⁰⁵. Επιπλέον πληροφορίες συλλέγονται διαρκώς από πηγές, όπως εφαρμογές γονιδιωματικής, υγειονομική περίθαλψη, μηχανική, διαχειριστικές επεμβάσεις, το βιομηχανικό διαδίκτυο και τα δίκτυα χρηματοδότησης. Όλα τα ανωτέρω προσθέτουν στη διάχυση των μεγάλων δεδομένων. Αυτά τα δεδομένα απαιτούν τη χρήση ισχυρών υπολογιστικών τεχνικών για την αποκάλυψη τάσεων και προτύπων εντός και μεταξύ αυτών των εξαιρετικά μεγάλων κοινωνικοοικονομικών συνόλων δεδομένων. Νέες πληροφορίες προκύπτουν από τέτοιες τιμές δεδομένων. Η εξαγωγή των πληροφοριών μπορεί να συμπληρώσει ουσιαστικά την επίσημη στατιστική αλλά και έρευνες και πηγές αρχειακών δεδομένων που παραμένουν σε μεγάλο βαθμό στατικά, προσθέτοντας βάθος και διορατικότητα από συλλογικές εμπειρίες - και αυτό να εκτελεστεί σε πραγματικό χρόνο, περιορίζοντας έτσι τόσο αστοχίες όσο και χρονικά κενά. Ίσως προκαλεί εντύπωση η απόδοση του όρου Big Data με τη φράση «μεγάλος όγκος». Μεταξύ των ασκούμενων κριτικών, υπάρχει η άποψη ότι ο μεγάλος όγκος δεν είναι πλέον η καθοριστική παράμετρος, αλλά σημαντικότερο είναι πόσο «έξυπνο» ή «στοχευμένο» είναι το διαθέσιμο δεδομένο, δηλαδή οι πραγματικά αξιοποιήσιμες και χρήσιμες γνώσεις που μπορεί ο όγκος των δεδομένων να παρέχει εύλογα στις επιχειρήσεις. Η καθοριστική παράμετρος των μεγάλων δεδομένων είναι η ίδια η λεπτομερής φύση των δεδομένων αυτών, μετατοπίζοντας έτσι την εστίαση μακριά από τον αριθμό των

ταχύτητα εκατοντάδων ή χιλιάδων παραγγελιών σε κλάσματα του δευτερολέπτου. Σε αυτό το υπερβολικό ποσοστό παραγγελιών στην αγορά, υπάρχουν πολλοί συγγραφείς που τις συναλλαγές αυτές τις θεωρούν χειραγώγηση της αγοράς, λόγω της δημιουργίας πολύ μικρών τάσεων. Οι HFT πραγματοποιούνται σε ελάχιστο χρόνο, ήτοι αυτός που απαιτείται μεταξύ της έκδοσης μιας εντολής και της λήψης της από την αγορά. Εκεί βρίσκεται το συγκριτικό πλεονέκτημα εφαρμογών επιχειρηματικής ευφυΐας. Σημαντική είναι η Οδηγία 2014/65/ΕΕ (MiFID II), καθώς προβλέπει ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των κινδύνων από την αυξανόμενη κατάρτιση αλγοριθμικών συναλλαγών και τη χρήση τεχνικών κατάρτισης αλγοριθμικών συναλλαγών σε υψηλή συχνότητα. Σύμφωνα με τον εθνικό νόμο ενσωμάτωσης (ν. 4514/2018, άρθρο 17), οι ΕΠΕΥ που καταρτίζουν αλγοριθμικές συναλλαγές οφείλουν α) να διατηρούν ανθεκτικά συστήματα συναλλαγών που διαθέτουν επαρκή χωρητικότητα, υπόκεινται σε κατάλληλα όρια και έχουν υποβληθεί σε πλήρεις δοκιμές, β) να ενημερώνουν τις εποπτικές αρχές για τη δραστηριοποίησή τους μέσω αλγοριθμικών συναλλαγών και να παρέχουν στην εποπτική τους αρχή επιπλέον πληροφορίες, εφόσον τους ζητηθεί.

³⁰⁴. Gerard G., Martine H., Pentland A. (2014). *Big Data and Management*. *Academy of Management Journal*, Τόμ. 57 (2), σελ. 321-326.

³⁰⁵. Kunz W., Aksoy L., Bart Y., Heinonen K., Kabadayi S., Ordenes F., Sigala M., Diaz D., Theodoulidis B. (2017). *Customer engagement in a Big Data world*. *Journal of Services Marketing*, Τόμ. 31 (2), σελ. 161-171.

συμμετεχόντων στην προσωποποίηση των αναλυτικών αυτών πληροφοριών³⁰⁶. Λόγω του επιστημονικού υπόβαθρου της τεχνολογικής αξιοποίησης των μεγάλων δεδομένων, τα τελευταία έχουν σταδιακά καταστήσει βασικός παράγοντας για να αποκτήσουν οι επιχειρήσεις ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην αγορά. Για να καταστεί πλήρως ωφέλιμη η ανάλυση πληροφοριών, οι επιχειρήσεις καλούνται να αναλάβουν δράση σε δύο επίπεδα. Όσον αφορά τη στρατηγική μέθοδο, οι επιχειρήσεις πρέπει να εξετάσουν τη σημασία των μεγάλων δεδομένων για την ανάπτυξή τους μέσω εφαρμογών αποτελεσματικής πρόβλεψης των οικονομικών αποτελεσμάτων τους³⁰⁷. Όσον αφορά το επίπεδο υλοποίησης, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να αξιοποιήσουν τα δεδομένα στην κατανομή των κατάλληλων ταλέντων (σωστή διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού), των δεξιοτήτων και διαδικασιών παραγωγής και ποιοτικού ελέγχου, στο μάρκετινγκ, στην τυποποίηση του προϊόντος και στη χρήση σωστών μεθοδολογιών και κινήτρων για τον τελικό καταναλωτή.

196. Αδιαμφισβήτητα, στις σύγχρονες επιχειρήσεις εφαρμογές επιχειρηματικής ευφυΐας και εφαρμογές ανάλυσης δεδομένων παρέχουν ένα εργαλείο τεχνολογικής αναβάθμισης και εφαρμογής αποτελεσματικής και αυτόματης λήψης αποφάσεων. Οι επιχειρήσεις κατανοούν πλήρως τα πλεονεκτήματα των μεγάλων δεδομένων και των εφαρμογών επιχειρηματικής ευφυΐας στη βιομηχανία για την προώθηση της συνεχούς ανάπτυξης, την ενημέρωση και προσαρμογή της μελλοντικής αναπτυξιακής κατεύθυνσης, τη βελτίωση της πελατοκεντρικής προσέγγισης και την ψηφιακή

³⁰⁶. Ένα διευκρινιστικό παράδειγμα είναι οι αγώνες της Formula 1. Κάθε οδηγός μονοθέσιου αυτοκινήτου παράγει 20 gigabyte δεδομένων από τους 150 αισθητήρες στο αυτοκίνητό του, που μπορούν να βοηθήσουν στην ανάλυση της τεχνικής απόδοσης των εξαρτημάτων. Όμως και οι αντιδράσεις του οδηγού, οι καθυστερήσεις στο pit stop και η επικοινωνία μεταξύ πληρώματος και οδηγού είναι στοιχεία κρίσιμα που συμβάλλουν στη συνολική απόδοση. Έτσι, η έμφαση απομακρύνεται από την τελική εικόνα του αποτελέσματος (νίκη / ήττα στην κούρσα) για να επικεντρωθεί σε κάθε χαρτογραφημένο στοιχείο που είναι κρίσιμο να συμβάλει στην επιτυχία ή την αποτυχία σε κάθε δευτερόλεπτο κατά τη διάρκεια του αγώνα.

³⁰⁷. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τελευταία 50 χρόνια εκπονούνται διαρκώς μελέτες και βαίνει αυξανόμενο το ζήτημα για την υιοθέτηση μοντέλων πρόβλεψης χρεοκοπίας σε προβληματικές οικονομίες. Πρόσφατη μελέτη οδήγησε στην πρόταση δημιουργίας ενός μοντέλου με την αξιοποίηση ενός συνόλου προγνωστικών μεταβλητών, το οποίο επιτυγχάνει σημαντική διάκριση μεταξύ εισηγμένων μεταποιητικών εταιρειών στην Ελλάδα με τη χρήση Πολυμεταβλητής Διακριτικής Ανάλυσης (MDA). Η σημασία του μοντέλου αυτού έγκειται στο γεγονός ότι η ελληνική οικονομία διαφοροποιείται τα τελευταία έτη από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης και του προγράμματος χρηματοδότησης που καθιστούν τα χρηματοοικονομικά μοντέλα ακατάλληλα για χρήση. Πράγματι, σε περιόδους χρηματοπιστωτικών κρίσεων, η σημασία της πρόβλεψης μιας πιθανής χρεοκοπίας και της αναγνώρισης μιας εταιρείας η οποία βαίνει επί τα χείρω γίνεται έντονα αισθητή από τα ενδιαφερόμενα μέρη. Οι επενδυτές θέλουν να είναι σίγουροι για την πιστοληπτική ικανότητα και το ποσοστό αθέτησης υποχρεώσεων μιας εταιρείας προτού επενδύσουν σε αυτή. Το ίδιο ισχύει για τους πιστωτές και τους οφειλέτες της επιχείρησης. Για περαιτέρω ανάλυση και το μοντέλο, Sfakianakis E. (2021). *Bankruptcy prediction model for listed companies in Greece*. Investment Management and Financial Innovations, Τόμ. 18 (2), σελ. 166-180.

λειτουργία των επιχειρήσεων³⁰⁸. Εφαρμογές μάρκετινγκ, όπως η καταγραφή δεδομένων επισκεψιμότητας μιας ιστοσελίδας, καθώς και η μετακύλιση των πελατών από ιστοσελίδα σε ιστοσελίδα, η κατανόηση της συμπεριφοράς ενός επισκέπτη κατά την παραμονή στην ιστοσελίδα, η δημιουργία στοχευμένων διαφημίσεων για την προσέλκυση πελατών σε σχέση με ποιοτικές αναφορές ως προς τους ήδη υπάρχοντες πελάτες, η βελτιστοποίηση επιχειρησιακών διαδικασιών, η διατήρηση ικανών αποθεμάτων με βάση προβλέψεις που δημιουργούνται σύμφωνα με τις τάσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τις τάσεις αναζήτησης (από τις διαδικτυακές μηχανές) καθώς ακόμη και τις προβλέψεις του καιρού σε παγκόσμιο επίπεδο, η παρακολούθηση των συμπεριφορών, ακόμα και η δυνατότητα πρόβλεψης στον τομέα των υπηρεσιών υγείας σύμφωνα με τις ανάγκες (π.χ. μιας φυσικής καταστροφής, της πανδημίας, κ.λπ.) αποτελούν βάσεις σύμφωνα με τις οποίες οι επιχειρήσεις δημιουργούν μοντέλα που μπορούν να παρέχουν ασφαλείς εκτιμήσεις, τις οποίες θα ακολουθήσει η σχετική πράξη των εταιριών.

197. Ανάλογα, επομένως, με τις καταστάσεις και τις συνθήκες, καθώς και τη στρατηγική επιλογή μεθόδου ανταγωνισμού στην αγορά που έχει επιλέξει κάθε επιχείρηση, θα υιοθετήσει την εξωτερική της απόκριση στο περιβάλλον, όπως μελετάται ευθύς αμέσως.

5. Η εξωτερική δράση της επιχείρησης: Ανταγωνισμός ή Συνεργασία;

198. Η σύγχρονη επιχείρηση διατηρεί ποικίλα είδη δεσμών με τις άλλες επιχειρήσεις³⁰⁹. Οι δεσμοί αυτοί είναι πιο περίπλοκοι από τις σχέσεις που περιγράφονται ως προς τις

³⁰⁸. Yu D. (2022). *The Impact of Business Intelligence in the Era of Big Data on Business Data Analysis*. Proceedings of the 7th International Conference on Economy, Management, Law and Education (EMLE 2021), Atlantis Press, σελ. 138-143.

³⁰⁹. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην παρούσα εργασία δεν θα αναπτυχθεί η νεωτερική στρατηγική του συν-ανταγωνισμού (cooperation). Η στρατηγική αυτή των επιχειρήσεων αναφέρθηκε ως έννοια το έτος 1993 και έχει τύχει ακαδημαϊκής μελέτης από το έτος 1996 με τη μελέτη των Brandenburger A. και Nalebuff B. «Co-opetition». Ως επιχειρηματική πρακτική αναφέρεται στη συνεργασία η οποία συνάπτεται μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων με σκοπό την επίτευξη κοινών στόχων παρά τα αντικρουόμενα συμφέροντα των εμπλεκόμενων μερών. Η στρατηγική του συν-ανταγωνισμού έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντική για έρευνα και ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών, υπογραμμίζοντας ότι ίσως ο καλύτερος συνεργάτης για καινοτομία να είναι μια ανταγωνιστική επιχείρηση. Παρουσιάζει έντονο μελετητικό ενδιαφέρον καθότι επιτρέπει μέσω μιας συνεργασίας να δημιουργήσουν δύο ή και περισσότερες ανταγωνιστικές επιχειρήσεις μια νέα αγορά, μια καινοτόμο αγορά, μια πρωτοπόρο αγορά, στην οποία όμως παράλληλα θα διεκδικήσουν να επιτύχουν τα μεγαλύτερα οφέλη και να κατακτήσουν το μεγαλύτερο μερίδιο. Η συν-ανταγωνιστική στρατηγική σχέση μπορεί να επιφέρει πολλαπλά οφέλη (μείωση κόστους έρευνας και ανάπτυξης, συν-δημιουργία γνώσης, εισαγωγή καινοτόμων προϊόντων και επιβολή ποιοτικών standards στον κλάδο) και να αποτελέσει πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και για τους δύο συν-ανταγωνιστές. Στη στρατηγική συν-ανταγωνισμού οι επιχειρήσεις διατηρούν την αυτοτέλειά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υλοποίησης τέτοιας στρατηγικής είναι η παρασκευή εμβολίου κατά της COVID-19 μεταξύ των εταιριών Pfizer-

παραδοσιακές ομάδες ενδιαφερομένων – επιχειρηματικών συμμετεχόντων (shareholders). Οι επιχειρήσεις αποτελούν μια μορφή συνεργασίας που περιλαμβάνει την παραγωγή, ανταλλαγή και διανομή αγαθών και υπηρεσιών με επιπλέον σκοπό την επίτευξη «Συλλογικής Αξίας», δηλαδή τη συσσώρευση των οφελών των επιχειρηματικών συμμετεχόντων.

199. Η επιχείρηση περιλαμβάνει από τη μια πλευρά ένα σύστημα σχέσεων παραγωγής, ανταλλαγής και διανομής στο εσωτερικό της, όπως αναλύθηκε, και από την άλλη πλευρά περιλαμβάνει ένα τέτοιο σύστημα σχέσεων και μεταξύ των οντοτήτων που αποτελούν τις αλυσίδες αξίας της: τις εταιρείες, την κοινωνία των πολιτών, τους κρατικούς θεσμούς και τις κοινότητες που συντηρούν και επωφελούνται από την επιχειρηματική δραστηριότητα. Όλες αυτές οι οντότητες και τα φυσικά πρόσωπα που τις απαρτίζουν συμμετέχουν εμμέσως στο αποτέλεσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο όρος «επιχειρηματικός συμμετέχων» δεν αναφέρεται σε όσους είναι οι απόλυτοι φορείς αξίας, δηλαδή τα φυσικά πρόσωπα. Ο όρος «επιχειρηματικός συμμετέχων» περιλαμβάνει εκτενώς οποιονδήποτε επηρεάζει ή επηρεάζεται από τις επιχειρήσεις. Ως εκ τούτου, ο όρος «συμμετέχων» απηχεί σε ευρύτερο κύκλο προσώπων σχετικά με τον προσδιορισμό των ενδιαφερομένων³¹⁰.

5.1. Ανταγωνισμός

200. Οι έννοιες προσφορά και ζήτηση είναι από τις πλέον θεμελιώδεις στην οικονομική επιστήμη. Η αγοραία ζήτηση ή ζήτηση της αγοράς³¹¹ για ένα αγαθό δίνει τις σχετικές ποσότητες του αγαθού αυτού που ζητούνται προς κατανάλωση ανά μονάδα χρόνου σε διάφορες τιμές από όλα μαζί τα άτομα στην αγορά. Η αγοραία ζήτηση, επομένως, εξαρτάται από όλους τους παράγοντες που καθορίζουν τη ζήτηση ενός ατόμου και επιπλέον από το πλήθος των αγοραστών του αγαθού στην αγορά. Αντίστοιχα, η προσφορά της αγοράς ή αγοραία προσφορά ενός αγαθού δίνει τις εναλλακτικές ποσότητες του αγαθού που προσφέρονται ανά μονάδα χρόνου σε διάφορες εναλλακτικές τιμές από όλους μαζί τους παραγωγούς του αγαθού αυτού στην αγορά. Η αγοραία προσφορά ενός αγαθού εξαρτάται από όλους τους παράγοντες που προσδιορίζουν την ατομική προσφορά ενός παραγωγού και επιπλέον από τον αριθμό

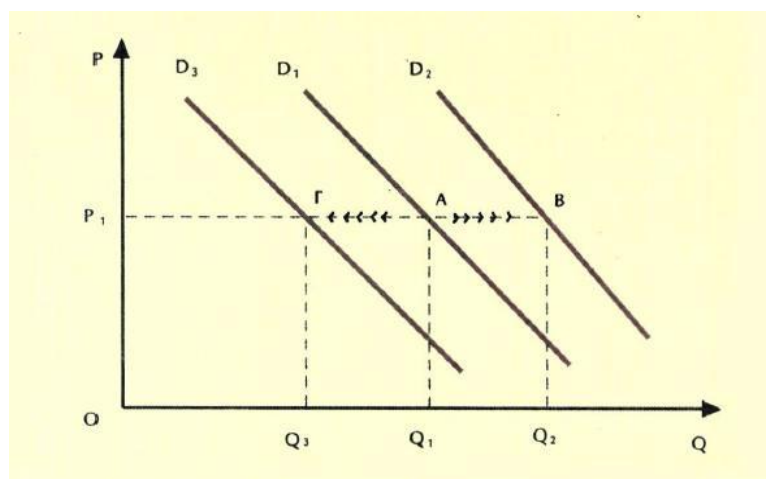
Biontech. Εντούτοις, εμβαθύνοντας στη μελέτη της στρατηγικής αυτής στην επιχειρηματική πραγματικότητα, θα πρέπει να παρατηρηθούν αυτοτελώς τόσο ο ανταγωνισμός των εταιριών όσο και η συνεργασία αυτών. Επομένως, η παρούσα καλύπτει τα δυο αυτά σκέλη που καταληκτικά είναι οι οδηγοί των επιχειρηματικών αποφάσεων, ακόμη και όταν η απόφαση είναι η υλοποίηση στρατηγικής συν-ανταγωνισμού, Κόσσυβα Δ. (2016). *Η στρατηγική συν-ανταγωνισμού στην τεχνολογική καινοτομία*. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα ΟΔΕ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, σελ. 24 επ.

³¹⁰. Freeman R. (1984), ό. π.

³¹¹. Salvatore D. (1981). *Μικροοικονομική Θεωρία*. Εκδ. ΕΣΠΙ, Αθήνα, Μετάφραση στην ελληνική Περίσδης Σ., Ψαχαρόπουλος Γ., σελ. 15 επ.

των παραγωγών αυτού του αγαθού στην αγορά. Πολύ συνοπτικά θα αναφερθούμε στη γραφική παράσταση των ανωτέρω³¹².

201. Σύμφωνα με το ακόλουθο γράφημα (στον κάθετο άξονα απεικονίζεται η τιμή και στον οριζόντιο η ποσότητα ενός προϊόντος), βλέπουμε ότι όσο χαμηλότερη είναι η τιμή του προϊόντος τόσο μεγαλύτερη είναι η ποσότητα του αγαθού που ζητάει το άτομο. Αυτή η αντίστροφη σχέση μεταξύ τιμής και ποσότητας εκφράζεται με την *αρνητική κλίση της ατομικής καμπύλης ζητήσεως* και αναφέρεται συχνά ως ο νόμος της αρνητικής κλίσεως της καμπύλης ζητήσεως ή απλώς ως νόμος της ζητήσεως. Η σχέση αυτή ισχύει όταν οι άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση του αγαθού παραμένουν σταθεροί (*ceteris paribus*). Όταν ένας οποιοσδήποτε από τους παράγοντες αυτούς μεταβάλλεται, όπως για παράδειγμα το ατομικό εισόδημα ή η τιμή ενός υποκατάστατου αγαθού, τότε ολόκληρη η καμπύλη ατομικής ζητήσεως μετατοπίζεται. Αντίθετα, μία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας θα απεικονιστεί από μία κίνηση κατά μήκος της καμπύλης ζητήσεως.

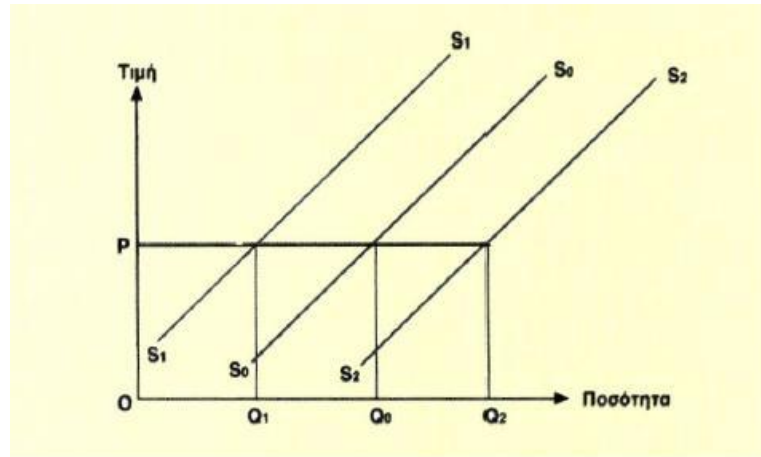

Γεωμετρικά η αγοραία ζήτηση ενός αγαθού προκύπτει με οριζόντια πρόσθεση όλων των καμπυλών ατομικής ζητήσεως για το αγαθό αυτό.

202. Η ποσότητα ενός αγαθού που ένας παραγωγός είναι διατεθειμένος να πουλήσει σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα εξαρτάται άμεσα από την τιμή του αγαθού και το κόστος παραγωγής του. Για να απεικονίσουμε την κλίμακα ατομικής προσφοράς ή προσφοράς του ατόμου (ο κάθετος άξονας απεικονίζει την τιμή και ο οριζόντιος άξονας την ποσότητα του αγαθού) για το αγαθό πρέπει να διατηρήσουμε σταθερούς ορισμένους παράγοντες που επηρεάζουν το κόστος παραγωγής, όπως την τεχνολογία, το κόστος των κεφαλαίων για την παραγωγή αυτού του αγαθού, το κλίμα,

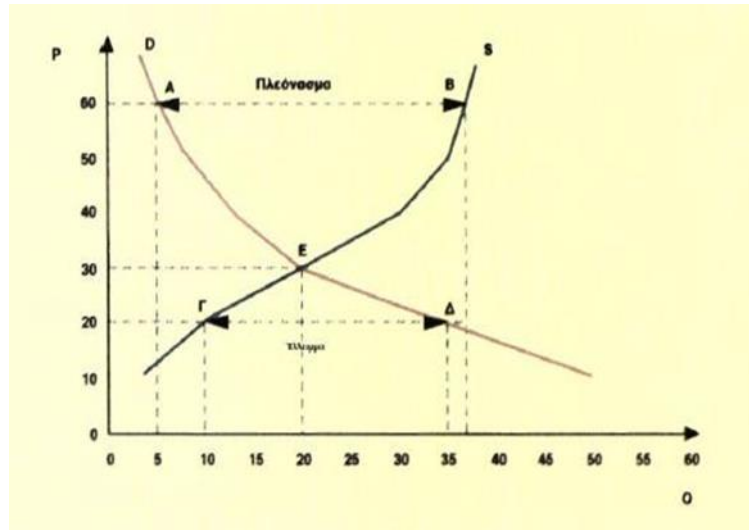
³¹². Πηγή των επόμενων τριών γραφημάτων: Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο της Γ' Τάξης του Λυκείου: Αρχές Οικονομικής Θεωρίας – Μικροοικονομία, Μικροοικονομία. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

τις καιρικές συνθήκες κ.λπ. Στην κλίμακα ατομικής προσφοράς, όσο χαμηλότερη είναι η τιμή του προϊόντος τόσο μικρότερη είναι η ποσότητα αυτού που προσφέρεται από τον παραγωγό. Βέβαια και το αντίστροφο αληθεύει. Αυτή η άμεση σχέση μεταξύ τιμής και ποσότητας αντικατοπτρίζεται στη θετική κλίση της καμπύλης προσφοράς. Ενώ, όμως, στην περίπτωση της καμπύλης ατομικής ζήτησης αναφερόμαστε στο νόμο αρνητικής κλίσεως, στην περίπτωση της καμπύλης ατομικής προσφοράς δεν αναφερόμαστε σε νομό θετικής κλίσεως, διότι, αν και συνήθως η καμπύλη έχει θετική κλίση, μπορεί να εμφανιστεί και με κλίση μηδενική, άπειρη ή ακόμα και αρνητική.

Η καμπύλη ατομικής προσφοράς μετατοπίζεται όταν μεταβληθεί κάποιος από τους σταθερούς παράγοντες που αναφέραμε παραπάνω, όπως π.χ. όταν επέλθει μια βελτίωση στην τεχνολογία παραγωγής. Μια μεταβολή της ποσότητας που προσφέρεται θα απεικονιστεί με κίνηση κατά μήκος της καμπύλης. Τέλος, η καμπύλη της προσφοράς της αγοράς θα μετατοπιστεί όταν οι καμπύλες ατομικής προσφοράς μετατοπιστούν ή όταν με την πάροδο του χρόνου μερικοί παραγωγοί εξέλθουν ή εισέλθουν στην αγορά.

203. Με μία κοινή απεικόνιση των καμπυλών ζήτησης και προσφοράς βλέπουμε ότι σε ορισμένο σημείο επέρχεται η «**ισορροπία**». Με τον όρο ισορροπία εννοούμε μία κατάσταση της αγοράς, η οποία, εφόσον πραγματοποιηθεί, τείνει να διατηρηθεί. Αυτό στα οικονομικά συμβαίνει όταν η ποσότητα ενός αγαθού που ζητείται στην αγορά ανά μονάδα χρόνου ισούται με την ποσότητα του αγαθού που προσφέρεται ανά μονάδα χρόνου.

204. Γεωμετρικά η ισορροπία επιτυγχάνεται στην τομή (σημείο E στο γράφημα) της καμπύλης ζήτησης της αγοράς για ένα αγαθό και της καμπύλης προσφοράς της αγοράς για το ίδιο αγαθό. Η τιμή και η ποσότητα στις οποίες έχουμε ισορροπία ονομάζονται αντίστοιχα τιμή ισορροπίας και ποσότητα ισορροπίας. Στο σημείο ισορροπίας δεν υπάρχει ούτε πλεόνασμα ούτε έλλειψη του αγαθού αυτού στην αγορά. Ceteris paribus η τιμή ισορροπίας και η ποσότητα ισορροπίας τείνουν να διατηρηθούν χρονικά. Σε περίπτωση μετατόπισης των αγοραίων καμπυλών το σημείο ισορροπίας θα αλλάξει. Μια αύξηση στη ζήτηση της αγοράς προκαλεί αύξηση της τιμής ισορροπίας και της ποσότητας ισορροπίας. Από την άλλη πλευρά, με δεδομένη τη ζήτηση της αγοράς για ένα αγαθό, μια αύξηση στην προσφορά της αγοράς προκαλεί μείωση της τιμής ισορροπίας αλλά αύξηση της ποσότητας ισορροπίας. Το αντίθετο συμβαίνει όταν έχουμε μία μείωση στη ζήτηση ή την προσφορά της αγοράς. Εάν και η ζήτηση και η προσφορά της αγοράς αυξηθούν, η ποσότητα ισορροπίας αυξάνεται, αλλά η τιμή ισορροπίας μπορεί να αυξηθεί, να μειωθεί ή να μείνει αμετάβλητη.
205. **Στην αγορά υπάρχει ανταγωνισμός όταν η προσφερόμενη ποσότητα είναι μεγαλύτερη από τη ζητούμενη.** Στο βασικό ανταγωνιστικό μοντέλο, υποθέτουμε ότι οι αποφάσεις και οι ενέργειες των μεμονωμένων επιχειρήσεων και των μεμονωμένων καταναλωτών δεν επηρεάζουν την τιμή ισορροπίας της ανταγωνιστικής αγοράς, επειδή υπάρχουν πολλές επιχειρήσεις και πολλοί καταναλωτές. Σε μία ανταγωνιστική αγορά, τα αγαθά παράγονται από πολλές διαφορετικές επιχειρήσεις, αλλά είναι ουσιαστικά πανομοιότυπα και το ένα μπορεί να υποκαταστήσει πλήρως το άλλο. Αν μία επιχείρηση ανεβάσει την τιμή που χρεώνει σε επίπεδο λίγο υψηλότερο από τις τιμές που χρεώνουν οι υπόλοιπες επιχειρήσεις της ανταγωνιστικής αγοράς, η επιχείρηση αυτή θα χάσει όλους τους πελάτες της. Επίσης, στο βασικό ανταγωνιστικό μοντέλο, τα αγαθά είναι «ανώνυμα» και δεν υπάρχουν «αξιόπιστες επώνυμες μάρκες» που προτιμώνται περισσότερο από τους

καταναλωτές. Ωστόσο, σε πολλές αγορές της πραγματικής οικονομίας οι συνθήκες είναι πολύ διαφορετικές.

206. Ο ατελής ανταγωνισμός σε αρκετές αγορές της οικονομίας, η ατελής πληροφόρηση πολλών επιχειρήσεων και πολλών καταναλωτών, η πρόκληση εξωτερικών οικονομιών και η παραγωγή και προσφορά δημόσιων αγαθών περιορίζουν την αποτελεσματικότητα της οικονομίας. Στις αγορές ατελούς ανταγωνισμού, όταν η διεύθυνση μιας επιχείρησης αυξάνει την τιμή των αγαθών που προσφέρει σε επίπεδο λίγο υψηλότερο από τις τιμές των ανταγωνιστών της, η επιχείρηση χάνει μερικούς αλλά όχι όλους τους πελάτες της. Στον ατελή ανταγωνισμό, οι επιχειρήσεις δεν είναι αποδέκτες τιμών (price takers). Στις αγορές ατελούς ανταγωνισμού, οι διευθύνσεις των επιχειρήσεων επηρεάζουν τις τιμές των αγορών με τις αποφάσεις και τις ενέργειές τους και οι επιχειρήσεις είναι διαμορφωτές τιμών (price makers). Στην πραγματική οικονομία, πολλές επιχειρήσεις καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες και διαθέτουν πολλούς πόρους για να προλάβουν τις αντιδράσεις και να αντιμετωπίσουν τις ενέργειες των ανταγωνιστών τους³¹³. Δεν αρκεί να κάνει μία επιχείρηση κάτι καλύτερο από ό,τι οι ανταγωνιστές της. Με τον τρόπο αυτό, απλώς αποκτά μεγαλύτερη λειτουργική αποτελεσματικότητα. Ωστόσο, το να μπορείς να λειτουργήσεις καλύτερα δεν είναι το ίδιο με το να έχεις μία εύρωστη στρατηγική. Η λειτουργική υπέροχη μιας επιχείρησης μπορεί να τη βοηθήσει να διατηρήσει για λίγο ένα κερδοφόρο αποτέλεσμα, αλλά αργά ή γρήγορα οι υπόλοιπες επιχειρήσεις της αγοράς θα την μιμηθούν, θα την προλάβουν ή ακόμα και θα την ξεπεράσουν. Για να έχεις μία εύρωστη στρατηγική θα πρέπει αυτή να διαφέρει σε καίρια σημεία από τις στρατηγικές των ανταγωνιστών, ώστε να πείσει τους καταναλωτές για την υπέροχη αυτής της εταιρείας τόσο όσον αφορά στην αξία όσο και στην εξυπηρέτησή τους³¹⁴.
207. Όσο η σχέση προσφοράς - ζήτησης μεγεθύνεται τόσο αυξάνεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των προμηθευτών. Όταν η προσφορά είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση, τότε μιλάμε για αγορά αγοραστών (buyer's market), διότι οι αγοραστές σε σχέση με τους πωλητές έχουν μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη, άρα αυξάνονται οι πιθανότητες να επιτύχουν καλύτερους συνδυασμούς ποσοτικών, ποιοτικών και τιμών. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν η ζήτηση είναι μεγαλύτερη της προσφοράς, μιλάμε για αγορά πωλητών (seller's market), όπου την διαπραγματευτική δύναμη την έχουν οι πωλητές³¹⁵. Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, το

³¹³. Stiglitz J., Walsh C. (2010). *Αρχές της Μικροοικονομικής*. Εκδ. Παπαζήση, Επιστημονική Επιμέλεια Πελαγίδης Θ., Χορταρέας Γ., σελ. 532 επ.

³¹⁴. Kotler P. (2001), ό. π., σελ. 11.

³¹⁵. Μάλλιαρης Π. (2001), ό. π., σελ. 28 επ. Παράγοντες όπως η βιοτεχνολογία, η μικροηλεκτρονική, η πληροφορική, η ρομποτική-γενετική, η ανάπτυξη δορυφόρων και άλλες τεχνολογικές κατακτήσεις προβλέπεται να οδηγήσουν σε συνθήκες αγοράς όπου η σχέση προσφοράς ζήτησης συνεχώς θα αυξάνεται, άρα αντίστοιχα και ο ανταγωνισμός.

επιστρατεύονται το μάρκετινγκ και η στρατηγική της επιχείρησης με σκοπό την εξασφάλιση ανταγωνιστικής υπεροπλίας.

208. Περαιτέρω μπορούμε να διακρίνουμε τον ανταγωνισμό σε άμεσο και έμμεσο. Η διάκριση αυτή εξηγείται λόγω του περιορισμένου εισοδήματος και χρόνου των καταναλωτών. Άμεσος ανταγωνισμός υπάρχει όταν δυο προμηθευτές παράγουν προϊόντα τα οποία ο μέσος καταναλωτής αντιλαμβάνεται σαν τέλεια ή έστω ατελή υποκατάστατα, δηλαδή αγαθά που ικανοποιούν τις ανάγκες του κατά τον ίδιο περίπου τρόπο (γάλα της φίρμας Α και γάλα της φίρμας Β). Έμμεσος ανταγωνισμός υπάρχει μεταξύ του συνόλου των προμηθευτών, ανεξάρτητα του τί παράγουν και ιδιαίτερα μεταξύ προμηθευτών των οποίων τα προϊόντα, αν και διαφορετικά μεταξύ τους, έχουν παρεμφερή τιμή πώλησης και ικανοποιούν υπαλλακτικές ανάγκες (π.χ. κινηματογράφος ή καφετέρια, ενοικίαση πολυτελούς βίλας ή πολυτελούς θαλαμηγού για διακοπές, κ.λπ.).
209. Καθώς ένα προϊόν προσφέρεται σε μία αγορά αγοραστών, η υιοθέτηση του μάρκετινγκ από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση της ζήτησης. Επομένως, η σχέση προσφοράς-ζήτησης θα μειωθεί, με άμεσο αντίκτυπο στη χαλάρωση του ανταγωνισμού. Εντούτοις, στις μέρες μας ο ανταγωνισμός οξύνεται, δηλαδή συνεχώς εντείνονται οι ολοένα και αυξανόμενες συστηματικές προσπάθειες των εταιρειών για την απόκτηση, τη διατήρηση αλλά και τη βελτίωση των οικονομικών δεικτών τους. Τα φαινόμενα που συνηγορούν σε αυτή την όξυνση είναι η απελευθέρωση των αγορών στη μία χώρα μετά την άλλη, η δημιουργία ισχυρών διεθνικών συγκροτημάτων και η ανάπτυξη ισχυρής πολιτικής ανταγωνισμού. Γενεσιουργά αίτια αυτών των φαινομένων μπορούν να θεωρηθούν, μεταξύ άλλων, τα εξής³¹⁶:
- Μία νέα αντίληψη των οικονομικών πραγμάτων, όπως διαμορφώνεται με την οικονομική της προσφοράς σε εξειδικευμένες αγορές (niche market)³¹⁷,

³¹⁶. Μάλλιαρης Π. (2001), ό. π., σελ. 128 επ.

³¹⁷. Οι ώριμες βιομηχανίες χαρακτηρίζονται από αυξημένο ανταγωνισμό και αποπληθωρισμό των τιμών λόγω της πλεονάζουσας παραγωγικής ικανότητας, επιπλέον της μείωσης του αριθμού των επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις σε αυτές τις ώριμες αγορές αρχίζουν να αναζητούν τρόπους για να παραμείνουν στη ζωή σε μια κάπως στάσιμη αγορά και καθώς αλλάζουν τα στάδια του κύκλου ζωής του προϊόντος, αλλάζουν και οι βασικοί παράγοντες επιτυχίας. Για να παραμείνουν επιτυχημένες στο στάδιο της ωριμότητας, οι εταιρίες πρέπει να αναζητήσουν στρατηγικές για να διαφοροποιηθούν από άλλες εταιρίες, μέσω της τιμής, του προϊόντος, του μάρκετινγκ, της διανομής ή της υπηρεσίας. Όσον αφορά το μάρκετινγκ, η διαφοροποίηση μπορεί ενδεικτικά να επιτευχθεί μέσω της επωνυμίας, της διαφοροποίησης προϊόντων ή της τμηματοποίησης της αγοράς. Κατά την επιδίωξη τέτοιων στρατηγικών, οι εταιρείες εξασκούν αυτό που συνήθως ονομάζεται "niche marketing". Παρά το γεγονός ότι έχει αναγνωριστεί ως βασική ανταγωνιστική στρατηγική, υπάρχουν πολλά ερωτήματα σχετικά με το πώς μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη. Το "niche marketing" αποδίδεται και με τους συνώνυμους όρους "market segmentation", "micromarketing", "regional marketing", "focused marketing" και "concentrated marketing", χωρίς, όμως, να είναι λειτουργικά ταυτόσημο με κάποια από τις στρατηγικές αυτές. Από μια σκοπιά

- Η δημιουργία αγορών μέσω πειραματισμού με συνδυασμό νέων και παραδοσιακών οικονομικών πολιτικών, οι οποίες στηρίζονται στη σύμπραξη ιδιωτικού και δημοσίου τομέα με συμμετοχή κυβερνήσεων μεγάλων χωρών, όπως οι ΗΠΑ, η Γαλλία κ.λπ.³¹⁸,
- Η μόδα,
- Η ραγδαία αύξηση των προσδοκιών του κόσμου για πολύ καλύτερο βιοτικό επίπεδο,
- Η αναβάθμιση του ρόλου του ανταγωνισμού ως καταλύτη ταχέων μετά-εξελίξεων κοινωνικοοικονομικής φύσης.

210. Οι στρατηγικές ανταγωνισμού που μπορεί να επιλέξει κάθε επιχείρηση διακρίνονται σε τρεις βασικές διακριτές κατηγορίες³¹⁹:

συνολικής στρατηγικής της επιχείρησης, η εξειδικευμένη στρατηγική αγοράς ορίζεται ως «μια έμφαση σε μια συγκεκριμένη ανάγκη ή σε συγκεκριμένο γεωγραφικό ή δημογραφικό τμήμα του προϊόντος». Ωστόσο, η βιβλιογραφία επικεντρώνεται περισσότερο στην προοπτική της διαφοροποίησης της αγοράς έναντι της προοπτικής του προϊόντος ή της στρατηγικής, θεωρώντας ότι στόχος είναι η ικανοποίηση μιας θέσης, δηλαδή μια μικρή αγορά που αποτελείται από έναν μεμονωμένο πελάτη ή μια μικρή ομάδα πελατών με παρόμοια χαρακτηριστικά ή ανάγκες. Ομοίως, ο Καθηγητής Kotler ορίζει μια θέση ως «μια πιο στενά καθορισμένη ομάδα που αναζητά ένα διακριτικό μείγμα οφελών». Δηλώνει ότι οι εξειδικευμένες αγορές συνήθως κατασκευάζονται με τη διαίρεση ενός τμήματος σε υπο-τμήματα και ότι το βασικό ζήτημα στο σύγχρονο μάρκετινγκ είναι η εξειδίκευση. Το εξειδικευμένο μάρκετινγκ στοχεύει στην εύρεση μικρών ομάδων πελατών που μπορούν να εξυπηρετηθούν σε ένα τμήμα, Michaelson G. (1988). *Niche Marketing in the trenches*. Μάρκετινγκ Communications, Τόμ. 13 (6), σελ. 19-24. Το εξειδικευμένο μάρκετινγκ είναι μια πολλά υποσχόμενη παγκόσμια ανταγωνιστική στρατηγική για ώριμες βιομηχανίες, ιδιαίτερα εκείνες που απειλούνται από είσοδο ανταγωνιστών από αγορές με χαμηλή ποιότητα προϊόντος και προσφορά σε χαμηλότερη τιμή. Η εξειδικευμένη στρατηγική αγοράς μπορεί να εφαρμοστεί με δύο τρόπους: Πρώτον, με μια στρατηγική προώθησης που δημιουργεί ένα προϊόν και βρίσκει μια κατάλληλη αγορά για αυτό ή, δεύτερον, με μια στρατηγική έλξης που προσδιορίζει μια αγορά και αναπτύσσει ένα προϊόν για να καλύψει τις ανάγκες της, Parrish E., Cassill N., Oxenham W. (2006). *Niche market strategy for a mature marketplace*. Marketing Intelligence & Planning, Τόμ. 24 (7), σελ. 694-707.

³¹⁸. Για παράδειγμα, η βιομηχανία γύρω από τον οινοτουρισμό έχει αναπτυχθεί σημαντικά κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, 27 εκατομμύρια ταξιδιώτες ή το 17% των Αμερικανών ταξιδιωτών αναψυχής ασχολούνται με γαστρονομικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες που σχετίζονται με το κρασί. Στην Ιταλία ο αριθμός ανέρχεται σε περίπου 5 εκατομμύρια ταξιδιώτες, δημιουργώντας έσοδα 2,5 δισεκατομμυρίων ευρώ. Ο οινοτουρισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την οικονομική ανάπτυξη. Τα περισσότερα τουριστικά πρακτορεία το βλέπουν ως ένα τμήμα του κλάδου με τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης. Προφανώς, η γαστρονομία έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος της τουριστικής εμπειρίας. Ως εκ τούτου, οι γαστρονομικές απολαύσεις συνήθως αναζητούνται από τους τουρίστες σε αναζήτηση νέων προϊόντων και εμπειριών υψηλών προδιαγραφών. Ο οινοτουρισμός είναι ένα συγκεκριμένο παράδειγμα μιας εξειδικευμένης αγοράς που αναπτύχθηκε για να εξυπηρετήσει αυτό το είδος εξελιγμένης τουριστικής ζήτησης, Draganova D., Mykhailova N. (2015). *Wine tourism is a concrete example of a niche market*. National University of Food Technologies – Ukraine.

³¹⁹. Δερβιτσιώτης Κ., Λαγοδήμος Α. (2007), ό. π., σελ. 84.

- ❖ Στρατηγική χαμηλού κόστους (cost leadership strategy),
- ❖ Στρατηγική με διαφοροποίηση (differentiation strategy),
- ❖ Στρατηγική με εστίαση σε τμήμα της αγοράς (focus strategy).

Οι οργανισμοί που θα ακολουθήσουν τη στρατηγική χαμηλού κόστους -ή αλλιώς στρατηγική ηγεσίας στο κόστος- στοχεύουν να παράξουν με το χαμηλότερο δυνατό κόστος και να διαθέσουν το προϊόν σε μία χαμηλή και ανταγωνιστική τιμή. Με τον τρόπο αυτό εμποδίζουν τους ανταγωνιστές να εισέλθουν στην αγορά. Η υιοθέτηση στρατηγικής διαφοροποίησης αφορά την προσφορά προϊόντων υψηλής αξίας με ιδιαίτερη δυσκολία αντιγραφής και συνήθως υψηλής τιμής. Η υπόθεση υλοποίησης αυτής της στρατηγικής σχετίζεται με την προθυμία των καταναλωτών να λάβουν ένα μοναδικό προϊόν. Τέλος, η στρατηγική της εστίασης προσβλέπει σε συνδυασμό των δύο ανωτέρω στρατηγικών σε περιορισμένο, όμως, τμήμα της αγοράς, το οποίο μπορεί να ορίζεται είτε γεωγραφικά, είτε επί τη βάση ενός προϊόντος, είτε ως ένα τμήμα καταναλωτών με ιδιαίτερες ανάγκες. Σχηματικά οι στρατηγικές ανταγωνισμού απεικονίζονται ως εξής³²⁰:

	Ηγεσία Κόστους	Διαφοροποίηση	Εστίαση
Επίπεδο Διαφοροποίησης	Χαμηλό (κυρίως μέσω της τιμής)	Υψηλό (κυρίως μέσω μοναδικότητας)	Χαμηλό ή Υψηλό (τιμή ή μοναδικότητα)
Επίπεδο Τμηματοποίησης Αγοράς	Χαμηλό (μαζική αγορά)	Υψηλό (πολλά τμήματα)	Χαμηλό (ένα ή λίγα τμήματα)
Θεμελιώδεις/Μοναδικές Ικανότητες	Διοίκηση παραγωγής και αποθέματα	Έρευνα και ανάπτυξη, μάρκετινγκ και πωλήσεις	Ικανότητες που ταιριάζουν στο εκάστοτε τμήμα

211. Πιο αναλυτικά, στη στρατηγική ανταγωνισμού με χαμηλό κόστος, η αύξηση στο περιθώριο κέρδους επιδιώκεται με τη μείωση του κόστους. Η μείωση αυτή επιτυγχάνεται με έναν ή με το συνδυασμό περισσοτέρων από τους εξής τρόπους³²¹:
- i. Επιλογή κατάλληλου μεγέθους εγκαταστάσεων, ώστε να περιοριστεί το κόστος ανά μονάδα παραγωγής. Αυτό επιτυγχάνεται με οικονομίες κλίμακος, δηλαδή μείωση τιμών μέσω μεγάλων παραγγελιών, εξειδίκευση εργασιών, επιλογή κεφαλαιουχικού εξοπλισμού κ.λπ.

³²⁰. Πήγη: Λιβιεράτος Α. (2022) *Ανταγωνιστική Στρατηγική*. Σημειώσεις μαθήματος διαθέσιμες στο e-class του ΕΚΠΑ.

³²¹. Δερβιτσιώτης Κ., Λαγοδήμος Α. (2007), ό. π., σελ. 97 επ. και Λιβιεράτος Α. (2022) ό. π.

- ii. Αξιοποίηση οικονομικών μάθησης. Η συνεχής επανάληψη εξειδικευμένης εργασίας βοηθά στη συσσώρευση πείρας και οδηγεί στη μείωση του κόστους μέσω της αποτελεσματικότερης εργασίας.
- iii. Με την καλύτερη εκμετάλλευση της διαθέσιμης δυναμικότητας και τον καλύτερο προγραμματισμό της παραγωγής. Ο σχεδιασμός των προϊόντων αποτελεί οδηγό κόστους μαζί με την ταυτόχρονη ικανότητα διοικητικών στελεχών να λαμβάνουν γρήγορες αποφάσεις ως προς το χρόνο δράσης της επιχείρησης.
- iv. Με την επιλογή του κατάλληλου βαθμού καθετοποίησης που διαφοροποιεί έντονα το κόστος των εισροών, όπως είναι η εργασία, τα μεταφορικά κ.λπ.

212. Μία επιχείρηση επιλέγει τη στρατηγική ανταγωνισμού με διαφοροποίηση όταν είναι ικανή σε σχέση με τις άλλες επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου να προσφέρει μεγαλύτερη αξία χειροπιαστή και αντιληπτή στον καταναλωτή π.χ. προϊόντα κύρους ή συνοδευτικές υπηρεσίες, δικαιολογώντας, έτσι, μία μεγαλύτερη τιμή³²². Οι τρόποι με τους οποίους η επιχείρηση δημιουργεί αξία στον αγοραστή περιλαμβάνουν τους εξής:

- i. Να του προσφέρει με τα προσφερόμενα προϊόντα άνεση και συνεπακόλουθη αύξηση της παραγωγικότητάς του. Τα προϊόντα προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες του αγοραστή, μειώνοντας το κόστος εργασίας του.
- ii. Να ικανοποιήσει ψυχολογικές ανάγκες του καταναλωτή παρέχοντας προϊόντα τα οποία αντιλαμβάνεται ως προϊόντα πολυτέλειας. Οι καταναλωτές αποκτούν ένα κύρος στην επιλογή τους και έτσι η επιχείρηση δημιουργεί ανάγκη ζήτησης για τα προϊόντα της.
- iii. Με το στυλ του προϊόντος. Η καλύτερη σχεδίαση προϊόντων σε συνδυασμό με την ταχύτητα συνεχούς βελτίωσης, καθώς και την εξυπηρέτηση μετά την πώληση δημιουργούν την ενίσχυση της μοναδικότητας που υποστηρίζει μία στρατηγική ανταγωνισμού με διαφοροποίηση.

³²². Οι δύο βασικές μορφές εφαρμογής της στρατηγικής διαφοροποίησης είναι η διαφοροποίηση προϊόντων (*product diversification*) και η γεωγραφική διαφοροποίηση (*geographical diversification*), η οποία όταν εκτείνεται πέρα από τα σύνορα της χώρας καθιστά τη διαφοροποίηση διεθνή. Οι επιχειρήσεις, ωστόσο, διαφοροποιούνται εν μέρει και για να αξιοποιήσουν παραγωγικούς πόρους που βρίσκονται σε πλεόνασμα ως προς τις τρέχουσες δραστηριότητές τους. Το είδος των διαθέσιμων πόρων, δηλαδή υλικοί, άυλοι, ανθρωπικοί, συστήματα και διαδικασίες, καθώς και η ελαστικότητά τους αναφορικά με τη δυνατότητα χρησιμοποίησής τους στην παραγωγή νέων τελικών προϊόντων παρέχουν πληροφόρηση για το είδος της αγοράς στην οποία θα πρέπει να κατευθυνθεί η διαφοροποίηση, καθώς και για τη μορφή που θα πρέπει να υιοθετήσει η τελευταία σε όρους σχετικότητας με την παρούσα δραστηριότητα, Ζωίδου Σ., Παπαδόπουλος Δ. (2005). *Στρατηγική διαφοροποίησης και χρηματοοικονομική επίδοση της επιχείρησης: Παρατηρήσεις από την επιχειρηματική πραγματικότητα και κριτική διερεύνηση των αποτελεσμάτων των εμπειρικών ερευνών*. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 383 επ.

213. Ανάλογα με την ακολουθούμενη στρατηγική είναι εύλογο να υπάρχουν διαφορές στην αλυσίδα αξίας και το κόστος μεταξύ επιχειρήσεων που ακολουθούν στρατηγική χαμηλού κόστους και άλλων οι οποίες ακολουθούν στρατηγική διαφοροποίησης³²³. Το κόστος ορισμένων δραστηριοτήτων της αλυσίδας αξίας μιας εταιρείας χαμηλού κόστους θα πρέπει πράγματι να είναι σχετικά χαμηλό, ενώ οι επιχειρήσεις που επιδιώκουν την εστίαση στο δίδυμο υψηλή ποιότητα - υψηλή τιμή μπορεί δικαιολογημένα να δαπανούν σχετικά περισσότερα χρήματα για τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων εκείνων που δημιουργούν την υψηλότερη ποιότητα και τα πρόσθετα χαρακτηριστικά των προϊόντων της.
214. Σε όλους τους τύπους γενικής στρατηγικής ανταγωνισμού η επιτυχής διατήρηση του ανταγωνιστικού προβαδίσματος εξαρτάται από το αν η επιχείρηση έχει και μπορεί να διαθέσει πόρους και ικανότητες που οι αντίπαλοί της θα δυσκολευτούν να αντιγράψουν και για τους οποίους δεν υπάρχουν καλά υποκατάστατα³²⁴.

5.2. Συνεργασία Επιχειρήσεων

215. Στην αντίπερα όχθη, η επιδίωξη της συνέργειας βρίσκεται πάντοτε στο επίκεντρο της λογικής για την ύπαρξη της εταιρείας³²⁵. Μία από τις οκτώ θεμελιώδεις αρχές του Ευρωπαϊκού Μοντέλου Επιχειρηματικής Αριστείας (EMEA) είναι και η «Δημιουργία & Ενδυνάμωση Συνεργασιών / Εταιρισμών». Σύμφωνα με το EMEA, οι σύγχρονες επιχειρήσεις οφείλουν να αλληλεπιδρούν με τους συνεργάτες της επιχείρησης και με

³²³. Σε κάθε περίπτωση, η επιλογή της κατάλληλης στρατηγικής θα πρέπει να εξετάζεται από την επιχείρηση κατόπιν εξέτασης πολλών δεδομένων, αλλά πάντα σύμφωνα με τη χρονική στιγμή που τα εξετάζει ως προς το εξωτερικό και το εσωτερικό της περιβάλλον. Όπως αναφέρει ο Καθηγητής Δ. Κάμπης «*what you see, depends on where you stand*», Cambis D. (2000). *Developments of Strategic Management conceptual framework for multidisciplinary use and manipulation of mergers and acquisitions' conceptual problems*. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 317 επ.

³²⁴. Οι παραδοσιακές διακρίσεις στην υλοποίηση στρατηγικών για τον ανταγωνισμό, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, ίσως βαθμιαία υποχωρούν και χάνουν την επίδραση τους. Αυτό οφείλεται στο ότι ενέργειες που υλοποιούνται κατ' εφαρμογή αμιγώς διακριτών στρατηγικών μπορούν εύκολα να βρουν μιμητές από τον ανταγωνισμό και, επομένως, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που επιδιώκεται να επιτευχθεί να απωλεσθεί άμεσα για τις επιχειρήσεις. Αντίθετα, έχουν σημειωθεί σημαντικές μεταβολές στις αξίες που διέπουν τη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία, με αποτέλεσμα οι απαιτήσεις της αγοράς να προτάσσουν νέους τρόπους προσέγγισης των αγοραστών και νέες τακτικές αντιμετώπισης του ανταγωνισμού. Οι αλλαγές στην ακολουθούμενη στρατηγική πρέπει να πραγματοποιούνται με υλοποίηση ενός σχεδιασμού που στοχεύει στην τροποποίηση και επιτυχή αναβάθμιση της δομής, της κουλτούρας, των ρόλων των εργαζομένων και της διοίκησης ενός οργανισμού. Για τη διαμόρφωση και την υλοποίηση νέων στρατηγικών που θα επιτευχθούν μέσω ανασχεδιασμού απαραίτητη είναι η χρησιμοποίηση της πληροφοριακής τεχνολογίας ως μέσου επίτευξης καλύτερης ανταγωνιστικής θέσης της επιχείρησης, Γεωργόπουλος Ν. (2005). *Ο ανασχεδιασμός των επιχειρηματικών διαδικασιών ως εργαλείο του στρατηγικού μάντζιμεντ*. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 203.

³²⁵. Kanter R. (1989). *The New Managerial Work*. Harvard Business Review, Τόμ. 66, σελ. 85-92.

εκπροσώπους του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου³²⁶. Πράγματι, στη σημερινή εποχή η διοίκηση εστιάζει με τεράστια προσοχή σε διαφορετικά μέσα για την επίτευξη συνεργειών μεταξύ επιχειρήσεων.

216. Αρχικά, ως «Συνεργάτης» ορίζεται κατά το ΕΜΕΑ «κάθε εξωτερικό σώμα που για στρατηγικούς λόγους επιλέγει να εργαστεί με την επιχείρηση για την επίτευξη κοινών στόχων και τη διατήρηση αμοιβαίων ωφελειών». Επιπρόσθετα, ως «Συνέργεια» εν γένει μπορεί να οριστεί η πιθανή εξοικονόμηση κόστους που προκύπτει από οικονομίες κλίμακας ή εμβέλειας που μπορούν να αξιοποιηθούν μετά από κοινές ενέργειες επιχειρήσεων. Εξ αντιδιαστολής, η «Δυσσυνέργεια» μπορεί να θεωρηθεί ότι εμφανίζεται όταν «οι σχετικές στρατηγικές διαφοροποίησης έχουν ως αποτέλεσμα το κόστος των εσωτερικών συναλλαγών να υπερτερεί των πραγματοποιημένων οικονομιών πεδίου». Πιο πρόσφατα, ορισμένοι ερευνητές πρότειναν ότι οι συνέργειες θα πρέπει να περιγράφονται με βάση τα μέτρα αποτελέσματος, όπως η αύξηση των εσόδων ή η δημιουργία αξίας, και όχι απλώς βάσει του κόστους. Για παράδειγμα, παρέχουν έναν ορισμό που βασίζεται περισσότερο στο αποτέλεσμα που ορίζει τη συνέργεια ως την «υπερ-προσθετικότητα στην αποτίμηση των συνενώσεων επιχειρήσεων ή με απλούστερους όρους, η συνέργεια σημαίνει ότι η αποτίμηση ενός συνδυασμού επιχειρηματικών μονάδων υπερβαίνει το άθροισμα των αποτιμήσεων για τις αυτόνομες μονάδες μεμονωμένα». Στον πίνακα³²⁷ που ακολουθεί παρατηρούμε τύπους συνεργασίας και τα ισχυρά κίνητρα αυτών των συνεργασιών:

³²⁶ Μποχώρης Γ., Βορριά Ε. (2012). *Ευρωπαϊκό Μοντέλο Επιχειρηματικής Αριστείας και «Δημιουργία & Ενδυνάμωση Συνεργασιών/Εταιρισμών»*. Τιμητικός τόμος ομότιμου Καθηγητή Σωτηρίου Καρβούνη πρώην πρύτανη Πανεπιστημίου Πειραιώς, εκδ. Κέντρου Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 501 επ.

³²⁷ Πηγή: Κάμπης Δ. (2022). *Αποτίμηση, Συγχωνεύσεις και Εξαγορές Επιχειρήσεων*. 1^η Διάλεξη Μαθήματος: Εισαγωγικά θέματα περί εταιρικών μετασχηματισμών. Διαθέσιμο στο e-class του μαθήματος στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

ΜΟΡΦΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ/ ΚΙΝΗΤΡΑ/ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	ΑΝΤΙΛΗΨΗ MANAGEMENT	ΚΙΝΗΤΡΑ	ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΠΡΙΝ	ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΜΕΤΑ
ΕΝΟΠΙΗΣΕΙΣ	ΙΔΙΟ	ΠΑΡΟΜΟΙΟ	ΚΟΙΝΗ	ΕΠΙΒΙΩΣΗ/ΕΛΑΧΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ/ΑΥΞΗΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ	ΝΕΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ
ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΕΙΣ/ΕΞΑΓΟΡΕΣ	ΙΔΙΟ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΟΡΙΖΟΝΤΙΑΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ, ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΚΑΘΕΤΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ (ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΟΥ ΠΡΟΒΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΕΞΑΓΟΡΑ)	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ	ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ, ΑΥΞΗΣΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ, ΜΕΙΩΣΗ ΟΡΙΑΚΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ, ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΕ ΝΕΑ ΑΓΟΡΑ, ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΚΑΝΑΛΙΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΞΑΓΟΡΑΣ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ, ΣΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗΣ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΜΟΝΟ ΜΙΑ
MANAGEMENT BUYOUTS (MBOs)	ΙΔΙΟ	ΙΔΙΟ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ/ Ή ΙΔΙΑ ΑΝΑΛΟΓΑ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	ΕΙΤΕ ΛΟΓΩ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΕΙΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ 3ου	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ	ΙΔΙΑ
LEVERAGE BUYOUTS (LBOs)	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ	ΕΛΑΧΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΖΗΜΙΑΣ ΑΠΟ ΕΠΙΣΦΑΛΕΙΑ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ
JOINT VENTURES	ΣΥΝΗΘΩΣ ΤΟ ΙΔΙΟ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ	ΚΟΙΝΗ	ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΕ ΝΕΑ ΑΓΟΡΑ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΙΩΝ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑΣ

217. Ακολούθως, άλλοι συγγραφείς ορίζουν τη συνέργεια ως «την ικανότητα δύο ή περισσότερων μονάδων ή εταιρειών να παράγουν μεγαλύτερη αξία σε συνεργασία από ό,τι θα μπορούσαν αν εργαζόντουσαν χωριστά» - μια άποψη πιο οργανωτική ή προσανατολισμένη στη διαδικασία. Από την επισκόπηση των ανωτέρω ορισμών, σε συνδυασμό με τα μέχρι τώρα πορίσματα της μελέτης θα μπορούσαμε να ορίσουμε τις συνέργειες μεταξύ επιχειρήσεων ως «την αξία που δημιουργείται, με την πάροδο του χρόνου, από το άθροισμα των επιχειρήσεων μαζί σε σχέση με την αξία τους ξεχωριστά»³²⁸. Όπως και οι παραπάνω ορισμοί, και ο τελευταίος λαμβάνει υπόψη κυρίως την αξία που δημιουργείται από την εξοικονόμηση κόστους, καθώς και μέσω της βελτίωσης των εσόδων με την πάροδο του χρόνου. Πώς όμως μετράται η επίδοση αυτή από την υλοποίηση της συνέργειας;

218. Μια πρώτη μορφή μέτρησης είναι οι χρηματοοικονομικοί δείκτες της επιχείρησης. Για παράδειγμα, ο δείκτης της απόδοσης ιδίων κεφαλαίων είναι ένας χρηματοοικονομικός δείκτης που δείχνει πόσο αποδοτικά χρησιμοποιεί μια εταιρεία τα κεφάλαια της για να δημιουργήσει πρόσθετα έσοδα (κέρδη) και εκφράζεται σε ποσοστιαίες μονάδες σύμφωνα με την εξίσωση:

$$\text{Απόδοση Ιδίων Κεφαλαίων (ROE)} = \frac{\text{Καθαρά Έσοδα}}{\text{Ιδία Κεφάλαια}}$$

219. Ο δείκτης χρησιμοποιείται ως ένδειξη αποτελεσματικότητας μιας εταιρείας, δηλαδή πόσο κέρδος μπορεί να παράγει χρησιμοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους που

³²⁸. Martin J., Eisenhardt K. (2001). *Exploring Cross-Business Synergies*. Academy of Management Proceedings, H1–H6.

επενδύθηκαν από τους μετόχους της (μετοχικό κεφάλαιο) και τα αποθεματικά της. Οι επενδυτές συνήθως αναζητούν εταιρίες με υψηλή και αυξανόμενη απόδοση ιδίων κεφαλαίων (ROE)³²⁹. Μια εταιρία μπορεί να δημιουργήσει αξία για τους μετόχους της, εάν η απόδοση ιδίων κεφαλαίων είναι μεγαλύτερη από το κόστος ευκαιρίας των κεφαλαίων αυτών, δηλαδή αν η αναμενόμενη απόδοση που απαιτούν οι μέτοχοι για να επενδύσουν στην εταιρία είναι υψηλότερη από την απόδοση εναλλακτικών μορφών επενδύσεων με παρόμοιο επίπεδο κεφαλαιακού κινδύνου. Επομένως, οι συνέργειες εξυπηρετούν την οικονομική αλληλεπίδραση της επιχείρησης με την επενδυτική αγορά, καθώς βελτιώνουν τους χρηματοοικονομικούς της δείκτες.

220. Ένας άλλος τρόπος μέτρησης είναι η απόκτηση συγκεντρωμένης διαπραγματευτικής δύναμης. Συνδυάζοντας τις αγορές τους, διαφορετικές μονάδες μπορούν να αποκτήσουν μεγαλύτερη μόχλευση έναντι των προμηθευτών, μειώνοντας το κόστος ή ακόμα και βελτιώνοντας την ποιότητα των αγαθών που αγοράζουν. Οι εταιρίες μπορούν, επίσης, να αποκομίσουν παρόμοια οφέλη διαπραγματευόμενες από κοινού με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως πελάτες και κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς. Τα κέρδη από τη συγκεντρωτική διαπραγματευτική δύναμη μπορεί να είναι εξαιρετικά υψηλά³³⁰. Πράγματι, η υπόσχεση για συνέργειες είναι η κύρια λογική πίσω από στρατηγικές κινήσεις όπως οι εξαγορές και η διαφοροποίηση³³¹. Για παράδειγμα, σε ένα δίκτυο διανομής η ισχύς μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να μεταβάλει τις ροές μάρκετινγκ τόσο μεταξύ των μελών του δικτύου όσο και τις ροές μάρκετινγκ μεταξύ των μελών και των γραφείων διευκολύνσεων, δημιουργώντας αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη κατανομή των πόρων στο δίκτυο. Εξάλλου, η ισχύς στο δίκτυο

³²⁹. Η παραδοσιακή ανάλυση χρηματοοικονομικών αναλογιών έχει τις ρίζες της στο σύστημα χρηματοοικονομικής ανάλυσης DuPont (αναφέρεται ως μοντέλο DuPont). Το μοντέλο DuPont αναπτύχθηκε το 1919 από τον F. Donaldson Brown. Ο Brown ήταν μηχανικός που μπήκε στο τμήμα ταμείων του E.I. du Pont de Nemours and Co. το έτος 1914. Αφού η DuPont απέκτησε περίπου το ένα τέταρτο της General Motors, ο Brown διορίστηκε να οργανώσει τα κακά οικονομικά της GM. Πιστεύεται ότι μεγάλο μέρος της ανόδου της GM στη συνέχεια ανήκει στα συστήματα προγραμματισμού και ελέγχου του Brown. Αυτή η επιτυχία οδήγησε το μοντέλο DuPont σε ευρεία χρήση από διευθυντές μεγάλων εταιρειών των ΗΠΑ. Ακόμη και σήμερα παραμένει μια κυρίαρχη μορφή οικονομικής ανάλυσης που χρησιμοποιείται από συμβούλους και οικονομικά στελέχη. Το μοντέλο DuPont παραμένει σήμερα ένα ιδιαίτερα προτιμώμενο σύστημα χρηματοοικονομικής ανάλυσης, έχοντας αντισταθεί στην πρόκληση των νεότερων μεθόδων αποτίμησης που εισήχθησαν τη δεκαετία του 1990, Hull R., Avey N. (2007). *The "Big Three" Of The Auto Industry: Analyzing And Predicting Performance*. Mountain Plains Journal of Business and Technology, Τόμ. 8 (1).

³³⁰. Goold M., Campbell A. (1998). *Desperately Seeking Synergy*. Harvard Business Review, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος.

³³¹. Στρατηγική διαφοροποίησης, νοούμενη πάντα ως η διαφοροποίηση σε μη συσχετιζόμενες επιχειρήσεις, δηλαδή στρατηγική μη συσχετισμένης διαφοροποίησης, ακολουθούν εταιρείες που δείχνουν πρόθυμες να διαφοροποιηθούν σε οποιαδήποτε επιχειρηματική δραστηριότητα σε οποιονδήποτε κλάδο. Στις αγορές αυτές, τα στελέχη της διοίκησης διαβλέπουν μία ευκαιρία για τη σταθερή επίτευξη καλών οικονομικών αποτελεσμάτων. Οι εταιρείες αυτές καλούνται «όμιλοι επιχειρήσεων», καθότι τα επιχειρηματικά τους συμφέροντα άπτονται μιας ευρείας γκάμας διαφορετικών κλάδων.

διανομής δεν αποτελεί μόνο ένα μέσο για την κατανομή των πόρων σε παραγωγικές δραστηριότητες. Η άσκηση της ισχύος μπορεί να αποτελέσει μέσο για την επίλυση ή τον έλεγχο συγκρούσεων που θα ανακύψουν, όπως, για παράδειγμα, συγκρούσεις στόχων ή συγκρούσεις σχετικά με την αρμοδιότητα μιας περιοχής πωλήσεων³³².

221. Για να έχουν όμως τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, οι συνέργειες πρέπει να βασίζονται στην κοινή υλοποίηση της δηλωθείσας στρατηγικής. Οι *Στρατηγικές Συμμαχίες*, δηλαδή συμβάσεις με σκοπό την κοινή επιδίωξη αμοιβαίων στόχων, επιτρέπουν στα μέρη να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος και, ιδίως, στις προερχόμενες από αυτό απειλές πολύ γρηγορότερα και με χαμηλότερο κόστος απ' ό,τι θα μπορούσε να πετύχει κάθε μέρος μόνο του. Αξίζει να αναφερθεί ότι η ομαλή λειτουργία της συμμαχίας πρέπει να λαμβάνει υπόψη τους τομείς υπεροχής κάθε συμμετέχουσας επιχείρησης, καθώς και τα κίνητρα που περιλαμβάνονται στη δομή της συμμαχίας. Οι καλύτερες συμμαχίες αποτελούν πραγματικές συνεργασίες όταν πληρούν ορισμένα κριτήρια. Αυτά είναι³³³:

- ✓ Η επιδίωξη ευκαιριών μέσω διατήρησης θετικών κινήτρων,
- ✓ Η σημασία στη σχέση που δίνουν οι συνεργάτες,
- ✓ Η επένδυση πόρων στη συμμαχία,
- ✓ Η διακίνηση πληροφοριών και οι ανοιχτοί δίαυλοι επικοινωνίας,
- ✓ Η αλληλοβοήθεια στην επίτευξη ατομικών επιχειρησιακών στόχων,
- ✓ Η ενοποίηση εσωτερικών λειτουργικών διαδικασιών μέσω εκπαίδευσης των συμμάχων, η θεσμική σχέση της συμμαχίας μέσω ρητών διατυπώσεων και
- ✓ Η διατήρηση υψηλού επιπέδου αξιοπιστίας μέσω ειλικρινούς και έντιμης συνεργατικότητας.

222. Η φύση και το περιεχόμενο μιας συμφωνίας συνεργασίας μπορεί να ποικίλουν και καθορίζονται από παράγοντες, όπως ο τομέας και ο στόχος της συνεργασίας, η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των μερών και ο βαθμός στον οποίο συνδυάζουν τις δραστηριότητές τους.

223. Μια μορφή συνεργασίας συνίσταται στη σύναψη συμβάσεων, συμφωνιών ή πρακτικών διακανονισμών μεταξύ επιχειρήσεων, που αφορούν την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και πληροφοριών και βοηθούν στη διατήρηση και ενδυνάμωση της αποτελεσματικότητας στην αγορά. Στην περίπτωση αυτή οι επιχειρήσεις

³³². Παπαβασιλείου Ν., Μπαλτάς Γ. (2003). *Διοίκηση Δικτύων Διανομής και Logistics*. Εκδ. Rosili, σελ. 129 επ.

³³³. Kanter R. (1994). *Collaborative Advantage: The Art of Alliances*. Harvard Business Review, Τόμ. 72 (4), σελ. 96 - 108.

διατηρούν τη νομική και επιχειρησιακή αυτοτέλεια τους. Τέτοιες συμφωνίες, μεταξύ άλλων, είναι οι εξής³³⁴:

- Συμφωνίες Έρευνας και Ανάπτυξης (εφεξής: E&A) και σταυροειδούς αδειοδότησης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Μπορεί να προβλέπουν την ανάθεση σε τρίτους ορισμένων δραστηριοτήτων E&A, την από κοινού βελτίωση υφισταμένων τεχνολογιών ή τη συνεργασία για την έρευνα, την ανάπτυξη και την εμπορία εντελώς νέων προϊόντων.
- Συμφωνίες Παραγωγής. Τέτοιες συμφωνίες προβλέπουν ότι την παραγωγή αναλαμβάνει ένα μόνο μέρος ή δύο ή περισσότερα μέρη. Οι εταιρείες μπορούν να παράγουν από κοινού μέσω μιας κοινής επιχείρησης, δηλαδή μιας εταιρείας υπό κοινό έλεγχο που εκμεταλλεύεται μία ή περισσότερες εγκαταστάσεις παραγωγής, ή μέσω χαλαρότερων μορφών συνεργασίας στην παραγωγή, όπως συμφωνίες υπεργολαβίας, με τις οποίες το ένα μέρος (ο εργολήπτης) αναθέτει σε ένα άλλο μέρος (τον «υπεργολάβο») την παραγωγή ενός αγαθού³³⁵. Οριζόντιες συμφωνίες υπεργολαβίας συνάπτονται μεταξύ εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά προϊόντος ανεξάρτητα από το κατά πόσον είναι πραγματικοί ή δυνητικοί ανταγωνιστές. Κάθετες συμφωνίες υπεργολαβίας συνάπτονται μεταξύ εταιρειών που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα της αγοράς. Οι οριζόντιες συμφωνίες υπεργολαβίας περιλαμβάνουν μονομερείς και αμοιβαίες συμφωνίες εξειδίκευσης, καθώς και συμφωνίες υπεργολαβίας με σκοπό την επέκταση της παραγωγής. Οι μονομερείς συμφωνίες εξειδίκευσης είναι συμφωνίες μεταξύ δύο μερών που δραστηριοποιούνται στην(στις) ίδια(-ες) αγορά(-ες) προϊόντων, δυνάμει των οποίων το ένα μέρος συμφωνεί να παύσει πλήρως ή μερικώς την παραγωγή ορισμένων προϊόντων ή να απόσχει από την παραγωγή των εν λόγω προϊόντων και να τα αγοράζει από το άλλο μέρος, το

³³⁴. Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004), ό. π., σελ. 465 επ. και την εκεί παρατιθέμενη περαιτέρω αρθρογραφία και βιβλιογραφία. Ορισμοί έχουν αντληθεί αυτολεξεί από την Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας, ΕΕ C 11 της 14.01.2011, σελ. 1 έως 72.

³³⁵. Ρητά ορίζεται ότι στις κάθετες συμφωνίες που κατά κανόνα δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ συμπεριλαμβάνονται και οι συμφωνίες υπεργολαβίας. Οι συμφωνίες αυτές καλύπτουν τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ανατίθεται σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο (υπεργολάβο) η παραγωγή ορισμένων προϊόντων, η παροχή υπηρεσιών ή η εκτέλεση μιας εργασίας (αποκλειστικά) για τον εντολέα, με βάση συγκεκριμένη τεχνολογία ή εξοπλισμό που παρέχει ο εντολέας και υπό τον όρο ότι ο υπεργολάβος θα ακολουθήσει τις οδηγίες και τις κατευθύνσεις του. Οι συμβάσεις υπεργολαβίας καλύπτονται από την «Ανακοίνωση της Επιτροπής της 18.12.1978 σχετικά με την αξιολόγηση ορισμένων συμβάσεων υπεργολαβίας σε σχέση με το άρθρο 85 παρ. 1 της ΣυνθΕΚ», η οποία εξακολουθεί να ισχύει. Στις περιπτώσεις εκείνες που ο εργολάβος παρέχει στον υπεργολάβο αναγκαία τεχνολογία, τεχνολογία ή εξοπλισμό για την εκτέλεση των εργασιών που του έχει αναθέσει, η κάθετη συμφωνία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω «Ανακοίνωσης για την υπεργολαβία» και εκφεύγει της κανονιστικής εμβέλειας των διατάξεων των άρθρων 1 του ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ, Απόφαση ΕπΑντ 689/2019, σκ. 352.

οποίο συμφωνεί να παράγει και να προμηθεύει τα εν λόγω προϊόντα. Οι αμοιβαίες συμφωνίες εξειδίκευσης είναι συμφωνίες μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών που δραστηριοποιούνται στην(στις) ίδια(-ες) αγορά(-ες) προϊόντων, δυνάμει των οποίων δύο ή περισσότερα μέρη συμφωνούν, σε αμοιβαία βάση, να παύσουν πλήρως ή μερικώς ή να απόσχουν από την παραγωγή ορισμένων άλλων, διαφορετικών μεταξύ τους, προϊόντων και να αγοράζουν τα εν λόγω προϊόντα από τα άλλα μέρη, τα οποία συμφωνούν να τα παράγουν και να τα προμηθεύουν. Στην περίπτωση συμφωνιών υπερβολαβίας με σκοπό την επέκταση της παραγωγής, ο εργολήπτης αναθέτει στον υπερβολάβο την παραγωγή ενός αγαθού, ενώ ο εργολήπτης δεν παύει ούτε περιορίζει ταυτόχρονα τη δική του παραγωγή του αγαθού.

- Συμφωνίες Προμήθειας. Στόχος των συμφωνιών από κοινού προμήθειας είναι συνήθως η δημιουργία αγοραστικής ισχύος, η οποία μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των τιμών ή προϊόντα ή υπηρεσίες καλύτερης ποιότητας για τους καταναλωτές. Οι συμφωνίες από κοινού προμήθειας προϊόντων μπορεί να περιλαμβάνουν τόσο οριζόντιες όσο και κάθετες συμφωνίες. Τέτοιες συμφωνίες μπορούν να εκτελούνται από έναν κεντρικό οργανισμό - ένωση επιχειρήσεων (trade association), ο οποίος λειτουργεί ως φορέας δημοσίων σχέσεων και μπορεί να καλύψει τις ανάγκες συλλογής και διασποράς πληροφόρησης προς τα μέλη του σχετικά με τις τιμές ή ποσότητες παραγωγής, καθώς και να προσφέρει υπηρεσίες, όπως πρόβλεψη ζήτησης και προγραμματισμό παραγωγικού δυναμικού, που είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες της παραγωγής.
- Συμφωνίες Εμπορίας. Τέτοιες συμφωνίες αφορούν τη συνεργασία μεταξύ ανταγωνιστών για την πώληση, τη διανομή ή την προώθηση των υποκατάστατων προϊόντων τους. Αυτός ο τύπος συμφωνιών μπορεί να καλύπτει ένα ευρύ και ποικίλο φάσμα τομέων, ανάλογα με τις πτυχές της εμπορίας που αφορά η συνεργασία. Στο ένα άκρο του φάσματος, συναντούμε τις κοινές πωλήσεις που συνεπάγονται τον από κοινού καθορισμό όλων των εμπορικών πτυχών που συνδέονται με την πώληση του προϊόντος, συμπεριλαμβανομένης της τιμής³³⁶. Στο άλλο άκρο του φάσματος,

³³⁶. Κύριοι στόχοι της τιμολόγησης αποτελούν η μεγιστοποίηση του κέρδους, η αύξηση των πωλήσεων, η αύξηση του μεριδίου της αγοράς, η επιβίωση της επιχείρησης, η αντιμετώπιση ενεργειών ανταγωνισμού, η αύξηση ταμειακών εισροών, η ενίσχυση της εικόνας ποιοτικής ανωτερότητας και η επίτευξη ηγεσίας κόστους. Για τους λόγους αυτούς, η τιμολογιακή πολιτική μίας επιχείρησης είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα πρακτικής αντιπαράθεσης οικονομικής και νομικής επιστήμης στο πλαίσιο αναγκαίας συμμόρφωσης των επιχειρήσεων με το δίκαιο του ανταγωνισμού. Αφενός, από οικονομική σκοπιά, τα τμήματα μάρκετινγκ των επιχειρήσεων, επιθυμώντας να διασφαλίσουν την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, πάντα συνυπολογίζουν τον σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζουν τα δίκτυα διανομής των προϊόντων, δηλαδή ένα σύνολο αλληλεξαρτώμενων επιχειρήσεων που συμμετέχουν στην μεταβίβαση των προϊόντων από τον παραγωγό στον τελικό καταναλωτή. Οι αποφάσεις τιμολόγησης κάθε μέλους του δικτύου αυτού μπορεί να επηρεάσουν τη ζήτηση του καταναλωτή.

συναντούμε συμφωνίες πιο περιορισμένης κλίμακας που αφορούν μια συγκεκριμένη πτυχή της εμπορίας, όπως τη διανομή, την εξυπηρέτηση μετά την πώληση ή τη διαφήμιση. Μια σημαντική κατηγορία από αυτές τις πιο περιορισμένες συμφωνίες είναι η συμφωνία διανομής³³⁷.

- Συμφωνίες τυποποίησης. Οι συμβάσεις αυτές δύνανται να έχουν ως πρωταρχικό σκοπό τον καθορισμό τεχνικών ή ποιοτικών προδιαγραφών τις οποίες μπορεί να πληρούν υφιστάμενα ή μελλοντικά προϊόντα, καθώς και τον καθορισμό διαδικασιών παραγωγής, υπηρεσιών ή μεθόδων. Οι συμφωνίες τυποποίησης μπορούν να καλύπτουν ποικίλα θέματα, όπως την τυποποίηση των διαφόρων βαθμών ή μεγεθών ενός συγκεκριμένου προϊόντος ή των τεχνικών προδιαγραφών σε αγορές προϊόντων ή υπηρεσιών στις οποίες έχει καθοριστική σημασία η συμβατότητα και διαλειτουργικότητα σε σχέση με άλλα προϊόντα ή συστήματα. Ως πρότυπο μπορούν ακόμη να θεωρηθούν οι όροι απόκτησης ενός συγκεκριμένου σήματος ποιότητας ή λήψης έγκρισης από κάποιο κανονιστικό όργανο. Ακόμη, στις συμφωνίες αυτές ανήκουν κατηγορικά και όσες θεσπίζουν πρότυπα για τις περιβαλλοντικές επιδόσεις προϊόντων ή διαδικασιών παραγωγής.
- Τυποποιημένοι όροι / Κοινά τεύχη τιμολόγησης ή κοστολόγησης. Η χρήση τυποποιημένων όρων μπορεί να συνεπάγεται οικονομικά οφέλη, π.χ. διευκολύνοντας τους πελάτες στη σύγκριση των προσφερόμενων όρων και, κατ' επέκταση, τη στροφή προς άλλες εταιρίες. Οι τυποποιημένοι όροι μπορούν επίσης να συνεπάγονται βελτίωση της αποτελεσματικότητας υπό μορφή εξοικονόμησης του κόστους συναλλαγής και να διευκολύνουν την είσοδο σε ορισμένους τομείς (ιδίως όταν οι συμβάσεις έχουν πολύπλοκη

Όπως έχει αποδειχθεί, σε περίπτωση ενός μη συντονισμένου καναλιού διανομής, η τιμή που θα πληρώσει ο καταναλωτής είναι υψηλότερη από την εφαρμογή ενιαίας τιμής σε ένα συντονισμένο κανάλι διανομής. Όμως η υψηλότερη τιμή συνεπάγεται μικρότερη ποσότητα ζήτησης. Επιπλέον, η χαμηλή ποσότητα που μπορεί να αγοραστεί οδηγεί σε χαμηλότερο συνολικό κέρδος του μη συντονισμένου καναλιού. Επομένως, από οικονομική άποψη, η έλλειψη ολοκλήρωσης συντονισμού μειώνει τα συνολικά κέρδη, αυξάνει την τελική τιμή πώλησης και κατά συνέπεια πλήττει τις ποσότητες που αγοράζονται. Το οικονομικό αυτό φαινόμενο ορίζεται ως «πρόβλημα της διπλής τιμολόγησης» (Double Marginalization Problem). Συνεπώς, για τα βέλτιστα συνολικά και επιμέρους κέρδη για κάθε μέλος ενός δικτύου διανομής αποτελεί υποχρέωση η συντονισμένη τιμολόγηση. Αφετέρου, από νομική σκοπιά, μία τέτοια συντονισμένη συμπεριφορά είναι απαγορευμένη και δεν θα πρέπει να συμφωνείται η ομοιόμορφη τιμή ενός προϊόντος μεταξύ των επιχειρήσεων. Έτσι αναπτύχθηκαν υποδείγματα τιμολόγησης που αίρουν τις αρνητικές συνέπειες της έλλειψης συντονισμού, όπως η τιμολόγηση μέσω δικαιόχρησης (franchising), Βιδάλης Μ., Λυμπερόπουλος Κ. (2010). *Η συντονισμένη έναντι της ανεξάρτητης τιμολόγησης σε δίκτυα διανομής με δύο μέλη*. Μελέτες προς Τιμήν του αείμνηστου Καθηγητή Ιωάννου Βαρθολομαίου, Τόμος Α', εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 107 επ.

³³⁷. Στις σημερινές αγορές, οι επιχειρήσεις δημιουργούν περισσότερα τμήματα παραγωγής και υιοθετούν ολοένα και ευρύτερα συστήματα διανομής. Στα συστήματα αυτά μία βιομηχανική επιχείρηση χρησιμοποιεί δύο ή περισσότερα δίκτυα για να διαθέσει το προϊόν της σε ένα ή περισσότερα τμήματα της αγοράς, Kotler P., Wong V., Saunders J., Armstrong G. (2001). *Principles of Marketing*. Εκδ. Pearson Education Limited, σελ. 749-780.

νομική δομή). Μπορούν επίσης να αυξήσουν την ασφάλεια δικαίου για τα συμβαλλόμενα μέρη. Κοινά συστήματα τιμολόγησης εφαρμόζονται σε αγορές με υψηλό μεταφορικό κόστος σε σχέση με το κόστος παραγωγής και υψηλή γεωγραφική διασπορά των πελατών (π.χ. αγορά σιδήρου ή τσιμέντου). Η κοινή κοστολόγηση αφορά κλάδους με διαφοροποίηση στις απαιτήσεις και τις προδιαγραφές των πελατών (π.χ. κατασκευαστικές υπηρεσίες).

224. Η δεύτερη μορφή συνεργασίας των επιχειρήσεων αφορά τις συγχωνεύσεις και τις εξαγορές επιχειρήσεων, δηλαδή εταιρικούς μετασχηματισμούς με τη δημιουργία νέου οικονομικού οργανισμού με διευρυμένα χαρακτηριστικά και διαφορετικό λειτουργικό προσανατολισμό³³⁸. Στην περίπτωση αυτής της συνεργασίας δεν διατηρείται η αυτοτέλεια των επιχειρήσεων και προκύπτουν νέες επιχειρηματικές οντότητες. Οι μορφές που λαμβάνουν οι εταιρικοί μετασχηματισμοί, καθώς και τα βασικά κριτήρια υιοθέτησης των επιχειρηματικών αυτών πολιτικών παρατίθενται αναλυτικά στον κατωτέρω πίνακα³³⁹:

³³⁸. Ο Καθηγητής Δ. Κάμπης με συγκριτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας διαφορετικών κλάδων που μελετούν τον τομέα των Συγχωνεύσεων και Εξαγορών (Νομική, Διοίκηση Ανθρωπίνων Πόρων, Δημόσια Διοίκηση, κ.λπ.), έχει αποδείξει ότι η επιχειρηματική αυτή πρακτική δεν μπορεί να καταταχθεί ως εναλλακτική επιχειρηματική στρατηγική, αλλά και ούτε ως αμιγώς στρατηγική ανάπτυξης {αυτό θα αποτελούσε παραβίαση των αρχών του μάνατζμεντ}. Τονίζοντας την παντελώς ανομοιογενή αντιμετώπιση των πρακτικών αυτών, καλεί σε ενιαία διεπιστημονική επισκόπηση και κατάταξή τους στην πραγματική τους διάσταση μέσω ενός κώδικα, Cambis D. (2000). *Diagnosis of Mergers and Acquisitions conceptual problems*. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 299 επ.

³³⁹ Πηγή: Κάμπης Δ. (2022). *Αποτίμηση, Συγχωνεύσεις και Εξαγορές Επιχειρήσεων*. 1η Διάλεξη Μαθήματος: Εισαγωγικά θέματα περί εταιρικών μετασχηματισμών. Διαθέσιμο στο e-class του μαθήματος στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

ΜΟΡΦΕΣ ΕΤΑΙΡΙΚΩΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ/ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ	ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ (SIZE OF FIRMS)	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ (STANDARD INDUSTRIAL CLASSIFICATION - ΣΤΑΚΩΔ)	ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ (MANAGEMENT PERCEPTION)	ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ (MOTIVES OF COOPERATION)	ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ (LEGAL FORM OF INVOLVED ENTITIES PRIOR AND AFTER M&A ACTIVITY)	ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ (CONDITIONS PRECEDENT FACTORS FOR A SUCCESSFUL POST M&A OUTCOME)
ΕΝΟΠΙΩΣΕΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ (MERGERS)	ΠΑΡΟΜΟΙΟ	ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΙΔΙΟ ΣΤΑΚΩΔ	ΠΑΡΟΜΟΙΑ ΜΕ ΚΟΙΝΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΘΕΜΑΤΩΝ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ/ΜΕΙΩΣΗ ΜΕΣΟΥ ΟΡΙΑΚΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ/ΑΥΞΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	ΔΥΟ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΤΟΤΗΤΕΣ ΠΡΙΝ ΠΟΥ ΠΛΕΟΝ ΚΑΤΑΡΓΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΗΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ ΜΕ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ (πχ Τράπεζες)
ΕΞΑΓΟΡΕΣ & ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΕΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ (ACQUISITIONS)	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ - ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΙΚΡΟΤΕΡΗ (ACQUIRING & ACQUIRED FIRM)	ΣΤΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΣΤΑΚΩΔ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΕΤΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ (FORWARD & BACKWARD INTEGRATION)	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΣΥΝΗΘΟΣ ΑΛΛΑ ΜΕ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ ΚΑΘΕ ΠΛΕΥΡΑΣ	ΕΙΤΕ ΕΞΑΓΟΡΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΗ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΥΞΗΣΗ ΜΕΡΙΔΙΟΥ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΕΙΤΕ/ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΕΙΤΕ/ΚΑΙ ΠΑ ΤΗΝ ΕΙΣΩΔΟ ΣΕ ΝΕΑ ΑΓΟΡΑ	ΕΙΤΕ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΩΣ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ΣΤΙΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΟΥ ΠΡΟΕΒΗ ΣΤΗΝ ΕΞΑΓΟΡΑ ΕΙΤΕ ΑΠΟΡΡΟΦΑΤΑΙ ΚΑΙ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΛΕΟΝ ΩΣ ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ Η ΑΠΟΡΡΟΦΟΜΕΝΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΕΠΙΛΟΓΗ ΟΜΑΔΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΥΠΕΥΘΥΝΟ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΗΣ ΕΞΑΓΟΡΑΣΘΕΙΣΑΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΝΕΟ ΦΟΡΕΑ ΚΑΙ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΡΩΝΗΣ ΠΟΥ ΕΞΑΓΟΡΑΣΘΗΚΑΝ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΟΜΠΡΕΛΑ ΜΕ ΚΟΙΝΗ ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ
ΕΧΘΡΙΚΕΣ ΕΞΑΓΟΡΕΣ (HOSTILE TAKEOVERS)						
ΕΞΑΓΟΡΕΣ ΑΠΟ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ (MANAGEMENT BUYOUTS)	ΩΣ ΑΝΩΤΕΡΟ ΜΕ ΤΗΝ ΔΙΑΦΟΡΑ ΟΤΙ Η ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΕΞΑΓΟΡΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΧΩΡΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΗΘΩΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΠΙΕΣΗΣ ΠΟΥ ΠΟΙΚΙΛΛΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΑΓΟΡΑ ΜΕΡΙΔΙΟΥ ΑΓΟΡΑΣ ΠΟΥ ΑΠΟΚΤΑ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ ΣΤΟ ΔΣ, ΕΙΤΕ ΜΕΣΩ "ΤΡΙΤΩΝ" ΠΟΥ ΑΓΟΡΑΖΟΥΝ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥΣ, ΕΙΤΕ ΜΕΣΩ ΙΒΟ ΚΑΠ					
ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΠΙΣΤΩΤΩΝ ΣΕ ΜΕΤΟΧΟΥΣ (LEVERAGED BUYOUTS)	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ - ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΙΚΡΟΤΕΡΗ (πχ Πιστωτές & Πιστωτήρια Τράπεζες)	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΣΤΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ	ΑΠΟΦΥΓΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΕΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΔΟΘΕΙ ΣΕ 3ο ΠΟΥ ΘΑ ΑΠΟΠΛΗΡΩΣΕΙ ΤΗΝ ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΜΕΣΩ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΥΠΕΡΑΞΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ	ΟΥΔΕΜΙΑ ΑΛΛΑΓΗ, ΑΠΛΑ ΑΛΛΑΖΕΙ Η ΔΟΜΗ, % ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ	
ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ (JOINT VENTURES)	ΣΥΝΗΘΩΣ ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Η ΚΑΘΕΤΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΩ (BACKWARD INTEGRATION) ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΕΝΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΕΙΤΕ ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ - ΑΡΑ ΤΟ ΙΔΙΟ ΣΤΑΚΩΔ, ΕΙΤΕ ΚΑΘΕΤΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΕΠΟΜΕΝΩΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΣΤΑΚΩΔ	ΚΟΙΝΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ	ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΕ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΑ	ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ Ν.Π. ΜΕ ΔΙΚΟ ΤΟΥ ΑΦΜ	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ MANAGEMENT SCHEME ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΑΣ ΚΑΘΕ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΣΑΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ

225. Οι συγχωνεύσεις εταιρειών αφορούν ανάλογοι μεγέθους και επιρροής επιχειρήσεις και διακρίνονται σε οριζόντιες και κάθετες. Στόχος τους είναι η δημιουργία μιας νέας συνεργασίας από την οποία και τα δύο μέρη θα έχουν τα ίδια δικαιώματα για να διαπραγματευτούν τις αποφάσεις τους. Οι συγχωνεύσεις αντιστοιχούν σε διαφορετικές μορφές επιχειρησιακής ολοκλήρωσης. Έτσι, η επιχειρησιακή ολοκλήρωση μπορεί να είναι κάθετη, οριζόντια ή συνδυασμός ετερόκλητων δραστηριοτήτων. Σημαντικοί λόγοι που οδηγούν τις επιχειρήσεις να επιλέξουν τη συγχώνευση είναι η δημιουργία οικονομιών κλίμακας, η καλύτερη διαχείριση ανθρώπινων πόρων, η ορθολογική εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών, καθώς και η μείωση τυχόν πλεονάζουσας παραγωγικής δυναμικότητας.

226. Είναι αληθές ότι τα κίνητρα τόσο των επιχειρήσεων αγοραστών όσο και των επιχειρήσεων πωλητών για συγχώνευση ομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό. Αναφέρονται μεταξύ άλλων³⁴⁰: η αύξηση της αξίας των μετοχών των επιχειρήσεων, η αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης της νέας επιχείρησης με τη χρησιμοποίηση περισσότερων πόρων, η απόκτηση καλύτερων και ποιοτικότερων πόρων για τη σταθεροποίηση των λειτουργιών και τη βελτίωση της αποδοτικότητας, φορολογικοί λόγοι,

³⁴⁰. Κιοχός Π. (1999), ό. π., σελ. 242.

πραγματοποίηση καλών επενδύσεων με τη διαφοροποίηση της οικογενειακής ιδιοκτησίας σε νέες πιο παραγωγικές δραστηριότητες, επίτευξη ισορροπίας ή συμπλήρωση της γραμμής του προϊόντος, διευκόλυνση στο χειρισμό προβλημάτων που αφορούν στην ανώτατη διοίκηση, κ.λπ.

227. Ως προς τη διάκριση των μορφών, με την οριζόντια ολοκλήρωση οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ίδιο κλάδο και καλύπτουν, επομένως, παρόμοιες ή συναφείς φάσεις της παραγωγικής αλυσίδας έχουν ως σκοπό την απόκτηση μεγαλύτερου μεριδίου αγοράς. Στην περίπτωση των κάθετων ολοκληρώσεων, οι συγχωνεύσεις αφορούν επιχειρήσεις που καλύπτουν διαφορετικά, όμως συμπληρωματικά, στάδια της αλυσίδας αξίας. Μεταξύ των στόχων είναι η επίτευξη απόκτησης δεσπόζουσας θέσης στη διαδικασία διαπραγμάτευσης, ο καλύτερος διαμοιρασμός ανώτερης εμπειρίας, ο έλεγχος και η μείωση του κόστους των αλληλένδετων διαδικασιών³⁴¹, καθώς και η άμεση πρόσβαση σε πόρους που οδηγεί σε απαλοιφή της αβεβαιότητας και της ασύμμετρης πληροφόρησης.
228. Η ευκολότερη πρόσβαση στην ενιαία αγορά άλλαξε άρδην τις επιχειρηματικές αποφάσεις των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις εγχώριες αγορές. Η είσοδος του κοινού νομίσματος³⁴² διευκολύνει την πρόσβαση στην ενιαία αγορά ανταγωνιστών από όλα τα κράτη μέλη. Οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να εκτιμήσουν κατά πόσο η νέα οικονομική και νομισματική μορφή οργάνωσης, η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE), θα αλλάξει τον ανταγωνισμό στον κλάδο τους και να προγραμματίσουν στρατηγικές διαφοροποίησης που θα ήταν αναγκαίες, είτε λόγω των αυξημένων εισαγωγών είτε λόγω εμποδίων άμεσων επενδύσεων από τρίτες χώρες³⁴³. Το «ευρώ» ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις να επανεξετάσουν και να οργανώσουν ορθολογικά τη διάρθρωση του συστήματος πωλήσεών τους. Η βασική μορφή επιχείρησης, η οποία βρέθηκε στο επίκεντρο τέτοιων αναδιοργανώσεων, ήταν η Τράπεζα. Μελέτες³⁴⁴ έδειξαν ότι όλο και περισσότερες διασυνοριακές

³⁴¹. Weston J., Mitchell M., Mulherin H. (2004). *Takeovers, Restructuring, and Corporate Governance*. Εκδ. Pearson Prentice Hall, 4th edition, Upper Saddle River, N. J.

³⁴². Την 1η Ιανουαρίου 1999, 11 χώρες της ΕΕ υιοθέτησαν το ευρώ ως το νέο κοινό τους νόμισμα. Το ευρώ αποτελούσε αρχικά ηλεκτρονικό νόμισμα. Τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα ευρώ τέθηκαν σε κυκλοφορία τρία χρόνια αργότερα. Σήμερα το ευρώ είναι το νόμισμα 19 χωρών της ΕΕ και περισσότερων από 340 εκατομμύρια Ευρωπαίων. Είναι ένα από τα σημαντικότερα νομίσματα στον κόσμο.

³⁴³. Η νομισματική πολιτική δεν αποτελεί μόνο μία τεχνική αρμοδιότητα, αλλά έχει τεράστιες και σημαντικές οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις, καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνονται στο πεδίο αυτό επιδρούν τόσο στην παραγωγή όσο και στην απασχόληση, Αγραπίδη – Γκόρτσου Β. (2006). *Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής ένωσης*. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 171 επ.

³⁴⁴. Lindblom T., Von Koch C. (2002). *Cross-Border Bank Mergers and Acquisitions in the EU*. *Service Industries Journal*, Τόμ. 22 (4), σελ. 41-72.

συγχωνεύσεις Τραπεζών υλοποιήθηκαν λόγω της ONE με σκοπό τη συμπλήρωση των παρεχόμενων προϊόντων στην αγορά³⁴⁵.

229. Καθίσταται αντιληπτό ότι οι εξαγωγές στην ενιαία αγορά μπορούν πλέον να θεωρούνται ως εγχώριες πωλήσεις. Συνεπώς, απαιτούνται νέα δίκτυα διανομής για τις νέες αγορές. Εξάλλου, η κυκλοφορία του ευρώ συμπίπτει με την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου, το οποίο ευνοεί την άμεση πρόσβαση στους καταναλωτές. Η διεϊσδυση σε νέες αγορές στην ευρωζώνη δημιουργεί την ανάγκη προσαρμογής των παρεχόμενων προϊόντων σύμφωνα με τα καθιερωμένα πρότυπα ποιότητας, ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες όλων των κατηγοριών πελατών. Το ευρώ οδήγησε σε εντονότερο ανταγωνισμό και μεγαλύτερη διαφάνεια στις τιμές στην ενιαία αγορά, καθώς και σε πιέσεις στις τιμές, ιδίως σε κάποια σταθερά προϊόντα³⁴⁶. Οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να προσαρμόσουν τα δεδομένα τους, ώστε να καθιερώσουν νέα, εμπορικά αποδεκτά επίπεδα τιμών και να είναι έτοιμες να αντιμετωπίσουν την όξυνση του ανταγωνισμού. Οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων αποτελούν στρατηγική μείωσης των κινδύνων και βελτίωσης της χρηματοοικονομικής θέσης των επιχειρήσεων στην αγορά.
230. Όσον αφορά την εξαγορά επιχείρησης, αποτελεί διαφορετικό τρόπο συνεργασίας των επιχειρήσεων. Ορίζεται ως εταιρική πράξη σύμφωνα με την οποία η άρχουσα εταιρεία αγοράζει μέρος ή το σύνολο των ποσοστών συμμετοχής ή και των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας στόχου προκειμένου να αποκτήσει τον έλεγχο της. Η εξαγορά μπορεί να λάβει τρεις διαφορετικές μορφές όπως: α) η συγχώνευση, β) η ενοποίηση των περιουσιακών στοιχείων και υποχρεώσεων της αποκεντρωμένης επιχείρησης μέσω της απόκτησης των μετοχών και, άρα, του δικαιώματος ψήφου της εταιρείας και γ) της εξαγοράς όλων ή των περισσότερων περιουσιακών στοιχείων μιας εταιρείας.
231. Έχει αποδειχθεί από εμπειρικές μελέτες³⁴⁷ ότι οι ανωτέρω μορφές συνεργασιών τόσο καταστρέφουν όσο και δημιουργούν αξία για τη νέα επιχειρηματική μονάδα με την

³⁴⁵. Ένα παράδειγμα επιτυχημένης συγχώνευσης τραπεζών αποτελεί η συγχώνευση της σουηδικής Nordbanken και της φινλανδικής τράπεζας Merita, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1997. Οι δύο τράπεζες είχαν εξαιρετικά μεγάλα δίκτυα πελατείας. Η επιτυχής συγχώνευση αποδεικνύεται από το γεγονός της ευχέρειας χρησιμοποίησης των δυνάμεων της μίας τράπεζας στην άλλη μέσω της πραγματοποίησης σταυροειδών πωλήσεων των προϊόντων και υπηρεσιών τους που είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του κόστους. Η μέτρηση της απόδοσης της συγχώνευσης πραγματοποιήθηκε δια συνεντεύξεων των διευθυντών των τραπεζών και το εργαλείο της “balanced scorecard”, Kaplan R. (2009). *Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard*. Handbooks of Management Accounting Research, Editor(s): Chapman C., Hopwood A., Shields M., Elsevier, Τόμ. 3, σελ. 1253-1269.

³⁴⁶. Φαρσαρώτας Ι., Καλαμαράς Ν. (2001), ό. π., σελ. 35 επ.

³⁴⁷. Μια πληρέστατη ανασκόπηση των μελετών που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία έτη είναι διαθέσιμη σε πίνακες στο άρθρο των Martynova M., Renneboog L. (2008). *A Century of Corporate Takeovers: What Have We*

ίδια περίπου συχνότητα. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η πιθανότητα είτε επιτυχίας είτε αποτυχίας είναι μοιρασμένες, καθιστώντας αυτές τις επιχειρηματικές κινήσεις συναλλαγές μεγάλου επιχειρηματικού κινδύνου. Συνεπώς, το ερώτημα που γεννάται σχετίζεται με το τι είναι αυτό που κάνει τις επιχειρήσεις διεθνώς να εμπλέκονται σε μία τέτοια δραστηριότητα. Το κλειδί της επιτυχίας, πέρα από τα χαρακτηριστικά οικοδόμησης της συμφωνίας και τις τακτικές που ακολουθούνται κατά τη διάρκεια της προσφοράς, φαίνεται ότι βρίσκεται, ιδίως, στη θεώρηση της όλης υπόθεσης όχι απλώς ως μία χρηματοοικονομική συναλλαγή, αλλά ως μία διαδικασία στρατηγικής σημασίας που θα πρέπει να βρίσκεται σε συνάρτηση με την εταιρική στρατηγική, με σκοπό να δημιουργήσει ένα ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Η στρατηγική των εταιρικών μετασχηματισμών μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών επιτρέπει στις επιχειρήσεις να αναπτυχθούν γρήγορα, αφού μια ανταγωνίστρια δύναμη αποχωρεί από την αγορά. Εξάλλου, αυτές οι συνέργειες αποδίδουν αύξηση της δύναμης στην αγορά, κυρίως στις οριζόντιες συγχωνεύσεις, καθώς οδηγούν σε αυξημένη κερδοφορία της ενιαίας επιχείρησης η οποία αποκομίζει μονοπωλιακά κέρδη με αύξηση της τιμής λόγω έλλειψης ανταγωνισμού³⁴⁸. Αυτό, βέβαια, μπορεί να ισχύει και για την περίπτωση των κάθετων συγχωνεύσεων, καθώς η εξαγορά ενός βασικού προμηθευτή αυξάνει τα εμπόδια εισόδου άλλων επιχειρήσεων στην αγορά³⁴⁹.

232. Αντίστοιχα, βέβαια, η οικονομική θεωρία αποδέχεται και τη σοβαρή εκδοχή βελτίωσης της οικονομικής ευημερίας κατόπιν εταιρικών μετασχηματισμών. Η εκμετάλλευση συμπληρωματικότητας (complementarities), όπως η δημιουργία συνεργειών μεταξύ συμπληρωματικών παραγωγών, η μείωση σταθερών και άλλων δαπανών παραγωγής, καθώς και η αναδιοργάνωση των περιουσιακών στοιχείων των επιχειρήσεων, μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της αποτελεσματικότητας και μείωση της τιμής προς όφελος του καταναλωτή.
233. Ως προς την αξιολόγηση τέτοιων συνεργειών και τον αντίκτυπό τους στην εταιρική αξία, θυμίζουμε ότι έχουμε αναφερθεί παραπάνω (ανωτ. παρ. 157) στη χρησιμότητα της μεθόδου της ΚΠΑ, ως ένα μέγεθος αξιολόγησης της επίτευξης του αντικειμενικού στόχου της επιχείρησης, που είναι η μεγιστοποίηση της συνολικής αξίας αυτής. Ωστόσο, η άλλη όψη του νομίσματος αφορά το πώς η χρηματιστηριακή αγορά

Learned and Where Do We Stand? (previous title: The History of M&A Activity Around the World: A Survey of Literature). Journal of Banking and Finance.

³⁴⁸. Ο βαθμός συγκέντρωσης της αγοράς μετά από μια συγχώνευση και εξαγορά εξετάζεται εξονυχιστικά, όπως θα δούμε κατωτέρω, καθότι η ενδυνάμωση της μονοπωλιακής δύναμης μιας επιχείρησης επιτρέπει την τιμολόγηση πάνω από το οριακό κόστος -λόγω της εξάλειψης της απορροφώμενης εταιρίας που ήταν παράγοντας περιορισμού της δυνατότητας αυτής-, με αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση των τιμών προς βλάβη των καταναλωτών.

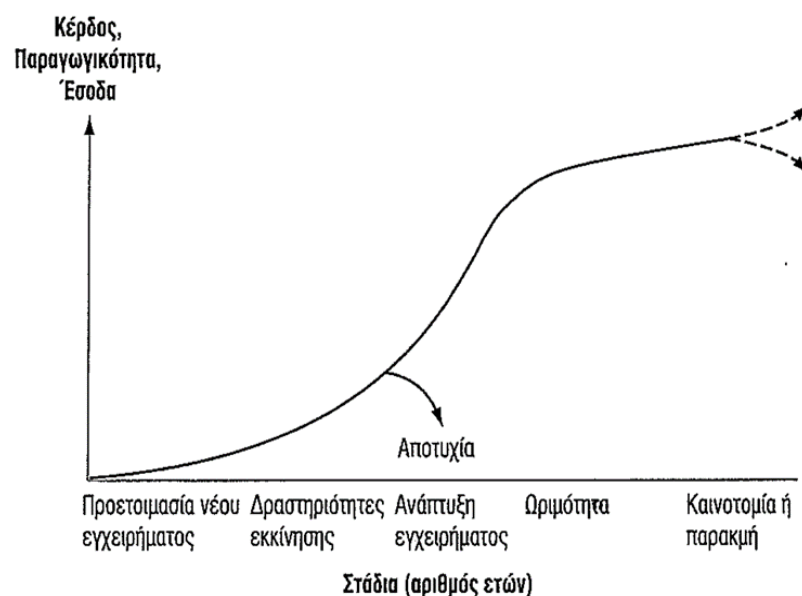
³⁴⁹. Κυριαζής Δ. (2016). *Συγχωνεύσεις και Εξαγορές*. Εκδ. Διπλογραφία, σελ. 27 επ.

εκλαμβάνει και πώς αντιδρά στην ανακοίνωση ανάληψης δράσεων ή επενδύσεων εκ μέρους της επιχείρησης. Όλοι οι λόγοι απόκτησης αξίας μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών δια της επιτεύξεως συνέργειας μπορούν να αποτυπωθούν με μία φράση, «τη δημιουργία αξίας για τους νέους μετόχους της εξαγοράζουσας επιχείρησης». Σύμφωνα με μελέτη, η ανακοίνωση και μόνο επικείμενων συγχωνεύσεων και εξαγορών επηρεάζει τις αποδόσεις των μετοχών με τους εξής τρόπους:

- α) οδηγεί στη δημιουργία θετικών -μη κανονικών- αποδόσεων για τους μετόχους των επιχειρήσεων στόχων όταν η ανακοίνωση εν τέλει θα έχει επιτυχή κατάληξη,
- β) οι μέτοχοι των εξαγοραζουσών επιχειρήσεων ούτε χάνουν ούτε κερδίζουν από την ανακοίνωση επικείμενης συγχώνευσης ή/και εξαγοράς και
- γ) οι μετοχές των επιχειρήσεων στόχων στις περιπτώσεις που η ανακοίνωση δεν είχε επιτυχή κατάληξη παρουσιάζουν αρνητικές «μη κανονικές» αποδόσεις για το διάστημα από την ανακοίνωση μέχρι την ακύρωση της πρότασης. Πράγματι, οι επενδυτές σε καμία περίπτωση δεν είναι αδιάφοροι απέναντι σε ανακοινώσεις και αποφάσεις επιχειρήσεων, των οποίων τα οφέλη φαίνονται να είναι μακροπρόθεσμα και όχι βραχυπρόθεσμα, όπως οι εξαγορές και οι συγχωνεύσεις εταιριών³⁵⁰.

5.2.1. Ιδίως επί των κινήτρων στις ΜΜΕ περί συνεργασιών

234. Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, μεγάλο μέρος της εσωτερικής αγοράς αποτελείται από μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Στο κατωτέρω διάγραμμα εμφανίζεται η διαγραμματική απεικόνιση του κύκλου ζωής ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος:

³⁵⁰. Παπαδόπουλος Δ., Τοπαλίδης Χ. (2002). Η επίδραση της ανακοίνωσης των επενδύσεων έρευνας και ανάπτυξης και των επικείμενων συγχωνεύσεων και εξαγορών στη χρηματιστηριακή αξία της επιχείρησης - κριτική διερεύνηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Επιστημονική επετηρίδα τιμητικός τόμος Β' για την ομότιμη Καθηγήτρια Λίτσα Νικολάου-Μοσκοβίτη, σελ. 1261 επ.

235. Σε σχέση, πάντως, με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η Ελλάδα έχει μεγάλο ποσοστό μικρών επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων. Το 48,5% των εργαζομένων της μη χρηματοπιστωτικής επιχειρηματικής οικονομίας (non-financial business economy) της χώρας το 2017 απασχολούνταν σε επιχειρήσεις με προσωπικό έως 9 ατόμων, ενώ το 28,7% των εργαζομένων στη χώρα, με βάση στοιχεία για το 2019, ήταν αυτοαπασχολούμενοι. Και στους δυο δείκτες, η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη θέση μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. με διαθέσιμα στοιχεία. Το υψηλό μερίδιο απασχόλησης σε ατομικές και μικρές επιχειρήσεις σχετίζεται με τη χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας, καθώς η παραγωγικότητα σχετίζεται θετικά με το μέγεθος των επιχειρήσεων³⁵¹. Το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων δεν τους επιτρέπει να εκμεταλλευτούν οικονομίες κλίμακας και τεχνολογίες αιχμής³⁵². Ως αποτέλεσμα, η μικρή επιχειρηματικότητα εστιάζεται κυρίως στην παροχή υπηρεσιών για εγχώρια κατανάλωση. Το πρόβλημα οξύνεται ιδιαίτερα στην Ελλάδα, καθώς, συγχρόνως, η παραγωγικότητα των μικρών επιχειρήσεων της χώρας είναι ιδιαίτερα χαμηλή.
236. Ο παράγοντας αυτός, δηλαδή ότι μερικές επιχειρήσεις δεν επιθυμούν να μεγαλώσουν και να επεκταθούν, πρέπει να προστεθεί στη διαγραμματική απεικόνιση των σταδίων ανάπτυξης της δυναμικής των επιχειρήσεων, η οποία εξηγείται επιπλέον από την εκ των υστέρων κατανομή του μεγέθους της εταιρείας με μοντέλα που δίνουν έμφαση στις διαφορές στο επιχειρηματικό ταλέντο, στις διαφορές στην επιχειρηματική τύχη και στη διαφορετική πρόσβαση στις πιστωτικές αγορές. Ακόμη, παρατηρείται ότι, ελλείψει κινήτρων, οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις παύουν τη δραστηριότητά τους σε σύντομο χρονικό διάστημα από την ίδρυσή τους. Για τους λόγους αυτούς, συχνά επιδιώκεται με νομοθετική ρύθμιση η παροχή φορολογικών κινήτρων στις επιχειρήσεις, με σκοπό την προώθηση της μεταξύ τους συνεργασίας, την αύξηση της παραγωγικότητάς τους, την αντιμετώπιση της «νηπιακής

³⁵¹ Πισσαρίδης Χ., Βαγιανός Δ., Βέττας Ν., Μεγύρ Κ. (2020). *Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία. Τελική Έκθεση*. Μελέτη παραδοθείσα στο Υπ. Ανάπτυξης την 14.11.2020.

³⁵² Γενικότερα, βέβαια, έχει αποδειχθεί ότι υπάρχει ουσιαστική αντίφαση στις επιθυμίες και τις προσδοκίες των ατόμων που συμμετέχουν στην ίδρυση μικρών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, η συντριπτική πλειονότητα των ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων δεν αναμένει αυτές να αναπτυχθούν, θεωρούν ότι δεν θέλουν να αναπτυχθούν, δεν αναμένουν ποτέ να καινοτομήσουν σε μετρήσιμες διαστάσεις και αναφέρουν ότι δεν επιδιώκουν να καινοτομήσουν. Διακρίνεται, επίσης, σημαντική ετερογένεια στους αναφερόμενους λόγους για τους οποίους τα άτομα ξεκινούν την επιχειρησή τους. Μελετητικά, έχει υποστηριχθεί ότι μόνο το ένα τρίτο περίπου των νέων επιχειρήσεων ξεκινούν επειδή έχουν ένα προϊόν ή μια υπηρεσία που θέλουν να προσφέρουν στην αγορά. Αντίθετα, η πιο κοινή απάντηση στο γιατί τα άτομα ξεκινούσαν την επιχειρησή τους ήταν η ανάγκη απασχόλησης για την κτήση εισοδήματος. Τα άτομα ανέφεραν ότι τους άρεσε να είναι το αφεντικό του εαυτού τους και ότι τους άρεσε η ευελιξία που παρείχε η ιδιοκτησία μικρών επιχειρήσεων, Hurst E., Pugsley B. (2011). *What do Small Businesses Do?*, Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program, The Brookings Institution, Τόμ. 43 (2), σελ. 73-142.

θησιμότητας» των πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και την επίτευξη οικονομικών κλίμακας³⁵³.

237. Τέτοιες ρυθμίσεις εξυπηρετούν την επιβίωση των επιχειρήσεων μακροπρόθεσμα και προωθούν τη μεταξύ τους συνεργασία, ιδίως στις περιπτώσεις των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, είτε μέσω της συμμετοχής τους σε οποιαδήποτε μορφής μετασχηματισμό είτε μέσω της μεταξύ τους σύναψης συμβατικών σχέσεων δεσμευτικού χαρακτήρα ή της από κοινού ίδρυσης νέων νομικών προσώπων ή οντοτήτων που θα αποφεύγουν ανταγωνιστικά μειονεκτήματα και μειονεκτήματα κλίμακας. Παράλληλα, δημιουργούν χρηματοροές και ρευστότητα στους φορείς. Καθώς οι προωθούμενες συνεργασίες ικανοποιούν τη λογική της Επιχειρησιακής Στρατηγικής, επιτρέπουν στα διευθυντικά στελέχη να διακρίνουν οικονομικές ευκαιρίες που δεν είναι ακόμη ορατές στην αγορά, ενώ η ίδια η συγχώνευση μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία διατηρήσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, υπό τον όρο επίτευξης των κριτηρίων VRIO (Value, Rareness, Imitation, Organization)³⁵⁴. Η ενίσχυση ενός εταιρικού μετασχηματισμού στοχεύει στη βελτίωση της παραγωγικότητας όλων των επιχειρήσεων, πρωτίστως μέσω της αύξησης του μεγέθους των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, με στήριξη στη φάση της εκκίνησης, ιδίως, μέσω της πρόσβασης σε αγορά φτηνού κεφαλαίου ή μέσω εξοικονόμησης

³⁵³. Για παράδειγμα, με τον πλέον πρόσφατο εθνικό νόμο 4935/2022 (Α' 103), εισάγονται τρία «νέου τύπου» (α, β, γ) φορολογικά κίνητρα για συνεργασία επιχειρήσεων, ως εξής:

α. Μετασχηματισμοί: Απαλλαγές (με κυριότερη τη μείωση του κατά 30% του φόρου εισοδήματος, επί των πραγματοποιούμενων προ φόρου κερδών) στην περίπτωση μετασχηματισμού επιχειρήσεων,

β. Συνεργασίες: Απαλλαγή από τον φόρο εισοδήματος σε περιπτώσεις «συνεργασίας» επιχειρήσεως, κατά 30%, επί των πραγματοποιούμενων προ φόρου κερδών (Γενική εξαίρεση εφαρμογής: Δεν εφαρμόζεται στις κατασκευαστικές κοινοπραξίες, καθώς και στους μετασχηματισμούς και τις συνεργασίες στις οποίες μετέχουν, με οποιονδήποτε τρόπο, κατασκευαστικές κοινοπραξίες),

γ. Αγρότες: Απαλλαγή από τον φόρο εισοδήματος, κατά 50%, επί των πραγματοποιούμενων προ φόρου κερδών στην περίπτωση φυσικών προσώπων, κατά κύριο επάγγελμα αγροτών, εφόσον : (i) Είναι μέλη Αγροτικών Συνεταιρισμών και Ομάδων Παραγωγών ή (διαζευκτικά) έχουν συνάψει σύμβαση με συγκεκριμένη επιχείρηση αγοραστή [Επιχείρηση ή Αγροτικό Συνεταιρισμό], με αντικείμενο τη συμβολαιακή γεωργία (ii) Προμηθεύουν με βάση την ανωτέρω σύμβαση ποσότητες προϊόντων ίσες με το 75% τουλάχιστον της συνολικής ποσότητας όμοιων ή παρεμφερών προϊόντων.

³⁵⁴. Δεν θα πρέπει το κριτήριο για μια συνεργασία να βασίζεται αποκλειστικά στην οικονομική δύναμη και το μέγεθος της οικονομικής συνεισφοράς του εταίρου. Η αναζήτηση συμμάχων με στόχο την βιώσιμη και διατηρήσιμη επιτυχία στηρίζεται ιδίως στην προθυμία των συμμάχων να συνεισφέρουν και να εξαρτώνται ταυτόχρονα ο ένας από τον άλλο. Τέτοια κριτήρια επομένως, στην αναζήτηση των συμμάχων και στην θεμελίωση συν εργατικότητας είναι η αμοιβαία πληροφόρηση με σκοπό την διανομή πληροφοριών για την καλύτερη απόδοση, η ατομική τελειότητα ως παράγων σταθερότητας της συνεργασίας, η ακεραιότητα που συνεπάγεται ειλικρινή συμμετοχή, η θεσμοθέτηση της συμμαχίας με την έννοια της ξεκάθαρης δομής λήψης αποφάσεων και η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των συμμάχων, Παπαδάκης Β. (2007). *Στρατηγική των Επιχειρήσεων. Ελληνική και Διεθνής εμπειρία*. Εκδ. Μπένου, Τόμ. Α' - Θεωρία, 5^η έκδοση, σελ. 541 επ.

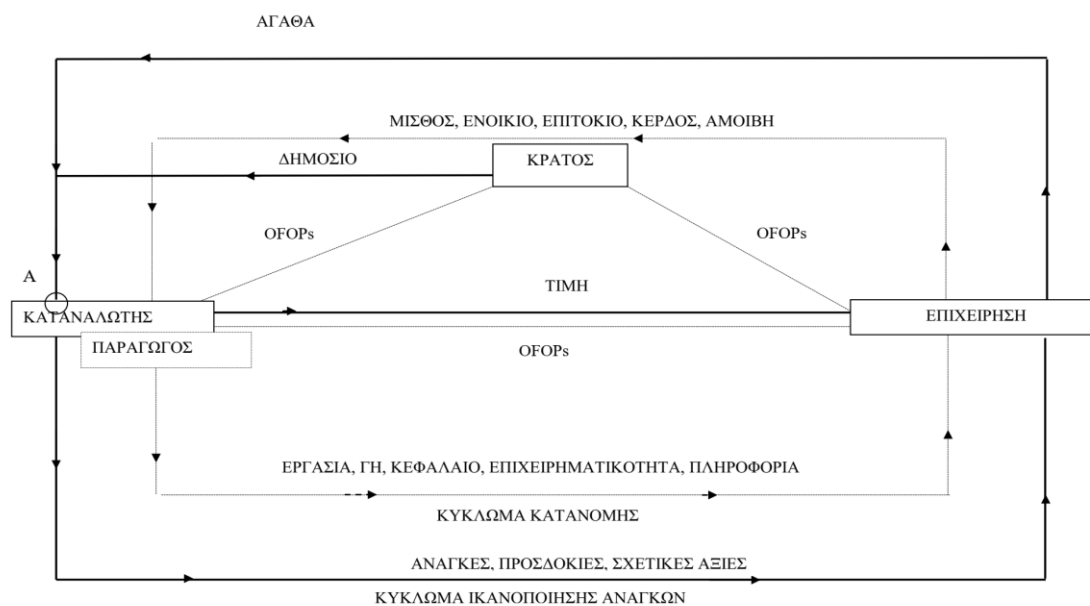
πόρων. Επομένως, η αγορά όχι μόνο αποδέχεται, αλλά επιδιώκει τη συνεργατική πόρευση των επιχειρήσεων της με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξή τους.

238. Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση ενός εξωτερικού τρόπου ανάπτυξης των επιχειρήσεων μέσω των ανωτέρω συμφωνιών συνεργειών ή και των εταιρικών μετασηματισμών είναι και αυτή απόρροια της επιλογής της κατάλληλης εταιρικής στρατηγικής διαχείρισης των χαρτοφυλακίων των διαφόρων στρατηγικών επιχειρηματικών μονάδων, σε ισορροπία με την επιλογή των επιμέρους γενικών στρατηγικών είτε ηγεσίας κόστους, είτε διαφοροποίησης προϊόντων ή εστίασης από τις επιχειρηματικές μονάδες αυτές. Με απώτερο σκοπό τη δημιουργία ενός διατηρήσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, κεντρικό ρόλο σε αυτή την υπόθεση διαδραματίζει το στοιχείο της συμπληρωματικότητας πόρων και ικανοτήτων και η ανάλυση των αλυσίδων αξίας μεταξύ των εταιρειών που αναπτύσσουν τη συνέργεια.

6. Παγκόσμιο οικονομικό κύκλωμα

239. Μέχρι τώρα είδαμε αφενός τα χαρακτηριστικά των αγορών, αφετέρου τις συμπεριφορές και πρακτικές των επιχειρήσεων. Ωστόσο, οι καταστάσεις που βιώνουμε παγκοσμίως ως ανθρωπότητα αλλά και ως οικονομικά όντα καταδεικνύουν τη σπουδαιότητα της συνδυαστικής ερμηνείας των οικονομικών συμπεριφορών. Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο των οικονομικών συναλλαγών πραγματοποιείται εντός του λεγόμενου «οικονομικού κυκλώματος», δηλαδή, όπως εμφανίζεται στο κατωτέρω σχήμα³⁵⁵, εντός ενός πλαισίου που μπορεί να χαρακτηρίζεται και από άλογες αποφάσεις και από απρόβλεπτες συμπεριφορές και από τις εγγενείς ατέλειες των αγορών και από κρατικά μέτρα:

³⁵⁵ Πηγή: Κάμπης Δ. (2022). *Οικονομική των επιχειρήσεων - Managerial Economics*. Σημειώσεις Μαθήματος διαθέσιμες στο e-class του μαθήματος. Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Καθηγητής, μια βίαιη μεταβολή παγκοσμίως μεταξύ ζήτησης και προσφοράς, όπως αυτή που προκλήθηκε από την πρόσφατη πανδημία COVID 19, συνοδευόμενη από πλειάδα περιοριστικών μέτρων των κυβερνήσεων, απέδειξε ότι η οικονομική επιστήμη διαθέτει τα ίδια εργαλεία αντιμετώπισης σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο διαχρονικά. Οι προηγούμενες οικονομικές κρίσεις δεν είχαν τη βιαιότητα, το βάθος και το βαθμό της αβεβαιότητας που έχει επιφέρει η τωρινή κρίση στο σύνολο των συντελεστών παραγωγής και των ιδιοκτητών του, προκαλώντας ένα «σοκ ζήτησης» και παράλληλα ένα «σοκ παραγωγής». Προς τούτο, καλούμαστε να αλλάξουμε το οικονομικό μοντέλο με το οποίο λειτουργεί η παγκόσμια οικονομία και το οποίο διαχειρίζεται τους διαθέσιμους συντελεστές παραγωγής, με κυριότερο αυτόν της εργασίας, με στόχο να διατηρείται η ευημερία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Κύκλος Κατανομής των Συντελεστών Παραγωγής
Κύκλος Ικανοποίησης Αναγκών

240. Οι σύγχρονοι οικονομολόγοι παροτρύνονται να αποδεχθούν ότι η κομψή οικονομική «θεωρία του παντός», σύμφωνα με την οποία ορθολογικά άτομα αλληλεπιδρούν μέσα σε τέλειες αγορές, απέχει αρκετά από τη δυνατότητα εφαρμογής της λόγω των περιορισμών της ανθρώπινης ορθολογικότητας. Πρακτικά, αυτό έχει ως συνέπεια ότι οφείλουν να συστήνουν μια πιο προσεκτική οικονομική πολιτική και να παροτρύνουν τον περιορισμό της προσπάθειας αποδιάρθρωσης των θεσμών και οργάνων που περιφρουρούν την οικονομία στο όνομα της πίστης ότι οι αγορές θα λύσουν όλα τα προβλήματα³⁵⁶.
241. Είναι αληθές ότι ένα οικονομικό γεγονός, μια οικονομική απόφαση, ένα συμβάν με οικονομικές επιπτώσεις, έστω και έμμεσες, δεν είναι αποκομμένα από τη λειτουργία του οικονομικού κυκλώματος. Η παρατήρηση και η εξήγηση των αγορών και των αποφάσεων των επιχειρήσεων είναι αλληλένδετες και αλληλοεπηρεαζόμενες³⁵⁷. Μάλιστα, ο ρόλος των ατόμων και των συμπεριφορών τους είναι σημαντικός στη διαμόρφωση της οικονομίας. Αυτό ισχύει διότι ο προσδιορισμός των τιμών και του

³⁵⁶. Krugman P., *Από τον Σμιθ στον Κέινς και πάλι πίσω (Μερ.1^ο)*. Άρθρο, διαθέσιμο στο e-class {Ενότητα Οικονομική των Επιχειρήσεων – Managerial Economics} Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

³⁵⁷. Mitchener K., Richardson G. (2020). *Contagion of Fear*. National Bureau of Economic Research Working Papers. Αναφερόμενοι σε τραπεζικές κρίσεις και καταστάσεις πανικού των καταθετών, απέδειξαν ότι οι τραπεζικοί πανικοί οδήγησαν σε σημαντική συρρίκνωση της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας μέσω δύο διαύλων: (1) μείωση των νομισματικών μεγεθών (όπως αναφέρθηκε αρχικά από τους Friedman και Schwartz) και (2) συρρίκνωση του δανεισμού σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά από τις τράπεζες που συνέχισαν τη λειτουργία τους. Τουλάχιστον το 1/3 και έως 1/2 της συνολικής μείωσης του δανεισμού των εμπορικών τραπεζών σημειώθηκε μετά από πανικό που οδήγησε τους καταθέτες να αποσύρουν κεφάλαια, αναγκάζοντας τις τράπεζες που συνέχισαν τη λειτουργία του να μειώσουν τα δάνεια και τις επενδύσεις.

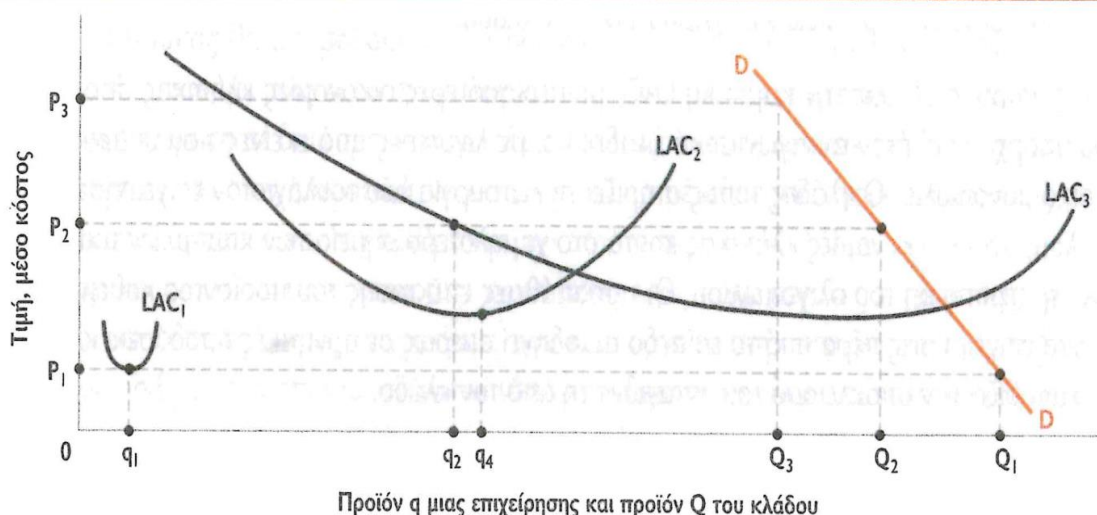
επιπέδου της παραγωγής σε κατάσταση ισορροπίας -όπως αναλύθηκε παραπάνω- εξαρτάται αποφασιστικά από τη συγκεκριμένη τελικά δομή της αγοράς μέσα στην οποία οι επιχειρήσεις θα πουλήσουν τα προϊόντα τους, τα άτομα θα λάβουν τις αποφάσεις τους και τα χαρακτηριστικά της αγοράς θα επιδράσουν καταλυτικά. Για το λόγο αυτό, στην προσπάθεια ερμηνείας των επιχειρηματικών αποφάσεων για την απόκτηση βιώσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, θα πρέπει να εξετάσουμε και τη μορφή της αγοράς ως προς την ένταση του ανταγωνισμού, όπως γίνεται ευθύς κατωτέρω.

7. Η δομή της αγοράς ως βάση του ανταγωνισμού

7.1. Οι μορφές των αγορών και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους

242. Οι αγορές στις οποίες αναπτύσσονται όλες οι ανωτέρω δραστηριότητες των επιχειρήσεων διαφέρουν ανάλογα με τον αριθμό των επιχειρήσεων που βρίσκονται σε αυτές, τη σχετική κατανομή των μεγεθών τους, τα χαρακτηριστικά των καταναλωτών, τις ιδιότητες των προϊόντων -ιδίως κατά πόσο οι καταναλωτές τα βλέπουν ως ομοιογενή ή διαφοροποιημένα-, τις συνθήκες πληροφόρησης, την τεχνολογία παραγωγής και διανομής και τη δομή του κόστους για κάθε επιχείρηση, τις δυνατότητες για έρευνα και καινοτομία, το νομικό πλαίσιο, κ.ά. Παρά το γεγονός ότι οι αγορές διαφέρουν μεταξύ τους, προκειμένου να γίνει εποικοδομητική ανάλυση της αξιοποίησης του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που μπορεί να αποκτήσει μία επιχείρηση, είναι αναγκαίο να κατατάξουμε τις αγορές σε θεμελιώδεις μορφές ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά τους.
243. Οι βασικές μορφές δομής των αγορών όπου αναπτύσσεται η οικονομική δραστηριότητα εξετάζονται από τη μικροοικονομική επιστήμη και διακρίνονται με βάση την ακολουθούμενη συμπεριφορά των επιχειρήσεων ως ακολούθως:
- Ο τέλειος ανταγωνισμός,
 - Το μονοπώλιο (κρατικό ή ιδιωτικό),
 - Το ολιγοπώλιο,
 - Ο ατελής ή μονοπωλιακός ανταγωνισμός.
244. Που αποσκοπεί όμως αυτή η διάκριση των δομών της αγοράς; Καταρχήν οι διαφορετικές δομές αγοράς είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιων επιδράσεων. Η ζήτηση και το κόστος αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν τη δομή ενός συγκεκριμένου κλάδου. Ας εξετάσουμε τον τρόπο με βάση τη βασική αυτή γραφική απεικόνιση³⁵⁸:

³⁵⁸ Πηγή: Begg D., Stanley F., Dornbusch R. (2006), ό. π., σελ. 253 επ.

245. Ας υποθέσουμε την καμπύλη ζήτησης ενός προϊόντος DD ενός κλάδου σε μακροχρόνιο επίπεδο. Υποθέτουμε αρχικά ότι όλες οι επιχειρήσεις αυτού του κλάδου και όσες ενδέχεται να μπου σε αυτόν αντιμετωπίζουν την καμπύλη μέσου κόστους LAC_1 . Στην τιμή P_1 η ελεύθερη είσοδος και έξοδος των ανταγωνιζόμενων συνεπάγεται την παραγωγή ποσότητας q_1 από κάθε επιχείρηση. Δεδομένης της καμπύλης ζήτησης, το προϊόν του κλάδου είναι Q_1 . Στον κλάδο αυτό υπάρχουν N επιχειρήσεις, όπου το N ισούται με το κλάσμα Q_1 / q_1 . Αν το q_1 , δηλαδή το προϊόν ελάχιστου μέσου κόστους πάνω στην καμπύλη μέσου κόστους, είναι μικρό σε σχέση με την καμπύλη ζήτησης, τότε ο αριθμός των επιχειρήσεων θα είναι ένας μεγάλος αριθμός. Στην περίπτωση αυτή, η επίδραση της κάθε επιχείρησης στην προσφορά του κλάδου και στην τιμή της αγοράς θα είναι ασήμαντη. Αυτή είναι η λειτουργία και η συνοπτική εξήγηση ενός τέλει ανταγωνιστικού κλάδου.
246. Στο ίδιο ως άνω διάγραμμα, αν η καμπύλη μακροχρόνιου μέσου κόστους του κλάδου είναι η LAC_3 , τότε ο κλάδος είναι φυσικό μονοπώλιο. Αυτό ισχύει όταν μία μόνο επιχείρηση παράγει όλο το προϊόν του κλάδου. Καμία άλλη επιχείρηση δεν μπορεί να μπει στην αγορά και να αποκτήσει κέρδη. Το φυσικό μονοπώλιο απολαμβάνει τέτοιες οικονομίες κλίμακος όπου δεν αντιμετωπίζει τον κίνδυνο εισόδου άλλων επιχειρήσεων στον κλάδο. Μία νέα επιχείρηση που θα έμπαινε στον κλάδο θα έπρεπε να παράγει μεγάλη ποσότητα προϊόντος για να ρίξει το μέσο κόστος της. Η περαιτέρω αύξηση του προϊόντος σε αυτή την κλίμακα θα κατέβαζε τόσο πολύ την τιμή, με αποτέλεσμα και οι δύο επιχειρήσεις να εμφανίσουν ζημιά. Η εκτός του κλάδου επιχείρηση δεν έχει πράγματι δυνατότητα εισόδου.
247. Τέλος, παρατηρούμε την καμπύλη LAC_2 , με περισσότερες οικονομίες κλίμακας από εκείνες που υπάρχουν σε ένα ανταγωνιστικό κλάδο, αλλά και με λιγότερες από εκείνες που υπάρχουν στο φυσικό μονοπώλιο. Στον κλάδο αυτό μπορούν να λειτουργήσουν τουλάχιστον δύο επιχειρήσεις που απολαμβάνουν οικονομίες

κλίμακος κοντά στο χαμηλότερο σημείο των καμπυλών τους. Πρόκειται για μια ενδιάμεση μορφή αγοράς, αυτή του ολιγοπωλίου. Στη δομή αυτή της αγοράς, τυχόν προσπάθεια επέκτασης του προϊόντος καθεμιάς από τις επιχειρήσεις του κλάδου πέρα από το επίπεδο q_4 οδηγεί αμέσως σε αρνητικές αποδόσεις κλίμακας και εμποδίζει αυτόματα τον αποκλεισμό του ανταγωνιστή από τον κλάδο. Ως ελάχιστη αποτελεσματική κλίμακα παραγωγής ορίζεται το επίπεδο προϊόντος στο οποίο σταματά η πτωτική πορεία της μακροχρόνιας καμπύλης μέσου κόστους της επιχείρησης. Ο κρίσιμος προσδιοριστικός παράγοντας της δομής της αγοράς είναι η ελάχιστη αποτελεσματική κλίμακα παραγωγής σε σχέση με το μέγεθος του συνόλου της αγοράς που αντιπροσωπεύεται από την καμπύλη ζήτησης.

248. Επομένως, η εξέταση αυτών των μορφών οργάνωσης της αγοράς επί τη βάση της εντάσεως του ανταγωνισμού είναι σημαντική, **διότι διαφοροποιείται τόσο ο τρόπος διαμόρφωσης των τιμών όσο και οι αποφάσεις για την παραγόμενη ποσότητα**. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τα δύο άκρα που είναι: αφενός ο τέλειος ή πλήρης ανταγωνισμός και αφετέρου το μονοπώλιο. Λαμβάνοντας ως άκρα αυτές τις μορφές, οριοθετούμε και τις υπόλοιπες ενδιάμεσες μορφές αγορών³⁵⁹. Στον πίνακα που ακολουθεί³⁶⁰, εμφανίζονται συγκεντρωτικά χαρακτηριστικά των αγορών ως προς τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις, τη δυνατότητα εισόδου στην αγορά, τις μορφές διαφήμισης, καθώς και κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα επιχειρήσεων τέτοιων αγορών:

	Τέλειος Ανταγωνισμός	Μονοπωλιακός Ανταγωνισμός	Ολιγοπώλιο	Μονοπώλιο
Αριθμός πωλητών	Μεγάλος	Μεγάλος	Μικρός	Ένας
Εμπόδια εισόδου	Κανένα	Κανένα	Σημαντικά	Πολύ μεγάλα
Πληροφόρηση	Τέλεια	Καλή		
Ομοιογένεια προϊόντων	Πλήρως ομοιογενή	Διαφοροποιημένα	Ομοιογενή ή διαφοροποιημένα	Κανένα υποκατάστατο
Βαθμός αλληλεξάρτησης	Μηδενικός	Μικρός	Μεγάλος	Μηδενικός
Καμπύλη ζήτησης επιχείρησης	Τελείως ελαστική	Αρνητική κλίση, σχετικά ελαστική	Αρνητική κλίση, σχετικά ανελαστική	Αρνητική κλίση, αρκετά ανελαστική
Παράδειγμα	Παραγωγή λαδιού	Εστιατόρια	Τηλεπικοινωνίες	ΕΥΔΑΠ

³⁵⁹. Πλήρης ανάλυση των δομών αγοράς και των σχετικών διαγραμματικών απεικονίσεων, Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π. σελ. 237 επ.

³⁶⁰. Πηγή: Τσελεκούνης Μ. (2022). *Μικροοικονομική Θεωρία – Μονοπώλιο*. Σημειώσεις/Παρουσίαση Μαθήματος, διαθέσιμες στο e-class Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

249. Η επισκόπηση της προσδοκώμενης επιχειρηματικής δράσης σε κάθε διακριτή μορφή αγοράς, με στόχο να καταλήξουμε στην πολιτική (τιμολογιακή, εκπτωτική, στρατηγική ανάπτυξης, κ.ά.) που ενδέχεται να εφαρμόσει ένας οργανισμός σε σχέση με τους ανταγωνιστές του, εξυπηρετεί στην αξιολόγησή της με οικονομικούς όρους.
250. **Τέλειος Ανταγωνισμός.** Η ιδανικότερη μορφή αγοράς που απαντάει καλύτερα στα θεμελιώδη οικονομικά ερωτήματα είναι ο πλήρης ή τέλειος ανταγωνισμός. Η μορφή αυτή, ωστόσο, προϋποθέτει³⁶¹ μεγάλο αριθμό παραγωγών και καταναλωτών, ορθολογική συμπεριφορά και των δύο μερών, τέλεια πληροφόρησή τους, πλήρη διαιρετότητα και πλήρη ευελιξία των αγαθών και των συντελεστών της παραγωγής και ελεύθερη οικονομική δράση. Σε συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού υπάρχει άριστη κατανομή προϊόντος και η τιμή του αντανακλά τα έξοδα που απαιτήθηκαν για την παραγωγή του. Το υπόδειγμα της τέλειος ανταγωνιστικής επιχείρησης αποτελεί το βασικό υπόδειγμα της θεωρητικής θεμελίωσης της ελεύθερης οικονομίας. Η τιμή του προϊόντος δεν επηρεάζεται από τη συμπεριφορά του μεμονωμένου παραγωγού ή του μεμονωμένου καταναλωτή. Για τις επιχειρήσεις προϋποτίθεται μακροχρόνια και ανεμπόδιστη πρόσβαση με τους ίδιους όρους σε όλες τις νέες τεχνολογίες, ενώ δεν τίθενται εμπόδια εισόδου και εξόδου σε κανένα κλάδο της παραγωγής.
251. Υπό τις συνθήκες του τέλειος ανταγωνισμού, οι τιμές των προϊόντων ισούνται με το οριακό κόστος και οι τιμές των συντελεστών παραγωγής με τις αξίες των οριακών προϊόντων. Συνεπάγεται, λοιπόν, ότι το συνολικό κόστος ελαχιστοποιείται και οι αληθινές επιθυμίες των καταναλωτών αντανακλώνται στις οριακές χρησιμότητές τους, όπως αυτές εκφράζονται με τη χρηματική τους αξία. Η αλγεβρική απεικόνιση³⁶² της τιμολόγησης έχει ως εξής:

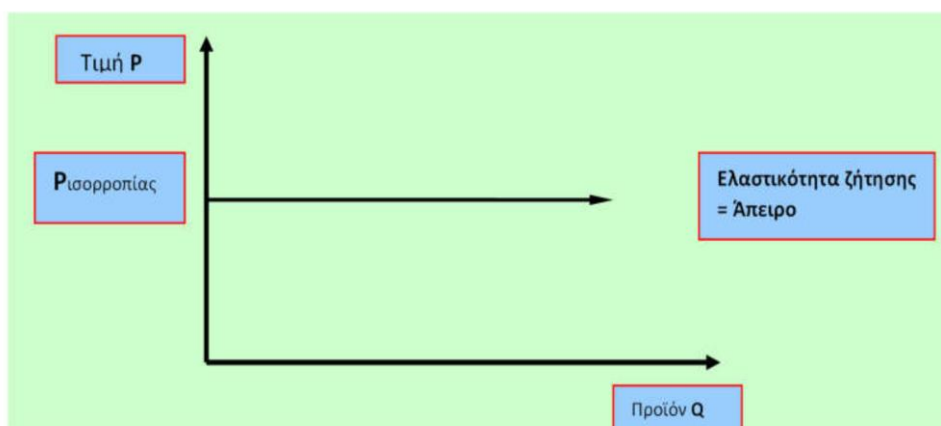
$MR = MC$ $MC = P$

Επίσης, η καμπύλη ζήτησης³⁶³ (με οριζόντιο άξονα το προϊόν και κάθετο την τιμή) διαμορφώνεται ως εξής:

³⁶¹. Για πλήρη ανάλυση των προϋποθέσεων που πρέπει να συντρέχουν, Πολυχρονόπουλος Γ., Κορρές Γ., (2003). *Βασικές Αρχές Οικονομίας και Διοίκησης*. Εκδ. Σταμούλης.

³⁶². Το οριακό έσοδο (MR) ισούται με το οριακό κόστος (MC), και το οριακό έσοδο ισούται με την τιμή (P), καθώς στο καθεστώς του τέλειος ανταγωνισμού η τιμή είναι σταθερή για κάθε επιχείρηση, η οποία δεν μπορεί να θέσει τιμές υψηλότερες από αυτές που θέτουν οι υπόλοιπες επιχειρήσεις γιατί δεν θα πουλήσει, αλλά ούτε μπορεί να θέσει μειωμένες τιμές, καθώς θα αποσπάσει όλη τη ζήτηση της αγοράς που, όμως, είναι αδύνατο να καλύψει, Martin S. (1993). *Industrial Economics: Economic Analysis and Public Policy*. Εκδ. Prentice Hall.

³⁶³. Η τιμή του προϊόντος καθορίζεται αποκλειστικά από την τιμή της αγοραίας καμπύλης ζήτησης και της αγοραίας καμπύλης προσφοράς του προϊόντος. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι η καμπύλη ζήτησης είναι απεριόριστα ελαστική (infinitely elastic) και απεικονίζεται ως μία οριζόντια παράλληλη γραμμή στην τιμή

252. Υπό συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού, τα αγαθά και οι υπηρεσίες παράγονται με το μικρότερο δυνατό κόστος, που σημαίνει ότι στη διαδικασία παραγωγής δαπανάται το μικρότερο απαραίτητο ποσοστό του πλούτου μιας κοινωνίας (productive efficiency). Συγχρόνως, η ευημερία των καταναλωτών μεγιστοποιείται, καθώς οι οικονομικοί πόροι κατανέμονται στα διάφορα αγαθά ή υπηρεσίες ακριβώς στις ποσότητες που επιθυμεί ο καταναλωτής και είναι πρόθυμος να πληρώσει (allocative efficiency)³⁶⁴. Το συνδυασμένο αυτό αποτέλεσμα σημαίνει ότι ο πλούτος σε μια κοινωνία μεγιστοποιείται. Σύμφωνα με την νεοκλασική οικονομική θεωρία, ο πλήρης ανταγωνισμός μπορεί να επιφέρει τα καλύτερα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα³⁶⁵.
253. Ωστόσο, η θεωρία του πλήρους ανταγωνισμού δέχτηκε και αυστηρή κριτική. Η πρώτη επισήμανση αναφέρεται ακριβώς στο γεγονός ότι πρόκειται απλώς για θεωρία και ότι στην πράξη είναι αδύνατη η ύπαρξη μιας τέτοιας αγοράς. Ακόμη, εκ του ορισμού του ανταγωνισμού, προκύπτει μία τάση πάλης και διεκδίκησης υπεροχής, που μεταφράζεται ως επίμονη προσπάθεια εμπόρων και βιομηχάνων για προσέλκυση όλο και μεγαλύτερης πελατείας και πραγματοποίηση μεγαλύτερων κερδών³⁶⁶. Πράγματι, αγορές όπου επικρατεί ο τέλειος ανταγωνισμός δεν υπάρχουν, αλλά η ανάλυση των συνθηκών λειτουργίας μιας τέτοιας υποτιθέμενης αγοράς είναι άκρως επιβλητική και πρέπει να μελετάται ως μια καλή αρχή για την ανάπτυξη της βιομηχανικής οργάνωσης³⁶⁷. Ορισμένες από τις συνθήκες του τέλειου ανταγωνισμού

ισορροπίας της αγοράς, Schmalensee R., Willing R. (1989). *Handbook of Industrial Organization*. Εκδ. Elsevier Science.

³⁶⁴. Wish R. (2008). *Competition Law*. Εκδ. Oxford University Press, σελ. 5 επ.

³⁶⁵. Η θεωρία αυτή γνώρισε έξαρση κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ιδιαίτερα στη Δ. Γερμανία, ενώ οι σπουδαιότεροι εκπρόσωποί της προέρχονται από τη γνωστή Σχολή του Freiburger. Προς επίτευξη μάλιστα του μοντέλου αυτού τέθηκαν οι κανόνες που μετεξελίχθηκαν στο Ενωσιακό Δίκαιο Ανταγωνισμού

³⁶⁶. Scherer M. (1979). *Industrial Market Structure and Economic Performance*. Chicago.

³⁶⁷. Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π., σελ. 240.

προσεγγίζονται τα τελευταία χρόνια στην Αμερική και στην ΕΕ, πάντοτε υπό την προϋπόθεση της λειτουργίας ενός αυστηρού αλλά και υγιούς ανταγωνιστικού πλαισίου.

254. **Μονοπώλιο.** Το άλλο άκρο οργάνωσης αγοράς είναι το μονοπώλιο. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της αγοράς είναι η ύπαρξη μίας μόνο επιχείρησης που παράγει και προσφέρει ένα μόνο προϊόν, το οποίο χαρακτηρίζεται από έλλειψη στενών υποκατάστατων του. Για την ύπαρξη μονοπωλίου προϋποτίθενται συνθήκες, όπως η αποκλειστική κατοχή τεχνολογίας και πρώτης ύλης από μία επιχείρηση, το μικρό μέγεθος της αγοράς σε σχέση με την τεχνολογία της παραγωγής και ο προσδιορισμός της τιμής αποκλειστικά από την αγορά. Μερικοί κλάδοι είναι νόμιμα μονοπώλια, είναι οι μοναδικοί εξουσιοδοτημένοι παραγωγοί. Για παράδειγμα η κατοχύρωση δικαιωμάτων βιομηχανικής και διανοητικής ιδιοκτησίας επιτρέπουν για ένα διάστημα στους δικαιούχους τη δυνατότητα μονοπωλιακής χρήσης μιας νέας μεθόδου. Επιπλέον, η ιδιοκτησία μιας πρώτης ύλης, όπως είναι το νερό μπορεί επίσης να είναι ο λόγος της μονοπωλιακής δομής μιας αγοράς.
255. Ο μονοπωλητής επιλέγει την τιμή και την ποσότητα του προϊόντος που θα μεγιστοποιήσουν τα κέρδη του. Αναλυτικότερα, είτε η επιχείρηση θα επιλέξει την τιμή, οπότε οι καταναλωτές θα καθορίσουν την ποσότητα που θα αγοράσουν σε αυτή την τιμή, είτε θα επιλέξει την ποσότητα που θα παράξει, οπότε οι καταναλωτές θα αποφασίσουν για την τιμή που θα πληρώσουν ως προς την παραχθείσα ποσότητα. Η μονοπωλιακή επιχείρηση, βέβαια, δεν μπορεί να καθορίσει ταυτόχρονα και την τιμή και την ποσότητα, διότι περιορίζεται από την συμπεριφορά των καταναλωτών³⁶⁸. Μονοπωλιακές αγορές σπάνια εμφανίζονται πλέον στη σύγχρονη κοινωνία και, για το λόγο αυτό, δεν κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω ανάλυση των τιμών ισορροπίας εντός αυτών.
256. Η καμπύλη ζήτησης του μονοπωλητή από τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά έχει πάντοτε αρνητική κλίση και συνεπώς αλγεβρικά είναι πάντοτε $MR < AR = P$ ³⁶⁹. Στη μονοπωλιακή ισορροπία ισχύει η ισότητα $MR=MC$, δηλαδή η συνθήκη αριστοποίησης των κερδών της επιχείρησης. Επομένως, για την επίτευξη μονοπωλιακής μακροχρόνιας ισορροπίας ισχύει η συνάρτηση: $MR = MC < AR = P$. Γίνεται ευκρινές ότι η τιμή του μονοπωλίου είναι μεγαλύτερη από αυτή του τέλειου ανταγωνισμού, ενώ η παραγωγή του μονοπωλίου είναι μικρότερη. Αυτό σημαίνει ότι

³⁶⁸. Παλαιολόγος Γ. (2009), ό. π., σελ. 520.

³⁶⁹. Το μέσο έσοδο (AR) της επιχείρησης ταυτίζεται με την αγοραία καμπύλη ζήτησης του προϊόντος, γραμμικής μορφής με τη συνηθισμένη αρνητική κλίση. Τα συνολικά έσοδα της επιχείρησης (R) ισούνται με το γινόμενο της τιμής (P) επί την πωλούμενη ποσότητα (X). Η συνάρτηση του μέσου εσόδου (AR) ορίζεται: $AR = P = R/X$.

η μονοπωλιακή επιχείρηση δρα εις βάρος της κοινωνικής ευημερίας³⁷⁰ και αυτό χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό κόστος του μονοπωλίου. Η διόρθωση του κοινωνικού κόστους επέρχεται με παρεμβατική κρατική πολιτική που έχει την μορφή υποχρεωτικής τιμολόγησης ή πολιτική αυστηρής φορολογίας³⁷¹.

7.1.1. Το επίκαιρο παράδειγμα της αγοράς ενέργειας

257. Για να γίνει κατανοητή η λειτουργία μονοπωλιακής αγοράς (υπό κρατική παρέμβαση) αξίζει να αναφερθούμε εξαιρετικά συνοπτικά στο παράδειγμα της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, σε ενωσιακό και ελληνικό επίπεδο. Τη δεκαετία του 1990, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στρέφεται στο ΔΕΕ κατά των κρατικών υπηρεσιών ενέργειας, οι οποίες λειτουργούν ως μονοπώλια. Μέσω της νομοθεσίας, παράλληλα, εκκινεί την ενοποίηση της αγοράς ενέργειας στην Ε.Ε. Στο πλαίσιο της απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας με βάση την Οδηγία 2003/54/ΕΚ και τη μεταγενέστερη Οδηγία 2009/72/ΕΚ, οι επιμέρους δραστηριότητες στον αγορά ενέργειας διακρίνονται, ως προς τους φορείς υλοποίησης τους, σε κλάδους. Κριτήριο για τη διάκριση είναι η απαιτούμενη τεχνολογία, τα στοιχεία κόστους, διαφορές σε σχέση με τα χαρακτηριστικά λειτουργίας, κ.λπ. Έτσι με αυτό τον τρόπο έχουμε τέσσερις βασικές δραστηριότητες: α) παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, β) μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας, γ) διανομή ηλεκτρικής ενέργειας και δ) παροχή- προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας στον τελικό καταναλωτή. Με βάση τη διάκριση αυτών των κλάδων και υπό τη λειτουργία απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας, η παραγωγή και η προμήθεια ενέργειας -ή/και φυσικού αερίου σε κάθε περίπτωση- ασκούνται υπό συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού. Αντίθετα, δραστηριότητες που σχετίζονται με τα δίκτυα μεταφοράς και διανομής ορίζονται ως φυσικά μονοπώλια και παρέχουν καθολική υπηρεσία, οργανώνονται, επομένως, κατ' επέκταση ως θεσμικά / νομικά μονοπώλια. Αυτός ο διαχωρισμός των κλάδων με τη συνεπαγόμενη απελευθέρωση των αποκλειστικών προνομίων των πρώην μονοπωλιακών δημόσιων επιχειρήσεων ανά την Ευρώπη στους τομείς της παραγωγής μέχρι την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας επιτρέπει στους καταναλωτές την ελεύθερη επιλογή προμηθευτή, τη διαπραγμάτευση της τιμής και την ενεργοποίηση καινοτόμων επιχειρήσεων. Σκοπός αυτής της αναμόρφωσης ήταν η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, η αποτελεσματικότερη επιδίωξη των στόχων ενεργειακής πολιτικής και η ενίσχυση του ανταγωνισμού στην αγορά³⁷².

³⁷⁰. Η απώλεια της κοινωνικής ευημερίας απεικονίζεται αλγεβρικά με το μέγεθος της διαφοράς $(P) - (MC)$, Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004), ό. π., σελ. 41 επ.

³⁷¹. Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π., σελ. 286.

³⁷². Ηλιάδου Α. (2012). *Απελευθέρωση Αγοράς ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Συλλογικός Τόμος: ΕΝΕΡΓΕΙΑ: ΔΙΚΑΙΟ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, επιμέλεια Φαραντούρης Ν., σελ. 24 επ.

258. Το έτος 2002, εν αναμονή της απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, δύο στις τρεις εταιρίες θεωρούσαν την ενέργεια ως τυποποιημένο προϊόν, επηρεασμένες σαφέστατα από τη μονοπωλιακή κατάσταση. Η τρίτη εταιρία θεωρούσε το προϊόν διαφοροποιημένο, με κύριο στοιχείο διαφοροποίησης την ποιότητα προϊόντος ή υπηρεσίας. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η ηλεκτρική ενέργεια ως προϊόν χαρακτηρίζεται ως μέτριας πολυπλοκότητας και εξέλιξης. Με τα δεδομένα της τότε εποχής ως προς την τιμή και την ποιότητα του ρεύματος, το 70% των εταιριών θεωρούσε ότι το χαρακτηριστικό αυτό του προϊόντος συμβάλλει ουδέτερα στην ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης. Βέβαια, με την ίδια μελέτη αποτυπώνεται ότι μία στις τέσσερις επιχειρήσεις θεωρούσε ότι θα έπρεπε να επικρατήσουν οι βραχυχρόνιες και ευέλικτες σχέσεις, έτσι ώστε ο τελικός πελάτης να εκμεταλλεύεται όλες τις εμφανιζόμενες ευκαιρίες, ιδίως ως προς την τιμή³⁷³.
259. Το 2015, παρά τη μεγάλη πρόοδο στο νομικό πλαίσιο επί δυο δεκαετίες, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπιστώνει: *«Σήμερα, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει κανόνες για την ενέργεια που θεσπίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά στην πράξη υπάρχουν 28 εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια. Η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να συνεχιστεί. Μια ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας είναι αναγκαία για να δημιουργηθεί περισσότερος ανταγωνισμός, να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα της αγοράς μέσω της καλύτερης χρησιμοποίησης των εγκαταστάσεων παραγωγής ενέργειας σε ολόκληρη την ΕΕ και να εξασφαλιστούν προσιτές τιμές για τους καταναλωτές. Η λιανική αγορά δεν λειτουργεί ομαλά. Πολλοί οικιακοί καταναλωτές έχουν πολύ περιορισμένη επιλογή όσον αφορά τους προμηθευτές ενέργειας και ανεπαρκή έλεγχο των ενεργειακών τους δαπανών. Εξαιρετικά υψηλό ποσοστό ευρωπαϊκών νοικοκυριών δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώσουν τους λογαριασμούς τους κατανάλωσης ενέργειας. Η ενεργειακή υποδομή καθίσταται όλο και πιο πεπαλαιωμένη και δεν είναι προσαρμοσμένη στην αύξηση της παραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Είναι αναγκαίο να προσελκυστούν επενδύσεις, αλλά η υφιστάμενη οργάνωση της αγοράς και οι εθνικές πολιτικές δεν παρέχουν τα κατάλληλα κίνητρα ούτε επαρκή προβλεψιμότητα για τους δυνητικούς επενδυτές.»*³⁷⁴.
260. Ακολουθεί η ψήφιση της νέας Οδηγία 2019/944/ΕΕ (αναδιατύπωση), με την οποία ο νομοθέτης αποσκοπούσε, επίσης, στην άρση των εναπομενόντων εμποδίων για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Η αποσαφήνιση του ρυθμιστικού πλαισίου σκοπό είχε να συμβάλει στην εξάλειψη των υφιστάμενων προβλημάτων των κατακερματισμένων εθνικών αγορών, οι οποίες συχνά

³⁷³. Κεχαγιάς Ι., Μαρής Α. (2002). *Το μάρκετινγκ στην απελευθερωμένη αγορά ηλεκτρικής ενέργειας*. Επιστημονική επετηρίδα για την ομότιμη Καθηγήτρια Λίτσα Νικολάου –Μοσκοβίτη, Τόμ. Α', σελ. 567 επ.

³⁷⁴. COM (2015) 80 τελικό. Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική Ενεργειακή Ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή.

εξακολουθούσαν να χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό ρυθμιστικών παρεμβάσεων. Οι παρεμβάσεις των κρατών οδηγούσαν σε εμπόδια στον εφοδιασμό σε ηλεκτρική ενέργεια με ισότιμους όρους, όπως επίσης και σε υψηλότερο κόστος σε σύγκριση με λύσεις που βασίζονται στη διασυνοριακή συνεργασία και σε αρχές βασιζόμενες στην αγορά.

261. Το έτος, όμως, 2022, με την ενσκήψασα ενεργειακή κρίση, καθίσταται φανερό ότι η νομοθέτηση δεν αίρει αυτομάτως τα εμπόδια και ότι οι κανόνες της αγοράς δεν οδηγούν αυτομάτως στο κοινωνικά ιδεατό. Σε ελληνικό επίπεδο, ενεργοποιούνται οι ρήτρες αναπροσαρμογής³⁷⁵ στα τιμολόγια λιανικής πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας σε καταναλωτές, δηλαδή η μετακύλιση των υψηλών τιμών της χονδρεμπορικής αγοράς ενέργειας, που καθορίζονται από την υψηλότερη τιμή του φυσικού αερίου, στη λιανική αγορά των τιμολογίων των πελατών. Γιατί, όμως, συμβαίνει αυτό; Η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας περιλαμβάνει και μια χονδρεμπορική αγορά, η οποία είναι εθελοντική σε όλες τις χώρες της Ευρώπης και σε όλα τα μέρη του κόσμου. Σε αυτήν την αγορά κανονικά εκτελούνται δημοπρασίες εθελοντικά και κυρίως μεταξύ εμπόρων με υπεραπόθεμα. Στην Ελλάδα, όμως, από το παρελθόν, σχεδόν το σύνολο της ηλεκτρικής ενέργειας είναι αντικείμενο διαπραγματεύσεως στη χονδρεμπορική, κάτι που άπτεται του τρόπου οργάνωσης των επιχειρήσεων, της εισόδου και των επενδύσεων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ανταγωνισμό της ηλεκτρικής ενέργειας. Εκεί, για πολλά χρόνια, έχουμε έλλειμμα ανταγωνισμού, επικρατεί ένας ρηχός ανταγωνισμός. Αυτό συμβαίνει, μεταξύ άλλων, διότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας επιτρέπεται μόνο με φυσικό αέριο, οι μονάδες παραγωγής με λιγνίτη παρέμειναν στην κυριότητα μιας εταιρίας και η αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας έχει αναχθεί σε χρηματιστηριακό προϊόν με αποτέλεσμα η τιμή του προϊόντος να διαμορφώνεται στο χρηματιστήριο ενέργειας. Εξάλλου, διαπιστώθηκε μια μακροχρόνια αντίσταση στην απελευθέρωση της αγοράς από το έτος 2000³⁷⁶.

³⁷⁵. Σύμφωνα με απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών η ρήτρα αναπροσαρμογής όχι μόνο δεν είναι αδόκιμη, αλλά συνιστά μια συναλλακτικώς αποδεκτή πρακτική στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας προκειμένου η τιμολογούμενη προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας να ανταποκρίνεται στην αρχή της κοστοστρέφειας. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής αφενός μεν επιδρούν στον καθορισμό του τιμήματος, αφετέρου δε είναι απολύτως αναμενόμενες στις συμφωνίες κυμαινόμενου τιμολογίου. Ο καταναλωτής που επιλέγει να συνάψει σύμβαση προμήθειας ενέργειας, όχι σε σταθερή τιμή, αλλά σε κυμαινόμενο τιμολόγιο, ασφαλώς γνωρίζει ότι η διακύμανση γίνεται στη βάση μιας συμβατικής ρήτρας, της ρήτρας αναπροσαρμογής. Ως εκ τούτου, οι εν λόγω ρήτρες, όπως κάθε ρήτρα για την αναπροσαρμογή του τιμήματος στην περίπτωση κυμαινόμενου ύψους της παροχής, δεν υπόκεινται σε έλεγχο καταχρηστικότητας, αλλά μόνο σε έλεγχο διαφάνειας.

³⁷⁶. Κάπρος Τ. (2022). *Γιατί δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην Ελλάδα το πλαφόν Ισπανίας – Πορτογαλίας στο φυσικό αέριο*. Ηλεκτρονική δημοσίευση στην ιστοσελίδα www.newmoney.gr. Σύμφωνα με τον Καθηγητή, η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας πρέπει να καθορίζεται στα τιμολόγια πώλησης στους πελάτες. Η τιμή πώλησης της ηλεκτρικής ενέργειας δεν πρέπει να καθορίζεται στη χονδρική οργανωμένη αγορά. Η χονδρική οργανωμένη αγορά, υπό φυσιολογικές συνθήκες ανταγωνισμού, διαδραματίζει ένα διαφορετικό ρόλο, δηλαδή εκείνο της

262. Η μονοπώληση, όμως, του κλάδου σε περίοδο άμβλυσης των τιμών και αδυναμίας των καταναλωτών να ανταποκριθούν, συνεπάγεται την κρατική παρέμβαση σε απελευθερωμένη αγορά! Οι οφειλόμενοι στην ενεργειακή κρίση έκτακτοι και αστάθμητοι παράγοντες αύξησης των τιμών και διακύμανσης αυτών, καθώς και ο τρόπος εκκαθάρισης των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας, έχουν ως αποτέλεσμα να εισπράττουν οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας σημαντικά υψηλότερα κέρδη (windfall profits) από τη λειτουργία των αγορών. Τα κέρδη αυτά, αντί να επιτρέπουν συγκράτηση του κόστους ηλεκτρικής ενέργειας των τελικών καταναλωτών, αντιθέτως προκαλούν υπέρμετρη επιβάρυνση. Η αύξηση των κρατικών επιδοτήσεων των καταναλωτών μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω επιστροφής μέρους των έκτακτων αυξημένων κερδών των επιχειρήσεων παραγωγής. Και τούτο, διότι η τρέχουσα ενεργειακή κρίση δύναται να δημιουργεί ευκαιρίες για αποκόμιση υπερβαλλόντων κερδών από τις επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Προς τούτο, με το άρθρο 37 του ν. 4936/2022 (Α' 105) θεσπίστηκε άπαξ έκτακτη εισφορά, υπό μορφή αντιστάθμισης μονοπωλίου με φορολογική πολιτική³⁷⁷.

7.2. Ενδιάμεσες μορφές αγορών

263. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο ακραίων μορφών οργάνωσης της αγοράς είναι η έλλειψη ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων. Όπως φαίνεται από την ανωτέρω ανάλυση, οι επιχειρήσεις επιλέγουν την άριστη συμπεριφορά τους λαμβάνοντας υπόψη μόνο το εσωτερικό τους περιβάλλον, αφού δεν απαιτείται η διαμόρφωση ιδιαίτερης στρατηγικής από αυτές βάσει της στρατηγικής των ανταγωνιστών τους. Απεναντίας, έλλειψη ανταγωνισμού δεν παρατηρείται στις υπόλοιπες μορφές αγορών που κινούνται μεταξύ των δύο αυτών άκρων.

264. Μεταξύ των δυο ακραίων αυτών βασικών μορφών της αγοράς εμφανίζεται ο **μονοπωλιακός ή ατελής ανταγωνισμός** (monopolistic competition). Στην αγορά αυτή υπάρχει μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων, τα προϊόντα κάθε εταιρίας έχουν μεγάλη ομοιότητα με τα προϊόντα των ανταγωνιστών της και προσδίδουν ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά στην αγορά (τα οικονομικά κέρδη των μονοπωλιακά ανταγωνιστικών επιχειρήσεων μπορεί να μηδενίζονται στη μακροχρόνια περίοδο), αλλά διαφοροποιούνται όσο χρειάζεται για να μην υπάρχει πλήρης ανταγωνισμός και μία μοναδική και αποδεκτή από όλους τιμή ισορροπίας στην αγορά. Οι τιμές δεν έχουν μεγάλη απόκλιση, ακριβώς επειδή τα προϊόντα που προσφέρονται είναι ομοειδή ή - ορθότερα- στενά υποκατάστατα. Η είσοδος και η έξοδος στην αγορά είναι ελεύθερη.

διαχείρισης διαφορών και του διασυνοριακού εμπορίου. Επομένως, σε περίπτωση που η χονδρική αγορά καθορίζει τις τιμές καταναλωτή υπάρχει σύμπτωση «ασθένειας» του ανταγωνισμού. Ραδιοφωνική συνέντευξη της 12.04.2022 στον Σταθμό «ΣΚΑΙ 100.3».

³⁷⁷. Αιτιολογική έκθεση στην τροπολογία 1318/100 της 24.05.2022 στον ν. 4936/2022 (Α' 105).

Οι επιχειρήσεις στην πραγματικότητα προσπαθούν να φαίνεται το προϊόν τους διαφοροποιημένο, π.χ. η αγορά φορητών ηλεκτρονικών υπολογιστών³⁷⁸ (τεχνητή διαφοροποίηση). Μέσω της διαφήμισης προσπαθούν να επιτύχουν αυξημένη ζήτηση στα προϊόντα, μετατοπίζοντας έτσι την καμπύλη ζήτησης προς τα δεξιά και καθιστώντας την ανελαστική³⁷⁹.

265. Η κριτική στη θεωρία της δομής του μονοπωλιακού ανταγωνισμού είναι έντονη, ιδίως από εμπειρικής άποψης³⁸⁰. Το υπόδειγμα ελεύθερης εισόδου στην αγορά και η διαφοροποίηση προϊόντος είναι έννοιες ασύμβατες μεταξύ τους. Το διαφοροποιημένο προϊόν δημιουργεί πιστότητα πελατών και, επομένως, δεν μπορεί να είναι ανεμπόδιστη η είσοδος στην αγορά καθώς απαιτεί μεγάλη διαφημιστική δαπάνη. Αντίστοιχα, η έννοια της διαφοροποίησης δεν είναι συμβατή με την ανεξαρτησία δράσης. Στην πραγματικότητα, υπάρχει έντονη παρακολούθηση στις κινήσεις των ανταγωνιστών για την παρακολούθηση της παραγωγής.
266. **Ολιγοπώλιο.** Ως ολιγοπώλιο ορίζεται η μορφή οργάνωσης της αγοράς στην οποία υπάρχουν λίγοι πωλητές³⁸¹ ενός ομογενούς ή διαφοροποιημένου προϊόντος. Αποτελεί τη συνηθέστερη μορφή οργάνωσης της αγοράς. Αν υπάρχουν μόνο δύο πωλητές, έχουμε δυοπώλιο. Αν το προϊόν είναι ομογενές (homogeneous product), τότε έχουμε καθαρό ή γνήσιο ολιγοπώλιο (pure oligopoly). Εφόσον το προϊόν είναι διαφοροποιημένο (differentiated product)³⁸², έχουμε διαφοροποιημένο ή μη γνήσιο ολιγοπώλιο (differentiated oligopoly). Αν και η είσοδος μιας επιχείρησης σε μια ολιγοπωλιακή αγορά είναι δυνατή, δεν είναι εύκολη. Λόγω ακριβώς του γεγονότος ότι είναι μικρός ο αριθμός των επιχειρήσεων, η δράση της κάθε μίας εξ αυτών επηρεάζει τις υπόλοιπες, και αντιστρόφως. Το διακριτικό χαρακτηριστικό του ολιγοπωλίου, επομένως, είναι η αλληλεξάρτηση ή η ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στις εταιρίες³⁸³. Καθόσον μια εταιρία που δρα σε ολιγοπωλιακή αγορά γνωρίζει ότι οι ενέργειές της έχουν σημαντικό αντίκτυπο στους ανταγωνιστές της, οφείλει να αναλογιστεί την πιθανή αντίδρασή τους όταν λαμβάνει αποφάσεις για τη στρατηγική της, όπως τις τιμολογιακές πολιτικές της, το βαθμό διαφοροποίησης του προϊόντος

³⁷⁸. Stiglitz J., Walsh C. (2010), ό. π., σελ. 530.

³⁷⁹. Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό.π. σελ. 340 επ.

³⁸⁰. Παλαιολόγος Γ. (2009), ό. π., σελ. 600 επ.

³⁸¹. Πόσο μικρός είναι ο αριθμός, ώστε να αναφερόμαστε σε ολιγοπώλιο, δεν είναι ένα θεωρητικό ερώτημα αλλά πρακτικό και η απάντησή του εξαρτάται από τη σχέση αλληλεξάρτησης των πωλητών.

³⁸². Ομοιογενές είναι κυρίως το ολιγοπώλιο των κλάδων παραγωγής ορισμένων βασικών υλών, π.χ. σιδήρου,τσιμέντου, αλουμινίου κ.ά., ενώ διαφοροποίηση παρατηρείται στα διαρκή καταναλωτικά προϊόντα, στα κεφαλαιουχικά αγαθά κ.ο.κ, στα οποία το προϊόν μίας επιχείρησης διαφέρει λίγο ή πολύ από το αντίστοιχο προϊόν που παράγουν οι άλλες επιχειρήσεις του κλάδου.

³⁸³. Kantzevach E., Kruger R., Kottmann E. (1995). *New Industrials Economics and Experiences from European Merger Control*. Office for Official Publications of the European Communities.

που θα εισαχθεί στην αγορά, κοκ. Οι ανταγωνιστές μπορούν να αντιδράσουν με πολλούς τρόπους ανάλογα με τη φύση της βιομηχανίας, τον τύπο του προϊόντος, κ.λπ. Επακόλουθο του γεγονότος αυτού είναι η εμφάνιση στην οικονομική σκηνή διαφορετικών μοντέλων ολιγοπωλίου, καθένα εκ των οποίων βασίζεται σε ένα συγκεκριμένο τρόπο ανταπόκρισης εκ μέρους μιας εταιρίας - ανταγωνιστή στις πράξεις μιας επιχείρησης. Εξαιτίας αυτής της αλληλεξάρτησης, η διαχειριστική λήψη αποφάσεων είναι πολύ πιο περίπλοκη υπό το ολιγοπωλιακό καθεστώς σε σχέση με τις άλλες μορφές δομής της αγοράς, καθώς η επιχείρηση δρα σε καθεστώς αβεβαιότητας.

267. Οι πηγές του ολιγοπωλίου είναι γενικά οι ίδιες με εκείνες του μονοπωλίου, δηλαδή:
- 1) οι οικονομίες κλίμακος, οι οποίες λειτουργούν σε μία αρκετά μεγάλη ακτίνα παραγωγής, επιτρέποντας σε λίγες εταιρίες να προμηθεύουν όλη την αγορά,
 - 2) οι τεράστιες επενδύσεις κεφαλαίου και οι εξειδικευμένες εισαγωγές που είναι συνήθως απαραίτητες για την είσοδο σε μία ολιγοπωλιακή βιομηχανία, και συνιστούν φυσικό εμπόδιο εισόδου,
 - 3) τα αποκλειστικά δικαιώματα παραγωγής ενός αγαθού ή χρήσης μίας συγκεκριμένης διαδικασίας παραγωγής,
 - 4) οι καθιερωμένες επιχειρήσεις (φίρμες) που έχουν μία σταθερή ακολουθία πιστών πελατών, οι οποίοι βασίζονται στην ποιότητα του προϊόντος και των υπηρεσιών, με αποτέλεσμα νεοεισερχόμενες εταιρίες να δυσκολευτούν να επιτύχουν όμοια αναγνώριση,
 - 5) η κατοχή ή ο έλεγχος της προμήθειας πρώτων υλών που απαιτούνται για την παραγωγή των προϊόντων από περιορισμένο αριθμό εταιριών,
 - 6) η παραχώρηση κρατικών προνομίων λειτουργίας στην αγορά μόνο σε λίγες εταιρίες,
 - 7) τάση για τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ των ολιγοπωλητών,
 - 8) η στρατηγική αλληλεξάρτηση των οικονομικών αποτελεσμάτων κάθε επιχείρησης από τις επιλογές των υπόλοιπων επιχειρήσεων,
 - 9) η ύπαρξη ισχυρότατου ανταγωνισμού πλην των τιμών και στην παρουσίαση των προϊόντων και την προσέλκυση πελατών από τους ανταγωνιστές και
 - 10) το γεγονός ότι το σημείο αριστοποίησης που επιτυγχάνεται δεν είναι ορισμένο και εξαρτάται από το υπόδειγμα που ισχύει στην αγορά.

Οι ανωτέρω παράγοντες αντιπροσωπεύουν, επίσης, τα μακροπρόθεσμα εμπόδια εισόδου στην αγορά για νέες εταιρίες. Αν η είσοδος δεν ήταν τόσο παρεμποδισμένη, η αγορά σε βάθος χρόνου δεν θα μπορούσε να παραμείνει ολιγοπωλιακή. Ένα επιπλέον εμπόδιο εισόδου αποτελεί το όριο τιμολόγησης που επιβάλλουν οι υπάρχουσες εταιρίες και το οποίο είναι αρκούντως χαμηλό και δρα ως αποθαρρυντικός παράγων. Με αυτή την τακτική οι υπάρχουσες επιχειρήσεις θυσιάζουν οικειοθελώς βραχυπρόθεσμα κέρδη προσβλέποντας στη μακροπρόθεσμη μεγιστοποίηση αυτών.

268. Τώρα, ακριβώς επειδή στο ολιγοπώλιο οι πράξεις κάθε πωλητή επηρεάζουν τους άλλους πωλητές, δεν ήταν εφικτό να κατασκευαστεί η καμπύλη ζήτησης ενός ολιγοπωλητή εκτός αν υπάρχουν ορισμένες παραδοχές για την αντίδραση των άλλων ολιγοπωλητών στις πράξεις αυτού που μελετάμε. Για κάθε συγκεκριμένη παραδοχή για τη συμπεριφορά των υπολοίπων ολιγοπωλητών υπάρχει μία διαφορετική λύση. Έτσι, το ολιγοπώλιο παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα ότι δεν ανταποκρίνεται σε μία γενική θεωρία. Αντίθετα, υπάρχουν πολλά διαφορετικά υποδείγματα, τα περισσότερα εκ των οποίων δεν είναι πολύ ικανοποιητικά. Τα υποδείγματα αυτά μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: α) υποδείγματα μη συμφωνίας, β) υποδείγματα πλήρους συμφωνίας και γ) υποδείγματα μη πλήρους συμφωνίας.
269. Περαιτέρω, αυτή η αλληλεξάρτηση, η οποία δεν μπορεί να δώσει ένα ολοκληρωμένο υπόδειγμα, δεν αποτελεί ένα πρόβλημα που πρέπει να αποφεύγεται, αλλά, αντίθετα, είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό που πρέπει να τεθεί στο κέντρο του ενδιαφέροντος της μελέτης του ολιγοπωλίου. Αυτή η μεθοδολογία που αναπτύσσει και εφαρμόζει τις προβλέψεις για τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και τη λειτουργία της αγοράς μελετώντας τις αποφάσεις υπό στρατηγική αλληλεξάρτηση ονομάζεται «Θεωρία Παιγνίων» (Games Theory)³⁸⁴. Παρά την ονομασία ως «θεωρία», πρόκειται περί μιας μεθοδολογίας αποτελούμενης από ένα σύνολο από ορισμούς, εργαλεία και προτάσεις, η οποία εφαρμόζεται στις διάφορες καταστάσεις στρατηγικής αλληλεξάρτησης, συνήθως με διαφορετικό τρόπο και με διαφορετικές προβλέψεις στην κάθε κατάσταση. Περιλαμβάνει σύνθετα μαθηματικά υποδείγματα για την ανάλυση των στρατηγικών αποφάσεων πολλών μερών σε ένα κοινό πεδίο.
270. Σε γενικές γραμμές, η θεωρία των παιγνίων συνδέεται με την επιλογή της καλύτερης ή της πιο αισιόδοξης στρατηγικής σε καταστάσεις διαμάχης. Εν συντομία, η θεωρία των παιγνίων δείχνει πώς μια ολιγοπωλιακή επιχείρηση λαμβάνει στρατηγικές αποφάσεις με σκοπό να αποκομίσει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι ενός ανταγωνιστή ή παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο θα ελαχιστοποιήσει την πιθανή βλάβη από μια στρατηγική κίνηση ενός ανταγωνιστή. Η θεωρία των παιγνίων πρωτοεμφανίστηκε από τον μαθηματικό John von Neumann και τον οικονομολόγο Oskar Morgenstern το 1944 και σύντομα αποτέλεσε τομή στη μελέτη του ολιγοπωλίου.
271. Ακολούθησε ο σημαντικός Αμερικανός μαθηματικός John Nash, ο οποίος εφήρμοσε τη θεωρία των παιγνίων σε ολιγοπωλιακά και δυοπωλιακά υποδείγματα. Η θεωρία των παιγνίων μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο ολιγοπώλιο, διότι κάθε επιχειρηματίας δεν είναι σε θέση να ελέγχει όλες τις μεταβλητές που επηρεάζουν τη ζήτηση του

³⁸⁴. Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004), ό. π., σελ. 60.

προϊόντος του και επομένως μοιάζει με ένα παίκτη. Ο Nash απέδειξε την ισορροπία ως το αποτέλεσμα των στρατηγικών κατά τις οποίες ο ένας ολιγοπωλητής μεγιστοποιεί την ωφέλειά του, με δεδομένη την αντίστοιχα άριστη επιλογή των υπολοίπων παικτών. Μια ισορροπία Nash «Nash Equilibrium»³⁸⁵ είναι ένα ζεύγος αποφάσεων από τις οποίες κανένας παίκτης δεν έχει συμφέρον να αποκλίσει μονομερώς. Σύμφωνα με τη θεωρία του Nash, ένα σύνολο στρατηγικών βρίσκεται σε ισορροπία αν, υπολαμβάνοντας τις στρατηγικές όλων των υπολοίπων ως σταθερές, καμία επιχείρηση δεν πρόκειται να αυξήσει τα κέρδη της επιλέγοντας μια διαφορετική στρατηγική. Έτσι, ο συντονισμός καθίσταται επωφελής για το σύνολο των παικτών, όχι όμως και για τον καθένα από τους παίκτες μεμονωμένα.

272. Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με τα δυο από τα πιο σημαντικά ολιγοπωλιακά μοντέλα: το μοντέλο Cournot και το υπόδειγμα ανταγωνισμού τιμών Bertrand. Όπως θα δούμε, το καθένα από αυτά τα μοντέλα επικεντρώνεται σε μία συγκεκριμένη πλευρά του ολιγοπωλίου, παραβλέποντας τις υπόλοιπες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έχουν περιορισμένη εφαρμοσιμότητα και να είναι εν μέρει μη ρεαλιστικά.

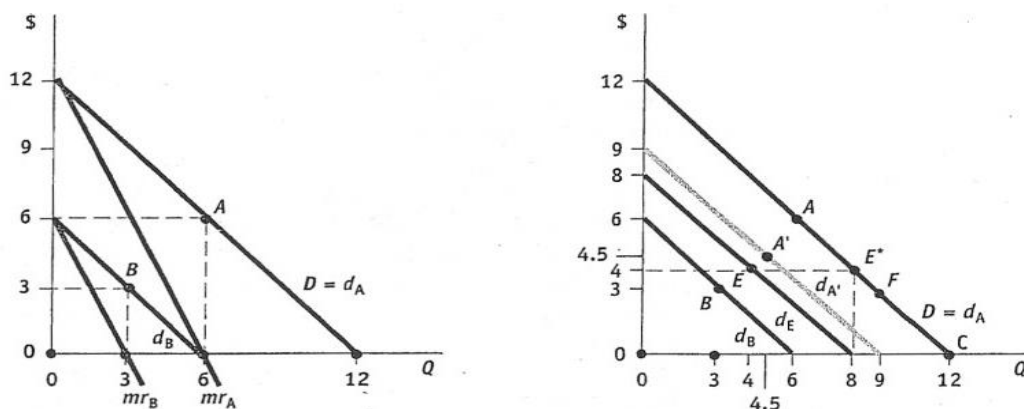
7.3. Το Μοντέλο Cournot

273. Ο Γάλλος οικονομολόγος Augustin Cournot εισήγαγε το πρώτο επίσημο μοντέλο ολιγοπωλίου (το οποίο φέρει και το όνομά του) περισσότερο από 160 χρόνια πριν. Το μοντέλο Cournot είναι χρήσιμο στο να τονίζει την αλληλεξάρτηση που υπάρχει ανάμεσα στις εταιρίες του ολιγοπωλίου³⁸⁶. Χάριν απλότητας, ο Cournot υπέθεσε ότι υπήρχαν μόνο δύο εταιρίες (δυοπώλιο) που πωλούσαν ακριβώς το ίδιο νερό πηγής. Οι καταναλωτές έρχονταν στις πηγές με τα δικά τους δοχεία, έτσι ώστε το οριακό κόστος παραγωγής ήταν μηδενικό και για τις δύο εταιρίες. Με αυτές τις υποθέσεις η ανάλυση απλοποιείται σε μεγάλο βαθμό, χωρίς ωστόσο να χάνεται η ουσία του μοντέλου. Επιπλέον, προετοιμάζεται το έδαφος για πιο ρεαλιστικά, πιο περίπλοκα μοντέλα.
274. Το χαρακτηριστικότερο του υποδείγματος είναι ότι δεν υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ των πωλητών, που σημαίνει ότι οι αποφάσεις της κάθε επιχείρησης που σχετίζονται με την παραγόμενη ποσότητα (Q) δεν επηρεάζουν τις αποφάσεις και τις ενέργειες των ανταγωνιστών της για τη δική τους παραγωγή. Αντίθετα, σύμφωνα με το υπόδειγμα η απόφαση της επιχείρησης σχετικά με το προϊόν της επηρεάζει την τιμή του προϊόντος. Η βασική συμπεριφορική υπόθεση που γίνεται από τον Cournot είναι ότι η κάθε εταιρία, ενώ προσπαθεί να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της, υποθέτει

³⁸⁵. Nash J. (1951). *Non Cooperative Games*. Annals of Mathematics, Τόμ. 54, σελ. 286 επ.

³⁸⁶. Cournot A. (1897). *Researches into the Mathematical Principles of the Theory of Wealth*. Εκδ. Macmillan Co, μετάφραση N. T. Bacon, Νέα Υόρκη.

ότι η άλλη εταιρία κρατάει την παραγωγή της σταθερή στο υπάρχον επίπεδο. Το αποτέλεσμα είναι ένας κύκλος κινήσεων και αντιδράσεων από τις εταιρίες του δυοπωλίου μέχρι η καθεμία να πουλήσει το ένα τρίτο της συνολικής παραγωγής της³⁸⁷, όπως εμφανίζεται στο κάτωθι διάγραμμα:

275. Στο υπόδειγμα Cournot η υπόθεση έχει ως βάση του ανταγωνισμού την ποσότητα. Επίσης, οι πωλητές δεν συντονίζουν τις ενέργειές τους (cartel). Σε διαφορετική περίπτωση θα είχαμε συνεργατικό μονοπώλιο και τα συνολικά κέρδη θα ήταν τα μέγιστα και θα ισούσαν με το εμβαδό του ορθογωνίου $\{0 - 6 - A - mr_A\}$ του διαγράμματος. Είναι ενδεικτικό ότι με το υπόδειγμα αυτό μπορεί να αποτυπωθεί μαθηματικά τόσο η λειτουργία του ολιγοπωλίου όσο και παράλληλα η στρέβλωσή του (υπό τη νομική θεώρηση της αποτελεσματικότητας) με συμπαιγνία. Η ισορροπία κατά Nash βρίσκεται στο σημείο τομής των καμπυλών αντίδρασης των δυο συναρτήσεων αντίδρασης.

7.4. Υπόδειγμα ανταγωνισμού τιμών (Bertrand)

276. Στο υπόδειγμα του Bertrand³⁸⁸, ο ανταγωνισμός στο δυοπώλιο έχει ως βάση την τιμή. Η ζήτηση που αντιμετωπίζει κάθε επιχείρηση εξαρτάται φυσικά και από τον

³⁸⁷. Πηγή: Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 560 επ. Στο διάγραμμα εμφανίζεται η γραφική απεικόνιση του μοντέλου. Στο αριστερό τμήμα, D είναι η καμπύλη ζήτησης αγοράς για νερό πηγής. Το οριακό κόστος παραγωγής υποθέτουμε ότι είναι μηδενικό. Όταν μόνο η εταιρία A είναι στην αγορά, $D = d_A$ και η εταιρία μεγιστοποιεί τα κέρδη της πουλώντας $Q = 6$ σε $P = \$6$ (σημείο A, που δίνεται από $mr_A = MC = 0$). Όταν η εταιρία B μπει στην αγορά, θα αντιμετωπίσει d_B (που δίνεται μετατοπίζοντας την καμπύλη ζήτησης αγοράς D προς τα αριστερά κατά τις 6 μονάδες που πουλήθηκαν από την A). Η εταιρία B μεγιστοποιεί τα κέρδη της πουλώντας $Q = 3$ σε $P = \$3$ (σημείο B, το μεσαίο σημείο, του d_A στο οποίο $mr_B = MC = 0$). Το μέλος του δυοπωλίου A τώρα αντιμετωπίζει d_A' (που δίνεται από $D - 3$ στο δεξί τμήμα και μεγιστοποιεί τα κέρδη πουλώντας $Q = 4,5$ σε $P = \$4,50$ (σημείο A')). Η διαδικασία συνεχίζεται μέχρι το κάθε μέλος του δυοπωλίου να βρίσκεται στο σημείο E στη d_E και να πουλάει $Q = 4$ σε $P = \$4$.

³⁸⁸. Bertrand J. (1883). *Recherches sur les Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses par Augustin Cournot*. Journal des Savants. Στο έργο του ο Bertrand παρατήρησε ότι, αν οι ολιγοπωλητές, αντί για την προς

προσδιορισμό της τιμής του προϊόντος. Ιδίως με συγκεκριμένο πολύ μικρό αριθμό επιχειρήσεων, η ζήτηση εξαρτάται ακόμη περισσότερο από τις τιμές που θέτουν οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις. Το υπόδειγμα αποτελείται από δύο βασικές επιχειρήσεις σε αγορά με ομοιογενές προϊόν και βασίζεται στην υπόθεση ότι αυτές ορίζουν ταυτόχρονα τις τιμές τους. Επίσης, οι επιχειρήσεις αυτές έχουν το ίδιο σταθερό οριακό κόστος και η συνάρτηση ζήτησης είναι γραμμική³⁸⁹.

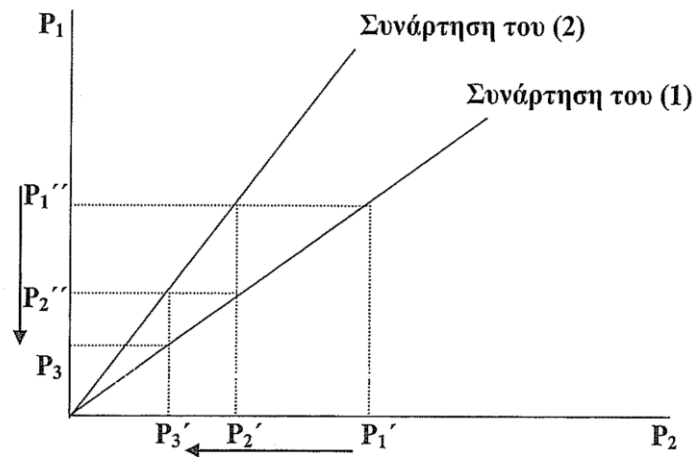
277. Οι δύο επιχειρήσεις, (1) και (2), επιλέγουν τις τιμές, p_1 και p_2 αντίστοιχα, στις οποίες θα διαθέσουν στην αγορά ένα ομοιογενές προϊόν³⁹⁰. Όσο υψηλότερες είναι οι τιμές που θέτουν οι ανταγωνιστές, τόσο υψηλότερη είναι η τιμή που συμφέρει να θέσει η κάθε επιχείρηση γιατί τότε αυξάνεται η ζήτηση που αναλογεί στην επιχείρηση αυτή, καθώς οι καταναλωτές αποφεύγουν τα ακριβότερα προϊόντα. Οι τιμές λειτουργούν «στρατηγικά συμπληρωματικά», όσο ανεβαίνει μία τιμή τόσο συμφέρει να ανεβαίνει και μία άλλη και το αντίστροφο.
278. Πιο συγκεκριμένα εάν ο ολιγοπωλητής (2) θελήσει να πωλήσει το προϊόν του σε τιμή P_1' , δηλαδή υψηλότερη της τιμής του τέλειου ανταγωνισμού, τότε η συνάρτηση αντίδρασης (reaction function) του ανταγωνιστή (1) θα μας δώσει την τιμή P_1'' . Όμως, στην τιμή αυτή από τη συνάρτηση αντίδρασης του (2) έχουμε την τιμή P_2' . Με τον ίδιο τρόπο, η τιμή του προϊόντος μειώνεται αντίστοιχα στις υπόλοιπες τιμές, μέχρι που τελικά συγκλίνει στο μηδέν που ισούται με την τιμή του τέλειου ανταγωνισμού³⁹¹.

παραγωγή ποσότητα, επιλέγουν να προσδιορίσουν την τιμή των ομοιογενών προϊόντων, οι τιμές, τελικώς, θα πέσουν στο ύψος του οριακού κόστους.

³⁸⁹. Κορρές Γ., Λιαργκόβας Π. (2009), ό. π. σελ. 190.

³⁹⁰. Η συνολική ποσότητα που θα απορροφηθεί από την αγορά με συνάρτηση ζήτησης $D(p)$ είναι $D(\min[p_1, p_2])$, γιατί όλοι οι καταναλωτές θα αγοράσουν από τη φθηνότερη επιχείρηση, εφόσον η δυναμικότητα παραγωγής της μπορεί να ικανοποιήσει την αγορά.

³⁹¹. Πηγή: Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π., σελ. 316.

Το υπόδειγμα του Bertrand

279. Αποδεικνύεται ότι η ισορροπία Nash στο υπόδειγμα ανταγωνισμού Bertrand, εναρμονίζεται με την τιμή και την ποσότητα που θα ίσχυαν σε καθεστώς τέλει ανταγωνισμού. Το σημείο ισορροπίας αντιστοιχεί και για τις δύο επιχειρήσεις στο σημείο εκείνο που η τιμή θα ισούται με το οριακό κόστος, δηλαδή το MC. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι το αποτέλεσμα αυτό ισχύει μόνο για δύο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, δηλαδή στην περίπτωση του δυοπωλίου. Εφόσον ο αριθμός των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων αυξάνεται από μία επιχείρηση σε δύο, τότε η τιμή ισορροπίας θα εξελισσεται από τη μονοπωλιακή τιμή στην τιμή του τέλει ανταγωνισμού. Δηλαδή στο συγκεκριμένο υπόδειγμα, δύο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις είναι ικανές να μπορέσουν να διασφαλίσουν το παιχνίδι του τέλει ανταγωνισμού.
280. Από απόψεως οικονομικής επιστήμης, οι ειδικοί επιλέγουν ως πρακτικότερο το υπόδειγμα Cournot. Στην πράξη ελάχιστα ολιγοπώλια συμπεριφέρονται σαν ένας τέλει ανταγωνιστικός κλάδος, όπως εμφανίζεται σύμφωνα με το υπόδειγμα Bertrand. Επιπλέον, αφού οι τιμές μπορούν να μεταβληθούν τάχιστα, η αντιμετώπιση της τιμής ενός αντιπάλου ως σταθερής δεν φαίνεται πιθανή. Αντίθετα, σύμφωνα με το υπόδειγμα Cournot, οι επιχειρήσεις πρώτα θα επιλέξουν τη δυναμικότητα σε ένα προϊόν και έπειτα θα καθορίσουν την τιμή. Εφόσον η δυναμικότητα στον πραγματικό κόσμο χρειάζεται χρόνο για να αλλάξει, το υπόδειγμά αυτό δείχνει πιο λογικό να εξηγήσει την πραγματική αγορά³⁹².

³⁹². Begg D., Stanley F., Dornbusch R. (2006), ό. π., σελ. 273 επ.

7.5. Η Θεωρία των Παιγνίων

281. Στις μελέτες που διενεργήθηκαν για τη δημιουργία υποδειγμάτων ανάλυσης της ολιγοπωλιακής εξάρτησης, θα πρέπει να συμπεριλάβουμε τη Θεωρία των Παιγνίων (Game Theory)³⁹³. Σε κάθε παίγνιο, η εκάστοτε επιχείρηση έχει στη διάθεσή της (όπως και κάθε άλλη ανταγωνιστική) ένα σύνολο μεταβλητών πολιτικής (policy variables) με τις οποίες θα πρέπει να επιτύχει την ικανοποίηση ορισμένων στόχων. Τέτοιες μεταβλητές μπορούν να είναι οι τιμές, οι διαφημιστικές δαπάνες, οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης, ο αριθμός του προσωπικού, ο αριθμός των παραγομένων προϊόντων, κ.ά.
282. Σε κάθε παίγνιο ο ανταγωνιστής έχει διάφορους εναλλακτικούς τρόπους ενέργειας ή αντιδράσεως, οι οποίοι ονομάζονται στρατηγικές. Η «επικρατούσα στρατηγική» (dominant strategy) είναι εκείνος ο τρόπος δράσης του ανταγωνιστή, ο οποίος οδηγεί σε άριστο αποτέλεσμα για αυτόν, ανεξάρτητα από το τι πράττει ο άλλος ανταγωνιστής. Κάθε παίγνιο οικονομικής συμπεριφοράς αποτελείται από δύο ή περισσότερους παίκτες (επιχειρήσεις ή καταναλωτές), από ένα σύνολο εναλλακτικών στρατηγικών που διαθέτει ο κάθε παίκτης και από ένα σύνολο πληρωμών (κέρδη, ωφελιμότητες, μερίδια αγοράς, κ.λπ.) που αποκτώνται συναρτήσει των στρατηγικών που ταυτοχρόνως εφαρμόζουν οι παίκτες³⁹⁴. Τα παίγνια διακρίνονται σε δύο τύπους: Παίγνιο Μηδενικού Συνολικού Κέρδους και Παίγνιο Μη Μηδενικού Συνολικού Κέρδους (τα οποία διακρίνονται περαιτέρω σε συνεργατικά και μη συνεργατικά). Το παίγνιο στο οποίο το κέρδος του ενός παίκτη είναι εις βάρος και ακριβώς ίσο με τη ζημιά του άλλου παίκτη, ονομάζεται παίγνιο μηδενικού αποτελέσματος. Το παίγνιο στο οποίο τα κέρδη ή η ζημιά ενός παίκτη δεν είναι εις βάρος του άλλου ή του προσφέρει ίσα κέρδη, ονομάζεται παίγνιο μη μηδενικού αποτελέσματος³⁹⁵. Το αποτέλεσμα από κάθε συνδυασμό στρατηγικών που θα υιοθετηθεί από δύο παίκτες - επιχειρήσεις καλείται απόδοση (payoff) και η απόδοση όλων των στρατηγικών διαμορφώνει τον πίνακα αποδόσεων (payff Matrix) ή Μήτρα Αποδόσεων³⁹⁶.

³⁹³. Με τον όρο «παίγνιο» αναφερόμαστε στην κατάσταση αυτήν στην οποία οι έξυπνες αποφάσεις ενός οικονομικού οργανισμού είναι αναγκαστικά αλληλοεξαρτώμενες.

³⁹⁴. Σαραντίδης Σ. (2003). *Η θεωρία των παιγνίων και η συμπεριφορά των επιχειρήσεων*. Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Αποστόλου Λάζαρη, Τόμ. Α', εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 461 επ.

³⁹⁵. Στην περίπτωση του καρτέλ και της συγχώνευσης επιχειρήσεων έχουμε μη μηδενικού συνολικού κέρδους παίγνιο, αφού το κέρδος είναι μεγαλύτερο από ό,τι θα ήταν αν οι επιχειρήσεις ενεργούσαν η καθεμία από μόνη της. Έτσι, η στρατηγική της συμφωνίας αποτελεί τη βέλτιστη στρατηγική από πλευράς του συνόλου των επιχειρήσεων. Το παίγνιο εδώ είναι συνεργατικό (cooperative) και σκοπός του είναι η μεγιστοποίηση των εταιρικών κερδών της ομάδας και η μετέπειτα διανομή στους συνεργαζόμενους παίκτες, κατά τέτοιο τρόπο ώστε κανένας από αυτούς να μη βρεθεί σε χειρότερη θέση από εκείνη που θα ήταν αν δεν συνεργάζονταν. Σαραντίδης Σ. (2003), ό. π., σελ. 463.

³⁹⁶. Κορρές Γ., Λιαργκόβας Π. (2009), ό. π., σελ. 350.

283. Λύση του Παιγνίου ή Σημείο Ισορροπίας επέρχεται όταν το ζεύγος των εφαρμοζόμενων στρατηγικών ικανοποιεί και τους δύο παίκτες απόλυτα. Δηλαδή το παίγνιο αυτό στο οποίο οι παίκτες θα εισπράξουν το καλύτερο δυνατό για τους εαυτούς τους³⁹⁷. Ανάλογα με τον τύπο παιγνίου, η ισορροπία επέρχεται είτε με συνεργασία είτε με ανταγωνισμό. Σε αυτό το σημείο το παίγνιο τερματίζεται και αναφερόμαστε στην ισορροπία κατά Nash. Στο πλαίσιο αυτό ένα ζεύγος στρατηγικών αποτελεί μία ισορροπία εφόσον η επιλογή του παίκτη (1), με δεδομένη την επιλογή του παίκτη (2), είναι άριστη, και η επιλογή του παίκτη (2), με δεδομένη την επιλογή του παίκτη (1), είναι επίσης άριστη³⁹⁸. Εφόσον οι καθαρές στρατηγικές δεν οδηγούν σε λύση, ήτοι σε ισορροπία του παιγνίου, τότε οι παίκτες καλούνται να δώσουν ένα τυχαίο χαρακτήρα στις στρατηγικές τους, δηλαδή να προσδώσουν μία πιθανότητα σε κάθε επιλογή και, στη συνέχεια, να κάνουν τις επιλογές τους σύμφωνα με τις πιθανότητες αυτές με τέτοιο τρόπο, ώστε το άθροισμα των πιθανοτήτων να είναι μοναδιαίο για κάθε παίκτη. Αυτές οι στρατηγικές ονομάζονται «μικτές». Η αποτυχία των καθαρών στρατηγικών να δώσουν λύση στο παίγνιο οδήγησε στη θεωρία των μικτών στρατηγικών. Αντίστοιχα, βέβαια, ισορροπία κατά Nash, κατά την εφαρμογή των μικτών στρατηγικών επέρχεται όταν η μικτή στρατηγική κάθε παίκτη αποτελεί άριστη απόκριση στις μικτές στρατηγικές των άλλων παικτών. Γενικά, οποιοδήποτε παίγνιο δύο παικτών, στο οποίο κάθε παίκτης διαθέτει δύο αμιγείς στρατηγικές (στις οποίες μπορεί να περιλαμβάνονται και μικτές στρατηγικές), έχει ισορροπία κατά Nash. Το θεώρημα, δηλαδή, διασφαλίζει ότι σε κάθε πεπερασμένο παίγνιο, δηλαδή ένα παίγνιο με πεπερασμένο πλήθος παικτών, ο καθένας εκ των οποίων διαθέτει πεπερασμένο πλήθος αμιγών στρατηγικών, έχει μία ισορροπία κατά Nash, η οποία επίσης μπορεί να περιλαμβάνει και μικτές στρατηγικές³⁹⁹.

284. Η θεωρία των παιγνίων εφαρμόζεται ακριβώς στο ολιγοπώλιο, καθώς μια επιχείρηση δεν είναι σε θέση να ελέγξει τις μεταβλητές που επηρεάζουν τη ζήτηση του προϊόντος και, επομένως, ομοιάζει με ένα παίκτη του παιγνίου. **Η βασική προϋπόθεση είναι ότι οι ανταγωνιστές δεν συνεργάζονται.** Δηλαδή η επιχείρηση θα επιλέξει να

³⁹⁷. Αν η θεωρία προσφέρει τις στρατηγικές $\{S_1, \dots, S_n\}$ ως λύση, αλλά αυτές οι στρατηγικές δεν αποτελούν ισορροπία κατά Nash, τότε τουλάχιστον ένας παίκτης θα έχει το κίνητρο να παρεκκλίνει από την πρόβλεψη της θεωρίας, οπότε και η θεωρία θα διαψευσθεί από την πραγματική εξέλιξη του παιγνίου. Μία στενά συσχετιζόμενη επεξήγηση για την ισορροπία κατά Nash περιλαμβάνει την έννοια της σύμβασης. Για να προκύψει μία σύμβαση σχετικά με το πώς πρέπει να παιχτεί ένα συγκεκριμένο παίγνιο, οι στρατηγικές που προτείνει η σύμβαση πρέπει να αποτελούν ισορροπία κατά Nash, ειδάλως τουλάχιστον ένας παίκτης δεν θα τηρήσει τη σύμβαση, Gibbons R. (2009). *Εισαγωγή στη θεωρία των παιγνίων*. Εκδ. Gutenberg, Επιστημονική Επιμέλεια Πεχλίβανος Λ., σελ. 28 επ.

³⁹⁸. Παλαιολόγος Γ. (2009), ό. π., σελ. 709.

³⁹⁹. Gibbons R. (2009), ό. π., σελ. 54 επ. Αυτό σημαίνει ότι η μικτή στρατηγική δεν στηρίζεται στο ότι οποιοσδήποτε παίκτης θα κάνει μία τυχαία επιλογή ή θα επιλέξει στρατηγική με οποιονδήποτε τυχαίο τρόπο. Αντίθετα, ερμηνεύουμε τη μικτή στρατηγική του παίκτη (1) ως έκφραση της αβεβαιότητας του αντίπαλου παίκτη (2) σε σχέση με την επιλογή (αμιγούς) στρατηγικής που θα κάνει ο παίκτης (1).

εξασφαλίσει το μέγιστο αποτέλεσμα -κέρδος- με τρόπο που θα ελαχιστοποιεί την πιθανή ζημία της λαμβανομένων υπόψη των αντιδράσεων των αντιπάλων της. Επομένως, στην περίπτωση αυτή, θεωρούμε ότι οι αντίπαλοι της κάθε επιχείρησης ενεργούν με στόχο τη μείωση των κερδών της⁴⁰⁰. Με τη θεωρία των παιγνίων μπορούμε να καταλάβουμε πώς μία ολιγοπωλιακή επιχείρηση παίρνει στρατηγικές αποφάσεις, διαμορφώνει δηλαδή τη στρατηγική της συμπεριφορά (strategic behaviour) για να αποκτήσει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι ενός ανταγωνιστή ή, σε κάθε περίπτωση, πώς μπορεί να ελαχιστοποιήσει την πιθανή βλάβη από τη στρατηγική κίνηση ενός ανταγωνιστή της⁴⁰¹.

285. Οι επιχειρήσεις σε ένα ολιγοπώλιο συχνά αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα που ονομάζεται «*Το δίλημμα των κρατουμένων*». Η συγκεκριμένη παραβολή χρησιμοποιείται από τους οικονομολόγους για να περιγράψει την ολιγοπωλιακή συμφωνία όπου η συμφωνία καρτέλ επιφέρει κέρδη στους συνεργαζόμενους, αλλά τα κέρδη είναι ακόμα μεγαλύτερα για εκείνον ή εκείνους που παραβιάζουν (cheat) κρυφά τη συμφωνία, δηλαδή εξαπατούν, ενώ οι υπόλοιποι την τηρούν. Αυτό που εξάγεται από το υπόδειγμα είναι ότι η ισορροπία κατά Nash, λόγω στρατηγικών αβεβαιοτήτων σε μία κατάσταση, δεν είναι πάντοτε η επιθυμητή από τους συμμετέχοντες στο παίγνιο. Ευθύς αμέσως θα εξηγήσουμε το υπόδειγμα σε παραλλαγή από την επιχειρηματική πρακτική. Το παίγνιο αναφέρεται στη συμμετοχή δυο μόνο επιχειρήσεων ενός καρτέλ.
286. Σύμφωνα με τον κατωτέρω πίνακα⁴⁰², οι δυο συμμετέχουσες επιχειρήσεις έχουν να επιλέξουν μεταξύ μιας στρατηγικής παραγωγής υψηλής ποιότητας προϊόντος ή χαμηλής. Οι έγχρωμοι και οι μαύροι αριθμοί απεικονίζουν τα κέρδη που θα έχουν σύμφωνα με τη δική τους επιλογή, ανεξαρτήτως της στρατηγικής που θα επιλέξει η έτερη επιχείρηση.

⁴⁰⁰. Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π., σελ. 317.

⁴⁰¹. Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 616 επ.

⁴⁰². Πηγή: Παραλλαγή απεικόνισης σχετικού παιγνίου μεταξύ δύο επιχειρήσεων Begg D., Stanley F., Dornbusch R. (2006), ό. π., σελ. 266 επ.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΚΕΡΔΗ ΔΥΟΠΩΛΙΟΥ		Επιχείρηση Β – Παραγωγή Προϊόντος	
		Υψηλό	Χαμηλό
Επιχείρηση Α – Παραγωγή Προϊόντος	Υψηλό	1 1	3 0
	Χαμηλό	0 3	2 2

287. Η ισορροπία, ως ζητούμενο σε κάθε παίγνιο, θα επέλθει κατά Nash στην παραγωγή αμφότερων των επιχειρήσεων υψηλής ποιότητας προϊόντος, πράγμα που είναι αναμενόμενο και λογικό επακόλουθο μιας ομαλής λειτουργίας της αγοράς. Πράγματι, αν και η στρατηγική αυτή είναι ορθολογική και συνεπώς επιχειρηματικά κυρίαρχη, εν τέλει η εφαρμογή της δεν θα αποτελεί μια επιθυμητή κατάσταση, καθότι τα κέρδη αμφότερων των επιχειρήσεων θα είναι σε αρκετά χαμηλό επίπεδο. Ωστόσο, το παίγνιο αυτό μας οδηγεί σε μια κατεύθυνση τελείως διαφορετική, δηλαδή στη διάσπαση κυρίαρχης στρατηγικής και αποτελέσματος (κερδοφορία) της επιχείρησης.
288. Το παίγνιο που παρουσιάζεται αναφέρεται σε μια κατάσταση στην οποία κάθε μια από τις επιχειρήσεις επιλέγει την κυρίαρχη στρατηγική της, ενώ θα μπορούσαν να έχουν καλύτερα αποτελέσματα (π.χ. μεγαλύτερα κέρδη) εάν συνεργάζοντουσαν. Οι επιχειρήσεις σε ένα ολιγοπώλιο μπορεί να αντιμετωπίσουν το «*δίλημμα των κρατουμένων*» όταν αποφασίζουν π.χ. για τη στρατηγική τους σχετικά με τις τιμές, τη διαφήμιση ή για το εάν θα παραβιάσουν τους κανόνες σε ένα καρτέλ. Σε αυτές τις περιπτώσεις και οι δύο εταιρίες θα κέρδιζαν εάν άλλαζαν από ένα μη συνεργατικό παίγνιο σε συνεργατικό. Στο παράδειγμά μας το σημείο αυτό θα ήταν η επιλογή παραγωγής χαμηλής ποιότητας προϊόντος και από τις δυο επιχειρήσεις!
289. Οι ολιγοπωλητές συχνά κάνουν κινήσεις στρατηγικής. Μια στρατηγική κίνηση είναι αυτή κατά την οποία ένας παίκτης περιορίζει τη συμπεριφορά του με σκοπό να αποκτήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι του αντιπάλου του. Προκειμένου να το επιτύχει αυτό συχνά απειλεί ότι θα προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες ακόμη και αν αυτές μπορεί να είναι ζημιογόνες (έστω και προσωρινά) για την επιχείρησή του. Η επιχείρηση που απειλεί πρέπει να δείχνει σίγουρη ότι θα την πραγματοποιήσει, προκειμένου αυτή η απειλή να πείθει ότι είναι πραγματική. Αυτό μπορεί να

περιλαμβάνει τη βραχυπρόθεσμη αποδοχή χαμηλότερων κερδών ή την αύξηση του αποθεματικού της επιχείρησης.

8. Η αυτοαναίρεση του ανταγωνισμού

290. Όλα τα ανωτέρω υποδείγματα που έχουν εξηγηθεί έχουν ως βάση τους τον ανταγωνισμό των επιχειρήσεων. Αυτή η αυτονόητη, όμως, επιχειρηματική έκρηξη και διαπάλη επίτευξης ισχυρού ανταγωνιστικού συγκριτικού πλεονεκτήματος, που θα αξιοποιεί την αποτελεσματική χρήση των πόρων και θα διευρύνει τις παραγωγικές διαδικασίες με σκοπό την ανώτερη οικονομική επίδοση⁴⁰³, εντέλει οδηγεί σε ένα παράδοξο, το οποίο και αναφέρεται ως η «αυτοαναίρεση του ανταγωνισμού».
291. Η διαρκώς και ταχέως αναπτυσσόμενη επιχειρηματική δράση, σε άμεση συνάρτηση με τον κανόνα λειτουργίας της αγοράς που ερείδεται στο αξίωμα ότι όλες οι οικονομικές πράξεις εκτελούνται με την προσδοκία ενός αποτελέσματος, μας οδηγεί αναπόδραστα στην λειτουργία των επιχειρήσεων βάσει του μηχανισμού των τιμών⁴⁰⁴. Στο πλαίσιο αυτό, οι αυτόματοι μηχανισμοί της αγοράς θα οδηγήσουν στη συγκέντρωση και τη μονοπώληση λόγω της εγγενούς τάσης προς την κατεύθυνση αυτή, όπως εξάλλου έχει αποδειχθεί μελετητικά⁴⁰⁵.
292. Συνεπώς, πολλές φορές οι αγορές αποτυγχάνουν, με την έννοια ότι εν τέλει δεν θα πραγματοποιηθούν οι επωφελείς συνολικά συναλλαγές, είτε ατομικά είτε κοινωνικά, διότι ο θεσμός δεν μπορεί να επιβάλει συνεργασιακή συμπεριφορά μεταξύ των παραγόντων που συμμετέχουν σ' αυτή, δηλαδή να συγκεράσει τα αντιτιθέμενα στην αγορά συμφέροντα μεταξύ καταναλωτών, επιχειρήσεων και κράτους, που έχουν ως στόχο τη μεγιστοποίηση της ατομικής ωφέλειας⁴⁰⁶. Η αγορά δεν θα οδηγήσει στη μεγιστοποίηση της συνολικής ωφέλειας και άρα της κοινωνικής ευημερίας, παρά μόνο κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ειδικά στον τομέα των επιχειρήσεων, προκειμένου αυτές να αποφύγουν την αβεβαιότητα που προκύπτει από την αλληλεξάρτηση, η οποία είναι χαρακτηριστικό των ολιγοπωλιακών αγορών, μπορεί

⁴⁰³. Η καλύτερη οικονομική επίδοση μπορεί να επιτευχθεί με την εστίαση στον ανταγωνισμό. Οι επιχειρήσεις, δηλαδή, που παρατηρούν την αγορά διαμορφώνουν πιο εύκολα αναπαραστάσεις της θέσης τους, οι οποίες περιέχουν τεράστιο όγκο σε ανταγωνιστικές πληροφορίες, πράγμα που τους παρέχει τη δυνατότητα να προλαμβάνουν ανταγωνιστικές ενέργειες και αντιδράσεις και να αναπτύσσουν τις ικανότητές τους για απόκριση με επιτυχία έναντι αυτών, Σιώμκος Γ. (2018). *Στρατηγικό Μάρκετινγκ*. Εκδ. Broken Hill, 5^η έκδοση, σελ. 126.

⁴⁰⁴. Γκαμαλέτσος Θ. (1992). *Θεωρητική Οικονομική*. Εκδ. Σταμούλης, Τόμος Α', Γ' έκδοση, σελ. 59.

⁴⁰⁵. Τριανταφυλλάκης Γ. (2019). *Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 4^η έκδοση, σελ. 11 με εκεί αναφερόμενες περαιτέρω παραπομπές.

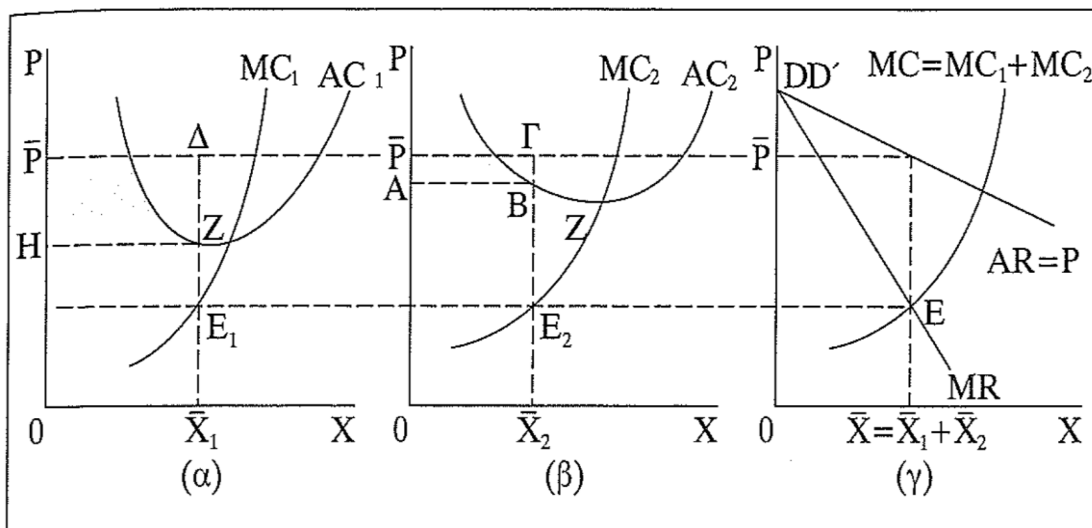
⁴⁰⁶. Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004), ό. π., σελ. 70 επ.

να καταλήξουν να συνεργαστούν μεταξύ τους, παρά να ανταγωνιστούν⁴⁰⁷. Αυτό αποτελεί και εξήγηση της θεωρίας των παιγνίων, σύμφωνα με την οποία η συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων αποβαίνει προς όφελος του συνόλου των συμμετεχουσών επιχειρήσεων σ' αυτή.

293. Δύο είναι οι κύριες μορφές συμφωνίας (collusion) των επιχειρήσεων: **τα καρτέλ** (cartel) -ή πλήρης συμφωνία- και **το υπόδειγμα της ηγεσίας τιμής (Price Leadership)**, το οποίο συνιστά ανεπίσημη / σιωπηρή συμφωνία (μη πλήρους συνεργασίας). Θα αναφερθούμε αρχικά στα καρτέλ⁴⁰⁸, τα οποία αποβλέπουν στη μεγιστοποίηση των συνολικών κερδών, ως βασικό επιχειρησιακό στόχο των εταιριών.

8.1. Υπόδειγμα Πλήρους συμφωνίας (Καρτέλ)

294. Στο βασικό υπόδειγμα καρτέλ, όπως εμφανίζεται δια των σχετικών συναρτήσεων στο κατωτέρω σχήμα⁴⁰⁹, η επίτευξη μεγιστοποίησης των κερδών επιτυγχάνεται στο σημείο όπου το οριακό έσοδο (MR) του συνόλου των επιχειρήσεων που συνεργάζονται είναι ίσο με το οριακό κόστος (MC) κάθε συμμετέχουσας ολιγοπωλιακής επιχείρησης, δηλαδή επέρχεται όταν ισχύει $MR = MC_1 = MC_2$

⁴⁰⁷. Στην περίπτωση «κοινής τιμολογιακής πολιτικής» οι ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις συμφωνούν και δρουν σαν να ήταν όλες μαζί μία, δηλαδή σα να ήταν μονοπώλιο. Έτσι, ορίζουν την τιμή του προϊόντος στο επίπεδο που μεγιστοποιεί το κέρδος του κλάδου και προσδιορίζουν τον τρόπο κατανομής της αγοράς μεταξύ τους. Εφόσον η συμφωνία είναι επιτυχής, ο κλάδος θα πραγματοποιήσει το μέγιστο δυνατό κέρδος και οι επιχειρήσεις θα αποφύγουν τον κίνδυνο του «πολέμου τιμών» από τον οποίον εν τέλει καμία δεν θα είχε ωφεληθεί, Κώττης Γ., Πετράκη-Κώττη Α. (2005), ό. π., σελ. 470 επ.

⁴⁰⁸. Τα καρτέλ διακρίνονται περαιτέρω σε καρτέλ μεγιστοποίησης κερδών και σε καρτέλ κατανομής αγορών.

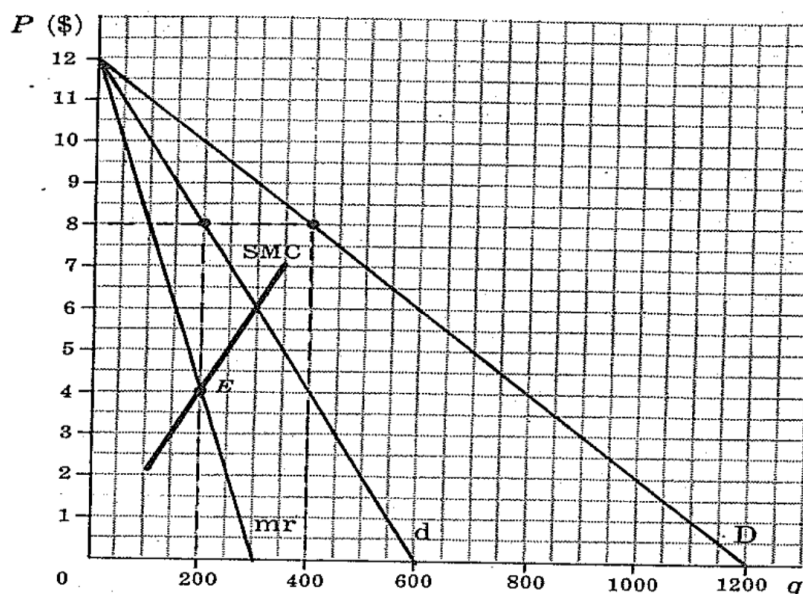
⁴⁰⁹. Πηγή: Παλαιολόγος Γ. (2009), ό. π., σελ. 659 επ. Στην προκείμενη διαγραμματική απεικόνιση, έχει ληφθεί, για λόγους απλοποίησης της παρουσίασης, υπόθεση συμμετοχής στο καρτέλ δυο επιχειρήσεων. Αυτό δεν αναιρεί την εφαρμογή της υπόθεσης σε καρτέλ περισσότερων επιχειρήσεων.

295. Η διαδικασία μεγιστοποίησης των κερδών είναι όμοια με εκείνη του μονοπωλίου. Τα συνολικά κέρδη μεγιστοποιούνται στο σημείο τομής των καμπυλών MC και MR, στο {E}, της τρίτης απεικόνισης. Το προϊόν ισορροπίας $\{O\bar{X}\}$ θα πωληθεί στην τιμή $\{\bar{P}\}$ από τις επιχειρήσεις 1 και 2. Αυτό που χαρακτηρίζει το καρτέλ είναι η ανισορροπία κερδών των συμμετεχουσών επιχειρήσεων. Για την πρώτη επιχείρηση, τα κέρδη της όπως εμφανίζονται στο αριστερό διάγραμμα (υπό α) απεικονίζονται από το εμβαδό του ορθογωνίου $\bar{P}\Delta ZH$. Τα κέρδη της δεύτερης επιχείρησης απεικονίζονται στο εμβαδό του ορθογωνίου $\bar{P}\Gamma B A$ (μεσαίο διάγραμμα υπό β).
296. Σύμφωνα με το ανωτέρω υπόδειγμα του ολιγοπωλίου, οι επιχειρήσεις μέλη του καρτέλ συμφωνούν από πριν, μέσω συναντήσεων και συμφωνιών, τόσο για το συνολικό προϊόν του κλάδου που θα παραχθεί όσο και για τον τρόπο διανομής των συνολικών κερδών μεταξύ τους. Οι αποφάσεις αυτές προϋποθέτουν ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των επιχειρηματιών. Ο τρόπος με τον οποίον ενεργούν οι επιχειρήσεις στα καρτέλ μετατρέπει μια ολιγοπωλιακή αγορά σε μονοπώλιο και συγκεκριμένα σε μία μορφή μονοπωλίου που παράγει ένα προϊόν σε πολλές εγκαταστάσεις. Στο ιδανικό καρτέλ όλες οι επιχειρήσεις έχουν τις ίδιες συνθήκες κόστους και ζήτησης. Ωστόσο, αυτό δεν είναι ρεαλιστικό και δεν αποτυπώνεται στην αγορά, για αυτό συνήθως η ισορροπία του καρτέλ δεν είναι σταθερή. Οι επιχειρήσεις είναι διχασμένες μεταξύ της επιθυμίας να συμπράξουν με τους άλλους και έτσι να μεγιστοποιήσουν τα κοινά κέρδη και της επιθυμίας να ανταγωνιστούν για να αυξήσουν το μερίδιό τους στην αγορά καθώς και τα κέρδη τους σε βάρος των ανταγωνιστών τους. Ωστόσο, αν όλες οι επιχειρήσεις επιδοθούν στον ανταγωνισμό, τα κοινά κέρδη είναι βέβαιο ότι θα είναι χαμηλά, ενώ καμία επιχείρηση δεν θα μπορεί αυτοτελώς να τα πάει πολύ καλά. Έτσι ακριβώς δημιουργείται το δίλημμα⁴¹⁰. Ακριβώς για να θεραπευτούν αυτές οι αδυναμίες και να μην υπάρξει αμφιταλάντευση στα μέλη του καρτέλ, πιθανότατα τα μέρη να θέσουν από την αρχή συμφωνίες και όρους που θα απαγορεύουν τις αποχωρήσεις και θα επιβάλλουν και κυρώσεις⁴¹¹. Η αποτυχία πλέον της αγοράς είναι στο μέγιστο βαθμό. Στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να έχουμε αυστηρές συμφωνίες και πιθανώς και απειλές ποινών για τη διατήρηση των συμφωνηθέντων.

⁴¹⁰. Begg D., Stanley F., Dornbusch R. (2006), ό. π., σελ. 268 επ.

⁴¹¹. Από τη στιγμή που σε μία ομάδα έχει επέλθει σύγκλιση απόψεων και έχει γίνει αποδεκτή μία νόρμα, οι πιέσεις για συμμόρφωση διατηρούν σε ισχύ τη νόρμα αυτή. Αυτό είναι από πολλές απόψεις ουσιαστικό για τη συνέχιση της συνεργασίας. Μελετητικά έχει αποδειχθεί ότι ο μεγαλύτερος περιορισμός έγκειται στο ότι η βάση της συνεργασίας μπορεί να μην εναρμονίζεται πια με τις πραγματικές επιχειρηματικές ανάγκες και ότι οι ειλικρινείς στρατηγικές διαθέσεις της επιχείρησης μπορεί να μην ανέχονται τη συμμόρφωση με τη νόρμα αυτή. Ωστόσο, το οικονομικό τίμημα της έκφρασης πρακτικών διαφοροποίησης από τη νόρμα ενδέχεται να είναι πολύ βαρύ και τις περισσότερες φορές δυσεπανόρθωτο, Blake R., Srygley J. (1981). *Productivity. The human side*. Εκδ. ΑΣΕ, Βιβλιοθήκη Μάνατζμεντ, μετάφραση Τομανάς Β., σελ. 70 επ.

297. Έτερη μορφή καρτέλ, που αποτελεί τύπο με μεγαλύτερη ελευθερία των επιχειρήσεων, είναι το καρτέλ κατανομής της αγοράς. Στην περίπτωση αυτή η συμφωνία αφορά τη διανομή των αγορών όπου θα δραστηριοποιηθεί ο κάθε πωλητής και στις οποίες θα αποκομίσει το σύνολο των κερδών. Το καρτέλ αυτό είναι εύκολο να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα, χωρίς ανάγκη επιβολής επιτήρησης μεταξύ των μελών του⁴¹². Όπως φαίνεται στο ακόλουθο σχεδιάγραμμα⁴¹³, το καρτέλ αυτό καταλήγει σε μονοπώλιο.

298. Στο υπόδειγμα αυτό υποθέτουμε ότι η συνολική καμπύλη ζήτησης της αγοράς είναι D, ενώ η d είναι η καμπύλη ζήτησης τμήματός της (της μισής) που έχει συμφωνηθεί στην κατανομή. Η καμπύλη mr είναι αυτή του οριακού εσόδου. Με την παραδοχή ότι κάθε επιχείρηση έχει κοινή καμπύλη SMC, τότε κάθε πωλητής θα πωλεί 200 μονάδες προϊόντος προς 8\$ (σημείο E). Συνολικά και οι δυο επιχειρήσεις θα πωλήσουν σε μονοπωλιακή τιμή των 8\$ το συνολικό προϊόν 400 μονάδων.

8.2. Υπόδειγμα μη πλήρους συμφωνίας (Υπόδειγμα Ηγεσίας Τιμής)

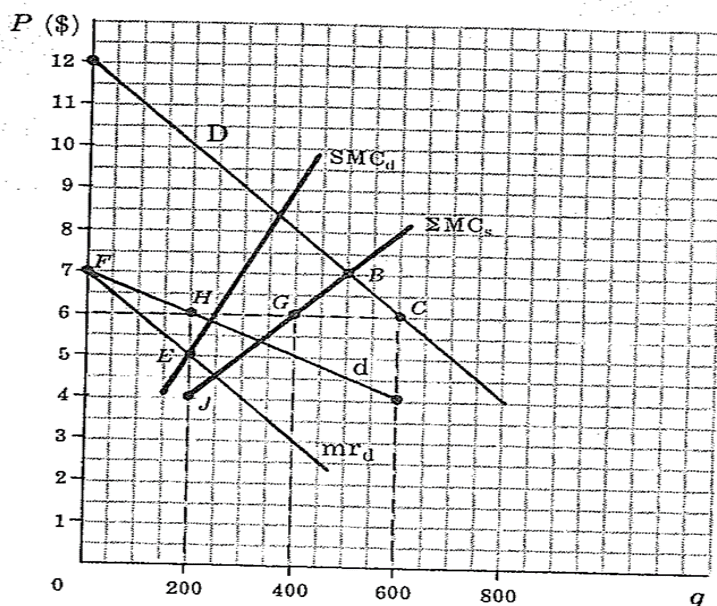
299. Δεδομένου ότι τα περισσότερα κράτη απαγορεύουν τη ρητή συμφωνία που θα επέτρεπε στις δυο επιχειρήσεις του δυοπωλίου να επιλέξουν κοινή συμφωνημένη στρατηγική που θα είχε κοινά υψηλά κέρδη, πολλές φορές οι συμφωνίες αυτές μεταξύ των επιχειρήσεων είτε είναι άτυπες (gentlemen's agreements) είτε εξηγούνται μέσω της εκ του ασφαλούς παρακολούθησης της ηγέτιδας επιχείρησης

⁴¹². Παλαιολόγος Γ. (2009), ό. π., σελ. 661.

⁴¹³. Salvatore D. (1981), ό. π., σελ. 209.

στην τιμή. Το υπόδειγμα αυτό εξήγησης της ολιγοπωλιακής συμπεριφοράς ονομάζεται υπόδειγμα ηγεσίας τιμής και αναφέρεται σε επιχειρήσεις με διαφορετικές συνθήκες κόστους.

300. Στο υπόδειγμα αυτό, η επιχείρηση ηγέτης ορίζει την τιμή του κλάδου και οι υπόλοιπες ακολουθούν και πωλούν στην τιμή αυτή, ενώ η ίδια έρχεται και καλύπτει το υπόλοιπο μερίδιο της αγοράς. Πιο αναλυτικά, όπως εμφανίζεται και στο κατωτέρω διάγραμμα⁴¹⁴, υποθέτουμε ότι η καμπύλη ζήτησης της αγοράς είναι η D. Η καμπύλη ΣMCs ισούται με την οριζόντια άθροιση των καμπυλών όλων των επιχειρήσεων του κλάδου και απεικονίζει την προσφορά. Αφού σχηματίσουμε την καμπύλη ζήτησης d της κυρίαρχης επιχείρησης, υποθέτουμε ότι αυτή πουλάει στην τιμή των 7\$, ενώ η ποσότητα που προσφέρεται από όλες τις μικρές επιχειρήσεις ισούται με την ολική ποσότητα που ζητείται από την αγορά σε αυτή την τιμή (σημείο B). Έτσι, έχουμε το σημείο F, όπου η καμπύλη d τέμνει τον άξονα των τιμών. Στην τιμή των 6\$, η διαφορά των 600 μονάδων, που ζητά η αγορά (σημείο C), μείον τις 400 μονάδες, που προσφέρονται από όλες τις μικρές επιχειρήσεις σε αυτή την τιμή (σημείο G), δίνει τις 200 μονάδες προϊόντος που μπορεί να πουλήσει η κυρίαρχη επιχείρηση στην τιμή των 6\$ (σημείο H της καμπύλης d). Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να βρούμε και άλλα σημεία της καμπύλης d.

301. Από την καμπύλη ζήτησης d της κυρίαρχης επιχείρησης μπορούμε να βρούμε την καμπύλη οριακού εσόδου mr_d . Εάν η καμπύλη οριακού κόστους της κυρίαρχης επιχείρησης είναι η SMC_d , η κυρίαρχη επιχείρηση θα ορίσει ως τιμή του κλάδου την τιμή των 5\$ που μεγιστοποιεί το κέρδος της (σημείο E). Σε αυτή την τιμή, όλες οι

⁴¹⁴. Salvatore D. (1981), ό. π., σελ. 209.

μικρές επιχειρήσεις μαζί θα πουλήσουν 400 μονάδες. Τότε η κυρίαρχη επιχείρηση επεμβαίνει και συμπληρώνει την προσφορά πουλώντας 200 μονάδες επιπλέον στην ίδια τιμή μεγιστοποιώντας συγχρόνως το συνολικό κέρδος της.

302. Η δυσκολία ανακάλυψης και αποτύπωσης της συμφωνίας στην περίπτωση αυτή έχει δυο αίτια. Πρώτον, η επιχείρηση ηγέτης δεν θα θέσει τιμή τόσο χαμηλή που θα αποκλείσει τους ανταγωνιστές από την αγορά, ώστε να αποφύγει την εφαρμογή αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Δεύτερον, η επιχείρηση ακόλουθος δέχεται να λειτουργήσει μακράν πέραν της πραγματοποίησης μέγιστων κερδών (δηλαδή με λιγότερα κέρδη), με σκοπό να εξασφαλίσει την επιβίωσή της⁴¹⁵.
303. Σημειώνεται ότι δεν θα πρέπει το υπόδειγμα αυτό να συγχέεται με τη διαδικασία του benchmarking (ελληνική απόδοση: Συγκριτική Αξιολόγηση). Ως συγκριτική αξιολόγηση ορίζεται (APQC)⁴¹⁶ «η διαδικασία της συνεχούς σύγκρισης και μέτρησης ενός οργανισμού με εκείνους τους οργανισμούς που θεωρούνται ηγέτες σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου με στόχο τη συγκέντρωση πληροφοριών που θα βοηθήσουν τον οργανισμό να δραστηριοποιηθεί αναλόγως ώστε να βελτιώσει την απόδοσή του»⁴¹⁷. Το σύστημα της συγκριτικής αξιολόγησης των ανταγωνιστικών επιδόσεων μπορεί να εφαρμοστεί σε επίπεδο επιχειρήσεων ή κλάδων αλλά και σε επίπεδο συνθηκών της οικονομίας και της κοινωνίας. Η αξιολόγηση πραγματοποιείται με τη βοήθεια επιλεγμένων δεικτών και αξιολογεί τις επιδόσεις σε τομείς, όπως:
- των χρηματοοικονομικών,
 - της διοίκησης και διαχείρισης πόρων και προσωπικού,
 - της στρατηγικής,
 - της έρευνας & ανάπτυξης,
 - της τεχνολογίας παραγωγής,
 - των προϊόντων και του μάρκετινγκ,
 - της ποιότητας και ικανοποίησης των πελατών,

⁴¹⁵. Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014), ό. π., σελ. 314.

⁴¹⁶. American Productivity and Quality Center (APQC) (1993). *The Benchmarking Management Guide*. Εκδ. Productivity Press.

⁴¹⁷. Αν και αρκετοί θεωρητικοί υποστηρίζουν πως η σύγκριση και η προσαρμοστικότητα, ως έμφυτα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης προσωπικότητας, αντανακλούν τη λειτουργία των επιχειρήσεων από την ιστορική στιγμή της εμφάνισής τους, βιβλιογραφικά αναγνωρίζεται ως πρωτοπόρος στην εφαρμογή η εταιρία Xerox στα τέλη της δεκαετίας του '70, στα πλαίσια της πολιτικής της απέναντι στο διεθνή ανταγωνισμό στην αγορά φωτοαντιγραφικών μηχανημάτων. Ως αφετηρία στάθηκε η ανατροπή της μηχανικής κατασκευής των ανταγωνιστικών προϊόντων. Έκτοτε, το πεδίο εφαρμογής της τεχνικής διευρύνθηκε και, πλέον, περιλαμβάνει και επιχειρηματικές υπηρεσίες και διαδικασίες. Αυτή τη στιγμή, η Xerox την εφαρμόζει σε 240 παραμέτρους βέλτιστων επιδόσεων, μολοντί αρκετά χρόνια πριν, στα αρχικά στάδια, η τεχνική είχε εφαρμοστεί σε πολύ λιγότερες. Αργότερα, την τεχνική ακολούθησαν και άλλες μεγάλες εταιρίες όπως Motorola και η General Motors.

- της αποθήκης,
- της αλυσίδας των προμηθειών.

304. Υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες εφαρμογής της συγκριτικής αξιολόγησης:
- A) Η απευθείας σύγκριση μιας επιχείρησης με μία άλλη που εμφανίζει εξαιρετικά αποτελέσματα στη γενική λειτουργία της ή σε συγκεκριμένους τομείς. Μια τέτοια εφαρμογή μπορεί να οδηγήσει στην υιοθέτηση πρακτικών ανάπτυξης σε συγκεκριμένους τομείς στους οποίους η ελεγχόμενη επιχείρηση υστερεί.
- B) Έτερος τρόπος είναι η σύγκριση της απόδοσης της επιχείρησης με μεγάλο αριθμό ανταγωνιστικών επιχειρήσεων σε συγκεκριμένους προκαθορισμένους τομείς που προσδιορίζουν την εικόνα της λειτουργίας και ανάπτυξης της επιχείρησης. Ο σκοπός της εφαρμογής αυτής είναι ο εντοπισμός και η επισήμανση των δυνατών και αδύνατων σημείων της επιχείρησης στους τομείς-στόχους.
305. Η συνολική διαδικασία της συγκριτικής αξιολόγησης συνοψίζεται σε πέντε βήματα, τα οποία έχουν, κατά κάποιο τρόπο, μοντελοποιηθεί σύμφωνα με τον κύκλο του Deming⁴¹⁸. Αρχικά, καταγράφουμε τα δεδομένα της επιχείρησης που ερευνούμε. Ακολούθως, εισάγουμε τα δεδομένα στη βάση των καλύτερων πρακτικών από αντίστοιχους ευρωπαϊκούς φορείς και εξάγουμε τα διαγράμματα αξιολόγησης. Έπειτα, συντάσσουμε μια έκθεση αξιολόγησης με βάση τα αποτελέσματα και τα διαγράμματα της βάσης των δεδομένων. Ακολουθεί μια συζήτηση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης με τα στελέχη της επιχείρησης αλλά και με εμπειρογνώμονες για τη διερεύνηση νέων λύσεων στις λειτουργίες της επιχείρησης που αποκαλύφθηκε ότι υστερούν. Τέλος, προτείνονται προτάσεις για βελτίωση και εφαρμογή μεθόδων καινοτομίας. Τα βήματα απεικονίζονται και στο κατωτέρω σχεδιάγραμμα⁴¹⁹:

⁴¹⁸. Watson G. (1993). *Strategic benchmarking: How to rate your company's performance against the world's best*. Εκδ. Wiley & Sons, σελ. 102 επ.

⁴¹⁹. Πηγή: Ελληνικό Κέντρο Benchmarking (2004). <https://www.urenio.org/benchmark/el/index.html>

306. Η μέτρηση της απόδοσης επιτρέπει τη σύγκριση μεταξύ των επιχειρήσεων και τον εντοπισμό των τομέων που χρήζουν βελτίωσης, την ανάδειξη των ιδιαίτερα αποδοτικών επιχειρήσεων και την αξιοποίησή τους ως υποδειγμάτων και, τέλος, την παρακολούθηση της διαδικασίας βελτίωσης ενδοεπιχειρησιακά. Η πολύτιμη συνεισφορά της συγκριτικής αξιολόγησης στην πρόοδο της επιχείρησης έγκειται στο γεγονός πως πρόκειται για μια τεχνική επιχειρησιακής οργάνωσης που δεν περιορίζεται στον εντοπισμό των εκάστοτε καινοτόμων διαδικασιών, αλλά περιλαμβάνει, επιπλέον, την ανακάλυψη της ιδέας και της επιστημονικής εφαρμογής που κρύβεται πίσω από την καινοτομία αυτή⁴²⁰.

9. Η πολιτική οικονομία ως θεμέλιο της θεωρίας της ρύθμισης

307. Με τη γενική ιδέα της ενθυλάκωσης της οικονομικής λειτουργικότητας της επιχείρησης, όπως περιγράφηκε, συνάμα με την προσπάθεια αποτελεσματικής μεγιστοποίησης της αξίας τους δυνάμει των λειτουργιών τους ως φυσική απόρροια του αντικειμενικού προσανατολισμού τους, οι επιχειρήσεις οδηγούνται σε συνασπισμούς επιβλαβείς προς την ισορροπία και την ευημερία. Με τη μελέτη των φαινομένων αυτών, μεταξύ άλλων, ασχολείται παραδοσιακά και η πολιτική οικονομία, η οποία ορίζεται ως η μελέτη των αιτιών του πλούτου των εθνών. Όπως συμβαίνει με κάθε τομέα της επιστήμης, η πολιτική οικονομία έχει και μια εφαρμοσμένη διάσταση. Καθώς ερευνά προβλήματα του πραγματικού κόσμου, δεν την απασχολούν μόνο τα αίτια αλλά και οι πιθανές λύσεις προβλημάτων⁴²¹.

⁴²⁰. Δερβιτσιώτης Κ. (2005), ό. π., σελ. 319 επ.

⁴²¹. Η εμφάνιση της πολιτικής οικονομίας σχετίζεται με την ισχυροποίηση του Κράτους. Καθώς αναπτυσσόταν η ιδέα του σύγχρονου κράτους, το ίδιο συνέβη και με την επιθυμία να γίνουν κατανοητοί οι μηχανισμοί δημιουργίας του πλούτου για λογαριασμό, πλέον, της κοινωνίας και όχι αποκλειστικά του μονάρχη. Αυτή η μετατόπιση του κέντρου βάρους απηχεί στην ανάδειξη μιας εμπορικής κοινωνίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα ο πλούτος της χώρας να υπολογίζεται με βάση γενικότερα και πιο εξελιγμένα κριτήρια σε σχέση με την απλή συσσώρευση χρυσού στο τότε βασιλικό θησαυροφυλάκιο.

308. Οι τρεις κορυφαίοι οικονομολόγοι των προηγούμενων αιώνων, στους οποίους έχουμε αναφερθεί αρκετά, συγκλίνουν σε μία πιο εξισορροπημένη και περίπλοκη θεωρία από αυτήν της εικόνας τους ως «αδίστακτων» υπέρμαχων της ελεύθερης αγοράς⁴²². Ο Smith γνώριζε πολύ καλά, για παράδειγμα, τις δυνατότητες ενσυναίσθησης του ανθρώπου, δηλαδή την ικανότητά του να τοποθετεί τον ίδιο του τον εαυτό στη θέση των άλλων. Επίσης, γνώριζε απόλυτα τον κίνδυνο εμφάνισης επιχειρηματικών καρτέλ, καθώς έχει σημειώσει ότι οι άνθρωποι από το ίδιο «σινάφι» σπάνια συναντώνται ακόμα και για ευχαρίστηση ή ψυχαγωγία, χωρίς η συζήτησή τους να καταλήξει σε συνωμοσία κατά των καταναλωτών, με στόχο την αύξηση των τιμών με κάποιο τέχνασμα. Ως εκ τούτου, σημείωνε την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ρυθμιστικού πλαισίου που θα αποτρέπει αυτού του τύπου τις αθέμιτες πρακτικές. Αντίστοιχα, λίγο αργότερα ο Keynes δεν αντιμετώπισε ποτέ την αγορά ως μονόδρομο. Εξέφραζε επιφυλάξεις και φοβόταν την εγκαθίδρυση μιας «αυτοκρατορίας της απληστίας», καθότι στις μεταπολεμικές κοινωνίες η αγορά ήταν το αναγκαίο πέρασμα από τη φτώχεια στην αφθονία⁴²³. Όπως σημειώνει, θεμελιώδης στόχος είναι η δημιουργία μιας αγοράς αρμονικής μέσα στην πολυμορφία της κοινωνίας, στο πλαίσιο της οποίας η ισορροπημένη οικονομία παρέχει τα μέσα που χρειάζονται οι άνθρωποι για να ζουν ευπρεπώς. Με την οικονομική του προσέγγιση ο καπιταλισμός ανέπτυξε τις πρώτες μορφές συνεργασίας ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, οι οποίες άμβλυαν τον παραδοσιακό χωρισμό του κράτους από την αγορά και εξασθένησαν την έμφαση στη μεγιστοποίηση του κέρδους των επιχειρήσεων, ανατάσσοντας την κοινωνική λειτουργία της αγοράς. Τέλος, ο Friedman, αναγνωρίζοντας ότι το κράτος δεν είναι απόλυτα ικανό να ανταποκριθεί σε οικονομικές προκλήσεις, όπως ο αυξημένος πληθωρισμός, η ανεργία, η επιβράδυνση του ρυθμού παραγωγής, προσεγγίζει και με πολιτικούς όρους την ανάγκη ρύθμισης. Προτάσσει την εκχώρηση της νομισματικής πολιτικής σε διορισμένους μόνιμους αξιωματούχους, ώστε να περιοριστεί ο κίνδυνος

⁴²². Hague R., Harrop M. (2011). *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση*. Εκδ. Κριτική, Επιμέλεια Κωνσταντινίδης Γ., σελ. 683.

⁴²³. Για τον Keynes, η πιστωτική πολιτική μπορεί να επηρεάσει τις πραγματικές μεταβλητές της οικονομίας και, ειδικότερα διαμέσου της μεταβολής των τιμών, να μεταβάλει την κερδοφορία, την επένδυση και την αποταμίευση και, τελικά, τη συνολική παραγωγή και απασχόληση. Αποφασιστικό ρόλο σε αυτήν την αιτιατή διασύνδεση διαδραματίζει η συμπεριφορά των επιχειρηματιών ως προς τις μεταβολές του κόστους. Είναι εξαιρετικής σημασίας η παρακολούθηση των επιχειρηματικών επιδιώξεων και αποφάσεων. Ο Keynes επανειλημμένα κατέστησε σαφές ότι με τη μείωση του κόστους παραγωγής όλων των επιχειρήσεων, θα μειωθεί η ζήτηση, η κερδοφορία και η παραγωγή και όχι το αντίθετο, όπως μέχρι στιγμής επεσήμαναν όλοι οι κλασικοί οικονομολόγοι. Με άλλα λόγια, υποστηρίζει ότι η μείωση του κόστους παραγωγής θα οδηγούσε σε μείωση των εισοδημάτων και στη μετατόπιση της καμπύλης ζήτησεως προς τα κάτω και αριστερά, που θα οδηγήσει σε ισορροπία με μικρότερη παραγωγή και εισόδημα, Καραγιάννης Α. (2005). *Η οικονομική σκέψη του J. M. Keynes πριν την «Γενική Θεωρία» II: Χρήμα και Τιμές*. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 481 επ.

χειραγώγησης της κυκλοφορίας του χρήματος από κυβερνώντα κόμματα που ενδιαφέρονται περισσότερο για βραχυπρόθεσμα πολιτικά οφέλη παρά για τη μακροπρόθεσμη οικονομική ευημερία του κράτους και της αγοράς. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του άμεσου κυβερνητικού ελέγχου, αλλά ταυτόχρονα την επίτευξη σταθερότητας της αγοράς, την οποία αναζητούν οι επενδυτές.

309. Από τα ανωτέρω προκύπτει πως οι επιχειρηματικές αποφάσεις δέον να λαμβάνονται υπό καθεστώς και με γνώμονα ανταγωνισμού, καθότι θα αποφέρουν τα επιθυμητά και προσδοκώμενα αποτελέσματα για τις επιχειρήσεις. Εντούτοις, ατέλειες στην αγορά και παρεμβάσεις στη λειτουργία της, καθώς και πιθανός φόβος ανταγωνισμού, οδηγούν, με οικονομικούς όρους, σε αποφάσεις συνεργατικής δράσης των επιχειρήσεων στην αγορά. Αν αυτό, όμως, οδηγεί σε στρέβλωση της αγοράς, καθίσταται αναγκαία η προστασία της λειτουργίας της από κατάλληλο νομικό πλαίσιο που θα συμβάλει στη διατήρηση αυτού του υγιούς ανταγωνισμού, ώστε να αποφέρει ο θεσμός πλεονάσματα και κοινωνική ευημερία στον καταναλωτή. Στο βαθμό που η ζητούμενη ισορροπία επιτυγχάνεται από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, παρέχει αποδοτικό και ελεύθερο πεδίο δράσης στην επιχειρηματικότητα και οδηγεί στην άριστη διανομή του εισοδήματος, η αγορά θα προσφέρει στη μεγιστοποίηση ωφελειών κοινωνικών και οικονομικών. Την επίτευξη αυτών των εξαιρετικών αποτελεσμάτων επιδιώκει το **«Δίκαιο του {Ελεύθερου} Ανταγωνισμού»**, όπως θα αναλυθεί ευθύς κατωτέρω.

ΜΕΡΟΣ Β΄ : Η ΝΟΜΙΚΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

1. Η πολιτική ρύθμιση ως ανάγκη για κοινωνική ευημερία

310. Μέχρι τώρα εξετάσαμε τη σημασία του ανταγωνισμού, όπως αυτός εκφράζεται και υλοποιείται μέσω των οικονομικών αποφάσεων των επιχειρήσεων, στα αποτελέσματα στις ίδιες τις επιχειρήσεις (εσωτερική αξία), στο κοινωνικό σύνολο (οικονομικά της ευημερίας) και στην αγορά (φιλελευθεροποίηση). Είδαμε, όμως, ότι οι συνθήκες ισορροπίας, οι συνθήκες που αντικατοπτρίζουν τη θεωρία της άριστης κατανομής που οδηγεί στην οικονομική της ευημερίας, δεν είναι ρεαλιστικές, αλλά πρωτίστως θεωρητικές. Η αντιπαράθεση συμφερόντων, οι ατέλειες, κάποιες φορές η κρατική παρέμβαση, δεν επιτρέπουν την αριστοποίηση των αποτελεσμάτων των οικονομικών υποδειγμάτων και οδηγούμαστε σε απορρύθμιση. Αναφέραμε δε, ότι η πολιτική οικονομία διακρίνοντας την πολιτική διακυβέρνηση ως λύση, προσέτρεξε στη ρύθμιση της αγοράς.
311. Η οικονομική πολιτική μπορεί να κατευθυνθεί σε πολλούς και σύνθετους σκοπούς και επιδιώξεις ανάλογα με το αξιολογικό υπόβαθρο επί του οποίου θέλουμε να την τοποθετήσουμε. Ο σκοπός, όμως, η επιδίωξη, δεν είναι απαραίτητο να τεθεί από τον οικονομολόγο. Η οικονομική επιστήμη θα μας πει τα ενδεχόμενα αποτελέσματα (μέσα στα όρια μιας πιθανότητας) της Α ή της Β πολιτικής στην κοινωνική ευημερία ή θα μας συστήσει την κατάλληλη πολιτική για την επίτευξη του Α ή Β σκοπού. Ο σκοπός μπορεί να τεθεί από οποιονδήποτε, και από τον οικονομολόγο, όχι όμως υπό την επιστημονική του ιδιότητα, αλλά υπό την ιδιότητά του ως πολίτη της κοινωνίας. Η φύση του σκοπού εξαρτάται ολοκληρωτικά από αξιολογικές κρίσεις και οι αξιολογικές κρίσεις διαφέρουν από τις υποθέσεις συμπεριφοράς που θέτει η οικονομική επιστήμη για την ανάλυση της συμπεριφοράς των οικονομούντων ατόμων. Η φύση, επομένως, της ατομικής ικανοποίησης ή της κοινωνικής ευημερίας στηρίζεται σε αξιολογικές κρίσεις του ατόμου ή της κοινωνίας αντίστοιχα. Για την εύρεση, επομένως, του κοινωνικά άριστου, θα πρέπει, στηριζόμενοι στο κριτήριο του Pareto, να παρατηρήσουμε μια κατανομή άριστη πάνω στην καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας, εφόσον καμία αλλαγή δεν μπορεί να αυξήσει το επίπεδο ικανοποίησης ενός ή περισσότερων ατόμων, χωρίς να μειώσει το επίπεδο ικανοποίησης των υπολοίπων (Pareto optimum criterion)⁴²⁴. Η αριστοποίηση κατά Pareto, πάντως, δεν επιτρέπει τις διαπροσωπικές συγκρίσεις και, καταρχήν, δεν μπορούμε να ελέγξουμε αν η κοινωνική ευημερία αυξάνεται ή μειώνεται με την μεταφορά εισοδήματος από το ένα άτομο στο άλλο.

⁴²⁴. Σαραντίδης Σ. (1998). *Θεωρία Άριστης Κατανομής Οικονομική της Ευημερίας και Γενικής Ισορροπίας*. Πειραιάς, σελ. 69 επ.

312. Η συμπεριφορά των διαφόρων οικονομικών μονάδων, όπως είναι ο καταναλωτής και η επιχείρηση, είναι εξαιρετικά πολύπλοκη και είναι αδύνατο να περιγράψει με την δημιουργία ορισμένων γενικών «τάσεων» ή με τη διατύπωση συγκεκριμένων «νόμων». Επομένως, υιοθετείται η απλή υπόθεση ότι οι οικονομικές μονάδες παίρνουν αποφάσεις βασιζόμενες στο δικό τους συμφέρον και οι γενικοί οικονομικοί νόμοι απορρέουν από την υπόθεση αυτή. Στην περίπτωση αυτή λέμε ότι οι μονάδες αυτές συμπεριφέρονται λογικά, από οικονομική άποψη. Η οικονομική αυτή λογική στη συμπεριφορά τους βασίζεται στην αποδοχή ότι οι μονάδες αυτές προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν το δικό τους συμφέρον, με τον περιορισμό των μέσων τα οποία διαθέτουν, και αυτό θα συμβεί εις βάρος των υπολοίπων. Οι υποθέσεις αυτές, δηλαδή το ίδιο συμφέρον και η μεγιστοποίηση αυτού, αποτελούν τη θεμελίωση της «Θεωρίας των Τιμών» και δεν βασίζονται σε συγκεκριμένες εμπειρικές, ψυχολογικές έρευνες των μονάδων. Είναι γενικά παραδεκτοί κανόνες από την καθημερινή εμπειρία και βασίζονται στην πίστη της οικονομικής επιστήμης ότι οι υποθέσεις αυτές είναι αντιπροσωπευτικές της κοινής εμπειρίας. Γιατί όμως είναι σπουδαία η θεωρία των τιμών; Διότι η αντίληψη και η ρύθμιση με βάση τη θεωρία των τιμών επιτρέπει σε όποιον την κατανοεί να είναι σε θέση να εισηγηθεί «δίκαια» μέτρα δημόσιας οικονομικής πολιτικής⁴²⁵.
313. Αυτή η επιδίωξη του ίδιου συμφέροντος κατά τις συναλλαγές αποτελεί μία εξωτερική επίδραση. Ως εξωτερικές επιδράσεις αναγνωρίζονται οι περιπτώσεις στις οποίες οι συναρτήσεις χρησιμότητας των καταναλωτών ή οι συναρτήσεις παραγωγής και κόστους των παραγωγών ευρίσκονται σε αμοιβαία ή μονομερή εξάρτηση, εκτός όμως του συστήματος των τιμών (σύστημα της αγοράς). Οι εξωτερικές επιδράσεις της οικονομικής δραστηριότητας του ατόμου που αναζητεί το ίδιο συμφέρον επιδρούν στη δραστηριότητα άλλων ατόμων είτε ευνοϊκά (π.χ. καρτέλ μεταξύ επιχειρήσεων), οπότε ονομάζονται εξωτερικές οικονομίες, είτε δυσμενώς (υπόδειγμα ηγεσίας τιμής), οπότε ονομάζονται εξωτερικές επιβαρύνσεις ή αντιοικονομίες. Ανάλογα με τη φύση της οικονομικής δραστηριότητας, οι εξωτερικές επιδράσεις μπορεί να διακριθούν α) σε εξωτερικές επιδράσεις στην κατανάλωση, β) εξωτερικές επιδράσεις στην παραγωγή και γ) μεικτές εξωτερικές επιδράσεις. Οι εξωτερικές επιδράσεις που υπάρχουν έξω από το σύστημα των τιμών αποτελούν δυσλειτουργίες. Δηλαδή, στην περίπτωση των εξωτερικών οικονομιών, ο δημιουργός τους δεν αποζημιώνεται, ενώ ο ωφελούμενος δεν αποζημιώνει. Στην περίπτωση των εξωτερικών επιβαρύνσεων αυτός που τις προκαλεί δεν καταβάλλει καμία αποζημίωση ή κόστος, ενώ αυτός που τις υφίσταται δεν παίρνει καμία αποζημίωση. Εφόσον, είναι έτσι τα πράγματα, όμως, στην πρώτη περίπτωση η ποσότητα των αγαθών είναι μικρότερη από την κοινωνικά άριστη, ενώ στη δεύτερη περίπτωση η ποσότητα είναι μεγαλύτερη από την κοινωνικά άριστη, αφού ο μηχανισμός των τιμών ανταγωνιστικής οικονομίας δεν μπορεί να

⁴²⁵. Γκαμαλέτσος Θ. (1992), ό. π., σελ. 38 επ.

οδηγήσει στην κατά Pareto αριστοποίηση. Στο γεγονός αυτό έγκειται η απαίτηση για δίκαια μέτρα (που προαναφέρθηκε). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μεταξύ άλλων, με την κρατική πολιτική, που θα επιφέρει ισορροπία και την πολυπόθητη ευημερία⁴²⁶.

1.1. Ρυθμιστική Πολιτική και Πολιτική Ανταγωνισμού

314. Όπως αναλύθηκε, η ουσία της δομής της ελεύθερης αγοράς αφορά την ελεύθερη επιλογή των αποφάσεων των συμμετεχόντων σ' αυτήν. Οι επιλογές αυτές δεν οδηγούν σε κοινωνικά αποτελεσματική ισορροπία, αλλά αντίθετα μπορεί να οδηγήσουν σε αποτυχία. Στο σημείο αυτό, το οργανωμένο κράτος, ως έκφραση της κοινωνίας για την ανάγκη να επιτευχθεί ισορροπία και ευημερία, παρεμβαίνει ρυθμίζοντας ένα πλήθος εκ των επιλογών που, επομένως, δεν είναι ελεύθερες για τις επιχειρήσεις⁴²⁷. Η ρύθμιση αυτή διακρίνεται σε δύο σκέλη, εκ των οποίων το ένα προηγείται του άλλου. Η πρώτη μορφή ρύθμισης είναι η οικονομική ρύθμιση (ή γνωστή ως Ρυθμιστική Πολιτική), σύμφωνα με την οποία αντιμετωπίζονται οι περιπτώσεις αυξημένου κόστους στις αγορές στις οποίες υπάρχει μονοπώλιο ή έστω στις οποίες μια επιχείρηση έχει κυρίαρχη θέση⁴²⁸. Σε ένα επόμενο επίπεδο, η

⁴²⁶. Σαραντίδης Σ. (1998), ό. π., σελ. 103 επ.

⁴²⁷. Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004), ό. π., σελ. 92 επ.

⁴²⁸. **Μονοπωλιακή Δύναμη** είναι η ικανότητα μιας επιχείρησης να πουλάει το προϊόν της σε τιμή υψηλότερη από την ανταγωνιστική τιμή – benchmark price – κατά κερδοφόρο τρόπο. Από τους βασικότερους δείκτες που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς για την μέτρηση και τον υπολογισμό της μονοπωλιακής δύναμης είναι ο δείκτης του **Λέρνερ (Lerner Index)** και ο **δείκτης του Χέρφινταλ (Herfindahl Index)**. Πιο συγκεκριμένα, ο δείκτης Lerner χρησιμοποιείται για να μετρήσει το βαθμό της μονοπωλιακής δύναμης της επιχείρησης. Ο δείκτης Lerner προκύπτει από την αναλογία της διαφοράς μεταξύ της τιμής (P) και του οριακού κόστους (MC) προς την τιμή (P) (δηλ. του ανταγωνιστικού επιπέδου τιμών) ή εναλλακτικά από το κλάσμα με αριθμητή την μονάδα και παρονομαστή την απόλυτη τιμή της ελαστικότητας της ζήτησης (ϵ) $\{Li = (pi - MCi) / pi\}$. Στην περίπτωση του μονοπωλίου, ο δείκτης ισούται με: $L_{mon} = (p_{mon} - MC) / p_{mon} = 1/\epsilon$, όπου $\epsilon = \text{ελαστικότητα ζήτησης} = - (DQ/Dp) (p/Q) = \text{μετράει την ποσοστιαία μεταβολή στην ποσότητα ζήτησης από μια ποσοστιαία μεταβολή της τιμής}$. Διαπιστώνεται ότι στην περίπτωση του μονοπωλίου, η μονοπωλιακή δύναμη είναι αντιστρόφως ανάλογη της ελαστικότητας. Δηλαδή, όταν η ελαστικότητα είναι υψηλή, η μονοπωλιακή δύναμη ελαττώνεται. Για παράδειγμα, στο ολιγοπώλιο, η μονοπωλιακή δύναμη μιας επιχείρησης οριζόμενη ως: i ισούται με: $Li = (pi - MCi) / pi = si / \epsilon$, όπου $si = qi / Q = \text{μερίδιο αγοράς της επιχείρησης}$. Καθίσταται εμφανές ότι για τον υπολογισμό του δείκτη Lerner, χρειάζεται ο υπολογισμός της ελαστικότητας. Η μέτρησή της γίνεται με οικονομετρικές μεθόδους. Πολλές φορές όμως λόγω έλλειψης στοιχείων, η μέτρηση αυτή είναι αδύνατη, και κατ' επέκταση, ο υπολογισμός του δείκτη Lerner είναι αδύνατος. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η μέτρηση της μονοπωλιακής δύναμης γίνεται μέσω της μέτρησης του μεριδίου αγοράς μόνο. Όμως το μερίδιο αγοράς από μόνο του δεν είναι πάντα ικανοποιητικός δείκτης της μονοπωλιακής δύναμης. Για παράδειγμα, στην πρόσφατη διαμάχη μεταξύ της Microsoft και του Υπ. Δικαιοσύνης των ΗΠΑ σχετικά με τις αντί-ανταγωνιστικές πρακτικές της πρώτης, η Microsoft πρόβαλε το επιχείρημα ότι, αν και έχει μερίδιο αγοράς πάνω από το 80% στα λειτουργικά συστήματα, έχει περιορισμένη μονοπωλιακή δύναμη. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την επιχείρηση, η δυνατότητά της να τιμολογήσει πολύ πιο πάνω από το κόστος της είναι περιορισμένη λόγω της ύπαρξης ανταγωνιστών, της ύπαρξης δυναμικών ανταγωνιστών και της ύπαρξης πειρατικών λογισμικών. Συνεπώς, κατά την επιχείρηση, η ελαστικότητα της ζήτησης είναι χαμηλή, Arnold R. (2013). *Μικροοικονομική*. Εκδ. Πασχαλίδου,

Πολιτική Ανταγωνισμού⁴²⁹ αντιμετωπίζει προβλήματα που δημιουργούνται σε κάθε ολιγοπωλιακή αγορά.

315. Η ρυθμιστική πολιτική προηγείται έναντι της πολιτικής ανταγωνισμού⁴³⁰. Ειδικότερα, η ρυθμιστική πολιτική θέτει τους κανόνες (πρωτογενής και δευτερογενής νομοθεσία) αναφορικά με την άρση των ρυθμιστικών εμποδίων και το άνοιγμα της αγοράς, έτσι ώστε να μπορέσουν οι επιχειρήσεις να ανταγωνιστούν με ίσους όρους στην αγορά, σεβόμενες τους κανόνες της πολιτικής ανταγωνισμού.
316. Οι δύο αυτές πολιτικές εμφανίζουν και πρόσθετες διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τους τιθέμενους στόχους, όσο και στην εφαρμογή τους⁴³¹. Η ρυθμιστική πολιτική είναι *ex ante* (εκ των προτέρων) πολιτική, αντίθετα η πολιτική ανταγωνισμού αξιολογεί τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων *ex post* (εκ των υστέρων) για να κρίνει κατά πόσο αυτή έχει αρνητικές συνέπειες⁴³². Εξαίρεση αποτελεί η αξιολόγηση των

Επιστημονική Επιμέλεια Πέκκα-Οικονόμου Β., Βεντούρα-Νεοκοσμίδη Ζ., σελ. 313 επ.· Κορρές Γ. (2022). *Οικονομική Ι. Διάλεξη 6^η*, Σημειώσεις στο e-class του Πανεπιστημίου Αιγαίου, σελ. 4 επ.· Lorca F. (2009). *Microsoft Corporation vs. The U.S. Court of Justice and the European Community*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Τόμ. 9, τεύχος 10, σελ. 6 επ.

⁴²⁹. Μπορούμε να ορίσουμε ως «Πολιτική Ανταγωνισμού» το σύνολο των πολιτικών και των νόμων που διασφαλίζουν ότι ο ανταγωνισμός στην αγορά δεν περιορίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνεται η οικονομική ευημερία. Οι ενέργειες/πρακτικές των επιχειρήσεων που προκαλούν μείωση της ευημερίας μπορούν να πάρουν τις εξής μορφές: 1. Συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, 2. Καταχρηστική εκμετάλλευση της Κυρίαρχης ή Δεσπόζουσας Θέσης που η επιχείρηση έχει στην αγορά και 3. Συγχωνεύσεις/εξαγορές επιχειρήσεων.

⁴³⁰. Πολέμης Μ. (2022). *Το Οικονομικό Σύστημα-Οικονομικά και Δίκαιο της Ρυθμιστικής Πολιτικής του Κράτους*. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις ΜΠΣ «Δίκαιο και Οικονομία», Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

⁴³¹. Τα διεθνώς υιοθετούμενα σχήματα κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ Ρυθμιστικών Αρχών και Αρχών Ανταγωνισμού μπορούν να διακριθούν στα εξής τέσσερα: α) εφαρμογή του Δικαίου του Ανταγωνισμού σε κάθε τομέα της οικονομίας συμπεριλαμβανομένων των υπό ρύθμιση καθώς και των *ex ante* ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων από την Αρχή Ανταγωνισμού. Το σχήμα αυτό υιοθετείται από την Αυστραλία, Ισπανία και Ολλανδία, β) εφαρμογή του Δικαίου του Ανταγωνισμού σε κάθε τομέα της οικονομίας αποκλειστικά από την Αρχή Ανταγωνισμού και της *ex ante* ρύθμισης από τις Ρυθμιστικές Αρχές. Το σχήμα αυτό ακολουθούν τα περισσότερα κράτη της Ε.Ε. και η Βραζιλία, γ) εφαρμογή του Δικαίου του Ανταγωνισμού σε κάθε τομέα της οικονομίας από την Αρχή Ανταγωνισμού και της *ex ante* ρύθμισης από την εκάστοτε τομεακή Ρυθμιστική Αρχή, η οποία όμως έχει συντρέχουσα αρμοδιότητα εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού στον υπό ρύθμιση τομέα με εκείνη της Αρχής Ανταγωνισμού. Η κατανομή αυτή των αρμοδιοτήτων ισχύει στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη Νότια Αφρική και το Χονγκ Κονγκ και δ) εφαρμογή του Δικαίου του Ανταγωνισμού σε τομείς εκτός ρύθμισης από τις Αρχές Ανταγωνισμού. Οι ρυθμιστικές αρχές έχουν *ex ante* ρυθμιστικές αρμοδιότητες και την αποκλειστική αρμοδιότητα εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού στους υπό ρύθμιση τομείς. Το σχήμα αυτό ακολουθούν το Μεξικό και το Περού, Jenny F. (2016). *The Institutional Design of Competition Authorities: Debates and Trends*. International Law and Economics, in: Frederic Jenny & Yannis Katsoulacos (ed.), *Competition Law Enforcement in the BRICS and in Developing Countries*, εκδ. Springer, σελ. 1-57.

⁴³². Λοιποί ρυθμιστικοί κανόνες των αγορών μπορούν να επιτελούν συμπληρωματικούς σκοπούς ως προς την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, Απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση C-767/19, Επιτροπή κατά Βελγίου, ECLI:EU:C:2020:984, σκ. 71-73.

συγκεντρώσεων, η οποία έχει *ex ante* χαρακτήρα. Επιπλέον, η πολιτική ανταγωνισμού επηρεάζει έμμεσα την αποδοτικότητα της αγοράς (τιμές) επιτρέποντας ή όχι ενέργειες που δεν συνάδουν με το δίκαιο ανταγωνισμού (εναρμονισμένες πρακτικές, καταχρηστικές πολιτικές, κ.λ.π). Αντίθετα, η ρυθμιστική πολιτική έχει στόχο την άμεση ρύθμιση της τιμολογιακής πρακτικής ή άλλων συμπεριφορών της επιχείρησης στην υπό ρύθμιση αγορά. Τέλος, οι κανόνες ρυθμιστικής πολιτικής εφαρμόζονται από κλαδικές αρχές ρυθμιστικής πολιτικής, ενώ η πολιτική ανταγωνισμού έχει οριζόντιο χαρακτήρα.

317. Ωστόσο, το σύστημα επιβολής και των δυο πολιτικών είναι η κύρια κοινή συνιστώσα τους. Το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας βασίζεται κυρίως στην επιβολή. Με απλά λόγια, μια υπερεθνική προσέγγιση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας απαιτεί μια ανώτερη αρχή επιβολής⁴³³. Ωστόσο, ένα διεθνές σύστημα επιβολής μπορεί να υιοθετήσει πολλαπλές μορφές αντιμονοπωλιακών κανονισμών⁴³⁴. Υπάρχουν διάφορες επιλογές σχετικά με το βαθμό συγκέντρωσης και αποκέντρωσης, ιδίως σύμφωνα με την υπεροχή των δημοσίων ή ιδιωτικών συμφερόντων⁴³⁵. Τα προηγούμενα χρόνια η παγκοσμιοποίηση

⁴³³. De las Heras B., Rodriguez T. (2006). *Global markets, global corporations: How European competition policy responds to globalization*. Εκδ. Elsevier Ltd, περιεχόμενο στο: *European Responses to Globalization: Resistance, Adaptation and Alternatives Contemporary Studies in Economic and Financial Analysis*, Τόμ. 88, σελ. 65-92.

⁴³⁴. Σε μια ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένη οικονομία που χαρακτηρίζεται περισσότερο από τις νέες επαναστάσεις στις τηλεπικοινωνίες και την τεχνολογία της πληροφορίας, τις τεράστιες αυξήσεις στην κινητικότητα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και τις πολύ ενισχυμένες δυνατότητες για ευέλικτες αποφάσεις παγκόσμιας προμήθειας παραγωγής από εταιρείες, ιδίως πολυεθνικές, η υπερεθνική πολιτική ανταγωνισμού βασίζεται στην εφαρμογή του θεσμού της «Υπηρεσία Μίας Στάσης», σύμφωνα με την οποία, μια Αρχή παρακολουθεί τις δραστηριότητες των διεθνικών εταιρειών και αντιμετωπίζει τυχόν αντανταγωνιστικές πρακτικές που εμφανίζονται ως ελκυστική πρόταση. Η ευρύτερη διεθνής συνεργασία σε ένα κοινό σύστημα κανόνων ανταγωνισμού θεωρείται ότι προσφέρει τέσσερα απτά οφέλη: Πρώτον, εγγυάται την επιτυχή λειτουργία της οικονομίας. Δεύτερον, εξυπηρετεί τα συμφέροντα της επιχειρηματικής κοινότητας και τις προϋποθέσεις της για ασφάλεια δικαίου κατά τις συναλλαγές με δύο ή περισσότερες διαφορετικές αρχές ανταγωνισμού. Τρίτον, παρέχει γρήγορες απαντήσεις για να καλύψει τις επιχειρηματικές απαιτήσεις και, τέλος, διασφαλίζει ότι οι αντανταγωνιστικές πρακτικές δεν εμποδίζουν την είσοδο νέων επιχειρήσεων σε καθιερωμένες αγορές. Τελικά, η συμφωνία για ορισμένες «βασικές αρχές ανταγωνισμού» βρίσκει ενθουσιώδη υποδοχή από τα περισσότερα τμήματα της επιχειρηματικής κοινότητας ως μέσο για να ξεπεραστεί ο υφιστάμενος βαθμός απόκλισης μεταξύ των κανόνων ανταγωνισμού και των καθεστώτων που έχουν αισθητές επιπτώσεις στο εμπόριο, McGowan L. (1998). *Protecting competition in a global market: the pursuit of an international competition policy*. *European Business Review*, Τόμ. 98 (6), σελ. 328-339.

⁴³⁵. Η πολιτική ανταγωνισμού της Ε.Ε. επί παραδείγματι, έχει υποστεί κλυδωνισμούς από τις σαφείς επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στο σύστημα επιβολής της. Το ΔΕΕ έχει αναγνωρίσει σε πολύ πρώιμο στάδιο την εξωχωρική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου ανταγωνισμού, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-22/71, *Béguelin Import Co*, ECLI:EU:C:1971:113, σκ. 11 και Διατακτικό, όπου: «*Συμφωνία αποκλειστικότητας, συναφθείσα μεταξύ παραγωγού, υπηκόου τρίτης χώρας, και διανομέα εγκατεστημένου στην Κοινή Αγορά υπάγεται στην απαγόρευση του άρθρου 85 της Συνθήκης, όταν εμποδίζει, νομικά ή ουσιαστικά, την επανεξαγωγή από το διανομέα των εν λόγω προϊόντων σε άλλα κράτη μέλη, ή την εισαγωγή των προϊόντων αυτών από άλλα κράτη*

των αγορών και η διεθνοποίηση του εμπορίου οδήγησαν στην ανάγκη υιοθέτησης πιο αποτελεσματικών ρυθμιστικών και μη ρυθμιστικών μέσων για τη διαχείριση όχι μόνο της αύξησης της αλληλεξάρτησης μεταξύ χωρών, αγορών και ατόμων, αλλά και την εμφάνιση μιας πραγματικής παγκόσμιας κοινωνίας σε κάθε σφαίρα, ιδίως την οικονομική. Μια ελκυστική πρόταση μπορεί να συνίσταται σε συνδυασμό πολυμερών διαδικασιών λήψης αποφάσεων⁴³⁶ σε καθολική κλίμακα για την επίτευξη ευρείας νομιμότητας και σοβαρή συμμετοχή ιδιωτικών παραγόντων στη διαμόρφωση κανόνων για την επίτευξη αποτελεσματικότητας των ρυθμιστικών πολιτικών. Το ρόλο αυτό της αποτελεσματικής εφαρμογής των ρυθμιστικών κρατικών πολιτικών σε υπερεθνικό επίπεδο, με γνώμονα το κοινό καλό των επιχειρήσεων και καταναλωτών στην εσωτερική αγορά και την ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου, ανέλαβε η Ε.Ε.

1.2. Ευημερία εντός της εσωτερικής αγοράς

318. Με τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, διατυπώθηκαν ισχυρές θεωρίες για την ενίσχυση των περιφερειακών οικονομικών ολοκληρώσεων⁴³⁷. Σύμφωνα με τις μελέτες, τέτοια ενοποιητικά εγχειρήματα θα είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία εμπορίου (trade creation) μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν σ' αυτές, καθώς και θετικά αποτελέσματα για το εισόδημα των καταναλωτών τους (welfare effects). Πάντοτε βέβαια υπήρχε και η σημείωση ότι για τις χώρες που συμμετέχουν στην ίδρυση ή επέκταση μιας τέτοιας εμπορικής ένωσης τα οφέλη δεν κατανέμονται ομοιόμορφα.
319. Περαιτέρω, επειδή οι ρυθμοί της απελευθέρωσης του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων και συμφωνιών ήταν βραδείς, προκρίθηκαν ως πιο ευέλικτες και σκόπιμες οι

μέλη στην προστατευόμενη ζώνη και τη διάθεσή τους εκεί από πρόσωπα άλλα, εκτός από τον αποκλειστικό διανομέα ή τους πελάτες του.».

⁴³⁶. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Συμφωνία μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας τους περί ανταγωνισμού - Ανταλλαγή ερμηνευτικών επιστολών με την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ΕΕ L 095 της 27.04.1995, σελ. 47-52. Η συμφωνία αυτή ήταν καινοτόμος και παραμένει. Συνδυάζει στοιχεία συνεφαρμογής ήπιου και σκληρού δικαίου εντός των μεγαλύτερων αγορών του πλανήτη παρουσιάζοντας συνεργατική και συντονισμένη εξωχωρικότητα εφαρμογής κοινών μέτρων των συμβαλλόμενων μερών που οδηγούν σε ασφάλεια δικαίου στη δράση των επιχειρήσεων, π.χ. σε διατλαντικές συγχωνεύσεις.

⁴³⁷. Viner J. (1950). *The Customs Union Issue*. Carnegie Endowment for International Peace, New York, Chapter 4. Scitovsky T. (1960). *International Trade and Economic Integration as a Means of Overcoming the Disadvantages of a Small Nation*. Εκδ. Macmillan, Economic Consequences of the Size of Nations (Proceedings of a Conference held by the International Economic Association), London, σελ. 282 επ. και Meade E. (1955). *The Theory of Customs Unions*. Εκδ. North Holland Publishing Co., Amsterdam, σελ. 34-41.

οικονομικές ολοκληρώσεις το πρώτον σε περιφερειακό επίπεδο⁴³⁸. Το ζήτημα, πάντως, που ετέθη ήταν κατά πόσον η απελευθέρωση σε περιφερειακό επίπεδο επηρεάζει την παγκόσμια απελευθέρωση του εμπορίου. Στο πλαίσιο αυτό μια από τις σπουδαιότερες περιφερειακές ολοκληρώσεις ήταν η ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση. Μάλιστα, το εγχείρημα αυτό εμφανίζεται ως επιταχυντής της απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου. Υπό ευρύτερη έννοια, αποτέλεσε πιλότο για την παγκοσμιοποίηση των αγορών. Παράλληλα, η δημιουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, με τις οικονομίες κλίμακας που αυτή συνεπάγεται για τις επιχειρήσεις, θεωρήθηκε ως η ευρωπαϊκή απάντηση στο διεθνή ανταγωνισμό, ο οποίος εντάθηκε με τις αλληπάλληλες πολυμερείς συμφωνίες για τη μείωση των δασμών και τη γενικότερη απελευθέρωση των αγορών. Το ίδιο το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θεωρείται ότι έχει ως δικαιολογητική βάση τη συλλογική απάντηση στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης⁴³⁹. Εμφανίζεται έτσι να υπάρχει σημαντική διάδραση (interaction, interplay) μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

320. Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η οικονομική ενοποίηση είναι ένα φαινόμενο που διαπερνά και διαποτίζει με τις επιπτώσεις του ολόκληρη την εθνική ζωή και τον κορμό της εθνικής οικονομίας μιας χώρας που την επιχειρεί. Οι επιπτώσεις της ένταξης, ανάλογα με τον τομέα της εθνικής ζωής στον οποίο αναφέρονται, είναι: οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτιστικές, εκπαιδευτικές, κ.λπ.⁴⁴⁰. Μία

⁴³⁸. Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ (2005). *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 17 επ.

⁴³⁹. Στεφάνου Κ. (2002). *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τόμ. Α' Γενικά & Θεσμικά χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, αριθ. 1.2.3.

⁴⁴⁰. Η δημοκρατία αποτελεί διαχρονικά ρητό κριτήριο για την ένταξη στην Ε.Ε. Τα στοιχεία του κριτηρίου της δημοκρατίας δεν είναι αποκλειστικά πολιτικά, ένα δημοκρατικό σύστημα δεν μπορεί να αξιολογηθεί ανεξάρτητα από τους νομικούς κανόνες που το εγγυώνται. Η δημοκρατία λειτουργεί στην πράξη. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αυτό το κριτήριο είναι συχνά σε έναν «οργανικό συνδυασμό» με την θεμελιώδη απαίτηση σεβασμού του Κράτους Δικαίου (Rule of Law). Κατ' αναλογία, το κριτήριο του κράτους δικαίου δεν είναι ούτε καθαρά πολιτικό. Αυτό προκύπτει ξεκάθαρα από τον ορισμό που δόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019: «Το κράτος δικαίου κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ως μια από τις ιδρυτικές αξίες της Ένωσης. Σύμφωνα με το κράτος δικαίου, όλες οι δημόσιες εξουσίες ενεργούν πάντα εντός των περιορισμών που ορίζει ο νόμος, σύμφωνα με τις αξίες της δημοκρατίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και υπό τον έλεγχο ανεξάρτητων και αμερόληπτων δικαστηρίων. Το κράτος δικαίου περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αρχές όπως η νομιμότητα, που συνεπάγεται μια διαφανή, υπεύθυνη, δημοκρατική και πλουραλιστική διαδικασία για τη θέσπιση νόμων· ασφάλεια δικαίου· απαγόρευση της αυθαίρετης άσκησης εκτελεστικής εξουσίας· αποτελεσματική δικαστική προστασία από ανεξάρτητα και αμερόληπτα δικαστήρια· αποτελεσματικός δικαστικός έλεγχος και ισότητα ενώπιον του νόμου.». Οι αξίες και θεμελιώδεις αυτές αρχές διέπουν ιδίως τη σχέση μεταξύ του κράτους δικαίου και της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, επιτρέποντας ουσιαστικά την απρόσκοπτη λειτουργία της. Έτσι, δημιουργούνται συνθήκες ικανές και περιβάλλον φιλικό προς τις επενδύσεις, αφού οι οικονομικοί φορείς πρέπει να γνωρίζουν ότι θα αντιμετωπίζονται ισότιμα σύμφωνα με τον νόμο, Παπαδοπούλου Ρ.-Ε. (2022). *Political, Legal and Economic Criteria for Joining the EU: Is There a*

οικονομική ενοποίηση έχει συγχρόνως θετικές και αρνητικές επιπτώσεις οπότε θα πρέπει να γίνει σύγκριση των δύο πυλώνων, ωφελειών και κόστους, για να βρεθεί το καθαρό αποτέλεσμα ενός τέτοιου εγχειρήματος. Δηλαδή για να αξιολογηθεί αν μία ενοποίηση βοηθάει στην πρόοδο και την ανάπτυξη ή όχι θα πρέπει να γίνουν προσωπικές εκτιμήσεις και ποιοτικές αξιολογήσεις των ροών αφενός των ωφελειών και αφετέρου του κόστους της ενοποίησης.

321. Το εγχείρημα της Ευρώπης, της ενωσιακής ενοποίησης στηρίχθηκε στη δημιουργία μιας ισότιμης και ειρηνικής συνεργασίας μεταξύ των λαών και των κρατών, χωρίς ηγεμονίες, με βάση τις αρχές και τις αξίες του ευρωπαϊκού πολιτισμού, του δημοκρατικού πολιτεύματος και του ανθρωπισμού. **Η οικονομική ενοποίηση επελέγη ως ο καταλληλότερος τρόπος, ως βάση για την ενοποίηση της Ευρώπης⁴⁴¹.** Ωστόσο, πολλοί είναι οι παράγοντες που επηρέασαν τη διαμόρφωση των πολιτικών της Ε.Ε. Σε γενικό επίπεδο, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η αλλαγή νοοτροπίας στη δυτική Ευρώπη μετά τον πόλεμο, ακριβώς όπως συνέβη πιο πρόσφατα με τη διεύρυνση της διαδικασίας ένταξης στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Το ίδιο και ο χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, ο οποίος παρουσιάζει ολοένα και περισσότερα στοιχεία αλληλεξάρτησης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα εθνικά σύνορα να ταυτίζονται ολοένα και λιγότερο με τις πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις και πραγματικότητες. Αυτή η αλληλεξάρτηση συνέβαλε στο να πειστούν τα ευρωπαϊκά κράτη να μεταβιβάσουν αρμοδιότητες για πολιτικές σε ένα «άνωτερο» επίπεδο, σε μία προσπάθεια να διαμορφώσουν, να διοικήσουν, να ελέγξουν, να αξιοποιήσουν και να συμβαδίσουν με το σύγχρονο κόσμο⁴⁴².
322. Αυτή η οικονομική προσέγγιση, από την πρώτη στιγμή του ενοποιητικού εγχειρήματος, συνδυάστηκε με την ευημερία των προσώπων, των ευρωπαϊών πολιτών. Η προσπάθεια για ένα ποιοτικό άλμα της διαδικασίας ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς είχε ως στόχο την επίτευξη πολλαπλών ωφελειών για τις επενδύσεις, τη διεθνή ανταγωνιστικότητα και τους ρυθμούς μεγέθυνσης της ευρωπαϊκής οικονομίας. Το πρόγραμμα της εσωτερικής αγοράς, με υλοποίηση μέτρων που εξαλείφουν τους περιορισμούς, οι οποίοι εμποδίζουν τις επιχειρήσεις να είναι τόσο αποτελεσματικές όσο θα ήθελαν και θα μπορούσαν να είναι, θα οδηγούσε σε ένα περισσότερο ανταγωνιστικό περιβάλλον, δίνοντας έτσι νέες ευκαιρίες στην επιχειρηματική δραστηριότητα και στην επέκτασή της εντός μιας ευημερούσας οικονομίας. Κύριοι μακροοικονομικοί στόχοι, όπως η μείωση του κόστους

Hierarchy? In Perakis M. (editor) *Joining, Staying in, and Leaving the European Union: Legal, Political and Economic Perspectives*, εκδ. Cambridge Scholars Publishing, σελ. 5 επ.

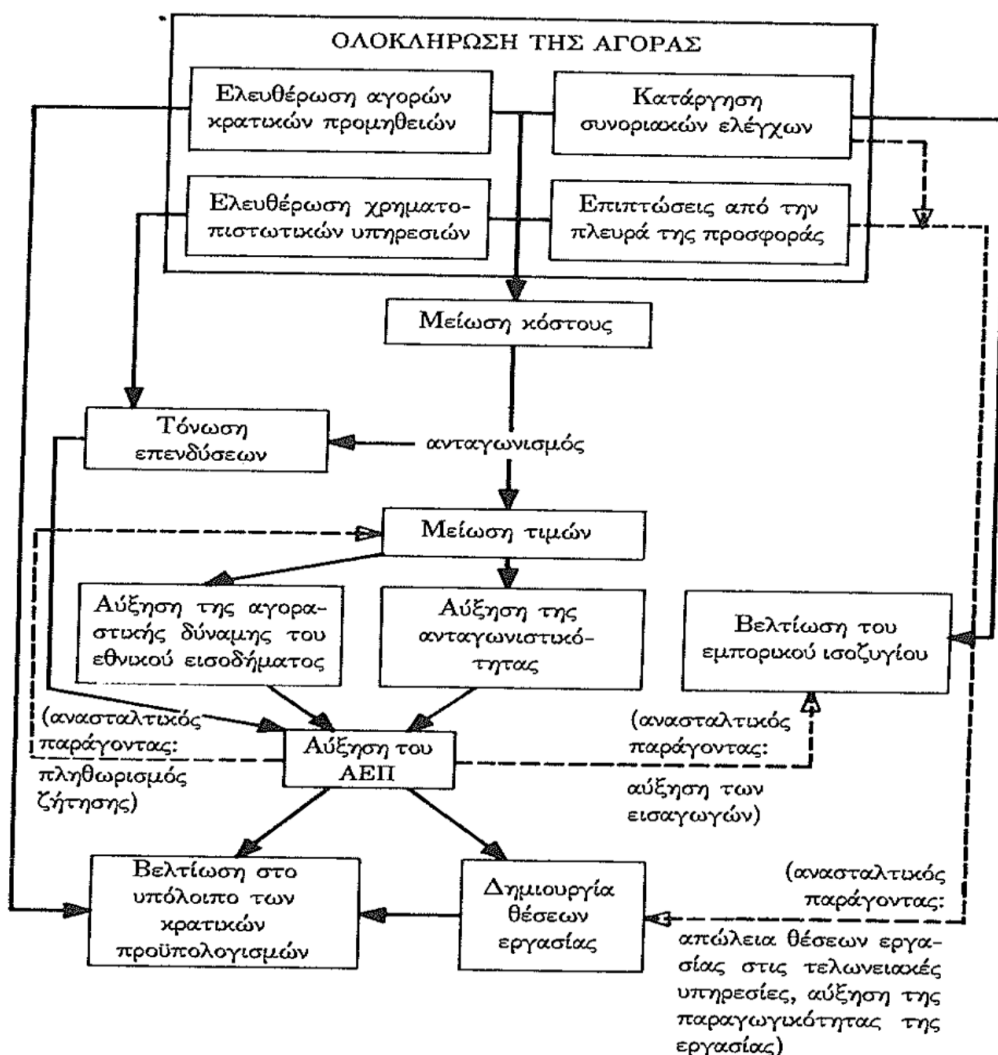
⁴⁴¹. Κανελλόπουλος Π. (2010), ό. π., σελ. 17.

⁴⁴². Nugent N. (2012). *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*. Εκδ. Σαββάλας, 2^η έκδοση, σελ. 453 επ.

παραγωγής και της διακίνησης των προϊόντων, η σύγκλιση των τιμών σε ανταγωνιστικά επίπεδα, η αναδιάρθρωση της παραγωγής, η καλύτερη χρησιμοποίηση των διαθέσιμων πόρων και η τεχνολογική ανανέωση τέθηκαν ως κεντρικοί μοχλοί ανάπτυξης της Ε.Ε. Η επίτευξη του αποκαλούμενου «κέρδους ευημερίας», που ουσιαστικά είναι ταυτόσημο με ένα υψηλότερο επίπεδο κατανάλωσης και παραγωγής από αυτό που θα μπορούσε κανείς να προσδοκά με τις τότε συνθήκες ανταγωνισμού, φαινόταν εφικτό να επιτευχθεί. Το κέρδος ευημερίας, μάλιστα, θα ήταν μεγαλύτερο εφόσον η διαδικασία φιλελευθεροποίησης υποστηριζόταν από μία ευνοϊκή μακροοικονομική πολιτική. Στο κατωτέρω διάγραμμα⁴⁴³ παρουσιάζονται οι κυριότεροι μακροοικονομικοί μηχανισμοί στη διαδικασία ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς όπως προτάθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το έτος 1988:

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Κυριότεροι μακροοικονομικοί μηχανισμοί στη διαδικασία ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς

⁴⁴³. Πηγή: Καζάκος Π. (1991). Το πρόγραμμα της εσωτερικής αγοράς. Περιεχόμενο στο: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Θεωρία και Πολιτική. Εκδ. Θεμέλιο, σελ. 297 επ.

323. Η επίτευξη του μεγαλύτερου παγκόσμιου οικονομικού συνασπισμού στον πλανήτη, με χαρακτηριστικά την αλληλεγγύη και την ειρήνη, είχε ως βασικό πυλώνα την ευημερία. Η ευημερία των πολιτών της Ε.Ε. έχει βαθιές ρίζες στην προσήλωσή της στις αρχές της «κοινωνικής οικονομίας της αγοράς»⁴⁴⁴, όπως κατοχυρώνονται στην ισχύουσα σήμερα ΣΕΕ, δηλαδή ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο. Περαιτέρω, οι επιδόσεις μιας οικονομίας, όπως η αποτελεσματικότητα στην κατανομή των πόρων της και ο ρυθμός ανάπτυξης της ενωμένης Ευρώπης, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό την υποσχόμενη κοινωνική ευημερία των πολιτών της Ένωσης⁴⁴⁵, επηρεάζονται άμεσα και εξαρτώνται από τη λειτουργία της αγοράς και ιδίως του ανταγωνισμού που, όπως αποτυπώθηκε ανωτέρω, βρίσκεται στο κέντρο των πολιτικών.
324. Πράγματι, η αποτελεσματική λειτουργία μιας αγοράς απαιτεί ισχυρό ανταγωνισμό (βρίσκεται στο κέντρο - την καρδιά της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς) ανάμεσα στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά, δηλαδή την απουσία μονοπωλιακής δύναμης. Η πολιτική ανταγωνισμού έχει ως στόχο τον έλεγχο συμπεριφορών και πρακτικών επιχειρήσεων που στοχεύουν στην εκμετάλλευση, δημιουργία ή ενδυνάμωση της μονοπωλιακής δύναμής τους, όπως συμπράξεων και καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης, διατηρώντας τις αγορές ανοικτές και ανταγωνιστικές και διασφαλίζοντας ίσους όρους ανταγωνισμού. Η πολιτική ανταγωνισμού συμβάλλει στην υλοποίηση των ευρύτερων προτεραιοτήτων της Ένωσης, όπως καθορίζονται στις κανονιστικές πολιτικές της, με στόχο την ευημερία⁴⁴⁶. Για το λόγο αυτό, το σχεδιασμό σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την υλοποίηση της πολιτικής ανταγωνισμού, δηλαδή της ευρείας κανονιστικής εργαλειοθήκης και εργαλειοθήκης επιβολής της σχετικής νομοθεσίας που έχει ως σκοπό να διασφαλίζει τη λειτουργία των αγορών προς όφελος των πελατών και των καταναλωτών ανέλαβε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ας δούμε, επομένως, συνοπτικά την εξέλιξη και τη σημερινή νομοθετική υλοποίηση της πολιτικής αυτής.

⁴⁴⁴. Ο όρος, ο οποίος συνιστά γερμανική φιλελεύθερη έμπνευση, αναφέρεται ρητώς στη Συνθήκη και θα πρέπει να ερμηνεύεται ως η ανάγκη νομικής επιδίωξης της ισόρροπης προστασίας αφενός του ελεύθερου ανταγωνισμού και αφετέρου κοινωνικών αγαθών και θεσμών, Καρύδης Γ. (2020), ό. π., σελ. 85 επ.

⁴⁴⁵. Λόγω της αλληλεξάρτησης των κρατών μελών που συμμετέχουν στο ενοποιητικό εγχείρημα και κυρίως στη ζώνη της ΟΝΕ, η άσκηση υγιών δημοσιονομικών και οικονομικών πολιτικών από ένα κράτος μέλος είναι ζήτημα που επηρεάζει τα ζωτικά συμφέροντα όλων των άλλων κρατών μελών. Η πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση έδειξε ότι η μη υιοθέτηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων ή η θέσπιση ημίμετρων σε ένα κράτος μέλος μπορεί να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στα άλλα. Στο πλαίσιο της νέας οικονομικής διακυβέρνησης της ζώνης του ευρώ και της ΕΕ, επιβάλλεται να εξασφαλιστεί ότι θα αναληφθούν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται για την εξάλειψη βασικών αδυναμιών σε ορισμένες οικονομίες, και μάλιστα ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές στη λειτουργία πρωτίστως των αγορών θα αναληφθούν νωρίτερα από ό,τι συνέβη στο πρόσφατο παρελθόν.

⁴⁴⁶. COM (2021) 713 τελικό. Μια πολιτική ανταγωνισμού κατάλληλη για νέες προκλήσεις.

2. Κανόνες Δικαίου ως εφαρμογή της Πολιτικής Ανταγωνισμού

325. Η εφαρμογή πολιτικής ανταγωνισμού έχει ως μέσο τον «Κανόνα Δικαίου» και δεν αρκείται στην καλή πίστη των συναλλασσόμενων. Οι έννοιες του «Δικαίου» και της «Ηθικής», αν και έχουν σημεία σύμπτωσης, εμφανίζουν αρκετές αποκλίσεις που ανάγονται στο σκοπό, στην προέλευση, στο περιεχόμενο και στις απορρέουσες από την παραβίασή τους κυρώσεις⁴⁴⁷. Το δίκαιο εξ ορισμού ενέχει υποχρεωτικότητα⁴⁴⁸. Το δίκαιο ρυθμίζει κατ' αρχήν τις σχέσεις των δυο βασικών μερών της οικονομικής θεωρίας, αφενός των επιχειρήσεων και αφετέρου των καταναλωτών, των προσώπων δηλαδή (*dramatis personae*) που προβαίνουν στην πράξη που διαδραματίζεται στον χώρο της αγοράς⁴⁴⁹.
326. Από τη μια πλευρά, η δημιουργία της κοινής αγοράς με την εξάλειψη των εθνικών φραγμών προκάλεσε αυξημένη οικονομική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να μετατεθεί το βάρος επίτευξης ενός υψηλού βιοτικού επιπέδου των πολιτών στις **επιχειρήσεις**⁴⁵⁰. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με παραγωγή υψηλής ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών που θα παρέχονται σε εξαιρετικά χαμηλές τιμές. Εάν μια τέτοια αγορά λειτουργεί αποτελεσματικά, καθίσταται αδύνατο να διατηρηθούν τεχνητά διαφορετικές τιμές σε διαφορετικά μέρη της αγοράς, επειδή ο καταναλωτής θα πρέπει να μπορεί να αγοράζει αγαθά από τη φθηνότερη πηγή οπουδήποτε στην Ένωση. Τα αγαθά θα πρέπει να ρέουν ελεύθερα από τις περιοχές με χαμηλές τιμές στις περιοχές με υψηλές τιμές, ιδίως με «παράλληλες συναλλαγές» από μεσάζοντες που αγοράζουν από τον κατασκευαστή σε ένα κράτος μέλος για να τα πουλήσουν σε καταναλωτές σε άλλο κράτος μέλος, αποφεύγοντας έτσι τις υψηλότερες τιμές σε αυτό το τελευταίο κράτος. Το αποτέλεσμα θα πρέπει να είναι οι τιμές να μειώνονται σε γενικές γραμμές στο ίδιο επίπεδο, έτσι ώστε, με την επιφύλαξη του κόστους μεταφοράς, η τιμή μιας δεδομένης μάρκας π.χ. εξοπλισμού υπολογιστών, να γίνει τελικά η ίδια είτε αγοράζεται στο Πόρτο, τη Μαδρίτη ή το Μόναχο⁴⁵¹.
327. Οι επιχειρήσεις τέθηκαν σε εγρήγορση αντιλαμβανόμενες την ανάγκη να είναι πολύ πιο δυναμικές και ανταποκρινόμενες στην αγορά καθώς και σε κάθε είδους εξελίξεις εντός μιας διευρυμένης αγοράς, λαμβάνοντας μέτρα όπως η συρρίκνωση, η

⁴⁴⁷. Γεωργιάδης Α. (1997). *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, σελ. 4 επ.

⁴⁴⁸. Γεωργιάδης Α. (2021). *Τι είναι δίκαιο;* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σελ. 18 επ. Η ρύθμιση του δικαίου είναι εξαναγκαστική, πράγμα που σημαίνει ότι η κοινωνία διαθέτει μηχανισμούς κυρώσεων, ώστε να εξαναγκάσει τον κοινωνικό να συμμορφωθεί με τις επιταγές του κανόνα.

⁴⁴⁹. Κοτσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 37 επ.

⁴⁵⁰. Ηλιόπουλος Κ. (2006). *Η εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Ελλάδα (1981-2005)*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, σελ. 8 επ.

⁴⁵¹. Rose V., Bailey D. (2013). *Bellamy and Child: European Union Law of Competition*. Εκδ. Oxford University Press, 7th Edition, παρ. 1.015 επ.

αναδιοργάνωση, η επανατοποθέτηση, η δημιουργία στρατηγικής συμμαχίας με άλλες εταιρίες, η εστίαση σε βασικές ικανότητες και η ανανέωση του επιχειρηματικού χαρτοφυλακίου. Η ύπαρξη μιας επιχειρηματικής προσέγγισης με γνώμονα την αγορά σήμερα σημαίνει περισσότερα από την πραγματοποίηση σταδιακών αλλαγών στους παλιούς τρόπους διοίκησης.

328. Ταυτόχρονα, το δίκαιο όφειλε να προασπίσει τα συμφέροντα των **Καταναλωτών** της νέας αγοράς, ως των ατόμων που αποτελούν τον τελικό κρίκο στην αλυσίδα παραγωγής αιτούμενοι αγαθά και υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών τους. Η προστασία των καταναλωτών έχει εδραιωθεί ως γενική αρχή του δικαίου. Η σύγχρονη ευρωπαϊκή έννομη τάξη στοχεύει στην διαμόρφωση ενός νέου τύπου καταναλωτή⁴⁵², του οποίου η πραγματική λειτουργική συμμετοχή στο οικονομικό συμβάν και στις αποφασιστικές για την προάσπιση των συμφερόντων του διαδικασίες μπορεί να επαναφέρει την ισορροπία των συναλλακτικών σχέσεων, χάριν του αμοιβαίου κοινού καλού καταναλωτή και παραγωγού⁴⁵³.
329. Από την πρώτη, βέβαια, στιγμή, τέθηκε το ερώτημα ποιος είναι ο καταναλωτής. Ο ορισμός της έννοιας αυτής πλέον αντικατοπτρίζει και την έννοια του μέσου καταναλωτή. Πράγματι, η αόριστη αυτή νομική έννοια που μπορεί να ποικίλει από τον επιφανειακό παρατηρητή μέχρι τον έμπειρο και ενημερωμένο καταναλωτή, έχει μετεξελιχθεί, καθότι πλέον αυτοί έχουν αυξημένη δυνατότητα επιλογής εντός μιας ενοποιημένης ευρωπαϊκής αγοράς με ευφυΐα και προσοχή άνω του μέσου όρου. Πράγματι, ο λογικά προσεκτικός καταναλωτής, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία του ΔΕΕ, είναι κατάλληλα πληροφορημένος, έχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί προσηκόντως την πληροφόρηση και να κάνει τις καλύτερες επιλογές με προσοχή και με βάση τη διαθεσιμότητα στην αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών⁴⁵⁴.

⁴⁵². Ιδίως δε του καταναλωτή εξ αποστάσεως, μετά από 30 και πλέον χρόνια λειτουργίας της αγοράς εντός της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως αυτή έχει οριστεί από τις Ενωσιακές Οδηγίες που ουσιαστικά ερμηνεύονται «ως το σύνολο των βιοτικών σχέσεων που ανακύπτουν και εξαρτώνται από τις σύγχρονες τεχνολογίες αλληλεπίδρασης με πληροφορικά μέσα σε απευθείας σύνδεση», Σινανιώτη Α. (2000). *Η πρόταση Οδηγίας της ΕΕ για το Ηλεκτρονικό Εμπόριο*. Συνήγορος, σελ. 97 επ.

⁴⁵³. Για παράδειγμα, απάντηση του κοινωνικού κράτους δικαίου, ως παροχή ενισχυμένης, ταχύτερης και αποτελεσματικότερης προστασίας στο ζημιωθέντα καταναλωτή έναντι των εμφανισθέντων από την αλματώδη τεχνολογική έκρηξη πηγών κινδύνου, υπήρξε από νωρίς -αποτέλεσμα της ενωσιακής νομολογίας- η διευκόλυνση του αποδεικτικού βάρους με την απομάκρυνση του υποκειμενικού στοιχείου της υπαιτιότητας από το δίκαιο αποκατάστασης των ζημιών αυτών, δημιουργώντας σταδιακά ένα αυτοτελές δικαιοκώπιο πεδίο, εκείνο της ευθύνης του παραγωγού από ελαττωματικά προϊόντα, Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2000). *Αστική ευθύνη λόγω ελαττωματικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Οι πρόσφατες εξελίξεις*. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 191 επ.

⁴⁵⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-210/96, Gut Springenheide GmbH και Rudolf Tusky, ECLI:EU:C:1998:369· Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-456, Verbraucherschutzverein e V v. Sektkellerei G.C. Kessler GmbH und Co, ECLI:EU:C:1999:35. Εύστοχα, υπό την οπτική αυτή, η Καθηγήτρια Κ. Δελούκα-Ιγγλέση τεκμηριώνει την ανάγκη ύπαρξης ισχυρού νομοθετικού πλαισίου προστασίας των καταναλωτών. Ο στόχος της προστασίας του

330. Αυτό το δίπολο αντιτιθέμενων συμφερόντων (επιχείρησης - καταναλωτή) κατά την οικονομική δράση καλείται να προστατεύσει ο νόμος. Το νομοθετικό πλαίσιο προστατεύει τον «Οικονομικό Ανταγωνισμό»⁴⁵⁵, δηλαδή τον ανταγωνισμό κατά τον οποίον οι επιχειρήσεις αγωνίζονται να προσελκύσουν τους καταναλωτές. Στο σύστημα της ελευθερίας των συναλλαγών, ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων είναι ελεύθερος εφόσον ασκείται με μεθόδους θεμιτές. Συνέπεια του οικονομικού ανταγωνισμού είναι η δυνατότητα των επιχειρήσεων να αποσπούν πελάτες από τους ανταγωνιστές τους ή να αποκτούν νέους που επεδίωκαν και οι ανταγωνιστές να αποκτήσουν. Αυτόν τον ανταγωνισμό η έννομη τάξη επιτρέπει και προστατεύει. Η ελευθερία, όμως, του ανταγωνισμού δύναται, κάποιες φορές, να οδηγήσει σε αδικίες, καταχρήσεις και υπερβάσεις. Τις περιπτώσεις αυτές το δίκαιο της καταπολέμησης με τον καθορισμό ορίων εντός των οποίων θα ασκηθεί η ελευθερία. Κάθε πράξη ανταγωνιστική που ασκείται καθ' υπέρβαση των ορίων αυτών συνιστά πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού. Κατά των πράξεων του αθέμιτου ανταγωνισμού το δίκαιο παρέχει τόσο αστική όσο και ποινική προστασία.
331. Το δίκαιο του αθέμιτου και του ελεύθερου ανταγωνισμού εφαρμόζονται και συντρέχουν συμπληρωματικά κατά την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της ελεύθερης επιχειρηματικής ανάπτυξης τελώντας σε πλήρη λειτουργική συνάφεια. Μπορούν, υπό την οπτική αυτή, να ενταχθούν κοινώς σε ένα ευρύτατο πεδίο προστασίας της οικονομικής ελευθερίας, καθότι, κατά το μεν Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού προστατεύεται η πρόσβαση στην αγορά και στην ελεύθερη διαμόρφωση της επιχειρηματικής δράσης, χωρίς αλλοιώσεις που μπορεί να προέρχονται είτε από κρατική παρέμβαση (κρατικές ενισχύσεις) είτε από τη συμπεριφορά τρίτων επιχειρήσεων (παράνομες συμπράξεις, επιβλαβείς συγχωνεύσεις, καταχρηστικές συμπεριφορές), κατά το δε Δίκαιο του Αθέμιτου Ανταγωνισμού αποτρέπεται η στρέβλωση της αγοράς από τον άμετρο, υπερβολικό ανταγωνισμό με αθέμιτες συμπεριφορές (παραπλανητικές διαφημίσεις, πωλήσεις κάτω του κόστους, κ.λπ.)⁴⁵⁶. Σημειώνεται, πάντως, ότι για την εφαρμογή του Δικαίου του Αθέμιτου Ανταγωνισμού δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση η πλήρης ελευθερία ανταγωνισμού, καθότι μπορεί να είναι δυνατή αθέμιτη ανταγωνιστική

καταναλωτή στην παγκοσμιοποιημένη ψηφιακή οικονομία θα πρέπει να διατηρηθεί κυρίως στη νομοθεσία λόγω εγγενών μειονεκτημάτων των Κωδικών Συμπεριφοράς (ήπιου δικαίου) που ενδέχεται να μην εξασφαλίσουν υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών, Delouka-Inglessi C. (2003). *Consumer protection in the global electronic marketplace. Are Laws still necessary?* Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Αποστόλου Λάζαρη, Τόμ. Α', Εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 119 επ.

⁴⁵⁵. Βούτσης Κ. (2005). *Οικονομικός Ανταγωνισμός και Δίκαιο*. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, Τόμ. Α', εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 169 επ.

⁴⁵⁶. Γιαννοπούλου-Καλαμπούκα Π. (2013). *Δίκαιο Συναλλαγών. Ειδικά Θέματα*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 30 επ.

δραστηριότητα ακόμα και υπό περιορισμένη ελευθερία⁴⁵⁷. Σε κάθε περίπτωση, το Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού στοχεύει στην προστασία της υπόστασης αυτού, ενώ το Δίκαιο του Αθέμιτου Ανταγωνισμού εγκαθιδρύει τους κανόνες άσκησης του ανταγωνισμού⁴⁵⁸.

332. Στο ρευστό αυτό πλαίσιο υλοποίησης μιας ενιαίας αγοράς υπό τη σύνθεση περισσότερων αγορών, με διαφορετικό νομικό πλαίσιο λειτουργίας η καθεμία, η Ε.Ε. δεν άφησε την λειτουργία της αγοράς ανεξέλεγκτη⁴⁵⁹, επαφιόμενη μονάχα στους οικονομικούς κανόνες της ίδιας της αγοράς και στην ηθική των επιχειρήσεων. Για την εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό υιοθετήθηκαν και εφαρμόζονται επί σχεδόν 70 χρόνια οι κανόνες Δικαίου⁴⁶⁰ του Ελεύθερου Ανταγωνισμού της Ε.Ε. (European Union Competition Law).

⁴⁵⁷. Τριανταφυλλάκης Γ. (2011), ό. π., σελ. 9 επ.

⁴⁵⁸. Με βασικό αντικείμενο παρακολούθησης την απόσπαση αντισυμβαλλόμενων (πελατών, εργαζομένων, μελών δικτύων διανομής). Η ανάλυση ορισμένων συμπεριφορών επιχειρήσεων που συναντώνται συχνά κατά την απόσπαση αντισυμβαλλομένων στοχεύει στην κριτική προσέγγιση των συμπεριφορών αυτών και κυρίως των επιπτώσεων τους στον ανταγωνισμό. Το ενωσιακό πλαίσιο προστασίας έχει ως στόχο την ομαλή λειτουργία της αγοράς, μέσω της διασφάλισης της ανόθευτης επιλογής του καταναλωτή: μόνο στο βαθμό που μπορεί ο καταναλωτής να λαμβάνει τεκμηριωμένες αποφάσεις, εξυπηρετείται η ορθολογική κατανομή των πόρων και λειτουργεί ο ανταγωνισμός ως θεσμός. Η λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων, οι οποίες είναι προϊόν συνειδητής εκτίμησης των δεδομένων από τους συνδεόμενους συναλλακτικά -εργαζόμενους, προμηθευτές, μέλη δικτύου, κ.λπ.- με μία επιχείρηση και η τήρηση των κανόνων επαγγελματικής ευσυνειδησίας από τον προσελκύνοντα τρίτο θα πρέπει να καθορίζουν το πότε η συμπεριφορά του τρίτου είναι αθέμιτη. Με άλλα λόγια, αθέμιτη θα είναι συμπεριφορά του τρίτου, όταν χρησιμοποιεί πρακτικές οι οποίες αποκλίνουν από την ενδεικνυόμενη επαγγελματική ευσυνειδησία και είναι ικανές να στρεβλώσουν την οικονομική συμπεριφορά του αποδέκτη τους, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να λάβει μία απόφαση (ως προς την τύχη της υφιστάμενης συναλλακτικής σχέσης ή τη σύναψη νέας) την οποία δεν θα ελάμβανε αν δεν υπήρχε αυτή η αθέμιτη συμπεριφορά του τρίτου. Η εφαρμογή ενιαίων κριτηρίων ελέγχου της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων είτε αυτή αφορά καταναλωτές, είτε ανταγωνιστές συμβάλλει στην ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου του αθέμιτου ανταγωνισμού και στην προσήλωσή του στην προστασία του ανταγωνισμού ως μηχανισμού λειτουργίας της αγοράς, Σωτηρόπουλος Γ. (2014). *Η παρέμβαση τρίτων σε συμβατικές σχέσεις ανταγωνιστών στο δίκαιο αθέμιτου ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 88 επ.

⁴⁵⁹. Σκοπός των ιδρυτικών Συνθηκών της Ένωσης ήταν να εξασφαλίζεται η αρχή ότι ο τόπος εγκατάστασης και η δραστηριοποίηση του επιχειρηματία θα γίνεται αποκλειστικά με οικονομικά και μόνο κριτήρια, Παπαγιάννης Δ. (2016). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 5^η έκδοση, σελ. 504.

⁴⁶⁰. Σύμφωνα με έναν κοινά αποδεκτό ορισμό, «Δίκαιο» είναι το σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν κατά τρόπο υποχρεωτικό τις σχέσεις των προσώπων, φυσικών και νομικών, που συμβιών εντός μιας οργανωμένης κοινωνίας, του κράτους. Τόσο η λέξη «Δίκαιο», που προέρχεται από το ρήμα *δείκνυμι*, όσο και οι αντίστοιχες λέξεις στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες που προέρχονται από τη λατινική λέξη *directum*, σημαίνουν *ορθή κατευθυντήρια γραμμή*.

3. Ενωσιακό νομικό πλαίσιο

3.1. Ιστορική εξέλιξη

333. Η ιστορία του δικαίου του ανταγωνισμού στην Ευρώπη πρέπει να αναζητηθεί μέσα από τη Διακήρυξη του Robert Schuman της 9ης Μαΐου 1950. Η πρόταση ότι η παραγωγή άνθρακα και χάλυβα τόσο στη Γαλλία όσο και στη Γερμανία θα έπρεπε να υπαχθεί σε Ανώτατη Αρχή, με τη συμμετοχή και άλλων ευρωπαϊκών χωρών, έχει χρησιμεύσει ως βάση για την οικονομική ανάπτυξη και ως πρώτο βήμα για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής συνομοσπονδίας. Συγκεκριμένα, η Διακήρυξη προώθησε τη μελλοντική εφαρμογή ενός σχεδίου παραγωγής και επενδύσεων με μηχανισμό τιμών και δημιουργία ταμείου μετατροπής που θα συνέβαλε στη διευκόλυνση του εξορθολογισμού της παραγωγής. Η επελθούσα τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) συστάθηκε για να αντιμετωπίσει ένα «διεθνές καρτέλ που είχε στόχο να διαιρέσει και να εκμεταλλευτεί τις εθνικές αγορές μέσω περιοριστικών πρακτικών και διατήρησης υψηλών κερδών», διασφαλίζοντας έτσι την ενοποίηση των αγορών και την αύξηση της παραγωγής άνθρακα και χάλυβα⁴⁶¹. Θεωρήθηκε ότι σταδιακά θα προέκυπταν συνθήκες που θα εξασφάλιζαν μια «πιο ορθολογική κατανομή της παραγωγής και το υψηλότερο επίπεδο παραγωγικότητας» μέσω της «συγχώνευσης των αγορών και επέκτασης της παραγωγής»⁴⁶².

⁴⁶¹. Η αρχική αυτή αφορμή θέσπισης των κανόνων δικαίου του ανταγωνισμού της Ε.Ε. οδηγεί στο εξής εύλογο ερώτημα: Πού απευθύνεται ή ορθότερα ποιόν προστατεύει αυτή η νομοθεσία; Σε αυτό ακριβώς το σημείο, έγκειται ένα πρώτο πεδίο διαφωνιών μεταξύ νομικών και οικονομολόγων. Στην εισαγωγή της παρούσας παρατέθηκαν τοποθετήσεις από την πλούσια ελληνική βιβλιογραφία (ανωτέρω υποσημ. 22). Έχει ειπωθεί ότι οι ρυθμιστικές νομοθεσίες δεν επιτρέπουν πάντα την επιδίωξη παρόμοιων στόχων. Στο πνεύμα του γερμανικού ορδο-φιλελευθερισμού, ορισμένοι συγγραφείς έχουν υποστηρίξει μια σύγκρουση μεταξύ της οικονομικής ελευθερίας και της ευημερίας των καταναλωτών, Gormsen L. (2007). *The Conflict between Economic Freedom and Consumer Welfare in the Modernization of Article 82 EC*. *European Competition Journal*, Τόμ. 3, σελ. 329 επ. και Akman P. (2009). *Searching for the Long Lost Soul of Article 82 EC*. *Oxford Journal of Legal Studies*, Τόμ. 29, σελ. 269 επ.

⁴⁶². Mestmäcker E.-J. (2012). *Wettbewerbsfreiheit und Wohlfahrt (Freedom of Competition and Welfare)*. *ORDO: Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*. Max Planck Private Law Research Paper, Τόμ. 12 (2), σελ. 429-448. Η ελευθερία του ανταγωνισμού και η οικονομική ευημερία έχουν πανομοιότυπα οικονομικά θεμέλια. Αυτές οι έννοιες διέφεραν, ωστόσο, καθώς έγιναν αντικείμενο των επιστημών της οικονομίας και του δικαίου, των συστημάτων της φιλοσοφίας ή των αφηγήσεων πιθανών ή αναπόφευκτων ιστορικών εξελίξεων. Αυτό το άρθρο εξετάζει μερικές από τις πιο σημαντικές φιλοσοφικές ιδέες όσον αφορά την επίμονη άμεση ή έμμεση επιρροή τους στην παρούσα κατανόησή μας για τον ανταγωνισμό και την ευημερία. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτες γίνονται αντιληπτές αντινομικές ερμηνείες του ανταγωνισμού ως προϋπόθεση οικονομικής ευημερίας, ως ατομικό δικαίωμα, μέσο οικονομικής οργάνωσης ή σκοπός κανόνων κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού. Όσον αφορά τη συνάφεια του δικαίου του ανταγωνισμού, το κρίσιμο ζήτημα είναι η αβέβαιη αιτιώδης συνάφεια της ανταγωνιστικής ή αντιανταγωνιστικής συμπεριφοράς και οι επιπτώσεις της στην ευημερία. Οι θεωρητικές και πρακτικές δυσκολίες στην επαλήθευση των επιπτώσεων στην ευημερία καθίστανται άσχετες, αντιμετωπίζοντας τον ανταγωνισμό ως διαδικασία συντονισμού του αποκεντρωμένου

334. Σε αυτή την ιστορική, οικονομική, κοινωνική και πολιτική συγκυρία αναφέρεται για πρώτη φορά η λέξη «ανταγωνισμός»⁴⁶³, ως μέσο αντιμετώπισης του καθορισμού των τιμών, της κατανομής ποσοστώς παραγωγής και διαίρεσης των αγορών. Τα καρτέλ συνδέονταν με μόνιμη εξάλειψη του ανταγωνισμού που είχε ως αποτέλεσμα την εκμετάλλευση των αγορών από ορισμένους επιχειρηματίες και ουσιαστικά μυστικές συμφωνίες που εξυπηρετούσαν μερικές επιχειρήσεις και όχι το θεωρούμενο «κοινό συμφέρον». Στην καταπολέμηση των καρτέλ, η Ανώτατη Αρχή κλήθηκε να διασφαλίσει ότι οι ίδιες συνθήκες της αγοράς που θα υπήρχαν υπό τέλειο ανταγωνισμό θα επικρατούσαν στην ενωμένη Ευρώπη, με στόχευση την κοινωνική αλληλεγγύη και την ειρήνη⁴⁶⁴.
335. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός κατοχυρώθηκε πρώτα στο πλαίσιο της ΕΚΑΧ (1952) με κύριο μάλλον σκοπό να αποτρέψει την επανασυγκέντρωση της μεγάλης προπολεμικής ανθρακωρυχίας και χαλυβουργίας της Γερμανίας στην περιοχή του Ρουρ⁴⁶⁵. Στην περίπτωση της επακολουθείσας Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας - ΕΟΚ, πέντε χρόνια αργότερα (1957), η νομική θεμελίωση του προσανατολισμού της οικονομίας της Κοινότητας στην αρχή του ελεύθερου και ανόθευτου ανταγωνισμού εισήχθη με γερμανική πρωτοβουλία. Οι Γερμανοί είχαν ήδη αποδεχθεί το αμερικανικό πρότυπο του αντιμονοπωλιακού δικαίου (anti-trust law)⁴⁶⁶ και υιοθετήσει την θεμελιώδη του αρχή ότι, ενώ καθένας έχει το δικαίωμα να

οικονομικού σχεδιασμού και της ελευθερίας του ανταγωνισμού, η οποία αποτελεί κυρίαρχη αρχή μιας κοινωνίας ιδιωτικού δικαίου.

⁴⁶³. Κατά τη γλωσσολογική ερμηνεία, η έννοια αποτελεί σύνθεση των λέξεων «αντί» και «αγών» που σημαίνει την προσπάθεια επικράτησης του καθενός επί των άλλων, Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994), ό. π. σελ. 17 επ.

⁴⁶⁴. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en

⁴⁶⁵. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός κατοχυρώθηκε στη Συνθήκη ΕΚΑΧ (άρθρα 65-67), Δαγτόγλου Π. (1996). *Η Ελευθερία Ανταγωνισμού στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σελ. 16 επ.

⁴⁶⁶. Οι βασικοί νόμοι που συγκροτούσαν την αρχική αντιμονοπωλιακή νομοθεσία των ΗΠΑ είναι α) ο Νόμος Sherman (1890) που αφορά τον έλεγχο των συγκεντρώσεων, δηλαδή τη συγχώνευση επιχειρήσεων και τις ρυθμίσεις του νεοσχηματιζόμενου οργανισμού που ονομάζεται trust (κοινοπραξία). Σύμφωνα με το νόμο είναι παράνομη κάθε σύσταση εμπορικής συμμαχίας που περιορίζει τον ανταγωνισμό μεταξύ των πολιτειών, ενώ έχει και ποινική διάταξη για τα πρόσωπα που επιχειρούν να μονοπωλήσουν οποιονδήποτε τομέα του εμπορίου· β) ο Νόμος Clayton (1914) που καθιστά παράνομες επιχειρηματικές πρακτικές που μειώνουν τον ανταγωνισμό όπως η διάκριση τιμών, η αποκλειστικότητα, οι δεσμευτικές συμφωνίες, η εξαγορά μετοχών ανταγωνιστικών εταιριών και η διαπλοκή στη διεύθυνση μιας εταιρίας· γ) ο Νόμος της Ομοσπονδιακής Επιτροπής Εμπορίου (1914) που αναφέρεται σε αθέμιτες εμπορικές πρακτικές κατόπιν άδικων και επιθετικών προς τους ανταγωνιστές ενεργειών· δ) ο Νόμος Robinson-Patman (1936) που προστατεύει από πτώχευση επιχειρήσεις που οδηγήθηκαν σε οικονομική ασφυξία λόγω επιθετικών και εξοβελιστικών από την αγορά πρακτικών εναντίον τους προερχόμενων από μεγάλες αλυσίδες εμπορικών καταστημάτων και πολυκαταστημάτων· ε) ο Νόμος Celler-Kefauver περί συγχωνεύσεων (1950) που συμπληρώνει τον νόμο περί συγχωνεύσεων ως προς την απαγόρευση εξαγοράς περιουσιακών στοιχείων άλλης επιχείρησης. Η πολυνομία

ασκεί θεμιτό ανταγωνισμό, κανείς δεν έχει αξίωση να προστατευθεί από θεμιτό ανταγωνισμό. Οι Γερμανοί προχώρησαν στη διάπλαση δικού τους δικαίου του ανταγωνισμού (Wettbewerbsrecht), στηριγμένου στην οικονομική φιλοσοφία του νεοφιλελευθερισμού της σχολής του Freiburg (Ordoliberalismus)⁴⁶⁷. Κατά την θεωρία αυτή, τόσο το συμφέρον της οικονομίας όσο και το συμφέρον των καταναλωτών εξασφαλίζονται καλύτερα με έναν ελεύθερο και ανόθευτο ανταγωνισμό, μια λειτουργία δηλαδή της αγοράς που είναι κατά το δυνατόν απαλλαγμένη από ιδιωτικούς και κρατικούς περιορισμούς και καθοδηγήσεις⁴⁶⁸. Η μεταπολεμική Γερμανία είχε στηρίξει σε τέτοιες αρχές την οικονομική της ανασυγκρότηση και ανάπτυξη και είχε εύλογο ενδιαφέρον να ακολουθήσει και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα το ίδιο καθεστώς ελεύθερου και ανόθευτου ανταγωνισμού⁴⁶⁹. Έτσι το κεφάλαιο της Συνθήκης που περιείχε τους κανόνες του ανταγωνισμού ακολουθήσε το γερμανικό πρότυπο⁴⁷⁰.

336. Το μοντέλο που τελικά υιοθετήθηκε ομοιάζει με το αμερικάνικο αντιμονοπωλιακό δίκαιο, προσαρμοσμένο, όμως, στα ευρωπαϊκά δεδομένα⁴⁷¹. Όπως σημειώθηκε, η μεγάλη ανάπτυξη και συνένωση των οικονομικών δυνάμεων (trusts) αντιμετωπίστηκε από τον Αμερικανό νομοθέτη με τον περίφημο νόμο Sherman Act του 1890 ο οποίος επιδίωξε αφενός την καταπολέμησή τους, αφετέρου την εφαρμογή της αρχής του ανταγωνισμού ως επιταγής σύμφωνα με τις αρχές της σχολής του Φράμπουργκ⁴⁷². Με την εφαρμογή της Sherman Act, το 1911 διαλύεται το μεγαλύτερο trust του κόσμου, η Standard Oil του Ροκφέλερ που είχε θέσει στον

αυτή λόγω των συχνών αλλαγών οδήγησε σε σύγχυση, ανομοιογένεια και αδιαφάνεια, Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994), ό. π., σελ. 23 επ.

⁴⁶⁷. Freiburger Schule, με κυριότερους εκπροσώπους τους Walter Eucken, Franz Bohm, Wilhelm Ropke. Κύριο σύγγραμμα που εκφράζει τις θέσεις της Σχολής αποτελεί το κλασσικό βιβλίο του Dr. Bohm F. (1933). *Wettbewerb und Monopolkampf Eine Untersuchung zur Frage des wirtschaftlichen Kampfrechts und zur Frage der rechtlichen Struktur der geltenden Wirtschaftsordnung*.

⁴⁶⁸. Ο ορδοφιλελευθερισμός απονέμει στο κράτος έναν πολύ σημαντικό ρόλο: Τη δημιουργία πλαισίου οικονομικής δραστηριότητας που διασφαλίζει την ελεύθερη άσκηση των δραστηριοτήτων της αγοράς. Ως εκ τούτου, οι δημόσιες αρχές πρέπει να έχουν ισχυρό θεσμικό ρόλο για να εποπτεύουν τη συμπεριφορά των εταιρειών και να απαγορεύουν εκείνες που θα μπορούσαν να αποδειχθούν επιβλαβείς για το σεβασμό των οικονομικών ελευθεριών. Από την άλλη πλευρά, το κράτος πρέπει να περιοριστεί αυστηρά σε αυτή τη λειτουργία του αμερόληπτου «διαιτητή». Δεν πρέπει να παρεμβαίνει στη λειτουργία των βιομηχανικών δομών για να τονώσει έναν συγκεκριμένο κλάδο ή εταιρεία.

⁴⁶⁹. Τα άλλα ιδρυτικά κράτη μέλη της ΕΟΚ δεν είχαν τα ίδια συμφέροντα ούτε την ίδια νομική κατοχύρωση του ελεύθερου ανταγωνισμού. Η αποδοχή παρόμοιου συστήματος σε κοινοτικό τότε επίπεδο έγινε δεκτή από τα ιδρυτικά κράτη πιθανώς και διότι δεν αντιλήφθηκαν την δεδομένη στιγμή τη θεμελιώδη σημασία του, αλλά ίσως και λόγω της εξαιρέσεως του τομέα της γεωργίας που κυριαρχούσε στην οικονομία των περισσότερων κρατών, προεχούσης της Γαλλίας.

⁴⁷⁰. Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994), ό. π., σελ. 23.

⁴⁷¹. Κοσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 10 επ.

⁴⁷². Crotti A. (1977). *Trading under EEC and U.S. Antitrust Laws*. London, σελ. 28 επ.

έλεγχό της πάνω από 30 επιχειρήσεις⁴⁷³. Το νομολογιακό δίκαιο των ΗΠΑ (equity law) πάνω στις αρχές των θεμελιωδών αυτών νόμων διαμόρφωσε την έννοια του «*unfair competition*» που καλύπτει τόσο τις περιπτώσεις αθέμιτου ανταγωνισμού όσο και τις περιπτώσεις του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στο αμερικανικό αυτό δίκαιο, το παράνομο μιας πράξεως ως αντίθετης στην αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού κρίνεται βάσει του κανόνα της λογικής του δικαιολογημένου (rule of reason).

337. Στη Συνθήκη της Ρώμης (1957), Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, διατάξεις για τη προστασία του ανταγωνισμού περιλαμβάνονται στα άρθρα 85 και 86 επ.⁴⁷⁴. Το 1989 θεσπίζεται ο Κανονισμός για τις Συγκεντρώσεις επιχειρήσεων, που ολοκληρώνει το νομοθετικό πλαίσιο⁴⁷⁵. Με την αναθεώρηση των Συνθηκών με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το έτος 1992 παραμένουν τα ίδια άρθρα που συνθέτουν το σχετικό νομικό πλαίσιο. Με τον Τίτλο VI της Συνθήκης του Άμστερνταμ του 1997 (που αντικαθιστά τον Τίτλο V) οι κοινοί κανόνες για τον ανταγωνισμό αναριθμούνται και πλέον με το ίδιο περιεχόμενο περιλαμβάνονται στα άρθρα 81 επ. Στα ίδια άρθρα παραμένουν οι κανόνες αυτοί και μετά τη Συνθήκη της Νίκαιας του έτους 2002. Το 2007 υπογράφεται στη Λισσαβώνα και τίθεται σε ισχύ από την 1^η Δεκεμβρίου 2009 η ισχύουσα Συνθήκη. Η Ένωση αντικαθιστά και διαδέχεται την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (άρθρο 1, παρ. 3, εδ. γ'). Η Ένωση βασίζεται στην παρούσα Συνθήκη και στη ΣΛΕΕ (οι οποίες ορίζονται ως «οι Συνθήκες») και έχουν το ίδιο νομικό κύρος. Οι κανόνες ανταγωνισμού μεταφέρονται στα άρθρα 101-109 και συνιστούν το Κεφάλαιο 1 του Τίτλου VII της ΣΛΕΕ.
338. Αυτό όμως που χαρακτηρίζει τη μεταρρύθμιση της ΣΛΕΕ είναι η κατάργηση του άρθρου 3 ΣΕΚ (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα). Ο ανόθευτος ανταγωνισμός υπήρξε ανέκαθεν ένα ουσιώδες και αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της εσωτερικής αγοράς της Ένωσης και η εξασφάλισή του αποτέλεσε ρητό στόχο των εφαρμοζόμενων πολιτικών και των νομικών ρυθμίσεων των ενωσιακών οργάνων και των κρατών μελών. Ωστόσο, η διάταξη του άρθρου 3, παρ. 1, περ. ζ' ΣΕΚ δεν μεταφέρθηκε στη νέα ΣΛΕΕ. Πλέον, στο άρθρο 3, παρ. 3 ρυθμίζεται ότι: «3. Η Ένωση εγκαθιδρύει εσωτερική αγορά. Εργάζεται για την αειφόρο ανάπτυξη της Ευρώπης με γνώμονα την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, την κοινωνική οικονομία της αγοράς με υψηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας, με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο, και το υψηλό επίπεδο προστασίας και

⁴⁷³. Απόφαση-σταθμός για την εφαρμογή της Sherman Act, *Standard Oil Co v. United States*, 221, U.S.

⁴⁷⁴. Ταυτόχρονα υπάρχει ρητή υποχρέωση της Κοινότητας να ακολουθεί πολιτικές που εξασφαλίζουν ανόθευτο ανταγωνισμό μέσα στην εσωτερική αγορά (άρθρο 3) «*l'établissement d'un régime assurant que la concurrence n'est pas faussée dans le marché commun*».

⁴⁷⁵. Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 4064/89, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων.

βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος. Προάγει την επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο»⁴⁷⁶.

339. Πάντως, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι το άρθρο 3, παρ. 3 ΣΕΕ προβλέπει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση εγκαθιδρύει εσωτερική αγορά, η οποία, σύμφωνα με το προσαρτημένο στη Συνθήκη της Λισσαβώνας, Πρωτόκολλο αριθ. 27 (ΕΕ C 83, σελ. 309), σχετικά με την εσωτερική αγορά και τον ανταγωνισμό, περιλαμβάνει σύστημα που εξασφαλίζει ότι δεν στρεβλώνεται ο ανταγωνισμός⁴⁷⁷. Όπως είχε κριθεί ήδη, τα προηγούμενα άρθρα 3 Α, 102 Α και 103 της Συνθήκης που αφορούσαν την οικονομική πολιτική, η οποία πρέπει να ασκείται σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της ανοικτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό (άρθρα 3 Α και 102 Α), αποτελούσαν διατάξεις που δεν θεσπίζουν εις βάρος των κρατών μελών σαφείς και ανεπιφύλακτες υποχρεώσεις τις οποίες οι ιδιώτες μπορούσαν να επικαλεστούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Συγκεκριμένα, πρόκειται για γενική αρχή για την εφαρμογή της οποίας απαιτούνται πολύπλοκες οικονομικές εκτιμήσεις οι οποίες εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του εθνικού νομοθέτη ή των εθνικών αρχών⁴⁷⁸. Επομένως, μπορεί να λεχθεί ότι η αφαίρεση της ανωτέρω διάταξης δικαιολογούνταν πολιτικώς καθώς, καίτοι από τα άρθρα αυτά προέκυπτε ότι η ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής συνιστά έναν από τους σκοπούς της Ένωσης και, κατά συνέπεια, αποτελεί σημαντικό στοιχείο ιδίως για την ερμηνεία του ευρωπαϊκού δικαίου στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, εντούτοις οι σχετικές διατάξεις έχουν προγραμματικό χαρακτήρα, οπότε η επίτευξη του σκοπού της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής είναι αποτέλεσμα πολιτικών και δράσεων της Ένωσης και των κρατών μελών.
340. Ωστόσο, πειστικότερη φαίνεται η αιτιολόγηση ότι ανάγκη του σύγχρονου νομοθετικού πλαισίου είναι η ισόρροπη προστασία της κοινωνικής προστασίας στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς⁴⁷⁹. Η προαγωγή και μη αμιγώς οικονομικών στόχων της Ένωσης, όπως η προστασία του καταναλωτή, των ΜικροΜεσαίων Επιχειρήσεων, κ.λπ. έχει ως αποτέλεσμα οι στόχοι αυτοί να εξυψώνονται και να

⁴⁷⁶. Το άρθρο 3 ΣΛΕΕ πλέον αναφέρεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης για τη «θέσπιση κανόνων ανταγωνισμού» αναγκαίων για τη λειτουργία της κοινής αγοράς. Συνεπώς, ο ελεύθερος ανταγωνισμός δεν αποτελεί πλέον αυτοδύναμο πολιτικό στόχο της Ένωσης, αλλά μέσο για την εξυπηρέτηση της ολοκλήρωσης και της εμπέδωσης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Θα πρέπει, εντούτοις, να σημειωθεί ότι το υπ' αρ. 27 εισαγωγικό της Συνθήκης Πρωτόκολλο αναφέρει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη, θεωρώντας ότι η εσωτερική αγορά περιλαμβάνει σύστημα που εξασφαλίζει ότι δεν στρεβλώνεται ο ανταγωνισμός, συμφώνησαν ότι για το συγκεκριμένο σκοπό η Ένωση λαμβάνει μέτρα βάσει των διατάξεων των Συνθηκών, συμπεριλαμβανομένου του άρθρου 352 ΣΛΕΕ, Χριστιανός Β. (2012). *Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ - Κατ' άρθρο ερμηνεία*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Άρθρα 101-105 ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτων, ο ανταγωνισμός δεν συνιστά αυτοσκοπό για την Ένωση, αλλά οι κανόνες προστασίας του αποτελεί μέσο ολοκλήρωσης και εμπέδωσης της εσωτερικής αγοράς.

⁴⁷⁷. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-52/09, Konkurrensverket, ECLI:EU:C:2011:83, σκ. 20.

⁴⁷⁸. Lenaerts K., Van Nuffel P. (2011). *European Union Law*. Εκδ. Sweet & Maxwell, παρ. 7-007, σελ. 111.

⁴⁷⁹. Καρύδης Γ. (2020), ό. π. σελ. 86 επ.

οδηγήσουν πιθανώς και σε μια τελολογική ερμηνεία των κανόνων του ανταγωνισμού.

341. Μια τέτοια προσέγγιση συνάδει με την παγκόσμια λειτουργία του δικαίου του ανταγωνισμού που εμφανίζει σε παγκόσμιο επίπεδο τάσεις χαλαρής εφαρμογής⁴⁸⁰. Είναι γεγονός πως ένα δίκαιο που θα ρυθμίζει ομοιόμορφα τον κλάδο σε παγκόσμιο επίπεδο δεν κατέστη εφικτό⁴⁸¹. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες ήταν πρωτοπόροι στον τομέα της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, μείωσαν σταδιακά τον έλεγχο των συγκεντρώσεων επιτρέποντας σε ολόκληρους τομείς της οικονομίας τους να συγκεντρωθούν. Οι αρχές και τα δικαστήρια των ΗΠΑ έχουν επίσης λίγο-πολύ εγκαταλείψει τη δίωξη για καταχρήσεις δεσπόζουσας θέσης. Αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν νομοθεσία για τις κρατικές ενισχύσεις και δεν εφαρμόζουν τη νομοθεσία περί ανταγωνισμού σε δημόσιες δραστηριότητες.
342. Στην Κίνα, η δεδηλωμένη πολιτική του κράτους να υποστηρίζει, ιδιαίτερα οικονομικά, με κάθε μέσο τους εθνικούς πρωταθλητές του, οδήγησε στη δημιουργία τεράστιων ομάδων υπό κρατικό έλεγχο. Αυτές οι ομάδες δραστηριοποιούνται παγκοσμίως και όλο και περισσότερο στην Ευρώπη. Επιπλέον, όσον αφορά τους κρατικούς ομίλους, η εφαρμογή του ελέγχου των συγχωνεύσεων υποτάσσεται στους στόχους της «βιομηχανικής πολιτικής», που καθορίζονται από το κινεζικό κράτος. Ενώ όλα είναι εγγυημένα στην Ευρώπη για να διασφαλιστεί ότι η κρατική παρέμβαση δεν μπορεί να στρεβλώσει τον ανταγωνισμό, αυτό δεν συμβαίνει στις Ηνωμένες Πολιτείες και κατά μείζονα λόγο δεν συμβαίνει σε χώρες όπως η Κίνα⁴⁸².
343. Σε κάθε περίπτωση, οι κανόνες δικαίου ανταγωνισμού, οι οποίοι είναι κατά τη νομική τους φύση ρυθμιστικοί - απαγορευτικοί, παραμένουν «κυρίαρχο» δίκαιο στην Ε.Ε. Αυτό αιτιολογείται εν μέρει λόγω της αρχής της υπεροχής του ευρωπαϊκού δικαίου έναντι των εθνικών και εν μέρει λόγω των ευρειών εξουσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε θέματα ανταγωνισμού, οι οποίες διευρύνονται συνεχώς με την ενεργή υποστήριξη της νομολογίας του ΔΕΕ. Πιο συγκεκριμένα τα άρθρα 101 επ. παρέχουν στην Επιτροπή ορισμένες σημαντικές εξουσίες: να επιβάλλει κυρώσεις σε καρτέλ και σε περιπτώσεις κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, να διατάσσει την ανάκτηση κρατικών ενισχύσεων, κ.λπ. Είναι αληθές ότι η κανονιστική εμβέλεια των κανόνων ανταγωνισμού διεισδύει επηρεάζοντας και άλλες πολιτικές της Ένωσης, όπως

⁴⁸⁰. Υπενθυμίζεται ότι οι κανόνες ανταγωνισμού τυγχάνουν «εξωεδαφικής» εφαρμογής, δηλαδή μπορεί να καταλογιστούν παραβάσεις σε επιχειρήσεις εδρεύουσες εκτός της ΕΕ, αρκεί να αναπτύσσουν τα παράνομα αποτελέσματά τους εντός της εσωτερικής αγοράς, Κοτσιρης Λ. (2003), ό. π. σελ. 372 επ.

⁴⁸¹. Prieto C., Bosco D. (2013). *Droit européen de la concurrence. Entente et abus de position dominante*. Bruylant, Brussels.

⁴⁸². Deffains B., D'Ormesson O., Perroud T. (2020). *Competition Policy and Industrial Policy: for a reform of European Law*. ROBERT SCHUMAN FOUNDATION, σελ. 6 επ.

ενδεικτικά την περιφερειακή πολιτική, την πολιτική ενέργειας και μεταφορών, την πολιτική περιβάλλοντος, την πολιτική γεωργίας και αλιείας⁴⁸³.

3.2. Εφαρμοστικοί κανόνες - Η μεταρρύθμιση του 2004

344. Η Συνθήκη περιέχει διατάξεις που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων, ειδικότερα τις συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, την εναρμονισμένη πρακτική μεταξύ επιχειρήσεων, καθώς και την εκ μέρους μίας ή περισσότερων επιχειρήσεων καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης αυτών. Περιέχει επίσης διατάξεις που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των κρατών-μελών έναντι των επιχειρήσεων με την απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων (άρθρο 107). Μπορούμε, επομένως, να κατατάξουμε σε τέσσερις πυλώνες την ενωσιακή νομοθεσία του ελεύθερου ανταγωνισμού ως εξής: α) την απαγόρευση αντιανταγωνιστικών συμπράξεων {καρτέλ - άρθρο 101 ΣΛΕΕ (πρώην 81 ΣΕΚ)}, β) την απαγόρευση της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης {άρθρο 102 ΣΛΕΕ (πρώην 82 ΣΕΚ)}, γ) τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ των επιχειρήσεων καθώς και δ) τον έλεγχο των κρατικών ενισχύσεων {άρθρα 107-109 ΣΛΕΕ (πρώην 87-89 ΣΕΚ)}.
345. Παράλληλα με την θέσπιση των ανωτέρω διατάξεων, η Συνθήκη όρισε το αρμόδιο διοικητικό όργανο, ήτοι την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που θα ήλεγχε την εφαρμογή τους και θα επέβαλλε κυρώσεις σε περιπτώσεις παραβίασής τους, υπό την επιφύλαξη του τελικού ελέγχου από το Γενικό Δικαστήριο της Ένωσης (εφεξής ΓΔΕΕ) και το Δικαστήριο. Η αυστηρή και αποτελεσματική επιβολή των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε. είναι ουσιαστικής σημασίας για τη διασφάλιση της επίτευξης των στόχων της πολιτικής ανταγωνισμού.
346. Η ερμηνεία και η εξειδίκευση των κανόνων ανταγωνισμού της Συνθήκης γίνεται στο επίπεδο του παράγωγου ενωσιακού δικαίου, τόσο με Κανονισμούς όσο και με γενικές ανακοινώσεις και ειδικές αποφάσεις της Επιτροπής. Μετά τη χάραξη της «Στρατηγικής της Λισσαβώνας»⁴⁸⁴ το 2000 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, διαπιστώθηκε η ανάγκη αναδιαμόρφωσης των κανόνων δικαίου του ανταγωνισμού, ώστε αυτοί να καλύπτουν τις σύγχρονες ανάγκες και προκλήσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Ακολούθησαν έντονες διαβουλεύσεις και την 1^η Μαΐου 2004⁴⁸⁵, στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού των διατάξεων, τέθηκαν σε εφαρμογή

⁴⁸³. Chalmers D., Hadjiemmanuil C., Monti G., Tomkins A. (2006). *European Union Law: Text and Materials*. Εκδ. Cambridge, σελ. 935 επ.

⁴⁸⁴. Η λεγόμενη «Στρατηγική της Λισσαβώνας» συμφωνήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Μάρτιο του 2000 και αποσκοπούσε στην προώθηση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης στην Ένωση.

⁴⁸⁵. Η 1^η Μαΐου 2004 χαρακτηρίστηκε από τον τότε Επίτροπο Ανταγωνισμού Mario Monti ως επαναστατική ημέρα. Όπως δήλωσε χαρακτηριστικά, «η προστασία και η ενδυνάμωση του ανταγωνισμού δεν θα γίνεται

τρεις νέοι Κανονισμοί, συνοδευόμενοι από πρόσθετες πράξεις⁴⁸⁶, κανονιστικές και μη:

- Κανονισμός 1/2003 του Συμβουλίου για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης⁴⁸⁷. Στο πλαίσιο του κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή εξέδωσε επίσης τον Κανονισμό εφαρμογής 773/2004⁴⁸⁸ της Επιτροπής σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης ΕΚ.
- Κανονισμός 139/2004 του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, ήτοι ο νέος «Κοινοτικός Κανονισμός Συγκεντρώσεων»⁴⁸⁹.

πλέον μόνο από τις Βρυξέλες». Για το πλήρες κείμενο των δηλώσεων δύναται κανείς να ανατρέξει στην επίσημη ιστοσελίδα της Ε.Ε.

⁴⁸⁶. Γνωστές ως «Το Πακέτο Εκσυγχρονισμού». Πρόκειται για ανακοινώσεις της Επιτροπής και Κατευθυντήριες Γραμμές αναφορικά με την εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού. Τα κείμενα αυτά αποκτούν εξαιρετική πρακτική σημασία για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού από τις Εθνικές Αρχές Ανταγωνισμού (εφεξής: ΕΑΑ), τα εθνικά δικαστήρια αλλά και από τις επιχειρήσεις. Παρέχουν ερμηνευτική βοήθεια δεδομένης της απειρίας των εθνικών δικαστηρίων κατά την εφαρμογή των κανόνων και, παράλληλα, είναι βασικές παράμετροι στη διαδικασία της αυτοαξιολόγησης των επιχειρήσεων, αφού τις βοηθούν αποφασιστικά να προβαίνουν οι ίδιες σε εκτίμηση των συμφωνιών τους. Αν και από αυστηρά νομική έννοια στερούνται κανονιστικού χαρακτήρα, αναπτύσσουν μία σημαντικότερη λειτουργία «πυξίδα» τόσο για τους νομικούς όσο και για τους οικονομικούς παράγοντες - στελέχη που καλούνται να εφαρμόσουν το δίκαιο του ανταγωνισμού. Τονίζεται ότι οι πράξεις αυτές προσφέρονται ιδιαίτερα για την ερμηνεία κανόνων οικονομικού χαρακτήρα, καθώς διευκολύνουν την εφαρμογή μίας σειράς κριτηρίων αξιολόγησης, τα οποία είναι πρόσφορα σε μία ανάλυση βάσει των κανόνων ανταγωνισμού. Αξιοσημείωτο είναι ότι προ της εκδόσεως κάθε ανακοίνωσης, η Επιτροπή ζητά την άποψη των ενδιαφερόμενων μερών για λόγους εύρεσης ενός κοινού παρονομαστή. Το σύνολο των κειμένων αυτών επιτελεί τρεις βασικές λειτουργίες: τη διευκρινιστική λειτουργία, την ερμηνευτική λειτουργία και, τέλος, τη λειτουργία καθορισμού της ακολουθούμενης πολιτικής ανταγωνισμού. Σε κάθε περίπτωση, η θεωρία, κατά μία διαδεδομένη άποψη οι ανακοινώσεις, οι κατευθυντήριες οδηγίες και τα επεξηγηματικά φυλλάδια δεν αναδίδουν καμία απολύτως ενέργεια. Ωστόσο, όλοι συμφωνούν ότι από τα κείμενα αυτά παράγονται ορισμένες σημαντικές νομικές συνέπειες με κυριότερη την αυτοδέσμευση της Επιτροπής που δημιουργείται από το περιεχόμενο της ανακοίνωσης. Παράλληλα, παρέχουν έναν αξιόπιστο πόλο αναφοράς για τις επιχειρήσεις, οι οποίες στηρίζονται στη δικαιολογημένη πεποίθηση ότι κινούνται με σύννομο τρόπο, αφού ακολουθούν τη συγκεκριμένη ανακοίνωση της Επιτροπής. Σημαντική κριτική, ωστόσο, έχει ασκηθεί, ιδίως στο σκέλος αυτό του προσανατολισμού των ανακοινώσεων προς την οικονομική ανάλυση των κανόνων δικαίου (οικονομοκεντρική προσέγγιση) επιδρώντας στο εύρος της έννοιας του περιορισμού του ανταγωνισμού και, συνεπώς, στην κανονιστική εμβέλεια των σχετικών άρθρων, πράγμα ανεπίτρεπτο, αφού τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ υιοθετούν ένα ανοιχτό σύστημα προστασίας των συμβάσεων στην αγορά που δεν επιβάλλει την ερμηνεία αυτή, Μαρίνος Μ.-Θ. (2006). *Ανακοινώσεις και Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού - νομικές διαστάσεις μετά τον Κανονισμό 1/2003 και επίδραση στο Εθνικό Δίκαιο των Συμβάσεων*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 7, σελ. 713 επ.

⁴⁸⁷. Κανονισμός (ΕΚ) αριθμός 1/2003 του Συμβουλίου της 16ης Δεκεμβρίου 2002 για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της συνθήκης, ΕΕ L 1 της 04.01.2003, σελ. 1.

⁴⁸⁸. Κανονισμός (ΕΚ) αριθμός 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων 81 και 82 της συνθήκης ΕΚ, ΕΕ L 123 της 27.04.2004, σελ. 18.

⁴⁸⁹. Κανονισμός (ΕΚ) αριθμός 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ης Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων. Για ανάλυση των ρυθμίσεων του Κανονισμού, Σταμούλης Γ. (2005). *Ο*

347. Μέσω των ρυθμίσεων αυτών⁴⁹⁰, η Επιτροπή σκόπευσε ευθέως στη μείωση του βάρους εργασίας της, κυρίως όσον αφορά τον έλεγχο των καθέτων συμφωνιών, και στην επικέντρωση στις βασικές αντανταγωνιστικές συμπεριφορές, όπως οι συγκεντρώσεις, τα μονοπώλια και τα καρτέλ. Η Επιτροπή, πέραν των υποθέσεων που παραμένουν στην αρμοδιότητά της, είναι επίσης υπεύθυνη για το συντονισμό των ενεργειών των Εθνικών Αρχών Ανταγωνισμού (εφεξής: ΕΑΑ), καθώς και για την παροχή καθοδήγησης ως προς την ορθή εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου τόσο σ' αυτές όσο και στα δικαστήρια των κρατών-μελών.
348. Η χρονική στιγμή θέσπισης των παραπάνω νομοθετημάτων δεν ήταν τυχαία. Δείχνει την πεποίθηση του νομοθέτη ότι είχε σχηματιστεί στην Ένωση ένα συγκεκριμένο και ασφαλές νομικό πλαίσιο, που από τη μια πλευρά επέτρεπε τη διάχυση των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής στις κρατικές αρχές και στα εθνικά δικαστήρια, και από την άλλη πλευρά κάλυπτε έναν ασφαλή σχεδιασμό των μελλοντικών επιχειρηματικών κινήσεων όσων επιχειρήσεων δραστηριοποιούνταν ή επιθυμούσαν να δραστηριοποιηθούν στον ευρωπαϊκό χώρο⁴⁹¹.
349. Η στόχευση αυτή ακολουθήθηκε και τα επόμενα χρόνια. Πλέον ο τόνος ήταν ελαφρώς διευρυμένος στο ότι θα έπρεπε να ελευθερωθεί το παγκόσμιο εμπόριο αγαθών, όπου έπρεπε όχι μόνο να εξαλειφθούν τα διακρατικά εμπορικά εμπόδια, αλλά και να ελεγχθούν οι ιδιωτικοί περιορισμοί στον ανταγωνισμό διεθνώς⁴⁹².

Νέος Κανονισμός Συγκεντρώσεων 139/2004 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 7, σελ. 786 επ.

⁴⁹⁰. Επαρκής κωδικοποίηση της εθνικής και ευρωπαϊκής νομοθεσίας διαθέσιμη σε κώδικα υπό Τριανταφυλλάκης Γ. (2019), *Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.

⁴⁹¹. Lianos I. (2007). *La transformation du droit de la concurrence par le recours à l'analyse économique*. Εκδ. Athens: Ant. Sakkoulas / Brussels: Bruylant.

⁴⁹². Η ύπαρξη κρατικού προστατευτισμού υπήρξε διαχρονικά ισχυρό αντίβαρο στην διεθνοποίηση του εμπορίου. Ένα επιχείρημα υπέρ της επιβολής δασμών που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής αναφέρεται στην ανάγκη προστασίας του εγχώριου εργατικού δυναμικού από φθηνή ξένη εργασία. Η σύγκριση μεταξύ ονομαστικών μισθών μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα. Ειδικότερα, ακόμη και όταν οι εγχώριοι μισθοί είναι υψηλότεροι απ' ό,τι στο εξωτερικό, το εγχώριο εργατικό κόστος μπορεί να είναι χαμηλότερο εάν η παραγωγικότητα της εργασίας είναι επαρκώς υψηλότερη στην εγχώρια οικονομία. Αλλά, ακόμη κι αν αυτό δεν ισχύει, χώρες με υψηλό εργατικό κόστος συνήθως εξειδικεύονται στην παραγωγή και εξαγωγή προϊόντων, τα οποία είναι προηγμένης τεχνολογίας και επομένως υψηλής προστιθέμενης αξίας. Ένα άλλο επιχείρημα, επίσης εσφαλμένο, αφορά το λεγόμενο «επιστημονικό» δασμό. Σύμφωνα με αυτόν, ο σκοπός της επιβολής δασμού σ' ένα προϊόν είναι να εξισώσει την τιμή των εισαγωγών με την εγχώρια τιμή, ώστε οι εγχώριοι παραγωγοί να αντιμετωπίσουν επί ίσοις όροις τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Ένας τέτοιος δασμός, όμως, τείνει να εξουδετερώσει τις διαφορές των τιμών διεθνώς και να εξαλείψει τη βασική αιτία ύπαρξης του διεθνούς εμπορίου. Ένα βασικό επιχείρημα υπέρ του προστατευτισμού αναφέρεται στην ανάγκη προστασίας της «νηπιακής» επιχείρησης. Σύμφωνα με το επιχείρημα αυτό, η επιβολή δασμού δικαιολογείται στην περίπτωση νέων επιχειρήσεων που βρίσκονται στο ξεκίνημα της ανάπτυξής τους και εμφανίζονται πολλά

350. Ιδιαίτερα σημαντικός και καινοτόμος ήταν ο Κανονισμός 1/2003, που επέφερε αλλαγές σε τέσσερα βασικά σημεία: α) επέβαλε την υποχρέωση εφαρμογής του δικαίου της Ε.Ε. από τις εθνικές αρχές (άρθρο 3)⁴⁹³, β) επέβαλε την αποκεντρωμένη εφαρμογή του άρθρου 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ, θεσπίζοντας έτσι το σύστημα της *ex lege* εξαιρέσης (άρθρα 1, 4, 5 και 6)⁴⁹⁴, γ) ενίσχυσε τις εξουσίες της Επιτροπής (άρθρα 17 έως 24)⁴⁹⁵ και δ) δημιούργησε ένα δίκτυο συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με

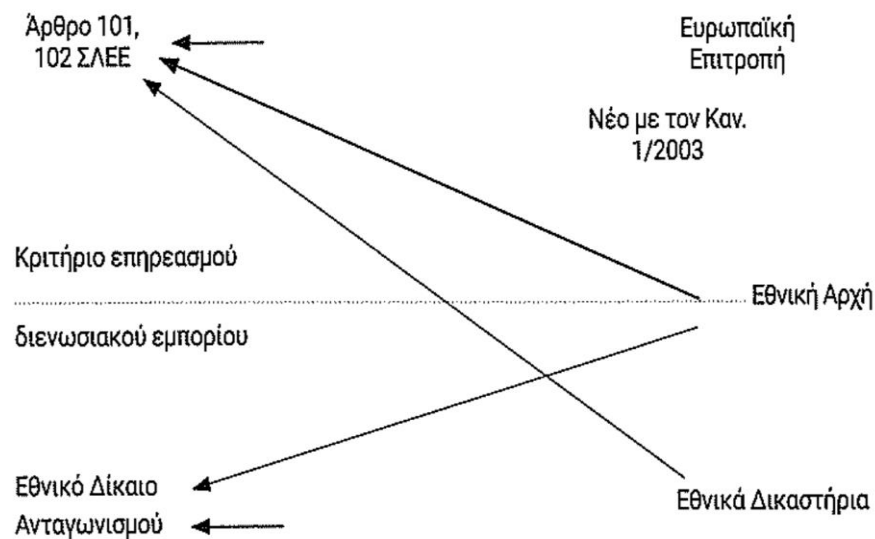
υποσχόμενες για δυναμική μελλοντική επέκταση. Η προσωρινή εμπορική προστασία είναι δικαιολογημένη αφού επιτρέπει στη «νηπιακή» επιχείρηση να αναπτυχθεί αρκετά, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Το επιχείρημα αυτό εμφανίζεται περισσότερο πειστικό στην περίπτωση των αναπτυσσόμενων χωρών, όπου οι αγορές κεφαλαίου δεν είναι τόσο ανεπτυγμένες όσο στις ανεπτυγμένες χώρες. Ωστόσο, δεν είναι πάντα εύκολο να χαρακτηριστεί σωστά μία επιχείρηση ως «νηπιακή». Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η «νηπιακή» επιχείρηση είναι μάλλον «άρρωστη» και μάταια αναμένεται η ενηλικίωσή της. Τότε, η κυβέρνηση εγκλωβίζεται στο δίλημμα «διατήρηση των προστατευτικών μέτρων ή άρση», με κίνδυνο να παραβιασθεί η προϋπόθεση της «προσωρινότητας», με ολέθριες, συνήθως, επιπτώσεις. Τραγικό παράδειγμα αποτέλεσε η περίπτωση της βραζιλιάνικης «νηπιακής» βιομηχανίας υπολογιστών. Το 1984 επιβλήθηκε νόμος απαγόρευσης της εισαγωγής των περισσότερων ξένων υπολογιστών, με στόχο την ενδυνάμωση της εγχώριας βιομηχανίας. Η αυστηρή εφαρμογή του νόμου (ελεγκτικά μέτρα, αστυνόμευση, κ.ά.) είχε ως αποτέλεσμα, η μεν Βραζιλία να μείνει τεχνολογικά στάσιμη, οι δε καταναλωτές της να ζημιωθούν - πληρώνοντας 2 και 3 φορές πάνω από την παγκόσμια τιμή - περίπου \$900 εκ. το χρόνο (μέχρι την άρση του νόμου το 1992), Παπάζογλου Χ. (2014). *Εισαγωγή στη Διεθνή Οικονομική*. Εκδ. Τσότρας, 2^η έκδοση, Αθήνα, σελ. 100 επ.

⁴⁹³. Οι συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές αποτελούν αυτόνομες έννοιες της ενωσιακής νομοθεσίας ανταγωνισμού που καλύπτουν το συντονισμό της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων στην αγορά σύμφωνα με την ερμηνεία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων. Αυτό επιτρέπει στις εθνικές αρχές, με οδηγό την πλούσια νομολογία των Δικαστηρίων και της Επιτροπής, να συμβάλλουν στην αποτελεσματική εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων οσάκις επηρεάζεται το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, Λιάσκος Ε. (2008). *Το Νέο Σύστημα Εφαρμογής του Κοινοτικού Δίκαιου Ανταγωνισμού*. Εκδ. Π.Ν.Σάκκουλας, σελ. 89 επ.

⁴⁹⁴. Καταργείται η ανάγκη έκδοσης προηγούμενης διαπλαστικού χαρακτήρα απόφασης απαλλαγής (ατομικής ή ομαδικής) δυνάμει του τότε άρθρου 81, παρ. 3 ΣΕΚ. Οι επιχειρήσεις οφείλουν πλέον να διερευνούν και να εκτιμούν με δική τους πρωτοβουλία αν η συμπεριφορά τους είναι σύμφωνη με τα άρθρα 101 επ. ΣΛΕΕ, Σουφλερός Η. (2008). *Ο Καν. 1/2003 και η αποκεντρωμένη εφαρμογή των άρθρων 81 & 82 Συνθηκ.* Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Επιμέλεια Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη σελ. 29 επ.

⁴⁹⁵. Σε κάθε περίπτωση, η εξουσία της Επιτροπής να επιβάλει οποιοδήποτε μέτρο, είτε συμπεριφοράς είτε διαρθρωτικού χαρακτήρα, το οποίο απαιτείται προκειμένου να παύσει η παράβαση, υπόκειται σε έλεγχο λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αναλογικότητας. Μέτρα διαρθρωτικού χαρακτήρα θα πρέπει να επιβάλλονται μόνον εφόσον δεν υφίσταται εξίσου αποτελεσματικό μέτρο συμπεριφοράς ή στην περίπτωση που το εξίσου αποτελεσματικό μέτρο συμπεριφοράς θα ήταν επαχθέστερο για την αφορώμενη επιχείρηση από το μέτρο διαρθρωτικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, οι διαρθρωτικές μεταβολές μιας επιχείρησης σε σχέση με την κατάστασή της πριν από την παράβαση θα θεωρούνται ανάλογες μόνον εφόσον υφίσταται σημαντικός κίνδυνος διαρκούς ή κατ' εξακολούθηση παράβασης που απορρέει από την ίδια τη διάρθρωση της επιχείρησης σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 12 του Κανονισμού.

τις ΕΑΑ) (άρθρα 11, 12 και 15)⁴⁹⁶. Η σχέση πλέον εθνικού και ενωσιακού δικαίου ανταγωνισμού μπορεί να αποτυπωθεί διαγραμματικά⁴⁹⁷ ως εξής:

351. Ο Κανονισμός επέτρεψε τον ενισχυμένο ρόλο επιβολής των εθνικών αρχών ελέγχου του ανταγωνισμού και των δικαστηρίων⁴⁹⁸, ο οποίος ενισχύθηκε με την Οδηγία (ΕΕ) 2019/1⁴⁹⁹. Σε ένα τέτοιο αποκεντρωμένο πλαίσιο επιβολής, ο αποτελεσματικός

⁴⁹⁶. Εντός του Δικτύου προβλέπεται η δημιουργία μηχανισμών ενημέρωσης και διαβουλεύσεων καθώς και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των μελών και η χρησιμοποίηση αυτών των στοιχείων για τη στοιχειοθέτηση παραβάσεων, Κουτσούκης Δ. (2005). *Η εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ από την Επιτροπή, τις Εθνικές Αρχές Ανταγωνισμού και τα Δικαστήρια*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σελ. 5 επ.

⁴⁹⁷. Πηγή: Τριανταφυλλάκης Γ. (2019), ό. π., σελ. 62.

⁴⁹⁸. Ως «εθνικά δικαστήρια» νοούνται τα δικαστήρια τα οποία λειτουργούν στο πλαίσιο της έννομης τάξης ενός κράτους-μέλους της ΕΕ και τα οποία μπορούν να εφαρμόσουν τα άρθρα της ΣΛΕΕ και νομιμοποιούνται να υποβάλουν προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης ως εθνικά δικαστήρια νοούνται, αφενός, τα διοικητικά δικαστήρια και συγκεκριμένα το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών που εκδικάζει προσφυγές κατά αποφάσεων της ΕπΑντ και το Συμβούλιο της Επικρατείας που εκδικάζει αιτήσεις αναίρεσης κατά των αποφάσεων του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, αφετέρου, τα πολιτικά δικαστήρια ουσίας και ο Άρειος Πάγος (άρθρο 35, παρ. 2 ν. 3959/2011), τα οποία εκδικάζουν διαφορές μεταξύ ιδιωτών, όπως αγωγές που αφορούν ακυρότητα ρητρών ή συμβάσεων, αγωγές για την καταβολή αποζημίωσης λόγω ηθικής βλάβης, αγωγές για είσοδο μιας επιχείρησης σε δίκτυο επιλεκτικής διανομής, αγωγές λόγω αποκλεισμού από δημόσιο διεθνή διαγωνισμό κοκ. Επίσης, ως τέτοια πρέπει να εννοηθούν και τα ποινικά δικαστήρια που καλούνται να επιβάλουν τις ποινές κατά νόμιμων εκπροσώπων ή άλλων προσώπων σε σχέση με την παράβαση του ενωσιακού και ελληνικού δικαίου ανταγωνισμού (άρθρο 44 ν. 3959/2011). Η διεθνής αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων σε μία συγκεκριμένη περίπτωση κρίνεται με βάση τους εθνικούς και ευρωπαϊκούς κανόνες περί δικαιοδοσίας, Κουτσούκης Δ. (2005), ό. π., σελ. 26 επ.

⁴⁹⁹. Ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με το ν. 4886/2022 (Α' 12). Η Οδηγία παρέχει στις ΕΑΑ τις αρμοδιότητες να επιβάλουν πιο αποτελεσματικά τους κανόνες ανταγωνισμού της Ε.Ε. και διασφαλίζει ότι οι ΕΑΑ διαθέτουν τις αναγκαίες εγγυήσεις ανεξαρτησίας και τους αναγκαίους πόρους, καθώς και αρμοδιότητες επιβολής της νομοθεσίας και προστίμων. Η άρση των εμποδίων τα οποία δεν επιτρέπουν στις ΕΑΑ να επιβάλουν

συντονισμός μεταξύ των εθνικών και των ευρωπαϊκών αρχών επιβολής του ανταγωνισμού είναι καίριας σημασίας. Επομένως, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού, που αποτελείται από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού και την Επιτροπή, χρησιμεύει ως πλατφόρμα για την ανταλλαγή πληροφοριών με στόχο τη βελτίωση του συντονισμού κατά την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού.

352. Ταυτόχρονα, στον τομέα της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, θεσπίστηκε η Οδηγία για τις αγωγές αποζημίωσης 2014/104/ΕΕ⁵⁰⁰. Με τις ρυθμίσεις της Οδηγίας ενισχύεται το αποτρεπτικό αποτέλεσμα έναντι απαγορευμένων συμφωνιών (καρτέλ και κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης) και παρέχεται καλύτερη προστασία στους καταναλωτές⁵⁰¹. Διευκολύνει τη διαδικασία για την αποκατάσταση της ζημίας που προκαλείται στους πολίτες ή σε άλλες επιχειρήσεις από παραβίαση της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού⁵⁰². Πρόσφατα δε, το Δικαστήριο επέκτεινε την ερμηνεία ως προς

αποτελεσματικά σε εθνικό επίπεδο την εφαρμογή της νομοθεσίας αναμένεται ότι θα συμβάλει στην εξάλειψη των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά και θα δώσει τέλος στη μειονεκτική θέση στην οποία περιέρχονται καταναλωτές και επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, καθώς και στη ζημία την οποία υφίστανται λόγω αυτών των εμποδίων.

⁵⁰⁰. Ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με το ν. 4529/2018 (Α' 56). Από τις διατάξεις των άρθρων 1 και 2 του νόμου προκύπτει ότι ο εθνικός νομοθέτης επέλεξε οι διατάξεις του νομοθετήματος που μετέφερε την Οδηγία να εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις «αμιγώς εθνικών παραβάσεων». Πρόκειται, συνεπώς, για θέσπιση διατάξεων, με τις οποίες γίνεται υπέρβαση του ρυθμιστικού εύρους της Οδηγίας, δηλαδή για τη λεγόμενη «υπερακοντίζουσα μεταφορά» (überschießende Umsetzung) μιας Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο (όπως ο όρος αυτός διατυπώνεται στις Αποφάσεις ΟΛΑΠ 15/2013 και 16/2013). Πράγματι, κάτι τέτοιο, αφενός, δεν απαγορεύεται ούτε εμποδίζεται από το ενωσιακό δίκαιο και, αφετέρου, θα οδηγήσει σε διασφάλιση ισοδύναμων όρων ανταγωνισμού (level playing field) για όλες τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ελληνική αγορά, καθώς και σε ισοδύναμη προστασία όλων των θιγόμενων από παραβάσεις της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού (επιχειρήσεων και καταναλωτών), Σουφλερός Η. (2018). *Αστική ευθύνη για παραβάσεις του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ζητήματα από τον νέο Νόμο 4529/2018*. Εισήγηση σε Επιμορφωτικό Σεμινάριο Δικαστικών Λειτουργών της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών με γενικό θέμα: «Ελεύθερος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός / Πνευματική Ιδιοκτησία», Θεσσαλονίκη 6-7 Δεκεμβρίου.

⁵⁰¹. Οι ιδιώτες ως θύματα μιας παράβασης ενδιαφέρονται για την αποκατάσταση της ζημίας τους. Η θέσπιση ενός αποτελεσματικού αστικού συστήματος εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου ανταγωνισμού ήταν επιθυμητό ανέκαθεν για δυο λόγους: πρώτον, την απονομή αποκαταστατικής δικαιοσύνης (corrective justice) και, δεύτερον, την επίτευξη αποτρεπτικού αποτελέσματος (deterrent effect), Μπουχάγιαρ Α. (2009). *Αστική ευθύνη για παραβάσεις του Κοινοτικού Δικαίου του Ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 26 επ.

⁵⁰². Σύμφωνα με πάγια νομολογία, η πλήρης αποτελεσματικότητα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και, πιο συγκεκριμένα, τα πρακτικά αποτελέσματα της απαγόρευσης την οποία προβλέπει η παρ. 1 του άρθρου αυτού θα θίγονταν αν δεν αναγνωριζόταν σε κάθε πρόσωπο το δικαίωμα να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που του έχει προκαλέσει σύμβαση ή συμπεριφορά ικανή είτε να περιορίσει είτε να νοθεύσει τον ανταγωνισμό. Το δικαίωμα κάθε προσώπου να ζητήσει την αποκατάσταση τέτοιας ζημίας ενισχύει, πράγματι, την αποτελεσματική λειτουργία των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης και αποθαρρύνει τις συχνά κεκαλυμμένες συμφωνίες ή πρακτικές οι οποίες ενδέχεται να περιορίζουν ή να νοθεύουν τον ανταγωνισμό, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στη διατήρηση συνθηκών πραγματικού ανταγωνισμού εντός της Ε.Ε. (Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-557/12, Kone, ECLI:EU:C:2014:1317, σκ. 23). Συναφώς, και ειδικώς στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού, οι εθνικοί κανόνες σχετικά με τις ειδικότερες λεπτομέρειες της άσκησης του δικαιώματος προς

τα δικαιούμενα πρόσωπα που δύνανται να νομιμοποιούνται ενεργητικά στην άσκηση αγωγής αποζημίωσης λόγω παραβίασης της ενωσιακής νομοθεσίας, συγκαταλέγοντας σε αυτά και πρόσωπα δημοσίου δικαίου που έχουν χρηματοδοτήσει ένα έργο. Ειδικότερα, το ΔΕΕ έκρινε ότι το άρθρο 101 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι τα πρόσωπα που δεν δραστηριοποιούνται ως προμηθευτές ή αγοραστές στην αγορά την οποία αφορά μια σύμπραξη, αλλά έχουν χορηγήσει επιδοτήσεις, υπό τη μορφή προνομιακών δανείων, σε αγοραστές προϊόντων που διατίθενται στην αγορά αυτή, μπορούν να ζητήσουν να υποχρεωθούν οι επιχειρήσεις που μετείχαν στην εν λόγω σύμπραξη να αποκαταστήσουν τη ζημία που αυτά υπέστησαν εξαιτίας του γεγονότος ότι, επειδή το ποσό των επιδοτήσεων ήταν υψηλότερο απ' ό,τι θα ήταν αν δεν υφίστατο η εν λόγω σύμπραξη, τα πρόσωπα αυτά δεν μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν το ποσό της διαφοράς για άλλους, πιο επικερδείς σκοπούς⁵⁰³.

353. Στον τομέα ελέγχου των συγκεντρώσεων⁵⁰⁴ επιχειρήσεων σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 139/2004, οι συγκεντρώσεις που ενδέχεται να παρακωλύουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της, ιδίως ως αποτέλεσμα της δημιουργίας ή της ενίσχυσης μια δεσπόζουσας θέσης, κηρύσσονται ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά (άρθρο 2, παρ. 3)⁵⁰⁵. Η

αποκατάσταση της ζημίας η οποία απορρέει από σύμπραξη ή πρακτική που απαγορεύεται βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ δεν πρέπει να υπονομεύουν την αποτελεσματική εφαρμογή της διάταξης αυτής. Επομένως, το δίκαιο των κρατών μελών πρέπει, ειδικότερα, να λαμβάνει υπόψη τον επιδιωκόμενο από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ σκοπό, ο οποίος έγκειται στη διασφάλιση της διατήρησης αποτελεσματικού και ανόθευτου ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς και, ως εκ τούτου, των τιμών που καθορίζονται υπό συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια, οποιοσδήποτε δικαιούται να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη, εφόσον υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας αυτής και μιας απαγορευμένης βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ σύμπραξης ή πρακτικής (Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295/04 έως C-298/04, Vincenzo Manfredi, ECLI:EU:C:2006:461, σκ. 61).

⁵⁰³. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-435/18, Otis, ECLI:EU:C:2019:1069, διατακτικό.

⁵⁰⁴. Ως «συγκέντρωση» ορίζεται η διαρκής αλλαγή ελέγχου είτε από τη συγχώνευση δύο ή περισσότερων εταιρειών ή τμημάτων προηγουμένως ανεξαρτήτων εταιρειών, είτε από την άμεση ή έμμεση εξαγορά από ένα ή περισσότερα άτομα (που κατέχουν ήδη τον έλεγχο τουλάχιστον μίας εταιρείας) ή από μία ή πολλές εταιρείες που αποκτούν τον έλεγχο μίας ή περισσότερων άλλων εταιρειών.

⁵⁰⁵. Το πλέον άμεσο αποτέλεσμα της συγκέντρωσης θα είναι ο περιορισμός του ανταγωνισμού μεταξύ των συμμετεχουσών επιχειρήσεων. Για παράδειγμα, η αύξηση τιμών μιας από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πριν από τη συγκέντρωση, θα είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των πωλήσεων της προς την άλλη συμμετέχουσα επιχείρηση σε κάποιο βαθμό. Με τη συγχώνευση καταργείται αυτή η συγκεκριμένη πίεση. Οι επιχειρήσεις που δεν συμμετέχουν στη συγκέντρωση και δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά μπορούν επίσης να επωφεληθούν από τη μείωση της ανταγωνιστικής πίεσης που προκύπτει από τη συγκέντρωση, δεδομένου ότι η αύξηση των τιμών των συμμετεχουσών επιχειρήσεων ενδέχεται να στρέψει ένα μέρος της ζήτησης προς τις ανταγωνίστριές τους, οι οποίες με τη σειρά τους μπορεί να αυξήσουν επικερδώς τις τιμές τους. Ο περιορισμός αυτών των ανταγωνιστικών πιέσεων θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντικές αυξήσεις τιμών στη σχετική αγορά, Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων ΕΕ C 31 της 05.02.2004, σελ. 5 έως 18, παρ. 24.

Επιτροπή πρέπει να ενημερώνεται σχετικά με τις σχεδιαζόμενες συγκεντρώσεις εάν η προκύπτουσα επιχείρηση υπερβαίνει ορισμένα όρια (οι αποκαλούμενες «συγκεντρώσεις ευρωπαϊκών διαστάσεων»). Κάτω από τα όρια αυτά, οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού μπορούν να εξετάζουν τις συγκεντρώσεις. Οι κανόνες για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων ισχύουν και για εταιρείες που εδρεύουν εκτός Ε.Ε., εφόσον αυτές δραστηριοποιούνται στην εσωτερική αγορά.

354. Η διαδικασία εξέτασης ενεργοποιείται όταν αποκτάται έλεγχος επί άλλων επιχειρήσεων (άρθρο 3, παρ. 1)⁵⁰⁶. Μετά την αξιολόγηση των πιθανών επιπτώσεων της συγκέντρωσης στον ανταγωνισμό, η Επιτροπή μπορεί να την εγκρίνει ή να την απορρίψει ή μπορεί να χορηγήσει έγκριση επιβάλλοντας ορισμένους όρους και υποχρεώσεις (άρθρο 8)⁵⁰⁷. Δεν πραγματοποιείται συστηματικός και εκ των υστέρων έλεγχος ούτε διαχωρισμός συνδεδεμένων επιχειρήσεων.

⁵⁰⁶. Ο έλεγχος της Επιτροπής αφορά και τις «μη οριζόντιες συγκεντρώσεις». Διακρίνονται δύο ευρείες κατηγορίες μη οριζόντιων συγκεντρώσεων: οι κάθετες συγκεντρώσεις και οι συγκεντρώσεις εταιριών ετερογενών δραστηριοτήτων. Οι κάθετες συγκεντρώσεις αφορούν εταιρείες που λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα της αλυσίδας εφοδιασμού. Για παράδειγμα, όταν ο κατασκευαστής ενός συγκεκριμένου προϊόντος (η «επιχείρηση δραστηριοποιούμενη σε αγορά προηγούμενης οικονομικής βαθμίδας») συγχωνεύεται με ένα από τους διανομείς του (η «επιχείρηση δραστηριοποιούμενη σε αγορά επόμενης οικονομικής βαθμίδας») υπάρχει κάθετη συγκέντρωση. Οι συγκεντρώσεις εταιριών ετερογενών δραστηριοτήτων είναι συγχωνεύσεις μεταξύ επιχειρήσεων των οποίων η σχέση δεν είναι ούτε οριζόντια (ανταγωνιστές στην ίδια σχετική αγορά) ούτε κάθετη (προμηθευτές ή πελάτες). Οι συγκεντρώσεις αυτές δεν μειώνουν τον αριθμό ή τη δύναμη των επιχειρήσεων σε μια αγορά. Λόγω του θεωρούμενου «ακίνδυνου» χαρακτήρα τους δεν τυγχάνουν ειδικών ρυθμίσεων, με την Επιτροπή ωστόσο να παραμένει επιφυλακτική, Περιστεράκη Μ. (2008). *Οι Κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κοινοτικό κανονισμό περί συγκεντρώσεων*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Επιμέλεια Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., σελ. 383 επ.

⁵⁰⁷. Η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη και άλλες πτυχές στις οποίες περιλαμβάνονται:

Αντισταθμιστική αγοραστική ισχύς: η ανταγωνιστική πίεση που δέχεται ένας προμηθευτής δεν ασκείται μόνο από τους ανταγωνιστές, αλλά μπορεί να προέρχεται και από τους πελάτες του. Ακόμα και επιχειρήσεις με πολύ υψηλά μερίδια αγοράς ενδέχεται να μην είναι σε θέση, μετά τη συγκέντρωση, να παρακωλύσουν αισθητά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό, ιδίως να ενεργούν σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα από τους πελάτες τους, αν οι τελευταίοι διαθέτουν αντισταθμιστική αγοραστική ισχύ.

Είσοδος στην αγορά: όταν η είσοδος στην αγορά είναι αρκετά εύκολη, η συγκέντρωση δεν είναι πιθανό να δημιουργήσει σημαντικούς κινδύνους για τον ανταγωνισμό. Ως εκ τούτου, η ανάλυση του στοιχείου αυτού είναι σημαντική για τη συνολική αξιολόγηση των προβλημάτων ανταγωνισμού. Για να θεωρηθεί ότι ασκεί επαρκή ανταγωνιστική πίεση στα συμμετέχοντα στη συγκέντρωση μέρη, η είσοδος στην αγορά πρέπει να αποδεικνύεται ότι είναι πιθανή, έγκαιρη και σε τέτοια κλίμακα ώστε να αποτρέψει ή να ματαιώσει τις τυχόν αντανταγωνιστικές επιπτώσεις της συγκέντρωσης.

Βελτίωση της αποτελεσματικότητας: οι επιχειρήσεις μπορούν να ισχυριστούν ότι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας είναι παράγοντας μετριασμού των πιθανών επιπτώσεων στον ανταγωνισμό. Εν προκειμένω, τα μέρη της συγκέντρωσης πρέπει να είναι σε θέση να δείξουν ότι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας συνδέεται με τη συγκέντρωση, θα επιφέρει οφέλη στους καταναλωτές και είναι επαληθεύσιμη.

355. Πάντως, ο ελεύθερος και ανόθευτος ανταγωνισμός δεν αναφέρεται μόνο στις σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων⁵⁰⁸, όπως αφήνει την εντύπωση ο τίτλος του σχετικού τμήματος του κεφαλαίου για τους κανόνες⁵⁰⁹, αλλά έχει διπλή σημασία: αφενός έχει άμεση ισχύ ή ενέργεια, θεμελιώνει δηλαδή δικαιώματα που μπορούν να επικαλούνται οι ιδιώτες και που τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν⁵¹⁰. Ειδικότερα, τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ συνιστούν δικαίωμα τόσο στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών (επιχειρήσεων) και κράτους (ανάλογο προς το ατομικό δικαίωμα που κατοχυρώνουν ρητά ή σιωπηρά τα συντάγματα των περισσότερων κρατών μελών), όσο και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών (επιχειρήσεων)⁵¹¹. Αφετέρου, θεμελιώνει την υποχρέωση αποχής των κρατών μελών από τη λήψη ή διατήρηση οποιωνδήποτε μέτρων (συμπεριλαμβανομένης της εκδόσεως κανόνων δικαίου και υιοθέτησεως διοικητικών πρακτικών) που θα μπορούσαν να άρουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των κανόνων περί ανταγωνισμού που ισχύουν για τις επιχειρήσεις. Αυτό θα συνέβαινε, κατά το Δικαστήριο, αν ένα κράτος μέλος επέβαλλε ή διευκόλυνε ή ενίσχυε τη σύναψη συμφωνιών, τη λήψη αποφάσεων ή την υιοθέτηση εναρμονισμένων πρακτικών που απαγορεύονται από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ή ενίσχυε τα αποτελέσματά τους ή μετέβαλλε την νομοθεσία του μεταβιβάζοντας σε ιδιώτες εμπόρους την ευθύνη λήψεως αποφάσεων που θίγουν την οικονομική σφαίρα⁵¹².

Προβληματική επιχείρηση: μια συγκέντρωση η οποία, κατά τα άλλα, δημιουργεί προβλήματα ανταγωνισμού, μπορεί να θεωρηθεί συμβιβάσιμη με την κοινή αγορά, αν μία από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις είναι προβληματική. Βασική προϋπόθεση είναι να μην αποτελεί συνέπεια της συγκέντρωσης τυχόν μείωση του ανταγωνισμού που έπεται της συγκέντρωσης.

⁵⁰⁸. Οι κανόνες των άρθρων της Συνθήκης είναι άμεσου εφαρμογής, Καρύδης Γ. (2012), ό. π., σελ. 90 επ.

⁵⁰⁹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-127/73, *Belgische Radio en Televisie και société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs κατά SV SABAM*, ECLI:EU:C:1974:25.

⁵¹⁰. Η ελευθερία του ανταγωνισμού κατοχυρώνεται τόσο ως (υποκειμενικό) ατομικό δικαίωμα όσο και ως (αντικειμενική) θεσμική εγγύηση από το άρθρο 5 παρ. 1 του Ελληνικού Συντάγματος που κατοχυρώνει εν γένει την οικονομική ελευθερία, Δαγτόγλου Π. (1991). *Συνταγματικό δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, αρ. 1310 επ.

⁵¹¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-453/99, *Courage Ltd v Bernard Crehan*, ECLI:EU:C:2001:465, σκ. 23 και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-724/17, *Skanska Industrial Solutions κ.λπ.*, ECLI:EU:C:2019:204, σκ. 24 με την εκεί μνημονευόμενη νομολογία.

⁵¹². Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-267/86, *Pascal Van Eyscke*, ECLI:EU:C:1988:427, σκ. 16· Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-2/91, *Meng*, ECLI:EU:C:1993:885· Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-185/91, *Bundesanstalt für den Güterfernverkehr v Gebrüder Reiff GmbH*, ECLI:EU:C:1993:886, σκ. 14 και Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-401/92 και C-402/92, *Baudziamosios bylos prieš Tankstation 't Heukske vof ir J. B. E. Boermans*, ECLI:EU:C:1994:220.

4. Εθνική νομοθεσία

356. Στην εθνική έννομη τάξη, η εισαγωγή⁵¹³ κανόνων ελεύθερου ανταγωνισμού έγινε με το ν. 703/1977 (Α' 278) περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, του οποίου οι διατάξεις τροποποιήθηκαν αρκετές φορές. Ο νόμος αντικαταστάθηκε πλήρως από το ν. 3959/2011 (Α' 93) για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού. Οι βασικές διατάξεις τόσο του προγενέστερου νόμου όσο και του επόμενου μεταφέρουν, τουλάχιστον ως προς τις βασικές διατάξεις, πιστά το ενωσιακό πλαίσιο των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ⁵¹⁴. Επιμέρους διατάξεις του ν. 3959/2011 τροποποιήθηκαν στο παρελθόν, ενώ πλέον πρόσφατη τροποποίηση αποτελεί η ψήφιση του ν. 4886/2022 (Α' 12). Με το νέο νόμο επέρχεται συνολική επικαιροποίηση της νομοθεσίας για τον ανταγωνισμό με απώτερο στόχο την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με τις διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1 («Οδηγία ECN PLUS»), μέσω της ενίσχυσης των αναγκαίων εγγυήσεων ανεξαρτησίας και πόρων και των εξουσιών εφαρμογής της νομοθεσίας της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού (εφεξής: ΕπΑντ), ενώ λαμβάνονται, επίσης, υπόψη οι προκλήσεις της ψηφιακής οικονομίας⁵¹⁵. Ο νόμος διαρθρώνεται σε οκτώ (8) κεφάλαια (Α' - Η) και αποτελείται από πενήντα έξι (56) άρθρα.
357. Καινοτομία του νέου νόμου είναι η εισαγωγή μιας νέας διακριτής συμπεριφοράς που συνιστά παράβαση στο άρθρο 1Α, ήτοι η πρόσκληση σε απαγορευμένη σύμπραξη και ανακοίνωση μελλοντικών προθέσεων τιμολόγησης προϊόντων μεταξύ ανταγωνιστών⁵¹⁶. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίζονται δύο διαφορετικά είδη μονομερών πρακτικών⁵¹⁷ με σημαντικές αρνητικές συνέπειες στον ανταγωνισμό και

⁵¹³. Σκοπός της υιοθέτησης του νομικού πλαισίου ήταν η προετοιμασία του θεσμικού πλαισίου ενόψει της ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ε., Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994), ό. π., σελ. 25 επ.

⁵¹⁴. Σινανιώτη Α. (2000). *Εμπορικό Δίκαιο. Γενικό Μέρος*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, σελ. 289 επ.

⁵¹⁵. Η αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ε.Ε., με την ενσωμάτωση της Οδηγίας (Ε.Ε.) 2019/1, αλλά και την επικαιροποίηση του ν. 3959/2011, εξασφαλίζουν περισσότερο ανοικτές και δίκαιες ανταγωνιστικές αγορές, στις οποίες οι επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται επί τη βάσει μιας πιο δίκαιης μεταχείρισης και της πρόβλεψης κατά το δυνατόν λιγότερων εμποδίων για την είσοδο και ανάπτυξή τους στην αγορά, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να παράγουν πλούτο και να δημιουργούν θέσεις εργασίας (Αιτιολογική έκθεση νόμου).

⁵¹⁶. Ακόμη και όταν δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις περί σύμπραξης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή/και του άρθρου 1 ν. 3959/2011, η μονομερής επικοινωνία μπορεί να είναι αντιανταγωνιστική διότι αποκαλύπτει τους σκοπούς ή τις προτιμήσεις του διενεργούντος την επικοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, υπό ορισμένες συνθήκες αγοράς, η ανακοίνωση/γνωστοποίηση τιμών μέσω μιας αμιγώς μονομερούς αποκάλυψης πληροφοριών σχετικά με μελλοντική τιμολόγηση στους ανταγωνιστές μπορεί να οδηγεί σε υψηλότερες τιμές για τους καταναλωτές, ΕπΑντ (2023). *Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του Άρθρου 1Α Ν 3959/2011*. Ιανουάριος 2023, σκ. 6.

⁵¹⁷. Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4886/2022. Καθώς οι εν λόγω συμπεριφορές που περιγράφονται στο άρθρο 1Α είναι στην ουσία μονομερείς, δεν δύναται να εμπίπτουν αυτοτελώς στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, αν και υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να οδηγήσουν σε

ειδικότερα πρακτικές που αποσκοπούν: (α) στην πρόσκληση, εξαναγκασμό ή παροχή κινήτρων με οποιονδήποτε τρόπο από μία επιχείρηση σε μία άλλη επιχείρηση να συμμετέχει ή να συμβάλει σε απαγορευμένη σύμπραξη μεταξύ ανταγωνιστών και (β) στη γνωστοποίηση (ενδεχομένως με δημόσια αναγγελία) μελλοντικών προθέσεων μίας επιχείρησης για την τιμολόγηση των προϊόντων της (price signalling) εφόσον αυτή περιορίζει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην ελληνική επικράτεια, δεν αποτελεί συνήθη εμπορική πρακτική και δεν έχει άλλο θεμιτό σκοπό⁵¹⁸.

358. Επιπλέον, εισάγεται στο νόμο νέο άρθρο 37Α αναφορικά με επιστολή του Προέδρου της ΕπΑντ για τη μη ανάληψη δράσης σε συγκεκριμένη υπόθεση. Πιο αναλυτικά, μία ή περισσότερες επιχειρήσεις μπορούν να υποβάλουν αίτηση για χορήγηση επιστολής με περιεχόμενο ότι η ΕπΑντ δεν θα αναλάβει δράση έναντι μιας οριζόντιας ή κάθετης σύμπραξης για παράβαση του άρθρου 1 του νόμου ή και του άρθρου 101 της ΣΛΕΕ ή έναντι μίας πρακτικής για παράβαση του άρθρου 2 του νόμου και του άρθρου 102 της ΣΛΕΕ. Οι επιχειρήσεις μπορούν να υποβάλουν σχετικό αίτημα όταν ανακύπτει

αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα. Το price signalling παρατηρείται όταν οι επιχειρήσεις ενημερώνουν τους ανταγωνιστές τους ότι σκοπεύουν να αυξήσουν τις τιμές, προκαλώντας με τη σειρά τους περαιτέρω αυξήσεις των τιμών σε ολόκληρο τον κλάδο. Το price signalling μπορεί να λάβει χώρα δημόσια, μέσω ανακοινώσεων ή σχολίων σχετικά με τις τιμές ή ιδιωτικά μέσω άμεσων επαφών μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Σε ορισμένους τύπους ολιγοπωλιακών αγορών, όπου υπάρχει σημαντική διαφάνεια, η αποκάλυψη πληροφοριών από μία επιχείρηση σχετικά με ευαίσθητες παραμέτρους του ανταγωνισμού (π.χ. μελλοντικές τιμές, κόστος, ύψος παραγωγής) ή ένδειξη, μονομερώς, μέσω συγκεκριμένης συμπεριφοράς, της πρόθεσής της να συνάψει σύμπραξη περιορισμού του ανταγωνισμού, μπορεί να έχει παρόμοια αποτελέσματα, από πλευράς περιορισμού του ανταγωνισμού («σιωπηρή συμπαιγνία»), σε σχέση με μια κατάσταση στην οποία υπήρχε σύμπραξη για τα παραπάνω μεταξύ των διαφόρων ανταγωνιστών στη συγκεκριμένη αγορά.

⁵¹⁸. Κάθε οικονομικός παράγοντας οφείλει να καθορίζει ανεξάρτητα την πολιτική που θα ακολουθήσει στην αγορά στην οποία δραστηριοποιείται (αρχή της «ανεξαρτησίας δράσης»), Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-49/92 P, Anic Partecipazioni SpA, ECLI:EU:C:1999:356, σκ. 116. Η έννοια της συμφωνίας συμπίπτει με την έννοια της σύμβασης στο αστικό δίκαιο, συνίσταται δηλαδή στη σύμπτωση δυο ή περισσότερων βουλήσεων, Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994), ό. π., σελ. 30 επ. Για το λόγο αυτό οι «συμφωνίες», «αποφάσεις» κι «εναρμονισμένες πρακτικές» είναι έννοιες που επιτρέπουν τη διάκριση του κατά πόσον μία συμπεριφορά είναι ανεξάρτητη ή αποτέλεσμα συντονισμού μεταξύ των επιχειρήσεων στην αγορά. Αν η αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά επιβάλλεται στις επιχειρήσεις από εθνική νομοθεσία ή αν η νομοθεσία αυτή διαμορφώνει ένα νομικό πλαίσιο το οποίο, από μόνο του, αποκλείει κάθε δυνατότητα ανταγωνιστικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων, τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ δεν έχουν εφαρμογή. Στην περίπτωση αυτή, ο περιορισμός του ανταγωνισμού δεν οφείλεται, όπως προϋποθέτουν οι διατάξεις αυτές, σε αυτοτελείς συμπεριφορές των επιχειρήσεων, Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-228/97, Irish Sugar, ECLI:EU:T:1999:246, σκ. 130. Οι εταιρίες οι οποίες ανήκουν στην ίδια «επιχείρηση» κατά την έννοια του άρθρου 101 παρ. 1 δεν θεωρούνται ανταγωνιστές για τους σκοπούς των παρούσων κατευθυντήριων γραμμών. Το άρθρο 101 εφαρμόζεται μόνον σε συμφωνίες μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων. Όταν μια εταιρία ασκεί αποφασιστική επιρροή σε άλλη εταιρεία, τότε οι δύο αυτές εταιρείες αποτελούν ενιαία οικονομική οντότητα και, επομένως, ανήκουν στην ίδια επιχείρηση, Καρύδης Γ. (2020), ό. π., σελ. 107 επ. Επομένως, καθώς οι εν λόγω συμπεριφορές που αναφέρονται στο άρθρο 1Α είναι στην ουσία μονομερείς, δεν δύνανται να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, αν και υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να οδηγήσουν σε αντί ανταγωνιστικά αποτελέσματα.

θέμα κατεπείγοντος δημοσίου συμφέροντος, ιδιαίτερα σε θέματα επίτευξης των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης. Προκρίνεται μια απλοποιημένη διαδικασία με την έννοια ότι ο Πρόεδρος της ΕπΑντ, με σχετική πράξη του, μπορεί να διαπιστώσει ότι δεν συντρέχει λόγος περαιτέρω δράσης, κατόπιν εισήγησης της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού (εφεξής: ΓΔΑ). Η επιστολή αυτή, μη δεσμευτική για την ίδια την ΕπΑντ και φυσικά τα Δικαστήρια, δημιουργεί ασφάλεια για τις επιχειρήσεις για όσο χρονικό διάστημα δεν μεταβάλλονται τα πραγματικά περιστατικά, στα οποία στηρίχθηκε η επιστολή κατά τον χρόνο έκδοσής της.

359. Περαιτέρω, ο νέος νόμος δίνει τη δυνατότητα να συμπληρωθούν οι εξουσίες της ΕπΑντ για έρευνα σε κλάδους της οικονομίας και τύπους συμφωνιών στους οποίους βρίσκουν εφαρμογή μέθοδοι αυτοματοποιημένης διαμόρφωσης εμπορικής συμπεριφοράς (αλγόριθμοι)⁵¹⁹, ώστε να διαγιγνώσκει έγκαιρα κινδύνους από τη χρήση τέτοιων μεθόδων.
360. Τροποποιείται, επίσης, η διαδικασία διευθέτησης διαφορών, προκειμένου να επεκταθεί ο θεσμός της διευθέτησης και σε άλλες περιπτώσεις παραβάσεων που δεν συνιστούν καρτελικές πρακτικές (νέο άρθρο 29Α). Συγκεκριμένα επεκτείνεται η δυνατότητα διευθέτησης διαφορών σε κάθετες συμπράξεις και στην καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης⁵²⁰. Η εν λόγω θεσμοθέτηση αποτελεί κατά κύριο λόγο υιοθέτηση σχετικής σύστασης του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (εφεξής: ΟΟΣΑ) και συνιστά καινοτομία, υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει αντίστοιχη τυπική πρόβλεψη σε ενωσιακό επίπεδο, όπου ο θεσμός της διευθέτησης περιορίζεται σε οριζόντιους περιορισμούς του ανταγωνισμού⁵²¹. Ωστόσο, άτυπα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εδώ και πολύ καιρό εφαρμόζει τη διευθέτηση σε υποθέσεις κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης και κάθετων περιορισμών. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις αυτές η Επιτροπή υπήρξε σημαντικά γενναιόδωρη στην έκπτωση που χορήγησε (30%-40% αντί του 15% που υπάρχει στον ψηφισθέντα νόμο) εξομοιώνοντας την έκπτωση για οριζόντιες συμπράξεις με την έκπτωση για

⁵¹⁹. Ομοιάζει με την περίπτωση της ρύθμισης του άρθρου 11 ν. 1571/1985 σχετικά με την υποχρέωση κοινοποίησης στο Υπουργείο Ανάπτυξης του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνονται οι ex factory τιμές των πετρελαιοειδών προϊόντων. Οι ρυθμίσεις αυτές έχουν αντιμετωπισθεί από την θεωρία ως αντιβαίνουσες στο δίκαιο ανταγωνισμού, Σκανδάμης Ν. (2001). *Price fixing επί πετρελαιοειδών στην Ελλάδα κατά το κοινοτικό δίκαιο*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 5, σελ. 454 επ.

⁵²⁰. Απόφαση ΕπΑντ 790/2022: Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία για τη διευθέτηση διαφορών σε υποθέσεις απαγορευμένων συμπράξεων, πρόσκλησης σε απαγορευμένη σύμπραξη και ανακοίνωσης μελλοντικών προθέσεων τιμολόγησης προϊόντων και υπηρεσιών μεταξύ ανταγωνιστών και περιπτώσεων κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης κατά παράβαση των άρθρων 1, 1Α και 2 του ν. 3959/2011, όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 4886/2022 και ισχύει ή/και των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ.

⁵²¹. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2018). *Competition Law and Policy in Greece – A Peer Review Report by the Secretariat*. DAF/COMP/WD(2018)3/FINAL, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του ΟΟΣΑ.

τυχόν λιγότερο επίμεμπτες παραβάσεις όπως είναι π.χ. οι κάθετοι περιορισμοί. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η νέα αυτή δυνατότητα αναμένεται να αξιοποιηθεί από την ΕπΑντ για να ανταπεξέλθει σε δεκάδες πρόσφατες σχετικές έρευνες που εκκρεμούν.

361. Επιπρόσθετα, με τη νέα ρύθμιση εξασφαλίζεται η προστασία των υπαλλήλων και των διευθυντικών στελεχών εταιρειών που υποβάλλουν αίτημα απαλλαγής από ατομικές κυρώσεις, όταν υπάρχουν, υπό τον όρο ότι θα συνεργαστούν με τις αρχές. Αυτό είναι σημαντικό, ώστε να διατηρηθούν τα κίνητρα των εταιρειών να υποβάλουν αιτήσεις για επιεική μεταχείριση, διότι οι αιτήσεις επιείκειας εξαρτώνται συχνά από την πλήρη συνεργασία των υπαλλήλων τους, χωρίς το φόβο να υποστούν κυρώσεις.
362. Αξίζουν μνείας ορισμένες νέες διατάξεις για τη διεξαγωγή ερευνών, προεχόντως για την άρση του απορρήτου επικοινωνιών (άρθρο 39, παρ. 1). Παρέχεται πλέον η δυνατότητα της ΕπΑντ να ζητεί τη λήψη καταθέσεων ή επεξηγήσεων και από τρίτο πρόσωπο που μπορεί να κατέχει πληροφορίες σχετικές με την υπό διερεύνηση παράβαση (άρθρο 39, παρ. 1, στοιχείο ζ). Προστίθενται περαιτέρω ρητές αναφορές στο υπολογιστικό νέφος από το οποίο μπορεί να συλλέγει πληροφορίες η ΕπΑντ· στη δυνατότητα της ΕπΑντ να συνεχίζει την έρευνα πληροφοριών και την επιλογή αντιγράφων ή αποσπασμάτων βιβλίων, εγγράφων και ηλεκτρονικών μέσων αποθήκευσης και μεταφοράς δεδομένων στους χώρους της ΕπΑντ ή σε άλλους καθορισμένους χώρους· στη δυνατότητα της ΕπΑντ να έχει πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες στις οποίες έχει πρόσβαση η ελεγχόμενη επιχείρηση· στο γεγονός ότι ηλεκτρονικά μηνύματα γίνονται δεκτά ενώπιον της ΕπΑντ ως αποδεικτικά μέσα, ανεξαρτήτως εάν φαίνεται ότι δεν έχουν αναγνωσθεί ή έχουν διαγραφεί (άρθρο 39, παρ. 1).
363. Στην ελληνική έννομη τάξη, το όργανο που έχει την αρμοδιότητα παρακολούθησης και διασφάλισης της εφαρμογής των κανόνων του ανταγωνισμού είναι η ΕπΑντ⁵²². Από τη θέση σε ισχύ των διατάξεων του ν. 2296/1995, η ΕπΑντ λειτουργεί ως Ανεξάρτητη Αρχή με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια (ν. 2296/2015, άρθρο 1, παρ. 7 του ν. 2837/2000), έχει διακεκριμένη νομική προσωπικότητα, αρμοδιότητα κανονιστικής παρέμβασης σε κλάδους της οικονομίας (άρθρα 9 και 10 του ν. 3373/2005 και άρθρο 11 του ν. 3959/2011) και διευρυμένες ελεγκτικές αρμοδιότητες. Η εσωτερική λειτουργία και ο τρόπος διαχείρισης των πόρων της ρυθμίζονται από τον οικείο Κανονισμό Λειτουργίας και Διαχείρισης της ΕπΑντ. Η

⁵²². Η ΕπΑντ αντικατέστησε την Επιτροπή για την Προστασία του Ανταγωνισμού, υπηρεσία του Υπουργείου Εμπορίου, Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 148, παρ. 3 επ.

επιλογή του νομοθέτη να αναθέσει στη διοίκηση⁵²³ και όχι απευθείας στη δικαστική εξουσία την παρακολούθηση της εφαρμογής και την επιβολή του δικαίου ανταγωνισμού προσήκει στο δικαιοκώ μας σύστημα⁵²⁴.

364. Σημαντική οργανική μονάδα της ΕπΑντ είναι η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού (ΓΔΑ)⁵²⁵. Στρατηγικός σκοπός της ΓΔΑ είναι η διατήρηση ή αποκατάσταση της υγιούς ανταγωνιστικής δομής της αγοράς. Προς τον σκοπό αυτό, η ΓΔΑ εντοπίζει και τεκμηριώνει τις πρακτικές από μέρους των επιχειρήσεων που περιορίζουν ή νοθεύουν τον ανταγωνισμό και μεριμνά για την άρση των φραγμών εισόδου στην αγορά, καθιστώντας την ελεύθερη και ανοικτή σε όλες τις επιχειρήσεις (άρθρο 8 Οργανισμού).
365. Με το νέο νόμο 4886/2022 θεσμοθετούνται αξιοσημείωτες τροποποιήσεις διατάξεων, με τις οποίες επιχειρείται να ενισχυθεί η ανεξαρτησία και οι πόροι της ΕπΑντ προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα δράσης της (άρθρο 12). Επίσης, επέρχονται αλλαγές και ως προς τη σύνθεση της ΕπΑντ και τη διαδικασία ανάδειξης μελών/Προέδρου/Αντιπροέδρου, αποβλέποντας συνολικά στη βελτιστοποίηση της λειτουργίας της ΕπΑντ, στην επιτάχυνση των διαδικασιών, στην αύξηση της αποτελεσματικότητας και στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας της Ολομέλειας της ΕπΑντ σε σχέση με τη ΓΔΑ (ακολουθώντας τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές για τους διακριτούς ρόλους των δύο οργάνων και περιορίζοντας τις πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων).
366. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο νόμος παρέχει στην ΕπΑντ αποτελεσματικά υλικά και νομικά μέσα για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων για παραβάσεις, την επιβολή προστίμων σε εταιρίες που παραβιάζουν το νόμο, την ανεξάρτητη δράση κατά την

⁵²³. Η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ ΕπΑντ και Ρυθμιστικών Αρχών στην Ελλάδα ακολουθεί μία μίξη των σχημάτων που ακολουθούνται διεθνώς και αναφέρθηκαν ανωτέρω (ανωτ. υποσ. 431). Ειδικότερα, ο Έλληνας νομοθέτης προκρίνει τον θεσμό των ανεξάρτητων αρχών για τη ρύθμιση των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕΤΤ), της ενέργειας (ΡΑΕ), των λιμένων (ΡΑΛ) και των σιδηροδρόμων (ΡΑΣ). Το σχήμα της ανάθεσης *ex ante* αρμοδιοτήτων στη ρυθμιστική αρχή και των κανόνων ανταγωνισμού αποκλειστικά στην ΕπΑντ έχει υιοθετηθεί στην περίπτωση της ΡΑΕ. Αντιθέτως, η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ) είναι αποκλειστικά αρμόδια για την εφαρμογή τόσο των ρυθμιστικών κανόνων όσο και των κανόνων ανταγωνισμού στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, με εξαίρεση τον έλεγχο συγκεντρώσεων επιχειρήσεων που αφορούν και αγορές πέραν των υπό ρύθμιση. Έτσι, για παράδειγμα, στην υπόθεση συγκέντρωσης των εταιρειών CΥΤΑ/VODAFONE η ΕΕΤΤ αξιολόγησε την επίδραση στον ανταγωνισμό της συγκέντρωσης στις αγορές τηλεπικοινωνιών, ενώ η ΕπΑντ την επίδραση στον ανταγωνισμό της απόκτησης τηλεοπτικού περιεχομένου και της παροχής υπηρεσιών συνδρομητικής τηλεοπτικής πλατφόρμας, Απόφαση ΕπΑντ 656/2018.

⁵²⁴. Δρυλλεράκης Ι. (2008). *Η επιλογή της πιο αποτελεσματικής διαδικασίας ανταγωνισμού στην Ελλάδα (Επιτροπή Ανταγωνισμού ή Δικαστής)*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Επιμέλεια Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., σελ. 22 επ.

⁵²⁵. Άρθρο 4 Οργανισμού της ΕπΑντ, Απόφαση ΕπΑντ 749/2021 Τροποποίηση και Κωδικοποίηση του Οργανισμού της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

επιβολή των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε. και την εξασφάλιση των πόρων που χρειάζονται για την άσκηση των καθηκόντων τους, καθώς και για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων επιεικούς μεταχείρισης. Τούτο παρέχει στην ΕπΑντ τη δυνατότητα να ασκούν αποτελεσματικά το έργο της επιβολής και να συνεργάζονται καλύτερα με τις άλλες αρχές ανταγωνισμού στην ΕΕ αυξάνοντας τον ανταγωνισμό στις αγορές. Ειδικότερα, εξασφαλίζει την αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος διασυνοριακής συλλογής και ανταλλαγής πληροφοριών που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό 1/2003.

367. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρμοδιότητες ελέγχου του δικαίου ανταγωνισμού στην εθνική έννομη τάξη έχει και η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ). Σύμφωνα με τις περ. στ', η' και κη', του άρθρου 113, του ν. 4727/2020, η ΕΕΤΤ ορίζεται ως η αποκλειστικώς αρμόδια αρχή να εφαρμόζει την ελληνική και ενωσιακή νομοθεσία περί ελεύθερου ανταγωνισμού στις αγορές των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Συγκεκριμένα, η ΕΕΤΤ: α) Μεριμνά για την τήρηση της νομοθεσίας περί ηλεκτρονικών επικοινωνιών και ταχυδρομικών υπηρεσιών και εφαρμόζει τις διατάξεις του ν. 3959/2011, σε σχέση με την άσκηση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, β) δύναται να ζητά τη συνδρομή της Επιτροπής Ανταγωνισμού σε όσες περιπτώσεις κρίνει αναγκαίο, γ) διενεργεί ακροάσεις για τη διαπίστωση παραβάσεων διατάξεων του νόμου 4727/2020 και δ) απευθύνει οδηγίες και συστάσεις, επιβάλλει κατ' αποκλειστικότητα πρόστιμα και λοιπές διοικητικές κυρώσεις σε εταιρείες που δραστηριοποιούνται στους τομείς ηλεκτρονικών επικοινωνιών σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, συμπεριλαμβανομένων των ποινών και κυρώσεων, που προβλέπονται στον ν. 3959/2011 και παραπέμπει τους παραβάτες στις δικαστικές αρχές. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΤΤ διαθέτει τις ίδιες εξουσίες ελέγχου, διεξαγωγής ερευνών, συλλογής στοιχείων και επιβολής κυρώσεων που έχει και η ΕπΑντ εφαρμόζοντας τον ν. 3959/2011 στις αγορές της αρμοδιότητάς της. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 14 του ν. 4070/2012 κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕΤΤ προς επιβολή κυρώσεων, το προσωπικό της ενεργεί κατ' εντολή του Προέδρου της και διαθέτει για τη συλλογή στοιχείων και τη διεξαγωγή ερευνών, τα δικαιώματα που προβλέπονται στα άρθρα 38 και 39 του ν. 3959/2011. Οι ελεγκτές της ΕΕΤΤ έχουν το δικαίωμα, προς διαπίστωση των παραβάσεων του νόμου, να ελέγχουν τα προβλεπόμενα από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις φορολογικά βιβλία και στοιχεία των επιχειρήσεων και οργανισμών, αποκλεισμένης της κατάσχεσης ή παραλαβής τους, καθώς και πάσης φύσεως λοιπά βιβλία, στοιχεία και έγγραφα αυτών, να ενεργούν έρευνες στο γραφείο και τις λοιπές εγκαταστάσεις τους, να λαμβάνουν ένορκες ή ανωμοτί, κατά την κρίση τους, καταθέσεις, με την επιφύλαξη όσων ορίζονται στο άρθρο 212 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Οι σχετικές διατάξεις, απαγορεύσεις, ποινές και κυρώσεις των άρθρων 39 και 44 του ν. 3959/2011 εφαρμόζονται και σε περίπτωση άρνησης παροχής στοιχείων, παρεμπόδισης ή δυσχέρασης του έργου της ΕΕΤΤ, με

την επιφύλαξη της εφαρμογής των κυρώσεων που προβλέπονται στον ν. 4070/2012. Κατά την άσκηση των ως άνω αρμοδιοτήτων τους, το προσωπικό της ΕΕΤΤ έχει υποχρέωση εχεμύθειας σύμφωνα με το άρθρο 41 του ν. 3959/2011. Ομοίως, η ΕΕΤΤ, βάσει του άρθρου 5 του ν. 4053/2012 (Α' 44), έχει εξουσιοδοτηθεί ως η αποκλειστικώς αρμόδια αρχή να εφαρμόζει τη νομοθεσία του ελεύθερου ανταγωνισμού και στην αγορά των ταχυδρομικών υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, Ελέγχει την τήρηση των κανόνων του ανταγωνισμού στον τομέα παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών και εφαρμόζει τις διατάξεις του ν. 3959/2011, κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων από τους φορείς παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών. Η ΕΕΤΤ μπορεί να ζητά στην περίπτωση αυτή τη συνδρομή της Επιτροπής Ανταγωνισμού, εκδίδει κανονισμό, με τον οποίο καθορίζονται οι όροι πρόσβασης των φορέων παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών σε υποδομές και υπηρεσίες του φορέα παροχής καθολικής υπηρεσίας. Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕΤΤ προς επιβολή κυρώσεων, το προσωπικό της ενεργεί ως ανωτέρω. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΤΤ, ως Αρχή Ανταγωνισμού των ως άνω αγορών, έχει επί σειρά ετών χειριστεί ένα μεγάλο εύρος καταγγελιών, πρακτικών, συμφωνιών, γνωστοποιήσεων, διαδικασιών αρνητικής πιστοποίησης (ή εξαίρεσης), συγκεντρώσεων (αλλαγές ελέγχου, συγχωνεύσεις, δημιουργία κοινής επιχείρησης) και πλήθος ζητημάτων που αφορούν στην εφαρμογή του Δικαίου του Ανταγωνισμού στις αγορές των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών.

368. Αναφερθήκαμε συνοπτικά μέχρι στιγμής στην παρουσίαση του νομικού πλαισίου, την ιστορική εξέλιξη και τη συνύπαρξη του εθνικού με το ενωσιακό δίκαιο. Ακόμη, έγινε αναφορά στις αρχές εφαρμογής του νομικού πλαισίου. Εντούτοις, όπως και η μελέτη του ανταγωνισμού από την οπτική της οικονομικής επιστήμης έχει ως κεντρική έννοια την «επιχείρηση», έτσι και η μελέτη των κανόνων ανταγωνισμού από τη σκοπιά της νομικής επιστήμης έχει την ίδια κεντρική έννοια⁵²⁶. Επομένως, πρέπει να εξετάσουμε ποιες συμπεριφορές χαρακτηρίζονται ως παράνομες⁵²⁷.

⁵²⁶. Κοσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 421 επ.

⁵²⁷. Σημειώνεται ότι ο επιστημονικός στόχος της μελέτης, όπως έχει ήδη διατυπωθεί (ανωτ. παρ. 50 επ.), είναι η παρατήρηση του συγκερασμού των νομικών ρυθμίσεων εκ παραλλήλου με τους οικονομικούς όρους ανταγωνιστικότητας μιας επιχείρησης. Τούτου δοθέντος, στο παρόν μέρος εξετάζονται συνοπτικά τα κύρια στοιχεία που συνθέτουν το ισχύον νομικό πλαίσιο.

5. Ουσιαστικό Περιεχόμενο Νομικών Ρυθμίσεων

5.1. Απαγορευμένες Συμφωνίες άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 ν. 3959/2011

5.1.1. Βασικός απαγορευτικός κανόνας

369. Το άρθρο 101, παρ. 1 της ΣΛΕΕ (και το αντίστοιχο άρθρο 1 του ν. 3959/2011⁵²⁸) απαγορεύει τις συμφωνίες και τις εναρμονισμένες πρακτικές μεταξύ εταιριών και ομίλων εταιρειών που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ χωρών της ΕΕ και που αποσκοπούν στην παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού⁵²⁹ εντός της ενιαίας αγοράς της Ε.Ε.⁵³⁰ Οι συμφωνίες αυτές κηρύσσονται αυτοδικαίως άκυρες. Όπως έχει κριθεί παγίως, κάθε οικονομικός φορέας οφείλει να καθορίζει ανεξάρτητα την πολιτική που θα ακολουθήσει στην αγορά στην οποία δραστηριοποιείται και τους όρους που προτίθεται να επιφυλάξει στην πελατεία του (αρχή της «ανεξαρτησίας δράσης»)⁵³¹. Η άσκηση αυτής της δραστηριότητας, βέβαια, συνδέεται συνήθως με κάποιο αντιστάθμισμα, το οποίο συνίσταται στην πληρωμή αμοιβής έναντι των παρεχόμενων υπηρεσιών⁵³². Αντίθετα, δεν έχουν οικονομικό χαρακτήρα, ο οποίος δικαιολογεί την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού, οι δραστηριότητες που εμπίπτουν στην άσκηση των προνομίων δημόσιας εξουσίας⁵³³.

⁵²⁸. Ουσιαστικά, μοναδική επιπλέον προϋπόθεση εφαρμογής της ενωσιακής διάταξης, σε σχέση με τη διάταξη του εθνικού δικαίου, αποτελεί αυτή της δυνατότητας επίδρασης στο ενδοενωσιακό εμπόριο, ΕπΑντ 792/2022, σκ. 28.

⁵²⁹. Οι τρεις αυτές εκφάνσεις του οικονομικού φαινομένου πρόκλησης ζημίας στον ανταγωνισμό εγείρουν δυο ερμηνευτικά ερωτήματα. Πρώτον, πώς ερμηνεύεται ο περιορισμός σε σχέση με τις εκάστοτε οικονομικό-πολιτικές συνθήκες και, δεύτερον, βάσει ποιου κριτηρίου κρίνεται ότι υφίσταται περιορισμός του ανταγωνισμού: του περιορισμού μόνο των συμμετεχόντων στη σύμπραξη (inter partes) ή της προσβολής της οικονομικής ελευθερίας των τρίτων; Τριανταφυλλάκης Γ. (2019), ό. π., σελ. 64 επ.

⁵³⁰. Οι περιοριστικές του ανταγωνισμού πρακτικές που καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός εκ των κρατών-μελών, ζωτικό δηλαδή τμήμα της κοινής αγοράς, έχουν εξ ορισμού αποτέλεσμα την παρακώλυση της οικονομικής αλληλοδιεισδύσεως που επιδιώκεται με τη ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, πληρούται το κριτήριο επηρεασμού του διακοινοτικού εμπορίου για τους σκοπούς εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Το εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών μπορεί να επηρεαστεί επίσης σε περιπτώσεις, στις οποίες η οικεία αγορά είναι η εθνική αγορά ή τμήμα της εθνικής αγοράς.

⁵³¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-7/95 P, John Deere Ltd, ECLI:EU:C:1998:256, σκ. 86.

⁵³². Απόφαση ΕπΑντ 731/2021, σκ. 72.

⁵³³. Για παράδειγμα ο «Eurocontrol» είναι οργανισμός που καθορίζει, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που χαράσσει ο διεθνής οργανισμός πολιτικής αεροπορίας, τον κοινό τύπο υπολογισμού των τελών διαδρομής. Ο τύπος αυτός λαμβάνει υπόψη το βάρος του αεροσκάφους και τη διανυόμενη απόσταση, στοιχεία επί των οποίων εφαρμόζεται ένας «ενιαίος συντελεστής». Τον συντελεστή αυτό δεν καθορίζει ο Eurocontrol αλλά κάθε ένα από τα συμβαλλόμενα κράτη, όσον αφορά τη χρήση του εναερίου χώρου του. Για κάθε πτήση υπολογίζεται και εισπράττεται από τον Eurocontrol ενιαίο τέλος που απαρτίζεται από το άθροισμα των οφειλόμενων τελών. Συνεπώς, δεν θεωρείται «επιχείρηση» για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου ανταγωνισμού.

370. Το ενωσιακό, αλλά και το εθνικό δίκαιο δεν ορίζουν τις έννοιες της απαγορευτικής διάταξης. Εντούτοις, αυτές έχουν εξειδικευθεί από τη νομολογία των ΕΑΑ και των Δικαστηρίων.

5.1.2. Υποκείμενα απαγορεύσεων. Οι όροι «επιχείρηση» και «ένωση επιχειρήσεων»

371. Οι κανόνες ανταγωνισμού απευθύνονται στις «επιχειρήσεις και στις ενώσεις επιχειρήσεων». Επομένως, για την οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής «ratione personae» των διατάξεων αυτών θα πρέπει να οριοθετηθούν οι σχετικές έννοιες.

372. Ο όρος «επιχείρηση» πρέπει να νοείται στο δίκαιο του ανταγωνισμού ως μια οικονομική μονάδα, ακόμη και αν, νομικά, η οικονομική αυτή μονάδα αποτελείται από περισσότερα πρόσωπα, φυσικά ή νομικά⁵³⁴. Ειδικότερα, η ύπαρξη επιχείρησης προϋποθέτει αυτονομία οικονομικής δράσης και συνακόλουθα πλήρη ανάληψη των οικονομικών κινδύνων που συνεπάγεται η εκάστοτε οικονομική δραστηριότητα⁵³⁵. Για τους σκοπούς της εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού, ο επίσημος διαχωρισμός δύο εταιρειών που προκύπτει από τη διακριτή νομική τους ταυτότητα δεν είναι αποφασιστικός. Το τεστ είναι εάν υπάρχει ή όχι ενότητα στη συμπεριφορά τους στην αγορά κατά τη στιγμή των πραγματικών περιστατικών. Επομένως, μπορεί να αποδειχθεί απαραίτητο να εξακριβωθεί εάν δύο εταιρείες που έχουν διακριτή νομική ταυτότητα αποτελούν ή εμπίπτουν σε μία και την ίδια επιχείρηση ή οικονομική οντότητα που υιοθετεί την ίδια συμπεριφορά στην αγορά⁵³⁶. Ως εκ τούτου, το ΓΔΕΕ έκρινε ότι η διάταξη του άρθρου 101 απευθύνεται σε οικονομικές οντότητες που αποτελούνται από μια ενιαία οργάνωση προσωπικών, υλικών και άυλων στοιχείων που επιδιώκει συγκεκριμένο οικονομικό στόχο σε μακροπρόθεσμη βάση και μπορεί να συντελέσει στην παράβαση του είδους που αναφέρεται στην εν λόγω νομική διάταξη⁵³⁷. Συνεπώς, δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις σε συμφωνίες και πρακτικές εντός ενός ομίλου επιχειρήσεων⁵³⁸. Βέβαια, το ΔΕΕ αποδέχεται την εις ολόκληρον ευθύνη των οικονομικών φορέων που αποτελούν την ενιαία οικονομική ενότητα κατά τον χρόνο διάπραξης της παράβασης⁵³⁹.

⁵³⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-97/08 P, Akzo Nobel NV, ECLI:EU:C:2009:536, σκ. 55.

⁵³⁵. Οι κανόνες προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε οντότητες που δρουν αποκλειστικά υπό την ιδιότητα, ως φορείς δημόσιας εξουσίας, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-364/92, SAT Fluggesellschaft, ECLI:EU:C:1994:7, σκ. 30.

⁵³⁶. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-325/01 DaimlerChrysler AG, ECLI:EU:T:2005:322, σκ. 85.

⁵³⁷. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-11/89, Shell International Chemical Company Ltd, ECLI:EU:T:1992:33, σκ. 311.

⁵³⁸. Καρύδης Γ. (2020), ό. π., σελ. 109 επ.

⁵³⁹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-625/13 P, Villeroy & Boch, ECLI:EU:C:2017:52, σκ. 1501. Ομοίως, το ΔΕΕ αποδέχεται την ευθύνη της μητρικής εταιρίας για καταχρηστικές πρακτικές της θυγατρικής εταιρίας κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, Απόφαση ΔΕΕ στις συνκδικασθείσες υποθέσεις C-6/73 και C-7/73, Istituto Chemioterapico Italiano S.p.A, ECLI:EU:C:1974:18, σκ. 36-41.

373. Οι κανόνες ανταγωνισμού, βέβαια, εφαρμόζονται και στις ενώσεις επιχειρήσεων⁵⁴⁰. Η «ένωση επιχειρήσεων» προϋποθέτει πλειονότητα επιχειρήσεων που συνδέονται μεταξύ τους με οποιαδήποτε μορφή οργανωμένης συνεργασίας. Δεν απαιτείται η «ένωση» να φέρει νομική προσωπικότητα⁵⁴¹. Αρκεί να εξυπηρετεί τα εμπορικά συμφέροντα των μελών της⁵⁴². Σωματεία, ενώσεις, σύνδεσμοι, επαγγελματικές οργανώσεις θεωρούνται ενώσεις επιχειρήσεων, ανεξάρτητα από τη νομική τους μορφή και τον κερδοσκοπικό ή μη χαρακτήρα τους (non-profit undertakings)⁵⁴³. Περαιτέρω, στην έννοια των ενώσεων επιχειρήσεων εμπίπτουν και ενώσεις αποτελούμενες από ενώσεις επιχειρήσεων. Εμπίπτουν δε, ειδικότερα, και οι δευτεροβάθμιες επαγγελματικές οργανώσεις (ομοσπονδίες), καθώς τα σχετικά άρθρα του ενωσιακού και εθνικού δικαίου πλαισίου, με την αναφορά τους σε ενώσεις επιχειρήσεων, στοχεύουν στο να αποτρέψουν το ενδεχόμενο επαγγελματικοί φορείς οποιασδήποτε βαθμίδας να λειτουργούν ως «forum» οικονομικών συνεννοήσεων και συντονισμένης δράσης μεταξύ των ενδιαφερόμενων

⁵⁴⁰. Οι κανόνες που θεσπίζουν οι επαγγελματικές ενώσεις δεν αποτελούν «αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων» αλλά κρατικά μέτρα, όταν εν τέλει το κράτος διατηρεί με οποιοδήποτε τρόπο τον αποφασιστικό έλεγχο στη θέσπιση ή και την τελική διαμόρφωση των αποφάσεων αυτών. Κριτήριο αποτελεί ο «αποφασιστικός έλεγχος» του κράτους. Το κριτήριο αυτό είναι επαρκές και ικανό για τον καταλογισμό του μέτρου που θεσπίζεται μέσω μιας επαγγελματικής ή επιχειρηματικής ένωσης όχι σε αυτήν αλλά στο κράτος. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η πρόσφατη ρύθμιση του άρθρου 87 ν. 4986/2022 με τίτλο: Παρατηρητήριο τιμών προϊόντων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρεπή διαβίωση των νοικοκυριών («Καλάθι του Νοικοκυριού»). Σύμφωνα με τη Γνωμοδότηση ΕπΑντ 40/2022: «*Η ρύθμιση καταρχήν δεν δημιουργεί ζητήματα εξ απόψεως δικαίου ανταγωνισμού, εφόσον η επιλογή των κατηγοριών προϊόντων που θα συμπεριλαμβάνονται στο καλάθι του νοικοκυριού δεν είναι αποτέλεσμα συμφωνίας της Πολιτείας με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά ή οποιασδήποτε επικοινωνίας ή επαφής μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων και η πρωτοβουλία δεν επιτρέπει ή ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις να ανταλλάσσουν πληροφορίες ή να συμφωνούν από κοινού τα εν λόγω προϊόντα/κατηγορίες προϊόντων ή άλλες παραμέτρους του ανταγωνισμού. Ενόψει τούτων, είναι θετική η πρόβλεψη ότι οι ευρύτερες κατηγορίες προϊόντων θα καθορίζονται από το Υπουργείο χωρίς την εμπλοκή των παικτών της αγοράς, ενώ κάθε επιχείρηση θα επιλέγει αυτόνομα τα προϊόντα και τις τιμές τους. Σε κάθε περίπτωση, παρά τις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού οι οποίες δύνανται να προκληθούν από το μέτρο, αυτό κρίνεται αναλογικό, εν όψει της παρούσης δύσκολης συγκυρίας για τους καταναλωτές και δεδομένης της προσωρινότητάς του έως 31.3.2023».* Αντίστοιχα, σε ενωσιακό επίπεδο το ΔΕΕ δέχεται ότι υφίσταται απόφαση ένωσης επιχειρήσεων, μόνο στην περίπτωση που το διοικητικό όργανο της ένωσης αυτής αποφασίζει για τον επαγγελματικό κλάδο που εκπροσωπεί, ενώ το δημόσιο δεν έχει δυνατότητα έγκρισης, απόρριψης ή τροποποίησης της απόφασης του επαγγελματικού οργάνου, Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-184/13 έως C-187/13, C-194/13, C-195/13 και C-208/13, API-Anonima Petroli Italiana SpA, ECLI:EU:C:2014:2147, σκ. 32 επ.

⁵⁴¹. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-395/96 P και C-396/96 P, Compagnie Maritime Belge Transports SA, ECLI:EU:C:2000:132, σκ. 144.

⁵⁴². Απόφαση της Επιτροπής 96/438/ΕΚ της 5ης Ιουνίου 1996 σχετικά με τη διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της συνθήκης ΕΚ (IV/34.983 - FENEX), ΕΕ L 181 της 20.07.1996, σελ. 28 έως 36, σκ. 31.

⁵⁴³. ΔΕΦΑΘ 4771/2015.

επαγγελματιών⁵⁴⁴. Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι προκειμένου μια επαγγελματική οργάνωση να αποτελέσει ένωση επιχειρήσεων κατά τα ανωτέρω, απαιτείται η από μέρους της άσκηση οικονομικής δραστηριότητας ή δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στη σφαίρα των οικονομικών συναλλαγών, χωρίς να αρκεί το γεγονός ότι τα μέλη της συνιστούν μεμονωμένα επιχειρήσεις⁵⁴⁵. Και τούτο, διότι σε ορισμένες περιπτώσεις η νομοθεσία που διέπει τις εν λόγω οργανώσεις έχει αναθέσει σε αυτές αρμοδιότητες που μπορεί να διαφοροποιούνται από τα καθήκοντα που ασκούν οι επαγγελματίες που είναι μέλη τους.

5.1.3. Αντικείμενο και προϋποθέσεις εφαρμογής του απαγορευτικού κανόνα

374. Όπως αναφέρθηκε, τα άρθρα 101 ΣΛΕΕ και 1 ν. 3959/2011 απαγορεύουν όλες τις αντιανταγωνιστικές συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων. Από τη γραμματική διατύπωση των άρθρων οι προϋποθέσεις εφαρμογής τους είναι τρεις και οι οποίες αναλύονται συνοπτικά ευθύς αμέσως.

5.1.3.1. Η ύπαρξη σύμπραξης

Συμφωνία

375. Πρώτη προϋπόθεση εφαρμογής των ως άνω διατάξεων είναι η βούληση κοινής δράσης χωρίς ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων. Η μορφή αυτής της δράσης μπορεί να προκύψει κατόπιν συμφωνίας, εναρμονισμένης πρακτικής μεταξύ επιχειρήσεων ή απόφασης ένωσης επιχειρήσεων.

376. Για τους σκοπούς των άρθρων θεωρείται ότι υφίσταται «συμφωνία» όταν οι επιχειρήσεις, ρητά ή σιωπηρά, εγκρίνουν από κοινού σχέδιο που καθορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές της αμοιβαίας δράσης τους (ή αποχής από τη δράση) στην αγορά. Αρκεί οι επιχειρήσεις να έχουν εκφράσει την κοινή τους βούληση να συμπεριφερθούν στην αγορά κατά καθορισμένο τρόπο⁵⁴⁶. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, κάθε φορά που επιχειρήσεις εκφράζουν κοινή βούληση προς επίτευξη

⁵⁴⁴. ΟΛΣτΕ 148/2015.

⁵⁴⁵. Μία απόφαση ένωσης επιχειρήσεων μπορεί, μολαταύτα, να μην εμπίπτει στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ ή 1 ν. 3959/2011, εφόσον η οργάνωση αυτή έχει κανονιστική εξουσία σε συγκεκριμένο τομέα, απαρτίζεται δε κατά πλειοψηφία από εκπροσώπους της δημόσιας εξουσίας και λαμβάνει τη σχετική απόφαση με τήρηση ορισμένων κριτηρίων δημοσίου συμφέροντος. Σε περίπτωση που η επαγγελματική οργάνωση δεν απαρτίζεται κατά πλειοψηφία από εκπροσώπους της δημόσιας εξουσίας, μπορούν τα μέλη της επαγγελματικής οργάνωσης να χαρακτηρισθούν ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες των ενδιαφερομένων επιχειρηματιών εφόσον, σύμφωνα με τη διάταξη με την οποία τους παρέχεται η σχετική εξουσιοδότηση, υποχρεούνται να καθορίζουν τους πίνακες αμοιβών λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνον τα συμφέροντα των επιχειρήσεων, αλλά και το γενικό συμφέρον, Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-180/98 έως C-184/98, Pavel Pavlov, ECLI:EU:C:2000:428 και ΔΕΦΑΘ 3675/2013, σκ. 8 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

⁵⁴⁶. ΣτΕ 2007/2013, σκ. 17.

επιδιωκομένων τιμών ή επιδιωκόμενου όγκου πωλήσεων ή κατανομής αγορών/πελατείας⁵⁴⁷. Εξάλλου, δεν είναι αναγκαίο οι συμμετέχοντες να έχουν εκ των προτέρων συμφωνήσει σε ένα ολοκληρωμένο κοινό σχέδιο. Κατά πάγια νομολογία, η έννοια της συμφωνίας καταλαμβάνει όχι μόνον συμβάσεις με τη στενή έννοια του όρου αλλά και συμφωνίες κυρίων (Gentlemen's Agreements), ανεξαρτήτως μάλιστα του εάν είναι υπογεγραμμένες ή ανυπόγραφες⁵⁴⁸. Συναφώς, η ειδικότερη μορφή εκδήλωσης της συμφωνίας δεν είναι σημαντική, εφόσον συνιστά πιστή έκφραση της βούλησης των μερών. Υπό το φως της ενωσιακής νομολογίας, συμφωνία συνιστά και ο καθορισμός από μέρους των συμμετεχουσών σε μία συνάντηση επιχειρήσεων των «κανόνων παιχνιδιού» για τη συμπεριφορά τους στην αγορά, δεδομένου ότι εκφράστηκε η επιθυμία ή η ευχή να ακολουθηθεί η συγκεκριμένη συμπεριφορά. Η ύπαρξη συμφωνίας μπορεί να προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από τη συμπεριφορά των μερών, μπορεί δε να εφαρμόζεται σε ατελείς συνεννοήσεις, καθώς και σε επιμέρους και υπό όρους συμφωνίες κατά τη διαδικασία διαπραγμάτευσης, η οποία οδηγεί σε συμφωνία⁵⁴⁹.

377. Με βάση τα προεκτεθέντα, για την έννοια της συμφωνίας, είναι αδιάφορος ο γραπτός ή προφορικός τύπος, καθώς και ο δεσμευτικός ή μη χαρακτήρας της. Δεν απαιτούνται, δηλαδή, τυπικές διαδικασίες ούτε κυρώσεις ή μέτρα εφαρμογής⁵⁵⁰. Συναφώς, αδιάφορο είναι αν οι εκπρόσωποι που συμμετέχουν στη συμφωνία ήταν

⁵⁴⁷. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-310/94, Gruber & Weber, ECLI:EU:T:1998:923, σκ. 85, 87.

⁵⁴⁸. Δεν μπορούν, όμως, να θεωρηθούν ως συμπράξεις οι συμφωνίες μεταξύ μελών, δηλαδή εταιρών ή μετόχων, των διαφόρων μορφών εταιρικών τύπων (π.χ. ομόρρυθμης, ετερόρρυθμης, ανώνυμης ή περιορισμένης ευθύνης εταιρείας ή με τη μορφή κοινοπραξίας) καθότι στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν θα πρόκειται για συμφωνίες επιχειρήσεων αλλά για συμφωνίες ανάμεσα στα μέλη μιας ίδιας επιχείρησης, Δελούκα – Ιγγλέση Κ. (1994), ό. π., σελ. 31.

⁵⁴⁹. Η ΕπΑντ έχει κρίνει ως προς τις συμφωνίες μέσω επιβολής εγκύκλιων οδηγιών τα εξής: {Οι καταγγελλόμενες εταιρίες δεν έχουν έγγραφες συμβάσεις. Ο «μονομερής» καθορισμός όρων συναλλαγής με εγκυκλίου και προτροπές δεν συνεπάγεται όμως την έλλειψη συμφωνίας. Και τούτο διότι σε όλες τις περιπτώσεις επήλθε σιωπηρή συμφωνία, εφόσον οι διανομείς συμμορφώθηκαν ρητώς ή σιωπηρώς. Ως εκ τούτου σιωπηρώς επήλθε συμφωνία ή τροποποίηση της υπάρχουσας προφορικής σύμβασης. Συνεπώς το επιχείρημα των καταγγελλόμενων επιχειρήσεων ότι δεν υφίσταται σύμβαση θα πρέπει να απορριφθεί. Σύμβαση υφίσταται ακόμα και υπό αυτές τις προϋποθέσεις. Ως εκ τούτου είναι περιττή η αναδρομή στο άρθρο 82 ΕΚ ή αντίστοιχα στο άρθρο 2 ν. 703, η συνδρομή του οποίου με βάση τα ανωτέρω μερίδια αγοράς δεν θα αποκλειόταν πλήρως. Η παρούσα προβληματική είναι ανεξάρτητη από την αστική διάσταση του θέματος δηλ. από το γεγονός ότι ο διανομέας ο οποίος «εσύρθη» σε μια απαγορευμένη σύμπραξη, ενδέχεται να έχει αξίωση αποζημίωσης κατά του παραγωγού κατά ΑΚ 914, 919 (ΔΕΚ αποφ. από 20/9/2001, υποθ. C-453/99, Συλλ. 2001, I 6297 Crehan and Courage ΔΕΕ 2002, 183). Για το λόγο αυτό δεν ασκεί έννομη επιρροή το γεγονός ότι σε μια απαγορευμένη σύμπραξη συμφώνησε και ο καταγγέλλων ούτε ανοίγεται πεδίο εφαρμογής στη συγκεκριμένη περίπτωση του άρθρου 281 ΑΚ.}, Κινητή Ε. (2005). Παρατηρήσεις στην Απόφαση ΕπΑντ 288/IV/2005. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 10, σελ. 1051 επ.

⁵⁵⁰. Απόφαση της Επιτροπής 2004/104/ΕΚ, της 27ης Νοεμβρίου 2002, σχετικά με διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/E-1/37.978/Μεθυλογλυκαμίνη), ΕΕ L 38 της 10.02.2004, σελ. 18 έως 46, σκ. 172.

εξουσιοδοτημένοι να συνάπτουν συμφωνίες με αντίστοιχο περιεχόμενο. Επιπλέον, κατά την ενωσιακή νομολογία, ο όρος συμφωνία ενδείκνυται να καλύπτει όχι μόνο τους όρους που έχουν συμφωνηθεί ρητώς, αλλά και την εφαρμογή των συμφωνηθέντων βάσει των ίδιων μηχανισμών και κατά την επιδίωξη του ίδιου κοινού σκοπού⁵⁵¹. Πέραν αυτού, ακόμη και πριν τη σύναψη οριστικής και ολοκληρωμένης συμφωνίας, η οποία διέπει τις αμοιβαίες πράξεις και παραλείψεις των μερών στην αγορά, αντιανταγωνιστικό περιεχόμενο ενδέχεται να έχουν συμφωνίες που τελούν υπό όρους ή συνάπτονται στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων⁵⁵².

Η έννοια και η απόδειξη της εναρμονισμένης πρακτικής

378. **Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ρητή αναφορά του νόμου στην απαγόρευση της εναρμονισμένης πρακτικής.** Πρόκειται για πρακτικές οι οποίες, είτε έχει συναφθεί επίσημη συμφωνία μεταξύ των μερών είτε όχι, είναι αντιανταγωνιστικές. Οι εν λόγω πρακτικές μπορεί να προέρχονται από άμεση ή έμμεση επαφή μεταξύ των εταιρειών οι οποίες προτίθενται είτε να επηρεάσουν τη συμπεριφορά της αγοράς είτε να γνωστοποιήσουν τη σκοπούμενη μελλοντική συμπεριφορά στους ανταγωνιστές. Η έννοια της «εναρμονισμένης πρακτικής» αφορά σε μορφή συντονισμού μεταξύ επιχειρήσεων, η οποία, χωρίς να φθάνει μέχρι τη σύναψη συμφωνίας, αντικαθιστά ηθελημένα τους κινδύνους που ενέχει ο ανταγωνισμός με την έμπρακτη συνεργασία των επιχειρήσεων αυτών. Τα κριτήρια συντονισμού πρέπει να νοούνται υπό το φως της αντίληψης που είναι συνυφασμένη με τις περί ανταγωνισμού διατάξεις, κατά την οποία κάθε επιχειρηματίας πρέπει να καθορίζει κατά τρόπο αυτόνομο την πολιτική που προτίθεται να ακολουθήσει στη σχετική αγορά⁵⁵³.
379. Από την ίδια της τη φύση η εναρμονισμένη πρακτική δεν συγκεντρώνει επομένως όλα τα στοιχεία μίας συμφωνίας, αλλά μπορεί ιδίως να προκύπτει από συντονισμό, ο οποίος εξωτερικεύεται με τη συμπεριφορά των μετεχόντων⁵⁵⁴. Ναι μεν ένας

⁵⁵¹. Απόφαση της Επιτροπής 2002/742/ΕΚ, της 5ης Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/E-1/36.604 - Κιτρικό οξύ), ΕΕ L 239 της 06.09.2002, σελ. 18 έως 65, σκ. 145.

⁵⁵². Απόφαση της Επιτροπής 1999/60/ΕΚ, της 21ης Οκτωβρίου 1998 σχετικά με διαδικασία κινηθείσα βάσει του άρθρου 85 της συνθήκης ΕΚ (υπόθεση IV/35.691/E-4 - Καρτέλ προμονωμένων σωλήνων), ΕΕ L 24 της 30.01.1999, σελ. 1 έως 70, σκ. 133.

⁵⁵³. ΣτΕ 2780/2012, σκ. 5, όπου και παραπομπές σε πάγια ενωσιακή νομολογία.

⁵⁵⁴. Σε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες υποθέσεις ενώπιον της ΕπΑντ (Απόφαση ΕπΑντ 421/V/2008) εξετάστηκε το σύστημα εκπτώσεων εταιριών πετρελαιοειδών. Με βάση μια ιδιαίτερα περίπλοκη οικονομική ανάλυση αποδείχθηκε ότι υπάρχουν συστηματικές σχέσεις μεταξύ των εκπτώσεων που τείνουν να εξισώσουν τις τελικές τιμές της αμόλυβδης βενζίνης, δεδομένου ότι οι τοπικές τιμές καταλόγου διαφέρουν σημαντικά. Αυτή η κοινή εκπτώτική πολιτική των εταιριών είναι σταθερή σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας και δεν μπορεί να εξηγηθεί από σχετικούς οικονομικούς παράγοντες (δηλαδή διαφορές στο κόστος μεταφοράς, οικονομική γεωγραφία,

παραλληλισμός συμπεριφοράς δεν μπορεί από μόνος του να προσδιορίσει μία εναρμονισμένη πρακτική, μπορεί όμως να αποτελέσει σημαντική ένδειξη όταν καταλήγει σε όρους ανταγωνισμού που δεν ανταποκρίνονται στους φυσιολογικούς όρους της αγοράς, λαμβανομένης υπόψη της φύσεως των προϊόντων, της σπουδαιότητας του αριθμού των επιχειρήσεων και του όγκου της εν λόγω αγοράς⁵⁵⁵.

380. Ένα από τα κυριότερα προβλήματα κατά την εξέταση ύπαρξης εναρμονισμένης πρακτικής των επιχειρήσεων είναι η διάκριση της απαγορευμένης εναρμονισμένης πρακτικής με την παράλληλη συμπεριφορά. Όπως επιβεβαιώνεται στη θεωρία και την νομολογία⁵⁵⁶, δύο είναι τα στοιχεία που αποδεικνύουν, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά, την εναρμονισμένη πρακτική. Το πρώτο είναι η αντικειμενική κοινή δράση δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων και το δεύτερο είναι υποκειμενικό, δηλαδή η βούληση εναρμόνισης των επιχειρηματικών πρακτικών⁵⁵⁷.
381. Η απόδειξη της εναρμονισμένης πρακτικής στηρίζεται καταρχήν στο κριτήριο μίας ελάχιστης επαφής μεταξύ των επιχειρήσεων, που συντρέχει συνήθως επί τη βάση

όγκο βενζίνης κ.λπ.). Η εναρμονισμένη πρακτική των δύο επιχειρήσεων στηρίχθηκε στη διαπίστωση εφαρμογής μιας κοινής πολιτικής αναλογιών προεξόφλησης προκειμένου να εξισωθεί το επίπεδο των τελικών (χονδρικής) τιμών της βενζίνης. Το πιο εκπληκτικό εύρημα από τις σχετικές εκτιμήσεις ήταν το γεγονός ότι οι εκπτώσεις τιμολογίων των δύο επιχειρήσεων ανέφεραν θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση παρά το γεγονός ότι αυτού του είδους οι εκπτώσεις δεν είναι διαφανείς για τους ανταγωνιστές. Αντίθετα, σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, οι εκπτώσεις (επί του τιμολόγιου) πρέπει να είναι βραχύβιες και μεταβλητές στις διάφορες περιοχές της χώρας, ανταποκρινόμενες στον τοπικό ανταγωνισμό. Επιπλέον, οποιοσδήποτε διακυμάνσεις στα επίπεδα τιμών χονδρικής που πληρώνουν οι ιδιοκτήτες πρατηρίων καυσίμων (δηλαδή επώνυμοι ή μη επώνυμοι λιανοπωλητές βενζίνης) πρέπει να εξηγούνται σε μεγάλο βαθμό από τους διαφορετικούς όγκους που αγοράζονται και τον προμηθευτή τους, το επίπεδο των εκπτώσεων όγκου και τις διαφορές στους όρους συμφωνίας που διαπραγματεύονται κάθε εταιρεία και τον προμηθευτή τους, Polemis, M., Oikonomou, A. (2018). *Tacit collusion or parallel behaviour in oligopolistic markets? The two faces of Janus*. European Competition Journal, Τόμ. 14 (1), σελ. 1-37. Η Απόφαση της ΕπΑντ ακυρώθηκε εν μέρει με την με Απόφαση ΔΕΦΑΘ 2694/2021.

⁵⁵⁵. Το Δικαστήριο διασαφήνισε τις προϋποθέσεις ύπαρξης «εναρμονισμένης πρακτικής» και τη σχέση της με τη «συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων» στην απόφαση ICI (που είναι επίσης γνωστή ως απόφαση «Dyestuffs»), Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-48/69, Imperial Chemical Industries Ltd, ECLI:EU:C:1972:70, σκ. 64 επ.

⁵⁵⁶. Κατά τη σχετική νομολογία του ΔΕΕ, παράλληλη συμπεριφορά πλειόνων επιχειρήσεων δεν συνιστά αυτοδικαίως απαγορευμένη σύμπραξη, εφόσον δεν συντρέχει και το υποκειμενικό στοιχείο της προηγούμενης συνεννόησης μεταξύ των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 και C-125/85 έως C-129/85, A. Ahlström Osaakeyhtiö, ECLI:EU:C:1993:120, σκ. 71 (γνωστή και ως απόφαση WoodPulp).

⁵⁵⁷. Η ανάγκη απόδειξης της ύπαρξης του βουλητικού στοιχείου το οποίο θα συνοδεύει το υλικό στοιχείο, δηλαδή την αντικειμενική συντονισμένη δράση, δεν εξομοιώνει βέβαια την εναρμονισμένη πρακτική με σύμβαση ή συμφωνία υπό τη στενή νομική έννοια του όρου, Καρύδης Γ. (2020), ό. π., σελ. 122. Κρίσιμο, εν προκειμένω είναι ότι οι ανταγωνιστές εν γνώσει τους δέχονται ή προσχωρούν σε μηχανισμούς συμπαιγνίας που διευκολύνουν το συντονισμό της εμπορικής τους πολιτικής.

αλληλοσυμπληρούμενων αποδείξεων⁵⁵⁸. Αυτό ακριβώς καθιστά ιδιαίτερως δυσχερές για τις ΕΑΑ να ανεύρουν αποτυπωμένες αποδείξεις, όπως γραπτές δηλώσεις των μελών της σύμπραξης ή άλλα εσωτερικά έγγραφα ή συναντήσεις.

382. Δυο είναι οι βασικότερες μορφές έμμεσων αποδείξεων που υιοθετεί η νομολογία. Η πρώτη υποκατηγορία στοιχείων αφορά αποδεικτικά μέσα που καταδεικνύουν την ύπαρξη κάποιου είδους επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της πιθανολογούμενης συμπαιγνίας, ακόμη και αν δεν προσδιορίζεται επακριβώς η ουσία της επικοινωνίας τους⁵⁵⁹.

⁵⁵⁸. Απόφαση ΕπΑντ 249/2003, όπου αναφέρεται: « ... η κοινοποίηση από μια εταιρεία στη βασική ανταγωνίστρια της εμπορικής της πολιτικής και των σκοπούμενων προσεχών ενεργειών καμία άλλη εξήγηση δεν μπορεί να έχει παρά τη σιωπηρή βούληση και έμμεση προσπάθεια των δύο αυτών εταιρειών να συντονίσουν τις ενέργειές τους παραβαίνοντας τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού εις βάρος των καταναλωτών...» (σελ. 11) και Απόφαση ΕπΑντ 277/IV/2005, όπου αναφέρεται ότι για τις συναντήσεις μεταξύ εκπροσώπων σουπερ-μάρκετ «... Εάν πράγματι ο σκοπός των «διοργανωτών» των συναντήσεων ήταν η ανταλλαγή απόψεων για την αγορά, όπως υποστήριξαν στις προαναφερθείσες απαντητικές επιστολές τους, δεν αιτιολογείται γιατί δεν πραγματοποιήθηκαν αυτές σε επίπεδο Συνδέσμων (όπως άλλωστε είχε ρητά ζητήσει με επιστολή του ο ΣΕΒΤ) και γιατί δεν κλήθηκε η άλλη μεγάλη αλυσίδα σούπερ μάρκετ Carrefour.»

⁵⁵⁹. Έντονη επιστημονική αντιπαράθεση στο νομικό κόσμο προκάλεσε η Απόφαση ΕπΑντ 325/V/2007. Κατά την κρίση της ΕπΑντ, η οποία βασίστηκε στο αποδεικτικό περιεχόμενο δυο επιστολών μεταξύ εταιριών παροχής υπηρεσιών ασφάλειας ως προς διαγωνισμό φύλαξης της τότε Εμπορικής Τράπεζας αναφέρεται ότι (σελ. 14): { ..Κατά συνέπεια, από το περιεχόμενο κυρίως της επιστολής [1], επιβοηθητικά δε και από την επιστολή [2], που φωτίζει το περιεχόμενο της προηγούμενης επιστολής, η Επιτροπή άγεται στο συμπέρασμα ότι στην υπό κρίση υπόθεση υπήρξε συμφωνία μεταξύ των επιχειρήσεων WACKENHUT και Group 4 Securitas, στο πλαίσιο της οποίας η Group 4 υποστήριξε την WACKENHUT παρέχοντας τιμές στήριξης για το διαγωνισμό στην ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ. Ο ως άνω συντονισμός επιχειρηματικής δράσης συνιστά συμφωνία που είχε ουσιαστικά αντικείμενο την κατανομή της αγοράς των ιδιωτικών υπηρεσιών ασφαλείας και αποσκοπούσε στην κατάργηση των συνθηκών ανταγωνισμού στη συγκεκριμένη αγορά. Ακόμη, όμως, και αν θεωρηθεί ότι οι ως άνω επιστολές δεν δύνανται να στοιχειοθετήσουν την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των καταγγελλόμενων εταιριών, η Επιτροπή εκτιμά ότι σε κάθε περίπτωση αποδεικνύουν την ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής των εν λόγω επιχειρήσεων. Και τούτο διότι από το περιεχόμενο των δύο επιστολών που προαναφέρθηκαν προκύπτει ότι πληρούται το κριτήριο της «ελάχιστης αμοιβαίας επαφής»}. Η κριτική κατά της Απόφασης αυτής στηρίζεται στο ότι δεν έχει μεταφερθεί ορθά το νομολογιακό πόρισμα του Δικαστηρίου από την απόφαση Cimenteries CBR (Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-25/95, T-26/95, T-30/95, T-31/95, T-32/95, T-34/95, T-35/95, T-36/95, T-37/95, T-38/95, T-39/95, T-42/95, T-43/95, T-44/95, T-45/95, T-46/95, T-48/95, T-50/95, T-51/95, T-52/95, T-53/95, T-54/95, T-55/95, T-56/95, T-57/95, T-58/95, T-59/95, T-60/95, T-61/95, T-62/95, T-63/95, T-64/95, T-65/95, T-68/95, T-69/95, T-70/95, T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 και T-104/95, Cimenteries CBR, ECLI:EU:T:2000:77 και κατ' ανάρτηση Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland A/S, ECLI:EU:C:2004:6) και τις άλλες συναφείς αποφάσεις, καθότι για τη θεμελίωση εναρμονισμένης πρακτικής δεν αρκεί ένα και μοναδικό κείμενο ή έγγραφο, αλλά θα πρέπει επίσης αυτό να είναι αναμφίβολης αποδεικτικής αξίας και πλήρως αποκαλυπτικό. Η αποδεικτική αξία των εγγράφων πρέπει πάντοτε να αξιολογείται και ενόψει του λοιπού αποδεικτικού υλικού καθώς και των ισχυρισμών των διαδίκων, ώστε η σχετική απόφαση της Αρχής να διαλαμβάνει εμπεριστατωμένες αιτιολογίες. Η πλημμελής ή επιλεκτική αξιολόγηση αποδεικτικών μέσων και οι συνοπτικές για αυτά αιτιολογίες μπορεί να υποκρύπτουν υπέρμετρες επεμβάσεις σε πλήθος συνταγματικών ελευθεριών. Πολλώ μάλλον, τυχόν εσφαλμένη εφαρμογή της νομοθεσίας για τον ελεύθερο ανταγωνισμό κατά κανόνα

383. Στη δεύτερη γενικότερη υποκατηγορία των στοιχείων τα οποία αποδεικνύουν και μπορούν να στοιχειοθετήσουν εναρμονισμένη πρακτική εντάσσονται τα λεγόμενα οικονομικά στοιχεία⁵⁶⁰. Η απόδειξη παραβατικής συμπεριφοράς στηρίζεται κυρίως σε παρατηρούμενες στην αγορά αντιδράσεις ή διευκολυντικές της παραβίασης πρακτικές⁵⁶¹, δηλαδή έμμεσα στοιχεία «circumstantial», όπως η ταυτόχρονη αύξηση τιμών, η δημόσια ανακοίνωση επικείμενων τιμολογιακών πολιτικών και κάθε είδους παράλληλη συμπεριφορά των επιχειρήσεων που δεν μπορεί να ανταποκρίνεται στο ατομικό επιχειρηματικό του συμφέρον⁵⁶².
384. Βέβαια, δύο είναι οι κύριοι παράγοντες που, σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, δικαιολογούν παράλληλη συμπεριφορά: α) η ολιγοπωλιακή δομή της σχετικής αγοράς και β) η λογική επιχειρηματική επιλογή. Όπως έχουμε αναφέρει, κάθε ολιγοπωλητής, προκειμένου να μεγιστοποιήσει τα κέρδη του, λαμβάνει πρωτίστως υπόψη την αναμενόμενη αντίδραση των ανταγωνιστών του και δευτερευόντως τα οικονομικά δεδομένα της δικής του επιχείρησης⁵⁶³.
385. Ακριβώς λόγω της ιδιαιτερότητας της ολιγοπωλιακής αγοράς, η οποία παρουσιάστηκε ως υπόδειγμα, και η οποία εμφανίζει μεγάλη διαφάνεια, οι επιχειρήσεις διαμορφώνουν τις τιμές τους και κατά τρόπο στρατηγικό. Η εφαρμογή, επομένως, των κανόνων του ανταγωνισμού αποδεικνύεται ότι δεν είναι ανεξάρτητη

πλήττει σοβαρές συνταγματικές ελευθερίες, όπως η ελευθερία της έκφρασης ή του συνεταιρίζεσθαι, όταν για παράδειγμα διαπιστώνεται βεβιασμένα και εσφαλμένα η ύπαρξη καρτέλ ή άλλης συναφούς περιοριστικής συμφωνίας του ανταγωνισμού, δεδομένου ότι πρόκειται για κλάδο του δικαίου του οποίου η εφαρμογή συνοδεύεται από ευαίσθητες επεμβάσεις σε πλήθος θεμελιωδών ελευθεριών και ιδίως από την επιβολή βαρύτατων χρηματικών προστίμων. Είναι, επομένως, εύλογο να αξιώνεται κατά τρόπο αυστηρό η πλήρης και εμπειριστατωμένη αιτιολόγηση των αποδεικτικών πορισμάτων και να εφαρμόζεται με ιδιαίτερη προσοχή η ενωσιακή νομολογία για τη θεμελίωση παραβίασης, Αυγερόπουλος Α. (2007). *Παρατηρήσεις στην Απόφαση Επιτροπή Ανταγωνισμού 325/V/2007 (Ολομ.)*. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, Τόμ. Α', σελ. 191 επ.

⁵⁶⁰. Εκδηλώσεις συμπεριφοράς που παρέχουν ευθέως ενδείξεις για την ύπαρξη και το περιεχόμενο της σύμπραξης μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, έγγραφές και στοιχεία από τα εμπορικά ή φορολογικά βιβλία των επιχειρήσεων, εσωτερικά έγγραφα, ανακοινώσεις, αλληλογραφία, και εν γένει κάθε μορφής δήλωση ή ανακοίνωση βούλησης ή παράστασης, προκειμένου δε περί οριζοντίων συμπράξεων και οι ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών ή και επαφές με ανταγωνιστές ή συνεργάτες τους, εφόσον κατά τις επαφές αυτές η επιχείρηση δεν αποστασιοποιήθηκε ρητά. Μονομερείς δηλώσεις ή ανακοινώσεις μιας επιχείρησης μπορεί επίσης να είναι ένδειξη συμμετοχής σε απαγορευμένη σύμπραξη. Ένδειξη συμμετοχής σε απαγορευμένη σύμπραξη μπορεί να είναι και μονομερείς δηλώσεις ή ανακοινώσεις που απευθύνονται προς αυτήν, εφόσον η επιχείρηση δεν αποστασιοποιήθηκε ρητά, αφού και από αυτά τα έγγραφα, κατά τις περιστάσεις, μπορεί να συναχθεί γνώση και αποδοχή της απαγορευμένης συμφωνίας, ΔΕΦΑΘ 193/2021, σκ. 12.

⁵⁶¹. Κατωτέρω υπό παρ. 404, ιδίως για την ανταλλαγή πληροφοριών.

⁵⁶². Μικρουλέα Α. (2008). *Η διάκριση της εναρμονισμένης πρακτικής από την παράλληλη συμπεριφορά σε ολιγοπωλιακές αγορές*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, Τομ. 4, σελ. 471 επ.

⁵⁶³. Devlin A. (2007). *A Proposed Solution to the Problem of Parallel Pricing in Oligopolistic Markets*. Stanford Law Review, Τομ. 59 (4), σελ. 1111–1151.

από τον τρόπο της λειτουργίας και τις ιδιαιτερότητες κάθε σχετικής αγοράς. Η εναρμονιζόμενη ταυτότητα των ενεργειών των επιχειρήσεων μπορεί να οφείλεται στις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά μιας αγοράς που «επιβάλλουν» εμπορικές και οικονομικές μεθοδεύσεις για την επίτευξη του μέγιστου κέρδους⁵⁶⁴.

386. Η αλληλεξάρτηση για να αποτραπεί ο πόλεμος τιμών, μπορεί να στηρίζεται είτε σε συμφωνία είτε να έχει τη μορφή της ηγεσίας τιμών, οπότε και μπορεί να πρόκειται για εναρμονισμένη πρακτική. Στην περίπτωση της ηγεσίας τιμών, η δεσπόζουσα ή πλέον αποτελεσματική επιχείρηση που έχει εξασφαλίσει χαμηλό κόστος καθορίζει την τιμή και οι άλλες (με υψηλό κόστος) ακολουθούν την τιμή αυτή μολονότι δεν κερδίζουν, ακριβώς για να αποφύγουν τον πόλεμο τιμών. Η ηγεσία τιμών μπορεί να ασκείται και από τη λεγόμενη «βαρομετρική επιχείρηση», δηλαδή την επιχείρηση εκείνη που, μολονότι δεν κατέχει δεσπόζουσα θέση ή δεν είναι η πλέον αποτελεσματική, γνωρίζει καλύτερα την αγορά και μπορεί να προβλέπει τις μεταβολές των οικονομικών μεγεθών. Αυτού του τύπου η επιχείρηση προσδιορίζει την τιμή την οποία ακολουθούν οι υπόλοιπες, καθότι αναγνωρίζουν στη βαρομετρική επιχείρηση την ικανότητα ορθής και έγκαιρης πρόγνωσης των μεταβολών στην αγορά⁵⁶⁵.
387. Η παράλληλη συμπεριφορά μπορεί να αντιμετωπιστεί ως απόδειξη εναρμονισμένης πρακτικής μόνο εφόσον δεν υπάρχει άλλη εύλογη εξήγηση αυτής της συμπεριφοράς. Ακόμα και υπό το πρίσμα, βέβαια, αυτής της νομολογιακής κατεύθυνσης, η *per se* απαγόρευση και καταδίκη της παράλληλης συμπεριφοράς είναι αδιανόητη⁵⁶⁶.

5.1.3.2. Ο επηρεασμός του εμπορίου

388. Ως προς τη *δεύτερη* προϋπόθεση, αυτή του επηρεασμού του εμπορίου, σύμφωνα με το Δικαστήριο, μία συμφωνία ή ένα μέτρο μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς το εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών αν, με βάση το σύνολο των νομικών και πραγματικών δεδομένων, μπορεί να πιθανολογηθεί ότι άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά το διακρατικό εμπόριο μπορεί να επηρεαστεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η πραγματοποίηση των στόχων μιας ενιαίας κοινής αγοράς να καθίσταται δυσμενής. Ωστόσο, προσθέτοντας ένα ακόμη κριτήριο, το Δικαστήριο ζήτησε σε μεταγενέστερη νομολογία του ο επηρεασμός αυτός να είναι αισθητός. Όταν μια επιχείρηση παραγκωνίζεται ή κινδυνεύει να παραγκωνιστεί από την αγορά, η διάρθρωση του ανταγωνισμού στο εσωτερικό της Ένωσης επηρεάζεται, όπως επίσης και οι οικονομικές δραστηριότητες που ασκεί η επιχείρηση αυτή. Η εκτίμηση του επηρεασμού του εμπορίου βασίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία και δεν λαμβάνει υπόψη την υποκειμενική πρόθεση των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων. Ωστόσο, εάν

⁵⁶⁴. ΔΕΦΑΘ 2849/1990.

⁵⁶⁵. Λιακόπουλος Θ. (1988). *Βιομηχανική Ιδιοκτησία II Ειδικό Μέρος (ευρεσιτεχνία, σήματα, ανταγωνισμός)*. Εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα, β' έκδοση, σελ. 217.

⁵⁶⁶. ΔΕΦΑΘ 2094/2007.

υπάρχουν αποδείξεις ότι επιχειρήσεις έχουν την πρόθεση να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, επιδιώκοντας για παράδειγμα να εμποδίσουν τις εξαγωγές προς ή τις εισαγωγές από άλλα κράτη μέλη, η πρόθεση αυτή πρέπει να ληφθεί υπόψη. Προς διευκρίνιση των εννοιών αυτών η Επιτροπή εξέδωσε και σχετική ανακοίνωση⁵⁶⁷.

389. Περαιτέρω, στηριζόμενη στην ερμηνεία του ΔΕΕ, η Επιτροπή αναφέρει ότι συνήθως το ενωσιακό εμπόριο δεν επηρεάζεται όταν το συνολικό μερίδιο αγοράς των συμβαλλόμενων μερών στη σχετική αγορά της ένωσης δεν υπερβαίνει το 5% και επιπρόσθετα όταν ο συνολικός κύκλος εργασιών των συμβαλλομένων δεν υπερβαίνει τα 40 εκατομμύρια ευρώ στις οριζόντιες συμφωνίες, ενώ σε περίπτωση κάθετων συμφωνιών το ποσό αυτό αναφέρεται στο συνολικό κύκλο εργασιών που πραγματοποιεί ο προμηθευτής στη σχετική αγορά. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι ελάχιστη σημασία έχει το αν η επιρροή μιας συμπράξεως επί του εμπορίου είναι δυσμενής, ουδέτερη ή ευνοϊκή. Συγκεκριμένα, ένας περιορισμός του ανταγωνισμού είναι ικανός να επηρεάσει το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο όταν μπορεί να παρεκτρέψει τα εμπορικά ρεύματα από τον προσανατολισμό που θα είχαν άλλως λάβει. Τέλος, γίνεται γενικά δεκτό ότι συμφωνίες μεταξύ μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, όπως ορίζονται στο παράρτημα της Σύστασης 96/280/ΕΚ της Επιτροπής, σπανίως δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Κατά πάγια νομολογία, μια συμφωνία δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ όταν δεν περιορίζει τον ανταγωνισμό ή δεν επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών παρά σε ασήμαντο βαθμό. Επομένως, μία συμφωνία διαφεύγει την απαγόρευση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ αν επηρεάζει την αγορά κατά ασήμαντο τρόπο, λαμβανομένης υπόψη της ασθενούς θέσεως που κατέχουν οι ενδιαφερόμενοι στην αγορά των οικείων προϊόντων (κανόνας de minimis)⁵⁶⁸. Στις περιπτώσεις αυτές, ωστόσο, δεν αποκλείεται η εφαρμογή των εθνικών διατάξεων κάθε κράτους μέλους.

5.1.3.3. Παρακώλυση, Περιορισμός ή Νόθευση του ανταγωνισμού

390. Κάθε σύμπραξη που ανταποκρίνεται στη νομοτυπική εμφάνιση που προβλέπει η παρ. 1, του άρθρου 101 ΣΛΕΕ δεν είναι απαγορευμένη⁵⁶⁹. Απαγορευμένη είναι εκείνη

⁵⁶⁷. Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης, ΕΕ C 101 της 27.04.2004, σελ. 81 έως 96.

⁵⁶⁸. Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 101 παράγραφος 1 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ανακοίνωση de minimis), ΕΕ C 291 της 30.08.2014, σελ. 1 έως 4.

⁵⁶⁹. Σημαντική είναι η εννοιολογική οριοθέτηση του καρτέλ και των οριζόντιων συμφωνιών. Μία συμφωνία οριζόντιας συνεργασίας δύναται να αποτελέσει έναν τρόπο ή ένα μέσο για την κατανομή των κινδύνων, την εξοικονόμηση δαπανών, την αύξηση των επενδύσεων, την από κοινού εκμετάλλευση τεχνογνωσίας, τη βελτίωση της ποιότητας και της ποικιλίας των προϊόντων και την ταχύτερη προώθηση της καινοτομίας. Επομένως, οριζόντιες συμφωνίες μπορεί να φέρουν οφέλη για την κοινωνία, κυρίως οικονομικά. Αυτά, όμως, τα στοιχεία είναι οι παράγοντες που διαφοροποιούν το καρτέλ από τις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας. Σε

που έχει ως αντικείμενο ή αποτέλεσμα την παρακώλυση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού. Αυτή είναι και η τρίτη κύρια και ουσιαστική προϋπόθεση του άρθρου. Η κρατούσα άποψη στη θεωρία και νομολογία ερμηνεύει τους όρους ως ουσιαστικό κριτήριο για την απαγόρευση ορισμένης νομοτυπικής εμφάνισης σύμπραξης, προσανατολισμένη αποκλειστικά στην έννοια του ανταγωνισμού. Ας εξετάσουμε για την ερμηνεία των εννοιών αυτών ένα υποθετικό υπόδειγμα -αυτό του ελεύθερου ανταγωνισμού- όπου κάθε απόκλιση από αυτόν τον υποθετικό κανόνα αξιολογείται ως περιορισμός. Ειδικότερα, διαχρονικά γίνεται δεκτό ότι:

Α. συντρέχει παρακώλυση όταν δημιουργείται απόλυτο εμπόδιο στον ανταγωνισμό ως προς τα προϊόντα, τις σχέσεις των συμπραττόντων ή τις σχέσεις τους με τρίτους.

Β. ο περιορισμός εντοπίζεται στην περίπτωση που αίρεται η ελευθερία λήψεως οικονομικών αποφάσεων, και

Γ. ως νόθευση νοείται κάθε μεταβολή των συνθηκών συναλλαγής που προκύπτουν από την δομή της αγοράς.

391. Με τις τρεις αυτές έννοιες ο απαγορευτικός κανόνας καλύπτει κατά τρόπο περιεκτικό κάθε μεταβολή των συνθηκών που θα υφίσταντο χωρίς τη συγκεκριμένη συμφωνία, απόφαση ή εναρμονισμένη πρακτική. Γι' αυτό, κατά την κρατούσα άποψη, ως υπερκείμενη έννοια μεταξύ των τριών θεωρείται η νόθευση ανταγωνισμού, ενώ το ΔΕΕ τη χρησιμοποιεί με τον όρο «διατάραξη του ανταγωνισμού»⁵⁷⁰.

Περιορισμός του ανταγωνισμού εξ αντικειμένου ή εκ του αποτελέσματος

392. Το άρθρο 101 ΣΛΕΕ απαγορεύει τις συμπράξεις που έχουν «ως αντικείμενο» ή «ως αποτέλεσμα» τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Κατά πάγια ενωσιακή νομολογία, ο διαζευκτικός χαρακτήρας αυτής της προϋπόθεσης επιβάλλει, καταρχάς, να εξεταστεί το ίδιο το αντικείμενο της συμφωνίας, λαμβανομένου υπόψη του οικονομικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσεται⁵⁷¹. Αντικείμενο της περιοριστικής πρακτικής σημαίνει το περιεχόμενό της. Ως εκ τούτου, αν περιεχόμενο της συμφωνίας είναι ο περιορισμός του ανταγωνισμού, παρέλκει η αναζήτηση άλλων

κάθε περίπτωση, η διαπίστωση ύπαρξης ενός καρτέλ δεν επιτρέπει να τεθεί ζήτημα ωφέλειας της κοινωνικής ευημερίας, ασχέτως αν οι συμπράττοντες ενδεχομένως θεωρούν ότι δεν πράττουν κάτι ενάντια στην κοινωνία ή την οικονομία. Η σημασία που δίνεται στις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας με βάση το ευρωπαϊκό δίκαιο είναι ευκρινώς συναγόμενη και από την ύπαρξη δύο σχετικών Κανονισμών απαλλαγής: α) Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1217/2010 της Επιτροπής, για την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών έρευνας και ανάπτυξης και β) Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1218/2010 της Επιτροπής, για την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών εξειδίκευσης, Ζευγώλης Ν. (2022). *Το Καρτέλ στο Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Μετά τη θέση σε ισχύ του Ν. 4886/2022*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η έκδοση, σελ. 85 επ.

⁵⁷⁰. Κοτσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 463 επ.

⁵⁷¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-228/18, *Gazdasági Versenyhivatal*, ECLI:EU:C:2020:265, σκ. 33.

στοιχείων, δηλαδή η ανάλυση των πραγματικών αποτελεσμάτων της σύμπραξης στη σχετική αγορά⁵⁷². Συναφώς, δεν απαιτείται η περαιτέρω έρευνα και απόδειξη κινδύνου βλάβης των καταναλωτών ή επέλευσης άλλων, συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, εν δυνάμει βλαπτικών για τον ανταγωνισμό⁵⁷³. Ούτως, η διαπίστωση ότι η σύμπραξη έχει αντικείμενο περιοριστικό του ανταγωνισμού δεν μπορεί να ανατραπεί ούτε από ενδείξεις ότι δεν είχε αποτέλεσμα εντός της αγοράς ή ότι δεν είχε άμεση επίδραση επί των τιμών, ούτε από τη διαπίστωση ότι οι ενδιαφερόμενοι εξασφάλισαν ταυτόχρονα, δια της πρακτικής αυτής, ορισμένα πλεονεκτήματα ως προς τον ανταγωνισμό⁵⁷⁴. Στην τυπολογία τέτοιων συμφωνιών εντάσσονται δε ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής, στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής και των αγορών, ή στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού⁵⁷⁵.

393. Αυτοί οι περιορισμοί τείνουν να θεωρούνται **per se αντιανταγωνιστικοί**, δημιουργείται δηλαδή ένα τεκμήριο ότι έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην αγορά και συνεπώς δεν είναι ανάγκη να εξεταστεί ενδελεχώς τι αποτέλεσμα έχουν στον ανταγωνισμό, αρκεί μόνο ότι περιορίζουν τις βασικότερες παραμέτρους της κυρίας επιχειρηματικής δραστηριοποίησης των συμμετεχουσών στη σύμπραξη

⁵⁷². Θα πρέπει να αποφεύγεται η σύγχυση του περιοριστικού αντικείμενου μιας συμφωνίας με την ενδιάθετη προδιάθεση των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, δηλαδή την ύπαρξη υπαιτιότητας με τη μορφή δόλου ή αμέλειας, για την επέλευση των αποτελεσμάτων. Σε κάθε περίπτωση υπαιτιότητα των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων δεν αποτελεί προϋπόθεση εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, Καρύδης Γ. (2020), ό. π., σελ. 127 επ.

⁵⁷³. Επομένως, η επίκληση αμυντικών επιχειρημάτων των επιχειρήσεων, όπως η αμελητέα επίπτωση στον ανταγωνισμό, η τυχόν απόκλιση από τα συμφωνηθέντα, το δυσχερές οικονομικό περιβάλλον ή ακόμη και η άγνοια ότι πτυχές της συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής μπορούσαν να θεωρηθούν παράνομες, δεν απαλλάσσουν τους αυτοουργούς της παράβασης από τη διάπραξή της. Ούτε, επίσης, απαλλάσσει από την ευθύνη τις συμπράττουσες εταιρείες η τυχόν πεποίθησή τους ότι ενεργούσαν σύμφωνα με το νόμο, ΔΕΦΑΘ 1001/2006, σκ. 20.

⁵⁷⁴. Η κρίση επομένως ως προς τον παράνομο χαρακτήρα η μη μιας οριζόντιας συμφωνίας στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού και εθνικού δικαίου, δεν μπορεί να εξαρτάται, από την αντιστάθμιση του περιορισμού της οικονομικής ελευθερίας, έναντι της προσφοράς ευνοϊκότερων όρων συναλλαγών σε τρίτους. Και τούτο διότι κατά αυτό τον τρόπο, όλη η εφαρμογή του δικαίου θα επαφίετο στα συμπεράσματα οικονομικών τεστ, υποθέσεων και προσομοιώσεων, δηλαδή σύγκριση καταστάσεων με και χωρίς συνθήκες ανταγωνισμού, Τριανταφυλλάκης Γ. (2019), ό. π., σελ. 66 επ.

⁵⁷⁵. Οι ενωσιακοί Κανονισμοί απαλλαγής κατά κατηγορία, οι κατευθυντήριες γραμμές και οι ανακοινώσεις της Επιτροπής περιέχουν μη εξαντλητικές οδηγίες σχετικά με το τι αποτελεί περιορισμό του ανταγωνισμού ως αντικείμενο συμφωνιών. Τέτοιους περιορισμούς θεωρεί γενικά η Επιτροπή ότι συνιστούν οι απαγορευμένοι (μαύρη λίστα) από τους κανονισμούς απαλλαγής κατά κατηγορία ή οι χαρακτηριζόμενοι ως ιδιαίτερης σοβαρότητας στις κατευθυντήριες γραμμές και ανακοινώσεις, Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παράγραφος 3 της Συνθήκης, ΕΕ C 101 της 27.04.2004, σελ. 97-118, σκ. 23.

επιχειρήσεων⁵⁷⁶. Αυτό δεν σημαίνει, βεβαίως, ότι αρκεί μία *prima facie* παραδοχή, αλλά απαιτείται να λαμβάνεται υπόψη το περιεχόμενο των διατάξεων ή των πρακτικών που υλοποιούν τη σύμπραξη, οι σκοποί της, καθώς και το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο αυτοί εντάσσονται⁵⁷⁷.

394. Η διάκριση αυτή των *per se* περιορισμών με τον κανόνα της ελλόγου αιτίας ελέγχου των συμπεριφορών («rule of reason»), προέρχεται από το αμερικανικό δίκαιο ανταγωνισμού και αντιστοιχεί στη διάκριση «by object» και «by effect» του ενωσιακού δικαίου. Αν και η διάζευξη είναι σαφής, το Δικαστήριο σε ορισμένες περιπτώσεις ασάφειας ως προς το εάν το αντικείμενο είναι παράνομο, προχωρεί σε περαιτέρω έρευνα τυχόν αντανταγωνιστικών αποτελεσμάτων⁵⁷⁸. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη στο αμερικάνικο δίκαιο ύπαρξης απαλλακτικού κανόνα αντίστοιχου με την παρ. 3, των άρθρων 101 και 1 ν. 3959/2011, που επιτρέπει υπό προϋποθέσεις, δικαιολογημένες συμπράξεις. Ως κανόνας ερμηνείας σε σχέση με τα περιοριστικά αποτελέσματα του ανταγωνισμού, αποτελεί μία συστατική τεολογική ερμηνεία της γενικής απαγόρευσης περιορισμού του ανταγωνισμού βασισμένης στην πραγματιστική οικονομική ανάλυση των συμφωνιών⁵⁷⁹. Ο κανόνας της λογικής εξειδικεύεται κατά την εφαρμογή του σε επί μέρους αρχές, όπως η αρχή του επιτρεπτού των δευτερευόντων περιορισμών⁵⁸⁰.

⁵⁷⁶. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-125/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, ECLI:EU:C:2006:592, σκ. 125

⁵⁷⁷. Εφόσον, βέβαια, διαπιστώνεται το περιοριστικό αντικείμενο των εν λόγω συμβάσεων, δεν είναι απαραίτητο να εξεταστεί το τυχόν επιχειρηματικό συμφέρον των συμβαλλόμενων. Είναι, δηλαδή, αδιάφορο το ζήτημα αν η συμμετοχή κάποιας επιχείρησης στην εν λόγω σύμπραξη, για την οποία υπάρχουν έγγραφες αποδείξεις, υπαγορεύθηκε από συγκεκριμένους εμπορικούς λόγους ή ήταν κατ' εκτίμηση οικονομικά λογική ή πρόσφορη, καθώς και το γεγονός ότι η συμμετέχουσα σε σύμπραξη επιχείρηση δεν αποκόμισε όφελος, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-405/04 P, Sumitomo Metal Industries Ltd και Nippon Steel Corp., ECLI:EU:C:2005:812, σκ. 46.

⁵⁷⁸. «Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι, και αν ακόμη υποτεθεί ότι ο «rule of reason» έχει θέση στο πλαίσιο του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποκλείει την εφαρμογή της διατάξεως αυτής στο πλαίσιο συμπράξεως στην οποία εμπλέκονται παραγωγοί που κατείχαν το σύνολο σχεδόν της κοινοτικής αγοράς και η οποία αφορά επιδιωκόμενες τιμές, τον περιορισμό της παραγωγής και την κατανομή της αγοράς. Επομένως, το Πρωτοδικείο, θεωρώντας ότι ο κατάφωρος χαρακτήρας της παραβάσεως εμπόδιζε ούτως ή άλλως την εφαρμογή του «rule of reason», δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιον.», Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-235/92 P, Montecatini SpA, ECLI:EU:C:1999:362, σκ. 135.

⁵⁷⁹. Εάν τα περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα δεν υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για την προάσπιση των επιδιωκόμενων σκοπών γενικού συμφέροντος, τότε το άρθρο 101 ΣΛΕΕ δεν παραβιάζεται, Σαρμάς Ι. (2015). *Η ενσωμάτωση του κανόνα της δίκαιης στάθμισης (Rule of Reason) στο δίκαιο του ανταγωνισμού*. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, εκδ. Σάκκουλα, σελ. 787-794.

⁵⁸⁰. Υπό την έννοια αυτή, ένας περιοριστικός τους ανταγωνισμού όρος που, ελεγχόμενος αυτοτελώς συνιστά περιορισμό του ανταγωνισμού ως εκ του αντικειμένου, δεν θα ελεγχθεί παρόλα αυτά και θα κριθεί ως μη περιοριστικός, αν ο όρος αυτός είναι εγγενώς αναγκαίος για την ύπαρξη-υπόσταση μιας ενισχυτικής του ανταγωνισμού συμφωνίας, Σελέκος Π. (2016). *Οι παρεπόμενοι περιορισμοί του ανταγωνισμού, ως νόμιμες*

395. Επίσης, δεν απαγορεύεται κάθε περιορισμός του ανταγωνισμού που συνιστά αποτέλεσμα -και όχι περιεχόμενο συμφωνίας-, αλλά μόνο εκείνος που συνδέεται κατά τρόπο αιτιώδη προς τη συμφωνία⁵⁸¹. Για να θεωρηθεί μια συμφωνία ότι έχει αποτελέσματα που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, πρέπει να επηρεάζει τον πραγματικό ή δυνητικό ανταγωνισμό σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορούν να ευλόγως να αναμένονται αρνητικές επιπτώσεις στη σχετική αγορά όσον αφορά τις τιμές, την παραγωγή, την καινοτομία ή την ποικιλία ή την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών⁵⁸². Οι αρνητικές για τον ανταγωνισμό επιπτώσεις στη σχετική αγορά ενδέχεται να προκύψουν όταν τα μέρη, μεμονωμένα ή από κοινού, έχουν ή αποκτούν ορισμένη ισχύ στην αγορά και η συμφωνία συμβάλλει στη δημιουργία, διατήρηση ή ενίσχυση αυτής της ισχύος ή επιτρέπει στα μέρη να την εκμεταλλευθούν⁵⁸³. Η ισχύς στην αγορά είναι η ικανότητα διατήρησης των τιμών πάνω από τα επίπεδα συνθηκών ανταγωνισμού για σημαντικό χρονικό διάστημα ή η διατήρηση της παραγωγής κάτω από τα επίπεδα συνθηκών ανταγωνισμού, όσον αφορά τις ποσότητες, την ποιότητα και την ποικιλία των προϊόντων ή την καινοτομία, για σημαντικό χρονικό διάστημα. Στις αγορές όπου δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις με υψηλό σταθερό κόστος, οι τελευταίες πρέπει να εφαρμόσουν τιμές σημαντικά υψηλότερες από το οριακό κόστος της παραγωγής τους προκειμένου να εξασφαλίσουν ανταγωνιστική απόδοση των επενδύσεών τους. Το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις εφαρμόζουν τιμές άνω του οριακού κόστους δεν αποτελεί, ωστόσο, αυτό καθαυτό ένδειξη ότι δεν λειτουργεί καλά ο ανταγωνισμός στην αγορά και ότι οι επιχειρήσεις έχουν ισχύ που τους επιτρέπει να εφαρμόζουν τιμές πάνω από τα επίπεδα συνθηκών ανταγωνισμού. Οι επιχειρήσεις έχουν ισχύ στην αγορά κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, όταν οι ανταγωνιστικές πιέσεις είναι ανεπαρκείς για να διατηρηθούν οι τιμές και η παραγωγή σε ανταγωνιστικά επίπεδα.
396. Η δημιουργία, διατήρηση ή αύξηση της ισχύος στην αγορά μπορεί να προκύπτει από περιορισμό του ανταγωνισμού μεταξύ των μερών της συμφωνίας, αλλά και μεταξύ οποιουδήποτε εξ αυτών και τρίτων, π.χ. λόγω του ότι η συμφωνία οδηγεί σε αποκλεισμό των ανταγωνιστών ή αυξάνει το κόστος των ανταγωνιστών, περιορίζοντας την ικανότητά τους να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά τα συμβαλλόμενα μέρη. Η ισχύς στην αγορά είναι ζήτημα βαθμού.

συμπράξεις: παρ.1 των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 Ν.3959/2011. Μελέτες Εμπορικού & Οικονομικού Δικαίου, εκδ. Π.Ν. Σάκουλας.

⁵⁸¹. Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 255 επ.

⁵⁸². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-112/99, *Métropole télévision (M6)*, ECLI:EU:T:2001:215, σκ. 76 και 77.

⁵⁸³. Η εν τοις πράγμασι μη εφαρμογή της, εν όλω ή εν μέρει, όπως αντίστοιχα και η μη συμμόρφωση των μερών, εν όλω ή εν μέρει, προς τα συμφωνηθέντα, δεν ασκούν κατά νόμο επιρροή στη διαπίστωση της παράβασης ούτε και συνιστούν λόγο απαλλαγής, ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4, όπου και παραπομπές σε ενωσιακή νομολογία.

397. Τα συγκεκριμένα κριτήρια, δηλαδή η επισκόπηση της συμφωνίας λόγω αντικειμένου ή βάσει αποτελέσματος, τίθενται σε ισότιμη θέση, και, φυσικά λόγω της διαζευκτικής αναφοράς του αντικειμένου και του αποτελέσματος στον νόμο, δεν εμποδίζεται η αρχή ανταγωνισμού να εξετάσει σε ορισμένες περιπτώσεις και τα δύο για την επιμέτρηση υψηλότερου προστίμου στις περιπτώσεις που ο περιορισμός του ανταγωνισμού έχει αναπτύξει και τα σχετικά αποτελέσματα.
398. Για τις μορφές αυτές συνεργασίας του βασικού απαγορευτικού κανόνα της παρ. 1 των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 ν. 3959/2011 δεν δίδεται ούτε στην ενωσιακή διάταξη, ούτε στον εθνικό νόμο ορισμός. Πρόκειται για συνεργασίες επιχειρήσεων που καλύπτουν (έννοια γένους) κάθε επιμέρους κοινή βούληση που φέρει τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Στην παρ. 1 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ (και αντίστοιχά στην παρ. 1 του άρθρου 1 ν. 3959/2011) απαριθμούνται ενδεικτικώς απαγορευμένες συνεργασίες οι οποίες συνίστανται:
- α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,
 - β) στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διαθέσεως, της τεχνολογικής αναπτύξεως ή των επενδύσεων,
 - γ) στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού,
 - δ) στην εφαρμογή ανίσων όρων επί ισοδυνάμων παροχών, έναντι των εμπορικών συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,
 - ε) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών. Πέραν αυτών, όμως, αναπτύσσονται στην αγορά πλήθος συνεργασιών επιχειρήσεων που μπορεί να θέτουν ζητήματα παραβίασης του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού.

5.1.4. Συμφωνίες σε Οριζόντιο και Κάθετο επίπεδο

399. Οι συνεργασίες των επιχειρήσεων διακρίνονται καταρχήν σε οριζόντιο και σε κάθετο επίπεδο (κατ' αντιστοιχία φυσικά διακρίνονται και οι περιορισμοί που επιφέρουν). Οριζόντιες συμφωνίες συνάπτονται μεταξύ περισσότερων επιχειρήσεων καθεμία από τις οποίες δραστηριοποιείται στην ίδια βαθμίδα παραγωγής ή διανομής. Από την άλλη, κάθετες συμφωνίες συνάπτονται μεταξύ επιχειρήσεων σε διαφορετικό επίπεδο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής. Βέβαια ο χαρακτηρισμός μίας συμφωνίας ως κάθετη δεν γίνεται *in abstracto* άλλα *ad hoc*. Για παράδειγμα, μπορεί να θεωρηθεί ως κάθετη η συμφωνία μεταξύ δύο παραγωγών όμοιων προϊόντων με την οποία ο πρώτος πωλεί προϊόντα στον δεύτερο, αφού για το σκοπό μίας

συγκεκριμένης συμφωνίας οι συμβαλλόμενοι μπορεί να βρίσκονται σε σχέση πελάτη και προμηθευτή⁵⁸⁴.

5.1.4.1. Συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας και βασική τυπολογία αυτών

400. Μια συνεργασία είναι «οριζόντιας φύσεως» εάν αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής μεταξύ πραγματικών ή δυνητικών ανταγωνιστών⁵⁸⁵. Οι ρυθμίσεις του δικαίου καλύπτουν επίσης συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ μη ανταγωνιστών, για παράδειγμα μεταξύ δύο εταιριών που δραστηριοποιούνται στις ίδιες αγορές προϊόντων αλλά σε διαφορετικές γεωγραφικές αγορές χωρίς να είναι δυνητικοί ανταγωνιστές.
401. Συχνά, η οριζόντια συνεργασία μπορεί να αποφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη, όταν αποτελεί ένα μέσο για την κατανομή των κινδύνων, την εξοικονόμηση δαπανών, την αύξηση των επενδύσεων, την από κοινού εκμετάλλευση τεχνογνωσίας, τη βελτίωση της ποιότητας και της ποικιλίας των προϊόντων και την ταχύτερη προώθηση της καινοτομίας⁵⁸⁶.
402. Η οριζόντια συνεργασία συνήθως εκδηλώνεται στην αγορά είτε ως κοινοπραξία συνεργαζόμενων μερών είτε ως εταιρία, εξοπλισμένη με νομική προσωπικότητα, και αντικείμενο δραστηριότητας τέτοιο που να ταυτίζεται με το πεδίο της δραστηριότητας της συνεργασίας. Προκειμένου τέτοιες συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας να συνάδουν με τις απαιτήσεις του ανταγωνισμού θα πρέπει αφενός η συμφωνία να είναι περιορισμένη τόσο από πλευράς διάρκειας όσο και από πλευράς αντικειμένου, δηλαδή να καταλαμβάνει συμπράξεις περιορισμένες και εξειδικευόμενες στο πλαίσιο ενός σαφώς προκαθορισμένου έργου και αφετέρου να μην εμποδίζουν τα μέρη της συμφωνίας να ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε άλλα έργα⁵⁸⁷. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει η υπό κρίση συμφωνία να περιλαμβάνει αποκλειστικά της απολύτως αναγκαίες ρήτρες μη ανταγωνισμού, δηλαδή τις ρήτρες εκείνες που θα προστατεύουν αποκλειστικά και μόνο στοχευμένα την απρόσκοπτη

⁵⁸⁴. Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 250.

⁵⁸⁵. Ο όρος «ανταγωνιστές» μπορεί να περιλαμβάνει τόσο τους πραγματικούς όσο και τους δυνητικούς ανταγωνιστές. Δύο εταιρίες λογίζονται ως πραγματικοί ανταγωνιστές, εάν δραστηριοποιούνται στην ίδια σχετική αγορά. Μια εταιρία λογίζεται ως δυνητικός ανταγωνιστής μιας άλλης εταιρίας, εάν, απουσία της συμφωνίας, σε περίπτωση μικρής αλλά μόνιμης αύξησης των σχετικών τιμών είναι πιθανό ότι η πρώτη εταιρία θα πραγματοποιήσει, εντός σύντομου χρονικού διαστήματος, τις αναγκαίες πρόσθετες επενδύσεις ή άλλες δαπάνες για τις αναγκαίες μετατροπές προκειμένου να εισέλθει στη σχετική αγορά στην οποία δραστηριοποιείται η άλλη εταιρία. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να γίνεται σε ρεαλιστική βάση και δεν αρκεί η απλή θεωρητική δυνατότητα εισόδου στην αγορά.

⁵⁸⁶. Ως προς τους Κανονισμούς Ομαδικής Απαλλαγής, κατωτέρω παρ. 423 επ.

⁵⁸⁷. Ζευγώλης Ν. (2021). *Συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας την εθνική έννομη τάξη υπό το πρίσμα των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού*. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 2, σελ. 283 επ.

εκτέλεση του προσδιορισμένου και συγκεκριμένου εκ των προτέρων έργου και σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει να καταλαμβάνουν και μελλοντικά έργα⁵⁸⁸.

403. Ωστόσο, η οριζόντια συνεργασία μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα ανταγωνισμού όταν έχει αρνητικές επιπτώσεις όσον αφορά τις τιμές, την παραγωγή, την καινοτομία ή την ποικιλία και την ποιότητα των προϊόντων.
404. Λόγω του δυνητικά μεγάλου αριθμού μορφών και συνδυασμών οριζόντιας συνεργασίας και των συνθηκών της αγοράς στην οποία εφαρμόζονται, είναι δύσκολο να αποδοθεί πλήρης κατάλογος επιτρεπόμενων ή/και απαγορευμένων συμφωνιών. Η δέουσα και ασφαλέστερη νομική προσέγγιση για την αξιολόγηση μιας οριζόντιας συμφωνίας είναι αυτή της κατά περίπτωση ανάλυσης (case by case). Παρά ταύτα, η Επιτροπή με Ανακοίνωσή της - Κατευθυντήριες Γραμμές⁵⁸⁹, οι οποίες βασίζονται σε νομικά και οικονομικά κριτήρια, αποτυπώνει, στηριζόμενη και στη νομολογία του ΔΕΕ, συμφωνίες με σκοπό να βοηθηθούν οι ίδιες επιχειρήσεις να αυτό-αξιολογούν⁵⁹⁰ κατά πόσον μια συγκεκριμένη συμφωνία συνεργασίας συμβιβάζεται με το άρθρο 101

⁵⁸⁸. Ειδικά οι συμφωνίες εμπορίας δεν είναι καταρχήν πιθανό να δημιουργήσουν προσκόμματα στον ανταγωνισμό, αν είναι αντικειμενικά αναγκαίες για την είσοδο ενός μέρους σε μια αγορά, στην οποία αυτό δε θα μπορούσε να εισέλθει μεμονωμένα (π.χ. λόγω κόστους). Παράδειγμα εφαρμογής των προαναφερόμενων αποτελεί η σύσταση κοινοπραξίας για την ανάληψη συγκεκριμένου έργου, χωρίς την οποία τα μέρη δε θα μπορούσαν καθένα μονό του να αναλάβει και να διεκπεραιώσει το σχετικό έργο, π.χ. λόγω έλλειψης επαρκούς εμπειρίας, ειδικών γνώσεων, οικονομικής ισχύος, δυναμικότητας ή άλλων παραγόντων που εξασφαλίζουν την επιτυχή ή την εμπρόθεσμη εκτέλεση του έργου ή λόγω αδυναμίας ανάληψης του οικονομικού κινδύνου που συνεπάγεται η ως άνω εκτέλεση. Ενόψει αυτού, ήτοι της αδυναμίας να αναλάβουν αυτόνομα το έργο, τα μέρη δεν αποτελούν δυνητικούς ανταγωνιστές ως προς το έργο αυτό και συνακόλουθα η συμφωνία περί από κοινού συμμετοχής και σύστασης κοινοπραξίας δεν περιορίζει τον ανταγωνισμό, αντιθέτως μάλιστα τον προάγει, καθώς παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα να διεκδικήσουν την ανάληψη του έργου. Περαιτέρω, προκειμένου η συμφωνία συνεργασίας να συνάδει με τις απαιτήσεις του ανταγωνισμού, πρέπει να είναι περιορισμένη από απόψεως διάρκειας και αντικειμένου, ήτοι να συνάπτεται ενόψει ενός συγκεκριμένου έργου και να μην εμποδίζει τα μέρη να ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε άλλα έργα. Αντίθετα, παράνομες είναι συμφωνίες που υπερβαίνουν το απολύτως αναγκαίο μέτρο για τους σκοπούς της από κοινού συμμετοχής των συμπραττουσών επιχειρήσεων στο διαγωνισμό, τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τη διάρκεια και τη γεωγραφική τους έκταση, Απόφαση ΕπΑντ 620/2015, σκ. 110 επ.

⁵⁸⁹. Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας, ΕΕ C 11 της 14.01.2011, σελ. 1 έως 72.

⁵⁹⁰. Κρίσιμο στοιχείο για την στρατηγική συμμόρφωσης με τη νομοθεσία μιας επιχείρησης είναι η προσέγγιση προληπτικής παρακολούθησης για την ανίχνευση αντιανταγωνιστικής συμπεριφοράς. Περαιτέρω, ουσιαστικό χαρακτηριστικό της επιτυχούς στρατηγικής συμμόρφωσης είναι η ένταξη σε αυτή σαφών μηχανισμών αναφοράς. Οι υπάλληλοι θα πρέπει να κατανοούν και να αναγνωρίζουν τυχόν συμπεριφορές που έρχονται σε αντίθεση με την ενωσιακή νομοθεσία ανταγωνισμού, αλλά κυρίως να γνωρίζουν που θα απευθυνθούν εφόσον αυτές προκύψουν.

ΣΛΕΕ⁵⁹¹. Το άρθρο 101 ΣΛΕΕ αποτελεί το νομικό πλαίσιο για την ισόρροπη αξιολόγηση των διαφόρων μορφών συνεργασίας σταθμίζοντας τόσο τα αποτελέσματα περιορισμού του ανταγωνισμού όσο και τα ευνοϊκά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα. Η βασική τυπολογία των συμφωνιών που μπορεί να αναπτύξουν ανταναγωνιστικό περιεχόμενο έχει ως εξής:

➤ **Ανταλλαγή Πληροφοριών** - Κάθε άμεση ή έμμεση επικοινωνία μεταξύ ανταγωνιστών, με αντικείμενο ή αποτέλεσμα την άσκηση επιρροής στην συμπεριφορά υφιστάμενου ή δυνητικού ανταγωνιστή στην αγορά, ή την γνωστοποίηση σε τέτοιο ανταγωνιστή της συμπεριφοράς την οποία οι ίδιοι έχουν αποφασίσει ή πρόκειται να αποφασίσουν να τηρήσουν στην αγορά π.χ. στο πλαίσιο επαφών με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τηλεφωνικές κλήσεις, συναντήσεις κ.λπ. Μια τέτοια πρακτική μπορεί να λάβει χώρα είτε μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικό επίπεδο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής (κάθετες σχέσεις) είτε μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην ίδια σχετική αγορά (οριζόντια συνεργασία). Ειδικά για τις περιπτώσεις οριζόντιας συνεργασίας, η ανταλλαγή πληροφοριών συναντάται ως: (i) επιμέρους στοιχείο μιας οριζόντιας σύμπραξης (καρτέλ), (ii) μέρος μιας ευρύτερης συμφωνίας οριζόντιας συνεργασίας (π.χ. συμφωνίες έρευνας και ανάπτυξης, εξειδίκευσης κ.λπ.), (iii) αυτόνομη πρακτική.

Η πληροφόρηση στην αγορά καταρχάς δύναται να επιλύει ζητήματα ασύμμετρης πληροφόρησης και οδηγεί στη βελτίωση της εσωτερικής αποδοτικότητας των επιχειρήσεων. Οι τελευταίες λαμβάνουν ως μέτρο σύγκρισης τις βέλτιστες πρακτικές άλλων επιχειρήσεων (benchmarking). Περαιτέρω, η επικοινωνία εξυπηρετεί τις επιχειρήσεις στη βελτίωση λειτουργικών δεικτών, όπως στο να εξοικονομήσουν το κόστος μειώνοντας τα αποθέματά τους, επιτρέποντας την ταχύτερη παράδοση ευαίσθητων αγαθών στους καταναλωτές ή αντιμετωπίζοντας τις διακυμάνσεις της ζήτησης. Εκτός αυτού, η ανταλλαγή πληροφοριών μπορεί να ωφελήσει άμεσα τους καταναλωτές μειώνοντας το κόστος αναζήτησης και βελτιώνοντας τα περιθώρια των επιλογών⁵⁹².

⁵⁹¹. Σύμφωνα με πάγια νομολογία, μια επιχείρηση που συμμετείχε σε παραβίαση της παρ. 1, του άρθρου 101 ΣΛΕΕ μπορεί να κριθεί υπεύθυνη και για συμπεριφορές που υιοθετήθηκαν από άλλες επιχειρήσεις που ήταν μέρη στην ίδια σύμπραξη, εφόσον τις γνώριζε ή θα μπορούσε να τις προβλέψει, και, ειδικότερα, εφόσον γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει, αφενός, ότι η συμπαιγνία στην οποία μετείχε αποτελούσε μέρος συνολικού σχεδίου με στόχο τη στρέβλωση της φυσιολογικής λειτουργίας του ανταγωνισμού και, αφετέρου, ότι το συνολικό αυτό σχέδιο κάλυπτε όλα τα συστατικά στοιχεία της συμπράξεως, Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-9/99, HFB Holding, ECLI:EU:T:2002:70, σκ. 231.

⁵⁹². Πράγματι, το μοντέλο του επαρκώς ενημερωμένου και προσεκτικού καταναλωτή αποτελεί τη βάση υπό την οποία διαμορφώνεται η συναφής ενωσιακή νομολογία, Μαρίνος Μ.-Θ. (2011). *Πρόσθετες παροχές και άλλες εμπορικές πρακτικές στη νομολογία του ΔΕΚ υπό το φως της Οδηγίας 2005/29 για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές - Προς μια ριζική μεταβολή της αξιολογήσεως των αθέμιτων εμπορικών πρακτικών στη σχέση επιχειρήσεως και καταναλωτή*. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 722 επ.

Στην αντίπερα όχθη, η ανταλλαγή πληροφοριών ενδέχεται να επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις στον ανταγωνισμό. Ο προβληματισμός εστιάζει στο γεγονός ότι η ανταλλαγή πληροφοριών προκαλεί μία τεχνητή αύξηση της διαφάνειας στην αγορά, με άμεση συνέπεια τον περιορισμό της αβεβαιότητας. Η εξάλειψη του βαθμού αβεβαιότητας ως προς τη λειτουργία της σχετικής αγοράς συνεπάγεται την άρση των κινήτρων αυτόνομης συμπεριφοράς και εξ αυτού του λόγου είναι πιθανόν να συντονιστεί η συμπεριφορά μεταξύ των επιχειρήσεων που ανταλλάσσουν τις πληροφορίες και ως εκ τούτου να περιοριστεί ο ανταγωνισμός. Μια τέτοια ισορροπημένη στάθμιση εξάγεται και από τη νομική σκοπιά των αποφάσεων του Δικαστηρίου. Αξιολογώντας ένα σύστημα διαπραγματευτικής ανταλλαγής πληροφοριών σχετικών με τις πιστώσεις, που θέτει στη διάθεση πιστωτικών ιδρυμάτων χρήσιμες πληροφορίες για τους υφιστάμενους ή τους εν δυνάμει δανειολήπτες, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίον εκπλήρωσαν στο παρελθόν τις οφειλές τους, το ΔΕΕ έκρινε ότι τέτοια συστήματα μπορούν κατ' αρχήν να βελτιώσουν τη λειτουργία της προσφοράς πιστώσεων, μειώνοντας τον κίνδυνο μη εξοφλήσεως εκ μέρους των δανειοληπτών. Συγκεκριμένα, αν τα πιστωτικά ιδρύματα, λόγω απουσίας πληροφοριών σχετικά με τον κίνδυνο μη εξοφλήσεως εκ μέρους των δανειοληπτών, δεν έχουν τη δυνατότητα να διακρίνουν μεταξύ αυτών εκείνους ως προς τους οποίους υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος μη εξοφλήσεως της οφειλής, ο κίνδυνος που αναλαμβάνουν εκ του γεγονότος αυτού κατ' ανάγκην θα αυξηθεί. Συνεπώς, τα εν λόγω ιδρύματα θα έχουν την τάση να τον εντάσσουν στον υπολογισμό του κόστους δανεισμού για όλους τους δανειολήπτες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων ως προς τους οποίους υπάρχει μικρότερος κίνδυνος μη εξοφλήσεως της οφειλής, οι οποίοι, στην περίπτωση αυτή, αναγκάζονται να υποβληθούν σε μεγαλύτερες δαπάνες απ' ό,τι αν τα εν λόγω ιδρύματα ήταν σε θέση να εκτιμήσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια την πιθανότητα εξοφλήσεως. Συστήματα όπως το επίδικο μπορούν κατ' αρχήν να μετριάσουν την τάση αυτή. Επιπλέον, τέτοιου είδους συστήματα μπορούν, κατ' αρχήν, να αυξήσουν την κινητικότητα των καταναλωτών πιστώσεων, μειώνοντας τη σημασία των πληροφοριών που διαθέτουν τα πιστωτικά ιδρύματα για τους πελάτες τους. Εξάλλου, τα συστήματα αυτά είναι ικανά να διευκολύνουν την είσοδο νέων ανταγωνιστών στην αγορά⁵⁹³. Επομένως, ένα τέτοιο σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών δεν μπορεί, καταρχήν, να έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι η αγορά ή οι αγορές δεν παρουσιάζουν υψηλό βαθμό συγκεντρώσεως, ότι το σύστημα αυτό δεν παρέχει τη δυνατότητα προσδιορισμού της ταυτότητας των πιστωτών και ότι οι όροι προσβάσεως και χρήσεως εκ μέρους των πιστωτικών ιδρυμάτων εξασφαλίζουν ίση μεταχείριση. Πράγματι, καίτοι, υπ' αυτές τις συνθήκες, τα συστήματα αυτά είναι ικανά να περιορίζουν την αβεβαιότητα όσον αφορά τον κίνδυνο μη εξοφλήσεως της οφειλής εκ μέρους των δανειοληπτών, εντούτοις, δεν είναι ικανά να μειώνουν την αβεβαιότητα όσον αφορά τους

⁵⁹³. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-238/05, Asnef-Equifax, ECLI:EU:C:2006:734, σκ. 47, 54 και 55.

κινδύνους του ανταγωνισμού. Έτσι, κάθε επιχειρηματίας ενεργεί συνήθως ανεξάρτητα και αυτόνομα κατά τον χρόνο επιλογής μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους που παρουσιάζουν οι εν λόγω δανειολήπτες.

Με βάση τις σχετικές κρίσεις του ΔΕΕ, η Επιτροπή καταλήγει στη σχετική Ανακοίνωση ότι πρωτίστως βάση αξιολόγησης ενός συστήματος ανταλλαγής πληροφοριών είναι ο τρόπος με τον οποίο αυτό μεταβάλλει τις συνθήκες σε μια αγορά. Προς τούτο αξιολογούνται τα ειδικά χαρακτηριστικών του σχετικού συστήματος: ο σκοπός, οι όροι πρόσβασης και συμμετοχής στο σύστημα. Αναγκαίο, όμως, είναι να εξετασθεί η συχνότητα και το είδος των ανταλλασσόμενων πληροφοριών και ορισμένα αντικειμενικά στοιχεία των πληροφοριών και ιδίως: αν αυτές είναι στρατηγικής φύσεως πληροφορίες, ο βαθμός κάλυψης της αγοράς, κατά πόσο πρόκειται για ανταλλαγή συγκεντρωτικών ή εξατομικευμένων δεδομένων, η παλαιότητα των δεδομένων, η συχνότητα της ανταλλαγής πληροφοριών, αν πρόκειται για δημόσιες ή μη δημόσιες πληροφορίες και, τέλος, αν το σύστημα εδράζεται σε δημόσια ή μη δημόσια ανταλλαγή πληροφοριών⁵⁹⁴.

Ιδίως ως προς τις Δημόσιες Συμβάσεις: Ο ανταγωνισμός αναπτύσσει τα αποτελέσματά του στα πλαίσια και σε συνάρτηση με μία αέναη διαδικασία συνάντησης της προσφοράς και της ζήτησης, η οποία για να υλοποιήσει τις ευεργετικές συνέπειες προϋποθέτει ότι οι οικονομικοί παράγοντες είναι ελεύθεροι να εισέρχονται ή να εξέρχονται στην αγορά, βρίσκονται σε καθεστώς αβεβαιότητας αναφορικά με τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι ανταγωνιστές τους, πραγματικοί ή δυνητικοί, και λαμβάνουν τις αποφάσεις τους κατά τρόπο ανεξάρτητο.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, η ιδιαιτερότητα του κλάδου των δημοσίων συμβάσεων συνοψίζεται στο αντιμαχόμενο δίπολο της διαφάνειας με την αβεβαιότητα στις κινήσεις των επιχειρήσεων. Από τη μια πλευρά, ο κύριος στόχος των δημοσίων συμβάσεων έγκειται ακριβώς στο να επιβάλλονται στον δημόσιο αγοραστή υποχρεώσεις σαφώς οριοθετημένες και προκαθορισμένες. Η γνώση συγκεκριμένων πληροφοριών είναι αναγκαία για την ομαλή λειτουργία της αγοράς⁵⁹⁵. Για να είναι αποτελεσματική η τελευταία, είναι απαραίτητο ένα *minimum* διαφάνειας. Η πληροφορία που προκύπτει από τη διαφάνεια πρέπει να είναι αποσαφηνισμένη και αιτιολογημένη, κάτι που αντιτίθεται στην αβεβαιότητα, ώστε να μην υπάρχει επηρεασμός. Επομένως, για τη σύναψη δημοσίων

⁵⁹⁴. Σουφλερός Η. (2013). *Ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών. Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας, η πρακτική της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού και οι εξελίξεις στο αμερικανικό δίκαιο*. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 166 επ.

⁵⁹⁵. Οι συνηθέστεροι τρόποι νόθευσης διαγωνισμών, οι οποίοι δύνανται να εμφανίζονται και συνδυαστικά, είναι οι ακόλουθοι: (α) υποβολή προσφοράς κάλυψης (cover bidding/pricing), άλλως βοηθητικής ή εικονικής προσφοράς, (β) καταστολή προσφοράς (bid suppression), (γ) υποβολή προσφορών εκ περιτροπής (bid rotation) και (δ) κατανομή αγορών (market allocation). Μορφή καταστολής προσφοράς συνιστά και η απόσυρση μειοδότη υπέρ επόμενου στη σειρά μειοδοσίας με αντάλλαγμα μία επωφελή σύμβαση υπεργολαβίας, βάσει της οποίας αμφότεροι οι εμπλεκόμενοι κατανέμουν μεταξύ τους τα έσοδα από την παρανόμως επιτευχθείσα υψηλότερη τιμή, Rose V., Bailey D. (2013), ό. π., σελ.330-331, Τομ. III, EU Competition Law, Cartels and collusive.

συμβάσεων, μέχρι ενός ορισμένου σημείου οι ανταλλαγές πληροφοριών είναι αναγκαίες για την ομαλή λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Οι οικονομικές πληροφορίες μπορούν να αποκτηθούν κυρίως με δύο τρόπους, αφενός, μέσω των προσώπων που βρίσκονται εκτός αγοράς, όπως οι ειδικευμένοι οργανισμοί και οι κυβερνητικές οργανώσεις και, αφετέρου, μέσω των επαγγελματικών οργανώσεων οι οποίες διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο. Η διαφάνεια της ζήτησης είναι αναγκαία, ούτως ώστε η προσφορά να ανταποκρίνεται σε αυτή τη ζήτηση επαρκέστερα⁵⁹⁶. Πιο συγκεκριμένα, είναι επιβεβλημένο οι επιχειρήσεις να έχουν μία ακριβή γνώση των ενδεχόμενων προσφορών και, συνεπώς, μία σαφή θεώρηση της προσφοράς της αγοράς. Οι επιχειρήσεις οφείλουν να έχουν μία εμπειριστατωμένη γνώση των δυνατοτήτων προσφοράς των ανταγωνιστών τους έτσι ώστε να βελτιωθούν και να παρουσιάσουν τη βέλτιστη δυνατή προσφορά. Η ποιότητα των προσφορών είναι ουσιαστικά σχετική και εκτιμάται σε διπλό επίπεδο, αφενός, σε σύγκριση με τις άλλες προσφορές και, αφετέρου, σε συνάρτηση με αυτό που ζητάει ο δημόσιος αγοραστής. Η καλύτερη προσφορά είναι αυτή που ανταποκρίνεται καλύτερα στη ζήτηση⁵⁹⁷.

Από την άλλη πλευρά, όμως, τόσο το εθνικό όσο και το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού, παρέχουν μία εξέχουσα θέση στην έννοια της αβεβαιότητας των κινήσεων των ανταγωνιστών (αποδεχόμενα, ωστόσο, ότι ένα *minimum* γνώσης της αγοράς είναι αναγκαίο). Η αβεβαιότητα είναι απαραίτητη, διότι κάθε επιχείρηση μέσα στο καθεστώς άγνοιας που δημιουργούν οι άλλοι ανταγωνιστές δεν διαθέτει άλλες διεξόδους παρά μόνο να αναπτύξει τη δική της αυτόνομη δραστηριότητα και να παρουσιάσει προσφορές όσο το δυνατόν πιο ανταγωνιστικές.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, έχει τεθεί το ζήτημα της ελεύθερης πρόσβασης στην αγορά των δημοσίων συμβάσεων εξαιρετικά ικανών και κατάλληλων εταιριών. Πιο συγκεκριμένα, το πρόσωπο που συμμετείχε σε ορισμένες προπαρασκευαστικές εργασίες είναι δυνατόν να έχει ευνοηθεί όσον αφορά την υποβολή της προσφοράς του λόγω των πληροφοριών που, πραγματοποιώντας τις εν λόγω προπαρασκευαστικές εργασίες, συνέλεξε σχετικά με την προετοιμασία μιας δημόσιας σύμβασης. Πάντως, δεδομένης της αρχής της ισότητας και της αμεροληψίας, όλοι οι υποβάλλοντες προσφορές πρέπει να διαθέτουν τις ίδιες ευκαιρίες όσον αφορά την υποβολή των προσφορών τους.

Και στα δυο επίπεδα η έννοια του ανταγωνισμού είναι κυρίαρχη. Ως προς το πρώτο, η ισορροπία μεταξύ διαφάνειας και διοχέτευσης πληροφορίας επιτυγχάνεται με την απαγόρευση από μέρους του δικαίου του ανταγωνισμού κάθε συμπεριφοράς που πλήττει την αβεβαιότητα και, συνεπώς, προστατεύει τις ανοικτές ανταγωνιστικές διαδικασίες ανάθεσης που δρομολογεί η αναθέτουσα αρχή. Η συμφωνία με αντικείμενο τη συντονισμένη υποβολή προσφορών σε έναν διαγωνισμό με σκοπό την κατανομή πελατείας έχει ως στόχο τη στεγανοποίηση της αγοράς και αποτελεί μια από τις πλέον σοβαρές περιπτώσεις εξ αντικειμένου

⁵⁹⁶. Οικονόμου Μ. (2009). *Δημόσιες Συμβάσεις & Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 161 επ.

⁵⁹⁷. ΣτΕ 1216/1975.

περιορισμού του ανταγωνισμού. Η νόθευση διαγωνισμών υπό όποια μορφή συνιστά ιδιαιτέρως σοβαρό περιορισμό του ανταγωνισμού. Στο δεύτερο επίπεδο, το ΔΕΕ έκρινε ότι θα πρέπει να παρέχεται σε κάθε συμμετέχουσα στη διαγωνιστική διαδικασία επιχείρηση η δυνατότητα να αποδείξει ότι, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, η αποκτηθείσα υπ' αυτής πείρα κατά την προετοιμασία της διαγωνιστικής διαδικασίας δεν νόθευσε τον ανταγωνισμό⁵⁹⁸.

➤ **Δημόσιες Αναγγελίες για την επιχειρούμενη στρατηγική** – Μια τέτοια αναγγελία αυξάνει τεχνητά την διαφάνεια στην αγορά ώστε να διευκολύνει τον συντονισμό (δηλαδή την εναρμόνιση)⁵⁹⁹. Πιθανώς να έχουν ακολουθήσει δημόσιες αναγγελίες άλλων ανταγωνιστών, αν μη τι άλλο, λόγω του ότι οι στρατηγικού τύπου αποκρίσεις επιχειρήσεων σε δημόσιες αναγγελίες ανταγωνιστών τους (π.χ. για την αναπροσαρμογή προηγούμενων δικών τους αναγγελιών στις αναγγελίες ανταγωνιστών τους) μπορεί να αποδειχθεί ότι αποτελούσαν στρατηγική συνεννόησης επί των όρων του μεταξύ τους συντονισμού.

➤ **Αντιανταγωνιστικός αποκλεισμός** - αποκτώντας επαρκή ισχύ στην αγορά μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών, τα μέρη (π.χ. καθετοποιημένες επιχειρήσεις) που ανταλλάσσουν πληροφορίες σε αγορά προηγούμενου σταδίου ενδέχεται να μπορούν να αυξήσουν την τιμή ενός καθοριστικού στοιχείου μιας αγοράς επόμενου σταδίου.

➤ **Συμφωνίες επιχειρήσεων όσον αφορά τιμές ή ποσότητες** – Απαγορεύεται η ρητή συμφωνία καθορισμού όσο και η ανταλλαγή προθέσεων⁶⁰⁰. Οι πληροφορίες

⁵⁹⁸. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-21/03 και C-34/03, Fabricom SA, ECLI:EU:C:2005:127, σκ. 36.

⁵⁹⁹. Το price signalling παρατηρείται όταν οι επιχειρήσεις ενημερώνουν τους ανταγωνιστές τους ότι σκοπεύουν να αυξήσουν τις τιμές, προκαλώντας με τη σειρά τους περαιτέρω αυξήσεις των τιμών σε ολόκληρο τον κλάδο. Το price signalling μπορεί να λάβει χώρα δημόσια, μέσω ανακοινώσεων ή σχολίων σχετικά με τις τιμές, ή ιδιωτικά μέσω άμεσων επαφών μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Σε ορισμένους τύπους ολιγοπωλιακών αγορών, όπου υπάρχει σημαντική διαφάνεια, η αποκάλυψη πληροφοριών από μία επιχείρηση σχετικά με ευαίσθητες παραμέτρους του ανταγωνισμού (π.χ. μελλοντικές τιμές, κόστος, ύψος παραγωγής) ή ένδειξη, μονομερώς, μέσω συγκεκριμένης συμπεριφοράς, της πρόθεσής της να συνάψει σύμπραξη περιορισμού του ανταγωνισμού, μπορεί να έχει παρόμοια αποτελέσματα από πλευράς περιορισμού του ανταγωνισμού («σιωπηρή συμπαίγνια»), σε σχέση με μια κατάσταση στην οποία υπήρχε σύμπραξη για τα παραπάνω μεταξύ των διαφόρων ανταγωνιστών στη συγκεκριμένη αγορά, Τζουγανάτος Δ. (2020). *Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδοση, παρ. 2, σελ. 44 επ. και παρ. 3, σελ. 52 επ. Την οπτική αυτή υιοθετεί σε ορισμένες περιπτώσεις και η νομολογία της Αμερικανικής Ομοσπονδιακής Επιτροπής Εμπορίου. Στην υπόθεση Valassis Communications {FTC File No. 051 0008 (April 19, 2006)}, σε μια δυοπωλιακή αγορά παροχής υπηρεσιών δημοσίευσης μικρών αγγελιών σε εφημερίδες, κρίθηκε ότι η ανακοίνωση αύξησης των τιμών καταχώρησης από την μία επιχείρηση σηματοδοτεί κάλεσμα στον άλλο ανταγωνιστή να εναρμονίσει την τιμολογιακή συμπεριφορά του.

⁶⁰⁰. Επαναλαμβάνουμε ότι η εφαρμογή του άρθρων 1, παρ. 1, ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ προϋποθέτει ότι μια συμφωνία συνάπτεται μεταξύ δύο τουλάχιστον ανεξάρτητων οικονομικά μεταξύ τους επιχειρήσεων. Συνεπώς, πολιτικές τιμολόγησης (pricing policies) που εφαρμόζουν οι όμιλοι επιχειρήσεων στα προϊόντα τους μπορεί συχνά να περιλαμβάνουν την εφαρμογή διαφοροποιημένων τιμών για το ίδιο προϊόν σε διαφορετικές αγορές, χωρίς αυτό να απαγορεύεται. Οι πολιτικές αυτές διευκολύνονται όταν οι συναλλαγές είναι ενδοεπιχειρησιακές (intra-firm), δηλαδή πραγματοποιούνται μέσω συνδεδεμένων εταιριών, μελών μιας διεθνικής επιχείρησης,

σχετικά με προβλεπόμενες μελλοντικές ποσότητες θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να περιλαμβάνουν προβλεπόμενες μελλοντικές πωλήσεις, μερίδια αγοράς, περιοχές εκμετάλλευσης και πωλήσεις σε συγκεκριμένες κατηγορίες καταναλωτών.

➤ **Συμφωνίες Έρευνας και Ανάπτυξης (E&A)** - Οι επενδύσεις που γίνονται στην E&A και οι οποίες στοχεύουν στη βελτίωση της τεχνολογίας προϋποθέτουν ένα επενδυτικό κίνητρο αλλά και μία επενδυτική ικανότητα. Τόσο το μονοπώλιο όσο και ο τέλειος ανταγωνισμός επιφέρουν ένα ταχύτατο ρυθμό τεχνολογικής εξέλιξης. Η εισαγωγή, όμως, του ολιγοπωλίου ως μορφή οργάνωσης της αγοράς καθιστά πιο ρεαλιστική και λιγότερο περίπλοκη την ανάλυση. Στον ακόλουθο πίνακα⁶⁰¹ συνοψίζονται το κίνητρο και ικανότητα επένδυσης στην E&A υπό τις κανονικές μορφές της αγοράς:

	Ικανότητα	Κίνητρα
Τέλειος Ανταγωνισμός	Χαμηλή, κέρδη = 0	Μέτρια
Ολιγοπώλιο	Μέτρια, κέρδη ≥ 0	Υψηλά
Μονοπώλιο	Υψηλή, κέρδη > 0	Χαμηλά προς μέτρια

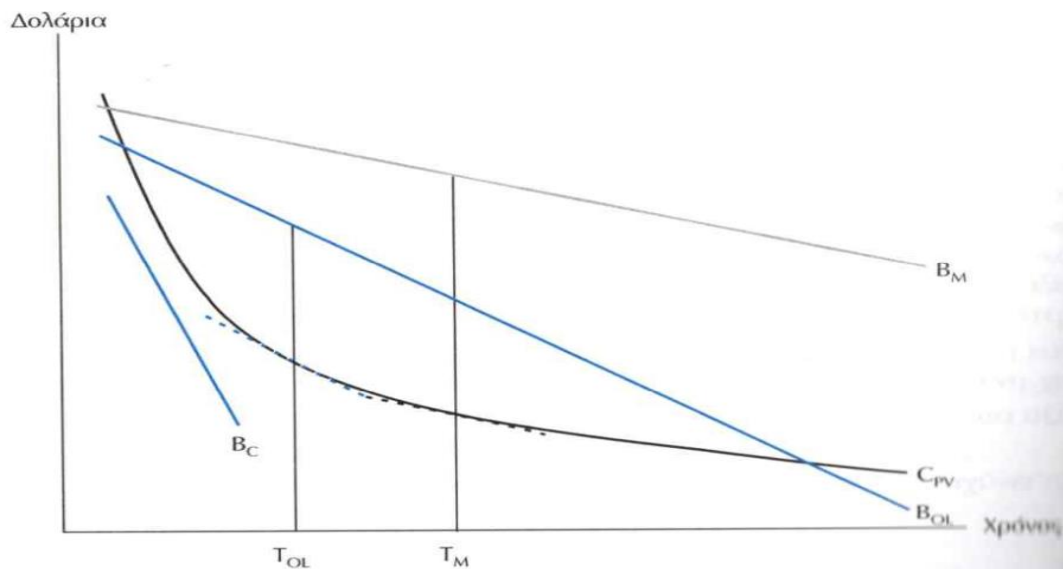
Υπό τον τέλειο ανταγωνισμό, τα οικονομικά κέρδη είναι κανονικά και υπάρχει μικρή ικανότητα επένδυσης στην έρευνα και ανάπτυξη. Για παράδειγμα, ελάχιστοι μεμονωμένοι γεωργοί έχουν το χρόνο και τα κεφάλαια για να επενδύσουν στην E&A γεωργικών λιπασμάτων. Σε ένα μονοπώλιο τα κέρδη μπορεί να είναι μεγαλύτερα του μηδενός για μεγάλα χρονικά διαστήματα δίνοντας έτσι στο μονοπωλητή τη δυνατότητα να επενδύσει σημαντικά κεφάλαια στην E&A. Όσον αφορά την επενδυτική ικανότητα, το ολιγοπώλιο βρίσκεται κάπου στη μέση. Ανάλογα με το επίπεδο του αποτελεσματικού ανταγωνισμού τα ολιγοπώλια μπορεί να διαθέτουν κέρδη ώστε να επενδύσουν σε E&A. Τέτοια παραδείγματα σε κλάδου που κατέγραψαν πλεονασματικά κέρδη για μεγάλα χρονικά διαστήματα είναι ο ηλεκτρονικός εξοπλισμός, τα αυτοκίνητα, τα ηλεκτρονικά, τα δημητριακά, τα τσιγάρα, ο φωτογραφικός εξοπλισμός, οι ηλεκτρικοί κινητήρες και τα αεροσκάφη. Τα υψηλά κέρδη αυτών των κλάδων μπορούν να διοχετεύουν ποσά σε E&A. Τα

οπότε παρατηρείται το φαινόμενο των τιμών μεταβίβασης (transfer pricing). Με τις τιμές αυτές μεταβιβάζονται κέρδη από την μια στην άλλη συνδεδεμένη εταιρία μέσω υπερτιμολογήσεων και υποτιμολογήσεων των εμπορευμάτων που αποτελούν αντικείμενο της ενδοεπιχειρησιακής συναλλαγής. Οι πρακτικές αυτές χρησιμοποιούνται συνήθως για τη μείωση των δασμολογικών ή φορολογικών επιβαρύνσεων ή την καταστράτηγηση των συναλλαγματικών περιορισμών. Οι υποτιμολογήσεις χρησιμοποιούνται όμως και για τη διείσδυση σε ξένες αγορές. Μέσω των διαφοροποιημένων τιμών, οι ζημιές από τις εξαγωγές προς μια χώρα σε χαμηλές τιμές μπορούν να αντισταθμιστούν από τις εξαγωγές προς άλλη χώρα σε υψηλές τιμές. Η εφαρμογή χαμηλών τιμών για τη διείσδυση σε μια αγορά είναι γνωστή στο δίκαιο του ανταγωνισμού ως αρπακτική τιμολόγηση (predatory pricing) ή πώληση σε τιμές κάτω του κόστους (below-cost sales) ή πώληση με ζημιά και οι πρακτικές αυτές ενδέχεται να συνιστούν ντάμπινγκ, Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ (2005), ό. π., σελ. 31 επ.

⁶⁰¹. Πηγή: Waldman D., Jensen E. (2001). *Βιομηχανική Οργάνωση. Θεωρία & Πράξη, Τόμος Ι*. Εκδ. Έλλην, 1^η ελληνική έκδοση, Επιμέλεια Χασιδί Ι. και Φαφαλιού Ε., σελ. 416.

ολιγοπώλια έχουν επενδυτικό κίνητρο, επειδή κάθε φορά που μια επιχείρηση αναπτύσσει πρώτη ένα νέο προϊόν ή μία νέα διαδικασία κερδίζει έδαφος σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Ο αναμενόμενος μέτριος ρυθμός αντιγραφής και απομίμησης στο ολιγοπώλιο δίνει στον ολιγοπωλητή το ισχυρότερο κίνητρο επένδυσης σε E&A.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί⁶⁰² αποτυπώνεται η σχέση μεταξύ της δομής της αγοράς και του χρόνου εξέλιξης της τεχνολογικής προόδου:

Η καμπύλη BM αντιπροσωπεύει την παρούσα αξία των ωφελειών για έναν μονοπωλητή. Η καμπύλη BC αντιπροσωπεύει την παρούσα αξία των ωφελειών για μία τέλεια ανταγωνιστική επιχείρηση. Η καμπύλη BOL αντιπροσωπεύει την παρούσα αξία των ωφελειών για ένα ολιγοπώλιο. Αυτή η καμπύλη βρίσκεται μεταξύ των άλλων δύο, καθώς το ολιγοπώλιο έχει ένα μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς και αντιμετωπίζει μία μέτρια απειλή απομίμησης. Το γεγονός αυτό δίνει μία κλίση που βρίσκεται μεταξύ των άλλων δύο καμπυλών ωφελειών. Επίσης, σε συνάρτηση με το χρόνο, το ολιγοπώλιο θα παρουσιάσει μία καινοτομία σε χρόνο T_{OL} . Ο πιο γρήγορος ρυθμός τεχνολογικής εξέλιξης παρουσιάζεται στο ολιγοπώλιο, ωστόσο, υπάρχει πιθανότητα το υψηλό κόστος να εμποδίσει το ολιγοπώλιο να εισάγει μία καινοτομία.

Από την άλλη πλευρά, οι συμφωνίες E&A μπορεί να έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, εάν δεν αφορούν πραγματικά από κοινού E&A, αλλά χρησιμοποιούνται για να συγκαλύψουν μια σύμπραξη, δηλαδή πρακτικές που απαγορεύονται υπό άλλες συνθήκες, όπως καθορισμό των τιμών, περιορισμό της παραγωγής ή κατανομή της αγοράς. Πρώτον, μπορεί να μειώσει ή να επιβραδύνει την καινοτομία, με αποτέλεσμα να εισέρχονται στην αγορά λιγότερα ή λιγότερο καλής ποιότητας προϊόντα και αργότερα από ό,τι θα εισέρχονταν υπό διαφορετικές συνθήκες. Δεύτερον, στις αγορές αγαθών ή τεχνολογίας, η συνεργασία σε θέματα E&A μπορεί να μειώσει σημαντικά τον ανταγωνισμό μεταξύ των μερών εκτός του

⁶⁰². Πηγή: Waldman D., Jensen E. (2001), ό. π., σελ. 420.

πεδίου εφαρμογής της συμφωνίας ή μπορεί να καταστήσει πιθανό τον αντιανταγωνιστικό συντονισμό στις εν λόγω αγορές, οδηγώντας έτσι σε υψηλότερες τιμές. Πρόβλημα αποκλεισμού μπορεί να ανακύψει μόνον στο πλαίσιο συνεργασίας που αφορά τουλάχιστον μια επιχείρηση με σημαντικό βαθμό ισχύος στην αγορά (η οποία δεν ισοδυναμεί κατ' ανάγκη με δεσπόζουσα θέση) για μια βασική τεχνολογία και την αποκλειστική εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της.

➤ **Συμφωνίες Παραγωγής** - Μπορεί να προβλέπουν ότι την παραγωγή αναλαμβάνει ένα μόνο μέρος ή δύο ή περισσότερα μέρη. Οι εταιρίες μπορούν να παράγουν από κοινού μέσω μιας κοινής επιχείρησης, δηλαδή μιας εταιρίας υπό κοινό έλεγχο που εκμεταλλεύεται μία ή περισσότερες εγκαταστάσεις παραγωγής ή μέσω χαλαρότερων μορφών συνεργασίας στην παραγωγή, όπως συμφωνίες υπεργολαβίας, με τις οποίες το ένα μέρος (ο εργολήπτης) αναθέτει σε ένα άλλο μέρος (τον «υπεργολάβο») την παραγωγή ενός αγαθού. Οι συμφωνίες παραγωγής, και ειδικότερα οι κοινές επιχειρήσεις παραγωγής, μπορεί να οδηγήσουν τα μέρη να εναρμονίσουν άμεσα τα επίπεδα παραγωγής, την ποιότητα και την τιμή στην οποία η κοινή επιχείρηση πωλεί τα προϊόντα της ή άλλες παραμέτρους που έχουν σημασία για τον ανταγωνισμό. Τούτο μπορεί να περιορίσει τον ανταγωνισμό ακόμη και αν τα μέρη διαθέτουν τα προϊόντα τους στην αγορά ανεξάρτητα. Μπορεί, επιπλέον, να οδηγήσουν σε αντιανταγωνιστικό αποκλεισμό τρίτων σε μια συνδεδεμένη αγορά (π.χ. την αγορά επόμενου σταδίου, η οποία εξαρτάται από εισροές από την αγορά στην οποία λαμβάνει χώρα η συμφωνία παραγωγής). Για παράδειγμα, αποκτώντας αρκετή ισχύ στην αγορά, τα μέρη που συμμετέχουν σε κοινή παραγωγή σε μια αγορά προηγούμενου σταδίου ενδέχεται να μπορούν να αυξήσουν την τιμή ενός βασικού συστατικού στοιχείου μιας αγοράς επόμενου σταδίου.

➤ **Συμφωνίες Προμήθειας** - Η από κοινού προμήθεια προϊόντων μπορεί να πραγματοποιείται μέσω μιας εταιρείας υπό κοινό έλεγχο ή εταιρείας στην οποία πολλές άλλες εταιρείες κατέχουν μη ελέγχουσες συμμετοχές, βάσει συμβατικών ρυθμίσεων ή ακόμη μέσω μιας πιο ευέλικτης μορφής συνεργασίας. Εάν τα μέρη έχουν σημαντική αγοραστική ισχύ στην αγορά προμήθειας, υπάρχει κίνδυνος να εξαναγκάσουν τους προμηθευτές να μειώσουν το φάσμα ή την ποιότητα των προϊόντων που παράγουν, γεγονός το οποίο μπορεί να έχει αποτελέσματα που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, όπως υποβίβαση της ποιότητας, χαλάρωση των προσπαθειών σε επίπεδο καινοτομίας ή, σε τελική ανάλυση, διαμόρφωση συνθηκών προσφοράς που δεν αντιστοιχούν στις βέλτιστες.

➤ **Συμφωνίες Διανομής**⁶⁰³ - Οι συμφωνίες εμπορίας αφορούν τη συνεργασία μεταξύ ανταγωνιστών για την πώληση, τη διανομή ή την προώθηση των υποκατάστατων προϊόντων τους⁶⁰⁴. Μια σημαντική κατηγορία από αυτές τις πιο

⁶⁰³. Οι συμφωνίες διανομής, ως προς την υπαγωγή τους στο δίκαιο ανταγωνισμού, θα αναλυθούν εκτενέστερα στο τμήμα των κάθετων συμφωνιών κατωτέρω.

⁶⁰⁴. Εξ οικονομικής απόψεως, υπό την επιφύλαξη ότι ο παραγωγός διαθέτει την κεφαλαιοδοτική ικανότητα να χρηματοδοτήσει την άμεση διανομή, η προσφυγή στην έμμεση διανομή είναι η ενδεδειγμένη επιλογή μόνο στην περίπτωση που λόγω των συνθηκών που επικρατούν στην αγορά η άμεση διανομή δεν θα είναι εξίσου

περιορισμένες συμφωνίες είναι η συμφωνία διανομής. Οι συμφωνίες εμπορίας μπορούν να διευκολύνουν τον περιορισμό της παραγωγής, δεδομένου ότι μέσω της συμφωνίας τα μέρη μπορούν να αποφασίσουν τον όγκο των προϊόντων που θα διαθέσουν στην αγορά, περιορίζοντας με τον τρόπο αυτό την προσφορά. Μπορούν να επιτρέψουν στα μέρη να διαιρέσουν αγορές ή να κατανείμουν παραγγελίες ή πελάτες, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες οι μονάδες παραγωγής των μερών βρίσκονται σε διαφορετικές γεωγραφικές αγορές ή όταν οι συμφωνίες είναι αμοιβαίες.

➤ **Συμφωνίες Τυποποίησης** - Οι συμφωνίες τυποποίησης μπορούν να καλύπτουν ποικίλα θέματα, όπως η τυποποίηση των διαφόρων βαθμών ή μεγεθών ενός συγκεκριμένου προϊόντος ή των τεχνικών προδιαγραφών σε αγορές προϊόντων ή υπηρεσιών στις οποίες έχει καθοριστική σημασία η συμβατότητα και διαλειτουργικότητα σε σχέση με άλλα προϊόντα ή συστήματα. Ως πρότυπο μπορούν ακόμη να θεωρηθούν οι όροι απόκτησης ενός συγκεκριμένου σήματος ποιότητας ή λήψης έγκρισης από κάποιο κανονιστικό όργανο. Συμφωνίες οι οποίες θεσπίζουν πρότυπα για τις περιβαλλοντικές επιδόσεις προϊόντων ή διαδικασιών παραγωγής καλύπτονται επίσης. Οι συμφωνίες μπορεί να προκαλέσουν μείωση του ανταγωνισμού στις τιμές, αποκλεισμό καινοτόμων τεχνολογιών και αποκλεισμό ή διακρίσεις κατά ορισμένων επιχειρήσεων μέσω της παρεμπόδισης της αποτελεσματικής πρόσβασης στο πρότυπο. Τα πρότυπα που θεσπίζουν αναλυτικές τεχνικές προδιαγραφές για ένα προϊόν ή μια υπηρεσία ενδέχεται να περιορίσουν την τεχνική πρόοδο και την καινοτομία. Ενόσω ένα πρότυπο αναπτύσσεται, οι εναλλακτικές τεχνολογίες μπορούν να ανταγωνίζονται για να ενταχθούν στο πρότυπο. Από τη στιγμή που επιλεγεί μια τεχνολογία και θεσπιστεί το πρότυπο, οι ανταγωνιζόμενες τεχνολογίες και εταιρείες μπορεί να αντιμετωπίσουν φραγμό εισόδου στην αγορά και δυνητικά να αποκλειστούν από αυτήν.

5.1.4.2. Κάθετες Συμφωνίες

405. Οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε διαφορετική οικονομική βαθμίδα (εφεξής και «κάθετες συμφωνίες» ή «κάθετες συμπράξεις») εμπίπτουν στην εμβέλεια του άρθρου 101, παρ. 1, ΣΛΕΕ και 1 ν. 3959/2011⁶⁰⁵. Ως

αποτελεσματική με την έμμεση. Η λεγόμενη «στρατηγική σημασία» μεταξύ παραγωγής και εμπορίου είναι προτιμητέα έναντι της άμεσης διανομής μόνο όταν ο παραγωγός δια της πρόσληψης ενδιάμεσων εκμεταλλεύεται την εκ μέρους τους γνώση της αγοράς, Μπαμπέτας Γ. (2004). *Καθετοποίηση ή Δίκτυο Διανομής; Νομικοί Προβληματισμοί*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Συλλογικός Τόμος: Η Οργάνωση της Επιχείρησης των κεφαλαιουχικών εταιριών, σελ. 265 επ.

⁶⁰⁵. Το άρθρο 1, παρ. 1, στοιχείο ε, του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/720 ορίζει τις επιγραμμικές υπηρεσίες διαμεσολάβησης ως υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών οι οποίες παρέχουν στις επιχειρήσεις τη δυνατότητα να προσφέρουν αγαθά ή υπηρεσίες σε άλλες επιχειρήσεις ή σε τελικούς καταναλωτές, με σκοπό τη διευκόλυνση της έναρξης άμεσων συναλλαγών μεταξύ επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχείρησης και τελικού καταναλωτή, ανεξάρτητα από το αν και πού πραγματοποιούνται τελικά οι συναλλαγές. Παραδείγματα επιγραμμικών υπηρεσιών διαμεσολάβησης μπορεί να είναι οι αγορές ηλεκτρονικού εμπορίου, τα καταστήματα

κάθετες συμφωνίες ορίζονται οι συμφωνίες ή η εναρμονισμένη πρακτική μεταξύ δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων, καθεμία εκ των οποίων δραστηριοποιείται, για τους σκοπούς της συμφωνίας ή της εναρμονισμένης πρακτικής, σε διαφορετικό επίπεδο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής⁶⁰⁶, η οποία αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα μετέχοντα μέρη δύνανται να αγοράζουν, να πωλούν ή να μεταπωλούν ορισμένα αγαθά ή υπηρεσίες, για παράδειγμα όταν η μία εταιρεία προμηθεύει τα υλικά παραγωγής της δεύτερης εταιρείας.

406. Κάθε επιχείρηση δύναται να οργανώνει τη διανομή των αγαθών ή των υπηρεσιών της κατά την κρίση της. Ο προμηθευτής μπορεί, για παράδειγμα, να επιλέξει την κάθετη ολοκλήρωση, δηλαδή να πωλεί τα αγαθά ή τις υπηρεσίες του απευθείας στους τελικούς χρήστες ή να τα διανέμει μέσω των κάθετα ολοκληρωμένων διανομών του,

εφαρμογών, τα εργαλεία σύγκρισης τιμών και οι υπηρεσίες μέσω κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούνται από επιχειρήσεις. Για να χαρακτηριστεί πάροχος επιγραμμικών υπηρεσιών διαμεσολάβησης, μια επιχείρηση πρέπει να διευκολύνει την έναρξη άμεσων συναλλαγών μεταξύ δύο άλλων μερών. Οι συμφωνίες που συνάπτονται από επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην οικονομία των επιγραμμικών πλατφορμών (υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας) κατά κανόνα δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστούν ως συμφωνίες εμπορικής αντιπροσωπείας, οι οποίες όπως αναλύεται στην κατωτέρω υποσημείωση δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Οι επιχειρήσεις αυτές ενεργούν κατά κανόνα ως ανεξάρτητοι οικονομικοί φορείς και όχι ως μέρος των επιχειρήσεων για τις οποίες παρέχουν υπηρεσίες.

⁶⁰⁶. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η σχέση μεταξύ ενός αντιπροσώπου και του αντιπροσωπευόμενου μπορεί να χαρακτηριστεί ως σχέση στην οποία ο αντιπρόσωπος παύει πλέον να ενεργεί ως ανεξάρτητος οικονομικός φορέας. Αυτό ισχύει όταν ο αντιπρόσωπος δεν επωμίζεται κανένα σημαντικό χρηματοοικονομικό ή εμπορικό κίνδυνο που συνδέεται με τις συμβάσεις που συνάπτονται ή αποτελούν αντικείμενο διαπραγματεύσεως για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου. Στην περίπτωση αυτή, η συμφωνία εμπορικής αντιπροσωπείας δεν εμπίπτει, ούτε συνολικά ούτε εν μέρει, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Δεδομένου ότι αυτό συνιστά εξαίρεση από τη γενική εφαρμογή του άρθρου 101, οι προϋποθέσεις όσον αφορά τον χαρακτηρισμό μιας συμφωνίας ως συμφωνίας εμπορικής αντιπροσωπείας που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ θα πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικά. Υπάρχουν τρία είδη χρηματοοικονομικών ή εμπορικών κινδύνων που είναι ουσιώδη για τον χαρακτηρισμό μιας συμφωνίας ως συμφωνίας εμπορικής αντιπροσωπείας που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, ήτοι: α) οι ειδικοί κίνδυνοι της σύμβασης που συνδέονται άμεσα με τις συμβάσεις που συνάπτει ή/και διαπραγματεύεται ο αντιπρόσωπος για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου, όπως η χρηματοδότηση των αποθεμάτων, β) οι κίνδυνοι που σχετίζονται με επενδύσεις που αφορούν ορισμένη αγορά. Πρόκειται για επενδύσεις που απαιτούνται για τη συγκεκριμένη μορφή δραστηριότητας για την οποία ο αντιπροσωπευόμενος έχει ορίσει τον αντιπρόσωπο, δηλαδή επενδύσεις που απαιτούνται για να είναι σε θέση ο αντιπρόσωπος να συνάπτει ή/και να διαπραγματεύεται το συγκεκριμένο είδος σύμβασης. Οι εν λόγω επενδύσεις είναι συνήθως μη ανακτήσιμες, πράγμα που σημαίνει ότι, κατά την εγκατάλειψη του συγκεκριμένου τομέα δραστηριοτήτων που αφορά η επένδυση, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για άλλες δραστηριότητες ούτε να πωληθούν παρά μόνο με σημαντική ζημία και γ) οι κίνδυνοι που σχετίζονται με άλλες δραστηριότητες που ασκούνται στην ίδια αγορά προϊόντος, στο βαθμό που ο αντιπροσωπευόμενος απαιτεί από τον αντιπρόσωπο, στο πλαίσιο της σχέσης αντιπροσωπείας, να ασκεί τις εν λόγω δραστηριότητες όχι ως αντιπρόσωπος για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου, αλλά με ίδιο κίνδυνο του αντιπρόσωπου, Κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς, ΕΕ C 248 της 30.06.2022, σελ. 1.

οι οποίοι είναι συνδεδεμένες επιχειρήσεις κατά την έννοια του άρθρου 1, παρ. 2 του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/720⁶⁰⁷. Αυτό το είδος συστήματος διανομής περιλαμβάνει μία και μόνη επιχείρηση και, ως εκ τούτου, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101, παρ. 1 ΣΛΕΕ. Όμως, ο προμηθευτής μπορεί επίσης να αποφασίσει να χρησιμοποιήσει ανεξάρτητους διανομείς. Για το σκοπό αυτόν, ο προμηθευτής δύναται να χρησιμοποιήσει ένα ή περισσότερα είδη συστημάτων διανομής. Ορισμένα είδη συστημάτων διανομής, συγκεκριμένα η επιλεκτική διανομή και η αποκλειστική διανομή, αποτελούν αντικείμενο ειδικών ορισμών στο άρθρο 1, παρ. 1 στοιχεία ζ και η του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/720. Ως «σύστημα επιλεκτικής διανομής» νοείται το σύστημα διανομής στο οποίο ο πάροχος αναλαμβάνει να πωλεί τα αναφερόμενα στη σύμβαση αγαθά ή υπηρεσίες, άμεσα ή έμμεσα, μόνο σε διανομείς επιλεγμένους με βάση ορισμένα κριτήρια και εφόσον οι διανομείς αυτοί αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην πωλούν τα εν λόγω αγαθά ή υπηρεσίες σε μη εξουσιοδοτημένους διανομείς στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή εντός της οποίας ο προμηθευτής εφαρμόζει το σύστημα αυτό. Αντίθετα, «σύστημα αποκλειστικής διανομής» ορίζεται το σύστημα διανομής στο οποίο ο προμηθευτής κατανέμει γεωγραφική περιοχή ή ομάδα πελατών αποκλειστικά στον ίδιο ή σε πέντε αγοραστές κατ' ανώτατο όριο και θέτει σε όλους τους άλλους αγοραστές του περιορισμούς ως προς την ενεργητική πώληση στην αποκλειστική γεωγραφική περιοχή ή στην αποκλειστική ομάδα πελατών.

407. Μια συμφωνία χαρακτηρίζεται κατά κανόνα ως συμφωνία εμπορικής αντιπροσωπείας που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, όταν συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) ο αντιπρόσωπος δεν αποκτά την κυριότητα των αγαθών που αγοράζονται ή πωλούνται στο πλαίσιο της συμφωνίας εμπορικής αντιπροσωπείας, β) ο αντιπρόσωπος δεν συμβάλλει στις δαπάνες για την προμήθεια ή την αγορά των αναφερόμενων στη σύμβαση αγαθών ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένου του κόστους μεταφοράς των αγαθών, γ) ο αντιπρόσωπος δεν διατηρεί με δικό του κόστος ή κίνδυνο αποθέματα των αναφερόμενων στη σύμβαση αγαθών, συμπεριλαμβανομένου του κόστους χρηματοδότησης και απώλειας των αποθεμάτων, δ) ο αντιπρόσωπος δεν αναλαμβάνει ευθύνη για τη μη εκτέλεση της σύμβασης από τον εκάστοτε πελάτη, ε) ο αντιπρόσωπος δεν αναλαμβάνει ευθύνη έναντι πελατών ή τρίτων για απώλεια ή ζημίες που προκύπτουν από την προμήθεια των αναφερόμενων στη σύμβαση αγαθών ή υπηρεσιών, στ) ο αντιπρόσωπος δεν έχει, άμεσα ή έμμεσα, υποχρέωση να

⁶⁰⁷. Κανονισμός (ΕΕ) 2022/720 της Επιτροπής της 10ης Μαΐου 2022 για την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών, ΕΕ L 134 της 11.05.2022, σελ. 4 έως 13, ο οποίος αντικατέστησε τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 330/2010 της Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών» (ΕΕ L 102 της 23.04.2010, σελ. 1). Τέθηκε σε ισχύ την 01.06.2022.

επενδύσει στην προώθηση των πωλήσεων, μεταξύ άλλων συμμετέχοντας στις διαφημιστικές δαπάνες του αντιπροσωπευόμενου ή σε δραστηριότητες διαφήμισης ή προώθησης, ζ) ο αντιπρόσωπος δεν πραγματοποιεί συναρτώμενες με τη συγκεκριμένη αγορά επενδύσεις σε εξοπλισμό, εγκαταστάσεις, εκπαίδευση του προσωπικού ή διαφήμιση, η) ο αντιπρόσωπος δεν ασκεί εντός της ίδιας αγοράς προϊόντος άλλες δραστηριότητες που απαιτεί ο αντιπροσωπευόμενος στο πλαίσιο της σχέσης αντιπροσωπείας (για παράδειγμα, την παράδοση των αγαθών).

408. Οι συμφωνίες αυτές γίνεται δεκτό ότι είναι γενικά λιγότερο επιζήμιες για τον ανταγωνισμό. Μπορούν, για παράδειγμα, να βοηθήσουν κάποια κατασκευάστρια εταιρεία να εισέλθει σε νέα αγορά, να αποφύγει καταστάσεις όπου κάποιος διανομέας «παρασιτεί» επωφελούμενος των προωθητικών ενεργειών άλλης εταιρείας διανομής, ή επιτρέπουν σε κάποιον προμηθευτή να αποσβέσει την επένδυση που πραγματοποίησε για συγκεκριμένο πελάτη. Όπως γίνεται δεκτό από την οικονομική επιστήμη, γενικά οι κάθετοι περιορισμοί είναι δυνατό να προκαλέσουν αρνητικές συνέπειες ιδίως όταν σε συγκεκριμένη αγορά δεν υπάρχει επαρκής ανταγωνισμός μεταξύ σημάτων (inter brand competition), δηλαδή όταν η ισχύς του προμηθευτή ξεπερνά ένα συγκεκριμένο όριο. Αντίθετα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, οι κάθετες συμπράξεις (διανομή, franchising⁶⁰⁸) έστω και αν τυπικά θέτουν εμπόδια στην ελευθερία οικονομικής δράσης των συμβαλλομένων επιχειρήσεων, δεν περιορίζουν τον ανταγωνισμό, αλλά αποτελούν μοχλό τόνωσης αυτού⁶⁰⁹.

⁶⁰⁸. Αντικείμενο των συμβάσεων δικαιόχρησης αποτελεί το λεγόμενο πακέτο δικαιόχρησης (εφεξής: «πακέτο franchising» ή «πακέτο franchise»), το οποίο περιλαμβάνει τις άδειες εκμετάλλευσης δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας που αφορούν πιο συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, εμπορικά σήματα ή διακριτικούς τίτλους, διπλώματα ευρεσιτεχνίας και τεχνονγνωσία για τη χρήση και τη διανομή αγαθών ή υπηρεσιών. Πέρα από τις άδειες εκμετάλλευσης δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, ο δικαιοπάροχος παρέχει συνήθως στο δικαιοδόχο, κατά τη διάρκεια ισχύος της συμφωνίας, εμπορική ή τεχνική συνδρομή και οργανωτική υποστήριξη, όπως υπηρεσίες εφοδιασμού, κατάρτιση, εκπαίδευση προσωπικού, συμβουλές σχετικά με τα ακίνητα, εξοπλισμό καταστήματος, χρηματοοικονομικό προγραμματισμό. Η άδεια και η συνδρομή είναι συστατικά στοιχεία της επιχειρηματικής μεθόδου που μεταβιβάζεται στο δικαιοδόχο.

⁶⁰⁹. Στο μοντέλο ανταγωνισμού κατά το υπόδειγμα του Bertrand, στο οποίο αναφερθήκαμε ανωτέρω (παρ. 276 επ.), η ποιότητα αποτελεί στρατηγικό συμπλήρωμα και, ως εκ τούτου, ο ορθολογικός παραγωγός (παραγωγός υψηλής ποιότητας) αυξάνει επίσης την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων του. Λόγω της υπόθεσης μιας κυρτής (σταθερής) συνάρτησης κόστους-ποιότητας, η αύξηση της ποιότητας του παραγωγού υψηλής ποιότητας είναι μικρότερη από αυτή του παραγωγού χαμηλής ποιότητας. Η υιοθέτηση συστήματος ελάχιστων ποιοτικών προδιαγραφών (Minimum Quality Standards -MQS) έχει ως αποτέλεσμα μειωμένο ποιοτικό χάσμα και υψηλότερη μέση ποιότητα. Το χαμηλότερο ποιοτικό χάσμα οδηγεί σε πιο έντονο ανταγωνισμό, υποδηλώνοντας χαμηλότερες τιμές ανά μονάδα ποιότητας. Αυτό σημαίνει ότι ένα MQS έχει ως αποτέλεσμα υψηλότερες ποιότητες και χαμηλότερες τιμές. Η θετική επίδραση στο πλεόνασμα των καταναλωτών κυριαρχεί έναντι της αρνητικής επίδρασης στο πλεόνασμα του παραγωγού και έτσι αυξάνεται η κοινωνική ευημερία, Hofmann A., Oldehaver, G. (2016). *Vertically Linked Industries, Product Quality and Minimum Quality Standards*. German Economic Review, Τομ. 17, σελ. 92-103.

409. Ο Κανονισμός 2022/720 σε συνδυασμό με τις ερμηνευτικές Κατευθυντήριες Γραμμές εισάγουν τεκμήριο νομιμότητας (ευεργέτημα απαλλαγής) από την απαγορευτική διάταξη του άρθρου 101 της ΣΛΕΕ⁶¹⁰, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι οι σχετικές συμφωνίες δεν περιέχουν μορφές ιδιαίτερα σοβαρών περιορισμών και, αφετέρου, ότι το μερίδιο αγοράς του προμηθευτή και του αγοραστή δεν υπερβαίνει έκαστο το 30% στην οικεία σχετική αγορά.
410. Στο άρθρο 4 του εν λόγω Κανονισμού προβλέπονται συγκεκριμένοι κάθετοι περιορισμοί του ανταγωνισμού, που αξιολογούνται ως «ιδιαιτέρως σοβαροί» (εξ αντικειμένου/«hardcore restrictions») και οι οποίοι δεν απαλλάσσονται, ακόμη κι όταν τα μερίδια αγοράς προμηθευτή ή/ και διανομέα υπολείπονται του ανωτέρω ορίου, ενώ συγχρόνως συμπαρασύρουν εκτός πεδίου εφαρμογής της ομαδικής απαλλαγής τη συμφωνία στο σύνολό της. Στους «σκληρούς» περιορισμούς του ανταγωνισμού⁶¹¹, που ενδέχεται να βλάπτουν τους καταναλωτές⁶¹² αναφέρονται το πρώτον συμφωνίες κατά τις οποίες οι προμηθευτές δεν επιτρέπεται να καθορίζουν την (ελάχιστη) τιμή στην οποία οι εταιρείες διανομής⁶¹³ μπορούν να μεταπωλούν τα προϊόντα τους (διατήρηση τιμής μεταπώλησης)⁶¹⁴.
411. Πιο αναλυτικά, τα στοιχεία β, γ και δ του άρθρου 4 αφορούν περιορισμούς και εξαιρέσεις για διάφορα είδη συστημάτων διανομής⁶¹⁵. Οι περιορισμοί ιδιαίτερης σοβαρότητας που περιγράφονται στα στοιχεία β, γ, σημείο i, και στοιχείο δ αφορούν τις συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές οι οποίες έχουν ως αντικείμενο, άμεσα ή

⁶¹⁰. Στο εθνικό δίκαιο, σύμφωνα με την παρ. 4, του άρθρου 1, ν. 3959/2011, οι Κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί εφαρμογής της παρ. 3 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών, αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων ή εναρμονισμένων πρακτικών (Κανονισμοί ομαδικής απαλλαγής) εφαρμόζονται αναλόγως για την υπαγωγή στην παρ. 3 συμφωνιών, αποφάσεων και εναρμονισμένων πρακτικών που δεν είναι πιθανόν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών - μελών, κατά την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, Απόφαση ΕπΑντ 760/2021, σκ. 128.

⁶¹¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-373/14 P, Toshiba Corporation, ECLI:EU:C:2016:26, σκ. 26.

⁶¹². Οι εν λόγω περιορισμοί δεν καλύπτονται ούτε από τον «ασφαλή λιμένα» που δημιουργείται για τις συμφωνίες ή σσος σημασίας με βάση τη σχετική Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενώ παράλληλα είναι ελάχιστα πιθανό να πληρούν τις προϋποθέσεις χορήγησης ατομικής απαλλαγής κατ' άρθρο 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ, Απόφαση ΕπΑντ 757/2021, σκ. 100.

⁶¹³. Υφίστανται επίσης εμπειρικά στοιχεία που καταδεικνύουν ότι ο καθορισμός τιμών μεταπώλησης μπορεί να οδηγήσει σε κάθετη αύξηση των λιανικών τιμών, Lafontaine F., Slade M. (2008). *Exclusive Contracts and Vertical Restraints: Empirical Evidence and Public Policy*. Handbook of Antitrust Economics.

⁶¹⁴. Αντιθέτως, οι συνιστώμενες/προτεινόμενες ή οι μέγιστες τιμές είναι καταρχήν συμβατές με τις απαγορευτικές διατάξεις των άρθρων 1 του ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ, στο μέτρο ωστόσο που ο παραγωγός ή προμηθευτής περιορίζεται στην ανακοίνωση των τιμών αυτών στους διανομείς/μεταπωλητές και δεν προκύπτει, άμεση ή έμμεση, δέσμευση των τελευταίων για την τήρησή τους. Συναφώς, δεν επιτρέπονται αυστηρές καθοδηγήσεις ως προς τον καθορισμό των τιμών λιανικής.

⁶¹⁵. Κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς, ΕΕ C 248 της 30.06.2022, σελ. 1, παρ. 202.

έμμεσα, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες που εμπίπτουν στον έλεγχο των μετεχόντων μερών, τον περιορισμό της γεωγραφικής περιοχής ή της πελατείας στην οποία ο αγοραστής ή οι πελάτες του δύνανται να πωλούν τα αναφερόμενα στη σύμβαση αγαθά ή υπηρεσίες⁶¹⁶. Το στοιχείο γ, σημεία ii και iii προβλέπει ότι, σε ένα σύστημα επιλεκτικής διανομής, οι περιορισμοί των αμοιβαίων προμηθειών μεταξύ των μελών του συστήματος επιλεκτικής διανομής που λειτουργούν στο ίδιο ή σε διαφορετικά επίπεδα εμπορικής δραστηριότητας καθώς και οι περιορισμοί των ενεργητικών ή παθητικών πωλήσεων σε τελικούς χρήστες από τα μέλη του συστήματος επιλεκτικής διανομής που λειτουργούν σε επίπεδο λιανικής εμπορικής δραστηριότητας συνιστούν περιορισμούς ιδιαίτερης σοβαρότητας. Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται ανεξάρτητα από το διάυλο πωλήσεων που χρησιμοποιείται, για παράδειγμα, ανεξάρτητα από το αν οι πωλήσεις πραγματοποιούνται εκτός διαδικτύου ή διαδικτυακά⁶¹⁷.

⁶¹⁶. Ως «ενεργητικές πωλήσεις» ορίζονται στον Κανονισμό η ενεργός στόχευση πελατών με επισκέψεις, επιστολές, ηλεκτρονικά μηνύματα, κλήσεις ή άλλα μέσα άμεσης επικοινωνίας ή μέσω στοχευμένης διαφήμισης και προώθησης, εκτός ή εντός διαδικτύου, για παράδειγμα μέσω έντυπων ή ψηφιακών μέσων, συμπεριλαμβανομένων των επιγραμμικών μέσων, υπηρεσιών σύγκρισης τιμών ή διαφήμισης σε μηχανές αναζήτησης που απευθύνονται στοχευμένα σε πελάτες συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών ή σε συγκεκριμένες ομάδες πελατών, της λειτουργίας δικτυακού τόπου με τομέα ανωτάτου επιπέδου που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές ή της προσφοράς γλωσσών σε δικτυακούς τόπους που χρησιμοποιούνται συνήθως σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, όταν οι γλώσσες αυτές είναι διαφορετικές από εκείνες που χρησιμοποιούνται συνήθως στη γεωγραφική περιοχή στην οποία είναι εγκατεστημένος ο αγοραστής. Ως «παθητικές πωλήσεις» ορίζονται οι πωλήσεις που ανταποκρίνονται σε αυτοβούλως εκφρασμένη ζήτηση μεμονωμένων πελατών, συμπεριλαμβανομένης της παράδοσης αγαθών ή υπηρεσιών στον πελάτη, χωρίς η έναρξη της πώλησης να έχει γίνει με ενεργό στόχευση του συγκεκριμένου πελάτη ή της συγκεκριμένης ομάδας πελατών ή της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, συμπεριλαμβανομένων των πωλήσεων που προκύπτουν από τη συμμετοχή σε διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων ή από την απάντηση σε ιδιωτικές προσκλήσεις υποβολής προσφορών.

⁶¹⁷. Η διανομή μέσω διαδικτυακών πωλήσεων παρουσιάζει ιδιαίτερο νομολογικό ενδιαφέρον. Στην υπόθεση *Pierre Fabre Dermo-Cosmétique* ελέγχθηκαν συμβάσεις διανομής προϊόντων που φέρουν τα εμπορικά σήματα *Klorane*, *Ducray*, *Galénic* και *Anène* και όριζαν ότι οι πωλήσεις πρέπει να διενεργούνται αποκλειστικώς σε υλικώς υπαρκτό χώρο και υποχρεωτικώς παρουσία πτυχιούχου φαρμακοποιού. Η εταιρία εξήγησε ότι, λόγω της φύσεως των επίμαχων προϊόντων, είναι αναγκαία η φυσική παρουσία πτυχιούχου φαρμακοποιού στον τόπο πωλήσεως ανά πάσα στιγμή, ώστε ο πελάτης να μπορεί, υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις, να ζητεί και να λαμβάνει ανά περίπτωση τη γνώμη ειδικού, η οποία θα στηρίζεται στην άμεση παρατήρηση του δέρματος, των μαλλιών ή του τριχωτού της κεφαλής του. Αντιθέτως, η Γαλλική Αρχή Ανταγωνισμού που εξέτασε τις επίδικες συμβάσεις επισήμανε, καταρχάς, ότι τα οικεία προϊόντα δεν ήταν φάρμακα. Συναφώς, επεσήμανε ότι η ειδική νομοθετική ρύθμιση που διέπει τα φάρμακα αφορά τους κανόνες που ισχύουν σε σχέση με την παρασκευή και όχι τη διανομή τους η οποία είναι ελεύθερη, ενώ επιπροσθέτως, η διάγνωση δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες των φαρμακοποιών αλλά μόνο των γιατρών. Κατά την εκτίμηση της Επιτροπής κάθε μέτρο όπως η επίμαχη συμβατική ρήτρα, αποκλείοντας *de facto* ένα μέσο εμπορίας των προϊόντων χωρίς να απαιτείται η φυσική μετακίνηση του πελάτη, περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα ενός εξουσιοδοτημένου διανομέα να πωλεί τα συμβατικά προϊόντα σε πελάτες που βρίσκονται εκτός της συμβατικής επικράτειας ή της ζώνης των δραστηριοτήτων του. Μπορεί, κατά συνέπεια, να περιορίσει τον ανταγωνισμό στον τομέα αυτό. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι επιχειρήματα που αντλούνται από την ανάγκη παροχής προσωπικών συμβουλών στον πελάτη και

412. Το στοιχείο ε' προβλέπει ότι μια κάθετη συμφωνία η οποία, άμεσα ή έμμεσα, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες που εμπίπτουν στον έλεγχο των μετεχόντων μερών, έχει ως στόχο να εμποδίσει την αποτελεσματική χρήση του διαδικτύου από τον αγοραστή ή τους πελάτες του για την πώληση των αναφερόμενων στη σύμβαση αγαθών ή υπηρεσιών σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές ή σε συγκεκριμένους πελάτες, συνιστά περιορισμό ιδιαίτερης σοβαρότητας. Κάθετη συμφωνία που περιέχει έναν ή περισσότερους περιορισμούς των διαδικτυακών πωλήσεων ή των διαδικτυακών διαφημίσεων, οι οποίοι απαγορεύουν εκ των πραγμάτων στον αγοραστή να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για την πώληση των αναφερόμενων στη σύμβαση αγαθών ή υπηρεσιών, έχει τουλάχιστον ως στόχο τον περιορισμό των παθητικών πωλήσεων σε τελικούς χρήστες που επιθυμούν να πραγματοποιούν διαδικτυακές αγορές και βρίσκονται εκτός της φυσικής γεωγραφικής ζώνης εμπορικών δραστηριοτήτων του αγοραστή.
413. Αν ένας περιορισμός ιδιαίτερης σοβαρότητας που αναφέρεται στο άρθρο 4 είναι αντικειμενικά αναγκαίος για την εφαρμογή συγκεκριμένης κάθετης συμφωνίας, για παράδειγμα, προκειμένου να διασφαλιστεί η συμμόρφωση με δημόσια απαγόρευση πώλησης επικίνδυνων ουσιών σε ορισμένους πελάτες για λόγους ασφάλειας ή υγείας, η εν λόγω συμφωνία κατ' εξαίρεση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Κάθε επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να αποδείξει την ύπαρξη θετικών αποτελεσμάτων για τον ανταγωνισμό βάσει του άρθρου 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ σε μια ατομική περίπτωση. Για το σκοπό αυτό, η επιχείρηση πρέπει να τεκμηριώσει ότι είναι πιθανή η βελτίωση της αποτελεσματικότητας και ότι η εν λόγω βελτίωση είναι πιθανό να προκύψει από την εισαγωγή του περιορισμού ιδιαίτερης σοβαρότητας στη συμφωνία καθώς και από την απόδειξη ότι πληρούνται οι υπόλοιπες προϋποθέσεις του άρθρου 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ.
414. Τέλος, στο άρθρο 5 προβλέπονται εξαιρέσεις ορισμένων ρητρών που περιέχονται σε κάθετες συμφωνίες από το ευεργέτημα της απαλλαγής κατά κατηγορία, ανεξάρτητα από το αν υπάρχει υπέρβαση των ορίων του μεριδίου αγοράς ή όχι⁶¹⁸. Σύμφωνα με

εξασφάλισης της προστασίας του έναντι της εσφαλμένης χρήσεως προϊόντων, για τη χορήγηση των οποίων δεν απαιτείται ιατρική συνταγή δεν μπορούν να γίνουν δεκτά. Επιπλέον δε, υπενθυμίζει ότι ο σκοπός της διατηρήσεως της εικόνας γοήτρου ενός προϊόντος (που έχει αποτελέσματα κατά τη χρήση του) δεν μπορεί να αποτελέσει νόμιμο λόγο για τον περιορισμό του ανταγωνισμού και δεν μπορεί, συνεπώς, να δικαιολογήσει την εκτίμηση ότι συμβατική ρήτρα επιδιώκουσα το σκοπό αυτό δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101, παρ. 1, ΣΛΕΕ, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-439/09, *Pierre Fabre Dermo-Cosmétique SAS*, ECLI:EU:C:2011:649, σκ. 46 και Χρυσάνθης Χ. (2012). *Η σχέση δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας και ελεύθερου ανταγωνισμού στο παράδειγμα της διανομής προϊόντων ή υπηρεσιών μέσω διαδικτύου*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Συλλογικό έργο: Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της, σελ. 287 επ.

⁶¹⁸. Ειδικότερη μορφή τέτοιας συμφωνίας είναι η υποχρέωση μη άσκησης ανταγωνισμού υπό τη μορφή της «προώθησης συγκεκριμένου σήματος» (single branding). Η μορφή αυτή καλύπτει τις συμφωνίες που έχουν ως

το άρθρο 5, παρ. 1, στοιχείο α, οι υποχρεώσεις μη άσκησης ανταγωνισμού που υπερβαίνουν τα πέντε έτη ή έχουν αόριστη διάρκεια εξαιρούνται από την απαλλαγή κατά κατηγορία. Σύμφωνα με το άρθρο 5, παρ. 1, στοιχείο β σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παρ. 3, οι υποχρεώσεις μη άσκησης ανταγωνισμού που επιβάλλονται στον αγοραστή και εξακολουθούν να ισχύουν μετά τη λύση της συμφωνίας εξαιρούνται από το ευεργέτημα της απαλλαγής κατά κατηγορία, εκτός αν πληρούνται όλες οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) η επιβολή της υποχρέωσης είναι απαραίτητη για την προστασία της τεχνογνωσίας που μεταβιβάζει ο προμηθευτής στον αγοραστή, β) η υποχρέωση περιορίζεται στο σημείο πώλησης στο οποίο δραστηριοποιήθηκε ο αγοραστής κατά τη διάρκεια της σύμβασης και γ) η υποχρέωση δεν υπερβαίνει το ένα έτος κατ' ανώτατο όριο. Η σχετική τεχνογνωσία πρέπει να είναι απόρρητη, ουσιαστική και προσδιορισμένη κατά την έννοια του άρθρου 1, παρ. 1, στοιχείο ι και, ειδικότερα, πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες που είναι σημαντικές και χρήσιμες στον αγοραστή για τη χρήση, πώληση ή μεταπώληση των αναφερόμενων στη σύμβαση αγαθών ή υπηρεσιών.

5.2. Απόφαση ένωσης επιχειρήσεων

415. Η δεύτερη μορφή σύμπραξης που προβλέπεται στην παρ. 1 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ είναι η απόφαση ένωσης επιχειρήσεων. Ως τέτοια νοείται η απόφαση του αρμόδιου οργάνου της ένωσης που λαμβάνει θέσεις ως προς υποχρεωτική συμπεριφορά των μελών της στην αγορά. Η απόφαση της ένωσης επιχειρήσεων συνίσταται στην έκφραση βούλησης της ένωσης με οποιαδήποτε μορφή, π.χ. κανονισμοί, ρήτρες καταστατικού, οδηγίες, εγκύκλιοι, απλές συστάσεις, εφόσον έχουν χαρακτήρα υποχρεωτικό για τα μέλη και/ή προβλέπονται κυρώσεις σε περίπτωση μη εφαρμογής τους. Υπό την έννοια αυτή, η ένωση υπόκειται στους ίδιους κανόνες ανταγωνισμού με τις μεμονωμένες επιχειρήσεις.
416. Ο χαρακτηρισμός της απόφασης μιας ένωσης επιχειρήσεων ως αντιανταγωνιστικής δεν εξαρτάται από τον τρόπο λήψης της ή την έκταση εφαρμογής, αλλά από το αν μπορεί να περιορίσει τον ανταγωνισμό⁶¹⁹. Μορφές εμφάνισής της στην αγορά είναι: α) αποφάσεις και συστάσεις περί τιμών, κατανομής αγορών και άλλων όρων

κύριο χαρακτηριστικό ότι ο αγοραστής υποχρεώνεται ή παρακινείται να συγκεντρώνει τις παραγγελίες του για συγκεκριμένο είδος προϊόντος σε έναν προμηθευτή. Η θέση του προμηθευτή στην αγορά αποτελεί παράγοντα ιδιαίτερα σημαντικό για την αξιολόγηση των ενδεχόμενων αντιανταγωνιστικών επιπτώσεων που έχουν οι υποχρεώσεις προώθησης συγκεκριμένου σήματος και, κατά τη νομολογία, η δεσπόζουσα θέση μιας επιχείρησης αποτελεί τον ασφαλέστερο δείκτη για την εκτίμηση του κινδύνου πρόκλησης αρνητικών επιπτώσεων στον ανταγωνισμό (ιδίως με τη μορφή αποκλεισμού των ανταγωνιστών), Απόφαση ΕπΑντ 520/VI/2011, σκ. 208 και Απόφαση ΕπΑντ 676/2018, σκ. 351.

⁶¹⁹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-71/74, Frubo, ECLI:EU:C:1975:61, σκ. 30-31.

συναλλαγής, β) αποκλεισμοί, γ) ανταλλαγή πληροφοριών, τύπος διαφήμισης, δ) τυποποίηση και ε) υιοθέτηση πρότυπων συμβάσεων.

5.3. Ενιαία και διαρκής παράβαση

417. Η παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ μπορεί να προκύπτει όχι μόνον από μεμονωμένη πράξη, αλλά και από σειρά πράξεων ή ακόμη και από συνεχιζόμενη συμπεριφορά, έστω και αν ένα ή περισσότερα στοιχεία αυτής της σειράς πράξεων ή της συνεχιζόμενης συμπεριφοράς θα μπορούσαν επίσης να αποτελέσουν, εξεταζόμενα αφ' εαυτών και μεμονωμένα, παράβαση της εν λόγω διατάξεως. Για να μπορούν να χαρακτηριστούν διάφορες ενέργειες ως ενιαία και διαρκής παράβαση, πρέπει να ληφθεί υπόψη κάθε περίπτωση ικανή να επιβεβαιώσει ή να θέσει υπό αμφισβήτηση τη συμπληρωματικότητα αυτή, όπως το χρονικό διάστημα εφαρμογής, το περιεχόμενο (συμπεριλαμβανομένων των χρησιμοποιούμενων μεθόδων) και, συνακόλουθα, ο σκοπός των διαφόρων υπό εξέταση ενεργειών.
418. Κατά πάγια νομολογία⁶²⁰, όταν οι διάφορες αυτές πράξεις εντάσσονται σε ένα «συνολικό σχέδιο», λόγω του ότι επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό, ήτοι τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς, η Επιτροπή δικαιούται να καταλογίσει την ευθύνη για τις πράξεις αυτές αναλόγως της συμμετοχής στην παράβαση, η οποία λαμβάνεται υπόψη στο σύνολό της. Έτσι, επιχείρηση η οποία έχει μετάσχει σε μια τέτοια ενιαία και σύνθετη παράβαση με ενέργειές της, εμπίπτουσες στην έννοια της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής, κατά το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, οι οποίες απέβλεπαν στην υλοποίηση της παραβάσεως στο σύνολό της, είναι συνυπαίτια, για όλη τη διάρκεια της συμμετοχής της στην εν λόγω παράβαση, για ενέργειες στις οποίες προέβησαν άλλες επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ίδιας παραβάσεως. Τούτο ισχύει όταν αποδεικνύεται ότι η εν λόγω επιχείρηση είχε την πρόθεση να συμβάλει, με τη συμπεριφορά της, στους κοινούς σκοπούς τους οποίους επιδίωκε το σύνολο των συμμετεχόντων και ότι γνώριζε τις συγκεκριμένες ενέργειες τις οποίες σχεδίαζαν ή στις οποίες προέβαιναν άλλες επιχειρήσεις επιδιώκοντας τους ίδιους σκοπούς ή μπορούσε ευλόγως να τις προβλέψει και αποδεχόταν τον σχετικό κίνδυνο. Έτσι, εφόσον μια επιχείρηση διαπιστώνεται ότι έχει συμμετάσχει άμεσα στο σύνολο των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών που συνθέτουν την ενιαία και διαρκή παράβαση, θα πρέπει να της καταλογίζεται η ευθύνη για το σύνολο των συμπεριφορών αυτών και, συνεπώς, για την παράβαση στο σύνολό της. Η επιχείρηση μπορεί επίσης να έχει συμμετάσχει άμεσα σε μέρος μόνον των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών που συνθέτουν την ενιαία και διαρκή παράβαση, αλλά να γνώριζε το σύνολο των λοιπών παραβατικών συμπεριφορών τις

⁶²⁰. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-441/11 P, Επιτροπή κατά Verhuizingen Coppens, ECLI:EU:C:2012:778, σκ. 41.

οποίες είχαν κατά νου ή ανέπτυσαν οι λοιποί συμμετέχοντες στη σύμπραξη επιδιώκοντας τους ίδιους σκοπούς ή να μπορούσε ευλόγως να τις προβλέψει και να αποδεχόταν τον σχετικό κίνδυνο. Και στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να καταλογίζεται στην επιχείρηση η ευθύνη για το σύνολο των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών που συνθέτουν την εν λόγω παράβαση και, συνεπώς, για την παράβαση στο σύνολό της.

419. Αν όμως, μια επιχείρηση συμμετείχε άμεσα σε μία ή περισσότερες αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορές που συνθέτουν μία ενιαία και διαρκή παράβαση, αλλά δεν αποδείχθηκε ότι, με δική της συμπεριφορά, ήθελε να συμβάλει στο σύνολο των κοινών σκοπών που επιδίωκαν οι λοιποί συμμετέχοντες στη σύμπραξη και ότι γνώριζε το σύνολο των λοιπών παραβατικών συμπεριφορών τις οποίες είχαν κατά νου ή ανέπτυσαν οι εν λόγω συμμετέχοντες στη σύμπραξη επιδιώκοντας τους ίδιους σκοπούς ή ότι μπορούσε ευλόγως να τις προβλέψει και ότι αποδεχόταν τον σχετικό κίνδυνο, θα πρέπει να της καταλογίζεται ευθύνη αφενός για τις συμπεριφορές στις οποίες συμμετείχε άμεσα αφετέρου για τις συμπεριφορές που είχαν κατά νου ή ανέπτυσαν οι λοιποί συμμετέχοντες επιδιώκοντας τους ίδιους σκοπούς με εκείνους που επιδίωκε η ίδια και για τις οποίες αποδείχθηκε ότι γνώριζε ή μπορούσε ευλόγως να τις προβλέψει και αποδεχόταν τον σχετικό κίνδυνο. Τούτο δεν μπορεί όμως να οδηγήσει στην απαλλαγή της επιχείρησης αυτής από την ευθύνη της για τις συμπεριφορές στις οποίες δεν αμφισβητείται η συμμετοχή της ή για τις οποίες δεν αμφισβητείται ότι μπορεί πράγματι να της καταλογιστεί ευθύνη. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η επιχείρηση δεν συμμετείχε σε όλα τα συστατικά στοιχεία μιας σύμπραξης ή διαδραμάτισε ελάχιστο ρόλο σε όσες πτυχές συμμετείχε δεν ασκεί επιρροή για τη στοιχειοθέτηση της υπάρξεως της παραβάσεως, δεδομένου ότι τα στοιχεία αυτά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μόνον κατά την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως, ενδεχομένως δε και της επιμετρήσεως του προστίμου⁶²¹. Η ερμηνεία αυτή είναι σημαντική, διότι μια απόφαση της Επιτροπής που χαρακτηρίζει μία συνολική σύμπραξη ως ενιαία και διαρκή παράβαση δεν είναι εφικτό να διαιρεθεί παρά μόνον εάν, αφενός, η εμπλεκόμενη επιχείρηση ήταν σε θέση, κατά τη διοικητική διαδικασία, να αντιληφθεί ότι κατηγορείται επίσης και για κάθε μία από τις συμπεριφορές που συνθέτουν τη σύμπραξη, και επομένως να μπορέσει να τις αντικρούσει, και εάν, αφετέρου, η εν λόγω απόφαση είναι αρκούντως σαφής επ' αυτού.

420. Βέβαια, όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν ανωτέρω, για να καταλογιστεί σε μια επιχείρηση διαρκής και ενιαία παράβαση, η Επιτροπή οφείλει να αποδείξει ότι η επιχείρηση, κατά τη συμμετοχή της σε μία από τις αντίθετες με τον ανταγωνισμό συμπεριφορές που συνθέτουν μία ενιαία και διαρκή παράβαση,

⁶²¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-49/92 P, Anic Partecipazioni SpA, ECLI:EU:C:1999:356, σκ. 90.

γνώριζε τις άλλες αντίθετες με τον ανταγωνισμό συμπεριφορές των λοιπών συμμετεχόντων στη σύμπραξη τις οποίες ακολουθούσαν προς επιδίωξη των ίδιων σκοπών ή μπορούσε ευλόγως να τις προβλέψει και αποδεχόταν τον σχετικό κίνδυνο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο παράβασης εκτεινόμενης σε πλείονα έτη, το γεγονός ότι οι εκδηλώσεις της σύμπραξης ανάγονται σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, τα οποία παρουσιάζουν ασυνέχειες μακράς ή βραχύτερης διάρκειας, δεν ασκεί επιρροή στη διαπίστωση της ύπαρξης της σύμπραξης αυτής, εφόσον οι επιμέρους πράξεις που συναποτελούν την παράβαση επιδιώκουν κοινό σκοπό και εντάσσονται στο πλαίσιο ενιαίας και διαρκούς παράβαση

5.4. Η εξαίρεση της παρ. 3 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ

421. Η αξιολόγηση των περιορισμών που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού βάσει του άρθρου 101, παρ. 1 ΣΛΕΕ αποτελεί μια μόνο πτυχή της ανάλυσης. Η άλλη πτυχή, που διατυπώνεται στο άρθρο 101, παρ. 3, είναι η αξιολόγηση των ευνοϊκών για τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων που έχουν οι περιοριστικές συμφωνίες. Εφόσον, δηλαδή, το πρώτον αποδεικνύεται η ύπαρξη περιορισμού του ανταγωνισμού, μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Κανονισμού 1/2003, το βάρος της αποδείξεως⁶²² ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ φέρει η επιχείρηση που επικαλείται την εν λόγω διάταξη.
422. Σύμφωνα με το άρθρο 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ συμφωνίες μπορούν να κηρυχθούν συμβατές με το ενωσιακό δίκαιο εφόσον συντρέχουν σωρευτικά 4 προϋποθέσεις⁶²³:
- Α. Η συμφωνία συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγής και της διανομής ή στην οικονομική πρόοδο: δηλαδή υπάρχουν σαφή αντικειμενικά πλεονεκτήματα, όπως η μείωση του κόστους παραγωγής, η αύξηση της παραγωγικής ικανότητας κ.λπ. Τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να αποδεικνύουν σε κάθε έλεγχο ότι αυτή η συμφωνία βελτιώνει την οικονομική αποτελεσματικότητα είτε εξ απόψεως κόστους είτε εξ απόψεως ποιότητας.
- Β. Η συμφωνία εξασφαλίζει στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει για παράδειγμα με τη θέσπιση χαμηλότερων τιμών, με τη βελτίωση της προσφερόμενης ποιότητας κ.λπ. Αυτό το όφελος πρέπει να συγκεκριμενοποιείται, δηλαδή να μην είναι γενικό και αόριστο⁶²⁴.
- Γ. Οι περιορισμοί του ανταγωνισμού πρέπει να είναι περιορισμένοι, απολύτως απαραίτητοι για την επίτευξη αυτών των ανωτέρω επωφελών αποτελεσμάτων. Το

⁶²². Η απόδειξη πρέπει να είναι ειδική και συγκεκριμένη, ΔΕΦΑΘ 559/2010, σκ. 18' ΔΕΦΑΘ 2891/2009, σκ. 19, και ΔΕΦΑΘ 1682/2009, σκ. 28 (και στην πάγια ενωσιακή νομολογία που παραπέμπουν).

⁶²³. Διο Θετικές και δυο Αρνητικές προϋποθέσεις, Απόφαση ΕπΑντ 792/2022, σκ. 72.

⁶²⁴. Το όφελος που προκύπτει από τις περιοριστικές συμφωνίες γίνεται κατ' αρχήν εντός του πλαισίου κάθε σχετικής αγοράς στην οποία αναφέρεται η συμφωνία.

βάρος αυτής της απόδειξης, ότι δηλαδή, οι περιορισμοί είναι αναγκαίοι, φέρουν, επίσης, οι επιχειρήσεις⁶²⁵.

Δ. Ο ανταγωνισμός δεν καταργείται σε σημαντικό τμήμα των σχετικών προϊόντων ή υπηρεσιών.

423. Το άρθρο 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ αποτελεί μία στάθμιση μεταξύ των οικονομικών πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων που εξάγονται από μία ορισμένη συμφωνία στο πλαίσιο αυτό⁶²⁶. Σύμφωνα με την αρχή της ατομικής αξιολόγησης, οι συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές οι οποίες υπάγονται στο άρθρο 101, παρ. 1 ΣΛΕΕ και πληρούν τις προϋποθέσεις της παρ. 3 δεν απαγορεύονται, χωρίς να είναι αναγκαία η προηγούμενη έκδοση σχετικής απόφασης (άρθρο, 1, παρ. 2, Κανονισμού 1/2003). Αυτό είναι εξαιρετικά επιβοηθητικό προς την επιχείρηση, καθώς υπό το καθεστώς του προηγούμενου Κανονισμού 17/1962, οι επιχειρήσεις όφειλαν να γνωστοποιούν τη συμφωνία τους προς αξιολόγηση και για τη λήψη ατομικής απαλλαγής⁶²⁷. Επιπλέον, η Επιτροπή πέρα από μεμονωμένες απαλλαγές⁶²⁸ χορηγεί και απαλλαγές κατά κατηγορίες συμφωνιών με την έκδοση αντίστοιχων

⁶²⁵. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-45/85, *Verband der Sachversicherer e.V.*, ECLI:EU:C:1987:34, σκ. 58.

⁶²⁶. Εφόσον πληρούνται οι τέσσερις αυτές προϋποθέσεις, η συμφωνία ενισχύει τον ανταγωνισμό στη σχετική αγορά, δεδομένου ότι οδηγεί τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις στην προσφορά φθηνότερων ή καλύτερων προϊόντων στους καταναλωτές, αποζημιώνοντας έτσι τους τελευταίους για τα δυσμενή αποτελέσματα που έχουν οι περιορισμοί του ανταγωνισμού, Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παράγραφος 3 της συνθήκης, ΕΕ C 101 της 27.04.2004, σελ. 97 έως 118, παρ. 33.

⁶²⁷. Ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο μια επιχείρηση θα πρέπει να συμμορφώνεται με τους κανόνες ανταγωνισμού, εκτός από το ότι θεωρείται ότι ασκεί τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες τηρώντας τους κανόνες δεοντολογίας, είναι το δυνητικά υψηλό κόστος της μη συμμόρφωσης. Μπορεί όμως -και πρέπει- να υπάρχει και μια θετική προσέγγιση της συμμόρφωσης της εταιρίας. Μια ενεργή και υποστηρικτική στρατηγική όσον αφορά τη συμμόρφωση με τον νόμο και την επιχειρηματική δεοντολογία μπορεί ασφαλώς να ενισχύσει τη φήμη και την ελκυστικότητα μιας επιχείρησης, για τους σκοπούς της προώθησης και της προσέλκυσης στελεχών, λειτουργώντας με τον ίδιο τρόπο που θα λειτουργούσε για παράδειγμα ένα πρόγραμμα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ή ένα πρόγραμμα φιλικό προς το περιβάλλον ή/και την οικογενειακή ζωή. Μπορεί να βοηθήσει το προσωπικό να αντλήσει μεγαλύτερη ικανοποίηση από τη δουλειά του και να τονώσει την αίσθηση ή ακόμη και την υπερηφάνειά του ότι ανήκει στην εταιρία. Το προσωπικό που έχει επίγνωση του τι συνιστά παράνομη συμπεριφορά θα είναι επίσης και πιο ευαισθητοποιημένο όσον αφορά τις παρατυπίες των ανταγωνιστών ή άλλων εμπορικών εταίρων, Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012). *Η συμμόρφωση μετράει. Τι μπορούν να βελτιώσουν οι επιχειρήσεις για να τηρούν τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 7 επ.

⁶²⁸. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της απαλλαγής για τη συμφωνία των εταιριών British Railway-SNCF-Eurotunnel, ως προς τη χρήση της σήραγγας της Μάγχης. Στην περίπτωση αυτή, καθώς η κατασκευή της σήραγγας αποτελεί σημαντική ιδιωτική επένδυση και η δέσμευση που ανέλαβαν οι BR και SNCF να εκμεταλλεύονται διεθνείς συρμούς κατά τη διάρκεια της παραχώρησης χρησιμοποιώντας τα δρομολόγια που προσφέρει η Eurotunnel συμβάλλει αισθητά στην επίτευξη του σχεδίου βελτίωσης του εμπορίου, η σύμπραξη κρίθηκε ότι πληροί τα κριτήρια της παρ. 3 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, Απόφαση της Επιτροπής 94/894/ΕΚ της 13ης Δεκεμβρίου 1994 σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (IV/32.490 - Eurotunnel), ΕΕ L 354 της 31.12.1994, σελ. 66 έως 74.

Κανονισμών. Στον τομέα των συμφωνιών οριζόντιας συνεργασίας υπάρχουν κανονισμοί απαλλαγής κατά κατηγορίες με νομική βάση την παρ. 3 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ για τις συμφωνίες έρευνας και ανάπτυξης⁶²⁹ και για τις συμφωνίες εξειδίκευσης (συμπεριλαμβανομένης της από κοινού παραγωγής)⁶³⁰. Οι εν λόγω Κανονισμοί απαλλαγής κατά κατηγορίες βασίζονται στην υπόθεση ότι ο συνδυασμός συμπληρωματικών δεξιοτήτων ή περιουσιακών στοιχείων μπορεί να παραγάγει σημαντική βελτίωση της αποδοτικότητας στις συμφωνίες έρευνας και ανάπτυξης και στις συμφωνίες εξειδίκευσης. Το ίδιο μπορεί επίσης να ισχύει για άλλους τύπους συμφωνιών οριζόντιας συνεργασίας. Επομένως, η ανάλυση της βελτίωσης της αποδοτικότητας βάσει της παρ. 3 του άρθρου 101 αφορά σε μεγάλο βαθμό τον εντοπισμό των συμπληρωματικών δεξιοτήτων και περιουσιακών στοιχείων που συνεισφέρει καθένα από τα μέρη στη συμφωνία και την αξιολόγηση του κατά πόσον η προκύπτουσα βελτίωση της αποδοτικότητας είναι τέτοια ώστε να πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου. Ομοίως, Κανονισμός απαλλαγής ισχύει και για συμφωνίες μεταφοράς τεχνολογίας αφορούν την παραχώρηση αδειών εκμετάλλευσης δικαιωμάτων τεχνολογίας⁶³¹.

424. Τέλος, σημειώνεται ότι ο ασκούμενος από το Γενικό Δικαστήριο έλεγχος για τις περίπλοκες οικονομικής φύσεως εκτιμήσεις στις οποίες προβαίνει η Επιτροπή κατά την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που της απονέμει το άρθρο 101, παρ. 3 ΣΛΕΕ ως προς κάθε μία από τις τέσσερις προϋποθέσεις που περιέχει περιορίζεται αναγκαστικά στην εξέταση του αν τηρήθηκαν οι κανόνες διαδικασίας και αιτιολογίας, καθώς και αν τα πραγματικά περιστατικά ήταν ακριβή και δεν συνέτρεχε προδήλως πεπλανημένη εκτίμηση ή κατάχρηση εξουσίας⁶³².

5.5. Η ακυρότητα της παρ. 2 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ

425. Βάσει της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η απαγορευμένη σύμπραξη (συμφωνία ή απόφαση)⁶³³ μεταξύ επιχειρήσεων είναι αυτοδικαίως άκυρη. Η διάταξη

⁶²⁹. Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1066 της Επιτροπής, της 1ης Ιουνίου 2023 για την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών έρευνας και ανάπτυξης, ΕΕ L 143 της 02.06.2023, σελ. 9 έως 19.

⁶³⁰. Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1067 της Επιτροπής της 1ης Ιουνίου 2023 σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών εξειδίκευσης, ΕΕ L 143 της 02.06.2023, σελ. 20 έως 26.

⁶³¹. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 316/2014 της Επιτροπής, της 21ης Μαρτίου 2014, σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών μεταφοράς τεχνολογίας, ΕΕ L 93, σελ. 17 έως 23.

⁶³². Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-213/95 και T-18/96, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK), ECLI:EU:T:1997:157, σκ. 190 επ.

⁶³³. Η ακυρότητα πλήττει μόνο συμφωνίες και αποφάσεις, ενώ η εναρμονισμένη πρακτική δεν αναφέρεται στο κείμενο του νόμου. Και τούτο προφανώς ηθελημένως καθότι η εναρμονισμένη πρακτική θεωρείται εν τοις

ρυθμίζει της «αστικής φύσεως» έννομες συνέπειες της παράβασης του άρθρου 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ⁶³⁴. Σε περίπτωση ενιαίας συμφωνίας με μερικούς όρους που αντιβαίνουν στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, η αυτοδίκαια ακυρότητα για την οποία πρόκειται εφαρμόζεται στα μόνα στοιχεία της συμφωνίας που πλήττονται από την απαγόρευση, ή στη συμφωνία στο σύνολό της, όταν αυτά τα στοιχεία φαίνεται ότι δεν μπορούν να διαχωριστούν από την ίδια τη συμφωνία⁶³⁵.

426. Η ακυρότητα επέρχεται αυτοδικαίως, χωρίς να απαιτείται προηγούμενη έκδοση απόφασης. Η θεσπιζόμενη στην παρ. 2 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ακυρότητα αναγνωρίζεται ως έννοια του «ενωσιακού δικαίου» και όχι ως προϊόν των κοινών αστικού δικαίου αντιλήψεων των κρατών-μελών. Επομένως, προσδιορίζεται σε σχέση με τη λειτουργία του απαγορευτικού κανόνα. Η διάταξη της παρ. 2 έχει σκοπό να διασφαλίσει την τήρηση της Συνθήκης και ερμηνεύεται σε συνάρτηση με τον ενωσιακό της σκοπό⁶³⁶.
427. Σε επίπεδο εθνικής εφαρμογής, το ΔΕΕ⁶³⁷ έχει κρίνει ότι « .. στο μέτρο που ένα εθνικό δικαστήριο οφείλει, σύμφωνα με τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες του, να δεχθεί αίτηση ακυρώσεως διαιτητικής αποφάσεως στηριζόμενη στη μη λήψη υπόψη των εθνικών κανόνων δημοσίας τάξεως, οφείλει επίσης να δεχθεί μια τέτοια αίτηση που στηρίζεται στη μη λήψη υπόψη της απαγορεύσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης [νυν άρθρο 101 § 2 ΣΛΕΕ].».
428. Σημειώνεται ότι με βάση το άρθρο 35, παρ. 2, του ν. 3959/2011, όλα τα εθνικά Δικαστήρια, πολιτικά και ποινικά, εφαρμόζουν τα άρθρα 1 και 2 του νόμου, καθώς και τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ. Από την κρίση αυτή δεν δεσμεύονται η Επιτροπή Ανταγωνισμού, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών και το Συμβούλιο της Επικρατείας όταν κρίνουν με βάση τις διατάξεις του νόμου αυτού. Το άρθρο αυτό τροποποίησε εύστοχα το προηγούμενο κακότεχο άρθρο 18, παρ. 2 του ν. 703/1977, ως προς τις αρμοδιότητες των εθνικών Δικαστηρίων, αφού αυτά ασκούν ευθεία και όχι

πράγμασι συνεργασία (factum), η μη συμμόρφωση προς την οποία, λόγω μη δεσμευτικών δηλώσεων βουλήσεως, δεν γεννά καταρχήν αστικές αξιώσεις.

⁶³⁴. Κοσίρης Λ. (2003), ό. π., σελ. 443 επ.

⁶³⁵. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-56/65, Societe Technique Miniere, ECLI:EU:C:1966:38.

⁶³⁶. Το άρθρο 101 ΣΛΕΕ συνιστά θεμελιώδη διάταξη απαραίτητη για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατέθηκαν στην Ένωση και, ειδικότερα, για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Η σπουδαιότητα μιας τέτοιας διατάξεως ώθησε τους συντάκτες της Συνθήκης να προβλέψουν ρητώς στην παρ. 2 του άρθρου 101 ότι οι απαγορευμένες δυνάμει αυτού συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.

⁶³⁷. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-126/97, Eco Swiss, ECLI:EU:C:1999:269, σκ. 37.

παρεμπόδιση αρμοδιότητα βάσει του άρθρου 6 του Κανονισμού 1/2003 για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου⁶³⁸.

6. Απαγόρευση Κατάχρησης Δεσπόζουσας Θέσης κατ' άρθρο 102 ΣΛΕΕ και 2 ν. 3959/2011

429. Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ⁶³⁹ (όσο και το αντίστοιχο άρθρο 2 του ν. 3959/2011) απαγορεύει σε επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση, σε συγκεκριμένη αγορά, την καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσης αυτής. Ο νομοθέτης, όπως αντίστοιχα και στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, έτσι και στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ δεν έχει περιλάβει σκοπίμως ορισμούς για τις έννοιες που πραγματεύεται. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα η ερμηνεία και η προσαρμογή των εννοιών αυτών στην λειτουργία της αγοράς να έχει πραγματοποιηθεί από το Δικαστήριο. Εξάλλου, λόγω της έντονης οικονομικής χροιάς των σχετικών εννοιών, η νομολογία διακρίνεται συχνά από περιπτωσιολογία. Δύο είναι οι κύριες προϋποθέσεις για την εφαρμογή της εν λόγω απαγορευτικής διάταξης: α) η κατοχή δεσπόζουσας θέσης στο σύνολο ή μέρος της σχετικής αγοράς και β) η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ανωτέρω δύο προϋποθέσεις είναι σωρευτικές⁶⁴⁰. Για την εφαρμογή φυσικά της ενωσιακής διάταξης του άρθρου 102 ΣΛΕΕ πρέπει επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω για το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, η καταχρηστική συμπεριφορά να δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών⁶⁴¹.

6.1. Η διαπίστωση κατοχής της δεσπόζουσας θέσης

430. Το ΔΕΕ έχει αναγνωρίσει ως δεσπόζουσα μια επιχείρηση η οποία έχει τέτοια οικονομική ισχύ στην υπό διερεύνηση «σχετική» αγορά, με αποτέλεσμα η εν λόγω επιχείρηση να έχει τη δυνατότητα να δρα, ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές, τους πελάτες ή και τους καταναλωτές⁶⁴². Καίτοι η διαπίστωση της ύπαρξης δεσπόζουσας θέσεως δεν αποδίδει καθεαυτή καμία μομφή στην οικεία επιχείρηση, η επιχείρηση αυτή εντούτοις, ανεξάρτητα από τα αίτια δημιουργίας τέτοιας θέσεως, φέρει

⁶³⁸. Με τη θέσπιση του Κανονισμού, πράγματι ο εθνικός δικαστής μετουσιώνεται σε ενωσιακό δικαστή ως προς την εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού, Αθανασίου Λ. (2008). Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρών 98/2006. *Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών*, τεύχος 1, σελ. 44 επ.

⁶³⁹. Δεν αποκλείεται για ορισμένη συμπεριφορά επιχειρήσεων η συνδυαστική εφαρμογή με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, Χριστιανός Β., Παπαδοπούλου Ρ.-Ε., Κουσκουνά Μ., Περάκης Εμμ. (2011). *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη νομολογία*. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 353 επ.

⁶⁴⁰. Απόφαση ΕπΑντ 663/2018, σκ. 176.

⁶⁴¹. Για τη γεωγραφική οριοθέτηση της σχετικής αγοράς πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ύπαρξη ενδεχομένως νομοθετικών ρυθμίσεων, οι οποίες απονέμουν σε κάποια επιχείρηση αποκλειστικά δικαιώματα παραγωγής ή και εμπορίας ενός προϊόντος, οδηγώντας επομένως, εκ της φύσεώς τους, σε περιχαράκωση της σχετικής αγοράς.

⁶⁴². Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-322/81, Michelin, ECLI:EU:C:1983:313.

ιδιαίτερη ευθύνη να μη βλάπτει με τη συμπεριφορά της⁶⁴³ την ύπαρξη πραγματικού και ανόθευτου ανταγωνισμού στην αγορά. Η ιδιαίτερη ευθύνη την οποία συνεπάγεται η κατοχή δεσπόζουσας θέσης δεν αφαιρεί, μεν, από την επιχείρηση που βρίσκεται στη θέση αυτή το δικαίωμα να διαφυλάξει τα εμπορικά της συμφέροντα και να έχει την ευχέρεια, σε λογικό μέτρο, να ενεργεί κατά τρόπο που κρίνει πρόσφορο για την προστασία των συμφερόντων της, πλην όμως δεν μπορούν να γίνουν δεκτές ενέργειες που αποσκοπούν στη διατήρηση και ενίσχυση αυτής της δεσπόζουσας θέσης και στην καταχρηστική εκμετάλλευσή της⁶⁴⁴. Η δεσπόζουσα θέση πρέπει, επίσης, να διακρίνεται από τους παραλληλισμούς συμπεριφοράς που χαρακτηρίζουν τις καταστάσεις ολιγοπωλίων, διότι σ' ένα ολιγοπώλιο οι συμπεριφορές επηρεάζονται αμοιβαία, ενώ στην περίπτωση της δεσπόζουσας θέσης η συμπεριφορά της επιχείρησης που την κατέχει καθορίζεται, σε μεγάλη έκταση, μονομερώς.

431. Η εκτίμηση του κατά πόσο μια επιχείρηση κατέχει δεσπόζουσα θέση και του βαθμού της ισχύος της στην αγορά αποτελεί ένα πρώτο βήμα κατά την εφαρμογή του άρθρου

⁶⁴³. Είναι καθοριστική η διάκριση μίας σύμπραξης και της μονομερούς συμπεριφοράς μιας επιχείρησης στην αγορά. Το ζήτημα του νομικού χαρακτηρισμού μονομερών μέτρων προκύπτει ιδίως κατά την εξέταση κάθετων συμφωνιών, καθώς στην πράξη παρατηρούνται συχνά συμπεριφορές (πρακτικές) επιχειρήσεων, οι οποίες εξωτερικά έχουν τη μορφή μονομερών μέτρων, δηλαδή μέτρων που στο πλαίσιο μιας κάθετης σχέσης λαμβάνονται από την ισχυρή/ δεσπόζουσα επιχείρηση και έχουν ως στόχο την ασθενή επιχείρηση, η οποία βρίσκεται στην προηγούμενη ή την επόμενη βαθμίδα της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής. Το ζήτημα που έχει τεθεί είναι υπό ποιες προϋποθέσεις τα μονομερή αυτά μέτρα δύναται να χαρακτηριστούν ως «συμφωνία» υπό την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή μονομερείς συμπεριφορές υπαγόμενες στην εμβέλεια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ ή μη εμπόττες στο ρυθμιστικό πεδίο των αναφερομένων νομικών διατάξεων. Υπενθυμίζεται ότι για την εφαρμογή του απαγορευτικού κανόνα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, αναζητείται οπωσδήποτε σύνδεσμος με υπάρχουσα κάθετη συμφωνία, για παράδειγμα σύμβαση διανομής. Τα μονομερή μέτρα λαμβάνονται από τον παραγωγό είτε σε εφαρμογή όρου της σύμβασης (άρα απαιτούν τη ρητή συναίνεση της άλλης επιχείρησης) είτε δυνάμει σιωπηρής συναίνεσης του αντισυμβαλλόμενου μέσω της εν τοις πράγμασι εφαρμογής των μέτρων αυτών. Η υπαγωγή μιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς στο πραγματικό του κανόνα δικαίου του άρθρου 101 ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ δεν είναι άνευ συνεπειών. Μονομερή μέτρα δυνάμει να χαρακτηριστούν ως καταχρηστική πρακτική του άρθρου 102 ΣΛΕΕ απαγορεύονται μόνο όταν η επιχείρηση που τα λαμβάνει κατέχει δεσπόζουσα θέση στη σχετική αγορά. Τούτο, όμως, είναι αρκετά σπάνιο σε διάφορους κλάδους της οικονομίας σήμερα, ιδίως με την απελευθέρωση παραδοσιακών μονοπωλιακών αγορών. Αντίθετα, μονομερή μέτρα τα οποία υπάγονται στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ μπορούν πιο εύκολα να απαγορευθούν υπό τις προϋποθέσεις που είδαμε προηγουμένως, αφού η συμφωνία ή η εναρμονισμένη πρακτική μεταξύ επιχειρήσεων δεν προϋποθέτει να υπάρχει δεσπόζουσα θέση σε αυτές, Ντέκα Λ. (2007). *Τα μονομερή μέτρα των επιχειρήσεων ως κάθετες συμφωνίες του άρθρου 81 ΣΕΚ-Εξελίξεις στη νομολογία του ΔΕΚ και του ΠΕΚ*. Ευρωπαϊκή Πολιτεία, τεύχος 3, σελ. 816 επ.

⁶⁴⁴. Η θέση αυτή αποτελεί πάγια νομολογία, ΕπΑντ 698/2019, σκ. 101¹ Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-27/76, United Brands Company, ECLI:EU:C:1978:22, σκ. 189 καθώς και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-165/19 P, Slovak Telekom a.s., ECLI:EU:C:2021:239, σκ. 40.

102 ΣΛΕΕ⁶⁴⁵. Η Επιτροπή θεωρεί ότι μια επιχείρηση που είναι σε θέση να αυξάνει επικερδώς τις τιμές σε επίπεδο υψηλότερο εκείνου που αντιστοιχεί στον ανταγωνισμό επί σημαντικό χρονικό διάστημα, δεν αντιμετωπίζει επαρκώς αποτελεσματικούς ανταγωνιστικούς περιορισμούς και, κατά συνέπεια, μπορεί να θεωρηθεί ως δεσπόζουσα⁶⁴⁶. Επικουρική ένδειξη ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης σε μία συγκεκριμένη αγορά συνιστά, επίσης, η ύπαρξη φραγμών εισόδου στη συγκεκριμένη αγορά, οι οποίοι εμποδίζουν ή καθιστούν πολλές φορές αδύνατη την ανάπτυξη δυνητικού ανταγωνισμού. Τέτοια εμπόδια εισόδου είναι, μεταξύ άλλων, το τεχνολογικό κεφάλαιο μιας επιχείρησης, η διαφοροποίηση των προϊόντων της, τα σήματα φήμης⁶⁴⁷ (brand name), το οργανωμένο δίκτυο διανομής και η συνδρομή τεχνολογικής υπεροχής είτε αυτή οφείλεται σε δίπλωμα ευρεσιτεχνίας είτε σε μυστική τεχνογνωσία (know how) που κατέχει η επιχείρηση.

432. Η δεσπόζουσα θέση διακρίνεται σε ατομική και συλλογική ανάλογα με τον αριθμό των επιχειρήσεων που έχουν τη δυνατότητα διαμόρφωσης ανεξάρτητης συμπεριφοράς. Για το χαρακτηρισμό της δεσπόζουσας θέσης ως ατομικής θα πρέπει να εξετασθούν παράγοντες όπως το μερίδιο της αγοράς της επιχείρησης, το ποσοστό

⁶⁴⁵. Στην αντιμονοπωλιακή νομοθεσία της Αμερικής χρησιμοποιείται ο δείκτης Herfindahl-Hirschman Index ή ΗΗΙ. Ο δείκτης μετρά το βαθμό συγκέντρωσης. Αναφέρεται σε ένα μέτρο συγκέντρωσης στην αγορά και αποτελεί ένδειξη του μεγέθους του ανταγωνισμού σε μια συγκεκριμένη βιομηχανία. Ο τύπος ΗΗΙ Index βοηθά στην ανάλυση και την παρατήρηση, εάν μια συγκεκριμένη βιομηχανία είναι πολύ συγκεντρωμένη ή πλησιάζει το μονοπώλιο ή εάν υπάρχει κάποιο επίπεδο ανταγωνισμού γύρω από αυτή. Ο τύπος για το Herfindahl-Hirschman Index είναι: $(s_1)^2 + (s_2)^2 + (s_3)^2 + \dots + (s_n)^2$ όπου s_1 κ.λπ. είναι τα μερίδια αγοράς των επιχειρήσεων του κλάδου. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ μαζί με πολλούς ρυθμιστικούς φορείς σε όλο τον κόσμο χρησιμοποιεί το ΗΗΙ για να εκτιμήσει το επίπεδο συγκέντρωσης στις αντίστοιχες αγορές τους, ειδικά για συναλλαγές Μ&Α. Για απλότητα, οι εταιρείες εξετάζουν γενικά το ενδεχόμενο να ακολουθήσουν το δείκτη ΗΗΙ, για να αξιολογήσουν τη συγκέντρωση. Οι τιμές έχουν ως εξής: ΗΗΙ λιγότερο από 1.500 = Ανταγωνιστική αγορά, ΗΗΙ μεταξύ 1.500 και 2.500 = Μέτρια Συγκεντρωμένη Αγορά και ΗΗΙ ίσο ή μεγαλύτερο από 2.500 = Υψηλά συγκεντρωμένη αγορά.

⁶⁴⁶. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης δεν θεωρείται πιθανή εάν το μερίδιο αγοράς είναι χαμηλότερο από 40 % στη σχετική αγορά. Το Δικαστήριο, βέβαια, έχει κρίνει ότι και η ύπαρξη μεριδίου 75% μιας αγοράς είναι ένα μαχητό τεκμήριο για τη διαπίστωση ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης. Για την εκτίμηση της δεσπόζουσας θέσης λαμβάνεται υπόψη η ανταγωνιστική διάρθρωση της αγοράς, και ιδίως οι ακόλουθοι παράγοντες: I) περιορισμοί που επιβάλλονται λόγω υφιστάμενων προμηθειών από τους πραγματικούς ανταγωνιστές και της θέσης τους στην αγορά (θέση στην αγορά της δεσπόζουσας επιχείρησης και των ανταγωνιστών της), II) περιορισμοί που επιβάλλονται λόγω πειστικής απειλής μελλοντικής επέκτασης των πραγματικών ανταγωνιστών ή της εισόδου δυνητικών ανταγωνιστών (επέκταση και είσοδος) και III) περιορισμοί που επιβάλλονται λόγω της διαπραγματευτικής ισχύος των πελατών της επιχείρησης (αντισταθμιστική ισχύς αγοραστών), Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις, ΕΕ C 45, 24.02.2009, σελ. 7-20, παρ. 12.

⁶⁴⁷. Σινανιώτη Α. (2021). *Το νέο δίκαιο των σημάτων - Ν. 4679/2020 «Εμπορικά σήματα» - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/2436 και της Οδηγίας 2004/48/ΕΚ*. Πειραϊκή Νομολογία, τεύχος 2, σελ. 100 επ.

συμμετοχής άλλων ανταγωνιστών στην αγορά, αλλά και η συναλλακτική πολιτική της κατά τη σύναψη συμφωνιών και η εμπορική πολιτική της στον τομέα καθορισμού τιμών, διαφήμισης και προώθησης των πωλήσεων⁶⁴⁸. Για να διαπιστωθεί εάν η δεσπόμενη θέση είναι συλλογική, θα πρέπει δύο ή περισσότερες ανεξάρτητες οικονομικές ενότητες να συνδέονται σε μία συγκεκριμένη αγορά με τέτοιους οικονομικούς, εμπορικούς ή νομικούς δεσμούς ώστε, εκ του λόγου αυτού, να κατέχουν από κοινού δεσπόμενη θέση σε σχέση με τους άλλους επιχειρηματικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στην ίδια σχετική αγορά⁶⁴⁹. Επιπροσθέτως, για την ύπαρξη συλλογικής δεσπόμενης θέσης θα πρέπει να υπάρχει και έλλειψη αποτελεσματικής ανταγωνιστικής πίεσης προς το ολιγοπώλιο από τρίτες, εκτός του ολιγοπωλίου, επιχειρήσεις.

6.2. Προστασία εμπορικών & οικονομικών συμφερόντων της δεσπόμενης επιχείρησης

433. Οι διατάξεις του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, καθώς και του άρθρου 2 του ν. 3959/2011, όπως αναφέρθηκε, δεν απαγορεύουν την κατοχή ή απόκτηση δεσπόμενης θέσης, αλλά την καταχρηστική εκμετάλλευση αυτής. Η έννοια της τελευταίας δεν ορίζεται. Ωστόσο, οι διατάξεις περιλαμβάνουν την ενδεικτική απαρίθμηση ορισμένων μορφών επιχειρηματικής συμπεριφοράς που μπορεί να θεωρηθούν καταχρηστικές εφόσον υλοποιούνται από επιχείρηση που κατέχει δεσπόμενη θέση. Οι περιπτώσεις αυτές απαγορεύονται ρητώς από τον νόμο. Υπό την οπτική αυτή, όμως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επιχειρηματική ελευθερία και τα επιχειρηματικά συμφέροντα μιας δεσπόμενης επιχείρησης περιορίζεται αισθητά.
434. Σκοπός, όμως, των διατάξεων αυτών είναι, αφενός, η προστασία του συστήματος της ελεύθερης αγοράς, αφετέρου, η προστασία της οικονομικής ελευθερίας των τρίτων⁶⁵⁰. Ειδικότερα, πέραν της προστασίας της δομής της αγοράς από τεχνητές στρεβλώσεις μέσω καταχρηστικών πρακτικών, η επιβολή της απαγόρευσης που θεσπίζουν οι σχετικές διατάξεις δικαιολογείται επίσης από το σκοπό της αποφυγής της ζημίας των καταναλωτών⁶⁵¹, οι οποίοι βλάπτονται τόσο από πρακτικές που κατατείνουν απευθείας σε βλάβη των συμφερόντων τους όσο και από πρακτικές που καταλήγουν να είναι επιβλαβείς γι' αυτούς λόγω των τεχνητών αλλοιώσεων στη διάρθρωση του ανταγωνισμού στην αγορά, οι οποίες βραχυπρόθεσμα μπορεί ακόμη και να εμφανίζουν ορισμένα πλεονεκτήματα προς όφελος των καταναλωτών, αλλά

⁶⁴⁸. Σκουρής Β. (2003). *Ερμηνεία κατ' άρθρο Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ΚΔΕΟΔ*. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 717 επ.

⁶⁴⁹. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-395/96 P και C-396/96 P, *Compagnie Maritime Belge Transports SA*, ECLI:EU:C:2000:132, σκ. 36 και 42.

⁶⁵⁰. ΔΕΦΑΘ 869/2013, σκ. 35' ΔΕΦΑΘ 2116/2004, σκ. 8' Απόφαση ΕπΑντ 590/2014, σκ. 239 καθώς και Απόφαση ΕπΑντ 520/VI/2011, σκ. 129.

⁶⁵¹. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-65/98, *Van den Bergh Foods*, ECLI:EU:T:2003:281, σκ. 157.

μέσο ή/και μακροπρόθεσμα έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην ευημερία του καταναλωτή⁶⁵².

435. Η ελευθερία δράσης των επιχειρήσεων με δεσπόζουσα θέση περιορίζεται συνεπώς στον «ανταγωνισμό μέσω επιδόσεων» (performance competition), με την αύξηση της οικονομικής τους αποτελεσματικότητας και την προσφορά καλύτερων όρων στους καταναλωτές από την άποψη των τιμών, ποιότητας, ποικιλίας, επιλογής και καινοτομίας, αλλά δεν επεκτείνεται σε πρακτικές που έχουν ως σκοπό την «παρεμπόδιση του ανταγωνισμού» (impediment competition), με τις οποίες περιορίζεται η ικανότητα των αντιπάλων να ανταγωνίζονται από την άποψη της τιμής, ποιότητας, ποικιλίας, επιλογής και καινοτομίας⁶⁵³.
436. Βεβαίως, όπως έχει κρίνει και το ΔΕΕ⁶⁵⁴, η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης δεν είναι δυνατό να στερήσει από μία επιχείρηση που κατέχει τέτοια θέση από το δικαίωμα να προστατεύει τα εμπορικά της συμφέροντα, όταν τα τελευταία προσβάλλονται, και ότι πρέπει να της δοθεί ευλόγως η ευχέρεια να λαμβάνει τα μέτρα που αυτή κρίνει πρόσφορα για την προστασία των εν λόγω συμφερόντων. Ως εμπορικό συμφέρον νοείται το επιχειρηματικό συμφέρον το οποίο είναι σύμφωνο με την οικονομική ορθολογικά προσανατολισμένη δράση προς μεγιστοποίηση του κέρδους μίας μη κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης. Έτσι γίνεται δεκτό ότι η δεσπόζουσα επιχείρηση δύναται να αρνείται συναλλαγές λόγω μη εξόφλησης ληξιπρόθεσμων οφειλών προς αυτήν⁶⁵⁵, λόγω παράβασης συμβατικής υποχρέωσης για την τήρηση

⁶⁵². Έντονη προσπάθεια μεταρρύθμισης της προσέγγισης της ερμηνείας του άρθρου 102 ΣΛΕΕ εκκίνησε μετά τη μεταρρύθμιση του 2004 που επηρέασε ιδίως την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Σε αντίθεση με τη μέχρι τότε «τυπική προσέγγιση» του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, η βιβλιογραφία υποστήριξε την προσέγγιση «με βάση τις επιπτώσεις». Αυτή εστιάζει στην ύπαρξη συνεπειών αρνητικά διακειμένων προς τον ανταγωνισμό, οι οποίες βλάπτουν τους καταναλωτές. Βασίζεται στην οικονομική ανάλυση κάθε ξεχωριστής περίπτωσης με βάση τα πραγματικά περιστατικά. Η άποψη αυτή συγκρούεται με την τυπική προσέγγιση, η οποία δίνει έμφαση στη φύση της συμπεριφοράς της δεσπόζουσας εταιρείας, πράγμα, όμως, που θεωρείται προβληματικό από τους οικονομολόγους. Οι επιπτώσεις επί των καταναλωτών μπορούν να αφορούν εμπειρικά, ορατά ευρήματα σε σχέση με την επιδείνωση, όσον αφορά την τιμή ή την ποιότητα, της κατάστασης στην οποία βρίσκονται κάποιες ομάδες καταναλωτών μετά την τέλεση της συγκεκριμένης πρακτικής. Μπορεί, βέβαια, ο όρος να αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου δεν υπάρχουν ορατά ευρήματα των επιπτώσεων επί των καταναλωτών, αλλά υπάρχει μία πιθανότητα καταναλωτικής ζημιάς (theory of consumer harm) εμπειρικά επικυρωμένη. Δηλαδή η θεωρία της καταναλωτικής ζημιάς είναι συνεπής με πραγματολογικές παρατηρήσεις (επικύρωση εκ των προτέρων) ή πιθανά μη ορατά αποτελέσματα της αγοράς είναι συνεπή με τις προβλέψεις της θεωρίας (επικύρωση εκ των υστέρων), Λιανός Ι. (2008). *Ταξινόμηση καταχρήσεων δεσπόζουσας θέσης κατά την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ: Μια κριτική προσέγγιση*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Η μεταρρύθμιση του ευρωπαϊκού και ελληνικού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, Επιμέλεια Κόκκορης Ι., Λιανός Ι, σελ. 173 επ.

⁶⁵³. Απόφαση ΕπΑντ 762/2021, σκ. 352.

⁶⁵⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση 27/76, United Brands Company, ECLI:EU:C:1978:22, σκ. 189.

⁶⁵⁵. Απόφαση ΕπΑντ 722/2020, σκ. 563.

ενός ελάχιστου λειτουργικού αποθέματος των προϊόντων που αυτή προμηθεύει⁶⁵⁶ και λόγω μη τήρησης συγκεκριμένων ποιοτικών κριτηρίων από την αντισυμβαλλόμενη επιχείρηση που αποτελεί το τελικό σημείο πώλησης των προϊόντων της⁶⁵⁷.

437. Δεν μπορεί όμως να επιτραπεί μια τέτοια συμπεριφορά όταν στόχος της είναι ακριβώς η ενίσχυση και η εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης. Ακόμα και αν γίνει δεκτή η δυνατότητα αντεπιθέσεως μιας δεσπόζουσας επιχείρησης, η αντεπίθεση αυτή πρέπει επιπλέον να είναι, λαμβανομένης υπόψη της οικονομικής ισχύος των συγκρουσμένων επιχειρήσεων, ανάλογη προς την απειλή.
438. Συναφώς, όπως προκύπτει από τη φύση των επιβαλλομένων με τα άρθρα 102 ΣΛΕΕ και 2 ν. 3959/2011 υποχρεώσεων, μια επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση ενδέχεται να στερηθεί του δικαιώματος υιοθέτησης συμπεριφοράς ή λήψης μέτρων που τυχόν αποτελούν τρέχουσα (συνήθη) πρακτική εντός της σχετικής αγοράς ή μέτρων μη συνεπαγομένων αφ' εαυτών κατάχρηση, ακόμη δε και μη καταδικαστέων αν είχαν υιοθετηθεί ή ληφθεί από επιχείρηση που δεν κατέχει δεσπόζουσα θέση. Συναφώς, η σύναψη σύμβασης ή η κτήση δικαιώματος μπορούν, επίσης, να συνιστούν κατάχρηση κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, αν προέρχονται από επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση⁶⁵⁸.

6.3. Μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης

439. Η έννοια της καταχρηστικής εκμετάλλευσης έχει αντικειμενικό χαρακτήρα, καταλαμβάνει δε τη συμπεριφορά δεσπόζουσας επιχείρησης, η οποία είναι σε θέση να επηρεάσει τη δομή μιας αγοράς όπου, λόγω ακριβώς της ύπαρξης της εν λόγω επιχειρήσεως, ο βαθμός του ανταγωνισμού είναι ήδη μειωμένος, και η οποία έχει ως συνέπεια την παρεμπόδιση της διατήρησης του υφιστάμενου στην αγορά επιπέδου ανταγωνισμού ή της ανάπτυξής του, με την προσφυγή σε μέσα διαφορετικά έναντι εκείνων που είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο ενός ανταγωνισμού που στηρίζεται στο κριτήριο της απόδοσης των επιχειρήσεων, που λειτουργεί, δηλαδή, σε αξιολογική βάση, σύμφωνα με τα προτερήματα των επιχειρήσεων και των προϊόντων τους⁶⁵⁹.
440. Υπό την προοπτική αυτή, δεν μπορεί να θεωρηθεί θεμιτός κάθε ανταγωνισμός μέσω των τιμών. Επομένως, κρίσιμο, καταρχήν, στοιχείο για το χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως καταχρηστικής αποτελεί η ίδια η συμπεριφορά, αντικειμενικώς

⁶⁵⁶. Απόφαση ΕπΑντ 46/1996, σελ. 3 επ.

⁶⁵⁷. Απόφαση ΕπΑντ 519/2011, σκ. 120 επ.

⁶⁵⁸. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-191/98, Atlantic Container Line AB (TACA), ECLI:EU:T:2003:245, σκ. 1124-1125.

⁶⁵⁹. ΔΕΦΑΘ 2116/2004, σκ. 8· Απόφαση ΕπΑντ 590/2014, σκ. 239.

λαμβανόμενη, και όχι τα κίνητρα, οι προθέσεις και οι σκοποί της. Συνεπώς, ο χαρακτηρισμός αυτός γίνεται ανεξάρτητα από τη διαπίστωση οιαδήποτε βαθμού πταίσματος που τυχόν βαρύνει την επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση. Περαιτέρω, σημειώνεται ότι αρκεί η ως άνω συμπεριφορά να τείνει να περιορίσει τον ανταγωνισμό ή, με άλλα λόγια, να είναι ικανή ή να ενδέχεται να έχει τέτοιο αποτέλεσμα⁶⁶⁰. Συνεπώς, για τη στοιχειοθέτηση της παράβασης του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και του άρθρου 2 του ν. 3959/2011, δεν είναι αναγκαίο να αποδειχθεί ότι η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης επέφερε συγκεκριμένο αποτέλεσμα στις οικείες αγορές, αλλά αρκεί να αποδειχθεί ότι η καταχρηστική συμπεριφορά της τείνει να περιορίσει τον ανταγωνισμό, δηλαδή ότι αυτή ενδέχεται να έχει τέτοιο αποτέλεσμα, ανεξαρτήτως του αν αυτό δεν επήλθε τελικά⁶⁶¹. Εξάλλου, όταν μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση θέτει όντως σε εφαρμογή μια πρακτική, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τον παραμερισμό των ανταγωνιστών της, το γεγονός ότι το αναμενόμενο αποτέλεσμα δεν επετεύχθη δεν αρκεί για να αντικρουσθεί ο χαρακτηρισμός της καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως δεσπόζουσας θέσεως⁶⁶².

441. Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης εμφανίζεται με τρεις κύριες μορφές⁶⁶³: α) εκμεταλλευτική κατάχρηση (exploitative abuse), β) παρεμποδιστική κατάχρηση (exclusionary abuse), και γ) καταχρηστική μεταβολή της δομής της αγοράς (reprisal abuse). Η εκμεταλλευτική κατάχρηση αφορά τις σχέσεις της δεσπόζουσας επιχείρησης με τους πελάτες και τους προμηθευτές της. Η πρώτη, εκμεταλλεόμενη την οικονομική ισχύ της, επιδιώκει να αποκτήσει οφέλη ή να επιβάλει βάρη σε βάρος αυτών. Η παρεμποδιστική κατάχρηση αφορά τις πρακτικές εκείνες της δεσπόζουσας επιχείρησης κατά μίας τρίτης πιθανής ανταγωνίστριας εταιρείας με σκοπό είτε να την εκτοπίσει από τη σχετική αγορά είτε να εμποδίσει την πρόσβασή της σε αυτή⁶⁶⁴. Τέλος, η καταχρηστική μεταβολή της δομής της αγοράς αφορά πρακτικές ενίσχυσης

⁶⁶⁰. Ειδικότερα, ο δυνητικός επιζήμιος χαρακτήρας μιας συμπεριφοράς λαμβάνεται κατά κανόνα υπόψη προς διαπίστωση της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ιδίως σε επίπεδο καταναλωτών. Αρκεί η απόδειξη της δυνητικής επίδρασης στην αγορά, με την έννοια ότι αρκεί τα πιθανά αρνητικά αποτελέσματα να μην είναι εντελώς υποθετικής φύσεως (totally hypothetical), Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-280/08 P, Deutsche Telekom AG, ECLI:EU:C:2010:603, σκ. 254.

⁶⁶¹. ΔΕΦΑΘ 2458/2017, σκ. 8 και Απόφαση ΕπΑντ 520/VI/2011, σκ. 132.

⁶⁶². Όταν μια αρχή ανταγωνισμού αξιολογεί τη συμπεριφορά επιχείρησης με δεσπόζουσα θέση -έλεγχος αναγκαίος προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη καταχρηστικής εκμετάλλευσης αυτής της θέσης- καλείται εκ των πραγμάτων να αξιολογήσει την εμπορική στρατηγική της οικείας επιχείρησης και να λάβει υπόψη της παράγοντες υποκειμενικής φύσης, ήτοι τα κίνητρα, στα οποία βασίσθηκε η εκάστοτε επίμαχη εμπορική στρατηγική.

⁶⁶³. Μικρουλέα Α. (2006). *Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης του άρθρου 2 ν. 703/77*. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 5 επ., κυρίως 16.

⁶⁶⁴. Chalmers D., Davies G., Monti G. (2010). *European Union Law: Text and Materials*. Cambridge University Press, Second Edition, σελ. 1001 επ.

της δεσπίζουσας θέσης της επιχείρησης με σκοπό τον ολοσχερή αποκλεισμό του ανταγωνισμού στην αγορά. Η τελευταία αυτή πρακτική αφορά ιδίως τις συγκεντρώσεις επιχειρήσεων με δεσπίζουσα θέση, ωστόσο για τις συγκεντρώσεις αυτές υπάρχει ειδικό ρυθμιστικό πλαίσιο.

442. Μια σειρά τεσσάρων μορφών καταχρηστικών πρακτικών μνημονεύονται ενδεικτικά στο ίδιο το άρθρο 102 ΣΛΕΕ (και στην όμοια διάταξη του άρθρου 2 ν. 3959/2011) και αφορούν κυρίως την πολιτική τιμών της δεσπίζουσας επιχείρησης.
443. Συχνό φαινόμενο στην αγορά αποτελεί η πρώτη εξ αυτών των πρακτικών, δηλαδή η επιβολή μη δίκαιων τιμών πώλησης, η οποία, όπως γίνεται δεκτό, εντάσσεται στη μορφή των εκμεταλλευτικών καταχρήσεων. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας της τιμής προκύπτει από την πολύ μεγάλη διαφορά κόστους παραγωγής και τελικής τιμής πώλησης του παραγόμενου προϊόντος, συνυπολογιζόμενου και ενός εύλογου ποσοστού κέρδους της δεσπίζουσας επιχείρησης. Η μη δίκαιη τιμή πώλησης θα πρέπει να δύναται να διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να μειώνεται το μερίδιο αγοράς της επιχείρησης. Μια μορφή επιβολής μη δίκαιων τιμών, που δεν αντανακλούν το κόστος παραγωγής, αφορά τη σταυροειδή επιδότηση (cross subsidization), κατά την οποία μια επιχείρηση που παράγει δυο προϊόντα χρησιμοποιεί τα έσοδα από τη μια αγορά για να επιδοτήσει τις ζημιές στην άλλη αγορά. Για να τεκμηριωθεί σταυροειδής επιδότηση πρέπει η τιμή του προϊόντος στη μια αγορά να είναι χαμηλότερη από το μέσο επαυξητικό κόστος (average incremental cost), ενώ η τιμή του προϊόντος στην άλλη αγορά θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη από το αυτοδύναμο μέσο κόστος (average stand alone cost).
444. Χαρακτηριστική μορφή επιβολής υπερβολικών τιμών είναι η συμπίεση τιμών (price or margin squeeze), κατά την οποία μια ηγέτιδα επιχείρηση στην πάνω αγορά (upstream market) επιβάλλει υψηλή τιμή στην εισροή της, την οποία χρησιμοποιούν οι ανταγωνιστές της για να παράγουν το προϊόν τους στην κάτω αγορά (downstream market). Η πρακτική αυτή ελέγχεται, όταν οι εξίσου αποτελεσματικοί με τη δεσπίζουσα επιχείρηση ανταγωνιστές της στην αγορά λιανικής υφίστανται ένα ανταγωνιστικό μειονέκτημα ικανό να εμποδίσει ή να περιορίσει την πρόσβασή τους στην εν λόγω αγορά ή την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους σε αυτήν, δεδομένου ότι μπορούν να λειτουργήσουν στην αγορά λιανικής μόνον επί ζημία ή, σε κάθε περίπτωση, υπό συνθήκες περιορισμένης αποδοτικότητας⁶⁶⁵.
445. Η δεύτερη περίπτωση πρακτικών του άρθρου 102 ΣΛΕΕ είναι η κύρια νομική βάση για τις παρεμποδιστικές καταχρήσεις. Ειδικά, ως προς την παρεμποδιστική κατάχρηση, για την εξέτασή της έχουν προκριθεί δύο κριτήρια, αυτό του εξίσου αποτελεσματικού

⁶⁶⁵. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-280/08 P, Deutsche Telekom AG, ECLI:EU:C:2010:603, σκ. 177 επ.

ανταγωνιστή και αυτό της βλάβης του καταναλωτή. Το πρώτο κριτήριο στηρίζεται στην υπόθεση ότι κάθε ανταγωνιστής δεν αντιδρά το ίδιο σε επιθετικές μεθόδους της δεσπόζουσας επιχείρησης. Άλλος ανταγωνιστής θα φύγει από την αγορά, άλλοι θα καταφέρουν να παραμείνουν και να διεισδύσουν. Αυτό λοιπόν που εξετάζεται για την αξιολόγηση μιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς είναι η αντίδραση ενός εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, δηλαδή ενός υποθετικού ανταγωνιστή με ίδιο κόστος με τη δεσπόζουσα επιχείρηση⁶⁶⁶. Επομένως, η διατύπωση του ερωτήματος αφορά την εξέταση του πώς θα αντιδρούσε η δεσπόζουσα επιχείρηση αν ήταν η ίδια στόχος της εξεταζόμενης πρακτικής αποκλεισμού⁶⁶⁷. Το δεύτερο κριτήριο, αυτό της

⁶⁶⁶. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, η έννοια του «εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή» αναφέρεται σε διάφορα κριτήρια τα οποία έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι αποσκοπούν στην εκτίμηση της ικανότητας μιας πρακτικής να παράγει αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα αποκλεισμού, με βάση την ικανότητα ενός υποθετικού ανταγωνιστή της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης, ο οποίος είναι εξίσου αποτελεσματικός με αυτήν από την άποψη της διάρθρωσης του κόστους, να προσφέρει στους πελάτες αρκούντως συμφέρουσες τιμές ώστε να τους παρακινήσει να αλλάξουν προμηθευτή, παρά τα μειονεκτήματα που δημιουργούνται, χωρίς τούτο να συνεπάγεται ζημία για τον εν λόγω ανταγωνιστή. Η ικανότητα αυτή καθορίζεται, κατά κανόνα, με γνώμονα τη διάρθρωση του κόστους της ίδιας της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης. Ένα κριτήριο αυτού του είδους ενδέχεται να είναι απρόσφορο, ιδίως στην περίπτωση ορισμένων μη τιμολογιακών πρακτικών, όπως η άρνηση εφοδιασμού, ή όταν η σχετική αγορά προστατεύεται από σημαντικούς φραγμούς. Κατά τα λοιπά, το εν λόγω κριτήριο αποτελεί απλώς μια μέθοδο μεταξύ άλλων για να εκτιμηθεί κατά πόσον μια πρακτική έχει την ικανότητα να παράγει αποτελέσματα αποκλεισμού, μέθοδο η οποία, εξάλλου, λαμβάνει υπόψη μόνον τον ανταγωνισμό μέσω των τιμών. Ειδικότερα, το γεγονός ότι μια κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση χρησιμοποιεί άλλα μέσα πλην εκείνων που εντάσσονται στο πλαίσιο του υγιούς ανταγωνισμού ενδέχεται να αρκεί, υπό ορισμένες συνθήκες, για να θεωρηθεί ότι υφίσταται μια τέτοια καταχρηστική εκμετάλλευση. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατό να συναχθεί ότι οι αρχές ανταγωνισμού έχουν νομική υποχρέωση να εφαρμόζουν το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή για τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας πρακτικής. Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση μη τιμολογιακών πρακτικών, η λυσιτέλεια ενός τέτοιου κριτηρίου δεν μπορεί να αποκλειστεί. Πράγματι, ένα κριτήριο αυτού του είδους ενδέχεται να αποδειχθεί χρήσιμο οσάκις οι συνέπειες της επίμαχης πρακτικής μπορούν να προσδιοριστούν ποσοτικώς. Ειδικότερα, στην περίπτωση ρητρών αποκλειστικότητας, ένα τέτοιο κριτήριο μπορεί θεωρητικώς να χρησιμοποιηθεί για να προσδιοριστεί κατά πόσον ένας υποθετικός ανταγωνιστής με διάρθρωση κόστους ανάλογη με εκείνη της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχείρησης θα ήταν σε θέση να προσφέρει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του, χωρίς να υφίσταται ζημία ή να έχει περιορισμένο περιθώριο κέρδους, εάν αυτός έπρεπε να επιβαρυνθεί με τις αποζημιώσεις τις οποίες θα έπρεπε να καταβάλουν οι διανομείς προκειμένου να αλλάξουν προμηθευτή ή τις ζημίες που θα έπρεπε να υποστούν μετά από μια τέτοια αλλαγή ως αποτέλεσμα της ανάκλησης των εκπτώσεων που είχαν προηγουμένως χορηγηθεί. Κατά συνέπεια, όταν κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση, για την οποία υπάρχουν υπόνοιες περί καταχρηστικής πρακτικής, υποβάλλει σε αρχή ανταγωνισμού ανάλυση με βάση το κριτήριο του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, η εν λόγω αρχή δεν δύναται να αγνοήσει τα αποδεικτικά αυτό στοιχείο χωρίς καν να εξετάσει την αποδεικτική του αξία, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-680/20, Unilever Italia Mkt. Operations Srl, ECLI:EU:C:2023:33, σκ. 56 επ.

⁶⁶⁷. Αθανασίου Λ. (2006). *Εννοιολογική οριοθέτηση της παρεμποδιστικής κατάχρησης. Σκέψεις επί της πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για οικονομική ερμηνεία του άρθρου 82 ΣΥΝΘΕΚ*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 12, σελ. 1241 επ. Η πλήρης οικονομική ανάλυση των αποτελεσμάτων μιας συμπεριφοράς δεν είναι ούτε εφικτή ούτε επιθυμητή. Το πρώτον δεν είναι εφικτή καθότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων ο εφαρμοστής του δικαίου θα πρέπει να εκτιμήσει υποθετικά αποτελέσματα της εξεταζόμενης συμπεριφοράς.

βλάβης του καταναλωτή θα πρέπει να εξετάζεται και σε βραχυπρόθεσμο αλλά και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Για παράδειγμα, πρακτικές επιθετικής τιμολόγησης⁶⁶⁸ ή διατήρηση εκπτώσεων πίστης, ακόμη και αν βραχυπρόθεσμα επιτρέπουν την προμήθεια αγαθών σε χαμηλές τιμές, θα πρέπει να απαγορεύονται αν μακροπρόθεσμα οδηγούν σε αύξηση τιμών προς βλάβη των καταναλωτών.

446. Σημαντικό παράδειγμα συμπεριφοράς παρεμποδιστικής κατάχρησης αποτελεί η άρνηση συναλλαγής καθότι, βάσει της αρχής της συμβατικής ελευθερίας, κάθε υποκείμενο δικαίου επιτρέπεται να επιλέξει αν και με ποιόν και σε ποιο χρονικό διάστημα θα καταρτίσει μία σύμβαση. Ιδίως υπό το πρίσμα της οικονομικής άποψης της περίπτωσης μίας άρνησης συναλλαγής, πρέπει να εξετάζεται κατά πόσον μία επιχείρηση με δεσπίζουσα θέση ενισχύει την οικονομική της δύναμη σε μία γειτονική/δευτερεύουσα αγορά («*aggressive leveraging of market power*»)⁶⁶⁹. Με απόφασή του το ΔΕΕ⁶⁷⁰ έκρινε ότι για να υπάρχει στην περίπτωση αυτή κατάχρηση δεσπίζουσας θέσης θα πρέπει: 1. Το συμβατικό αντικείμενο ζήτησης να είναι αναγκαίο για τον ανταγωνιστή στην αγορά δραστηριοποίησής του και 2. Η άρνηση να μην δικαιολογείται από άλλες τεχνικές ή εμπορικές απαιτήσεις.
447. Πρώτη μερικότερη έκφανση της άρνησης συναλλαγής θα πρέπει να εξεταστεί, ως χρήζουσα ιδιαίτερης προσοχής, η πρόσβαση σε διαδικασία ή τεχνολογία που καλύπτεται και προστατεύεται από δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας⁶⁷¹. Η

⁶⁶⁸. Τα σημεία αναφοράς για το κόστος που είναι πιθανό να χρησιμοποιεί η Επιτροπή για την αξιολόγηση καταχρηστικών συμπεριφορών αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπίζουσες επιχειρήσεις είναι το μέσο αποφεύξιμο κόστος (ΜΑΚ) και το μέσο μακροπρόθεσμο επαυξητικό κόστος (ΜΜΕΚ). Η μη κάλυψη του ΜΑΚ υποδηλώνει ότι η επιχείρηση που κατέχει δεσπίζουσα θέση θυσιάζει βραχυπρόθεσμα κέρδη και ότι ένα αποτελεσματικός ανταγωνιστής δεν μπορεί να εξυπηρετήσει τους σχετικούς πελάτες χωρίς να υποστεί ζημία. Το ΜΜΕΚ είναι συνήθως υψηλότερο από το ΜΑΚ, διότι σε αντίθεση με το ΜΑΚ (το οποίο περιλαμβάνει μόνο το σταθερό κόστος που προέκυψε στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου), το ΜΜΕΚ περιλαμβάνει το σταθερό κόστος που προέκυψε για το συγκεκριμένο προϊόν πριν από την περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας έλαβε χώρα η εικαζόμενη καταχρηστική συμπεριφορά. Η μη κάλυψη του ΜΜΕΚ δείχνει ότι η επιχείρηση που κατέχει δεσπίζουσα θέση δεν καλύπτει όλα τα (αναλογούντα) σταθερά κόστη παραγωγής του εξεταζόμενου προϊόντος ή υπηρεσίας και ότι ένας εξίσου αποτελεσματικός ανταγωνιστής θα είχε αποκλειστεί από την αγορά.

⁶⁶⁹. Στη θεωρία αξιολογείται διαφορετικά η άρνηση συναλλαγής με υφιστάμενο πελάτη σε σχέση με την άρνηση συναλλαγής με νέο πελάτη, με κατά κανόνα αυστηρότερη αντιμετώπιση της πρώτης περίπτωσης. Την οπτική αυτή υιοθέτησε και ο Γενικός Εισαγγελέας του ΔΕΕ Jacobs στις Προτάσεις της 28.10.2004 στην υπόθεση C-53/03, *Syfait*, ECLI:EU:C:2004:673.

⁶⁷⁰. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-311/84, *Centre belge d'études de marché - Téléμάρκετινγκ (CBEM)*, ECLI:EU:C:1985:394.

⁶⁷¹. Η βιομηχανική/πνευματική ιδιοκτησία και ο ανταγωνισμός δεν βρίσκονται σε διαμάχη ως προς το αποτέλεσμά που κοινά επιδιώκουν, μια ανταγωνιστική αγορά. Η άρνηση δεσπίζουσας επιχείρησης που είναι κάτοχος δικαιώματος πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας να χορηγήσει άδεια εκμετάλλευσης είναι κατά κανόνα νόμιμη, καθώς αντίθετη κρίση θα εκμηδένιζε την υπόσταση του δικαιώματος, Καρύδης Γ. (2020), ό. π., σελ. 171.

υποχρεωτική παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας πρέπει να αποτελεί μόνο ένα κατ' απόλυτη εξαίρεση μέτρο στο πλαίσιο της πολιτικής ανταγωνισμού⁶⁷². Για παράδειγμα, στην υπόθεση Magill⁶⁷³ το ΔΕΕ έκρινε ότι η άρνηση χορήγησης άδειας εκμετάλλευσης πνευματικού έργου (ραδιοτηλεοπτικού προγράμματος) αποτελούσε καταχρηστική εκμετάλλευση, καθώς εμπόδιζε την παραγωγή ενός νέου προϊόντος, ήτοι ενός εβδομαδιαίου τηλεοπτικού οδηγού.

448. Δεύτερη μερικότερη έκφανση είναι η άρνηση από δεσπόζουσα επιχείρηση της πρόσβασης ενός άλλου φυσικού ή νομικού προσώπου σε υπηρεσίες που θεωρούνται «βασικές» («essential facilities»). Λογίζονται ως «βασικές» οι υπηρεσίες εκείνες τις οποίες δεν μπορούν να παρέχουν ή να υποκαταστήσουν οι ανταγωνιστές της εταιρίας με τη δεσπόζουσα θέση και χωρίς τις οποίες το φυσικό ή το νομικό πρόσωπο δεν μπορεί να προσφέρει με τη σειρά του αγαθά και υπηρεσίες στους δικούς του πελάτες⁶⁷⁴. Συναφώς, το Δικαστήριο, κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, έκρινε ως προς το παράλληλο εμπόριο φαρμάκων, ότι στην περίπτωση αρνήσεως μιας επιχειρήσεως να εφοδιάσει με τα προϊόντα της σε ένα κράτος μέλος χονδρεμπόρους που εξάγουν τα προϊόντα αυτά προς άλλα κράτη μέλη, τέτοιο {περιοριστικό} αποτέλεσμα επί του ανταγωνισμού μπορεί να επέλθει όχι μόνον όταν η άρνηση αυτή παρακωλύει τις δραστηριότητες των χονδρεμπόρων αυτών στην αγορά του εν λόγω κράτους μέλους, αλλά και όταν συνεπάγεται την εξάλειψη του πραγματικού εκ μέρους τους ανταγωνισμού στη διανομή των ίδιων προϊόντων στις αγορές αυτών των άλλων κρατών μελών⁶⁷⁵.
449. Χρήζει μνείας ότι το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι για να θεωρηθεί ως καταχρηστική η άρνηση πρόσβασης σε προϊόν ή υπηρεσία απαραίτητη για την άσκηση συγκεκριμένης δραστηριότητας, είναι αναγκαία η διάκριση μεταξύ δύο αγορών⁶⁷⁶: α. της αγοράς που αποτελείται από το εν λόγω προϊόν ή την εν λόγω υπηρεσία και στην οποία η επιχείρηση που αντιτάσσει την άρνηση κατέχει δεσπόζουσα θέση και β. μιας δευτερογενούς αγοράς στην οποία η χρήση του επίμαχου προϊόντος ή υπηρεσίας είναι απαραίτητη για την παραγωγή άλλου προϊόντος ή για την παροχή άλλης υπηρεσίας. Το ότι το απαραίτητο προϊόν ή υπηρεσία δεν διατίθεται χωριστά στο εμπόριο δεν αποκλείει εξαρχής τη δυνατότητα καθορισμού χωριστής αγοράς, αρκεί

⁶⁷². Κοσίρης Λ. (2003), ό. π., σελ. 507 επ.

⁶⁷³. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-241/91 P και C-242/91 P, Radio Telefis Eireann (RTE) και Independent Television Publications Ltd (ITP), ECLI:EU:C:1995:98.

⁶⁷⁴. Χριστιανός Β., Παπαδοπούλου Ρ.-Ε., Κουσκουνά Μ., Περάκης Εμμ. (2011), ό. π., σελ. 378.

⁶⁷⁵. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-468/06 έως C-478/06, Σωτ. Λέλος και Σία ΕΕ, ECLI:EU:C:2008:504, σκ. 35.

⁶⁷⁶. Απόφαση ΓΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση T-201/04, Microsoft Corp., ECLI:EU:T:2007:289, σκ. 335.

να είναι δυνατός ο προσδιορισμός μιας εν δυνάμει αγοράς, ενδεχομένως και υποθετικής. Η περίπτωση αυτή συντρέχει όταν τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες είναι απαραίτητα για την άσκηση συγκεκριμένης δραστηριότητας και υπάρχει ως προς αυτά πραγματική ζήτηση εκ μέρους των επιχειρήσεων που πρόκειται να ασκήσουν την εν λόγω δραστηριότητα. Έχει καθοριστική σημασία να μπορούν να προσδιορισθούν δύο διαφορετικά στάδια παραγωγής, η σχέση των οποίων συνίσταται στο ότι η παραγωγή του προϊόντος του πρωτογενούς σταδίου αποτελεί αναγκαίο στοιχείο για τη διάθεση στο εμπόριο του προϊόντος του δευτερογενούς σταδίου.

450. Η τρίτη περίπτωση πρακτικών που αφορά διακριτική μεταχείριση των εμπορικών συναλλασσόμενων μερών αφορά επίσης παρεμποδιστικές πρακτικές. Παραδείγματα από τη νομολογία μπορούν να αναφερθούν η εκπτώτικη πολιτική, οι εκπτώσεις όγκου προς εύνοια ορισμένων αντισυμβαλλόμενων και πρακτικές παρεμπόδισης εισαγωγών/εξαγωγών με αποτέλεσμα γεωγραφικές διακρίσεις⁶⁷⁷.
451. Η εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ σε συστήματα εκπτώσεων εκκινεί από την αρχή ότι οι εκπτώσεις μπορούν να έχουν αποτέλεσμα ισοδύναμο με τις συμφωνίες αποκλειστικής προμήθειας, οι οποίες δεν επιτρέπονται σε επιχειρήσεις κατέχουσες δεσπόζουσα θέση. Για την κατάφαση της κατάχρησης δεν απαιτείται να αποδειχθεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα αποκλεισμού. Αρκεί ότι το σύστημα αυτό εκπτώσεων είναι σύστημα «δυνάμενο να αναπτύξει ενδεχομένως αποτέλεσμα αποκλεισμού»⁶⁷⁸. Για την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ σε πρακτικές παρεμποδιστικής κατάχρησης γίνεται διάκριση μεταξύ εκπτώσεων υπό προϋποθέσεις (conditional) δηλαδή συστημάτων όπου η χορήγηση της έκπτωσης συναρτάται προς την αγοραστική συμπεριφορά του πελάτη και εκπτώσεων που χορηγούνται σε ορισμένους μόνο πελάτες, ανεξάρτητα, όμως, από τις αγορές που πραγματοποίησαν (unconditional). Η δεύτερη κατηγορία εκπτώσεων μπορεί να στεγανοποιήσει την αγορά ιδίως όταν παρέχεται επιλεκτικά μόνο στους πελάτες που μπορούν να μεταπηδήσουν σε ανταγωνιστές. Με το δεδομένο ότι οι εκπτώσεις αυτές unconditional συνεπάγονται άμεση μείωση της τιμής, εφαρμόζονται οι κανόνες που ισχύουν για την επιθετική τιμολόγηση. Για τις εκπτώσεις που προϋποθέτουν ορισμένη αγοραστική συμπεριφορά του πελάτη, γίνεται διάκριση μεταξύ, αφενός των εκπτώσεων που παρέχονται σε όλες τις αγορές κατά την περίοδο αναφοράς (retrospective discounts) και αφετέρου των εκπτώσεων, που παρέχονται μόνο στις πρόσθετες αγορές πάνω από το προσδιορισμένο κατώφλι (στόχο) (incremental discounts). Για την τελευταία κατηγορία εκπτώσεων, παρεμποδιστική κατάχρηση στοιχειοθετείται μόνο όταν η τιμή για τις πρόσθετες αγορές υπολείπεται του μέσου όρου του συνολικού κόστους

⁶⁷⁷. Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 528 επ.

⁶⁷⁸. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-95/04 P, British Airways plc, ECLI:EU:C:2007:166, σκ. 77.

(ATC) και το τμήμα της ζήτησης, που καλύπτεται από το σύστημα της έκπτωσης, είναι επαρκώς σημαντικό για να αποκλείσει τους ανταγωνιστές.

452. Τέλος, η τελευταία κατηγορία πρακτικών αναφέρεται στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται οι πρακτικές *tying* και *bundling*⁶⁷⁹.
453. Στις πρακτικές που αναφέρονται ως παραδείγματα καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης δύνανται να προστεθούν και άλλες για τις οποίες δεν υφίσταται εύλογη εξήγηση άλλη από την παρεμπόδιση του ανταγωνισμού, καθώς δεν δύνανται να αιτιολογηθούν με βάση την οικονομική αποτελεσματικότητα προς όφελος των καταναλωτών. Για παράδειγμα, η επιβολή ανταλλαγής προϊόντος από μία επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση, υπό την απειλή καταργήσεως των προτιμησιακών εκπτώσεων που χορηγούσε σε χονδρέμπορους και λιανοπωλητές, εφόσον αυτή έχει ως αντικείμενο ή αποτέλεσμα τον περιορισμό ή την εξάλειψη του ανταγωνισμού εκ μέρους μιας νέας επιχείρησης στην αγορά, συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση αντίθετη στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ⁶⁸⁰.
454. Στη νομολογία υπάρχουν αρκετά παραδείγματα πρακτικών για τις οποίες δεν υπάρχει άλλη εύλογη εξήγηση, πέραν του περιορισμού του ανταγωνισμού δια της παρεμπόδισης εισόδου νέων ανταγωνιστών ή/και ενδεχομένως του εκτοπισμού τους, και οι οποίες, επομένως, δεν συνιστούν αξιοκρατικό ανταγωνισμό. Με απόφαση της το 2005⁶⁸¹ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Astra Zeneca είχε παραβιάσει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ (i) με την υποβολή παραπλανητικών πληροφοριών στα εθνικά γραφεία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για την απόκτηση Συμπληρωματικών Πιστοποιητικών Προστασίας (Supplementary Protection Certificates) που επέκτειναν

⁶⁷⁹. Το *Bundling* περιγράφεται ως η διαδικασία πώλησης δεσμίδων προϊόντων και διακρίνεται σε γνήσιο και μεικτό. Ως Δεσμευμένες Πωλήσεις (*Tying*) ονομάζονται αυτές, με τις οποίες ο προμηθευτής εξαρτά την πώληση ενός προϊόντος, το οποίο καλείται δεσμευμένο προϊόν (*tied product*), από την πώληση ενός δεύτερου προϊόντος-δεσμευόν προϊόν (*tying product*), το οποίο μπορεί να πωληθεί ξεχωριστά και διακρίνεται σε στατικό και δυναμικό. Επομένως, όταν μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση σε συγκεκριμένο προϊόν εφαρμόζει την πρακτική της «δεσμοποίησης», ουσιαστικά υποχρεώνει ή διαφορετικά εξωθεί τον αγοραστή του εν λόγω προϊόντος -μέσα από την παροχή εμπορικών ή άλλων ανταλλαγμάτων (π.χ. *bonus* εκπτώσεων)- να προμηθευτεί και άλλα, διαφορετικά προϊόντα, που επίσης παράγει ή εμπορεύεται η δεσπόζουσα επιχείρηση, Κορομπίλια Μ. (2011). *Οι πρακτικές tying and bundling ως μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης*. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 4, σελ. 953 επ.

⁶⁸⁰. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-228/97, *Irish Sugar plc*, ECLI:EU:T:1999:246, σκ. 226-235.

⁶⁸¹. Απόφαση της Επιτροπής 2006/857/ΕΚ, της 15ης Ιουνίου 2005, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 82 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 54 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/A.37.507/F3 — *AstraZeneca*), ΕΕ L 332 της 30.11.2006, σελ. 24 έως 25.

την προστασία των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για το φάρμακό της Losec και (ii) λόγω κατάχρησης των εθνικών κανόνων με ανάκληση αδειών για την αρχική έκδοση του φαρμάκου Losec σε ορισμένες εθνικές αγορές, όπου τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας ή τα Συμπληρωματικά Πιστοποιητικά Προστασίας επρόκειτο να λήξουν. Τόσο το ΓΔΕΕ όσο και το ΔΕΕ επιβεβαίωσαν την Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

455. Ανάλογη ανάλυση για το εάν μία πρακτική απέχει από τις αρχές του αξιοκρατικού ανταγωνισμού έγινε από το ΓΔΕΕ στην GoogleShopping⁶⁸². Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε διαπιστώσει, με την προσβαλλόμενη απόφασή της, την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης από την εταιρεία λόγω της υιοθέτησης ταυτόχρονα δύο πρακτικών: της ειδικής προβολής και τοποθέτησης των υπηρεσιών εξειδικευμένης αναζήτησης της Google εντός της σελίδας γενικής αναζήτησης, αλλά επίσης και του ταυτόχρονου υποβιβασμού των αποτελεσμάτων από ανταγωνιστικές υπηρεσίες εξειδικευμένης αναζήτησης μέσω διακριτικής εφαρμογής ορισμένων αλγορίθμων προσαρμογής. Σύμφωνα με το ΓΔΕΕ, η Google έχει υπερδεσπόζουσα θέση στην αγορά υπηρεσιών γενικής αναζήτησης, δεδομένου ότι χρησιμεύει «ως πύλη προς το διαδίκτυο και λόγω των πολύ υψηλών εμποδίων εισόδου στην αγορά γενικών υπηρεσιών αναζήτησης, είχε ισχυρότερη υποχρέωση να μην επιτρέψει στη συμπεριφορά της να επηρεάσει τον πραγματικό, ανόθευτο ανταγωνισμό στη σχετική αγορά για εξειδικευμένες υπηρεσίες αναζήτησης αγορών σύγκρισης». Επιπλέον, «ένα σύστημα ανόθευτου ανταγωνισμού μπορεί να διασφαλιστεί μόνο εάν διασφαλιστεί η ισότητα των ευκαιριών μεταξύ των διαφόρων οικονομικών φορέων». Ως εκ τούτου, ορισμένες διαφορές μεταχείρισης μπορούν να θεωρηθούν αντίθετες προς το άρθρο 102 ΣΛΕΕ.
456. Σε αυτή τη βάση, η προώθηση ενός τύπου εξειδικευμένου αποτελέσματος (αυτό της Google) έναντι εκείνων των ανταγωνιστών της συνιστά μη κανονική συμπεριφορά, δεδομένου ότι η αξία μιας γενικής μηχανής αναζήτησης έγκειται στη δυνατότητά της να εμφανίζει αποτελέσματα από πολλαπλές, διαφορετικές εξωτερικές πηγές. Σύμφωνα με το Γενικό Δικαστήριο, *«το γεγονός, υποθέτοντας ότι αποδεικνύεται, ότι η Google ευνοεί τα δικά της εξειδικευμένα αποτελέσματα έναντι των αποτελεσμάτων τρίτων, τα οποία φαίνεται να αποτελούν το αντίθετο του οικονομικού μοντέλου στο οποίο στηρίζεται η αρχική επιτυχία της μηχανής αναζήτησής της, δεν μπορεί παρά να συνεπάγεται κάποια μορφή μη κανονικής συμπεριφοράς. Συνεπώς, [...] εναπόκειται*

⁶⁸². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-612/17, Google LLC and Alphabet Inc, ECLI:EU:T:2021:763. Τον Ιούνιο του 2017, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση με την οποία διαπίστωσε ότι η Google παραβίασε το άρθρο 102 ΣΛΕΕ κάνοντας κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά διαδικτυακών υπηρεσιών γενικής αναζήτησης ευνοώντας τη δική της υπηρεσία σύγκρισης αγορών έναντι των ανταγωνιστικών υπηρεσιών σύγκρισης αγορών, Απόφαση της Επιτροπής C (2017) 4444, της 27ης Ιουνίου 2017, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ [Υπόθεση AT.39740 – Google Search (Shopping)], EE C 9 της 12.01.2018, σελ. 11 έως 14.

στο πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τη διαφορά αυτή να την αιτιολογήσει υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού».

6.4. Η απόδειξη της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόμενης θέσης

457. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Κανονισμού 1/2003, η απόδειξη παράβασης του άρθρου 102 ΣΛΕΕ βαρύνει το μέρος ή την Αρχή που ισχυρίζεται την παράβαση. Βέβαια, το ενωσιακό δίκαιο δεν περιέχει κάποια πρόβλεψη όσον αφορά το απαιτούμενο μέτρο απόδειξης⁶⁸³. Όπως έχει κρίνει το ΔΕΕ, τα αποδεικτικά στοιχεία πρέπει να αποδεικνύουν επαρκώς κατά νόμο την ύπαρξη περιστατικών που να στοιχειοθετούν την παράβαση⁶⁸⁴. Έτσι, τα στοιχεία που προσκομίζονται πρέπει να είναι αρκετά σαφή και πειστικά, σοβαρά, συγκεκριμένα και διασταυρούμενα⁶⁸⁵. Η δυσκολία στην εκπλήρωση, βέβαια του απαιτούμενου μέτρου απόδειξης εξαρτάται απολύτως από τον αντίκτυπο της καταχρηστικής συμπεριφοράς στην εξασθένιση του ανταγωνισμού, λαμβανομένης υπόψη της δυναμικής κάθε αγοράς⁶⁸⁶. Πάντως, για την απόδειξη παραβίασης δεν απαιτείται η ύπαρξη πρόθεσης από τη δεσπόμενα επιχείρηση να ζημιώσει την πελατεία ή τις άλλες επιχειρήσεις, ούτε συνειδητή εκμετάλλευση της θέσης ισχύος με σκοπό την απόκτηση οικονομικών ή εμπορικών ωφελειών που θα οδηγούσαν σε αυξημένα έσοδα και πωλήσεις⁶⁸⁷. Επιπλέον, μια πρακτική δεν μπορεί να χαρακτηριστεί καταχρηστική αν έχει παραμείνει στο στάδιο του σχεδίου.
458. Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής υπάρχουν δύο περιπτώσεις που δικαιολογούν αντικειμενικά μία εκ πρώτης όψεως καταχρηστική συμπεριφορά που συνιστά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, η αντικειμενική αναγκαιότητα και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας. Στην πρώτη περίπτωση, η συμπεριφορά της δεσπόμενης επιχείρησης μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά με βάση εξωτερικούς προς αυτήν παράγοντες. Τέτοιος λόγος μπορεί να είναι η έλλειψη χώρου ή η ανεπάρκεια αποθηκευτικών υποδομών (π.χ. σε αγωγούς φυσικού αερίου)⁶⁸⁸. Στη

⁶⁸³. Μαρίνος Μ.-Θ. (2006). *Το βάρος αποδείξεως στο Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού (άρθρο 2 Καν. 1/2003) - Μερικές επιδράσεις στο ελληνικό δίκαιο*. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 481 επ.

⁶⁸⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-90/15 P, Hansen & Rosenthal KG eb GmbH, ECLI:EU:C:2017:123, σκ. 17 και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-89/11 P, E.ON Energie AG, ECLI:EU:C:2012:738, σκ. 71.

⁶⁸⁵. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-62/98, Volkswagen AG, ECLI:EU:T:2000:180, σκ. 43 και 72.

⁶⁸⁶. Στην δεσπόμενα επιχείρηση καταλογίζονται αντιανταγωνιστικές συμπεριφορές που δεν υλοποιούνται από την ίδια απευθείας, αλλά από συμβαλλόμενους της (με οδηγίες της δεσπόμενης εταιρίας), στους οποίους και επέβαλλε την βούλησή της εκμεταλλεύμενη την οικονομική της ισχύ, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-680/20, Unilever Italia Mkt. Operations Srl, ECLI:EU:C:2023:33, σκ. 29 έως 32.

⁶⁸⁷. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-192/06, Caffaro Srl, ECLI:EU:T:2011:278, σκ. 59, 60.

⁶⁸⁸. Απόφαση της Επιτροπής 98/190/ΕΚ, της 14ης Ιανουαρίου 1998, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 86 της συνθήκης ΕΚ [Υπόθεση IV/34.801 (FAG - Flughafen Frankfurt/Main AG)], ΕΕ L 72 της 11.03.1998, σελ. 30 έως 50, σκ. 75 έως 88.

δεύτερη περίπτωση, από μία επιχειρηματική συμπεριφορά μπορεί επαληθεύσιμα να προκύψουν βελτιώσεις αποτελεσματικότητας απαραίτητες για την ωφέλεια των καταναλωτών και ικανές να αντισταθμίσουν τυχόν αρνητικές επιπτώσεις ή την εξάλειψη του ανταγωνισμού⁶⁸⁹. Σε κάθε, πάντως, περίπτωση, γενικόλογοι ισχυρισμοί μιας επιχείρησης, όπως ότι τα αποδειχθέντα ζημιογόνα του ανταγωνισμού αποτελέσματα συνιστούν απόρροια των προτιμήσεων των καταναλωτών, δεν μπορούν να θέσουν σε αμφισβήτηση τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ συμπεριφοράς και ζημίας⁶⁹⁰. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, πρέπει να παρατηρηθεί ότι, τόσο η απόδειξη της παράβασης όσο και η αντίκρουση της διαπίστωσης αυτής φέρουν το ίδιο μέτρο απόδειξης.

459. Το ΔΕΕ έχει δεχθεί ότι δεν μπορεί να περιγραφεί μία συμπεριφορά που συνιστά *per se* κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης⁶⁹¹. Επομένως για κάθε επιχειρηματική πρακτική, προϋποτίθεται να γίνεται μία στάθμιση των θετικών αποτελεσμάτων και των αρνητικών συνεπειών για τον ανταγωνισμό. Όπως δέχεται το ΔΕΕ, τα κέρδη σε απόδοση που ενδέχεται να προκύψουν ή έχουν προκύψει από την οικεία συμπεριφορά πρέπει να αντισταθμίζουν ή να υπερκαλύπτουν τις πιθανές επιπτώσεις σε βάρος του ανταγωνισμού και των συμφερόντων των καταναλωτών στις θιγόμενες αγορές. Διευκρινίζεται, πάντως, ότι η μέτρηση των ισότιμων όψεων της οικονομικής αποτελεσματικότητας διόλου εύκολη και αξιόπιστη είναι. Η ακριβής ποσοτικοποίηση των αποτελεσμάτων μίας πρακτικής στην αγορά μπορεί να προκύψει σε πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα μετά τη θέση σε εφαρμογή της πρακτικής αυτής.
460. Με βάση τα παραπάνω, μολονότι καταρχήν σύμφωνα με τον Κανονισμό η αρχή φέρει το βάρος απόδειξης, σύμφωνα με τη νομολογία εναπόκειται στη δεσπόζουσα επιχείρηση να αποδείξει την αντικειμενική δικαιολόγηση μιας *prima facie* καταχρηστικής συμπεριφοράς⁶⁹². Η θέση αυτή δικαιολογείται ότι πράγματι η απόδειξη της αντικειμενικής δικαιολόγησης της πρακτικής στηρίζεται πρωτίστως σε υλικό και οικονομικά στοιχεία που, ακριβώς λόγω της φύσης τους, είναι στην κατοχή της δεσπόζουσας επιχείρησης. Σε κάθε περίπτωση, όταν η δεσπόζουσα επιχείρηση έχει προβάλει συγκεκριμένα επιχειρήματα για τη δικαιολόγηση μιας επιχειρηματικής

⁶⁸⁹. Η αποτελεσματικότητα μπορεί να είναι καταναλωτική, παραγωγική ή αποτελεσματικότητα συναλλαγών. Χαρακτηριστικά, με δικαιολογητικό λόγο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά η πλήρης καθετοποίηση της δεσπόζουσας επιχείρησης, Tosza K. (2009). *Efficiencies in Art. 82 EU: An illusionary defence?* Concurrences: Law & Economics.

⁶⁹⁰. Γρηγοριάδης Λ. (2023). *Το βάρος απόδειξης και το μέτρο απόδειξης σε υποθέσεις καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ) ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών αρχών ανταγωνισμού*. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 2, σελ. 331 επ.

⁶⁹¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-143/14, TMK Europe GmbH v Hauptzollamt Frankfurt, ECLI:EU:C:2015:236, σκ. 129-146.

⁶⁹². Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-52/09, Konkurrensverket, ECLI:EU:C:2011:83, σκ. 75.

πρακτικής, η Αρχή φέρει ξανά το βάρος απόδειξης ότι τα στοιχεία που προσκομίστηκαν δεν είναι ικανά να αποκλείσουν την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ (ή άρθρου 2 ν. 3959/2011)⁶⁹³.

6.5. Ένομες συνέπειες από τη διαπίστωση συνδρομής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ

461. Η απαγόρευση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ (και του αντίστοιχου εθνικού άρθρου 2 ν. 3959/2011) έχει άμεση ισχύ. Περαιτέρω, σε αντίθεση με άλλες διατάξεις της Συνθήκης περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, δεν προβλέπονται εξαιρέσεις από τον κανόνα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης από επιχείρηση να μην μπορεί να κριθεί νόμιμη σε καμία περίπτωση⁶⁹⁴. Κάθε καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης είναι, συνεπώς, παράνομη ως αντιβαίνουσα σε απαγορευτική διάταξη του νόμου⁶⁹⁵.
462. Η τήρηση μίας ορθής ισορροπίας εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ως εργαλείου στη διαμόρφωση πολιτικής ανταγωνισμού μπορεί να αποτελέσει δείκτη για ένα επιτυχημένο είδος ανταγωνισμού σε μία αγορά. Σε διαφορετική περίπτωση, τυχόν εξαναγκασμός ανταγωνιστών σε διαπραγμάτευση μπορεί να αποτελέσει διευκολυντικό παράγοντα για την εγκαθίδρυση συμπαιγνιών ή καρτέλ, δηλαδή των πραγματικών εχθρικών μορφών συμβάσεων κατά του ανταγωνισμού⁶⁹⁶.

7. Προληπτικός έλεγχος Συγκεντρώσεων Επιχειρήσεων

463. Με την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς το 1992 διεφάνη ότι οι διατάξεις που ίσχυαν μέχρι τότε στη Συνθήκη δεν μπορούσαν να καλύψουν την αλλαγή και τις σημαντικές

⁶⁹³. Απόφαση ΕπΑντ 590/2014, σκ. 1110 επ.

⁶⁹⁴. Κατά πάγια νομολογία: « το πλαίσιο του συστήματος προστασίας του ανταγωνισμού το οποίο καθιερώνει η Συνθήκη, η χορήγηση εξαιρέσεως — είτε ατομικής είτε κατά κατηγορία — βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να σημαίνει και εξαίρεση από την απαγόρευση του άρθρου 86. Η αρχή αυτή συνάγεται τόσο από το γράμμα του άρθρου 85, παράγραφος 3, που επιτρέπει εξαίρεση, με δήλωση περί μη εφαρμογής, μόνο από την απαγόρευση των συμφωνιών κατά το άρθρο 85, παράγραφος 1, όσο και από την εν γένει οικονομία των άρθρων 85 και 86, τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, είναι ανεξάρτητες και αλληλοσυμπληρούμενες διατάξεις με καταρχήν προορισμό τη ρύθμιση διαφορετικών περιπτώσεων με διαφορετικούς κανόνες. ... Η εφαρμογή του άρθρου 85 χωρεί σε δύο στάδια: διαπίστωση παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, και εν συνεχεία, εφόσον συντρέχει περίπτωση, εξαίρεση από τη σχετική απαγόρευση εάν η συμφωνία για την οποία πρόκειται πληροί τους όρους του άρθρου 85, παράγραφος 3. Στην περίπτωση του άρθρου 86, αντίθετα, ως εκ της φύσεως του αντικειμένου του (κατάχρηση), αποκλείεται κάθε δυνατότητα εξαιρέσεως από την απαγόρευση (βλέπε προαναφερθείσα απόφαση Ahmed Saeed, σκέψη 32, 66/86).», Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-51/89, Tetra Pak Rausing SA, ECLI:EU:T:1990:41, σκ. 25.

⁶⁹⁵. Κοτσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 561 επ.

⁶⁹⁶. Καρύδης Γ., Ζευγώλης Ν. (2007). Η άρνηση συναλλαγής στη διελκυστίδα ανάμεσα στην ελευθερία των συμβάσεων και τον ελεύθερο ανταγωνισμό υπό το πρίσμα του άρθρου 82 ΣυνθΕΚ: Δικαίωμα ή παράβαση από πλευράς κανόνων ανταγωνισμού; Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου, Τόμ. 27, σελ. 473 επ.

οικονομικές διαρθρωτικές μεταβολές των οποίων τα αποτελέσματα στην αγορά θα υπερέβαιναν τα εθνικά σύνορα ενός κράτους-μέλους και οι οποίες, επομένως, υπήρχε ενδεχόμενο να αποδεικνύονταν ως ασυμβίβαστες με το σύστημα του ανόθευτου ανταγωνισμού. Για το λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήδη από το 1973 στόχευε στη μελέτη αυτών των σημαντικών αναδιαρθρώσεων των επιχειρήσεων σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο με τη μορφή των συγκεντρώσεων.

464. Όμως τα κράτη μέλη δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν στα σημεία της οριοθέτησης μεταξύ εθνικού και ευρωπαϊκού ελέγχου, ενώ τα χρόνια εκείνα αρκετά από αυτά δίσταζαν να παραχωρήσουν αρμοδιότητες στην Επιτροπή επιθυμώντας τα ίδια να είναι ελεγκτές των αλλαγών στο επιχειρηματικό τοπίο των αγορών τους⁶⁹⁷. Βέβαια, οι μεταβολές στην αγορά ήταν συνεχείς με αποτέλεσμα να χρειαστεί να τύχουν αντιμετώπισης από το Δικαστήριο. Σε υποθέσεις μείζονος σημασίας, το ΔΕΕ δεν έμεινε αδρανές περιορίζοντας τις συγκεντρώσεις που θα στρέβλωναν την αγορά βασιζόμενο στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ⁶⁹⁸. Αργότερα, μάλιστα το Δικαστήριο αξιοποίησε και τη διάταξη του άρθρου 101 ΣΛΕΕ για την ερμηνεία συμφωνιών που θα επηρέαζαν τον έλεγχο των επιχειρήσεων⁶⁹⁹. Αυτή, όμως, η αβεβαιότητα δικαίου που προκάλεσε η νομολογία του ΔΕΕ και η ανάγκη για μία συνολική ρύθμιση των συγκεντρώσεων οδήγησε αρχικά στην υιοθέτηση του Κανονισμού 4064/1989. Έκτοτε έλαβαν χώρα αρκετές τροποποιήσεις μέχρι την υιοθέτηση του ισχύοντος σήμερα Κανονισμού 139/2004 με νομική βάση έκδοσης τα άρθρα 103 ΣΛΕΕ και 352 ΣΛΕΕ.

7.1. Έννοια της συγκέντρωσης

465. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παρ. 1 του Κανονισμού, η συγκέντρωση αφορά πράξεις από τις οποίες προκύπτει μόνιμη μεταβολή του ελέγχου. Στην αιτιολογική σκέψη 20 του

⁶⁹⁷. Αυγερινός Γ. (2011), ό. π., σελ. 201 επ.

⁶⁹⁸. Μπορεί, επομένως, να αποτελέσει κατάχρηση εκ μέρους μιας επιχείρησης που κατέχει δεσπόζουσα θέση το γεγονός της ενισχύσεως αυτής της θέσεως σε σημείο τέτοιο, ώστε ο βαθμός επικρατήσεως που επιτυγχάνεται έτσι να εμποδίζει ουσιωδώς τον ανταγωνισμό, δηλαδή να επιτρέπει τη διατήρηση μόνο των επιχειρήσεων που εξαρτώνται, ως προς την συμπεριφορά τους, από τη δεσπόζουσα επιχείρηση, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-6/72, Euroemballage Corporation and Continental Can Company Inc., ECLI:EU:C:1973:22, σκ. 26.

⁶⁹⁹. Καίτοι η απόκτηση από μια επιχείρηση μεριδίου συμμετοχής στο κεφάλαιο ανταγωνίστριας επιχείρησης δεν συνιστά καθαυτή συμπεριφορά περιοριστική του ανταγωνισμού, μία τέτοια συμμετοχή μπορεί εντούτοις να αποτελεί κατάλληλο μέσο για να επηρεαστεί η εμπορική συμπεριφορά των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, κατά τρόπο που να περιορίζεται ή να νοθεύεται ο ανταγωνισμός στην αγορά, στην οποία αναπτύσσουν τις εμπορικές τους δραστηριότητες οι δύο αυτές επιχειρήσεις. Αυτό θα συνέβαινε ιδίως αν, με την απόκτηση μεριδίου συμμετοχής ή με παρεπόμενους όρους μιας συμφωνίας, η επενδύουσα επιχείρηση αποκτά το νομικό ή πραγματικό έλεγχο επί της εμπορικής συμπεριφοράς της άλλης επιχείρησης ή αν η συμφωνία προβλέπει εμπορική συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων ή δημιουργεί συνθήκες κατάλληλες να ενθαρρύνουν μία τέτοια συνεργασία, Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-142/84 και C-156/84, British-American Tobacco Company Ltd, ECLI:EU:C:1987:490, σκ. 37 και 38.

Κανονισμού, εξηγείται περαιτέρω ότι η έννοια της συγκέντρωσης είναι σκόπιμο να ορισθεί ώστε να αφορά πράξεις που επιφέρουν μόνιμη μεταβολή στη διάρθρωση της αγοράς. Δεδομένου ότι το κριτήριο του άρθρου 3 εστιάζει στην έννοια του ελέγχου, η ύπαρξη συγκέντρωσης καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από ποιοτικά μάλλον παρά από ποσοτικά κριτήρια. Το άρθρο 3, παρ. 1 του Κανονισμού ορίζει δύο κατηγορίες συγκεντρώσεων:

- εκείνες που προκύπτουν από συγχώνευση δύο ή περισσότερων προηγουμένως ανεξάρτητων επιχειρήσεων,
- εκείνες που προκύπτουν από απόκτηση ελέγχου.

Οι πράξεις πολλαπλής συγκέντρωσης, που υπόκεινται στην μια ή στην άλλη ή που συνδέονται στενά θεωρούνται ότι αποτελούν μια μόνη συγκέντρωση⁷⁰⁰.

466. Στον ελληνικό νόμο, αντίστοιχα, το άρθρο 5 του ν. 3959/2011 καλύπτει τις πράξεις που οδηγούν σε απόκτηση αποκλειστικού ή κοινού ελέγχου, περιλαμβανομένων των πράξεων που οδηγούν σε μεταβολές στην ποιότητα του ελέγχου⁷⁰¹. Το άρθρο 5, παρ. 2 του ν. 3959/2011 ορίζει ότι συγκέντρωση επιχειρήσεων πραγματοποιείται όταν προκύπτει μόνιμη μεταβολή του ελέγχου.
467. Έλεγχο συνιστά η δυνατότητα καθοριστικής επίδρασης στη δραστηριότητα μιας επιχείρησης, ενώ όσον αφορά τα μέσα απόκτησης ελέγχου ορίζεται ότι ο έλεγχος δύναται να απορρέει από την απόκτηση δικαιωμάτων κυριότητας ή επικαρπίας επί του συνόλου ή μέρους των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, και από δικαιώματα ή συμβάσεις που παρέχουν τη δυνατότητα καθοριστικής επίδρασης στη σύνθεση, στις συσκέψεις ή στις αποφάσεις των οργάνων μιας επιχείρησης, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών πραγματικών ή νομικών συνθηκών. Εξ αντιδιαστολής, μια εσωτερική αναδιάρθρωση εντός ενός ομίλου επιχειρήσεων δεν συνιστά συγκέντρωση. Αυτό ισχύει π.χ. για τις αυξήσεις συμμετοχής που δεν συνοδεύονται από μεταβολές του ελέγχου ή για τις πράξεις αναδιάρθρωσης, όπως η συγχώνευση μιας εταιρείας εισηγμένης σε δύο χρηματιστήρια, σε ενιαία νομική οντότητα ή η συγχώνευση θυγατρικών. Συγκέντρωση μπορεί να προκύπτει μόνο εάν η πράξη οδηγεί σε μεταβολή της ποιότητας του ελέγχου σε μία από τις επιχειρήσεις και, επομένως, δεν έχει πλέον καθαρά εσωτερικό χαρακτήρα.
468. Αποκλειστικός έλεγχος αποκτάται *de jure* ή/και *de facto* εάν μία και μόνη επιχείρηση μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά μια άλλη επιχείρηση είτε όταν η αποκλειστικά ελέγχουσα επιχείρηση έχει την εξουσία να καθορίζει τις στρατηγικές εμπορικές αποφάσεις της αποκτώμενης επιχείρησης είτε όταν ένας μόνο μέτοχος είναι σε θέση

⁷⁰⁰. Απόφαση ΕπΑντ 747/2021, σκ. 26 επ.

⁷⁰¹. Κωδικοποιημένη Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, 2008/C 95/01, παρ. 83.

να προβάλλει αρνησικυρία στις στρατηγικές αποφάσεις μιας επιχείρησης, αλλά δεν έχει, από μόνος του, την εξουσία να επιβάλει τις εν λόγω αποφάσεις (αρνητικός αποκλειστικός έλεγχος). Ο αποκλειστικός έλεγχος αποκτάται de jure, ήτοι σε νομική βάση, όταν η επιχείρηση αποκτά την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου μιας εταιρίας.

469. Κοινός έλεγχος υφίσταται όταν δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις ή πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να ασκούν από κοινού αποφασιστική επιρροή σε μια άλλη επιχείρηση. Ως αποφασιστική επιρροή με την έννοια αυτή νοείται, κατά κανόνα, η εξουσία αναστολής ενεργειών που καθορίζουν την εμπορική στρατηγική συμπεριφορά μιας επιχείρησης. Ο κοινός έλεγχος χαρακτηρίζεται από τη δυνατότητα δημιουργίας αδιεξόδου, λόγω της εξουσίας ενός ή περισσότερων μητρικών επιχειρήσεων να απορρίπτουν τις προτεινόμενες στρατηγικές αποφάσεις. Ως εκ τούτου, οι μέτοχοι αυτοί πρέπει να καταλήξουν σε μια από κοινού συνεννόηση για τον καθορισμό της εμπορικής πολιτικής της κοινής επιχείρησης και πρέπει να συνεργασθούν⁷⁰².
470. Η σαφέστερη μορφή κοινού ελέγχου υπάρχει όταν τα δικαιώματα ελέγχου στην κοινή επιχείρηση ανήκουν εξίσου σε δύο μόνο μητρικές επιχειρήσεις. Ισότητα υπάρχει, επίσης, όταν και οι δύο μητρικές επιχειρήσεις έχουν δικαίωμα να διορίζουν ίσο αριθμό μελών στα όργανα λήψης αποφάσεων της κοινής επιχείρησης. Τα δικαιώματα αυτά, μεταξύ των οποίων και τυχόν δικαιώματα αρνησικυρίας, μπορεί να προβλέπονται στο καταστατικό της κοινής επιχείρησης ή σε συμφωνία μεταξύ των επιχειρήσεων ή προσώπων που ασκούν τον κοινό έλεγχο (συμφωνίες μετόχων). Μπορεί, δε, να προκύπτουν από την ειδική πλειοψηφία που απαιτείται για τις αποφάσεις της γενικής συνέλευσης ή του διοικητικού συμβουλίου, στο βαθμό που οι ιδρυτικές επιχειρήσεις εκπροσωπούνται στο εν λόγω συμβούλιο⁷⁰³. Τα ως άνω δικαιώματα αρνησικυρίας, τα οποία συνήθως συνεπάγονται κοινό έλεγχο, αφορούν αποφάσεις και ζητήματα, όπως ο προϋπολογισμός, το επιχειρηματικό σχέδιο, σημαντικές επενδύσεις ή ο διορισμός των ανώτερων διοικητικών στελεχών. Κρίσιμο στοιχείο, συνεπώς, είναι τα δικαιώματα αρνησικυρίας να παρέχουν επαρκείς δυνατότητες στις αφορώσες επιχειρήσεις, ώστε να ασκούν την εν λόγω επιρροή όσον αφορά τη στρατηγική επιχειρησιακή συμπεριφορά της κοινής επιχείρησης⁷⁰⁴.
471. Μεταβολή της ποιότητας του ελέγχου που οδηγεί σε συγκέντρωση προκύπτει, πρώτον, εφόσον υπάρξει εναλλαγή αποκλειστικού και κοινού ελέγχου. Δεύτερον, σε

⁷⁰². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-282/02, Cementbouw Handel & Industrie BV, ECLI:EU:T:2006:64, σκ. 42, 52 και 67.

⁷⁰³. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-2/93, Air France, ECLI:EU:T:1994:55, σκ. 64-65.

⁷⁰⁴. Απόφαση ΕπΑντ 754/2021, σκ. 35.

περιπτώσεις κοινού ελέγχου πριν και μετά την πράξη, εάν σημειωθεί αύξηση του αριθμού ή της ταυτότητας των ελεγχόντων μετόχων. Αυτές οι μεταβολές στην ποιότητα του ελέγχου εξετάζονται με βάση δύο υποθέσεις: πρώτον, είσοδος ενός ή περισσότερων νέων ελεγχόντων μετόχων ανεξάρτητα αν αντικαθιστούν ή όχι υπάρχοντες ελέγχοντες μετόχους, και, δεύτερον, μείωση του αριθμού των ελεγχόντων μετόχων⁷⁰⁵.

7.2. Υποχρέωση Γνωστοποίησης και Ευρωπαϊκή Διάσταση Συγκέντρωσης

472. Ο Κανονισμός απαγορεύει τις συγχωνεύσεις και εξαγορές που θα μείωναν σημαντικά τον ανταγωνισμό στην ενιαία αγορά, για παράδειγμα εάν θα δημιουργούσαν δεσπόζουσες εταιρείες που είναι πιθανό να αυξήσουν τις τιμές για τους καταναλωτές. Οι συγκεντρώσεις που ενδέχεται να παρακωλύουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της, ιδίως ως αποτέλεσμα της δημιουργίας ή της ενίσχυσης μιας δεσπόζουσας θέσης, κηρύσσονται ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά. Για το λόγο αυτό θεσπίζεται υποχρέωση προηγούμενης γνωστοποίησης μιας σχεδιαζόμενης συναλλαγής στην αρμόδια Επιτροπή Ανταγωνισμού όταν συντρέχει η βασική προϋπόθεση της υπαγωγής της πράξης στην έννοια της συγκέντρωσης και επιπλέον πληρούνται τα ποσοτικά κριτήρια και οι τυπικές προϋποθέσεις
473. Δυνάμει του Κανονισμού εισάγεται ο θεσμός του ενός σημείου ελέγχου μιας εξαγγελθείσας συγκέντρωσης (one stop shop). Οι συγκεντρώσεις επιχειρήσεων που υπάγονται στον προηγούμενο έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής πρέπει να πληρούν μια βασική προϋπόθεση που συνίσταται στα κατώτατα όρια που καθορίζονται για τον κύκλο εργασιών στο άρθρο 1 του Κανονισμού. Βάσει αυτών εντοπίζονται οι πράξεις οι οποίες έχουν συνέπειες για την Ένωση και οι οποίες μπορεί να θεωρηθούν ότι έχουν «ενωσιακή διάσταση». Ο κύκλος εργασιών χρησιμοποιείται ως δείκτης των οικονομικών πόρων που συνδυάζονται σε μία συγκέντρωση και επιμερίζεται γεωγραφικά, ώστε να αντικατοπτρίζει τη γεωγραφική κατανομή των πόρων αυτών.
474. Μια συγκέντρωση που έχει «ενωσιακή διάσταση» υφίσταται όταν:
- ο συνολικός πραγματοποιηθείς κύκλος εργασιών σε παγκόσμιο επίπεδο από το σύνολο των συγκεντρωθεισών εταιρειών υπερβαίνει τα 5 δισεκατομμύρια ευρώ και ο συνολικός κύκλος εργασιών στην Ε.Ε. από τουλάχιστον δύο εταιρείες που αφορά η συγκέντρωση υπερβαίνει τα 250 εκατ. ευρώ, εκτός από την περίπτωση κατά την οποία μία από τις εταιρείες αυτές πραγματοποιεί περισσότερο από τα 2/3 του συνολικού κύκλου εργασιών της στην Ε.Ε. σε μία χώρα της Ε.Ε.

⁷⁰⁵. Απόφαση ΕπΑντ 783/2022, σκ. 24 επ.

Ακόμα και αν τα προαναφερθέντα ανώτατα όρια δεν έχουν επιτευχθεί, πρόκειται για συγκέντρωση ευρωπαϊκής διάστασης, εάν:

- ο συνολικά πραγματοποιηθείς κύκλος εργασιών σε παγκόσμιο επίπεδο από όλες τις υπό εξέταση εταιρείες ανέρχεται σε ποσό άνω των 2,5 δισεκατομμύρια ευρώ,
- ο συνολικά πραγματοποιηθείς κύκλος εργασιών σε καθεμία από τουλάχιστον τρεις χώρες της Ε.Ε. από όλες τις υπό εξέταση εταιρείες υπερβαίνει τα 100 εκατομμύρια ευρώ,
- ο συνολικά πραγματοποιηθείς κύκλος εργασιών σε καθεμία από τουλάχιστον τρεις χώρες της Ε.Ε. μεμονωμένα από τουλάχιστον δύο υπό εξέταση εταιρείες υπερβαίνει τα 25 εκατομμύρια ευρώ,
- ο συνολικά πραγματοποιηθείς κύκλος εργασιών στην Ε.Ε. μεμονωμένα από τουλάχιστον δύο υπό εξέταση εταιρείες υπερβαίνει τα 100 εκατομμύρια ευρώ, εκτός από την περίπτωση που καθεμία από τις υπό εξέταση εταιρείες πραγματοποιεί πάνω από τα 2/3 του κύκλου εργασιών της στην Ε.Ε. σε μία χώρα της Ε.Ε.

475. Στο άρθρο 1 καθορίζονται δύο σειρές κατώτατων ορίων βάσει των οποίων κρίνεται κατά πόσον μια πράξη έχει αντίκτυπο στη ενωσιακή αγορά. Στο άρθρο 1, παρ.2 διατυπώνονται τρία διαφορετικά κριτήρια: με το κατώτατο όριο που ισχύει για τον παγκόσμιο κύκλο εργασιών γίνεται εκτίμηση των συνολικών διαστάσεων των οικείων επιχειρήσεων. Το κατώτατο όριο που ισχύει για τον ευρωπαϊκό κύκλο εργασιών χρησιμεύει για να διαπιστωθεί κατά πόσον η συγκέντρωση αφορά έναν ελάχιστο όγκο δραστηριοτήτων στην Ένωση. Τέλος, ο «κανόνας των δύο τρίτων» έχει ως σκοπό τον αποκλεισμό από την ενωσιακή αρμοδιότητα των πράξεων με αμιγώς εθνικό χαρακτήρα.
476. Η προαναφερθείσα δεύτερη σειρά κατώτατων ορίων, η οποία περιλαμβάνεται στο άρθρο 1, παρ. 3, αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των συγκεντρώσεων εκείνων οι οποίες, μολονότι στερούνται ενωσιακής διάστασης με βάση το άρθρο 1, παρ. 2, εντούτοις θα είχαν σοβαρές συνέπειες σε τρία τουλάχιστον κράτη μέλη, με αποτέλεσμα να απαιτούνται πολλαπλές κοινοποιήσεις σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ανταγωνισμού των εν λόγω κρατών μελών. Για το σκοπό αυτό, το άρθρο 1, παρ. 3 προβλέπει, αφενός, χαμηλότερα κατώτατα όρια για τον κύκλο εργασιών, τόσο τον παγκόσμιο όσο και τον ευρωπαϊκό, και, αφετέρου, έναν ελάχιστο όγκο δραστηριοτήτων των συμμετεχουσών επιχειρήσεων, από κοινού και ατομικά, σε τρία τουλάχιστον κράτη μέλη. Όπως και στην περίπτωση του άρθρου 1, παρ. 2, το άρθρο 1, παρ. 3 περιλαμβάνει ομοίως ένα κανόνα των δύο τρίτων, με στόχο τον αποκλεισμό των συγκεντρώσεων οι οποίες έχουν πρωτίστως εθνικό χαρακτήρα.

477. Τα κατώτατα όρια καθαυτά χρησιμεύουν για τον καθορισμό της αρμοδιότητας και όχι για την εκτίμηση της θέσης την οποία κατέχουν στην αγορά οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν στην εκάστοτε συγκέντρωση, ούτε των επιπτώσεων της πράξης. Η κρίσιμη ημερομηνία για την εξακρίβωση του κατά πόσον μια συγκέντρωση υπάγεται στην αρμοδιότητα ελέγχου της Επιτροπής είναι η ημερομηνία σύναψης νομικά δεσμευτικής συμφωνίας, η αναγγελία της πραγματοποίησης δημόσιας προσφοράς εξαγοράς ή η απόκτηση ελέγχουσας συμμετοχής, ανάλογα με το ποια από τις ημερομηνίες αυτές προηγείται. Η ημερομηνία κοινοποίησης αφορά την κοινοποίηση τόσο προς την Επιτροπή όσο και προς την αρχή κράτους μέλους.

7.3. Οι δυο φάσεις ελέγχου και η επιβολή μέτρων για την έγκριση της συγχώνευσης

478. Μετά την κοινοποίηση, η Επιτροπή έχει στη διάθεσή της 25 εργάσιμες ημέρες για να αναλύσει τη συμφωνία κατά τη Φάση I της έρευνας. Πάνω από το 90% όλων των περιπτώσεων επιλύεται στη Φάση I, γενικά χωρίς διορθωτικά μέτρα.

Αυτή η πρώτη φάση ελέγχου μπορεί να περιλαμβάνει τα εξής:

- Αιτήματα για πληροφορίες από τις συγχωνευόμενες εταιρείες ή τρίτα μέρη.
- Ερωτηματολόγια προς ανταγωνιστές ή πελάτες που εκφράζουν τις απόψεις τους σχετικά με τη συγχώνευση, καθώς και άλλες επαφές με συμμετέχοντες στην αγορά, με στόχο την αποσαφήνιση των συνθηκών ανταγωνισμού σε μια δεδομένη αγορά ή του ρόλου των εταιρειών που συγχωνεύονται σε αυτήν την αγορά.

479. Σε περίπτωση που παραμένουν αμφιβολίες για τα αποτελέσματα της συγκέντρωσης, δηλαδή όταν η Επιτροπή έχει ανησυχίες ότι η συναλλαγή θα μπορούσε να περιορίσει τον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά, τότε ακολουθεί έρευνα επόμενου σταδίου διάρκειας 90 ημέρων που ορίζεται ως Φάση II. Αποτελεί μια εις βάθος ανάλυση των επιπτώσεων της συγκέντρωσης στον ανταγωνισμό και απαιτεί περισσότερο χρόνο. Η έρευνα Φάσης II συνήθως περιλαμβάνει πιο εκτεταμένη συλλογή πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων των εσωτερικών εγγράφων των εταιρειών, εκτενών οικονομικών δεδομένων, πιο λεπτομερών ερωτηματολογίων για την αγορά με περισσότερους συμμετέχοντες ή/και επισκέψεις επιτόπιες. Στη Φάση II, η Επιτροπή αναλύει, επίσης, τις ισχυριζόμενες αποτελεσματικότητες που θα μπορούσαν να επιτύχουν οι εταιρείες όταν συγχωνευθούν. Εάν τα θετικά αποτελέσματα για τους καταναλωτές υπερτερούν των αρνητικών επιπτώσεων των συγχωνεύσεων, η συγχώνευση μπορεί να εγκριθεί. Για να ληφθούν υπόψη πρέπει να πληρούνται αυστηρές προϋποθέσεις και εναπόκειται στις συγχωνευόμενες εταιρείες να αποδείξουν ότι πληρούνται.

480. Η Επιτροπή δύναται να εγκρίνει μια συγχώνευση υπό όρους, δηλαδή να επιβάλει διορθωτικά μέτρα που τροποποιούν το προτεινόμενο σχέδιο των συγχωνευόμενων

επιχειρήσεων ή/και να επιβάλει δεσμεύσεις⁷⁰⁶. Τα μέτρα αυτά διακρίνονται σε δύο κύριες κατηγορίες:

A) Διαρθρωτικά/Δομικά μέτρα (structural remedies): Μέτρα που τροποποιούν την κατανομή των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων της συγχωνευμένης επιχείρησης⁷⁰⁷. Παράδειγμα: Διαχωρισμός (divestiture) των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της συγχωνευμένης επιχείρησης και εκποίηση κάποιας από αυτές τις δραστηριότητες σε τρίτες επιχειρήσεις που είτε είναι ήδη στην αγορά είτε θα μπουν με τον τρόπο. Οι αρχές ανταγωνισμού διασφαλίζουν ότι η εκποίηση αυτή γίνεται σε σωστούς όρους.

B) Μέτρα Συμπεριφοράς (behavioral remedies): Μέτρα δέσμευσης της μελλοντικής συμπεριφοράς της οντότητας που προκύπτει από τη συγχώνευση. Σε κάθετες συγχωνεύσεις, αν η συγχωνευθείσα οντότητα ελέγχει βασικές εγκαταστάσεις/εισροές, τότε τα μέτρα μπορούν να περιλαμβάνουν διατάξεις που να διέπουν την πρόσβαση και την τιμολόγηση των εγκαταστάσεων/εισροών. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν είτε δεσμεύσεις ότι η συγχωνευθείσα εταιρεία δεν θα κάνει διακρίσεις όσον αφορά την πρόσβαση σε εγκαταστάσεις ή την είσοδο στους ανταγωνιστές της, είτε περιορισμούς της πρόσβασης σε εμπιστευτικές πληροφορίες (firewalls).

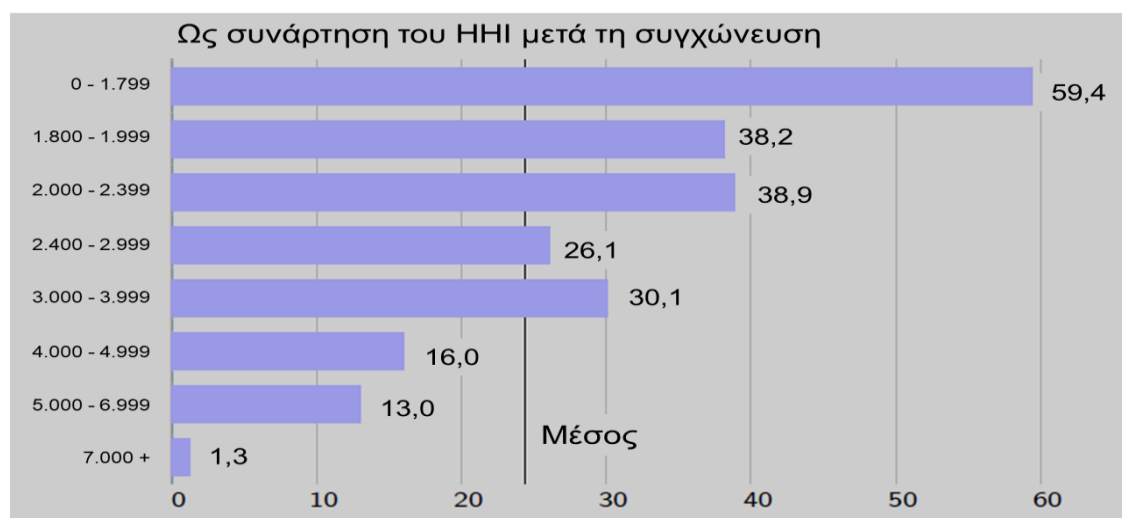
481. Εξάλλου, προκειμένου να ληφθούν υπόψη από την αρχή ανταγωνισμού ισχυρισμοί περί βελτίωσης της αποτελεσματικότητας κατά την αξιολόγηση της συγκέντρωσης, οι εν λόγω βελτιώσεις πρέπει να είναι προς όφελος των καταναλωτών, να προκύπτουν σαφώς από την εξεταζόμενη συγκέντρωση και να είναι επαληθεύσιμες. Οι προϋποθέσεις αυτές ισχύουν σωρευτικά⁷⁰⁸.
482. Παρόμοια, στο δίκαιο των ΗΠΑ για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων εφαρμογής τυγχάνει ο Νόμος Hart-Scott-Rodino για τη Βελτίωση της Αντιμονοπωλιακής Νομοθεσίας (1976). Το αντίστοιχο σύστημα προηγούμενης γνωστοποίησης εφαρμόστηκε το 1978 για πρώτη φορά. Εφόσον η επιχείρηση που θα προκύψει από

⁷⁰⁶. Στον Καναδά προβλέπονται ως μέτρα συμπεριφοράς η αξίωση χορήγησης εκπτώσεων, ο περιορισμός της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των μερών, η προμήθεια τρίτων με δίκαιους και εύλογους όρους συναλλαγής, η υιοθέτηση κωδίκων δεοντολογίας για τήρηση της δέουσας συμπεριφοράς έναντι των πελατών προμηθευτών και ανταγωνιστών, ο περιορισμός της άσκησης δύναμης μέσω ελέγχου των εκπτώσεων των απαιτήσεων και άλλων όρων συναλλαγής, η απαγόρευση συνδεδεμένων πωλήσεων, η πρόσβαση σε δίκτυα δεδομένων προκειμένου να διευκολυνθεί η παροχή νέων υπηρεσιών, η απαγόρευση χρήσης συμβατικών περιορισμών που εμποδίζουν πρόσβαση στην αγορά και σε υποδομές, Μικρουλέα Α. (2012). *Διορθωτικά μέτρα που επιτρέπουν τη συγκέντρωση επιχειρήσεων*. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Συλλογικό έργο: Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της, σελ. 237 επ

⁷⁰⁷. Τα διορθωτικά μέτρα συμβάλλουν στη διατήρηση της καινοτομίας στον τομέα του λογισμικού ασφαλείας και εγγυώνται τον μη αποκλεισμό των ανταγωνιστών, Απόφαση της Επιτροπής C (2011) 529 της 26ης Ιανουαρίου 2011, περί του συμβατού μιας συγκεντρώσεως με την κοινή αγορά (Υπόθεση αριθ. COMP/M.5984 - INTEL / MCAFEE) με βάση τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου.

⁷⁰⁸. Απόφαση ΕπΑντ 658/2018, σκ. 40.

τη συγχώνευση χαρακτηρίζεται ως «μεγάλη» (δηλαδή με κύκλο εργασιών > \$200 εκατομμύρια), τότε τα συγχωνευόμενα μέρη πρέπει να γνωστοποιήσουν τη συμφωνία τους στην Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εμπορίου (FTC) και στο Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ⁷⁰⁹. Η έρευνα διαρκεί 30 ημέρες. Οποιοδήποτε από τα δύο μέρη μπορεί να ζητήσει επιπλέον πληροφορίες («δεύτερο αίτημα») σύμφωνα με το νόμο Clayton, Ενότητα 7A(e). Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των συγχωνεύσεων που έγιναν αποδεκτές από την Επιτροπή Εμπορίου⁷¹⁰, ως συνάρτηση του δείκτη ΗΗΙ μετά τη συγχώνευση για τα έτη 1997-2007:

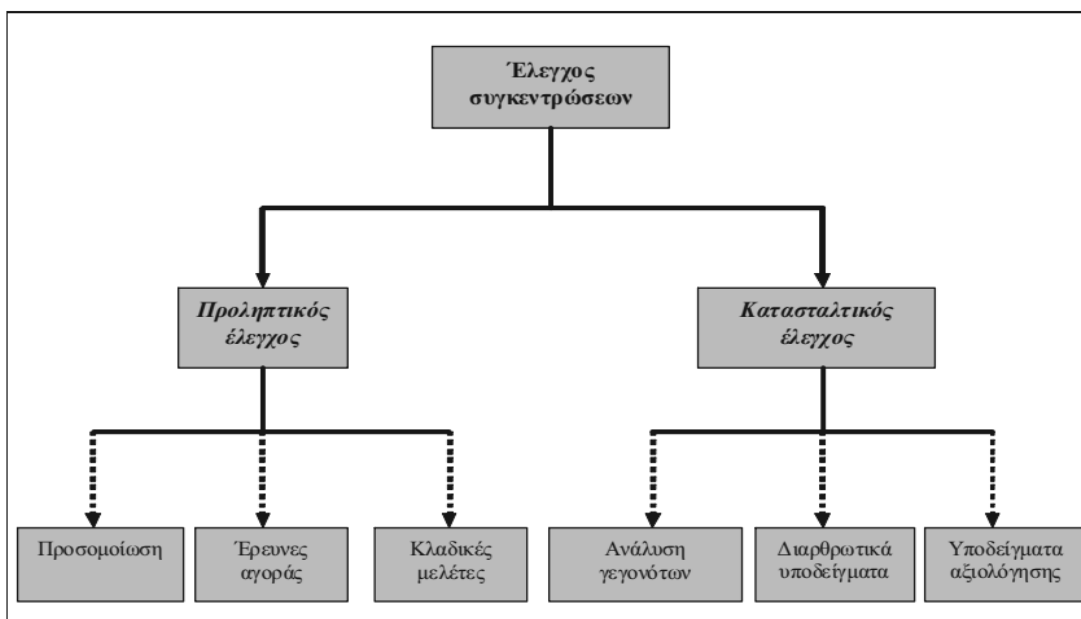
7.4. Η οικονομική ανάλυση των επιπτώσεων στην αγορά ως αποφασιστικό στοιχείο για το επιτρεπτό μιας συγκέντρωσης

483. Ο έλεγχος συγκεντρώσεων με χρήση οικονομικής ανάλυσης διακρίνεται σε δυο κατηγορίες, στον εκ των προτέρων και στον εκ των υστέρων έλεγχο, όπως αποτυπώνεται στο κατωτέρω διάγραμμα⁷¹¹:

⁷⁰⁹. Cabral L. (2018). *Βιομηχανική Οργάνωση*. Εκδ. Κριτική, 2^η έκδοση, Επιμέλεια Φαφαλιού Ε., Πολέμης Μ., σελ. 402 επ.

⁷¹⁰. Πηγή: Federal Trade Commission (2008). *Horizontal Merger Investigation Data, Fiscal Years 1996-2007*. <http://www.ftc.gov/os/2008/12/081201hsrmergerdata.pdf>

⁷¹¹. Πηγή: Fotis P., Polemis M. (2011). *The use of economic tools in merger analysis: Lessons from US & EU experience*. *European Competition Journal*, Τόμ. 7 (2), σελ. 323-347.

484. Στον έλεγχο των συγκεντρώσεων, όπως είναι εμφανές, η οικονομική ανάλυση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην απόφαση της Επιτροπής. Αφ' ης στιγμής μια πράξη συγκεντρώσεως δεν αποτελεί την αιτία δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσεως επηρεάζουσας σε σημαντικό βαθμό την ανταγωνιστική κατάσταση στη σχετική αγορά, πρέπει να κηρύσσεται συμβατή προς την κοινή αγορά⁷¹². Για να εκτιμήσει τα αποτελέσματα της πράξης επί του ανταγωνισμού, η Επιτροπή συγκρίνει την κατάσταση μετά από την πράξη με την κατάσταση που πιθανώς να υπήρχε χωρίς την πράξη («ανάλυση με αντιπαραδείγματα»). Τα οικονομικά ως κλάδος παρέχουν ένα πλαίσιο για να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί κάθε συγκεκριμένη αγορά και πώς λαμβάνουν χώρα οι ανταγωνιστικές αλληλεπιδράσεις. Αυτό το πλαίσιο επιτρέπει περαιτέρω τη διατύπωση των πιθανών συνεπειών των υπό εξέταση πρακτικών είτε πρόκειται για συγχώνευση είτε για συμφωνία μεταξύ εταιρειών είτε για συμπεριφορά μεμονωμένης εταιρείας⁷¹³. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί επίσης να παρέχει εργαλεία για τον προσδιορισμό της κατεύθυνσης και του μεγέθους αυτών των επιπτώσεων εμπειρικά. Η οικονομική ανάλυση μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την παραγωγή, το χειρισμό και την

⁷¹². Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-68/94 και C-30/95, Société commerciale des potasses et de l'azote (SCPA), ECLI:EU:C:1998:148, σκ. 110 επ.

⁷¹³. Νεότερες μελέτες απορρίπτουν την θέση ότι οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων είναι «όχημα» για την εξυπηρέτηση των σκοπών της μεγιστοποίησης του κέρδους μια επιχείρησης, την ενίσχυση της αποδοτικότητας, τη μείωση του κινδύνου και την ενίσχυση του μεριδίου αγοράς. Πράγματι, η θέση αυτή δεν απαντάει σε κρίσιμα ερωτήματα όπως ποιά κριτήρια μικροοικονομικής και μακροοικονομικής ανάλυσης μιας συγχώνευσης μπορούν να εφαρμοστούν στον έλεγχο διασυστορικών συγχωνεύσεων, Cambis D. (2001). *The economics of imperfect competition and related amalgamation theories – A critique*. Επιστημονική Επετηρίδα, Τμηματικός Τόμος για τον αείμνηστο Αναπληρωτή Καθηγητή Δημήτρη Κοδοσάκη, εκδ. Πανεπιστήμιου Πειραιώς, Τομ. Α', σελ. 449.

αξιολόγηση ογκωδών συνόλων ποσοτικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της ανάπτυξης οικονομετρικών μοντέλων⁷¹⁴. Ως αρμόδια διοικητική αρχή, η Επιτροπή καλείται να λάβει απόφαση εντός κατάλληλης ή μερικές φορές θεσμοθετημένης προθεσμίας. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο: (i) να εξασφαλιστεί ότι η οικονομική ανάλυση πληροί εξ αρχής ορισμένα ελάχιστα τεχνικά πρότυπα, (ii) να διευκολυνθεί η αποτελεσματική συλλογή και ανταλλαγή γεγονότων και αποδεικτικών στοιχείων, ιδίως τυχόν υποκείμενων ποσοτικών δεδομένων, και (iii) η χρήση σε αποτελεσματικό τρόπο αξιόπιστων και συναφών αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν κατά τη διοικητική διαδικασία, ποσοτικά ή ποιοτικά.

485. Χαρακτηριστικό για την ανάγκη οικονομικής ανάλυσης είναι το παράδειγμα της προταθείσας συγχώνευσης της Aegean Airlines με την Ολυμπιακή Αεροπορία τον Ιούνιο του 2010. Τα μέρη ισχυρίστηκαν ότι η ελληνική αγορά είναι πολύ μικρή για να επιτρέψει σε δύο αερομεταφορείς που προσφέρουν πλήρεις υπηρεσίες, όπως η Aegean και η Olympic Air, να λειτουργήσουν ανταγωνιστικά και βιώσιμα. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τα μέρη, όλα τα δρομολόγια μπορούν να είναι κερδοφόρα εάν τα λειτουργεί μόνο ένας αερομεταφορέας. Αφού έλαβε υπόψη τα οικονομικά στοιχεία που κατέθεσαν οι εταιρίες, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι: α) η πράξη θα οδηγούσε σε σημαντική παρακώλυση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού λόγω της κατάρτησης του πραγματικού ανταγωνισμού σε εννέα εσωτερικά δρομολόγια: Αθήνα–Θεσσαλονίκη, Αθήνα–Ηράκλειο, Αθήνα–Χανιά, Αθήνα–Ρόδος, Αθήνα–Σαντορίνη, Αθήνα–Μυτιλήνη, Αθήνα–Χίος, Αθήνα–Κως και Αθήνα–Σάμος και β) ότι υπάρχουν σημαντικοί φραγμοί στην είσοδο ή/και στην επέκταση σε όλα τα ελληνικά εσωτερικά δρομολόγια. Οι διαπιστώσεις αυτές από κοινού καθιστούν απίθανο για οποιονδήποτε ξένο ή εγχώριο ανταγωνιστή να εισέλθει στην αγορά και να ασκήσει αξιόπιστη ανταγωνιστική πίεση στη συγχωνευθείσα επιχείρηση μετά την πράξη. Πράγματι, για να είναι σε θέση να χειραγωγήσει τη συμπεριφορά της συγχωνευθείσας επιχείρησης στα ελληνικά εσωτερικά δρομολόγια, διαπιστώθηκε ότι ένας νεοεισερχόμενος θα έπρεπε να έχει μια βάση στο διεθνές αεροδρόμιο Αθηνών και θα έπρεπε να αναπτύξει ένα σήμα για να επιτύχει ευαισθητοποίηση όσον αφορά το σήμα αντίστοιχη με εκείνη της Aegean και της Olympic Air. Επιπλέον, ένα νεοεισερχόμενος θα έπρεπε να αντιμετωπίσει υψηλές μη ανακτήσιμες δαπάνες, να έχει πρόσβαση στις πτήσεις ανταποκρίσεων εσωτερικού και εξωτερικού και να

⁷¹⁴. Σε ενωσιακό επίπεδο, οι εμπειρικές και οι οικονομετρικές μέθοδοι οικονομικής ανάλυσης μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο στην εκ των προτέρων ανάλυση της συγκέντρωσης, όσο και στην εκ των υστέρων αξιολόγησή της. Στο δίκαιο ανταγωνισμού των ΗΠΑ η οικονομική ανάλυση εδράζεται στην αξιολόγηση της σημαντικής μείωσης του επιπέδου ανταγωνισμού συνεπεία της συγκέντρωσης μέσω των μονομερών ή των συντονισμένων αποτελεσμάτων, Πολέμης Μ. (2015). *Η οικονομική ανάλυση στην εξέταση συγχωνεύσεων και εξαγορών υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού*. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, εκδ. Σάκκουλα, σελ. 725 επ.

δημιουργήσει ένα δίκτυο διανομής στην Ελλάδα. Κατόπιν αυτών των σύνθετων οικονομικών αναλύσεων, η Επιτροπή απαγόρευσε την προταθείσα συγκέντρωση⁷¹⁵.

486. Σημαντική, εξάλλου, είναι η οικονομική ανάλυση στις περιπτώσεις των εξυγιαντικών συγχωνεύσεων (failing company defence). Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή (αμερικανικής προελεύσεως) μια συγκέντρωση, η οποία κανονικά θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι συνεπάγεται τη δημιουργία ή την ενίσχυση δεσπόζουσας θέσεως της εξαγοράζουσας εταιρίας, μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν αποτελεί την αιτία της δεσπόζουσας θέσεως αυτής αν, σε περίπτωση απαγορεύσεως της συγκεντρώσεως, η εταιρία αυτή θα αποκτούσε ή θα ενίσχυε αναπόφευκτα μια τέτοια δεσπόζουσα θέση. Στο ίδιο σημείο διαπιστώνεται ότι, γενικώς, μια συγκέντρωση δεν αποτελεί την αιτία της επιδεινώσεως της διαρθρώσεως του ανταγωνισμού, παρά μόνον εφόσον είναι βέβαιο ότι:

- η εξαγοραζόμενη επιχείρηση θα αναγκαζόταν να αποσυρθεί από την αγορά στο εγγύς μέλλον αν δεν την αγόραζε άλλη επιχείρηση,
- η εξαγοράζουσα επιχείρηση θα ανακτούσε το μερίδιο αγοράς της εξαγοραζομένης επιχειρήσεως, αν αυτή επρόκειτο να εξαφανιστεί από την αγορά,
- δεν υφίσταται άλλη εναλλακτική επιλογή εξαγοράς λιγότερο επιζήμια για τον ανταγωνισμό⁷¹⁶.

Δηλαδή, αν, λόγω της δεινής οικονομικής θέσης μιας επιχειρήσεως, αυτή ούτως ή άλλως θα αποσυρόταν από την αγορά, θα πρέπει να αξιολογηθεί κατά πόσον η ανταγωνιστική δομή που προκύπτει από τη συγκέντρωση δεν μπορεί να θεωρηθεί προκληθείσα από τη συγκέντρωση. Αυτό συμβαίνει όταν η ανταγωνιστική δομή της αγοράς επιδεινώνεται τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό χωρίς τη συγκέντρωση.

487. Σε μια τέτοια περίπτωση, η VB, εταιρία παραγωγής συσσωρευτών εκκίνησης για επιβατικά αυτοκίνητα, εμπορικά οχήματα, μοτοσικλέτες και σκάφη κοινοποίησε την πρόθεση αγοράς ενεργητικού της FIAMM, μιας ιταλικής οικογενειακής επιχείρησης που προμήθευε εξαρτήματα αυτοκινήτων, η οποία βρισκόταν υπό οικονομική κατάρρευση. Η Επιτροπή έκρινε ότι τα μεμονωμένα στοιχεία ενεργητικού της εταιρίας FIAMM (μηχανήματα, αλυσίδες παραγωγής, σήματα) μπορούσαν να εξαγοραστούν από μικρότερους παραγωγούς κατά τη διαδικασία εκκαθάρισης και να επανέλθουν στην αγορά με κάποια καθυστέρηση (η οποία μπορεί να μπορούσε να προκύψει από τη διαδικασία εκκαθάρισης συν το χρόνο που θα απαιτείτο για τον αγοραστή προκειμένου να προσαρμόσει τα συγκεκριμένα στοιχεία ενεργητικού στη δική του εγκατάσταση και να τα καταστήσει εκ νέου παραγωγικά). Τα μερίδια αγοράς

⁷¹⁵. Απόφαση της Επιτροπής, της 26ης Ιανουαρίου 2011, με την οποία μία συγκέντρωση κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά και τη συμφωνία για τον EOX (Υπόθεση COMP/M.5830 — Olympic/Aegean Airlines) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2011) 316 τελικό], EE C 195 της 03.07.2012, σελ. 11 έως 17.

⁷¹⁶. Τριανταφυλλάκης Γ. (2019), ό. π., σελ. 280.

της πρώην FIAMM θα μπορούσαν να ανακατανεμηθούν κατά πάσα πιθανότητα προς όφελος άλλων μικρών προμηθευτών συσσωρευτών εκκίνησης που θα κάλυπταν το «κενό παραγωγικής ικανότητας». Επομένως, το μερίδιό της θα μπορούσε να ανακατανεμηθεί παρά την πτώχευσή της και η συγκέντρωση δεν θα πληρούσε την τρίτη προϋπόθεση. Η Επιτροπή έκανε τελικά δεκτή τη συγχώνευση υπό αυστηρές δεσμεύσεις, όπως η εκχώρηση εμπορικών σημάτων⁷¹⁷.

488. Εξαιρετικής σημασίας είναι η ανάλυση των οικονομικών στοιχείων ακόμη και σε συγκεντρώσεις εταιριών ετερογενών δραστηριοτήτων. Η Επιτροπή απαγόρευσε αρχικά την απόκτηση από την Tetra Laval BV της εταιρίας Sidel SA. Η Tetra Laval BV είναι μια χρηματοδοτική εταιρία του ομίλου Tetra, ο οποίος περιλαμβάνει και την εταιρία Tetra Pak, επιχείρηση η οποία σε παγκόσμια κλίμακα έχει ηγετική θέση στον τομέα της συσκευασίας από χαρτόνι και θεωρείται ότι έχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά αυτή όσον αφορά την αντισηπτική συσκευασία, ενώ η Sidel SA έχει ηγετική θέση στην παραγωγή και την παράδοση μηχανών SBM και δραστηριοποιείται στην τεχνική επεξεργασία «φραγμού». Κατά την Επιτροπή, η ανακοινωθείσα συγκέντρωση θα παρακινούσε την Tetra να χρησιμοποιήσει ως «μοχλό» τη δεσπόζουσα θέση της στην αγορά του εξοπλισμού και των αναλώσιμων προϊόντων για συσκευασίες από χαρτόνι προκειμένου να πείσει τους πελάτες της στην αγορά αυτή που στρέφονται στο PET για τη συσκευασία ορισμένων ευαίσθητων προϊόντων να επιλέξουν τις μηχανές SBM της Sidel, με αποτέλεσμα να αποκλειστούν οι πολύ μικρότεροι ανταγωνιστές και να μετατραπεί σε δεσπόζουσα θέση η ηγετική θέση της Sidel στην αγορά των μηχανών SBM για ευαίσθητα προϊόντα. Η Tetra θα βοηθούταν σ' αυτό από τη στενή και μακρά σχέση της με τους πελάτες της, από την οικονομική ισχύ της, από την τεχνογνωσία της και τη φήμη της στον τομέα των αντισηπτικών και εξαιρετικής καθαρότητας προϊόντων, από την ισχύ, την τεχνολογία και τη φήμη που έχει τότε η Sidel και από την καθετοποίηση την οποία η οντότητα που θα προέκυπτε από την ανακοινωθείσα συγκέντρωση θα είχε για τρία συστήματα συσκευασίας (χαρτόνι, PET και PEHD). Όμως, κατόπιν προσφυγής, το ΓΔΕΕ και κατ' αναίρεση το ΔΕΕ διαπίστωσαν ότι η Επιτροπή υπερεκτίμησε την πιθανή ανάπτυξη του κλάδου του PET και ότι οι εξεταστέες πιθανές μέθοδοι των οποίων η Tetra θα μετερχόταν για να χρησιμοποιήσει «μοχλό» είναι μέθοδοι που δεν παραβιάζουν το δίκαιο. Το ΓΔΕΕ συνήγαγε ότι γενικά η Επιτροπή παρέβη την υποχρέωσή της να αποδείξει ότι η ενδεχόμενη χρησιμοποίηση «μοχλού» θα συνεπαγόταν τη δημιουργία ή την ενίσχυση δεσπόζουσας θέσεως στις σχετικές αγορές το 2005⁷¹⁸.

⁷¹⁷. Απόφαση της Επιτροπής, της 10ης Μαΐου 2007, με την οποία μια πράξη συγκέντρωσης κηρύσσεται συμβατή με την κοινή αγορά και τη λειτουργία της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/M.4381 - JCI/FIAMM) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2007) 1863 τελικό], ΕΕ C 241 της 08.10.2009, σελ. 12 έως 15.

⁷¹⁸. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-12/03 P, Tetra Laval BV, ECLI:EU:C:2005:87.

489. Τέλος, στην υπόθεση Western Digital/Hitachi, η Επιτροπή εξέτασε προταθείσα εξαγορά στην αγορά οδηγών σκληρού δίσκου (HDD). Η εξαγορά θα μείωνε τον αριθμό των ανταγωνιστών που δραστηριοποιούνταν στη μεν βιομηχανία οδηγών σκληρού δίσκου από 4 σε 3, στη δε αγορά οδηγών σκληρού δίσκου 3,5 ιντσών από 3 σε 2. Αναλύοντας τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία από κοινού, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, υπό τις δεδομένες περιστάσεις, ο αποκλεισμός της Hitachi από την αγορά θα εμπόδιζε σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό⁷¹⁹.
490. Ο έλεγχος των συγκεντρώσεων στην Ε.Ε. συμβάλλει σημαντικά στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, τόσο με την παροχή ενός εναρμονισμένου συνόλου κανόνων για τις συγκεντρώσεις και τις αναδιαρθρώσεις επιχειρήσεων όσο και με τη διασφάλιση του ότι η οικονομική συγκέντρωση στην αγορά δεν προκαλεί ζημία σε βάρος του ανταγωνισμού και, κατ' επέκταση, των καταναλωτών. Η σημαντικότερη μεταβολή κατά την αναμόρφωση του κανονισμού περί συγκεντρώσεων του 2004 ήταν η εισαγωγή του ελέγχου του κριτηρίου της «Σημαντικής Παρακώλυσης του Αποτελεσματικού Ανταγωνισμού» (ΣΠΑΑ). Στόχος του κριτηρίου της ΣΠΑΑ ήταν να εξαλειφθεί ένα πιθανό «κενό» εφαρμογής της νομοθεσίας, διότι υπήρχε η αντίληψη ότι ο προηγούμενος έλεγχος δεν εντόπιζε σαφώς τις πιθανές επιπτώσεις σε βάρος του ανταγωνισμού που προέκυπταν από τη συγχώνευση δύο εταιρειών σε μια ολιγοπωλιακή αγορά στην οποία η συγχωνευθείσα οντότητα δεν θα αποκτούσε δεσπόζουσα θέση. Η εισαγωγή του ελέγχου του κριτηρίου της ΣΠΑΑ εξάλειψε αυτή την αβεβαιότητα και επέτρεψε στην Επιτροπή να ενισχύσει την οικονομική της ανάλυση των σύνθετων συγκεντρώσεων. Για την αξιολόγηση χρησιμοποιείται ένας συνδυασμός ποιοτικών και, εφόσον είναι διαθέσιμα, ποσοτικών/εμπειρικών στοιχείων⁷²⁰.

7.5. Εθνική Νομοθεσία περί συγκεντρώσεων επιχειρήσεων

491. Η υποχρέωση προηγούμενης γνωστοποίησης συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων θεμελιώνεται στο άρθρο 6, παρ. 1, ν. 3959/2011. Κατά τα οριζόμενα στην εν λόγω διάταξη, κάθε συγκέντρωση επιχειρήσεων πρέπει να γνωστοποιείται στην ΕπΑντ μέσα σε τριάντα (30) ημέρες από τη σύναψη της συμφωνίας ή τη δημοσίευση της προσφοράς ή ανταλλαγής ή την ανάληψη υποχρέωσης για την απόκτηση συμμετοχής, που εξασφαλίζει τον έλεγχο της επιχείρησης, όταν ο συνολικός κύκλος εργασιών όλων των συμμετεχουσών επιχειρήσεων ανέρχεται στην παγκόσμια αγορά

⁷¹⁹. Απόφαση της Επιτροπής της 23ης Νοεμβρίου 2011, με την οποία πράξη συγκέντρωσης κηρύσσεται συμβιβάσιμη με την εσωτερική αγορά και τη λειτουργία της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/M.6203 — Western Digital Ireland/Viviti Technologies) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό Ε(2011) 8664], ΕΕ C 241 της 22.08.2013, σελ. 11 έως 18, σκ. 1038.

⁷²⁰. COM (2014) 449 τελικό. Λευκή Βίβλος: Προς έναν αποτελεσματικότερο έλεγχο των συγκεντρώσεων στην Ε.Ε.

τουλάχιστον σε εκατόν πενήντα εκατομμύρια (150.000.000) ευρώ και δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν, η καθεμία χωριστά, συνολικό κύκλο εργασιών άνω των δεκαπέντε εκατομμυρίων (15.000.000) ευρώ στην ελληνική αγορά⁷²¹.

492. Σύμφωνα με το άρθρο 6, παρ. 4, εδ. α' του ν. 3959/2011, «[σ]ε περίπτωση υπαίτιας παράβασης της υποχρέωσης προς γνωστοποίηση η Επιτροπή Ανταγωνισμού επιβάλλει στον καθένα από τους υπόχρεους προς γνωστοποίηση κατά την παράγραφο 3 πρόστιμο ύψους τουλάχιστον τριάντα χιλιάδων (30.000) ευρώ, το οποίο δεν υπερβαίνει το δέκα τοις εκατό (10%) του συνολικού κύκλου εργασιών, όπως αυτός ορίζεται στο άρθρο 10». Όπως προκύπτει από το γράμμα της διάταξης του άρθρου 6, παρ. 4, εδ. α', η εφαρμογή της εξαρτάται από τη σωρευτική συνδρομή τριών (3) προϋποθέσεων, ήτοι: (α) να υφίσταται υποχρέωση γνωστοποίησης συγκέντρωσης κατ' άρθρο 6, παρ. 1 του ν. 3959/2011· (β) παράβαση της εν λόγω υποχρέωσης· και (γ) η παράβαση να οφείλεται σε υπαιτιότητα του/των υπόχρεου/-ων σε γνωστοποίηση. Όσον αφορά στην υπαιτιότητα του υπόχρεου σε γνωστοποίηση ως προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 6, παρ. 4 του ν. 3959/2011, γίνεται παγίως δεκτό ότι αυτή καλύπτει τόσο το δόλο (άμεσο ή ενδεχόμενο) όσο και την αμέλεια⁷²².
493. Ως εκ τούτου, παράβαση στοιχειοθετείται όχι μόνο όταν ηθελημένα και εν γνώσει του ο υπόχρεος σε γνωστοποίηση προβαίνει στην εκπρόθεσμη γνωστοποίηση της συγκέντρωσης ή θεωρεί ως ενδεχόμενη την παράβαση και την αποδέχεται, αλλά και όταν θεωρεί μεν ότι δεν προβαίνει σε παραβατική πράξη, αλλά εάν είχε καταβάλει την απαιτούμενη στις συναλλαγές επιμέλεια θα το διαπίστωνε και θα την απέφευγε⁷²³. Εξάλλου, η απαιτούμενη επιμέλεια στις συναλλαγές επιβάλλει, σε περίπτωση τυχόν αμφιβολίας για τη συνδρομή ή μη των σχετικών διατάξεων του νόμου, την αναζήτηση των κατάλληλων ή/και εξειδικευμένων νομικών συμβουλών⁷²⁴.

8. Η Οριοθέτηση της Σχετικής και της Γεωγραφικής Αγοράς

494. Για την οικονομική επιστήμη η αγορά αποτελεί ένα μηχανισμό κατανομής πόρων, προϊόντων και υπηρεσιών σε αυτούς που τις εκτιμούν σχετικά περισσότερο, έναν τρόπο οργάνωσης του εμπορίου μεταξύ επιχειρήσεων και νοικοκυριών που

⁷²¹. Απόφαση ΕπΑντ 752/2021.

⁷²². ΔΕΦΑΘ 901/2010 (επικύρωσε την Απόφαση ΕπΑντ 424/2008), όπου σε υπόθεση παράλειψης εμπρόθεσμης γνωστοποίησης κρίθηκε ότι η ύπαρξη υπαιτιότητας τεκμαίρεται από μόνη την πάροδο της προθεσμίας που τάσσει ο νόμος.

⁷²³. ΣτΕ 1747/2000, ΣτΕ 412/1999, ΔΕΦΑΘ 1799/2015.

⁷²⁴. Απόφαση ΕπΑντ 536/VI/2012.

διευκολύνει τις συναλλαγές και που οδηγεί σε οφέλη που δεν θα πραγματοποιούνταν χωρίς το εμπόριο⁷²⁵. Υπό την οπτική αυτή, η αγορά φαίνεται να είναι σύμφυτη με τους όρους «προσφορά» και «ζήτηση» που αναφέρονται στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και των ανθρώπων καθώς αυτοί αλληλεπιδρούν σε αυτήν. Μία αγορά αναφέρεται σε μία ομάδα αγοραστών και πωλητών ενός συγκεκριμένου αγαθού ή υπηρεσίας. Οι πωλητές καθορίζουν την προσφορά ενός προϊόντος και οι αγοραστές καθορίζουν τη ζήτησή του. Ορισμένες αγορές έχουν υψηλό βαθμό οργάνωσης και ορισμένες από τις αγορές είναι λιγότερο οργανωμένες⁷²⁶.

495. Από την άλλη όμως πλευρά, για την εφαρμογή των κανόνων δικαίου ο ορισμός της «σχετικής αγοράς» αποτελεί το θεμελιώδες βήμα στην εφαρμογή των μέτρων της πολιτικής ανταγωνισμού. Ο βασικός ρόλος που παίζει ο ορισμός της σχετικής αγοράς ως προς τον υπολογισμό των μεριδίων των επιχειρήσεων καθώς και των δεικτών του βαθμού συγκέντρωσης της αγοράς έγκειται στο ότι η δομή (που μπορούμε να ορίσουμε ως τον αριθμό και την κατανομή μεριδίων των επιχειρήσεων σε μία αγορά) επηρεάζει τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων, η οποία με τη σειρά της καθορίζει το αποτέλεσμα της ανταγωνιστικής διαδικασίας, την αποδοτικότητα της αγοράς. Με τον ορισμό της αγοράς προσδιορίζονται τα όρια εντός των οποίων ασκείται ο ανταγωνισμός μεταξύ επιχειρήσεων⁷²⁷. Ο ορισμός αυτός επιτρέπει τον καθορισμό του πλαισίου εντός του οποίου η Επιτροπή εφαρμόζει την ενωσιακή πολιτική ανταγωνισμού. Βασικός στόχος του είναι ο συστηματικός εντοπισμός των περιορισμών τους οποίους υφίσταται ο ανταγωνισμός στον οποίο υπόκεινται οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις⁷²⁸. Ο ορισμός μιας αγοράς, τόσο όσον αφορά τα προϊόντα όσο και τη γεωγραφική διάστασή της, έχει ως στόχο τον προσδιορισμό των πραγματικών ανταγωνιστών, οι οποίοι είναι σε θέση να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων και να τις εμποδίσουν να ενεργούν ανεξάρτητα από

⁷²⁵. Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004), ό. π., σελ. 271.

⁷²⁶. Mankiw G., Taylor M. (2018), ό. π., σελ. 54.

⁷²⁷. Συναφώς, έχει κριθεί ότι δεν είναι η εκάστοτε αρχή ανταγωνισμού που επιλέγει κάθε φορά «κατ' αυθαίρετο» τρόπο τη σχετική αγορά προϊόντων, αλλά οι ίδιες οι συμπράττουσες επιχειρήσεις που επικεντρώνουν την αντι-ανταγωνιστική τους συμπεριφορά σε ορισμένο/-α προϊόν/-τα και καθορίζουν έτσι και το εύρος της σχετικής έρευνας, Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-71/03, T-74/03, T-87/03 και T-91/03, Tokai Carbon Co. Ltd, ECLI:EU:T:2005:220, σκ. 90. Απόφαση ΕπΑντ 563/VII/2013, σκ. 42 και ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4 όπου αναφέρεται: «[γ]ια τους ίδιους λόγους, δεν απαιτείται, κατ' αρχήν, από την άποψη αυτή (δηλαδή της διαπίστωσης της παράβασης) ειδική οικονομική ανάλυση όχι μόνο για τις συνθήκες της οικείας αγοράς, αλλά ούτε και για τον προσδιορισμό της [...], δοθέντος άλλωστε ότι τα ίδια τα μέρη, διά της σύμπραξης, κατασκευάζουν τεχνητά μια ιδιαίτερη, απομονωμένη, αγορά, στεγανοποιημένη από την ομαλή λειτουργία των κανόνων του ανταγωνισμού». Όμοια και η Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-208/13, Portugal Telecom SGPS, SA, ECLI:EU:T:2016:368, σκ. 178-180.

⁷²⁸. Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, ΕΕ C 372 της 09.12.1997, σελ. 5 -13, παρ. 2.

τις πιέσεις που επιβάλλει ο πραγματικός ανταγωνισμός. Από την άποψη αυτή, ο ορισμός της αγοράς καθιστά δυνατό, μεταξύ άλλων, να υπολογιστούν τα μερίδια αγοράς, τα οποία προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τη δύναμη στην αγορά για την αξιολόγηση μιας δεσπίζουσας θέσης ή για την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ⁷²⁹.

496. Η σχετική αγορά υπηρεσιών περιλαμβάνει το σύνολο των υπηρεσιών που θεωρούνται από τον καταναλωτή εναλλάξιμες ή δυνάμενες να υποκατασταθούν μεταξύ τους, λόγω των χαρακτηριστικών, των τιμών τους και της σκοπούμενης χρήσης τους⁷³⁰. Για τον ορισμό της σχετικής αγοράς πρέπει να προσδιορισθούν οι περιορισμοί κατά τον καθορισμό της τιμολογιακής πολιτικής των εταιριών που προκύπτουν από τη δυνατότητα υποκατάστασης από πλευράς ζήτησης και προσφοράς⁷³¹.
497. Με τον ορισμό της σχετικής αγοράς προσδιορίζονται τα όρια εντός των οποίων ασκείται ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων. Ο ορισμός αυτός επιτρέπει τον καθορισμό του πλαισίου, εντός του οποίου εφαρμόζονται η εθνική και η ενωσιακή πολιτική ανταγωνισμού και έχει ως βασικό στόχο το συστηματικό εντοπισμό των περιορισμών τους οποίους υφίσταται ο ανταγωνισμός μεταξύ των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων. Η σχετική αγορά οριοθετείται παραδοσιακά με κριτήριο (α) τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες, που καταλαμβάνει (σχετική αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών) και (β) τη γεωγραφική περιοχή, στην οποία εκτείνεται (σχετική γεωγραφική αγορά).
498. Υπό αυτό το πρίσμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην Ανακοίνωσή της σχετικά με τον ορισμό της σχετικής αγοράς, επεσήμανε ότι οι περιορισμοί στους οποίους υπόκεινται οι επιχειρήσεις λόγω του ανταγωνισμού, είναι κατά βάση τρεις: (α) η δυνατότητα υποκατάστασης από την πλευρά της ζήτησης, (β) η δυνατότητα υποκατάστασης στο

⁷²⁹. Η αναζήτηση ασφαλών κριτηρίων για τον προσδιορισμό της σχετικής αγοράς είναι ιδιαίτερα σημαντική: ένας υπερβολικά στενός ορισμός της σχετικής αγοράς, είτε από προϊόντική, είτε από γεωγραφική άποψη, μπορεί να οδηγήσει στον αποκλεισμό του ουσιαστικού ανταγωνισμού. Από την άλλη πλευρά, εάν η σχετική αγορά προϊόντων ή η σχετική γεωγραφική αγορά προσδιορισθούν υπερβολικά ευρέως, αυτό μπορεί με τη σειρά του να οδηγήσει στην υπερεκτίμηση του πραγματικού βαθμού ανάπτυξης ουσιαστικού ανταγωνισμού στην αγορά.

⁷³⁰. Ενδεικτικά Απόφαση ΕπΑντ 793/2022, σκ. 12.

⁷³¹. Η υποκατάσταση από πλευράς προσφοράς είναι μια λιγότερο προφανής αλλά περισσότερο πολύπλοκη μορφή υποκατάστασης, η οποία μπορεί να είναι εξίσου αποτελεσματική με την υποκατάσταση από πλευράς ζήτησης. Πιο συγκεκριμένα, αναγκαία συνθήκη προκειμένου δύο προϊόντα να είναι υποκατάστατα από πλευράς προσφοράς είναι ότι οι προμηθευτές ενός εκ των προϊόντων ήδη κατέχουν όλα τα σημαντικά περιουσιακά στοιχεία που απαιτούνται για να παράγουν το άλλο, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται οπωσδήποτε τροποποίηση της παραγωγικής διαδικασίας (π.χ. η επανατοποθέτηση ενός υπάρχοντος σήματος προϊόντος-brand), Απόφαση ΕπΑντ 606/2015, σκ. 35.

επίπεδο της προσφοράς και (γ) ο δυνητικός ανταγωνισμός. Από οικονομική άποψη, για τον καθορισμό της αγοράς του σχετικού προϊόντος, η υποκατάσταση από την πλευρά της ζήτησης αποτελεί το πλέον άμεσο και αποτελεσματικό μέσο ελέγχου των προμηθευτών ενός δεδομένου προϊόντος, ιδίως όσον αφορά στις αποφάσεις τους για τον καθορισμό των τιμών. Από την άλλη πλευρά οι περιορισμοί, οι οποίοι προκύπτουν όσον αφορά στη δυνατότητα υποκατάστασης από την πλευρά της προσφοράς, είναι, κατά κανόνα, λιγότερο άμεσοι και απαιτούν την ανάλυση και άλλων παραγόντων. Ως εκ τούτου, οι περιορισμοί αυτοί λαμβάνονται υπόψη σε ένα μεταγενέστερο στάδιο, ήτοι στο στάδιο αξιολόγησης της ανάλυσης από την άποψη του ανταγωνισμού. Όσον αφορά, τέλος, την τρίτη πηγή περιορισμών, ήτοι το δυνητικό ανταγωνισμό, σύμφωνα με την ίδια Ανακοίνωση, αυτός δεν λαμβάνεται υπόψη στον ορισμό των αγορών, εφόσον οι συνθήκες υπό τις οποίες ο δυνητικός ανταγωνισμός μπορεί να αποτελέσει πραγματικό περιορισμό εξαρτώνται από την ανάλυση ορισμένων παραγόντων και περιστάσεων που συνδέονται με τις συνθήκες εισόδου στην αγορά. Η ανάλυση αυτή, ανάλογα με την περίπτωση, διεξάγεται σε μεταγενέστερο στάδιο, κατά κανόνα αφού προσδιοριστεί η θέση των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων στη σχετική αγορά και φανεί ότι δημιουργούνται προβλήματα από την άποψη του ανταγωνισμού.

499. Στο επίπεδο της θεωρίας, επισημάνθηκε ότι η σύγχρονη τάση, όπως ιδίως αυτή αποτυπώνεται στις αποφάσεις της Επιτροπής και του ΔΕΕ, κινείται προς έναν μάλλον στενό προσδιορισμό της σχετικής αγοράς προϊόντος, έτσι ώστε οι επί μέρους υποκατηγορίες, οι οποίες περιλαμβάνονται σε μια ευρύτερη αγορά προϊόντων, να εκλαμβάνονται τελικά ως ξεχωριστή αγορά. Η τάση αυτή παρατηρείται τόσο σε υποθέσεις στις οποίες οι οικείες Αρχές καλούνται να κρίνουν αναφορικά με ενδεχόμενη κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης όσο και σε υποθέσεις συγκεντρώσεων⁷³².

8.1. Οι δευτερογενείς αγορές

500. Τις ΕΑΑ έχουν απασχολήσει υποθέσεις στις οποίες είναι σημαντική η αξιολόγηση και η οριοθέτηση των αγορών που ονομάζονται δευτερογενείς (after markets), δηλαδή υποθέσεις που αφορούν παροχή υπηρεσιών επισκευής ή/και πώλησης ανταλλακτικών, απαραίτητων για τη χρήση και λειτουργία του πρωτογενούς αρχικού κύριου προϊόντος. Οι υποθέσεις αυτές αφορούν κυρίως σε αγορές όπως τα μελανοδοχεία/μελανοταινίες για τους εκτυπωτές, κάψουλες για τις μηχανές καφέ,

⁷³². Έκφραση της εν λόγω τάσης αποτελεί, όπως παρατηρείται, και η διάκριση μεταξύ αεριούχων αναψυκτικών τύπου cola και λοιπών (non-cola) αεριούχων αναψυκτικών, κάθε μία εκ των οποίων θεωρείται ότι συνιστά διακριτή αγορά προϊόντος, Ezrachi A. (2016). *EU Competition Law - An Analytical Guide to the Leading Cases*. Εκδ. Hart Publishing, 5η έκδοση, σελ. 222.

παιχνίδια για κονσόλες, υπηρεσίες επισκευής και σχεδιασμού ανταλλακτικών για αυτοκίνητα, ρολόγια, κ.ά.⁷³³.

501. Το πρακτικό αντίκρισμα στην αγορά συνίσταται στο εάν ένας μη κυρίαρχος κατασκευαστής πρωτογενούς προϊόντος θα μπορούσε να κατέχει δεσπόζουσα θέση σε σχέση με μια μάλλον μικρή δευτερεύουσα αγορά προϊόντος, όπου έχει υψηλό μερίδιο αγοράς. Η διαπίστωση δεσπόζουσας θέσης στη δευτερογενή αγορά συνεπάγεται αξιολόγηση του κατά πόσον η αύξηση της τιμής των δευτερογενών προϊόντων θα άλλαζε τα πρότυπα αγορών των καταναλωτών για το πρωτογενές προϊόν εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Εάν η απάντηση είναι ναι, η απειλή μεταστροφής στην πρωτογενή αγορά θα περιόριζε τη συμπεριφορά στη δευτερογενή αγορά και θα απέκλειε την κυριαρχία της δεσπόζουσας επιχείρησης, παρά τα υψηλά μερίδια αγοράς στη δευτερογενή αγορά. Το πιο γνωστό οικονομικό τεστ που έχει αναπτύξει η Επιτροπή για την ανάλυση των υποθέσεων αυτών είναι το «EFIM» που έχει λάβει την ονομασία του από την ομώνυμη δικαστική υπόθεση⁷³⁴.
502. Οι ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν στο πλαίσιο του τεστ «EFIM»⁷³⁵ είναι:
- i) Μπορούν οι καταναλωτές να κάνουν μια τεκμηριωμένη επιλογή αγοράς, συμπεριλαμβανομένου της κοστολογικού υπολογισμού του κύκλου

⁷³³. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2017). *Competition Issues in Aftermarkets - Note from the European Union*, DAF/COMP/WD (2017) 3, της 13.06.2017. Σε πολλές περιπτώσεις η Επιτροπή και τα Δικαστήρια καλούνται να εξετάσουν είτε κατόπιν καταγγελίας είτε στους ελέγχους του τις αλληλεπιδράσεις πρωτογενών και δευτερογενών αγορών, Απόφαση της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της Συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/39.692 - Υπηρεσίες συντήρησης της IBM) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2011) 9245], ΕΕ C 18 της 21.01.2012, σελ. 6 έως 7 Απόφαση της Επιτροπής C (2014) 5462 final, της 29ης Ιουλίου 2014, με την οποία η Επιτροπή απέρριψε καταγγελία σχετικά με φερόμενες παραβάσεις των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ στην υπόθεση AT.39097 - Επισκευή ωρολογίων και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-238/87, AB Volvo v Erik Veng (UK) Ltd, ECLI:EU:C:1988:477, σκ. 8.

⁷³⁴. Επιστολή της Επιτροπής περί Απόρριψης της καταγγελίας της 20ης Μάιου 2009 στην υπόθεση COMP/C-3/39.391 - EFIM, που επικυρώθηκε από την Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-296/09, European Federation of Ink and Ink Cartridge Manufacturers (EFIM), ECLI:EU:T:2011:693, η οποία με τη σειρά της επιβεβαιώθηκε κατ' αναίρεση από την Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-56/12 P, European Federation of Ink and Ink Cartridge Manufacturers (EFIM), ECLI:EU:C:2013:575.

⁷³⁵. Σε μια από τις πιο γνωστές υποθέσεις εφαρμογής του κριτηρίου (υπόθεση εκτυπωτών Pelikan/Kyocera) διαπιστώθηκε από την εφαρμογή του τεστ, μέσω της εξέτασης του βαθμού ενημέρωσης των καταναλωτών και την πιθανότητα να ενεργήσουν αναλόγως (πρώτα δύο κριτήρια EFIM), ότι η πρωτογενής και η δευτερογενής αγορά ήταν επαρκώς αλληλεξαρτώμενες. Αυτό το εύρημα βασίστηκε ιδιαίτερα στο πολύ υψηλό ποσοστό αναλογίας μεταξύ του κόστους του δευτερογενούς προϊόντος και του συνολικού κόστους αγοράς του πρωτογενούς προϊόντος (70% στη συγκεκριμένη περίπτωση), γεγονός που καθιστούσε κατά την Επιτροπή «δύσκολο να υποθέσει κανείς ότι ένας δυνητικός πελάτης είτε χονδρικής είτε λιανικής, δεν θα εξέταζε προσεκτικά το σύνολο των δαπανών που θα πρέπει να καλύψει πριν από την επιλογή αυτού του εξοπλισμού», Επιστολή της Επιτροπής περί Απόρριψης της καταγγελίας της 22ας Σεπτεμβρίου 1999 στην υπόθεση IV/34.330 - Pelikan/Kyocera, σκ. 62.

ζωής του προϊόντος, μεταξύ των διαφόρων κατασκευαστών στην πρωτογενή αγορά;

ii) Είναι πιθανό να κάνουν μια τέτοια επιλογή αναλόγως της ανωτέρω απάντησης;

iii) Εάν οι τιμές αυξηθούν σημαντικά στις δευτερογενείς αγορές, θα προσάρμοζε την αγοραστική του συμπεριφορά στο επίπεδο της πρωτογενούς αγοράς ένας επαρκής αριθμός πελατών εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος;

503. Σε άλλες υποθέσεις ελέγχου της στρέβλωσης αγορών παρατηρείται η πρακτική ο παραγωγός του αρχικού/πρωτογενούς προϊόντος εμποδίζει τις ανεξάρτητες τρίτες επιχειρήσεις να παρέχουν υπηρεσίες επισκευής ή να πωλούν ανταλλακτικά. Ανησυχίες για την ισχύ στην αγορά εγείρονται, διότι από τη στιγμή που ο καταναλωτής θα αγοράσει ένα αντιγραφικό μηχάνημα ή ένα πολύπλοκο υπολογιστικό σύστημα είναι σε ορισμένη έκταση δεσμευμένος, καθώς το «κόστος μεταπήδησης ή αλλαγής» (switching costs) που μεσολαβεί για την αγορά ενός καινούργιου κύριου προϊόντος από άλλον παραγωγό μπορεί να είναι σημαντικό. Συνεπώς, ο πωλητής του αρχικού εξοπλισμού ενδέχεται να επιβάλει τιμές πολύ πάνω από το κόστος του για όλες τις μελλοντικές υπηρεσίες επισκευής των προϊόντων του. Το ενδεχόμενο αυτό δεν θα υφίστατο εάν ήταν εφικτό να διατυπώνονται λεπτομερώς στις αρχικές συμβάσεις όλοι οι όροι που εξειδικεύουν τις συνθήκες και τα κόστη κάθε πιθανής μελλοντικής ενέργειας τόσο εκ μέρους του πωλητή όσο και εκ μέρους του αγοραστή. Όταν οι καταναλωτές δεν είναι εξειδικευμένοι αδυνατούν να υπολογίσουν το συνολικό κόστος του προϊόντος (κύριο προϊόν, ανταλλακτικά, υπηρεσία επισκευής)⁷³⁶. Ωστόσο, αυτό το πρόβλημα είναι λιγότερο έντονο στις περιπτώσεις επαναλαμβανόμενων αγορών αναλωσίμων, καθώς οι καταναλωτές μπορούν ευκολότερα να υπολογίσουν τα σχετικά κόστη.

504. Αντιθέτως, τα αντιανταγωνιστικά χαρακτηριστικά είναι περισσότερα όταν το κόστος κτήσης του κύριου προϊόντος είναι αρκετά μεγαλύτερο από το κόστος των αναλωσίμων και, άρα, είναι πολύ δύσκολη η αλλαγή του κύριου προϊόντος. Εάν το κόστος μεταπήδησης ή αλλαγής του κύριου προϊόντος για μεγάλο μέρος των καταναλωτών είναι χαμηλό και η αγορά του αρχικού εξοπλισμού (π.χ. οι εκτυπωτές ή τα φωτοαντιγραφικά μηχανήματα) είναι ανταγωνιστική, δεν υπάρχει πρόβλημα εκμετάλλευσης των εξαρτημένων παλιών πελατών. Ως εκ τούτου, ακόμη και αν ο κατασκευαστής έχει ισχύ στη δευτερογενή αγορά, δεν μπορεί να την ασκήσει, αφού

⁷³⁶. Ο εξειδικευμένος ή «πονηρεμένος» (sophisticated) καταναλωτής θα αγόραζε το κατάλληλο για αυτόν προϊόν από την κύρια αγορά έχοντας λάβει υπόψη του τόσο το κόστος του προϊόντος αυτού καθαυτού όσο και το κόστος της δευτερεύουσας αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών για όλη τη διάρκεια ζωής του προϊόντος, Απόφαση ΕπΑντ 689/2019, σκ. 95.

η ζήτηση των προϊόντων από τους μελλοντικούς καταναλωτές θα επηρεαστεί αρνητικά από τις τρέχουσες τιμές που χρεώνονται για τις υπηρεσίες στις δευτερογενείς αγορές αν αυτές βρίσκονται πάνω από το επίπεδο που υπαγορεύει ο ανταγωνισμός, οπότε, αν ίσχυε αυτή η τελευταία περίπτωση, θα οδηγούνταν σε απώλεια μεριδίου αγοράς στην πρωτογενή αγορά.

505. Το βασικό ζήτημα στις υποθέσεις αυτές που αφορούν τα δευτερογενή προϊόντα είναι εάν ο πελάτης, πριν προβεί στην αγορά κάποιου προϊόντος, λαμβάνει υπόψη το κόστος του συνολικού κύκλου ζωής του προϊόντος που αγοράζει. Για τους λόγους αυτούς, η Επιτροπή, σε μία σειρά από υποθέσεις που αφορούσαν κυρίως εκτυπωτές, έκρινε ότι μία επιχείρηση που κατέχει υψηλά μερίδια αγοράς σε μία υποθετική στενά ορισμένη δευτερογενή αγορά αναλωσίμων δεν διαθέτει δεσπόζουσα θέση στην εν λόγω αγορά εάν υφίσταται ανταγωνισμός στην πρωτογενή αγορά. Το καίριο σημείο⁷³⁷, επομένως, που θα οδηγήσει στον καθορισμό της ύπαρξης ή μη ενιαίας αγοράς στις περιπτώσεις όπου υφίστανται δευτερογενείς αγορές είναι το κατά πόσο μία σχετική αύξηση στην τιμή του δευτερογενούς προϊόντος, που είναι, κατά κανόνα, η επισκευή και συντήρηση με ανταλλακτικά, μπορεί να είναι επικερδής, δηλαδή εάν αρκετοί καταναλωτές, προκειμένου να αποφύγουν τυχόν μέτρια και σταθερή αύξηση τιμών στη δευτερογενή αγορά, μπορούν να στραφούν ή όχι σε πρωτογενή προϊόντα άλλου σήματος, κατά τρόπον ώστε η αύξηση αυτή να καθίσταται μη αποδοτική ή επικερδής⁷³⁸. Παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη είναι: α) η δια-λειτουργικότητα, β) η διάρκεια ζωής του πρωτογενούς προϊόντος, γ) η τιμή του πρωτογενούς προϊόντος και δ) η δυνατότητα ταχείας και άμεσης αντίδρασης των καταναλωτών στις αυξήσεις των σχετικών τιμών στη δευτερογενή αγορά.

8.2. Οικονομικά εργαλεία οριοθέτησης σχετικής αγοράς

506. Η εφαρμογή των κανόνων του δικαίου, όπως έχει ήδη σημειωθεί, επηρεάζεται από μια δυναμική και διαρκώς αυξανόμενη τάση χρήσης οικονομικών εργαλείων και μεθόδων, καθώς και από τη διαχείριση μεγάλου όγκου οικονομικών στοιχείων και σύνθετων δεδομένων για την ενδεδειγμένη αξιολόγηση της σχετικής αγοράς και των επιμέρους συνθηκών ανταγωνισμού σε πολλές υποθέσεις. Τέτοια κύρια οικονομικά εργαλεία είναι τα εξής⁷³⁹:

⁷³⁷. Όταν εξετάζονται συνδεδεμένες αγορές πρωτογενών και δευτερογενών προϊόντων, είναι δυνατόν να καθορίζεται μία ενιαία αγορά που τις συμπεριλαμβάνει ως δέσμη προϊόντων, Faull J., Nikray A. (2014). *The EU Law of Competition*. Εκδ. Oxford University Press, 3rd ed., παρ. 9.184.

⁷³⁸. Σε μια περίπτωση (Kodak) που ανέκυψε ενώπιον των Αμερικανικών αρχών κρίθηκε ότι η αγορά υπηρεσιών επισκευής μηχανημάτων μικροφίλμ και φωτοτυπικών μηχανημάτων ήταν ξεχωριστή από αυτή των ανταλλακτικών, καθώς υπήρχαν σημαντικές ενδείξεις ότι οι υπηρεσίες και τα ανταλλακτικά πωλούνταν ξεχωριστά, Eastman Kodak CO. vs Image Technical Services, Inc 504 US 451 (1992).

⁷³⁹. Πηγή: Μπενεττάτου Κ. (2018), ό. π. Παρουσίαση EPLO.

- ❖ Εκτίμηση Ελαστικότητων⁷⁴⁰: Εκτίμηση της (ίδιας) ελαστικότητας (own elasticity) και των σταυροειδών ελαστικότητων (cross-elasticity) ζήτησης (π.χ. ίδια ελαστικότητα ζήτησης για την Coca Cola, σταυροειδής ελαστικότητα ως προς την Pepsi Cola).
- ❖ SSNIP test⁷⁴¹: Με το SSNIP test (έλεγχος του υποθετικού μονοπωλητή) εξετάζεται κατά πόσο οι πελάτες των εταιριών που συγχωνεύονται είναι διατεθειμένοι να στραφούν σε υποκατάστατα προϊόντα ή σε εναλλακτικούς προμηθευτές σε περίπτωση μικρής αλλά μόνιμης αύξησης (5% - 10%) των σχετικών τιμών των προϊόντων στις εξεταζόμενες εκάστοτε σχετικές αγορές προϊόντων. Για παράδειγμα:
 - Υποθέτουμε μια μικρή αύξηση (5-10%) στην τιμή του προϊόντος Α.
 - Εάν η αύξηση αυτή θα οδηγήσει τους αγοραστές του προϊόντος Α στην αγορά των προϊόντων Β, ώστε να είναι τελικά ασύμφορη για τον παραγωγό των προϊόντων Α, τότε τα προϊόντα Α και Β θεωρείται ότι ανήκουν στην ίδια αγορά.
 - Διαφορετικά, θεωρείται ότι ανήκουν σε ξεχωριστή σχετική αγορά. Με άλλα λόγια, αν η υποκατάσταση καθιστά μη επικερδή την αύξηση των τιμών, λόγω της μείωσης των πωλήσεων που αυτή συνεπάγεται, τα πρόσθετα αυτά υποκατάστατα προϊόντα (και, αντίστοιχα, οι τυχόν πρόσθετες γεωγραφικές αγορές) ενσωματώνονται στην ίδια σχετική αγορά, μέχρις ότου κάποιο πρόσθετο προϊόν (και, αντίστοιχα, μία πρόσθετη γεωγραφική περιοχή) καταστήσει αποδοτικές τις μικρές αλλά μόνιμες αυξήσεις των σχετικών τιμών (οπότε και θεωρείται ότι ανήκει σε διακριτή αγορά).
- ❖ Critical loss analysis⁷⁴²: εξετάζει κατά πόσο οι απώλειες πωλήσεων, λόγω της μετακίνησης των καταναλωτών σε υποκατάστατα προϊόντα, ξεπερνούν ένα «κρίσιμο επίπεδο» πέρα από το οποίο η αύξηση της τιμής του υποθετικού μονοπωλητή δεν θα είναι επικερδής (gross margin). Αν η πραγματική μείωση της ζητούμενης ποσότητας είναι μεγαλύτερη από το ποσοστό του κρίσιμου επιπέδου (critical loss) που έχει υπολογισθεί, τότε η επιχείρηση θα πρέπει να προσθέσει προϊόντα στη σχετική αγορά.
- ❖ Price correlation tests: Εξετάζει κατά πόσο οι τιμές δύο υποτιθέμενων ανταγωνιστικών προϊόντων κινούνται/εξελισσονται μαζί διαχρονικά.
- ❖ Ανάλυση Συνολοκλήρωσης (Cointegration Analysis): Αν δύο προϊόντα είναι συνολοκληρωμένα (cointegrated), υπάρχει μια πραγματική ή διαρθρωτική σχέση μεταξύ τους, όπως όταν τα δύο προϊόντα θεωρούνται

⁷⁴⁰. Ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή ενός προϊόντος X είναι η έκταση της μεταβλητότητας της ζήτησης του προϊόντος αυτού ανάλογα με τη διακύμανση της τιμής του. Σταυροειδής ελαστικότητα της ζήτησης μεταξύ δύο προϊόντων X και Y είναι η μεταβολή της ζήτησης του προϊόντος X σε σχέση με τη μεταβολή της τιμής του προϊόντος Y.

⁷⁴¹. Απόφαση ΕπΑντ 515/VI/2011.

⁷⁴². Απόφαση ΕπΑντ 611/2015.

εναλλάξιμα ή στενά υποκατάστατα και, επομένως, η τιμή του ενός αποτελεί ισχυρό ανταγωνιστικό περιορισμό στην τιμή του άλλου.

507. Εκτεταμένη οικονομική ανάλυση χρησιμοποιείται, συνήθως, για τον ακριβέστερο προσδιορισμό των σχετικών προϊόντικών και γεωγραφικών αγορών, καθώς και για την εκτίμηση των πιθανών επιπτώσεων (συντονισμένης και μη συντονισμένης συμπεριφοράς) στις επιμέρους αυτές αγορές. Στον πίνακα που ακολουθεί εμφανίζονται οι κυριότερες περιπτώσεις αξιοποίησης των οικονομικών εργαλείων ενόπιον της ΕπΑντ:

ΤΕΣΤ	ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ				ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΥΝΠΕΡΙΦΟΡΩΝ / ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ			
	ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΛΑΣΤΙΚΟΤΗΤΩΝ	SSNIP/CRITICAL LOSS	ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	PRICE CORRELATION	ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ (BPI)	ΜΟΝΟΜΕΡΙΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ (Diversion ratios/ GUPPI/ IPR/CPPI)	ΕΞΕΣΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΗ (AS EFFICIENT COMPETITOR)	ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟΤΕΣΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ
ΕΦΑΡΜΟΓΗ	<ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΓΚ. ΔΕΛΤΑ-ΜΕΒΓΑΛ (515/VI/2011) • ΣΥΓΚ. ΚΡΑΤΙΚΑ ΛΑΧΕΙΑ-ΟΠΑΠ (573/VI/2013) • PROCTER & GAMBLE (581/VI/2013) • ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΪΑ (590/2014) • COLGATE-PALMOLIVE (640/2015) 	<ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΓΚ. ΔΕΛΤΑ-ΜΕΒΓΑΛ (515/VI/2011) • ΣΥΓΚ. ΚΡΑΤΙΚΑ ΛΑΧΕΙΑ-ΟΠΑΠ (573/VI/2013) • ΤΣΑΚΙΡΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣΤΥ (520/VI/2011) 	<ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΓΚ. ΔΕΛΤΑ-ΜΕΒΓΑΛ (515/VI/2011) • ΣΥΓΚ. ΚΡΑΤΙΚΑ ΛΑΧΕΙΑ-ΟΠΑΠ (573/VI/2013) • ΤΣΑΚΙΡΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣΤΥ (520/VI/2011) 	<ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΓΚ. ΔΕΛΤΑ-ΜΕΒΓΑΛ (515/VI/2011) • ΣΥΓΚ. ΚΡΑΤΙΚΑ ΛΑΧΕΙΑ-ΟΠΑΠ (573/VI/2013) • ΤΣΑΚΙΡΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣΤΥ (520/VI/2011) 	<ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΓΚ. ΔΕΛΤΑ-ΜΕΒΓΑΛ (515/VI/2011) 	<ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΓΚ. ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΑΙ 3 ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ (574/VI/2013) 	<ul style="list-style-type: none"> • ΤΣΑΚΙΡΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣΤΥ (520/VI/2011) • ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΪΑ (590/2014) 	<ul style="list-style-type: none"> • COLGATE-PALMOLIVE (640/2015)

8.3. Σχετική Γεωγραφική Αγορά

508. Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής για τον ορισμό της σχετικής αγοράς, ως σχετική γεωγραφική αγορά ορίζεται η γεωγραφική περιοχή, στην οποία 1) οι υπό εξέταση επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται, 2) οι συνθήκες ανταγωνισμού είναι επαρκώς ομοιογενείς και 3) αυτές οι συνθήκες διαφέρουν σημαντικά από τις συνθήκες ανταγωνισμού που επικρατούν σε γειτονικές περιοχές.
509. Η σχετική γεωγραφική αγορά περιλαμβάνει εκείνες τις περιοχές, στις οποίες οι καταναλωτές μπορούν να βρουν υποκατάστατα των προϊόντων που εμπορεύεται η υπό εξέταση επιχείρηση (demand-side substitution) και στις οποίες υπάρχουν προμηθευτές που μπορούν άμεσα να μετατρέψουν την παραγωγή τους (ή να δραστηριοποιηθούν άμεσα διανέμοντας τα προϊόντα τους) στην περιοχή όπου

δραστηριοποιείται η υπό εξέταση επιχείρηση (supply-side substitution)⁷⁴³. Εκτός από τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και των υπηρεσιών που διατίθενται σε διάφορες περιοχές, στοιχείο που προσδιορίζει την υποκαταστασιμότητα από την πλευρά της ζήτησης, κρίσιμο και από την πλευρά της προσφοράς, είναι αν οι προμηθευτές που δραστηριοποιούνται εκτός μιας υποθετικής αγοράς μπορούν να εισέλθουν στην αγορά σε περίπτωση αύξησης της τιμής⁷⁴⁴. Σε αυτήν την περίπτωση εξετάζεται αν υπάρχουν εμπόδια εισόδου, όπως περιορισμένη πρόσβαση σε δίκτυα διανομής, ρυθμιστικά εμπόδια ή σημαντικά κόστη σύστασης (set-up costs). Σημαντική επίσης είναι η εκτίμηση του κατά πόσο η συγκεκριμένη αγορά δεν είναι ώριμη, αλλά βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία ολοκλήρωσης (market integration), όταν εύλογα αναμένεται η άρση ρυθμιστικών ή άλλων τεχνικών εμποδίων σε σύντομο χρονικό διάστημα⁷⁴⁵.

510. Για την οριοθέτηση της σχετικής γεωγραφικής αγοράς χρησιμοποιούνται στοιχεία, όπως οι τιμές που παρατηρούνται σε διαφορετικές περιοχές, οι εμπορικές ροές μεταξύ περιοχών και τα εμπόδια αυτών των εμπορικών ροών. Η ύπαρξη εκατέρωθεν εμπορικών ροών προϊόντων ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η αγορά πρέπει να οριοθετηθεί ευρύτερα συμπεριλαμβάνοντας όλες αυτές τις περιοχές. Σε περίπτωση που οι συνθήκες ζήτησης σε αυτές τις περιοχές είναι διαφορετικές και οι παραγωγοί/προμηθευτές μπορούν να διαφοροποιούν τις τιμές τους σε αυτές, τότε μπορεί να υπάρχουν εμπορικές ροές, αλλά η μια αγορά να μην ασκεί ανταγωνιστικές πιέσεις στην άλλη αγορά. Αντιθέτως, μπορεί να υπάρχουν χαμηλές εμπορικές ροές προϊόντων ανάμεσα σε δύο περιοχές, αλλά αυτές να ανήκουν στην ίδια γεωγραφική αγορά. Αν το κόστος μεταφοράς είναι χαμηλό, αλλά συγχρόνως τα προϊόντα της σχετικής αγοράς είναι ομοειδή και οι τιμές στις δύο περιοχές ίδιες, τότε μπορεί να μην καταγράφονται εμπορικές ροές αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η μία περιοχή δεν ασκεί ανταγωνιστική πίεση στην άλλη περιοχή. Η δυνατότητα «εισαγωγών» από μια άλλη περιοχή λειτουργεί αποτρεπτικά στην πιθανότητα αύξησης των τιμών σε μια περιοχή και αντίστροφα. Αν η συγκεκριμένη απειλή είναι αξιόπιστη τότε η σχετική γεωγραφική αγορά μπορεί να οριστεί ευρύτερα.
511. Τα εμπόδια στις εμπορικές ροές που έχουν προσδιοριστεί από την οικονομική θεωρία και τη νομολογία είναι το κόστος μεταφοράς, οι προτιμήσεις των καταναλωτών, οι περιορισμοί στην παραγωγική δυναμικότητα, η ύπαρξη μακροχρόνιων συμβολαίων,

⁷⁴³. Απόφαση ΕπΑντ 722/2020, σκ. 210.

⁷⁴⁴. Τέτοια χαρακτηριστικά της ζήτησης προκειμένου να προσδιοριστεί κατά πόσο εταιρείες εγκατεστημένες σε άλλες περιοχές αποτελούν πράγματι εναλλακτική πηγή εφοδιασμού προσδιορίζονται μεταξύ άλλων: η σημασία εθνικών ή τοπικών προτιμήσεων, οι αγοραστικές συνήθειες πελατών, η διαφοροποίηση προϊόντων κ.λπ.

⁷⁴⁵. Ο' Donoghue R., Padilla J. (2013). *The Law and Economics of Article 102 TFEU*. Εκδ. Hart Publishing, second edition, σελ. 125 επ.

τα ρυθμιστικά εμπόδια και η ανάγκη τοπικής παρουσίας (τοπικό δίκτυο διανομής ή υπηρεσίες εξυπηρέτησης μετά την πώληση). Από τα ανωτέρω, το κόστος μεταφοράς είναι η πιο σημαντική παράμετρος για την οριοθέτηση της σχετικής γεωγραφικής αγοράς και εξαρτάται από την αξία και τον όγκο του προϊόντος. Η στάθμιση του μεταφορικού κόστους θα είναι μεγάλη στην περίπτωση χαμηλής αξίας προϊόντων με μεγάλο όγκο, ενώ αντιθέτως στην περίπτωση προϊόντων υψηλής αξίας και περιορισμένου όγκου, τα μεταφορικά κόστη δεν θα είναι κρίσιμα για την οριοθέτηση της σχετικής γεωγραφικής αγοράς.

9. Αποδεικτική Διαδικασία – Εξουσίες των Αρχών Ανταγωνισμού

512. Η έρευνα για τη διαπίστωση πράξεων που αντιβαίνουν στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού μπορεί να εκκινήσει αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν καταγγελίας που υποβάλλεται από οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο⁷⁴⁶. Για την άσκηση των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής ο ενωσιακός νομοθέτης στον Κανονισμό 1/2003 απονέμει στην Επιτροπή (Κεφάλαιο V, άρθρα 17 επ. υπό τον τίτλο «Εξουσίες

⁷⁴⁶. Κοτσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 624 επ.

Έρευνας») ευρύτατες εξουσίες⁷⁴⁷ για τη διεξαγωγή κάθε αναγκαίας έρευνας και τη συλλογή κάθε χρήσιμου αποδεικτικού στοιχείου⁷⁴⁸.

513. Το ΔΕΕ έχει αναγνωρίσει ευρεία διακριτική ευχέρεια στην Επιτροπή κατά την άσκηση των εξουσιών ελέγχου που προβλέπονται στις σχετικές διατάξεις⁷⁴⁹. Έτσι, εναπόκειται στην αρμοδιότητα της Επιτροπής να καθορίζει τον τρόπο και το εύρος διεξαγωγής των ερευνών της για την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, και όχι στα εμπλεκόμενα μέρη. Εμπίπτει, επίσης, στην αρμοδιότητα της Επιτροπής η αξιολόγηση της συνάφεια των διερευνώμενων στοιχείων με το αντικείμενο και το σκοπό της έρευνας και, ως εκ τούτου, εναπόκειται στην ίδια την Επιτροπή, και όχι

⁷⁴⁷. Ο εντοπισμός των παραβάσεων της νομοθεσίας του ανταγωνισμού γίνεται ολοένα και πιο δύσκολος. Για το λόγο αυτό ήταν απαραίτητο, για την αποτελεσματική προστασία του ανταγωνισμού, οι Αρχές Ανταγωνισμού να έχουν εκτεταμένες ερευνητικές εξουσίες. Η Επιτροπή έχει σε ολόκληρη την Ε.Ε. την εξουσία να απαιτεί τις πληροφορίες που είναι αναγκαίες καθώς και την εξουσία να προβαίνει σε κάθε αναγκαίο έλεγχο για τον εντοπισμό συμφωνιών, αποφάσεων και εναρμονισμένων πρακτικών που απαγορεύονται βάσει της Συνθήκης, καθώς και περιπτώσεων καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης. Σύμφωνα με τον Κανονισμό 1/2003, η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει τις απαραίτητες πληροφορίες είτε βάση απλής αίτησης (αίτηση του άρθρου 18 παρ. 2) είτε βάση απόφασης (απόφαση του άρθρου 18 παρ. 3). Τόσο στην αίτηση όσο και στην απόφαση, με την οποία ζητούνται πληροφορίες, πρέπει να εκτίθενται η νομική βάση και ο σκοπός της αίτησης, το είδος των πληροφοριών που ζητούνται, η προθεσμία υποβολής των πληροφοριών και οι προβλεπόμενες κυρώσεις. Η παράλειψη απάντησης σε μία αίτηση παροχής πληροφοριών δεν επάγεται την επιβολή κυρώσεων, αλλά στην περίπτωση αυτή η Επιτροπή δύναται να εκδώσει απόφαση. Όμως, σε περίπτωση παροχής ανακριβών πληροφοριών επιβάλλονται κυρώσεις. Οι επιχειρήσεις, όταν συμμορφώνονται με απόφαση της Επιτροπής, βέβαια δεν μπορούν να υποχρεωθούν να ομολογήσουν ότι διέπραξαν παράβαση (δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης), αλλά υποχρεούνται εν πάσει περιπτώσει να απαντήσουν στις περί των γεγονότων ερωτήσεις και να παράσχουν έγγραφα, ακόμη και αν οι πληροφορίες αυτές μπορεί να χρησιμοποιηθούν εναντίον τους ή εναντίον άλλων επιχειρήσεων για τη θεμελίωση ύπαρξης παράβασης. Οι ΕΑΑ συνεργάζονται στενά με την Επιτροπή για την άσκηση των εξουσιών αυτών. Η Επιτροπή, επίσης, μπορεί να καλεί σε συνέντευξη οποιοδήποτε πρόσωπο το οποίο ενδεχομένως διαθέτει χρήσιμες πληροφορίες και να καταγράφει τις δηλώσεις του. Εξάλλου, κατά τη διάρκεια των ελέγχων, οι εντεταλμένοι από την Επιτροπή υπάλληλοι έχουν την εξουσία να θέτουν σφραγίδες κατά τη χρονική περίοδο που απαιτείται για τον έλεγχο και έως 72 ώρες. Για λόγους διασφάλισης της αποτελεσματικότητας των ελέγχων, οι υπάλληλοι της Επιτροπής διαθέτουν επίσης την εξουσία να εισέρχονται σε όλους τους χώρους στους οποίους ενδεχομένως φυλάσσονται επαγγελματικά έγγραφα, περιλαμβανομένων των ιδιωτικών κατοικιών. Ωστόσο, η άσκηση της εξουσίας αυτής γίνεται ύστερα από άδεια δικαστικής αρχής. Συνολικά, ο Κανονισμός 1/2003 ενίσχυσε σημαντικά τις ερευνητικές εξουσίες της Επιτροπής τόσο με την διεύρυνση της έκτασης των εξουσιών όσο και με την προσθήκη νέων, Κινητή Ε. (2004). *Η ενίσχυση των ερευνητικών εξουσιών της Επιτροπής με τον Κανονισμό 1/2003 και τα δικαιώματα υπεράσπισης των επιχειρήσεων. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών*, τεύχος 7, σελ. 734 επ.

⁷⁴⁸. Αντίστοιχα στον εθνικό νόμο 3959/2011, ισχύ ως προς τις εξουσίες της ΕπΑντ έχουν τα άρθρα 38 επ. του Κεφαλαίου Ε' υπό τον τίτλο «Υποχρεώσεις επιχειρήσεων και εξουσίες έρευνας - Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα».

⁷⁴⁹. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η σχετική εξουσία τελεί υπό την επιφύλαξη των αρχών της αναλογικότητας και της μη αυτοενοχοποίησης, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί με βάση πάγια ενωσιακή και εθνική νομολογία, Λιανός Ι., Μπενετάτου Κ. (2021). *Οι εξουσίες έρευνας των αρχών ανταγωνισμού*. Άρθρο δημοσιευμένο στην εφημερίδα Καθημερινή, 30.10.2021.

στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση ή σε τρίτο πρόσωπο, να αποφασίζει αν ένα έγγραφο πρέπει να της προσκομισθεί ή όχι⁷⁵⁰. Σύμφωνα με τη νομολογία, εξάλλου, το δικαίωμα πρόσβασης σε κάθε επαγγελματικό χώρο ή μέσο μεταφοράς των επιχειρήσεων, καθώς και οι ευρείες εξουσίες κατά τη διεξαγωγή των επιτόπιων ελέγχων, έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού, αφού καθιστούν δυνατή για την Επιτροπή τη συλλογή των αποδείξεων για πιθανολογούμενες παραβάσεις στον τόπο όπου ανευρίσκονται συνήθως, δηλαδή στους χώρους ασκήσεως των εμπορικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων⁷⁵¹.

514. Η έρευνα της Επιτροπής πρέπει να στηρίζεται σε ορισμένη εντολή ελέγχου και να προσδιορίζει τις ενδείξεις που είναι ικανές να στοιχειοθετήσουν υπόνοιες παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού. Το εύρος της εντολής ελέγχου πρέπει να εκτείνεται μόνο σε αντικείμενα για τα οποία υπάρχουν αρκούντως σοβαρές ενδείξεις⁷⁵². Εφόσον η εντολή ελέγχου εκτείνεται σε αντικείμενο ευρύτερο από αυτό το οποίο δικαιολογείται από τις ενδείξεις που μνημονεύονται στην εν λόγω εντολή, είναι ακυρωτέα⁷⁵³. Από την πλευρά της, η ελεγχόμενη επιχείρηση υπέχει ορισμένες υποχρεώσεις. Σημαντικότερη ορίζεται η υποχρέωση, όχι απλώς να ανέχεται ή να συμμετέχει παθητικά στην έρευνα, αλλά να «συνεργάζεται ενεργά» σε όλη τη διάρκεια της με την παροχή στους ελεγκτές όλων των ζητούμενων πληροφοριών και διευκρινίσεων⁷⁵⁴.
515. Από το σύνολο των στοιχείων που θα συλλεγούν εναπόκειται στην Αρχή Ανταγωνισμού να αποδείξει τις παραβάσεις τις οποίες διαπιστώνει, στηριζόμενη σε ακριβή και συγκλίνοντα αποδεικτικά στοιχεία που θεμελιώνουν επαρκώς κατά νόμο τη συνδρομή των πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν την παράβαση, δημιουργώντας την αταλάντευτη πεποίθηση ότι η παράβαση όντως διαπράχθηκε⁷⁵⁵. Εντούτοις, δεν είναι αναγκαίο το κάθε ένα από τα διαθέσιμα αποδεικτικά μέσα να

⁷⁵⁰. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-155/79, AM & S Europe Limited, ECLI:EU:C:1982:157, σκ. 15-17.

⁷⁵¹. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-59/99, Ventouris Group Enterprises SA, ECLI:EU:T:2003:334, σκ. 121-122 (και παρατιθέμενη εκεί πάγια νομολογία)· Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-136/79, National Panasonic (UK) Limited, ECLI:EU:C:1980:169, σκ. 20 καθώς και Απόφαση της Επιτροπής 94/735/EK της 14ης Οκτωβρίου 1994 περί επιβολής προστίμου δυνάμει του άρθρου 15 παράγραφος 1 στοιχείο γ) του κανονισμού αριθ. 17 του Συμβουλίου στην Akzo Chemicals BV, EE L 294 της 15.11.1994, σελ. 31 έως 35, παρ. 4.

⁷⁵². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-135/09, Nexans France SAS and Nexans SA, ECLI:EU:T:2012:596, σκ. 39-43, 58.

⁷⁵³. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-37/13 P, Nexans SA and Nexans France SA, ECLI:EU:C:2014:2030.

⁷⁵⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-374/87, Orkem, ECLI:EU:C:1989:387, σκ. 22 και 27· Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 έως T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij NV, ECLI:EU:T:1999:80, σκ. 444· Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-34/93, Societe Generale, ECLI:EU:T:1995:46, σκ. 72.

⁷⁵⁵. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-407/08 P, Knaf Gips KG, ECLI:EU:C:2010:389, σκ. 47.

ικανοποιεί τις προϋποθέσεις απόδειξης κάθε συστατικού στοιχείου της παράβασης. Αρκεί η δέσμη των ενδείξεων που επικαλείται η εκάστοτε Αρχή Ανταγωνισμού, συνολικώς εκτιμώμενη, να ανταποκρίνεται στην επιταγή αυτή⁷⁵⁶.

516. Δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής ότι η απαγόρευση συμμετοχής σε πρακτικές ή συμφωνίες θίγουσες τον ανταγωνισμό, καθώς και οι σοβαρές κυρώσεις που δύνανται να επιβληθούν στους παραβάτες, είναι σε όλους γνωστές. Είναι, δε, σύνηθες οι επιχειρηματικές αυτές πρακτικές αναπτύσσονται μυστικά και συγκεκαλυμμένα και τα συναφή έγγραφα να περιορίζονται στο ελάχιστο. Ακόμη και όταν αποκαλύπτονται στοιχεία τα οποία πιστοποιούν ρητώς παράνομες επαφές μεταξύ των επιχειρηματιών, όπως τα πρακτικά μιας συνάντησης, τα στοιχεία αυτά είναι συνήθως αποσπασματικά και διασκορπισμένα, οπότε κατά τη νομολογία είναι συχνά απαραίτητη η ανασύσταση ορισμένων λεπτομερειών διά της επαγωγής⁷⁵⁷.
517. Στις περισσότερες περιπτώσεις η ύπαρξη συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής μεταξύ επιχειρήσεων θίγουσας τον ανταγωνισμό πρέπει να συναχθεί από ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξηγήσεως, απόδειξη περί παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού⁷⁵⁸. Τέτοιου είδους στοιχεία και συμπτώσεις καθιστούν δυνατή, όταν εκτιμώνται συνολικώς, την αποκάλυψη όχι μόνον της υπάρξεως αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών ή συμφωνιών, αλλά και της διάρκειας μιας αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού

⁷⁵⁶. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-442/08, International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC), ECLI:EU:T:2013:188, σκ. 97, με περαιτέρω παραπομπές σε πάγια ενωσιακή νομολογία.

⁷⁵⁷. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-204/00 P κ.λπ., ό. π., σκ. 55-56. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-110/07, Siemens AG, ECLI:EU:T:2011:68, σκ. 48. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV, ECLI:EU:T:2006:374, σκ. 106. Σύμφωνα με τη νομολογία, έστω και αν το νόμιμο βάρος αποδείξεως της παραβάσεως το φέρει η Επιτροπή, τα πραγματικά στοιχεία τα οποία επικαλείται η μία πλευρά μπορεί να είναι ικανά να υποχρεώσουν την άλλη πλευρά να παράσχει μια εξήγηση ή αιτιολογία, ελλείψει της οποίας να επιτρέπεται να συναχθεί ότι η πρώτη πλευρά ανταποκρίθηκε στην υποχρέωσή της. Επομένως, ακόμη και αν τα περιστατικά που επικαλείται η Επιτροπή δεν αρκούν από μόνα τους για τη συναγωγή δικαστικού τεκμηρίου, η τέλεση της παράβασης μπορεί να θεωρηθεί αποδεδειγμένη, αν τα περιστατικά αυτά αρκούν για να θεμελιώσουν υποχρέωση της ενεχόμενης επιχείρησης να παράσχει μια πειστική εναλλακτική εξήγηση για τη συμπεριφορά της και αυτή δεν ανταποκριθεί επιτυχώς στην υποχρέωση αυτή. Η κατά τα ανωτέρω απόδειξη δια δικαστικού τεκμηρίου δεν συνιστά αντιστροφή του βάρους απόδειξης, αλλά ρύθμιση η οποία αφορά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, στηριζόμενη στα διδάγματα της κοινής πείρας. Με άλλα λόγια, πριν καν τεθεί το ζήτημα της κατανομής του βάρους αποδείξεως, οι διάδικοι καλούνται εκ περιτροπής να εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους να στηρίξουν με αποδεικτικά στοιχεία τις θέσεις τους.

⁷⁵⁸. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-407/08 P, Knaufl Gips KG, ECLI:EU:C:2010:389, σκ. 49. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-442/08, International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC), ECLI:EU:T:2013:188, σκ. 98. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV, ECLI:EU:T:2006:374, σκ. 107 με περαιτέρω παραπομπές.

συμπεριφοράς, καθώς και του χρονικού διαστήματος εφαρμογής συμφωνίας συνομολογηθείσας κατά παράβαση των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού⁷⁵⁹.

518. Εκδηλώσεις συμπεριφοράς που παρέχουν ευθέως ενδείξεις ή/και αποδείξεις για την ύπαρξη και το περιεχόμενο μιας σύμπραξης μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων:

- ✓ εγγραφές και στοιχεία από τα εμπορικά/φορολογικά βιβλία των επιχειρήσεων⁷⁶⁰,
- ✓ εσωτερικά έγγραφα,
- ✓ ανακοινώσεις⁷⁶¹,
- ✓ αλληλογραφία,
- ✓ κάθε μορφής δήλωση ή ανακοίνωση βούλησης ή παράστασης,
- ✓ οι ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών ή/και οι επαφές με ανταγωνιστές ή συνεργάτες τους, εφόσον κατά τις επαφές αυτές η επιχείρηση δεν αποστασιοποιήθηκε ρητά,
- ✓ η αναγραφή σε έγγραφα π.χ. πρακτικά, χειρόγραφες σημειώσεις, ηλεκτρονικά μηνύματα κ.λπ. της ημερομηνίας της στρεφόμενης εξ αντικειμένου κατά του ανταγωνισμού συνεδρίασης και των επιχειρήσεων που συμμετείχαν σε αυτή αποτελεί απόδειξη τόσο της συμμετοχής των επιχειρήσεων αυτών στη συνεδρίαση όσο και της λήψης των στρεφόμενων κατά του ανταγωνισμού αποφάσεων⁷⁶².

519. Κατά πάγια νομολογία, οι άμεσες έγγραφες αποδείξεις που προέρχονται από έναν ή περισσότερους συμμετέχοντες σε επαφές/συναντήσεις με περιοριστικό του ανταγωνισμού περιεχόμενο συνιστούν αξιόπιστα αποδεικτικά μέσα για τη στοιχειοθέτηση της παράβασης. Προκειμένου, όμως, η Επιτροπή να στηριχθεί σε ένα μόνο έγγραφο για να αποδείξει την ύπαρξη παράβασης, θα πρέπει η αποδεικτική του αξία να είναι αναμφίβολη και να αποδεικνύει από μόνο του με βεβαιότητα την

⁷⁵⁹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-113/04 P, Technische Unie BV, ECLI:EU:C:2006:593, σκ. 165-166. Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-147/09 και T-148/09, Trelleborg Industrie SAS, ECLI:EU:T:2013:259, σκ. 57.

⁷⁶⁰. Απόφαση ΕπΑντ 731/2021, σκ. 121 επ.

⁷⁶¹. Προφορικές ή έγγραφες. Οι ανακοινώσεις ως αποδεικτικά μέσα, τα οποία συντάχθηκαν σε ανύποπτο και σύγχρονο με τη διενέργεια των παραβατικών συναντήσεων χρόνο (contemporaneous documents in tempore non suspecto) έχουν αυξημένη αποδεικτική αξία. Ισχύει μάλιστα πως με βάση τις γενικές αρχές αποδείξεων, το γεγονός ότι τα έγγραφα που χρησιμοποιούνται προς στοιχειοθέτηση της παράβασης συντάχθηκαν αμέσως μετά τις επίμαχες επαφές/συναντήσεις και χωρίς ο/οι συντάκτης/-ες τους να έχουν την υποψία ότι θα πέσουν στα χέρια τρίτων προσώπων ή των δικωτικών αρχών, τους προσδίδει ιδιαίτερη σημασία, Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-1/89, Rhône-Poulenc SA, ECLI:EU:T:1991:56.

⁷⁶². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV, ECLI:EU:T:2006:374, σκ. 99-114.

ύπαρξη παράβασης⁷⁶³. Περαιτέρω, το γεγονός ότι τα εις βάρος μίας επιχείρησης έγγραφα δεν βρέθηκαν στους χώρους της δεν θέτει υπό αμφισβήτηση την αποδεικτική τους αξία⁷⁶⁴.

520. Επιπλέον, δηλώσεις που αντίκεινται στα συμφέροντα του δηλούντος πρέπει, καταρχήν, να θεωρούνται ως ιδιαιτέρως αξιόπιστα αποδεικτικά στοιχεία⁷⁶⁵. Περαιτέρω, έχει κριθεί ότι οι δηλώσεις νομίμου εκπροσώπου επιχείρησης φέρουν ιδιαίτερη αποδεικτική αξία, υπό την έννοια ότι η αξιοπιστία των απαντήσεων που δίνονται εξ ονόματος μίας επιχειρήσεως αυτής καθαυτής, υπερβαίνει την αξιοπιστία της απαντήσεως ενός μέλους του προσωπικού της, γεγονός που ενισχύεται από την επαγγελματική υποχρέωση που υπέχει ο παρέχων τις απαντήσεις αυτές να ενεργεί προς το συμφέρον της επιχείρησης⁷⁶⁶.
521. Καταληκτικά, η Αρχή Ανταγωνισμού θα πρέπει να σχηματίζει πλήρη και βέβαιη δικανική πεποίθηση για τη διάπραξη της παράβασης. Προς τούτο δεν απαιτείται άμεση απόδειξη του καθενός από τα περιστατικά που συγκροτούν την παράβαση, αλλά αρκεί, από την εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων -εκτίμηση που πρέπει βέβαια να είναι συνολική και συνδυαστική και όχι αποσπασματική ή μεμονωμένη- να μπορεί αιτιολογημένα να συναχθεί δικαστικό τεκμήριο περί της συνδρομής περιστάσεων που (συνεκτιμώμενες και αυτές) στοιχειοθετούν (άμεσα ή έμμεσα, διά της συναγωγής περαιτέρω δικαστικού τεκμηρίου) τη διάπραξη⁷⁶⁷ της καταλογιζόμενης στην επιχείρηση παράβασης.

10. Κυρώσεις για τις παραβάσεις του Δικαίου του Ανταγωνισμού

522. Ο αγώνας για το σεβασμό και την επιβολή του Δικαίου του Ανταγωνισμού δεν θα μπορούσε να είναι αποτελεσματικός, αν δεν προβλέπονταν αυστηρές κυρώσεις για τους παραβάτες⁷⁶⁸. Πράγματι, η τήρηση των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ και η

⁷⁶³. Απόφαση ΓΔΔΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-67/00, T-68/00, T-71/00 και T-78/00, JFE Engineering Corp., formerly NKK Corp., ECLI:EU:T:2004:221, σκ. 204. Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-25/95 κ.λπ., ό. π., σκ. 1838.

⁷⁶⁴. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-56/99, Marlines SA, ECLI:EU:T:2003:333, σκ. 57. Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις και T-305/94 κ.λπ., ό. π., σκ. 667.

⁷⁶⁵. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-110/07, Siemens AG, ECLI:EU:T:2011:68, σκ. 54.

⁷⁶⁶. Απόφαση ΓΔΔΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-67/00 κ.λπ., ό. π., σκ. 205 και 206, με περαιτέρω παραπομπές.

⁷⁶⁷. Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-68/89, T-77/89 και T-78/89, Società Italiana Vetro SpA, ECLI:EU:T:1992:38, σκ. 325-328. Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-305/94 κ.λπ., ό. π., σκ. 768-778. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-18/03, CD-Contact Data GmbH, ECLI:EU:T:2009:132, σκ. 48-49.

⁷⁶⁸. Η Επιτροπή εκδίδει «Δελτίο Τύπου» κάθε φορά που διαπιστώνει παράνομη συμπεριφορά και επιβάλλει πρόστιμο στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις. Η συνακόλουθη κάλυψη τόσο από τον γενικό όσο και από τον εξειδικευμένο Τύπο ενδέχεται να έχει βλαβερές επιπτώσεις στη φήμη αυτών των επιχειρήσεων. Εξάλλου,

εκπλήρωση των υποχρεώσεων που οι επιχειρήσεις και οι ενώσεις επιχειρήσεων υπέχουν από τη νομοθεσία θα πρέπει να μπορούν να εξασφαλίζονται στην πράξη. Τούτο διασφαλίζεται σε τρία διακριτά επίπεδα.

10.1. Επιβολή Προστίμων

523. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι κανόνες ανταγωνισμού αποτελούν θεμελιώδεις διατάξεις, απαραίτητες για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατέθηκαν στην Ένωση και, ειδικότερα, για τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς⁷⁶⁹, αρά κανόνες αναγκαστικού δικαίου, η παραβίασή τους τιμωρείται καταρχήν με εργαλεία άσκησης δημόσιας εξουσίας, όπως οι διοικητικές κυρώσεις που συνίστανται σε πρόστιμα⁷⁷⁰. Σχετικώς, η εξουσία της Επιτροπής να επιβάλει πρόστιμα -κατ' εφαρμογή του άρθρου 23, παρ. 2, σημείο α' του Κανονισμού 1/2003- στις επιχειρήσεις που, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, διαπράττουν παράβαση των διατάξεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, συνιστά ένα από τα μέσα που έχουν δοθεί στην Επιτροπή για να μπορεί να εκπληρώνει την αποστολή επιβλέψεως που της έχει ανατεθεί από το δίκαιο. Η αποστολή αυτή περιλαμβάνει, βεβαίως, το έργο της διώξεως και καταστολής των ατομικών παραβάσεων, περιλαμβάνει όμως, επίσης, και το καθήκον ασκήσεως μιας γενικής πολιτικής με στόχο την εφαρμογή στον τομέα του ανταγωνισμού των αρχών που καθορίζονται στη συνθήκη και τον προσανατολισμό της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων προς αυτή την κατεύθυνση⁷⁷¹. Για το λόγο αυτό, για να εκτιμήσει τη σοβαρότητα της παραβάσεως προκειμένου να καθορίσει το ποσό του προστίμου, η Επιτροπή πρέπει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνο τα συγκεκριμένα περιστατικά της υποθέσεως, αλλά και το πλαίσιο εντός του οποίου τοποθετείται η παράβαση, πρέπει δε να μεριμνά ώστε οι ενέργειες της να έχουν αποτρεπτικό αποτέλεσμα, κυρίως για τις μορφές παραβάσεων που είναι ιδιαίτερα επιβλαβείς για την πραγμάτωση των στόχων της Ένωσης⁷⁷².
524. Απώτερος σκοπός και των προστίμων είναι η πρόληψη και, κατά συνέπεια, τα πρόστιμα θα πρέπει να στοχεύουν τόσο στην τιμωρία όσο και την αποτροπή των

μπορούν να αντιμετωπίσουν την εχθρότητα των πελατών και των καταναλωτών οι οποίοι έχουν την αίσθηση ότι τους έχουν «κοροϊδέψει».

⁷⁶⁹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-126/97, *Eco Swiss*, ECLI:EU:C:1999:269, σκ. 36.

⁷⁷⁰. Με τις Αποφάσεις ΔΕΦΑΘ 2133/1999 και 2134/1999 το Δικαστήριο έκρινε ότι το επιβαλλόμενο από την ΕπΑντ πρόστιμο δεν έχει ποινικό χαρακτήρα, αλλά αποτελεί διοικητική κύρωση η πρόβλεψη και η επιβολή της οποίας αποβλέπουν στην ακριβή συμμόρφωση του υπόχρεου στην υποχρέωση που επιβάλλεται από τη σχετική νομοθεσία. Ως διοικητική κύρωση, επομένως, είναι στενά ερμηνευτέα, ΔΕΦΑΘ 5224/1996.

⁷⁷¹. Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-100/80 έως C-103/80, *SA Musique Diffusion Française*, ECLI:EU:C:1983:158, σκ. 105 επ.

⁷⁷². Η εκάστοτε Αρχή Ανταγωνισμού μπορεί οποτεδήποτε να προσαρμόζει το ύψος των προστίμων στις ανάγκες της πολιτικής αυτής, Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-352/09, *Novácke chemické závody a.s.*, ECLI:EU:T:2012:673, σκ. 46

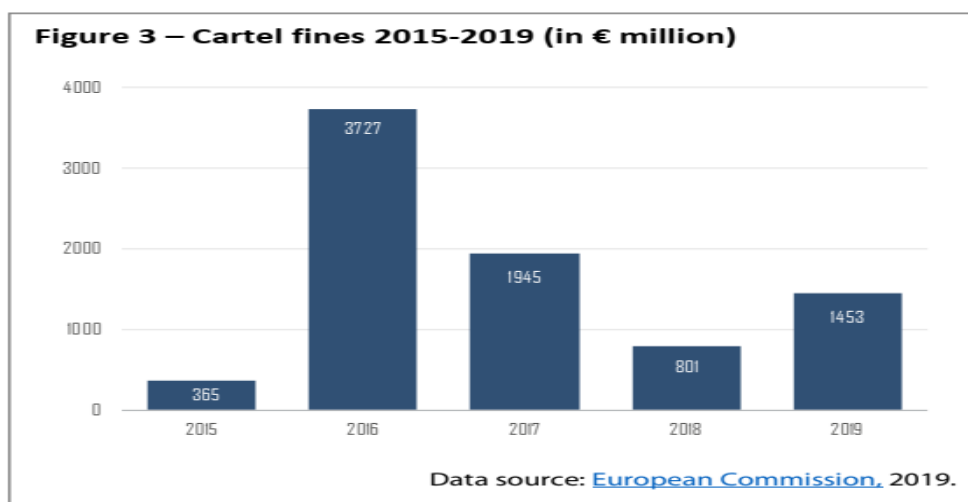
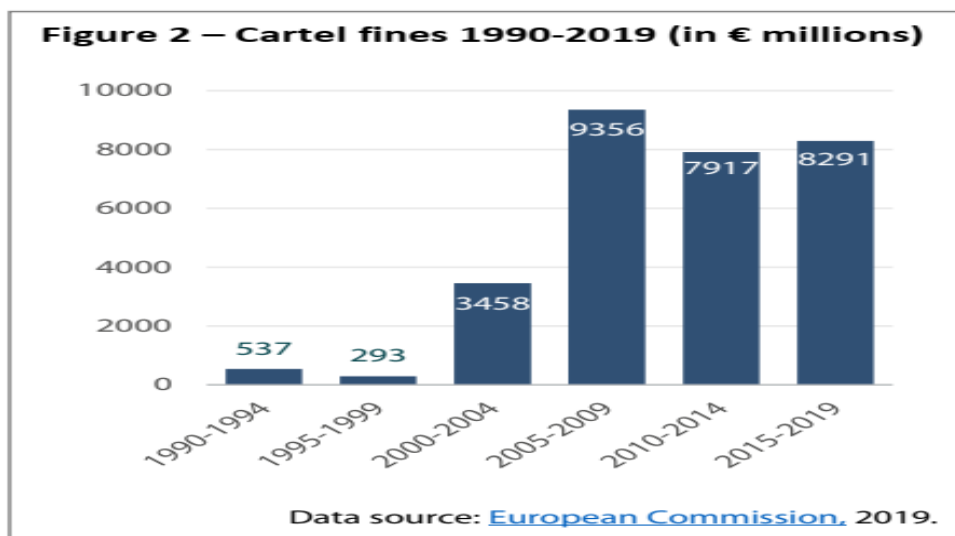
παραβάσεων. Η μη τήρηση των κανόνων ανταγωνισμού είναι προσοδοφόρα όσο γίνεται ατιμώρητα – αυτό είναι άλλωστε και το κίνητρο των επιχειρήσεων όταν παραβαίνουν τη νομοθεσία. Η αποτρεπτική δράση ενός προστίμου είναι διπλή: αφενός ηθική, με την έννοια ότι ενισχύει την αυτόβουλη συμμόρφωση των επιχειρήσεων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, αφετέρου και πρωτίστως οικονομική, υπό την έννοια ότι η απειλή χρηματικής κύρωσης συνεκτιμάται στη στάθμιση κόστους και ωφέλειας από την εξεταζόμενη παράβαση και, συνεπώς, αποθαρρύνει την εμφάνιση περαιτέρω τέτοιων συμπεριφορών⁷⁷³.

525. Τα πρόστιμα πρέπει να έχουν ένα επαρκώς αποτρεπτικό αποτέλεσμα, όχι μόνο ως κύρωση που επιβάλλεται στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις (ειδικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα), αλλά επίσης για την αποτροπή άλλων επιχειρήσεων να υιοθετήσουν συμπεριφορές που αντίκεινται προς το δίκαιο ή να συνεχίσουν τέτοιου είδους συμπεριφορές (γενικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα).
526. Για τον καθορισμό του προστίμου λαμβάνονται υπόψη η σοβαρότητα, η διάρκεια, η γεωγραφική έκταση της παράβασης και το είδος της συμμετοχής της συγκεκριμένης επιχείρησης στην παράβαση. Εφόσον είναι δυνατόν να υπολογιστεί το ύψος του οικονομικού οφέλους της επιχείρησης από την παράβαση, το ύψος του επιβαλλόμενου προστίμου δεν μπορεί να είναι μικρότερο από αυτό.
527. Για την επίτευξη του ορθού υπολογισμού, ενδείκνυται η Επιτροπή να αναφέρεται στην αξία των πωλήσεων των προϊόντων ή υπηρεσιών με τις οποίες σχετίζεται η παράβαση, ως βάση για τον υπολογισμό των προστίμων. Η διάρκεια της παράβασης θα πρέπει επίσης να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον υπολογισμό του κατάλληλου ύψους του προστίμου. Οι ενδεχόμενες επιπτώσεις της παράβασης στην αγορά αποτελούν, σε κάθε περίπτωση, συνάρτηση της διάρκειας της παράβασης. Κατά συνέπεια, θεωρείται σημαντικό το πρόστιμο να αντικατοπτρίζει και τον αριθμό των ετών, κατά τη διάρκεια των οποίων η επιχείρηση συμμετείχε στην παράβαση.
528. Ο συνδυασμός της αξίας των πωλήσεων με τις οποίες σχετίζεται η παράβαση και της διάρκειας της παράβασης θεωρείται ως κατάλληλη βάση υπολογισμού για να προσδιοριστεί η οικονομική σημασία της παράβασης καθώς και το σχετικό βάρος της συμμετοχής κάθε επιχείρησης σε αυτήν. Η αναφορά στους παράγοντες αυτούς είναι ενδεικτική της τάξης μεγέθους του προστίμου και δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως η βάση μιας αυτόματης και αριθμητικής μεθόδου υπολογισμού⁷⁷⁴. Η Επιτροπή έχει μέχρι στιγμής καταλογίσει πρόστιμα ύψους εκατοντάδων εκατομμυρίων ευρώ σε

⁷⁷³. Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 1098 επ.

⁷⁷⁴. Κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23 παράγραφος 2 σημείο α) του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003, ΕΕ C 210 της 01.09.2006, σελ. 2 έως 5, παρ. 5.

εταιρίες που έχουν προβεί σε παραβάσεις. Στους πίνακες της Επιτροπής⁷⁷⁵ που ακολουθούν αποτυπώνεται μια διαχρονική κλίμακα των ποσών προστίμων:

529. Αντίστοιχες διατάξεις ισχύουν και στο εθνικό δίκαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 25, παρ. 1 του ν. 3959/2011⁷⁷⁶, εφόσον η ΕπΑντ διαπιστώσει παράβαση των άρθρων 1, 2 και 11 ή των ενωσιακών διατάξεων, μπορεί, με απόφασή της, να υποχρεώσει τις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που υπέπεσαν στην παράβαση να παύσουν την εν λόγω παράβαση και να την παραλείπουν στο μέλλον ή/και να τους επιβάλει πρόστιμο κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 25B. Κατά την ισχύουσα διάταξη του άρθρου 25B, παρ.1 του ν. 3959/2011, το πρόστιμο μπορεί να ανέλθει μέχρι ποσοστού

⁷⁷⁵. Πηγή: Szczepański M. (2019). *EU competition policy. Key to a fair single Market*. European Parliamentary Research Service.

⁷⁷⁶. Σχετική είναι η Ανακοίνωση - Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων δυνάμει των άρθρων 25 και 25B του ν. 3959/2011, όπως ισχύει, της ΕπΑντ της 07.07.2022.

10% του συνολικού παγκόσμιου κύκλου εργασιών της επιχείρησης κατά την προηγούμενη της έκδοσης της απόφασης χρήση⁷⁷⁷.

10.1.1. Ενίσχυση εξουσιών των ΕΑΑ και της ΕπΑντ

530. Με την νέα Οδηγία 2019/1 και τον νέο εθνικό νόμο ενσωμάτωσής της οι εξουσίες των ΕΑΑ και της ΕπΑντ επεκτείνονται. Αρχικά τίθεται ρητή πρόβλεψη ότι η ΕπΑντ μπορεί να επιβάλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που «**εκ προθέσεως ή εξ αμελείας**» υπέπεσαν σε παράβαση (άρθρο 25, παρ. 1, στοιχείο δ), λεκτικό που προηγουμένως απουσίαζε. Σε αρμονία με την Οδηγία, προϋποτίθεται ότι οι έννοιες της πρόθεσης και της αμέλειας θα πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου και όχι σύμφωνα με τις έννοιες της πρόθεσης και της αμέλειας στις διαδικασίες που διεξάγονται από ποινικές αρχές σχετικά με ποινικές υποθέσεις⁷⁷⁸.
531. Όπως σημειώθηκε, σκοπός των προστίμων είναι η τιμωρία των εταιριών που έχουν παραβεί τους κανόνες ανταγωνισμού και η αποτροπή άλλων εταιριών από το να επιδοθούν ή να συνεχίσουν να επιδίδονται σε παράνομη συμπεριφορά. Η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων που επιβάλλονται από τις Αρχές Ανταγωνισμού αποτελεί προϋπόθεση για τη συνεπή εφαρμογή των κανόνων⁷⁷⁹. Ωστόσο, υφίσταται μια σειρά ζητημάτων τα οποία επηρεάζουν το επίπεδο επιβολής των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ και συνεπάγονται ότι οι εταιρείες είναι δυνατό να αντιμετωπίσουν πολύ χαμηλά ή και μηδενικά πρόστιμα ανάλογα με το ποια αρχή είναι αρμόδια, γεγονός που υπονομεύει τον αποτρεπτικό χαρακτήρα και τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού.
532. Κατά πρώτον, η φύση των προστίμων που επιβάλλονται από τις ΕΑΑ για την παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε. διαφέρει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο. Τα πρόστιμα μπορούν να επιβληθούν είτε σε διοικητικές διαδικασίες είτε σε μη ποινικές δικαστικές διαδικασίες (από δικαστήρια) ή σε ποινικές ή οιοινεί ποινικές διαδικασίες. Στην πλειονότητα των κρατών μελών τα πρόστιμα είναι

⁷⁷⁷. Απόφαση ΕπΑντ 798/2022, σκ. 94 επ.

⁷⁷⁸. Αιτιολογική σκέψη 42 της Οδηγίας.

⁷⁷⁹. Το μέγιστο του επιβαλλόμενου προστίμου, το οποίο σκοπεύει όχι μόνο να κολάσει τις παράνομες πράξεις των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων αλλά και να αποτρέψει, τόσο τις εν λόγω επιχειρήσεις όσο και άλλους επιχειρηματίες, από τη μελλοντική παράβαση των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού, ορίζεται με βάση τα συνολικά ακαθάριστα έσοδα της επιχείρησης. Εξάλλου, ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχείρησης αποτελεί ένδειξη, έστω κατά προσέγγιση και ατελή, του μεγέθους και της οικονομικής ισχύος της επιχείρησης, στοιχείων που μπορούν νομίμως να ληφθούν υπόψη για την εκτίμηση της σοβαρότητας της παράβασης. Επιπλέον, τα εν λόγω στοιχεία σχετίζονται με την ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικότητας και της επαρκούς αποτρεπτικότητάς του [του προστίμου], η οποία λαμβάνεται υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους αυτού, ΣτΕ 2007/2013, σκ. 28.

διοικητικά. Αστικά πρόστιμα επιβάλλονται σε τρία κράτη μέλη. Σε πέντε κράτη μέλη τα πρόστιμα επιβάλλονται σε (οιονεί) ποινικές διαδικασίες. Στα περισσότερα κράτη μέλη στα οποία τα πρόστιμα επιβάλλονται κατά κύριο λόγο σε (οιονεί) ποινικές διαδικασίες, το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ε.Ε. δεν εφαρμόζεται ικανοποιητικά ή, ακόμη και στην περίπτωση που εφαρμόζεται, δεν επιβλήθηκαν πρόστιμα παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις κατά την περίοδο 2004-2013⁷⁸⁰.

533. Η άλλη πτυχή αφορά τους περιορισμούς ως προς το ποιος μπορεί να θεωρηθεί υπόλογος για την πληρωμή του προστίμου. Η έννοια της «επιχείρησης» στο δίκαιο του ανταγωνισμού της Ε.Ε. κατοχυρώνεται από τη νομολογία του ΔΕΕ. Σημαίνει ότι διαφορετικές νομικές οντότητες που ανήκουν στην ίδια «επιχείρηση» μπορούν να θεωρηθούν από κοινού και αλληλεγγύως υπόχρεες για πρόστιμα που μπορεί να επιβληθούν στην εν λόγω «επιχείρηση». Αυτό εκπέμπει σαφές μήνυμα προς τον όμιλο επιχειρήσεων συνολικά ότι η απουσία χρηστής εταιρικής διακυβέρνησης και η μη συμμόρφωση με το δίκαιο του ανταγωνισμού δεν θα μένουν ατιμώρητες. Επίσης, με τον τρόπο αυτό το πρόστιμο αντικατοπτρίζει τη συνολική ισχύ του ομίλου επιχειρήσεων και όχι μόνο της θυγατρικής, γεγονός που ενισχύει τη σημασία και τον αποτρεπτικό χαρακτήρα του. Ωστόσο, αρκετές ΕΑΑ δεν μπορούν σήμερα να καταστήσουν τις μητρικές εταιρείες υπόλογες για παραβάσεις που διαπράχθηκαν από ελεγχόμενες θυγατρικές τους. Επίσης, αρκετές ΕΑΑ δεν μπορούν σήμερα να καταστήσουν τους νόμιμους και οικονομικούς διαδόχους ενός παραβάτη υπόλογους για πρόστιμα ή δεν είναι βέβαιο τι ισχύει ως προς αυτό, παρά την από μακρού πάγια νομολογία του ΔΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι οι εταιρείες μπορούν να αποφεύγουν τα πρόστιμα συγχωνευόμενες με άλλες εταιρείες ή προβαίνοντας σε εταιρική αναδιάρθρωση. Για να αποκλειστεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο, η Οδηγία προέβλεψε ότι η έννοια της επιχείρησης εφαρμόζεται για το σκοπό της επιβολής προστίμων τόσο στις μητρικές εταιρείες όσο και στους νόμιμους και οικονομικούς διαδόχους των επιχειρήσεων.
534. Θα πρέπει να τονιστεί ότι, βάσει των αρχών που διέπουν τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου καθώς και βάσει των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των διοικουμένων, γενικός κανόνας είναι ότι εφαρμοστέες είναι οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου οι οποίες ίσχυαν κατά το χρόνο επελεύσεως των γεγονότων που συνιστούν την παράβαση, χωρίς να έχει σημασία ο

⁷⁸⁰. COM (2017) 142 τελικό. Πρόταση Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την παροχή αρμοδιοτήτων στις αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών ώστε να επιβάλλουν αποτελεσματικότερα τους κανόνες και για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, Κεφάλαιο V.

χρόνος κατά τον οποίο εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις. Αυτό ισχύει και για τις διατάξεις που προβλέπουν τις επιβλητέες κυρώσεις⁷⁸¹.

10.1.2. Εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στο δίκαιο του ανταγωνισμού

535. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, το τεκμήριο της αθωότητας αποτελεί γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης (άρθρο 48, παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., εφεξής: ΧΘΔΕΕ), την οποία πρέπει να τηρούν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του δικαίου περί ανταγωνισμού. Επίσης, το ΕΔΔΑ επιβεβαίωσε την εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και αποφάνθηκε σχετικά με τη νομιμότητα επιβολής κυρώσεων εκ μέρους της Επιτροπής ως προς την αρχή «non bis in idem» (ου δις δικάζειν) στις διαδικασίες για θέματα ανταγωνισμού.
536. Η νομολογία του ΔΕΕ εντούτοις χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνοχής όσον αναφορά το εξής ερώτημα: πότε πληρούνται οι προϋποθέσεις του *idem*; Σε όλους τους τομείς του δικαίου, πλην αυτού του ανταγωνισμού, το ΔΕΕ δέχεται ότι η ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών αρκεί για να πληρούται η προϋπόθεση του *idem* (*idem factum*). Συνεπώς, εάν κινηθεί δεύτερη διαδικασία που αποβλέπει σε δεύτερη κύρωση επί της ίδιας συμπεριφοράς, τότε υφίσταται περιορισμός της αρχής *ne bis in idem* όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ. Στη συνέχεια, το ΔΕΕ εξετάζει κατά πόσον ο περιορισμός αυτός είναι συμβατός με το άρθρο 52, παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ.
537. Τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη του σχετικά το ΔΕΕ είναι τα εξής: α) εάν η δυνατότητα σώρευσης κυρώσεων ανταποκρίνεται σε σκοπό γενικού συμφέροντος, β) εάν οι δύο κυρώσεις επιδιώκουν, για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου, πρόσθετους σκοπούς που έχουν ως αντικείμενο, ενδεχομένως, διαφορετικές πλευρές της αυτής επίμαχης παραβατικής συμπεριφοράς και γ) εάν τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Όσον αφορά την τελευταία, το ΔΕΕ εξετάζει ιδίως i) εάν οι εθνικές ρυθμίσεις προβλέπουν σαφείς και ακριβείς κανόνες που παρέχουν στον πολίτη τη δυνατότητα να προβλέψει ποιες πράξεις και ποιες παραλείψεις δύνανται να αποτελέσουν το αντικείμενο μιας τέτοιας σωρεύσεως διώξεων/κυρώσεων και ii) εάν υφίστανται κανόνες που διασφαλίζουν κάποιο συντονισμό προκειμένου οι αρμόδιες αρχές, σε περίπτωση επιβολής δεύτερης κυρώσεως, να μεριμνούν ώστε η αυστηρότητα του συνόλου των επιβαλλομένων κυρώσεων να μην υπερβαίνει τη σοβαρότητα της διαπιστωθείσας παραβάσεως.

⁷⁸¹ Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-201/09 P και C-216/09 P, ArcelorMittal Luxembourg SA, ECLI:EU:C:2011:190, σκ. 67-71.

538. Η πλέον αντιπροσωπευτική απόφαση του ΔΕΕ είναι αυτή επί της υποθέσεως C-524/15⁷⁸² (Menci). Σε αυτήν το ΔΕΕ έκρινε ότι η κίνηση ποινικής διαδικασίας λόγω μη καταβολής ΦΠΑ μετά την επιβολή διοικητικής κύρωσης με ποινικό χαρακτήρα, δεν παραβίαζε την αρχή *ne bis in idem* για τους εξής λόγους: α) εξυπηρετείτο η διασφάλιση είσπραξης του οφειλόμενου ΦΠΑ στην οποία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα η νομολογία του ΔΕΕ (σκ. 44), β) η διοικητική κύρωση αποβλέπει στο να αποτρέψει και να καταστείλει κάθε παράβαση των κανόνων περί δηλώσεως και εισπράξεως του ΦΠΑ, ενώ η ποινική κύρωση στο να αποτρέψει και να καταστείλει σοβαρές παραβάσεις των κανόνων αυτών που είναι ιδιαιτέρως αρνητικές για την κοινωνία και οι οποίες δικαιολογούν την επιβολή αυστηρότερων διοικητικών κυρώσεων (σκ. 45) και γ) τηρείτο η αρχή της αναλογικότητας αφού: i) η ίδια εθνική διάταξη προέβλεπε την πιθανότητα επιβολής τόσο διοικητικής όσο και ποινικής κύρωσης (σκ. 50) και ii) οι εθνικές διατάξεις, πρώτον, προέβλεπαν την αναστολή της αναγκαστικής εκτέλεσεως των διοικητικών κυρώσεων διαρκούσης της ποινικής δίκης, δεύτερον, εάν είχε προηγηθεί η ποινική κύρωση, οι εν λόγω διατάξεις εμπόδιζαν οριστικώς την ως άνω εκτέλεση μετά την ποινική καταδίκη του οικείου προσώπου και, τρίτον, εάν είχε προηγηθεί η διοικητική κύρωση, η εκούσια καταβολή της φορολογικής οφειλής συνιστούσε ειδική ελαφρυντική περίπτωση στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας (σκ. 56).
539. Η νομολογία αυτή συμβαδίζει με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο, επίσης, ακολουθεί την προσέγγιση του *idem factum* και δέχεται τη σώρευση διώξεων/κυρώσεων υπό προϋποθέσεις παρόμοιες με αυτές της νομολογίας Menci όταν οι επίμαχες διαδικασίες «συνδυάζονται κατά τρόπο ολοκληρωμένο ώστε να σχηματίζουν ένα συνεκτικό σύνολο»⁷⁸³.
540. Αντιθέτως, σε υποθέσεις ανταγωνισμού, το ΔΕΕ εξετάζει αν η δεύτερη διαδικασία δεν αφορά μόνον τα ίδια πραγματικά περιστατικά αλλά και την ίδια παράβαση (*idem crimen*). Η ταυτότητα της παράβασης εξαρτάται από το προστατευόμενο έννομο συμφέρον που εξυπηρετεί η κάθε διαδικασία⁷⁸⁴. Συνεπώς, εάν η κινηθεί δεύτερη διαδικασία για επιβολή κύρωσης επί της ίδιας συμπεριφοράς, δεν υφίσταται περιορισμός της αρχής *ne bis in idem* εάν η δεύτερη διαδικασία αποσκοπεί στην προστασία διαφορετικού έννομου συμφέροντος.

⁷⁸². Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-524/15, Luca Menci, ECLI:EU:C:2018:197, σκ. 44-60.

⁷⁸³. Απόφαση ΕΔΔΑ της 15ης Νοεμβρίου 2016, Α και Β κατά Νορβηγίας (Προσφυγές υπ' αριθμούς 24130/11 και 29758/11).

⁷⁸⁴. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-17/10, Toshiba Corporation, ECLI:EU:C:2012:72, σκ. 97.

541. Έτσι, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι το «[τ]ο κοινοτικό δίκαιο και το εθνικό δίκαιο για τις συμπράξεις αντιμετωπίζουν τις τελευταίες από διαφορετική άποψη»⁷⁸⁵. Στην περίπτωση εκείνη το ΔΕΕ έκρινε ότι δεν παραβιάζεται η αρχή *ne bis in idem* όταν η Επιτροπή έχει ήδη εκδώσει απόφαση (καταδικαστική ή απαλλακτική) επί μιας πρακτικής βάσει του ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού και στη συνέχεια μια ΕΕΑ εκκινεί δεύτερη διαδικασία βάσει αποκλειστικά του εθνικού δικαίου του ανταγωνισμού επί της ίδιας ακριβώς πρακτικής.
542. Χάρην πληρότητας του παρόντος, υπενθυμίζεται ότι ούτε η επιβολή δύο προστίμων με την ίδια απόφαση μιας ΕΕΑ, όπου το ένα πρόστιμο επιβάλλεται για την παραβίαση του εθνικού και το άλλο για την παραβίαση του ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού, παραβιάζει την αρχή *ne bis in idem*. Σε αυτήν την περίπτωση, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι, καταρχάς, απουσιάζει ήδη το *bis*, ήτοι η δεύτερη διαδικασία. Συμπλήρωσε, βέβαια, ότι το ύψος του συνολικού προστίμου πρέπει να είναι αναλογικό της φύσης της παράβασης⁷⁸⁶.
543. Ζήτημα παραβίασης της αρχής *ne bis in idem* σε υπόθεση ανταγωνισμού μπορεί, λοιπόν, να τεθεί μόνον όταν για την ίδια πρακτική συντρέχει σώρευση διώξεων/κυρώσεων βάσει του ίδιου δικαίου ανταγωνισμού. Μια τέτοια υπόθεση αποτελεί η πρόσφατη C-151/20⁷⁸⁷: η γερμανική αρχή ανταγωνισμού εφάρμοσε το εθνικό και το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού (βάσει του Κανονισμού 1/2003) επί μιας πρακτικής επιχειρήσεων και η απόφασή της αφορούσε τα αποτελέσματα της πρακτικής αυτής τόσο στη γερμανική όσο και στην αυστριακή επικράτεια (*extraterritorial application*). Τέθηκε συνεπώς το ερώτημα εάν η αυστριακή αρχή ανταγωνισμού μπορεί να κινήσει διαδικασία κατά της ίδιας πρακτικής αναφορικά με τα αποτελέσματά της στην αυστριακή επικράτεια εφαρμόζοντας το εθνικό αλλά, όπως είναι υποχρεωμένη, και το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού. Άρα, το ίδιο δίκαιο (ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού) θα έπρεπε να εφαρμοστεί επί της ίδιας ακριβώς πρακτικής. Το ΔΕΕ απάντησε ότι το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει να ασκηθεί από την αρχή ανταγωνισμού κράτους μέλους δίωξη κατά επιχείρησης και, ενδεχομένως, να της επιβληθεί πρόστιμο για παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και των αντίστοιχων διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, λόγω συμπεριφοράς η οποία είχε, στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους, αντικείμενο ή αποτέλεσμα αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, καίτοι είχε ήδη γίνει μνεία της συμπεριφοράς αυτής σε απρόσβλητη απόφαση κατά της εν λόγω επιχείρησης που εξέδωσε αρχή ανταγωνισμού άλλου κράτους μέλους

⁷⁸⁵. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-14/68, *Walt Wilhelm*, ECLI:EU:C:1969:4, σκ. 3.

⁷⁸⁶. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-617/17, *Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie S.A.*, ECLI:EU:C:2019:283, σκ. 33-39.

⁷⁸⁷. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-151/20, *Nordzucker AG*, ECLI:EU:C:2022:203.

κατόπιν διαδικασίας λόγω παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και των αντίστοιχων διατάξεων της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού του άλλου κράτους μέλους, υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω απόφαση δεν στηρίζεται στη διαπίστωση αντίθετου προς τους κανόνες ανταγωνισμού αντικειμένου ή αποτελέσματος στο έδαφος του πρώτου κράτους μέλους. Επίσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ έχει την έννοια ότι δύναται να διέπεται από την αρχή *ne bis in idem* διαδικασία εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού κατά την οποία, λόγω της συμμετοχής του εμπλεκόμενου μέρους στο εθνικό πρόγραμμα επιείκειας, είναι δυνατή μόνον η διαπίστωση της παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού.

544. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η υπόθεση σώρευσης ρυθμιστικής διαδικασίας και διαδικασίας ανταγωνισμού. Στην υπόθεση C-117/20⁷⁸⁸, *Bpost*, η βελγική ρυθμιστική αρχή ταχυδρομείων επέβαλε πρόστιμο στην *Bpost* (η απόφαση αυτή ακυρώθηκε στη συνέχεια ενώπιον των βέλγικων δικαστηρίων) και, εν συνεχεία, η βελγική αρχή της επέβαλε πρόστιμο για παραβίαση του 102 ΣΛΕΕ. Στην περίπτωση, λοιπόν, σώρευσης μιας ρυθμιστικής διαδικασίας και μιας διαδικασίας δικαίου του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 50 του ΧΘΔΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο του 52, παρ. 1, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στην επιβολή προστίμου σε νομικό πρόσωπο για παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού της ένωσης, όταν, όσον αφορά τα ίδια πραγματικά περιστατικά, έχει ήδη εκδοθεί για το πρόσωπο αυτό αμετάκλητη απόφαση κατόπιν διαδικασίας σχετικής με παράβαση τομεακής ρύθμισης η οποία αποσκοπεί στην ελευθέρωση της οικείας αγοράς, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχουν σαφείς και ακριβείς κανόνες που παρέχουν τη δυνατότητα να προβλεφθεί ποιες πράξεις και παραλείψεις μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο σώρευσης διώξεων και κυρώσεων καθώς και τη δυνατότητα συντονισμού μεταξύ των δύο αρμόδιων αρχών, ότι οι δύο διαδικασίες έχουν διεξαχθεί με επαρκώς συντονισμένο τρόπο και με μικρή χρονική απόσταση μεταξύ τους και ότι το σύνολο των κυρώσεων που επιβλήθηκαν αντιστοιχεί στη σοβαρότητα των παραβάσεων που διαπράχθηκαν.

10.2. Αγωγές αποζημίωσης από ιδιώτες

545. Επιπλέον της επιβολής από δημόσιους φορείς, το άμεσο αποτέλεσμα των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ συνεπάγεται ότι οι εν λόγω διατάξεις δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους ιδιώτες, τα οποία μπορούν να επιβληθούν από τα εθνικά δικαστήρια των κρατών μελών. Αυτό αναφέρεται ως επιβολή των κανόνων περί ανταγωνισμού της Ε.Ε. από ιδιωτικούς φορείς.
546. Η αξίωση αποζημιώσεων για παραβιάσεις των άρθρων 101 ή 102 ΣΛΕΕ αποτελεί ένα σημαντικό τομέα της επιβολής της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού της Ε.Ε. από

⁷⁸⁸. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος συνθέσεως) στην υπόθεση C-117/20, *bpost SA*, ECLI:EU:C:2022:202.

ιδιωτικούς φορείς. Το άμεσο αποτέλεσμα των απαγορεύσεων σημαίνει ότι οποιοδήποτε άτομο δύναται να αξιώσει αποζημίωση για τη βλάβη που υπέστη, εφόσον αποδεικνύει ότι υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προκληθείσας ζημίας και μιας παραβίασης των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε.⁷⁸⁹. Οι ζημιωθέντες έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν την αποκατάσταση όχι μόνον της θετικής ζημίας που υπέστησαν (*damnum emergens*), αλλά και του διαφυγόντος κέρδους (απώλεια κέρδους ή *lucrum cessans*), καθώς και την καταβολή τόκων. Αποζημίωση για βλάβες που προκαλούνται από παραβιάσεις των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε. δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της επιβολής από δημόσιους φορείς. Η καταβολή αποζημιώσεων βρίσκεται εκτός του πεδίου αρμοδιότητας της Επιτροπής και των ΕΑΑ αλλά υπάγεται στο πλαίσιο του τομέα των εθνικών δικαστηρίων και του αστικού δικαίου και διαδικασίας.

547. Βέβαια, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις που εγκαθίστανται και λειτουργούν σε διάφορα κράτη μέλη υπόκεινται σε διαφορετικούς εθνικούς δικονομικούς κανόνες, αυτό επηρέαζε σημαντικά τον βαθμό στον οποίο μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνες για παραβάσεις του δικαίου ανταγωνισμού. Αυτή η άνιση εφαρμογή του δικαιώματος αποζημίωσης στο ενωσιακό δίκαιο αφενός οδηγούσε σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για ορισμένες επιχειρήσεις που έχουν παραβιάσει τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, αφετέρου αποθάρρυνε την άσκηση των δικαιωμάτων εγκατάστασης και παροχής αγαθών ή υπηρεσιών στα κράτη μέλη όπου το δικαίωμα αποζημίωσης ασκείται με πιο αποτελεσματικό τρόπο. Λαμβανομένου, ακόμη, υπόψη ότι οι ευρείας κλίμακας παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού έχουν συχνά ένα διασυννοριακό στοιχείο, η διασφάλιση περισσότερο ισότιμων όρων ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην εσωτερική αγορά και η βελτίωση των όρων για τους καταναλωτές, ώστε να ασκούν τα δικαιώματα που απορρέουν από την εσωτερική αγορά, δημιούργησαν την ανάγκη της νομοθετικής παρέμβασης. Με σκοπό να αυξηθεί η ασφάλεια δικαίου και να μειωθούν οι διαφορές μεταξύ των κρατών μελών ως προς τους εθνικούς κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις του ενωσιακού δικαίου ανταγωνισμού και, όταν εφαρμόζεται παράλληλα με το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού, του εθνικού δικαίου ανταγωνισμού ο ενωσιακός νομοθέτης θέσπισε την Οδηγία 2014/104/ΕΕ⁷⁹⁰. Οι

⁷⁸⁹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-453/99, *Courage Ltd v Bernard Crehan*, ECLI:EU:C:2001:465· Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295/04 έως C-298/04, *Vincenzo Manfredi*, ECLI:EU:C:2006:461 και Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-360/09, *Pfleiderer AG v Bundeskartellamt*, ECLI:EU:C:2011:389.

⁷⁹⁰. Οδηγία 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ L 349 της 05.12.2014, σελ. 1 έως 19.

διατάξεις της Οδηγίας αναφέρονται ρητά στις αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας⁷⁹¹.

548. Η Οδηγία θεσπίζει τους αναγκαίους κανόνες για να διασφαλίζεται ότι οιοσδήποτε υπέστη ζημία λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού από επιχείρηση ή από ένωση επιχειρήσεων μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα για αξίωση πλήρους αποζημίωσης για την εν λόγω ζημία από την επιχείρηση ή την ένωση επιχειρήσεων⁷⁹². Ειδικότερα, αναγνωρίζεται δικαίωμα για αποζημίωση σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο -στους καταναλωτές, στις επιχειρήσεις και στις δημόσιες αρχές- ανεξάρτητα από την ύπαρξη άμεσης συμβατικής σχέσης με την παραβάτιδα επιχείρηση και χωρίς να έχει σημασία το κατά πόσον μια Αρχή Ανταγωνισμού έχει ήδη διαπιστώσει την ύπαρξη παράβασης⁷⁹³. Αγωγή αποζημίωσης μπορεί να ασκηθεί τόσο από τα πρόσωπα τα οποία αγόρασαν αγαθά ή υπηρεσίες από τον παραβάτη όσο και από αγοραστές που δραστηριοποιούνται σε επόμενες βαθμίδες της αλυσίδας εφοδιασμού.
549. Η συμμετοχή αυτή των ιδιωτών στην επιβολή χρηματικών κυρώσεων και, ως εκ τούτου, στην πρόληψη των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών είναι κατά μείζονα λόγο ευκαία, επειδή καθιστά δυνατή την αποκατάσταση όχι μόνον της άμεσης ζημίας την οποία υποστηρίζει ότι υπέστη ο ενδιαφερόμενος⁷⁹⁴, αλλά και των έμμεσων ζημιών στη δομή και τη λειτουργία της αγοράς, η οποία δεν μπόρεσε να αναπτύξει την πλήρη οικονομική της αποτελεσματικότητα, ιδίως προς όφελος των οικείων καταναλωτών⁷⁹⁵. Η άσκηση των

⁷⁹¹. Δελοούκα- Ιγγλέση Κ. (2020). *Η Οδηγία 2014/104 για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης της νομοθεσίας ανταγωνισμού και η συμβολή της στην προστασία των καταναλωτών*. Σε Ιωάννη Καράκωστα «Φιλίας και μαθητείας χάριν», πρώτος τόμος, σελ. 231 επ.

⁷⁹². Εκδίδοντας την Οδηγία 2014/104, ο νομοθέτης της Ένωσης έλαβε ακριβώς ως αφετηρία τη διαπίστωση που περιέχεται στην αιτιολογική της σκέψη 6, ότι δηλαδή είναι αναγκαίο τα δύο εργαλεία που προορίζονται να διασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού, ήτοι η επιβολή των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης από τις δημόσιες αρχές (public enforcement/δημόσια επιβολή) και οι αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται από ιδιώτες λόγω παραβάσεως των κανόνων αυτών (private enforcement/ιδιωτική επιβολή), να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με συνεκτικό τρόπο, ιδίως όσον αφορά τις ρυθμίσεις για την πρόσβαση στα έγγραφα που βρίσκονται στην κατοχή των αρχών ανταγωνισμού, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-57/21, RegioJet, ECLI:EU:C:2023:6, σκ. 52.

⁷⁹³. Αιτιολογικές σκέψεις 13 και 44 της Οδηγίας.

⁷⁹⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-163/21, AD and Others v PACCAR Inc, DAF TRUCKS NV, DAF Trucks Deutschland GmbH, ECLI:EU:C:2022:863, σκ. 56 και Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-312/21, Tráficos Manuel Ferrer, ECLI:EU:C:2023:99, σκ. 42.

⁷⁹⁵. Θα πρέπει να σημειωθεί και η κριτική ως προς την δυνατότητα επιβολής του δικαίου του ανταγωνισμού διά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Πρώτον, έχει παρατηρηθεί ότι η άσκηση αγωγής αποζημίωσης ενεργεί παρεμποδιστικά, δηλαδή με σκοπό την αναχαίτιση δυναμικών και καινοτόμων επιχειρήσεων που ακολουθούν επιθετικές μεν, νόμιμες δε, εμπορικές στρατηγικές. Στις περιπτώσεις αυτές, οι αγωγές αυτές που ασκούνται από ανταγωνιστές του εναγομένου έχουν ειδικό και γενικό παρεμποδιστικό αποτέλεσμα, διότι όχι μόνο η

εν λόγω ιδιωτικής φύσης αξιώσεων λειτουργεί συμπληρωματικά με το σύστημα της δημόσιας επιβολής με σκοπό την πλήρη αποτελεσματικότητα των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού.

10.3. Ποινικές κυρώσεις εις βάρος συμμετεχόντων σε παραβάσεις

550. Πέραν πρωτίστως των διοικητικών και δευτερευόντως των αστικών κυρώσεων, διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια μια τάση προσφυγής και στις κυρώσεις του ποινικού δικαίου έναντι φυσικών προσώπων που συμμετείχαν σε σύμπραξη, χάριν της αποτελεσματικότερης προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού και τουλάχιστον έναντι των βαρύτερων προσβολών του⁷⁹⁶. Στην Ελλάδα η ποινικοποίηση της συμμετοχής σε παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού εισήχθη με το ν. 703/1977⁷⁹⁷. Στη Γερμανία το 1997, μετά την τροποποίηση του ποινικού κώδικα, οι συμφωνίες στο πλαίσιο δημοσίων διαγωνισμών (bid rigging) χαρακτηρίστηκαν ως ποινικό αδίκημα προκειμένου να ικανοποιηθούν στόχοι καταπολέμησης της διαφθοράς⁷⁹⁸.
551. Τα ποινικά αδικήματα στον ισχύοντα εθνικό νόμο προβλέπονται από το άρθρο 44 ν. 3959/2011. Αυτά μπορούν να διακριθούν σε δυο διακριτούς πυλώνες, ανάλογα με τη φύση του πρωτεύοντος κανόνα που προσβάλλεται. Στον πρώτο πυλώνα θα πρέπει να υπαχθούν οι παραβάσεις των ουσιαστικών απαγορεύσεων και επιταγών του ελληνικού και ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού (παρ. 1 και 2 του άρθρου 44). Τα εγκλήματα αυτά διακρίνονται περαιτέρω σε 2 υποκατηγορίες. Στην πρώτη ανήκουν αυτά που τελούνται με την παράβαση μιας ουσιαστικής απαγόρευσης που προβλέπεται ευθέως στο νόμο, χωρίς να απαιτείται για την ενεργοποίησή της η έκδοση κάποιας απόφασης της ΕπΑντ (originäre Tatbestände). Στην υποκατηγορία

εμπλεκόμενη επιχείρηση υιοθετεί συντηρητικότερες μεθόδους για να αποφύγει το κόστος και το αβέβαιο δικαστικό αποτέλεσμα, αλλά και υπόλοιποι συμμετέχοντες στην αγορά προσαρμόζονται αναλόγως. Δεύτερον, η ενεργοποίηση του μηχανισμού αποζημιωτικών αγωγών μεταφέρει μέρος του κόστους εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού στους ιδιώτες. Τρίτον, ενυπάρχει ο κίνδυνος της έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ Αρχών Ανταγωνισμού και εθνικών δικαστηρίων, κίνδυνος ο οποίος παραμένει ισχυρός και μπορεί να οδηγήσει σε ανασφάλεια δικαίου, Αθανασίου Λ. (2008). *Ο ρόλος των αγωγών αποζημίωσης στην καταπολέμηση των αντιανταγωνιστικών πρακτικών*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 4, σελ. 394 επ.

⁷⁹⁶. Στις ΗΠΑ οι προσβολές του ελεύθερου ανταγωνισμού ποινικοποιήθηκαν ήδη το 1890 με τα άρθρα 1 και 2 του Sherman Act του 1890.

⁷⁹⁷. Το θεωρητικό υπόβαθρο της εισαγωγής ποινικών κυρώσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού στηρίζεται στο ότι ο ανταγωνισμός επιτελεί σημαντικές λειτουργίες στη διεύθυνση της οικονομίας και στην εξασφάλιση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. Η μεγάλη σημασία του εννόμου αγαθού δικαιολογεί αλλά και επιβάλλει καταρχήν την προστασία του με ποινικές κυρώσεις, Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 1356 επ.

⁷⁹⁸. Μικρουλέα Α. (2009). *Τάσεις ποινικοποίησης παραβάσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, Τομ. 5, σελ. 529 επ.

αυτή κατατάσσονται οι απαγορευμένες συμπράξεις επιχειρήσεων, η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης και η πραγματοποίηση ανεπίτρεπτης συγκέντρωσης. Στη δεύτερη υποκατηγορία ανήκουν τα εγκλήματα που είναι παρακολουθηματικά μιας διοικητικής πράξης. Στην περίπτωση αυτή το έγκλημα συνίσταται στην παράβαση μιας διοικητικής πράξης, που εξειδικεύει και ενεργοποιεί την ουσιαστική απαγόρευση ή επιταγή, με βάση σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση (verwaltungsakzessorische Tatbestände). Παράδειγμα εγκλήματος είναι η μη συμμόρφωση προς αποφάσεις της ΕπΑντ, οι οποίες θέτουν όρους και προϋποθέσεις κατά την έγκριση συγκεντρώσεων (άρθρο 44, παρ. 1 εδ. β'). Στη δεύτερη κατηγορία εγκλημάτων του ανταγωνισμού υπάγονται οι παραβάσεις τυπικών υποχρεώσεων. Αυτές διακρίνονται περαιτέρω στις παραβάσεις επιταγών γνωστοποίησης και πληροφόρησης, που τιμωρούνται ως εγκλήματα παράλειψης, και στις παραβάσεις αποφάσεων της ΕπΑντ, εκτός εκείνων που εξειδικεύουν ουσιαστικές απαγορεύσεις και επιταγές.

10.4. Κανονιστική παρέμβαση σε κλάδους της οικονομίας

552. Στην ΕπΑντ έχει ανατεθεί δυνάμει του άρθρου 11 ν. 3959/2011 η επιβολή ρυθμιστικών κανόνων στην αγορά, εφόσον διαπιστωθεί, κατ' αρχάς, η μη ύπαρξη συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε κάποιον κλάδο. Αναλυτικότερα, κατόπιν αιτήματος του αρμόδιου υπουργού ή αυτεπάγγελα, η ΕπΑντ εξετάζει συγκεκριμένο κλάδο της ελληνικής οικονομίας που υπάγεται στην αρμοδιότητά της και κρίνει ότι η εφαρμογή των άρθρων 1, 2 και 5 μέχρι 10 ν. 3959/2011 δεν επαρκεί για τη δημιουργία συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί, με αιτιολογημένη απόφασή της, να λάβει κάθε αναγκαίο μέτρο για τη δημιουργία συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού στο συγκεκριμένο κλάδο της οικονομίας.
553. Η ΕπΑντ, το αργότερο μέσα σε ενενήντα ημέρες από την έναρξη της διαδικασίας διερεύνησης, δημοσιοποιεί τις αιτιολογημένες απόψεις της ως προς τη μη ύπαρξη συνθηκών ανταγωνισμού στο συγκεκριμένο υπό εξέταση κλάδο της εθνικής οικονομίας, καθορίζοντας και τις επί μέρους αγορές από τις οποίες αποτελείται ο κλάδος αυτός. Η ΕπΑντ δημοσιοποιεί τις απόψεις της επαρκώς και με πρόσφορο τρόπο και θέτει αυτές και σε δημόσια διαβούλευση. Η επαρκής δημοσιοποίηση των απόψεων εξασφαλίζεται με σχετική περιληπτική ανακοίνωση σε δύο τουλάχιστον οικονομικές εφημερίδες πανελληνίας κυκλοφορίας, καθώς και με πλήρη δημοσίευση στο διαδικτυακό τόπο. Η δημόσια διαβούλευση διαρκεί τουλάχιστον τριάντα ημέρες.
554. Στην περίπτωση των κανονιστικών παρεμβάσεων, η ΕπΑντ μετατρέπεται από όργανο εφαρμογής των κανόνων σε νομοθέτη. Η ρύθμιση αυτή επελέγη όχι με σκοπό τον έλεγχο παραβατικών επιχειρηματικών συμπεριφορών, αλλά τη διορθωτική

παρέμβαση στη διάρθρωση συγκεκριμένων αγορών. Η κανονιστική παρέμβαση της ΕπΑντ είναι ιδιαίτερα δραστικό εργαλείο, και γι' αυτό ασκείται πάντα υπό απολύτως αυστηρές προϋποθέσεις που θέτουν οι αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Εντούτοις, η κανονιστική παρέμβαση δεν θα πρέπει να οδηγεί σε χαλάρωση των ελέγχων παράνομων επιχειρηματικών συμπεριφορών ούτε και να περιορίζει την επιχειρηματική συμπεριφορά με κανόνες που υπαγορεύονται από την ΕπΑντ⁷⁹⁹.

10.5. Παραγραφή

555. Σύμφωνα με το άρθρο 25 του Κανονισμού 1/2003 θεσπίζεται διάρκεια πέντε ετών, ως προθεσμία παραγραφής των εξουσιών της Επιτροπής για την επιβολή προστίμων στις επιχειρήσεις που παραβιάζουν τις κείμενες διατάξεις προστασίας του ανταγωνισμού. Στην εθνική έννομη τάξη ο ν. 703/1977 δεν προέβλεπε ουδεμία προθεσμία παραγραφής. Συχνά οι επιχειρήσεις προσέφευγαν δικαστικώς κατά της άνευ χρονικών ορίων εξουσίες της ΕπΑντ. Όπως είχε κριθεί νομολογιακά, σύμφωνα με την αρχή της εύλογης προθεσμίας εντός της οποίας οφείλει να ενεργεί η διοίκηση, η πενταετία αποτελεί την «εύλογη διάρκεια» της διαδικασίας εντός της οποίας μπορούν να επιβληθούν κυρώσεις από την ΕπΑντ⁸⁰⁰. Με το άρθρο 42 του ν. 3959/2011, εισήχθη καταρχήν πενταετής προθεσμία παραγραφής και απώτατη δεκαετή προθεσμία παραγραφής για την επιβολή προστίμου, ανεξαρτήτως τυχόν διακοπτικών της παραγραφής ενεργειών. Η παραγραφή καλύπτει όχι μόνο την επιβολή κυρώσεων, αλλά και την ίδια τη διαπίστωση της παράβασης⁸⁰¹. Για τη συνδρομή ή όχι της παραγραφής σε μια υπόθεση, είναι σημαντική η διαπίστωση τυχόν ύπαρξης ενιαίας και διαρκούς παράβασης, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, καθότι στην περίπτωση αυτή η παραγραφή εκκινεί από την τελευταία πράξη της παράβασης, ήτοι από τον χρόνο της τεκμαιρόμενης λήξης της παράβασης και έως το πρώτο μέτρο έρευνας της ΕπΑντ προς την ελεγχόμενη εταιρία.

11. Εναλλακτικοί Τρόποι Εξέτασης Υποθέσεων Δικαίου του Ανταγωνισμού

11.1. Διαδικασία διευθέτησης διαφορών

556. Ως Διαδικασία Διευθέτησης Διαφορών ορίζεται η διαδικασία συνεργασίας της ελεγχόμενης επιχείρησης (ή και ένωσης επιχειρήσεων) για την αποκάλυψη των στοιχείων της παραβατικής συμπεριφοράς. Από την πλευρά της, η επιχείρηση

⁷⁹⁹. Τζουγανάτος Δ. (2022). *Ζητήματα κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ ανεξάρτητων αρχών – Ειδικότερα της εφαρμογής των κανονισμών ανταγωνισμού σε υπό ρύθμιση αγορές*. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 3, σελ. 653 επ.

⁸⁰⁰. ΔΕΦΑΘ 2017/2010.

⁸⁰¹. ΣτΕ 1976/2015.

αποδέχεται την ευθύνη της, γεγονός που συμβάλλει στην επιτάχυνση της διαδικασίας η οποία καταλήγει στην έκδοση της σχετικής απόφασης σύμφωνα με τα άρθρα 7 και 23 Κανονισμού 1/2003⁸⁰². Η συνεργασία στην οποία αναφέρεται η διαδικασία αυτή διαφέρει από την εθελούσια παροχή αποδεικτικών στοιχείων για την ενεργοποίηση ή την προώθηση των ερευνών που διενεργεί η Αρχή Ανταγωνισμού, η οποία καλύπτεται από την ανακοίνωση σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων («διαδικασία περί επιείκειας»).

557. Σκοπός της Διαδικασίας Διευθέτησης Διαφορών είναι η απλοποίηση και επιτάχυνση της διοικητικής διαδικασίας έκδοσης αποφάσεων από την Επιτροπή για παραβάσεις των σχετικών κανόνων δικαίου (άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ), καθώς και ο περιορισμός του αριθμού των προσφυγών που ασκούνται κατά των αποφάσεων της Επιτροπής ενώπιον των Δικαστηρίων⁸⁰³. Και τούτο, προκειμένου να παρασχεθεί στην Επιτροπή η δυνατότητα να εξετάζει περισσότερες υποθέσεις με τους ίδιους πόρους και με λιγότερη διοικητική επιβάρυνση, να αυξάνει, έτσι, τον αποτρεπτικό χαρακτήρα της δράσης της και να ενισχύει, συγχρόνως, τον ανταγωνισμό στην ελληνική οικονομία όσο και το ενδιαφέρον των πολιτών για την αποτελεσματική και έγκαιρη τιμωρία των παραβατών. Στο πλαίσιο αυτό, στις επιχειρήσεις που συμβάλλουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής μπορεί να επιβάλλονται μειωμένα πρόστιμα⁸⁰⁴.
558. Η συμβολή αυτή λαμβάνει τη μορφή της ελικρινούς, ανέκκλητης και ανεπιφύλακτης παραδοχής εκ μέρους της εμπλεκόμενης επιχείρησης της αποδιδόμενης σε αυτή συμμετοχής στην παράβαση και της ευθύνης που συνεπάγεται η συμμετοχή αυτή,

⁸⁰². Ανακοίνωση Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την διεξαγωγή διαδικασιών διευθέτησης διαφορών ενόψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου σε περιπτώσεις συμπράξεων, ΕΕ C 167 της 02.07.2008, σελ. 1 επ.

⁸⁰³. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-456/10, *Timab Industries and Cie financière et de participations Roullier (CFPR)*, ECLI:EU:T:2015:296, σκ. 60.

⁸⁰⁴. Κατά πάγια ενωσιακή νομολογία, μείωση του προστίμου λόγω συνεργασίας κατά τη διοικητική διαδικασία δικαιολογείται εάν η συμπεριφορά της επιχείρησης διευκόλυνε την εκ μέρους της Αρχής Ανταγωνισμού διαπίστωση της παραβάσεως και, ενδεχομένως, την παύση της, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-297/98 P, *SCA Holding Ltd*, ECLI:EU:C:2000:633, σκ. 36' Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-328/05 P, *SGL Carbon AG*, ECLI:EU:C:2007:277, σκ. 83' Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-311/94, *BPB de Eendracht NV*, ECLI:EU:T:1998:93, σκ. 325. Μείωση του προστίμου δικαιολογείται, επίσης, και στην περίπτωση που επιχείρηση συνδράμει την Επιτροπή στην ευκολότερη διαπίστωση του υποστατού της παράβασης, ιδίως με την εκ μέρους της επιχείρησης αναγνώριση της συμμετοχής της στην παράβαση ή με την μη αμφισβήτηση των πραγματικών ισχυρισμών επί των οποίων θεμελιώνεται η παράβαση, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-298/98 P, *Metsä-Serla Sales Oy*, ECLI:EU:C:2000:634, σκ. 56, 59 και 60' Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-57/02 P, *Compañía española para la fabricación de aceros inoxidables SA (Acerinox)*, ECLI:EU:C:2005:453, σκ. 88. Σχετικά στο εθνικό δίκαιο είναι τα άρθρα 29B έως και 29Z v. 3959/2011.

καθώς και της παραίτησής της από την άσκηση συγκεκριμένων δικονομικών δικαιωμάτων και, στο πλαίσιο αυτό, δικαιολογεί μείωση του προστίμου που επιβάλλεται από την Επιτροπή⁸⁰⁵. Ανταμοιβή της επιχείρησης συνιστά η μείωση του προστίμου κατά 10% που πρόκειται να επιβληθεί.

559. Στην εθνική νομοθεσία, στο άρθρο 29Α⁸⁰⁶ του ν. 3959/2011 προβλέπεται η δυνατότητα της ΕπΑντ να θεσπίσει με απόφασή της διαδικασία διευθέτησης διαφορών. Στο πλαίσιο αυτό, αντίστοιχα με την ενωσιακή ρύθμιση, επιχειρήσεις για τις οποίες διεξάγονται έρευνες για συμμετοχή σε οριζόντια σύμπραξη και σε βάρος των οποίων έχουν συλλεχθεί αποδεικτικά στοιχεία και έχει στοιχειοθετηθεί παράβαση του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή/και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, αναγνωρίζουν ανεπιφύλακτα τη συμμετοχή τους σε αυτή και τη συναφή ευθύνη τους και παραιτούνται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, από το δικαίωμά τους για πλήρη πρόσβαση στον διοικητικό φάκελο της υπόθεσης και από το δικαίωμα προφορικής ακρόασης κατά τη συζήτηση ενώπιον της ΕπΑντ⁸⁰⁷.

560. Στην περίπτωση αυτή, η απόφαση διαπίστωσης παράβασης από την ΕπΑντ κατά το άρθρο 29Α, τελευταίο εδάφιο του ν. 3959/2011 σε συνδυασμό με το άρθρο 25B, παρ. 1, 2 και 3 του ίδιου νόμου, εκδίδεται κατ' απλοποιημένη διαδικασία⁸⁰⁸, αφού έχουν ληφθεί υπόψη οι ισχυρισμοί, νομικοί και πραγματικοί, και οι θέσεις των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, όπως υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της διαδικασίας. Με την ίδια απόφαση προβλέπεται η επιβολή προστίμου στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, κατά το άρθρο 25 και 25B παρ. 1 έως 4 του ν. 3959/2011 και σύμφωνα με την Ανακοίνωση της ΕΑ - Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων της 07.07.2022, μειωμένου κατά ποσοστό 15%⁸⁰⁹ λόγω υπαγωγής της υπόθεσης στη διαδικασία.

⁸⁰⁵. Η μείωση του προστίμου δικαιολογείται ενόψει της συνεργασίας της εμπλεκόμενης επιχείρησης υπό την παραπάνω έννοια. Η ΕπΑντ, ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή με αποκλειστική αρμοδιότητα την εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού με την έκδοση εκτελεστών αποφάσεων που υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο, δεν διαπραγματεύεται με τις ελεγχόμενες επιχειρήσεις το ζήτημα της ύπαρξης της παράβασης και της επιβολής της κατάλληλης κύρωσης.

⁸⁰⁶. Το άρθρο 25α θεσπίστηκε και εισήχθη στο ν. 3959/2011 με το άρθρο 105 του ν. 4389/2016 (Α' 94). Εν συνεχεία, το άρθρο 25α καταργήθηκε με το άρθρο 19 του ν. 4886/2022 (Α' 12) και το νέο άρθρο 29Α θεσπίστηκε και εισήχθη στο ν. 3959/2011 με το άρθρο 29 του ν. 4886/2022.

⁸⁰⁷. Άρθρο 14 παρ. 2 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (B' 117).

⁸⁰⁸. Απόφαση ΕπΑντ 790/2022, Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία για τη διευθέτηση διαφορών σε υποθέσεις απαγορευμένων συμπράξεων, πρόσκλησης σε απαγορευμένη σύμπραξη και ανακοίνωσης μελλοντικών προθέσεων τιμολόγησης προϊόντων και υπηρεσιών μεταξύ ανταγωνιστών και περιπτώσεων κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης κατά παράβαση των άρθρων 1, 1Α και 2 του ν. 3959/2011, όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 4886/2022 και ισχύει ή/και των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ.

⁸⁰⁹. Ενδεικτικά, Απόφαση ΕπΑντ 793/2022 ως προς παράβαση στην αγορά πορθημιακής σύνδεσης του λιμένα Ηγουμενίτσας με τη νήσο Κέρκυρα.

11.2. Ανάλυση Δεσμεύσεων

561. Δυνάμει του άρθρου 9 του Κανονισμού 1/2003, όταν η Επιτροπή σκοπεύει να εκδώσει απόφαση με την οποία να απαιτεί την παύση μιας παράβασης και οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις προσφέρονται να αναλάβουν ορισμένες δεσμεύσεις για να ανταποκριθούν στις αντιρρήσεις της Επιτροπής κατά την προκαταρκτική της εκτίμηση, τότε η Επιτροπή δύναται με απόφασή της να καταστήσει αυτές τις δεσμεύσεις υποχρεωτικές για τις επιχειρήσεις⁸¹⁰. Η απόφαση της Επιτροπής δύναται να εκδοθεί για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και πρέπει να συμπεραίνει ότι δεν συντρέχουν πλέον λόγοι να αναλάβει δράση η Επιτροπή. Η Επιτροπή δύναται κατόπιν αιτήματος ή αυτεπαγγέλτως να κινήσει εκ νέου τη διαδικασία: α) σε περίπτωση ουσιαστικής μεταβολής των γεγονότων στα οποία βασίσθηκε η απόφαση· β) αν οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις αθετήσουν τις δεσμεύσεις που έχουν αναλάβει, ή γ) αν η απόφαση έχει στηριχθεί σε ελλιπείς, ανακριβείς ή παραπλανητικές πληροφορίες των εμπλεκόμενων μερών.
562. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής οι επιχειρήσεις προτείνουν στην Επιτροπή να αναλάβουν δεσμεύσεις ικανές να παραμερίσουν τις αντιρρήσεις της⁸¹¹ και η Επιτροπή θα πρέπει να μπορεί να καθιστά τις δεσμεύσεις αυτές υποχρεωτικές για τις επιχειρήσεις, εκδίδοντας σχετική απόφαση. Οι αποφάσεις δέσμευσης θα πρέπει να διαπιστώνουν ότι δεν συντρέχουν πλέον λόγοι δράσης εκ μέρους της Επιτροπής, δίχως να συνάγουν ότι υπήρχε ή ότι εξακολουθεί να υπάρχει παράβαση. Οι αποφάσεις ανάληψης δεσμεύσεων, όμως, δεν θίγουν την αρμοδιότητα των αρχών ανταγωνισμού και των δικαστηρίων των κρατών μελών να προβαίνουν στη σχετική διαπίστωση παράβασης και να αποφασίζουν ως προς την υπόθεση. Σε περιπτώσεις

⁸¹⁰. Οι αποφάσεις αποδοχής δεσμεύσεων, μολοντί δεν παρέχουν σαφή εικόνα σχετικά με την ύπαρξη ή μη συμπεριφοράς αντίθετης προς τους απαγορευτικούς κανόνες ανταγωνισμού, δεδομένου ότι δεν καταλήγουν σε οριστική εκτίμηση της εξεταζόμενης συμπεριφοράς, δεν απέχουν εντούτοις πολύ από την οριστική εκτίμηση, από την άποψη, αφενός ότι η Επιτροπή έχει φθάσει σε τέτοιο σημείο απόδειξης παραβατικής συμπεριφοράς, ώστε να θέτει τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις σε ανησυχία ότι θα υποστούν κυρώσεις και θα βρεθούν σε ασθενέστερη θέση, αν αντιμετωπίσουν αγωγές αποζημίωσης, και αφετέρου ότι η Επιτροπή με τις δεσμεύσεις επιτυγχάνει το ζητούμενο, δηλαδή την παύση της πιθανολογούμενης παράβασης, Τζουγανάτος Δ. (2022), ό. π., σελ. 655 επ.

⁸¹¹. Οι δεσμεύσεις βαίνουν πιο πέρα από τα μέτρα που διατάσσονται για την παύση της τυχόν παράβασης, αφού προσδιορίζονται από την ίδια την επιχείρηση. Οι δεσμεύσεις μπορεί να συνίσταται σε μέτρα συμπεριφοράς, πράξη ή παράλειψη, ή διαρθρωτικά μέτρα. Ζήτημα αναλογικότητας μπορεί να τεθεί αν η επιχείρηση προσφέρει διαζευκτικά δέσμευση συμπεριφοράς και δομικές αλλαγές, οπότε η Επιτροπή υποχρεούται καταρχάς να εξετάσει τις λιγότερο επαχθείς δεσμεύσεις, δηλαδή τις πρώτες και μόνο αν αυτές δεν είναι κατάλληλες θα προσφύγει στις δεύτερες, Κινίνη Ε. (2007). *Οι αποφάσεις δεσμεύσεων στο δίκαιο του ανταγωνισμού*. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 561 επ.

στις οποίες η Επιτροπή σκοπεύει να επιβάλει πρόστιμο δεν ενδείκνυνται αποφάσεις δέσμευσης⁸¹².

563. Πράγματι, η Επιτροπή εφαρμόζει τη δυνατότητα αυτή σε αρκετές περιπτώσεις⁸¹³. Με Απόφασή της ως προς την εταιρία Coca-Cola⁸¹⁴, η Επιτροπή αποδέχθηκε τις δεσμεύσεις της που αφορούσαν σε πιθανολογούμενες παραβάσεις κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, μέσω συμφωνιών αποκλειστικότητας, εκπτώσεων στόχων και πίστης και συνδυασμένων πωλήσεων. Στην αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας, η Επιτροπή αποδέχθηκε δεσμεύσεις για τροποποίηση των συμβατικών όρων που έθεταν προβληματισμό ως προς τη συμβατότητα τους με το δίκαιο του ανταγωνισμού, καθώς η γαλλική εταιρία EDF με δεσπόζουσα θέση στην παροχή ηλεκτρικής ενέργειας προέβαινε σε συμβάσεις προμηθειών με μεγάλους βιομηχανικούς πελάτες συμπεριλαμβάνοντας περιορισμούς ως προς τη μεταπώληση ηλεκτρικής ενέργειας⁸¹⁵. Ομοίως, ως προς τη γερμανική αγορά, η Επιτροπή έκανε δεκτές δεσμεύσεις της εταιρίας E.ON. (κατέχουσας συλλογική δεσπόζουσα θέση στη αγορά ηλεκτρικής ενέργειας) για συμπεριφορές που αφορούσαν περιορισμό της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και παρεμπόδιση επενδύσεων σε μονάδες παραγωγής ενέργειας με σκοπό την αύξηση των δικών της τιμών πώλησης και την παρεμπόδιση της απελευθέρωσης της αγοράς⁸¹⁶. Στην περίπτωση καταβολής καταχρηστικών δικαιωμάτων χρήσης ορισμένων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας για τα ηλεκτρονικά κυκλώματα «δυναμικής μνήμης τυχαίας προσπέλασης» (Dynamic Random Access Memory – DRAM) η Επιτροπή⁸¹⁷ έκανε δεκτές τις δεσμεύσεις της εταιρίας Rambus, κατέχουσας δεσπόζουσα θέση στην ως άνω τεχνολογική αγορά και οι οποίες συνίσταντο στην εξασφάλιση μη διακριτικής πρόσβασης στο σύνολο των

⁸¹². Αιτιολογική σκέψη 13 του Κανονισμού 1/2003.

⁸¹³. Κοινά κριτήρια αξιολόγησης υποθέσεων που μπορεί να επιλυθούν με τη μέθοδο της ανάληψης δεσμεύσεων περιέχονται σε έγγραφο του Δικτύου Αρχών Ανταγωνισμού: ECN Recommendation on Commitment Procedures.

⁸¹⁴. Απόφαση της Επιτροπής 2005/670/EK, της 22ας Ιουνίου 2005, σχετικά με διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 82 της συνθήκης ΕΚ και το άρθρο 54 της συμφωνίας ΕΟΧ (υπόθεση COMP/A.39.116/B2 - Coca-Cola) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2005) 1829], ΕΕ L 253 της 29.09.2005, σελ. 21.

⁸¹⁵. Απόφαση της Επιτροπής, της 17ης Μαρτίου 2010, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/39.386 - Μακροπρόθεσμες Συμβάσεις-Γαλλία) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2010) 1580], ΕΕ C 133 της 22.05.2010, σελ. 5 έως 6.

⁸¹⁶. Απόφαση της Επιτροπής, της 26ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 82 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 54 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/39.388 — Γερμανική χονδρική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και COMP/39.389 - Γερμανική αγορά εξισορρόπησης ηλεκτρικής ενέργειας) [κοινοποιήθηκε με τον αριθμό C (2008) 7367 τελικό], ΕΕ C 36 της 13.02.2009, σελ. 8 έως 8.

⁸¹⁷. Απόφαση της Επιτροπής, της 9ης Δεκεμβρίου 2009, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/38.636 - RAMBUS) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2009) 7610], ΕΕ C 30 της 06.02.2010, σελ. 17 έως 18.

ενδιαφερόμενων χρηστών δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας σχετικών με τη λειτουργία πλακιδίων ολοκληρωμένου κυκλώματος (chips).

564. Οι δεσμεύσεις όμως που καθίστανται υποχρεωτικές, πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα. Η μη συμμόρφωση με την απόφαση περί δεσμεύσεων αποτελεί, καταρχήν, σοβαρή παράβαση του δικαίου της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση ανάληψης δεσμεύσεων της εταιρίας «Microsoft» ως προς την πώληση του κυρίαρχου λειτουργικού της συστήματος «Windows» μαζί με το φυλλομετρητή της Internet Explorer («IE»). Η Επιτροπή έκανε δεκτές τις δεσμεύσεις της εταιρίας, η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά των λειτουργικών συστημάτων (for client pc operating system), προκειμένου η τελευταία να καταστήσει τεχνικώς εφικτή την εγκατάσταση από τους χρήστες και άλλων φυλλομέτρων πλην του Internet Explorer⁸¹⁸. Συγκεκριμένα, η Microsoft δεσμεύτηκε συγκεκριμένα να προσφέρει στους χρήστες του Windows μια εντελώς ελεύθερη επιλογή μεταξύ διαφόρων διαδικτυακών φυλλομετρητών με οθόνη επιλογών στα λειτουργικά συστήματα Windows XP, Windows Vista, Windows 7, καθώς και στα λειτουργικά συστήματα πελατών Windows που θα πωλούνται μετά το Windows 7. Η Microsoft δεσμεύτηκε να εμφανίζεται η οθόνη επιλογών για τους χρήστες Windows εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου που έχουν τον IE ως προεπιλεγμένο διαδικτυακό φυλλομετρητή. Ωστόσο, η εταιρία δεν συμμορφώθηκε πλήρως με το τμήμα 2 των δεσμεύσεων, δηλαδή με τη μη εμφάνιση της οθόνης επιλογών στους χρήστες εντός του ΕΟΧ, οι οποίοι έχουν το IE ως προεπιλεγμένο διαδικτυακό φυλλομετρητή. Η εταιρία ισχυρίστηκε ότι μια σειρά από τεχνικά σφάλματα και παραλείψεις οδήγησαν στη μη διάθεση της οθόνης επιλογών από την Microsoft στους θιγόμενους χρήστες. Ωστόσο, κατά την Επιτροπή δεδομένων των πόρων και της τεχνολογίας που διαθέτει, η Microsoft θα έπρεπε να είναι σε θέση να αποφεύγει τέτοιου είδους σφάλματα και θα έπρεπε να εφαρμόζει καλύτερες διαδικασίες προκειμένου να εξασφαλιστεί η ορθή εμφάνιση της οθόνης επιλογών στους θιγόμενους χρήστες. Για το λόγο αυτό η Επιτροπή επέβαλε πρόστιμο 561 εκατομμύρια ευρώ στην εταιρία, για παραβίαση των δεσμεύσεων⁸¹⁹.

⁸¹⁸. Απόφαση της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2009, σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου 102 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας ΕΟΧ [Υπόθεση COMP/39.530 - Microsoft (δεσμευμένες πωλήσεις)] [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2009) 10033], ΕΕ C 36 της 13.02.2010, σελ. 7 έως 8.

⁸¹⁹. Απόφαση της Επιτροπής, της 6ης Μαρτίου 2013, σχετικά με τη διαδικασία για την επιβολή προστίμου σύμφωνα με το άρθρο 23 παράγραφος 2 στοιχείο γ) του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου για μη συμμόρφωση με δέσμευση η οποία έχει καταστεί υποχρεωτική με απόφαση της Επιτροπής δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου [Υπόθεση COMP/39.530 - Microsoft (δεσμευμένες πωλήσεις)] [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό C (2013) 1210 final], ΕΕ C 120 της 26.04.2013, σελ. 15 έως 16.

565. Αντίστοιχα, στο εθνικό δίκαιο, σύμφωνα με το άρθρο 25Γ, παρ. 1 και 2 του ν. 3959/2011, αν η ΕπΑντ πιθανολογεί, κατά τη διάρκεια σχετικής έρευνας που διεξάγεται, παράβαση των άρθρων 1, 1Α και 2 του νόμου ή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, μπορεί με απόφασή της, αφού ζητήσει την άποψη των συμμετεχόντων στην αγορά, να αποδέχεται, την εκ μέρους των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων, ανάληψη δεσμεύσεων προς παύση της πιθανολογούμενης παράβασης και να καθιστά τις δεσμεύσεις αυτές υποχρεωτικές για τις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων⁸²⁰. Περαιτέρω, με το άρθρο 14, παρ. 2, περίπτωση ιδ, υποπερίπτωση (δδ), ν. 3959/2011 παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση στην ΕπΑντ να ρυθμίσει με απόφασή της τους όρους, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία αποδοχής δεσμεύσεων εκ μέρους των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων και θέματα σχετικά με την αναστολή των προθεσμιών των παραγράφων 4 και 5 του άρθρου 15 του ν. 3959/2011⁸²¹.
566. Ομοίως, η ΕπΑντ έχει κάνει δεκτές δεσμεύσεις με την Απόφαση 408/V/2008 που αφορά υπερτιμολόγηση των διατραπεζικών προμηθειών των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων για τα έτη 1993-2007, και με την Απόφαση 538/VII/2012, όπου έγιναν αποδεκτές οι δεσμεύσεις της εταιρίας MULTICHOICE για την άρση περιορισμών που είχαν επέλθει από τη σύναψη συμβάσεων αποκλειστικής μετάδοσης τηλεοπτικών προγραμμάτων ιδιωτικών καναλιών. Τέλος, στην Απόφαση 612/2015 η ΕπΑντ έκανε αποδεκτές τις δεσμεύσεις των καπνοβιομηχανιών, με σκοπό την αναδιατύπωση των συμβάσεών τους με τους μεταπωλητές/ διανομείς τους, ώστε να μην επιτρέπεται η υιοθέτηση αντιανταγωνιστικών πρακτικών και να αποκλείεται η απαγόρευση παθητικών πωλήσεων. Βέβαια, η εν λόγω Απόφαση αφορούσε σε ανάληψη δεσμεύσεων επί όρων νέων συμβάσεων, οι οποίες δεν είχαν τεθεί σε ισχύ ακόμη κατά την ελεγκτική διαδικασία της ΕπΑντ.
567. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι καμία από τις ως άνω αναφερόμενες περιπτώσεις δεν αφορά σε καθορισμό τιμών. Σημειώνεται ότι σε καμία περίπτωση η αρμόδια αρχή δεν υποχρεούται στην αποδοχή δεσμεύσεων που προτείνουν οι επιχειρήσεις, αλλά προβαίνει στην αποδοχή τους μόνον όταν κρίνει ότι αυτό αρμόζει ενόψει όλων των περιστάσεων της υπόθεσης⁸²². Πράγματι, η Αρχή Ανταγωνισμού έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια στο πλαίσιο της οποίας εκτιμάται η αρχή της πρόληψης και η

⁸²⁰. Οι δεσμεύσεις μπορεί να συνίστανται είτε στην ανάληψη ορισμένων υποχρεώσεων (obligations, Auflage) εκ μέρους των επιχειρήσεων, είτε στην πλήρωση κάποιων όρων (ή αιρέσεων) – (conditions, Bedingungen), Σινανιώτη Α. (2008). *Διοικητικά μέτρα για την άρση των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 4, σελ. 492 επ.

⁸²¹. Απόφαση ΕπΑντ 786/2022, Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία αποδοχής δεσμεύσεων εκ μέρους των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων και θέματα σχετικά με την αναστολή των προθεσμιών των παραγράφων 4 και 5 του άρθρου 15 του Ν. 3959/2011, όπως ισχύει.

⁸²². Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-441/07 P, Alrosa Company Ltd, ECLI:EU:C:2010:377, σκ. 59-69.

επανορθωτική αρχή, γίνεται δε στάθμιση αυτών με την προκύπτουσα από τις δεσμεύσεις ωφέλεια⁸²³, προκειμένου να επιλεγεί η πλέον κατάλληλη από άποψη δημοσίου συμφέροντος συνέπεια στο πλαίσιο της αποκατάστασης των συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην αγορά. Στις περιπτώσεις που ενέχουν σοβαρούς περιορισμούς του ανταγωνισμού, υπερισχύει η αρχή της πρόληψης, η οποία επιβάλλει την επιβολή προστίμου, εφόσον αποδειχθεί προσηκόντως η παράβαση⁸²⁴. Και τούτο, διότι η επιβολή προστίμου σε περιπτώσεις ιδιαίτερα σοβαρών περιορισμών του ανταγωνισμού κρίνεται αποτελεσματικότερη από απόψεως πολιτικής ανταγωνισμού, καθώς το πρόστιμο διαθέτει, πέραν του κυρωτικού, και αποτρεπτικό χαρακτήρα όχι μόνο έναντι των αποδεκτών της απόφασης της αρχής ανταγωνισμού αλλά και έναντι κάθε άλλης επιχείρησης, η οποία θα είχε πρόθεση να υιοθετήσει παρόμοια συμπεριφορά. Έτσι η ΕπΑντ έχει αρνηθεί την αποδοχή δεσμεύσεων σε περιπτώσεις διαπίστωσης ιδιαίτερα σοβαρών περιορισμών του ανταγωνισμού, όπως στις Αποφάσεις: α) 369/V/2007 (Γάλατα-οριζόντιες συμπράξεις) σκ. 305 επ., β) 373/V/2007 (Γάλατα - κάθετες συμπράξεις) σκ. 45 (1) και 45 (2) επ., γ) 495/VI/2010 (Carrefour - δίκτυο δικαιόχρησης) σελ. 3, δ) 434/V/2009 (Nestlé) σελ. 4 επ., και ε) 520/VI/2011 (Tasty) σελ. 2.

11.3. Πρόγραμμα «Επιείκειας»

568. Η φύση των συμπράξεων των εταιριών ενέχει, εκ της γέννησής τους και της ανάγκης διατήρησής τους, «μυστικότητα». Οι συμπράξεις είναι συνήθως δύσκολο να ανιχνευθούν και να διεξαχθούν οι σχετικές έρευνες χωρίς τη συνεργασία των επιχειρήσεων ή των ιδιωτών που εμπλέκονται σ' αυτές⁸²⁵. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του καρτέλ των παραγωγών οργανικών υπεροξειδίων (Akzo και Peroxid Chemie GmbH & Co. KG). Η κυρίως συμφωνία είχε ως στόχο να διατηρήσει τα μερίδια αγοράς, να συντονίσει τις αυξήσεις των τιμών και βασίστηκε σε μία γραπτή «σύμβαση» του 1971. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ήταν ότι το καρτέλ για την επίτευξη του στόχου του λειτουργούσε υπό την αιγίδα ενός ανεξάρτητου οργανισμού (AC Treuhand από το 1993), ο οποίος παρακολουθούσε τα λεπτομερή στοιχεία πωλήσεων των συμμετεχουσών εταιριών. Με τον τρόπο αυτό παρακολουθούσαν εκ του σύνεγγυς, οι πελάτες κατανέμονταν και, σε περιπτώσεις παρέκκλισης από το ζητούμενο μερίδιο της αγοράς, παρέχονταν αποζημιώσεις ή επανακατανέμονταν οι πελάτες. Επί σειρά ετών έλαβαν χώρα τακτικές συνεδριάσεις με στόχο το συντονισμό

⁸²³. Απόφαση ΕπΑντ 588/2014, σκ. 2.

⁸²⁴. Απόφαση ΕπΑντ 657/2018, σκ. 104 επ.

⁸²⁵. Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε υποθέσεις συμπράξεων (καρτέλ), ΕΕ C 298 της 08.12.2006, σελ. 17, σκ. 3.

της λειτουργίας της συμφωνίας. Το καρτέλ διήρκεσε με επιτυχία για περίπου 30 έτη και ήταν αδύνατο να αποκαλυφθεί, λόγω της άριστης οργάνωσής του⁸²⁶.

569. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή θεωρεί ότι αποτελεί συμφέρον της ενωσιακής πολιτικής να ανταμείβει τις επιχειρήσεις που εμπλέκονται σ' αυτή τη μορφή παράνομων πρακτικών και οι οποίες είναι πρόθυμες να θέσουν τέλος στη συμμετοχή τους και να συνεργασθούν στις έρευνές της. Η συνεργασία μιας ή περισσότερων επιχειρήσεων μπορεί, επομένως, να δικαιολογεί μείωση ή/και απαλλαγή του προστίμου από την Επιτροπή.
570. Κάθε μείωση του ύψους του προστίμου πρέπει να είναι ανάλογη με την πραγματική συμβολή της επιχείρησης, όσον αφορά την ποιότητα και τον χρόνο της παρέμβασής της, στη διαπίστωση της παράβασης από την Επιτροπή, δηλαδή την παροχή στοιχείων προστιθέμενης αξίας σε σχέση με τα υπάρχοντα ήδη στον φάκελο⁸²⁷. Επιπλέον των στοιχείων, απαιτείται παράλληλα δήλωση της επιχείρησης (corporate statement, déclaration de l'entreprise, Unternehmensklärung), που εμπεριέχει ορισμένα ελάχιστα στοιχεία, όπως λεπτομερή περιγραφή της καταγγελλόμενης σύμπραξης, στοιχεία των φυσικών και νομικών προσώπων της προσφεύγουσας και των λοιπών μετεχουσών επιχειρήσεων, καθώς και των αρχών ανταγωνισμού εντός ή εκτός της ΕΕ, τις οποίες η αιτούσα προσέγγισε ή προτίθεται να προσεγγίσει.
571. Τα προγράμματα επιείκειας είναι ακόμα ένα πεδίο, όπως όλα τα ζητήματα που έχουν σχέση με τον ελεύθερο ανταγωνισμό, εφαρμογής της οικονομικής ανάλυσης. Έκφραση της θεωρίας των παιγνίων -η οποία παρουσιάστηκε ανωτέρω- υπό την εκδοχή του λεγόμενου «διλήμματος των φυλακισμένων» (prisoners dilemma) τυγχάνει εφαρμογής στην παρούσα περίπτωση. Οι εμπλεκόμενες σε καρτέλ επιχειρήσεις, με δεδομένη την ύπαρξη του προγράμματος, μη έχοντας πληροφόρηση σχετικά με τις κινήσεις και τις εν γένει προθέσεις των υπολοίπων μελών ενός καρτέλ είναι, επίσης, εκ των πραγμάτων υποχρεωμένες να επιλέξουν τάχιστα την καλύτερη δυνατή στρατηγική, η οποία θα τις φέρει σε πλεονεκτικότερη θέση έναντι των λοιπών μελών του καρτέλ εφόσον η έρευνα οδηγήσει σε δυσμενή για όλες τις επιχειρήσεις αποτελέσματα. Σημαντική παράμετρος για την εξέλιξη της επιχειρηματικής επιλογής αποτελεί η ταχύτητα με την οποία θα ενεργήσουν στην συνεργασία με την Επιτροπή, καθώς αυτή είναι που έχει καθοριστική σημασία. Το ευεργέτημα της πλήρους απαλλαγής από το πρόστιμο μπορεί να το απολαύσει μόνο η πρώτη επιχείρηση, η

⁸²⁶. Απόφαση της Επιτροπής 2005/349/ΕΚ, της 10ης Δεκεμβρίου 2003, σχετικά με διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/E-2/37.857 — Οργανικά υπεροξειδία), ΕΕ L 110 της 30.04.2005, σελ. 44 έως 47.

⁸²⁷. Μερτικοπούλου Β. (2007). Πολιτική επιείκειας: Η κοινοτική ανακοίνωση του 2006, το Πρότυπο Πρόγραμμα Επιείκειας του Ε.Δ.Α. και το Πρόγραμμα Επιείκειας της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 3, σελ. 882.

πρώτη αιτούσα την ένταξή της στο πρόγραμμα, υπό τον όρο βεβαίως ότι θα πληροί και τις λοιπές σχετικές προϋποθέσεις που απαιτούνται προς τούτο⁸²⁸.

572. Στο εθνικό δίκαιο ισχύει η Απόφαση 791/2022 της ΕπΑντ, σύμφωνα με τα άρθρα 14, παρ. 2, περίπτωση ιδ), υποπερίπτωση ββ) και 29B-29Z του ν. 3959/2011, για τους όρους και τις προϋποθέσεις απαλλαγής ή μείωσης των προστίμων που επιβάλλονται σε βάρος επιχειρήσεων και φυσικών προσώπων που συμβάλλουν στη διερεύνηση οριζόντιων συμπράξεων του άρθρου 1 του ίδιου νόμου ή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Με το νέο εθνικό «πρόγραμμα επιείκειας» η αιτούσα επιχείρηση (η διάταξη επεκτείνεται και στην περίπτωση ένωσης επιχειρήσεων) μπορεί να ζητήσει τη χορήγηση «αριθμού προτεραιότητας» (marker). Η χορήγηση αριθμού προτεραιότητας προστατεύει τη θέση της στη σειρά προτεραιότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο και της επιτρέπει έτσι να συλλέξει μέσα σε αυτό το διάστημα τις πληροφορίες και τα αποδεικτικά στοιχεία που είναι απαραίτητα προκειμένου να ανταποκριθεί στους όρους και στις σχετικές ελάχιστες απαιτήσεις απαλλαγής από τα πρόστιμα. Για τα φυσικά πρόσωπα, η υπαγωγή στο πρόγραμμα επιείκειας συνιστά και λόγο εξάλειψης του αξιοποίνου ως προς το αδίκημα της συμμετοχής σε απαγορευμένη σύμπραξη (άρθρο 44 ν. 3959/2011), υπό μια σειρά προϋποθέσεων (παρ. 3^Α, άρθρο 44, ν. 3959/2011)⁸²⁹.
573. Με τα ανωτέρω συνοπτικά αναφερθέντα παρουσιάστηκε ο βασικός κορμός των δικαιικών ρυθμίσεων για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού πρωτίστως της Ένωσης αλλά και της Ελλάδος, με σκοπό να αναδειχθούν επιχειρηματικές συμπεριφορές οι οποίες κρίνονται παράνομες. Αξίζει, βέβαια, να τονιστεί, ότι όπως οι περισσότεροι κλάδοι του δικαίου, έτσι και αυτός του ελεύθερου και ανόθευτου ανταγωνισμού είναι πρωτίστως εκ φύσεως δυναμικός και μεταβαλλόμενος.

⁸²⁸. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ΗΠΑ, τόπο καταγωγής του προγράμματος επιείκειας (ονομαζόμενο πρόγραμμα αμνηστίας), εκείνη η επιχείρηση η οποία αιτείται δεύτερη την ένταξη της στο πρόγραμμα, ακόμα και λίγες μόνο ώρες, μετά την πρώτη επιχείρηση, όχι μόνο δεν μπορεί να απολαύσει το ευεργέτημα της ευνοϊκής μεταχείρισης αλλά συνήθως υπόκειται σε βαρύτατα πρόστιμα και ποινικές κυρώσεις.

⁸²⁹. Ζευγώλης Ν. (2022), ό. π., σελ. 125 επ.

ΜΕΡΟΣ Γ΄ : Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΣΥΓΚΕΡΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

1. Η διαρκής διεγκυστίνδα μεταξύ δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού και της λειτουργίας της σύγχρονης οικονομίας της αγοράς της Ε.Ε.

574. Με επίκεντρο τη λειτουργία της επιχείρησης, οι κανόνες που παρουσιάστηκαν ανωτέρω, αφενός οι οικονομικοί και αφετέρου οι νομικοί, αποκτούν σημασία κατά την εφαρμογή τους. Μετά από 60 χρόνια εφαρμογής του δίκαιου του ανταγωνισμού, η ευρωπαϊκή οικονομία βρίσκεται σε ένα αξιοσημείωτο σταυροδρόμι - με την ανάγκη για οικονομική ανάκαμψη από μια βαθιά κρίση (χρηματοπιστωτική και υγειονομική) που χαρακτηρίζεται από ακραίες διακυμάνσεις τόσο στην προσφορά όσο και στη ζήτηση, εντός και εκτός Ευρώπης, καθώς και με την ανάγκη για βαθιές αλλαγές στις επιχειρηματικές πρακτικές και μοντέλα, την ανάγκη για τεράστιες μακροπρόθεσμες επενδύσεις για τη διασφάλιση της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης και της μελλοντικής ανταγωνιστικότητάς της και ανοικτής στρατηγικής αυτονομίας σε παγκόσμιο πλαίσιο⁸³⁰.
575. Για να επιτύχει αυτούς τους στόχους, η Ευρώπη χρειάζεται μια ισχυρή και ανθεκτική ενιαία αγορά που να υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα σε όλα τα στάδια της, να δίνει τη δυνατότητα σε επιχειρήσεις όλων των μεγεθών να αξιοποιήσουν στο έπακρο την ευρωπαϊκή κλίμακα και να επιτύχουν οι ίδιες κλίμακα για να ανταγωνιστούν καλύτερα σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Η Ε.Ε. χρειάζεται ανοικτές και ανταγωνιστικές αγορές που στέλνουν τα σωστά σήματα τιμών για να οδηγήσουν τις επενδύσεις για να επιτρέψουν και να αναπτύξουν πρωτοποριακή καινοτομία για πιο πράσινα προϊόντα, υπηρεσίες και αλυσίδες αξίας, πιο προηγμένες ψηφιακές υποδομές και εργαλεία (π.χ. clouds, μικροεπεξεργαστές, τεχνητή νοημοσύνη) και λιγότερο ρυπογόνες και πιο αποτελεσματικές τεχνολογίες παραγωγής. Περαιτέρω, η Ένωση χρειάζεται επιλογή προϊόντων και υπηρεσιών, συμβάλλοντας σε αξιόπιστες και ποικίλες αλυσίδες εφοδιασμού και στην έγκαιρη κάλυψη της ζήτησης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και καταναλωτών. Οι επιλογές αυτές θα πρέπει να καταστούν προσιτές σε όλους, προς όφελος ιδίως των νοικοκυριών και των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Παράλληλα, θα πρέπει να διατηρηθεί η συνοχή της ενιαίας αγοράς, έτσι ώστε η ενίσχυσή της να μην οδηγήσει σε αυξανόμενες οικονομικές, κοινωνικές και εδαφικές ανισότητες.
576. Το ΔΕΕ έχει τονίσει σε πολυάριθμες περιπτώσεις ότι: *«προβλέποντας την εγκαθίδρυση καθεστώτος που εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς, το άρθρο [3, στοιχείο ζ] απαιτεί, κατά μείζονα λόγο, **τη μη κατάργηση του***

⁸³⁰. COM (2021) 713 τελικό. Μια πολιτική ανταγωνισμού κατάλληλη για νέες προκλήσεις.

ανταγωνισμού· αυτή η απαίτηση είναι τόσο ουσιώδης, ώστε χωρίς αυτή, πολυάριθμες διατάξεις της Συνθήκης δεν θα είχαν αντικείμενο»⁸³¹. Ομοίως, από τη νομολογία προκύπτει ότι ο σχετικός με τις τιμές ανταγωνισμός είναι τόσο σημαντικός που ουδέποτε μπορεί να εξαλειφθεί⁸³².

577. Ο ανταγωνισμός των τιμών και ο ανταγωνισμός στην αγορά, όμως, είναι αποτέλεσμα των επιχειρήσεων και όχι της νομοθετικής εξουσίας. Για το λόγο αυτό, η επίδραση του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού στην άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ιδίως υπό τη δικαιοπλαστική εξουσία των αρχών ανταγωνισμού και του δικαστή. Πράγματι, στη διαπάλη κράτους και φορέων επιχειρηματικής δραστηριότητας, ο εφαρμοστής του δικαίου επιλύει τη διαφορά ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή των σχετικών διατάξεων βάσει των αρχών που απορρέουν από το Σύνταγμα, τη ΣΛΕΕ, την ενωσιακή και εθνική Νομολογία, την ΕΣΔΑ, αλλά και σταθμίζοντας το δημόσιο και ιδιωτικό συμφέρον⁸³³. Ενώπιον, όμως, των αρχών ανταγωνισμού και των δικαστηρίων οι επιχειρήσεις αμφισβητούν εντόνως την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού ως αντικειμένων στην οικονομική λειτουργία της αγοράς. Η ανάλυση των ισχυρισμών αυτών ακολουθεί συνοπτικά κατωτέρω.

2. Οι αιτιάσεις των επιχειρήσεων ενώπιον των Αρχών Ανταγωνισμού

578. Η ερμηνεία των επιχειρηματικών πρακτικών και συμπεριφορών στην αγορά, υπό το πρίσμα της συμμόρφωσης με το περιεχόμενο των κανόνων δικαίου, αμφισβητείται έντονα από τις επιχειρήσεις ενώπιον των Αρχών, αλλά και ενώπιον των Δικαστηρίων. Βασικό κορμό της επιχειρηματολογίας αποτελεί η ένσταση ότι οι αποδιδόμενες ως παραβάσεις του δικαίου, εξηγούνται λογικά από την επιχειρηματική/οικονομική οπτική της λειτουργίας της ανοικτής αγοράς. Όπως ενδεικτικά, μεταξύ μιας πληθώρας οικονομικών ισχυρισμών και αποφάσεων επί αυτών, αναφέρονται οι κάτωθι αιτιάσεις για τη δικαιολόγηση συμπεριφορών που κρίθηκαν εν τέλει ως περιορίζουσες τον ανταγωνισμό:
579. Ως προς τις συναντήσεις και τις επαφές των επιχειρήσεων: Στην περίπτωση συναντήσεων παραγωγών πολυπροπυλενίου, οι επιχειρήσεις ισχυρίστηκαν ότι για έναν επιχειρηματία, η συμμετοχή σε συναντήσεις μεταξύ μελών του ίδιου

⁸³¹. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc., ECLI:EU:C:1973:22, σκ. 24.

⁸³². Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-26/76, Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG, ECLI:EU:C:1977:167, σκ. 21.

⁸³³. Οι αρχές της ασφάλειας δικαίου, η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της επεικέστερης διάταξης αποτελούν, επί παραδείγματι, φραγμό στις διαδοχικές παρατάσεις παραγραφής στο πλαίσιο ορθής δημοσιονομικής πολιτικής προστασίας της λειτουργίας των επιχειρήσεων και σεβασμού της ασφάλειας δικαίου.

επαγγελματικού κλάδου δεν μπορεί να συνιστά αφ' εαυτής αδίκημα. Σε διαφορετική περίπτωση, δημιουργείται, κατά παραγνώριση των δικαιωμάτων του συνέρχεσθαι, της ελευθερίας γνώμης, συζητήσεως και του συνεταιρίζεσθαι, αυθαίρετο τεκμήριο περί παρανόμου των συναντήσεων μεταξύ επιχειρηματιών, ιδίως αυτές που δεν διενεργούνται υπό συνθήκες μυστικότητας. Για να έχει νόημα η άποψη ότι η συνάντηση ανταγωνιστών μπορεί να έχει αντικείμενο αντίθετο στο δίκαιο, θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι οι συναντήσεις προκαλούσαν διαφορετική συμπεριφορά των επιχειρήσεων από εκείνη που πιθανότατα θα είχαν χωρίς αυτές. Κάποιες φορές, όμως, δεν υπάρχει εναλλακτική λύση στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων, διότι π.χ. όλοι οι παραγωγοί υφίσταντο βαριές και σημαντικές οικονομικές ζημιές, τις οποίες είναι αναγκασμένες να μειώσουν. Η επικρινόμενη συμπεριφορά αντιστοιχεί, επομένως, προς επιτακτικό καθήκον των επιχειρήσεων, σε επίπεδο τόσο οικονομικό όσο και νομικό και ηθικό. Χαρακτηριστικά, η εταιρία Monte⁸³⁴, παραγωγός πολυπροπυλενίου ισχυρίστηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι: *«Όταν οι ναυαγοί κολυμβούν όλοι προς την ορατή στεριά, αυτό δεν είναι καρπός συμφωνίας, αλλά έκφραση του φυσικού ενστίκτου της επιβιώσεως. Οι κανόνες ανταγωνισμού επιδιώκουν την προστασία της ελευθερίας των επιχειρήσεων να πραγματοποιούν επιλογές, έναντι των εξωτερικών αντιξοοτήτων και όχι έναντι επιταγών που απορρέουν από την ίδια τη λειτουργία της επιχειρήσεως, όπως, μεταξύ άλλων, η πραγματοποίηση κέρδους.»* Το Δικαστήριο, σταχυολογώντας τους ισχυρισμούς, αναφέρει ότι η οικονομική συγκυρία δεν εξηγεί την ομοιότητα που εμφάνιζαν μεταξύ τους οι οδηγίες καθορισμού τιμών που έδιναν οι διάφοροι παραγωγοί πολυπροπυλενίου ούτε την ομοιότητά τους προς τις επιδιωκόμενες τιμές που καθορίζονταν κατά τις συναντήσεις παραγωγών. Για το νόμο δεν είναι οι συναντήσεις παράνομες, αλλά το περιεχόμενο που μπορεί να έχουν αυτές.

580. Αντίστοιχα, στην υπόθεση των συναντήσεων ελληνικών πτηνοτροφικών επιχειρήσεων, οι επιχειρήσεις υποστήριξαν ότι οι συναντήσεις δεν μπορούσαν να έχουν ως αντικείμενο τη διαμόρφωση λιανικών τιμών πώλησης και, άρα, με κανένα τρόπο δεν είχαν άμεσο αντίκτυπο στον καταναλωτή. Αυτό ιδίως επειδή οι πελάτες των επιχειρήσεων αυτών (αλυσίδες super market) είναι πανίσχυροι και δεν ενέπιπταν στην σύμπραξη. Ταυτόχρονα, δεν θα ήταν εφικτό οι συναντήσεις να οδηγούν σε συνεννόηση, καθότι αυτή είναι μη πρόσφορη για τον συνεταιρισμό λόγω της διαφορετικής οργανωτικής δομής και των διαφορετικών κοστολογικών χαρακτηριστικών αυτού. Για τις εταιρίες που συμμετείχαν, οι συναντήσεις αυτές είχαν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και εξυπηρετούσαν αμιγώς κλαδικούς σκοπούς, έναντι της απουσίας κρατικής μέριμνας και κρατικών μέτρων προστασίας ενός πολύπαθου κλάδου και πάντως δεν αποσκοπούσαν στην κερδοσκοπία. Εξάλλου, δεν θα μπορούσαν να έχουν τέτοιο αποτέλεσμα, καθώς κορυφαίο «παίκτη» της

⁸³⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-235/92 P, Montecatini SpA, ECLI:EU:C:1999:362, σκ. 135 επ.

ελληνικής αγοράς αποτελούσαν οι ανεξέλεγκτες εισαγωγές πουλερικών, οι οποίες είχαν καταλάβει το 30% του τελικού διαθέσιμου στην αγορά προϊόντος, πράγμα που καθιστούσε απρόσφορη κάθε τιμολογιακή συμφωνία. Ωστόσο, συναντήσεις τέτοιας φύσης, δηλαδή αναφορικά με την επιχειρηματική βελτίωση του κλάδου, δεν θα μπορούσαν να διεξάγονται υπό θεματική ημερήσιας διάταξης, όπως η εξής: «*Θέμα 2. Κατά περίεργο τρόπο η Πτηνοτροφία περνάει περίοδο «Απάθειας» στο θέμα της Αγοράς. Εφησυχασμός και άπνοια επικρατεί, όταν οι τιμές πώλησης διαμορφώνονται κάτω του κόστους, χωρίς να υπάρχουν πλεονάσματα παραγωγής, εν μέσω σοβαρής έλλειψης ρευστότητας. Το φαινόμενο πρέπει να συζητηθεί εδώ ώστε να γίνει κατανοητό για να αλλάξουμε ρότα, προς επιβίωση*». Σημειώσεις, πρακτικά και μαρτυρίες συνηγορούν ότι οι συναντήσεις είχαν σκοπό καθορισμού και επίβλεψης της τιμολογιακής πολιτικής⁸³⁵.

581. Ως προς την συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων: Συχνά οι επιχειρήσεις επικαλούνται κακοπιστία στη συλλογή αποδείξεων μιας παράβασης από τις ΕΑΑ. Παράδειγμα αποτελούν οι προφορικές πληροφορίες που παρέχουν οι εκπρόσωποι εταιριών σε ερωτηματολόγια των αρχών⁸³⁶. Ακόμη και αν οι πληροφορίες αυτές δεν είναι βεβαιώσεις μια παράβασης, μπορούν να αποτελούν αποδείξεις για τη διεξαγωγή μιας έρευνας της Αρχής. Η UCAR εταιρία παραγωγής ηλεκτροδίων γραφίτη είχε παράσχει, μεταξύ άλλων, τα ονόματα άλλων επιχειρήσεων που μετείχαν σε σύμπραξη, τα ονόματα αρκετών αντιπροσώπων μελών, τα κωδικοποιημένα ονόματα που χρησιμοποιούνταν για να συγκαλυφθούν οι επαφές, καθώς και διάφορες ημερομηνίες και τόπους συναντήσεων που οργανώθηκαν στο πλαίσιο της συμπράξεως, περιλαμβανομένων και των συμμετεχόντων σ' αυτές⁸³⁷. Βάσει των ενδείξεων αυτών η Επιτροπή απηύθυνε αιτήσεις παροχής πληροφοριών στις επιχειρήσεις που κατονόμασε η UCAR, καλώντας τις να επιβεβαιώσουν αν οι κατονομαζόμενοι εκπρόσωποί τους είχαν μετάσχει στις αναφερθείσες συναντήσεις και τους επισήμανε ότι διέθετε ήδη μια ασφαλή πηγή πληροφοριών. Αν και οι επιχειρήσεις αρνήθηκαν τις συναντήσεις, για το ΓΔΕΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως «αποδεικτικά στοιχεία» που συμβάλλουν στην επιβεβαίωση της υπάρξεως της

⁸³⁵. Απόφαση ΕπΑντ 563/VII/2013.

⁸³⁶. Το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι ναι μεν η Επιτροπή δικαιούται, για να διαφυλάξει την πρακτική αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του Κανονισμού 1/2003, να υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να παρέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά των οποίων έχει λάβει γνώση και να της προσκομίζουν, εν ανάγκη, τα σχετικά έγγραφα που κατέχουν, έστω και αν αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποδειχθεί, σε βάρος των ιδίων ή άλλων επιχειρήσεων, συμπεριφορά που προσβάλλει τον ελεύθερο ανταγωνισμό, δεν μπορεί όμως να θίγει τα δικαιώματα υπερασπίσεως των επιχειρήσεων με απόφαση περί αιτήσεως παροχής πληροφοριών. Έτσι, η Επιτροπή δεν μπορεί να επιβάλλει στις επιχειρήσεις την υποχρέωση να δίδουν σε ερωτήσεις απαντήσεις από τις οποίες θα αποδεικνυόταν η ύπαρξη παραβάσεως, με την απόδειξη της οποίας βαρύνεται η ίδια, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-374/87, Orkem, ECLI:EU:C:1989:387, σκ. 34 και 35.

⁸³⁷. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-236/01, Tokai Carbon Co. Ltd, ECLI:EU:T:2004:118, σκ. 430.

διαπραχθείσας παραβάσεως όχι μόνον «έγγραφα» αλλά και «πληροφορίες». Συνεπώς, οι εν λόγω πληροφορίες δεν πρέπει κατ' ανάγκη να παρέχονται γραπτώς. Αφετέρου, η πρακτική χρησιμότητα μιας αμιγώς προφορικής πληροφορίας δεν αμφισβητείται εφόσον παρέχει, παραδείγματος χάρη, στην Επιτροπή άμεσες αποδείξεις της παραβάσεως ή εφόσον, λόγω της ακρίβειάς της, ενθαρρύνει την Επιτροπή να συνεχίσει μια έρευνα την οποία θα είχε εγκαταλείψει χωρίς την πληροφορία αυτή, καθότι δεν διέθετε επαρκείς πληροφορίες εκείνη τη χρονική στιγμή.

582. Αντίστοιχα στην περίπτωση συναντήσεων αλυσίδων σούπερ-μάρκετ που εξέτασε η ΕπΑντ, κρίσιμο στοιχείο για την αποκάλυψη της φύσης τους αποτέλεσαν πληροφορίες και ετικέτες από το Αρχείο του Τμήματος Δεξιώσεων/Εκδηλώσεων σχετικά με τους Λογαριασμούς/Φακέλους των διαφόρων εκδηλώσεων που πραγματοποιούνταν στο ξενοδοχείο διοργάνωσης των εκδηλώσεων. Ειδικότερα, στο εν λόγω ξενοδοχείο δόθηκε η παραγγελία: «*ΕΠΙΘΥΜΟΥΜΕ ΝΑ ΜΗΝ ΥΠΑΡΞΕΙ ΓΡΑΠΤΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΣΕ ΠΙΝΑΚΑ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ*»⁸³⁸. Η αξιολόγηση μιας τέτοιας πληροφορίας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι οργανωτές επιθυμούσαν να ελαχιστοποιηθούν οι όποιες πιθανότητες να διαφύγει της προσοχής κάποιου και από λάθος να γίνει η οποιαδήποτε ανακοίνωση, γεγονός το οποίο υποδηλώνει την ιδιαίτερη σημασία που απεδίδετο από τις εταιρείες στη συνάντηση αυτή που παρέμενε μυστική.
583. Ως προς την αδυναμία των αρχών να ερμηνεύσουν την αποδεικτική αξία των συλλεγέντων στοιχείων μιας έρευνας υπό οικονομικούς όρους: Ως προς το σημείο αυτό, που αποτελεί και την πεμπτούσια της έρευνας της παρούσας, θα πρέπει να σημειωθεί προκαταρκτικώς ότι κατά πάγια νομολογία γίνεται δεκτό ότι, ως προς τη φύση του ελέγχου του Δικαστή, πρέπει να υπογραμμιστεί η ουσιώδης διάκριση που υφίσταται, αφενός, μεταξύ των πραγματικών δεδομένων και διαπιστώσεων, των οποίων την ενδεχόμενη ανακρίβεια μπορεί να ελέγξει ο Δικαστής υπό το πρίσμα των επιχειρημάτων και των αποδεικτικών στοιχείων που του υποβλήθηκαν, και, αφετέρου, των εκτιμήσεων οικονομικού χαρακτήρα⁸³⁹. Το Δικαστήριο δεν μπορεί μιν να υποκαταστήσει την Αρχή Ανταγωνισμού στην εκτίμηση οικονομικών ζητημάτων, πλην όμως οφείλει όχι μόνο να εξακριβώνει την ακρίβεια των προβαλλομένων αποδεικτικών στοιχείων, την αξιοπιστία και τη συνοχή τους, αλλά και να ελέγχει αν τα στοιχεία αυτά αποτελούν ένα σύνολο κρίσιμων δεδομένων που πρέπει να ληφθεί

⁸³⁸. Απόφαση ΕπΑντ 277/IV/2005, σελ. 19 επ.

⁸³⁹. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-210/01, General Electric Company, ECLI:EU:T:2005:456, σκ. 62.

υπόψη για να αξιολογηθεί μια περίπλοκη κατάσταση και αν μπορούν να στηρίξουν τα συμπεράσματα που συνήχθησαν βάσει αυτών⁸⁴⁰.

584. Στην περίπτωση της αγοράς των συνδέσμων σωληνώσεων από χαλκό και κράματα χαλκού, κατόπιν της ενέργειας μιας ιταλικής εταιρίας, της FRA.BO, να θέσει σε κυκλοφορία στην ευρωπαϊκή αγορά ένα νέο τύπο συνδέσμου σωληνώσεων, τον «μικτό σύνδεσμο σωληνώσεων νερού-φυσικού αερίου», ο οποίος είχε ήδη εγκριθεί στην Ιταλία, η Comité européen de normalisation (CEN) (ευρωπαϊκή επιτροπή προτύπων) αρνήθηκε, για λόγους ασφαλείας, να συναινέσει στην επέκταση της εγκρίσεως «σε ολόκληρη την Ευρώπη». Για το λόγο αυτό, η FRA.BO ήρθε σε επαφή με τους ανταγωνιστές της, προκειμένου να επιχειρηθεί, από κοινού, η προώθηση του συγκεκριμένου τύπου συνδέσμου σωληνώσεων, διαμορφώνοντας ένα «σενάριο», ως στρατηγικό εργαλείο για την άσκηση πιέσεως στην Επιτροπή Προτύπων⁸⁴¹. Μολονότι η προσπάθειά της αυτή απέτυχε, εντούτοις είχε ως αποτέλεσμα την πραγματοποίηση διαφόρων επαφών. Εντούτοις, από τα αποδεικτικά στοιχεία προέκυψε ότι η παρουσίαση των σωληνώσεων αυτών και η συναφής επικοινωνία με άλλες εταιρίες συνδυάστηκε από ανταλλαγή τιμολογίων στα υπόλοιπα κράτη ενώ συζητήθηκαν προβλέψεις περί αυξήσεων τιμών των προϊόντων. Για να κριθεί ότι οι επαφές θα μπορούσαν να έχουν λογική εξήγηση την επίτευξη διασταυρούμενων πωλήσεων σε άλλα κράτη μέλη ενός καινοτόμου προϊόντος, το Δικαστήριο έκρινε πως θα πρέπει τα

⁸⁴⁰. Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-12/03 P, Tetra Laval, ECLI:EU:C:2005:87, σκ. 39.

⁸⁴¹. Η εταιρία υποστήριξε ότι σκοπός ήταν η προαγωγή του νέου τύπου σωληνώσεως στην Ευρώπη, η επίτευξη διασταυρούμενων παραδόσεων ενταγμένων σε ένα σχέδιο βιομηχανικής συνεργασίας ή μια κοινή στρατηγική έναντι του CEN. Η διαμόρφωση σεναρίων (Planning Scenario) είναι μία θεμελιώδης σύγχρονη μεθοδολογία, δηλαδή ένα στρατηγικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται από τα διευθυντικά κυρίως στελέχη που είναι επιφορτισμένα με τη διαμόρφωση της στρατηγικής μιας επιχείρησης. Με τον τρόπο αυτό, επιχειρείται η αντιμετώπιση και η διαχείριση με τον καλύτερο δυνατό τρόπο της περιβαλλοντικής αβεβαιότητας καθώς και των ενδεχόμενων επιπτώσεων της στην εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης. Παράλληλα, αποτελεί ένα πρακτικό εργαλείο μακροπρόθεσμου σχεδιασμού, το οποίο εντοπίζει έγκαιρα όλες τις πιθανές μελλοντικές καταστάσεις του επιχειρησιακού περιβάλλοντος, προσφέροντας τη δυνατότητα στην επιχείρηση να προετοιμαστεί κατάλληλα για την επιβίωση και επίτευξη των στόχων της. Βασίζοντας τις αποφάσεις σε εναλλακτικές μελλοντικές καταστάσεις και ελέγχοντας τις προγραμματισμένες ενέργειες με τις διαφορετικές καταστάσεις που τα σενάρια παρουσιάζουν, τα διευθυντικά στελέχη μπορούν με αποτελεσματικό τρόπο να προετοιμαστούν για την αβεβαιότητα των εξωτερικών επιδράσεων στην εταιρία και να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο βέβαιοι ότι οι αποφάσεις είναι αρκετά προσαρμοσμένες και έχουν δυνατότητα μεταλλαγής σε περίπτωση αντιμετώπισης απρόβλεπτων καταστάσεων. Σε διαφορετική περίπτωση, μεταβολές του περιβάλλοντος θα θεωρούνταν καταστροφικές για την εταιρεία που θα ήταν απροετοίμαστη, Γεωργόπουλος Ν. (2012). *Διαμόρφωση σεναρίων: Μία εναλλακτική προσέγγιση στρατηγικής*. Τμηματικός τόμος ομότιμου Καθηγητή Σωτηρίου Καρβούνη πρώην πρύτανη Πανεπιστημίου Πειραιώς, εκδ. Κέντρου Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 129 επ.

επιχειρήματα αυτά να τεκμηριώνονται από αποδεικτικά στοιχεία, όπως τιμολόγια πώλησης ή δελτία παραγγελίας⁸⁴².

585. Στην περίπτωση της αγοράς βόειου κρέατος στην Ιρλανδία, κατόπιν οικονομικών μελετών προτάθηκε η μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων μεταποίησης κρέατος από 20 σε 4 έως 6. Κατόπιν τούτου, οι κύριες επιχειρήσεις μεταποίησης συνέστησαν την BIDS, μια εταιρία που κατάρτισε σχέδιο εξορθολογισμού, το οποίο προέβλεπε, μεταξύ άλλων, μείωση της ικανότητας μεταποίησης κατά 25%, που αντιστοιχεί σε περίπου 420.000 βοοειδή ετησίως. Η απόφαση αυτή κρίθηκε παράνομη από την Αρχή Ανταγωνισμού της Βρετανίας. Αντίθετα, σύμφωνα με την εταιρία, αν μια συμφωνία δεν περιορίζει τη συνολική παραγωγή σε συγκεκριμένη αγορά ούτε περιορίζει την ελευθερία των επιχειρήσεων να ενεργούν αυτοτελώς, πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να έχει οποιοδήποτε αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αποτέλεσμα. Η αποχώρηση ορισμένων επιχειρήσεων από την αγορά, όπως συμφωνήθηκε, δεν αποτελεί κρίσιμο στοιχείο, καθόσον οι παραμένουσες επιχειρήσεις αρκούν προς ικανοποίηση της ζήτησης. Η BIDS πρόσθεσε ότι η διάρθρωση της αγοράς δεν παρέχει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις μεταποίησης να την επηρεάσουν, καθόσον, κατά ποσοστό 90%, η ζήτηση προέρχεται από χώρες εκτός της Ιρλανδίας. Εντός της ιρλανδικής αγοράς, η ισχύς των επιχειρήσεων μεταποίησης αντισταθμίζεται κατά μέγα μέρος από την αγοραστική δύναμη των τεσσάρων μεγάλων επιχειρήσεων διανομής. Έπρεπε, επίσης, να ληφθεί υπόψη ο ανταγωνισμός που θα μπορούσαν να ασκήσουν οι νέες επιχειρήσεις που εισέρχονται στη συγκεκριμένη αγορά. Όμως, κατά το ΔΕΕ οι συμφωνίες BIDS δημιουργούν εν τοις πράγμασι τις προϋποθέσεις για την εκ μέρους πολλών επιχειρήσεων εφαρμογή κοινής πολιτικής με σκοπό την παροχή κινήτρων για την αποχώρηση από την αγορά ορισμένων εξ αυτών και την, κατά συνέπεια, μείωση του πλεονάσματος παραγωγικών ικανοτήτων που επηρεάζει την αποδοτικότητά τους, καθόσον τους στερεί τη δυνατότητα πραγματοποίησης οικονομικών κλίμακος. Τέτοιου είδους συμφωνίες έρχονται σε πρόδηλη αντίθεση προς τη συμφυή με τις διατάξεις της ΣΛΕΕ περί ανταγωνισμού αντίληψη⁸⁴³.
586. Παράδειγμα από την ελληνική -επίση - πλούσια νομολογία αποτελεί η υπόθεση IATA. Στην αγορά πώλησης αεροπορικών καυσίμων για τον καθορισμό της τιμής ο Δείκτης Αναφοράς που έχει επικρατήσει είναι ο δείκτης Platt's, ο οποίος καθορίζεται με βάση τις τιμές των πλεονασματικών φορτίων αεροπορικού καυσίμου που κινούνται από χώρα σε χώρα και, σε συνδυασμό με διάφορες εκτιμήσεις, καταλήγει στην κατά τεκμήριο αντιπροσωπευτικότερη τιμή αγοραπωλησίας μεταξύ των συμβαλλομένων

⁸⁴². Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-377/06, Comap SA, ECLI:EU:T:2011:108, σκ. 67 και 68.

⁸⁴³. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-209/07, Beef Industry Development Society Ltd, ECLI:EU:C:2008:643, σκ. 26 επ.

ανά περιοχή. Το Περιθώριο ή Προμήθεια αποτελεί το αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ πωλητή και αγοραστή και καθορίζεται στα πλαίσια ετήσιων συμβάσεων που συνάπτουν οι εταιρείες διυλίσεως και οι εταιρείες εμπορίας κατά κανόνα την 1η Ιανουαρίου κάθε έτους. Ο ν. 3054/2002 επέβαλλε από 01.01.2003 ένα τέλος τηρήσεως υποχρεωτικών αποθεμάτων ασφαλείας αεροπορικών καυσίμων με αποτέλεσμα να τροποποιηθεί ο δείκτης υπολογισμού των τιμών. Η χρήση της νέας τιμής του δείκτη ως βάσεως για τον υπολογισμό της τελικής τιμής των αεροπορικών καυσίμων θα έπρεπε να είχε ως αποτέλεσμα την αντίστοιχη μείωση των προμηθειών που επιβάλλουν οι τρεις εταιρείες διυλίσεως στους πελάτες τους, δεδομένου ότι η δημοσίευση του δείκτη αυτού δεν σήμαινε κάποια αλλαγή στο κόστος προμήθειας των καυσίμων αλλά απλώς ορθολογικοποιούσε τον τρόπο υπολογισμού της τιμής. Στη μείωση, άλλωστε, αυτή προχώρησαν τα διυλιστήρια σε αρκετές χώρες του εξωτερικού, με αποτέλεσμα να μην σημειωθεί μεταβολή στις τιμές πώλησης προς τα επόμενα στάδια (εμπορίας, τελικής διάθεσης στις αεροπορικές εταιρείες) μόνο εξαιτίας του νέου δείκτη. Αντίθετα στην εγχώρια αγορά, όλες οι εταιρίες την 01.01.2003 ταυτόχρονα εφάρμοσαν νέο τιμολόγιο πώλησης καυσίμων. Κατά την άποψή τους, ο λόγος ανατίμησης των καυσίμων ήταν η υποχρέωση από το νέο νόμο. Δεδομένου, βέβαια, ότι η μετάβαση στον νέο δείκτη θα μπορούσε να γίνει οποιαδήποτε ημέρα του διαστήματος αυτού, η χρονική σύμπτωση των δύο γεγονότων (υποχρέωσης τηρήσεως αποθεμάτων και μεταβάσεως στον νέο δείκτη) δεν ήταν «στοιχείο της αγοράς» ούτε αναπόφευκτος μονόδρομος που εξηγείται με τη θεωρία περί «αλληλεξαρτήσεως», αλλά όμοια επιχειρηματική απόφαση των διυλιστηρίων. Δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμπτωση η κοινή συμπεριφορά των διυλιστηρίων, παρά τη δυνατότητα που είχαν για εύλογη διαφορετική επιχειρηματική αντίδραση στην εισαγωγή του νέου δείκτη αναφοράς και στην υποχρέωση τηρήσεως αποθεμάτων ασφαλείας, όπως π.χ. η μείωση της προμήθειας λόγω της μεταβάσεως στον νέο δείκτη, πράγμα που έγινε σε άλλες χώρες της Μεσογείου, η κοστολόγηση της υποχρέωσης τηρήσεως αποθεμάτων καυσίμων, η προσαρμογή της προμήθειας ώστε οι πελάτες της να γνωρίζουν την επιβάρυνση λόγω του κόστους αυτού, ο διαφορετικός τρόπος καλύψεως του κόστους, η διαφοροποίηση του ύψους της ανατιμήσεως. Με βάση τα ανωτέρω, παρά την οικονομική οπτική των διυλιστηρίων, τα Δικαστήρια διαπίστωσαν παράβαση, καθώς δεν υπήρχε εύλογη εξήγηση της οικονομικής συμπεριφοράς αυτής⁸⁴⁴.

587. Ακόμη, στην περίπτωση της υπόθεσης εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης της εταιρίας ΕΛΑΙΣ-UNILEVER στην αγορά μαργαρίνης μέσω εκπαιδευτικών πολιτικών (στόχων πωλήσεων), αμφισβητήθηκαν τα πορίσματα του «τεστ του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή»⁸⁴⁵. Αυτή η οικονομική ανάλυση θα μπορούσε να

⁸⁴⁴. ΣτΕ 3858/2014.

⁸⁴⁵. Απόφαση ΕπΑντ 663/2018, σκ. 299 επ.

εξετάσει αν ένας ανταγωνιστής θα υφίστατο αποκλεισμό από την αγορά, ήτοι από το να προσφέρει ένα προϊόν το οποίο δεν έχει τόσο μεγάλη βάση πωλήσεων, λόγω των χορηγούμενων εκπτώσεων⁸⁴⁶. Τέτοια ανάλυση δεν υπήρξε στο πλαίσιο της ακροαματικής διαδικασίας, αφού, όπως είχε επισημάνει ο Εισηγητής, είχε ζητήσει στοιχεία από την εταιρία, όμως αυτή δήλωσε ότι δεν υπήρχαν. Τελικά, όμως, η ΕπΑντ προέβη εκ των υστέρων στην εν λόγω ανάλυση με τη χρήση στοιχείων που της είχαν προσκομισθεί σε ανύποπτο χρόνο. Εξάλλου, όπως διαπίστωσε εκ των υστέρων η εταιρία, αφού έλαβε γνώση των στοιχείων που χρησιμοποίησε η απόφαση της ΕπΑντ, η διενέργεια του τεστ ήταν εσφαλμένη (λήψη υπόψη τιμής προϊόντος 250 gr και κόστους προϊόντος ανά κιλό, κ.λπ.), ενώ αν γινόταν ορθά θα οδηγούσε σε αντίθετο αποτέλεσμα. Μάλιστα, η ΕπΑντ, αναγνωρίζοντας σχετικό σφάλμα, προσκόμισε ενώπιον του ΔΕΦΑΘ ένα ακόμη νεότερο τεστ με την έκθεση απόψεών της, επιτείνοντας την ανωτέρω παραβίαση. Σύμφωνα, όμως, με οικονομική ανάλυση της εταιρίας, με βάση το διεκδικήσιμο μερίδιο αγοράς, προκειμένου να αποζημιωθεί ένας πελάτης (σουπερμάρκετ) για την απώλεια έκπτωσης της UNILEVER δεν χρειάζεται να προσφέρει τα προϊόντα του κάτω από μέσο αποφεύξιμο κόστος της UNILEVER, επομένως η έκπτωση δεν είναι ικανή να αποκλείσει έναν ανταγωνιστή. Σημειώνεται ότι το τεστ του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή δεν αποτελεί εκ των ουκ άνευ προϋπόθεση για να διαπιστωθεί ότι συγκεκριμένο σύστημα εκπτώσεων είναι καταχρηστικό⁸⁴⁷. Μάλιστα, κατά την κρατούσα στην οικονομική και νομική θεωρία άποψη, δεν πρέπει να συνιστά παρά ένα δείκτη πλασματικού αποκλειστικά μέτρου σύγκρισης. Παρά την κρίση της ΕπΑντ ότι η δομή της αγοράς είναι τέτοια που καθιστά πρακτικά αδύνατη την εμφάνιση ενός εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή

⁸⁴⁶. Όπως έχει αναλυθεί, παρεμποδιστική κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης μπορεί να συνιστούν συστήματα εκπτώσεων, τα οποία δεν συνδέονται ρητά με κάποια δέσμευση του πελάτη να προμηθεύεται το σύνολο ή σημαντικό μέρος των αναγκών του από την κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση, ωστόσο, έμμεσα, χειραγωγούν τον πελάτη προς την ίδια κατεύθυνση, καθώς ο πελάτης αναλαμβάνει να εκπληρώνει ένα στόχο αύξησης αγορών ή πωλήσεων που πραγματοποιεί σε προϊόντα της δεσπόζουσας επιχείρησης, ατομικώς καθορισμένο γι' αυτόν για μια δεδομένη χρονική περίοδο, σε σύγκριση, συνήθως, με τις αγορές ή πωλήσεις που πραγματοποίησε σε μία προηγούμενη χρονική περίοδο (έκπτωση «στόχων πωλήσεων» (ή «στόχου» ή «ανάπτυξης»/target rebates). Μια εκπτωτική πολιτική δεν μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική εάν δικαιολογείται αντικειμενικά διότι στηρίζεται σε οικονομικώς δικαιολογημένο αντιστάθμισμα και, εξ' αυτού του λόγου, συνάδει προς έναν συνήθη ανταγωνισμό με βάση τις παροχές των επιχειρήσεων, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-23/14, Post Danmark A/S κατά Konkurrencerådet (Post Danmark II), ECLI:EU:C:2015:651, σκ. 47.

⁸⁴⁷. Σύμφωνα, όμως, με τη νομολογία του ΔΕΕ, σε περίπτωση προσβολής της απόφασης ΕΑΑ, ανεξαρτήτως του αν το τεστ αυτό ήταν πράγματι αναγκαίο προς στοιχειοθέτηση της ένδικης παράβασης, εφόσον τελικώς διενεργήθηκε από την ΕΑΑ, έστω και αν το τεστ δεν αποτέλεσε το έρεισμά της, αλλά αξιοποιήθηκε επικουρικά, προς αντίκρουση των ισχυρισμών της προσφεύγουσας εταιρίας, το επιληφθέν δικαστήριο οφείλει να εξετάσει το σύνολο των επιχειρημάτων της προσφεύγουσας εταιρίας, με τα οποία επιδιώκεται να αμφισβητηθεί το βάσιμο των διαπιστώσεων της ΕΑΑ αναφορικά την ικανότητα του επίμαχου συστήματος εκπτώσεων να προκαλέσει τον εκτοπισμό ενός ανταγωνιστή από την αγορά, Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-413/14 P, Intel, ECLI:EU:C:2017:632, σκ. 141.

και αναγνωρίζοντας τις αδυναμίες του τεστ, για λόγους πληρότητας εφάρμοσε την ίδια μεθοδολογία του τεστ που είχε προσκομίσει η ελεγχόμενη. Κατά την κρίση του Διοικητικού Εφετείου⁸⁴⁸, η ΕΠΑντ εν προκειμένω δεν στήριξε την κρίση της ως προς την τέλεση των ένδικων παραβάσεων αποκλειστικά ούτε στο «τεστ του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή» ούτε στον πίνακα του περιθωρίου κέρδους των διανομέων. Εξετάζοντας το σύνολο της πολιτικής εκπτώσεων, το ΔΕΦΑΘ (σε πλειοψηφία) διαπίστωσε τον εξατομικευμένο χαρακτήρα των εκπτώσεων που, σε συνδυασμό με την αναδρομικότητα, καταδείκνυε ότι η «λογική» του εκπτώσιμου προγράμματος που εφάρμοζε η εταιρία δεν ήταν η αντικειμενικά δικαιολογημένη ανταμοιβή των πελατών της με ένα συμφωνημένο ποσοστό έκπτωσης για τα κέρδη που πραγματοποίησε λόγω αύξησης των πωλήσεών τους, αλλά η πρόσδεση των πελατών της σε ένα σπινάλ ανάπτυξης των αγορών τους σε προϊόντα που διακινούσε, ειδικά σχεδιασμένο για κάθε πελάτη, με βάση τις εξατομικευμένες δυνατότητες και την απορροφητική ικανότητα καθενός από αυτούς. Επιπλέον, η σώρευση και η αλληλεπίδραση των επιμέρους εκπτώσιμων προγραμμάτων, όπως αυτά περιέχονταν στα υπό εξέταση ιδιωτικά συμφωνητικά της εταιρίας με τα σουπερμάρκετ και τα οποία εφαρμόζονταν παράλληλα, ανεξαρτήτως του εάν ήταν όλα αυτοτελώς καταχρηστικά ή όχι, συνέβαλαν στην ενίσχυση των επιπτώσεών τους και, κατά συνέπεια, στην ενίσχυση του καταχρηστικού χαρακτήρα του υπό κρίση «συστήματος» στο σύνολό του.

588. Ως προς την επίδραση μιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς στην ευημερία των καταναλωτών: Η έννοια του καταναλωτή⁸⁴⁹ έχει διαθεματικό χαρακτήρα και απαντά σε πολλούς τομείς του δικαίου της Ένωσης, πέραν των ειδικών νομοθετικών πράξεων για την εναρμόνιση των νομοθεσιών σχετικά με την προστασία του καταναλωτή, όπως είναι αυτές στον τομέα του δικαίου ανταγωνισμού⁸⁵⁰, της δικαστικής συνεργασίας⁸⁵¹, της κοινής αγροτικής και αλιευτικής πολιτικής⁸⁵², καθώς επίσης σε άλλους τομείς στους οποίους υφίστανται μέτρα εναρμόνισης των νομοθεσιών⁸⁵³.

⁸⁴⁸. ΔΕΦΑΘ 1611/2020, σκ. 27 επ.

⁸⁴⁹. Άρθρο 12 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 153, παράγραφος 2 της ΣΕΚ): Οι απαιτήσεις προστασίας του καταναλωτή λαμβάνονται υπόψη κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή άλλων πολιτικών και δραστηριοτήτων της Ένωσης.

⁸⁵⁰. Άρθρα 102, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και 107, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ.

⁸⁵¹. Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (παγιωμένη μορφή), ΕΕ C 27 της 26.01.1998, σελ. 1 έως 33, άρθρο 13.

⁸⁵². Άρθρα 39, παρ. 1, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ και 40, παρ. 2, ΣΛΕΕ.

⁸⁵³. Ιδίως για την έννοια του «καταναλωτή» στα εθνικά δίκαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις Οδηγίες «ελάχιστης εναρμόνισης», όπως ήταν η συντριπτική πλειοψηφία των Οδηγιών για την προστασία των καταναλωτών, τα κράτη μέλη οφείλουν να προσαρμόσουν τη νομοθεσία τους προς την εκάστοτε νομική ρύθμιση κατά τρόπο ώστε να επέρχονται παρόμοια έννομα αποτελέσματα στο εσωτερικό τους. Εδώ και αρκετά χρόνια τα ενωσιακά όργανα υιοθετούν πλέον στο δίκαιο του καταναλωτή αποκλειστικά Οδηγίες «πλήρους εναρμόνισης». Αυτό σημαίνει ότι οι νομοθέτες υποχρεούνται να προσαρμόζουν τη νομοθεσία τους πλήρως προς την Οδηγία χωρίς να μπορούν να θεσπίζουν ούτε να διατηρούν το ενδεχομένως ήδη ισχύον ευνοϊκότερο

Ως προς το σημείο αυτό, ούτε οι διάφορες νομοθετικές πράξεις του παράγωγου δικαίου για την προστασία των καταναλωτών παρέχουν ενιαίο ορισμό της έννοιας του καταναλωτή. Πρόκειται, επομένως, για έννοια που χρησιμοποιείται σε πολυάριθμα πεδία της κανονιστικής δραστηριότητας της Ένωσης, της οποίας όμως τα συγκεκριμένα όρια δεν καθορίζονται στο πρωτογενές δίκαιο⁸⁵⁴, η δε δυναμική της ως κατηγορίας προσδιορισμού συγκεκριμένων υποκειμένων δεν είναι στατική, αλλά ποικίλλει στα σχετικά νομοθετικά κείμενα του παράγωγου δικαίου. Επομένως, η έννοια του καταναλωτή δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ενιαίας ρυθμίσεως σε όλες τις νομοθετικές πράξεις, οι οποίες εντάσσονται σε διαφορετικούς νομικούς κλάδους και έχουν διαφορετικούς σκοπούς: πρόκειται για λειτουργική και δυναμική έννοια που προσδιορίζεται διά της παραπομπής στο περιεχόμενο της εκάστοτε επίμαχης νομοθετικής πράξεως⁸⁵⁵.

589. Περαιτέρω, για το δίκαιο η πελατεία είναι το σημαντικότερο στοιχείο της επιχείρησης. Δεν υπάρχει επιχείρηση χωρίς πελατεία. Σύμφωνα με μία θεωρία όλα τα δικαιώματα επί άυλων αγαθών είναι σε τελευταία ανάλυση δικαιώματα επί της πελατείας⁸⁵⁶. Κατά την τρέχουσα νομοθεσία και νομολογία τείνει να αναγνωριστεί και περιουσιακό δικαίωμα της πελατείας. Η τάση αυτή οδηγεί στην εμπορικοποίηση των επαγγελματιών, αφού η πελατεία την οποία απέκτησε ένα πρόσωπο δια της ασκήσεως του επαγγέλματός του λαμβάνει χαρακτήρα μεταβιβάσιμου αγαθού. Η έννοια της πελατείας και η φύση αυτής αποτέλεσε από πολλά έτη αντικείμενο πολλαπλών συζητήσεων και αναζητήσεων στην επιστήμη του δικαίου. Σύμφωνα με έναν κοινό ορισμό, πελατεία είναι το σύνολο των προσώπων τα οποία ζητούν την κάλυψη ποικίλης φύσεως αναγκών από ορισμένη επιχείρηση⁸⁵⁷. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, μεταξύ καταναλωτικού κοινού και επιχείρησης δημιουργείται οικονομικός δεσμός με ποικίλες νομικές συνέπειες και, ως εκ τούτου, τίθεται έντονα το ζήτημα της νομικής φύσης της πελατείας, ιδίως για την προστασία της. Η πελατεία είναι μία πραγματική κατάσταση, η οποία έχει ορισμένη οικονομική αξία. Την αξία αυτή εκφράζουν οι δυνατές σχέσεις της επιχείρησης με τα πρόσωπα τα οποία θα ζητήσουν από αυτήν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες της. Η πελατεία, δηλαδή, είναι μία

για τους καταναλωτές νομοθετικό καθεστώς, Αγαλοπούλου Π., Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2016). *Εισαγωγή στο Δίκαιο των Επιχειρήσεων*. Εκδ, Σάκκουλα, σελ. 415.

⁸⁵⁴. Επί των διαφορετικών λειτουργιών της έννοιας του καταναλωτή και επί της ευρείας ερμηνείας της οποίας πρέπει να τυγχάνει η εν λόγω έννοια σύμφωνα με τη λειτουργία της σε συγκεκριμένα άρθρα της Συνθήκης, Mortelmans K., Watson S. (1996). *The Notion of Consumer in Community Law: A Lottery?* στο Lonbay, J. (επιμέλεια), *Enhancing the Legal Position of the European Consumer*, BIICL, σελ. 36 έως 57.

⁸⁵⁵. Tenreiro M. (1997). *Un code de la consommation ou un code autour du consommateur? Quelques réflexions critiques sur la codification et la notion du consommateur*. Krämer, L., Micklitz, H.-W., Tonner, K., *Law and diffuse Interests in the European Legal Order. Liber amicorum Norbert Reich*, σελ. 349.

⁸⁵⁶. Roubier P. (1935). *Droits intellectuels ou droits de clientèle*. Εκδ. Sirey.

⁸⁵⁷. Βούτσης Κ. (1982). *Προστασία της επιχείρησης*. Εκδ. Καραμπερόπουλος, σελ. 24 επ.

αξία η οποία συνίσταται από το ρεύμα των εμπορικών ανταλλαγών. Επομένως, πρόκειται περί μιας ικανότητας ή δυνατότητας προσδοκίας κέρδους. Ακριβώς στην προσδοκία αυτή του μελλοντικού κέρδους, την υπεραξία της επιχείρησης, αποβλέπουν οι συμβαλλόμενοι όταν προβαίνουν σε διάφορες πράξεις έχουσες ως αντικείμενο την πελατεία. Υπό την έννοια αυτή, ως μία πραγματική κατάσταση, η πελατεία έχει οικονομική αξία αναγνωριζόμενη από το δίκαιο. Είναι δηλαδή, όχι μόνο οικονομικό αγαθό, αλλά και έννομο, χωρίς να αποτελεί δικαίωμα, ακριβώς λόγω της κρατούσας αρχής του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ως έννομη σχέση, η πελατεία θεωρείται το κεντρικό στοιχείο του πυρήνα της επιχείρησης. Δεν υπάρχει επιχείρηση άνευ πελατείας, επομένως η πελατεία αποτελεί ουσιώδες συστατικό στοιχείο της επιχείρησης. Η πελατεία αποτελεί την πραγμάτωση της επιχειρηματικής ιδέας και ανυψώνει την αξία της επιχείρησης, δίνοντας έτσι την υπεραξία της επιχείρησης. Με την πελατεία επέρχεται συνένωση όλων των υπολοίπων στοιχείων της επιχείρησης σε ολότητα και τίθεται σε λειτουργία η επιχείρηση ως οργανωμένη οικονομική μονάδα παραγωγής. Η υπεραξία της επιχείρησης συγκροτείται από όλα τα ουσιώδη και μη ικανά αυτοτελούς εκτίμησης άυλα αγαθά της επιχείρησης⁸⁵⁸. Η μέθοδος ανεύρεσης της αξίας της πελατείας αποτελεί αντικείμενο ευρείας θεωρητικής έρευνας και αναζήτησης. Η αναζήτηση αυτή έχει μεγάλη πρακτική σημασία κυρίως ως προς την εκτίμηση και μεταχείριση της πελατείας τόσο στα οικονομικά στοιχεία μιας επιχείρησης όσο και στο χώρο του δικαίου του ανταγωνισμού. Η πελατεία, σε περίπτωση προσβολής της, προστατεύεται, σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, από διάφορες διατάξεις οι οποίες, όμως, δεν πρέπει να αναιρούν την αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού. Η έννομη προστασία της πελατείας επηρεάζεται, επομένως, από τον οικονομικό ανταγωνισμό, ο οποίος αποτελεί το ρυθμιστικό παράγοντα της ελεύθερης οικονομίας.

590. Τα ανωτέρω είναι σημαντικά γιατί σε κάθε υπόθεση ανταγωνισμού ανακύπτει το διακύβευμα αν ο καταναλωτής έχει πράγματι υποστεί ζημία από μια επιχειρηματική συμπεριφορά. Ασφαλώς, το δίκαιο του ανταγωνισμού και το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφορές όσον αφορά τη φύση τους και το πεδίο εφαρμογής τους. Τα δίκαια αυτά επιδιώκουν, επίσης, την επίτευξη διαφορετικών σκοπών και ο νομοθέτης της Ένωσης έχει μεριμνήσει, ώστε να κάνει διάκριση μεταξύ, αφενός, των κανόνων των άρθρων 101 ΣΛΕΕ έως 106 ΣΛΕΕ, οι οποίοι εφαρμόζονται επί των επιχειρήσεων στο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού, και, αφετέρου, των κανόνων κατά το άρθρο 169 ΣΛΕΕ, οι οποίοι αποσκοπούν στην προστασία του καταναλωτή. Ωστόσο, το δίκαιο του ανταγωνισμού και το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή αποτελούν αμφότερα τμήμα του δικαίου των οικονομικών δραστηριοτήτων και συμβάλλουν στη ρύθμιση της αγοράς προβλέποντας μέτρα για την αποτροπή και την πάταξη των υπερβολικών πρακτικών

⁸⁵⁸. Δελούκας Ν. (1977). *Η Εμπορική Επιχείρηση και η προστασία αυτής*. Εκδ. Σάκκουλα, παρ. 4, σελ. 5 επ.

που είναι σύμφυτες με την ελεύθερη λειτουργία της και μπορούν να προκαλέσουν βλάβη στους καταναλωτές και σε επιχειρήσεις που ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Πράγματι, οι ενωσιακές νομοθετικές ρυθμίσεις έχουν ευεργετικά αποτελέσματα για την προστασία του καταναλωτή⁸⁵⁹. Και είναι ευεργετικά τα αποτελέσματα αυτά, διότι ο καταναλωτής, ενώ σήμερα απολαύει ελευθερίας στο πλαίσιο της οικονομίας της ενωσιακής εσωτερικής αγοράς, διατρέχει ταυτόχρονα κινδύνους, διότι, μέσω και του διαδικτύου⁸⁶⁰, είτε βομβαρδίζεται από τη διαφήμιση ή παρασύρεται από σαηγευτικές τεχνικές προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών ή, τέλος, είναι αναγκασμένος να υποστεί καταθλιπτικούς συμβατικούς όρους (καταχρηστική ρήτρα). Τα ευεργετικά αποτελέσματα της νομοθετικής πολιτικής προστασίας του καταναλωτή δεν μπορούν να αμφισβητηθούν⁸⁶¹. Ωστόσο, η νομοθετική κηδεμονία του καταναλωτή μέσω κανόνων δικαίου που έχουν στόχο να επηρεάσουν τις προτιμήσεις ή τις αποφάσεις του, καθιστούν τον καταναλωτή αδρανή πολίτη, χωρίς πρωτοβουλία και τον υποβιβάζουν σε θέση χειραφέτου ανηλίκου του προϊσχύσαντος δικαίου, ενώ και πάλι δεν επιτυγχάνουν το στόχο τους, για παράδειγμα στην Οδηγία 2010/13/ΕΕ για τις τηλεοπτικές δραστηριότητες⁸⁶² προβλέπεται απαγόρευση της διαφήμισης προϊόντων καπνού. Παρόλο που το μέτρο αυτό έχει ως στόχο να επηρεάσει τις προτιμήσεις του καταναλωτή με απώτερο σκοπό την προστασία της υγείας του, η ως άνω απαγόρευση της διαφήμισης δεν επιτυγχάνει τελικά τον απώτερο σκοπό της. Και τούτο, διότι, δεδομένου ότι πλέον ο παραγωγός δεν διαφημίζεται, έχει μικρότερο κόστος και μπορεί να πωλεί πλέον φθηνότερα τα προϊόντα καπνού, με συνέπεια την αύξηση της κατανάλωσης των εν λόγω προϊόντων, αφού η ζήτηση στον τομέα αυτό είναι μάλλον ανελαστική στη μείωση της διαφήμισης και πολύ πιο ελαστική στη μείωση των τιμών. Τέτοιου είδους συνέπειες, που έχουν πρακτικό αντίκρουσμα στο σύνολο των καταναλωτών, δεν είναι απίθανο μελλοντικά να υπερισχύσουν των αναμφισβήτητων ευεργετικών αποτελεσμάτων που η

⁸⁵⁹. Η αόριστη αυτή νομική έννοια, που μπορεί να ποικίλει από τον επιφανειακό παρατηρητή μέχρι τον έμπειρο και ενημερωμένο καταναλωτή, έχει μετεξελιχθεί, καθότι πλέον οι καταναλωτές έχουν αυξημένη δυνατότητα επιλογής εντός μιας ενοποιημένης ευρωπαϊκής αγοράς με ευφύια και προσοχή άνω του μέσου όρου. Πράγματι, ο λογικά προσεκτικός καταναλωτής, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία του ΔΕΕ, είναι κατάλληλα πληροφορημένος, έχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί προσηκόντως την πληροφόρηση και να κάνει τις καλύτερες επιλογές με προσοχή και με βάση τη διαθεσιμότητα στην αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών.

⁸⁶⁰. Μετά από 40 και πλέον χρόνια λειτουργίας της αγοράς εντός της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως αυτή έχει οριστεί από τις ενωσιακές Οδηγίες, που ουσιαστικά ερμηνεύονται ως το σύνολο των βιοτικών σχέσεων που ανακύπτουν και εξαρτώνται από τις σύγχρονες τεχνολογίες αλληλεπίδρασης με πληροφορικά μέσα σε απευθείας σύνδεση. Σινανιώτη Α. (2000). *Η πρόταση Οδηγίας της ΕΕ για το Ηλεκτρονικό Εμπόριο*. Συνήγορος.

⁸⁶¹. Christianos V. (2022). *Effets pervers du droit européen de la consommation*. Le droit européen de la consommation au XXIe siècle. État des lieux et perspectives, 1ère édition, Bruyant, σελ. 119, ιδίως 126-127.

⁸⁶². Οδηγία 2010/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Μαρτίου 2010, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων) (Κωδικοποιημένη έκδοση), ΕΕ L 95 της 15.04.2010, σελ. 1 έως 24.

ενωσιακή νομοθεσία έχει ήδη επιφέρει. Το αποτέλεσμα αυτών των ερμηνειών σχετικά με την νομική αξιολόγηση επιχειρηματικών πρακτικών ως προς την εξέταση των αποτελεσμάτων τους στην ευημερία του καταναλωτή συχνά δημιουργεί σύγχυση στις αρχές ανταγωνισμού.

591. Ωστόσο, η προστασία του καταναλωτή, ήτοι της πελατείας μιας επιχείρησης, και η προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού δεν είναι αντιφατικοί⁸⁶³. Για παράδειγμα, μολονότι ο επηρεασμός της δομής του ανταγωνισμού στην αγορά συνιστά ορθό δείκτη («ροχυ») των συνεπειών που μπορεί να έχει μια πρακτική αποκλεισμού για τους καταναλωτές⁸⁶⁴, τούτο δεν ισχύει πάντοτε. Πράγματι, η συμπεριφορά επιχείρησης η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση δεν πρέπει να θεωρείται καταχρηστική κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ όταν, ανεξαρτήτως της ζημίας που προκαλείται στη δομή της αγοράς, δεν μπορεί να προκαλέσει επίσης, στην πράξη ή εν δυνάμει, ζημία στους θιγόμενους καταναλωτές⁸⁶⁵. Εν είδει παραδείγματος, όταν η δομή της αγοράς αλλοιώνεται λόγω του αποκλεισμού ενός ανταγωνιστή, τούτο δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι η συμπεριφορά αυτή είναι αντίθετη προς τον ανταγωνισμό υπό την έννοια ότι ενδέχεται να βλάψει τους καταναλωτές. Επιβάλλεται, τέλος, η διαπίστωση ότι υφίσταται αντικειμενική δυσκολία ως προς την ποσοτικοποίηση των μεταβολών που επηρεάζουν την ευημερία των καταναλωτών. Η έννοια της «ευημερίας των καταναλωτών» εμπεριέχει ένα εγγενές υποκειμενικό στοιχείο, στο μέτρο που οι τιμές δεν αποτελούν το μοναδικό κριτήριο ευημερίας, αλλά, ανάλογα με το προϊόν ή την υπηρεσία, δείκτες ευημερίας είναι επίσης οι επιλογές, η ποιότητα και η καινοτομία. Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ καλύπτει πρακτικές των οποίων τα αποτελέσματα στην αγορά δεν εκδηλώνονται οπωσδήποτε, καθώς η ανάλυση των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων μπορεί να αναφέρεται στο μέλλον. Συνεπώς, το να απαιτείται κατά την αξιολόγηση μιας επιχειρηματικής πρακτικής συγκεκριμένη απόδειξη της διαχρονικής μείωσης της ευημερίας των καταναλωτών θα ερχόταν σε αντίθεση με τη λογική και την αποτελεσματικότητα της διατάξεως αυτής του δικαίου. Πράγματι, το επίπεδο των απαιτούμενων αποδείξεων όσον αφορά τις συνέπειες στους καταναλωτές ποικίλλει ανάλογα με το είδος της κατάχρησης και το κρίσιμο χρονικό σημείο της συμπεριφοράς⁸⁶⁶.

⁸⁶³. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Ράντου Α., ECLI:EU:C:2021:998, σκ. 100, οι οποίες υιοθετήθηκαν στην Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-377/20, Servizio elettrico Nazionale SpA, ECLI:EU:C:2022:379, σκ. 46 επ.

⁸⁶⁴. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως J. Kokott στην υπόθεση C-95/04 P, British Airways plc, ECLI:EU:C:2006:133, σκ. 68.

⁸⁶⁵. Ο ορισμός του «καταναλωτή» στο δίκαιο του ανταγωνισμού περιλαμβάνει τόσο τους ενδιάμεσους καταναλωτές όσο και τους τελικούς καταναλωτές. Όμως, όταν οι ενδιάμεσοι καταναλωτές είναι πραγματικοί ή δυνητικοί ανταγωνιστές της δεσπόζουσας επιχείρησης, η εκτίμηση επικεντρώνεται στα αποτελέσματα της συμπεριφοράς στους χρήστες των επόμενων σταδίων της παραγωγής.

⁸⁶⁶. Στην περίπτωση της πρακτικής της επιθετικής τιμολόγησης, ο καθορισμός τιμών κάτω του κόστους ευνοεί σαφώς τους καταναλωτές (ασφαλώς βραχυπρόθεσμα), τουλάχιστον μέχρι του χρονικού σημείου, εφόσον

592. Ως προς τις τιμές στην αγορά: Πώς θα μπορούσαν να οριστούν οι «μη δίκαιες τιμές» στην αγορά κατά την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ; Στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού, διάφορες δικαιοδοσίες έχουν προβεί σε διαφορετικές επιλογές, σε σχέση με το ερώτημα αυτό. Επί παραδείγματι, σε ορισμένες δικαιοδοσίες, μεταξύ των οποίων και οι Ηνωμένες Πολιτείες, η εκμετάλλευση των πελατών από επιχειρήσεις με ισχύ στην αγορά δεν θεωρείται εν γένει ότι παραβιάζει το εν λόγω δίκαιο. Είναι οι υψηλές τιμές μη δίκαιες; Σε μια ελεύθερη και ανταγωνιστική αγορά μια τέτοια νομοθετική διάταξη απλώς περιττεύει: εφόσον δεν υπάρχουν φραγμοί εισόδου στην αγορά, οι υψηλές τιμές θα πρέπει κανονικά να προσελκύσουν νέους ανταγωνιστές. Έτσι, η αγορά αυτοδιορθώνεται. Τούτο, βέβαια, ενδέχεται να μην ισχύει σε αγορές με νομικούς φραγμούς για την είσοδο ή την επέκταση στην αγορά και, ειδικότερα, στις αγορές στις οποίες υφίσταται νόμιμο μονοπώλιο. Πράγματι, μπορεί να υπάρχουν αγορές που, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, δεν λειτουργούν αποτελεσματικά όταν είναι ανοικτές στον ανταγωνισμό. Ομοίως, το κράτος μπορεί να έχει θεμιτούς λόγους, στο πλαίσιο άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής να περιορίσει τον ανταγωνισμό σε συγκεκριμένη αγορά, θυσιάζοντας έτσι την οικονομική αποτελεσματικότητα, προκειμένου να προαγάγει άλλους δημόσιους σκοπούς.
593. Στην υπόθεση της μονοπωλιακής εταιρίας συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων στη Λετονία, που χορηγεί άδειες για τη δημόσια εκτέλεση μουσικών έργων σε εμπορικούς χώρους και κέντρα παροχής υπηρεσιών, οι τιμές που επιβάλλει για την χορήγηση αδειών ελέγχθηκαν από την εθνική αρχή ανταγωνισμού εφαρμόζοντας τον δείκτη Ισοτιμίας Αγοραστικής Δύναμης (δείκτης ΙΑΔ) με βάση το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Πράγματι, ο δείκτης ΙΑΔ χρησιμοποιείται συχνά σε οικονομικές μελέτες – μεταξύ άλλων, από φορείς όπως η Eurostat, ο ΟΟΣΑ και η Παγκόσμια Τράπεζα– όταν απαιτείται σύγκριση, π.χ. του βιοτικού επιπέδου, μεταξύ χωρών. Για το σκοπό αυτό, εφαρμόζονται νομισματικές ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης για τη μετατροπή των οικονομικών δεικτών από το εκάστοτε εθνικό νόμισμα σε ένα πλασματικό κοινό νόμισμα που ονομάζεται Μονάδα Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ), η οποία εξομοιώνει την αγοραστική δύναμη των διαφόρων εθνικών νομισμάτων και επιτρέπει τη διεξαγωγή ουσιαστικών συγκρίσεων μεταξύ χωρών. Έτσι, οι εν λόγω διαδικασίες επιτρέπουν την προσαρμογή των προς σύγκριση δεδομένων σύμφωνα με τα διαφορετικά επίπεδα τιμών που ισχύουν στις διάφορες χώρες.

υπάρξει τέτοιο, όπου οι ζημιές της επιχείρησης θα καλυφθούν από υψηλότερες τιμές σε μεταγενέστερο στάδιο. Όμως, η επιθετική τιμολόγηση μπορεί να καταδικαστεί δυνάμει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ χωρίς απόδειξη της μεταγενέστερης κάλυψης των ζημιών, διότι μπορεί να προκαλέσει έξοδο ή περιθωριοποίηση των ανταγωνιστών με ενδεχόμενη συνέπεια την πρόκληση ζημίας στους καταναλωτές, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-202/07 P, France Télécom, ECLI:EU:C:2009:214, σκ. 110 έως 112.

594. Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλα κριτήρια, όπως τα έξοδα της εταιρίας συλλογικής διαχείρισης και η οικονομική κατάσταση της χώρας στην οποία δραστηριοποιείται. Η ικανότητα και, ως έναν βαθμό, η βούληση για πληρωμή που επιδεικνύουν οι πελάτες της εταιρίας συλλογικής διαχείρισης (εν προκειμένω, τα καταστήματα) και, ακολούθως, οι πελάτες αυτών (εν προκειμένω, οι πελάτες των καταστημάτων) επηρεάζεται επίσης από το βιοτικό επίπεδο και την αγοραστική δύναμη των πολιτών, αφού ένα ευρώ σε μια χώρα δεν είναι ίσο με ένα ευρώ σε μια άλλη. Εξάλλου, αν βασικός σκοπός μιας οικονομικής αναλύσεως είναι ο προσδιορισμός της οικονομικής αξίας της εκάστοτε συναλλαγής, η εκτίμηση αυτή δεν μπορεί να γίνεται *in abstracto*, αλλά πρέπει να λαμβάνει οπωσδήποτε υπόψη το οικονομικό και χρηματοοικονομικό πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιείται η συναλλαγή. Ωστόσο, το κατά πόσον το εν λόγω μέσο είναι επαρκές εξαρτάται από το αν έχουν ληφθεί υπόψη και οι άλλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την τελική τιμή προϊόντος ή υπηρεσίας σε συγκεκριμένη χώρα. Πράγματι, ενδέχεται να υπάρχουν και άλλοι παράγοντες -συμπεριλαμβανομένων των μη μακροοικονομικών- οι οποίοι μπορεί να επηρεάσουν τη διάρθρωση της ζήτησης σε μια χώρα, δηλαδή κατά πόσο τα καταστήματα μπορούν να αυξήσουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες χάρη στη δημόσια αναπαραγωγή μουσικής στις εγκαταστάσεις τους. Συνεπώς, κατά το ΔΕΕ μια οικονομική μελέτη συγκριτικών αποτελεσμάτων που χρησιμοποιεί το δείκτη ΙΑΔ, αποτελεί στοιχείο αξιολόγησης μιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς, υπό την προϋπόθεση ότι τα κράτη αναφοράς επελέγησαν σύμφωνα με αντικειμενικά, πρόσφορα και επαληθεύσιμα κριτήρια και ότι η βάση των πραγματοποιηθεισών συγκρίσεων είναι ομοιόμορφη⁸⁶⁷.
595. Ως προς την αδυναμία καταβολής των διοικητικών προστίμων: Η Επιτροπή, δυνάμει του Κανονισμού 1/2003, έχει την εξουσία να επιβάλει πρόστιμα στις επιχειρήσεις που παραβιάζουν το δίκαιο του ανταγωνισμού. Το αποτρεπτικό εργαλείο των προστίμων, ωστόσο, υπόκειται στην ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά τον καθορισμό του ύψους του. Μεταξύ άλλων, η Επιτροπή εξετάζει τη ζημία που προκλήθηκε, την επηρεαζόμενη αξία πωλήσεων και τη διάρκεια της σύμπραξης. Ήδη από το 1998, η Επιτροπή συμπεριέλαβε στις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων την εξέταση των οικονομικών «περιορισμών» μιας εταιρίας ή όπως ρητά αναφέρεται το κριτήριο της «αδυναμίας πληρωμής» («Inability To Pay»). Το κριτήριο αυτό διατηρήθηκε και στις πρόσφατες κατευθυντήριες γραμμές του 2006. Ωστόσο, ο έλεγχος του κριτηρίου αυτού εγείρει ερωτήματα. Αφενός, η Επιτροπή δέχεται την εξέταση του κριτηρίου «σε συγκεκριμένο κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο», δηλαδή όταν το πρόστιμο θα έθετε σε ανεπανόρθωτο κίνδυνο την οικονομική βιωσιμότητα

⁸⁶⁷. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-177/16, *Autortiesību un komunikācijai konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība (AKKA/LAA)*, ECLI:EU:C:2017:689.

της ενδιαφερόμενης επιχείρησης και θα προκαλούσε απώλεια της αξίας των περιουσιακών στοιχείων της. Με τον τρόπο αυτό, η Επιτροπή δεν επιδιώκει την τιμωρία των μετόχων ή ιδιοκτητών και εργαζομένων για ενέργειες των διευθυντών της. Βέβαια, αυτή η προσέγγιση θα αποθαρρύνει επίσης τους ιδιοκτήτες από την καλύτερη πρόσληψη και παρακολούθηση των στελεχών μιας εταιρίας⁸⁶⁸. Αφετέρου, η Επιτροπή έχει διατηρήσει το μεγαλύτερο μέρος της διαδικασίας υποβολής και εξέτασης της αίτησης απομείωσης του προστίμου «αδιαφανή»⁸⁶⁹. Αυτή η αδιαφάνεια οδήγησε ορισμένους μελετητές να ζητήσουν διαφανή κριτήρια. Στις κατευθυντήριες γραμμές του 2006 διευκρινίστηκαν ορισμένα ζητήματα. Η Επιτροπή σκοπίμως επιθυμεί την περιορισμένη δημόσια συζήτηση του αντικειμένου καθότι προτάσσει τη μη ενθάρρυνση προβολής κίνητρων πτώχευσης των εταιριών για την αποφυγή της πληρωμής προστίμων. Στον κατωτέρω πίνακα εμφανίζονται οι υποθέσεις μεταξύ των ετών 2010-2019 (έτη της ευρωπαϊκής χρηματοοικονομικής κρίσης) στις οποίες εξετάστηκε αίτημα απομείωσης προστίμου, λόγω αδυναμίας καταβολής από την εταιρία⁸⁷⁰. Όπως προκύπτει, σε σύνολο 93 αιτήσεων, μόνο 18 έγιναν αποδεκτές:

⁸⁶⁸. Σινανιώτη Α. (2019). *Το νέο επιχειρηματικό περιβάλλον: η ευθύνη του Δ.Σ. στην Α.Ε. μετά τον Ν. 4548/2018*. Εισήγηση στο Διήμερο Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: Η αποτελεσματική επίλυση των διαφορών από την Αρχή Εξέτασης Προδικαστικών Προσφυγών Α.Ε.Π.Π. και η συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη της Χώρας, Πειραιάς.

⁸⁶⁹. Τα κριτήρια έχουν εξειδικευθεί από την νομολογία.

⁸⁷⁰. Πηγή: Gabison G., Kokkoris I., Pahari N. (2021). *Inability-to-Pay Fine Reductions in European Cartel Cases*. Kluwerlawonline, World Competition, Law and Economic Review, Τομ. 44, τεύχος 2, σελ. 127.

Υπόθεση Καρτέλ ενόπιον της Επιτροπής	Έτος	Ποσό Επιβληθέντος Προστίμου	Αίτηση Απομείωσης Προστίμου	Αποδεκτές Αιτήσεις Απομείωσης Προστίμου
Graphite Electrodes	2001	21.800.000	3	0
Speciality Graphites	2002	60.000.000	2	0
Fine Art Auction Houses	2002	74.630.000	1	0
Sorbates	2003	138.400.000	2	0
Electrical and Mechanical Carbon and Graphite Products	2004	101.440.000	2	0
Copper Plumbing Tubes	2004	222.300.000	3	0
Zinc Phosphate	2005	11.000.000	1	0
Thread	2005	43.497.000	3	0
Industrial Bags	2005	290.710.000	1	0
Fittings	2006	314.760.000	3	0
International Removal Services	2008	32.755.500	5	1
Bananas	2008	60.300.000	1	0
Calcium Carbide and Magnesium Based Reagents	2009	61.120.000	7	1
Heat Stabilisers	2009	173.860.400	3	1
LCD Panels	2010	648.925.000	2	0
Air Cargo	2010	799.445.000	5	0
Animal Feed Phosphate	2010	175.647.000	2	1
Press-Stressing Steel	2010	458.410.750	23	3
Bathroom Fitting	2010	622.250.703	10	3
Refrigeration compressors	2011	152.198.000	1	1
TV and Computer Monitor Tubes	2012	1.470.515.000	1	1
Mountings for Windows and Window-doors	2012	85.876.000	1	1
Shrimps	2013	28.716.000	1	0
Power Cables	2014	301.639.000	1	0
Paper Envelopes	2014	19.485.000	2	2
Retail Food Packaging	2015	115.865.000	3	2
Mushrooms	2016	37.419.000	1	0
Capacitors	2018	195.379.200	2	0
Σύνολο:			93 Αιτήσεις	17 αποδεκτές (18.3%)

596. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις ισχυρίζονται ότι είναι εφικτό με απλές οικονομικές εκτιμήσεις και σύγχρονα μαθηματικά μοντέλα να βεβαιωθούν οι αρχές ανταγωνισμού για την πραγματική αδυναμία καταβολής ενός επιβληθέντος προστίμου. Για παράδειγμα, από την εθνική νομολογία στην περίπτωση των παραβάσεων των πτηνοτροφικών εταιριών, οι συμπράττουσες επιχειρήσεις αιτήθηκαν μείωση ως προς το όποιο επιβαλλόμενο πρόστιμο, διότι αδυνατούσαν να το πληρώσουν, επικαλούμενες είτε την αρνητική θέση, τις συσσωρευμένες ζημίες και την κακή οικονομική τους κατάσταση εν γένει, είτε τις δυσόιωνες προοπτικές του κλάδου της πτηνοτροφίας. Ορισμένες επικαλέστηκαν, επίσης, τις δυσκολίες τραπεζικού δανεισμού, δυσκολίες που είχαν επιταθεί λόγω της οικονομικής κρίσης⁸⁷¹. Η ΕπΑντ δεν έκανε δεκτούς τους ισχυρισμούς των εταιριών. Στο Διοικητικό

⁸⁷¹. Απόφαση ΕπΑντ 563/VII/2013, σκ. 366.

Εφετείο μια από τις εταιρίες προσκομίζοντας σχετική οικονομική μελέτη βασιζόμενη στο μοντέλο Altman Z score⁸⁷² και επικαλούμενη τη σημασία συνέχισης της παραγωγικής της δραστηριότητας για την απασχόληση στην τοπική κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται, επέτυχε μείωση του προστίμου κατά 86%⁸⁷³.

597. Για την όποια τυχόν αναπροσαρμογή προς το ηπιότερο του επιβαλλόμενου προστίμου λόγω αδυναμίας πληρωμής (εν όλω ή εν μέρει) κατά την έννοια των κείμενων διατάξεων, θα πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθες σωρευτικές προϋποθέσεις:

(α) η εμπλεκόμενη επιχείρηση θα πρέπει να επικαλεσθεί και να προσκομίσει αντικειμενικές αποδείξεις για τη στοιχειοθέτηση της επικαλούμενης ολικής ή μερικής αδυναμίας πληρωμής,

(β) η ολική ή μερική επιβολή προστίμου θα πρέπει να θέτει ανεπανόρθωτα σε κίνδυνο την οικονομική βιωσιμότητα της εμπλεκόμενης επιχείρησης,

(γ) η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του επιβαλλόμενου προστίμου και του ως άνω κινδύνου,

(δ) η απώλεια της αξίας στοιχείων του ενεργητικού της εμπλεκόμενης επιχείρησης, και

(ε) η πρόκληση ιδιαιτέρως δυσμενών κοινωνικών και οικονομικών συνεπειών λόγω της εξαφάνισης της εμπλεκόμενης επιχείρησης από την αγορά (ιδίως μέσω της αύξησης ανεργίας και την επιδείνωση της ανταγωνιστικής δομής της αγοράς προηγούμενων ή επόμενων σταδίων).

598. Κατά πάγια ενωσιακή πρακτική και νομολογία⁸⁷⁴, οι προαναφερόμενες προϋποθέσεις έχουν εξαιρετικό χαρακτήρα και πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Και τούτο, διότι τυχόν ευρεία ή/και χαλαρή εφαρμογή τους θα διακινδύνευε ευθέως την

⁸⁷². Αποτελεί ένα από τα πλέον διεθνώς αναγνωρισμένα και αξιόπιστα μοντέλα πρόβλεψης χρεοκοπίας επιχειρήσεων. Το μοντέλο αυτό συσχετίζει πέντε αριθμοδείκτες επίδοσης και παράγει ένα αποτέλεσμα (score), το οποίο εκτιμά την πιθανότητα χρεοκοπίας μια επιχείρησης τα επόμενα δύο χρόνια. Το μοντέλο μετέπειτα επεκτάθηκε για να κάνει προβλέψεις χρεοκοπίας μέχρι και σε βάθος 5 ετών. Κόκκορης Ι. (2018). *Πρόβλεψη χρεοκοπίας μιας εταιρίας με το Altman Z Score model και η χρήση του στο Δίκαιο Ανταγωνισμού*. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 5, σελ. 573 επ.

⁸⁷³. ΔΕΦΑΘ 1076/2016, σκ. 11: « ...Οι κατευθυντήριες γραμμές που εκδίδονται από την ΕπΑντ ενέχουν αυτοπεριορισμό της ως προς τον τρόπο ασκήσεως της διακριτικής της ευχέρειας κατά την επιμέτρηση των προστίμων, αλλά δεν αποτελούν κανόνες δικαίου (πρβλ. απόφαση ΔΕΚ της 28.6.2005, C-189/02 Ρ κ.λπ., *Dansk Rrindustri* κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 209-211, σχετικά με τις αντίστοιχες κατευθυντήριες γραμμές που εκδίδει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή) και η εφαρμογή τους από την Διοίκηση δεν υποχρεώνει το Δικαστήριο (Διοικητικό Εφετείο) να τους εφαρμόσει, όταν αποφαινεται επί προσφυγής κατά της οικείας καταλογιστικής πράξεως της Επιτροπής Ανταγωνισμού και προβαίνει, κατ' ενάσκηση της αρμοδιότητάς του πλήρους δικαιοδοσίας, στον καθορισμό του προσήκοντος ύψους του προστίμου (πρβλ. απόφαση ΔΕΚ της 18.9.2003, C-338/00 Ρ, *Wolkswagen* κατά Επιτροπής, σκ. 147, ΣτΕ 2365/2013).».

⁸⁷⁴. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-289/04 Ρ, *Showa Denko KK*, ECLI:EU:C:2006:431, σκ. 16.

αποτρεπτικότητα των επιβαλλόμενων κυρώσεων, που συνιστά και τον πρωταρχικό σκοπό της πολιτικής προστίμων σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο, προκειμένου για την αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού⁸⁷⁵.

599. Οι πολύπλοκές οικονομικές σχέσεις που αναδείχθηκαν ανωτέρω και αναπτύσσονται στην αγορά είναι εξαιρετικής σημασίας στην επιβολή του νόμου περί ελεύθερου ανταγωνισμού. Ως σημείο εκκίνησης μπορεί να τεθεί η διαπίστωση ότι η «απλή οικονομία» που χρησιμοποιείται μέχρι τώρα από τη νομοθεσία και την πολιτική του ανταγωνισμού βασίζεται σε μερική σκέψη ισορροπίας, η οποία με τη σειρά της βασίζεται σε λίγες προτάσεις (π.χ. ορθολογική επιλογή), μειώνοντας την ετερογένεια, ομαδοποιώντας τα διάφορα στοιχεία που συνθέτουν το σύστημα της αγοράς σε λίγες ευρείες κατηγορίες (π.χ. έννοιες όπως ο καταναλωτής, η επιχείρηση, ο αντιπρόσωπος). Η εφαρμογή των νομικών και οικονομικών κανόνων που παρουσιάστηκαν και εφαρμόζονται μέχρι σήμερα, ως θεμέλιο υλοποίησης κυρίως της νομοθεσίας ανταγωνισμού, παραμερίζει τη «συνδεδετική πολυπλοκότητα της οικονομίας» (το δίκτυο των δεσμών που διαμορφώνουν τις συναλλακτικές σχέσεις στην οικονομία, αλλά και τις βασικές κοινωνικές σχέσεις τους, που διατηρείται πολύ απλό λόγω των υποθέσεων της πλήρους πληροφόρησης των συμμετεχόντων στην αγορά, έτσι ώστε κάθε στοιχείο της οικονομίας να μπορεί να έρχεται σε επαφή και να αξιολογεί όλα τις υπόλοιπες παραμέτρους χωρίς κόστος, καθώς το δίκτυο των συνδέσεων είναι διάφορο με τη λειτουργία του συστήματος). Εντούτοις, η χρήση των ίδιων υποθέσεων και οικονομικών υποδειγμάτων για την κατανόηση σύνθετων οικονομιών και κοινωνιών, όπου τα μέρη δεν λειτουργούν ορθολογικά, απαιτεί εμβάθυνση στην πολυπλοκότητα των έννομων οικονομικών σχέσεων και της ποικιλίας των προσαρμοστικών διαδικασιών που καλούνται να διαδραματίσουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ένταση ανταγωνισμού που δημιουργείται μεταξύ των επιχειρήσεων για την προσέλκυση των καταναλωτών μέσω των τιμολογιακών τους πολιτικών.

3. Η διεκδίκηση της αγοράς μέσω της «τιμής». Τιμολογιακές και άλλες επιχειρηματικές πρακτικές που λαμβάνονται στο πλαίσιο είτε παράνομης σύμπραξης είτε θεμιτής επιχειρηματικής στρατηγικής

600. Σύμφωνα με το θεμελιώδες αξίωμα της *Οικονομικής Σχολής του Σικάγο*, όσο υπάρχει ελεύθερη είσοδος στην αγορά, η έκταση της δύναμης μιας επιχείρησης σε αυτήν δεν είναι ποτέ σημαντική. Στην πραγματικότητα, κάθε επιχείρηση μπορεί να ορίζει απλώς τις τιμές της πάνω από το κόστος παραγωγής⁸⁷⁶. Στο πλαίσιο αυτό η είσοδος μιας

⁸⁷⁵. Σχετικά με τον αποτρεπτικό χαρακτήρα του προστίμου, ΣτΕ 2007/2013, σκ. 28.

⁸⁷⁶. Το ποσοστό κέρδους, r , προκύπτει από την αφαίρεση του κόστους από τα έσοδα, δια το κόστος: $r=(R-C)/C$, όπου R είναι τα έσοδα και C είναι το κόστος. Εάν το κόστος μεταβάλλεται αναλογικά με το προϊόν, τότε ισούται με το κόστος ανά μονάδα προϊόντος επί το προϊόν: $UC * Q$, όπου UC είναι το κόστος ανά μονάδα προϊόντος και

νέας επιχείρησης στην αγορά και η πώληση σε τιμές χαμηλότερες από εκείνες της εδραιωμένης επιχείρησης θα είναι επικερδής⁸⁷⁷. Επομένως, η δύναμη στην αγορά δεν μπορεί να διατηρηθεί (θεωρία των διεκδικήσιμων αγορών)⁸⁷⁸.

601. Στις περισσότερες, όμως, αγορές, οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται όχι μόνο επί των τιμών αλλά και επί πολλών άλλων διαστάσεων όπως η ποιότητα, η αξιοπιστία, η έρευνα και ανάπτυξη και η προωθητική δραστηριότητα. Θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε τις εν λόγω διαστάσεις θεωρητικά έστω με τον δείκτη W , ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ως ένας δείκτης ποιότητας, υπό την έννοια ότι περιλαμβάνει πληροφορίες για το προϊόν. Μπορούμε, περαιτέρω, να υποθέσουμε ότι μία επιχείρηση ξοδεύει χρήματα για να βελτιώσει το προϊόν ως προς το δείκτη W . Για παράδειγμα, επιχειρήσεις μπορεί να αυξάνουν τις δαπάνες τους σε διαφήμιση, έρευνα και ανάπτυξη και σε μηχανική για να αυξηθεί ο δείκτης W προσθέτοντας ποιοτικά χαρακτηριστικά στο προϊόν ή ενισχύοντας την αντίληψη των καταναλωτών για την ποιότητα του. Οι επιχειρήσεις, επομένως, μπορούν να ανταγωνίζονται για την αύξηση της φήμης τους και της δύναμης στην αγορά προσελκύοντας πελάτες είτε δαπανώντας χρήματα για τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων είτε μειώνοντας την τιμή τους είτε συνδυάζοντας και τα δύο. Έτσι, αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις που έχουν ενδογενή αναπόδραστα κόστη⁸⁷⁹, επειδή ακριβώς η επιχείρηση αποφασίζει πόσο μεγάλη επένδυση μπορεί να πραγματοποιήσει στην ανάπτυξη αυτού του δείκτη.
602. Δαπανώντας, όμως, χρήματα για να βελτιώσει την ποιότητα του προϊόντος, εκδηλώνονται δύο εξαιρετικά σημαντικές ταυτόχρονες επιδράσεις για μια επιχείρηση: *Πρώτον*, αυξάνει το σταθερό κόστος και ίσως το οριακό κόστος

Q είναι το προϊόν. Τα έσοδα, με τη σειρά τους, προκύπτουν από το γινόμενο της τιμής επί την ποσότητα: $R=P*Q$, όπου P είναι η τιμή. Συνεπάγεται ότι $r = (P-UC)/UC$. Άρα το r αποτελεί ένα καλό μέτρο της διαφοράς μεταξύ της τιμής και του κόστους ανά μονάδα προϊόντος (το οποίο σε αυτή την περίπτωση είναι ίσο με το οριακό κόστος).

⁸⁷⁷. Σύμφωνα με την αναλυτική επισκόπηση της τρέχουσας βιβλιογραφίας, διαπιστώνεται η έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού σχετικά με την έννοια της τιμής. Ωστόσο, η έννοια αυτή θα μπορούσε σε κάποιο βαθμό να απεικονιστεί με τον τύπο $TIMH = \frac{\text{Χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο αγοραστής}}{\text{Ποσότητα αγαθών που παρέχει ο πωλητής}}$. Σύμφωνα με αυτόν τον τύπο, η τιμή αποτελεί συνάρτηση από τη μια πλευρά του χρηματικού ποσού που καλείται να καταβάλει ένας αγοραστής, από την άλλη της ποσότητας των αγαθών που παρέχει ο πωλητής. Επομένως, ενυπάρχει κάποια έννοια θυσίας και για τα δύο μέρη. Αφενός για τον αγοραστή η θυσία έγκειται στο χρηματικό κόστος που απαιτείται να καταβάλει, αφετέρου για τον πωλητή στο γεγονός ότι δεν θα είναι πια κάτοχος ενός συγκεκριμένου αγαθού. Εντέλει, το κατά πόσο μία τιμή θα είναι αποδεκτή και από τα δύο μέρη, ώστε αυτό να έχει ως αποτέλεσμα την πραγματοποίηση της συναλλαγής, εξαρτάται από το αν οι θυσίες τους θεωρείται ότι είναι προς το συμφέρον και των δύο και κατά συνέπεια συμπίπτουν, Παπαβασιλείου Ν., Ήντουνας Κ. (2005), ό. π., σελ. 19 επ.

⁸⁷⁸. Baumol W., Panzar J., Willig R. (1982). *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.

⁸⁷⁹. Sutton J. (2007). *Sunk Costs and Market Structure. Price Competition, Advertising, and the Evolution of Concentration*. The MIT Press.

παραγωγής και, *δεύτερον*, προσελκύει πελάτες που πριν αγόραζαν προϊόντα χαμηλότερης ποιότητας. Η σύνθεση αυτών των δύο επιδράσεων μπορεί να αντιστρέψει εντελώς τα αποτελέσματα της προηγούμενης αναφοράς περί μη ύπαρξης δύναμης στην αγορά⁸⁸⁰.

603. Με αυτά τα δεδομένα, η υπόθεση ότι η εκκαθάριση της αγοράς (market clearing), η ισορροπία, δηλαδή, της ποσότητας που προσφέρεται με την ποσότητα που ζητείται, συμβαίνει αποκλειστικά μέσω του μηχανισμού της τιμής, δεν είναι απόλυτη. Δηλαδή, δεν είναι η τιμή και μόνο που προσδιορίζει τις ποσότητες που αγοράζουν οι καταναλωτές και πωλούν οι επιχειρήσεις. Σε πολλές, αν όχι τις περισσότερες, αγορές, τα αγαθά κατανέμονται με προσαρμογές όχι μόνο της τιμής, αλλά και άλλων παραγόντων όπως είδαμε, π.χ. της ποιότητας.
604. Περαιτέρω, οι περισσότερες θεωρίες ολιγοπωλίου προβλέπουν ότι η τιμή δεν ανταποκρίνεται σε ορισμένες διακυμάνσεις του κόστους⁸⁸¹. Εξάλλου, κάθε φορά που μία ολιγοπωλιακή επιχείρηση αλλάζει την τιμή της, αντιμετωπίζει τον κίνδυνο ότι θα δώσει το έναυσμα για ένα πόλεμο τιμής. Επομένως, οι επιχειρήσεις είναι συνήθως απρόθυμες να μεταβάλουν τις τιμές⁸⁸².

⁸⁸⁰. Carlton D., Perloff J. (2017). *Σύγχρονη Βιομηχανική Οργάνωση*. Εκδ. Broken Hill Publishers Ltd, επιμέλεια έκδοσης Βλάσσης Μ., Παναγιώτου Δ., Τσεκούρας Κ., σελ. 293 επ. στις οποίες περιλαμβάνονται και σχετικά διαγράμματα.

⁸⁸¹. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και μια ακόμη παράμετρο. Στην πραγματικότητα, οι επιχειρήσεις μπορεί να μην είναι σε θέση να συλλέξουν τα πλήρη και ακριβή δεδομένα τόσο για τα οριακά έσοδα (MR) όσο και για το οριακό κόστος (MC), ώστε να είναι σε θέση να προσδιορίσουν το άριστο ύψος της παραγωγής και, συνεπώς, της τιμής στο σημείο κατά το οποίο θα ισούται το οριακό έσοδο με το οριακό κόστος (MR=MC), ενώ παράλληλα μπορεί να είναι πολύ υψηλό το σχετικό κόστος. Για αυτό οι επιχειρήσεις έχουν αναπτύξει κάποιους γρήγορους πρακτικούς κανόνες και μεθόδους για την τιμολόγηση των προϊόντων τους. Ο ευρύτερα χρησιμοποιημένος κανόνας τιμολόγησης είναι η τιμολόγηση με προσαύξηση του κόστους, που ονομάζεται «τιμολόγηση πλήρους κόστους». Με τη μέθοδο αυτή η επιχείρηση το πρώτον εκτιμά το μέσο μεταβλητό κόστος (AVC) της παραγωγής ή προμήθειας και της διοχέτευσης στην αγορά του προϊόντος για ένα φυσιολογικό ή σύνηθες ύψος παραγωγής. Μπορούμε να υπολογίσουμε ότι αυτό προσδιορίζεται μεταξύ του 70 και 80% της δυναμικότητας. Στη συνέχεια, η επιχείρηση προσθέτει στο μέσο μεταβλητό κόστος ένα μέσο γενικό κόστος που συνήθως εκφράζεται ως ένα ποσοστό του πρώτου, έτσι ώστε να μπορεί να εκτιμήσει πλήρως το συνολικό καταναμηθέν μέσο κόστος (C). Σε αυτό το πλήρως καταναμηθέν μέσο κόστος, η επιχείρηση προσθέτει την απαιτούμενη προσαύξηση (m), ώστε ο υπολογισμός να κατατείνει σε κέρδη μέσω της συνάρτησης $m = \frac{P-C}{C}$, Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 687.

⁸⁸². Θα πρέπει να αντιληφθούμε βέβαια και τη θεωρία αυτή υπό ένα πρίσμα σχετικοποίησης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η μείωση της τιμής από μία ολιγοπωλιακή επιχείρηση ενδέχεται να μην ερμηνευθεί από τις ανταγωνίστριες της ως προσπάθεια για την απόσπαση από αυτές μεριδίου τους από την αγορά και να μην αντιδράσουν με μείωση της δικής τους τιμής. Κάτι τέτοιο πιθανότατα να ισχύει εφόσον οι ανταγωνιστές ερμηνεύσουν τη μείωση της τιμής ως προσπάθεια μιας επιχείρησης να πωλήσει ένα ελαττωματικό προϊόν της ή ένα προϊόν που απέτυχε στην αγορά ή ένα προϊόν που ετοιμάζεται να αποσύρει σύντομα από αυτήν για να το αντικαταστήσει με άλλο νεότερο ή, τέλος, ως μέτρο αντιμετώπισης σοβαρών οικονομικών δυσκολιών. Γενικά, εφόσον οι ανταγωνιστές υποθέσουν ότι η μείωση της τιμής από μία επιχείρηση είναι προσωρινή και οφείλεται σε ειδικές συνθήκες, είναι αρκετά πιθανό να μην αντιδράσουν άμεσα ως προς τη δική τους

605. Συνοψίζοντας, η ύπαρξη ή όχι δύναμης αγοράς από επιχειρήσεις εξαρτάται από τον προσδιορισμό των ορίων της αντίστοιχης αγοράς ως προς τις τιμές και τα χαρακτηριστικά των προϊόντων, όρια εντός των οποίων μία επιχείρηση μπορεί να αυξήσει επικερδώς την τιμή ενός ποιοτικού προϊόντος της, πάνω από το ανταγωνιστικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η δύναμη στην αγορά συνεπάγεται υψηλότερα κέρδη. Επομένως, η δημιουργία δύναμης στην αγορά αποτελεί σημαντικό τμήμα της στρατηγικής για τη μεγιστοποίηση της αξίας μιας επιχείρησης.
606. Ένας πρώτος τρόπος απόκτησης δύναμης στην αγορά είναι μέσω του νόμιμου αποκλεισμού των ανταγωνιστών από την πρόσβαση σε αυτή, δηλαδή της νομικά αποδεκτής προστασίας από τον ανταγωνισμό, έτσι ώστε η επιχείρηση να μπορεί να ορίσει υψηλές τιμές χωρίς να εισέλθουν οι ανταγωνιστές στην αγορά. Χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση αποτελεί η κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων – πατέντας ενός προϊόντος. Όμως, η ως άνω προστασία έχει και χρονικό σημείο λήξης. Για παράδειγμα στην αγορά των έξυπνων κινητών τηλεφώνων η Samsung μιμήθηκε τα κινητά «iPhone» της Apple, εισάγοντας στην αγορά τα δικά της προϊόντα/κινητά τηλέφωνα τα οποία είχαν σημαντικά χαμηλότερο κόστος για τους καταναλωτές από αυτά της Apple. Επομένως, η ίδια η στρατηγική της επιχείρησης μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο στην εδραίωσή της στην αγορά.
607. Άλλη περίπτωση κατοχής δύναμης στην αγορά είναι τα φυσικά μονοπώλια ή η κρατική νομοθετική προστασία του ελέγχου των πηγών των πρώτων υλών ή του συνόλου του δικτύου διανομής ενός κλάδου παραγωγής. Ένα τέτοιο νομοθετικά κατοχυρωμένο μονοπώλιο ή περιορισμένο ολιγοπώλιο δε φοβάται την είσοδο των ανταγωνιστών στο κλάδο, ελέγχοντας μακροχρόνια τα κέρδη του.
608. Αυτές, βέβαια, είναι περιπτώσεις που οι δραστηριοποιούμενες επιχειρήσεις δύνανται να ρυθμίζουν τον κλάδο με άλλα μέσα πλην των τιμών. Ωστόσο, η εμφάνιση κερδών σε μια αγορά θα προσελκύσει γρήγορα ανταγωνιστές για να διεκδικήσουν με την είσοδό τους το μερίδιο κερδών που μπορούν. Αυτό σημαίνει ότι η επιχείρηση με δύναμη στην αγορά, θα επιχειρήσει να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά ώστε να

τιμολογιακή πολιτική. Συνεπώς, η αντίδραση μιας επιχείρησης σε μεταβολή της τιμής του προϊόντος μιας άλλης εξαρτάται στο μεγαλύτερο βαθμό από τα κίνητρα που αποδίδει η πρώτη στην ενέργεια της δεύτερης. Εντούτοις, από την άλλη πλευρά, η τιμολογιακή πολιτική μπορεί να γίνει εξαιρετικά επιθετική και ο ανταγωνισμός πολύ οξύς στα πρώτα στάδια προώθησης στην αγορά ενός νέου/καινοτόμου προϊόντος που δείχνει να βρίσκει μεγάλη ανταπόκριση στο αγοραστικό κοινό. Στην περίπτωση αυτή, κατά την προσπάθειά τους να αποσπάσουν οι ανταγωνίστριες ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς του νέου προϊόντος θα καταφύγουν συχνά στον «πόλεμο τιμής», Κώττης Γ., Πετράκη-Κώττη Α. (2005), ό. π., σελ. 462 επ.

αποτρέψει την είσοδο της ανταγωνίστριας εταιρίας. Επομένως, θα πρέπει να διατηρήσει και την τιμή της χαμηλά. Για την επιχείρηση με τη δύναμη στην αγορά, η προσπάθεια διατήρησής της συνεπάγεται μεγαλύτερη αξία αυτής. Για τους καταναλωτές, όμως, η αποτροπή της διάνοιξης μιας διεκδικήσιμης αγοράς, συνεπάγεται ζημία και διανεμητική αναποτελεσματικότητα⁸⁸³. Επειδή, όμως, ο περιορισμός αυτός σε μια αγορά όχι μόνο είναι μη ρεαλιστικός, αλλά και πιθανότατα προσκρούει και στο δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού, συνήθως οι ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις θα επιχειρήσουν να προβούν σε συνεννοήσεις και να αποφύγουν τον πόλεμο τιμών, αυξάνοντας τα κέρδη τους.

609. Αφού, όμως, κάθε ανταγωνιστική επιχείρηση ήδη μεγιστοποιεί τα κέρδη της και, επομένως, τη δύναμή της στην αγορά, πώς είναι δυνατόν τα κέρδη των επιχειρήσεων να αυξηθούν περαιτέρω από τη σύμπραξη τους; Η απάντηση θα πρέπει να εστιάσει σε μία πολύ μικρή αλλά σημαντική λεπτομέρεια που διαφοροποιεί τις έννοιες της αποκλειστικής δύναμης στην αγορά και της συνεννόησης στην αγορά. Στην ανταγωνιστική αγορά κάθε επιχείρηση λαμβάνει υπόψη της το κατά πόσο ευνοείται από μία μείωση στη δική της παραγωγή και αγνοεί τα οφέλη που αποκομίζουν οι άλλες επιχειρήσεις οι οποίες επωφελούνται από τη μείωση της συνολικής παραγωγής στο βαθμό που αυτή αυξάνει τις τιμές. Σε αντίθεση, το ολιγοπώλιο με συντονισμό λήψης αποφάσεων λαμβάνει υπόψη του τα οφέλη που αποκομίζουν όλα τα μέλη του από τη μείωση στο προϊόν κάθε μίας επιχείρησης. Επομένως, η ανταγωνιστική αγορά (στην οποία κάθε επιχείρηση αγνοεί το συλλογικό όφελος από τη μείωση στην παραγωγή μιας επιχείρησης) παράγει περισσότερο προϊόν από ό,τι το ολιγοπώλιο με συντονισμό λήψης αποφάσεων.
610. Στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται η αντιμονοπωλιακή νομοθεσία που έχει ως στόχο την προώθηση της αποτελεσματικότητας. Το μεγάλο διακύβευμα, λοιπόν, είναι η εφαρμογή της νομοθεσίας να δίνει έμφαση στη δυναμική αποδοτικότητα της αγοράς. Η έμφαση αυτή καθιστά την αξιολόγηση των συνθηκών ανταγωνισμού πιο χρήσιμη ως στοιχείο της γενικής ρυθμιστικής αξιολόγησης⁸⁸⁴. Αυτό το στοιχείο μπορεί να συμβάλει στην αποφυγή ρυθμίσεων που θέτουν αδικαιολόγητους φραγμούς στη δραστηριότητα της αγοράς. Η αντιμονοπωλιακή νομοθεσία πρέπει να διακρίνει και να περιορίζει μορφές συνεργασιακής συμπεριφοράς στην οποία καταφεύγουν ανταγωνιστές. Πότε όμως στην πράξη μια τιμή είναι αποτέλεσμα παράνομης σύμπραξης και πότε απλώς επιχειρηματική πρακτική;
611. Οι τιμές επηρεάζουν το βιοτικό επίπεδο των καταναλωτών μέσα σε μία κοινωνία καθορίζοντας σε μεγάλο βαθμό την εκάστοτε αγοραστική τους δύναμη. Αυτό

⁸⁸³. Cabral L. (2018), ό. π., σελ. 24 επ.

⁸⁸⁴. ΟΟΣΑ (2010). *Αρχές Αξιολόγησης Συνθηκών Ανταγωνισμού*. Έκδοση 2.0, σελ. 46 επ.

αποκτάει ακόμα μεγαλύτερη σημασία τα τελευταία χρόνια, δεδομένου ότι σε πολλές χώρες παρατηρείται σταδιακή απελευθέρωση των τιμών σε αρκετούς κλάδους της οικονομίας, γεγονός που επιτρέπει σε επιχειρήσεις μία μεγαλύτερη ελευθερία στον καθορισμό των τιμών τους⁸⁸⁵. Θα πρέπει εξάλλου να συνυπολογίσουμε το γεγονός ότι η τιμή είναι το μόνο στοιχείο του μίγματος μάρκετινγκ που παράγει έσοδα και κέρδη για την επιχείρηση, ενώ όλα τα υπόλοιπα συνεπάγονται κόστη και δαπάνες. Η τιμή είναι το πιο ευέλικτο στοιχείο του μίγματος μάρκετινγκ με την έννοια ότι οι τιμολογιακές αποφάσεις μπορούν να υλοποιηθούν σε πολύ πιο σύντομο χρονικό διάστημα σε σύγκριση με τα στοιχεία του προϊόντος της διανομής ή και της προβολής του.

612. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι πράγματι οι περισσότερες περιπτώσεις παραβάσεων του δίκαιου του ανταγωνισμού που άγονται ενώπιον αρχών ανταγωνισμού ή δικαστηρίων αφορούν εξέταση των τιμολογιακών πρακτικών μιας επιχείρησης. Στις περιπτώσεις αυτές λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της τιμολογιακής πολιτικής της επιχείρησης αξιώματα της οικονομικής επιστήμης, η ερμηνεία των οποίων όμως από νομικούς θέτει μεγάλες αμφισβητήσεις.
613. Για παράδειγμα, ο νόμος της ζήτησης δεν μπορεί να εφαρμοστεί στα προϊόντα αυξημένης ποιότητας. Στο παράδειγμα της βενζίνης, ο καταναλωτής δεν μπορεί να γνωρίζει με βεβαιότητα την ποιότητα και την καθαρότητα του καυσίμου που θα ζητήσει προτού να το αγοράσει και μάλιστα προτού καν να το καταναλώσει για ιδιαίτερα μακρύ διάστημα. Εντούτοις, ο πρατηριούχος γνωρίζει καλύτερα την ποιότητα του καυσίμου. Συνεπώς, οδηγούμαστε σε μία κατάσταση ασύμμετρης πληροφόρησης. Πράγματι, σύμφωνα με την αρθρογραφία⁸⁸⁶ υποστηρίζεται ότι οι πωλητές προϊόντων υψηλής ποιότητας που απευθύνονται σε μία σταθερή πελατεία δημιουργούν «φήμη» όταν πωλούν ακριβά. Η φήμη είναι κεφάλαιο: κοστίζει σε εντιμότητα αλλά αποδίδει υψηλότερες τιμές στο μέλλον⁸⁸⁷. Συνεπώς, το υπόδειγμα

⁸⁸⁵. Diamantopoulos A. (1991). *Pricing: Theory and Evidence - A Literature Review*. Περιεχόμενο στο Baker M.J., *Perspectives on Marketing Management*, εκδ. Wiley, Λονδίνο, σελ. 61-193.

⁸⁸⁶. Kreps D., Wilson R. (1982). *Reputation and imperfect information*. *Journal of Economic Theory*, Τομ. 27, τεύχος 2, σελ. 253-279.

⁸⁸⁷. Οι υψηλές τιμές κατά κανόνα δεν είναι καταχρηστικές αυτές καθ' εαυτές. Τουναντίον, επιτελούν σημαντική λειτουργία στην ανταγωνιστική διαδικασία. Όπως έκρινε το US Supreme Court (Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ) στην υπόθεση Trinko: «από μόνη της, [...] η χρέωση μονοπωλιακών τιμών, όχι μόνο δεν είναι παράνομη, αλλά συνιστά σημαντικό στοιχείο του συστήματος της ελεύθερης αγοράς. Η δυνατότητα επιβολής μονοπωλιακών τιμών –τουλάχιστον για σύντομο χρονικό διάστημα– είναι εξ αρχής το στοιχείο που προσελκύει το “επιχειρηματικό δαιμόνιο”· παρακινεί σε ανάληψη κινδύνου που με τη σειρά της δημιουργεί καινοτομία και οικονομική ανάπτυξη. Προκειμένου να διασφαλίζεται το κίνητρο για καινοτομία, η κατοχή μονοπωλιακής ισχύος δεν κρίνεται παράνομη, παρεκτός αν συνοδεύεται από στοιχείο συμπεριφοράς αντίθετης προς τον ανταγωνισμό», Απόφαση του US Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ) στην υπόθεση Verizon Communications Inc. κατά Law Offices of Curtis V. Trinko, LLP (02-682) 540 U.S. 398 (2004).

της τιμής στην προκειμένη περίπτωση δεν μπορεί να εφαρμοστεί για την αξιολόγηση του ανταγωνισμού. Όπως αναφέρθηκε, επιχειρήσεις με φήμη, επιχειρήσεις οι οποίες έχουν σε κάποιο βαθμό δύναμη σε κάποια αγορά, εφαρμόζουν μια ποικιλία στρατηγικών τιμολόγησης με στόχο την μεγιστοποίηση των κερδών τους. Αυτό, όμως, μπορεί να είναι αποτέλεσμα ενός διαφορισμού τιμής ή άλλως διάκριση της τιμής⁸⁸⁸ και όχι κατάχρηση της δύναμής της (ή της δεσπόζουσας θέσης της).

614. Με τον όρο «διαφορισμός τιμής» αναφερόμαστε στις περιπτώσεις στις οποίες μια επιχείρηση χρεώνει δύο ή περισσότερες διαφορετικές τιμές για το ίδιο προϊόν, ή γενικότερα όταν οι υπάρχουσες διαφορές στις τιμές δεν αντικατοπτρίζουν διαφορές στο κόστος παραγωγής⁸⁸⁹. Οι μορφές διαφοροποίησης των τιμών κατατάσσονται σε τρεις βαθμούς:

A. Διαφοροποίηση τιμών πρώτου βαθμού (first degree price discrimination). Στην περίπτωση αυτή κάθε μονάδα προϊόντος μπορεί να πωλείται σε διαφορετική τιμή και οι τιμές αυτές μπορεί να διαφέρουν μεταξύ των αγοραστών. Η επιχείρηση είναι σε θέση να γνωρίζει την επιθυμία ζήτησης και τη δυνατότητα για πληρωμή για κάθε μονάδα και ως προς κάθε αγοραστή. Εάν έχει αυτή την πληροφορία και επιπλέον μπορεί να χρεώνει διαφορετική τιμή για κάθε επιπλέον μονάδα προϊόντος τον αγοραστή, τότε μπορεί να ιδιοποιηθεί το σύνολο του πλεονάσματος του κάθε καταναλωτή⁸⁹⁰.

B. Διαφοροποίηση τιμών δευτέρου βαθμού (second degree price discrimination) (ποσοτικά ευαίσθητη τιμολόγηση – quantity sensitive pricing): Στην περίπτωση αυτή ο πωλητής προσφέρει έναν εύρος τιμών οι οποίες διαφέρουν ανάλογα με την αγοραζόμενη ποσότητα⁸⁹¹. Η τιμή ποικίλλει ανάλογα με την ποσότητα που θέλει ο

⁸⁸⁸. Δεν είναι όμως κάθε μη ενιαία χρέωση διαφορισμός τιμής, Lott J., Roberts R. (1991). *A Guide to the Pitfalls of Identifying Price Discrimination*, Economic Inquiry, Τόμ. 29 (1), σελ. 14-23.

⁸⁸⁹. Η διάκριση τιμών επιτρέπει στον πωλητή να δημιουργεί επιπρόσθετο πλεόνασμα καταναλωτή και να αποκομίσει οφέλη από το υπάρχον πλεόνασμα καταναλωτή. Η επιτυχία της διάκρισης τιμών απαιτεί η μεταπώληση να είναι υψηλού κόστους ή τεχνικά αδύνατη. Οι πωλητές μπορούν να προβούν σε διάκριση τιμών είτε με βάση τα παρατηρήσιμα χαρακτηριστικά των αγοραστών είτε παρακινώντας τους τελευταίους να επιλέξουν οι ίδιοι μεταξύ διαφορετικών προσφερόμενων προϊόντων, Cabral L. (2018), ό. π., σελ. 210 επ.

⁸⁹⁰. Προκειμένου οι επιχειρήσεις να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους χρησιμοποιούν μη ενιαία τιμολόγηση (non-uniform pricing) χρεώνοντας τους πελάτες διαφορετικές τιμές για το ίδιο προϊόν ή χρεώνοντας σε ένα μεμονωμένο πελάτη διαφορετική τιμή ανάλογα με το πόσες μονάδες αγόρασε. Ένας συνηθισμένος τρόπος διαφορισμού των τιμών είναι η χρήση εκπτώτικων κουπονιών χρηματικής αξίας ή η παροχή εκπτώσεων σε μερικούς αλλά όχι σε όλους τους καταναλωτές. Χρησιμοποιώντας τα κουπόνια οι εταιρείες μπορούν να παρέχουν εκπτώσεις σε άτομα που είναι ευαίσθητα στις τιμές και είναι σχετικά πιθανόν να λάβουν και να χρησιμοποιήσουν αυτές τις προσφορές, χωρίς να παρέχουν τις ίδιες εκπτώσεις σε άλλους συνήθως ευκατάστατους οικονομικά ανθρώπους, Carlton D., Perloff J. (2017), ό. π., σελ. 317 επ.

⁸⁹¹. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της υιοθέτησης ενός κλιμακωτού τιμολογίου για την κατανάλωση ύδατος από την ΕΥΔΑΠ. Στα χαμηλά κλιμάκια κατανάλωσης η τιμή κλιμακίου είναι χαμηλή και αυξάνεται ραγδαία στα υψηλότερα κλιμάκια. Η αγορά σίγουρα είναι ένας μηχανισμός κατανομής των αγαθών που λειτουργεί με βάση την τιμή. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, η υψηλή τιμή περιορίζει την κατανάλωση τόσο

αγοραστής. Οι τιμές δηλαδή διαφέρουν από ποσότητα σε ποσότητα, όχι όμως από καταναλωτή σε καταναλωτή, π.χ. εκπτώσεις για μεγάλες ποσότητες.

Γ. Διαφοροποίηση τιμών τρίτου βαθμού (third degree price discrimination) (τιμολόγηση ευαίσθητη στον καταναλωτή – buyer sensitive pricing). Στην περίπτωση αυτή ο πωλητής μπορεί να διαχωρίσει τους καταναλωτές (ή ομάδες καταναλωτών) ανάλογα με την ελαστικότητα ζήτησης και να χρεώσει υψηλότερη τιμή στους καταναλωτές με πιο ανελαστική ζήτηση⁸⁹².

615. Ο διαχωρισμός τιμής είναι επικερδής, επειδή οι καταναλωτές που εν τέλει αποτιμούν περισσότερο ένα προϊόν πληρώνουν περισσότερο από ότι στην περίπτωση που οι τιμές θα ήταν ομοιόμορφες. Συνεπώς, μία επιχείρηση προβαίνει σε διαφορισμό τιμής προκειμένου να αυξήσει τα κέρδη της. Ωστόσο, υπό ορισμένες συνθήκες ο διαχωρισμός τιμής μπορεί να καταστεί αντικείμενος στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Η διάκριση τιμών έχει συνολικά επιδράσεις στην ευημερία. Υπάρχει περίπτωση η συνολική αποτελεσματικότητα να μειωθεί λόγω ακριβώς αυτής της τιμολογιακής πολιτικής. Για παράδειγμα, εφόσον η τέλεια διάκριση τιμών είναι δαπανηρή, τότε είναι πιθανόν τα οφέλη του πωλητή να μην αποζημιώνουν τις απώλειες που υφίστανται οι καταναλωτές. Οι καταναλωτές είναι ευχαριστημένοι όταν πληρώνουν μία χαμηλότερη τιμή σε σχέση με τους άλλους, αλλά, αντίθετα, βρίσκουνε δυσάρεστο το να πληρώσουν μία υψηλότερη τιμή σε σχέση με τους υπόλοιπους⁸⁹³. Για το λόγο αυτό, υπό την οπτική των καταναλωτών, η αντίληψη της διάκρισης τιμών αποτελεί ζήτημα «Δικαιοσύνης»⁸⁹⁴.

εκείνων που έχουν σχετικά μικρή ανάγκη όσο και εκείνων που έχουν σχετικά μικρό εισόδημα. Αν, όμως, η ΕΥΔΑΠ επέβαλε υψηλή ενιαία τιμή, τότε μαζί με τους καταναλωτές οι οποίοι δεν έχουν οικονομική ανάγκη και θα πλήρωναν περισσότερο για να γεμίσουν τις πισίνες τους, θα επιβαρύνονταν ταυτόχρονα και εκείνοι που έχουν μέτρια κατανάλωση. Το κλιμακωτό τιμολόγιο αποσκοπεί στην ανακατανομή της κατανάλωσης μεταξύ εκείνων που καταναλώνουν πολύ για να καλύψουν δευτερεύουσες ανάγκες και εκείνων που καταναλώνουν μέτρια για να καλύψουν βασικές ανάγκες, Παπαχρήστος Γ. (2006), ό. π., σελ. 140 επ.

⁸⁹². Για παράδειγμα, η πώληση βιβλίων με σκληρό ή μαλακό εξώφυλλο. Στο ερώτημα πού οφείλεται η διαφορά μεταξύ της τιμής των βιβλίων με σκληρό εξώφυλλο (hardcover) και της τιμής των βιβλίων με μαλακό εξώφυλλο (paperback) η απάντηση ότι αυτό συμβαίνει λόγω του κόστους του σκληρού εξωφύλλου δεν μπορεί να είναι ικανή να εξηγήσει τη διαφορά τιμής. Αν και η διαφορά κόστους του υλικού μπορεί να κυμαίνεται μεταξύ ενός Χ ποσού, η διαφορά τιμής του τελικού προϊόντος, δηλαδή του βιβλίου, είναι πολλαπλάσια του Χ ώστε να μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά και μόνο στη διαφορά κόστους υλικού. Οι εκδοτικοί οίκοι προβαίνουν προφανώς σε κάποια πολιτική διάκρισης τιμών. Η διαφορά των δυο ειδών βιβλίων στην τιμή είναι πολλαπλάσια της διαφοράς κόστους με αποτέλεσμα να συμπεράνουμε ότι αυτό αποτελεί προϊόν αντίδρασης στη σχετικά ανελαστική ζήτηση της αγοράς του βιβλίου με σκληρό εξώφυλλο, Παπαχρήστος Γ. (2006), ό. π., σελ. 158 επ.

⁸⁹³. Cabral L. (2018), ό. π., σελ. 205 επ.

⁸⁹⁴. Υποστηρίζεται πάντως πως η διάκριση τιμών στην οικονομική επιστήμη έχει ουδέτερο χαρακτήρα, καθώς κάποιοι ωφελούνται ενώ άλλοι βλάπτονται και ως εκ τούτου είναι αδύνατον να αποφασιστεί αν, κατά μέσο όρο, η πρακτική αυτή είναι προς όφελος ή προς ζημία της κοινωνίας συνολικά, Salvatore D. (2012), ό. π., σελ. 664.

616. Το δίκαιο του ελευθέρου ανταγωνισμού απαγορεύει τον καθολικό διαχωρισμό τιμών⁸⁹⁵. Ωστόσο, οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι στην πραγματικότητα η νομοθεσία αυτή εξυπηρετεί ειδικά συμφέροντα και έχει σχεδιαστεί για την προστασία μικρών επιχειρήσεων από τον ανταγωνισμό των μεγαλύτερων πιο αποδοτικών επιχειρήσεων που, ελλείψει αυτής της νομοθεσίας, θα είχαν τη δυνατότητα να αγοράσουν προμήθειες με χαμηλότερο κόστος⁸⁹⁶. Η κριτική μάλιστα συνεχίζει και στην διαπίστωση ότι τυχόν καθολική απαγόρευση της διάκρισης τιμών (όπως αυτή της πράξης Robinson-Patman στις ΗΠΑ⁸⁹⁷) δεν λαμβάνει υπόψη τη διαφορά των ίδιων των προϊόντων (π.χ. ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, την τυποποίησή τους κ.λπ.)⁸⁹⁸, αλλά ούτε και τα δυνητικά οφέλη των οικονομικών κλίμακας, τα οποία που μπορούν οι επιχειρήσεις να μετακυλίσουν στους καταναλωτές σε περίπτωση μαζικών πωλήσεων.
617. Πέραν της αναλυθείσας διττής ερμηνείας που μπορεί να δοθεί στην τιμολογιακή πολιτική μιας επιχείρησης, συχνά η νομική και η οικονομική οπτική αποδίδουν διαφορετικά και άλλες επιχειρηματικές πρακτικές. Ο διαχωρισμός αυτός των επιχειρηματικών πρακτικών σε ωφέλιμες ή επιβλαβείς ανάλογα με τη σκοπιά της επιστήμης από την οποία εξετάζεται είναι διαρκής. Εκτείνεται, εξάλλου, πέρα των τιμολογιακών πολιτικών και σε άλλες πρακτικές. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής:
- *Συγκεντρώσεις επιχειρηματιών*: Από νομική σκοπιά, μπορεί η λειτουργία μιας ένωσης επιχειρήσεων να ενεργεί ως φορέας επικοινωνίας και πληροφόρησης ευαίσθητων δεδομένων με σκοπό το συντονισμό των δράσεων ενός καρτέλ. Από επιχειρηματική σκοπιά, η ανάπτυξη συνεργασιών είναι αναγκαία. Ως στάδια μιας επιτυχημένης συνεργασίας νοούνται μεταξύ άλλων: η ανάλυση των ευκαιριών, η καταγραφή κοινών διαδικασιών, η θέσπιση στόχων

⁸⁹⁵. Στους διαχρονικούς στόχους των διατάξεων της ενωσιακής νομοθεσίας εντάσσεται η ικανοποίηση στο μέγιστο των αναγκών των ευρωπαϊών καταναλωτών, ώστε να εξασφαλίσουν τα μέγιστα οικονομικά οφέλη με προσφορά αγαθών στη χαμηλότερη δυνατή τιμή με βάση την αρχή της ευημερίας του καταναλωτή, Αναγνωστοπούλου Δ. (2012). *Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Η Ευρωπαϊκή Διάσταση*. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, σελ. 489 επ.

⁸⁹⁶. Ross T. (1984). *Winners and Losers under the Robinson-Patman Act*. The Journal of Law & Economics, Τόμ. 27 (2), σελ. 243-271. Οι αναφορές στην αντίστοιχη νομοθεσία των ΗΠΑ.

⁸⁹⁷. Το 1967 η εταιρεία Utah Pie με έδρα την πόλη Salt Lake κατηγορήσε τρεις ανταγωνίστριές της στο Los Angeles για την πολιτική διάκρισης τιμών. Η καταγγέλουσα υποστήριξε ότι οι τρεις αυτές εταιρείες πωλούσαν κατεψυγμένες πίτες στην πόλη Salt Lake σε χαμηλότερες τιμές από ό,τι σε περιοχές κοντά στην έδρα τους. Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ δικαίωσε την καταγγέλουσα. Ωστόσο, αρκετοί οικονομολόγοι σχολιαστές παρατήρησαν ότι η ίδια η καταγγέλουσα εταιρεία πωλούσε σε χαμηλότερες τιμές από τους ανταγωνιστές της και ότι συνέχισε να αυξάνει τον όγκο πωλήσεων και τα κέρδη της, κατά τη χρονική περίοδο που οι ανταγωνιστές της ασκούσαν την απαγορευμένη πολιτική διάκρισης τιμών. Έτσι θεωρήθηκε πως υπήρξε μία περίπτωση χρήσης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας για την παρεμπόδιση του ιδίου του ανταγωνισμού, Απόφαση Utah Pie Co. v. Continental Baking Co., 386 U.S. 685 (1967).

⁸⁹⁸. Παπαβασιλείου Ν., Ήντουνας Κ. (2005), ό. π., σελ. 102 επ.

απόδοσης και ο καταμερισμός των πόρων («Εταιρισμοί» Ευρωπαϊκό Μοντέλο Επιχειρηματικής Αριστείας, υποκριτήρια 1α και 4γ).

- *Καθορισμός ελάχιστων ορίων τιμών:* Από νομική σκοπιά, το δίκαιο του ανταγωνισμού δεν επιτρέπει τον περιορισμό των τιμών (ούτε ακόμη ως σύσταση) με την θέσπιση κατώτατης κλίμακας τιμολόγησης. Αντίθετα, επιχειρηματικά, ο έλεγχος της αγοράς συνίσταται να εκτελείται σε επίπεδο μονάδας μέσω των συναλλαγών των τμημάτων. Πιο συγκεκριμένα, η τιμή μεταβίβασης (transfer price) είναι η ελάχιστη χρέωση από μια μονάδα μέσα σε μια επιχείρηση προς την άλλη μονάδα. Ιδανικά η τιμή αυτή αντικατοπτρίζει την τιμή που θα έπρεπε κατ' ελάχιστο να πληρώσει η παραλαμβάνουσα επιχείρηση για αυτό το προϊόν ή την υπηρεσία στην ελεύθερη αγορά (π.χ. στη βιομηχανία κατασκευής οχημάτων, πλοίων, αεροπλάνων, κ.λπ. τιμή μεταβίβασης επιβάλλεται στα εξαρτήματα ή στις υπηρεσίες αρχικής συναρμολόγησης πριν αυτά σταλούν στην εταιρία τελικής συναρμολόγησης)⁸⁹⁹.
- *Ανταλλαγή πληροφοριών και προθέσεων στην αγορά:* Από νομική σκοπιά, ο καθορισμός μεταξύ των επιχειρήσεων ορισμένων τιμών αναφοράς που αφορούν ένα προϊόν (π.χ. πράσινη/ανώριμη μπανάνα), που ανακοινώνονται στους πελάτες, με αποτέλεσμα να καθίσταται εφικτός ο προσδιορισμός τιμών επόμενου σταδίου του προϊόντος (π.χ. κίτρινη/ώριμη μπανάνα), αποτελούν παράνομες πρακτικές. Αντίθετα, από επιχειρηματική οπτική, η διενέργεια του benchmarking (σύγκριση διεπιχειρηματικών επιδόσεων) απαιτεί την άντληση πληροφοριών από πελάτες και κοινούς προμηθευτές των υπό εξέταση επιχειρήσεων, από επιμελητήρια του κλάδου ή μελέτες εμπειρογνομώνων, καθώς και τμήματα μελετών εμπορικών τραπεζών που πιθανώς έχουν στοιχεία της αγοράς⁹⁰⁰.
- *Αποκλεισμός από την αγορά:* Οι ΕΑΑ εξετάζουν πάντοτε από νομική σκοπιά μια πρακτική ηγέτιδος επιχείρησης η οποία υιοθετεί στρατηγική εξόντωσης, δηλαδή εξετάζουν εάν η εικαζόμενη συμπεριφορά εξόντωσης απέφερε βραχυπρόθεσμα καθαρά έσοδα χαμηλότερα από αυτά που θα αναμένονταν εάν η δεσπόζουσα επιχείρηση ακολουθούσε μία σφύρα εναλλακτική συμπεριφορά, με άλλα λόγια, εάν υπέστη ζημία που θα μπορούσε να είχε αποφύγει. Ωστόσο, από επιχειρηματική σκοπιά, ο ηγέτης κόστους που ακολουθεί μια τέτοια στρατηγική, όταν αντιμετωπίζει την πιθανότητα ενός

⁸⁹⁹. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και σε περιπτώσεις στις οποίες επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση καθορίζει ιδιαιτέρως υψηλή τιμή, διότι, στην πραγματικότητα, δεν ενδιαφέρεται για την πώληση του προϊόντος ή της οικείας υπηρεσίας, αλλά επιδιώκει διαφορετικό, αντιβαίνοντα στον ανταγωνισμό, σκοπό, Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-26/75, General Motors Continental NV, ECLI:EU:C:1975:150. Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-226/84, British Leyland Public Limited Company, ECLI:EU:C:1986:421 και Σαρρή Κ. (2017), ό. π., σελ. 661 επ.

⁹⁰⁰. Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-588/08, Dole Food Company Inc. et Dole Germany OHG, ECLI:EU:T:2013:130, σκ. 141 επ. και Δερβιτσιώτης Κ. (2005), ό. π., σελ 340 επ.

υποκατάστατου προϊόντος πρέπει να μειώσει την τιμή περισσότερο από ότι οι άλλοι ανταγωνιστές για να το παραγκωνίσει⁹⁰¹.

- *Υποχρέωση αλυσιδωτών συμφωνιών*: Οι αλυσιδωτές συμβάσεις, εξεταζόμενες υπό το δίκαιο του ανταγωνισμού, αξιολογούνται ως αποβλέπουσες σε νόθευση του ανταγωνισμού στις αγορές των πρόσθετων προϊόντων, μέσω της δημιουργίας τεχνητά προνομιακής θέσης που επιτρέπει την πρόσβαση της επιχείρησης που κατέχει δεσπόζουσα θέση ως προς ένα προϊόν στην αγορά και άλλων προϊόντων. Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρήσεις στοχεύουν στις οικονομίες φάσματος (economy of scope). Οι οικονομίες φάσματος προκύπτουν απευθείας από στρατηγικές συμβατότητες κατά μήκος της αλυσίδας αξίας συσχετιζόμενων επιχειρήσεων, οι οποίες με τη σειρά τους επιτρέπουν σε επιχειρήσεις να μοιράζονται πόρους ή να τους μεταφέρουν από τη μία επιχειρηματική δραστηριότητα στην άλλη με χαμηλό κόστος. Όσο μεγαλύτερες είναι οι επιχειρησιακές οικονομίες που σχετίζονται με μοίρασμα και μεταφορά πόρων, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα μία στρατηγική συσχετισμένης διαφοροποίησης να αποφέρει σε μία «πολυεπιχείρηση» ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα κόστους έναντι των αντιπάλων⁹⁰².
- *Συνδεδεμένες Πωλήσεις ή «Μεταγορές»*: Από την οπτική του δικαίου, συχνά οι ΕΑΑ διαπιστώνουν κατάχρηση θέσης όταν η τιμολόγηση προϊόντων γίνεται πιο ελκυστική στην περίπτωση πώλησης «πακέτων» έναντι πώλησης προϊόντων σε μεμονωμένη βάση. Οι διαφοροποιημένες αυτές πρακτικές από άποψη τιμής σε συμπληρωματικές αγορές εξετάζονται ενδελεχώς. Ωστόσο, από άποψη επιχειρηματική, η τιμολογιακή πολιτική πακέτου (package) επιφέρει οικονομικά οφέλη στον πωλητή, ιδίως γιατί μειώνονται τα κόστη του μάρκετινγκ, με αποτέλεσμα να μετακυλίσει το όφελος αυτό και στον καταναλωτή⁹⁰³.

618. Από το σύνολο των ανωτέρω και τα ενδεικτικά παραδείγματα που αναφέρθηκαν, αποδεικνύεται ότι, σε θεωρητικό υπόβαθρο, είναι εξαιρετικά δύσκολο να καθορίσει κάποιος εκ των προτέρων αν μία στρατηγική συμπεριφορά της επιχείρησης κατά τη δράση της στην αγορά και την αλληλεπίδραση με τους καταναλωτές και τους λοιπούς συμμετέχοντες στην αγορά αυξάνει ή μειώνει την ευημερία. Επιπλέον, είναι δύσκολο να γίνει διαχωρισμός μεταξύ θεμιτής ανταγωνιστικής συμπεριφοράς, που δεν παρακωλύει τον ανταγωνισμό στην εκάστοτε αγορά και συμπαιγνιακής συμπεριφοράς. Υπάρχουν στρατηγικές συμπεριφορές που μειώνουν τον

⁹⁰¹. Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της Συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις, ΕΕ C 45 της 24.02.2009, σελ. 7 έως 20, παρ. 65 και Γεωργόπουλος Ν. (2010), ό. π., σελ. 278 επ. κόστους.

⁹⁰². Τζουγανάτος Δ. (2013), ό. π., σελ. 315 επ. και Πολλάλης Γ. (2017), ό. π., σελ. 257 επ.

⁹⁰³. Κοσίρης Λ. (2015), ό. π., σελ. 557 και Μάλλιαρης Π. (2001), ό. π., σελ. 674 επ.

ανταγωνισμό και ζημιώνουν τους καταναλωτές. Άλλες μορφές στρατηγικής συμπεριφοράς, όμως, μπορούν να έχουν επιθυμητά για την κοινωνία αποτελέσματα. Πώς, λοιπόν, μπορεί κάποιος να ξεχωρίσει τη συμπαιγνιακή συμπεριφορά από την επιθυμητή ανταγωνιστική συμπεριφορά μιας επιχείρησης; Επιπλέον, πώς στη σύγχρονη οικονομία και στη σύγχρονη αγορά μια επιχείρηση μπορεί να είναι ανταγωνιστική, κερδοφόρα, βιώσιμη, ανταποκρινόμενη στον κοινωνικό της ρόλο, χωρίς να παραβιάζει τους κανόνες ανταγωνισμού. Η δυσκολία διαχωρισμού μεταξύ του θεμιτού στρατηγικού ανταγωνισμού και της παράνομης συμπεριφοράς δημιουργεί ερμηνευτικές δυσχέρειες στις αρχές επιβολής του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού. Αυτό το καίριο ερώτημα επιχειρείται να απαντηθεί με την ανάλυση του ερευνητικού σκέλους που ακολουθεί.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΙ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΚΕΛΟΣ

619. Κατωτέρω θα παρουσιαστούν τα ερευνητικά αποτελέσματα που συνελέχθησαν και απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν με την παρούσα.
620. Η ουσία της επιχειρηματικής ελευθερίας εντοπίζεται στην ελευθερία ίδρυσης και εκμετάλλευσης μιας επιχείρησης και λειτουργίας της, ώστε να αποφέρει κερδοφορία. Συνήθεις περιορισμοί που δύνανται να τεθούν στην επιχειρηματική ελευθερία ενδέχεται να σχετίζονται με την υπαγωγή μίας ορισμένης επιχειρηματικής δραστηριότητας π.χ. σε λήψη άδειας από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές. Στην ακραία εκδοχή, οι περιορισμοί είναι δυνατόν να λάβουν τη μορφή πλήρους απαγόρευσης άσκησης μίας ορισμένης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Άλλα παραδείγματα περιορισμών είναι ο καθορισμός ανώτατης τιμής για την πώληση ορισμένων προϊόντων/παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών, η απαγόρευση διαφήμισης συγκεκριμένων προϊόντων, καθώς και διατάξεις και αποφάσεις που επιβάλλουν ορισμένο ωράριο λειτουργίας.
621. Στη σύγχρονη οικονομική δραστηριότητα, η ύπαρξη συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού σε ένα οικονομικό σύστημα και μία αγορά, συντελούν στην πραγμάτωση της οικονομικής ελευθερίας και εγγυώνται ότι όλοι οι συμμετέχοντες στην οικονομική ζωή της χώρας αντιμετωπίζονται και δραστηριοποιούνται κατ' αρχήν με βάση τους ίδιους κανόνες⁹⁰⁴. Η ελευθερία του ανταγωνισμού μπορεί να μη κατοχυρώνεται ρητά στο Ελληνικό Σύνταγμα, ωστόσο προκύπτει έμμεσα από τη κατοχύρωση της προστατευτέας από αυτό γενικής οικονομικής ελευθερίας⁹⁰⁵. Αυτό σημαίνει ότι η πολιτική εξουσία, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τις κυβερνητικές αποφάσεις και πρακτικές, δεν μπορεί να παρεμβαίνει για να δημιουργεί μονοπώλια ή να χορηγεί σε ομάδες προνόμια ή αποκλειστικά δικαιώματα, τα οποία θα στρέβλωναν τη σχέση ισονομίας μεταξύ των συμμετεχόντων στην οικονομική ζωή⁹⁰⁶.

⁹⁰⁴. Αυτό αποκαλύπτει με τον πλέον πειστικό τρόπο την άμεση σύνδεση της νομικής αντιμετώπισης μίας αξίας ως εννόμου αγαθού με τις ανάγκες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εκάστοτε κοινωνία σε κάθε χρονική περίοδο και γεωγραφικό μήκος και πλάτος. Η σχετικότητα των εννόμων αγαθών αγγίζει και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, δηλαδή τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Η επικράτηση του φιλελεύθερου αγοραίου οικονομικού μοντέλου σε συνδυασμό με την τοποθέτηση της δημοσιονομικής σταθερότητας ως προϋπόθεση επίτευξης των στόχων της ευρωπαϊκής νομοθεσίας καταδεικνύει ότι το αγαθό του υγιούς ανταγωνισμού υπό δημοσιονομική σταθερότητα αποτελεί κυρίαρχη παράμετρο της πολιτικής διακυβέρνησης αλλά και θεμελιώδες έννομο αγαθό της σύγχρονης έννομης τάξης, Περάκης Εμμ. (2009). *Η δημοσιονομική σταθερότητα ως έννομο αγαθό στην κοινοτική έννομη τάξη*. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 1, σελ. 133 επ.

⁹⁰⁵. Μπώλος Α. (2022). *Δίκαιο των Επιχειρήσεων*. Εκδ. Μπένου, σελ. 36 επ.

⁹⁰⁶. Κύριο στοιχείο της θεωρίας είναι η κοινωνική οικονομία της αγοράς σε αντιπαράθεση με τη διευθυνόμενη και σχεδιοποιημένη οικονομία. Το κράτος δεν έχει παρεμβατικό ρόλο, ωστόσο διατηρεί συγκεκριμένες σημαντικές παρεμβατικές λειτουργίες, κυρίως ως προς την αποτροπή της υπερσυγκέντρωσης οικονομικής δύναμης. Το κράτος δικαίου αποτελεί το θεμέλιο λήψης νομοθετικών μέτρων για τη διασφάλιση δίκαιων

Έτσι, η αγορά πρέπει να διέπεται από κανόνες ουδέτερους, οι οποίοι θα εγγυώνται την ισότιμη μεταχείριση των συμμετεχόντων σε αυτήν και θα αποτρέπουν τις αντι-ανταγωνιστικές ενέργειες, τις συμπράξεις επιχειρήσεων, τις εναρμονισμένες πρακτικές και την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης. Όταν νοθεύεται ο ανταγωνισμός πλήττεται κατ' αρχήν το δημόσιο συμφέρον με αποτέλεσμα να προκαλούνται σοβαρές ζημιές στους οικονομικούς δείκτες και στην οικονομία στο σύνολό της⁹⁰⁷.

622. Οι συμμετέχοντες στην αγορά έχουν το δικαίωμα να διαμορφώνουν την ανταγωνιστική τους δράση ελεύθερα, εντός των πλαισίων του νόμου, ενώ το οικονομικό σύστημα μίας χώρας πρέπει να διαθέτει δομές που ενθαρρύνουν και επιτρέπουν την ελεύθερη πρόσβαση και συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα οποιουδήποτε το επιθυμεί⁹⁰⁸. Συνεπώς, η ελευθερία του ανταγωνισμού συντελεί στην πραγμάτωση της οικονομικής ελευθερίας και στο ευρύτερο δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας.
623. Η φιλελεύθερη στροφή που συντελέστηκε με την ιδεολογική και πολιτική επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού οδήγησε στην υιοθέτηση ενός νέου μοντέλου με ελάχιστο κοινό παρονομαστή οικονομικές μεταρρυθμίσεις που ήταν εν γένει αποδεκτές από τους διάφορους θεσμούς της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης με κυριότερα σημεία τη δημοσιονομική πειθαρχία, την απελευθέρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών, τις ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων επιχειρήσεων και την ελάφρυνση των φόρων. Οι αλλαγές αυτές εκφράστηκαν σε επίπεδο αρχών με τη θεσμική επιλογή της τότε Συνθήκης του Μάαστριχτ, με το άρθρο 3^A, παρ. 3 και τις διατάξεις περί άσκησης

εμπορικών πρακτικών. Ταυτόχρονα με τη θέσπιση ισχυρής εργατικής νομοθεσίας και μέτρων προστασίας της εργασίας των γυναικών και των νέων με τον καθορισμό των μέγιστων ωρών απασχόλησης επιτρέπει στην αγορά να διαμορφώσει την αμοιβή της εργασίας και τις τιμές των προϊόντων. Τέλος, υπάρχει και πρόβλεψη περιορισμένου βεληνεκούς κοινωνικής πολιτικής, καθότι η ανταγωνιστική λειτουργία της αγοράς και το υγιές και σταθερό νόμισμα μπορούν να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές ανισότητες χωρίς την κρατική παρέμβαση, Μαρίας Ε. (2009). *Η Οικονομική Κρίση και το Τέλος της «Συναίνεσης της Ουάσιγκτον» ως κυρίαρχο οικονομικό παράδειγμα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 1, σελ. 101 επ.

⁹⁰⁷. Δελούκα- Ιγγλέση Κ. (2020), ό. π.

⁹⁰⁸. Η πολιτική αστάθεια, οι αδύναμοι θεσμοί και η μεταβαλλόμενη νομοθεσία έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις. Η κρίση πολιτικής αντιπροσώπευσης συνοδεύεται από πρακτικές διαφθοράς που αποθαρρύνουν τις επιχειρηματικές επενδύσεις και οδηγούν στην επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Οι κακής ποιότητας θεσμοί χωρίς ελέγχους και εξισορροπήσεις, χωρίς διαφάνεια και λογοδοσία, επιτρέπουν επιθετικά επιμέρους οικονομικά συμφέροντα να αλώσουν την ανεξαρτησία των αρχών, με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση χαμηλού βαθμού εκτίμησης και αξιοπιστίας. Οι εξωτερικές επιδράσεις της κατάστασης αυτής απλώνονται περαιτέρω, καθώς για κάθε σχεδόν οικονομική δραστηριότητα στο δεδομένο θεσμικό περιβάλλον παρουσιάζονται ευκαιρίες για ζήτηση και προσφορά διαφθοράς. Η κρίση αυτή, λοιπόν, δεν επιδεινώνει μόνο φανερά τους οικονομικούς δείκτες αλλά, λόγω της μη συμμόρφωσης, συντελείται περαιτέρω χειροτέρευση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ. (2010). *Πέρα από τη Διαφθορά - Οικονομική Ανάλυση Πολιτικών Προβλημάτων της Χώρας*. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 3, σελ. 557 επ.

οικονομικής πολιτικής και νομισματικής πολιτικής (102Α , 103 και 104)⁹⁰⁹. Η Ευρώπη, πιστή στο νεοφιλελεύθερο αυτό μοντέλο, επιδιώκει ισχυρές και οικονομικά υγιείς επιχειρήσεις, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο διεθνής ανταγωνισμός.

A. Οικονομικοί δείκτες και παραβιάσεις δίκαιου ανταγωνισμού

624. Υπό την έννοια των ανωτέρω παρατεθέντων, αρχικά στην ερευνητική μελέτη δεδομένων επιχειρήθηκε η παρατήρηση ύπαρξης τυχόν συσχετισμού μεταξύ, αφενός, των διαπιστωμένων παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού και, αφετέρου, των οικονομικών δεικτών της εθνικής οικονομίας. Αφετηρία της ερευνητικής μελέτης αυτής ήταν η πρόταση πως η ευημερία και η κερδοφορία των επιχειρήσεων μπορεί να επιτευχθεί χωρίς παραβάσεις, εφόσον αυτές αναπτύσσουν οικονομική δραστηριότητα σε ένα, υπό σταθερή και βιώσιμη ανάπτυξη, οικονομικό κλίμα.
625. Όπως έχει υποδειχθεί από τον Keynes στο σπουδαίο έργο «*Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος*», η συνολική ζήτηση της οικονομίας, αποτελούμενη από τα επιμέρους μεγέθη της κατανάλωσης, των επενδύσεων και τις δημόσιες δαπάνες, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στον προσδιορισμό της μακροοικονομικής δραστηριότητας. Ωστόσο, καθώς η συνολική ζήτηση επηρεάζεται και από νομισματικούς παράγοντες, ιδίως από το κόστος του δανεισμού (επιτόκιο), η αλληλεπίδραση της αγοράς αγαθών με τη χρηματαγορά και την αγορά χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων είναι εκείνη που καθορίζει τη μακροοικονομική ισορροπία. Παραδοσιακοί μακροοικονομικοί δείκτες, όπως η ανάπτυξη, ο πληθωρισμός, το χρήμα, οι επενδύσεις και η ανεργία, επηρεάζουν σαφώς το επίπεδο της ευημερίας. Συνεπώς, για την οικονομική επιστήμη, οι προσδοκίες των οικονομικών μονάδων (ατόμων και επιχειρήσεων), εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την αξιοπιστία των πολιτικών που εφαρμόζουν οι δημόσιοι φορείς λήψης αποφάσεων⁹¹⁰. Πράγματι, τα οικονομικά μελετούν το φαινόμενο οι άνθρωποι να συντονίζουν τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους στην αγορά, με δεδομένους τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, τα κοινωνικά έθιμα και τις πολιτικές πραγματικότητες της κοινωνίας⁹¹¹.

⁹⁰⁹. Σταϊκούρας Π. (2008). *Το χρηματοοικονομικό κραχ του 2007-2008. Κρίση της αγοράς επισφαλών δανείων ή κρίση του επισφαλούς ρυθμιστικού και εποπτικού πλαισίου των χρηματοοικονομικών αγορών;* Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 5, σελ. 620 επ.

⁹¹⁰. Βαρουδάκης Α., Σιδηρόπουλος Μ. (2021). *Η μακροοικονομία στην πράξη*. Εκδ. Gutenberg, σελ. 21 επ.

⁹¹¹. Για τη λήψη αποφάσεων, στηριζόμενοι στις οικονομικές γνώσεις, θεμέλιο αποτελεί η σύγκριση του οριακού (επιπλέον) κόστους με το οριακό (επιπλέον) όφελος. Το αποτέλεσμα υποδεικνύει συνήθως πώς να προσαρμόσουμε τις αποφάσεις μας για να βρεθούμε στην καλύτερη δυνατή κατάσταση. Με βάση τον κανόνα εξέτασης: «Εφόσον τα οριακά οφέλη του να κάνουμε κάτι είναι μεγαλύτερα από τα οριακά κόστη, πράττουμε, ενώ εφόσον τα οριακά κόστη του να κάνουμε κάτι είναι μεγαλύτερα από τα οριακά οφέλη, δεν πράττουμε»,

626. Είναι όμως γεγονός ότι η οικονομία διαμορφώνεται από βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες διακυμάνσεις, όπως για παράδειγμα η πρόσφατη ευρωπαϊκή κρίση χρέους στις αρχές της δεκαετίας του 2010, η οποία δημιούργησε έντονο προβληματισμό για την διαχείριση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος. Για την οικονομική σταθεροποίηση των κρατών μελών προωθήθηκε η αύξηση της ανταγωνιστικότητας μέσω των τιμών. Με την υπάρχουσα τότε θεσμική υποδομή η οικονομική μεθοδολογία εξομάλυνσης ήταν η μείωση των τιμών στις ελλειμματικές χώρες, όπως η Ελλάδα. Έτσι κεντρική κατεύθυνση ήταν η μείωση του κόστους παραγωγής. Ως μέτρα που ελήφθησαν αναφέρονται για παράδειγμα η μείωση των μισθών, η αύξηση της παραγωγικότητας στις ελλειμματικές χώρες και η βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση για κάλυψη των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, με στόχο να αποτραπεί η μείωση της παραγωγής, όπως και μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση για τις επενδύσεις.
627. Επομένως, μια εξαιρετικά σημαντική παράμετρος που πρέπει να λάβουμε υπόψη για την εξέταση των κανόνων του ανταγωνισμού, είναι οι οικονομικοί κύκλοι, ονομαζόμενες φάσεις της οικονομίας⁹¹² (ανωτ. παρ. 65 επ.). Η κυκλικότητα αποτελεί διαχρονικά ένα διαρκές χαρακτηριστικό πολλών συνολικών μετρήσεων οικονομικής δραστηριότητας για τα κράτη. Οι οικονομικοί κύκλοι αποτελούν ένα τύπο διακύμανσης που εντοπίζεται στη συνολική οικονομική δραστηριότητα και χαρακτηρίζεται από τέσσερις φάσεις: α) την οικονομική επέκταση ή ευημερία, το ανώτερο σημείο καμπής, β) την περίοδο από την επέκταση στη συρρίκνωση, γ) τη φάση οικονομικής ύφεσης και, τέλος, δ) το κατώτερο σημείο καμπής από την οικονομική συρρίκνωση στην οικονομική επέκταση⁹¹³.
628. Η έννοια του οικονομικού κύκλου⁹¹⁴ είναι συνδεδεμένη με θεμελιώδεις οικονομικές έννοιες όπως το εισόδημα, η ύφεση, η άνθηση ή η φτώχεια και ο πλούτος αποκτώντας έτσι ιδιαίτερη σημασία για την οικονομική θεωρία αλλά και την οικονομική πολιτική. Σε κάθε περίπτωση η ροή των οικονομικών κύκλων επιφέρει

επιλέγονται οι οικονομικές ενέργειες, Colander D. (2021). *Μακροοικονομική: Πολυπρισματική προσέγγιση*. Επιμέλεια Γιωτόπουλος Ι., Κωνσταντίνου Π., εκδ. Κριτική, σελ. 41 επ. Βέβαια, οι δυνάμεις της αγοράς διανέμουν επιλεκτικά τα αγαθά μέσω της μεταβολής των τιμών.

⁹¹². Είναι χαρακτηριστικό και σημειολογικό το γεγονός που έλαβε χώρα το έτος 2008 όταν σε επίσκεψή της στο Πανεπιστήμιο «London School of Economics» η τότε Βασίλισσα του Ηνωμένου Βασιλείου ρώτησε Καθηγητές συνομιλητές της: «Γιατί οι οικονομολόγοι δεν πρόβλεψαν τη μεγάλη οικονομική κρίση του 2008;».

⁹¹³. Malliaris A. (2016). *From Asset Price Bubbles to Liquidity Traps*. Εκδ. Oxford University Press, In: Malliaris A. G., Shaw L., Shefrin, H. (editors). *The Global Financial Crisis and its Aftermath: Hidden Factors in the Meltdown*, New York.

⁹¹⁴. Burns A., Mitchell W. (1946). *A chapter in Measuring Business Cycles*. National Bureau of Economic Research, Inc., σελ. 3-22.

διακυμάνσεις στα θεμελιώδη μεγέθη των επιχειρήσεων, αλλά και αλληλεπιδράσεις των μεγεθών αυτών που επηρεάζουν την οικονομική απόδοσή της. Παρατηρείται μια ολόενα και αυξανόμενη τάση θεωρητικής όσο και εμπειρικής αποτύπωσης στη βιβλιογραφία και την αρθρογραφία υποδειγμάτων που μπορούν να εξηγήσουν αλλά και χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση αυτών των επιπτώσεων των οικονομικών διακυμάνσεων που προκαλούνται από τους οικονομικούς κύκλους στις διαφορετικές οικονομικές μονάδες. Παράλληλα, τα υποδείγματα αυτά επιχειρούν να προσφέρουν απαντήσεις στα ερωτήματα σχετικά με τις δυναμικές αλληλεξαρτήσεις που οφείλονται στην ύπαρξη και τη διάδοση ειδικά στη σύγχρονη ενοποιημένη χρηματοοικονομική αγορά αυτών των οικονομικών διακυμάνσεων μεταξύ των οικονομικών μονάδων⁹¹⁵.

⁹¹⁵. Ενώ οι ακμάζουσες αγορές είναι κρίσιμες για την ανάπτυξη και την ευημερία, τα εργαλεία μελέτης της οικονομικής κρίσης και τα μοντέλα εξήγησης των οικονομικών συμπεριφορών καταδεικνύουν τη σημασία ενός ισχυρού και αποτελεσματικού ρυθμιστικού πλαισίου και της κατάλληλης εποπτείας. Πράγματι, η χρηματοοικονομική κρίση αποτέλεσε απότοκο τόσο αποτυχιών της αγοράς όσο και αποτυχιών πολιτικής. Για παράδειγμα, στην σχετική αγορά των τραπεζικών ιδρυμάτων, σε ένα πιο ενοποιημένο χρηματοπιστωτικό σύστημα, όπως αυτό της Ε.Ε., ο ανταγωνισμός μπορεί να είναι πιο αδύναμος, πράγμα που οδηγεί σε υψηλότερο κόστος πίστωσης και άλλων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών για τους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις. Όταν συνέβη αυτό, απαιτήθηκαν αντισταθμιστικές πολιτικές για την αποκατάσταση ή τη βελτίωση των συνθηκών ανταγωνισμού. Η αναδιάρθρωση του κλάδου έπρεπε να ενσωματώσει σε ένα ενιαίο φορέα δυνητικά ανεξάρτητες λειτουργίες, όπως η καταναλωτική τραπεζική, ο δανεισμός ΜΜΕ και η επενδυτική τραπεζική, που οδηγεί σε ερωτήματα σχετικά με την επακόλουθη αποτελεσματικότητα και τους κινδύνους ανταγωνισμού. Ένα άλλο ερώτημα που εξετάστηκε είναι εάν η ασφάλιση καταθέσεων αυξάνει τον κίνδυνο στις αποφάσεις χαρτοφυλακίου και μειώνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των τραπεζών. Συνεπώς, η εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού πρέπει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο όχι μόνο στη διάσωση και την αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα αλλά και στη μετέπειτα ανάκαμψη του κλάδου. Σε συντονισμό με τις χρηματοπιστωτικές ρυθμιστικές αρχές, τα κράτη έλαβαν έκτακτα και *ad hoc* μέτρα για τη στήριξη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, ως απάντηση στις σοβαρές ελλείψεις ρευστότητας και στην κατάρρευση των αγορών δανεισμού και της εμπιστοσύνης. Αυτά τα μέτρα περιελάμβαναν επενδύσεις και εγγυήσεις, αγορές περιουσιακών στοιχείων και συγχωνεύσεις ευαίσθητες στο χρόνο. Στον αντίποδα, οι αρχές ανταγωνισμού με τη σειρά τους μέχρι και σήμερα βρίσκονται υπό πίεση να χαλαρώσουν τα πρότυπα επιβολής προκειμένου να ευνοήσουν την οικονομική ανάκαμψη. Ανταποκρινόμενοι σε αυτές τις πιέσεις, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής ανταγωνισμού πρέπει να δείξουν ότι ο ανταγωνισμός αποτελεί μέρος της λύσης προς όφελος των καταναλωτών και την προώθηση της καινοτομίας, της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας. **Τα συνήθη εργαλεία ανάλυσης και επιβολής του ανταγωνισμού προϋποθέτουν σταθερές συνθήκες αγοράς.** Σε ένα πλαίσιο κρίσης, οι αρχές πρέπει να εξετάσουν πώς να διαφυλάξουν τις αρχές του ανταγωνισμού χωρίς να παρεμποδίζουν τα μέτρα πολιτικής για να αποφευχθεί η ύφεση ή η διάβρωση της εμπιστοσύνης στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Στην κρίση, οι επιχειρήσεις, και ιδιαίτερα οι ΜΜΕ, είναι πάντα ευάλωτες λόγω της μεγάλης τους εξάρτησης από την τραπεζική πίστη και της περιορισμένης προσφυγής στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Είναι επομένως απαραίτητο να αξιολογείται ο διαφοροποιημένος αντίκτυπος σε τομείς και επιχειρήσεις και να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα νέων, καινοτόμων και εναλλακτικών μηχανισμών για τη χρηματοδότηση της τοπικής ανάπτυξης, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2009). *OECD Strategic Response to the Financial and Economic Crisis – Contributions to the global effort.*

629. Με αυτά τα δεδομένα, η παρούσα μελέτη επιχειρεί για πρώτη φορά να εξετάσει την ύπαρξη πιθανής συσχέτισης μεταξύ των οικονομικών προσδοκιών/επιχειρηματικών πρακτικών με το δημοσιονομικό κλίμα και τους μακροοικονομικούς δείκτες της αγοράς στην οποία δραστηριοποιούνται.
630. Η έρευνα στατιστικής συσχέτισης αφορά την ελληνική οικονομία και διενεργήθηκε για τα έτη 2008 έως και 2021⁹¹⁶. Για τη μελέτη αξιοποιήθηκαν οι αποφάσεις της ΕπΑντ που δημοσιεύθηκαν κατά τα έτη αυτά (**Παράρτημα Α**), οι διαθέσιμες δικαστικές αποφάσεις καθώς και οι «Πίνακες Ελέγχου Της Ελληνικής Οικονομίας» για τα αντίστοιχα έτη⁹¹⁷.
631. Μεθοδολογικά η έρευνα στηρίζεται στην κεντρική έννοια του συνόλου της παρούσας μελέτης, αυτή της επιχείρησης. Αρχικώς, αντλήθηκαν τα στοιχεία των αποφάσεων της ΕπΑντ κατά τα προαναφερθέντα έτη που αφορούν στο είδος της διαδικασίας (έλεγχος γνωστοποιηθείσας συγκέντρωσης, έλεγχος διαπίστωσης παράβασης των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, κ.λπ.), το είδος της απόφασης (απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, απόφαση διευθέτησης, απόφαση έγκρισης συγκέντρωσης, κ.λπ.), τυχόν επιβολή προστίμου (σε περίπτωση ελέγχου διαπίστωσης παραβάσεων) και τυχόν δικαστική διαδικασία κατά της ΕπΑντ. Για την ορθή ταξινόμηση των στοιχείων έγινε κατάταξη των αποφάσεων α) ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας της υπό εξέταση από την ΕπΑντ επιχείρησης (ανωτέρω παρ. 118) και β) ανά κατηγορία διερεύνησης της απόφασης ΕπΑντ, ήτοι συγκέντρωση ή διερεύνηση παράβασης.
632. Τα τελικά στοιχεία συνοπτικά των Αποφάσεων που επεξεργάστηκαν παρουσιάζονται στον κάτωθι πίνακα:

Πλήθος Αποφάσεων			
Έτος	Συχνότητα	% επί του Συνόλου	Αθροιστικό %
2007	2	0.58	0.58
2008	46	13.45	14.04
2009	39	11.40	25.44
2010	39	11.40	36.84
2011	15	4.39	41.23
2012	23	6.73	47.95
2013	26	7.60	55.56
2014	14	4.09	59.65
2015	22	6.43	66.08

⁹¹⁶. Περιλαμβάνονται κατ' εξαίρεση στη μελέτη δύο σημαντικές αποφάσεις του έτους 2007, οι Αποφάσεις ΕπΑντ 369/2007 και 373/2007. Ως προς το έτος 2021 περιλαμβάνονται οι αποφάσεις μέχρι τη δημοσιευθείσα Απόφαση ΕπΑντ 748/2021.

⁹¹⁷. Διαθέσιμοι και επικαιροποιημένοι στην ιστοσελίδα του Ανεξάρτητου μη κερδοσκοπικού Οργανισμού Έρευνας και Ανάλυσης «διαΝΕΟσις»: [HTTPS://WWW.DIANEOSIS.ORG/CRISIS-MONITOR/](https://www.dianeosis.org/crisis-monitor/)

2016	12	3.51	69.59
2017	18	5.26	74.85
2018	23	6.73	81.58
2019	22	6.43	88.01
2020	23	6.73	94.74
2021	18	5.26	100.00
Σύνολο	342	100.00	

Πλήθος Αποφάσεων ανά Τομέα Οικονομικής Δραστηριότητας

Τομέας	Συχνότητα	% επί του Συνόλου	Αθροιστικό %
Πρωτογενής	7	2.05	2.05
Δευτερογενής	48	14.04	16.08
Τριτογενής	220	64.33	80.41
Τεταρτογενής	13	3.80	84.21
Πεμπτογενής	54	15.79	100.00
Σύνολο	342	100.00	

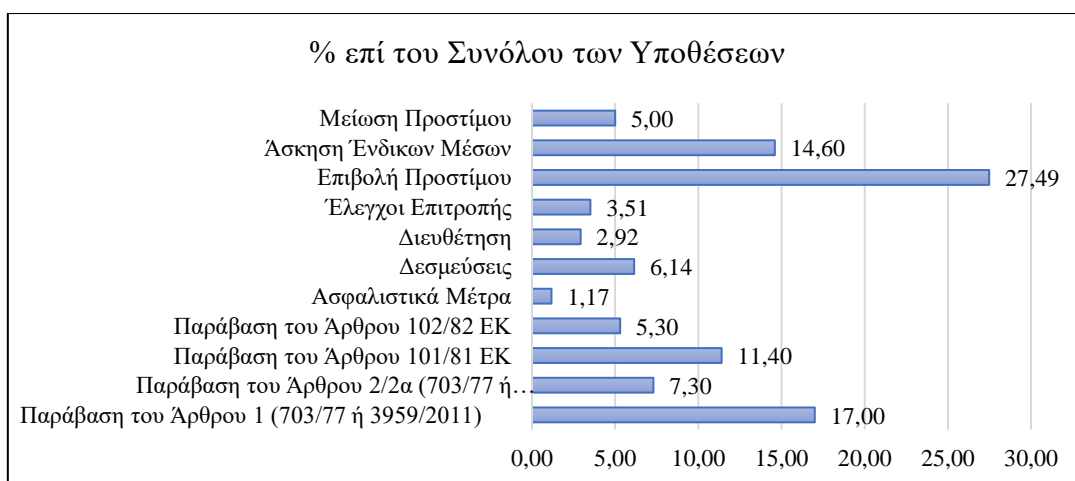
633. Ακολουθούν οι πίνακες περιγραφικής ανάλυσης των αποφάσεων ανά κατηγορία εξέτασης της Απόφασης ΕπΑντ.

Περιγραφική Ανάλυση Υποθέσεων

Στην Υπόθεση Προκύπτουν:	Συχνότητα	% επί του συνόλου
Παράβαση του Άρθρου 1 (703/77 ή 3959/2011)	58	17.00
Παράβαση του Άρθρου 2/2α (703/77 ή 3959/2011)	25	7.30
Παράβαση του Άρθρου 101/81 ΕΚ	39	11.40
Παράβαση του Άρθρου 102/82 ΕΚ	18	5.30
Ασφαλιστικά Μέτρα	4	1.17
Δεσμεύσεις	21	6.14
Διευθέτηση	10	2.92
Έλεγχοι Επιτροπής	12	3.51
Επιβολή Προστίμου	94	27.49
Άσκηση Ένδικων Μέσων	50	14.60
Μείωση Προστίμου	17	5.00

Συγκέντρωση Επιχειρήσεων

Η Απόφαση:	Συχνότητα	% επί του συνόλου	Αθροιστικό %
Δεν αφορά συγκέντρωση	152	44.44	44.44
Εγκρίνει	145	42.40	86.84
Εγκρίνει με όρους	25	7.31	94.15
Εγκρίνει με πρόστιμο	20	5.85	100.00
Σύνολο	342	100.00	

634. Ακολουθεί ο πίνακας περιγραφικής ανάλυσης των προστίμων, για τις αποφάσεις στις οποίες η ΕπΑντ επέβαλε αυτή τη διοικητική κύρωση. Τα ποσά αναφέρονται σε ευρώ. Όπως προκύπτει από την ανάλυση, τα μεγαλύτερα πρόστιμα εμφανίζονται σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή, τριτογενή και πεμπτογενή τομέα. Το γεγονός αυτό συνάδει και με τα στοιχεία της ελληνικής οικονομίας ως προς την κατανομή των απασχολούμενων. Τα επαγγέλματα που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων είναι οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές (22,3%) και οι επαγγελματίες (21,8%) στην ελληνική αγορά⁹¹⁸. Λογικό επακόλουθο είναι, τα περισσότερα αριθμητικά πρόστιμα αφορούν επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τριτογενή και στον πεμπτογενή τομέα. Αυτό εξηγείται και με την κατάταξη στον πέμπτο τομέα των εταιριών εκτέλεσης δημοσίων έργων, καθότι ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα είναι διευρυμένος. **Συνεπώς, παρατηρείται μια «τάση» συσχέτισης των διαπιστωμένων παραβάσεων δικαίου του ανταγωνισμού στον κλάδο παραγωγής όπου διαπιστώνεται μεγαλύτερη απασχόληση των εργαζόμενων.**

Περιγραφική Ανάλυση Προστίμων

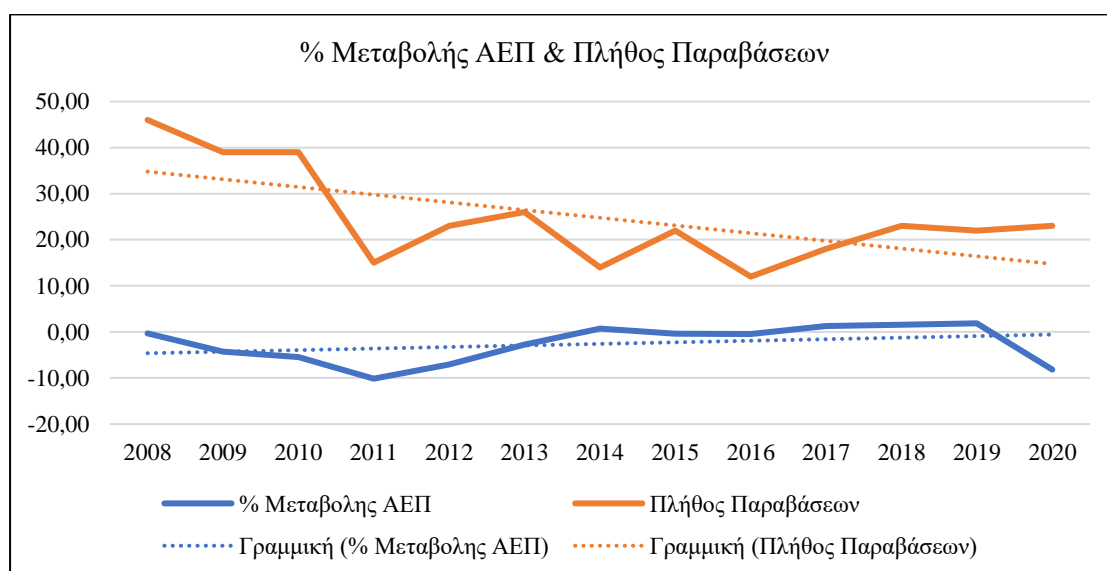
Παράμετρος	Συνολικό Δείγμα	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής	Τεταρτογενής	Πεμπτογενής
Μέσος Όρος	5,966,188.19	10,175,158.25	51,624.25	6,320,985.37	87,953.00	6,783,756.97
Διάμεσος	162,640.19	348,942.50	13,697.00	210,330.00	87,953.00	231,812.20
Ελάχιστο	0.00	4,402.00	3,000.00	0.00	87,953.00	4,954.00
Μέγιστο	80,700,000.00	39,998,346.00	200,000.00	53,269,661.00	87,953.00	80,700,000.00
Πλήθος	92	4	8	61	1	18

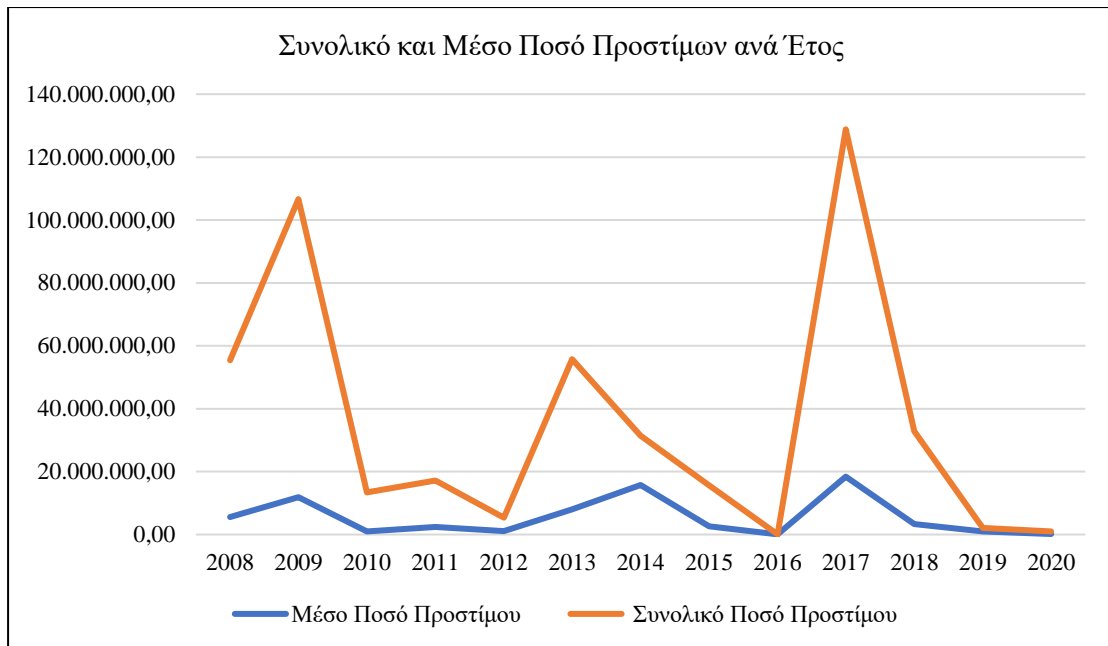
635. Στον επόμενο πίνακα απεικονίζεται η ανάλυση συσχέτισης μεταξύ των διαπιστωθέντων από την ΕπΑντ παραβάσεων του δικαίου ανταγωνισμού και του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας. Από την έρευνα διαπιστώνουμε ότι διαχρονικά το πλήθος

⁹¹⁸. Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Β' τρίμηνο 2022, Δελτίο Τύπου της 15.09.2022.

των διαπιστωμένων παραβάσεων μειώνεται σαν αριθμητικός αριθμός, αλλά εντείνεται σαν ποσοτικός αριθμός, δηλαδή λιγότερες παραβάσεις είναι ποιοτικά πιο βλαπτικές για τον ανταγωνισμό. Το ΑΕΠ της χώρας βελτιώνεται σταδιακά, μετά την πολυετή χρηματοπιστωτική κρίση, χωρίς όμως αυτό να οδηγεί και σε βελτίωση των δεικτών ως προς τις παραβάσεις. Συνεπώς, δεν προκύπτει προφανής σχέση μεταξύ των δεικτών. Τέλος, παρουσιάζει ενδιαφέρον η παρατήρηση ότι κάποια έτη, και ειδικότερα τα 2009, 2013 και 2017, διαφαίνεται υψηλή αύξηση τόσο του συνολικού όσο και του μέσου ποσού προστίμων.

Έτος	% Μεταβολής ΑΕΠ	Πλήθος Παραβάσεων	Μέσο Ποσό Προστίμου	Συνολικό Ποσό Προστίμου
2008	-0.34	46	5,542,205.30	55,422,053.00
2009	-4.30	39	11,845,848.78	106,612,639.00
2010	-5.48	39	1,028,287.15	13,367,733.00
2011	-10.15	15	2,448,568.43	17,139,979.00
2012	-7.08	23	1,077,828.40	5,389,142.00
2013	-2.74	26	7,968,555.43	55,779,888.00
2014	0.70	14	15,725,714.50	31,451,429.00
2015	-0.41	22	2,611,064.83	15,666,389.00
2016	-0.49	12	60,000.00	60,000.00
2017	1.28	18	18,401,971.71	128,813,802.00
2018	1.56	23	3,286,779.91	32,867,799.08
2019	1.86	22	1,034,644.95	2,069,289.90
2020	-8.20	23	162,315.02	973,890.13

636. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η προκείμενη προσπάθεια ελέγχου του συσχετισμού μεταξύ των οικονομικών συνθηκών/δεικτών ανάπτυξης μιας οικονομίας και της διαπίστωσης παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού στην ίδια οικονομία, αν και πρωτότυπη καθότι δεν υφίσταται αντίστοιχη στην εθνική βιβλιογραφία, παρουσιάζει εγγενείς αδυναμίες με αποτέλεσμα να μην είναι εύκολο να εξαχθούν βάσιμα αποτελέσματα. Αν και θα μπορούσαν να διακριθούν τάσεις, αυτές δεν μπορούν να τεκμηριωθούν και να υποστηριχθούν περαιτέρω.
637. Ως εκ τούτου, η στατιστική επεξεργασία των διαθέσιμων στοιχείων δεν μπορεί να οδηγήσει σε ευρήματα ή συσχετίσεις που να αποδεικνύουν ότι η επιχειρηματική συμπεριφορά σε περιόδους οικονομικής ευημερίας συνεπάγεται και μείωση των παραβάσεων του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού.

B. Δημοσκοπική Έρευνα ως προς τις επιχειρηματικές πρακτικές και τις παραβιάσεις του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού

B.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

B.1.1. Μετρήσεις και Ερευνητικό Εργαλείο

638. Η επιλογή των επιμέρους μεταβλητών και των μετρήσεών τους έγινε με γνώμονα την ικανοποίηση των ερευνητικών στόχων της παρούσας εργασίας και τη διευκόλυνση των μετέπειτα στατιστικών αναλύσεων. Το ερωτηματολόγιο (**Παράρτημα Β**), οργανώθηκε σε τέσσερις ενότητες: α) τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών, β) τις αντιλήψεις τους για το οικονομικό σύστημα της ελεύθερης αγοράς, γ) τις αντιλήψεις τους για τις επιχειρηματικές ανταγωνιστικές

πρακτικές και δ) τις αντιλήψεις τους για την ανώνυμη πληροφόρηση σχετικά με θέματα ανταγωνισμού και για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος.

639. Τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών αφορούσαν σε δημογραφικά στοιχεία και περιλάμβαναν 10 μεταβλητές προσδιορισμού του βιολογικού φύλου, της ηλικίας, του επιπέδου σπουδών, της εργασιακής απασχόλησης, της εξοικείωσης με τον ελεύθερο ανταγωνισμό και το υπόβαθρο (οικονομική ή νομική επιστήμη).
640. Η δεύτερη ενότητα, περιλάμβανε 14 προτάσεις τύπου Likert, κλίμακας 1-5, οι οποίες αποσκοπούσαν στη μέτρηση των αντιλήψεων των συμμετεχόντων / συμμετεχουσών για το οικονομικό σύστημα της ελεύθερης αγοράς (Ερωτήσεις «ΕΑ», ως αρκτικόλεκτο της Ελεύθερης Αγοράς). Οι προτάσεις επιλέχθηκαν από την κλίμακα μέτρησης **Fair Market Ideology (FMI) Scale** των Jost κ.ά. (2003)⁹¹⁹. Σε αυτή την ενότητα διενεργήθηκε διερευνητική ανάλυση παραγόντων για την εξαγωγή ευρύτερων παραγόντων, όπως αναφέρεται στην αρθρογραφία, από την οποία όμως δεν προέκυψαν τέτοιοι παράγοντες για το δείγμα της παρούσας εργασίας.
641. Στην τρίτη ενότητα του ερωτηματολογίου, περιλήφθηκαν 11 προτάσεις τύπου Likert (Ερωτήσεις «ΑΠ», ως αρκτικόλεκτο των Ανταγωνιστικών Πρακτικών), κλίμακας 1-5, οι οποίες περιέγραφαν συνήθειες/τυπικές/καθημερινές επιχειρηματικές πρακτικές και προέκυψαν από την εξέταση του νομικού πλαισίου και της νομολογίας για ζητήματα ανταγωνισμού⁹²⁰. Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες κλήθηκαν να προσδιορίσουν το βαθμό στον οποίο οι εν λόγω πρακτικές μπορούν να στοιχειοθετούν συμφωνίες, εναρμονισμένες πρακτικές ή/και καταχρηστικές πρακτικές των επιχειρήσεων.
642. Τέλος, στην τέταρτη ενότητα, οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες κλήθηκαν να σημειώσουν το βαθμό στον οποίο εκτιμούν ότι η δυνατότητα ανώνυμης καταγγελίας παράνομων πρακτικών δύναται να επιφέρει ποικίλες επιδράσεις στο περιβάλλον της επιχείρησης, απαντώντας σε 4 προτάσεις τύπου Likert, κλίμακας 1-5 (Ερωτήσεις «ΔΣ», ως αρκτικόλεκτο του Δημοσίου Συμφέροντος).

B.1.2. Συλλογή Δεδομένων και Ερευνητικό Δείγμα

643. Η συλλογή δεδομένων μέσω του διαδικτυακού ερευνητικού εργαλείου έλαβε χώρα εντός του διαστήματος Μαΐου - Αυγούστου 2022. Η επιλογή των συμμετεχόντων

⁹¹⁹. Jost T., Blount S., Pfeffer J., Hunyady G. (2003). *Fair market ideology: Its cognitive-motivational underpinnings*. Research in Organizational Behavior, Τομ. 25, σελ. 53-91.

⁹²⁰. Οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν σύμφωνα με το δίπολο των πρακτικών μιας επιχείρησης που μπορεί να έχει διαφορετική ανάγνωση αφενός από νομική, αφετέρου από οικονομική/επιχειρηματική σκοπιά, ως ανωτέρω παρ. 578 επ.

έγινε με εφαρμογή δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα (δειγματοληψία σκοπιμότητας)⁹²¹, αφού αναζητήθηκαν υποψήφιοι με εξαιρετική ή έστω ικανοποιητική γνώση των εννοιών του ελεύθερου ανταγωνισμού και επαρκές υπόβαθρο στην οικονομική ή στη νομική επιστήμη. Η εν λόγω επιλογή εξυπηρέτησε τη λήψη όσο το δυνατόν περισσότερο εμπειριστατωμένων απαντήσεων και τη σύγκριση των απόψεων συμμετεχόντων με διαφορετικό επαγγελματικό ή/και εκπαιδευτικό υπόβαθρο. Με αυτές τις προϋποθέσεις, το τελικό στοχευμένο δείγμα της έρευνας ανήλθε σε 102 άτομα.

644. Σχετικά με το δείγμα της έρευνας, οι Πίνακες 1 και 2 καταδεικνύουν ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι άνδρες (55,9%), πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (90,2%) και εργαζόμενοι (94,1%). Εκτός από το 10,8% των συμμετεχόντων που δεν εργάζονται, οι υπόλοιποι απασχολούνται ως αυτοαπασχολούμενοι (31,4%), υπάλληλοι (20,6%), διοικητικά στελέχη (18,6%) και κρατικοί λειτουργοί (18,6%). Η πλειοψηφία δηλώνει ότι έχει εκπαιδευτικό ή/και επαγγελματικό υπόβαθρο στην οικονομική επιστήμη (63,7%), ενώ λίγο λιγότεροι από τους μισούς (48%) δηλώνουν ότι κατέχουν εκπαιδευτικό ή/και επαγγελματικό υπόβαθρο στη νομική επιστήμη. Συνολικά λαμβάνοντας υπόψη τη μέση ηλικία (περίπου 43 έτη), τη μέση επαγγελματική εμπειρία (περίπου 18 έτη) και τον ικανοποιητικό βαθμό εξοικείωσης τους δείγματος με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού (57,8% δηλώνουν υψηλή και πολύ υψηλή εξοικείωση), εκτιμάται ότι οι συμμετέχοντες είναι σε θέση να παρέχουν ενημερωμένες απόψεις για τα φαινόμενα υπό διερεύνηση. Περαιτέρω, δεδομένων των διαφορετικών εκπαιδευτικών και επαγγελματικών υποβάθρων τους, καθώς και των εργασιακών τους ρόλων, διευκολύνεται η σφαιρική εξέταση των εννοιών του ελεύθερου ανταγωνισμού από διαφορετικές οπτικές.

Πίνακας 1: Περιγραφικά Στοιχεία Δείγματος Έρευνας

Φύλο	Συχνότητα	%	Αθροιστικό %
Άνδρας	57	55,9	55,9
Γυναίκα	45	44,1	100,0
Επίπεδο Σπουδών			
Δευτεροβάθμια /	10	9,8	9,8
Μεταδευτεροβάθμια			
Πτυχίο Πανεπιστημίου	20	19,6	29,4
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	52	51,0	80,4

⁹²¹. Saunders M., Lewis P., Thornhill A. (2009). *Research Methods for Business Students (5th ed)*. Harlow: Pearson Education Limited.

Διδακτορικό Δίπλωμα	20	19,6	100,0
Σπουδαστής-τρια			
Όχι	85	83,3	83,3
Ναι	17	16,7	100,0
Εργαζόμενος-η			
Όχι	6	5,9	5,9
Ναι	96	94,1	100,0
Είδος Απασχόλησης			
Υπάλληλος	21	20,6	20,6
Διοικητικό Στέλεχος	19	18,6	39,2
Κρατικός Λειτουργός	19	18,6	57,8
Αυτοαπασχολούμενος/η	32	31,4	89,2
Άλλο / Άνεργος-η	11	10,8	100,0
Οικονομικό Υπόβαθρο			
Όχι	37	36,3	36,3
Ναι	65	63,7	100,0
Νομικό Υπόβαθρο			
Όχι	53	52,0	52,0
Ναι	49	48,0	100,0
Εξοικείωση με ΕΑ			
Πολύ Χαμηλή	1	1,0	1,0
Χαμηλή	15	14,7	15,7
Ούτε Χαμηλή - Ούτε Υψηλή	27	26,5	42,2
Υψηλή	40	39,2	81,4
Πολύ Υψηλή	19	18,6	100,0

Πίνακας 2: Στατιστικές Παράμετροι Ηλικίας και Εργασιακής Εμπειρίας

	Ηλικία	Εργασιακή Εμπειρία
Μέγεθος Δείγματος	102	102
Μέση Τιμή	43,18	18,20
Διάμεσος	40,00	16,00
Τυπική Απόκλιση	11,66	11,49
Διακύμανση	136,03	131,90
Ελάχιστο	22	1
Μέγιστο	77	55

B.2. Ανάλυση Δεδομένων Δημοσκοπικής Έρευνας

645. Η παρούσα ενότητα περιλαμβάνει τις στατιστικές αναλύσεις που έλαβαν χώρα για την πλήρωση των ερευνητικών στόχων της παρούσας διατριβής. Οι αναλύσεις, τα αναλυτικά αποτελέσματα των οποίων παρατίθενται στο **Παράρτημα Γ**, διενεργήθηκαν με χρήση του στατιστικού πακέτου IBM SPSS (v.23). Οι Πίνακες που ακολουθούν έχουν παραχθεί συστηματικά κατόπιν σχετικής επεξεργασίας των αναλυτικών αποτελεσμάτων, έτσι ώστε να παρουσιάζουν συνοπτικά και με ακρίβεια την προκύπτουσα πληροφόρηση.

B.2.1. Μονομεταβλητή Ανάλυση Δεδομένων

646. Με τον όρο μονομεταβλητή ανάλυση δεδομένων, νοούνται οι μέθοδοι ανάλυσης μεμονωμένων μεταβλητών, με απώτερο σκοπό την περιγραφή και τη σύνοψη της προκύπτουσας πληροφόρησης, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η εξαγωγή νοήματος και να ικανοποιηθούν οι ερευνητικοί στόχοι⁹²². Εντός του πλαισίου της μονομεταβλητής ανάλυσης δεδομένων ευρίσκονται και οι περιγραφικές μέθοδοι, οι οποίες αφορούν την εκτίμηση μέτρων κεντρικής τάσης (ή θέσης), διασποράς και σχήματος⁹²³. Στην παρούσα, η εκτέλεση των μονομεταβλητών μεθόδων ανάλυσης δεδομένων αφορά τον υπολογισμό απόλυτων και σχετικών συχνοτήτων για τις μεταβλητές με κατηγορική κλίμακα μέτρησης (ονοματική ή διατακτική), καθώς και ορισμένων περιγραφικών μεγεθών για τις μεταβλητές με μετρική κλίμακα μέτρησης (λόγου).

647. Η περιγραφική διερεύνηση των αντιλήψεων για το σύστημα της ελεύθερης αγοράς (Πίνακας 3) καταδεικνύει ότι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι το σύστημα ελεύθερης αγοράς είναι δίκαιο (EA1 = 3,40), η νομιμότητα ευνοεί την επιβίωση των επιχειρήσεων (EA2 = 3,91), η αντίδραση στις δυνάμεις της αγοράς είναι νόμιμη (EA6 = 3,41) και τα δικαιότερα αποτελέσματα προκύπτουν από την καταβολή της δίκαιης τιμής της αγοράς (EA8 = 3,66). Ωστόσο, ταυτόχρονα, εκτιμούν ότι στις περισσότερες αγορές είναι πιθανό να μην προκύπτουν δίκαιες τιμές (EA3 = 2,45), η προσαρμογή των επιχειρήσεων στις δυνάμεις της αγοράς δεν είναι πάντα μια δίκαιη τακτική (EA4 = 2,47) και οι κανόνες δικαίου επιφέρουν δικαιοσύνη στις αγορές (EA9 = 2,28). Περαιτέρω, οι συμμετέχοντες είναι αντίθετοι σε ορισμένα αποτελέσματα που δύνανται να προκύψουν σε ένα σύστημα ελεύθερης αγοράς, όπως η ακριβότερη χρέωση προϊόντων/υπηρεσιών (EA13 = 1,90) και η απόλυση υπαλλήλων υψηλότερου κόστους (EA14 = 2,13).

⁹²². Hair F., Bush P., Ortinau J. (2003). *Marketing Research within a Changing Information Environment*. New York: McGraw-Hill Irwin, 3rd edition.

⁹²³. Malhotra K., Birks F. (2007). *Marketing Research: An Applied Approach*. Harlow: Financial Times Prentice Hall, 3rd edition.

648. Πάντως, τα ανωτέρω ευρήματα παράγουν ορισμένα μερικώς αντιφατικά αποτελέσματα, σύμφωνα με τα οποία: (1) η αντίδραση των επιχειρήσεων στις δυνάμεις της αγοράς είναι νόμιμη αλλά δεν είναι δίκαιη· (2) η δικαιοσύνη επέρχεται μέσω κανόνων δικαίου και όχι των δυνάμεων της αγοράς· (3) αν και η καταβολή μιας δίκαιης τιμής επιφέρει δίκαια αποτελέσματα, πολλές φορές δεν διαμορφώνονται δίκαιες τιμές στις αγορές. Συνολικά από τις απαντήσεις, διαφαίνεται ότι οι συμμετέχοντες είναι εν γένει θετικοί στις γενικές αρχές του συστήματος της ελεύθερης αγοράς, αλλά ιδιαίτερα αρνητικοί στα αποτελέσματα που δύνανται να προκύψουν, ιδίως όταν αυτά τους επηρεάζουν αρνητικά παρέχοντας ελευθερίες στις επιχειρήσεις. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα εμφανές από την πεποίθηση ότι οι επιχειρήσεις πρέπει να μη χρεώνουν όσο μπορούν (μη δίκαιες τιμές) και να προστατεύουν την εργασία ακόμη και αν αυτό είναι ζημιογόνο για τις ίδιες. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι η επιβίωση μιας επιχείρησης στην αγορά προϋποθέτει την νομιμότητα στις αποφάσεις τους (EA2= 4). Το γεγονός αυτό προκαλεί προβληματισμό καθότι σε ελληνικό και ενωσιακό επίπεδο, οι πιο γνώστες επιχειρήσεις έχουν εμπλακεί σε υποθέσεις παραβίασης του ανταγωνισμού, χωρίς, βεβαίως, να έχουν απωλέσει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών.

Πίνακας 3: Αντιλήψεις για το Οικονομικό Σύστημα της Ελεύθερης Αγοράς

Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)	Μέση Τιμή	Διάμεσος
EA1 Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς είναι ένα δίκαιο σύστημα, στο οποίο όλοι μπορούν να επιδιώκουν ανεξάρτητα το δικό τους νόμιμο οικονομικό συμφέρον.	3,40	4,00
EA2 Οι συνηθισμένες ή τυπικές επιχειρηματικές πρακτικές πρέπει να είναι νόμιμες, αυτό ευνοεί την κερδοφορία των επιχειρήσεων, αλλιώς αυτές δεν θα επιβιώσουν στην αγορά.	3,91	4,00
EA3 Στις περισσότερες αγορές δύναται να υπάρξει μια δίκαιη τιμή.	2,45	2,00
EA4 Η προσαρμογή στις δυνάμεις της αγοράς είναι πάντα ένας δίκαιος τρόπος ανάληψης επιχειρηματικής δράσης.	2,47	2,00
EA5 Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς έχει σχέση με τη δικαιοσύνη.	2,98	3,00
EA6 Η ανάληψη ενεργειών ως αντίδραση στις δυνάμεις της αγοράς είναι ένας νόμιμος τρόπος επιχειρηματικής δράσης.	3,41	3,00

EA7	Στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς τα άτομα τείνουν να έχουν τα αποτελέσματα που τους αξίζουν	3,16	3,00
EA8	Τα δικαιότερα αποτελέσματα προκύπτουν από συναλλαγές στις οποίες οι καταναλωτές πληρώνουν τη "δίκαιη" τιμή της αγοράς.	3,66	4,00
EA9	Οι κανόνες δικαίου του ανταγωνισμού δεν επιφέρουν δικαιοσύνη στο εμπόριο.	2,28	2,00
EA10	Όποια τιμή συμφωνηθεί μεταξύ καταναλωτή και επιχείρησης είναι δίκαιη τιμή.	2,76	3,00
EA11	Η επιχείρηση μπορεί να αυξάνει τις τιμές που χρεώνει στους καταναλωτές για τα προϊόντα της, επειδή γνωρίζει ότι αυτοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν παραπάνω.	2,74	3,00
EA12	Είναι δίκαιο η επιχείρηση να προβαίνει σε μειώσεις προσωπικού για να περιορίσει το κόστος της και να ανταγωνιστεί αποτελεσματικότερα τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις.	2,87	3,00
EA13	Είναι δίκαιο οι επιχειρήσεις να χρεώνουν ακριβότερα τα αναψυκτικά σε αεροδρόμια, συναυλιακούς χώρους ή γήπεδα, επειδή γνωρίζουν ότι οι πελάτες τους δεν έχουν εναλλακτικές επιλογές.	1,90	2,00
EA14	Είναι δίκαιο μια επιχείρηση να απολύει υπαλλήλους υψηλότερου κόστους στη χώρα προέλευσής της για να τους αντικαταστήσει με υπαλλήλους χαμηλότερου κόστους στο εξωτερικό και να επιτύχει υψηλότερα κέρδη.	2,13	2,00

649. Ο Πίνακας 4 απεικονίζει τη μέση τιμή και τη διάμεσο για τις επιμέρους πρακτικές που δύνανται να περιορίσουν ή να νοθεύσουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, όπως αυτές προέκυψαν από την εξέταση του σχετικού νομοθετικού πλαισίου και της πολυάριθμης νομολογίας. Συνολικά, οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν τέσσερις από τις ένδεκα πρακτικές ως δυνητικά προβληματικές. Ειδικότερα, ως ικανές να περιορίσουν ή να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό προκύπτουν οι πρακτικές της ανταλλαγής πληροφοριών προθέσεων (ΑΠ4 = 3,45), των συμφωνιών από κοινού προμήθειας προϊόντων ή υλικών (ΑΠ7 = 3,25), των συμφωνιών αποκλειστικότητας (ΑΠ9 = 3,40) και της υποχρεωτικής δέσμευσης των καταναλωτών (ΑΠ10 = 3,34). Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι **καμία από τις υπόλοιπες πρακτικές δεν αποκλείεται από τους ερωτώμενους, αφού η μέση τιμή και η διάμεσος των απαντήσεων κυμαίνονται πλησίον του μεσαίου σημείου της πενταβάθμιας κλίμακας μέτρησης που εφαρμόστηκε (ήτοι 3).**

Πίνακας 4: Αντιλήψεις για Περιοριστικές Ανταγωνιστικές Πρακτικές

Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)	Μέση Τιμή	Διάμεσος
ΑΠ1 Συγκεντρώσεις επιχειρηματιών και προφορικές συζητήσεις για την αγορά σε Λέσχη Επαγγελματικής Ένωσης.	3,22	3,00
ΑΠ2 Εμπόριο ανοικτών τιμών μέσω κοινωνικής δικτύωσης.	3,00	3,00
ΑΠ3 Καθορισμός ελάχιστων τιμών, με στόχο την εγγύηση της παρεχόμενης ποιότητας του προϊόντος ή της υπηρεσίας.	3,14	3,00
ΑΠ4 Ανταλλαγή πληροφοριών προθέσεων ως προς τιμές ή ποσότητες αναφοράς μεταξύ επιχειρήσεων.	3,45	4,00
ΑΠ5 Υψηλή χρέωση δικαιωμάτων χρήσης προϊόντων από δικαιούχο ευρεσιτεχνίας.	3,12	3,00
ΑΠ6 Συμφωνία επιχειρήσεων περί εξορθολογισμού των διαδικασιών παραγωγής ή και διάθεσης προϊόντων, με στόχο την επίτευξη καλύτερων περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων.	3,05	3,00
ΑΠ7 Συμφωνίες από κοινού προμήθειας προϊόντων ή υλικών, ιδίως σε έργα κύρους ή δημόσια έργα, με σκοπό την αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των επιχειρήσεων έναντι των προμηθευτών ή/και των πελατών τους.	3,25	4,00
ΑΠ8 Στρατηγική Marketing, σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις στοχεύουν μέσω τυποποίησης στην διασφάλιση εγγύησης για το προϊόν, σε αγορά που έχει καθοριστική σημασία η συμβατότητα και διαλειτουργικότητα.	3,00	3,00
ΑΠ9 Συμφωνίες Αποκλειστικότητας, με τις οποίες αποκλείονται επιχειρήσεις από την πώληση σε ορισμένους πελάτες.	3,40	4,00
ΑΠ10 Αύξηση περιθωρίων κέρδους με υποχρεωτική δέσμευση του καταναλωτή σε όλες τις επιχειρηματικές	3,34	4,00

δραστηριότητες στη συμβατική αλυσίδα αξίας.

ΑΠ11	Εφαρμογή Επιχειρηματικής Στρατηγικής Ηγεσίας Κόστους.	3,03	3,00
------	---	------	------

650. Χρήζει μνείας το γεγονός ότι το ανωτέρω συμπέρασμα, δηλαδή ότι καμία από τις περιγραφείσες επιχειρηματικές πρακτικές, οι οποίες έχουν αντληθεί από τη νομολογία των Δικαστηρίων και την εκπαιδευτική πρακτική της οικονομικής επιστήμης, δεν μπορεί στατιστικά να αποκλειστεί ως μη περιορίζουσα τον ανταγωνισμό, ενισχύει την αξιοπιστία της παρούσας έρευνας, καθώς καταδεικνύει ευστοχία στη διατύπωση της ερώτησης. Συγκεκριμένα, αποδεικνύεται ότι η περιγραφή μιας καθημερινής πρακτικής της επιχείρησης πρέπει να εξετάζεται διεξοδικά και επισταμένα, με έλεγχο όλων των παραμέτρων, αφού a priori δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απολύτως νόμιμη. Συνάμα, αποδεικνύεται πως δεν αρκεί η περιγραφή μιας θεωρητικής στάσης της επιχείρησης, αλλά απαιτείται και η αναλυτική πληροφόρηση προς τους αξιολογούντες μια συμπεριφορά σχετικά με τα κρίσιμα στοιχεία και λεπτομέρειες του πλαισίου στο οποίο αυτή η συμπεριφορά υιοθετείται και αναπτύσσεται. Σύμφωνα με τις απαντήσεις, οι ερωτώμενοι θα χρειαζόντουσαν αρκετά επιπλέον στοιχεία για την εξαγωγή ασφαλούς συμπεράσματος ως προς τη νομιμότητα ή μη μιας πρακτικής. Αυτό δικαιολογεί -όπως προκύπτει και από τα συμπεράσματα κατωτέρω- την ανάγκη παροχής όλων των ποιοτικών δεδομένων μιας υπόθεσης ενώπιον των αρχών, ώστε αυτή να προβεί στην αξιολόγηση μιας συμπεριφοράς.
651. Οι αντιλήψεις για τη νέα δυνατότητα παροχής ανώνυμης πληροφόρησης σε ζητήματα παραβίασης, νόθευσης ή παρεμπόδισης του ελεύθερου ανταγωνισμού (Πίνακας 5), που ισχύει και στη χώρα μας με την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2019/1, καταδεικνύουν ότι παρά την αναγνώριση πιθανής ζημίας της επιχείρησης ($\Delta\Sigma 2 = 2,51$ και $\Delta\Sigma 3 = 2,61$) και ανεξάρτητα από τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την αυτόνομη λειτουργία των επιχειρήσεων, αυτή είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Πιο αναλυτικά, οι ερωτώμενοι εκτιμούν ότι ξεκάθαρα και αδιαμφισβήτητα υπερέχει το δημόσιο συμφέρον που δύναται να προκύψει από τη γνωστοποίηση πληροφοριών στις αρχές ($\Delta\Sigma 4 = 3,78$). **Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα ενδεχομένως να καταδεικνύουν μια αρνητική στάση ως προς την επιχειρηματική πρωτοβουλία και δραστηριότητα στο δείγμα της παρούσας εργασίας.**

Πίνακας 5: Αντιλήψεις για την Ανώνυμη Πληροφόρηση προς τις ΕΑΑ

Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)	Μέση Τιμή	Διάμεσος
ΔΣ1	3,20	3,00
ΔΣ2	2,51	2,00
ΔΣ3	2,61	2,00
ΔΣ4	3,78	4,00

B.2.2. Διμεταβλητή Ανάλυση Δεδομένων

652. Η διμεταβλητή ανάλυση δεδομένων αφορά τη διερεύνηση σχέσεων ή επιδράσεων μεταξύ ζευγών μεταβλητών. Στην παρούσα εργασία, κυρίως εξαιτίας των κλιμάκων μέτρησης της πλειοψηφίας των μεταβλητών (ονοματικές), εφαρμόζονται μη-παραμετρικές μέθοδοι διμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης⁹²⁴. Σε όλους τους διμεταβλητούς ελέγχους που ακολουθούν, το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίζεται στο 5% (ή 0,05), όπως συνηθίζεται σε έρευνες στα αντικείμενα των επιχειρηματικών και κοινωνικών επιστημών⁹²⁵.

B.2.2.1. Διμεταβλητή Ανάλυση Συσχέτισης

653. Λαμβάνοντας υπόψη την ευρεία χρήση διατακτικών κλιμάκων μέτρησης στην παρούσα έρευνα, για τη διερεύνηση των διμεταβλητών σχέσεων χρησιμοποιήθηκε ο

⁹²⁴. McClave T., Benson G., Sincich T. (2005). *Statistics for Business and Economics*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 9th edition.

⁹²⁵. Cowles M., Davis C. (1982). *On the Origins of the .05 Level of Statistical Significance*. *American Psychologist*, Τομ. 37, 5, σελ. 553-558.

μη παραμετρικός συντελεστής Spearman's Rho (ρ)⁹²⁶. Ο συντελεστής Spearman's Rho παίρνει τιμές από μείον ένα (-1) έως συν ένα (+1), με το πρόσημο να καταδεικνύει το είδος της σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών (αρνητική ή θετική) και τον αριθμό να προσδιορίζει την ισχύ της σχέσης τους. Η αρνητική συσχέτιση υποδηλώνει ότι οι τιμές των δύο εξεταζόμενων μεταβλητών μεταβάλλονται σε αντίθετες κατευθύνσεις, ενώ η θετική συσχέτιση υποδηλώνει ότι οι τιμές των δύο εξεταζόμενων μεταβλητών μεταβάλλονται προς την ίδια κατεύθυνση (π.χ. αυξάνονται ή μειώνονται μαζί). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η τιμή μηδέν (0) υποδηλώνει την απουσία συσχέτισης μεταξύ των δύο εξεταζόμενων μεταβλητών, οι τιμές του συντελεστή δύνανται να κατηγοριοποιηθούν ως ακολούθως⁹²⁷: $0,1 < |\rho| \leq 0,3$ (ασθενής συσχέτιση)· $0,3 < |\rho| \leq 0,5$ (μέτριας ισχύος συσχέτιση)· $0,5 < |\rho| \leq 1$ (ισχυρή συσχέτιση).

654. Από τον Πίνακα 6, διαφαίνεται ότι η εξοικείωση με τις έννοιες του Ελεύθερου Ανταγωνισμού εμφανίζει στατιστικά σημαντική, ασθενή και θετική συσχέτιση με τρεις προτάσεις που αφορούν σε αντιλήψεις για το σύστημα της ελεύθερης αγοράς. Ειδικότερα, όσο περισσότερο εξοικειωμένοι δηλώνουν οι συμμετέχοντες με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού, τόσο περισσότερο συμφωνούν με την άποψη ότι «στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς τα άτομα τείνουν να έχουν τα αποτελέσματα που τους αξίζουν» ($Rho = 0,213$, $p = 0,031$), «η επιχείρηση μπορεί να αυξάνει τις τιμές που χρεώνει στους καταναλωτές για τα προϊόντα της, επειδή γνωρίζει ότι αυτοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν παραπάνω» ($Rho = 0,265$, $p = 0,007$) και «είναι δίκαιο η επιχείρηση να προβαίνει σε μειώσεις προσωπικού για να περιορίσει το κόστος της και να ανταγωνιστεί αποτελεσματικότερα τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις» ($Rho = 0,220$, $p = 0,026$). Με άλλα λόγια, η μεγαλύτερη εξοικείωση με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού επιφέρει μεγαλύτερη αποδοχή των αποτελεσμάτων του συστήματος της ελεύθερης αγοράς (και αντίστροφα). Τέλος, η εργασιακή εμπειρία εμφανίζει στατιστικά σημαντική, ασθενή και θετική συσχέτιση με την άποψη ότι «τα δικαιότερα αποτελέσματα προκύπτουν από συναλλαγές στις οποίες οι καταναλωτές πληρώνουν τη δίκαιη τιμή της αγοράς» ($Rho = 0,197$, $p = 0,047$).

⁹²⁶. Field A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage, 3rd edition.

⁹²⁷. Field A. (2009), ό. π.

Πίνακας 6: Διμεταβλητές Συσχετίσεις Αντιλήψεων για την Ελεύθερη Αγορά

		Ηλικία	Επίπεδο Σπουδών	Εργασιακή Εμπειρία	Εξοικείωση με ΕΑ
EA 1	Rho	0,001	0,084	0,031	0,064
	p	0,989	0,399	0,759	0,522
EA 2	Rho	0,137	-0,170	0,183	-0,032
	p	0,171	0,087	0,066	0,746
EA 3	Rho	-0,022	0,130	-0,075	0,023
	p	0,827	0,193	0,455	0,819
EA 4	Rho	-0,011	-0,021	-0,046	-0,024
	p	0,910	0,833	0,648	0,812
EA 5	Rho	0,037	0,176	-0,023	0,124
	p	0,713	0,076	0,820	0,215
EA 6	Rho	-0,035	0,057	0,013	0,003
	p	0,724	0,573	0,897	0,973
EA 7	Rho	0,130	0,081	0,137	0,213
	p	0,192	0,418	0,171	0,031
EA 8	Rho	0,159	0,009	0,197	0,020
	p	0,110	0,932	0,047	0,839
EA 9	Rho	-0,100	0,143	-0,119	-0,095
	p	0,320	0,150	0,234	0,345
EA 10	Rho	-0,047	-0,121	-0,019	0,011
	p	0,638	0,227	0,846	0,911
EA 11	Rho	-0,187	0,163	-0,177	0,265
	p	0,060	0,101	0,075	0,007
EA 12	Rho	0,008	0,083	-0,004	0,220
	p	0,934	0,404	0,965	0,026
EA 13	Rho	-0,003	0,147	-0,076	0,059
	p	0,975	0,142	0,447	0,555
EA 14	Rho	0,126	0,021	0,064	0,149
	p	0,206	0,833	0,526	0,134

655. Τα αποτελέσματα που απεικονίζονται στον Πίνακα 7 καταδεικνύουν την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής, θετικής και ασθενούς ισχύος συσχέτισης μεταξύ της εξοικείωσης με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού και την ανταλλαγή πληροφοριών προθέσεων (Rho = 0,207, p = 0,037), τις συμφωνίες αποκλειστικότητας (Rho = 0,196, p = 0,049) και την υποχρεωτική δέσμευση του καταναλωτή (Rho = 0,301, p = 0,002). Περαιτέρω, το επίπεδο σπουδών εμφανίζει στατιστικά σημαντική, θετική

και ασθενούς ισχύος συσχέτιση με τις συμφωνίες αποκλειστικότητας ($Rho = 0,222$, $p = 0,025$) και την υποχρεωτική δέσμευση του καταναλωτή ($Rho = 0,240$, $p = 0,015$). Συνολικά, διαφαίνεται ότι όσο μεγαλύτερη είναι εξοικείωση των ερωτώμενων με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού τόσο περισσότερο εκτιμούν ως περιοριστικές τις πρακτικές της ανταλλαγής πληροφοριών προθέσεων, των συμφωνιών αποκλειστικότητας και της υποχρεωτικής δέσμευσης του καταναλωτή. Τις δύο τελευταίες πρακτικές, είναι πιθανότερο να εκτιμήσουν ως περιοριστικές και οι συμμετέχοντες υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου.

Πίνακας 7: Διμεταβλητές Συσχετίσεις Αντιλήψεων για Περιοριστικές Ανταγωνιστικές Πρακτικές

		Ηλικία	Επίπεδο Σπουδών	Εργασιακή Εμπειρία	Εξοικείωση με ΕΑ
ΑΠ1	Rho	-0,051	-0,029	-0,032	0,066
	p	0,613	0,775	0,753	0,507
ΑΠ2	Rho	0,050	0,055	0,086	-0,045
	p	0,620	0,581	0,393	0,651
ΑΠ3	Rho	-0,028	0,045	-0,070	0,038
	p	0,783	0,656	0,482	0,708
ΑΠ4	Rho	-0,114	0,064	-0,092	0,207
	p	0,253	0,522	0,357	0,037
ΑΠ5	Rho	0,066	-0,047	0,056	-0,126
	p	0,510	0,643	0,575	0,206
ΑΠ6	Rho	0,099	-0,072	0,101	-0,155
	p	0,321	0,473	0,310	0,119
ΑΠ7	Rho	0,037	0,123	0,021	0,068
	p	0,715	0,217	0,832	0,498
ΑΠ8	Rho	0,067	-0,015	0,067	-0,038
	p	0,501	0,882	0,502	0,702
ΑΠ9	Rho	-0,154	0,222	-0,152	0,196
	p	0,122	0,025	0,128	0,049
ΑΠ10	Rho	-0,143	0,240	-0,129	0,301
	p	0,152	0,015	0,195	0,002
ΑΠ11	Rho	0,090	0,114	0,043	0,064
	p	0,370	0,256	0,668	0,521

656. Ο Πίνακας 8 καταδεικνύει ότι όσο μεγαλύτερη εξοικείωση έχουν οι συμμετέχοντες με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού τόσο περισσότερο αντιλαμβάνονται τα δημόσια οφέλη που δύνανται να προκύψουν από την ανώνυμη πληροφόρηση για τυχόν παραβατικές πρακτικές ($Rho = 0,241$, $p = 0,015$).

Πίνακας 8: Διμεταβλητές Συσχετίσεις Αντιλήψεων για την Ανώνυμη Πληροφόρηση

		Ηλικία	Επίπεδο Σπουδών	Εργασιακή Εμπειρία	Εξοικείωση με ΕΑ
ΔΣ1	Rho	0,013	-0,080	0,027	0,015
	ρ	0,895	0,423	0,789	0,884
ΔΣ2	Rho	0,116	-0,010	0,066	-0,120
	ρ	0,244	0,924	0,511	0,228
ΔΣ3	Rho	0,068	-0,183	0,040	0,027
	ρ	0,498	0,065	0,693	0,790
ΔΣ4	Rho	-0,160	-0,026	-0,136	0,241
	ρ	0,109	0,798	0,174	0,015

657. Συνολικά, από τις ανωτέρω αναλύσεις συσχέτισης, διαφαίνεται ότι η εξοικείωση με τις έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες επιρροής των αντιλήψεων των συμμετεχόντων.

B.2.2.2. Έλεγχοι Mann-Whitney

658. Ο έλεγχος Mann-Whitney «U-Test» αποτελεί τον μη-παραμετρικό αντίστοιχο του T-Test και εξετάζει τις διαφορές μεταξύ δύο συνθηκών, οι οποίες διαχωρίζουν τους συμμετέχοντες σε δύο ανεξάρτητες ομάδες⁹²⁸.

659. Στην παρούσα εργασία, εφαρμόστηκε για να εξεταστούν οι διαφορές στις αντιλήψεις των συμμετεχόντων βάσει των χαρακτηριστικών τους (π.χ. φύλο, υπόβαθρο στην οικονομική και νομική επιστήμη). Ο Πίνακας 9 καταδεικνύει ότι το βιολογικό φύλο επηρεάζει σημαντικά τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων για το σύστημα της ελεύθερης αγοράς. Όπως προκύπτει από τις στατιστικά σημαντικές διαφορές έναντι των ανδρών, οι γυναίκες συμφωνούν περισσότερο με την άποψη ότι οι νόμιμες επιχειρηματικές πρακτικές ευνοούν την επιβίωση των επιχειρήσεων (4,13 έναντι 3,74), διαφωνούν με τη δυνατότητα μείωσης προσωπικού (2,42 έναντι 3,23) και διαφωνούν περισσότερο με τη δυνατότητα απόλυσης υπαλλήλων υψηλότερου κόστους στη χώρα προέλευσης (1,84 έναντι 2,35). Περαιτέρω, τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι οι οικονομολόγοι διαφωνούν περισσότερο με την άποψη πως η προσαρμογή στις δυνάμεις της αγοράς είναι δίκαιη (2,31 έναντι 2,76), γεγονός το

⁹²⁸. Ο έλεγχος U των Mann-Whitney είναι ένας έλεγχος ισότητας των κατανομών δύο πληθυσμών. Το στατιστικό U είναι ένα μέτρο της διαφοράς μεταξύ των βαθμίδων των δύο δειγμάτων. Μεγάλες ή μικρές τιμές του στατιστικού είναι ένδειξη για την ύπαρξη διαφοράς μεταξύ των δυο πληθυσμών, Amir A., Jayavel S. (2016). *Στατιστική σκέψη στον κόσμο των Επιχειρήσεων*. Εκδ. Πασχαλίδη, Επιμέλεια: Σφακιανάκης Μ., Μετάφραση: Μαραβελάκης Π., 1^η ελληνική έκδοση, σελ. 585 επ.

οποίο παρουσιάζει αυξημένο ενδιαφέρον, διότι είναι καλύτεροι γνώστες των επιχειρηματικών πρακτικών και των τρόπων απόκρισης αυτών στις δυνάμεις της αγοράς.

Πίνακας 9: Διμεταβλητοί Έλεγχοι Mann - Whitney Σχετικά με τις Αντιλήψεις για το Οικονομικό Σύστημα της Ελεύθερης Αγοράς

	Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)	Φύλο		Σπουδές		Εργασία		Οικονομικά		Νομικά	
		Άνδρες	Γυναίκες	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι
EA1	Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς είναι ένα δίκαιο σύστημα, στο οποίο όλοι μπορούν να επιδιώκουν ανεξάρτητα το δικό τους νόμιμο οικονομικό συμφέρον.	3,47	3,31	3,44	3,24	3,33	3,41	3,35	3,43	3,51	3,29
EA2	Οι συνθησιμένες ή τυπικές επιχειρηματικές πρακτικές πρέπει να είναι νόμιμες, αυτό ευνοεί την κερδοφορία των επιχειρήσεων, αλλιώς αυτές δεν θα επιβιώσουν στην αγορά.	3,74	4,13	3,92	3,88	4,17	3,90	3,86	3,94	3,98	3,84
EA3	Στις περισσότερες αγορές δύνανται να υπάρξει μια δίκαιη τιμή.	2,51	2,38	2,48	2,29	1,83	2,49	2,35	2,51	2,30	2,61
EA4	Η προσαρμογή στις δυνάμεις της αγοράς είναι πάντα ένας δίκαιος τρόπος ανάληψης επιχειρηματικής δράσης.	2,51	2,42	2,42	2,71	2,50	2,47	2,76	2,31	2,40	2,55
EA5	Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς έχει σχέση με τη δικαιοσύνη.	2,98	2,98	3,00	2,88	3,17	2,97	2,84	3,06	2,87	3,10
EA6	Η ανάληψη ενεργειών ως αντίδραση στις δυνάμεις της αγοράς είναι ένας νόμιμος τρόπος επιχειρηματικής δράσης.	3,51	3,29	3,45	3,24	3,50	3,41	3,19	3,54	3,38	3,45
EA7	Στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς τα άτομα τείνουν να έχουν τα αποτελέσματα που τους αξίζουν	3,32	2,96	3,14	3,24	3,67	3,13	3,08	3,20	3,13	3,18
EA8	Τα δικαιότερα αποτελέσματα προκύπτουν από συναλλαγές στις οποίες οι καταναλωτές πληρώνουν τη "δίκαιη" τιμή της αγοράς.	3,61	3,71	3,66	3,65	4,17	3,63	3,49	3,75	3,68	3,63
EA9	Οι κανόνες δικαίου του ανταγωνισμού δεν επιφέρουν δικαιοσύνη στο εμπόριο.	2,14	2,47	2,25	2,47	2,00	2,30	2,49	2,17	2,36	2,20
EA10	Όποια τιμή συμφωνηθεί μεταξύ καταναλωτή και επιχείρησης είναι δίκαιη τιμή.	2,74	2,80	2,72	3,00	3,17	2,74	2,68	2,82	2,89	2,63
EA11	Η επιχείρηση μπορεί να αυξάνει τις τιμές που χρεώνει στους καταναλωτές για τα προϊόντα της, επειδή γνωρίζει ότι αυτοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν παραπάνω.	2,86	2,58	2,62	3,29	2,67	2,74	2,78	2,71	2,68	2,80
EA12	Είναι δίκαιο η επιχείρηση να προβαίνει σε μειώσεις προσωπικού για να περιορίσει το κόστος της και να ανταγωνιστεί αποτελεσματικότερα τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις.	3,23	2,42	2,91	2,71	2,67	2,89	2,89	2,86	2,81	2,94
EA13	Είναι δίκαιο οι επιχειρήσεις να χρεώνουν ακριβότερα τα αναγκαστικά σε αεροδρόμια, συναυλιακούς χώρους ή γήπεδα, επειδή γνωρίζουν ότι οι πελάτες τους δεν έχουν εναλλακτικές επιλογές.	2,04	1,73	1,96	1,59	2,17	1,89	1,97	1,86	1,87	1,94
EA14	Είναι δίκαιο μια επιχείρηση να απολύει υπαλλήλους υψηλότερου κόστους στη χώρα προέλευσής της για να τους αντικαταστήσει με υπαλλήλους χαμηλότερου κόστους στο εξωτερικό και να επιτύχει υψηλότερα κέρδη.	2,35	1,84	2,18	1,88	1,83	2,15	2,27	2,05	2,02	2,24
Μέγεθος Δείγματος Επιμέρους Ομάδων		57	45	85	17	6	96	37	65	53	49

Σημειώσεις: (1) n = 102. (2) Οι μεγαλύτερες διαφορές απεικονίζονται με έντονη γραφή (bold) ενώ οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (p < 0,05) με γκρι σκίαση. (3) Εξαιτίας της κλίμακας μέτρησης των επιμέρους εξαρτημένων μεταβλητών (διατακτική τύπου Likert), επιλέχθηκε η διενέργεια μη-παραμετρικών ελέγχων Mann-Whitney U.

660. Στον Πίνακα 10 διαφαίνεται μόνο μία στατιστικά σημαντική διαφορά σχετικά με τις αντιλήψεις για τις περιοριστικές πρακτικές των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, οι εργαζόμενοι δεν αναγνωρίζουν ως δυνητικά περιοριστική πρακτική τις συμφωνίες επιχειρήσεων για την παραγωγή ή/και τη διάθεση προϊόντων για την προστασία του περιβάλλοντος (2,99 έναντι 4,00). Η εξέταση των μεγαλύτερων διαφορών που εμφανίζονται στον πίνακα, αν και μη στατιστικά σημαντικών, καταδεικνύει ότι όλα τα δημογραφικά στοιχεία που περιλαμβάνονται ενδέχεται να επιδρούν σε ένα βαθμό στις αντιλήψεις των συμμετεχόντων. Ενδεικτικά, οι συγκεντρώσεις επιχειρηματιών και οι προφορικές συζητήσεις σε λέσχες (ΑΠ1) δεν εκλαμβάνονται ως περιοριστικές πρακτικές από τα άτομα με υπόβαθρο στην οικονομική επιστήμη (3,08). Αντιθέτως, οι γυναίκες διαφαίνεται ότι αντιλαμβάνονται ως περιοριστική πρακτική την υψηλή

χρέωση δικαιωμάτων χρήσης (3,31) έναντι των ανδρών (2,96). Όλες οι σημαντικές διαφορές στις πρακτικές του πίνακα, οι οποίες απεικονίζονται με έντονη γραφή, ενδέχεται να αναδεικνύονταν και ως στατιστικά σημαντικές εφόσον το ερευνητικό δείγμα ήταν μεγαλύτερο.

Πίνακας 10: Διμεταβλητοί Έλεγχοι Mann – Whitney Σχετικά με τις Αντιλήψεις για Περιοριστικές Πρακτικές

Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)	Φύλο		Σπουδές		Εργασία		Οικονομικά		Νομικά	
	Άνδρες	Γυναίκες	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι
ΑΠ1 Συγκεντρώσεις επιχειρηματιών και προφορικές συζητήσεις για την αγορά σε Λέσχη Επαγγελματικής Ένωσης.	3,19	3,24	3,25	3,06	3,83	3,18	3,46	3,08	3,19	3,24
ΑΠ2 Εμπόριο ανοικτών τιμών μέσω κοινωνικής δικτύωσης.	2,96	3,04	3,08	2,59	3,17	2,99	3,08	2,95	2,89	3,12
ΑΠ3 Καθορισμός ελάχιστων τιμών, με στόχο την εγγύηση της παρεχόμενης ποιότητας του προϊόντος ή της υπηρεσίας.	3,19	3,07	3,18	2,94	3,17	3,14	3,27	3,06	2,98	3,31
ΑΠ4 Ανταλλαγή πληροφοριών προθέσεων ως προς τιμές ή ποσότητες αναφοράς μεταξύ επιχειρήσεων.	3,46	3,44	3,47	3,35	3,50	3,45	3,46	3,45	3,45	3,45
ΑΠ5 Υψηλή χρέωση δικαιωμάτων χρήσης προϊόντων από δικαιούχο ευρεσιτεχνίας.	2,96	3,31	3,07	3,35	3,67	3,08	3,14	3,11	3,15	3,08
ΑΠ6 Συμφωνία επιχειρήσεων περί εξορθολογισμού των διαδικασιών παραγωγής ή και διάθεσης προϊόντων, με στόχο την επίτευξη καλύτερων περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων.	3,04	3,07	3,04	3,12	4,00	2,99	2,95	3,11	3,06	3,04
ΑΠ7 Συμφωνίες από κοινού προμήθειας προϊόντων ή υλικών, ιδίως σε έργα κύρους ή δημόσια έργα, με σκοπό την αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των επιχειρήσεων έναντι των προμηθευτών ή/και των πελατών τους.	3,33	3,13	3,27	3,12	3,50	3,23	3,05	3,35	3,28	3,20
ΑΠ8 Στρατηγική Marketing, σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις στοχεύουν μέσω τυποποίησης στην διασφάλιση εγγύησης για το προϊόν, σε αγορά που έχει καθοριστική σημασία η συμβατότητα και διαλειτουργικότητα.	2,89	3,13	3,00	3,00	3,33	2,98	2,89	3,06	2,91	3,10
ΑΠ9 Συμφωνίες Αποκλειστικότητας, με τις οποίες αποκλείονται επιχειρήσεις από την πώληση σε ορισμένους πελάτες.	3,33	3,49	3,38	3,53	2,83	3,44	3,19	3,52	3,57	3,22
ΑΠ10 Αύξηση περιθωρίων κέρδους με υποχρεωτική δέσμευση του καταναλωτή σε όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στη συμβατική αλυσίδα αξίας.	3,33	3,36	3,38	3,18	2,50	3,40	3,27	3,38	3,38	3,31
ΑΠ11 Εφαρμογή Επιχειρηματικής Στρατηγικής Ηγεσίας Κόστους.	2,95	3,13	3,09	2,71	2,83	3,04	2,95	3,08	2,91	3,16
Μέγεθος Δείγματος Επιμέρους Ομάδων	57	45	85	17	6	96	37	65	53	49

Σημειώσεις: (1) $n = 102$. (2) Οι μεγαλύτερες διαφορές απεικονίζονται με έντονη γραφή (bold) ενώ η μία στατιστικά σημαντική διαφορά που προέκυψε ($p < 0,05$) με γκρι σκίαση. (3) Εξαιτίας της κλίμακας μέτρησης των επιμέρους εξαρτημένων μεταβλητών (διατακτική τύπου Likert), επλήχθη η διενέργεια μη-παραμετρικών ελέγχων Mann-Whitney U.

661. Στον Πίνακα 11 δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές σχετικά με τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων για την ανώνυμη πληροφόρηση. Ωστόσο, από τις υπόλοιπες σημαντικές διαφορές, προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι (3,82) και οι συμμετέχοντες με υπόβαθρο στη νομική επιστήμη (3,97) αναγνωρίζουν περισσότερο το δημόσιο συμφέρον που δύναται να προκύψει από την ανώνυμη πληροφόρηση για θέματα παραβάσεων ανταγωνισμού.

Πίνακας 11: Διμεταβλητοί Έλεγχοι Mann – Whitney Σχετικά με τις Αντιλήψεις για την Ανώνυμη Πληροφόρηση

Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)		Φύλο		Σπουδές		Εργασία		Οικονομικά		Νομικά	
		Άνδρες	Γυναίκες	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι
ΔΣ1	Ο μέσος υπάλληλος μιας επιχείρησης δύναται να αντιληφθεί μια παραβίαση δικαίου, ώστε να την καταγγείλει.	3,18	3,22	3,20	3,18	3,33	3,19	3,11	3,25	3,32	3,06
ΔΣ2	Είναι απίθανο κάποιος/α να καταγγείλει εκδικητικά μια επιχείρηση (π.χ. που τον/την απέλυσε) για να υποστεί αυτή έλεγχο από την Επιτροπή Ανταγωνισμού και να μειωθεί η φήμη της / τα κέρδη της.	2,46	2,58	2,54	2,35	2,50	2,51	2,70	2,40	2,53	2,49
ΔΣ3	Η δυνατότητα ανώνυμης καταγγελίας δεν δύναται να περιορίσει τη διακίνηση πληροφοριών από τη διοίκηση της επιχείρησης προς τους υπαλλήλους της.	2,53	2,71	2,65	2,41	2,83	2,59	2,76	2,52	2,77	2,43
ΔΣ4	Το δημόσιο συμφέρον που απορρέει από την πληροφόρηση της Επιτροπής Ανταγωνισμού για την ύπαρξη τυχόν παραβάσεων ανταγωνισμού υπερτερεί των κοινωνικοοικονομικών πλεονεκτημάτων που επιφέρει η αυτόνομη λειτουργία των επιχειρήσεων.	3,72	3,87	3,75	3,94	3,17	3,82	3,76	3,80	3,64	3,94
Μέγεθος Δείγματος Επιμέρους Ομάδων		57	45	85	17	6	96	37	65	53	49

Σημειώσεις: (1) $n = 102$. (2) Δεν προέκυψε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά ($p < 0,05$). Οι μεγαλύτερες διαφορές εμφανίζονται με έντονη γραφή (bold). (3) Εξαιτίας της κλίμακας μέτρησης των επιμέρους εξαρτημένων μεταβλητών (διατακτική τύπου Likert), επιλέχθηκε η διενέργεια μη-παραμετρικών ελέγχων Mann-Whitney U.

B.2.2.3. Έλεγχοι Kruskal-Wallis

662. Ο έλεγχος Kruskal-Wallis αποτελεί τον μη-παραμετρικό αντίστοιχο της Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) και εξετάζει τις διαφορές μεταξύ περισσότερων των δυο συνθηκών, οι οποίες διαχωρίζουν τους συμμετέχοντες σε περισσότερες από δύο ανεξάρτητες ομάδες⁹²⁹. Στην παρούσα εργασία, εφαρμόστηκε για να εξεταστούν οι διαφορές στις αντιλήψεις των συμμετεχόντων βάσει του είδους της απασχόλησής τους.
663. Λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν προέκυψε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά, ο Πίνακας 12 εμφανίζει τους σημαντικότερους ελέγχους που προσδιορίστηκαν στις σχετικές αναλύσεις. Αν και η στατιστική σημαντικότητα θέτει το όριο στο 5%, οι δύο ακόλουθοι έλεγχοι το υπερβαίνουν οριακά (5,5% και 5,1% αντίστοιχα). Ειδικότερα, διαφαίνεται ότι οι συμμετέχοντες που δεν εκλαμβάνουν ως δίκαιες τις μειώσεις προσωπικού είναι κρατικοί λειτουργοί (2,68), άτομα που δεν εργάζονται (2,45) και υπάλληλοι (2,90). Οι αυτοαπασχολούμενοι είναι σχεδόν ουδέτεροι (2,97), ενώ τα διοικητικά στελέχη είναι περισσότερο θετικοί έναντι αυτής της προσέγγισης (3,11). Σχετικά με την πρακτική της υποχρεωτικής δέσμευσης του καταναλωτή⁹³⁰ -πλην της

⁹²⁹. Ο έλεγχος αυτός είναι πιο ευαίσθητος στον εντοπισμό διαφορών στις θέσεις των πληθυσμών, Amir A., Jayavel S. (2016), ό. π., σελ. 594 επ.

⁹³⁰. Κατά το δίκαιο, όροι συμβάσεων που περιορίζουν ή αναιρούν τα δικαιώματα του καταναλωτή, όπως απαριθμούνται στην παρ. 7 του άρθρου 2, ν. 2251/1994, ανήκουν στους καταχρηστικούς γενικούς όρους συναλλαγών. Σύμφωνα με την περίπτωση κθ', της παρ.7, τέτοιοι όροι είναι όσοι «αναθέτουν στον προμηθευτή χωρίς σπουδαίο λόγο την αποκλειστικότητα της συντήρησης και των επισκευών του πράγματος και της προμήθειας των ανταλλακτικών», Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2014). *Δίκαιο του Καταναλωτή (Ενωσιακό και Ελληνικό)*. Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 82.

κατηγορίας των αυτοαπασχολούμενων (2,84)-, όλες οι υπόλοιπες ομάδες την θεωρούν ως περιοριστική σε βαθμό που κυμαίνεται από 3,27 έως και 3,74.

Πίνακας 12: Οι Σημαντικότεροι Έλεγχοι Kruskal-Wallis

Επιμέρους Προτάσεις Likert (Κλίμακας 1-5)	Είδος Απασχόλησης					p - value
	Υπάλληλος	Διοικητικό Στέλεχος	Κρατικός Λειτουργός	Αυτοαπασχολούμενος-η	Άλλο / Άνεργος-η	
EA12 Είναι δίκαιο η επιχείρηση να προβαίνει σε μειώσεις προσωπικού για να περιορίσει το κόστος της και να ανταγωνιστεί αποτελεσματικότερα τις ανταγωνιστικές επιχειρήσεις.	2,90	3,11	2,68	2,97	2,45	0,055
ΑΠ10 Αύξηση περιθωρίων κέρδους με υποχρεωτική δέσμευση του καταναλωτή σε όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στη συμβατική αλυσίδα αξίας.	3,52	3,74	3,63	2,84	3,27	0,051
Μέγεθος Δείγματος Επιμέρους Ομάδων	21	19	19	32	11	

Σημειώσεις: (1) n = 102· (2) Επειδή δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές, απεικονίζονται μόνο οι σημαντικότερες· (3) Εξαιτίας της κλίμακας μέτρησης των επιμέρους εξαρτημένων μεταβλητών (διατακτική τύπου Likert), επιλέχθηκε η διενέργεια μη-παραμετρικών ελέγχων Kruskal-Wallis.

664. Τα εξαχθέντα αποτελέσματα των ανωτέρω διμεταβλητών αναλύσεων παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθότι αποτυπώνουν ορισμένες σημαντικές αλληλεξαρτήσεις των χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων στην έρευνα, όπως εμφανίζονται στον πίνακα. Με έντονη σκίαση σημειώνονται οι στατιστικά σημαντικές σχέσεις ή επιδράσεις που βρέθηκαν στο πλαίσιο των προηγούμενων διμεταβλητών μεθόδων ανάλυσης δεδομένων.

	Εξοικείωση με ΕΑ	Εργασιακή Εμπειρία	Επίπεδο Σπουδών	Φύλο	Οικονομικά	Εργασία
EA2				■		
EA4					■	
EA 7	■					
EA 8		■				
EA 11	■					
EA 12	■			■		
EA 14				■		
ΑΠ4	■					
ΑΠ6						■
ΑΠ9	■		■			
ΑΠ10	■					
ΔΣ4						

665. Κατόπιν αυτού, για την ολοκληρωμένη παρουσίαση/χαρτογράφηση των σημαντικότερων αλληλεξαρτήσεων, επιλέχθηκαν οι μεταβλητές χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων οι οποίες εμφανίζουν σχέσεις ή επιδράσεις με δυο ή και περισσότερες μεταβλητές στάσεων {Εξοικείωση με ΕΑ, Φύλο και επίπεδο σπουδών, με τις αντίστοιχες μεταβλητές στάσεων/αντιλήψεων με τις οποίες συσχετίζονται}, ώστε να αναλυθούν περαιτέρω σε επίπεδο πολυμεταβλητής ανάλυσης.

B.3. Πολυμεταβλητή Ανάλυση

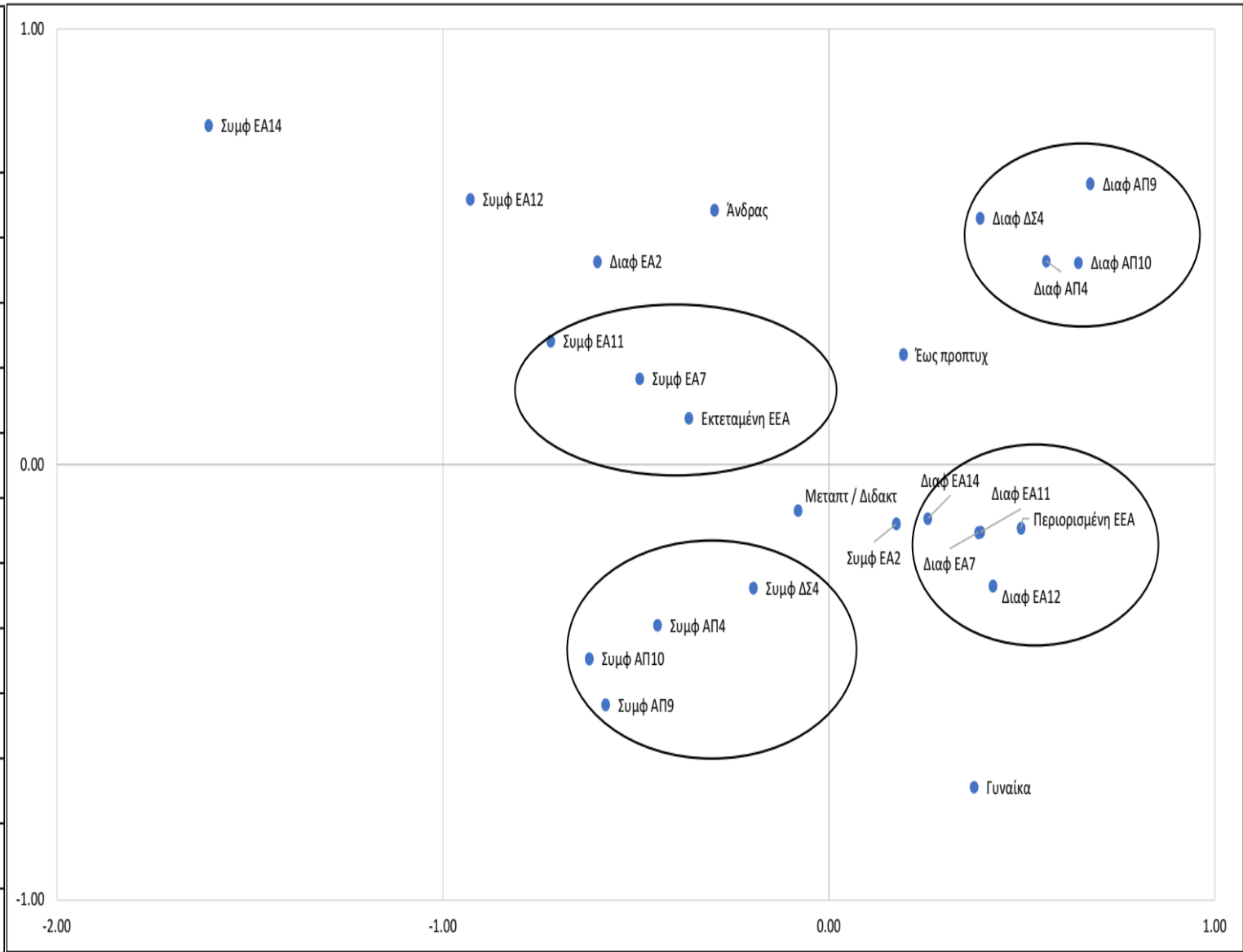
666. Η πολυμεταβλητή ανάλυση αποτελεί στατιστική μέθοδο, η οποία, αξιοποιώντας περαιτέρω δυνατότητες της συσχέτισης των μεταβλητών, καθιστά δυνατή την απαγκίστρωση από τις στενές ερευνητικές υποθέσεις και επιτρέπει την βαθύτερη διερεύνηση γενικότερων σχέσεων της λήψης επιχειρηματικών αποφάσεων με όλους τους δυνατούς παράγοντες που μπορεί να την καθοδηγούν.
667. Ως πολυμεταβλητή μέθοδος ανάλυσης δεδομένων, η πολλαπλή ανάλυση αντιστοιχιών εφαρμόζεται σε κατηγορικά δεδομένα και προβαίνει σε μια γραφική αναπαράσταση των αλληλεξαρτήσεων που παρατηρούνται μεταξύ τους⁹³¹. Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της εν λόγω μεθόδου βασίζεται στις σχετικές θέσεις των σημείων στις δύο διαστάσεις (ή άξονες) του διαγράμματος αντιστοιχιών. Όσο πλησιέστερα απεικονίζονται οι κατηγορίες στο διάγραμμα, τόσο μεγαλύτερη είναι η αντιστοιχία των σχετικών κατηγοριών⁹³². Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, πέρα από τη χρησιμοποίηση διχοτομικών μεταβλητών (π.χ. Φύλο), οι υπόλοιπες μεταβλητές διχοτομήθηκαν έτσι ώστε να διευκολυνθεί η εξέταση των αλληλεξαρτήσεων και η απεικόνιση λιγότερων κατηγοριών στο Διάγραμμα. Ειδικότερα, οι τιμές 1 έως 3 των μεταβλητών με διατακτική κλίμακα μέτρησης πήραν την τιμή 1 (Διαφωνία ή Χαμηλή Συμφωνία με την πρόταση) και οι τιμές 4 έως 5, την τιμή 2, (Συμφωνία με την πρόταση). Οι τελικές κατηγορίες που σχηματίστηκαν στο πλαίσιο της ανάλυσης αντιστοιχιών, εμφανίζονται στον ακόλουθο Πίνακα 13 – Διάγραμμα Πολυμεταβλητής Ανάλυσης:

⁹³¹. Hair F., Black C., Babin J., Anderson E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. Εκδ. Pearson Prentice Hall (7th ed.), New Jersey.

⁹³². Johnson A., Wichern W. (2007). *Applied Multivariate Correspondence Analysis*. Εκδ. Prentice-Hall (6th ed), New Jersey.

Πίνακας Συντεταγμένων

Κατηγορίες	Συντεταγμένες Κεντροειδών Σημείων Διάσταση		Συχνότητα
	1	2	
Περιορισμένη ΕΑ	0.50	-0.15	43
Εκτεταμένη ΕΑ	-0.36	0.11	59
Άνδρας	-0.30	0.58	57
Γυναίκα	0.38	-0.74	45
Έως Προπτυχιακό	0.19	0.25	30
Μεταπτ-Διδακτ	-0.08	-0.11	72
Διαφ ΕΑ2	-0.60	0.47	23
Συμφ ΕΑ2	0.17	-0.14	79
Διαφ ΕΑ7	0.39	-0.16	57
Συμφ ΕΑ7	-0.49	0.20	45
Διαφ ΕΑ11	0.39	-0.15	66
Συμφ ΕΑ11	-0.72	0.28	36
Διαφ ΕΑ12	0.42	-0.28	70
Συμφ ΕΑ12	-0.93	0.61	32
Διαφ ΕΑ14	0.26	-0.12	88
Συμφ ΕΑ14	-1.61	0.78	14
Διαφ ΑΠ4	0.56	0.47	45
Συμφ ΑΠ4	-0.44	-0.37	57
Διαφ ΑΠ9	0.68	0.64	47
Συμφ ΑΠ9	-0.58	-0.55	55
Διαφ ΑΠ10	0.65	0.46	50
Συμφ ΑΠ10	-0.62	-0.45	52
Διαφ ΔΣ4	0.39	0.57	34
Συμφ ΔΣ4	-0.20	-0.28	68

Διάγραμμα Αντιστοιχιών

668. Συνολικά, με την εφαρμογή αυτής της μεθόδου επιδιώκεται η αποκόμιση μιας σφαιρικής εικόνας των διαπιστούμενων σχέσεων. Η πολλαπλή ανάλυση αντιστοιχιών κατέδειξε την ύπαρξη συστάδων κατηγοριών των σημαντικότερων μεταβλητών της έρευνας. Ειδικότερα, στο πάνω δεξιά μέρος του διαγράμματος, παρατηρείται μια ομάδα ατόμων που διαφωνεί με το ότι ο ανταγωνισμός στην αγορά περιορίζεται α) από την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ επιχειρήσεων (ΑΠ4), β) την επιδίωξη συμβατότητας/διαλειτουργικότητας (ΑΠ9) και γ) τις συμφωνίες αποκλειστικότητας (ΑΠ10). Στην ίδια συστάδα περιλαμβάνεται και η διαφωνία με την πεποίθηση ότι το δημόσιο συμφέρον που απορρέει από την πληροφόρηση της ΕΑ υπερτερεί της αυτόνομης λειτουργίας των επιχειρήσεων (ΔΣ4). Ως εκ τούτου, η εν λόγω συστάδα καταδεικνύει την ύπαρξη μιας ομάδας συμμετεχόντων οι οποίοι διαφαίνονται ως υπέρμαχοι της αυτονομίας της επιχειρηματικής δράσης στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς. Η ομάδα αυτή τίθεται απέναντι στην παρεμβατικότητα του δικαίου/του νομοθέτη και της πολιτείας ως προς τις επιχειρηματικές αποφάσεις.
669. Η εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη, διαφαίνεται στο κάτω αριστερά μέρος του διαγράμματος (συστάδα συμφωνίας με ΑΠ4, ΑΠ9, ΑΠ10 και ΔΣ4). Οι συμμετέχοντες αυτοί είναι υπέρμαχοι της παρεμβατικότητας του δικαίου για τη διασφάλιση της λειτουργίας της αγοράς και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος ως υπέρτερου αγαθού της προστασίας της ελεύθερης ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας.
670. Οι δυο συστάδες αυτές πάντως, αν και με διαφορετικές αντιλήψεις, αντανακλούν τις δυο όψεις του ίδιου νομίσματος. Δηλαδή, αποδέχονται την αγορά ως θεσμό, με τη διαφορά ότι οι μεν εμπιστεύονται την αυτορρύθμισή της, οι δε, την δικαιοπολιτική ρύθμισή της.
671. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον εντοπίζεται στις δυο επόμενες συστάδες, οι οποίες διαφοροποιούνται ως προς την εξοικείωση με την έννοια του ελεύθερου ανταγωνισμού.
672. Κάτω δεξιά του σχήματος, εμφανίζεται μια συστάδα κατηγοριών, η οποία περιλαμβάνει τη διαφωνία με ορισμένες παραδοχές του συστήματος της ελεύθερης αγοράς (ΕΑ7, ΕΑ11, ΕΑ12 και ΕΑ14) και την περιορισμένη εξοικείωση με την έννοια του ελεύθερου ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια, η εν λόγω συστάδα καταδεικνύει ότι τα άτομα που έχουν περιορισμένη εξοικείωση με την λειτουργία της αγοράς υπό κανόνες ελεύθερου ανταγωνισμού, είναι πιθανότερο να εκτιμούν ότι το σύστημα της ελεύθερης αγοράς δεν οδηγεί στα αποτελέσματα που αξίζουν οι καταναλωτές (ΕΑ7) και να απορρίπτουν ορισμένα αποτελέσματα που δύναται να επιφέρει (ΕΑ11, ΕΑ12

και ΕΑ14)⁹³³. Όσοι συμπεριλαμβάνονται στη συστάδα αυτή, δεν φαίνεται να μπορούν να αναλάβουν επιχειρηματική πρωτοβουλία και να αναπτύξουν επαγγελματική ανταγωνιστική στρατηγική. Αντίστοιχα, ως ελεγκτές, αδυνατούν να αποδεχθούν επιχειρηματικούς όρους και δεν φαίνεται να μπορούν να εμπιστευτούν τον ανταγωνισμό ως όρο προώθησης των καταναλωτικών συμφερόντων, παρά μόνο την κρατική ρύθμιση.

673. Αντιθέτως, τα άτομα που είναι περισσότερο εξοικειωμένα με την έννοια και την λειτουργία του ελεύθερου ανταγωνισμού είναι πιθανότερο να αποδέχονται και να έχουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς (συστάδα στο άνω αριστερά μέρος του διαγράμματος, συμφωνία με ΕΑ7 και ΕΑ11).

B.4. Συμπεράσματα

674. Για την ανάδειξη των κρίσιμων συμπερασμάτων της έρευνας, θα πρέπει να υπομνηστεί ότι το δείγμα που αξιοποιήθηκε για το ερευνητικό σκέλος ήταν στοχευμένο. **Ωστόσο, οι αναλύσεις κατέδειξαν -εν συνόλω- ότι η κρίσιμη μεταβλητή είναι η εξοικείωση με τους κανόνες {δικαιϊκούς ή επιχειρηματικούς} του ελεύθερου ανταγωνισμού.** Στο σύνολο των αναλύσεων, αποδείχθηκε ο κρισιμότερος παράγοντας. Διαπιστώνοντας ότι τμήματα της κοινωνίας (ως επέκταση του αντιπροσωπευτικού δείγματος), και δη των συμμετεχόντων στην εφαρμογή του ελεύθερου ανταγωνισμού στην επιχειρηματική ή νομική πρακτική, έχουν σημαντικά διαφορετικές αντιλήψεις, καλούμαστε αυτομάτως στην διατύπωση αντίδρασης στις αποκλίσεις αυτές. Η αντίδραση αυτή συνίσταται αφενός στη διαπίστωση του λόγου των αποκλίσεων αυτών αφετέρου στη διατύπωση προτάσεων για την απαλοιφή του.
675. Καταρχάς, από τη γόνιμη επισκόπηση των ανωτέρω στοιχείων θα πρέπει να επισημανθεί το εξαιρετικά ενδιαφέρον αποτέλεσμα ισορροπίας μεταξύ της πίστης στην απερίσπαστη λειτουργία της αγοράς και της κρατικής παρέμβασης. Οι δυο ακραίοι μηχανισμοί λειτουργίας της οικονομίας παρατηρείται ότι βρίσκουν ο ένας τα όρια του στον άλλο. Ο στόχος της μακροπρόθεσμης οικονομικής ανάπτυξης με σκοπό τη διασφάλιση ενός ικανοποιητικού και διατηρήσιμου βιοτικού επιπέδου για τους δρώντες στην αγορά, όπως αποδεικνύεται από την έρευνα, απαιτεί μεν τη διασφάλιση συνθηκών απερίσπαστης παραγωγικής λειτουργίας και ενίσχυσης της επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας, παράλληλα, όμως, με τη θεσμοθέτηση

⁹³³. Η αγορά δεν πρέπει να οδηγεί σε ανισότητες. Οι οικονομικές ανισότητες δημιουργούν ένα αυτοτροφοδοτούμενο φαύλο κύκλο οικονομικής στασιμότητας, ύφεσης και περιορισμένης οικονομικής ανάπτυξης υπονομεύοντας τις προοπτικές της ευρύτερης οικονομίας και της κοινωνίας, Ρουκανάς Σ. (2021). *Η μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης και η επίδραση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης*. Περιεχόμενο σε: Οικονομική Θεωρία. Αναζητώντας και διαπιστώνοντας. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Χατζηκωνσταντίνου Γ., εκδ. Τζιόλα, σελ. 223 επ.

ρυθμίσεων που αποθαρρύνουν ή τιμωρούν τις προσπάθειες ελέγχου της αγοράς από μικρό αριθμό επιχειρήσεων που υποβαθμίζει το βιοτικό επίπεδο των πολιτών.

676. Πράγματι, η οικονομική δραστηριότητα εντός ενός καπιταλιστικού συστήματος επιτρέπει την ελευθερία των οικονομικών επιλογών σε ατομικό επίπεδο και την αξιοποίηση των ανθρώπινων ικανοτήτων στο μέγιστο βαθμό, ενώ ταυτόχρονα η ελευθερία συσσώρευσης κεφαλαιακών και φυσικών πόρων (πλούτου) για ίδιο όφελος αποτελεί μεγάλο κίνητρο έντονης ενεργοποίησης των μελών της κοινωνίας στην οικονομική δραστηριότητα των αγορών. Στο πλαίσιο αυτό, οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι η τιμή πώλησης πρέπει να είναι «δίκαιη», όπως θα διαμορφωθεί από την αγορά (EA8). Εντούτοις, η λειτουργία της αγοράς, όπως συνάγεται επίσης από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, δεν επιτρέπει πάντα την άριστη κατανομή σε όλα τα μέλη της κοινωνίας, αλλά η κατανομή στρωματοποιείται ανάλογα με τον πλούτο. Τα φαινόμενα αυτής της μορφής εντείνονται στις περιπτώσεις επικράτησης συνθηκών μονοπωλίων και ολιγοπωλίων (EA13 κατά την οποία δεν είναι δίκαιη μια τιμή αυξημένη σε περιορισμένο γεωγραφικά χώρο, όπως π.χ. γήπεδο, συναυλιακός χώρος). Αυτό σημαίνει ότι πρέπει οι επιχειρηματίες να αναγνωρίσουν τη σημασία των άλογων και συχνά απρόβλεπτων συμπεριφορών, να δουν κατά πρόσωπο τις συχνά εγγενείς ατέλειες των αγορών και να αποδεχτούν ότι η κομψή οικονομική «θεωρία του παντός» είναι πολύ μακριά μας. Σε όρους πρακτικής, αυτό μεταφράζεται σε συστάσεις για μια πιο προσεκτική οικονομική πολιτική και στον περιορισμό της προθυμίας για αποδιάρθρωση των θεσμών και οργάνων που περιφρουρούν την οικονομία στο όνομα της πίστης ότι οι αγορές θα λύσουν όλα τα προβλήματα.
677. Αντίστοιχα εξαιρετικά σημαντική παρατήρηση ότι οι συμμετέχοντες με οικονομικό υπόβαθρο, δηλαδή άτομα με μεγάλη εξοικείωση με την ελεύθερη αγορά, δεν αποδέχονται την προσαρμογή στις δυνάμεις της αγοράς ως ένα δίκαιο τρόπο ανάληψης επιχειρηματικής δράσης (Πίνακας 9, ερώτηση EA4). Αυτή η στάση δείχνει δυσπιστία στην αγορά και την λειτουργία της.
678. Αξίζει να αναφερθεί η ανάδειξη του φύλου του συμμετέχοντος/της συμμετέχουσας ως στατιστικά σημαντική για την κρατούσα αντίληψη ως προς την δίκαιη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς. Είναι ενδεικτικό ότι οι γυναίκες δείχνουν μεγαλύτερα κοινωνικά αντανάκλαστικά ως προς την προσδοκώμενη λειτουργία των επιχειρήσεων που δεν περιορίζονται στην εφαρμογή των κανόνων δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού στην αγορά, αλλά εκτείνονται και στην ίδια ανάγκη «δίκαιης» αυτορρύθμισής της υπό κοινωνικούς όρους προστασίας των οικονομικά ασθενέστερων συμμετεχόντων σε αυτή.

679. Κατόπιν των ανωτέρω επισημάνσεων, **η ισορροπία της αγοράς φαίνεται πρωτίστως να εξαρτάται άμεσα από την εξασφάλιση αποτελεσματικού εκπαιδευτικού συστήματος**. Ένα τέτοιο εκπαιδευτικό σύστημα, πέρα από την καλλιέργεια των πολιτών, θα εφοδιάζει την αγορά και θα στελεχώνει τους τομείς της παραγωγικής διαδικασίας με καταρτισμένους επιστήμονες, ικανούς να εφαρμόσουν στην πράξη τις διεπιστημονικές γνώσεις που έλαβαν και να παράγουν νέα γνώση μέσω της δικής τους έρευνας⁹³⁴.
680. Περαιτέρω, προτείνεται η αποσύνδεση της αξιολόγησης της επιτυχίας της επιχείρησης σε συνάρτηση με παράγοντες που σχετίζονται με αύξηση των κερδών και αντικατάστασή τους με παράγοντες που σχετίζονται με τη διόραση των αναγκών της αγοράς επί τη βάση μακροχρόνιου προγραμματισμού που θα μεγιστοποιεί την αξία των επενδεδυμένων κεφαλαίων της επιχείρησης⁹³⁵. Η ανάπτυξη κουλτούρας ανταγωνισμού δεν μπορεί να εδράζεται στην πεποίθηση ότι η εξάλειψή του θα οδηγήσει σε κέρδη, αλλά στην εμπιστοσύνη ότι η εξοικείωση με το σύστημα δικαίου του ανταγωνισμού θα μεγιστοποιήσει την αξία της επιχείρησης.
681. Η εκπαίδευση, και μάλιστα η διεπιστημονική, πρέπει να προταχθεί ως θεμέλιο για την αμφισβήτηση αξιωμάτων που παρουσιάζονται ως ακλόνητα στην μια ή την άλλη επιστήμη. Αξιώματα της επιστήμης της διοίκησης επιχειρήσεων, όπως η «*απειλή εισόδου νέων ανταγωνιστών*» και «*απειλές από την εμφάνιση νέων υποκατάστατων προϊόντων*» για την τμηματοποίηση της αγοράς και την ανάλυση της δομικής ελκυστικότητας του κλάδου, δεν μπορεί να σημαίνουν αποφυγή της επιχειρηματικής ανταγωνιστική προσπάθειας μέσω στρατηγικών αποκλεισμού, αλλά, αντίθετα, ανάλυση και διάγνωση των δυνάμεων και των αδυναμιών της επιχείρησης ώστε να αποτυπωθεί ένα προφίλ στρατηγικών πλεονεκτημάτων που θα βοηθήσει στην ανάπτυξη ικανοτήτων, πόρων και κατάλληλων συστημάτων οργάνωσης, ελέγχου και κινήτρων κάθε εταιρίας. Αντίστοιχα, αξίωμα όπως η «*δεσπόζουσα θέση*» μιας επιχείρησης στην αγορά, την εποχή του ηλεκτρονικού εμπορίου, όπου το διαδίκτυο επιτρέπει την πραγματοποίηση συναλλαγών με απόλυτη εξειδίκευση στην ανάγκη, την επιθυμία και την προτίμηση κάθε μεμονωμένου καταναλωτή⁹³⁶, καθίσταται ανίκανο να είναι αντανάκλαση της πραγματικής δομής της αγοράς.

⁹³⁴. Γκλεζάκος Μ. (2010), ό. π., σελ. 24 επ.

⁹³⁵. Κιοχός Π., Παπανικολάου Γ. (1999). Προγραμματισμός Δράσεως Επιχειρήσεων. Εκδ. Σταμούλη, σελ. 303 επ.

⁹³⁶. Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2015). Νομικά Θέματα Ηλεκτρονικού Εμπορίου. Εκδ. Σάκκουλα, β' έκδοση, σελ. 24 επ.

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

682. Με την ολοκλήρωση της παρούσας, επιχειρείται συνοπτικά η ανασκόπηση σημαντικών σημείων που αναδείχθηκαν και που απαντούν στο επιστημονικό ερώτημα που έχουμε θέσει, δηλαδή στην μελέτη των επιχειρηματικών πρακτικών από οικονομική και νομική οπτική.
683. Η διάγνωση, κατόπιν και της τεκμηριωμένης στατιστικής ανάλυσης που προηγήθηκε, ότι για τη μελέτη της αγοράς και τη λήψη επιχειρηματικών πρακτικών απαιτείται συνδυασμός διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων, που σημαίνει **διεπιστημονική προσέγγιση**, μπορεί να τεθεί ως μια βασική απάντηση στο μείζον ερευνητικό ερώτημα, πώς δηλαδή μπορεί μια εταιρία σήμερα να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της σύγχρονης οικονομίας με τήρηση του νομοθετικού πλαισίου του ελεύθερου ανταγωνισμού. Η αναγνώριση της πολυπλοκότητας στην σημερινή λειτουργία της επιχείρησης είναι αναγκαία. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορετικότητα στην επιχειρηματική πρακτική, τόσο υψηλότερος ο βαθμός της πολυπλοκότητας και τόσο μεγαλύτερη η καινοτομία που θα παραχθεί στο σύστημα της αγοράς, με αποτέλεσμα να καθίσταται το τελευταίο εύρωστο. Η έλλειψη διεπιστημονικών προσεγγίσεων οδηγεί σε ομοιόμορφες ενέργειες και αποφάσεις με αποτέλεσμα το σύστημα της αγοράς να οδηγείται με τη σειρά του σε κατάρρευση εις βλάβη των συμμετεχόντων. Η γνώση, εξάλλου, δεν μπορεί να θεωρείται αναλώσιμη. Παραμένει ανεξάντλητη και διαδίδεται, οδηγώντας σε εξέλιξη των οικονομικών συστημάτων.
684. Οι επιχειρήσεις του ώριμου βιομηχανικού καπιταλισμού δεν είναι πλέον απλές ιεραρχικές δομές που επιχειρούν να καλύψουν τις αναγκαίες συναλλαγές. Πρόκειται για σύνθετα δομημένες γραφειοκρατικές οργανώσεις (corporations), οι οποίες ελέγχουν την αγορά επηρεάζοντας τόσο τις τιμές όσο και τη ζήτηση. Ο **ανταγωνισμός αποτελεί «αντισταθμιστική δύναμη»** στην υπερβολική ισχύ των επιχειρήσεων. Ο νομοθέτης οφείλει να παρεμβαίνει για την επίτευξη των στόχων της ευημερίας. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός επιτρέπει να μετατοπιστεί το ενδιαφέρον της οικονομικής επιστήμης από τη σφαίρα της αύξησης της παραγωγής και της δημιουργίας καταναλωτών μέσω τεχνητών αναγκών, στη σφαίρα της κοινωνικής εξέλιξης που σημαίνει τη δίκαιη κατανομή του πλούτου.
685. Από την πλευρά τους οι επιχειρήσεις καλούνται να αναπτύξουν μια νέα στρατηγική, την **«Στρατηγική Συμμόρφωσης»**. Για να διασφαλίσουν την αποτελεσματική τήρηση των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι προνοητικές, να αναπτύσσουν ειδικά προσαρμοσμένη στην μορφή τους και την δομή τους προσέγγιση και να την καθορίζουν και να την επικοινωνούν γραπτώς, αντί να καλούνται να αντιδράσουν και να απαντήσουν, αφού προκύψουν τα προβλήματα. Ο απώτερος στόχος μιας τέτοιας εσωτερικής και πλήρους στρατηγικής είναι να αυξήσει

τη συνειδητοποίηση των δυνητικών συγκρούσεων με τη νομοθεσία ανταγωνισμού της ΕΕ και να διαδώσει τις κατάλληλες γνώσεις σχετικά με τον τρόπο αποφυγής τους σε όλα τα επίπεδα της επιχείρησης, από τους υπαλλήλους μέχρι τα μεσαία και ανώτερα διοικητικά στελέχη.

686. Στη σύγχρονη οικονομία της γνώσης, οι αγορές δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως φυσικοί, αλλά ως κοινωνικοί θεσμοί. Δεν εμφανίζονται αυθόρμητα αλλά είναι έργο συλλογικών ανθρώπινων πρωτοβουλιών. Έτσι, η νομική τους οργάνωση προσδιορίζεται από τις επικρατούσες κοινωνικές (οικονομικές) συνθήκες στις οποίες καλούνται να ανταποκριθούν οι επιχειρήσεις, και ειδικότερα από το καθεστώς της ανταλλαγής και από το καθεστώς της παραγωγής. **Κατά συνέπεια, η οικονομία της αγοράς δεν έχει εξ ορισμού μία αυτονόητη αυθεντική νομική και θεσμική αρχιτεκτονική, αλλά αντίθετα η τελευταία ορίζεται από τις εκάστοτε επικρατούσες θεσμικές διευθετήσεις της ανταλλαγής και της παραγωγής.** Η διευκόλυνση της παραγωγής και διάδοσης της τεχνολογικής καινοτομίας επιτάσσει, επομένως, την καινοτομία και στη νομική και θεσμική θεμελίωση της υφιστάμενης οργάνωσης της αγοράς σε κρίσιμους τομείς, όπως η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας μέσω μεταφοράς της γνώσης.
687. Η εκπαίδευση, περαιτέρω, που θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη κατανόηση των εταιρικών δράσεων και του δικαίου του ανταγωνισμού, έχει αναγνωριστεί ως ένας σημαντικός παράγοντας στην οικονομική ανάπτυξη. Υψηλά επίπεδα συμμετοχής στην εκπαίδευση οδηγούν σε πιο ικανό, εφοδιασμένο με δεξιότητες και πιο παραγωγικό εργαζόμενο δυναμικό, το οποίο παράγει πιο αποτελεσματικά ένα υψηλότερο επίπεδο αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία στη συνέχεια σχηματίζουν τη βάση για μία πιο γρήγορη οικονομική ανάπτυξη. **Μία τέτοια εκπαίδευση, τόσο ως αρχική όσο και κατά τη διάρκεια της ζωής, είναι θεμελιώδους σημασίας για μία διαρκή ανάπτυξη δεξιοτήτων για την λήψη νόμιμων και εταιρικά επωφελών επιχειρηματικών αποφάσεων.** Είναι ενδεικτικό ότι οι δεξιότητες που έχουν αποκτήσει οι απόφοιτοι των σύγχρονων ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης νοούνται ως το μέσο προώθησης της εθνικής ανταγωνιστικότητας στην παγκόσμια οικονομία.
688. Πολύ συχνά, οι απόψεις των οικονομικών μονάδων (επιχειρήσεων) ως προς την ερμηνεία ενός φαινομένου ή ακόμα και ως προς την αντιμετώπιση μίας οικονομικής κατάστασης δίστανται. Αυτό οφείλεται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται και, κατ' επέκτασιν, χειρίζονται τα γεγονότα οι οικονομικές μονάδες, κάτι που αναμφισβήτητα ισχύει σε μικρότερο βαθμό και σε άλλους επιστημονικούς κλάδους. Η διάσταση των απόψεων πριν τη λήψη κάθε οικονομικής απόφασης μπορεί να είναι πάρα πολύ μεγάλη, καθώς αυτό οφείλεται στο έντονο κοινωνικό και πολιτικοοικονομικό στοιχείο, καθώς και το ατομικό συμφέρον της

μεγιστοποίησης των οικονομικών στόχων της. Η κανονιστική ανάλυση ως μέθοδος ερμηνείας των οικονομικών φαινομένων ασχολείται με θέματα που έχουν να κάνουν με τις επιχειρηματικές αποφάσεις. Η οικονομική θεωρία θα αναφέρει και θα καταγράψει τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα μίας απόφασης που θα βοηθήσουν την επιχείρηση να κινηθεί προς τις καλύτερες αποφάσεις. Οι δραστηριότητες αξίας αποτελούν το σύνολο των διαδικασιών που εκτελεί μια επιχείρηση. Κάθε διαδικασία μπορεί να αποτελεί πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Έτσι, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα δεν είναι δυνατόν να γίνει κατανοητό εξετάζοντας την επιχείρηση ως ενιαίο σύνολο αλλά μόνο αφού διασπαστεί το σύνολο αυτό σε διαδικασίες. Τα ανώτερα διοικητικά στελέχη, έχοντας γνώσεις και πείρα, καθώς και διαρκή κατάρτιση στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού, μπορούν με τις επιχειρηματικές αποφάσεις να παράξουν πλούτο (increasing the absolute wealth) και πλεονέκτημα για τις επιχειρήσεις. Η ταχύτερη ανταπόκριση σε οικονομικά προβλήματα μέσω τήρησης του Δικαίου του Ανταγωνισμού αντανάκλα την ικανότητα της επιχείρησης να προσαρμοστεί γρήγορα και κατάλληλα στις συνθήκες της αγοράς.

689. Κανόνες και διαδικασίες, θεσμοί και λειτουργίες, νόμοι και ελεγκτικοί μηχανισμοί οφείλουν να ανταποκριθούν με ευελιξία στην εξελισσόμενη πραγματικότητα της λειτουργίας της αγοράς. Κάθε οικονομική μονάδα δραστηριοποιείται, λειτουργεί, παράγει και συναλλάσσεται μέσα σε ένα πλαίσιο που το διέπουν πλήθος κανόνων και διαδικασιών, γραπτών ή και άγραφων, θεσμοθετημένων ή εθιμικών. Ακόμη και έξω από τη σφαίρα της οικονομικής πραγματικότητας, σε όλους τους τομείς της ζωής υπάρχει ένα ρυθμιστικό περιβάλλον από αντίστοιχους κανόνες και διαδικασίες. Όλα τα στάδια από την ίδρυση μιας επιχείρησης, μέχρι την πώληση των προϊόντων της στον τελικό καταναλωτή διέπονται από κανόνες και νόμους. Καθυστερήσεις, δυσκαμψίες και κάθε αντίσταση στην προσαρμογή κοστίζουν ολοένα και περισσότερο ακριβά στην προώθηση της ευημερίας. Η γρήγορη ανταπόκριση και ο σχεδιασμός των αλλαγών που επιταχύνει τα βήματα προς το μέλλον απελευθερώνουν δυνάμεις, αξιοποιούν δυνατότητες και επιτρέπουν τη γρήγορη εκτίμηση για την νομική ορθότητα της επιχειρηματικής απόφασης. Συνεπώς, η βασική οικονομική θεωρία που αντιμετώπιζε το θεσμικό πλαίσιο και δομή της οικονομίας σαν κάτι δεδομένο αποδεικνύεται πως δεν είναι επαρκής. **Χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το συναλλακτικό κόστος που προκύπτει από το νομοθετικό πλαίσιο, η βασική μικροοικονομική θεωρία είναι ατελής.**
690. Η μετάβαση από τις μονοπωλιακές εθνικές αγορές στις ανταγωνιστικές παγκοσμιοποιημένες αγορές έγινε σταδιακά με τη χρήση και υποστήριξη των κατάλληλων εργαλείων ρύθμισης. Η απελευθερωμένη αγορά απαιτεί ένα πλαίσιο που ρυθμίζει και εγγυάται όρους υγιούς ανταγωνισμού και αποτρέπει τις προσπάθειές του. **Μια ανταγωνιστική αγορά λειτουργεί αποτελεσματικά**

με τρόπο αυτόματο, αδάπανο, απαιτεί λιγότερους μηχανισμούς και μέτρα ρυθμιστικής παρέμβασης. Προωθεί την αποτελεσματικότερη εσωτερική οργάνωση των επιχειρήσεων, τις απομακρύνει από την αδράνεια, ενθαρρύνει την καινοτομία και την ποιότητα, τις κάνει περισσότερες ικανές να σταθούν στο νέο διεθνοποιημένο περιβάλλον. Ο ανταγωνισμός απομακρύνει όλες τις εστίες αναποτελεσματικότητας. Οδηγεί στην απομάκρυνση των αναποτελεσματικών παραγωγών, των οποίων τα μερίδια αγοράς κερδίζουν οι αποτελεσματικοί παραγωγοί, οι οποίοι αξιοποιούν καλύτερα τους πόρους που απελευθερώνονται.

691. Σε ολόκληρη την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το ρυθμιστικό πλαίσιο αποτέλεσε το θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής οικονομίας. Η φιλοσοφία και οι στόχοι πολιτικής που αποτυπώνονται σε αυτό δείχνουν το δρόμο και την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στο ρυθμιστικό πλαίσιο της Ε.Ε. αδιαμφησβήτητα συγκαταλέγεται το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού. **Ωστόσο, η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των κανόνων και των διαδικασιών που το συνθέτουν μπορούν να διευκολύνουν ή να εμποδίζουν, να επιταχύνουν ή να επιβραδύνουν, τους στόχους των ευρωπαϊκών πολιτικών.**
692. Υπό την οπτική αυτή, η παρούσα διατριβή μπορεί να αποτελεί έναυσμα για την δημιουργική και εμπλουτιστική σύμπλευση της οικονομικής και της νομικής σκέψης, με σκοπό αυτή η σύμπλευση να αποτελέσει πράξη ενός προγραμματικού σχεδιασμού κάθε εισερχόμενης στην αγορά της Ε.Ε. επιχείρησης. Η γνώση, κατανόηση και παράλληλη εφαρμογή των δύο αυτών κλάδων μπορούν να προσφέρουν στα στελέχη υλοποίησης επιχειρηματικών πολιτικών μία κριτική αξιολόγηση των αποφάσεων που καλούνται να λάβουν, ενώ μπορεί να βοηθήσει στην περαιτέρω έρευνα ώστε να βρεθούν νέοι τρόποι προσέγγισης και επίλυσης των σύγχρονων επιχειρηματικών προβλημάτων.
693. **Η μελέτη και η εμπάθυση στους κανόνες δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, με ταυτόχρονη συναντίληψη και κατανόηση της επιχειρηματικής δράσης, αποτελεί τη βάση επιτάχυνσης της κύριας στόχευσης της Ε.Ε., δηλαδή της ευημερίας των πολιτών της, καταναλωτών και επιχειρηματιών.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

1. Συλλογή Δεδομένων

ΥΠΗΛ	Αριθμός	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΡΤΗΣΗΣ	ΑΝΤΙΠΕΡΙΟΧΗ	ΤΟΜΕΑΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ	Λύσεις 17/03/77 & 19/05/2013	Λύσεις 22/04/77 & 19/05/2013	Λύσεις 30/12/82 ΕΚ	Λύσεις 30/12/82 ΕΚ	2015.4	Λύσεις 31/03 (Διατάξεις)	2512.241	Λύσεις 01/04/21 + 30/09/2011 + Λύσεις 40/46 + 702/77	ΠΡΟΪΚΤΩ	ΠΟΣΟ	ΕΝΔΕΚΑ	ΕΝΔΕΚΑ ΜΕΙΩΣΗ	Σύνολο	
2021	Απόφαση 748/2021	ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	5	Επιχειρηστική Διαχειριστική Έγγραφο	Συνθετική	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	NAI	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI	4,954,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 749/2021	FEK TERMA - NYON	3	Παραγωγική Ηλεκτρονική Ενέργεια		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 749/2021	ΔΟΛΟΦΟΝ	3	Γεωλογικών Προβλεπών		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 749/2021	ΤΟΙ ΤΟΙ ΚΑΙ ΛΟΡΟΠΙ	3	Διατηρητική Υφασμάτινα Τυσοκλωρίων	Διαθεσιμότητα	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI	199,491,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 741/2021	ΕΝΔΙΑΣ	2	Διατηρητική Αποβλήτων Ασπινοειδών Έλαιων		ΟΧΙ	NAI	ΟΧΙ	NAI	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 742/2021	ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΡΙΛΟΜ	4	Υπεργραμμή Κρατών και ΡΟΣ		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	6	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Εφαρμογή	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 738/2021	HELL HELIX	3	Παύση λειτουργίας		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 737/2021	ΔΕΙΑ	2	Πρόβλεψη στο Δίκτυο Φυσικού Αερίου	ΑΠΑΛΛΑΞΗ από Διατάξεις κ. 25	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση			ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 735/2021	ΑΝΩΚΩΔ ΠΑΡΚΟ	2	Παραγωγική Ηλεκτρονική Ενέργεια		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 734/2021	ΑΤΤΙΚΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ	3	Επιθετικές Νομισματικές		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	Δεν	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Ελεγχός Ούρου # Νο.8	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 733/2021	ΔΕΙΑ	2	Παραγωγική Ηλεκτρονική Ενέργεια		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 732/2021	ΟΜΑΔΟΣ ΟΥΡΟΣ	3	Παραγωγή Αποβλήτων Υγροαερίων		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	712/2021	ΕΣΑ SECURITY ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ	3	Υπεργραμμή Φωτιάς	712/20 χωρίς Διαθεσιμότητα	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας			0,00	NAI	NAI		
2021	Απόφαση 710/2021	ΔΗΜΙΑ ΒΑΘΙ ΕΞΟΧΗ	3	Παύση Συναρμολογίας Υγροαερίων Γενικής Ύψους		NAI	NAI	NAI	NAI	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI	1,100,547,11	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 708/2021	ALPHA TV - STAR TV	5	Τηλεοπτικές Μεταδόσεις		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 707/2021	ΜΑΡΙΝΟΣ	5	Μαρίνος		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 706/2021	ΔΕΙΑ - ΜΕΓΑΛΑ	5	Παύση λειτουργίας	απαύθηση 3 έτος	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2021	Απόφαση 705/2021	ΟΡΕΑ	4	Τοιχοειδή Προβλεπών		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 704/2020	ΠΡΟΒΛΕΨΗ	5	Πρόβλεψη Ανταρμολογίας		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 704/2020	ΔΕΙΑ	2	Πρόβλεψη στο Δίκτυο Φυσικού Αερίου	ήδη διαμορφωμένη κ. 25	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση						
2020	703/2020	Φαρμακωμικές Σύνταξεις Κρατών	3	Φαρμακωμικές		ΟΧΙ	NAI	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI	2,009,95	NAI	NAI		
2020	Απόφαση 702/2020	ΜΕΓΑ ΣΠΗΤΕΣ ΕΧΩΡΟ	3	Επιχειρηστική	Διαθεσιμότητα	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	NAI	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 702/2020	ΑΡΟΣ	3	Διατηρητική Τύπου	Ελεγχός πιστοποιητικής από αρμόδια	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	NAI	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI	6,071,19	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2020	Απόφαση 701/2020	ΕΥΡΩΜΕΤΕΑ	5	Μετακίνηση Κλάσης		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 701/2020	ΔΙΑΝΟΜΗ ΠΡΟΔΩΝ ΚΑΤΑΝΩ	3	Διανομή Προβλεπών Κατανώ		ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση						
2020	Απόφαση 701/2020	ΜΗΤΡΩΟ ΜΕΤΑΛΛΟΓΡΗΤΗ	2	Κλιμακογράφοι Προβλεπών		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΚΡΕΜΑ	3	Παύση λειτουργίας		NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση			218,837,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2020	Απόφαση 700/2020	ΣΚΡΟΥΤΣ	4	Πλασφοφόρα Σαλτακιωτικά Υγροαερίων		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΜΑΙΣΟΥΤΗ	3	Στάση Μάρκετ		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Ελεγχός Ούρου # (κ. Νο.8)	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΔΩΝ, ΣΠΗΡΟ, ΑΠΟΒΛΗΜΑΤΑ	3	Αρχειοθέτηση Προβλεπών, Σπηρο, Αποβλήματα		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΥΣΤΡΟΦΟΝ	3	Παύση της Έγερσης για Σίπινη Συντάχηση		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΒΕΤΑΦΑΡΜΑ ΒΕΛΕ ΒΟΚΑΡΙΑ	3	Παύση λειτουργίας		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΙΟΟ ΚΑΛΙΟ	3	Διατηρητική Αποβλήτων από Λόγους και		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	COCA COLA BE	3	Αποβλήματα	ΠΡΟΚΑΛΩΤΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση						
2020	Απόφαση 700/2020	COCD	3	Αποβλήματα Εμπορευμάτων		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ ΣΙΕΛΑ FOOD	3	Παύση Υφασμάτων		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΥΠΕΡΙΑ	5	Μερίνες		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	700/2020	ΠΙΛΟΣ ΕΙΛΑΘΗ	3	Παύση Είλων	Διαθεσιμότητα	NAI	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	NAI	Εθελούσια της εταιρείας			29,013,50	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΑΤΤΙΚΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ	3	Επιθετικές Νομισματικές	06/01/18	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Ελεγχός Ούρου # (κ. Νο.8)	NAI	29,792,00	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ΛΑΔΑΣ	3	Επιθετικές Νομισματικές		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2020	Απόφαση 700/2020	ALPHA TV & RADIO	5	Τηλεοπτικές Μεταδόσεις		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2019	Απόφαση 699/2019	ΒΕΤΑΦΑΡΜΑ	3	Σταθμολογικές Υπεργραμμές		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2019	Απόφαση 698/2019	ΥΠΕΡΙΑΣ ΕΛΛΑΣ	3	Αδειοδοτήσεις Προς Ούρους, Φύλι	Επιχειρηστική κ. 25	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	NAI	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Απαύθηση της ΕΑ για ενόρκωση	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2019	Απόφαση 697/2019	ΜΕΓΑΛΑ - ΔΕΙΑ	3	Γεωλογικών Προβλεπών	απαύθηση 1 έτος	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας	Ελεγχός Ούρου # Νο.8	NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2019	Απόφαση 696/2019	ΜΕΔΙΑ SATURN	3	Ηλεκτρονική Συντάχηση		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εθελούσια της εταιρείας		NAI		ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2019	Απόφαση 694/2019	VOLTERRA	2	Παραγωγική Ηλεκτρονική Ενέργεια		ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΠΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧ									

2018	Απόφαση 648/2018	ΑΤΥΛΑ ΤΥΜΑΧΕΙΣ	3	Επιτόπιος Νησιεύας	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη ΜΕ ΦΠΧΤ	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2018	Απόφαση 657/2018	ΜΙΛΕΡΑ	3	Πύλαρος Μαρμαρίνης	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	384,106.65	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2018	Απόφαση 658/2018	ΥΟΔΑΦΟΣ ΣΤΑ	4	Τρισευαλές	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2018	Απόφαση 659/2018	ΕΥΘΟΙ	5	Παραδείσις Τύπος	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΝΑΙ	80,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2018	Απόφαση 654/2018	ΙΑΣΩ	5	Κινηματογράφος Κλασικός	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 654/2017	Αρκετά Συντακτικού Νόμου	3	Εμπόριο Πιάτσας και Γαλιτσιανών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 652/2017	ΕΥΑΦΟΣ TV	5	Ραδιοφωνικός Σταθμός	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΝΑΙ	30,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 651/2017	ΔΕΛΤΑ	2	Πρόσβαση στο Δίκτυο Φυσικού Αερίου	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ		ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 650/2017	ΜΕΓΑΛΑ-ΔΕΛΤΑ	3	Εμπόριο Γαλιτσιανών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη ΜΕ ΦΠΧΤ	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 649/2017		3	Εμπόριο Λαγυριών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 648/2017		3	Υπερταχεία Μίσθωση Αεροσκαφών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 647/2017	ΑΚΤΟΡ-ΓΚΕ ΤΕΡΜΑ	5	Κατοικησιώδη Οικόπεδα Έργων	642/2017 ΧΩΡΕ ΔΕΥΤΕΡΟΤΗΤΗΣ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	27,231,954.78	Εκπερασμένων	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 646/2017	ΝΟΤΟΣ	3	Καλλιτεχνικά	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	18,838,933.75	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 645/2017	ΝΟΤΟΣ	3	Καλλιτεχνικά	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	153,736.77	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 644/2017		5	Αξιολόγηση Κατασκευών Δημοτικών Σχολείων	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	805,991.00	ΝΑΙ	ΝΑΙ
2017	Απόφαση 643/2017	ΑΚΤΟΡ-ΓΚΕ ΤΕΡΜΑ	5	Προμήθεια κατασκευών για παρόδια κτίρια	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ		ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 642/2017	ΝΙΚ. Ι. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ	3	Κατοικησιώδη Οικόπεδα Έργων	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	80,700,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 640/2017	ΕΘΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ	3	Επισκευή Οχημάτων	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 639/2017	ΚΟΜΑ ΡΙΖΑΣ	3		ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 638/2017	ΧΗΡΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣ	3	Αλιαντικές	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 637/2017	ΣΚΑΒΕΝΤΗΣ	3	Στοίβα Μάρκετ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη ΜΕ ΦΠΧΤ	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2017	Απόφαση 636/2017	ΗΜΩΔΟΣ ΚΕΝΤΡΕΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ	3		ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	1,053,595.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 635/2016	ΔΕΛΤΑ	2	Πρόσβαση στο Δίκτυο Φυσικού Αερίου	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΝΗ ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΕΛΤΑ	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	60,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 634/2016		2	Διαμοιχή και Εμπόριο Πιάτσων Προϊόντων	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εγκρίσιμη	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 633/2016		3	Συναγωγικές Υπηρεσίες	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 632/2016	ΗΥΜΝΑΙ	3	Πύλαρος Αισθητικών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 631/2016	ΔΕΛΤΑ	2	Πρόσβαση στο Δίκτυο Φυσικού Αερίου	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 630/2016	ΛΕΩΡΟΔΟΜΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	5	Στάθμευση σε Αεροδρόμιο	456/09	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 629/2016		3	Εμπόριο Υψηλών και Πιάτσων	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 627/2016	COSSO	5	Θυροανοίξιμοι Εμπόρευμα	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη ΜΕ ΦΠΧΤ	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 626/2016	ΠΛΑΝΟΣ	5	Κατανομή Αεροδρόμιου	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 625/2016	ΕΡΕΜΙΔΕΣ	3	Πύλαρος Μάρκετ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ		Εκπερασμένων	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 624/2016	ΒΑΛΙΟΠΟΥΛΟΣ	3	Στοίβα Μάρκετ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2016	Απόφαση 623/2016	ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ	3	Στοίβα Μάρκετ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 622/2015	ΝΕΚΕΤ	3	Τακτικά Κοινοί	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	88,814.62	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 621/2015	ΜΥΤΗΝΑΙΔΕΣ & ΔΕΗ	2	Παροχή και Παροχή Ηλεκτρονικού Ρεύματος	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 620/2015	ΜΒΑ ΓΡΕΙΦΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	4	Μέτρηση Αεροαποδοτικότητας	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	87,951.30	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 619/2015		1	Υδραυλολογικές	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 618/2015	ΔΕΛΤΑ	2	Πρόσβαση στο Δίκτυο Φυσικού Αερίου	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 617/2015	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ	2	Παροχή και Εμπόριο Χάλυβα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 615/2015		2	Διαχείριση Αποβλήτων	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 614/2015	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΚΗ	2	Παροχή και Εμπόριο Χάλυβα	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 613/2015	ΗΠΕΡΟΣ ΤΥΡΚΟΜΑΧΙΑ	3	Εμπόριο Τυροκομακίας	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 612/2015	ΠΛΑΤΥΡΑΤΟΙ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ	3	Εμπόριο Σιγερτών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΔΥΙ		Εκπερασμένων	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 611/2015	ΟΠΛΑ	4	Ισοπεδώσεις	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ		Εκπερασμένων	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 610/2015	ΚΟΥΓΑΤΕ ΜΑΥΡΙΝΟΥΣ	3	Απορριπτόκομο - Προστασία Φροντίδα	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	10,835,992.00	ΝΑΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 609/2015	ΓΙΟΥΡ ΓΑ	3	Υπερταχεία Οδική	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	355,377.82	ΝΑΙ	ΝΑΙ
2015	Απόφαση 608/2015	ΓΙΑΣΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	5	Διαμοιχή Οικόπεδων	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Αποποίηση της ΕΑ για ενδοχώρα	ΝΑΙ	4,087,721.00	Εκπερασμένων	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 607/2015	ΜΑΡΙΝΟΠΟΥΛΟΣ	3	Στοίβα Μάρκετ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη	ΔΥΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2015	Απόφαση 606/2015	ΜΠΟΣ ΣΥΝΤΟΜΑ	3	Πύλαρος Σιγερτών	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΔΕΝ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοδότηση επιχορήγησης	Εγκρίσιμη				

2013	Απόφαση 571/2013	ΚΡΑΤΙΚΑ ΛΑΔΙΑ-ΟΤΑΠ	4			ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2013	Απόφαση 572/2013	ΣΚΑΒΕΥΤΙΚΕΣ	3	Ζωήρη Μάρκετ		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ		
2013	Απόφαση 573/2013	Ζωικές Οδηγίες	3	Μαρίλεια Οδύρητης		ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	111,900.00	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 570/2013	Σύνθετος ΣΧ/Μαγίων Διαγράμμετων Αερίων	3	Υπερσεν Φούλητης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	15,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 569/2013	ΕΥΡΩΒΑΝΚ - ΤΤ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης	παράκληση θ. 9	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΕΡΓΟΛΙΑ					
2013	Απόφαση 568/2013	ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΑΞΕΙΣ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 567/2013	ΘΕΣΣΑΛΙΑΚΕΣ	3	Πάλλης Αντωνίου		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 566/2013	ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΡΙΑΙΣΙ - ΜΙΛΕΝΙΟΥ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 565/2013		2	Εβέρτης ορμάνη		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 564/2013	ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΡΙΑΙΣΙ - ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΥΠΡΟΥ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης	παράκληση θ. 9	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία ΜΕ ΟΡΘΩΣΗ					
2013	Απόφαση 563/2013	ΝΙΤΖΙΣΚΟΙ-ΠΙΝΑΚΟΙ-ΑΠΕΛΑΘΗΣ	1&2	Παραγωγή Εργολογίας Διάδοσης επικοινωνίας και αναδιοργάνωση		ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	39,998,346.00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2013	Απόφαση 562/2013	ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΑΞΕΙΣ - EUROBANK	3			ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία ΜΕ ΟΡΘΩΣΗ				εγκυλολόγησε από το μάρτ	
2013	Απόφαση 561/2013	ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΤΑΧΕΥΣΤΩΝ ΚΥΠΡΟΥ	2	Κροισμάκης Κρίτων		ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	18,394.00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2013	Απόφαση 560/2013	ALPHA BANK - EUROBANK	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΕΡΓΟΛΙΑ				ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΟΡΙΣΕΣ ΤΙΣΤΑΞΕΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΕΛΕΙ Θ	
2013	Απόφαση 559/2013	ΔΕΙΤΟΜΕΤΡΟ	3			ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	72,000.00	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
2013	Απόφαση 557/2013	ΔΕΙΤΟΜΕΤΡΟ	3	Κατής ΣΤΑΒΡΙΔΟΥ		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 556/2012	ALPHA BANK-ΕΙΣΠΡΟΣΗΗ ΠΡΑΞΕΙΣ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 554/2012	ΛΟΥΔΙΩΝΙΟΝ & ΑΣΤΕΑ	5	Συνταξιούχος Τροισμάκης Αριόλου - Αποστολίδης		ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	4,299,143.99	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2012	Απόφαση 554/2012	ΠΙΛΟΣ ΟΡΟΦΟΡΟΥΜΕΝΟ	3	Συνταξιούχος Εβέρτης Στέφαν Γλαυβίου	Διευθυνση α. 25	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	855,356.00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2012	Απόφαση 553/2012	ΠΕΡΙΑΙΣΙ, ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΑΞΕΙΣ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 552/2012	ΜΑΡΙΝΟΠΟΛΙΣ - Ο.Κ.	3	Ζωήρη Μάρκετ		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 551/2012	ΛΟΥΔΙΩΝΙΟΝ & ΑΣΤΕΑ	5	Πρόεδρος του Διαιτητικού Θεωρητικού	Διευθυνση α. 25	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 550/2012		3	Πάλλης Θεοδοσιούκων Νίκων		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 549/2012	ΠΕΡΙΑΙΣΙ, ΑΤΕ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 548/2012		3	Πάλλης Υψηλακίτης Κίρανης		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 547/2012		3	Πάλλης Τελεφεύλιου		ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	94,822.47	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2012	Απόφαση 546/2012	Φορητοκοσμή Αγγλίας	3	Βερεφά Βάλα	αποβλήτων μάρτ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα					
2012	Απόφαση 544/2012	CARE FOUR	3	Ζωήρη Μάρκετ		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 543/2012	ΣΕΡΦΟΡΑ	3	Καλυκωνία		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 542/2012	ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΑΞΕΙΣ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 541/2012		3	Βερεφά Βάλα		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 540/2012	ΟΝΤΙΟΝ	3	Κωνσταντίνος Πρόβολος		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 539/2012	ΟΤΙ ΑΝΩ ΝΟΒΑ	5	Τηλεμαρκία Κιρκιανδίου	Διευθυνση α. 25	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 537/2012	ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΑΞΕΙΣ	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία ΜΕ ΟΡΘΩΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 536/2012	ΔΕΙΤΟΜΕΤΡΟ	3	Ζωήρη Μάρκετ		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία ΜΕ ΟΡΘΩΣΗ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 535/2012	ALPHA TV	5	Τηλεμαρκία Μενελάου		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία ΜΕ ΟΡΘΩΣΗ	ΝΑΙ	90,000.00	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
2012	Απόφαση 534/2012	ALPHA BANK - EUROBANK	3	Τροισμάκης Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Εργολία ΜΕ ΟΡΘΩΣΗ	εγκυλολόγησε				
2012	Απόφαση 533/2012	ΕΡΩΤΩΝ	3	Αποβλήτων Υψηλακίτης		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΕΡΓΟΛΙΑ	ΝΑΙ	50,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2011	Απόφαση 532/2011	Χαλιδαίη	3	Εκκενώσιμος Βόβρας	ΑΝΑΒΛΑΨΗ	ΑΝΑΒΛΑΨΗ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΠΡΟΦΗΤΕΥΜΑΤΩΣ					
2011	Απόφαση 531/2011	Μίλη Κοκολαίου	2	Αλεξοπούλου Τόνια	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	200,000.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2011	Απόφαση 530/2011	Πρώτο Θέμα	5	Εβέρτης Φωφός	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	4,402.00	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2011	Απόφαση 529/2011		1	Βασιλοπούλου		ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	30,000.00	ΝΑΙ	ΟΧΙ
2011	Απόφαση 528/2011		3	Αποστολίδης Μεταφωφός	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2011	Απόφαση 527/2011	ΙΑΝΟΣ ΜΑΛΛΑΡΗΣ ΠΑΝΕΛΙΑ κθ	3	Εβέρτης - Βηλομαρκία	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	42,344.00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2011	Απόφαση 525/2011		2	Κασιανός Εμμανουήλ Πικτοπύλων Κωνσταντίνου	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	ΠΑΡΕΛΚΕΙ	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	
2011	Απόφαση 520/2011	Ταχυδρόμιο Νίκων	3		ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	16,177,514.00	ΝΑΙ	ΝΑΙ	
2011	Απόφαση 519/2011		3	Διευτηρική Τόνια	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	10,286,000	
2011	Απόφαση 518/2011	Ομοσπονδία Μεταίων Ελλάδος	3	Μεταίων Υψηλακίτης	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΝΑΙ	29,756.18	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
2011	Απόφαση 517/2011		2	Ακωνοπούλου Ελευθέριος	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΠΑΡΕΛΚΕΙ	
2011	Απόφαση 516/2011	ΕΠΑ ΒΕΣΣΙΑΚΗΣ	3	Φωφός Αριόλου	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσιοκ της επιτροπής	Απόληση της ΕΑ για ενόχλημα	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ		
2011	Απόφαση 514/2011	ΜΕΡΙΛΑ	3	Γαλακτομα														

2008	Απόφαση 187/2008	3	Υπηρεσίες Θάλασσας	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 186/2008	3	Ιφαικωνιάς ΑΕΒΕ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 185/2008	3	VIVARTIA	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Αποποίηση της ΕΑ για ενδεδειγμένες	ΝΑΙ	368,870.00	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 184/2008	2	Παραγωγική Πολυμεσικό Εξοπλισμού	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 183/2008	3		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 182/2008	2	Μεταφορές Κουσιόμυαν	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 181/2008	3	A. B. Βασιλόπουλος	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 180/2008	3		ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 179/2008	4	Υφιστάμενο Μέσο Αποτίμησης	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 178/2008	3	Διασυμψή Φορτωμένων	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 177/2008	2	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΙΑ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Αποποίηση της ΕΑ για ενδεδειγμένες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 176/2008	4	ΔΙΑΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Αποποίηση της ΕΑ για ενδεδειγμένες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2008	Απόφαση 175/2008	3	Ιφαικωνιάς ΑΕΒΕ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	Εξουσίας της επιτροπής	Εγρήγορες	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
2007	173/2007	3	Ισώπεδο Μάρκετ και Γάλακτος	ναί	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ναί	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ναί	ναί	Εξουσίας της επιτροπής	ναί	28,589,027.00	ναί	ναί
2007	169/2007	3	ΦΑΓΕ, ΜΕΓΙΛΑ, ΚΑΠ	ναί	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ	οχι	οχι	ναί	53,266,661.00	ναί	οχι	οχι

2. Δεδομένα στη Μήτρα (Matrix)

Ετος2	Αριθμός	ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	Αρθρο1	Αρθρο2	Αρθρο101	Αρθρο102	25_5	25_6	Διευθέτηση	Ελεγκοι	Συγκέντρωση	Πρόστιμο2	ΠΟΣΟ	Ενδικο2	Μείωση
15	748/2021	5	1		1		0	0	1	0	0	1	4,954.00	0	0
15	747/2021	2					0	0	0	0	1	0	0	0	0
15	743/2021	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
15	742/2021	3	1		1		0	0	1	0	0	0	199,491.00	0	0
15	741/2021	2		1		1	0	0	0	0	0	1	111,600.00	0	0
15	739/2021	4					0	0	0	0	1	0	0	0	0
15	738/2021	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
15	737/2021	2					0	1	0	0	0	0	0	0	0
15	735/2021	2					0	0	0	0	1	0	0	0	0
15	734/2021	3					0	0	0	0	2	0	0	0	0
15	733/2021	2					0	0	0	0	0	1	0	0	0
15	732/2021	3					0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	731/2021	3	1		1		0	0	0	0	0	1	0.00	0	0
15	730/2021	3	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1,100,547.11	0	0
15	728/2021	5					0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	727/2021	5					0	0	0	0	1	0	0	0	0
15	726/2021	3					0	1	0	0	2	0	0	0	0
15	725/2021	4					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	724/2020	5					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	723/2020	2					0	1	0	0	0	0	0	0	0
14	722/2020	3	1	0	0		0	0	0	0	0	1	2,069.83	0	0
14	721/2020	3	1		1		1	0	1	0	0	1	688,106.52	0	0
14	720/2020	3		1		1	0	0	0	0	0	0	6,071.19	0	0
14	718/2020	5					0	0	1	0	0	1	0	0	0
14	717/2020	3	0		0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	716/2020	2					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	715/2020	5					0	0	0	0	0	1	218,837.00	0	0
14	714/2020	4	1				0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	713/2020	3					0	0	0	0	2	0	0	0	0
14	712/2020	3					0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	711/2020	3		0			0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	710/2020	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	709/2020	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	708/2020	3					0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	707/2020	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	706/2020	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	705/2020	5					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	703/2020	3	1		0		0	0	1	0	0	1	29,013.59	0	0
14	702/2020	3					0	0	0	0	2	1	29,792.00	0	0
14	701/2020	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
14	700/2020	5					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	699/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	698/2019	3					0	1	0	0	0	0	0	0	0
13	697/2019	3					0	1	0	0	2	0	0	0	0
13	695/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	694/2019	2					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	693/2019	4					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	692/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	691/2019	3					1	0	0	0	1	0	0	0	0
13	690/2019	2					1	0	0	0	0	0	0	0	0
13	689/2019	3	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1,269,289.90	1	0
13	688/2019	3					0	0	0	1	0	1	800,000.00	0	0
13	687/2019	3		1		1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
13	686/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	685/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	684/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	683/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	682/2019	2					0	0	0	0	2	0	0	0	0
13	681/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	680/2019	5					0	0	0	0	1	0	1	0	0
13	679/2019	5					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	678/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
13	677/2019	3					0	0	0	0	1	0	0	0	0
12	676/2018	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3,304,110.00	0	0
12	675/2018	3					0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	674/2018	5	1				0	0	0	0	0	1	244,787.40	0	0

12	673/2018	5				0	0	0	0	1	0		0	0
12	672/2018	2				0	0	0	0	1	0		0	0
12	671/2018	3	1		0	0	0	1	0	0	1	396,526.00	1	0
12	670/2018	3	1		1	0	0	1	0	0	1	145,010.96	0	0
12	669/2018	5	1	0	1	0	0	1	0	0	1	500,000.00	0	0
12	668/2018	3	1	0	1	0	0	1	0	0	1	171,553.38	0	0
12	667/2018	5				0	0	0	0	1	0		0	0
12	666/2018	2				0	0	0	0	1	0		0	0
12	665/2018	3				0	0	0	0	2	0		0	0
12	664/2018	3				0	0	0	0	2	0		0	0
12	663/2018	3	1	1	1	1	0	0	0	0	1	27,561,704.69	1	1
12	662/2018	5				0	0	0	0	1	0		0	0
12	661/2018	5				0	0	0	0	1	0		0	0
12	660/2018	3				0	0	0	0	1	0		0	0
12	659/2018	5				0	0	0	0	3	1	80,000.00	0	0
12	658/2018	3				0	0	0	0	2	0		0	0
12	657/2018	3	1	0	1	0	0	0	0	0	1	384,106.65	0	0
12	656/2018	4				0	0	0	0	1	0		0	0
12	655/2018	5				0	0	0	0	3	1	80,000.00	0	0
12	654/2018	5				0	0	0	0	1	0		0	0
11	653/2017	3				0	1	0	0	0	0		0	0
11	652/2017	5				0	0	0	0	3	1	30,000.00	0	0
11	651/2017	2				0	1	0	0	0	0		0	0
11	650/2017	3				0	0	0	0	2	0		0	0
11	649/2017	3				0	0	0	0	1	0		0	0
11	648/2017	3				0	0	0	0	1	0		0	0
11	647/2017	5	1		1	0	0	0	0	0	1	27,231,954.78	1	0
11	646/2017	3	1	0	1	0	0	0	0	0	1	18,838,933.75	0	0
11	645/2017	3	1		1	0	0	0	0	0	1	153,726.77	0	0
11	644/2017	5	1			0	0	0	0	0	1	805,591.00	1	1
11	643/2017	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0
11	642/2017	5	1		1	0	0	1	0	0	1	80,700,000.00	0	0
11	641/2017	3				0	1	0	0	0	0		0	0
11	640/2017	3	0		0	0	0	0	0	0	0		0	0
11	639/2017	3				0	1	0	0	0	0		0	0
11	638/2017	3				0	0	0	0	1	0		0	0
11	637/2017	3				0	0	0	0	2	0		0	0
11	636/2017	3	1		1	0	0	1	0	0	1	1,053,595.00	0	0
10	635/2016	2				0	0	0	1	0	1	60,000.00	0	0
10	634/2016	2				0	0	0	0	1	0		0	0
10	633/2016	3				0	0	0	0	1	0		0	0
10	632/2016	3				0	0	0	0	1	0		0	0
10	631/2016	2				0	1	0	0	0	0		0	0
10	630/2016	5		0		0	0	0	0	0	0		0	0
10	629/2016	3				0	0	0	0	1	0		0	0
10	627/2016	5				0	0	0	0	2	0		0	0
10	626/2016	5				0	0	0	0	1	0		0	0
10	625/2016	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0		1	0
10	624/2016	3				0	0	0	0	1	0		0	0
10	623/2016	3				0	0	0	0	1	0		0	0
9	622/2015	3	1		0	0	0	0	0	0	1	88,814.62	0	0
9	621/2015	2				0	1	0	0	0	0		0	0
9	620/2015	4	1		0	0	0	0	0	0	1	87,953.30	0	0
9	619/2015	1				0	0	0	0	1	0		0	0
9	618/2015	2				0	1	0	0	0	0		0	0
9	617/2015	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0
9	615/2015	2				0	0	0	0	1	0		0	0
9	614/2015	2				0	1	0	0	0	0		0	0
9	613/2015	3				0	0	0	0	1	0		0	0
9	612/2015	3				0	1	0	0	0	0		1	0
9	611/2015	4				0	0	0	0	1	0		0	0
9	610/2015	3	1	1	1	1	0	0	1	0	1	10,835,992.00	1	0
9	609/2015	3	1			0	0	0	0	0	1	355,577.82	1	1
9	608/2015	5		1		1	0	0	0	0	1	4,087,721.00	1	0
9	607/2015	3				0	0	0	0	1	0		0	0
9	606/2015	3				0	0	0	0	1	0		0	0
9	605/2015	3				0	0	0	0	1	0		0	0

3	456/2009	5				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	455/2009	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	15,254,389.28	1	0	0	0
3	454/2009	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	453/2009	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	452/2009	3		1		1	0	0	0	1	0	1	4,895,921.52	1	0	0	0
3	451/2009	3				0	0	0	0	0	3	1	5,000.00	0	0	0	0
3	450/2009	3	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	449/2009	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	448/2009	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	447/2009	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	446/2009	2				0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
3	445/2009	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	442/2009	3		0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	441/2009	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	8,045,972.10	1	1	1	1
3	440/2009	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	438/2009	5		1		1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
3	437/2009	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	9,558,526.00	1	0	0	0
3	436/2009	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	435/2009	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	434/2009	3	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	29,951,665.00	1	0	0	0
3	433/2009	5	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	432/2009	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	431/2009	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	430/2009	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	429/2009	3		0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	428/2009	5	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2,564,068.70	1	0	0	0
3	427/2009	3				0	0	0	0	0	0	1	3,817,949.00	0	0	0	0
2	426/2008	3	0	1		0	0	0	0	0	0	1	69,864.00	0	0	0	0
2	425/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	424/2008	2				0	0	0	0	0	3	1	5,000.00	0	0	0	0
2	423/2008	3		1		0	0	0	0	1	0	1	1,500.00	0	0	0	0
2	422/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	421/2008	3	1		1	0	0	0	0	0	0	1	49,731,473.00	1	0	0	0
2	420/2008	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	418/2008	2				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	417/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	416/2008	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	415/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	413/2008	3	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	412/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	411/2008	2				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	410/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	409/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	408/2008	4	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	407/2008	5				0	0	0	0	1	0	1	20,000.00	0	0	0	0
2	406/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	405/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	404/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	403/2008	2				0	0	0	0	0	3	1	3,000.00	0	0	0	0
2	402/2008	2				0	0	0	0	0	3	1	9,000.00	0	0	0	0
2	400/2008	2				0	0	0	0	0	3	1	6,000.00	0	0	0	0
2	399/2008	5	0			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	398/2008	2				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	397/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	395/2008	3	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	5,207,346.00	1	0	0	0
2	394/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	393/2008	5				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	392/2008	3	0			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	391/2008	3				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	390/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	387/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	386/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	385/2008	3	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	368,870.00	0	0	0	0
2	384/2008	2				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	383/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	382/2008	2				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	381/2008	3				0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0

2	380/2008	3			0	0	0	0	1	0	0	0	
2	379/2008	4			0	0	0	0	1	0	0	0	
2	378/2008	3			0	0	0	0	1	0	0	0	
2	377/2008	2			0	0	0	0	0	0	0	0	
2	376/2008	4			0	0	0	0	0	0	0	0	
2	375/2008	3			0	0	0	0	1	0	0	0	
1	373/2007	3	1	1	0	0	0	0	0	1	28,589,027.00	1	1
1	369/2007	3	1	1	0	0	0	0	0	1	53,269,661.00	1	0

Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο Δημοσκοπικής Έρευνας

Επιχειρηματική Δράση και Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού

Γενικές Οδηγίες Ερωτηματολογίου

Αξιότιμες Κυρίες, Αξιότιμοι Κύριοι,

Ονομάζομαι Καραγκούνης Δημήτριος και το παρόν ερωτηματολόγιο αφορά την εκπόνηση της διδακτορικής μου διατριβής στο Τμήμα Ο.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Πειραιώς, υπό την επίβλεψη της Καθηγήτριας κας Σινανιώτη Α.

Σκοπός της εργασίας είναι η διεπιστημονική αξιολόγηση της διαμόρφωσης και υλοποίησης επιχειρηματικών στρατηγικών και πρακτικών υπό την οπτική αφενός της επιστήμης της Διοίκησης Επιχειρήσεων, αφετέρου της Νομικής επιστήμης.

Στο πλαίσιο των ρυθμίσεων των κανόνων δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού στην ενιαία αγορά, η επιχειρηματική δράση κείται μεταξύ δυο πόλων, αυτόν της νομικής ευθύνης και αυτόν της επιδίωξης να καταστήσει κερδοφόρα τη σχέση ανταλλαγής με το άμεσο περιβάλλον της. Την μελέτη του βαθμού συσχέτισης των δυο πόλων στη λειτουργία της επιχείρησης, επιδιώκει η παρούσα.

Το παρόν ερωτηματολόγιο οργανώνεται σε τέσσερις ενότητες:

- (Α) Χαρακτηριστικά Συμμετέχουσας - Συμμετέχοντα.
- (Β) Αντιλήψεις για το Οικονομικό Σύστημα της Ελεύθερης Αγοράς.
- (Γ) Αντιλήψεις για τις επιχειρηματικές ανταγωνιστικές πρακτικές.
- (Δ) Ανώνυμη πληροφόρηση για θέματα ανταγωνισμού και προστασία δημοσίου συμφέροντος.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτεί περίπου 10 λεπτά. Οι απαντήσεις σας, είναι απολύτως ανωνυμοποιημένες, εμπιστευτικές, θα χρησιμοποιηθούν με εχεμύθεια, αποκλειστικά και μόνο για την παρούσα έρευνα. Παρακαλώ μην αναγράψετε το ονοματεπώνυμό σας σε οποιοδήποτε σημείο του ερωτηματολογίου.

Εάν θελήσετε αντίγραφο των αποτελεσμάτων ή έχετε κάποια ερώτηση, παρακαλώ να επικοινωνήσετε στην ηλ. διεύθυνση: dkaragkounis@gmail.com (Δημήτριος Καραγκούνης).

Εκτιμώ την συμμετοχή σας, η οποία συνιστά πολύτιμη συμβολή στην επιτυχή ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης και σας ευχαριστώ για τον χρόνο που -προς τούτο- ευγενώς αφιερώσατε.

Με εκτίμηση,
Καραγκούνης Δημήτριος

Χαρακτηριστικά Συμμετέχουσας / Συμμετέχοντα

Στην παρούσα ενότητα περιλαμβάνονται 10 ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Φύλο: *

- Άνδρας
- Γυναίκα

Ηλικία (σε έτη, π.χ. 38): *

Κείμενο σύντομης απάντησης

Προσδιορίστε το επίπεδο σπουδών σας: *

- Δευτεροβάθμια / Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Πτυχίο Πανεπιστημίου
- Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης
- Διδακτορικό δίπλωμα

Σπουδάζετε την τρέχουσα χρονική περίοδο; *

- Όχι
- Ναι

Εργάζεστε την τρέχουσα χρονική περίοδο; *

- Όχι
- Ναι

Αντικείμενο Απασχόλησης: *

- Υπάλληλος (εισαγωγικού ή μεσαίου επιπέδου)
- Διοικητικό Στέλεχος Επιχείρησης (ανώτερου ή ανώτατου επιπέδου)
- Αυτοαπασχολούμενος
- Κρατικός Λειτουργός
- Άλλο
- Δεν εργάζομαι

Εργασιακή εμπειρία (σε έτη, π.χ. 16): *

Κείμενο σύντομης απάντησης

Προσδιορίστε την εξοικείωσή σας με τις επιστημονικές έννοιες του ελεύθερου ανταγωνισμού, χρησιμοποιώντας την ακόλουθη πενταβάθμια κλίμακα: *

	1	2	3	4	5	
Πολύ χαμηλή εξοικείωση	☐	☐	☐	☐	☐	Πολύ υψηλή εξοικείωση

Η οπτική σας για την αγορά, βασίζεται σε σπουδές ή δραστηριοποίηση στο πεδίο των επιστημών των οικονομικών ή/και της διοίκησης επιχειρήσεων: *

- Όχι
- Ναι

Η οπτική σας για την αγορά, βασίζεται σε σπουδές ή δραστηριοποίηση στο πεδίο της νομικής επιστήμης: *

- Όχι
- Ναι

Αντιλήψεις για το Οικονομικό Σύστημα της Ελεύθερης Αγοράς

Η παρούσα υποενοότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει 14 προτάσεις, οι οποίες αφορούν στις αντιλήψεις σας για τη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς, σχετικά με τη δικαιοσύνη, τη νομιμότητα και την ηθική των διαδικασιών και αποτελεσμάτων του υφιστάμενου οικονομικού συστήματος.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, σημειώστε το βαθμό στον οποίο συμφωνείτε * με τις κάτωθι προτάσεις:

	Διαφωνώ απολύτως	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ - ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απολύτως
Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς είναι ένα δίκαιο σύστημα, στο οποίο όλοι μπορούν να επιδιώκουν ανεξάρτητα το δικό τους νόμιμο οικονομικό συμφέρον.	☐	☐	☐	☐	☐
Οι συνηθισμένες ή τυπικές επιχειρηματικές πρακτικές πρέπει να είναι νόμιμες, αυτό ευνοεί την κερδοφορία των επιχειρήσεων, αλλιώς αυτές δεν θα επιβιώσουν στην αγορά.	☐	☐	☐	☐	☐

Σε πολλές αγορές, δεν δύναται να υπάρξει μια δίκαιη τιμή.	☐	☐	☐	☐	☐
Η προσαρμογή στις δυνάμεις της αγοράς δεν είναι πάντα ένας δίκαιος τρόπος ανάληψης επιχειρηματικής δράσης.	☐	☐	☐	☐	☐
Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς δεν έχει καμία σχέση με τη δικαιοσύνη.	☐	☐	☐	☐	☐
Η ανάληψη ενεργειών ως αντίδραση στις δυνάμεις της αγοράς είναι ένας νόμιμος τρόπος επιχειρηματικής δράσης.	☐	☐	☐	☐	☐
Στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς τα άτομα τείνουν να έχουν τα αποτελέσματα που τους αξίζουν	☐	☐	☐	☐	☐
Τα δικαιότερα αποτελέσματα προκύπτουν από συναλλαγές στις οποίες οι καταναλωτές πληρώνουν τη "δίκαιη" τιμή της αγοράς.	☐	☐	☐	☐	☐

Οι κανόνες δικαίου του ανταγωνισμού επιφέρουν δικαιοσύνη στο εμπόριο.	☐	☐	☐	☐	☐
Όποια τιμή συμφωνηθεί μεταξύ καταναλωτή και επιχείρησης είναι δίκαιη τιμή.	☐	☐	☐	☐	☐
Η επιχείρηση μπορεί να αυξάνει τις τιμές που χρεώνει στους καταναλωτές για τα προϊόντα της, επειδή γνωρίζει ότι αυτοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν παραπάνω.	☐	☐	☐	☐	☐
Είναι δίκαιο η επιχείρηση να προβαίνει σε μειώσεις προσωπικού για να περιορίσει το κόστος της και να ανταγωνιστεί αποτελεσματικότερα τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις.	☐	☐	☐	☐	☐

Είναι δίκαιο οι επιχειρήσεις να χρεώνουν ακριβότερα τα αναψυκτικά σε αεροδρόμια, συναυλιακούς χώρους ή γήπεδα, επειδή γνωρίζουν ότι οι πελάτες τους δεν έχουν εναλλακτικές επιλογές.

Είναι δίκαιο μια επιχείρηση να απολύει υπαλλήλους υψηλότερου κόστους στη χώρα προέλευσής της για να τους αντικαταστήσει με υπαλλήλους χαμηλότερου κόστους στο εξωτερικό και να επιτύχει υψηλότερα κέρδη.

Αντιλήψεις για τις Επιχειρηματικές Ανταγωνιστικές Πρακτικές

Η παρούσα υποενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει 11 προτάσεις, οι οποίες περιγράφουν συνήθειες/τυπικές/καθημερινές επιχειρηματικές πρακτικές. Από απόψεως δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού μπορούν να στοιχειοθετούν συμφωνίες, εναρμονισμένες πρακτικές ή/και καταχρηστικές πρακτικές των επιχειρήσεων. Ωστόσο, οι πρακτικές αυτές μπορεί να επιχειρούνται θεμιτά από άποψη διοίκησης επιχειρήσεων, στο πλαίσιο των προσπαθειών απόκτησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, σημειώστε το βαθμό στον οποίο συμφωνείτε *
ότι οι κάτωθι πρακτικές δύνανται να παρεμποδίσουν, περιορίσουν ή
νοθεύσουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό σε μία αγορά:

	Διαφωνώ απολύτως	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ - ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απολύτως
Συγκεντρώσεις επιχειρηματιών και προφορικές συζητήσεις για την αγορά σε Λέσχη Επαγγελματικής Ένωσης.	☐	☐	☐	☐	☐
Εμπόριο ανοικτών τιμών μέσω κοινωνικής δικτύωσης.	☐	☐	☐	☐	☐
Καθορισμός ελάχιστων τιμών, με στόχο την εγγύηση της παρεχόμενης ποιότητας του προϊόντος ή της υπηρεσίας.	☐	☐	☐	☐	☐

Ανταλλαγή πληροφοριών προθέσεων ως προς τιμές ή ποσότητες αναφοράς μεταξύ επιχειρήσεων.	☐	☐	☐	☐	☐
Υψηλή χρέωση δικαιωμάτων χρήσης προϊόντων από δικαιούχο ευρεσιτεχνίας.	☐	☐	☐	☐	☐
Συμφωνία επιχειρήσεων περί εξορθολογισμού των διαδικασιών παραγωγής ή και διάθεσης προϊόντων, με στόχο την επίτευξη καλύτερων περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων.	☐	☐	☐	☐	☐
Συμφωνίες από κοινού προμήθειας προϊόντων ή υλικών, ιδίως σε έργα κύρους ή δημόσια έργα, με σκοπό την αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των επιχειρήσεων έναντι των προμηθευτών ή/και των πελατών τους.	☐	☐	☐	☐	☐

<p>Στρατηγική Marketing, σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις στοχεύουν μέσω τυποποίησης στην διασφάλιση εγγύησης για το προϊόν, σε αγορά που έχει καθοριστική σημασία η συμβατότητα και διαλειτουργικότητα.</p>	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Συμφωνίες Αποκλειστικότητας, με τις οποίες αποκλείονται επιχειρήσεις από την πώληση σε ορισμένους πελάτες.</p>	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Αύξηση περιθωρίων κέρδους με υποχρεωτική δέσμευση του καταναλωτή σε όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στη συμβατική αλυσίδα αξίας.</p>	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Εφαρμογή Επιχειρηματικής Στρατηγικής Ηγεσίας Κόστους.</p>	☐	☐	☐	☐	☐

Ανώνυμη Πληροφόρηση για Θέματα Ανταγωνισμού και Προστασία Δημοσίου Συμφέροντος

Η παρούσα υποενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει 4 προτάσεις, οι οποίες αφορούν στη δυνατότητα που παρέχεται, μέσω νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να προβούν τα άτομα σε ανώνυμες καταγγελίες παράνομων πρακτικών και να τύχουν προστασίας. Η εν λόγω δυνατότητα, ενδέχεται να επιφέρει ποικίλες επιδράσεις στο περιβάλλον της επιχείρησης, μερικές εκ των οποίων περιγράφονται από τις κάτωθι προτάσεις.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, σημειώστε το βαθμό στον οποίο συμφωνείτε * με τις κάτωθι προτάσεις:

	Διαφωνώ απολύτως	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ - ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απολύτως
Ο μέσος υπάλληλος μιας επιχείρησης δύναται να αντιληφθεί μια παραβίαση δικαίου, ώστε να την καταγγείλει.	☐	☐	☐	☐	☐
Είναι πιθανό κάποιος/α να καταγγείλει εκδικητικά μια επιχείρηση (π.χ. που τον/την απέλυσε) για να υποστεί αυτή έλεγχο από την Επιτροπή Ανταγωνισμού και να μειωθεί η φήμη της / τα κέρδη της.	☐	☐	☐	☐	☐

Η δυνατότητα
ανώνυμης
καταγγελίας δύναται
να περιορίσει τη
διακίνηση
πληροφοριών από τη
διοίκηση της
επιχείρησης προς
τους υπαλλήλους της.

Το δημόσιο συμφέρον
που απορρέει από την
πληροφόρηση της
Επιτροπής
Ανταγωνισμού για την
ύπαρξη τυχόν
παραβάσεων
ανταγωνισμού
υπερτερεί των
κοινωνικοοικονομικών
πλεονεκτημάτων που
επιφέρει η αυτόνομη
λειτουργία των
επιχειρήσεων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

Στατιστικοί Πίνακες Προγράμματος SPSS (χωρίς επεξεργασία)

Μονομεταβλητή Ανάλυση

Statistics

		EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14
N	Valid	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mean		3,4	3,91	2,451	2,4706	2,9804	3,41	3,16	3,66	2,2843	2,76	2,74	2,87	1,9	2,13
Median		4	4	2	2	3	3	3	4	2	3	3	3	2	2

Statistics

		ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11
N	Valid	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mean		3,22	3,00	3,14	3,45	3,12	3,05	3,25	3,00	3,40	3,34	3,03
Median		3,00	3,00	3,00	4,00	3,00	3,00	4,00	3,00	4,00	4,00	3,00

Statistics

		ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
N	Valid	102	102	102	102
	Missing	0	0	0	0
Mean		3,20	2,5098	2,6078	3,78
Median		3,00	2,0000	2,0000	4,00

Διμεταβλητή Ανάλυση: Συσχετίσεις

			Correlations													
			EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14
Spearman's rho	Ηλικία	Correlation Coefficient	,001	,137	-,022	-,011	,037	-,035	,130	,159	-,100	-,047	-,187	,008	-,003	,126
		Sig. (2-tailed)	,989	,171	,827	,910	,713	,724	,192	,110	,320	,638	,060	,934	,975	,206
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Επίπεδο Σπουδών	Correlation Coefficient	,084	-,170	,130	-,021	,176	,057	,081	,009	,143	-,121	,163	,083	,147	,021
		Sig. (2-tailed)	,399	,087	,193	,833	,076	,573	,418	,932	,150	,227	,101	,404	,142	,833
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Εργασιακή Εμπειρία	Correlation Coefficient	,031	,183	-,075	-,046	-,023	,013	,137	,197*	-,119	-,019	-,177	-,004	-,076	,064
		Sig. (2-tailed)	,759	,066	,455	,648	,820	,897	,171	,047	,234	,846	,075	,965	,447	,526
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
Εξοικείωση με ΕΑ	Correlation Coefficient	,064	-,032	,023	-,024	,124	,003	,213*	,020	-,095	,011	,265**	,220*	,059	,149	
	Sig. (2-tailed)	,522	,746	,819	,812	,215	,973	,031	,839	,345	,911	,007	,026	,555	,134	
	N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

			ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11
Spearman's rho	Ηλικία	Correlation Coefficient	-,051	,050	-,028	-,114	,066	,099	,037	,067	-,154	-,143	,090
		Sig. (2-tailed)	,613	,620	,783	,253	,510	,321	,715	,501	,122	,152	,370
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Επίπεδο Σπουδών	Correlation Coefficient	-,029	,055	,045	,064	-,047	-,072	,123	-,015	,222*	,240*	,114
		Sig. (2-tailed)	,775	,581	,656	,522	,643	,473	,217	,882	,025	,015	,256
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Εργασιακή Εμπειρία	Correlation Coefficient	-,032	,086	-,070	-,092	,056	,101	,021	,067	-,152	-,129	,043
		Sig. (2-tailed)	,753	,393	,482	,357	,575	,310	,832	,502	,128	,195	,668
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
	Εξοικείωση με ΕΑ	Correlation Coefficient	,066	-,045	,038	,207*	-,126	-,155	,068	-,038	,196*	,301**	,064
		Sig. (2-tailed)	,507	,651	,708	,037	,206	,119	,498	,702	,049	,002	,521
		N	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations						
			ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
Spearman's rho	Ηλικία	Correlation Coefficient	,013	,116	,068	-,160
		Sig. (2-tailed)	,895	,244	,498	,109
		N	102	102	102	102
	Επίπεδο Σπουδών	Correlation Coefficient	-,080	-,010	-,183	-,026
		Sig. (2-tailed)	,423	,924	,065	,798
		N	102	102	102	102
	Εργασιακή Εμπειρία	Correlation Coefficient	,027	,066	,040	-,136
		Sig. (2-tailed)	,789	,511	,693	,174
		N	102	102	102	102
	Εξοικείωση με ΕΑ	Correlation Coefficient	,015	-,120	,027	,241*
		Sig. (2-tailed)	,884	,228	,790	,015
		N	102	102	102	102
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

Διμεταβλητή Ανάλυση: Mann-Whitney

		Group Statistics			
Φύλο		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΕΑ1	Ανδρας	57	3,47	,928	,123
	Γυναίκα	45	3,31	,874	,130
ΕΑ2	Ανδρας	57	3,74	,955	,126
	Γυναίκα	45	4,13	,726	,108
ΕΑ3	Ανδρας	57	2,5088	,88888	,11773
	Γυναίκα	45	2,3778	,98371	,14664
ΕΑ4	Ανδρας	57	2,5088	,88888	,11773
	Γυναίκα	45	2,4222	,83907	,12508
ΕΑ5	Ανδρας	57	2,9825	1,27463	,16883
	Γυναίκα	45	2,9778	1,17722	,17549
ΕΑ6	Ανδρας	57	3,51	,889	,118
	Γυναίκα	45	3,29	,869	,130
ΕΑ7	Ανδρας	57	3,32	1,055	,140
	Γυναίκα	45	2,96	,999	,149
ΕΑ8	Ανδρας	57	3,61	,901	,119
	Γυναίκα	45	3,71	,843	,126
ΕΑ9	Ανδρας	57	2,1404	,76622	,10149
	Γυναίκα	45	2,4667	1,01354	,15109
ΕΑ10	Ανδρας	57	2,74	1,110	,147
	Γυναίκα	45	2,80	1,036	,154
ΕΑ11	Ανδρας	57	2,86	1,329	,176
	Γυναίκα	45	2,58	1,215	,181
ΕΑ12	Ανδρας	57	3,23	1,053	,139
	Γυναίκα	45	2,42	1,033	,154
ΕΑ13	Ανδρας	57	2,04	1,117	,148
	Γυναίκα	45	1,73	,809	,121
ΕΑ14	Ανδρας	57	2,35	1,232	,163
	Γυναίκα	45	1,84	,852	,127
ΑΠ1	Ανδρας	57	3,19	1,125	,149
	Γυναίκα	45	3,24	1,004	,150
ΑΠ2	Ανδρας	57	2,96	1,101	,146
	Γυναίκα	45	3,04	1,127	,168
ΑΠ3	Ανδρας	57	3,19	1,060	,140
	Γυναίκα	45	3,07	1,116	,166
ΑΠ4	Ανδρας	57	3,46	1,135	,150
	Γυναίκα	45	3,44	1,119	,167
ΑΠ5	Ανδρας	57	2,96	1,133	,150
	Γυναίκα	45	3,31	,949	,142
ΑΠ6	Ανδρας	57	3,04	1,085	,144
	Γυναίκα	45	3,07	1,250	,186
ΑΠ7	Ανδρας	57	3,33	1,139	,151
	Γυναίκα	45	3,13	1,120	,167
ΑΠ8	Ανδρας	57	2,89	1,080	,143
	Γυναίκα	45	3,13	1,100	,164
ΑΠ9	Ανδρας	57	3,33	1,215	,161
	Γυναίκα	45	3,49	1,236	,184
ΑΠ10	Ανδρας	57	3,33	1,185	,157
	Γυναίκα	45	3,36	1,111	,166
ΑΠ11	Ανδρας	57	2,95	,971	,129
	Γυναίκα	45	3,13	,919	,137
ΔΣ1	Ανδρας	57	3,18	1,054	,140
	Γυναίκα	45	3,22	,974	,145
ΔΣ2	Ανδρας	57	2,4561	,98326	,13024
	Γυναίκα	45	2,5778	,86573	,12906
ΔΣ3	Ανδρας	57	2,5263	,96557	,12789
	Γυναίκα	45	2,7111	1,01404	,15116
ΔΣ4	Ανδρας	57	3,72	,996	,132
	Γυναίκα	45	3,87	,944	,141

Test Statistics ^a																													
	EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14	ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11	ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
Mann-Whitney U	1156,000	984,500	1155,500	1191,500	1282,000	1152,000	1019,500	1215,500	1080,500	1254,000	1128,000	753,000	1125,500	1005,000	1277,500	1230,500	1196,500	1277,000	1058,500	1257,000	1148,500	1122,000	1181,500	1271,000	1163,000	1252,500	1165,000	1181,000	1168,000
Wilcoxon W	2191,000	2637,500	2190,500	2226,500	2317,000	2187,000	2054,500	2868,500	2733,500	2907,000	2163,000	1788,000	2160,500	2040,000	2930,500	2883,500	2231,500	2312,000	2711,500	2910,000	2183,500	2775,000	2834,500	2924,000	2816,000	2905,500	2818,000	2834,000	2821,000
Z	-,920	-2,208	-,912	-,665	-,003	-,934	-1,856	-,492	-1,517	-,200	-1,072	-3,689	-1,130	-1,968	-,035	-,363	-,601	-,039	-1,568	-,180	-,946	-1,123	-,703	-,080	-,857	-,213	-,882	-,727	-,814
Asymp. Sig. (2-tailed)	,358	,027	,362	,506	,997	,350	,063	,622	,129	,842	,284	,000	,259	,049	,972	,716	,548	,969	,117	,857	,344	,262	,482	,936	,391	,831	,378	,467	,416

a. Grouping Variable: Φύλο

Group Statistics					
Σπουδαστής-τρια		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΕΑ1	Όχι	85	3,44	,932	,101
	Ναί	17	3,24	,752	,182
ΕΑ2	Όχι	85	3,92	,929	,101
	Ναί	17	3,88	,600	,146
ΕΑ3	Όχι	85	2,4824	,92081	,09988
	Ναί	17	2,2941	,98518	,23894
ΕΑ4	Όχι	85	2,4235	,86433	,09375
	Ναί	17	2,7059	,84887	,20588
ΕΑ5	Όχι	85	3,0000	1,18523	,12856
	Ναί	17	2,8824	1,45269	,35233
ΕΑ6	Όχι	85	3,45	,866	,094
	Ναί	17	3,24	,970	,235
ΕΑ7	Όχι	85	3,14	1,060	,115
	Ναί	17	3,24	,970	,235
ΕΑ8	Όχι	85	3,66	,810	,088
	Ναί	17	3,65	1,169	,284
ΕΑ9	Όχι	85	2,2471	,89849	,09745
	Ναί	17	2,4706	,87447	,21209
ΕΑ10	Όχι	85	2,72	1,042	,113
	Ναί	17	3,00	1,225	,297
ΕΑ11	Όχι	85	2,62	1,215	,132
	Ναί	17	3,29	1,490	,361
ΕΑ12	Όχι	85	2,91	1,065	,115
	Ναί	17	2,71	1,359	,329
ΕΑ13	Όχι	85	1,96	1,017	,110
	Ναί	17	1,59	,870	,211
ΕΑ14	Όχι	85	2,18	1,125	,122
	Ναί	17	1,88	,993	,241
ΑΠ1	Όχι	85	3,25	1,090	,118
	Ναί	17	3,06	,966	,234
ΑΠ2	Όχι	85	3,08	1,126	,122
	Ναί	17	2,59	,939	,228
ΑΠ3	Όχι	85	3,18	1,093	,119
	Ναί	17	2,94	1,029	,250
ΑΠ4	Όχι	85	3,47	1,130	,123
	Ναί	17	3,35	1,115	,270
ΑΠ5	Όχι	85	3,07	1,055	,114
	Ναί	17	3,35	1,115	,270
ΑΠ6	Όχι	85	3,04	1,190	,129
	Ναί	17	3,12	,993	,241
ΑΠ7	Όχι	85	3,27	1,138	,123
	Ναί	17	3,12	1,111	,270
ΑΠ8	Όχι	85	3,00	1,113	,121
	Ναί	17	3,00	1,000	,243
ΑΠ9	Όχι	85	3,38	1,234	,134
	Ναί	17	3,53	1,179	,286
ΑΠ10	Όχι	85	3,38	1,185	,129
	Ναί	17	3,18	,951	,231
ΑΠ11	Όχι	85	3,09	,895	,097
	Ναί	17	2,71	1,160	,281
ΔΣ1	Όχι	85	3,20	1,021	,111
	Ναί	17	3,18	1,015	,246
ΔΣ2	Όχι	85	2,5412	,89380	,09695
	Ναί	17	2,3529	1,11474	,27036
ΔΣ3	Όχι	85	2,6471	,94750	,10277
	Ναί	17	2,4118	1,17574	,28516
ΔΣ4	Όχι	85	3,75	1,022	,111
	Ναί	17	3,94	,659	,160

Test Statistics ^a																													
	EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14	ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11	ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
Mann-Whitney U	611,500	655,000	652,500	576,500	687,500	639,000	688,500	688,000	620,000	623,500	523,000	646,500	559,500	615,500	648,500	539,500	643,500	676,500	608,000	693,500	666,500	713,500	677,500	633,500	578,000	713,500	620,000	599,000	674,000
Wilcoxon W	764,500	808,000	805,500	4231,500	840,500	792,000	4343,500	4343,000	4275,000	4278,500	4178,000	799,500	712,500	768,500	801,500	692,500	796,500	829,500	4263,000	4348,500	819,500	4368,500	4332,500	786,500	731,000	866,500	773,000	752,000	4329,000
Z	-1,075	-,666	-,670	-1,421	-,326	-,796	-,320	-,338	-1,025	-,924	-1,844	-,705	-1,563	-1,011	-,699	-1,703	-,736	-,431	-1,068	-,273	-,527	-,084	-,417	-,828	-1,381	-,085	-1,025	-1,179	-,459
Asymp. Sig. (2-tailed)	,282	,505	,503	,155	,745	,426	,749	,735	,305	,356	,065	,481	,118	,312	,485	,089	,462	,667	,286	,785	,598	,933	,677	,408	,167	,932	,305	,239	,646

a. Grouping Variable: Σπουδαστής-τρια

Group Statistics					
Εργαζόμενος-η		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΕΑ1	Όχι	6	3,33	,816	,333
	Ναί	96	3,41	,913	,093
ΕΑ2	Όχι	6	4,17	,408	,167
	Ναί	96	3,90	,900	,092
ΕΑ3	Όχι	6	1,8333	,40825	,16667
	Ναί	96	2,4896	,94027	,09597
ΕΑ4	Όχι	6	2,5000	,83666	,34157
	Ναί	96	2,4688	,87000	,08879
ΕΑ5	Όχι	6	3,1667	,98319	,40139
	Ναί	96	2,9688	1,24354	,12692
ΕΑ6	Όχι	6	3,50	,837	,342
	Ναί	96	3,41	,889	,091
ΕΑ7	Όχι	6	3,67	,816	,333
	Ναί	96	3,13	1,049	,107
ΕΑ8	Όχι	6	4,17	,408	,167
	Ναί	96	3,63	,886	,090
ΕΑ9	Όχι	6	2,0000	,63246	,25820
	Ναί	96	2,3021	,90751	,09262
ΕΑ10	Όχι	6	3,17	,753	,307
	Ναί	96	2,74	1,088	,111
ΕΑ11	Όχι	6	2,67	1,211	,494
	Ναί	96	2,74	1,292	,132
ΕΑ12	Όχι	6	2,67	1,033	,422
	Ναί	96	2,89	1,123	,115
ΕΑ13	Όχι	6	2,17	1,329	,543
	Ναί	96	1,89	,983	,100
ΕΑ14	Όχι	6	1,83	1,169	,477
	Ναί	96	2,15	1,105	,113
ΑΠ1	Όχι	6	3,83	,753	,307
	Ναί	96	3,18	1,076	,110
ΑΠ2	Όχι	6	3,17	1,472	,601
	Ναί	96	2,99	1,091	,111
ΑΠ3	Όχι	6	3,17	,983	,401
	Ναί	96	3,14	1,092	,111
ΑΠ4	Όχι	6	3,50	1,225	,500
	Ναί	96	3,45	1,123	,115
ΑΠ5	Όχι	6	3,67	,516	,211
	Ναί	96	3,08	1,083	,110
ΑΠ6	Όχι	6	4,00	,632	,258
	Ναί	96	2,99	1,156	,118
ΑΠ7	Όχι	6	3,50	,837	,342
	Ναί	96	3,23	1,147	,117
ΑΠ8	Όχι	6	3,33	1,033	,422
	Ναί	96	2,98	1,095	,112
ΑΠ9	Όχι	6	2,83	1,472	,601
	Ναί	96	3,44	1,204	,123
ΑΠ10	Όχι	6	2,50	1,225	,500
	Ναί	96	3,40	1,128	,115
ΑΠ11	Όχι	6	2,83	1,169	,477
	Ναί	96	3,04	,939	,096
ΔΣ1	Όχι	6	3,33	1,211	,494
	Ναί	96	3,19	1,009	,103
ΔΣ2	Όχι	6	2,5000	,83666	,34157
	Ναί	96	2,5104	,94027	,09597
ΔΣ3	Όχι	6	2,8333	,98319	,40139
	Ναί	96	2,5938	,99025	,10107
ΔΣ4	Όχι	6	3,17	1,169	,477
	Ναί	96	3,82	,951	,097

Test Statistics^a

	EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14	ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11	ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
Mann-Whitney U	270,500	251,500	171,000	287,500	261,500	261,500	198,000	186,000	243,000	214,500	281,500	250,000	258,500	233,000	194,000	260,000	281,500	266,000	192,000	147,000	252,000	231,000	213,500	170,500	269,000	267,500	285,500	249,500	186,000
Wilcoxon W	291,500	4907,500	192,000	4943,500	4917,500	4917,500	4854,000	4842,000	264,000	4870,500	302,500	271,000	4914,500	254,000	4850,000	4916,000	4937,500	4922,000	4848,000	4803,000	4908,000	4887,000	234,500	191,500	290,000	4923,500	4941,500	4905,500	207,000
Z	-,269	-,571	-,1773	-,008	-,390	-,400	-,1340	-,1582	-,713	-,1086	-,095	-,559	-,448	-,823	-,1406	-,413	-,096	-,326	-,1418	-,2100	-,536	-,841	-,1094	-,1731	-,288	-,307	-,040	-,582	-,1530
Asymp. Sig. (2-tailed)	,788	,568	,076	,994	,696	,689	,180	,114	,476	,277	,924	,576	,654	,410	,160	,680	,924	,744	,156	,036	,592	,400	,274	,083	,774	,759	,968	,561	,126

a. Grouping Variable: Εργαζόμενος-η

Group Statistics					
Οικονομικό Υπόβαθρο		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΕΑ1	Όχι	37	3,35	,949	,156
	Ναί	65	3,43	,883	,110
ΕΑ2	Όχι	37	3,86	,787	,129
	Ναί	65	3,94	,933	,116
ΕΑ3	Όχι	37	2,3514	,94916	,15604
	Ναί	65	2,5077	,92065	,11419
ΕΑ4	Όχι	37	2,7568	,83017	,13648
	Ναί	65	2,3077	,84637	,10498
ΕΑ5	Όχι	37	2,8378	1,30200	,21405
	Ναί	65	3,0615	1,18423	,14689
ΕΑ6	Όχι	37	3,19	,739	,122
	Ναί	65	3,54	,937	,116
ΕΑ7	Όχι	37	3,08	,924	,152
	Ναί	65	3,20	1,107	,137
ΕΑ8	Όχι	37	3,49	,768	,126
	Ναί	65	3,75	,919	,114
ΕΑ9	Όχι	37	2,4865	1,04407	,17164
	Ναί	65	2,1692	,78201	,09700
ΕΑ10	Όχι	37	2,68	,973	,160
	Ναί	65	2,82	1,130	,140
ΕΑ11	Όχι	37	2,78	1,182	,194
	Ναί	65	2,71	1,343	,167
ΕΑ12	Όχι	37	2,89	1,022	,168
	Ναί	65	2,86	1,171	,145
ΕΑ13	Όχι	37	1,97	,928	,152
	Ναί	65	1,86	1,044	,129
ΕΑ14	Όχι	37	2,27	1,071	,176
	Ναί	65	2,05	1,124	,139
ΑΠ1	Όχι	37	3,46	,900	,148
	Ναί	65	3,08	1,136	,141
ΑΠ2	Όχι	37	3,08	1,115	,183
	Ναί	65	2,95	1,110	,138
ΑΠ3	Όχι	37	3,27	1,146	,188
	Ναί	65	3,06	1,044	,129
ΑΠ4	Όχι	37	3,46	1,070	,176
	Ναί	65	3,45	1,160	,144
ΑΠ5	Όχι	37	3,14	1,110	,182
	Ναί	65	3,11	1,048	,130
ΑΠ6	Όχι	37	2,95	1,129	,186
	Ναί	65	3,11	1,174	,146
ΑΠ7	Όχι	37	3,05	1,026	,169
	Ναί	65	3,35	1,178	,146
ΑΠ8	Όχι	37	2,89	1,048	,172
	Ναί	65	3,06	1,116	,138
ΑΠ9	Όχι	37	3,19	1,198	,197
	Ναί	65	3,52	1,226	,152
ΑΠ10	Όχι	37	3,27	1,097	,180
	Ναί	65	3,38	1,182	,147
ΑΠ11	Όχι	37	2,95	,780	,128
	Ναί	65	3,08	1,035	,128
ΔΣ1	Όχι	37	3,11	,994	,163
	Ναί	65	3,25	1,031	,128
ΔΣ2	Όχι	37	2,7027	1,02374	,16830
	Ναί	65	2,4000	,86241	,10697
ΔΣ3	Όχι	37	2,7568	1,06472	,17504
	Ναί	65	2,5231	,93721	,11625
ΔΣ4	Όχι	37	3,76	,955	,157
	Ναί	65	3,80	,987	,122

Test Statistics ^a																													
	EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14	ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11	ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
Mann-Whitney U	1135,500	1113,500	1087,000	872,500	1074,500	938,500	1127,500	973,000	1014,000	1123,000	1153,500	1197,000	1075,000	1028,500	967,500	1114,000	1068,500	1200,500	1196,500	1111,500	1003,000	1099,000	1009,000	1117,000	1051,000	1111,000	1020,000	1059,500	1163,000
Wilcoxon W	1838,500	1816,500	1790,000	3017,500	1777,500	1641,500	1830,500	1676,000	3159,000	1826,000	3298,500	3342,000	3220,000	3173,500	3112,500	3259,000	3213,500	1903,500	1899,500	1814,500	1706,000	1802,000	1712,000	1820,000	1754,000	1814,000	3165,000	3204,500	1866,000
Z	-,503	-,681	-,857	-2,489	-,923	-1,951	-,547	-1,742	-1,462	-,575	-,351	-,040	-,947	-1,274	-1,720	-,638	-,968	-,015	-,043	-,663	-1,454	-,748	-1,390	-,616	-1,122	-,671	-1,415	-1,058	-,290
Asymp. Sig. (2-tailed)	,615	,496	,392	,013	,356	,051	,585	,081	,144	,565	,725	,968	,343	,202	,085	,523	,333	,988	,965	,507	,146	,455	,165	,538	,262	,502	,157	,290	,772

a. Grouping Variable: Οικονομικό Υπόβαθρο

Group Statistics					
Νομικό Υπόβαθρο		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΕΑ1	Όχι	53	3,51	,823	,113
	Ναι	49	3,29	,979	,140
ΕΑ2	Όχι	53	3,98	,909	,125
	Ναι	49	3,84	,850	,121
ΕΑ3	Όχι	53	2,3019	,88979	,12222
	Ναι	49	2,6122	,95342	,13620
ΕΑ4	Όχι	53	2,3962	,88447	,12149
	Ναι	49	2,5510	,84314	,12045
ΕΑ5	Όχι	53	2,8679	1,19354	,16394
	Ναι	49	3,1020	1,26235	,18034
ΕΑ6	Όχι	53	3,38	,925	,127
	Ναι	49	3,45	,843	,120
ΕΑ7	Όχι	53	3,13	1,001	,137
	Ναι	49	3,18	1,093	,156
ΕΑ8	Όχι	53	3,68	,872	,120
	Ναι	49	3,63	,883	,126
ΕΑ9	Όχι	53	2,3585	,90073	,12373
	Ναι	49	2,2041	,88928	,12704
ΕΑ10	Όχι	53	2,89	1,103	,152
	Ναι	49	2,63	1,035	,148
ΕΑ11	Όχι	53	2,68	1,341	,184
	Ναι	49	2,80	1,224	,175
ΕΑ12	Όχι	53	2,81	1,226	,168
	Ναι	49	2,94	,988	,141
ΕΑ13	Όχι	53	1,87	1,001	,137
	Ναι	49	1,94	1,008	,144
ΕΑ14	Όχι	53	2,02	1,083	,149
	Ναι	49	2,24	1,128	,161
ΑΠ1	Όχι	53	3,19	1,110	,153
	Ναι	49	3,24	1,031	,147
ΑΠ2	Όχι	53	2,89	1,068	,147
	Ναι	49	3,12	1,148	,164
ΑΠ3	Όχι	53	2,98	1,047	,144
	Ναι	49	3,31	1,103	,158
ΑΠ4	Όχι	53	3,45	1,119	,154
	Ναι	49	3,45	1,138	,163
ΑΠ5	Όχι	53	3,15	1,045	,144
	Ναι	49	3,08	1,096	,157
ΑΠ6	Όχι	53	3,06	1,183	,163
	Ναι	49	3,04	1,136	,162
ΑΠ7	Όχι	53	3,28	1,099	,151
	Ναι	49	3,20	1,172	,167
ΑΠ8	Όχι	53	2,91	1,043	,143
	Ναι	49	3,10	1,141	,163
ΑΠ9	Όχι	53	3,57	1,118	,154
	Ναι	49	3,22	1,311	,187
ΑΠ10	Όχι	53	3,38	1,023	,141
	Ναι	49	3,31	1,278	,183
ΑΠ11	Όχι	53	2,91	,946	,130
	Ναι	49	3,16	,943	,135
ΔΣ1	Όχι	53	3,32	1,052	,145
	Ναι	49	3,06	,966	,138
ΔΣ2	Όχι	53	2,5283	1,01154	,13895
	Ναι	49	2,4898	,84465	,12066
ΔΣ3	Όχι	53	2,7736	1,01226	,13904
	Ναι	49	2,4286	,93541	,13363
ΔΣ4	Όχι	53	3,64	,942	,129
	Ναι	49	3,94	,988	,141

Test Statistics ^a																													
	EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14	ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11	ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4
Mann-Whitney U	1139,000	1143,500	1076,500	1187,000	1169,000	1243,000	1261,500	1230,000	1147,500	1134,000	1225,000	1226,000	1238,500	1142,000	1276,000	1135,500	1084,000	1293,500	1247,500	1287,500	1249,000	1186,000	1116,500	1289,500	1156,000	1121,000	1291,000	1077,000	1046,500
Wilcoxon W	2364,000	2368,500	2507,500	2618,000	2600,000	2674,000	2692,500	2455,000	2372,500	2359,000	2656,000	2657,000	2669,500	2573,000	2707,000	2566,500	2515,000	2724,500	2472,500	2512,500	2474,000	2617,000	2341,500	2514,500	2587,000	2346,000	2722,000	2302,000	2477,500
Z	-1,153	-1,141	-1,585	-,809	-,899	-,395	-,259	-,500	-1,127	-1,145	-,507	-,502	-,429	-1,103	-,158	-1,132	-1,491	-,035	-,355	-,077	-,347	-,782	-1,258	-,062	-1,016	-1,252	-,056	-1,577	-1,780
Asymp. Sig. (2-tailed)	,249	,254	,113	,418	,369	,693	,795	,617	,260	,252	,612	,616	,668	,270	,874	,258	,136	,972	,723	,938	,728	,434	,208	,950	,310	,210	,955	,115	,075

a. Grouping Variable: Νομικό Υπόβαθρο

Διμεταβλητή Ανάλυση: Kruskal-Wallis

		Descriptives									
		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	Interval for Mean		Minimum	Maximum		
						Lower Bound	Upper Bound				
EA1	Υπάλληλος	21	3,19	,873	,190	2,79	3,59	1	4		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,79	,918	,211	3,35	4,23	2	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,53	,841	,193	3,12	3,93	2	4		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,22	,941	,166	2,88	3,56	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,45	,820	,247	2,90	4,01	2	4		
	Total	102	3,40	,904	,089	3,22	3,58	1	5		
EA2	Υπάλληλος	21	3,71	,902	,197	3,30	4,13	2	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	4,37	,496	,114	4,13	4,61	4	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,63	1,012	,232	3,14	4,12	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	4,00	,916	,162	3,67	4,33	2	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,73	,786	,237	3,20	4,26	2	5		
	Total	102	3,91	,880	,087	3,74	4,08	1	5		
EA3	Υπάλληλος	21	2,2857	1,00712	,21977	1,8273	2,7441	1,00	4,00		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,2632	,65338	,14989	1,9482	2,5781	1,00	4,00		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,8421	1,06787	,24499	2,3274	3,3568	1,00	5,00		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,6250	,94186	,16650	2,2854	2,9646	1,00	4,00		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	1,9091	,53936	,16262	1,5467	2,2714	1,00	3,00		
	Total	102	2,4510	,92947	,09203	2,2684	2,6335	1,00	5,00		
EA4	Υπάλληλος	21	2,5238	,74960	,16358	2,1826	2,8650	1,00	4,00		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,4737	1,02026	,23406	1,9819	2,9654	1,00	4,00		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,3158	1,05686	,24246	1,8064	2,8252	1,00	5,00		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,5313	,80259	,14188	2,2419	2,8206	1,00	4,00		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,4545	,68755	,20730	1,9926	2,9164	2,00	4,00		
	Total	102	2,4706	,86409	,08566	2,3009	2,6403	1,00	5,00		
EA5	Υπάλληλος	21	2,7619	1,26114	,27520	2,1878	3,3360	1,00	5,00		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,0526	1,12909	,25903	2,5084	3,5968	1,00	5,00		
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,2632	1,09758	,25180	2,7341	3,7922	2,00	5,00		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,9375	1,34254	,23733	2,4535	3,4215	1,00	5,00		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,9091	1,30035	,39207	2,0355	3,7827	1,00	5,00		
	Total	102	2,9804	1,22661	,12145	2,7395	3,2213	1,00	5,00		
EA6	Υπάλληλος	21	3,29	,717	,156	2,96	3,61	2	4		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,16	1,259	,289	2,55	3,76	2	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,37	,895	,205	2,94	3,80	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,59	,756	,134	3,32	3,87	2	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,64	,674	,203	3,18	4,09	2	4		
	Total	102	3,41	,883	,087	3,24	3,59	1	5		
EA7	Υπάλληλος	21	2,76	,995	,217	2,31	3,21	1	4		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,37	1,116	,256	2,83	3,91	2	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,37	,895	,205	2,94	3,80	2	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,13	1,129	,272	2,72	3,53	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,27	,905	,273	2,67	3,88	2	4		
	Total	102	3,16	1,041	,103	2,95	3,36	1	5		
EA8	Υπάλληλος	21	3,52	,928	,203	3,10	3,95	2	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,84	,688	,158	3,51	4,17	3	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,53	1,020	,234	3,03	4,02	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,56	,914	,162	3,23	3,89	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	4,09	,539	,163	3,73	4,45	3	5		
	Total	102	3,66	,873	,086	3,49	3,83	1	5		
EA9	Υπάλληλος	21	2,5238	,87287	,19048	2,1265	2,9211	1,00	4,00		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,1053	,93659	,21487	1,6538	2,5567	1,00	5,00		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,4211	,96124	,22052	1,9578	2,8844	1,00	5,00		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,2500	,91581	,16189	1,9198	2,5802	1,00	5,00		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,0000	,63246	,19069	1,5751	2,4249	1,00	3,00		
	Total	102	2,2843	,89418	,08854	2,1087	2,4599	1,00	5,00		
EA10	Υπάλληλος	21	3,05	1,161	,253	2,52	3,58	1	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,89	1,100	,252	2,36	3,43	1	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,74	,933	,214	2,29	3,19	2	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,50	1,136	,201	2,09	2,91	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,82	,874	,263	2,23	3,41	2	4		
	Total	102	2,76	1,073	,106	2,55	2,98	1	5		
EA11	Υπάλληλος	21	2,95	1,465	,320	2,29	3,62	1	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,68	1,293	,297	2,06	3,31	1	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,74	1,240	,285	2,14	3,33	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,66	1,234	,266	2,21	3,10	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,64	1,286	,388	1,77	3,50	1	5		
	Total	102	2,74	1,281	,127	2,48	2,99	1	5		
EA12	Υπάλληλος	21	2,90	1,480	,323	2,23	3,58	1	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,11	1,049	,241	2,60	3,61	1	5		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,68	1,108	,254	2,15	3,22	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,97	,933	,165	2,63	3,31	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,45	,934	,262	1,83	3,09	1	4		
	Total	102	2,87	1,114	,110	2,65	3,09	1	5		
EA13	Υπάλληλος	21	1,95	1,071	,234	1,46	2,44	1	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	1,63	,831	,191	1,23	2,03	1	4		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,11	,937	,215	1,65	2,56	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	1,91	1,058	,187	1,52	2,29	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	1,91	1,136	,343	1,15	2,67	1	4		
	Total	102	1,90	1,000	,099	1,71	2,10	1	5		
EA14	Υπάλληλος	21	2,05	1,203	,263	1,50	2,60	1	5		
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,05	,970	,223	1,58	2,52	1	4		
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,42	1,170	,268	1,86	2,98	1	5		
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,22	1,128	,199	1,81	2,63	1	5		
	Άλλο / Άνεργος-η	11	1,64	,924	,279	1,02	2,26	1	4		
	Total	102	2,13	1,105	,109	1,91	2,34	1	5		

ΑΠ1	Υπάλληλος	21	3,19	1,209	,264	2,64	3,74	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,05	1,079	,247	2,53	3,57	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,26	1,098	,252	2,73	3,79	2	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,22	1,039	,184	2,84	3,59	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,45	,934	,282	2,83	4,08	2	5
Total	102	3,22	1,068	,106	3,01	3,43	1	5	
ΑΠ2	Υπάλληλος	21	2,38	1,117	,244	1,87	2,89	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,05	1,177	,270	2,49	3,62	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,32	1,157	,265	2,76	3,87	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,13	,907	,160	2,80	3,45	1	4
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,18	1,168	,352	2,40	3,97	1	5
Total	102	3,00	1,108	,110	2,78	3,22	1	5	
ΑΠ3	Υπάλληλος	21	2,90	1,136	,248	2,39	3,42	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,84	1,214	,279	2,26	3,43	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,32	1,057	,242	2,81	3,83	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,31	1,030	,182	2,94	3,68	2	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,27	,905	,273	2,67	3,88	2	4
Total	102	3,14	1,081	,107	2,92	3,55	2	5	
ΑΠ4	Υπάλληλος	21	3,67	1,796	,174	3,30	4,03	2	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,16	1,500	,344	2,43	3,88	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,58	1,170	,268	3,02	4,14	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,34	1,066	,188	2,96	3,73	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,64	1,027	,310	2,95	4,33	1	5
Total	102	3,45	1,122	,111	3,23	3,67	1	5	
ΑΠ5	Υπάλληλος	21	2,81	1,030	,225	2,34	3,28	1	4
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,16	1,248	,245	2,64	3,67	2	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,21	1,182	,271	2,64	3,78	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,03	1,031	,182	2,66	3,40	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,73	,905	,273	3,12	4,33	2	5
Total	102	3,12	1,065	,105	2,91	3,33	1	5	
ΑΠ6	Υπάλληλος	21	2,95	1,284	,280	2,37	3,54	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,68	1,157	,265	2,13	3,24	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,11	1,205	,285	2,61	3,70	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,16	1,019	,180	2,79	3,52	2	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,45	1,128	,340	2,70	4,21	1	5
Total	102	3,05	1,155	,114	2,82	3,28	1	5	
ΑΠ7	Υπάλληλος	21	3,19	1,123	,245	2,68	3,70	2	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,16	1,167	,268	2,60	3,72	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,58	1,216	,279	2,99	4,17	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,05	1,027	,205	2,64	3,48	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,45	,820	,247	2,90	4,01	2	4
Total	102	3,25	1,130	,112	3,02	3,47	1	5	
ΑΠ8	Υπάλληλος	21	3,00	1,140	,249	2,48	3,52	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,68	1,157	,265	2,13	3,24	1	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,16	1,119	,257	2,62	3,70	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,97	1,031	,182	2,60	3,34	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,40	1,027	,310	2,67	4,05	2	5
Total	102	3,00	1,090	,108	2,79	3,21	1	5	
ΑΠ9	Υπάλληλος	21	3,71	1,146	,250	3,19	4,24	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,53	,964	,221	3,06	3,99	2	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,79	1,357	,311	3,14	4,44	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,91	1,174	,208	2,48	3,33	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,36	1,362	,411	2,45	4,28	1	5
Total	102	3,40	1,221	,121	3,16	3,64	1	5	
ΑΠ10	Υπάλληλος	21	3,52	1,030	,225	3,05	3,99	2	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,74	,872	,200	3,32	4,16	2	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,63	1,165	,267	3,07	4,19	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,84	1,139	,201	2,43	3,25	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,27	1,421	,428	2,32	4,23	1	5
Total	102	3,34	1,147	,114	3,12	3,57	1	5	
ΑΠ11	Υπάλληλος	21	3,19	1,078	,235	2,70	3,68	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,00	,943	,216	2,55	3,45	1	4
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,16	1,015	,233	2,67	3,65	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,91	,856	,151	2,60	3,21	1	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,91	,944	,285	2,27	3,54	1	4
Total	102	3,03	,949	,094	2,84	3,22	1	5	
ΔΣ1	Υπάλληλος	21	3,38	1,203	,263	2,83	3,93	1	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	3,42	,902	,207	2,99	3,86	2	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,21	,918	,211	2,67	3,61	2	4
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,94	,948	,168	2,60	3,28	2	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,18	1,168	,352	2,40	3,97	2	5
Total	102	3,20	1,015	,101	3,00	3,40	1	5	
ΔΣ2	Υπάλληλος	21	2,5238	1,07792	,23522	2,0331	3,0145	1,00	5,00
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,0526	,70504	,16175	1,7128	2,3924	1,00	4,00
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,7895	,97633	,22399	2,3189	3,2600	2,00	5,00
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,6365	,87259	,15114	2,1502	2,8789	1,00	4,00
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,6364	,92442	,27872	2,0153	3,2574	2,00	4,00
Total	102	2,5098	,93072	,09216	2,3270	2,6926	1,00	5,00	
ΔΣ3	Υπάλληλος	21	2,6190	1,02353	,22335	2,1531	3,0850	1,00	5,00
	Διοικητικό Στέλεχος	19	2,6316	,95513	,21912	2,1712	3,0919	2,00	5,00
	Κρατικός Λειτουργός	19	2,6316	,89508	,20535	2,2002	3,0630	1,00	4,00
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	2,4375	,94826	,16763	2,0956	2,7794	1,00	4,00
	Άλλο / Άνεργος-η	11	2,0000	1,27491	,38139	2,1502	3,8789	1,00	5,00
Total	102	2,6078	,98661	,09769	2,4141	2,8016	1,00	5,00	
ΔΣ4	Υπάλληλος	21	3,90	,889	,194	3,50	4,31	2	5
	Διοικητικό Στέλεχος	19	4,05	,970	,223	3,58	4,52	2	5
	Κρατικός Λειτουργός	19	3,63	1,065	,244	3,12	4,14	1	5
	Αυτοαπασχολούμενος/η	32	3,81	,896	,158	3,49	4,14	2	5
	Άλλο / Άνεργος-η	11	3,27	1,104	,333	2,53	4,01	2	5
Total	102	3,78	,971	,096	3,59	3,98	1	5	

Test Statistics ^{ab}																														
	EA1	EA2	EA3	EA4	EA5	EA6	EA7	EA8	EA9	EA10	EA11	EA12	EA13	EA14	ΑΠ1	ΑΠ2	ΑΠ3	ΑΠ4	ΑΠ5	ΑΠ6	ΑΠ7	ΑΠ8	ΑΠ9	ΑΠ10	ΑΠ11	ΔΣ1	ΔΣ2	ΔΣ3	ΔΣ4	
Chi-Square	6,925	8,894	9,332	1,877	1,766	3,817	4,225	4,403	3,950	3,773	,676	3,533	3,001	4,655	,939	8,627	3,571	2,102	5,375	3,838	2,933	3,141	9,030	9,230	1,993	3,858	6,778	1,882	5,107	
df	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,140	,064	,053	,758	,779	,431	,376	,354	,413	,438	,954	,473	,558	,325	,919	,071	,467	,717	,251	,428	,569	,535	,060	,056	,737	,426	,148	,757	,276	

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Είδος Αποσκόλησης

I. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

I.1 ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- 1) Amir A., Jayavel S. (2016). Στατιστική σκέψη στον κόσμο των Επιχειρήσεων. Εκδ. Πασχαλίδη, Επιμέλεια: Σφακιανάκης Μ., Μετάφραση: Μαραβελάκης Π., 1η ελληνική έκδοση.
- 2) Arnold R. (2013). Μικροοικονομική. Επιμέλεια Πέκκα-Οικονόμου Β. και Βεντούρα-Νεοκοσμίδη Ζ. Εκδ. Πασχαλίδη.
- 3) Barratt A., Patric Georges D. (2000). Ο «Σύνολος» Μάνατζερ. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- 4) Begg D., Stanley F., Dornbusch R. (2006). Εισαγωγή στην Οικονομική. Εκδ. Κριτική, Επιστημονική Επιμέλεια: Μίνογλου Θ.
- 5) Blake R., Srygley J. (1981). Productivity. The human side. Εκδ. ΑΣΕ, Βιβλιοθήκη Μάνατζμεντ, μετάφραση Τομανάς Β.
- 6) Cabral L. (2018). Βιομηχανική Οργάνωση. Εκδ. Κριτική, 2η έκδοση, Επιμ. Φαφαλιού Ε., Πολέμης Μ.
- 7) Carlton D., Perloff J. (2017). Σύγχρονη Βιομηχανική Οργάνωση. Εκδ. Broken Hill Publishers Ltd, επιμέλεια έκδοσης Βλάσσης Μ., Παναγιώτου Δ., Τσεκούρας Κ.
- 8) Colander D. (2021). Μακροοικονομική: Πολυπρισματική προσέγγιση. Επιμέλεια Γιωτόπουλος Ι., Κωνσταντίνου Π, εκδ. Κριτική.
- 9) Diuilio E. (2018). Μακροοικονομική Θεωρία. Εκδ. ΕΣΠΙ, Επιστημονική Επιμέλεια Λιανός Θ.
- 10) Ferguson C. (1985). Μικροοικονομική Θεωρία. Εκδ. Παπαζήση, μετάφραση Ζαχαριάδου Δ. και Ζερβουδάκη Ε.
- 11) Gibbons R. (2009). Εισαγωγή στη θεωρία των παιγνίων. Εκδ. Gutenberg, Επιστημονική Επιμέλεια Πεχλίβανος Λ.
- 12) Hague R., Harrop M. (2011). Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση. Εκδ. Κριτική, Επιμέλεια Κωνσταντινίδης Γ.
- 13) Hobsbawm E. (1995). Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991. Εκδ. Θεμέλιο, θ' έκδοση.
- 14) James P. (1998). Μάνατζμεντ Ολικής Ποιότητας. Εκδ. Κλειδάριθμος.
- 15) Kotler P. (2001). Ο Κότλερ για το Μάρκετινγκ. Εκδ. Μαλλιάρης Παιδεία.
- 16) Kuratko D. (2017). Entrepreneurship: Theory, Process, Practice. 10η έκδοση, Cengage Learning. Απόδοση στην ελληνική με την επιμέλεια της Φαφαλιού Ε. (2018). Επιχειρηματικότητα, Από την θεωρία στην πράξη. Εκδ. Broken Hill.
- 17) Mankiw G., Taylor M. (2018). Οικονομική, Μικροοικονομική. Επιμέλεια Μανιάτης Α., Ψειρίδου Α., εκδ. Τζίολα.
- 18) Nicholson W., Snyder C. (2018). Μικροοικονομική θεωρία. Βασικές αρχές και προεκτάσεις. Εκδ. Κριτική, 3η έκδοση, επιμέλεια Νταντάκας Δ., σελ. 28 επ.
- 19) Nugent N. (2012). Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές. Εκδ. Σαββάλας, 2η έκδοση.
- 20) Salvatore D. (1981). Μικροοικονομική Θεωρία. Εκδ. ΕΣΠΙ, Αθήνα, Μετάφραση στην ελληνική Περισίδης Σ., Ψαχαρόπουλος Γ.
- 21) Salvatore D. (2012). Managerial Economics Principles and World Wide Applications. Επιχειρησιακή Οικονομική στο Διεθνές Περιβάλλον. Εκδ. Gutenberg, Επιστημονική Επιμέλεια Οικονόμου - Πέκκα Β.
- 22) Stiglitz J. (1992). Οικονομική του Δημόσιου Τομέα. Εκδ. Κριτική.
- 23) Stiglitz J., Walsh C. (2010). Αρχές της Μικροοικονομικής. Εκδ. Παπαζήση, επιστημονική επιμέλεια Πελαγίδης Θ. και Χορταρέας Γ.

- 24) Syrett M., Lamminan J. (2004). Επιτυχημένες καινοτομίες. Πώς να ενθαρρύνετε και να διαμορφώσετε επικερδείς ιδέες. Economist, εκδ. Κέρκυρα.
- 25) Waldman D., Jensen E. (2001). Βιομηχανική Οργάνωση. Θεωρία & Πράξη, Τόμος Ι. Εκδ. Έλλην, 1η Ελληνική έκδοση, Επιμέλεια Χασσίδ Ι. και Φαφαλιού Ε.
- 26) Αγαλοπούλου Π., Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2016). Εισαγωγή στο Δίκαιο των Επιχειρήσεων. Εκδ. Σάκκουλα.
- 27) Αγραπίδη - Γκόρτσου Β. (2006). Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής ένωσης. Εκδ. Σάκκουλα.
- 28) Αθανασίου Λ. (2006). Εννοιολογική οριοθέτηση της παρεμποδιστικής κατάχρησης. Σκέψεις επί της πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για οικονομική ερμηνεία του άρθρου 82 ΣΥΝΘΕΚ. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 12.
- 29) Αθανασίου Λ. (2008). Παρατηρήσεις στην Απόφαση ΕφΠατρών 98/2006. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 1.
- 30) Αθανασίου Λ. (2008). Ο ρόλος των αγωγών αποζημίωσης στην καταπολέμηση των αντιανταγωνιστικών πρακτικών. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 4.
- 31) Αναγνωστοπούλου Δ. (2012). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Η Ευρωπαϊκή Διάσταση. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας.
- 32) Αναστασάτος Τ., Χαρδούβελης Γ. (2014). Η μακροοικονομική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής».
- 33) Αρτίκης Γ. (2002). Χρηματοοικονομική Διοίκηση. Αποφάσεις Επενδύσεων. Εκδ. Interbooks.
- 34) Αρτίκης Γ. (2010). Χρηματοοικονομική Διοίκηση. Ανάλυση και Προγραμματισμός. Εκδ. Interbooks.
- 35) Αρτίκης Π. (2017). Οικονομική Επιστήμη, Νομική Επιστήμη και προγραμματισμός. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας.
- 36) Αυγερινός Γ. (2011). Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 37) Αυγερόπουλος Α. (2007). Παρατηρήσεις στην Απόφαση Επιτροπή Ανταγωνισμού 325/V/2007 (Ολομ.). Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, Τόμ. Α'.
- 38) Βαγιανός Δ., Βέττας Ν., Μεγήρ Κ. (2010). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία.
- 39) Βαρουδάκης Α., Σιδηρόπουλος Μ. (2021). Η μακροοικονομία στην πράξη. Εκδ. Gutenberg.
- 40) Βέττας Ν. (2011). Ανταγωνισμός και ρύθμιση στις αγορές προϊόντων υπό το πρίσμα της κρίσης στην ελληνική οικονομία. Άρθρο με βάση ομιλία που δόθηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος.
- 41) Βέττας Ν., Κατσουλάκος Γ. (2004). Πολιτική Ανταγωνισμού & Ρυθμιστική Πολιτική. Εκδ. ΤΥΠΩΘΗΤΩ.
- 42) Βέττας Ν., Κουραντή Φ. (2014). Ανταγωνισμός, ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια. Η φύση και ο ρόλος των εμποδίων εισόδου. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής».
- 43) Βιδάλης Μ., Λυμπερόπουλος Κ. (2010). Η συντονισμένη έναντι της ανεξάρτητης τιμολόγησης σε δίκτυα διανομής με δύο μέλη. Μελέτες προς Τιμήν του αείμνηστου Καθηγητή Ιωάννου Βαρθολομαίου, Τόμος Α', εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 44) Βούτσης Κ. (1982). Προστασία της επιχείρησης. Εκδ. Καραμπερόπουλος.
- 45) Βούτσης Κ. (2005). Οικονομικός Ανταγωνισμός και Δίκαιο. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, Τόμ. Α', εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 46) Γέμτος Π. (1999). Οι Θεωρητικές Βάσεις της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου. Νομικό Βήμα, Τόμ. 47.
- 47) Γέμτος Π. (2001). Μεθοδολογικά προβλήματα στη συνεργασία Νομικής και Οικονομικής: Το παράδειγμα της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου. Τιμητικός τόμος αρχιεπισκόπου Δημητρίου.

- 48) Γεωργακέλλος Δ. (2009). Ανάλυση κύκλου ζωής: ένα συστηματικό όργανο στη διαχείριση του περιβάλλοντος. ΣΠΟΥΔΑΙ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τόμ. 49.
- 49) Γεωργακόπουλος Λ. (2008). Κέρδος. Ο πυρήνας του Εμπορικού Δικαίου. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 50) Γεωργακόπουλος Ν. (2013). Εισ Μνήμη Ronald H. Coase: Ο άκων πατέρας της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 8-9.
- 51) Γεωργιάδης Α. (1997). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας.
- 52) Γεωργιάδης Α. (2021). Τι είναι δίκαιο; Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- 53) Γεωργιάδης Μ. (1965). Marketing. Έρευνα και πολιτική κατακτήσεως της αγοράς. Εκδ. Παπαζήσης, Β' έκδοση.
- 54) Γεωργόπουλος Ν. (2005). Ο ανασχεδιασμός των επιχειρηματικών διαδικασιών ως εργαλείο του στρατηγικού μάνατζμεντ. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντιδή, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α'.
- 55) Γεωργόπουλος Ν. (2010). Στρατηγικό Μάνατζμεντ. Εκδ. Μπένου.
- 56) Γεωργόπουλος Ν. (2012). Διαμόρφωση σεναρίων: Μία εναλλακτική προσέγγιση στρατηγικής. Τιμητικός τόμος ομότιμου Καθηγητή Σωτηρίου Καρβούνη πρώην πρύτανη Πανεπιστημίου Πειραιώς, εκδ. Κέντρου Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 57) Γεωργόπουλος Ν. (2017). Στρατηγικός Προγραμματισμός και έλεγχος. Δυνατότητα Δημιουργίας και διατήρησης ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων. Τιμητικός Τόμος για τον πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή Οικονόμου Γ., εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 58) Γιαννέλης Δ., Παντελίδης Π. (2014). Εισαγωγή στην Οικονομική Θεωρία. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- 59) Γιαννοπούλου-Καλαμπούκα Π. (2013). Δίκαιο Συναλλαγών. Ειδικά Θέματα. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 60) Γκαμαλέτσος Θ. (1992). Θεωρητική Οικονομική. Εκδ. Σταμούλης, Γ' έκδοση, Τόμ. Α'.
- 61) Γκίκα Δ., Παπαδάκη Α., Σιουγλέ Γ. (2010). Ανάλυση και Αποτίμηση Επιχειρήσεων. Εκδ. Μπένου.
- 62) Γκλεζάκος Μ. (2010). Αξιολόγηση Επιχειρήσεων. Έκδοση του ιδίου, Αθήνα.
- 63) Γρηγοριάδης Λ. (2023). Το βάρος απόδειξης και το μέτρο απόδειξης σε υποθέσεις καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ) ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών αρχών ανταγωνισμού. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 2.
- 64) Δαγτόγλου Π (1991). Συνταγματικό δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- 65) Δαγτόγλου Π. (1996). Η Ελευθερία Ανταγωνισμού στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- 66) Δαγτόγλου Π. (2012). Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Εκδ. Σάκκουλας.
- 67) Δελλής Γ. (2008). Κοινή Ωφέλεια και Αγορά. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Τόμ. Α'.
- 68) Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (1994). Εισαγωγή στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- 69) Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2000). Αστική ευθύνη λόγω ελαττωματικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Οι πρόσφατες εξελίξεις. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α'.
- 70) Δελούκα - Ιγγλέση Κ. (2001). Η προστασία του ατόμου ιδίως ως καταναλωτή από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Τιμητικός Τόμος για τον αν. Καθηγητή Δημήτριο Κοδοσάκη, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τόμ. Α'.
- 71) Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2014). Δίκαιο του Καταναλωτή (Ενωσιακό και Ελληνικό). Εκδ. Σάκκουλα.
- 72) Δελούκα-Ιγγλέση Κ. (2015). Νομικά Θέματα Ηλεκτρονικού Εμπορίου. Εκδ. Σάκκουλα, β' έκδοση.
- 73) Δελούκα- Ιγγλέση Κ. (2020). Η Οδηγία 2014/104 για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης της νομοθεσίας ανταγωνισμού και η συμβολή της στην προστασία των καταναλωτών. Σε Ιωάννη Καρακώστα «Φιλίας και μαθητείας χάριν», πρώτος τόμος.
- 74) Δελούκας Ν. (1977). Η Εμπορική Επιχείρηση και η προστασία αυτής. Εκδ. Σάκκουλα.

- 75) Δερβιτσιώτης Κ. (2005). Διοίκηση Ολικής Ποιότητας. Εκδ. Οικονομική Βιβλιοθήκη.
- 76) Δερβιτσιώτης Κ., Λαγοδήμος Α. (2007). Ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Ανάλυση - Βελτίωση - Στρατηγικές. Εκδ. Οικονομική Βιβλιοθήκη, Β΄ έκδοση.
- 77) Δρυλλεράκης Ι. (2008). Η επιλογή της πιο αποτελεσματικής διαδικασία ανταγωνισμού στην Ελλάδα (Επιτροπή Ανταγωνισμού ή Δικαστής). Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Επιμ. Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 78) Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο της Γ΄ Τάξης του Λυκείου: Αρχές Οικονομικής Θεωρίας – Μικροοικονομία, Μικροοικονομία. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- 79) Εμμανουηλίδης Π., Τραυλός Ν. (2014). Στρατηγική επιχειρηματική ανταγωνιστικότητα. Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: «Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής».
- 80) Ζαβλανός Μ. (2006). Η ποιότητα στις Παρεχόμενες Υπηρεσίες και τα Προϊόντα. Εκδ. Σταμούλη.
- 81) Ζευγώλης Ν. (2021). Συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας την εθνική έννομη τάξη υπό το πρίσμα των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 2, σελ. 283 επ.
- 82) Ζευγώλης Ν. (2022). Το Καρτέλ στο Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Μετά τη θέση σε ισχύ του Ν. 4886/2022. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2η έκδοση.
- 83) Ζύγουρα Ο. (2017). Η Οικονομική Ανάπτυξη ως Σκοπός και Στόχος του Κράτους κατά το άρθρο 106 του Συντάγματος. Κ΄ Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας.
- 84) Ζωίδου Σ., Παπαδόπουλος Δ. (2005). Στρατηγική διαφοροποίησης και χρηματοοικονομική επίδοση της επιχείρησης: Παρατηρήσεις από την επιχειρηματική πραγματικότητα και κριτική διερεύνηση των αποτελεσμάτων των εμπειρικών ερευνών. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α΄.
- 85) Ηλιάδου Α. (2012). Απελευθέρωση Αγοράς ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο. Μελέτη στο Συλλογικό Τόμο: ΕΝΕΡΓΕΙΑ: ΔΙΚΑΙΟ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Επιμ. Φαραντούρης Ν.
- 86) Ηλιόπουλος Κ. (2006). Η εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Ελλάδα (1981-2005). Εκδ. Αντ. Σάκκουλας.
- 87) Θανόπουλος Γ. (2018). Επιχειρηματική ηθική & δεοντολογία στην εποχή της εταιρικής διακυβέρνησης. Εκδ. Φαίδιμος, 3η έκδοση.
- 88) Καζάκος Π. (1991). Το πρόγραμμα της εσωτερικής αγοράς. Περιεχόμενο στο: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Θεωρία και Πολιτική. Εκδ. Θεμέλιο.
- 89) Καζαντζής Χ., Σώρρος Ι. (2013). Διοικητική Λογιστική. Εκδ. Business Plus ΑΕ, Πειραιάς.
- 90) Κανελλόπουλος Π. (2010). Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκδ. Σάκκουλας, 5η έκδοση.
- 91) Κανελλόπουλος Π. (2017). Η νομική βεβαιότητα ως προϋπόθεση οικονομικής ανάπτυξης. Κ΄ Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας.
- 92) Κάπρος Τ. (2022). Γιατί δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην Ελλάδα το πλαφόν Ισπανίας – Πορτογαλίας στο φυσικό αέριο. Ηλεκτρονική δημοσίευση στην ιστοσελίδα www.newmoney.gr.
- 93) Καραγιάννης Α. (2002). Η Χαμένη Αθωότητα της Οικονομικής Πολιτικής. Εκδ. Μπένου.
- 94) Καραγιάννης Α. (2005). Η οικονομική σκέψη του J.M. Keynes πριν την «Γενική Θεωρία» II: Χρήμα και Τιμές. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α΄.
- 95) Καραγιάννης Α. (2006). Η εξέλιξη της θεωρίας της οικονομικής ευημερίας. Επιστημονική επετηρίδα προς τιμήν του Καθηγητού Αντωνίου Παναγιωτόπουλου, Τόμ. Α΄.
- 96) Καραγιάννης Β. (2015). Κρατικά μέτρα νόθευσης του ανταγωνισμού, η εκ πλαγίου εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.

- 97) Καραγιώργος Α. (2018). Μελέτη εφαρμογής της κοστολόγησης δραστηριοτήτων στον τομέα των υπηρεσιών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Διδακτορική διατριβή, Τμήμα ΟΔΕ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- 98) Καραγκούνης Δ. (2020). Κυκλική Οικονομία. Σύγχρονες προκλήσεις για τις επιχειρήσεις και εργαλεία έννομης προστασίας τους. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, τεύχος 6.
- 99) Καραμπατζός Α. (2020). Κρατική επέμβαση σε συμβατικό δεσμό και Αστικό Δίκαιο. Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας.
- 100) Καρβούνης Σ. (2006). Μεθοδολογία Τεχνικές και Θεωρία για Οικονομοτεχνικές Μελέτες. Εκδ. Σταμούλη.
- 101) Καρβούνης Σ., Γεωργακέλλος Δ. (2003). Διαχείριση του Περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη ανάπτυξη. Εκδ. Σταμούλης.
- 102) Καρρά Ε., Παπαδόπουλος Δ. (2005). Προσδιορισμός και επιλογή των βασικών δεικτών επίδοσης της επιχείρησης στον πίνακα ισορροπημένης στοχοθεσίας: Κριτική διερεύνηση της χρησιμοποιούμενης διεθνώς μεθοδολογίας. Μελέτες προς Τιμή του Καθηγητού Στυλιανού Σαραντίδη, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α΄.
- 103) Καρύδης Γ. (2004). Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός, Κρατικές Ενισχύσεις. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- 104) Καρύδης Γ. (2012). Ευρωπαϊκό Δίκαιο Συναλλαγών. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 105) Καρύδης Γ. (2020). Ενωσιακό Δίκαιο Ανταγωνισμού και Εσωτερικής Αγοράς. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 106) Καρύδης Γ., Ζευγώλης Ν. (2007). Η άρνηση συναλλαγής στη διελκυστίδα ανάμεσα στην ελευθερία των συμβάσεων και τον ελεύθερο ανταγωνισμό υπό το πρίσμα του άρθρου 82 ΣυνθΕΚ: Δικαίωμα ή παράβαση από πλευράς κανόνων ανταγωνισμού; Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου, Τόμ. 27.
- 107) Κατσουλάκος Γ. (2011). Εθνική Πολιτική Ανταγωνισμού και Ανάπτυξη. Κενά στην Προσπάθεια για (πράσινη) Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Ομιλία στην Τράπεζα της Ελλάδος στις 14.01.2011.
- 108) Κεχαγιάς Ι., Μαρής Α. (2002). Το μάρκετινγκ στην απελευθερωμένη αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Επιστημονική επετηρίδα για την ομότιμη Καθηγήτρια Λίτσα Νικολάου –Μοσκοβίτη, Τόμ. Α΄.
- 109) Κινινή Ε. (2004). Η ενίσχυση των ερευνητικών εξουσιών της Επιτροπής με τον Κανονισμό 1/2003 και τα δικαιώματα υπεράσπισης των επιχειρήσεων. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών, τεύχος 7.
- 110) Κινινή Ε. (2005). Παρατηρήσεις στην Απόφαση ΕπΑντ 288/IV/2005. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 10.
- 111) Κινινή Ε. (2007). Οι αποφάσεις δεσμεύσεων στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου.
- 112) Κιοχός Π. (1999). Οικονομική της Διοίκησης. Εκδ. Interbooks.
- 113) Κιοχός Π., Παπανικολάου Γ. (1999). Προγραμματισμός Δράσεως Επιχειρήσεων. Εκδ. Σταμούλη.
- 114) Κόκκορης Ι. (2018). Πρόβλεψη χρεοκοπίας μιας εταιρίας με το Altman Z Score model και η χρήση του στο Δίκαιο Ανταγωνισμού. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 5.
- 115) Κομνηνός Ν., Κυργιαφίνη Λ., Σεφερτζή Ε. (2001). Τεχνολογίες Ανάπτυξης – Καινοτομίας σε περιφέρειες και συμπλέγματα παραγωγής, υπό τεχνολογίες ανάπτυξης – καινοτομίας. Εκδ. GUTENBERG, Αθήνα.
- 116) Κορομπύλια Μ. (2011). Οι πρακτικές tying and bundling ως μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπότης θέσης. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 4.
- 117) Κορρές Γ., Δρακόπουλος Σ. (1999). Χρηματοοικονομική Ανάλυση και Διοίκηση Παραγωγής. Εκδ. ΕΛΛΗΝ.
- 118) Κορρές Γ., Λιαργκόβας Π. (2009). Οικονομική των επιχειρήσεων. Θεωρία, Εφαρμογές, Ασκήσεις. Εκδ. Σταμούλη.
- 119) Κόσσυβα Δ. (2016). Η στρατηγική συν-ανταγωνισμού στην τεχνολογική καινοτομία. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα ΟΔΕ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

- 120) Κοτσίρης Λ. (2003). Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο Ι. Εκδ. Σάκκουλας.
- 121) Κοτσίρης Λ. (2007). Διάλεξη στα πλαίσια εκδηλώσεων του Ομίλου Νομικού Προβληματισμού «Έρευνα ΔΡΑσης» της 7.2.2007, ανακτηθείσα από τον ιστότοπο: http://www.digestaonline.gr/index.php/24-2006/232-2006-kotsiris#_ftnref25.
- 122) Κοτσίρης Λ. (2015). Δίκαιο Ανταγωνισμού, Αθέμιτου Ελεύθερου. Αθέμιτες εμπορικές πρακτικές. Εκδ. Σάκκουλας, 7η έκδοση.
- 123) Κούλης Ι. (1966). Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα.
- 124) Κουτσούκης Δ. (2005). Η εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ από την Επιτροπή, τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού και τα δικαστήρια. Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.
- 125) Κυριαζής Δ. (2016). Συγχωνεύσεις και Εξαγορές. Εκδ. Διπλογραφία.
- 126) Κώττης Γ., Πετράκη-Κώττη Α. (2005). Σύγχρονη Μικροοικονομική. Εκδ. Μπένου, Β' έκδοση.
- 127) Λιακόπουλος Α. (1981). Η οικονομική ελευθερία αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα.
- 128) Λιακόπουλος Θ. (1988). Βιομηχανική Ιδιοκτησία II Ειδικό Μέρος (ευρεσιτεχνία, σήματα, ανταγωνισμός). Εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα, β' έκδοση.
- 129) Λιανός Ι. (2008). Ταξινόμηση καταχρήσεων δεσπόζουσας θέσης κατά την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ: Μια κριτική προσέγγιση. Η μεταρρύθμιση του ευρωπαϊκού και ελληνικού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, Επιμ. Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 130) Λιανός Ι., Μπενετάτου Κ. (2021). Οι εξουσίες έρευνας των αρχών ανταγωνισμού. Άρθρο δημοσιευμένο στην εφημερίδα Καθημερινή, 30.10.2021.
- 131) Λιαργκόβας Π. (2010). Σύγχρονα Θέματα της Ελληνικής και Διεθνούς Οικονομίας. Εκδ. Σταμούλη.
- 132) Λιάσκος Ε. (2008). Το Νέο Σύστημα Εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού. Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας.
- 133) Λιναρίτης Ι. (2013). Χειραγώγηση της αγοράς μέσω συναλλαγών: Νομολογιακές εξελίξεις και σύγχρονες προκλήσεις. Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, τεύχος 9.
- 134) Μαδυτινός Ζ., Σιώμος Γ., Μάλλιαρης Π. (2001). Εντοπισμός και ανάλυση των στρατηγικών προβλημάτων των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων και του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος τους. Επιστημονική επετηρίδα – Τιμητικός Τόμος για τον αείμνηστο αναπληρωτή Καθηγητή Δημήτριο Κοδοσακη, Τόμ. Β'.
- 135) Μάλλιαρης Π. (2001). Εισαγωγή στο Μάρκετινγκ. Εκδ. Σταμούλης.
- 136) Μάντζαρης Ι., Αλεξανδράκης Α. (2017). Μικροοικονομική Θεωρία και Ασκήσεις. Εκδ. Λογισμός.
- 137) Μαριάς Ε. (2009). Η Οικονομική Κρίση και το Τέλος της «Συναίνεσης της Ουάσιγκτον» ως κυρίαρχο οικονομικό παράδειγμα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 1, σελ. 101 επ.
- 138) Μαρίνος Μ.-Θ. (2006). Ανακοινώσεις και Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού - νομικές διαστάσεις μετά τον Κανονισμό 1/2003 και επίδραση στο Εθνικό Δίκαιο των Συμβάσεων. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 7.
- 139) Μαρίνος Μ.-Θ. (2006). Το βάρος αποδείξεως στο Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού (άρθρο 2 Καν. 1/2003) - Μερικές επιδράσεις στο ελληνικό δίκαιο. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου.
- 140) Μαρίνος Μ.-Θ. (2011). Πρόσθετες παροχές και άλλες εμπορικές πρακτικές στη νομολογία του ΔΕΚ υπό το φως της Οδηγίας 2005/29 για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές - Προς μια ριζική μεταβολή της αξιολογήσεως των αθέμιτων εμπορικών πρακτικών στη σχέση επιχειρήσεως και καταναλωτή. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου.
- 141) Μερτικοπούλου Β. (2007). Πολιτική επιείκειας: Η κοινοτική ανακοίνωση του 2006, το Πρότυπο Πρόγραμμα Επιείκειας του Ε.Δ.Α. και το Πρόγραμμα Επιείκειας της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 3.

- 142) Μηλιώνης Ν. (2017). Η οικονομική ανάλυση του δικαίου ως εργαλείο διάπλασης και αναζήτησης της πλέον αποτελεσματικής λύσης. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», εκδ. Σάκκουλας.
- 143) Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ. (2010). Πέρα από τη Διαφθορά - Οικονομική Ανάλυση Πολιτικών Προβλημάτων της Χώρας. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 3.
- 144) Μικρουλέα Α. (2006). Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης του άρθρου 2 ν. 703/77. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου.
- 145) Μικρουλέα Α. (2008). Η διάκριση της εναρμονισμένης πρακτικής από την παράλληλη συμπεριφορά σε ολιγοπωλιακές αγορές. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 4.
- 146) Μικρουλέα Α. (2009). Τάσεις ποινικοποίησης παραβάσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 5.
- 147) Μικρουλέα Α. (2012). Διορθωτικά μέτρα που επιτρέπουν τη συγκέντρωση επιχειρήσεων. Περιεχόμενο στο συλλογικό έργο: Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 148) Μικρουλέα Α. (2023). Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στην Ψηφιακή Οικονομία. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 149) Μουρδουκούτας Π. (2001). Η Επιχειρηματικότητα στη Νέα Οικονομία. Εκδ. Σιδέρης.
- 150) Μπάλλας Α., Χέβας Δ., Βλησμάς Ορ. (2020). Λογιστική Κόστους. Εκδόσεις Μπένου, Γ' έκδοση, Αθήνα.
- 151) Μπαμπέτας Γ. (2004). Καθετοποίηση ή Δίκτυο Διανομής; Νομικοί Προβληματισμοί. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Συλλογικός Τόμος: Η Οργάνωση της Επιχείρησης των κεφαλαιουχικών εταιριών.
- 152) Μπένος Θ. (1996). Θεωρία Χρήματος. Εκδ. Μπένου.
- 153) Μπουραντάς Δ. (2002). Μάνατζμεντ. Θεωρητικό υπόβαθρο, σύγχρονες πρακτικές. Εκδ. Μπένου.
- 154) Μπουραντάς Δ., Παπαλεξανδρή Ν. (2003). Εισαγωγή στη Διοίκηση Επιχειρήσεων. Εκδ. Ε. Μπένου.
- 155) Μπουχάγιαρ Α. (2009). Αστική ευθύνη για παραβάσεις του Κοινοτικού Δικαίου του Ανταγωνισμού. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 156) Μποχώρης Γ. (2012). Επιχειρηματική Αριστεία - Διοίκηση Ολικής Ποιότητας. Εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 157) Μποχώρης Γ., Βορριά Ε. (2012). Ευρωπαϊκό Μοντέλο Επιχειρηματικής Αριστείας και «Δημιουργία & Ενδυνάμωση Συνεργασιών /Εταιρισμών». Τιμητικός τόμος ομότιμου Καθηγητή Σωτηρίου Καρβούνη πρώην πρύτανη Πανεπιστημίου Πειραιώς, εκδ. Κέντρου Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 158) Μπώλος Α. (2022). Δίκαιο των Επιχειρήσεων. Εκδ. Μπένου.
- 159) Νικολάου Α. (1999). Ανάλυση Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων. Εκδ. Μπένου.
- 160) Ντέκα Λ. (2007). Τα μονομερή μέτρα των επιχειρήσεων ως κάθετες συμφωνίες του άρθρου 81 ΣΕΚ - Εξελίξεις στη νομολογία του ΔΕΚ και του ΠΕΚ. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 3.
- 161) Οικονόμου Α. (2017). Η σχέση της επιχειρησιακής στρατηγικής με την υιοθέτηση πελατοκεντρικής φιλοσοφίας: Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση. Τιμητικός Τόμος για τον πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή Οικονόμου Γ., εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 162) Οικονόμου Γ., Γεωργίου Α. (2016). Επιχειρησιακή έρευνα για τη λήψη διοικητικών αποφάσεων. Εκδ. Μπένου, β' έκδοση.
- 163) Οικονόμου Μ. (2009). Δημόσιες Συμβάσεις & Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 164) Παζαρζή Ε.-Ν. (2018). Κοινωνιολογία. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 165) Παλαιολόγος Γ. (2009). Σύγχρονη Μικροοικονομική Θεωρία. Εκδ. Σταμούλη, Β' έκδοση.
- 166) Παμπούκης Χ. (2010). Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 167) Παναγιωτίδου Ε. (2008). Έρευνα – Καινοτομία. Η Στρατηγική της Λισαβόνας και η υλοποίησή της στην ΕΕ και στην Ελλάδα. Εταιρίες Spin-off / Τεχνοβλαστοί. Εκδ. Σάκκουλα.

- 168) Πανάγος Θ. (2017). Κρατική Παρέμβαση και Ρυθμιστική Διοίκηση - Εισαγωγή στο παρεμβατικό δίκαιο. Εκδ. Σάκκουλα.
- 169) Παπαβασιλείου Ν., Ήντουνας Κ. (2005). Η Τιμολογιακή Στρατηγική της Επιχείρησης. Εκδ. Σταμούλη.
- 170) Παπαβασιλείου Ν., Μπαλτάς Γ. (2003). Διοίκηση Δικτύων Διανομής και Logistics. Εκδ. Rosili.
- 171) Παπαγιάννης Δ. (2016). Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 5η έκδοση.
- 172) Παπαδάκης Β. (2007). Στρατηγική των Επιχειρήσεων. Ελληνική και Διεθνής εμπειρία. Εκδ. Μπένου, Τόμ. Α' - Θεωρία, 5η έκδοση.
- 173) Παπαδόπουλος Δ. (1983). Εισαγωγή στη Γενική Οικονομική των Επιχειρήσεων. Εκδ. Κυριακίδη.
- 174) Παπαδόπουλος Δ., Τοπαλίδης Χ. (2002). Η επίδραση της ανακοίνωσης των Επενδύσεων έρευνας και ανάπτυξης και των επικείμενων συγχωνεύσεων και εξαγορών στη χρηματιστηριακή αξία της επιχείρησης - κριτική διερεύνηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Επιστημονική επετηρίδα τιμητικός τόμος Β' για την ομότιμη Καθηγήτρια Λίτσα Νικολάου-Μοσκοβίτη.
- 175) Παπάζογλου Χ. (2014). Εισαγωγή στη Διεθνή Οικονομική. Εκδ. Τσότρας, 2η έκδοση, Αθήνα.
- 176) Παπάζογλου Χ. (2018). Εισαγωγή στη Διεθνή οικονομική. Εκδ. Τσότρας, 3η έκδοση.
- 177) Παπαχρήστος Γ. (2006). Συζητήσεις για την οικονομία στην τάξη και το αμφιθέατρο.
- 178) Παυλίτσας Κ., Χαριτούδη Γ. (2011). Εισαγωγή στην Οικονομική. Μικροοικονομία – Μακροοικονομία. Εκδ. Ερμής Εκπαιδευτική ΙΚΕ.
- 179) Πέκκα-Οικονόμου Β. (2003). Περί παγκοσμιοποίησης. Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Αποστόλου Λάζαρη, Τόμ. Α', Εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 180) Περάκης Εμμ. (2009). Η δημοσιονομική σταθερότητα ως έννομο αγαθό στην κοινοτική έννομη τάξη. Ευρωπαϊών Πολιτεία, τεύχος 1.
- 181) Περάκης Εμμ. (2015). Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ΕΕ. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 182) Περάκης Ευάγ. (2017). Τα μικρά και τα μεγάλα της ανάπτυξης. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλας.
- 183) Περάκης Ευάγ., Λιβαδά Χ., Σωτηρόπουλος Γ., Δρίτσας Σ. (2017). Το δίκαιο της λογιστικής. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 184) Περιστεράκη Μ. (2008). Οι Κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κοινοτικό κανονισμό περί συγκεντρώσεων. Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Επιμ. Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 185) Πετρίδου Ε. (2006). Διοίκηση Μάνατζμεντ. Μια Εισαγωγική Προσέγγιση. Εκδ. ΖΥΓΟΣ.
- 186) Πλιάκος Α. (2021). Εισαγωγή στο οικονομικό δίκαιο. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2η έκδοση.
- 187) Πολάνυι Κ. (2001). Ο μεγάλος μετασχηματισμός. Νησίδες.
- 188) Πολέμης Μ. (2015). Η οικονομική ανάλυση στην εξέταση συγχωνεύσεων και εξαγορών υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, εκδ. Σάκκουλα.
- 189) Πολλάλης Γ. (2010). Σχεδιασμός και Υλοποίηση Επιχειρησιακής Στρατηγικής. Η αναζήτηση Ανταγωνιστικού Πλεονεκτήματος. Εκδ. Utopia, 1η ελληνική. Επιστημονική Επιμέλεια και Απόδοση στην Ελληνική του έργου των Thomson A., Strickland A. και Gamble J. Crafting And Executing Strategy. The Quest for Competitive Advantage. Concept and Cases. McGrawHill, 16η αμερικανική έκδοση.
- 190) Πολλάλης Γ. (2017). Σχεδιασμός και Υλοποίηση Στρατηγικής των Επιχειρήσεων. Η αναζήτηση Ανταγωνιστικού Πλεονεκτήματος. Εκδ. Utopia, 2η ελληνική. Επιστημονική Επιμέλεια και Απόδοση στην Ελληνική του έργου των Thomson A., Strickland A., Gamble J. και Peteraf M. Crafting And

- Executing Strategy. The Quest for Competitive Advantage. Concept and Cases. McGrawHill, 20η αμερικανική έκδοση.
- 191) Πολυχρονόπουλος Γ., Κορρές Γ., (2003). Βασικές Αρχές Οικονομίας και Διοίκησης. Εκδ. Σταμούλης.
- 192) Ρόκας Ν. (1996). Αθέμιτος Ανταγωνισμός. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 193) Ρόκας Ν. (2022). Η τάση της νομολογίας να παρέχει προστασία πέραν της θεσμοθετημένης, ειδικότερα στις εμπορικές συναλλαγές. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 3.
- 194) Ρουκανάς Σ. (2021). Η μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης και η επίδραση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Περιεχόμενο σε: Οικονομική Θεωρία. Αναζητώντας και διαπιστώνοντας. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Χατζηκωνσταντίνου Γ., εκδ. Τζιόλα.
- 195) Σαραντίδης Σ. (1998). Θεωρία Άριστης Κατανομής Οικονομική της Ευημερίας και Γενικής Ισορροπίας. Πειραιάς.
- 196) Σαραντίδης Σ. (2003). Η θεωρία των παιγνίων και η συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Αποστόλου Λάζαρη, Τόμ. Α', εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 197) Σαρμάς Ι. (2015). Η ενσωμάτωση του κανόνα της δίκαιης στάθμισης (Rule of Reason) στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, εκδ. Σάκκουλα.
- 198) Σαρρή Κ. (2017). Διοίκηση Επιχειρήσεων. Εκδ. Τζιόλα, Επιστημονική επιμέλεια και απόδοση στην ελληνική του πρωτότυπου έργου των Bateman T., Schnell S. «Management». Εκδ. MacGraw Hill. 11th edition.
- 199) Σαρσέντης Β. (1996). Επιχειρησιακή Στρατηγική και Πολιτική. Εκδ. Μπένου.
- 200) Σελέκος Π. (2016). Οι παρεπόμενοι περιορισμοί του ανταγωνισμού, ως νόμιμες συμπράξεις: παρ.1 των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 Ν.3959/2011. Μελέτες Εμπορικού & Οικονομικού Δικαίου, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας.
- 201) Σημίτης Γ. (1929). Περί Αθέμιτου Ανταγωνισμού.
- 202) Σινανιώτη Α. (2000). Εμπορικό Δίκαιο. Γενικό Μέρος. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας.
- 203) Σινανιώτη Α. (2000). Η πρόταση Οδηγίας της ΕΕ για το Ηλεκτρονικό Εμπόριο. Συνήγορος.
- 204) Σινανιώτη Α. (2008). Διοικητικά μέτρα για την άρση των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 4.
- 205) Σινανιώτη Α. (2019). Το νέο επιχειρηματικό περιβάλλον: η ευθύνη του Δ.Σ. στην Α.Ε. μετά τον Ν. 4548/2018. Εισήγηση στο Διήμερο Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: Η αποτελεσματική επίλυση των διαφορών από την Αρχή Εξέτασης Προδικαστικών Προσφυγών Α.Ε.Π.Π. και η συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη της Χώρας, Πειραιάς.
- 206) Σινανιώτη Α. (2021). Εμπορικό Δίκαιο-Εταιρίες. 4η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.
- 207) Σινανιώτη Α. (2021). Το νέο δίκαιο των σημάτων - Ν. 4679/2020 «Εμπορικά σήματα» - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/2436 και της Οδηγίας 2004/48/ΕΚ. Πειραιϊκή Νομολογία, τεύχος 2.
- 208) Σιώμκος Γ. (2018). Στρατηγικό Μάρκετινγκ. Εκδ. Broken Hill, 5η έκδοση.
- 209) Σκανδάμης Ν. (2001). Price fixing επί πετρελαιοειδών στην Ελλάδα κατά το κοινοτικό δίκαιο. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 5.
- 210) Σκουρής Β. (2003). Ερμηνεία κατ' άρθρο Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ΚΔΕΟΔ. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- 211) Σουφλερός Η. (2008). Ο Καν. 1/2003 και η αποκεντρωμένη εφαρμογή των άρθρων 81 & 82 ΣυνθΕΚ. Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Επιμ. Κόκκορης Ι., Λιανός Ι., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.

- 212) Σουφλερός Η. (2013). Ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών. Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας, η πρακτική της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού και οι εξελίξεις στο αμερικανικό δίκαιο. Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 166 επ.
- 213) Σουφλερός Η. (2018). Αστική ευθύνη για παραβάσεις του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ζητήματα από τον νέο Νόμο 4529/2018. Εισήγηση Στο Επιμορφωτικό Σεμινάριο Δικαστικών Λειτουργών Της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών με γενικό θέμα: «Ελεύθερος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός / Πνευματική Ιδιοκτησία», Θεσσαλονίκη 6-7 Δεκεμβρίου.
- 214) Σταθόπουλος Μ. (1981). Οικονομική Ελευθερία Οικονομικό Σύστημα και Σύνταγμα. Το Σύνταγμα, σελ. 527, ιδίως 528.
- 215) Σταϊκούρας Π. (2008). Το χρηματοοικονομικό κραχ του 2007-2008. Κρίση της αγοράς επισφαλών δανείων ή κρίση του επισφαλούς ρυθμιστικού και εποπτικού πλαισίου των χρηματοοικονομικών αγορών; Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 5.
- 216) Σταμούλης Γ. (2005). Ο Νέος Κανονισμός Συγκεντρώσεων 139/2004 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 7.
- 217) Στεφάνου Κ. (2002). Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τόμ. Α' Γενικά & Θεσμικά χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας.
- 218) Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ (2005). Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 219) Σώρρος Ι. (2017). Η συμβολή των «Accounting Ethics» στην Οικονομική Ανάπτυξη. Κ' Επιστημονικό Συμπόσιο «Οικονομική Ανάπτυξη και Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλας, σελ. 180.
- 220) Σωτηρόπουλος Γ. (2014). Η παρέμβαση τρίτων σε συμβατικές σχέσεις ανταγωνιστών στο δίκαιο αθέμιτου ανταγωνισμού. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 221) Τζουγανάτος Δ. (2013). Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 222) Τζουγανάτος Δ. (2020). Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, β' έκδοση.
- 223) Τζουγανάτος Δ. (2022). Ζητήματα κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ ανεξάρτητων αρχών – Ειδικότερα της εφαρμογής των κανονισμών ανταγωνισμού σε υπό ρύθμιση αγορές. Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου, τεύχος 3.
- 224) Τομαράς Α. (1996). Οργανωσιακή συμπεριφορά και δεξιότητες επικοινωνίας. Εκδ. Νέων Τεχνολογιών.
- 225) Τριανταφυλλάκης Γ. (2019). Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 4η έκδοση.
- 226) Τσακλάγκανος Α. (2007). Εισαγωγή στην Οικονομική των Επιχειρήσεων. Εκδ. Κυριακίδη, Β' έκδοση.
- 227) Τσάτσος Δ. (1980). Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου. Θεσσαλονίκη.
- 228) Τσιότρας Γ. (2002). Βελτίωση Ποιότητας. Εκδ. Μπένου, Β' έκδοση.
- 229) Τσούκας Χ. (2018). Οι κοινωνικές επιστήμες και «τα πρακτά»: Για μια συζευκτική αντίληψη της Γνώσης. Εισήγηση στην εκδήλωση του Πανεπιστημίου Κύπρου για την Εορτή των Γραμμάτων, 30 Ιανουαρίου 2018.
- 230) Φαρσαρώτας Ι., Καλαμαράς Ν. (2001). Η επιχείρηση στην ενιαία αγορά και το ΕΥΡΩ. Εκδ. Τσιριμωνάκη.
- 231) Φίλιππας Ν. (2015). Η ψυχολογία των αγορών. Εκδ. Πεδίο.
- 232) Φίλιππας Ν. (2023). Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός, χρηματοοικονομική ευημερία και χρηματοοικονομική ελευθερία. Οικονομικός Ταχυδρόμος, δημοσίευση στις 17.06.2023.
- 233) Φράγκος Χ. (2006). Εισαγωγή στην επιχειρησιακή έρευνα. Λήψη αποφάσεων με εφαρμογή μαθηματικών μοντέλων. Εκδ. Σταμούλη.
- 234) Χαζάκης Κ. (2008). Παγκόσμια οικονομική συνεργασία. Εκδ. Παπαζήση.
- 235) Χατζής Α. (2003). Η οικονομική ανάλυση του δικαίου των συμβάσεων (Στο παράδειγμα της ποινικής ρήτρας, ΑΚ 409). Ηλεκτρονικό περιοδικό digesta.

- 236) Χατζής Α. (2012). Το Δίκαιο των Βιβλίων και το Δίκαιο της Πράξης: Η Παρακμή του Νομικού Φορμαλισμού και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου. Δώρημα Ευχαριστήριον: Τιμητικός Τόμος Πέτρου Α. Γέμτου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- 237) Χλέτσος Μ. (2011). Τα οικονομικά της κοινωνικής προστασίας. Εκδ. Πατάκη.
- 238) Χριστιανός Β. (2012). Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ - Κατ' άρθρο ερμηνεία. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Άρθρα 101-105 ΣΛΕΕ.
- 239) Χριστιανός Β. (2016). Το οικονομικό Δίκαιο στην εποχή της κρίσης. Πρακτικά 1ου Συνεδρίου ΕΜΕΟΔ Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 240) Χριστιανός Β., Παπαδοπούλου Ρ.-Ε., Κουσκουνά Μ., Περάκης Εμμ. (2011). Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη νομολογία. Εκδ. Σάκκουλα,
- 241) Χριστιανός Β., Ροδόπουλος Μ. (2020). Κρατικές ενισχύσεις υπό οριακές συνθήκες υγειονομικής κρίσης. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, τεύχος 6.
- 242) Χρυσάνθης Χ. (2012). Η σχέση δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας και ελεύθερου ανταγωνισμού στο παράδειγμα της διανομής προϊόντων ή υπηρεσιών μέσω διαδικτύου. Περιεχόμενο στο συλλογικό έργο: Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- 243) Κυτήρης Λ. (2001). Οργανωσιακή Συμπεριφορά. Η ανθρώπινη συμπεριφορά σε οργανισμούς & επιχειρήσεις. Εκδ. Interbooks.

1.2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- 1) Ackley R. (2013). Harder: Applying Behavioural Economics to Public Policy. *PsycCRITIQUES*, 5858 (4747), σελ. 1.
- 2) Adelman M. (1949). Integration and Antitrust Policy. *Harvard Law Review*, LXIII, σελ. 48
- 3) Akman P. (2009). Searching for the Long Lost Soul of Article 82 EC. *Oxford Journal of Legal Studies*, Τόμ. 29, σελ. 269 επ.
- 4) Alm J., Sheffrin S. (2016). Using Behavioral Economics in Public Economics. *Public Finance Review*, Τόμ. 45 (1), σελ. 4-9.
- 5) Artikis P., Artikis G. (2000). A probabilistic simulation approach to total evaluation of a firm. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 35 επ.
- 6) Arthur B. (2010). Complexity, The Santa Fe approach, and non-equilibrium economics. *History of Economic Ideas*, Τόμ. 18 (2), σελ. 149-166.
- 7) Assimakopoulos N., Papaioannou P., Antoniadis R. (2015). A Systemic approach to Requirements Engineering using DCSYM and Ontologies. 11th National & International Conference. Systemics and Health Care.
- 8) Baumol W., Panzar J., Willig R. (1982). *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- 9) Bertrand J. (1883). *Recherches sur les Principes Mathématiques de la Theorie des Richesses par Augustin Cournot*, *Journal des Savants*.
- 10) Blaug M. (1997). Say's Law of Markets: What Did It Mean and Why Should We Care? *Eastern Economic Journal*, Τόμ. 23, σελ. 231–235.
- 11) Bohm F. (1933). *Wettbewerb und Monopolkampf Eine Untersuchung zur Frage des wirtschaftlichen Kampfrechts und zur Frage der rechtlichen Struktur der geltenden Wirtschaftsordnung*.
- 12) Brunner K., Meltzer A. (1971). The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy. *The American Economic Review*, Τόμ. 61 (5), σελ. 784–805.

- 13) Buccirosi P., Ciari L., Duso T., Spagnolo G., Vitale C. (2013). Competition Policy and Productivity Growth: An Empirical Assessment. *Review of Economics and Statistics*, Τόμ. 95(4), σελ. 1324-1336.
- 14) Burnes B. (2020). The Origins of Lewin's Three-Step Model of Change. *The Journal of Applied Behavioral Science*, Τόμ. 56, σελ. 32-59.
- 15) Burns A., Mitchell W. (1946). A chapter in *Measuring Business Cycles*. National Bureau of Economic Research, Inc.
- 16) Cambis D. (2000). Developments of Strategic Management conceptual framework for multidisciplinary use and manipulation of mergers and acquisitions' conceptual problems. *Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ*, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 317 επ.
- 17) Cambis D. (2000). Diagnosis of Mergers and acquisitions conceptual problems. *Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ*, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τόμ. Α', σελ. 299 επ.
- 18) Cambis D. (2001). The economics of imperfect competition and related amalgamation theories – A critique. *Επιστημονική Επετηρίδα, Τιμητικός Τόμος για τον αείμνηστο Αναπληρωτή Καθηγητή Δημήτρη Κοδοσάκη*, εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, Τομ. Α', σελ. 449.
- 19) Chalmers D., Davies G., Monti G. (2010). *European Union Law: Text and Materials*. Cambridge University Press, Second Edition.
- 20) Chalmers D., Hadjiemmanuil C., Monti G., Tomkins A. (2006). *European Union Law: Text and Materials*. Εκδ. Cambridge.
- 21) Chamberlin E. (1962). *Theory of Monopolistic Competition*. Harvard University Press.
- 22) Christianos V. (2022). *Effets pervers du droit européen de la consommation. Le droit européen de la consommation au XXIe siècle. État des lieux et perspectives*, 1ère edition, Bruyant.
- 23) Clark J. (1940). Toward a Concept of Workable Competition. *American Economic Review*, XXX (Ιούλιος), σελ. 241-256.
- 24) Clarysse, B., Wright, M., Van de Velde, E. (2011). Entrepreneurial Origin, Technological Knowledge and the Growth of Spin-Off Companies. *Journal of Management Studies*, Τόμ. 48, σελ. 1420-1442.
- 25) Coase R. (1960). The Problem of Social Cost. *The Journal of Law & Economics*, Τόμ. 3, σελ. 1-44, ιδίως σελ. 6.
- 26) Coccia M. (2018). World-System Theory: A Sociopolitical Approach to Explain World Economic Development in a Capitalistic Economy (January 14, 2019). *Journal of Economics and Political Economy*, Τόμ. 5 (4), σελ. 459-465.
- 27) Cournot A. (1897). *Researches into the Mathematical Principles of the Theory of Wealth*. Μετάφραση N.T. Bacon, Νέα Υόρκη, Εκδ. Macmillan Co.
- 28) Cowles M., Davis C. (1982). On the Origins of the .05 Level of Statistical Significance. *American Psychologist*, Τομ. 37, 5, σελ. 553-558.
- 29) Craig P., De Burca G. (2008). *EU LAW, Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 4η έκδοση.
- 30) Crotti A. (1977). *Trading under EEC und U.S. Antitrust Laws*. London.
- 31) De las Heras B., Rodriguez T. (2006). Global markets, global corporations: How European competition policy responds to globalization. In: *European Responses to Globalization: Resistance, Adaptation and Alternatives Contemporary Studies in Economic and Financial Analysis*, Elsevier Ltd, Τόμ. 88, σελ. 65-92.
- 32) Deffains B., D'Ormesson O., Perroud T. (2020). *Competition Policy and Industrial Policy: for a reform of European Law*. ROBERT SCHUMAN FOUNDATION.
- 33) Delouka - Inglessi C. (2003). Consumer protection in the global electronic marketplace. Are Laws still necessary? *Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Αποστόλου Λάζαρη*, Τόμ. Α', Εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 119 επ.

- 34) Dervitsiotis K. (2001). Emerging elements of a world view for sustainable quality. *Total Quality Management*, Τόμ. 12 (7-8), σελ. 817–824.
- 35) Devlin A. (2007). A Proposed Solution to the Problem of Parallel Pricing in Oligopolistic Markets. *Stanford Law Review*, Τομ. 59 (4), σελ. 1111–1151.
- 36) Diamantopoulos A. (1991). Pricing: Theory and Evidence - A Literature Review. Περιεχόμενο στο Baker M.J., *Perspectives on Marketing Management*, εκδ. Wiley, Λονδίνο, σελ. 61-193.
- 37) Di Matteo L., Dhooge L. (2006). *International Business Law: A Transactional Approach*. Thomson/Southwestern.
- 38) Donaldson T., Walsh J. (2015). Toward a theory of business. *Research in Organizational Behavior*, Τόμ. 35, σελ. 181-207.
- 39) Draganova D., Mykhailova N. (2015). Wine tourism is a concrete example of a niche market. *National University of Food Technologies – Ukraine*.
- 40) Drucker P. (1991). Reckoning with the Pension Fund Revolution. *Harvard Business Review*, Τόμ. 106, σελ. 114.
- 41) Edwards C. (1955). Conglomerate bigness as a source of power. *National Bureau of Economic Research Inc, Business concentration and price policy*, σελ. 331-359.
- 42) Ezrachi A. (2016). *EU Competition Law - An Analytical Guide to the Leading Cases*, 5η έκδοση.
- 43) Faull J., Nikpay A. (2014). *The EU Law of Competition*, 3rd ed. Oxford.
- 44) Field A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage, 3rd edition.
- 45) Fotis P., Polemis M. (2011). The use of economic tools in merger analysis: Lessons from US & EU experience, *European Competition Journal*, Τόμ. 7, (2), σελ. 323-347.
- 46) Freeman R. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Pitman, Boston.
- 47) Friedman M. (1953). *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- 48) Gabison G., Kokkoris I., Pahari N. (2021). Inability-to-Pay Fine Reductions in European Cartel Cases. *Kluwerlawonline, World Competition, Law and Economic Review*, Τομ. 44 (2), σελ. 127.
- 49) Garvin D. (1984). What Does 'Product Quality' Really Mean?. *MIT Sloan Management Review* 26 (1).
- 50) Georgopoulos N., Kopanaki E., Karvela P. (2018). From traditional interorganisational systems to cloud-based solutions: The impact on supply chain flexibility. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, Τόμ. 28 (4), σελ. 334-353.
- 51) Georgopoulos N., Kopanaki E., Karvela P. (2021). Challenges and Opportunities of Cloud Adoption in Supply Chain Management: A SWOT Analysis Model. *Journal of System and Management Sciences*, Τομ. 11 (3), σελ. 215-234, DOI:10.33168/JSMS.2021.0311.
- 52) Gerard G., Martine H., Pentland A. (2014). Big Data and Management. *Academy of Management Journal*, Τόμ. 57 (2), σελ. 321-326.
- 53) Goold M., Campbell A. (1998). Desperately Seeking Synergy. *Harvard Business Review*, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος.
- 54) Gorman G., Hanlon D., King W. (1997). Some Research Perspectives on Entrepreneurship Education, Enterprise Education and Education for Small Business Management: A Ten-Year Literature Review. *International Small Business Journal*, Τόμ. 15 (3), σελ. 56-77.
- 55) Gormsen L. (2007). The Conflict between Economic Freedom and Consumer Welfare in the Modernization of Article 82 EC. *European Competition Journal*, Τόμ. 3, σελ. 329 επ.
- 56) Greenwood J., Smith B. (1997). Financial markets in development, and the development of financial markets. *Journal of Economic Dynamics and Control*, Τόμ. 21 (1), σελ. 145-181.
- 57) Hair F., Bush P., Ortinau J. (2003). *Marketing Research within a Changing Information Environment*. New York: McGraw-Hill Irwin, 3rd edition.

- 58) Hair F., Black C., Babin J., Anderson E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. Εκδ. Pearson Prentice Hall (7th ed.), New Jersey.
- 59) Hamilton W. (1964). The genetical evolution of social behaviour I. *Journal of Theoretical Biology*, Τόμ. 7 (1).
- 60) Harrington H. (1991). Improving business processes. *The TQM Magazine*, Τόμ. 3 (1).
- 61) Hawtrey R. (1925). *The Economic Problem*. Longmans, Green & Co.
- 62) Hicks J. (1969). *A theory of economic history*. Clarendon Press, Oxford.
- 63) Hofmann A., Oldehaver, G. (2016). Vertically Linked Industries, Product Quality and Minimum Quality Standards. *German Economic Review*, Τόμ. 17, σελ. 92-103.
- 64) Hull. R., Avey, N. (2007). The “Big Three” Of The Auto Industry: Analyzing And Predicting Performance. *Mountain Plains Journal of Business and Technology*, Τόμ. 8 (1).
- 65) Hurst E., Pugsley B. (2011). What do Small Businesses Do?, *Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program, The Brookings Institution*, Τόμ. 43 (2), σελ. 73-142.
- 66) Jenny F. (2016). The Institutional Design of Competition Authorities: Debates and Trends. *International Law and Economics*, in: Frederic Jenny & Yannis Katsoulacos (ed.), *Competition Law Enforcement in the BRICS and in Developing Countries*, εκδ. Springer, σελ. 1-57.
- 67) Johnson A., Wichern W. (2007). *Applied Multivariate Correspondence Analysis*. Εκδ. Prentice-Hall (6th ed), New Jersey.
- 68) Jost T., Blount S., Pfeffer J. & Hunyady G. (2003). Fair market ideology: Its cognitive-motivational underpinnings. *Research in Organizational Behavior*, Τόμ. 25, σελ. 53-91.
- 69) Kahn C., Winton, A. (1998). Ownership Structure, Speculation, and Shareholder Intervention. *The Journal of Finance*, Τόμ. 53 (1), σελ. 99–129.
- 70) Kanter R. (1989). The New Managerial Work. *Harvard Business Review*, Τόμ. 66, σελ. 85-92.
- 71) Kanter R. (1994). Collaborative Advantage: The Art of Alliances. *Harvard Business Review*, Τόμ. 72 (4), σελ. 96 - 108.
- 72) Kantzevach E., Kruger R., Kottmann E. (1995). *New Industrials Economics and Experiences from European Merger Controll*. Office for Official Publications of the European Communities.
- 73) Kaplan R. (2009). Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard. *Handbooks of Management Accounting Research*, Editor(s): Christopher S. Chapman, Anthony G. Hopwood, Michael D. Shields, Elsevier, Τόμ. 3, σελ. 1253-1269.
- 74) Karydis G. (2003). Le principe de l’ “opérateur économique privé”, critère de qualification des mesures étatiques, en tant qu’aides d’Etat, au sens de l’article 8 par. 1 du traité CE. *Revue Trimestrielle de droit Européen*, Τόμ. 39 (3), σελ. 389-413.
- 75) Katsoulacos Y., Ulph D. (2009). On optimal legal standards for Competition Policy: A general welfare-based analysis. *The Journal of Industrial Economics*, Τόμ. 57 (3), σελ. 410-437.
- 76) Kegel G. (1995). *Internationales Privatrecht*. München: Beck, σελ. 416 επ.
- 77) Keynes J. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*. London McMillan and Co LTD.
- 78) Kondratieff N. (1926). Die langen Wellen der Konjunktur. *Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. Σελ. 573-609.
- 79) Koo C., Xiang Z., Gretzel U., Sigala M. (2021). Artificial intelligence (AI) and robotics in travel, hospitality and leisure. *Electronic markets*, Τόμ. 31 (3), σελ. 473-476.
- 80) Kotler P., Wong V., Saunders J., Armstrong G. (2001). *Principles of Marketing*. Εκδ. Pearson Education Limited.

- 81) Kreps D., Wilson R. (1982). Reputation and imperfect information. *Journal of Economic Theory*, Τόμ. 27, τεύχος 2, σελ. 253-279.
- 82) Kunz W., Aksoy L., Bart Y., Heinonen K., Kabadayi S., Ordenes F., Sigala M., Diaz D., & Theodoulidis B. (2017). Customer engagement in a Big Data world. *Journal of Services Marketing*, Τόμ. 31 (2), σελ. 161-171.
- 83) Lafontaine F., Slade M. (2008). Exclusive Contracts and Vertical Restraints: Empirical Evidence and Public Policy. *Handbook of Antitrust Economics*.
- 84) Lenaerts K., Van Nuffel P. (2011). European Union Law. Sweet & Maxwell, παρ. 7-007, σελ. 111.
- 85) Lewin K. (1947). Frontiers in group dynamics: Concept, method and reality in social science; social equilibria and social change. *Human Relations*, 1, σελ. 5-41.
- 86) Lianos I. (2007). *La transformation du droit de la concurrence par le recours à l'analyse économique*. Athens: Ant. Sakkoulas / Brussels: Bruylant.
- 87) Lianos I. (2019). Polycentric Competition Law. *Current Legal Problems*, σελ. 3.
- 88) Lindblom T., Von Koch C. (2002). Cross-Border Bank Mergers and Acquisitions in the EU. *Service Industries Journal*, Τόμ. 22 (4), σελ. 41-72.
- 89) Linden G., Teece, D. (2018). Conglomerates. In: Augier, M., Teece, D.J. (eds) *The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management*. Palgrave Macmillan, London.
- 90) Lindsay A., Downs D., Lunn K. (2003). Business processes—attempts to find a definition, *Information and Software Technology*, Τόμ. 45 (15), σελ. 1015-1019,
- 91) Livas C., Skotis A. (2022). Factors affecting the impact of text message advertising. *International Journal of Internet Marketing and Advertising*, Τόμ. 16 (3), σελ. 230-256.
- 92) Lorca F. (2009). Microsoft Corporation vs. The U.S. Court of Justice and the European Community. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, Τόμ. 9, τεύχος 10, σελ. 6 επ.
- 93) Lott J., Roberts R. (1991). A Guide to the Pitfalls of Identifying Price Discrimination, *Economic Inquiry*, Τόμ. 29 (1), σελ. 14-23.
- 94) Luhn H. (1958). A business intelligence system. *IBM Journal of Research and Development*, Τόμ. 2 (4), σελ. 314–319.
- 95) Malhotra K., Birks F. (2007) *Marketing Research: An Applied Approach* (3rd ed). Harlow: Financial Times Prentice Hall.
- 96) Malliaris A. (2016). From Asset Price Bubbles to Liquidity Traps. Εκδ. Oxford University Press, In: Malliaris A. G., Shaw L., Shefrin, H. (editors). *The Global Financial Crisis and its Aftermath: Hidden Factors in the Meltdown*, New York.
- 97) Martin J., Eisenhardt K. (2001). Exploring Cross-Business Synergies. *Academy of Management Proceedings*, H1–H6.
- 98) Martin S. (1993). *Industrial Economics: Economic Analysis and Public Policy*. Εκδ. Prentice Hall.
- 99) Martynova M., Renneboog L. (2008). A Century of Corporate Takeovers: What Have We Learned and Where Do We Stand? (previous title: *The History of M&A Activity Around the World: A Survey of Literature*). *Journal of Banking and Finance*.
- 100) Mason E. (1957). Workable Competition Versus Workable Monopoly. *Economic Concentration and the Monopoly Problem*. Cambridge, Κεφ. 18, σελ. 382 επ.
- 101) McClave T., Benson G., Sincich T. (2005). *Statistics for Business and Economics*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 9th edition.
- 102) McGowan L. (1998). Protecting competition in a global market: the pursuit of an international competition policy. *European Business Review*, Τόμ. 98 (6), σελ. 328-339.

- 103) Meade E. (1955). *The Theory of Customs Unions*. North Holland Publishing Co., Amsterdam, σελ. 34-41.
- 104) Mestmäcker, E.-J. (2012). *Wettbewerbsfreiheit und Wohlfahrt (Freedom of Competition and Welfare)*. ORDO: Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft. Max Planck Private Law Research Paper No. 12/2, Τόμ. 63, σελ. 429-448.
- 105) Michaelson G. (1988). *Niche marketing in the trenches*. *Marketing Communications*, Τόμ. 13 (6), σελ. 19-24.
- 106) Michalet A. (2000). *Les métamorphoses de la mondialisation, une approche économique*. *La mondialisation du droit*, Loquin E. et Kessedjian C., Litec, σελ. 13.
- 107) Mitchener K., Richardson G. (2020). *Contagion of Fear*. National Bureau of Economic Research Working Papers
- 108) Moravcsik A. (2005). *The European constitutional compromise and the neofunctionalist legacy*. *Journal of European Public Policy*, Τόμ. 12 (2), σελ. 349-386.
- 109) Mortelmans K., Watson S. (1996). *The Notion of Consumer in Community Law: A Lottery?* στο Lonbay, J. (επιμέλεια), *Enhancing the Legal Position of the European Consumer*, BIICL, σελ. 36 έως 57.
- 110) Nash J. (1951). *Non Cooperative Games*. *Annals of Mathematics*, Τόμ. 54, σελ. 286 επ.
- 111) Nicholson W., Snyder C. (2015). *Intermediate Microeconomics and Its Application*. Mason, OH: Thompson/Southwestern 12η έκδοση, σελ. 22
- 112) North C. (1981). *Structure and change in economic history*. W.W. Norton, New York, NY.
- 113) O' Donoghue R., Padilla J. (2013). *The Law and Economics of Article 102 TFEU*. Hart Publishing, second edition, σελ. 125 επ.
- 114) Papadopoulou R.-E. (2022). *Political, Legal and Economic Criteria for Joining the EU: Is There a Hierarchy?* In Perakis M. (editor) *Joining, Staying in, and Leaving the European Union: Legal, Political and Economic Perspectives*, εκδ. Cambridge Scholars Publishing, σελ. 5 επ.
- 115) Papandreu A., Wheeler J. (1954). *Competition and Its Regulation*. Νέα Υόρκη, σελ. 187-206.
- 116) Parrish E., Cassill N., Oxenham W. (2006). *Niche market strategy for a mature marketplace*. *Marketing Intelligence & Planning*, Τόμ. 24 (7), σελ. 694-707.
- 117) Pascale R. (1994). *Intentional breakdowns and conflict by design*. *Strategy & Leadership*, Τόμ. 22 (3), σελ. 12-19
- 118) Pekka-Oikonomou V, Agoraki K. (2017). *Knowledge Management, as a new driving force for competitive advantage*. Τμητικός Τόμος για τον πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή Οικονόμου Γ., εκδ. Πανεπιστημίου Πειραιώς, σελ. 731 επ.
- 119) Peterson S. (1957). *Antitrust and the Classic Model*. *American Economic Review*, XLVII (Μάρτιος), σελ. 60-78
- 120) Pine B. (1999). *Mass Customization: The New Frontier in Business Competition*. Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts.
- 121) Polemis, M., Oikonomou, A. (2018). *Tacit collusion or parallel behaviour in oligopolistic markets? The two faces of Janus*. *European Competition Journal*, Τόμ. 14 (1), σελ. 1-37.
- 122) Porter M. (2008). *On Competition, Updated and Expanded Edition*. Harvard Business Review.
- 123) Posner R. (2003). *Economic Analysis of Law*. New York, Aspen Publishers 6η εκδ.
- 124) Prahalad C.K., Hamel G. (1990). *The core competence of the corporation*. *Harvard Business Review*, Τόμ. 68 (3), σελ. 79-91.
- 125) Prieto C., Bosco D. (2013). *Droit européen de la concurrence. Entente et abus de position dominante*. Bruylant, Brussels.

- 126) Rödl F. (2010). Labour constitution. Bogdandy AV., Bast J. (Επιμέλεια) Principles of European Constitutional Law. Oxford: Hart, σελ. 623.
- 127) Rose V., Bailey D. (2013). Bellamy & Child, European Union Law of Competition. 7th Edition, Oxford University Press.
- 128) Rosemann M., Recker J., Flender C. (2008). Contextualisation of business processes. International Journal of Business Process Integration and Management, Τόμ. 3 (1), σελ. 47-60.
- 129) Ross T. (1984). Winners and Losers under the Robinson-Patman Act. The Journal of Law & Economics, Τόμ. 27 (2), σελ. 243-271.
- 130) Roubier P. (1935). Droits intellectuels ou droits de clientèle. Εκδ. Sirey.
- 131) Russell A. (1981). Creating the Corporate Future: Plan or be Planned For. Edition John Wiley & Sons.
- 132) Saunders M., Lewis P., Thornhill A. (2009). Research Methods for Business Students (5th ed). Harlow: Pearson Education Limited.
- 133) Scherer M. (1979). Industrial Market Structure and Economic Performance. Chicago.
- 134) Schmalensee R., Willing R. (1989). Handbook of Industrial Organization. Εκδ. Elsevier Science.
- 135) Schmitter C. (2005). Ernst B. Haas and the legacy of neofunctionalism. Journal of European Public Policy, Τόμ. 12 (2), σελ. 255-272.
- 136) Scitovsky T. (1960). International Trade and Economic Integration as a Means of Overcoming the Disadvantages of a Small Nation. Economic Con-sequences of the Size of Nations (Proceedings of a Conference held by the International Economic Association), Macmillan, London, σελ. 282 επ.
- 137) Sfakianakis E. (2021). Bankruptcy prediction model for listed companies in Greece. Investment Management and Financial Innovations, Τόμ. 18 (2), σελ. 166-180.
- 138) Simon A. (1979). Rational Decision Making in Business Organizations. American Economic Review, Τόμ. 69 (4), σελ. 493-513.
- 139) Skidelsky R. (1992). John Maynard Keynes: Volume 2: The Economist as Savior, 1920-1937. London: Macmillan.
- 140) Sosnick H. (1958). A Critique of Concepts of Workable Competition. The Quarterly Journal of Economics, Τόμ. 72 (3), σελ. 380-423.
- 141) Sterman J. (2002). System Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World. Massachusetts Institute of Technology. Engineering Systems Division.
- 142) Sutton J. (2007). Sunk Costs and Market Structure. Price Competition, Advertising, and the Evolution of Concentration. The MIT Press.
- 143) Sy W. (2016). Capitalism and Economic Growth Across the World.
- 144) Szczepański M. (2019) EU competition policy. Key to a fair single Market. European Parliamentary Research Service
- 145) Tenreiro, M. (1997). Un code de la consommation ou un code autour du consommateur? Quelques réflexions critiques sur la codification et la notion du consommateur. στο Krämer, L., Micklitz, H.-W., και Tonner, K. (επιμέλεια), Law and diffuse Interests in the European Legal Order. Liber amicorum Norbert Reich, σελ. 349.
- 146) Tosza K. (2009). Efficiencies in Art. 82 EU: An illusory defence? Concurrences: Law & Economics.
- 147) Trimi S., Berbegal-Mirabent J. (2012). Business model innovation in entrepreneurship. International Entrepreneurship and Management Journal, Τόμ. 8, σελ. 449-465.
- 148) Viner J. (1950). The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for International Peace, New York, Chapter 4.
- 149) Walker M. (2017). Behavioural economics: the lessons for regulators. European Competition Journal, Τόμ. 13 (1), σελ. 1-27.

- 150) Wallerstein I. (1974). The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History*, Τόμ. 16 (September), σελ. 387-415.
- 151) Watson G. (1993). Strategic benchmarking: How to rate your company's performance against the world's best. Εκδ. Wiley & Sons.
- 152) Weston J., Mitchell M., Mulherin H. (2004). *Takeovers, Restructuring, and Corporate Governance*. 4th edition, Upper Saddle River, N. J.: Pearson Prentice Hall.
- 153) Wish R. (2008). *Competition Law*. Εκδ. Oxford University Press.
- 154) Yntema T. (1941). Competition as a Norm of Economic Behavior. *Journal of Business*, XIV (Ιούλιος), σελ. 271-276
- 155) Yu D. (2022). The Impact of Business Intelligence in the Era of Big Data on Business Data Analysis. *Proceedings of the 7th International Conference on Economy, Management, Law and Education (EMLE 2021)*, Atlantis Press, σελ. 138-143.

Ι.3. ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- 1) Alpha Bank (2007). Αγορά και ρυθμιστικό πλαίσιο: Μία σχέση άκρως ανταγωνιστική! *Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 101.
- 2) Alpha Bank (2008). Ο κόσμος είναι ενιαίος: αγορά ανταγωνισμός και κράτος στο νέο περιβάλλον. *Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 104.
- 3) American Productivity and Quality Center (APQC) (1993). *The Benchmarking Management Guide*. Εκδ. Productivity Press.
- 4) British Standards Institution (1993). BS 6143 Part 2 - Guide to the Economics of Quality. Part 2 - Prevention, appraisal and failure model.
- 5) COM (2003) 27 τελικό. Πράσινη Βίβλος - Για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη.
- 6) COM (2014) 449 τελικό. Λευκή Βίβλος: Προς έναν αποτελεσματικότερο έλεγχο των συγκεντρώσεων στην Ε.Ε.
- 7) COM (2015) 080 τελικό. Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική Ενεργειακή Ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή.
- 8) COM (2015) 550 τελικό. Αναβάθμιση της ενιαίας αγοράς: περισσότερες ευκαιρίες για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.
- 9) COM (2017) 142 τελικό. Πρόταση Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την παροχή αρμοδιοτήτων στις αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών ώστε να επιβάλλουν αποτελεσματικότερα τους κανόνες και για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, Κεφάλαιο V.
- 10) COM (2019) 640 τελικό. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.
- 11) COM (2021) 713 τελικό. Μια πολιτική ανταγωνισμού κατάλληλη για νέες προκλήσεις.
- 12) COM (2022) 283 τελικό. Έκθεση προόδου σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για τη βιοοικονομία. Ευρωπαϊκή πολιτική για τη βιοοικονομία: απογραφή και μελλοντικές εξελίξεις.
- 13) European Central Bank (2005). *Competitiveness and Export performance of the Euro Area*. ECB Occasional Paper Series, Τόμ. 30, Ιούνιος.
- 14) Federal Trade Commission (2008). Horizontal Merger Investigation Data, Fiscal Years 1996-2007, <http://www.ftc.gov/os/2008/12/081201hsrmergerdata.pdf>.
- 15) Global Competitiveness Report Special Edition (2020). *How Countries are Performing on the Road to Recovery*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.weforum.org.

- 16) Krugman P., Από τον Σμιθ στον Κέινς και πάλι πίσω (Μερ.1ο). Άρθρο, διαθέσιμο στο e-class {Ενότητα Οικονομική των Επιχειρήσεων – Managerial Economics} Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- 17) Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2009). *OECD Strategic Response to the Financial and Economic Crisis – Contributions to the global effort*.
- 18) Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2017). *Competition Issues in Aftermarkets - Note from the European Union*, DAF/COMP/WD(2017)3, της 21-23.06.2017.
- 19) Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2018). *Competition Law and Policy in Greece – A Peer Review Report by the Secretariat*. DAF/COMP/WD(2018)3/FINAL, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του ΟΟΣΑ.
- 20) U.S. Bureau of Labor Statistics (2019). Employment by Major Industry Sector. Employment Projections, 4 Σεπτεμβρίου 2019.
- 21) Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας, ΕΕ C 11 της 14.01.2011, σελ. 1 έως 72.
- 22) Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης, ΕΕ C 101 της 27.04.2004, σελ. 81 έως 96.
- 23) Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, ΕΕ C 372 της 09.12.1997, σελ. 5 έως 13.
- 24) Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 101 παράγραφος 1 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ανακοίνωση de minimis), ΕΕ C 291 της 30.08.2014, σελ. 1 έως 4.
- 25) Εγκυκλοπαίδεια BRITANNICA (2010).
- 26) Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (2022). Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Β' τρίμηνο 2022, Δελτίο Τύπου της 15.09.2022.
- 27) Ελληνικό Κέντρο Benchmarking (2004). <https://www.urenio.org/benchmark/el/index.html>
- 28) ΕπΑντ (2020). *Συζήτηση Εργασίας σε θέματα Βιωσιμότητας και Δικαίου του Ανταγωνισμού*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.epant.gr/enimerosi/gyiis-antagonismos-viosimi-anartyksi.html>.
- 29) ΕπΑντ (2023). *Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του Άρθρου 1Α Ν 3959/2011*. Ιανουάριος.
- 30) Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012). Η συμμόρφωση μετράει. Τι μπορούν να βελτιώσουν οι επιχειρήσεις για να τηρούν τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 31) Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2016). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Ανταγωνισμός*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.
- 32) Κάμπης Δ. (2021). Οικονομική των Επιχειρήσεων. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Εισαγωγικό Σημείωμα Μαθήματος.
- 33) Κάμπης Δ. (2021). Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Φάκελος Μαθήματος διαθέσιμος στο e-class του Πανεπιστημίου Πειραιώς.
- 34) Κάμπης Δ. (2022). Αποτίμηση, Συγχωνεύσεις και Εξαγορές Επιχειρήσεων. 1η Διάλεξη Μαθήματος: Εισαγωγικά θέματα περί εταιρικών μετασχηματισμών. Διαθέσιμο στο e-class του μαθήματος στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- 35) Κάμπης Δ. (2022). Οικονομική των επιχειρήσεων - Managerial Economics. Σημειώσεις Μαθήματος ελεύθερες διαθέσιμες στο e-class του μαθήματος. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- 36) Κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23 παράγραφος 2 σημείο α) του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003, ΕΕ C 210 της 01.09.2006, σελ. 2 έως 5.

- 37) Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων ΕΕ C 31 της 05.02.2004, σελ. 5 έως 18.
- 38) Κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς, ΕΕ C 248 της 30.06.2022, σελ. 1.
- 39) Κατσουλάκος Γ. (2015). Μικροοικονομικά και Αρχές Μικροοικονομικής Πολιτικής. Σημειώσεις Πανεπιστημιακών παρουσιάσεων στο ΜΠΣ (για Στελέχη) σε Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Χρηματοοικονομικά, διαθέσιμες στο e-class του ΟΠΑ.
- 40) Κιουλάφας Κ. (2010). Προσδιορισμός Νεκρού σημείου - Break Even Analysis. Παρουσίαση διαθέσιμη στο e-class του ΕΚΠΑ.
- 41) Κορρές Γ. (2022). Οικονομική Ι. Διάλεξη 6η, Σημειώσεις στο e-class του Πανεπιστημίου Αιγαίου.
- 42) Κωδικοποιημένη Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για θέματα δικαιοδοσίας βάσει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, 2008/C 95/01, παρ. 83.
- 43) Λαγοδήμος Α. (2006). Διοίκηση Παραγωγικών Διαδικασιών. Σημειώσεις Παραδόσεων ΜΠΣ ΔΕ – ΔΟΠ.
- 44) Λαγοδήμος Α. (2007). Συστήματα Διασφάλισης Ποιότητας. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις.
- 45) Λαγοδήμος Α. (2022). Συστήματα Εφοδιαστικής και Φυσικής Διανομής. Σημειώσεις Παραδόσεων Μαθήματος, Πειραιάς.
- 46) Λιβιεράτος Α. (2022) Ανταγωνιστική Στρατηγική. Σημειώσεις μαθήματος διαθέσιμες στο e-class του ΕΚΠΑ.
- 47) Μπενεττάτου Κ. (2018). Η εφαρμογή της Οικονομικής Ανάλυσης σε Υποθέσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Παρουσίαση της Προϊσταμένης της Α' Διεύθυνσης Οικονομικής Τεκμηρίωσης της ΕπΑντ. Παρουσίαση ΕΡΛΟ.
- 48) ΟΟΣΑ (2010). Αρχές Αξιολόγησης Συνθηκών Ανταγωνισμού. Έκδοση 2.0.
- 49) Πέκκα-Οικονόμου Β. (2009). Πανεπιστημιακές Παραδόσεις/Φυλλάδιο Εργασίας. ΜΠΣ Πανεπιστημίου Πειραιώς MBA/TQM.
- 50) Περιοδικό Fortune Global 500 (2022).
- 51) Πισσαρίδης Χ., Βαγιανός Δ., Βέττας Ν., Μεγήρ Κ. (2020). Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία. Τελική Έκθεση. Μελέτη παραδοθείσα στο Υπ. Ανάπτυξης την 14.11.2020.
- 52) Πολέμης Μ. (2022). Μάθημα: Το Οικονομικό Σύστημα-Οικονομικά και Δίκαιο της Ρυθμιστικής Πολιτικής του Κράτους. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις ΜΠΣ «Δίκαιο και Οικονομία», Σημειώσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού, Παν. Πειραιώς.
- 53) Πουρλιάρος Ν. (2021). ED TECH Κοντά στο κλικ κι η γνώση. Περιοδικό FORTUNE GREECE.
- 54) Ράπανος Β. (2008). Σημειώσεις για εισαγωγή στο μάθημα οικονομικής πολιτικής.
- 55) Στοιχεία της ελληνικής οικονομίας δημοσιευμένα στην ιστοσελίδα του Ανεξάρτητου μη κερδοσκοπικού Οργανισμού Έρευνας και Ανάλυσης «διαΝΕΟσις»: [HTTPS://WWW.DIANEOSIS.ORG/CRISIS-MONITOR/](https://www.dianeosis.org/crisis-monitor/)
- 56) Συμβούλιο της Ευρώπης (2019). Συνοπτική παρουσίαση του εγγράφου εργασίας του ΟΟΣΑ με τίτλο «Δημιουργώντας ευκαιρίες για ανθρώπινη ευημερία και οικονομική ανάπτυξη». Έγγραφο 10414/19 ADD 1, 21 Ιουνίου 2019.
- 57) Τήνιος Π. (2022). Γήρανση του πληθυσμού και ασφαλιστική οικονομία. Φάκελος Σημειώσεων, Παν. Πειραιώς, 2η ενότητα.
- 58) Τσελεκούνης Μ. (2022). Μικροοικονομική Θεωρία – Μονοπώλιο. Σημειώσεις / Παρουσίαση Μαθήματος, διαθέσιμες στο e-class Πανεπιστημίου Πειραιώς.

II. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

II.1. ΔΕΕ (Αποφάσεις, Διατάξεις και Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέως του ΔΕΕ)

- 1) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-56/65, Societe Technique Miniere, ECLI:EU:C:1966:38.
- 2) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-14/68, Walt Wilhelm, ECLI:EU:C:1969:4.
- 3) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-48/69, Imperial Chemical Industries Ltd, ECLI:EU:C:1972:70.
- 4) Απόφαση στην υπόθεση C-22/71, Béguelin Import Co, ECLI:EU:C:1971:113.
- 5) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-6/72, Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc., ECLI:EU:C:1973:22.
- 6) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/73 και C-7/73, Istituto Chemioterapico Italiano S.p.A, ECLI:EU:C:1974:18.
- 7) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-127/73, Belgische Radio en Televisie και société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs κατά SV SABAM, ECLI:EU:C:1974:25.
- 8) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-71/74, Frubo, ECLI:EU:C:1975:61.
- 9) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-26/75, General Motors Continental NV, ECLI:EU:C:1975:150.
- 10) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-43/75, Defrenne κατά SABENA, ECLI:EU:C:1976:56.
- 11) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-26/76, Metro SB-Großmärkte GmbH & Co. KG, ECLI:EU:C:1977:167.
- 12) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-27/76, United Brands Company, ECLI:EU:C:1978:22.
- 13) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-136/79, National Panasonic (UK) Limited, ECLI:EU:C:1980:169.
- 14) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-155/79, AM & S Europe Limited, ECLI:EU:C:1982:157.
- 15) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-100/80 έως C-103/80, SA Musique Diffusion Française, ECLI:EU:C:1983:158.
- 16) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-322/81, Michelin, ECLI:EU:C:1983:313.
- 17) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-231/83, Cullet v Leclerc, ECLI:EU:C:1985:29.
- 18) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-142/84 και C-156/84, British-American Tobacco Company Ltd, ECLI:EU:C:1987:490.
- 19) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-226/84, British Leyland Public Limited Company, ECLI:EU:C:1986:421.
- 20) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-311/84, Centre belge d'études de marché - Télémarketing (CBEM), ECLI:EU:C:1985:394.
- 21) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-45/85, Verband der Sachversicherer e.V., ECLI:EU:C:1987:34.
- 22) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 και C-125/85 έως C-129/85, A. Ahlström Osakeyhtiö, ECLI:EU:C:1993:120.
- 23) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-267/86, Pascal Van Eycke, ECLI:EU:C:1988:427.
- 24) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-238/87, AB Volvo v Erik Veng (UK) Ltd, ECLI:EU:C:1988:477.
- 25) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-374/87, Orkem, ECLI:EU:C:1989:387.
- 26) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-260/89, EPT, ECLI:EU:C:1991:254.
- 27) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-305/89, Ιταλία κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:1991:142.
- 28) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-2/91, Meng, ECLI:EU:C:1993:885.
- 29) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-185/91, Bundesanstalt für den Güterfernverkehr v Gebrüder Reiff GmbH, ECLI:EU:C:1993:886.
- 30) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-241/91 P και C-242/91 P, Radio Telefis Eireann (RTE) και Independent Television Publications Ltd (ITP), ECLI:EU:C:1995:98.
- 31) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-49/92 P, Anic Participazioni, ECLI:EU:C:1999:356.
- 32) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-235/92 P, Montecatini SpA, ECLI:EU:C:1999:362.

- 33) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-275/92, Her Majesty's Customs and Excise κατά Gerhart Schindler, ECLI:EU:C:1994:119.
- 34) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-364/92, SAT Fluggesellschaft, ECLI:EU:C:1994:7.
- 35) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-401/92 και C-402/92, Baudžiamosios bylos prieš Tankstation 't Heukske vof ir J. B. E. Boermans, ECLI:EU:C:1994:220.
- 36) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-68/94 και C-30/95, Société commerciale des potasses et de l'azote (SCPA), ECLI:EU:C:1998:148.
- 37) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-7/95 P, John Deere Ltd, ECLI:EU:C:1998:256.
- 38) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-210/96, Gut Springenheide GmbH και Rudolf Tusky, ECLI:EU:C:1998:369.
- 39) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-395/96 P και C-396/96 P, Compagnie Maritime Belge Transports SA, ECLI:EU:C:2000:132.
- 40) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-126/97, Eco Swiss, ECLI:EU:C:1999:269.
- 41) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-251/97, Γαλλική Δημοκρατία κατά ΕΕ, ECLI:EU:C:1999:480.
- 42) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-303/97, Verbraucherschutzverein e V v. Sektkellerei G.C. Kessler GmbH und Co, ECLI:EU:C:1999:35.
- 43) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-180/98 έως C-184/98, Pavel Pavlov, ECLI:EU:C:2000:428.
- 44) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-297/98 P, SCA Holding Ltd, ECLI:EU:C:2000:633.
- 45) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-298/98 P, Metsä-Serla Sales Oy, ECLI:EU:C:2000:634.
- 46) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-274/99 P, Connolly κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:2001:127.
- 47) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-453/99, Courage Ltd v Bernard Crehan, ECLI:EU:C:2001:465.
- 48) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-94/00, Roquette Frères, ECLI:EU:C:2002:603.
- 49) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-112/00, Eugen Schmidberger, ECLI:EU:C:2003:333.
- 50) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland A/S, ECLI:EU:C:2004:6.
- 51) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-83/01 P, Chronopost SA κ.λπ., ECLI:EU:C:2003:388.
- 52) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-36/02, Omega Spielhallen -und Automatenaufstellungs- GmbH, ECLI:EU:C:2004:614.
- 53) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-57/02 P, Compañía española para la fabricación de aceros inoxidables SA (Acerinox), ECLI:EU:C:2005:453.
- 54) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-12/03 P, Tetra Laval BV, ECLI:EU:C:2005:87.
- 55) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-21/03 και C-34/03, Fabricom SA, ECLI:EU:C:2005:127.
- 56) Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Jacobs της 28.10.2004 στην υπόθεση C-53/03, Syfait, ECLI:EU:C:2004:673.
- 57) Διάταξη ΔΕΕ στην υπόθεση C-250/03, Mauri, ECLI:EU:C:2005:96.
- 58) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-95/04 P, British Airways plc, ECLI:EU:C:2007:166.
- 59) Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως Juliane Kokott της 23.02.2006 στην υπόθεση C-95/04 P, British Airways plc, ECLI:EU:C:2006:133.
- 60) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-113/04 P, Technische Unie BV, ECLI:EU:C:2006:593.
- 61) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-125/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, ECLI:EU:C:2006:592.
- 62) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-289/04 P, Showa Denko KK, ECLI:EU:C:2006:431.

- 63) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεδिकाσθειίες υποθέσεις C-295/04 έως C-298/04, Vincenzo Manfredi, ECLI:EU:C:2006:461.
- 64) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-405/04 P, Sumitomo Metal Industries Ltd και Nippon Steel Corp., ECLI:EU:C:2005:812.
- 65) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-238/05, Asnef-Equifax, ECLI:EU:C:2006:734.
- 66) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-328/05 P, SGL Carbon AG, ECLI:EU:C:2007:277.
- 67) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-341/05, Laval un Partneri Ltd, ECLI:EU:C:2007:809.
- 68) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-446/05, Doulamis, ECLI:EU:C:2008:157.
- 69) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεδिकाσθειίες υποθέσεις C-468/06 έως C-478/06, Σωτ. Λέλος και Σία ΕΕ, ECLI:EU:C:2008:504.
- 70) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεδिकाσθειίες υποθέσεις C-501/06 P, C-513/06 P, C-515/06 P και C-519/06 P, GlaxoSmithKline, ECLI:EU:C:2008:738.
- 71) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-202/07 P, France Télécom, ECLI:EU:C:2009:214.
- 72) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-209/07, Beef Industry Development Society Ltd, ECLI:EU:C:2008:643.
- 73) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-441/07 P, Alrosa Company Ltd, ECLI:EU:C:2010:377.
- 74) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-97/08 P, Akzo Nobel NV, ECLI:EU:C:2009:536.
- 75) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-280/08 P, Deutsche Telekom AG, ECLI:EU:C:2010:603.
- 76) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-407/08 P, Knauf Gips KG, ECLI:EU:C:2010:389.
- 77) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-52/09, Konkurrensverket, ECLI:EU:C:2011:83.
- 78) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεδिकाσθειίες υποθέσεις C-201/09 P και C-216/09 P, ArcelorMittal Luxembourg SA, ECLI:EU:C:2011:190.
- 79) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-225/09, Edyta Joanna Jakubowska, ECLI:EU:C:2010:729.
- 80) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-360/09, Pfleiderer AG v Bundeskartellamt, ECLI:EU:C:2011:389.
- 81) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-439/09, Pierre Fabre Dermo-Cosmétique SAS, ECLI:EU:C:2011:649.
- 82) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-17/10, Toshiba Corporation, ECLI:EU:C:2012:72.
- 83) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-124/10 P, Électricité de France (EDF), ECLI:EU:C:2012:318.
- 84) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-89/11 P, E.ON Energie AG, ECLI:EU:C:2012:738.
- 85) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-199/11, Otis NV, ECLI:EU:C:2012:684.
- 86) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-441/11 P, Επιτροπή κατά Verhuizingen Coppens, ECLI:EU:C:2012:778.
- 87) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-56/12 P, European Federation of Ink and Ink Cartridge Manufacturers (EFIM), ECLI:EU:C:2013:575.
- 88) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-295/12 P, Telefónica SA και Telefónica de España SAU, ECLI:EU:C:2014:2062.
- 89) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-557/12, Kone, ECLI:EU:C:2014:1317.
- 90) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-37/13 P, Nexans SA and Nexans France SA, ECLI:EU:C:2014:2030.
- 91) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-108/13, Mac GmbH, ECLI:EU:C:2014:2346.
- 92) Απόφαση ΔΕΕ στις συνεδिकाσθειίες υποθέσεις C-184/13 έως C-187/13, C-194/13, C-195/13 και C-208/13, API-Anonima Petroli Italiana SpA, ECLI:EU:C:2014:2147.
- 93) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-625/13 P, Villeroy & Boch, ECLI:EU:C:2017:52.
- 94) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-23/14, Post Danmark A/S κατά Konkurrencerådet (Post Danmark II), ECLI:EU:C:2015:651, σκ. 47.

- 95) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-143/14, TMK Europe GmbH v Hauptzollamt Frankfurt, ECLI:EU:C:2015:236.
- 96) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-357/14 P, Electrabel SA, ECLI:EU:C:2015:642.
- 97) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-373/14 P, Toshiba Corporation, EU:C:2016:26.
- 98) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-413/14 P, Intel, ECLI:EU:C:2017:632.
- 99) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-90/15 P, Hansen & Rosenthal KG eb GmbH, ECLI:EU:C:2017:123.
- 100) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-524/15, Luca Menci, ECLI:EU:C:2018:197.
- 101) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-177/16, Autortiesību un komunikāciju konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība (AKKA/LAA), ECLI:EU:C:2017:689.
- 102) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-617/17, Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie S.A., ECLI:EU:C:2019:283.
- 103) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-724/17, Skanska Industrial Solutions κ.λπ., ECLI:EU:C:2019:204.
- 104) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-228/18, Gazdasági Versenyhivatal, ECLI:EU:C:2020:265.
- 105) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-435/18, Otis, ECLI:EU:C:2019:1069.
- 106) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-165/19 P, Slovak Telekom, a.s., ECLI:EU:C:2021:239.
- 107) Απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση C-767/19, Επιτροπή κατά Βελγίου, ECLI:EU:C:2020:984.
- 108) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-117/20, bpost SA, ECLI:EU:C:2022:202
- 109) Απόφαση ΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση C-151/20, Nordzucker AG, ECLI:EU:C:2022:203.
- 110) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-377/20, Servizio elettrico Nazionale SpA, ECLI:EU:C:2022:379.
- 111) Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Αθανασίου Ράντου της 09.12.2021 στην υπόθεση C-377/20, Servizio Elettrico Nazionale SpA, ECLI:EU:C:2021:998.
- 112) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-680/20, Unilever Italia Mkt. Operations Srl, ECLI:EU:C:2023:33.
- 113) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-57/21, RegioJet, ECLI:EU:C:2023:6.
- 114) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-163/21, AD and Others v PACCAR Inc, DAF TRUCKS NV, DAF Trucks Deutschland GmbH, ECLI:EU:C:2022:863.
- 115) Απόφαση ΔΕΕ στην υπόθεση C-312/21, Tráficos Manuel Ferrer, ECLI:EU:C:2023:99.

II.2. ΓΔΕΕ

- 1) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-1/89, Rhône-Poulenc SA, ECLI:EU:T:1991:56.
- 2) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-11/89, Shell International Chemical Company Ltd, ECLI:EU:T:1992:33.
- 3) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-68/89, T-77/89 και T-78/89, Società Italiana Vetro SpA, ECLI:EU:T:1992:38.
- 4) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-51/89, Tetra Pak Rausing SA, ECLI:EU:T:1990:41.
- 5) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-2/93, Air France, ECLI:EU:T:1994:55.
- 6) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-34/93, Societe Generale, ECLI:EU:T:1995:46.
- 7) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-310/94, Gruber & Weber, ECLI:EU:T:1998:923.
- 8) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 έως T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij NV, ECLI:EU:T:1999:80.
- 9) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-311/94, BPB de Eendracht NV, ECLI:EU:T:1998:93.
- 10) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-387/94, Asia Motor France SA, ECLI:EU:T:1996:120.
- 11) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-25/95, T-26/95, T-30/95, T-31/95, T-32/95, T-34/95, T-35/95, T-36/95, T-37/95, T-38/95, T-39/95, T-42/95, T-43/95, T-44/95, T-45/95, T-46/95, T-

- 48/95, T-50/95, T-51/95, T-52/95, T-53/95, T-54/95, T-55/95, T-56/95, T-57/95, T-58/95, T-59/95, T-60/95, T-61/95, T-62/95, T-63/95, T-64/95, T-65/95, T-68/95, T-69/95, T-70/95, T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 και T-104/95, Cimenteries CBR, ECLI:EU:T:2000:77.
- 12) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-213/95 και T-18/96, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK), ECLI:EU:T:1997:157.
- 13) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-228/97, Irish Sugar plc, ECLI:EU:T:1999:246.
- 14) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-62/98, Volkswagen AG, ECLI:EU:T:2000:180.
- 15) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-65/98, Van den Bergh Foods, ECLI:EU:T:2003:281.
- 16) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-191/98, Atlantic Container Line AB (TACA), ECLI:EU:T:2003:245.
- 17) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-9/99, HFB Holding, ECLI:EU:T:2002:70.
- 18) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-56/99, Marlines SA, ECLI:EU:T:2003:333.
- 19) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-59/99, Ventouris Group Enterprises SA, ECLI:EU:T:2003:334.
- 20) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-112/99, Métropole télévision (M6), ECLI:EU:T:2001:215.
- 21) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-67/00, T-68/00, T-71/00 και T-78/00, JFE Engineering Corp., formerly NKK Corp., ECLI:EU:T:2004:221.
- 22) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-210/01, General Electric Company, ECLI:EU:T:2005:456.
- 23) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-236/01, Tokai Carbon Co. Ltd, ECLI:EU:T:2004:118.
- 24) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-325/01 DaimlerChrysler AG, ECLI:EU:T:2005:322.
- 25) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-282/02, Cementbouw Handel & Industrie BV, ECLI:EU:T:2006:64.
- 26) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV, ECLI:EU:T:2006:374.
- 27) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-18/03, CD-Contact Data GmbH, ECLI:EU:T:2009:132.
- 28) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-71/03, T-74/03, T-87/03 και T-91/03, Tokai Carbon Co. Ltd, ECLI:EU:T:2005:220.
- 29) Απόφαση ΓΔΕΕ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως) στην υπόθεση T-201/04, Microsoft Corp., ECLI:EU:T:2007:289.
- 30) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-192/06, Caffaro Srl, ECLI:EU:T:2011:278
- 31) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-377/06, Comap SA, ECLI:EU:T:2011:108.
- 32) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-110/07, Siemens AG, ECLI:EU:T:2011:68.
- 33) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-442/08, International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC), ECLI:EU:T:2013:188.
- 34) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-588/08, Dole Food Company Inc. et Dole Germany OHG, ECLI:EU:T:2013:130.
- 35) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-135/09, Nexans France SAS and Nexans SA, ECLI:EU:T:2012:596.
- 36) Απόφαση ΓΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-147/09 και T-148/09, Trelleborg Industrie SAS, ECLI:EU:T:2013:259.
- 37) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-296/09, European Federation of Ink and Ink Cartridge Manufacturers (EFIM), ECLI:EU: T:2011:693.
- 38) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-352/09, Novácke chemické závody a.s., ECLI:EU:T:2012:673.
- 39) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-456/10, Timab Industries and Cie financière et de participations Roullier (CFPR), ECLI:EU:T:2015:296.
- 40) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-208/13, Portugal Telecom SGPS, SA, ECLI:EU:T:2016:368.
- 41) Απόφαση ΓΔΕΕ στην υπόθεση T-612/17, Google LLC and Alphabet Inc, ECLI:EU:T:2021:763.

II.3. ΣτΕ

- 1) ΣτΕ 1216/1975.
- 2) ΣτΕ 412/1999.
- 3) ΣτΕ 1747/2000.
- 4) ΣτΕ 2780/2012.
- 5) ΣτΕ 2007/2013.
- 6) ΣτΕ 3858/2014.
- 7) ΟλΣτΕ 148/2015.
- 8) ΣτΕ 1976/2015.

II.4. ΔεφΑθ

- 1) ΔεφΑθ 2849/1990.
- 2) ΔεφΑθ 5224/1996.
- 3) ΔεφΑθ 2133/1999.
- 4) ΔεφΑθ 2134/1999.
- 5) ΔεφΑθ 2116/2004.
- 6) ΔεφΑθ 1001/2006.
- 7) ΔεφΑθ 2094/2007.
- 8) ΔεφΑθ 1682/2009.
- 9) ΔεφΑθ 2891/2009.
- 10) ΔεφΑθ 559/2010.
- 11) ΔεφΑθ 901/2010.
- 12) ΔεφΑθ 2017/2010.
- 13) ΔεφΑθ 869/2013.
- 14) ΔεφΑθ 3675/2013.
- 15) ΔεφΑθ 1799/2015.
- 16) ΔεφΑθ 4771/2015.
- 17) ΔεφΑθ 1076/2016.
- 18) ΔεφΑθ 2458/2017.
- 19) ΔεφΑθ 1611/2020.
- 20) ΔεφΑθ 193/2021.
- 21) ΔεφΑθ 2694/2021.

II.5. Ευρωπαϊκής Επιτροπής

- 1) Απόφαση της Επιτροπής 94/735/ΕΚ της 14ης Οκτωβρίου 1994 περί επιβολής προστίμου δυνάμει του άρθρου 15 παράγραφος 1 στοιχείο γ) του κανονισμού αριθ. 17 του Συμβουλίου στην Akzo Chemicals BV, ΕΕ L 294 της 15.11.1994, σελ. 31 έως 35.
- 2) Απόφαση της Επιτροπής 94/894/ΕΚ της 13ης Δεκεμβρίου 1994 σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (IV/32.490 - Eurotunnel), ΕΕ L 354 της 31.12.1994, σελ. 66 έως 74
- 3) Απόφαση της Επιτροπής 96/438/ΕΚ της 5ης Ιουνίου 1996 σχετικά με τη διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της συνθήκης ΕΚ (IV/34.983 - FENEX), ΕΕ L 181 της 20.07.1996, σελ. 28 έως 36.

- 4) Απόφαση της Επιτροπής 98/190/EK, της 14ης Ιανουαρίου 1998, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 86 της συνθήκης EK [Υπόθεση IV/34.801 (FAG - Flughafen Frankfurt/Main AG)], EE L 72 της 11.03.1998, σελ. 30 έως 50.
- 5) Επιστολή της Επιτροπής περί Απόρριψης της καταγγελίας της 22ας Σεπτεμβρίου 1999 στην υπόθεση IV/34.330 - Pelikan/Kyocera.
- 6) Απόφαση της Επιτροπής 1999/60/EK της 21ης Οκτωβρίου 1998 σχετικά με διαδικασία κινηθείσα βάσει του άρθρου 85 της συνθήκης EK (υπόθεση IV/35.691/E-4 - Καρτέλ προμονωμένων σωλήνων), EE L 24 της 30.01.1999, σελ. 1 έως 70.
- 7) Απόφαση της Επιτροπής 2002/742/EK της 5ης Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 81 της συνθήκης EK και του άρθρου 53 της συμφωνίας EOX (Υπόθεση COMP/E-1/36.604 - Κιτρικό οξύ), EE L 239 της 06.09.2002, σελ. 18 έως 65.
- 8) Απόφαση της Επιτροπής 2003/383/EK, της 2ας Οκτωβρίου 2002, σχετικά με την κρατική ενίσχυση C 44/01 (ex NN 147/98) την οποία χορήγησε η Γερμανία στην εταιρεία Technische Glaswerke Ilmenau GmbH, EE L 140 της 06.06.2003, σελ. 30 έως 44.
- 9) Απόφαση της Επιτροπής 2004/104/EK της 27ης Νοεμβρίου 2002, σχετικά με διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης EK και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον EOX (Υπόθεση COMP/E-1/37.978/Μεθυλογλυκαμίνη), EE L 38 της 10.02.2004, σελ. 18 έως 46.
- 10) Απόφαση της Επιτροπής 2005/349/EK, της 10ης Δεκεμβρίου 2003, σχετικά με διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης EK και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον EOX (Υπόθεση COMP/E-2/37.857 — Οργανικά υπεροξειδία), EE L 110 της 30.04.2005, σελ. 44 έως 47.
- 11) Απόφαση της Επιτροπής 2006/857/EK, της 15ης Ιουνίου 2005, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 82 της συνθήκης EK και του άρθρου 54 της συμφωνίας EOX (Υπόθεση COMP/A.37.507/F3 — AstraZeneca), EE L 332 της 30.11.2006, σελ. 24 έως 25.
- 12) Απόφαση της Επιτροπής 2005/670/EK, της 22ας Ιουνίου 2005, σχετικά με διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 82 της συνθήκης EK και το άρθρο 54 της συμφωνίας EOX (υπόθεση COMP/A.39.116/B2 - Coca-Cola) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2005) 1829], EE L 253 της 29.09.2005, σελ. 21.
- 13) Απόφαση της Επιτροπής, της 10ης Μαΐου 2007, με την οποία μια πράξη συγκέντρωσης κηρύσσεται συμβατή με την κοινή αγορά και τη λειτουργία της συμφωνίας EOX (Υπόθεση COMP/M.4381 - JCI/FIAMM) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2007) 1863 τελικό], EE C 241 της 08.10.2009.
- 14) Απόφαση της Επιτροπής, της 26ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 82 της συνθήκης EK και του άρθρου 54 της συμφωνίας EOX (Υποθέσεις COMP/39.388 — Γερμανική χονδρική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και COMP/39.389 - Γερμανική αγορά εξισορρόπησης ηλεκτρικής ενέργειας) [κοινοποιήθηκε με τον αριθμό C (2008) 7367 τελικό], EE C 36 της 13.02.2009, σελ. 8 έως 8.
- 15) Επιστολή της Επιτροπής περί Απόρριψης της καταγγελίας της 20ης Μαΐου 2009 στην υπόθεση COMP/C-3/39.391 – EFIM.
- 16) Απόφαση της Επιτροπής, της 9ης Δεκεμβρίου 2009, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας EOX (Υπόθεση COMP/38.636 - RAMBUS) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2009) 7610], EE C 30 της 06.02.2010, σελ. 17 έως 18.
- 17) Απόφαση της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2009, σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου 102 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας EOX [Υπόθεση COMP/39.530 - Microsoft (δεσμευμένες πωλήσεις)] [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2009) 10033], EE C 36 της 13.02.2010, σελ. 7 έως 8.
- 18) Απόφαση της Επιτροπής, της 17ης Μαρτίου 2010, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας EOX (Υπόθεση

- COMP/39.386 - Μακροπρόθεσμες Συμβάσεις-Γαλλία) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E (2010) 1580], EE C 133 της 22.05.2010, σελ. 5 έως 6.
- 19) Απόφαση της Επιτροπής C (2011) 529, της 26ης Ιανουαρίου 2011, περί του συμβατού μιας συγκεντρώσεως με την κοινή αγορά (Υπόθεση αριθ. COMP/M.5984 - INTEL / MCAFEE) με βάση τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου.
 - 20) Απόφαση της Επιτροπής, της 26ης Ιανουαρίου 2011, με την οποία μία συγκέντρωση κηρύσσεται ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά και τη συμφωνία για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/M.5830 — Olympic/Aegean Airlines) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2011) 316 τελικό], EE C 195 της 03.07.2012.
 - 21) Απόφαση της Επιτροπής της 23ης Νοεμβρίου 2011, με την οποία πράξη συγκέντρωσης κηρύσσεται συμβιβάσιμη με την εσωτερική αγορά και τη λειτουργία της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/M.6203 — Western Digital Ireland/Viviti Technologies) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2011) 8664], EE C 241 της 22.08.2013, σελ. 11 έως 18.
 - 22) Απόφαση της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της Συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/39.692 - Υπηρεσίες συντήρησης της IBM) [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2011) 9245], EE C 18 της 21.01.2012.
 - 23) Απόφασης της Επιτροπής, της 6ης Μαρτίου 2013, σχετικά με τη διαδικασία για την επιβολή προστίμου σύμφωνα με το άρθρο 23 παράγραφος 2 στοιχείο γ) του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου για μη συμμόρφωση με δέσμευση η οποία έχει καταστεί υποχρεωτική με απόφαση της Επιτροπής δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου [Υπόθεση COMP/39.530 - Microsoft (δεσμευμένες πωλήσεις)] [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό C (2013) 1210 final], EE C 120 της 26.04.2013, σελ. 15 έως 16.
 - 24) Απόφαση της Επιτροπής C (2014) 5462 final, της 29ης Ιουλίου 2014, με την οποία η Επιτροπή απέρριψε καταγγελία σχετικά με φερόμενες παραβάσεις των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ στην υπόθεση AT.39097 - Επισκευή ωρολογίων.
 - 25) Απόφαση της Επιτροπής C (2017) 4444, της 27ης Ιουνίου 2017, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ [Υπόθεση AT.39740 – Google Search (Shopping)], EE C 9 της 12.01.2018, σελ. 11 έως 14.

II.6. ΕπΑντ

- 1) Απόφαση ΕπΑντ 46/1996.
- 2) Απόφαση ΕπΑντ 249/2003.
- 3) Απόφαση ΕπΑντ 277/IV/2005.
- 4) Απόφαση ΕπΑντ 424/2008.
- 5) Απόφαση ΕπΑντ 428/V/2009.
- 6) Απόφαση ΕπΑντ 515/VI/2011.
- 7) Απόφαση ΕπΑντ 519/VI/2011.
- 8) Απόφαση ΕπΑντ 520/VI/2011.
- 9) Απόφαση ΕπΑντ 536/VI/2012.
- 10) Απόφαση ΕπΑντ 563/VII/2013.
- 11) Απόφαση ΕπΑντ 588/2014.
- 12) Απόφαση ΕπΑντ 590/2014.

- 13) Απόφαση ΕπΑντ 606/2015.
- 14) Απόφαση ΕπΑντ 611/2015.
- 15) Απόφαση ΕπΑντ 620/2015.
- 16) Απόφαση ΕπΑντ 656/2018.
- 17) Απόφαση ΕπΑντ 657/2018.
- 18) Απόφαση ΕπΑντ 658/2018.
- 19) Απόφαση ΕπΑντ 663/2018.
- 20) Απόφαση ΕπΑντ 676/2018.
- 21) Απόφαση ΕπΑντ 689/2019.
- 22) Απόφαση ΕπΑντ 722/2020.
- 23) Απόφαση ΕπΑντ 731/2021.
- 24) Απόφαση ΕπΑντ 747/2021.
- 25) Απόφαση ΕπΑντ 749/2021.
- 26) Απόφαση ΕπΑντ 752/2021.
- 27) Απόφαση ΕπΑντ 754/2021.
- 28) Απόφαση ΕπΑντ 757/2021.
- 29) Απόφαση ΕπΑντ 760/2021.
- 30) Απόφαση ΕπΑντ 762/2021.
- 31) Απόφαση ΕπΑντ 783/2022.
- 32) Απόφαση ΕπΑντ 786/2022.
- 33) Απόφαση ΕπΑντ 790/2022.
- 34) Απόφαση ΕπΑντ 791/2022.
- 35) Απόφαση ΕπΑντ 792/2022.
- 36) Απόφαση ΕπΑντ 793/2022.
- 37) Απόφαση ΕπΑντ 798/2022.
- 38) Γνωμοδότηση ΕπΑντ 40/2022.

II.7. Λοιπές Αποφάσεις Δικαστηρίων

ΕΔΔΑ

- 1) Απόφαση ΕΔΔΑ της 22ας Νοεμβρίου 1995, Bryan v. the United Kingdom (Προσφυγή υπ' αριθμόν 19178/91).
- 2) Απόφαση ΕΔΔΑ της 21ης Οκτωβρίου 2011, Sigma Radio Television Ltd v. Cyprus (Προσφυγές υπ' αριθμούς 32181/04 και 35122/05).
- 3) Απόφαση ΕΔΔΑ της 15ης Νοεμβρίου 2016, Α και Β κατά Νορβηγίας (Προσφυγές υπ' αριθμούς 24130/11 και 29758/11).

Δικαστήρια ΗΠΑ

- 1) Standard Oil Co. of New Jersey v. United States, 221 U.S. 1 (1911).
- 2) Utah Pie Co. v. Continental Baking Co., 386 U.S. 685 (1967).
- 3) Eastman Kodak CO. vs Image Technical Services, Inc 504 US 451 (1992).
- 4) Verizon Communications Inc. κατά Law Offices of Curtis V. Trinko, LLP (02-682) 540 U.S. 398 (2004).
- 5) Valassis Communications {FTC File No. 051 0008 (April 19, 2006)}.

Αρείου Πάγου

- 1) ΟΛΑΠ 15/2013.
- 2) ΟΛΑπ16/2013.